

په پښتو ژبه کښي د حديثو د جليل القدر کتاب (آثار السنن)
د امام النيموي (رح) مدالله، بلغمه او آسان فهمه شرحه

اخبار السنن

پښتو شرح د

اخبار السنن

خصوصيات

عبارت پاندي اعراب
سليس ترجمه
اصول حديث
د کلماتو تحقيق
د هريو حديث تخريج
مسئلة الباب
اختلاف الائمة
راجع قول
غرض د امام نيموي

ضبط و ترتيب و تحرير

حضرت مولانا حافظ

سميع الحق حقاني

فاضل جامعه دار العلوم حقانيه اکوړه خټک

مکتبہ رحمانیہ

0302-6209815

0316-9400041

محلہ جنگی تقدیر خانی پشاور

وائس ایپ گروپ
کتابت دینی کتب خانہ
کتابت الام ابن صدیق
نیلی گرام وائس ایپ
+923247442395
+923052488551
کتابت pdf وائس ایپ نیلی
گرام چناب ڈیم کتب خانہ

فهرست :

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۱.	غرض مرتب	۳۲	۲.	مقدمة العلم	۳۴
۳.	د علم حديث يو خواهم اصطلاحات	۳۴	۴.	په حديث، خبر او اثر کې فرق	۳۴
۵.	د حديث اقسام	۳۴	۶.	د خبر واحد اولني تقسيم	۳۴
۷.	د خبر واحد دويم تقسيم	۳۴	۸.	د خبر واحد دريم تقسيم	۳۵
۹.	د حديث مقبول اولني تقسيم	۳۵	۱۰.	د حديث مقبول دويم تقسيم	۳۵
۱۱.	د حديث مردود اقسام	۳۶	۱۲.	حديث متصل او حديث مسند	۳۷
۱۳.	په راوي باندې د طعن لس اسباب	۳۷	۱۴.	په اعتبار د طعن في الراوي سره د حديث غير مقبول اقسام	۳۸
۱۵.	د بدعتي روايت	۳۹	۱۶.	شاهد او متابع	۳۹
۱۷.	د صحابي تعريف	۴۹	۱۸.	د تابعي تعريف	۴۹
۱۹.	د جرح او تعديل مرتبي	۳۹	۲۰.	د تعديل الفاظ	۴۰
۲۱.	د جرحي الفاظ	۴۰	۲۲.	د احاديثو د کتابونو اقسام	۴۰
۲۳.	د حديثو شپږ صحيح کتابونه	۴۲	۲۴.	د طلب حديث آداب	۴۲
۲۵.	د آثار السنن د مصنف مختصر حالات	۴۲	۲۶.	د امام نيموي د مختلفه تاريخ پيدائش	۴۳
۲۷.	د امام نيموي د مختلفه علمي لياقت او مرتبه	۴۳	۲۸.	د مشايخ او اساتده کرام د امام نيموي د مختلفه	۴۳
۲۹.	د امام نيموي د مختلفه مشهور تأليفات	۴۳	۳۰.	د نور مشهور تأليفات	۴۳
۳۱.	د امام نيموي د مختلفه تاريخ وفات	۴۳	۳۲.	د آثار السنن او د دې منهج او طريقه	۴۴
۳۳.	المقدمة	۴۵	۳۴.	کتاب الطهارة	۴۷
۳۵.	د پاکوالي بيان	۴۷	۳۶.	د کتاب او د باب اصطلاح	۴۷

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۳۷	د طهارت معنی او اقسام	۴۷	۳۸	﴿بَابُ الْبَيِّنَاتِ﴾	۴۸
۳۹	د اوبو احکام	۴۸	۴۰	ددې باب فقهي مسائل او د مذاهبو اختلاف	۵۳
۴۱	أبواب النجاسات	۵۸	۴۲	د پلیتو بیان	۵۸
۴۳	باب سؤر الهر	۵۸	۴۴	د پیسو پس خورده او جوته	۵۸
۴۵	﴿بَابُ سُورِ الْكَلْبِ﴾	۶۱	۴۶	باب دی په بیان د پس خورده د سپی کې	۶۱
۴۷	د سپي د ساتلو حکم	۶۵	۴۸	﴿بَابُ نَجَاسَةِ الْمَنِيِّ﴾	۶۵
۴۹	د مني د ناپاکوالي بیان	۶۵	۵۰	د مني، مذی او ودي تعریف	۶۹
۵۱	﴿بَابُ مَا يَحَارِضُهُ﴾	۷۲	۵۲	د اباب دهغه احادیثو په بیان کې دی چې د تیر شوو حدیثونو ضد او مقابل دي	۷۲
۵۳	﴿بَابُ فِي فَرْكِ الْمَنِيِّ﴾	۷۳	۵۴	د اباب د منی د گرولو په بیان کې دی	۷۳
۵۵	﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَنِيِّ﴾	۷۵	۵۶	باب دي په هغه حدیثونو کې چې د مذی په باره کې راغلي دي	۷۵
۵۷	﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبَوْلِ﴾	۷۸	۵۸	باب دي په بیان دهغه حدیثونه کې چې د بولو په باره کې راغلي	۷۸
۵۹	د متیازو خاشکي او د قبر عذاب	۸۰	۶۰	په گناه او عذاب کې مماثلت	۸۰
۶۱	په قبرونو گلونه شیندل	۸۰	۶۲	﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي بَوْلِ الصَّبِيِّ﴾	۸۱
۶۳	باب دي په بیان دهغه احادیثو کې چې د ماشوم د بولو په باره کې راغلي دي	۸۱	۶۴	د هلک او د جینی د بولو (متیازو) حکم	۸۴
۶۵	د ماشوم او ماشومې د متیازو په حکم کې د فرق وجه	۸۵	۶۶	﴿بَابُ فِي بَوْلِ مَا يَوْكُنْ لِحَمَتِهِ﴾	۸۶
۶۷	باب دی دهغه حیواناتو د بولو په باره کې چې غوښتې خورې شي	۸۶	۶۸	﴿بَابُ فِي نَجَاسَةِ الزَّوْجِ﴾	۸۷

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۶۹	دا باب دي د خوشۍ په پليتوالي کې	۸۷	۷۰	د سوتي د استعمال نه د ممانعت وجه	۸۹
۷۱	﴿بَابُ فِي أَنَّ مَا لَا نَفْسَ لَهُ سَائِلَةٌ لَا يَلْجُسُ بِالنُّتِ﴾	۸۹	۷۲	دا باب دي په بيان دهغه خيز کې چې بهيدونکي وينه نه لري نو دهغه په مرگ څه شي نه پليتيږي	۸۹
۷۳	﴿بَابُ رَجَاسَةِ دَمِ الْخَيْضِ﴾	۹۰	۷۴	دا باب د حيض د ويني د پليتوالي په بيان کې دی	۹۰
۷۵	﴿بَابُ الْأَذَى بِصِيبِ النَّعْلِ﴾	۹۲	۷۶	باب دي په بيان دهغه پليتي کې چې رسيدلې وي پري ته	۹۲
۷۷	﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي فَضْلِ طَهْوِ الْمَوَاقِفِ﴾	۹۳	۷۸	دا باب دي په بيان دهغه احاديثو کې چې د بنځې د اودس نه پاتې شو او يو په باره کې راغلي دي	۹۳
۷۹	﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي كَطْمِيرِ الدَّبَائِغِ﴾	۹۶	۸۰	دا باب دي په بيان دهغه احاديثو کې چې په دباغت سره د خرمنو د پاکيدو په باره کې راغلي دي	۹۶
۸۱	د دباغت طريقې او احکام	۹۷	۸۲	﴿بَابُ آيَةِ الْكُفَّارِ﴾	۹۹
۸۳	د کافرو د لوبو باب	۹۹	۸۴	﴿بَابُ آدَابِ الْخَلَاءِ﴾	۱۰۰
۸۵	د بيت الخلا د آدابو باب	۱۰۰	۸۶	﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبَوْلِ قَائِمًا﴾	۱۰۷
۸۷	باب دي په بيان دهغه احاديثو کې چې په ولاړه د بولو کولو په باره کې راغلي دي	۱۰۷	۸۸	په دواړو حديثونو کې دفع د تعارض	۱۰۸
۸۹	﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبَوْلِ الْمُتَقَطِّعِ﴾	۱۰۸	۹۰	باب دي په بيان دهغه اوبو کې چې جمع کړې شوي وي	۱۰۸
۹۱	﴿بَابُ مَوْجِبَاتِ الْغَسْلِ﴾	۱۰۹	۹۲	د غسل د واجبونکو شيانو باب	۱۰۹
۹۳	د بنځو احتلام او د غسل حکمونه	۱۱۲	۹۴	څلور فقهي مسائل	۱۱۳

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۹۵.	﴿بَابُ صِفَةِ الْفُسْلِ﴾	۱۱۵	۹۶.	باب دې په بيان د غسل صفت په باره کې	۱۱۵
۹۷.	د غسل سره متعلق اته مسائل	۱۱۷	۹۸.	﴿بَابُ حُكْمِ الْجُنُبِ﴾	۱۱۹
۹۹.	باب دې په بيان د حکم د جنبي کې	۱۱۹	۱۰۰.	د جنابت متعلق مسائل	۱۲۲
۱۰۱.	﴿بَابُ الْحَيْضِ﴾	۱۲۴	۱۰۲.	باب دې په بيان د حیض کې	۱۲۴
۱۰۳.	﴿بَابُ الْإِسْتِحَاظَةِ﴾	۱۲۶	۱۰۴.	باب دې په بيان د استحاضې کې	۱۲۶
۱۰۵.	﴿أَبْوَابُ الْوُضُوءِ﴾	۱۲۹	۱۰۶.	داودس بابونه	۱۲۹
۱۰۷.	﴿بَابُ الشَّوَاكِ﴾	۱۲۹	۱۰۸.	باب دې په بيان د مساواک کې	۱۲۹
۱۰۹.	د سواک یا مساواک تشریح او حکم	۱۳۱	۱۱۰.	د مساواک حکم	۱۳۲
۱۱۱.	﴿بَابُ التَّسْمِيَةِ عِنْدَ الْوُضُوءِ﴾	۱۳۳	۱۱۲.	داودس په وخت کې د بسم الله باب	۱۳۳
۱۱۳.	﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي صِفَةِ الْوُضُوءِ﴾	۱۳۴	۱۱۴.	د هغه حدیثونو باب چې د اودس په صفت کې راغلي دي	۱۳۴
۱۱۵.	د ابا باب دی د مضمضې او استنشاق تر مینځ په جمع کولو کې	۱۳۴	۱۱۶.	بَابُ فِي الْفَصْلِ بَيْنَ التَّطَهُّرِ وَالْإِسْتِنْشَاقِ	۱۳۷
۱۱۷.	د مضمضې او استنشاق تر مینځ د جدائي باب	۱۳۷	۱۱۸.	بَابُ مَا يَسْتَفَادُ مِنْهُ الْفَصْلُ	۱۳۷
۱۱۹.	باب دې په بيان د هغه حدیثو کې چې د هغې نه د فصل فائده کیدی شي	۱۳۷	۱۲۰.	﴿بَابُ تَغْيِيلِ اللَّحْيَةِ﴾	۱۳۹
۱۲۱.	باب دې په خللولو د بیری کې	۱۳۹	۱۲۲.	بَابُ تَغْيِيلِ الْأَصَابِعِ	۱۴۰

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۱۲۳	باب دی په بیان د خللولو د گوتو کې	۱۴۰	۱۲۴	﴿بَابُ فِي مَسْحِ الْأَذْلَيْنِ﴾	۱۴۲
۱۲۵	باب دی په مسح د غوږونو کې	۱۴۲	۱۲۶	﴿بَابُ التَّيْمُنِ فِي الْوُضُوءِ﴾	۱۴۳
۱۲۷	په اودس کې په بني طرف د شروع کولو باب	۱۴۳	۱۲۸	﴿بَابُ مَا يَقُولُ بَعْدَ الْفَرَاعِ مِنَ الْوُضُوءِ﴾	۱۴۴
۱۲۹	باب دی په بیان د هغه شی کې چې ویلي شي روسته د فارغیدو د اودس نه	۱۴۴	۱۳۰	بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخَفَيْنِ	۱۴۴
۱۳۱	په موزو باندې د مسح باب	۱۴۴	۱۳۲	په موزو باندې د مسح تفصیلی بحث	۱۴۷
۱۳۳	دمسح علی الخفین مشروعیت او ثبوت	۱۴۷	۱۳۴	د مسح علی الخفین د مدت په باره کې اقوال	۱۴۸
۱۳۵	دمسح علی الخفین کیفیت	۱۵۰	۱۳۶	أَبْوَابُ تَوَاقُفِ الْوُضُوءِ	۱۵۱
۱۳۷	د اودس د ماتوونکو شیانو بابونه	۱۵۱	۱۳۸	بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّوْمِ	۱۵۲
۱۳۹	باب دی په بیان د هغه څه کې چې د خوب په باره کې راغلي دي	۱۵۳	۱۴۰	بَابُ الْوُضُوءِ مِنَ الدَّيْرِ	۱۵۵
۱۴۱	د ویني د وجې نه د اودس کولو باب	۱۵۵	۱۴۲	د جسم نه د ویني وتلو حکم	۱۵۶
۱۴۳	بَابُ الْوُضُوءِ مِنَ الْقَهْرِ	۱۵۸	۱۴۴	گرځون او د قی د وجې نه د اودس کولو باب	۱۵۸
۱۴۵	د قی حکم	۱۵۸	۱۴۶	بَابُ الْوُضُوءِ مِنَ الضَّحْكِ	۱۵۸
۱۴۷	د خندا د وجې نه د اودس کولو باب	۱۵۸	۱۴۸	په قهقهې سره د خندا حکم	۱۵۹
۱۴۹	بَابُ الْوُضُوءِ بِمَسِّ الدَّائِرَةِ	۱۶۰	۱۵۰	د ذکر د مسه کولو د وجې نه د	۱۶۰

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
	اودس کولو باب				
۱۵۱	اسمه ثلاثو رَحْمَةُ اللهِ تَهْ جَوَاب او په دوو حديثونو کې تطبيق	۱۶۳	۱۵۲	بَابُ الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ	۱۶۳
۱۵۳	په اور باندې د پوڅ شوي شي نه د اودس کولو باب	۱۶۳	۱۵۴	په اور باندې د پوڅ کړې شوي شي نه د اودس حکم	۱۶۵
۱۵۵	بَابُ الْوُضُوءِ مِنْ مَتْنِ الْمَرْأَةِ	۱۶۶	۱۵۶	باب د اودس دي د بنځي د مس کولو نه	۱۶۶
۱۵۷	د بنځې خکلولو نه اودس حکم	۱۶۸	۱۵۸	بَابُ التَّيْمِمِ	۱۶۹
۱۵۹	باب دي په بيان د تيمم کې	۱۶۹	۱۶۰	د حضور ﷺ د آمدت خصوصيت	۱۷۳
۱۶۱	خلور فقهي مسائل	۱۷۴	۱۶۲	كِتَابُ الصَّلَاةِ	۱۷۶
۱۶۳	د مانځه د بيانولو باب	۱۷۶	۱۶۴	بَابُ الْمَوَاقِيَتِ	۱۷۷
۱۶۵	د مانځه دوختونو د بيانولو باب	۱۷۷	۱۶۶	د کلماتو تحقيق	۱۸۲
۱۶۷	بَابُ مَا جَاءَ فِي الظُّهْرِ	۱۸۲	۱۶۸	باب دي په بيان د هغه حديثونو کې چې د ماسپښين په مانځه کې راغلي دي	۱۸۲
۱۶۹	د ماسپښين د جواز وخت	۱۸۵	۱۷۰	د ماسپښين مستحب وخت	۱۸۶
۱۷۱	بَابُ مَا جَاءَ فِي الْعَصْرِ	۱۸۷	۱۷۲	د هغه حديثونو باب چې د مازيگر د مانځه په باره کې راغلي دي	۱۸۷
۱۷۳	بَابُ مَا جَاءَ فِي صَلَاةِ الْكُفْرِ	۱۹۰	۱۷۴	د هغه حديثونو باب چې د ماښام د مانځه په باره کې راغلي دي	۱۹۰

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۱۷۵	دما بنام دوخت دري مستلبي	۱۹۱	۱۷۶	تَابَ مَا جَاءَ فِي صَلَاةِ الصَّوْمِ	۱۹۲
۱۷۷	باب دي په بيان د هغه احاديثو کې چې د ماسختن د مانځه په باره کې راغلي دي	۱۹۲	۱۷۸	د ماسختن اولنې او آخرنې وخت	۱۹۴
۱۷۹	تَابَ مَا جَاءَ فِي التَّطَهُّرِ	۱۹۵	۱۸۰	باب دي په هغه احاديثو کې چې په تياره کې د مونځ کولو په باره کې راغلي دي	۱۹۵
۱۸۱	د سحر مستحب وخت	۱۹۶	۱۸۲	تَابَ مَا جَاءَ فِي الْأَسْفَارِ	۱۹۷
۱۸۳	باب دي په هغه احاديثو کې چې په رنډا کې د مونځ کولو په باره کې راغلي دي	۱۹۷	۱۸۴	دامام ابو حنيفه رَحِمَهُمُ اللَّهُ په دلائلو باندې يوه کتنه	۲۰۱
۱۸۵	أَبْوَابُ الْأَذَانِ	۲۰۳	۱۸۶	د اذان بابونه	۲۰۳
۱۸۷	تَابَ فِي هَذَا الْأَذَانِ	۲۰۳	۱۸۸	د اذان د شروع باب	۲۰۳
۱۸۹	د اذان واقع او قصه	۲۰۵	۱۹۰	له ټولو نه اول د اذان کولو سعادت	۲۰۷
۱۹۱	تَابَ مَا جَاءَ فِي التَّرْجِيحِ	۲۰۷	۱۹۲	باب دي په هغه احاديثو کې چې د ترجيح په باره کې راغلي دي	۲۰۷
۱۹۳	تَابَ مَا جَاءَ فِي حَدِيثِ التَّرْجِيحِ	۲۰۹	۱۹۴	باب دي په بيان د هغه حديثونو کې چې د ترجيح د نه کولو په حقله راغلي دي	۲۰۹
۱۹۵	د اذان کلماتو تعداد	۲۱۱	۱۹۶	تَابَ فَوَاوِ الْأَقَاةِ	۲۱۳
۱۹۷	باب دي په بيان د اقامت د الفاظو په يو ځل ويلو کې	۲۱۳	۱۹۸	تَابَ فِي تَكْوِينِ الْإِقَاةِ	۲۱۵

شماره	هټوان	صفحه	شماره	هټوان	صفحه
۱۹۹	باب دې په بيان د اقامت په دوه دوه ځله ويلو کې	۲۱۵	۲۰۰	باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ خَيْرٌ مِنْ التَّوْبِ	۲۲۰
۲۰۱	باب دې په بيان د هغه رواياتو کې چې د الصلوة خير من التَّوْبِ په باره کې راغلي دي	۲۲۰	۲۰۲	باب فِي تَحْوِيلِ الرَّجُلِ وَجْهَهُ يَمِينًا وَ شِمَالًا	۲۲۱
۲۰۳	باب دې د مخ په مگر خولو کې نبي طرف ته او چپ طرف ته	۲۲۱	۲۰۴	د دوو حديثونو په مينځ کې دفع د تعارض	۲۲۲
۲۰۵	باب مَا يَقُولُ عِنْدَ سِتَائِعِ الْاَذَانِ	۲۲۲	۲۰۶	باب دې بيان د هغه څه کې چې ويلې کيږي د اذان د اوریدو په وخت کې	۲۲۲
۲۰۷	د دوو حديثونو په مينځ کې تطبيق	۲۲۴	۲۰۸	باب مَا يَقُولُ بَعْدَ الْاَذَانِ	۲۲۴
۲۰۹	د باب دې په بيان د هغه څه کې چې لوستل کيږي پس د اذان نه	۲۲۴	۲۱۰	باب مَا جَاءَ فِي اَذَانِ الْقَبْرِ قَبْلَ طُلُوعِهِ	۲۲۵
۲۱۱	باب دې په بيان د هغه حديثونو کې چې د سهر د ختونه مخکې د اذان په باره کې راغلي دي	۲۲۵	۲۱۲	باب مَا جَاءَ فِي اَذَانِ الْمُسَافِرِ	۲۳۰
۲۱۳	د هغه حديثونو باب چې د مسافر د اذان په باره کې راغلي دي	۲۳۰	۲۱۴	باب مَا جَاءَ فِي جَوَازِ كُرْكٍ الْاَذَانِ لِمَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ	۲۳۱
۲۱۵	باب دې په بيان د هغه حديثونو کې چې د اذان د ترک د جواز په باره کې راغلي دي د هغه چا دپاره چې په کور کې مونځ کوي	۲۳۱	۲۱۶	باب اِسْتِعْجَالِ الرَّبْلَةِ	۲۳۱

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۲۱۷	باب قبلي طرف ته مخ کول	۲۳۱	۲۱۸	باب شَعْرَةُ الْمُصَلِّي	۲۳۴
۲۱۹	باب دي د سترې د مونځ کوونکي په بيان کې	۲۳۴	۲۲۰	د سترې مباحث	۲۳۹
۲۲۱	باب الْمَسَاجِدِ	۲۴۱	۲۲۲	د جماتونو (مسجدونو) باب	۲۴۱
۲۲۳	باب خُرُوجُ الْمَسَاءِ إِلَى الْمَسَاجِدِ	۲۴۴	۲۲۴	جماتونو ته د ښځو د وتلو باب	۲۴۴
۲۲۵	د ښځو جومات ته تلل څنگه دي؟	۱۴۹	۲۲۶	أَبْوَابُ صِفَةِ الصَّلَاةِ	۲۵۱
۲۲۷	دا بابونه په صفت د مانځه کې دي	۲۵۰	۲۲۸	د تکبير تحریمي الفاظ	۲۵۱
۲۲۹	باب رَفْعُ الْيَدَيْنِ عِنْدَ تَكْبِيرِ الْأَحْزَامِ وَتَيَانُ مَوَاضِعِهِ	۲۵۲	۲۳۰	د تکبير تحریمي په وخت د لاسونو د پورته کولو او د تکبير د مواضعو د بيان باب	۲۵۲
۲۳۱	د تکبير تحریمي مسائل	۲۵۴	۲۳۲	د احاديثو په مينځ کې تطبيق	۲۵۵
۲۳۳	باب وَضْعُ الْيَمَنِ عَلَى الْكُسَى	۲۵۵	۲۳۴	دا باب دی په بيان د کيځودلو د ښي لاس په گس لاس باندې	۲۵۵
۲۳۵	باب فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ عَلَى الصُّدْرِ	۲۵۷	۲۳۶	دا باب دی په بيان د کيځودلو د لاسونو په سينه باندې	۲۵۷
۲۳۷	باب وَضْعُ الْيَدَيْنِ فَوْقَ الشَّرَاةِ	۲۵۸	۲۳۸	په نامه د پاسه د لاسونو د ايښودلو باب	۲۵۸
۲۳۹	باب فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ لَحْتَ الشَّرَاةِ	۱۵۹	۲۴۰	د نامه نه لاندې د لاسونو د ايښودلو باب	۱۵۹
۲۴۱	په مسئله الباب کې د فقهاؤ اقوال	۱۵۹	۲۴۲	باب مَا يَلِيقُ أَحَدًا تَكْبِيرُ الْأَحْزَامِ	۱۶۱

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۲۴۳	باب دې په بيان دهغه څه کې چې ويل کيږي وروسته د تکبير تحریمې	۱۶۱	۲۴۴	باب التَّعَوُّذُ وَ الْقِرَاءَةُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ كُزْك الْجَهْرِ بِهَا	۱۶۴
۲۴۵	د اعوذ بالله او بسم الله په جهر سره د پريښودلو باب	۱۶۴	۲۴۶	بسم الله دې جهر او لوستلې شي يا سرا؟	۱۶۹
۲۴۷	د بسم الله په جهر او سر کې د مذهبونو اختلاف	۱۶۹	۲۴۸	د شوافعو د دليلونو نه د احنافو جواب	۱۷۰
۲۴۹	باب في قِرَاءَةِ الْقَائِمَةِ	۱۷۳	۲۵۰	د اباب دې د فاتحې په لوستلو کې	۱۷۳
۲۵۱	باب في الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ	۱۷۴	۲۵۲	د اباب د امام پسي د قرأت په باره کې دي	۱۷۴
۲۵۳	امام پسي د قرأت حکم	۲۸۰	۲۵۴	باب في تَرْكِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي الْجَهْرِ	۲۸۱
۲۵۵	د اباب دې په جهري مونځونو کې امام پسي د قرأت نه کولو په بيان کې	۲۸۱	۲۵۶	باب في تَرْكِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي الصَّلَاةِ كُلِّهَا	۲۸۳
۲۵۷	په ټولو مونځونو کې د امام پسي د قرأه د پريښودلو باب	۲۸۳	۲۵۸	د قرأت خلف الامام په مسئله کې د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللَّهُ په دلائلو باندې يو نظر	۲۸۶
۲۵۹	باب كَامِلِي الْإِمَامِ	۲۸۸	۲۶۰	د امام د آمين ويلو باب	۲۸۸
۲۶۱	باب الْجَهْرِ بِالنَّامِيْنِ	۲۹۰	۲۶۲	په جهر سره د امين ويلو باب دي	۲۹۰
۲۶۳	آمين او چټ آواز سره ويل افضل دي او كه تيت آواز سره؟	۲۹۲	۲۶۴	باب تَرْكِ الْجَهْرِ بِالنَّامِيْنِ	۲۹۲

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۲۶۵	په جهر سره د امین د پرېښودلو باب	۲۹۲	۲۶۶	آمین بالسر باندې دامام ابوحنیفه رحمۃ الله دلائل	۲۹۵
۲۶۷	دائمه ثلاثه رحمۃ الله په دلائلو باندې کلام	۲۹۵	۲۶۸	باب قِرَاءَةِ السُّورَةِ بَعْدَ الْقَائِمَةِ فِي الْأَوَّلِينَ	۲۹۷
۲۶۹	د فاتحي د سورت نه روسته په اولو دوه و رکعتونو کې د سورت د لوستلو باب	۲۹۷	۲۷۰	باب رَفْعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ الرُّكُوعِ وَعِنْدَ رَفْعِ الرَّأْسِ مِنَ الرُّكُوعِ	۲۹۹
۲۷۱	د رکوع او د رکوع نه د سر د اوچتولو په وخت کې د لاسونو د اوچتولو باب دي	۲۹۹	۲۷۲	مسئله د رفع اليدين	۳۰۰
۲۷۳	دامام شافعي او احمد رحمۃ الله دلائل	۳۰۰	۲۷۴	باب مَا اسْتَدَلَّ بِهِ عَلَى أَنَّ رَفْعَ الْيَدَيْنِ فِي الرُّكُوعِ وَاقْبَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا دَامَ حَيًّا	۳۰۱
۲۷۵	باب دي په بيان دهغه روايت کې چې په هغې سره يې د هغه روايت نه استدلال کړي چې نبي کریم ﷺ په رکوع کې د لاسونو په اوچتولو هميشه والي کړي دي ترڅو پورې چې ژوندي و	۳۰۱	۲۷۶	باب رَفْعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ الْقِيَامِ مِنَ الرُّكْعَتَيْنِ	۳۰۲
۲۷۷	د دوه و رکعتونو نه د اوچتيدو په وخت کې د لاسونو د اوچتولو باب	۳۰۲	۲۷۸	باب رَفْعِ الْيَدَيْنِ لِلشُّهُودِ	۳۰۲
۲۷۹	د سجده د پاره د لاسونو د اوچتولو باب	۳۰۲	۲۸۰	باب تَزَكِّي رَفْعِ الْيَدَيْنِ فِي خَيْرِ الْإِفْتِيحِ	۳۰۵

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۲۸۱	د تکبير تحریمي نه په غير د رفع الیدین نه کولو باب	۳۰۵	۲۸۲	ترک رفع یدین په دلائلو باندې يو سرسري نظر	۳۰۷
۲۸۳	د ترک رفع یدین يو شو د ترجیح وجه	۳۰۸	۲۸۴	بابُ التَّكْبِيرِ لِلرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ وَالرَّفْعِ	۳۰۹
۲۸۵	د رکوع، سجدې او ددې نه د اوچتیدو دپاره د تکبير باب	۳۰۹	۲۸۶	بابُ هَيَاتِ الرُّكُوعِ	۳۱۱
۲۸۷	د رکوع د هیئت او شکل باب	۳۱۱	۲۸۸	تطبیق فی الركوع مطلب او حكم	۳۱۲
۲۸۹	بابُ الرَّعْدِ إِلَى الْقَامِيَّةِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ	۳۱۲	۲۹۰	په رکوع او سجده کې د اعتدال او ارام کولو باب	۳۱۲
۲۹۱	د تعدیل ارکان حکم	۳۱۶	۲۹۲	بابُ مَا يَقَالُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ	۳۱۷
۲۹۳	باب دې په بیان دهغه څه کې چې ویل کیږي په رکوع او سجده کې	۳۱۷	۲۹۴	بابُ مَا يَقُولُ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ	۳۱۸
۲۹۵	باب دې په بیان دهغه څه کې چې ویل کیږي د رکوع نه د سرد اوچتیدو په وخت کې	۳۱۸	۲۹۶	په قومه کې د تسمیع حکم	۳۲۰
۲۹۷	بابُ وَطْعِ الْيَدَيْنِ قَبْلَ الرُّكُوعِ عِنْدَ الْإِسْطَاوِ لِلسُّجُودِ	۳۲۱	۲۹۸	د سجدې په وخت کې د ځنگونو نه مخکې د لاسونو د ایخودلو باب	۳۲۱
۲۹۹	بابُ وَطْعِ الْيَدَيْنِ قَبْلَ الْيَدَيْنِ عِنْدَ الْإِسْطَاوِ لِلسُّجُودِ	۳۲۲	۳۰۰	سجدې ته د ښکته کیدو په وخت کې د لاسونو نه مخکې د زنګونو د ایخودلو باب	۳۲۲

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۳۰۱	په مسئله الباب کې د جمهورو دليل	۳۲۳	۳۰۲	باب هَيَأَتِ السُّجُودِ	۳۲۳
۳۰۳	د سجدې د شکل او هيئت باب	۳۲۳	۳۰۴	په سجده کې څو اندامونه استعمال يږي؟	۳۲۵
۳۰۵	باب النَّهْيِ عَنِ الْإِفْتَاءِ كَافَقَاءِ الْكَلْبِ	۳۲۶	۳۰۶	دا د نهې باب دي د کيناستو نه په شان د کيناستو د سپي	۳۲۶
۳۰۷	د ناستې درې مکروه حالتونه	۳۲۷	۳۰۸	باب الْجُلُوسِ عَلَى الْعَقَبَيْنِ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ	۳۲۸
۳۰۹	د دوه و سجدو ترمنځ په پوندو باندې د کيناستو باب	۳۲۸	۳۱۰	د اقعاء په مسئله کې دامام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ د دليل	۳۲۸
۳۱۱	بابُ الْفُرُاشِ الرَّجُلِ الْمُسْرَى وَالْقُعُودِ عَلَيْهَا بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ وَتَرْكِ الْجُلُوسِ عَلَى الْعَقَبَيْنِ	۳۲۹	۳۱۲	باب دي د دوه سجدو ترمنځ د چپي خپي دخوريدو او په هغې باندې د کيناستو او په پوندو د نه کيناستو	۳۲۹
۳۱۳	بابُ مَا يُقَالُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ	۳۳۰	۳۱۴	باب د دوه و سجدو ترمنځ په خه ويلي شي	۳۳۰
۳۱۵	بَابُ جَلْسَةِ الْإِسْتِرَاحَةِ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى وَالثَّانِيَةِ	۳۳۱	۳۱۶	د دوه و سجدو نه روسته په اول او دريم رکعت کې د استراحت د جلېسي باب	۳۳۱
۳۱۷	بابُ فِي تَرْكِ جَلْسَةِ الْإِسْتِرَاحَةِ	۳۳۱	۳۱۸	د استراحت د جلېسي د پريښودلو باب	۳۳۱
۳۱۹	بابُ افْتِتَاحِ الثَّانِيَةِ بِالْقِرَاءَةِ	۳۳۵	۳۲۰	په دويم رکعت کې د قرأت د شروع کولو باب	۳۳۵

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۳۲۱.	باب مَا جَاءَ فِي التَّوَرَى	۳۳۶	۳۲۲.	باب دې په بیان د هغه احادیثو کې کوم چې د تورک په باره کې راغلي دي	۳۳۶
۳۲۳.	په تشهد کې دناسې طریقه او کیفیت	۳۳۶	۳۲۴.	﴿باب مَا جَاءَ فِي عَذْمِ التَّوَرَى﴾	۳۳۷
۳۲۵.	دا باب د تورک د نه کولو په باره کې دي	۳۳۷	۳۲۶.	﴿باب مَا جَاءَ فِي التَّشْهِدِ﴾	۳۳۹
۳۲۷.	دا باب دې په بیان د هغه حدیثونو کې چې د تشهد په حقله راغلي دي	۳۳۹	۳۲۸.	د تشهد خلور ویش طریقه	۳۴۰
۳۲۹.	دا بن مسعود <small>رضی اللہ عنہ</small> د تشهد یو څو وجوه د ترجیح	۳۴۱	۳۳۰.	باب الإِهَارَءُ بِالسَّبَابَةِ	۳۴۱
۳۳۱.	په سبابه گوته باندې د اشاري کولو باب	۳۴۱	۳۳۲.	د سبابه وجه تسمیه	۳۴۳
۳۳۳.	دا اشاره بالسبابه ستیت	۳۴۳	۳۳۴.	باب فِي الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ <small>صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small>	۳۴۴
۳۳۵.	په نبی کریم <small>صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> باندې د درود باب	۳۴۴	۳۳۶.	په قعده کې د درود شریف حکم	۳۴۶
۳۳۷.	﴿باب مَا جَاءَ فِي التَّسْلِيمِ﴾	۳۴۶	۳۳۸.	باب دې په بیان د هغه حدیثونو کې چې د سلام په باره کې راغلي دي	۳۴۶
۳۳۹.	د سلام متعلق دري اهم مسائل	۳۴۷	۳۴۰.	﴿باب الْإِلْحَازِ إِلَى بَعْدِ السَّلَامِ﴾	۳۴۹
۳۴۱.	د سلام نه پس مقتدیانو طرف ته د راگرځیدو باب	۳۴۹	۳۴۲.	﴿باب فِي الدُّلَا بَعْدَ الصَّلَاةِ﴾	۳۵۰

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۳۴۳	د مانځه نه وروسته د ذکر بیان	۳۵۰	۳۴۴	باب مَا جَاءَ فِي الدُّعَاءِ بَعْدَ التَّكْوِيَةِ	۳۵۳
۳۴۵	د فرض مانځه نه وروسته د دعاء باب	۳۵۳	۳۴۶	باب رَفْعِ الْيَدَيْنِ فِي الدُّعَاءِ	۳۵۳
۳۴۷	په دعاء کې د لاسونو او چټولو باب	۳۵۳	۳۴۸	باب فِي صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ	۳۵۵
۳۴۹	په جماعت سره د مونځ کولو باب	۳۵۵	۳۵۰	په جماعت سره د مونځ حکم او تطبیق بین المذاهب	۳۵۸
۳۵۱	باب تَرْكِ الْجَمَاعَةِ لِغُذْرٍ	۳۵۹	۳۵۲	د عذر له امله د جماعت د پرېښودو باب	۳۵۹
۳۵۳	باب تَسْوِيَةِ الصُّفُوفِ	۳۶۱	۳۵۴	د صفونو د برابرولو باب	۳۶۱
۳۵۵	په مونځ کې د صف جوړولو اهمیت	۳۶۲	۳۵۶	باب اِتِّمَامِ الصَّلَاةِ الْأُولَى	۳۶۵
۳۵۷	د اول صف د پوره کولو باب	۳۶۵	۳۵۸	باب مَوَاقِفِ الْإِمَامِ وَالْمَأْمُورِ	۳۶۶
۳۵۹	د امام او مقتدی دا ودریدو په ځای کې باب	۳۶۶	۳۶۰	«باب قِيَامِ الْإِمَامِ بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ»	۳۶۸
۳۶۱	د دوو کسانو ترمنځ د امام د ودریدو باب	۳۶۸	۳۶۲	«باب مَنْ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ»	۳۶۹
۳۶۳	باب دې په بیان د دې خبره کې چې د امامت زيات حقدار څوک دي	۳۶۹	۳۶۴	«باب إِمَامَةُ النِّسَاءِ»	۳۷۱
۳۶۵	د ښځو د امامت باب	۳۷۱	۳۶۶	د ښځو ځانله (چې نارینه ورسره نه وي) په جماعت سره د مونځ کولو حکم	۳۷۲

संख्या	शीर्षक	संख्या	शीर्षक	संख्या	शीर्षक
३६७	«بَابُ إِعَاذَةِ الْأَخْيَرِ»	३७२	در اندوه امامت باب	३७२	در اندوه امامت باب
३६९	«بَابُ إِعَاذَةِ الْعَبْدِ»	३७०	در مرئ امامت باب	३७४	در مرئ امامت باب
३७१	«بَابُ مَا جَاءَ فِي إِعَاذَةِ الْجَالِسِينَ»	३७२	باب دي په بیان ده هغه روايتونو کي کوم چي د ناست کس د امامت په برخه کي راغلي دي	३७۵	باب دي په بیان ده هغه روايتونو کي کوم چي د ناست کس د امامت په برخه کي راغلي دي
३۷۳	چي امام ناست وي نو مقتدي دي څه او کړي ؟	۳۷۸	باب صَلَاةُ الْمُتَكْرِضِ خَلْفَ الْمُتَكَبِّلِ	۳۷۹	باب صَلَاةُ الْمُتَكْرِضِ خَلْفَ الْمُتَكَبِّلِ
۳۷۵	باب دي د فرض مونځ کوونکي د نفل مونځ کوونکي پسي	۳۷۹	باب صَلَاةُ الْمُتَكْرِضِ خَلْفَ الْمُتَكَبِّلِ	۳۸۰	باب صَلَاةُ الْمُتَكْرِضِ خَلْفَ الْمُتَكَبِّلِ
۳۷۷	د تيمم وهونکي پسي د اودس لرونکي د مانځه باب	۳۸۰	باب مَا اسْتَدَّلَ بِهِ عَلَى كَرَاهَةِ تَكَرُّرِ الْجَمَاعَةِ فِي مَسْجِدٍ	۳۸۱	باب مَا اسْتَدَّلَ بِهِ عَلَى كَرَاهَةِ تَكَرُّرِ الْجَمَاعَةِ فِي مَسْجِدٍ
۳۷۹	په جومات کي په دويم ځل د جماعت په مکروه والي باندي د استدلال باب	۳۸۱	باب مَا جَاءَ فِي جَوَازِ تَكَرُّرِ الْجَمَاعَةِ فِي مَسْجِدٍ	۳۸۲	باب مَا جَاءَ فِي جَوَازِ تَكَرُّرِ الْجَمَاعَةِ فِي مَسْجِدٍ
۳۸۱	په مسجد کي د جماعت د تکرار د جواز باب	۳۸۲	باب صَلَاةُ الْمُتَكْرِضِ خَلْفَ الصَّغِيرِ	۳۸۴	باب صَلَاةُ الْمُتَكْرِضِ خَلْفَ الصَّغِيرِ
۳۸۳	د صف نه روسته د يواځي مونځ کوونکي باب	۳۸۴	د صف نه روسته د يواځي مونځ کول	۳۸۵	د صف نه روسته د يواځي مونځ کول
۳۸۵	«أَبْوَابُ مَا يَجُوزُ فِي الصَّلَاةِ وَمَا يَنْتَاجُ لَهَا»	۳۸۶	په مانځه کي د ناروا اود مباحو شيانو بایونه	۳۸۶	په مانځه کي د ناروا اود مباحو شيانو بایونه
۳۸۷	بابُ الْكَلْبِ عَنْ كَسْبَةِ التَّوْبَةِ وَمَنْعِ الْوُضُوءِ فِي الصَّلَاةِ	۳۸۶	په مانځه کي د خاوري د برابرولو او د ګټه کيو د لري کولو نه د نهی باب	۳۸۸	په مانځه کي د خاوري د برابرولو او د ګټه کيو د لري کولو نه د نهی باب

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۳۸۹	بَابُ فِي النَّهْيِ عَنِ التَّخَضُّرِ	۳۸۷	۳۹۰	په ملا او یا په تشي باندې د لاس د ایښودلو باب	۳۸۷
۳۹۱	﴿بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْإِلْتِقَاتِ فِي الصَّلَاةِ﴾	۳۸۷	۳۹۲	په مانځه کې د کتلو نه د منځي باب	۳۸۷
۳۹۳	﴿بَابُ فِي قَتْلِ الْأَسْوَكَينَ فِي الصَّلَاةِ﴾	۳۸۹	۳۹۴	يعني په مانځه کې د مار اود لرم د وژلو باب	۳۸۹
۳۹۵	بَابُ فِي النَّهْيِ عَنِ السَّدَلِ	۳۹۰	۳۹۶	په مانځه کې د سدل نه د منع باب	۳۹۰
۳۹۷	﴿بَابُ مَنْ يَصَلِّي وَرَأْسُهُ مَعْقُوفٌ﴾	۳۹۱	۳۹۸	﴿بَابُ التَّسْبِيحِ وَالْقُصُوفِ﴾	۳۹۲
۳۹۹	په مانځه کې د تسبیح اود لاس پر ټولو باب	۳۹۲	۴۰۰	﴿بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْكَلَامِ فِي الصَّلَاةِ﴾	۳۹۴
۴۰۱	په مانځه کې د خبرو نه د منع باب	۳۹۴	۴۰۲	بَابُ مَا اسْتَعْلِفَ بِهِ عَلَى جَوَارِزٍ السَّلَامُ بِالْإِهَارَةِ فِي الصَّلَاةِ	۴۰۱
۴۰۳	باب دې پمیان د هغه وایتونو کې چې په معنی سر په مانځه کې په اشار سر د جواب ورکولو په جواز دلیل نیولي شوي دي	۴۰۱	۴۰۴	بَابُ مَا اسْتَعْلِفَ بِهِ عَلَى كُنُفٍ السَّلَامُ بِالْإِهَارَةِ فِي الصَّلَاةِ	۴۰۳
۴۰۵	باب دې پمیان د هغه حادیثو کې چې په هغې سر په مانځه کې په اشار سر د سلام جواب ورکولو په نسخه دلیل نیولي شوي دي	۴۰۴	۴۰۶	﴿بَابُ الْفَتْحِ عَلَى الْإِهَارِ﴾ امام ته د فتح ورکولو باب	۴۰۵
۴۰۷	بَابُ فِي الْحَدِّ فِي الصَّلَاةِ	۴۰۶	۴۰۸	په مانځه کې د بې اودسه کیدو باب	۴۰۶
۴۰۹	﴿بَابُ فِي الْحَقْنِ﴾	۴۰۸	۴۱۰	په مانځه کې د تش او دگ اودس ماتې د ټنگولو او بندولو باب	۴۰۸

شماره	عنوان	شماره	شماره	عنوان	شماره
۴۰۹	د طعام د حاضريدو په وخت کې د مونځ کولو باب	۴۱۲	۴۰۹	﴿بَابُ فِي الصَّلَاةِ بِحَضْرَةِ الْقَضَائِرِ﴾	۴۱۱
۴۱۰	دا باب دي چې په امام باندې شه لازم دي	۴۱۴	۴۱۰	﴿بَابُ مَا عَالَ الْأَمَامُ﴾	۴۱۳
۴۱۲	په مقتدي باندې د امام د تابعدارۍ باب	۴۱۶	۴۱۲	﴿بَابُ مَا عَالَ الْأُمُورَ مِنْ الْمُتَابَعَةِ﴾	۴۱۵
۴۱۵	د وترو د مانځه بابونه	۴۱۸	۴۱۵	﴿أَبْوَابُ صَلَاةِ الْوُثْرِ﴾	۴۱۷
۴۱۸	باب دې په بيان د هغه روايتونو کې چې د وترو د مانځه په واجيدو باندې پري استدلال شوي	۴۲۰	۴۱۸	﴿بَابُ مَا اسْتَدْبَرَ بِهِ عِلَّ وُجُوبِ صَلَاةِ الْوُثْرِ﴾	۴۱۹
۴۱۸	دا باب په دې باره کې چې و ترېنځه رکعته دي او يا د پنځو نه زيات دي	۴۲۲	۴۱۸	﴿بَابُ الْوُثْرِ بِخَمْسٍ أَوْ أَكْثَرٍ مِنْ ذَلِكَ﴾	۴۲۱
۴۲۵	د يو رکعت و ترو باب	۴۲۴	۴۲۵	﴿بَابُ الْوُثْرِ بِرُكْعَةٍ﴾	۴۲۳
۴۳۱	په دريؤ رکعتونو سره د وترو باب	۴۲۶	۴۳۱	﴿بَابُ الْوُثْرِ بِثَلَاثِ رُكْعَاتٍ﴾	۴۲۵
۴۳۸	دا باب دې په بيان د هغه چا په قول کې چې و تردري دي خو په يو تشهد به کولي شي	۴۲۸	۴۳۸	﴿بَابُ مَنْ قَالَ إِنَّ الْوُثْرَ بِثَلَاثٍ إِلَّا يَعْلَمُ بِتَحْقِيقِهِ وَاجِدًا﴾	۴۲۷
۴۴۰	په وترو کې د قنوت باب	۴۳۰	۴۴۰	﴿بَابُ الْقُنُوتِ فِي الْوُثْرِ﴾	۴۲۹
۴۴۱	د رکوع نه مخکې په وترو کې د قنوت باب	۴۳۲	۴۴۱	﴿بَابُ قُنُوتِ الْوُثْرِ قَبْلَ الرُّكُوعِ﴾	۴۳۱
۴۴۵	د وترو د قنوت په وخت کې د لاسونو د اوچتولو باب	۴۳۴	۴۴۵	﴿بَابُ رَفْعِ اليَدَيْنِ جُلْدًا قُنُوتِ الْوُثْرِ﴾	۴۳۳
۴۴۶	د سهر په مانځه کې د قنوت باب	۴۳۶	۴۴۶	﴿بَابُ الْقُنُوتِ فِي صَلَاةِ الشُّجْعِ﴾	۴۳۵

شماره	هټوان	صفحه	شماره	هټوان	صفحه
۴۳۷	﴿ بَابُ تَزَلُّكِ الْفُلُكُوتِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ ﴾	۴۴۸	۴۳۸	د سهر په مانځه كې د قنوت د پرېښودلو باب	۴۴۸
۴۳۹	﴿ بَابُ لَا وَثَرَانٍ فِي كَلِمَةِ ﴾	۴۵۵	۴۴۰	باب په يوه شپه كې دوه ځله و تر نشته	۴۵۵
۴۴۱	بَابُ الرُّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْوُثْرِ	۴۵۹	۴۴۲	د وترو نه پس د دوه و ر كعتونو باب	۴۵۹
۴۴۳	﴿ بَابُ النَّطْوِ لِلصَّلَاةِ الْخَمْسِ ﴾	۴۶۱	۴۴۴	د پنځه وخته مونځونو د پاره د نفلو باب	۴۶۱
۴۴۵	بَابُ مَا اسْتُذِنَ بِهِ عَلَى الْقَضَاءِ بِتَسْلِيْمَةِ بَيْنِ الْأَرْبَعِ مِنْ شُكْلِ النَّهَارِ	۴۶۷	۴۴۶	باب دې په بيان د هغه روايتونو كې په كومو كې چې استدلال كړي شوي دي دورځي د غلور و ر كعتونو د ستو تر منځ د يو سلام په جداني سره	۴۶۷
۴۴۷	بَابُ النَّاقِلَةِ قَبْلَ التَّغْرِيبِ	۴۶۹	۴۴۸	د ماښام نه مخكې د نفلو باب	۴۶۹
۴۴۹	﴿ بَابُ مَنْ أَكْثَرَ التَّنَقُّلَ قَبْلَ التَّغْرِيبِ ﴾	۴۷۲	۴۵۰	باب د هغه چا باره كې دي چې د ماښام نه مخكې شي د نفلو نه انكار كړي دي	۴۷۲
۴۵۱	بَابُ التَّنَقُّلِ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ	۴۷۴	۴۵۲	د مازيگر مونځ نه وروسته د نفلو باب	۴۷۴
۴۵۳	بَابُ كَرَاهَةِ التَّنَوُّعِ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ وَصَلَاةِ الصُّبْحِ	۴۷۶	۴۵۴	د مازيگر او د سهر د مانځه نه وروسته د نفلو د ادا كولو د مكروهوالي باب	۴۷۶
۴۵۵	بَابُ كَرَاهَةِ التَّنَقُّلِ بَعْدَ غُلُوجِ الْفَجْرِ يَوْمَ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ	۴۷۹	۴۵۶	د سهر د دوه ركعتو ستو نه په غير د صبا د ختو نه پس د نورو نفلي مونځو د كراهت باب	۴۷۹
۴۵۷	بَابُ فِي تَأْكِيدِ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ	۴۸۲	۴۵۸	د سهر د دوه ركعتونو د تاكيد باب	۴۸۲
۴۵۹	بَابُ فِي تَعْظِيمِ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ	۴۸۲	۴۶۰	د سهر په ستو كې د تخفيف كولو باب	۴۸۲

شماره	عنوان	صلحه	شماره	عنوان	صلحه
۴۶۱	﴿بَابُ كَرَاهَةِ سُكَّةِ الْقَهْرِ إِذَا خَرَعَ فِي الْإِقَاعَةِ﴾	۴۸۴	۴۶۲	باب دي په کراهت دستود سهر کې کله چې شروع وکړي شي په اقامت کې	۴۸۴
۴۶۳	﴿بَابُ مَنْ كَانَ يَتَمَلَّى سُكَّةَ الْقَهْرِ وَلَمْ يَلْجُ إِلَى الْإِعَارِ بِالْقَرْيَةِ خَارِجَ التَّنَجُّدِ أَوْ لَاجِمَةً أَوْ تَحْتَ أَسْتِزَالَةٍ إِنْ كَانَ يَذْكُرُ رُكْعَةً مِنَ الْقُرْآنِ﴾	۴۸۸	۴۶۴	د هغه چا په باره کې باب دي چې ویلي شي دي چې په فرضو کې د امام د اشتغال په وخت کې د سهر سنت د مسجد نه د باندې اود مسجد په یو گوټ کې اویا د سني نه روسته ادا کولې شي په دي شرط چې د فرضو دیو رکعت د گيړولو امید شي وي	۴۸۸
۴۶۵	﴿بَابُ قَضَاءِ رُكْعَتَيِ الْقَهْرِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ﴾	۴۹۳	۴۶۶	د نمر د ختونه مخکې د سهر د سنتو د قضاء باب	۴۹۳
۴۶۷	﴿بَابُ كَرَاهَةِ قَضَاءِ رُكْعَتَيِ الْقَهْرِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ﴾	۴۹۵	۴۶۸	د نمر د ختونه مخکې د سهر د سنتو د قضاء د کراهت باب	۴۹۵
۴۶۹	﴿بَابُ قَضَاءِ رُكْعَتَيِ الْقَهْرِ مَعَ الْقَرِيبَةِ﴾	۴۹۸	۴۷۰	د سهر د فرضو دوه رکعتونو د قضائي سره د سهر د سنتو د قضائي باب	۴۹۸
۴۷۱	﴿بَابُ إِتَابَةِ الصَّلَاةِ فِي السَّاقَاتِ عَلَيْهَا بَيْتَةٌ﴾	۵۰۰	۴۷۲	هروخت په مکه مکرمه کې د مانحه د جواز باب	۵۰۰
۴۷۳	﴿بَابُ كَرَاهَةِ الصَّلَاةِ فِي الْأَوَّلَاتِ الْمَكْرُوهَةِ بَيْتَةٌ﴾	۵۰۳	۴۷۴	په مکمکه مکرمه کې په عاوقات مکروهه وکې د مانحه د کراهت باب	۵۰۳
۴۷۵	﴿بَابُ إِعَادَةِ الْقَرِيبَةِ لِأَجْلِ الْجَمَاعَةِ﴾	۵۰۳	۴۷۶	د جماعت د وجهي نه د فرض موبغ د راگرخولو باب	۵۰۳
۴۷۷	﴿بَابُ صَلَاةِ الطُّحَى﴾	۵۰۸	۴۷۸	د ثابنت د مانحه باب	۵۰۸

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۴۷۹	﴿بَابُ صَلَاةِ النَّسِيحِ﴾	۵۱۲	۴۸۰	د تسبیح د مانعہ باب	۵۱۲
۴۸۱	﴿بَابُ قِيَامِ شَهْرِ رَمَضَانَ﴾	۵۱۵	۴۸۲	د تراویحو بابونه	۵۱۵
۴۸۳	﴿بَابُ قَضَائِ قِيَامِ رَمَضَانَ﴾	۵۱۵	۴۸۴	د تراویحو د فضیلت باب	۵۱۵
۴۸۵	﴿بَابُ فِي جَمَاعَةِ التَّرَاوِيحِ﴾	۵۱۶	۴۸۶	په جماعت سره د تراویحو باب	۵۱۶
۴۸۷	﴿بَابُ التَّرَاوِيحِ بِكَمَانٍ وَكَفَاتٍ﴾	۵۲۱	۴۸۸	د اته رکعتہ تراویحو باب	۵۲۱
۴۸۹	﴿بَابُ فِي التَّرَاوِيحِ بِأَكْثَرِ مِنْ كَمَانٍ وَكَفَاتٍ﴾	۵۲۵	۴۹۰	د اباب د اتو رکعتونو نه په زیاتو تراویحو کې دي	۵۲۵
۴۹۱	﴿بَابُ فِي التَّرَاوِيحِ بِوَحْشَيْنِ وَكَفَاتٍ﴾	۵۲۵	۴۹۲	د تراویحو د شلو رکعتونو باب	۵۲۵
۴۹۳	﴿بَابُ قَضَاءِ الْقَوَائِي﴾	۵۲۹	۴۹۴	د فوت شرو مونځونو د قضا باب	۵۲۹
۴۹۵	﴿بَابُ آيَاتِ سُجُودِ الشَّهْرِ﴾	۵۳۱	۴۹۶	د سهوي د سجود بابونه	۵۳۱
۴۹۷	﴿بَابُ سُجُودِ الشَّهْرِ قَبْلَ السَّلَامِ﴾	۵۳۱	۴۹۸	د سلام نه مخکې د سهوي د سجدي باب	۵۳۱
۴۹۹	﴿بَابُ سُجُودِ الشَّهْرِ بَعْدَ السَّلَامِ﴾	۵۳۴	۵۰۰	د سلام نه روسته د سهوي د سجدي باب	۵۳۴
۵۰۱	﴿بَابُ مَا يَسْتَلِمُهُ ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتِي الشَّهْرِ ثُمَّ يَسْتَلِمُهُ﴾	۵۳۷	۵۰۲	باب دې په بیان د هغه احادیثو کې چې سلام به گرځوي بیا به د سهوي دوه سجدي کوي بیا به سلام گرځوي	۵۳۷
۵۰۳	﴿بَابُ صَلَاةِ التَّرِيظِينَ﴾	۵۳۹	۵۰۴	د مریض د مانعہ باب	۵۳۹
۵۰۵	﴿بَابُ سُجُودِ الْقُرْآنِ﴾	۵۴۲	۵۰۶	د قرآن کریم د تلاوت د سجدي باب	۵۴۲
۵۰۷	﴿بَابُ صَلَاةِ الْمُسَافِرِ﴾	۵۴۸	۵۰۸	د مسافر د مانعہ بابونه	۵۴۸
۵۰۹	﴿بَابُ الْقَصْرِ فِي الصَّلَاةِ﴾	۵۴۸	۵۱۰	په سفر کې د قصر باب	۵۴۸

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۵۱۱	﴿بَابُ مَنْ قَدَّرَ مَسَافَةَ الْقَصْرِ بَارَبْعَةِ بُرُودٍ﴾	۵۵۳	۵۱۲	په څلورو برډو باندې د قصر د مسافې د اندازه کولو باب	۵۵۳
۵۱۳	﴿بَابُ مَا اسْتَعِيلَ بِهِ عَلَى أَنَّ مَسَافَةَ الْقَصْرِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ﴾	۵۵۵	۵۱۴	باب دې په بیان د هغه روايتونو کې چې په هغه سره استدلال کولې شي په دې باندې چې د قصر مسافه درې ورځې ده	۵۵۵
۵۱۵	﴿بَابُ الْقَصْرِ إِذَا فَارَقَ الْبُيُوتَ﴾	۵۵۸	۵۱۶	د کورونو نه د جدا کیدو په وخت کې د قصر باب	۵۵۸
۵۱۷	﴿بَابُ يَفْعُرُ مَنْ لَمْ يَدِرِ الْإِقَامَةَ وَإِنْ كَانَ مَكْنُهُ وَالْعَشْكُ الَّذِي دَخَلَ أَرْضَ الْعَرَبِ وَ إِنْ لَوْ الْإِقَامَةَ﴾	۵۵۹	۵۱۸	دا باب دې چا چې د اقامت نیت نه وي کړې قصر په کوي اگر چې اوږده زمانه پرې تیره شي او هغه عسکر به هم قصر کوي کوم چې د کفر خاوري ته ننوتې وي اگر چې د اقامت نیت نې کړې وي	۵۵۹
۵۱۹	﴿بَابُ الرَّؤْ عَلَى مَنْ قَالَ إِنَّ الْمُسَافِرَ يَصِيرُ مُقِيمًا بِذِيَةِ إِقَامَةِ أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ﴾	۵۶۱	۵۲۰	په هغه چا باندې چې ويلي شي دې چې مسافر د څلورو ورځو د اقامت په نیت باندې مقيم گرځي در د باب	۵۶۱
۵۲۱	﴿بَابُ مَنْ قَالَ إِنَّ الْمُسَافِرَ يَصِيرُ مُقِيمًا بِذِيَةِ إِقَامَةِ خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا﴾	۵۶۲	۵۲۲	باب د هغه کس په باره کې چې ويلي شي چې مسافر پنځلسو ورځو د اقامت په نیت سره مقيم کېږي	۵۶۲
۵۲۳	﴿بَابُ صَلَاةِ الْمُسَافِرِ بِالْمُقِيمِ﴾	۵۶۴	۵۲۴	مقيم پسي د مسافر د مانځه باب	۵۶۴
۵۲۵	﴿بَابُ صَلَاةِ الْمُقِيمِ بِالْمُسَافِرِ﴾	۵۶۴	۵۲۶	د مسافر پسي د مقيم د مانځه باب	۵۶۴
۵۲۷	﴿بَابُ جَمْعِ التَّقْدِيمِ بَيْنَ الْعَصْرَيْنِ بِعَرَفَةِ﴾	۵۶۵	۵۲۸	د ماسپښين او مازيگر ترمنځ د تقديم د جمع باب	۵۶۵

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۵۲۹	﴿بابُ جَمِيعِ التَّاجِيْرِ بَيْنَ الْعَمَّالِيْنَ بِالْمُزْدَلِقَةِ﴾	۵۶۷	۵۳۰	﴿بابُ جَمِيعِ التَّقْلِيْدِيْنَ فِي السَّفَرِ﴾	۵۶۸
۵۳۱	په سفر کې د تقدیم د جمع باب	۵۶۸	۵۳۲	د سفر په عذر جمع بین الصلاتین	۵۷۰
۵۳۲	﴿بابُ مَا يَدُلُّ عَلَى عَمَلِ جَمِيعِ التَّقْلِيْدِيْرِ بَيْنَ الصَّالِكِيْنَ فِي السَّفَرِ﴾	۵۷۲	۵۳۴	باب په هغه روایتونو کې چې په سفر کې د دوه و مونخونو ترمنځ د جمع تقدیم په ترک باندې دلالت کوي	۵۷۲
۵۳۵	﴿بابُ جَمِيعِ التَّاجِيْرِ بَيْنَ الصَّالِكِيْنَ فِي السَّفَرِ﴾	۵۷۳	۵۳۶	په سفر کې د دوه و مونخونو ترمنځ د جمع د تأخیر باب	۵۷۳
۵۳۷	﴿بابُ مَا يَدُلُّ أَنَّ الْجَمْعَ بَيْنَ الصَّالِكِيْنَ فِي السَّفَرِ كَانَ جَمْعًا صَوْبًا﴾	۵۷۵	۵۳۸	باب دې په بیان د هغه روایتونو کې چې په سفر کې د دوه و مونخونو ترمنځ په صوري جمع باندې دلالت کوي	۵۷۵
۵۳۹	﴿بابُ الْجَمْعِ فِي الْحَضَرِ﴾	۵۷۹	۵۴۰	په حضر کې د دوه و مونخونو د یو ځای کولو باب	۵۷۹
۵۴۱	﴿بابُ النَّهْيِ عَنِ الْجَمْعِ فِي الْحَضَرِ﴾	۵۸۰	۵۴۲	په حضر کې د دوه و مونخونو د جمع کولو نه د نهی باب	۵۸۰
۵۴۳	﴿أَبْوَابُ الْجُمُعَةِ﴾	۵۸۱	۵۴۴	د جمعي بابونه	۵۸۱
۵۴۵	﴿بَابُ فَطْلِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ﴾	۵۸۱	۵۴۶	د جمعي دور ځي د فضیلت باب	۵۸۱
۵۴۷	﴿بَابُ التَّقْلِيْدِ فِي كَرَاهِيَةِ عَلَيْهِ الْجُمُعَةُ﴾	۵۸۶	۵۴۸	باب په سختی د ترک د جمعي کې دې په چا باندې چې جمعه واجب وي	۵۸۶
۵۴۹	﴿بَابُ عَدَمِ وَجوبِ الْجُمُعَةِ عَلَى الْعَبْدِ وَالرَّسَاوِ وَالْمَرْيُوسِ﴾	۵۸۸	۵۵۰	باب په عدم وجوب د جمعه کې چې په غلام، بنحو ماشومانو او مریض باندې د جمعي موخ واجب نه دي	۵۸۸

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۵۵۱	﴿بَابُ أَنَّ الْجُمُعَةَ قَبْرٌ وَاجِبَةٌ عَلَى الْمُسَالِمِينَ﴾	۵۸۹	۵۵۲	باب د جمعي مونځ په مسافر باندي واجب نه دي	۵۸۹
۵۵۳	﴿بَابُ عَدَمِ وَجوبِ الْجُمُعَةِ عَلَى مَنْ كَانَ خَارِجَ الْبُيُوتِ﴾	۵۸۹	۵۵۴	کوم کس چې د ښار نه بهروي په هغه باندي د جمعي د مانځه نه واجبيدو باب	۵۸۹
۵۵۵	﴿بَابُ إِقَامَةِ الْجُمُعَةِ فِي الْغَزَى﴾	۵۹۲	۵۵۶	په کلو کې د جمعي د مانځه د قاتلولو باب	۵۹۲
۵۵۷	﴿بَابُ لَا جُمُعَةَ إِلَّا فِي مِصْرٍ جَامِعٍ﴾	۵۹۹	۵۵۸	فقط په لویو ښارونو کې د جمعي د مانځه باب	۵۹۹
۵۵۹	﴿بَابُ الْفُسْلِ لِلْجُمُعَةِ﴾	۶۰۲	۵۶۰	د جمعي د پاره د غسل باب	۶۰۲
۵۶۱	﴿بَابُ التَّيَاقُفِ لِلْجُمُعَةِ﴾	۶۰۷	۵۶۲	د جمعي د پاره د سواک باب	۶۰۷
۵۶۳	﴿بَابُ الْكَيْسِ وَالْتَجَمُلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ﴾	۶۰۸	۵۶۴	د جمعي په ورځ د زينت او د خوشبوي لگولو باب	۶۰۸
۵۶۵	﴿بَابُ فِي كُفْلِ الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الْجُمُعَةِ﴾	۶۱۰	۵۶۶	د جمعي په ورځ په نبي ﷺ ځای کې د درود ويلو د فضيلت باب	۶۱۰
۵۶۷	﴿بَابُ مَنْ أَجَازَ الْجُمُعَةَ قَبْلَ الرَّأْيِ﴾	۶۱۱	۵۶۸	د زوال نه مخکې د جمعي د مانځه د اجازت باب	۶۱۱
۵۶۹	﴿بَابُ فِي التَّجَمُّعِ بَعْدَ الرَّأْيِ﴾	۶۱۶	۵۷۰	د زوال نه وروسته د جمعي د مونځ کولو باب	۶۱۶
۵۷۱	﴿بَابُ الْأَذَاكِينِ لِلْجُمُعَةِ﴾	۶۱۹	۵۷۲	د جمعي د پاره د دوه و آذانونو باب	۶۱۹
۵۷۳	﴿بَابُ الثَّلَاثِينَ عِنْدَ الْخُطْبَةِ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ﴾	۶۲۱	۵۷۴	د جمعي اذان په مسجد کې د ننه صحيح دي	۶۲۱

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۵۷۵.	﴿بَابُ مَا يَدُلُّ عَلَى التَّكْلِيفِ عِنْدَ الْخُطْبَةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عِنْدَ الْإِمَامِ﴾	۶۲۲	۵۷۶.	د ا باب دې په بيان د هغه حديث کې چې د جمعي په ورځ په اذان کولو باندې دلالت کوي د امام سره د خطبي په وخت کې	۶۲۲
۵۷۷.	﴿بَابُ النَّهْيِ عَنِ التَّغْلِيظِ وَالْتَّخْفِيفِ﴾	۶۲۳	۵۷۸.	د خلکو تر منځ د جداني او د خلکو د پاسبه قدمونو او چټولو نه د نهي باب	۶۲۳
۵۷۹.	﴿بَابُ السُّنَّةِ قَبْلَ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ وَبَعْدَهَا﴾	۶۲۴	۵۸۰.	د جمعي د مانځه نه مخکې او وروسته د سنتو باب	۶۲۴
۵۸۱.	﴿بَابُ فِي الْخُطْبَةِ﴾	۶۲۹	۵۸۲.	د خطبي په باره کې باب	۶۲۹
۵۸۳.	﴿بَابُ كَرَاهَةِ رَفْعِ الْيَدَيْنِ عَنِ الْبَيْتِ﴾	۶۳۳	۵۸۴.	په منبر باندې د لاسونو د او چټولو د کراهت باب	۶۳۳
۵۸۵.	﴿بَابُ التَّكْفِيلِ جِذَا يَخْطُبُ الْإِمَامُ﴾	۶۳۴	۵۸۶.	د امام د خطبي په وخت کې د نقلو کولو باب	۶۳۴
۵۸۷.	﴿بَابُ فِي التَّنْعِ مِنَ الْكَلَامِ وَالصَّلَاةِ عِنْدَ الْخُطْبَةِ﴾	۶۳۶	۵۸۸.	د جمعي د خطبي په وخت کې د مانځه او د خبرو کولو نه د منع باب	۶۳۶
۵۸۹.	﴿بَابُ مَا يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْجُمُعَةِ﴾	۶۳۸	۵۹۰.	باب دې په بيان د هغه څه کې چې د جمعي په مانځه کې به شي لوستلې کېږي	۶۳۸
۵۹۱.	﴿أَبْوَابُ صَلَاةِ الْوَيْدَيْنِ﴾	۶۴۰	۵۹۲.	د دواړو اخرونو د مانځه بابونه	۶۴۰
۵۹۳.	﴿بَابُ التَّجَمُّلِ يَوْمَ الْوَيْدِ﴾	۶۴۰	۵۹۴.	د اختر په ورځ د خاښتد حاصلولو باب	۶۴۰
۵۹۵.	﴿بَابُ اسْتِعْيَابِ الْأَكْلِ قَبْلَ الْحُرُوجِ يَوْمَ الْفِطْرِ وَبَعْدَ الصَّلَاةِ يَوْمَ الْأَضْحَى﴾	۶۴۱	۵۹۶.	د واره اختر په ورځ عیدگاه ته د تلو نه مخکې او د لوی اختر په ورځ د مانځه نه وروسته د خوراک کولو د استعجاب باب	۶۴۱

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۵۹۷	﴿بَابُ الْخُرُوجِ إِلَى الْجَنَائِةِ لِصَلَاةِ الْعِيدِ﴾	۶۴۴	۵۹۸	داختر مونځ دې په عیدگاه کې وکړې شي	۶۴۴
۵۹۹	﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدِ فِي الْمَسْجِدِ الْغَدِيرِ﴾	۶۴۴	۶۰۰	په مسجد کې د عذر د وجهي نه داختر د مانځه کولو باب	۶۴۴
۶۰۱	﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ فِي الْغُرَى	۶۴۵	۶۰۲	په کلو کې داختر ونود مونځ باب	۶۴۵
۶۰۳	﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدِ فِي الْغُرَى	۶۴۷	۶۰۴	باب نشته مونځ داختر په کلو کې	۶۴۷
۶۰۵	﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلَا يُدَاوٍ وَلَا إِقَامَةٍ﴾	۶۴۷	۶۰۶	باب مونځ د دواړو اخرونو په غیر د اذان، اواز او اقامت نه	۶۴۷
۶۰۷	﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ﴾	۶۴۸	۶۰۸	باب دې په مانځه داختر نو کې مخکې د خطبي نه	۶۴۸
۶۰۹	﴿بَابُ مَا يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ	۶۵۰	۶۱۰	باب څه شي به شي لوسته په مانځه داختر نو کې	۶۵۰
۶۱۱	﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ بِشَنْئِي عَشْرَةِ تَكْبِيرَةٍ﴾	۶۵۲	۶۱۲	باب، مونځ د دواړو اخرونو د دولسو تکبیرونو سره	۶۵۲
۶۱۳	﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ بِسِتِّ تَكْبِيرَاتٍ زَوَائِدَ﴾	۶۵۴	۶۱۴	باب د مانځه داختر نو د شپږو تکبیرونو زوائدو سره	۶۵۴
۶۱۵	﴿بَابُ تَرْكِ التَّنْفِيلِ قَبْلَ صَلَاةِ الْعِيدِ وَبَعْدَهَا﴾	۶۵۸	۶۱۶	باب دې په پرېښودلو د نفلو کې مخکې د مانځه داختر نه او روسته د مانځه داختر نه	۶۵۸
۶۱۷	﴿بَابُ الدِّهَابِ إِلَى الْمُصَلِّي فِي طَرِيقِهِ وَالرَّجُوعِ فِي طَرِيقِهِ أُخْرَى﴾	۶۶۰	۶۱۸	باب د تللو دې عیدگاه ته په یوه لاره او د واپس راتلو دې په بله لاره	۶۶۰

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۶۱۹	بابُ تَكْبِيرَاتِ التَّطَرُّعِي	۶۶۱	۶۲۰	باب دي د تكبيرونو د تشریق	۶۶۱
۶۲۱	﴿ أَبْوَابُ صَلَاةِ الْكُسُوفِ ﴾	۶۶۳	۶۲۲	د نمر د تندرنیولو مونځ	۶۶۳
۶۲۳	بَابُ الْحَقِّ عَلَى الصَّلَاةِ وَ الصَّدَقَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ فِي الْكُسُوفِ	۶۶۳	۶۲۴	باب دي په تیزولو کې په صلوة، صدقه او استغفار باندې د نمر په توريدو کې	۶۶۳
۶۲۵	بَابُ صَلَاةِ الْكُسُوفِ بِخَمْسِ رُكُوعَاتٍ فِي كُلِّ رُكْعَةٍ	۶۶۵	۶۲۶	باب د مانځه د کسوف دي په پنځو رکوع گانوسره په هر رکعت کې	۶۶۵
۶۲۷	﴿ بَابُ كُلِّ رُكْعَةٍ بِأَرْبَعِ رُكُوعَاتٍ ﴾	۶۶۹	۶۲۸	باب هر رکعت په څلورو رکوع گانوسره	۶۶۹
۶۲۹	﴿ بَابُ ثَلَاثِ رُكُوعَاتٍ فِي كُلِّ رُكْعَةٍ ﴾	۶۷۱	۶۳۰	باب دري رکوع گانې په هر رکعت کې	۶۷۱
۶۳۱	بَابُ كُلِّ رُكْعَةٍ بِرُكُوعَيْنِ	۶۷۲	۶۳۲	باب هر رکعت په دوه و رکوع گانوسره	۶۷۲
۶۳۳	بَابُ كُلِّ رُكْعَةٍ بِرُكُوعٍ وَاحِدٍ	۶۷۴	۶۳۴	باب هر رکعت په یو رکوع سره	۶۷۴
۶۳۵	﴿ بَابُ الْقِرَاءَةِ بِالْجَهْرِ فِي صَلَاةِ الْكُسُوفِ ﴾	۶۷۸	۶۳۶	باب دي د قرأت په جهر سره په مانځه د کسوف کې	۶۷۸
۶۳۷	﴿ بَابُ الْإِعْقَامِ بِالْقِرَاءَةِ فِي صَلَاةِ الْكُسُوفِ ﴾	۶۷۹	۶۳۸	باب د پټ ویلو د قرأت په مانځه د کسوف کې	۶۷۹
۶۳۹	﴿ بَابُ صَلَاةِ الْإِسْتِغْفَاءِ ﴾	۶۸۰	۶۴۰	باب دي د مانځه د باران د غوښتنو	۶۸۰
۶۴۱	﴿ بَابُ صَلَاةِ الْعَرَفَةِ ﴾	۶۸۴	۶۴۲	باب د ویري مونځ	۶۸۴
۶۴۳	﴿ أَبْوَابُ الْجَمَاعَةِ ﴾	۶۹۰	۶۴۴	د جنازي مسائل	۶۹۰

شماره	عنوان	شماره	صفحه	عنوان	شماره
۶۹۰	باب قريب الموت شخص ته د کلمي تلقين	۶۴۶	۶۹۰	﴿ بَابُ كَلَامِ الْمَيِّتِ ﴾	۶۴۵
۶۹۱	باب د مخ کولو د مري دي قبلي طرف ته	۶۴۸	۶۹۱	بَابُ كَوْنِهِ الْمُحْتَضِرِ إِلَى الْوَلَاةِ	۶۴۷
۶۹۲	مري ته د سورت يس د لوستلو باب	۶۵۰	۶۹۲	بَابُ قِرَاءَةِ لَيْسَ عِنْدَ الْمَيِّتِ	۶۴۹
۶۹۳	باب د مري د سترگو پټول	۶۵۲	۶۹۳	﴿ بَابُ كَقِيَمِضِ الْمَيِّتِ ﴾	۶۵۱
۶۹۴	﴿ بَابُ غُسْلِ الْمَيِّتِ ﴾	۶۵۴	۶۹۴	﴿ بَابُ تَسْجِيَةِ الْمَيِّتِ ﴾	۶۵۳
۶۹۵	﴿ بَابُ غُسْلِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ ﴾	۶۵۶	۶۹۴	باب د غسل د مري	۶۵۵
۶۹۸	﴿ بَابُ غُسْلِ الْمَرْأَةِ لِزَوْجِهَا ﴾	۶۵۸	۶۹۵	د سري خپلي ښځې ته د غسل ورکولو باب	۶۵۷
۶۹۸	﴿ بَابُ التَّكْفِينِ فِي الْقِيَابِ الْوَبِيضِ ﴾	۶۶۰	۶۹۸	باب د غسل د ښځي دي خپل خاوند ته	۶۵۹
۶۹۹	﴿ بَابُ التَّحْصِيصِ فِي الْكَفْنِ ﴾	۶۶۲	۶۹۸	په سپينو جامو کې د کفن ورکولو باب	۶۶۱
۷۰۰	﴿ بَابُ تَكْفِينِ الرَّجُلِ فِي كَلَاكَةِ الْوَابِ ﴾	۶۶۴	۶۹۹	باب پېښه والي د کفن کې دي	۶۶۳
۷۰۱	باب د کفن ورکولو دي ښځي ته په پنځو جامو کې	۶۶۶	۷۰۱	﴿ بَابُ تَكْفِينِ الْمَرْأَةِ فِي خَمْسَةِ أَكْوَابِ ﴾	۶۶۵
۷۰۲	باب په باره د هغه روايتونو کې دي چې راغلي په باره د مانځه کې په مري باندې	۶۶۸	۷۰۲	﴿ بَابُ مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْمَيِّتِ ﴾	۶۶۷
۷۰۸	باب دي په باره د پريښودو د مانځه د جنازي کې په شهيدانو باندې	۶۷۰	۷۰۸	﴿ بَابُ فِي كَرَاهَةِ الصَّلَاةِ عَلَى الشُّهَدَاءِ ﴾	۶۶۹

شماره	عنوان	صفحه	شماره	عنوان	صفحه
۶۷۱	﴿بَابُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الشُّهَدَاءِ﴾	۷۱۰	۶۷۲	باب دي په باره د مانځه د جنازي کې به شهيدانو باندې	۷۱۰
۶۷۳	﴿بَابُ فِي حَمْلِ الْجَنَازَةِ﴾	۷۱۳	۶۷۴	باب دي په وړلو د جنازي کې	۷۱۳
۶۷۵	﴿بَابُ فِي أَفْضَلِيَةِ الْمَشْيِ خَلْفَ الْجَنَازَةِ﴾	۷۱۴	۶۷۶	باب دي په بهرني د تللو کې روسته د جنازي نه	۷۱۴
۶۷۷	﴿بَابُ الْقِيَامِ لِلْجَنَازَةِ﴾	۷۱۶	۶۷۸	باب د پاشيدو د دپاره د جنازي	۷۱۶
۶۷۹	﴿بَابُ نَسْخِ الْقِيَامِ لِلْجَنَازَةِ﴾	۷۱۸	۶۸۰	باب دي په نسخ د ودریدو کې د پاره د جنازي	۷۱۸
۶۸۱	﴿بَابُ فِي الدَّفْنِ وَبَعْضِ أَحْكَامِ الْقُبُورِ﴾	۷۱۹	۶۸۲	باب دي په ښخولو د مري او په ځيني احکامو د قبرونو کې	۷۱۹
۶۸۳	﴿بَابُ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ لِلْمَيِّتِ﴾	۷۲۷	۶۸۴	باب د قرآن کریم د تلاوت دي د پاره د مري	۷۲۷
۶۸۵	﴿بَابُ فِي زِيَارَةِ الْقُبُورِ﴾	۷۲۸	۶۸۶	باب دي په زیارت د قبرونو کې	۷۲۸
۶۸۷	﴿بَابُ فِي زِيَارَةِ قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ﴾	۷۳۰	۶۸۸	باب دي په زیارت د قبر د نبی اکرم ﷺ کې	۷۳۰

بسم الله الرحمن الرحيم
غرضی مرتب:

لحمده ونصلي على رسوله الكريم . أما بعد !

دالله تعالى بې شميره احسانات او دوالدينو او داستاذانو مخلصانه دعا او دتوجهاتو اثر دی چې ماته ئي دعلم حديث په موضوع باندې په اول ځل څه دلې شان خدمت سعادت راصيب کړ په دې باندې څه دالله تعالى په دربار کې ډير شکر گزاريم .

دا خو هر چاته معلومه ده چې اهل سنت والجماعت څلور واړه فقهي مسلکونه په حق دي او د مسلکونو مقتدايان عندالله او عندالانام دمقبوليت په کوم مقام باندې چې فائز دی او دامت يوه لويه طبقه کوم چې په دې اکابرينو باندې بطور تقليد اعتماد دی هغه اظهر من الشمس دی بيا خاص کر امام ابو حنيفه رحمته الله کوم ته چې په ائمو اربعو کې واحد دتابعيت شرف هم حاصل دی ددوي فقاها او په ټولو قرآني علومو او سنتو باندې مهارت او قابليت لره هميشه لپاره معتدل مزاج اصحاب علمو تعريف کړې دی او ټول محدثين ، فقهاء ، عابدين ، او د عقل خاوندان دامام صاحب مقلدين گرځيدلي دي ليکن بدقسمتي نه څه خلکو دشروع نه ددې سره حسد دی او هغوي باوجود دټولو حجت او دليلونونه دفق حنفي اکثر مسائلو لره دنصوص شريعت نه متعارض گرځوي او فقهاء احناف لره دصراط مستقيم نه دمنحرف ښکاره کولو لپاره سرگردانه دي ترڅو چې دخلکو هم داحنافو سره حسد پيدا کړي .

بيا هم چې کله دلامذهبه خلکو له طرفه دعوام الناس دگمراه کيدو ويره شوه نو دناقدينو يو لوي جماعت مستقل دتصانيفو په ذريعه دفق حنفي باني او ددستور اسلامي اولنې باضابطه مدون امام ابو حنيفه رحمته الله او ددوي دشاگردانو سوانح حيات ، قرآن او سنت او ددين په علومو کې مهارت او خدماتو لره ئې واضحه کړل په کوم کې چې دفقهاؤ متبع مؤرخين مثلاً علامه جلال الدين سيوطي شافعي رحمته الله (صاحب تبيين الصحيفه) ابن عبدالبر مالکي رحمته الله (صاحب الاتقاء) او سبط ابن الجوزي حنبلي رحمته الله (صاحب الاتصار) وغيره نومونه قابل ذکر دی . بل طرفته دفق حنفي سره پيوست او وابسته محدثين او فقهاء حضراتو يوه طبقه دملک مسائل هغه مآخذ کوم چې په وخت داجتهاد دامام ابو حنيف رحمته الله او داصحابو دنظر لاندې وو ، مستقل تصنيف په ذريعه سره ئې بيان کړل . په دې تصانيفو کې (الجمع بين السنة والكتاب) لأبي محمد المنبجي رحمته الله متوفى ۶۸۶ هجري (اعلاء السنن) مؤلفه حضرت مولانا ظفر احمد عثمانی او هادي الأنام الى أحاديث الأحكام للشيخ مفيض الرحمن قابل ذکر دی . دغه شان دحديثو په شروحاتو کې هم متعدد کتابونه

د فقه حنفي په ترجماني کولو کې اولیکلې شوې مثلاً عمدة القاري للبدر العيني ، نصب الراية للامام الزيلعي رحمۃ الله و معارف السنن لمحدث العصر الامام محمد يوسف البنوري رحمۃ الله .

ليکن په فتنه غير مقلدیت او تحریک لامذهبيت په ضد او د فقه حنفي په باب کې چې يو اندازه اوليت حاصل دی هغه زمونږ دا کتاب يعنې آثار السنن دی . علامه ظهير احسن المعروف به شوق نيموي رحمۃ الله په لوي کوشش سره د کتاب و سنت نه د فقه حنفي د مسائلو په ثبوت باندې داسې يو ناقابل تردید دلائل جمع کړي دي . خو کاش چې دا تصنيف ئې تکميل ته رسيدلې وي ليکن دا هم د الله تعالی د طرفه يو لوي نعمت او د فقه حنفي لپاره قياس کن زگلستان من بهار مرا مصداق دی .

ډير مدارس چې د دې کتاب قدر و قيمت او د دې اهميت نه خبر شو نو خپل تعليمي نصاب کې ئې شامل کړ مصنف په دې تاليف کې چې څنگه په باريکۍ سره احاديث ذکر کړي دي او د فريق مخالف په دلائلو باندې ئې چې څنگه مدلل انداز کې کلام کړې دی نو هم د دې مطابق د څه وخت نه د دې کتاب د شروحاتو سلسله جاري ده ، ليکن تر اوسه پوري په مطبوع (چاپ کړې شوې) شروحاتو کې غير ضروري طوالت يا اختصار مخل يا دناکافي وضاحت په بناء باندې داسې ديوي معتدلې شرح ضرورت محسوس کيدو په کوم کې چې احاديثو باندې اعراب ، د عبارت آسانه او سلیس ترجمه ، د کلماتو تحقيق او تشریح ، او د مباحثو خلاصه ، او د مختلفو مکاتب فکر د بنيادي کتابونو نه د دوي فقهې مسلک نچور بيانول او د فريق مخالف د دلائلو وضاحت ، د فقه حنفي د ترجيع وجې ، د مصنف غرض بالخصوص د قال النيموي وضاحت او په ظاهر کې د متعارض حديثونو په مينځ کې تطبيق ، د دې امورو په کې خاص اهتمام شوې دې دغه شان دې سره سره اصول حديث تفصيل هم موجود دی . په ابتداء کې د مقدمة العلم د عنوان لاندې د طالبانو درهنمايي لپاره د اصول حديث د فن يو څو ضروري اصطلاحات هم ذکر کړې شوي دی د مقدمة العلم مطالعه نه صرف د آثار السنن په کتاب کې نه بلکه د فقهې نور کتابونه مثلاً حسامي کې به هم تاسو ته په کار راشي انشاء الله . د فقهې مباحث او د ادلو په بيان کې د کوم بحث د لاندې چې ديو کتاب نه استفاده کړې شوې ده د هغه کتاب حواله د صفحې په لاندې طرف کې ورکړلې شوې ده .

زه په دې موقع باندې دخپلو ټولو استاذانو او دوالدينو درزه نه شکر گزار یم چې دوي بنده سره د کومک سره سره دعاگانو نه هم مستفيد کړ کوم چې ديو خيز د مقبوليت لپاره خاص شی دې د الله تعالی نه دعا ده چې د بنده دا محنت او کوشش دې قبول کړي او د علماؤ او طالبانو لپاره دې بې حده نافع او گرځوي او د ټولو استاذانو ، او دوالدينو لپاره دې صدقه جاريه وگرځوي . آمين .

ستاسې ورور : حافظ سميع الحق حقاني

مقدمة العلم

د علم حديث يو څو اهم اصطلاحات:

په حديث . خبر او اثر کې فرق :

د حديث او د خبر متعلق يو قول دادی چې دواړه مترادف دي او دويه قول دادی چې د حديث اطلاق درسول الله ﷺ په اقوالو افعالو وغيره باندې کيږي او خبر عام دی په احاديث نبوي او د بادشاهانو ملکانو په خبرونو باندې ددې اطلاق کيږي .

حديث او اثر کې فرق دادی چې د حديث اطلاق عموماً په اقوالو او افعالو د نبي عليه السلام باندې کيږي او اثر عموماً د صحابه کرامو رضي الله عنهم په اقوالو او افعالو باندې ويلې کيږي .

د حديث اقسام :

حديث په دوه قسمه باندې دی : ۱- خبر متواتر . ۲- خبر واحد .

خبر متواتر : هغه حديث دی د کوم چې روايت کونکي په هره زمانه کې دوه مره ډير وي چې دهغوي په دروغ جوړولو باندې اتفاق لره عقل سليم (کامل عقل) محال گڼي .

خبر واحد : هغه حديث دی د کوم چې روايت کونکي دوه مره ډير نه وي . د خبر واحد په مختلفو اعتباراتو سره تقسيم کيږي .

د خبر واحد اولنې تقسيم :

خبر واحد دخپل منتهی په اعتبار سره په درې قسمه دی : ۱- مرفوع . ۲- موقوف . ۳- مقطوع .

مرفوع : هغه حديث دی په کوم کې چې درسول الله ﷺ قول يا فعل يا تقرير (يعنې صحابه کرام رضي الله عنهم په يو کار ليدل او په هغې نکير نه کول يعنې بد نه گڼل) مذکور وي .

موقوف : هغه حديث دی کوم کې چې د صحابي قول يا فعل يا تقرير ذکر وي .

مقطوع : هغه حديث دی کوم کې چې د تابعي قول يا فعل يا تقرير ذکر وي .

د خبر واحد دويم تقسيم :

خبر واحد دراويانو د تعداد په اعتبار سره هم په درې قسمه باندې دی .

۱- مشهور . ۲- عزيز . ۳- غريب .

مشهور : هغه حديث دی د کوم چې راوي په هره زمانه کې ددريو نه کم نه وي .

عزيز : هغه حديث دی د کوم چې راوي په هره زمانه کې د دوو (۲) نه کم نه وي .

غريب : هغه حديث دی د کوم چې راوي کم نه کم يو وي .

د خبر واحد دريم تقسيم :

خبر واحد (که مشهور وي يا عزيز وي او يا غريب) د قوت او ضعف په اعتبار سره په دوه قسمه باندې دی ۱۰- مقبول ۲۰- مردود.

مقبول : هغه حديث دې دکوم چې راوي رښتوني کيدل غالب وي .

مردود : هغه حديث دکوم چې دراوي رښتوني کيدل غالب نه وي .

حکم : د حديث مقبول نه استدلال کول او ددې مطابق عمل کول واجب دي او د حديث مردود نه خو نه استدلال کولې شي او نه په دې باندې عمل کول واجب دي ترڅو چې دراويانو د حالات نه مکمل طور باندې بحث او نکړې شي.

د حديث مقبول اولنې تقسيم

حديث مقبول دخپل مراتب په اعتبار سره بنيادي طور باندې په دوه قسمه باندې دی ۱۰- صحيح ۲۰- حسن .

صحيح : هغه حديث دی دکوم چې ټول راويان عادل (معتبر) او حديث لره ضبط (يادول او محفوظ کول) کونکې وي او دده سند خپل قائل پوري متصل وي (مينځ کې کوم راوي حذف شوي نه وي) معلل او شاذ کيدو نه محفوظ وي .

حسن : هغه حديث دی دکوم په راوي کې چې صرف ضبط ناقص وي باقي ټول شرائط د حديث صحيح په دې کې موجود وي .

صحيح او حسن دوو قسمونو ته تقسيمېږي ۱۰- لذاته ۲۰- لغيره .

صحيح لذاته : هغه حديث دی دکوم چې ټول راويان عادل (ثقه يعنې نهايت معتبر) وي او حديث شريف د سند سره په خه طريقې سره محفوظ کونکې وي او سندې هم متصل وي .

صحيح لغيره : هغه حديث دی کوم چې په اصل کې حسن لذاته دی ليکن ددې سندونه دومره ډير دي چې په دې سره دراوي په حفظ کې چې کومه کمي وه دهغې پوره والې او کړې شو .

حسن لذاته : هغه حديث دی دکوم چې راوي خفيف الضبط وي (يادداشت يې کمزورې وي) .

حسن لغيره : هغه حديث دی دکوم په راوي کې چې د ثقافت (داعتماد قابل کيدل) ټول صفات يا بعضي نه بعضي موندلې کيږي ليکن د سندونو ډير والي دوجې نه ددې نقصان پوره والې شوي وي .

د حديث مقبول دويم تقسيم

په آحادشو کې په ظاهره تعارض واقع کيدو په اعتبار سره د حديث مقبول او (۷) قسمونه دي کوم چې په لاندې ډول دي :

۱- محکم. ۲- مختلف الحديث. ۳- ناسخ. ۴- منسوخ. ۵- راجح. ۶- مرجوح. ۷- متوقف فيه.

محکم: هغه حديث دی چې د کوم مخالف يو حديث هم نه وي.

مختلف الحديث: هغه متعارض حديثونه دي کوم چې په صحت کې برابر وي او دهغې جمع کول ممکن وي.

ناسخ او منسوخ: هغه متعارض حديثونه دي کوم چې په صحت کې برابر وي او په هغې کې تطبيق هم ممکن نه وي ليکن د تاريخ نه يو مقدم او بل مؤخر ثابت شي نو مقدم ته منسوخ او مؤخر ته ناسخ ويلې شي.

راجح او مرجوح: هغه متعارض حديثونه دي کوم چې په صحت کې برابر وي او په هغې کې نه تطبيق ممکن وي او نه کوم يو مخکې او نه کوم يو وروسته کيدل ثابت وي ليکن يو لره په بل باندې ترجيح ورکول ممکن وي نو کوم حديث لره چې د عمل دپاره ترجيح ورکړې شي هغې ته راجح ويلې شي او هغه بل ته مرجوح ويلې شي.

متوقف فيه: هغه متعارض حديثونه دي کوم چې په صحت کې برابر وي ليکن په هغې کې خو نه جمع ممکن وي او نه تقدم او تاخر ثابت وي او نه يو لره په بل باندې ترجيح ورکول ممکن وي نو تر څو پورې چې ددې حديثونو نه په يو باندې د عمل کولو څه صورت ظاهر نه وي نو توقف به کولې شي.

ضعيف حديث: ضعيف هغه حديث دی د کوم په راوي کې چې د صحيح او حسن حديث شرائط اونه موندلې شي.

حکم: د حديث ضعيف د ضعف بيانولو نه بغير روايت کول صحيح دي البته عقائد، فرض او واجب تري نه شي ثابتيدلې او داستحباب ثابتولو دپاره هم درې شرطونه دي:

۱- ضعف شديد نه وي. ۲- د کومې شرعي قاعدې خلاف نه وي. ۳- د عمل کولو په وخت مکمل طور باندې ددې ثبوت گمان دې نه ساتي بلکې په دې باندې عمل کول دي احتياط او گنهي.

د حديث مرود اقسام:

د حديث غير مقبول کيدو سبب يا خو په سند کې دننه ديو راوي سقوط کيدل وي او يا په راوي باندې جرح او طعن. که ددې سبب دراوي ساقطيدل وي نو ددې پنځه مشهور قسمونه دي:

۱- معلق. ۲- مرسل. ۳- معضل. ۴- منقطع. ۵- مدلس.

معلق: هغه حديث دی د کوم سند چې اولنې حصه حذف کړې شوي وي.

مرسل: هغه حديث دی د کوم چې د سند آخرينې حصه نه وي بيان کړې شوي که ټکه راوي حديث

مرسل نقل کړي نو د جمهور په نزد هغه حديث مقبول دی او چې کوم غیر ثقه مرسل نقل کړي نو هغه عند الجمهور غیر مقبول دی .

معضل تعريف: هغه حديث دی د کوم چې د سند د مينځ نه دوه يا زيات راويان مسلسل حذف شوي وي.

منقطع: هغه حديث دی د کوم چې د سند د مينځ نه صرف يو راوي حذف شوي وي يا په شمار يو څو راويان حذف شوي وي ليکن مسلسل نه بلکې جدا جدا مقام باندې حذف شوي وي .

هدلس: هغه حديث دی د کوم چې دراي دا عادت وي چې هغه دخپل شيخ يا دشيخ شيخ نوم پتوي يعنې په سند کې يې نه ذکر کوي .

حديث متصل او حديث مسند

که د حديث په سند کې يو راوي ساقط نه وي نو هغه حديث ته حديث متصل ويلې شي او چې کله د سي يو حديث وي چې دهغې نسبت در رسول الله ﷺ ذات مقدس طرف ته اوشي نو هغه حديث ته مسند ويلې شي .

په راوي باندې د طعن لس اسباب

راوي باندې د طعن نه مراد په راوي کې يو داسي خرابي او عيب کيدل دي کوم چې د قبول حديث دپاره مانع وي ددې لس اسباب دي چې ددې دوو چې نه د حديث مقبول درجې هم مختلفې دي . هغه لس اسباب دادي : ۱- کذب ۲- تهمت کذب ۳- فسق ۴- جهالت ۵- بدعت ۶- فحش غلطي ۷- کثرت غفلت ۸- وهم ۹- مخالفت ثقات ۱۰- سوء حفظ .

کذب في الحديث: يعنې رسول الله ﷺ طرفته قصدا يو دروغجنه خبره منسوب کول ډير سخت عيب او ډيره لويه گناه ده .

تهمت کذب: يعنې ددروغو الزام او ددې مطلب دادي چې دراوي متعلق خو دا خبره ثابته نشي چې ده رسول الله ﷺ طرفته قصدا يو دروغه خبره منسوب کړي ده ليکن څه داسي قرائن پيدا کيږي چې د کوم نه د کذب في حديث الرسول بدگماني کيږي .

فسق: يعنې بې دينه کيدل دا طعن په هغه راوي باندې لگي کوم چې ديو قولې يا فعلي گناه کبيره مرتکب وي مثلاً زنا ، غلا وغيره کوي .

جهالت: يعنې دراوي حال معلوم نه وي چې ثقه دی او که غیر ثقه .

بدعت: يعنې په دين کې داسې يو نوې کار پيدا کول د کوم چې اصليت په قرآن کريم کې يا حديث شريف کې يا قرون مشهور له ا بالخير (زمانه صحابه و تابعين و تبع تابعين) کې نه موندلې کيږي .

فحش غلطي: دا طعن په هغه راوي باندې لگي د کوم چې غلط بياني د صحت بياني نه زياته وي .

کثرت غفلت: یعنی ډیر زیات غفلت دا طعن په هغه راوي باندې لگي کوم چې حدیث داتقان یعنې خان سره څه محفوظ کولو نه شي اکثر غفلت زیات وي .

وهم: په هیره غلطې کول یعنې په سند کې یا په متن کې تغیر و تبدیل راوستل مثلاً حدیث مرسل یا منقطع لره متصل کول .

سوء حفظ: یعنې دیادداشت خرابي ، دا طعن په هغه راوي باندې لگي دکوم چې غلط بیاني دحفظي دکمزورتیا دوجې نه ، دصحت بیاني نه زیات یا برابر وي .

په اعتبار دطعن في الراوي سره دحدیث غیر مقبول اقسام

موضوع: یعنې من گرت (دخان نه جوړ کړې شوې) حدیث او دا هغه حدیث دی دکوم په راوي باندې چې په حدیث نبوي کې دروغو ویلو طعن موجود وي .

متروک: یعنې پرځودلې شوې ساقط الاعتبار حدیث او دا هغه حدیث دی دکوم چې راوي متهم بلکذب وي یا هغه روایت دقواعد معلومه في الدين مخالف وي .

منکر: هغه حدیث دی کوم چې دیو داسي راوي نه روایت کړې شوي وي کوم چې فحش غلطې یا کثرت غفلت یا فسق سره مطعون وي دغه شان هغه حدیث دکوم چې راوي باوجود دضعیف کیدو نه دتقاتو جماعت مخالف روایت اوکړي .

معروف: هغه حدیث دی کوم چې دمنکر مقابل وي .

معلل: هغه حدیث کوم کې چې راوي دوهم دوجې نه تغیر او تبدیل کړې وي همدارنگې هغه حدیث کوم کې چې داسې یو پټ علت وي کوم چې په صحت حدیث کې نقصان ورکوي ، دې لره معلومول دمهرفن کار دی .

شاذ: هغه حدیث دکوم چې راوي پخپله ثقه وي لیکن دیو داسي کثیر جماعت خلاف روایت کوي کوم چې ددېنه زیات ثقه دي .

محفوظ: هغه حدیث کوم چې دشاذ مقابل وي .

مضطرب: هغه حدیث دکوم په سند کې یا په متن کې دتغیر او دبدلیدو دوجې نه دثقه راوي سره اختلاف پیدا شوي وي او ددواړو روایتونو نه یو لره ترجیح ورکول یادواړوتر مینځ تطبیق ممکن نه وي .

مصحف و محرف: هغه حدیث کوم کې چې سند او دمتن صورت خو پخپل ځاي باقي وي لیکن دیو یا دیو څو حروفو دبدلیدو دوجې نه دثقه راوي مخالفت کړې شوې وي ، بیا که دحرف بدلون صرف دتخطو په ذریعه سره وي (مثلاً طاء لره ظاء یا صاد لره هاء نقل کول) نو هغه مصحف دی او

که دیو حرف شکل دبل حرف سره بدل شوي وي (مثلا سین لره صاد یا هاد لره فاء نقل کول) نو هغه محرف دی.

مقلوب: هغه حدیث دکوم چې دراویانو په نومونو کې یا حدیث په متن کې روستوالې او مخکې والې شوي وي.

مدرج: هغه حدیث کوم کې چې یو راوي خپل کلام داخل کړي او فرق کول مشکل وي.

تنبیه: که صحیح حدیث یا دحسن راوي یو زائد مضمون بیان کړي او هغه زیاتوالې ددېنه زیات دثقه راوي دبیان خلاف وي نو دې مضمون لره به یا خو مستقل حدیث او ګرځولې شي یا به ورته حدیث باقي مانده (پاتې کړې شوي) حصه او ویلې شي.

دبدعتي روایت

دبدعت دوه قسمونه دي: اول: مستلزم کفر یعنې دکوم نه چې کفر لازمېږي لکه دختم نبوت نه انکار. دویم: مستلزم فسق: لکه عام عقائد او خیالات فاسده.

دبدعتي دروایت حکم: دمستلزم کفر حدیث دجمهورو په نزد مقبول نه دی او دمستلزم فسق حدیث هغه وخت قبول دی چې کله هغه حدیث دده دمنشا او دبدعت دترویج خلاف وي او په ده باندې دې حدیث لره دخپل مذموم مقاصدو دپوره کولو لپاره دروایت الزام هم نه وي.

شاهد او متابع

کچرته په یو درجه کې دخبرواحد ګڼلو والا حدیث هم معنی یا هم لفظ حدیث موجود وي نو دې دویم حدیث ته شاهد ویلې شي او که دداسي خبرواحد سند دیو راوي په ځای دوو یا ددوو نه زیات راویان نقل کړي نو اولنې حدیث متابع او دویم حدیث ددې متابع ویلې شي.

دصحابي تعریف: هغه کس کوم چې دسول الله ﷺ نه په حالت دایمان ملاقات کړې وي او هم په اسلام باندې یې خاتمه شوي وي.

دتابعي تعریف: هغه کس کوم چې په حالت دایمان دیو صحابي سره ملاقات کړې وي او هم په اسلام باندې یې خاتمه شوي وي لکه دامام ابو حنیفه رحمه الله چې دانس رضی الله عنه سره یې ملاقات ثابت دی.

دجرح او تعدیل مرتبې

محدثین چې کله درايي توثیق او تعدیل (قابل داعتبار ګرځول) بیانوي یا په راوي باندې جرح (تنقید و تضعیف) کوي نو دې دپاره یو مخصوص الفاظ استعمالوي په دې الفاظو کې څه ډیرا علی دي او څه درمیانه او څه ادنی. نو مونږ به دې ټولو الفاظو لره دا علی نه ادنی پورې دمعتبر ترتیب

مطابق لیکو .

د تعدیل الفاظ: (۱) ثبت حجة (۲) ثبت حافظ (۳) اوشن یعنی دتولو نه زیات معتبر (۴) ثقة متقن (۵) ثقة ثبت (۶) ثقة ثقة (۷) ثقة (۸) صدوق (۹) لا بأس به (۱۰) ليس به بأس (۱۱) محله الصدق (۱۲) جيد الحديث (۱۳) صالح الحديث (۱۴) شیخ وسط (۱۵) شیخ حسن الحديث (۱۶) صدوق ان شاء الله (۱۷) صویلح او داسي نور .

د جرحي الفاظ :

(۱) أكذب الناس (۲) دجال کذاب (۳) وضاع يضع الحديث (۴) متهم بالكذب (۵) متفق على تركه (۶) متروک (۷) ليس بثقة (۸) سکتو عنه (۹) ذاهب الحديث (۱۰) فيه نظر (۱۱) هالک (۱۲) ساقط (۱۳) واه برة (۱۴) ليس بشئ (۱۵) ضعيف جداً (۱۶) ضَعْفُوهُ (۱۷) ضعيف واه (۱۸) يضعف (۱۹) فيه ضعف (۲۰) قد ضَعِفَ (۲۱) ليس بالقوي (۲۲) ليس بحجة (۲۳) ليس بذاك (۲۴) يعرف وينکر (۲۵) فيه مقال (۲۶) تکلم فيه (۲۷) لين (۲۸) سيئ الحفظ (۲۹) لا يحتج به (۳۰) اختلف فيه (۳۱) صدوق لکنه مبتدع او داسي نور .

۱۰ احاديثو د کتابونو اقسام :

د احاديثو کتابونه دخپل خاص ترتيب او وضع په اعتبار سره دوه تقسيمونه مشهور دي :

اول تقسيم : د حديثو کتابونه د مسئلو د ترتيب او د وضع په اعتبار سره په نه (۹) قسمه دي: (۱) جامع (۲) قم سنن (۳) قم مسند (۴) قم معجم (۵) قم جزء (۶) قم مفرد (۷) قم غريب (۸) قم مستخرج (۹) قم مستدرک .

(۱) **جامع :** هغه کتابونه دي چې په هغي کې د تفسير ، عقائد ، ادا ب ، سير ، مناقب احکام ، فتن او د قيامت د علامو او داسي نور ټول مسائل ذکر شوي وي لکه بخاري او ترمذي .

(۲) **سنن :** هغه کتابونه دي چې په هغي کې د احکامو احاديث د فقهي بابونو سره موافق ذکر شوي وي لکه سنن نسائي ، سنن ابوداود ، سنن ابن ماجه .

(۳) **مسند :** هغه کتابونه دي چې په هغي کې د صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم د رتبې او درجې او يا د حروف هجا په ترتيب او يا د اسلام د وړاندي والي او وروسته والي په وجه سره احاديث ذکر شوي وي لکه مسند د احمد رحمته الله او مسند د دارمي .

(۴) **معجم :** هغه کتاب ته ويلي شي چې په هغي د احاديثو ذکر کول د استاذانو د ترتيب په لحاظ سره وي لکه معجم د طبراني شو .

(۵) **جزء :** هغه کتاب ته ويلي شي چې په هغي کې فقط د يوې مسئلې حديثونه راجمع شوي وي لکه

جزء القراءة او جزء رفع اليدين د بخاري رحمه الله شو او يا جزء القراءة د بيهقي رحمه الله شو .

(۶) مفرد يا افراد: هغه كتاب ته ويلي شي چې په هغې کې فقط د يو کس ټول روايت شوي حديثونه ذکر شوي وي .

(۷) غريب: هغه كتاب ته ويلي شي چې په هغې کې د يو محدث متفرقات ذکر شوي وي عام د دي نه چې د هر شيخ نه وي .

(۸) مستخرج: هغه كتاب ته ويلي شي چې په هغې کې د کوم بل کتاب د احاديثو د زانندو سندونو استخراج شوي وي لکه مستخرج د ابو عوانه .

(۹) مستدرک: هغه كتاب ته ويلي شي چې په هغې کې د بل کتاب د شرط موافق ددې پاتې حديثونه پوره شوي وي

(۱۰) تجريد: هغه كتاب کوم کې چې ديو بل حديثو کتاب احاديثو لره دسند او د مکرراتو نه بغير صرف د صحابي په واسطې سره نقل کړې شي لکه تجريد صحيح البخاري للزيدي رحمه الله او تجريد صحيح مسلم للقرطبي رحمه الله .

(۱۱) اربعين: يعنې څلوېښت حديث هغه كتاب کوم کې چې ديو يا دزياتو موضوعاتو سره متعلق کم او زيات څلوېښت جمع کړې شي لکه د امام نووي رحمه الله الاربعين وغيره .

صحيح: هغه كتاب د کوم مصنف چې پخپل کتاب کې د صحيح احاديثو ذکر کولو التزام او کړي .

دوهم تقسيم: د حديثو کتابونه د مقبوليت او غير مقبوليت په اعتبار سره په پنځه قسمه دي .

اول قسم: هغه کتابونه چې په هغې کې ټول حديثونه صحيح وي لکه صحيح بخاري ، مؤطا امام مالک رحمه الله ، صحيح مسلم ، صحيح حاکم ، صحيح ابن خزيمة ، صحيح ابن حبان ، صحيح ابن عوانه ، صحيح ابن سکن ، متقی ابن جارد .

دوهم قسم: هغه کتابونه دي چې په هغې کې هر قسم صحيح ، حسن او ضعيف حديثونه وي خو ولي هغه ټول د احتجاج قابل دي او دا ځکه چې په دي کې کوم ضعيف حديثونه دي هغه هم د حسن مرتبي ته نژدې دي لکه سنن ابوداود ، جامع ترمذي ، مسند احمد او سنن نسائي شو .

درېم قسم: هغه کتابونه دي چې په هغې کې حسن ، منکر او صالح هر قسم حديثونه وي لکه سنن ابن ماجه (۲) مسند طيالسي (۳) زيادات محمد ابن احمد بن حنبل (۴) مسند عبدالرزاق (۵) مسند سعيد بن منصور (۶) مصنف د ابي بکر ابن ابي شيبه (۷) مسند ابويعلی الموصلي (۸) مسند بزار (۹) مسند ابن جرير (۱۰) تفسير ابن جرير (۱۱) تهذيب ابن جرير (۱۲) تاريخ ابن مردويه (۱۳) تفسير ابن مردويه (۱۴) معجم کبير د طبراني (۱۵) معجم صغير (۱۶) معجم اوسط

(۱۷) سنن دارقطني (۱۸) غرائب دارقطني (۱۹) حليه ابو نعيم (۲۰) سنن يهقي (۲۱) شعب الايمان يهقي شو .

څلورم : هغه کسانو به دي چې په هغې کې ټول حديثونه ضعيف دي الا ما شاء الله لکه نوادر الاصول، حکيم ترمذي، تريح الخلفاء، تاريخ ابن نهار، مسند الفردوس الديلمي، کتاب العقيلي، کامل ابن عدي، تاريخ حطب عبادي، تاريخ ابن عساكر .

پنځم قسم : هغه کتابونه دي چې په هغې کې موضوعي حديثونه معلوم شوي وي لکه موضوعات ابن حوري، موضوعات شيخ محمد طاهر نهرواني او داسي نور

د حديثو شپږ صحيح کتابونه :

د حديثو د شپږو صححو کتابونو نه مراد دغه شپږ کتابونه دي . (۱) صحيح بخاري (۲) صحيح مسلم (۳) ابوداود، (۴) نسائي، (۵) ترمذي، (۶) ابن ماجه .

د طلب حديث آداب

د طلب حديث يو څو اهم آداب به بيانولې شي :

- ۱- طالب حديث له پکار دي چې نيت دې صرف او صرف دالله درضا دحصول لپاره او ګرځوي او دحديثو علمه دې حاصل کړي .
- ۲- دخپل استاذ حديث دي دبل عالم دين نه زيات عزت او احترام اوکړي .
- ۳- په زده کړه کې دې هيڅ شرم اونکړي .
- ۴- دفرانضو او واجباتو او دستواهتمام دې اوکړي .
- ۵- دګناهونو نه دې دځن نه زيات پرهيز اوکړي .
- ۶- خاص کر غيبت، مذاق او ملګرو ته تکليف ورکولو نه دې ځان اوساتي .
- ۷- دکتاب او درسگاه او نور آلات دعلم دې پوره پوره احترام اوکړي .
- ۸- دشروع نه ترآخيره پوري دي په سبق کې حاضر اوسي .

د آثار السنن د مصنف مختصر حالات :

نوم او نسب : دحضرت رحمۃالله صاحبزاده مولانا عبدالرشيد رحمۃاللهعليه :

چې د آثار السنن د مؤلف يعنې زما د والد محترم نوم مبارک حضرت العلامة مولانا الإمام محمد بن سبحان علي النيموي رحمۃالله دې کښت يې ابو الخير دي مشهور ؤ په ظهير احسن سره او تخلص يې شوق النيموي دي، امام نيموي رحمۃالله د عارف بالله حضرت شيخ سبحان علي صديقي فرزند دي، نيموي صاحب منسوب دي نيمي طرف ته او نيمي د يو کلي نوم دي او داد هندوستان د مشهور ښار

عظيم آباد نه تقريباً څلور فرسخه لرې شوق طرف ته واقع دي .

د امام نيموي رحمه الله تاريخ پيدائش : امام نيموي رحمه الله په ۴ جمادي الاول ۱۲۷۸ هـ کې د چهارشنبې په ورځ د خپلې خاله په کور کې پيدا شوې دي او ددې کور په صالح پور کې واقع ؤ او صالح پور د بهار صوبې يوه کلي والا علاقه ده .

د امام نيموي رحمه الله علمي لياقت او مرتبه : امام نيموي رحمه الله جيد عالم دين ، كثير العلم ، دير بردبار ، وسيع النظر ، محقق ومحدث ، عظيم الاطلاع ، وسيع المطالعه ، صديقي النسب او امام العصر ؤ ، امام نيموي رحمه الله ته په علم عروض کې يوه لويه ملکه حاصله وه او د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله په زړه پورې متبع او مقلد ؤ .

مشايخ او اساتذہ کرام د امام نيموي رحمه الله : امام نيموي رحمه الله د خپلې زمانې د لويو لويو علماء کرامو او مشايخو عظامو نه خپل علم حاصل کړې دي ، دهغوي په مشايخو کې لوي محدث حضرت مولانا عبدالله غازي پوري رحمه الله ، محمد سعيد عظيم آبادي رحمه الله ، محقق العصر علامه عبدالحی لکهنوي رحمه الله او قطب الزمان مولانا شاه فضل الرحمن مراد آبادي رحمه الله ډير زيات مشهور دي ، امام نيموي رحمه الله د خپل شيخ حضرت مراد آبادي رحمه الله په لاس بيعت کړې ؤ .

د امام نيموي رحمه الله مشهور تاليفات : د امام نيموي رحمه الله په مختلفو علومو او فنونو کې متعدد او ډير مفيد تاليفات دي کله چې امام نيموي رحمه الله په ۱۳۱۴ هـ کې د آثار السنن د تويد نه فارغ شو نو هغوي ددې کتاب شروع په هم هغه طريقې سره وکړه چې د کومې طريقې تصريح هغوي رحمه الله د کتاب په اولنۍ صفحه کې کړې ده خو بيا ژوند ورسره وفا ونه کړي نو دا کتاب يې تر کتاب الصلوة پورې مکمل کړو او وفات شو . کم حسرات في بطون المقابر

نور مشهور تاليفات : (۱) الحبل المتين في الاخفاء بآمين (۲) جلاء العين في ترک رفع اليدين (۳) وسيلة العقی فی أحوال المرضى والموثق (۴) لامع الانوار (۵) اوهة الجيد في بيان التقليد ، (۶) اناحة الاغلاط وغيره ادي .

د امام نيموي رحمه الله تاريخ وفات : امام نيموي رحمه الله په ۱۷ رمضان المبارک ۱۳۲۲ هـ کې د جمعې مبارکې په ورځ په عظيم آباد ښار کې وفات شوې دي او هملته په عظيم آباد ښار کې خاورو ته سپارل شوې دي .

کتبه : ابن النيموي سن ۱۳۴۳ هجري

ماخوډار آخر کتاب آثار السنن

آثار السنن او ددې منهج او طریقه

محدث العصر مولانا محمد یوسف بنوری رحمۃ اللہ فرمائی:

د حدیث شغل لرونکي بعضي علما، د فقیہ الامت امام اعظم امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ دلائل لره مطعون کوي او وایي چې دا د احادیث صحیحو مخالف دي. نو شیخ ظهیر احسن مجبور شو او د کتاب العمدۃ للمقدسی رحمۃ اللہ، المتقی لابن تیمیہ رحمۃ اللہ، بلوغ المرام للحافظ ابن حجر رحمۃ اللہ او داسې دنورو کتابونو په طرز باندې یو کتاب ولیکو چې په دې کې د امام اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ د مذهب مطابق د صحیح روایاتو اهتمام او کړې شو. او ددې نوم یې آثار السنن کیخودو.

لیکن هغه دا عظیم خدمت لره پوره نه کړې شو. بیا هم ده پخپله په دې باندې متین علمي او تنقیدي تعلیقات او کړل چې نوم یې ورله التعلیق الحسن کیخود. مؤلف به چې کله هم خپل کتاب تالیف کولو نو اول به یې د محدث کبیر، امام العصر شیخ محمد انور شاه کاشمیری رحمۃ اللہ په خدمت کې وړاندې کولو. کوم چې د علم سمندر، وقت نظر، معتدل ذوق سلیم او د لوی بصیرت سره سره د فقهاء امت د مذاهبو په باره کې وسیع معلومات لرلو کې آیات الله وو. دخپلې خوانۍ په شروع شروع کې دهندوستان په اطرافو کې مشهور شوې وو. دده علمي عظمت، او د حدیث سره تعلق، او د دېنه اخذو استنباط شهرت یې په ټول عالم کې خور شوې وو. حضرت کشمیری رحمۃ اللہ دې کتاب سره متفق وو لکه څنګه چې هغه پخپل کتاب نیل الفرقین کې ذکر کړي دي.

بې شکه حضرت شیخ ددې کتاب نه ډیر خوشاله وو او ددې کتاب طرز او طریقه ورته ډیره خوښه وه چې کله ددې کتاب طباعت مکمل شو نو کتاب یې واخیست او څه په غور یې مطالعه کړه او په دې باندې یې دلائل، اباحاث، نکات او د ګڼ شمیر فائدو اضافه یې وکړه. (۱).

المقدمة

بسم الله الرحمن الرحيم

تَحْمَدُكَ يَا مَنْ جَعَلَ صُدُورَنَا مَشَاقِدَ لِنَصَائِحِ الْأَكْوَارِ. وَلَوَزَ قُلُوبَنَا بِنُورِ مَعْرِفَةِ مَعَانِي الْأَثَارِ
وَنُصْلِي وَنُسْلِمُ عَلَى حَبِيبِكَ الْمُحْتَمَلِ الْمُخْتَارِ وَرَسُولِكَ الْمُبْعُوثِ بِصَحَاحِ الْأَخْبَارِ وَعَلَى آلِهِ
الْأَخْيَارِ وَأَصْحَابِهِ الْكِبَارِ وَمُتَّبِعِيهِمُ الَّذِينَ اخْتَارُوا سُنَنَ الْهُدَى وَاسْتَمْسَكُوا بِأَحَادِيثِ سَيِّدِ
الْأَكْبَارِ.

أَمَّا بَعْدُ ۱ فَيَقُولُ الْخَادِمُ لِلْحَدِيثِ النَّبَوِيِّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ النِّيمَوِيِّ إِنَّ هَذِهِ نُبْدَةٌ مِّنَ
الْأَحَادِيثِ وَالْأَثَارِ وَجُمْلَةٌ مِّنَ الرِّوَايَاتِ وَالْأَخْبَارِ الَّتِي تَحْتَبُّهَا مِنَ الصَّحَاحِ وَالسُّنَنِ وَالْمَعَاجِمِ
وَالْمَسَالِيدِ وَعَزَّوْثَهَا إِلَى مَنْ أَخْرَجَهَا وَأَعْرَضَتْ عَنِ الْإِطَالَةِ بِذِكْرِ الْأَسَانِيدِ وَبَيِّنَتْ أَخْوَالَ
الرِّوَايَاتِ الَّتِي لَمْ يَكُنْ فِي الصَّحِيحَيْنِ بِالْكَرْبِيِّ الْحَسَنِ وَسَمِعْتُ هَذَا الْكِتَابَ مُسْتَعْجِلًا بِإِثْنِهِ تَعَالَى
بِأَثَرِ السُّنَنِ أَسْأَلُهُ أَنْ يَجْعَلَ خَالِصًا لَوْجْهِهِ الْكَرِيمِ وَوَسِيلَةً إِلَى لِقَائِهِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ.

تورجمه: مونږ ستا حمد او ثنا وايو اي هغه ذاته چې گرځولي يې دي سيني زموږ طاق چې د پوره د
روښانه چراغونو او روښانه کړي يې دي زړونه څمونږ په رڼا د معرفت د معنی گانو د احديشو او
مونږ درود د رحمت او سلام لپرو په محبوب ستا غوره کړي شوي بهتر کړي شوي او په رسول ست
هسي رسول چې لپرلي شوي دي د صحيحو اخبارو او حديثونو سره (او درود او سلام دي وي) د ده
په نیک آل او د ده په لویو اصحابو او د دوي په هغه تابعدارانو چې غوره کړي يې دي لاري د هدايت
او مضبوطي نيولي دي دپاره د استدلال حديثونه د سيد الابرار.

د حمد او صلوة نه پس د نبوي ﷺ د حديثو خادم محمد بن علي نيموي وايي يشکه دا د
احاديثو او د آثارو يوه ټوټه او ټوکره ده او د رواياتو او اخبارو يوه جمله او مجموعه ده چې د
صاحرو، سنو، معاجمو او مسانيدو څخه مي منتخب کړي ده او هغه چاته مي يې نسبت کړي
چا چې هغه خارج کړي او د هغه اسانيدو او سندونو د ذکر نه مي اعراض کړي کوم چې د اوږدوالي
سبب کېږي او د هغه رواياتو احوال چې په دواړو صحيحو کتابونو کې نه وي په ښه او حسني
طريقي سره بيان کړي او دي کتاب ته مي نوم ايښي دي په داسي حال کې چې خير غوښتونکي يم
الله تعالیٰ ځينې په آثار السنن سره او د همدغه ذات څخه غواړم چې دغه کتاب خاص د خپلي رضا

او په نعمتونو د جنتونو کې يې د خپلې لقاء (ملاقات) د پاره وسيله وگرزوي .
تشریح :

قوله : وَعَزَّوْثَهَا إِلَى مَنْ أَخْرَجَهَا : امام نيموي رحمه الله په اکثرو ځايونو کې د ماخذ په ځاي په علاماتو اکتفاء کړي ده لکه څنگه چې مصنف په التعليق الحسن کې بيان کړې دی چنانچې د الشيخان نه مراد د شيخينو ځني مراد مسلم او بخاري دي او د ثلاثه و څخه مراد ابو داود نسائي او ترمذي دي او د اربعه څخه مراد دا دري او ورسره ابن ماجه دي او د خمسة و څيني مراد دا څلور او ورسره احمد دي او د ستة و څخه مراد هغه څلور او ورسره شيخين دي . او د الجماعة څيني مراد صاحبان د شپږو کتابونو دي (امام بخاري ، مسلم ، ترمذي ، ابو داود ، نسائي و ابن ماجه) او امام احمد دي . چې کله امام نيموي رحمه الله يو حديث ذکر کړي او دهغې نسبت د يو نه زيات محدثينو طرفته ددوي دنومونو تصريح يا القابو سره کوي نو حديث الفاظ ددېنه دمخکيني روايت مطابق وي ، دنورو حضراتو الفاظ ددېنه مختلف هم کيدې شي ، دغه شان چې کله حديث لره صحيح گرځوي نو صرف دا ولني محدث په نزد د حديث حکم بيانول مقصود وي قطع نظر دنورو نه . چې کله الجماعة الستة يا الشيخان ووايي نو د حديث الفاظ به دبخاري يا دمسلم مطابق وي او که الدارمي و ابن ابي شيبة و آخرون په شان الفاظ ووايي نو د حديث الفاظ به ددوينه ديو وي ليکن دصحت حکم به دټولو يا ديو روايت په بنياد باندې وي ، او چې کله داسې يو روايت ته ضعيف او يېلې شي نو هغه حديث دهر يو روايت په بنياد به ضعيف منلې شي .

قوله : وَيَكُنُّ أَحْوَالُ الرِّوَايَاتِ الَّتِي كُنْتُ فِي الصَّحِيحِ يَحْدِثُ :

صحيحين يعنې بخاري او دمسلم روايتونو باندې کلام نه کولو وجه داده چې ددې کتابونو رواياتو لره د علماء امت بالاتفاق قبول کړي دي ځکه چې هغه دصحت په اوچته مرتبه باندې دي لهذا دهغې احوالو ذکر کولو او دهغې په سندونو باندې بحث کولو ضرورت نه وو ، او د نورو محدثينو په روايتو کې دصحت او دسقم ددواړو امکان موجود وو او علماء امت ددوي ټولو رواياتو لره صحيح نه دي گرځولي نو ځکه هلته دکلام کولو ضرورت راغې .

کتاب الطهارة

د پاکوالي بیان

د باب مقصد : چونکه ددې کتاب موضوع دا حدیثونه د فقهې مسائلو لره ثابتیدل دي او عام طور باندې د فقهې بابونو ابتداء د کتاب الطهارة نه کیږي نو لهذا امام شوق نیموي حنابلهم خپل کتاب لره د کتاب الطهارة نه شروع کړی .

اوس سوال دا کیږي چې فقهاء د کتاب الطهارة نه شروع ولې کوي ، نو ددې وجه داده چې دانسان پیدائش د عبادت لپاره شوې دی کما هو المعلوم ، او په عباداتو او په ارکان د اسلام کې له ټولو نه هغه مونځ دی او د مونځ لپاره څه شرائط دي چې په هغې کې له ټولو نه اقوی شرط هغه طهارة یعنې پاکوالي دی ، او دا ظاهره ده چې شرط همیشه لپاره مقدم وي په مشروط باندې ، نو ځکه فقه ، حضرات او اصحاب سنن خپل کتابونو کې کتاب الطهارة له ټولو نه مخکې راوړي .

د کتاب او د باب اصطلاح

بعضي علماؤ فرمایلي دي که د مسائلو اعتبار بجنسها او کړې شي یعنې جنس مسائل بیانول نو دې لره په کتاب سره تعبیر کولې شي ، ځکه چې د کتاب هم لغوي معنی ده جمع ، او که د مسائلو اعتبار بنوعها او کړې شي یعنې صرف دیو نوعې مسائل ذکر کول مقصود وي نو دې لره په باب سره تعبیرولې شي ، ځکه چې د باب لغوي معنی هم په یو لغت کې دنوع راځي ، او که بعضي جزئیات لره د ما قبل نه ممتاز کول او بیانول مقصود وي نو دې لره په فصل سره تعبیرولې شي . ځکه چې هغه د ما قبل نه مفصول او جدا دی .

د طهارت معنی او اقسام

طهارة مصدر دی د طهر یطهر د نضر کرم نه ، ددې لغوي معنی ده النقاۃ والتنزه من الاقذار والادباس ، یعنې د پلټیو او خپرو نه پاکوالي ته ویلې شي ، او شرعا طهارة وايي ازاله د حدث یا د خبث لپاره د قاعده شرعيه مطابق احد المظهرین (اوبه یا خاوره) لره استعمالول .
نو د طهارة دوه قسمونه شو : ۱- ازاله حدث (نجاست حکمي) . ۲- ازاله خبث (نجاست حقیقي) .
د اول دوه قسمونه دي : ۱- عن الحدث الاصفر کوم ته چې وضو (اودس) ویلې شي . ۲- عن الحدث الاکبر کوم ته چې غسل ویلې شي . دلته مطلق او جنس طهارة مراد دی ځکه چې د مصنف

مقصود دواړو لره ذکر کول دي. (۱).
مصنف د کتاب الطهارة لاندې درې څلویښت (۴۳) بابونه ذکر کړي دي.

﴿بَابُ الْمِيَاهِ﴾

داوېو احکام

مياه: د ماء جمع ده، لغوي معنی ده اوبه، په ابتداء کې به داوېو احکام بیانېږي، د پليستو او د پاکو اوبو مسائل یعنې اوبه کله پليستېږي او کله نه؟ څومره پليستېږي او څومره نه؟.

..... عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَبُولُ لَنْ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الذَّائِمِ الَّذِي لَا يَجْرِي ثُمَّ يَفْكَسِلُ فِيهِ. رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ. (۲).

ترجمه: حضرت ابی هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی، فرمایي: چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي دي چې هېڅکله دي یو د ستاسونه دې په هغه ولاړو اوبو کې چې روانې نه وي تش اودس ماتي دې نه کوي چې بیا پکې غسل کوي دا حدیث د محدثینو یو جماعت نقل کړي دي.

د کلماتو تحقیق او حدیث مفهوم:

ماء: دائم نه مراد داسې اوبه دي چې کمې وي او عادتاً نه منقطع کیږي، مثلاً یو لوي تالو یا چینه چې دهغې نه چې څومره اوبه اوستلې شي نو دهغې په اندازه ورته نورې اوبه راشي او دهغې تللو اوبو ځای ډک کړي. او دماء جاري په معنی مراد کې دوه قوله دي: (۱) داسې روانې او تيزې اوبه چې یو ډک دوه ډکو لره وړلې شي (۲). داسې ډیرې اوبه چې دهغې یو طرفته په پليستې پریوتو سره دویم طرف متاثر نه شي.

په حدیث کې د الماء الذی لایجری نه مراد ماء راكد (ولارې اوبه) دي کومې چې د باران نه پس په صحراگانو، لوي لوي تالابونو کې جمع کیږي چې دهغې د بهیدلو او دوتلو هیڅ صورت نه کیږي چې آخر هغه د لمر په تپ (گرموالي) او په زمکه کې د جذب کیدو دوجې نه وچې شي. په حدیث کې له دې خبرې نه منع کړې شوي ده چې اول په اوبو کې متیازي او کړي او بیا په دې کې غسل او کړي، منفردا دهر یو ممانعت نه دی نو لهذا دماء دائم نه په غسل کولو کې هیڅ حرج نشته دی.

(۱) المنیر المصنوع: ۷۷، ۷۶/۱.

(۲) بخاری: کتاب الطهارة ج ۱ — ۳۷ باب البول فی الماء الدائم، مسلم کتاب الطهارة ج ۱ — ۱۴۸ باب النهی فی الماء الراكد.

ترمذي ابواب الطهارات ج ۱ — ۲۶ باب کراهية البول فی الماء الراكد.

٢..... وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى أَنْ يَتَنَا فِي الْمَاءِ الزَّائِكِدُ .
(رواه مسلم). (١)

ترجمه : حضرت جابر رضي الله عنه د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و سلم نه بیان فرمائی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم په ولاړو اوبو کې د تشو منبازو کولو نه منع فرمائلي ده . دا حدیث مسله نقل کړې د کلماتو تحقیق او د حدیث مفهوم

په دې دویم حدیث کې هم دماء راځد ذکر راغلي دي په دې حدیث کې مطلق په ولاړو اوبو کې دمنب رو کولو نه منع کړې شوي ده ځکه چې عموماً خلک ددې اوبو نه غسل او اودس کوي دمنب رو کولو دوحی نه به دا اوبه پليسي شي

٣ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِذَا حَرَبَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعًا . (رواه الشيخان). (٢)

ترجمه : د ابی هريره رضي الله عنه نه روایت دي چې بي شکه رسول الله صلی الله علیه و سلم فرميلي دي چې کله سبې په لوخي د يو ستاسو کې اوبه اُسکې نو اوه (٧)، ځله دي يې وويني . دا حدیث شيخین نقل دي.

٤..... وَعَنْهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَزَكِبُ الْبَحْرَ وَنَعْمِلُ مَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ الْمَاءِ فَإِنْ كُنْهًا كَأَيْهِ عَطِفْنَا أَفَلَنَكُونُ مِنَ مَاءِ الْبَحْرِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ الظُّهُورُ مَاءٌ وَالْجَنْبُ مَيْكُتُهُ . (رواه مالك وأبو داود وأحمد وصحیح). (٣)

ترجمه : د حضرت ابی هريره رضي الله عنه روایت دی هغه فرمایي چې یوسړې در رسول اکرم صلی الله علیه و سلم په حضور کې حاضر شو نو وي ويل اي دالله رسول بهي شکه مونږ په کشتي کې په دریاب کې سفر کوو او د خان سره لري اوبه اوړو که په هغه اوبو اودس کوو تری کپړو آیا د دریاب په اوبو اودس کولې شو نو رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرماتل : د دي اوبه پاکې دي او د دي مرداره حلاله ده . دا حدیث امام مالک رحمه الله او نورو محدثینو نقل کړي دي او د دي سند صحیح دي .

(١) مسلم کتاب الطهارة ج ١ — ١٣٨ باب المني عن البول في الماء الراكد .

(٢) بخاري کتاب الطهارة ج ١ — ٢٩ باب لا حرب الكلب في الاثاء ، مسلم کتاب الطهارة ج ١ — ١٣٧ باب حكم ولوغ الكلب .

(٣) مؤلف امام مالک کتاب الطهارة — ١٥ باب الطهور للوضوء ، مؤلف کتاب الطهارة ج ١ — ١١ باب الوضوء بماء البحر ، لم يلى

کتاب لياه ج ١ — ٦٢ باب الوضوء بماء البحر ..

د کلماتو تحقیق او د حدیث مفهوم :

"جاء رجل" د یو قول مطابق د دې کس تعلق د قبیلې بنی مدلج سره وو . او دده نوم حمید بن صخره رضی الله عنه وو یا عبدالله وو .

قوله : تحمل معنا القليل من الماء : په اصل کې سائل ته د دریاب اوبو متعلق داودس د جواز او عدم جواز وهم وو . ځکه چې په دریاب کې دننه بې شمیره ځناور پیدا کیږي او بیا په هماغې کې مړه کیږي د دېنه علاوه دعا مو اوبو په ذائقه کې او د دریابي اوبو په ذائقه کې هم ډیر لوی فرق دی . عموما په سفر کې د مسافرو سره د ضرورت په اندازه اوبه اوداسي نور سامان وي نو سائل د اېوښته کړل او غوختل چې که مونږ سره د سفر په وخت کې د څکلو اوبو نه علاوه داودس د پاره وبه نه وي نو آیا مونږ د دریاب داوبو نه اودس کولې شو او که نه ؟ نو په جواب کې رسول الله ﷺ د سائل اصل مسئله حل نه کړه چې نعم یې ويلي وې بلکې یو څو فائدو باندې مشتمل جواب یې ورکړو . مثلاً :

۱- د دریاب اوبه مطلقاً پاکې دي د دېنه اودس کول په هر حال کې صحیح دی برابر خبره ده که یو سړي سره موجودې اوبو په استعمال سره دده د تېرې کیدو پوره وي او یا نه .

۲- الحل مېته په اضافه کولو سره یې د سائل دنورو سوالونو منشا جوړیدو شېبه یې ختمه کړه یعنې په دریاب کې مړ کیدونکې ځناور پاک دی د دې دوجې نه داوبو په پاکوالي کې شېبه نه دي کول پکار .

۳- که الحل د حلال په معنی کې دی نو گویا په دریابي سفر کې غذا مسئله یې هم حل او فرمایله چې مېته البحر حلال دی خوړلې یې شي .

۵..... وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ عَنْ الْمَاءِ وَمَا يُؤْتُهُ مِنَ الدَّرَابِ وَالسَّبَاحِ فَقَالَ إِذَا كَانَ الْمَاءُ فُلْتَيْنِ لَمْ يَحْتَلِ الْعَبْتُ وَزَاةُ الْعَنْسَةِ وَالْحَرُونَ وَهُوَ حَدِيثٌ مَعْلُومٌ (۱) .

ترجمه : حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه ويلي دي چې نبی کریم ﷺ نه د اوبو او اوبو نه د بار بار راتلونکو ځناورو او څیړونکو ځناورو په باره کې پوښتنه وکړه نو نبی کریم ﷺ وفرمائل کله چې اوبه دوه ځلي وي پليستي یې نه ده اخیستي یعنې نه پليستېږي . د دې حدیث روایت پنځه

كسو اوداسې نورو كړي دي او دا حديث معلول دي .

۶..... وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِذَا بَلَغَ الْمَاءُ أَرْبَعِينَ فُلَّةً لَمْ يُلْجَسْ رَوَاهُ الدَّارِ قُطَيْبِيُّ وَ إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۱).

توچمه : د عبدالله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلي دي چې كله اوبه څلورېشتو قلو ته ورسېږي نه پلټېږي . روايت يې دار قطني كړي دي او اسناد يې صحيح دي .

۷. وَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ امْرَأَةً مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِغْتَسَلَتْ مِنْ حَتَابَةِ فَتَوَضَّأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقُطْبِيهِ قَدْ كُتِبَ لَكَ لَهُ فَقَالَ إِنَّ الْمَاءَ لَا يَنْتَجِسُهُ فَيَا رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ فِي إِسْنَادِهِ لَيْسَ (۲).

توچمه : د حضرت عبدالله بن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې د نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بيبيانو نه يوې بي بي د جنابت نه غسل وكړ بيا نبي ﷺ څخه كتله دهغي نه په پاتي شوي اوبو باندې اودس وكړو ام المؤمنين دا خبره نبي ﷺ ته وكړه نو هغه وفرمانل اوبه په هيڅ شي نه پلټېږي ، او د دي حديث روايت احمد كړي او د دي په اسناد كې لين دي يعنې كمزوري دي .

۸..... وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اَلْمَوَضِعُ مِنْ بَطْنِ بَضَاعَةَ وَ هِيَ يَدُ يَنْظَرُ لَهَا الْخُورُ الْكِلَابِ وَالْجِيضُ وَالْيَتَنُ فَقَالَ الْمَاءُ طَهُورٌ لَا يَنْتَجِسُهُ فَيَا رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ وَ آخَرُونَ وَ صَحَّحَهُ أَحْمَدُ وَ حَسَنَهُ التِّرْمِذِيُّ وَ ضَعَّفَهُ ابْنُ الْقَطَّانِ (۳).

توچمه : د حضرت ابي سعيد خدري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلي دي چې د نبي ﷺ عَلَيْهِ السَّلَام نه پوښتنه وكړي شوه چې اي دالله رسوله ايا مونږ ډير بضاعة نه اودس كولي شو حال دا چې دا يو داسي كومي دي چې په هغي كې د سپو غوښي ، د حيض په وينولرلي جامي كېږي اونور بديويه شيان غورځولي شي نور رسول الله ﷺ وفرمانل اوبه پاكي دي هيڅ شي يې نشي پلټولي . دا حديث دري كسو اوداسي نورو نقل كړي دي . امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صحيح او امام ترمذي حسن او ابن قطن ضعيف مگر ځولي دي .

(۱) سر دار قطني كتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۷ باب حكم الماء اذا لاقه الجاسة .

(۲) مسند احمد ج ۱ ص ۲۳۵، ۲۸۶، ۳۰۸ ، نسائي كتاب الطهارة ج ۱ ص ۶۲ .

(۳) ابوداؤد كتاب الطهارة ج ۱ ص ۹ باب ما جاء في بئر بضاعة ، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ ص ۲۱ باب ما جاء ان الماء لا ينجسه شيء .

د کلماتو تحقیق:

بُضَاعَه: د پام په پيش او زير سره دواړه حائر دي او په پيش سره ډير مشهور دي دا د يو مشهور کوهي سوه دي چې په مدينه موره کې د بني ساعده د قبيلي د بضاعه په محله کې واقع دي څرنگه چې په دغه محله کې واقع دي نو د همدې په نوم ياد شوي دي چې تر اوسه پورې دغه کوهي موجود دي چې د دي په اوبو حمله اوبه کېږي او سبز ياسي او تر کار يانې پري کرل کېږي.

۹..... وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ حَبِشٍ وَقَعَ فِي زَمْرَةٍ فَمَاتَ الْقَامَرُ ابْنُ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَنَزَحَ مَائِهَا فَجَعَلَ الْمَاءُ لَا يَنْقَطِعُ فَتَفَكَّرَ فَإِذَا عَيْنُ تَجْرِي مِنْ قِبَلِ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ فَقَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ حَسْبُكُمْ زَوَاهِ الظَّحَاوِي وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۱).

تورجه: د حضرت عطاء رضى الله عنه نه روايت دي چې يوحشي د زمزم په کوهي کې وغورځيد نو مړ شونو ابن زبير رضى الله عنه امر وکړو نو وويستل شوي اوبه د هغې کوهي نه خو اوبه نه ختمېدې ناڅاپه يې وکتل چې د حجر اسود له خانه يوه چينه راروانه وه نو ابن زبير رضى الله عنه وفرمانل چې بس دي تاسولره نور د اوبو ويستلو ضرورت نشته. دا حديث امام طحاوي رضى الله عنه او ابن ابې شيبه روايت کړي. د دي سند صحيح دي.

۱۰..... وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ أَنَّ زُلْجِيًّا وَقَعَ فِي زَمْرَةٍ يَعْنِي فَمَاتَ الْقَامَرُ بِهِ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأُخْرِجَ وَآمَرَ بِهَا أَنْ تُنَزَّحَ قَالَ فَلَقَبْتُهُمْ عَيْنَ جَاءَ تَهُمُ مِنَ الزُّلْجِيِّ فَمَزَمَ بِهَا فَدُسَّتْ بِالْقَبَائِلِ وَالتَّكَارِبِ حَتَّى لَزَّحُوهَا فَلَمَّا لَزَّحُوهَا انْفَجَرَتْ عَلَيْهِمْ رَوَاهُ الدَّارِقُطِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۲).

تورجه: د محمد بن سيرين رضى الله عنه نه روايت دي چې يو حبشي په زمزم کې پريوت يعنې مړ شو نو ابن عباس رضى الله عنه حبشي د ويستلو امر وکړ نو هغه وويستلې شو او د ټولو اوبو د ويستلو امر يې وکړ نو د کوهي چينه په دوي غالبه شوه کومه چې دوي ته د حجر اسود لطفه راغلي وه نو د هغې چيني د بندولو امر يې وکړ نو بنده کړي شوه په تاري او ريښمي کېږو باندي تردي چې ټولي اوبه يې تري وويستلې نو په يو ځل اوبه په دوي باندي راخلاصي شوي، دارقطني د دي روايت کړي او د دي سند صحيح دي.

(۱) طحاوي کتاب الطهارة ج ۱ — ۱۹ باب الماء يقع فيه النجاسة، مصنف ابن ابې شيبة کتاب الطهورات ج ۱ — ۱۶۲ باب في الطهارة و الدجاجة و ما فيها طلع في البئر.

(۲) سنن دارقطني کتاب الطهارة ج ۱ — ۴۳ باب البئر اذا وقع فيها حوائث.

۱۱.... وَعَنْ مَيْسَرَةَ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فِي بَيْتٍ وَقَعَتْ فِيهَا قَارَةٌ فَمَاكَتَ قَالَ يَنْزِعُ مَاوَهَا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۱).

ترجمه: د ميسره رَحْمَةُ اللَّهِ نه روايت دي چې حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمانلي دي د هغه کوهې په باره کې چې په هغې کې مړه پروتې او مړه شوي وه د هغې ټولې اوبه به ويستلې شي. طحاوي رَحْمَةُ اللَّهِ دې حديث روايت کړي او دا حديث حسن دي.

قَالَ الْيُمُومِيُّ وَفِي الْبَابِ آثَارُ عَنِ الْقَاطِبِيِّينَ

ترجمه: نيموي ويلي دي چې په دې باب کې د تابعينو نه هم آثار منقول دي
ددې باب فقهي مسائل او مذاهب اختلاف

ددې باب لاندې يو څو مسائل اختلافي دي. په ترتيب سره به دهر يو نه بحث کولې شي.
اولې مسئله: په اوبو کې دپليټۍ لويدلو حکم! په دې باب کې څلور مشهور مذاهب دادي
۱- داود ظاهري او د موجوده دور د بعض غير مقلدينو مسلک دا دي چې اوبه لږې وي او که ډيرې وي چې پليټې پکې وغورځيږي نو تر هغې نه پليټيږي ترڅو چې دپليټۍ اجزاء داوبو په اجزاء باندې غالب راشي او تر څوپوري يې چې بهيدل او نرميدل نه وي ختم شوي او ددې پليټۍ د غورځيدو په وجه يې درې واړه اوصاف متغير شوي هم وي او به د پاکوالي نه، نه وځي نو له دې دوجې نه دداود ظاهري په نزد که په دې غټ بول او کړې شي يا غير انسان پکې متيازي او کړي يا انسان دې اوبو ته نژدې متيازي او کړي چې هغه اوبه پيږي او اوبو ته لږې شي نو هيڅ حرج نشته اوبه پخپل ځاي پاکې دي امام نووي فرمايي چې دا د جود علی الظاهر بدترین مثال دی.

جمهور اهل سنت په دې خبره باندې متفق دي چې ماء کثير دپليټۍ په غورځيدو سره نه پليټيږي بربره ده که هغه پليټي لږه وي او که ډيره، او ماء قليل دپليټۍ غورځيدو سره پليټيږي که هغه پليټي لږه وي او که ډيره، البته دلرې او د زياتۍ په تعيين کې دجمهورو په خپل مابين کې اختلاف دی، چنانچې:

۲- دمالکيو په نزد اوبه تر هغه وخت پوري نه پليټيږي ترڅو چې داوصاف ثلاثه (رنگ، بوي، خوند) نه يو وصف بدل شوي نه وي گویا چې دا حضرات ماء متغير لږه قليل او غير متغير لږه کثير غځوي.

۳- د شافعيو او حنابلو په نزد کومې اوبه چې د قلتينو برابر يا د دهنه زياتې وي هغه ډيرې اوبه دي او کومې چې د قلتين نه کمې وي هغه ما- قليل دي .

۴- د حنفو په نزد کومې اوبه چې ما- جاري وي يا د ما- جاري په حکم کې وي هغه ما- کثير دي او چې کومې داسې نه وي هغه ما- قليل دي ما- جاري خو واضحي دي يعنې کومې چې يو ډکې لره يوسي . البته هغه څومره اوبه دي کومې چې د ما- جاري په حکم کې اچولې شي يعنې هغې ته ما- جاري ويلي شي نو د هغې د معيار په باره کې درې قوله دي :

۱- **اعتبار تحريک** : يعنې چې يو تالاب دومره لوي وي چې که ددې يو طرف اوبو ته حرکت ورکړې شي چې دويم طرف يې فورا متحرک نشي يعنې د يو طرف په خوزولو سره بل طرف اونه خوزي . تحريک بالوضو وبالغسل دواړه ممکن دي .

۲- **اعتبار مساحت** : يعنې په دې کې د پيمائش اعتبار دی چې کوم تالاب عشر في عشر يعنې لس په لس وي هغه ما- کثير دي .

۳- **اعتبار ظن مبتلي به** : يعنې که مبتلي به (ضرورت مند کس) د غالب گمان مطابق داوبو د يو طرف د پليتوالي اثر بل طرف ته نشي رسيدلې نو هغه ما- کثير دي .

دلائل

۱- د ظاهريو استدلال د باب حديث نمبر ۷ او حديث نمبر ۸ نه دی په اولني حديث کې دا فرمايلي شوي دي چې **إِنَّ الْمَاءَ لَا يَنْجِئُهُ قِيَمٌ** او بل حديث يعنې **بِرِّ بَضَاعَةٍ** واله حديث مطابق په کوهي کې ډيرې پليتي غورځيدو باوجود ددې اوبو ته پاکې ويلې شوي دي .

۲- دامام مالک رحمه الله استدلال هم د بر بضاعه واله حديث دی ليکن هغه دارقطني روايت لره مدار گرځوي کوم کې چې **أَلْمَاءُ ظُهُورٌ لَا يَنْجِئُهُ قِيَمٌ** نه پس د الا ما غلب على ريحه او طعمه اضافه ده .

۳- امام شافعي رحمه الله او احمد رحمه الله استدلال د پنځم (۵) نمبر حديث نه دی دکوم الفاظ چې دادي : **إِذَا كَانَ الْمَاءُ فَلْتَيْنِ لَمْ يَخْلُ الْمَغْبَتُ** په دې کې صراحة د قلتينو اوبو کې د نجاست غير مؤثر کيدل خودلې شوي دي .

۴- د احنافو استدلال دخو احاديثو نه دی مثلاً :

الف- د باب اولني حديث او دويم حديث دکوم مطابق چې مطلق ما- دائم او ما- راكد کې متيازو کولو نه منع کړي شوي ده چې متيازو کولو نه هغه اوبه پليتيږي که ما- دائم قلتين وي يا نه وي .

(ب) د باب دريم حديث دکوم مطابق چې حضور ﷺ د هغه لوبښي په باره کې کوم کې چې سپي خوله ويلي وي داوه خله وينخلو حکم فرمايلي دي او د قلتينو تخصيص يې نه دی کړې .

(ج) دبخاري او دمسلم حديث : اذا استيقظ أحدكم من لومه فلا يمسس يده في الأثناء.... الحديث كچرته په لږو او بو کې دپليتي غورځيدل دناپاکۍ سبب نه وي نو صرف دنجاست لگيدلو هم سره به په لوبني کې دلاس لگيدلو نه ممانعت نه کيدو . غرض په دې حديثو کې دتغير أحد الأوصافو ذکر دی نه دقلتينو تخصيص ، دا هم معلومه شوه چې هر څنگه نجاست غورځيدل او بو لږه پليتي وي .

(د) دباب حديث نمبر نههم او لسم دکوم مطابق دوو صحابو يعني حضرت عبدالله بن زبير رضي الله عنه او حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه دهغه کوهي په باره کې چې يو انسان ورته پريوتې وو دټولو او بو ويستلو حکم يې وفرمايلو . حالانکه کوهي خو يقينا دقلتينو نه لوي او جوړ به وي . همدرانگې تغير أحد الأوصاف ته هم ونه کتلې شو . دغه شان دباب حديث نمبر ۱۱ دکوم مطابق چې حضرت علي رضي الله عنه په کوهي کې دمړي دغورځيدو نه پس دمړکيدو دوجې نه دټولو او بو ويستلو حکم ورکړ او د مذکوره قيوداتو هيڅ اعتبار يې اونکړو معلومه شوه چې په قليل او کثير کيدو کې دمبتلي به رايي باندې مدار دی .

دفریق مخالف ددلائلو جواب

- ۱- دظواهر واولنې حديث جواب اولادادې چې دې حديث لږه ضعیف گرځولې شوې دی لهذا دباب صحیح احادیث سره ددې تعارض نشي کيدې دويمه داچې په دې حديث کې دالمامصدق فضل ماء الجنابة دی يعنې دغسل جنابت نه پاتې شوي اوبه ترڅو پورې چې پليتي په کې اونه غورځي نه پليتيږي .
- ۲- دامام مالک رحمته الله او داهل ظواهرو دبشر بضاعة والا دحديث نه داستدلال څو جوابات ورکړي شوي دي :
- الف- دا حديث ضعیف دی يحيى بن سعيد القطان او داسي نورو ناقدينو دحديث ددې په سند باندې کلام کړې دی په وجه ديو راوي عبيدالله بن عبدالله .
- ب- ددې په سند کې اضطراب دی ځکه چې دراوي نوم او نسب مختلف بيانولې شي .
- ۱.... عن عبيدالله بن عبدالله بن رافع ۲.... عن عبيدالله بن عبد الرحمن بن رافع ۳.... عن عبدالله بن عبيدالله بن رافع .

ج- الماء طهور کې دالما نه مراد خاص دبشر بضاعة اوبه دي او دبشر بضاعة اوبه دماء جاري په حکم کې وي . ځکه چې ددېنه به باغات سیراب کيدل ورنه داڅنگه ممکنه ده چې په يو کوهي کې دومره پليتي غورځيږي او بيا دې هم ددې اوبه جاري نه وي بلکې په يو ځاي کې اودريدلې وي بيا

هم ددې وصف متغير نه وي او ددې دپاكيدو حكم دې اولگولې شي ؟ لهذا دمالكيو او دظواهر و ددې حديث نه استدلال صحيح نه دی .

د- كه بالفرض الدائم عام اوبه مراد شي نو بيا به ددې مطلب داشي چې اوبه هميشه دپاره نه نپك كيږي بلكې چې كله دې لره دپليتي دغورزيدلو نه پاكې كړي نو پاكې به شي .

ه- په اصل كې دبشر بضاعه والا كوهي په يو جور خاي كې وو او په سريي يو ديوال هم نه وو تاو كړې شوې نو دسيلاب او دتيز باران دوچې نه به هر قسمه پليتيانې دمختلفو خايونو نه راتلې او په دې كې به غورزيدلې . ليكن چې وروسته دكوهي صفائي او كړلې شوه او دحفاظت انتظام يې هم اوښو نو اوس صرف دپليتي دغورزيدو احتمال پاتې شو چې په دې باندې خلكو سوال او كړو او حضور مژنه غښته ورته تسلي بخش جواب وركړو چې ترڅو دنجاست غورزيدو يقين نه وي راغلې صرف وهم او احتمال سره اوبه نه پليتيږي او كه داسې خبره نه وي نو عام كافر هم اوبو كې گند نه غورزوي بلكې ددې دحفاظت بندوبست كوي نو مسلمان به څنگه په يو پاكه معاشره كې په كوهي كې گند غورزولو او دگند نه ددكيدو تصور او كړي .

۳- دامام شافعي رَحْمَةُ اللهِ اَو دامام احمد رَحْمَةُ اللهِ ددليل جواب دادې چې :

...۱ حديث قلتين لره على بن المديني رَحْمَةُ اللهِ ، اسماعيل القاضي رَحْمَةُ اللهِ ، ابن تيميه ، ابن عبد البر او اكثر و محدثينو ضعيف گرځولي دي .

۲.... دحديث په متن . معنى او دمصدق په تعيين كې هم سخت اضطراب دی ، تفصيل يې دادى :
(الف) سنداً اضطراب دا چې راوي وليد بن كثير كله روايت كوي دعن محمد بن جعفر بن زبير ، عن محمد بن عباد بن جعفر . بيا كله دعبيد الله بن عبدالله او كله عبدالله بن عبدالله وايي او په يو روايت كې دابن عمر نه موقوفا مروي دی او بل روايت كې مرفوعا .

(ب) متناً اضطراب دا چې دباب حديث نمبر ۵ كې قلتين يعنې ددوو قلو ذكر دی او په حديث نمبر ۶ كې كوم لره چې دارقطني صحيح ويلې دی لفظ اربعين قلة يعنې دخلوښتو قلو ذكر دی ، همدارنگې ددارقطني وابن عدي په يو روايت كې قلتين او ثلاثا په تشكيك سره راغلې دی .

(ج) معنا اضطراب دادې چې دقلة په لغت كې څو معناگانې راځي مثلاً : دغر څوكه ، دانسان قد ، او منگې .

(د) په مصداق كې اضطراب دادې چې كه دقله مراد په حديث كې منگې دی لكه څنگه چې شوافع ددې تاويل كوي نو بيا داتعين كول به مشكل وي چې منگې به څومره غټ پكار وي .

نو بهر حال ددې اضطراباتو دوچې نه هم بعضي حضراتو حديث قلتين لره ضعيف گرځولي دي .

۳... حضرت علامه محمد انور شاه کشميري رَحْمَةُ اللهِ فرمايي چې ددې حديث نه هم مقصود دفع دوسو سي ده چې ترڅو پورې په خپلو سترگو باندې دې او بو ته د ځناورو راتلل نه وي کتلي هسي دې شنه نه کوي تردې چې يقين يې پيدا شي.

دويمه مسئله: کچرته يو سپی په يو لوبښي کې خوله اووهي نو ددې څه حکم دی؟

نو ددې جواب به په راروان دريم باب باب سؤرالکلب، په ضمن کې راشي.

دريمه مسئله: د څلورم حديث لاندې يو اهمه خبره داده چې د درياب کوم کوم يو ځناور حلال دی او کوم کوم يو حرام دی؟ ددې په باره کې يو څو مذاهب دي.

۱- دامام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللهِ په نزد سمک طافي (چې په خپل مرگ مړ شي او داوبو دپاسه راتلونکې ماهي) نه علاوه د ماهيانو ټول قسمونه حلال دي او د ماهي نه علاوه سمندر هر ځناور حرام دی.

۲- دامام مالک رَحْمَةُ اللهِ په نزد د خنزير نه علاوه هر سمندري ځناور حلال دی.

۳- دامام شافعي رَحْمَةُ اللهِ دلته د راجح قول مطابق د پنځه شينو نه علاوه باقي ټول حلال دي يعنې مگر مچ، چينه څه، مار، چينجې، او شمشټی.

۴- امام احمد رَحْمَةُ اللهِ په نزد د دري شينونو نه علاوه باقي ټول حلال دي يعنې مگر مچ، شمشټی، البته دهغه په نزد د ماهي نه علاوه د هر ځناور ذبح کول ضروري دي.

دائمه ثلاثو دلائل:

۱- آيت کریمه اَجَلْ لَكُمْ دَمْدَمُ الْخَبْرِيه دې آيت کې صيد عام دی لهذا هر يو ځناور حلال.

۲- په حديث کې الحل ميتة فرمايلې شوي کوم چې هر يو دميتة البحر ځناور ته شامل دي.

د احنافو دلائل:

۱- آيت قوا تي: وَ يُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ: مطابق خباثت يعنې هغه شينه کوم نه چې فطري طور باندې انساني طبيعت دهغې نه کرکه کوي حرام دي او د ماهي نه علاوه سمندري ځناور نه کرکه ظاهر يږي.

۲- آيت قوا تي: حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ: مطابق هر ميتة يعنې مرداره حرام ده بغير دهغه مرداري نه دکومې چې تخصيص او کرې شي، اوس حديث (أُحِلَّتْ لَكُم مَيْتَتَانِ وَدَمَانٌ. فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ فَالْحُوتُ وَالْجَرَادُ وَأَمَّا الدَّمَانُ فَالْكَبِدُ وَالطَّحَالُ) (۱) کې ددو مرداردو يعنې د ماهي او د مولخ

تخصیص شوې دی لیکن ددې دوو نه علاوه د باقي ځناورو بیان نه کړې شو لهذا هغه دخپل اصل مطابق حرام دي (۱۰۰)

۳- اومه خبره داده چې دحضور ﷺ په پوره ژوند کې دحضور ﷺ نه او دحضور ﷺ نه پس دحضور ﷺ صحابه کرامو نه دماهي نه علاوه دسمندر نور ځناورو خوړل ثابت نه دي نو کم از کم دبیان جواز لپاره خوبه یې خوړلې وه واذلیس فلیس.

دائمه ثلاثه رَحِمَهُ اللهُ ددلائل جواب:

۱- په آیت کې لفظ صید مصدر یعني اصطیاد (ښکار کول) په معنی کې دی نه اسم مفعول مصید (ښکار کړې شوې) په معنی کې ځکه چې داصطیاد معنی حقیقي اومصید معنی مجازي ده همدارنگې په آیت کې محرم لره په حالت داحرام سمندر کې دخکار کولو اجازت ورکول مقصود دي نه دښکار خوړلو حلالیدل.

۲- په حدیث الباب کې په میته کې اضافت الی البحر ددریاب ټولو ځناورو لپاره نه دي بلکې مراد هغه مخصوص میته البحر دي دکوم حلت چې په دویم نص کې بیان شو لکه څنگه چې دحنافو ددلائلو په ضمن کې بیان شو، پخپله اومه ثلاثه خنزیر، مگر مچ وغیره استثناء کوي معلومه شوه چې حدیث بالاتفاق په خپل عموم باندې نه دی.

أبواب النجاسات

د پلیتو بیان

باب سؤر الهر

د پيشو پس خورده او جوتنه

په دې باب کې پوره پنځه حدیثونه دي.

(۱۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ وَكَانَتْ جِنْدَانِ ابْنِ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دَخَلَ عَلَيْهَا قَالَتْ فَسَكَبْتُ لَهُ وَهُوَ قَالَتْ فَجَاءَتْ هَذِهِ كَثْرَبُ فَأَضْفَى لَهَا الْإِكْلَامَ حَتَّى هَرَبَتْ قَالَتْ جَبَشَةُ فَرَأَى أَنْظَرُ إِلَيْهِ فَقَالَ أَلَمْ يَجِبْ بَيْنَ يَابْنَةِ أَبِي قَتَادَةَ لَمْ يَقُلْ لَمْ يَقُلْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّهَا

لَيْسَتْ بِتَمَسٍ إِلَّا هِيَ مِنَ النَّوَافِلِ عَلَيْهِمْ أَلَّا يَرْوَاهَا رَوَاهُ الْخَمْسَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ (۱).
ترجمه: د حضرت كعب بن مالك رضی اللہ عنہ د لور كشي رضی اللہ عنہ نه روايت دي او دا د ابي قتاده رضی اللہ عنہ د زوي په مكاح كې وه چې بيشكه ابي قتاده رضی اللہ عنہ د هغې كره نشريف راوړو كېشه رضی اللہ عنہ فرمايې چې ما هغه نه د اوداسه وېه وچولي هغه فرمايې چې پيشو راغله اوبه يې سكلي ابو قتاده رضی اللہ عنہ لويي وركوې كړ تر دې چې پيشو اوبه او سكلي كېشه فرمايې چې ابو قتاده رضی اللہ عنہ زه اوليدم چې ما هغه نه كتل نو وي ويل اي ته تعجب كوي اي وزيري نو ما وويل چې هو ، نو هغه وويل چې بيشكه رسول الله ﷺ فرماني دي چې بيشكه پيشو نه ده پلټه ځكه چې دا پيشو دهغه خاورو نه ده كومه چې ډيره گرځيدونكې ده په ناسو رواه الخمسه وصححه الترمذي رحمه الله.

(۱۳) عَنْ دَاوُدَ بْنِ صَالِحٍ بْنِ دِينَارٍ التَّيَّارِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ مَوْلَاهَا أَرْسَلَهَا بِهَرِيرَةٍ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَوَجَدَهَا تُصَلِّي فَكَاهَرَتْ إِلَى أَنْ دَخِلَهَا فَبَاءَتْ هَذِهِ فَأَكَلَتْ مِنْهَا فَلَمَّا انْصَرَفَتْ أَكَلَتْ مِنْ حَيْثُ أَكَلَتْ الْهَرَّةُ فَقَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّهَا لَيْسَتْ بِتَمَسٍ إِلَّا هِيَ مِنَ النَّوَافِلِ عَلَيْهِمْ أَلَّا يَرْوَاهَا رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۲).

ترجمه: د داود بن صالح بن دينار التياري عن ابيه ان مولاهم راوړه د هريره د عايشه رضی اللہ عنہا ته ورسوله چې پلټله چې حضرت عايشه رضی اللہ عنہا ته هريره (يو قسمه حلوه) ورسوله حضرت عايشه رضی اللہ عنہا يې په مانځه وموندله هغې ورته اشاره وكړه چې كې يې ډډه نو پيشو راغله او د حلوانه يې څه وخواره كله چې حضرت عايشه رضی اللہ عنہا د مانځه نه فارغه شوه نو د هغه ځاي نه يې حلوا وخوړه د كوم ځاي نه چې پيشو خوراك كړي نو وي ويل چې بي شكه رسول الله ﷺ فرماني دي چې دا پيشو نه پلټه بي شكه دا په ناسو باندې ډيره گرځيدونكې ده او په تحقيق ما د رسول الله ﷺ وليده چې د پيشو نه په پاتې شوو اوبو يې اودس وكړ دې لره ابو داود روايت كړي او اسناد يې حسن دي

۱۴... عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ يَحْسِلُ الْإِنَاءُ إِذَا وَلَّغَ فِيهِ الْكَلْبُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوْ لَاحَنَ أَوْ أَخْرَأَهُنَّ بِالنَّوَافِلِ وَإِذَا وَلَّغْتَ فِيهِ الْهَرَّةَ حَسَلَتْ مَرَّةً. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

ترجمه: حضرت ابو هريره رضی اللہ عنده د نبوي كريم ﷺ روايت كوي فرمايې چې حضور ﷺ پيشو او فرمايل: چې لوبې دې اووه ځله او ښغل شي چې كله په دې كې سپې خوله اووه وي او

ولني يا به اخيره يي په خاوره کې ککړ کړئ ، او چې کله په دې لوبني کې پيشو خوله اووهي نو يوځل دې ووينځلې شي (دې لره ترمذي روايت کړې دی او صحيح يي گرځولې دی) .

۱۵.... وعنه عن النبي ﷺ قال طهور الإناء إذا ولغ فيه الهر أن يغسل مرة أو مرتين
ترجمه : حضرت ابو هريره رضى الله عنه يلى كريم مائة وعشرون سنة نه روايت کوي فرمايي چې حضور ﷺ د دغه لوبني لره يوځل او وينځلې چې د لوسې صفا کول چې په دې کې کله پيشو خوله اووهي دادې چې يو يا دوه ځل دې دغه لوبني لره او وينځل شي ، طحاوي او نورو دې لره روايت کړې دی او دار قطني دې لره صحيح گرځولې دی)

۱۶.... وعنه رضى الله عنه قال : اذا ولغ الهر في الإناء فأهرقه وأغسله مرة . رواه الدار قطني وإسناده صحيح . قال الليثي : والوقوف أصح في الباب .

ترجمه : ابو هريره رضى الله عنه يلى دي چې کله پيشو په لوبني کې خوله اووهي نو دغه اوبو لره او غړوئ ، دغه لوبني لره يوځل او وينځلې ، دې لره دار قطني روايت کړې دی او ددې سند صحيح دی ، ليثي وايي چې په دې باب کې موقوف روايت صحيح دی
دکلماتو تحقيق :

ولوغ : د باب فتح نه مصدر دی د ولوغ معنى ده په يوه بېدونکي شي کې د پيشو يا ديو سېي خوله وهل او ژبي له حرکت ورکول برابره خبره ده که اوبه اوڅکي يا اونه څکي ، او دخورلو لپاره يي لحن لفظ او ديو حالې لوبني څټلو لپاره لعق الفاظ مستعمل دي . دلته دولوغ نه مراد مطلق خوله وهل دي په کوم کې چې لحن او لعق دواړه شامل دي

مسئله الباب : په عام څيرونکي ځناورو باندې د قياس تقاضا خو داوه چې سور هر د پيشو جوټا ، هم دې ناپاکه وي . ليکن ديو علت په بنا باندې ددې دپليت والي حکم اونه لگولې شو او هغه علت کثرت طواف دی چې په حديث کې بيان شوې دی يعنې پيشو چونکه په کورونو کې په کثرت سره داخلېږي نو ځکه ددې نه هر قسمه دلونو حفاظت مشکل دی لهذا (وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ) داصول تر لاندې په دې حکم کې څه تخفيف او اسانتيا اوکړې شوه

اوس ددې تخفيف په مقدار کې دانمه کرامو اختلاف دې کوم چې په لاتدې ډول ذکر کيږي :

۱. دانمه ثلاثو او دامام ابو يوسف رحمه الله په نزد دپيشو جوته بغير دڅه کراهت نه پاکه ده .
۲. دطرفينو په نزد سره دکراهت نه پاکه ده او دراجع قول مطابق مکروه ده په کراهت تنزيهي سره يعنې که نوري اوبه پيدا نشي نو ددې استعمال بالکل صحيح دی .

د اول فریق دلائل:

- ۱- د باب اولې حدیث یعنې حدیث داسې فتاده رسیږي: **يَا أَيُّهَا لَيْسَتْ بِتَحْسِنَ**
- ۲.... د حضرت عائشه رضي الله عنها حدیث چې دهغه ځای نه یې خوراک او کړ کوم ځای چې پېشو جوته کړې وو او بیاد حضور موندل شول. ارشاد **يَا أَيُّهَا لَيْسَتْ بِتَحْسِنَ** او دوي سره د عمل نه استدلال او کړې شو.

د دویم فریق دلائل:

- ۱- د باب دریم حدیث یعنې حدیث د ابو هريره رسیږي: **إِذَا وَلَّيْتُ فِيهِ الْهَرَّةَ غَسَلْتُ مَرَّةً.**
- ۲- د باب څلورم حدیث کوم کې چې د پېشو د جوته د پاکولو حکم وکړې شو.
- ۳- قیاس: یعنې چې کله د پېشو غوښه پلټه ده نو لعاب (لیاري) به یې هم پلټي وي نو لهذا جوتا یې هم پلټه پکار ده ځکه چې لعاب خو د غوښې نه جوړیږي لیکن د طواف د علت د وجې نه ددې په حکم کې تخفیف او کړې شو او حکم د عین نجاست نه کراهت طرفته منتقل شو.

انته ثلاثه واما ابو یوسف رحمه الله ته جواب:

- ۱.... کراهت تنزیه یې هم د جواز یوه شعبه ده لهذا ستاسو مستدل روایتونه بیان جواز باندې محمول دي، دغه شان ظاهراً متعارض حدیثونو په مینځ کې به تطبیق او کړې شي.
- ۲.... د حدیث ابی قتاده دوه راویان حمیده او کبشه باندې کلام کړې شوي دي لیکن حقه خبره داده چې د بعضي قرائنو په رڼا کې کبشه صحابیه معلومېږي او دواړه ثقه دي.
۳. حدیث عائشه رضي الله عنها ضعیف دی ځکه چې په دې کې امر داؤد په نوم یو راوي مجهول دی.

﴿ بَابُ سُورِ الْكَلْبِ ﴾

باب دی په بیان د پېس خورده د سپي کې

- ۱۴.... **وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَهُورُ إِيَّاهُ أَحَدُكُمْ إِذَا وَلَّيْتُ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَفْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوْ لَاهُنَ بِالتَّرَابِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱).**
- ترجمه: د حضرت ابی هريره رسیږي: **طَهُورُ إِيَّاهُ أَحَدُكُمْ إِذَا وَلَّيْتُ فِيهِ الْكَلْبُ** فرمایلي: ستاسو د يو

هغه لوبښي باکوالی چې په هغې کې سبې خوله وهلې وې دا دې چې هغه دې اووه ځلې ووينځي او اول ځل دې يې په خاوره ووينځي د دې حديث روايت مسلم رحمه الله کړي دي

۱۸.... وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَتْلِ الْكَلْبِ ثُمَّ قَالَ مَا بَالُهُمْ وَ بَالِ الْكَلْبِ ثُمَّ رَفَعَ فِي كَلْبِ الصَّيْدِ وَ كَلْبِ الْعَلَمِ وَ قَالَ إِذَا وَلَعَ الْكَلْبُ فِي الْإِتَاءِ فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَاعْفُواهُ الثَّامِنَةَ بِالْأُتْرَاقِ رواه مسلم (۱)

ترجمه : د عبدالله بن معقل رضي الله عنه نه روايت دي ده ويلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د سږو په وژلو حڪم وفرمايلو بيا يې وفرمانل چې د خلکو د سږو سره څه تعلق دي بيا يې د ښکاري او د گډو بېرو د ستلو په باره کې رخصت وركړ او وي فرمانل چې كله سبې په لوڅي کې خوله ووهي نو هغه اووه ځلې ووينځي او په اتم ځلې يې په خاورو ككړ كړئ د دې حديث روايت مسلم كړي دي

۱۹.... وَ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَلَهُ كَانَ إِذَا وَلَعَ الْكَلْبُ فِي الْإِتَاءِ أَهْرَاقَهُ وَ غَسَلَهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ رواه الدارقطني وآخرون واسناده صحيح (۲)

ترجمه : حضرت عطاء رضي الله عنه د حضرت ابي هريره رضي الله عنه نه روايت كړي چې بې شكه ابي هريره رضي الله عنه چې كله به سبې په لوڅي کې خوله ووهله نو هغه اوبه به يې توي كړئ او لوڅې به يې درې ځلې ووينځلو روايت يې دارقطني اونورو كړي دي او اسناد يې صحيح دي

(۲۰) وَ عَنْهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِذَا وَلَعَ الْكَلْبُ فِي الْإِتَاءِ فَأَهْرَقْهُ ثُمَّ اغْسِلْهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ رواه الدارقطني والطحاوي واسناده صحيح (۳)

ترجمه : عطاء رضي الله عنه د حضرت ابي هريره رضي الله عنه روايت كړي دي ده ويلي دي كله چې سبې په لوڅي کې خوله ووهي نو هغه اوبه توي كړه او بيا يې درې ځلې ووينځه د دې حديث روايت دارقطني او طحاوي كړي دي او اسناد يې صحيح دي

۲۱.... وَ عَنْ ابْنِ أَبِي جُرَيْجٍ قَالَ : قَالَ لِي عَطَاءٌ يُغَسِّلُ الْإِتَاءَ الَّذِي وَلَعَ الْكَلْبُ فِيهِ قَالَ كُلُّ ذَلِكَ سَبْعًا وَخَمْسًا وَثَلَاثَ مَرَّاتٍ رواه عبد الرزاق في مصنفه واسناده صحيح

(۱) مسلم كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۳۷ باب حكم ولوع الكلب

(۲) سنن دارقطني كتاب الطهارة ج ۱ ص ۶۶ باب ولوع الكلب في الإتياء

(۳) سنن دارقطني كتاب الطهارة ج ۱ ص ۶۶ باب ولوع الكلب في الإتياء شرح معاني الآثار كتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۳ باب سائر الكلب

تو جمعہ: ابن جریر رحمہ اللہ نے روایت دی فرمایا چې ماته عطاء رحمہ اللہ او فرمايل چې په کوم لوجي کې چې سبې خوله ووهي نو هغه دی ووينخلي شي هغه وويل چې دا ټول صحيح دي يعنې اوه خل يا پنځه خل اويادري خله عبدالرزاق په خپل مصنف کې دې لره روایت کړي دی او ددې سند صحيح دی **تشریح:**

اولنې مسئله: دسبې جوتا پس خورده، پاکه ده يا پليته؟ دې باره کې دوه اقوال دي

۱. امام مالک رحمہ اللہ، بخاري رحمہ اللہ او اهل ظواهر و په نزد دسبې غوښه پاکه ده لہذا ددې جوتا هم پاکه ده او په کوم لوبني کې چې سبې خوله اووهي هغه لوبني هم صفا دي، باقي ددې ويخلو حکم تطهير او پاکوالي نه دی بلکې بطور تعبد او علاج دی
۲. امام ابوحنيفه رحمہ اللہ شافعي رحمہ اللہ او امام احمد رحمہ اللہ په نزد دسبې جوتا نپاکه ده او د ويخلو حکم يې تطهير لپاره دی (۱)

دلفريق اول دلائل:

۱.... دقرآن مجيد آيت ﴿وَمَا عَلَّمُكُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ﴾ چې په دې کې دبنکاري سبې ښکار کړې شوي خناور خوړلو اجازت ورکړې شوې دی او ددې دوينخلو حکم نه دی شوې حالانکه چې سبې کله ښکار پخپل خوله کې نيسي نو په هغه ښکار باندې خامخا ددې سبې دخولې لارې لگي.

۲... په ابوداود شريف کې دابن عمر رحمہ اللہ نه روایت دی: کانت الکلاب تقبل وتدبر في مسجد النبي ﷺ ولم يکولوا يرهون عليه ماء، نو ددې حديث نه معلومېږي چې جمات ته به دسبې دداخليدو نه پس خلکو ددې جمات دپاکولو کوشش نه کول حالانکه دسبې دا عادت دی چې چرته لار شي نو گندگي ترې شاخي او تيرېږي.

دجمهورو دلائل:

۱.... دقرآن آيت: ﴿وَيَحْزَمُهُ عَلَيْهِمُ الْعِبَائُ﴾ چې ددې مطابق هر خبيث شي حرام دی او سبې اخبث الغبائث دی لہذا هغه هم حرام شو، نو چې کله دده غوښه حرامه شوه نو لعباب هم حرام شو ځکه چې لعباب خو دغوښې نه جوړېږي.

٢ دباب اولنې حديث چې ابتدائي الفاظ يې دادي: **طهور إناؤه أحدكم**.... الحديث، دلونېي پاکولو حکم کړې شوې دی معلومه شوه چې دسېې دخولې لگولو سره لونېي پليتيږي
فريق اول ته جواب:

١ دقرآن آيت **﴿وَمَا عَلَيكُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ﴾** دآيت مقصد صرف داخودل دي چې دينکاري سېې کړې شوې ښکار بغير ذبيح نه هم حلال دی خو بيا هغه څنگه خوړل دي او نور داسې جزني احکامات دي چې هغه نه دوزرو دتللو نه معلوم شي بيا چې څنگه په آيت کې دسېې دلاړې لگيدلو نه دپاکوالي حکم مذکور نه دی نو دينکار کړې شوې خاور ددم مسفوح دوينخلو حکم هم مذکور نه دی نو آيا ته به دم مسفوح ته پاک اواني؟ هيڅکله هم نه. لهذا دآيت نه دسېې دلاړو په پاکوالي باندې استدلال صحيح نه دي

٢ دزمکې دپاکوالي يو طريقه دپليتي لگيدلو نه پس دزمکې وجيدل هم دي لهذا حديث دابن عمر **رضي الله عنه** کې ممکنه ده چې په دې باندې عمل کړې شوې وي، ددې لويه نښه داده چې په يو روايت کې د سېو په جسات کې دمتيازو کول ذکر هم دی يعنې په ابتداء کې چې کله دجسات نه گير چاپيره چارديواري نه وه او دجسات صحن بالکل کولو وو، حالتهکه دسېې متيازي بالاتفاق نجسې دي
دويمه مسئله: سېې چې کله په يو لونېي کې خوله اووهي نو دپاکولو يې څه طريقه ده؟

١- اتمه ثلاثه بغير داحتافو نه لونېي لره داوه (٧) ځله وينخلو قائله دي البته امام احمد **رحمه الله** په اتم ځل په خاوره کې دراڅکلو هم قائله دی

٢- احتاف دنورو پليتيو په شان ددېنه هم لونېي لره ددريو ځله وينخل کافي گرځوي البته اوه (٧) ځل وينخل مستحب دي.

داحتافو دلائل:

١ عن ابى هريرة **رضي الله عنه** قال: قال رسول الله **صل الله عليه وسلم**: اذا ولغ الكلب في اناء أحدكم

فليهرقه وليفسله ثلاث مرات، په دې حديث کې صراحة درې ځله دوينخلو حکم موجود دی (١)

٢ په باب کې مذکور حضرت ابوهريره **رضي الله عنه** سور کلب لره درې ځله وينخلو فتوی.

٣ دقياس مطابق هم درې ځله وينخل کافي دي ځکه چې دسختو نه سخته پليتي مثلا متيازي، شراب، او پخپله دسېې متيازي هم درې ځله وينخلو باندې پاکيږي.

اتم ثلاثه ته جواب:

١ د اوه ځله وينخلو حکم استحباب يا علاج باندې معمول دی: ځکه چې دسېو په لاړو کې يو خاص

قسم جراثيم، ميكروب، وي كوم چې په اوه خله وينخلو سره پاکيږي، او په اتم خل په حوره کې دراخلو حکم هم په اصل کې په همدې حکمت باندې مني دی ځکه چې دخاوري په اجراء کې شامل نوښادر دسې دخولې نه دوتونکو جراثيمو او درهر و حاتم کوي

۲... داوه خله وينخلو حکم په ابتدا، داسلام کې وو وروسته بې منسوح شو په اول اول کې خلک دسپو ساتلو عادي وو نو هغوي ته ددېنه دنفرت پيدا کولو لپاره سخت حکم اوکړې شو بيا په دې کې په آرام آرام سره نرمي اوکړلې شوه بيا صرف دتورو سپو دوژلو حکم او دعاو سپو نه دلري کيدو حکم اوشو، بيا څه وخت پس دحفاظتي سپو دساتلو اجازت اوکړې شو نو داوه خله وينخلو حکم ددغه دحاليېت درمنې سره متعلق وو اوس بي صرف استحباب يانې دی راوي حديث دحضرت ابو هريرة رويي غندري خله وينخلو دا فتوى دسرخ دليل دی

دسپي دساتلو حکم: په غير ضرورت نه دسپي ساتلو ناجائز او شرعاً ممنوع دي البته د ضرورت او بعضي حالاتو په بنا شريعت ددري قسمه سپو د ساتلو اجازت ورکړي د نبي عليه السلام ارشاد مبارک دي:

لايدخل الملائكة بيتاً فيه كلب ولا صورة، ليکن په حديث کې د دري قسمه سپو استثناء راغلي ده د حضرت ابوهريره رويي غندري او د حضرت عبدالله ابن مفضل رويي غندري نه روايت دي چې نبي عليه السلام فرماني

دي من اتخذ كلباً الا كلب صيد او ماشية او زرع نقص من اجر كل يوم قيراطان

په دي حديث شريف کې د دري قسمه سپو د ساتلو استثناء شوي ده (۱)، د بنکار سپي (۲)، د گډو او چيلو د حفاظت سپي (۳)، د فصل د نگرانۍ او ساتلو سپي شريعت کې د دي دري قسمه سپو نه علاوه د باقي هر قسمه سپي دساتلو نه منع کړي شوي دي.

﴿ بَابُ نَجَاسَةِ الْمَنِيِّ ﴾

دمني دناپاکوالي بيان

(۲۲) عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ الْمَنِيِّ يَصِيبُ الثَّوبَ فَقَالَتْ كُنْتُ أَغْسِلُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُلْجَأُ إِلَى الصَّلَاةِ وَأَكْثَرُ الْفُسْخِ فِي ثَوْبِهِ بَقَعَ الْمَاءُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱)
 قَوْجِه: د حضرت سليمان بن يسار نه روايت دي ده فرمايلي دي چې ما د حضرت عائشي رويي غندري نه د هغه مني په باره کې تپوس وکړ کومه چې جامو پوري ولگي نو هغي وفرمائل چې ما به د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جامو نه هغه ووينخله بيا به هغه مانځه ته تللو او په جامو کې به يې د اوبو

دوینخلو ننبی او تکی ودا حدیث مسلم او بخاری روایت کړي دي .

(۲۳) عَنْ مِمْوْنَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَذْنَيْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُسْلَهُ مِنَ الْجَنَابَةِ فَقَسَلَ لَفِيهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِثْمَةِ ثُمَّ أَفْرَغَ بِهِ عَلَى فَرْجِهِ وَغَسَلَهُ بِمِثَالِهِ ثُمَّ حَرَبَ بِمِثَالِهِ الْأَرْضَ فَدَلَّكُمَا دَلَكًا شَدِيدًا ثُمَّ تَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ أَفْرَغَ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثَ حَفَاتٍ مِلًّا لَفِيهِ ثُمَّ غَسَلَ سَائِرَ جَسَدِهِ ثُمَّ تَنَتَّنَى عَنْ مَقَامِهِ ذَلِكَ فَقَسَلَ رِجْلَيْهِ أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ (۱۰) .

ترجمه : د حضرت میمونې رضی الله عنه نه روایت دي دي ویلي دي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله ته مي د جنبت د غسل د پاره اوبه ورنژدي کړي نو نبی کریم صلی الله علیه و آله دوه یا درې ځلي خپل مبارک لاسونه وویښل یا یې په نوڅي کې خپل مبارک لاس دننه کړ یا یې په خپل مخصوص اندام اوبه راوړولي او په خپل گس لاس یې هغه وویښه یا یې په خپل گس مبارک لاس ځمکه ووهله او په بڼه سختو مېلو یې ومېرله یا یې لکه د مانځه د اوداسه په شان اودس وکړ یا یې درې ډکې لپي اوبه په خپل مبارک سر باندې راوړولي یا یې ټول بدن وویښه یا د دغه ځای نه اخوا شو نو یا یې دواړه مبارکې څپي وویښلې ، دا حدیث شیخینو نقل کړي دي .

(۲۴) وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ ذَكَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ تَوَضَّأَ مِنْ الْمَاءِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ وَالْغَيْسِلَ ذَكَرَكَ ثُمَّ تَمَّ . رواه الشَّيْخَانُ (۱۰) .

ترجمه : د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه روایت دي ده فرمایلي دي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله ته حضرت عمر رضی الله عنه د دي خبرې بیان وکړ چې ما ته د شپې جنابت ورسېږي (نو په داسې وخت کې زه سه وکړم) نو رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وفرمائل چې اودس وکړه او مخصوص اندام وویښه یا اوده شه . د دي حدیث روایت شیخینو کړي دي .

(۲۵) وَ عَنْ أَبِي السَّائِبِ مَوْلَى هُفَايَةَ بْنِ زُهْرَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَغْتَسِلُ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ وَهُوَ جُنُبٌ فَقَالَ كَيْفَ يَفْعَلُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ يَتَنَاوَلُهُ

(۱) بخاري في الفصل ج ۱ — ۲۰ باب طريق غسل والوضوء ، مسلم كتاب المنيح ج ۱ — ۱۲۷ باب صفة غسل الجنابة .
(۲) بخاري في الفصل ج ۱ — ۲۳ باب الجنب مخرجاً ثم يتم ، مسلم كتاب المنيح ج ۱ — ۱۲۲ باب غسل الوجه واليدان ... الخ .

تَقَاوُلًا . رواه مسلم . (١)

قوله : دأبى سائب مولى د هـ م بن زهره نه روایت دي چې حضرت ابی هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمائي دي چې رسول الله ﷺ فرمائي دي : ستاسو نه دی یو کس هم په ولاړ او یو کس غل نه کوي چې د جنابت په حالت کې وي . راوي وویل اي ابو هريره هغه به څه کوي نو هغه وویل چې هغه دي د دېنه اوبه راواخلي او بيا دي غسل وکړي .

(٢٦) وَعَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَأَلَ أُخْتَهُ أُمَّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُلي فِي الثَّوْبِ الَّذِي يَجَامِعُهَا فِيهِ فَقَالَتْ نَعَمْ إِذَا لَمْ يَزِ فِيهِ أَذْيٌ . رواه ابو داود و آخرون و اسناده صحيح . (٢٧)

قوله : د حضرت معاويه ابن ابی سفیان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې ده د خپلي خور حضرت ام حبيب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه چې د حضرت رسول اکرم ﷺ مبارکه بي بي ده پوښتنه وکړه چې آیا په کومه جامه کې به چې رسول الله ﷺ جماع وکړه نو په هغې کې به يې مونځ کاوه نو هغې و فرمائل چې هو چې کله به په هغې کې پليسي نه ليدل کيده ، د دي حديث روايت ابو داود او نورو کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

(٢٨) عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَاطِبٍ أَنَّهُ اعْتَمَرَ مَعَ عُمَرَ ابْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي رَكْبٍ فِيهِمَا عُمَرُو بْنُ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ عَرَسَ بِبَغِيسِ الْقَرِيبِيِّ قَرِيبًا مِنْ بَعْضِ الْبِيَاهِ فَأَخْتَلَمَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَقَدْ كَادَ أَنْ يَضِجَ فَلَمْ يَجِدْ مَعَ الرَّكْبِ مَاءً فَرَكِبَ حَتَّى إِذَا جَاءَ الْمَاءَ فَجَعَلَ يَغْسِلُ مَا رَأَى مِنْ ذَلِكَ الْاِخْتِلَامِ حَتَّى أَشْفَرَ فَقَالَ لَهُ عُمَرُو بْنُ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَصْبَحْتَ وَمَعَنَا ثِيَابٌ لَنْدُ لَمْ يَكُنْ يَغْسِلُ فَقَالَ عُمَرُو بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَاعْجَبًا لَكَ يَا عُمَرُو بْنُ الْعَاصِ لَكُنْ لَكُنْتَ كَجِدِ ثِيَابًا أَكَلَهُ النَّاسُ يَجِدُ ثِيَابًا وَاللَّهِ لَوْ فَعَلْتُهَا لَكَانَتْ سُنَّةٌ بَلْ أَغْسِلُ مَا رَأَيْتُ وَأَنْتَ مَالِكُ أَرْ . رواه مالک و اسناده صحيح . (٢٩)

(١) كتاب الطهارة ج ١ — ١٣٨ باب النهي عن الاغتسال في ثلثه الراكد .

(٢) مورد كتاب الطهارة ج ١ — ٥٣ باب الصلوة في الثوب الذي يصب عليه .

(٣) موطا امام مالك كتاب الطهارة — ٣٦ باب اعادة الجنب الصلوة .

تو جهه : د يحيي بن عبد الرحمن بن حاطب نه روايت دي چې د حضرت عمر رضي الله عنه سره يې په يوه داسي قافله کې عمره کوله چې په هغې کې حضرت عمرو بن عاص رضي الله عنه هم و. حضرت عمر رضي الله عنه په اخري حصه کې اوبو ته نژدې په يوې لارې کې ارام وکړو نو حضرت عمر رضي الله عنه محتله شو نژدې و چې هغه په خان سحر کړي وي او د قافلي والو سره اوبه هم نه وي نو حضرت عمر رضي الله عنه سور شو کله چې اوبو ته ورغې نو په خپلو جامو يې د احتلام نشاني او نښې وليدې د هغې په وينځلو يې شروع وکړ، تر دې پورې چې رنرا شوه نو ده ته حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه وويل تاسو په خان سحر کړي دي حال دا چې ماسره جامي موجود دي ته خپلي کپړي پرېده وبه وينځل شي نو حضرت عمر رضي الله عنه وويل تعجب دي تاته اي عمرو بن العاص رضي الله عنه که تاسره جامي شته نو ټولو خلکو سره به جامي وي په الله مي دي قسم وي که چرې ما دا کار کړي وي نو دغه به يوه مسونه طريقه گرځيدلي وي بلکه اوبه وينځم هغه چې زه يې وينم او اوبه به وارهوم په هغې چې نه يې وينم. د دې حديث روايت مالک رحمه الله کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

(۲۸) **وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ فِي النَّبِيِّ إِذَا أَصَابَ الثُّوبُ إِذَا رَأَيْتَهُ فَاغْسِلْهُ وَإِنْ لَمْ تَرَهُ فَاَنْضَحْهُ**، رواه الطحاوي واسناده صحيح (۱)

تو جهه : د حضرت عائشې رضي الله عنها نه روايت دي د دې د مننې په باره کې چې جامي ته ورسيږي فرمايلي دي کله چې دي وليده نو وي وينځه او که دي ونه ليدې نو اوبه پرې وارهو. روايت يې طحاوي کړي او اسناد يې صحيح دي.

(۲۹) **وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فِي النَّبِيِّ يَصِيبُ الثُّوبُ إِنْ رَأَيْتَهُ فَاغْسِلْهُ وَإِلَّا فَاَنْضَحْهُ**، رواه الطحاوي واسناده صحيح (۲)

تو جهه : د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي ده دهغه مننې باره کې چې جامي ته ورسيږي فرمايلي دي، چې که ته دې لره او گوري نو وي وينځه ورنه پوره جامي لره ووينځه.

(۳۰) **وَعَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عَمْرِو قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَآكَأ عِنْدَهُ عَنِ الرَّجُلِ يَصْلِي فِي الثُّوبِ الَّذِي يَجَامِعُ فِيهِ أَهْلَهُ قَالَ صَلِّ فِيهِ إِلَّا أَنْ تَرَى فِيهِ هَيْثًا فَتَغْسِلُهُ وَلَا تَنْضَحْهُ فَإِنَّ**

النَّحَّاحُ لَا يَزِيدُهُ إِلَّا شَرًّا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۱۰)

ترجمه : د عبد الملک بن عمير نه روايت دي ده ويلي دي چې د حابر بن سمره رضي الله عنه نه په داسي حال چې څه د هغه سره وم د يوداسي سري په باره کې پوښتنه وکړې شوه چې هغه به هغه جامه کې مويځ کړه چې په کومه جامه کې يې د خپل کوروالو سره مجامعت کاوه جابر رضي الله عنه تنور منځ ته راوړ چې مويځ کړه مگر که وويني ته په هغې کې څه شې نو وي ويښه او اوبه پرې مه تېروه ځکه چې اوبه تېرول نه رياتوي مگر شرح د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد يې حسن دي

(۲۱) عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ زُهَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رضي الله عنه عَنْ قُطَيْبَةَ أَصَابَتْهَا جَنَابَةٌ لَا

يَذَرِي آيْنَ مَوْضِعَهَا قَالَ اغْتَسَلَهَا ، رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۲۱)

ترجمه : عبد الكريم بن رشيد فرمايلي دي چې د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه نه پوښتنه وکړې شوه د يو ځادر په باره کې چې جنابت ورته رسيدلي و خو معلوم نه و چې کوم ځاي ته رسيدلي دي ده وويل چې رې وينځی، دا حديث طحاوي روايت کړي دي تفصيل يې تير شوي دي
د کلماتو تحقيق : مني ، مذي ، ودي د سري د مخصوص اندام نه د تشو بولو نه علاوه دري نور بيان هم راوځي چې دپته ، مني ، مذي او ودي ويلي شي .

د مني ، مذي او ودي تعريف :

مني : ماء ابيض ثخين يتولد منه الولد وهو يتدفق في خروجه ويخرج بشهوة من صلب الرجل

ولرب المرأة ويستعقبه الفتور ، يعنى معنى دا چې مني تګې سپيني او سختي اوبه دي چې د هغې نه د ولد پيدائش کېږي او د سري د شا او د ښځي د سينو نه په توپ او خوند سره خارجېږي او د بدن ستوب ورسره پيدا کېږي

او فقاو د ښځي د مني داسي تعريف کړي دي :

ومني المرأة اصفر رقيق وقد يبيض لفضل قوتها ، او د ښځي مني زېړه او نرمه وي او کله کله د قوت له وجې نه سپينېږي

مذي : هو ماء ابيض رقيق لزج يخرج عند الملاعبة او تذکیر الجماع او اراد به من غير شهوة

ولا دلفى ولا يعقبه فتور بها لا يحس بخروجه وهو اغلب في النساء من الرجال ابن حجر وابن

(۱) طحاوي كتاب الطهارة ج ۱ ص ۴۴ باب حكم المني .

(۲) طحاوي كتاب الطهارة ج ۱ ص ۴۴ باب حكم المني .

نجم. مذي سپيني بري سليخناکې اونه دي چې د ملاعبت او مسني په وجه او د جماع د يادولو او ياد جماع د ارادي په وخت کې خارجي پرې په غير د شهوت او توپ نه او په غير د فتور او ستوب نه دا په بخو کې د سرونه غالب او ډيرو وي دا د ابن حجر او ابن نجم قول دي

ودي: د طبعي عوارضو او امراضو په بناء په عام ډول سره د تشوولو نه وروسته او يا مخکې خارجي پرې او په شکل کې د مني په شان وي مگر د وتوبه وخت کې يې احساس نه شي کيدې مؤلف دلته د مني په باره کې د نجاست باب ايني دي او په راتلونکې باب کې په بنکاره د مني پاکوالي معلومېري راتلونکې باب هم د مني د احکامو سره تعلق لري. د دي نه وروسته د مذي باب راځي چې مذي پاکه ده که ناپاکه ده او د ودی حکم څه دي.

تشریح:

مسئله الباب: مني شرعا پاکه ده او که پليته؟ د دي په باره کې دوه قوله دي:

- ۱- امام شافعي رحمه الله او امام احمد رحمه الله په نزد مني شرعا پاکه ده (طبعي کرکه هغه جدا خبره ده)
- ۲- امام ابوحنيفه رحمه الله و مالک رحمه الله په نزد مني شرعا پليته ده

د فريق اول دلائل: د قرآن آيت (هُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَوِهْرًا) کې الله تعالى مني لره ماء و فرمايل او له دېنه يې دانسان پيدانش لره د نعمت په طور باندې ذکر او فرمايلو. نو لهذا کوم شي چې په طور د نعمت ذکر شي نو هغه څنگه پليته کيدې شي

۲- مني څنگه ناپاک کيدې شي چې دا د انبياء کرامو او د نيکانو او د بزرگانو په شان د پاک خلکو ماده د توليد ده يعنې د پيدانش ذريعه يې ده؟

- ۳- راروان باب د باب مايعاره حديث: عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتُ الْمَنِي مِنْ رِيَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ نَوَ كَهْ مِنْ نَآپَاك وَې نَو پَه مَوْنَخ كې به د مړلو سوال نه پيدا كيدو.
- ۴- حضرت عبدالله بن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مني لره د لاړو او د بلغمو سره تشبيه وركړي ده.

د دويم فريق دلائل:

دا حديثو په پوره ذخيره کې يو روايت هم داسي نشته چې دهغې مطابق كله حضور صلي الله عليه وسلم په جامو کې بغير د وينځلو د مني نه مونغ كړې وي نو كه مني پاكه وي نو بيان جواز له پاره به يو ځل نيم خامخا كړې وي و اذ ليس فليس.

- ۲- د باب هغه احاديث د كوم مطابق چې امهات المؤمنين رضي الله عنهن په مني لگيدلې شوې كېږو لره وينځلي دي او د ځيني روايتونو مطابق څه يې په مړلو مړلو سره وينځلي.

۳- دباب دویم حدیث چې دهغې الفاظ دادي **فدلکها دلکاشدیدا** یعنې مني لره دصفا کولو نه پس حضور ﷺ خپل لاس مبارک په زمکه پورې اوو هلو او خه سخت یې اووړلو . نو دصفايي او دپاکوالي دومه اهتمام مني دنپاک کیدو خبر ورکوي .

۴- دصحابه کرامو عمل او دهغوي اقوال بالخصوص دباب حدیث نمبر ۷ چې دهغې مطابق حضرت عمر رضی الله عنه دسفر په حالت کې داتهامي مشقت باوجود دشیې دمحتلم کیدو په بنا ، باندې خپلو کپړو لره اوینخلې او په دې معامله کې یې معمولي نرمي هم اونکړه .

۵- قیاس هم دمنې دنپاک کیدو تقاضا کوي ، ځکه چې ورې بولې (متیازي) ، مذي او ودي بالاتفاق ناپاکې دي نو مني هم ناپاکه پکار ده ، بیا امام احمد رحمه الله دانسان نه غیر مني لره ناپاکه گرځوي نو پکار دې چې دانسان مني دې هم ناپاکه او گرځوي .

امام شافعي رحمه الله او احمد رحمه الله ته جواب :

۱- دتوجیه ضعیفه ده او مني ته ماء ویلو سره ددې پاکوالي نه ثابتیږي ځکه چې الله تعالی دتولو خاورو ماده تخلیق هم مني گرځولي ده ، **والله خلق کل دابة من ماء** ، بیا خو دهر حیوان مني پاکیدل پکار دي یو حیوان هم ناپاک نه دي پاتې کیدل پکار حالانکه ددې خبري هیڅوک قائل نه دي .

۲- دحقیقت بدلیدو سره ' حکامات هم بدلیری ، دمور په خپته کې دماشوم غذا دحیض وینه وي نو دستاسو حضراتو دقیاس مطابق دحیض وینه هم پاکیدل پکار ده حالانکه داسي نه ده ، بیا خو کمال په دې کې دی چې الله رب العزت ديو ناپاک شي نه یو پاک مخلوق چې انسان دې پیدا کړو دکوم ماده تخلیق لره چې په یو آیت کې ماء مهین یعنې یو حقیرې اوبه وفرمایلي .

۳- ټینګې او وچې منې لره په مړلو او گرولو سره صفا کول دپاکولو په غرض سره وو نه ددې دپاکیدو په بنا باندې ، ځکه چې دمنې دپاکوالي دوه طریقې دي : ۱- غسل یعنې وینخل چي کله نرئ او لونده وي . ۲- گړول او مړل چې کله مني وچې وي نو که څه معمولي ذرات کوم چې معفو عنه په مقدار کې وواو دمونځ په وخت کې به یې پري نظر پریوت نو هغې لره به یې هم صفا کول . بهر حال ددې حدیث نه دمنې په پاکوالي کې اهتمام ثابتیږي نه تخفیف ، علاوه ددې په محارب بن دثار عن عائشه روایت منقطع دی .

۴- مني لره دلاړو یا دبلغمو سره تشبیه ورکول دادحضرت ابن عباس رضی الله عنه ذاتي رایه ده کوم چې صحیح او دمر فوع روایاتو مقابله نشي کولې ، امام نیموي رحمه الله فرمایي چې دا هم ممکنه ده چې حضرت ابن عباس رضی الله عنه مني لره دلاړو سره تشبیه په پاکولو کې ورکړي وي یعنې چې ددې دپاکولو طریقه څه گرانه نه ده بلکې دلاړو او دبلغمو په شان لرګي سره هم لري کیږي .

﴿بَابُ مَا يَعَارِضُهُ﴾

د باب دهغه احاديثو په بيان کې دى چې د تير شوو حديثونو ضد او مقابل دي

{ ٢٢ } عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمَنِيِّ يَصِيبُ الثَّوْبَ قَالَ إِنَّمَا هُوَ بِمَنْزِلَةِ الْمُخَاطِ وَالْبَزَائِقِ وَإِنَّمَا يَكْفِيكَ أَنْ تَسْحَهُ بِخِزْقَةٍ أَوْ بِإِذْخَرَةٍ رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَ

اسناده ضعیف ورفعه وهم (١٠)

ترجمه : ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمایلی دي چې د نبی ﷺ نه پوښتنه وکړي شوه د هغه مني په باره کې چې حامي ته رسېدلې وي نو نبی ﷺ لا و فرمېدل چې دا د خړنگ (خراشکي) او د لاړو په شان دي او په توبه او يا په ونډو سره يې تاته لريکول کافي دي . د دى حديث روايت دارقطني کړي او اسناد يې ضعيف دي او په رفعه کې يې وهم دي

{ ٢٣ } وَعَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا كَانَتْ تَحُثُّ النَّبِيَّ مِنْ ثِيَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ . رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَابْنُ خُزَيْمَةَ وَاسْنَادُهُ مُنْقَطِعٌ (١١)

ترجمه : محارب بن دثار د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا نه روايت کړي دي چې يې شکه هغې د رسول الله ﷺ غاړو ته ورسېدې او جامونه مني مېله حال دا چې نبی ﷺ غاړو ته مانځه کې و د دې حديث روايت بيهقي او ابن خزيمه کړي دي او اسناد يې منقطع دي .

{ ٢٤ } وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ فِي الْمَنِيِّ يَصِيبُ الثَّوْبَ قَالَ أَمْطَهُ عَنْكَ بِعُودٍ أَوْ إِذْخَرَةٍ قَالَتَا هُوَ بِمَنْزِلَةِ الْمُخَاطِ أَوْ الْبُصَائِقِ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الْمَعْرِفَةِ وَصَحَّحَهُ (١٢)

ترجمه : د ابن عباس رضی اللہ عنہا نه روايت دي ده ويلي د مني په باره کې کله چې جامي ته ورسېږي په دې کې او يا گياه سره يې لري کره ځکه يې شکه دا په شان د خړنگ (خراشکي) او يا د لاړو دي . د دې حديث روايت په معرفت کې بيهقي کړي دي او صحيح يې گرځولي دي .

(١٠) سر دارقطني کتاب الطهارة ج ١ ص ١٢٤ باب ما ورد في طهارة المني الخ .

(١١) صحيح ابن حزيمة ج ١ ص ١٢٧ رقم الحديث ٢٩٠ معرفة السنن والآثار كتاب الصلوة ج ٣ ص ٢٨٣ باب المني رقم الحديث ص ٥١٢

(١٢) معرفة السنن والآثار للبيهقي كتاب الصلوة ج ٣ ص ٣٨٣ باب المني ، رقم الحديث ٥٠١٢ ، وايضا سنن الكبرى كتاب الصلوة ج ٢ ص ٣١٨ باب المني يصيب الثوب .

قَالَ النِّمَوِيُّ هَذَا أَقْوَى الْآثَارِ لِمَنْ ذَهَبَ إِلَى طَهَارَةِ النَّبِيِّ وَلَكِنَّهُ لَا يَسَاوِي الْأَخْبَارَ الصَّحِيحَةَ الَّتِي
أُشْتُدِلَ بِهَا عَلَى النَّجَاسَةِ وَصَحَّ ذَلِكَ بِحُتْمَلِ أَنْ يَكُونَ التَّشْفِيهِ فِي الْأَزَالَةِ وَالطَّهْيِيرِ لَا فِي الطَّهَارَةِ .
ترجمه : نيموي ويلي دي چې دا د هغه چا لپاره قوي اثر دي څوک چې مني پاکه گنري ليکن دا د هغه
صحيحو اخبارو سره نه دي برابر په کومو چې د مني په نجاست استدلال شوي ، او دا هه احتمال لري چې دا
تشبيه به په لري کولو او پاکولو کې وي نه په پاک کيدو کې
يادونه : ددې باب تشريح په تير شوي باب لاندې تيره شوی ده

﴿بَابُ فِي فَرْكِ الْمَنِيِّ﴾

۱۰ باب دمنی دگرو لویه بیان کی دی

{٢٥} عَنْ عَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ أَنَّ رَجُلًا كُذِلَ بِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَأَصْبَحَ يَفْسِدُ ثَوْبَهُ فَتَأَلَّتْ عَائِشَةُ إِذَا كَانَ يَجْزِيكَ إِنْ رَأَيْتَهُ أَنْ تَفْسِدَ مَكَالَهُ فَإِنْ لَمْ تَرَ تَضَحَتْ حَوْلَهُ لَقَدْ رَأَيْتُنِي أَفْرِكُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَأَاكَ لَيْسَ فِيهِ ، رَوَاهُ مُسْلِمٌ

وېروايت له لَکَډَرَايَکُنِي وَاِنِّي لَا حُکْمَ مِنْ قَوْمٍ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَابِسًا بِفُفْغُرِي (۱۰) **توجه:** د علقمه او اسود نه روايت دي چې بې شکه يو سړي د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ميلمه شوي و نو سهار ده خپله جامه وينځله نو حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وويل چې بې شکه کافي و تا لره وينځل د هغه ځاي چې ليدۀ تا هغه او که دي نه ليدۀ نو اوبه به دي پري اچولي وي په چاپيره د هغې په تحقيق نيدۀ ما خپل ځان چې گروله ماهغي (مني) لره د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جامې نه په گرولو سره نو مونږ وکړ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هغه جامه کې . د دې حديث روايت مسلم کړي دي . اود مسلم په يوروايت کې د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د پاره دي چې (په تحقيق خامخا ليدۀ ما خپل ځان په داسې حال کې چې گروله ما مني وچه د جامې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه په خپلو نوکانو باندې .

(٢٧) وَعَنْهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أَلْزِمُ النَّبِيَّ مِنْ قُبُورِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ بِأَسَا

وَأَغْسَلَهُ إِذَا كَانَ رَطْبًا رَوَاهُ الدَّارِ قُطَيْبٌ وَطَحَاوِيُّ وَأَبُو عَوَّالَةَ فِي صَحِيحِهِ وَإِسْنَادُهُ صَحِيحٌ (١).
ترجمه : او د حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روايت دي دي ويلي دي زه ډم چې مړله به مي مني د جامي د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه کله به چې اوچه وه او وينخه به مي کله به چې لمده وه د دي حديث روايت دار قطني او طحاوي کړي او ابو عوانه کړي په خپل صحيح کې او اسناد يې صحيح دي

{٢٤} عَنْ هَتَّامِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ كَانَ صَيفٌ عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَأَجْتَنَّبَ فَجَعَلَ يَغْسِلُ مَا أَصَابَهُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا بِحُفَّتِهِ رَوَاهُ ابْنُ الْجَارُودِ فِي الْمُتَّقِي وَإِسْنَادُهُ صَحِيحٌ (٢).

ترجمه : د همام بن الحارث نه روايت دي ده فرمايلي دي چې د حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا يو ميله و نو هغه جنب شوي و نو هغه وينخلو هغه خاي کوم خاي ته چې مني رسيدلې وه نو حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا و فرمايل چې و رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې امر به يې کاوه مونږ ته په مړلو د مني سره ، د دي حديث روايت ابن الجارود په متقي کې کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

د کلماتو تحقيق : فرك دضرب نه په معنی ديو شي لره دجامي نه په گرولو يا په مړلو سره زانل کول.

حک دنصر نه په معنی مړلو سره ، حت دنصر نه په معنی دجامي سره کيچرا وغيره ملاول او لري کول
مسئلة الباب : دخارج من السبيلين کې دمني نه علاوه نور نجاستونه په هر صورت وينخل ضروري دي . گرولو يا مړل په هيڅ صورت نه کافي کيږي ، ليکن دمني حکم ددېنه لږ مختلف دی ځکه چې دمني په مړلو سره پاکولو په باره کې دانمه کرامو اختلاف دی کوم چې په لاندې ډول دي .

- ١- امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خودمني دپاکوالي قائله دي په دې بناء باندې ددوي په نزد مني لږ په گرولو سره پاکولو په باره کې هيڅ حرج او باک نشته بلکې مني لره په گرولو سره پاکولو متعلق وارد احاديث هم دمني دپاکوالي دليل دی دکوم جواب چې دتير شوي باب تر لاندې تير شو .
- ٢- امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مني لره په عامو پليتيو باندې قياس کوي او دغسل يعني دوينخلو حکم ورکوي برباره خبره ده که وچه وي او لمده .

(١) دار قطني كتاب الطهارة ج ١ ص ١٢٥ باب ما روي في طهارة المني ، طحاوي كتاب الطهارة ج ١ ص ٢١ باب حكم المني ، ابو عروانة ج ١ ص ٢٠٢ بيان تطهير المني .
 (٢) متقي ابن حارود ص ٥٥ باب التره في الايمان والنجاسات

۳. امام ابو حنيفه رحمه الله په نزد که مني تښکه او وچه وي نو په گرو لو سره هغه پاکيږي ، او که نرې يا لمده وي نو ددې وينخل لازمي دي . (په دې زمانه کې دخلکو صحتونه هغه شان نه دي پاتي او مني نرې وي نو احتياط ضروري دی . (کما في رد المختار : ۳۱۳/۱) .

امام مالک رحمه الله دليل : دادې چې دوي مني لره متياز او وينه او نورو پليټو باندې قياس کوي چې وينخل يې ضروري دي .

د احنافو دلائل : د باب ټول احاديث د احنافو دليل دی ، او امام مالک رحمه الله ته جواب دادې چې د حديث په مقابله کې قياس لره حجت نشي جوړيدې همدارنگې د اقياس مع الفارق دی ځکه چې مني ذي جرم (جسم والا) او غليظه ده او متيازي او وينه ددې په مقابله کې رقيق نرې او غير ذي جرم دي

﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَذْيِ﴾

باب دي په هغه حديثونو کې چې دمذې په باره کې راغلي دي :

{۲۸} عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً فَكُنْتُ أَشْتَعِي أَنْ أَشَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَكَانٍ ابْتَهَيْه فَأَمَرْتُ الْمُقَدَّادَ بْنَ الْأَسْوَدِ لَسَّالَهُ فَقَالَ يَفِيسُ ذَكَرَهُ وَبَعَثْنَا رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱)

ترجمه : د حضرت علي رضي الله عنه نه روايت دي ده ويلى دي چې زه يو داسې سري وم چې ډيره مذې به رانه تلله ما ته حيا راتله چې د رسول كريم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړم ځکه د نبى عليه السلام لور څما په نکح کې وه نو ما مقداد ابن اسود ته امر وکړ نو هغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه نو نبى عليه السلام وفرمانل ذکر (مخصوص اندام) دي ووينځي او اودس دي وکړي د دي حديث روايت شيخينو کړي دي

{۲۹} وَعَنْ سَهْلِ بْنِ حَكِيْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ أَلْقِي مِنَ الْمَذْيِ هَذِهِ وَكُنْتُ أَلْزَأُ الْأَغْتِسَانَ فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِنَّمَا يَجُوزُ مِنْ ذَلِكَ الْوُضُوءُ كُلُّ مَا رَسُولُ اللَّهِ فَكَيْفَ يَصِيبُ لَوْ بِي مِنْهُ قَالَ يَكْفِيكَ بِأَنْ تَأْخُذَ كَفًّا مِنْ مَائٍ فَتُغْسِخَ بِهَا مِنْ لَوْبِكَ حَيْثُ كَرَى أَلَهُ أَصَابَهُ رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَاسْنَدَهُ حَسَنٌ (۲) .

(۱) بخاري لي الفصل ج ۱ — ۴۱ باب غسل المذْي والوضوء منه ومسلم كتاب الطهارة ج ۱ — ۱۴۳ باب المذْي

(۲) ابوداؤد كتاب الطهارة ج ۱ — ۲۸ باب في المذْي ، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ — ۳۱ باب في المذْي يصب الثوب ، ابن ماجه ابواب الطهارة — ۳۹ باب الوضوء من المذْي .

ترجمه : د حصرت سهل بن حنيف رضي الله عنه روايت دي ده ويلې دي چې زه د مذي د وجې نه د سختې سره مخ شوم او ډير خلي مي د مذي د وجې نه غسل کړم نو ما په دې باره کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه پوښته وکړه سوځه صلی الله علیه وسلم وفرمانل چې بې شکه د مذي د وجې نه تا د پاره اودس کافي او بس دي ما وويل اي دالله رسول له مذي نه چې زما حامي ته څه رسېدلې وي دهغي څه حال دي هغه صلی الله علیه وسلم وويل چې يو چوړ او يو موتي اوبه تا د پاره بس دي چې د حامي په هغه حصه بې وروښندي چې نه هغه خي ويني د دې حديث روايت څلورو محدثينو کړي مگر نساني نه دي کړي او اسناد يې حسن دي

{ ۴۰ } وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ هُوَ التِّي وَالْتِي وَالْوَدِي وَالْوَدِي قَامًا التَّلِي وَالْوَدِي قَالَ هُوَ يَفْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوَضَّأُ وَأَمَّا التِّي فَفِيهِ الْفُسْلُ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۱).

ترجمه : د عبدالله بن عباس رضي الله عنه نه روايت دي ده ويلې دي چې هغه مني ، مذي او ودي نه نو د مدي او ودي نه دي استنجا او اودس کوي او مني چې ده په هغي کې غسل دي د دې حديث روايت طحاوي کړي او اسناد يې حسن دي

د کلماتو تحقيق : مذي ، دا لفظ په دوه طريقو سره ويل کېږي ۱- مَذِي ۲- مَذِي اولنې صورت نصيح دی

مذي تعريف : (هو ماء ابيض رقيق لزج يخرج عند الملاعبة او تذكير الجماع او اراد به من غير شهوة ولا دفق ولا يعقبه فتور بآ لا يحس بخروجه وهو اغلب في النساء من الرجال ابن حجر وابن نجيم)

ترجمه : مذي سپني نري سليخناکي اوبه دي چې د ملاعبت او مستي په وجه او دجماع د يادولو او يا د جماع د ارادي په وخت کې خارجيږي په غير د شهوت او توپ نه او په غير د فتور او ستوب نه دا په ښځو کې د سرو نه غالب او ډير وي دا د ابن حجر او ابن نجيم قول دي .

تشریح :

اولنې بحث : مذي پاکه ده يا ناپاکه ؟ ائمه اربعه او جمهور علماء سلفا و خلفا دتولو په نزد مذي نجسه ده . په خلاف دروافضو نه فرقه اماميه چې هغوي دې لره پاکه گرځوي او لفظ "نضح" نه استدلال کوي ليکن مونږ دا وايو چې لفظ "نضح" خوددم حيض او دبول صبي په بار کې هم راغلې دی حالانکه دم حيض بالاتفاق نجسه او ناپاکه ده لهدا د "نضح" يو معنی متعینه نه ده .

دویم بحث: دمذی دولتو نه یس دسخت خای وینخل ک می کیری او که ما؟

۱- دامام مالک رحمۃ اللہ مذهب دادی چې پوره عضو تناسل اندام مخصوص لره دې اوینځي ۲- دامام احمد رحمۃ اللہ په نزد د ذکر سره خصیتین وینخل هم ضروري دي ۳- حنفيه رحمهم الله او شافعيه رحمهم الله په نزد صرف خای دسخت وینخل ضروري دي

دامام مالک رحمۃ اللہ دلیل: د بخاري شريف روايت إِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا (۱/۴) همدارنگې دسب اولسي او دريه حديث کوم کې چې "يفسّل ذکره" دی

دامام احمد رحمۃ اللہ دلیل: د ابوداود شريف روايت ليفسّل ذکره وَأَنْثِيهِ او ذراع س حديق يَبْتَغِي حَدِيثَ دُكُومِ الْفَاظِ چې دادي "يفسّل مذاكيره" (ابوداود: ۱/۲۸) "مذاكير" جمع ده لهذا دعضو تناسل سره خصیتین وینخل هم ضروري دي

دامام ابو حنيفه رحمۃ اللہ او دامام شافعي رحمۃ اللہ دلیل: اول دحضرت علي کرم الله وجهه يَرْفَعُ رَوَايَتٍ مِنَ الْمَذْهَبِ الْوُضُوءِ مَعَارِفِ السَّنَنِ ۱۲۸۰، همدارنگې چې کله خروج مذي د ماتونکو داوداسه نه دی نو دعامو نجاساتو په شان خای دنجاست وینخل کافي کيدل پکار دي.

امام مالک و احمد رحمهم الله ته جواب:

۱- دټول عضو تناسل او دخصیتینو وینخل دا استحبابي حکم دی نه وجوبي، ترڅو چې که فطرې خورې شي نو هغه دې هم ورسره پاک شي.

۲- دا حکم بطور علاج دی ځکه چې اوبه (بالخصوص یخې اوبه) مذي لره قطع کونکې دي یعنې د فطرې د بندیدو ذریعه ده. اکثر روایات دمذاکیر او داشیین دالفاظو نه خالي کيدل ددې دليل دی

دویم بحث: کومې کیرې باندې چې مذي اولگي نو دهغې وینخل ضروري دي یا داوبو چتر پري کول هم کافي دي؟

۱- جمهور علماء او ائمه ثلاثه په نزد صرف وینخل ضروري دي البته دامام ابو حنيفه رحمۃ اللہ په نزد دلوتو استعمال هم جائز دی

۲- دامام احمد رحمۃ اللہ په نزد راجح قول مطابق اوبه پري چا تر کول هم کافي دي.

دامام احمد رحمۃ اللہ دلیل:

دباب دویم حديث "يَكْفِيكَ بِأَنْ تَأْخُذَ لَقْمًا مِنْ مَاءٍ فَتَكْشَحَ بِهَا مِنْ كُرْبِكَ حَيْثُ كَرَيْتَ أَهْ أَصَابَهُ" په دې حديث کې صراحة داوبو دچا تر کولو ذکر دی.

دجمهورو دلائل: "واغسل ذکرک" یعنې هغه روایات کوم کې چې دغسل یعنې د وینخلو

حکم وارد دی (بیا امام صاحب رحمہ اللہ په نزد چې کله مذي، دوړو بولو په شان شوه نو چې څنگه په امتيازو کې دلو تو استعمال صحيح دی مذي کې هم صحيح دی).

امام احمد رحمہ اللہ ته جواب: "نضح" معنی صرف اوبه چانه کول نه دي بلکې مطلق غسل او غسل خفيف هم ددې په معنی دي. چنانچې باب نجاسة دم الحيض لاندې حديث نمبر ۵۵ کې حیض دوينې له پاره "ثم تنضحه" ويلې شو حال دا چې بالاتفاق دحيض ويني لره وينخل ضروري دي همدارنگه چې کله مذي نجاست دی نو دعام نجاستونو په شان په دې کې هم وينخل ضروري دي نه اوبه چانه کول.

خلورم بحث: دحضور ﷺ نه دمذي په باره کې دپوښتنې کولو والا څوک وو؟

- ۱- تر مذي او دابو داود شريف دروايتونو مطابق حضرت علي کرم الله وجهه پخپله سائل وو.
 - ۲- دسناني ديو روايت مطابق حضرت علي رضي الله عنه حضرت عمار رضي الله عنه دپوښتنې کولو ويلي وو
 - ۳ دباب داوولي روايت مطابق حضرت علي رضي الله عنه حضرت مقدار رضي الله عنه حکم کړې وو.
- دري روايتونه په ظاهر کې مختلف دي ليکن په دې کې دتطبيق صورت دادی چې په يو مجلس کې حضرت علي رضي الله عنه، حضرت عمار رضي الله عنه او حضرت مقدار رضي الله عنه يوځای وو، چې کله دمذي متعلق خبره اوشوه نو حضرت علي رضي الله عنه خپل ځان لره په دې کې دابتلاء (اخته کيدو) ذکر اوکړو بيا ددې دوو حضراتو نه يو نه حضرت علي رضي الله عنه دحضور ﷺ نه ددې دحکم په باره کې دپوښتنې کولو حکم وکړ، ليکن چې کله ددې يو نه په پوښتنه کې لږ وروسته والې اوشو نو حضرت علي رضي الله عنه دې دويم ته حکم وکړ بيا هغه دحضور ﷺ نه پوښتنه اوکړه ديو روايت مطابق اول حضرت مقدار رضي الله عنه سوال وکړو وروسته بيا حضرت عمار رضي الله عنه هم پوښتل، ددېنه پس چې کله بيا مسئله عامه شوه او په عام مجلس کې ددې په باره کې بحث اوشو نو حضرت علي رضي الله عنه هم سوال وکړو يا دا چې په آخر کې داطمينان لپاره حضرت علي رضي الله عنه هم سوال وکړو.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبُؤْلِ

باب دې په بيان دهغه حديثونه کې چې ديو لو په باره کې راغلي دي:

{ ۲۱ } عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ إِنَّهَا الْيَسْرَانُ وَمَا يَمْنَانُ فِي كِبِيرٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْكُتُ مِنَ الْبَوْلِ وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَنْشِي بِالْأُيْمَةِ ثُمَّ أَخَذَ حَرِيدَةً وَرَطَبَةً فَمَضَاهَا

يُضْفَيْنَ لَقَدْ رَفِيَ فِي كُلِّ قَبْرِ وَاحِدَةٍ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ فَعَلْتَ هَذَا قَالَ: لَعَلَّهُ يَخْفَى عَنْهُمَا مَا لَمْ يَبْسَا
رواه الشيخان (١).

توجهه : حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما نه روایت دي ده ويلي دي چې نبي ﷺ په دوه و قبرونو باندې تيريدو نو وي فرمائل چې دا دواړه قبرونه په عذاب و هلي شي او نشي په عذاب و هلي دا دواړه په کومه لويه او سخته خبره او معامله کې پس وه يو د دوي نه چې د بولو نه به يې ځان نه ساته او د ابل و چې چغلي به يې کوله بيا نبي کریم ﷺ يوه شنه لخته راواخيسته نو دوه نيمه يې کړه او په هريو قبر باندې يې بنځه او و توبيله صحابه و وويل اي دالله رسول له ولي دي دا کار وکړ نبي ﷺ و فرمائل د دي د پاره چې په دوي باندې عذاب اسان کړي شي خو پوري چې دا دوه لختي نه وي وچي شوي . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

{٢٢} وَعَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْثَرُ عَذَابِ الْقَبْرِ مِنْ الْبَوْلِ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه وَآخَرُونَ وَصَحَّحَهُ الدَّارَقُطْنِي وَالحَاكِمُ

توجهه : ابو صالح د ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت کړي ده ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرمائي د قبر عذاب زيات د بولو نه د ځان نه بچ کولو په وجه دي د دي حديث روايت ابن ماجه او اخرونو کړيدي او دارقطني او حاکم صحيح گرځولي دي .

{٢٣} وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبَوْلِ فَقَالَ: إِذَا مَسَّكُمْ فِيهِ فَأَغْسِلُوهُ فَإِنِّي أَفْلَأَنْ أَنْ وَفَّهِ عَذَابِ الْقَبْرِ . رواه البزار وقال في التلخيص (ج ١ ص ١٠٦)
إسناده حسن (٢).

توجهه : حضرت عباده بن الصامت رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي ده ويلي دي چې مونږ د رسول الله ﷺ نه پوښتنه وکړه د بولو په باره کې نو هغه ﷺ و فرمائل کله چې ورسيږي تاسي ته د بولو بوخه شئ نو هغه ووينځئ يې شکه زه گمان کوم چې د قبر عذاب د بولو د وجي نه دي . د دي حديث روايت بزار کړي او په تلخيص کې يې ويلي دي چې اسناد يې حسن دي .

(١) بخري في الفروضه ج ١ ص ٣٥ ، مسلم كتاب الطهارة ج ١ ص ١٢١ باب الدليل على نجاسة البول .

(٢) ابن ماجه ابواب الطهارة ص ٢٩ باب الغسل في البول ، سنن دار قطني كتاب الطهارة ج ١ ص ١٢٨ باب نجاسة البول ... اع مسند حاکم كتاب الطهارة ج ١ ص ١٨٣ باب غسل البول من البول .

دمتيازو ځاځکي او دقبر عذاب

په دې خبره کې دتولو اتفاق دی چې انسان متبزي ناپاکي دي البته انسان دېجي دمتيازو په باره کې اختلاف دی چې زاروان باب لاتدي به ذکر شي، او دحرام خناورو متبزي هم بالاتفاق ناپاکي دي البته ماکول اللحم يعنې دحلال خورو دمتيازو په باره کې لږ اختلاف دی چې ددينه به په "باب في بول ما يؤکل لحمه" کې به تفصيل سره بحث اوکړې شي البته

داحاديثو تشرېح:

نمر قمرين: دادوه قرونه دچا وو؟ دمعضي علماؤ داوينا ده چې دادکافرانو قبرونه وو ليکن جمهور علما وايي چې دا قبرونه دمسلمانانو وو ددې دوه وجهې دي ۱- يو په صحيح روايت کې "بقبرين جديدين" راغلي دي ۲- او په يو روايت کې دمدنيې منورې مقبره "بقيع الفرقد" ذکر هم راغلی دی همدارنگه خطاب هم دمسلمانانو ته دی

قوله: وما يعذبان في قبر: په دې روايت کې خو په ظاهره ددې مذکوره گناهونو دکبيره کيدو نفي ده ليکن په بخاري کې دکبيره دنفې کيدو سره "بلى وانه لكبير" الفاظ هم موجود دي يعنې ولې نه دواړه لري گناهونه دي نو دغه شان په دوو روايتو ترمنځ تعارض واقع شو؟ علماؤ ددې دواړو ترمنځ تطبيق داسې کړې دی چې داوولي روايت مطلب دېچ کيدو په اعتبار سره کبيره يعنې ددروندوالي او دمشکل کيدو نفي ده او په دويم روايت کې دمعصيت او دعذاب په اعتبار سره دپته لويه ويلې کيږي.

قوله: لا يستتر من البول: بعضي روايتونو کې ددې په ځاي "لا يستتره" او "لا يستبرئ" الفاظ راغلي دي. مفهوم دتولو الفاظو يو دی يعنې مذکوره کس به دمتيازو ځاځکو نه ځان نه بچ کولو. **په گناه او عذاب کې مماثلث:** طهارت عن البول دعباداتو او دطاعاتو طرفته اولنې قدم دی او قبر دعالم آخرت اولنې منزل دی، بيا دقيامت په ورځ دتولو نه مخکې دموخ حساب کتاب به کيږي او طهارت دموخ نه مقدم دی. نو ځکه داآخرت دمنزلونو نه اولنې منزل په قبر کې دمقدم ترين عبادت لازمي شرط دطهارت په پريځودلو باندې مواخذه اوکړې شوه والله تعالى اعلم (معارف السنن ۱، ۲۲۳).

په قبرونو باندې گلونه شيندل:

بعضي اهل بدعتو دحديث الفاظ "ثُمَّ اتَّخَذَ جَرِيدًا رَظِيَّةً" لره په قبرونو باندې دگلونو شيندلو د ثبوت لپاره مستدل گرځونې دي ليکن دا استدلال بالکل غلط دی، ځکه چې په دې حديث کې د گلونو شيندلو سه ذکر نشته دی، البته ديو شې ځانگې غوڅولو متعلق دحضور ﷺ ديو عمل ذکر شته، په دې باره کې فيصله کونکي او حقه خبره داده چې دحديث نه ثابتيدونکې هر يو شي تر خپل حده پوري ساتل پکار دي تر کومه حده پورې چې هغه ثابت دی، په حديث کې يو يا دوه

خل خانګه ثابت ده نو له دېنه معلومېږي چې کله نا کله داسې کول پکار دي لیکن دایو ځای کې هم نه دي ثابت چې ددې واقعې نه علاوه حضور په یو بله موقع باندې هم قبر باندې یو څانګه ایځي وي ، دغه شان حضرت بریده رضي الله عنها (چاچې دا وصیت کړې وو چې زما په قبر دې څانګه کیځودلې شي) نه علاوه دیو بل صحابي نه دا منقول نه دي چې هغه څانګې لږه په قبر باندې یځودل خپل معمول گرځولې وي ، تردې پورې چې حضرت ابن عباس رضی الله عنهما په دې حدیث راوي دی ، دهغه نه هم دا منقول نه دي چې هغوي د تخفیف عذاب له پاره دا طریقه اختیار کړي وي ، ددېنه دا خبره واضحه یږي چې دا عمل اگرچې جائز دی لیکن د سنت جاريه او د مستقل عادت گرځولوو الاشی نه دی ” فالحق أن يعطى كل شيء حقه ولا يتجاوز عن حده ” وهو الفقه في الدين “ والله أعلم بالصواب (۱) .

﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي بَوْلِ الصَّبِيِّ﴾

باب دې په بیان دهغه احادیثو کې چې د ماشوم د بولو په باره کې راغلي دي

{۲۲} عَنْ أُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مَحْضَنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا كَانَتْ يَأْتِيهَا صَبِيرٌ لَمْ يَكُنْ الطَّعَامُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَجْلَسَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَرِهِ فَبَالَ عَلَى ثَوْبِهِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَغَسَّغَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (۲)

ترجمه : د قيس بنت محضن رضي الله عنها نه روایت دي چې دې خپل وروکې زوي چې طعام يې لاته و خوړلي (خوړاک يې لانه وو شروع کړې ، رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راوست . نو هغه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خپله مبارکه غېږه کې کیناؤ نو هغه يې په مبارکو جامو باندې بولي وکړي نو اوبه يې راوغوښتي نو په مبارکه جامه يې واړولې او وي نه وینځلي ، د دې حدیث روایت جماعت کړي دي

{۲۵} وَعَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْبِي فَبَالَ عَلَى ثَوْبِهِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَغَسَّغَهُ إِيَّاهُ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۳)

(۱) (ترمذي ترمذي ۲۸۶/۱ بخیر و سهیل)

(۲) کشف الاستار عن روایت الزار ج ۱ ص ۱۳۰ باب الاستحاضاء بالماء وللخص الجبر ج ۱ ص ۱۰۶ .

(۳) بخاری فی الوضوء ج ۱ ص ۳۵ باب بول الصبیان ، مسلم کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۲۹ باب حکم بول الطفل الرضيع ... الخ ، ابوداؤد کتاب الطهارة ج ۱ ص ۵۳ باب بول الصبي يصيب الثوب ، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ ص ۳۱ باب ما جاء في نضح بول الغلام

تو جمه : حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دي دي ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله ته يو هلك راوړي شو نو هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله په مباركو جامو باندې بولي وكړي نو اوبه يې راوغوښتي او د بولو په ځاي يې واچولې ، وي نه وينخلي ، د دي حديث روايت بخاري كړي دي

{۳۶} وَعَلَمَّا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَوْمَئِذٍ يَبْكُ بِالنَّضْبِ بَانَ فَيَذْعُو لَهَا قَائِي يَمْسِي مَرَّةً فَبَانَ

عَلَيْهِ فَقَالَ صُبُّوا عَلَيْهِ الْمَاءَ صَبًّا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۱)

تو جمه : او د دي يعنې د حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دي ، دي ويلي دي چې و و نبي صلی الله علیه و آله چې واړه به ورته راوړلې شو نو ده به ورته دعا فرمائله يو ځلي ورته يو وړوكي راوړي شو نو هغه په نبي صلی الله علیه و آله باندې بولي وكړي نو نبي صلی الله علیه و آله وفرمانل چې واړوۍ په دي باندې اوبه په اړولو سره د دي حديث روايت طحاوي كړي دي او اسناد يې صحيح دي

{۳۷} وَ عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بَوْلُ الْغُلَامِ يَنْطَحُّ عَلَيْهِ وَبَوْلُ الْجَارِيَةِ

يَفْسَلُ قَالَ قَتَادَةُ هَذَا مَا لَمْ يَطْعَمَا قِلَادًا طَعَمًا حُسَيْنٌ بَوْلُهُمَا رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ ابوداود وَ آخرون وَ اسناده

صحيح (۲)

تو جمه : د حضرت علي رضي الله عنه نه روايت دي ده ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائلي دي چې د هلك په بولو باندې به اوبه بيولي شي او د جينۍ بولي به وينخلي شي قتاده رحمه الله ويلي دي چې دا په دي شرط چې طعام يې لاته وي خوړلي او كه طعام يې خوړلي وي نو د دواړو بولي به وينخلي شي ، د دي حديث روايت احمد ، ابوداود او آخرونو كړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{۳۸} وَ عَنْ أَبِي السَّمْحِ رضي الله عنه قَالَ كُنْتُ خَادِمَ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَجِئْتُ بِالْحُسَيْنِ أَوْ الْحُسَيْنِ

رضي الله عنه فَبَانَ عَلَى صَدْرِهِ فَأَرَادُوا أَنْ يَفْسِلُوهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَفِيهِ قَائِلُهُ يَفْسَلُ بَوْلُ

الْجَارِيَةِ وَيَرْشُ مِنْ بَوْلِ الْغُلَامِ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَ ابوداود وَ النسائي وَ آخرون وَ صححه ابن خزيمة وَ

حسنه البخاري (۳)

(۱) بخاري كتاب الوضوء ج ۱ — ۳۵ باب بول الصبيان . طحاوي كتاب الطهارة ج ۱ — ۶۸ باب حكم بول الغلام .

(۲) ابوداود كتاب الطهارة ج ۱ — ۵۲ باب بول الصبي يصيب الغروب ، مسند احمد ج ۱ — ۷۶ .

(۳) ابوداود كتاب الطهارة ج ۱ — ۵۳ باب بول الصبي يصيب الغروب ، نسائي ابواب الطهارة ج ۱ — ۵۷ باب بول الجارية استحب ما جئة ابواب الطهارات — ۳۰ باب ما جاء في بول الصبي ... الخ ابن خزيمة كتاب الوضوء ج ۱ — ۱۲۳ ولم ينفذ ۲۸۳ ، مستدرک حاكم كتاب الطهارة ج ۱ — ۱۶۶ باب ينطح بول الغلام ... الخ .

قوله : د ابي السمع رضي الله عنه نه روايت دي ده ويلي دي چې زه د نبي صلى الله عليه وسلم خدمتگاه ډم چې حضرت حسن او يا حضرت حسين رضي الله عنه راوستلي شو نو هغه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په مبارکه سينه باندې بولي وکړي نو صحابه کرامو غوښتل چې وي يې وينځي نو نبي صلى الله عليه وسلم وفرمانل چې اوبه پري واړوه چې بيشکه د جينې بولي وينځلي شي او دهلک به بولو اوبه اچولې شي . د دي حديث روايت ابن ماجه ، ابوداود ، نسائي او اخرو وکړي دي او ابن حريمه او حاکم صحيح گڼلي دي او بخاري دا حديث حسن گڼلي دي .

(٢٩) وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ أَبِيهِ رضي الله عنه قَالَ كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَحَلَّ بَطْنِيهِ أَوْ حَلَّ صَدْرِهِ حسن رضي الله عنه أَوْ حُسَيْنٍ رضي الله عنه فَبَالَ عَلَيْهِ حُلِّيَّ رَأَيْتُ بَوَكَهُ أَتَارِبًا فَعَمِنَا إِلَيْهِ فَقَالَ دَعُوهُ قَدْ عَابَهُ فَصَبَّهِ عَلَيْهِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (١).

قوله : د عبدالرحمن بن ابي ليلى نه روايت دي هغه د خپل پلار نه روايت کړي دي ده ويلي دي چې زه د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره ناست ډم او په مبارکه خيټه او يا په مبارکه سينه ددوي حضرت حسن رضي الله عنه او يا حضرت حسين رضي الله عنه وو نو په هغه صلى الله عليه وسلم يې بولي وکړي تردي چې ما د هغه د بولو لاري وليدلي نو مونږ هغه صلى الله عليه وسلم ته ورپاشخو نو هغه صلى الله عليه وسلم وفرمانل دا پرېږدئ نو اوبه يې راوغوښتي او اوبه يې په هغه ځاي ورواړولي ، د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

(٥٠) عَنْ أَبِي الْقَاسِمِ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا وَلِدَ الْحُسَيْنُ رضي الله عنه قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَغُطِّيهِ أَوْ أَذْفَنُهُ إِنْ فَلَا كَفَّلَهُ أَوْ أَزْجَعَهُ بِلَبِّي فَقَعَلَ فَأَكْبَهُ بِهِ فَوَضَعَهُ عَلَى صَدْرِهِ فَبَالَ عَلَيْهِ فَأَصَابَ إِزَارَهُ فَقُلْتُ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَغُطِّي إِزَارَكَ أَمْ غُطِّلَ قَالَ إِنَّمَا يَصُبُّ عَلَى بَوْلِ الْغُلَامِ وَيَسْقُلُ بَوْلُ الْجَارِيَةِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (٢).

قوله : دام الفضل رضي الله عنه نه روايت دي ويلي يې دي چې کله حضرت حسين رضي الله عنه تشديد اشو ووزېدلې شو نو ما رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وويل يا د الله رسوله ماته يې راکړه چې زه يې کفالت وکړم او ياتي ورکړم په خپلو پښو (شيدو) سره نو نبي صلى الله عليه وسلم هغې ته ورکړ ام الفضل وايي يو ځلي مې هغه نبي صلى الله عليه وسلم ته راوړ نو نبي صلى الله عليه وسلم هغه په خپله مبارکه سينه باندې کيڼاوه هغه پري بولي وکړي او پرتوگ ته يې وزيدي نو

(١) طحاوي کتب الطهارة ج ١ ص ٦٨ باب حکم بول الغلام .

(٢) طحاوي کتب الطهارة ج ١ ص ٦٨ باب حکم بول الغلام .

م ورته وويل اي دالله رسول پر توگ دي ماته راكړه چې زه يې ووينځم نبي عنه شراة وفرمانل چې بېشكه د هلك نه سولو اوه اړوني شي او د حسې سولي وپخلي شي د دې حديث روايت طحاوي كړي او اسناد يې صحيح دي

{۵۱} وَ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أُمِّهِ أَنَّهَا أَبْصَرَتْ أُمَّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَصُبُّ الْمَاءَ عَلَى بَوْلِ الْغُلَامِ مَا لَمْ يَطْعَمْ فَإِذَا طَعِمَ غَسَلَتْهُ وَكَانَتْ تَغْسِلُ بَوْلَ الْحَارِيَةِ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۱۰)

ترجمه: د حسې سېمه نه روايت دی ده د مور نه روايت کړې چې دې ام سلمه اولیده چې د هلك په سونوې اوه اړولي تر څو چې يې طعام نه وو خوړلي او که طعام به يې خوړلي نو هغه به يې وينځه او د جینې بولي به يې وينځي د دې روايت ابو داود کړي او اسناد يې حسن دي

قَالَ الْبَيْهَقِيُّ لِأَجْلِ امْثَالِ هَذِهِ الرِّوَايَاتِ كَهَبَ الطَّحَاوِيُّ إِلَيَّ أَنَّ الْمُرَادَ بِالطَّحْجِ فِي بَوْلِ الْغُلَامِ صَبُّ الْمَاءِ عَلَيْهِ تَوْفِيقًا بَيْنَ الْأَخْبَارِ .

ترجمه: بيهقي رحمه الله ويلي دي چې د دغه روايتونو د وجي نه طحاوي د هلك د بولو د نضح نه مراد صب الماء اخستي دپاره دي چې تطبيق راشي داخبارو ترمنځ

دهلك او دجینې دبولو (متيازو) حکم

دومره خبره خو اتفاقي ده چې که هلك وي يا جینې چې کله دپښو نه علاوه ورته نوره غذا شروع شي نو دنیو په شان ددې دمتيازو نه هم ځان ساتل ضروري دي او پاکول يې ضروري دي البته دموږ د سینې پښ خوړونکي ماشوم په باره کې اختلاف دی:

۱- امام شافعي رحمه الله او احمد رحمه الله په نزد دماشوم په متيازو باندې اوبه ورچانه کول کافي دي. لیکن دماشومې متيازي وينځل ضروري دي.

۲- امام ابو حنیفه او امام مالک رحمه الله په نزد دجینې په شان دهلك ماشوم متيازي هم وينځل ضروري دي. البته دماشوم په متيازو وينځلو کې ډیره مبالغه ضروري نه ده، بلکې لږ شان وينځل هم کافي کېږي.

دامام شافعي او دامام احمد رحمه الله دليل: دا حضرات دباب دهغه حديثونو نه استدلال کوي کوم کې چې دجینې دمتيازو لپاره "غسل" او دماشوم دمتيازو لپاره "نضح" او "رش" په

شان الفاظ راغلي دي مثلاً : " بُولُ الْفَلَامِ يُلْطَحُ عَلَيْهِ وَبُولُ الْجَارِيَةِ يُغَسَّلُ " په دې حديث کې ددواړو په حکمونو کې فرق بالکل واضح دی .

دامام ابو حنيفه او دامام مالک رحمۃ اللہ دليل: ۱- حديث : " استنزه عن البول فان عامة

عذاب القبر منه " په دې حديث کې عموم دی چې په دې کې دهر قسمه متيازونه دېچ کيدو تا کيدني حکم راغلي دي . ۲- دباب دويم نمبر حديث : فدعا بما ، فاتبعه اياه . ۳- دباب دريم خبر حديث : صبا عليه الماء صبا ديرې اوبه اړول دوينځلو په صورت کې کيږي .

امام شافعي او امام احمد رحمۃ اللہ ته جواب :

۱... د "نضح" هم ديرې معناگانې راځي مثلاً : اوبه چاڼر کول ، اوبه بهول ، استنجا کول ، معمولي وينځل ، او مطلق وينځل وغيره صرف اوبه ورچاڼر کولو نه ددې تعبير کافي نه دی . "رش" هم دوينځلو په معنی کې مستعمل دی ، همدارنگه امام شافعي رحمۃ اللہ دمذي په سلسله کې وارد لفظ "نضح" لره دغسل په معنی کې اخيستی دی او ددم حيض وينځل بالاتفاق ضروري دي ليکن هلته هم په حديث کې لفظ "نضح" راغلي دي دکوم نه چې مراد غسل دی .

۲... عامو پليټو باندې دقياس نه هم د "غسل" والا معني ته ترجيح ورکړې کيږي .

قوله : " فنضح ولم يغسله " أي لم يغسله غسلًا شديداً .

دماشوم او ماشومې دمتيازو په حکم کې دفرق وجه :

۱... په ماشوم کې ابتلاء زياته وي خلک يې عموماً خپلو اوگو باندې کينوي او عامو مجلسونو ته يې له خانه سره بوزي او په خپلو غيږو کې يې کينوي ، نوله دې دوجې دده دمتيازو په پاکوالي کې نرمي وکړې شوه ، په خلاف دماشومې جينې چې هغه داسي نه ده ځکه چې ددې په معامله کې هماغه شدت برقرار ساتل شوې دی .

۲... دماشوم په متيازو کې حرارت زيات وي او بدبو او تعفن کم وي ، او دماشومې جينې په متيازو کې پروت او تعفن او بدبو زياته وي .

﴿بَابُ فِي بَوْلِ مَا يُوْكَلُ لَحْمَهُ﴾

۱۰ باب دهنه حیواناتو د بولو په باره کې دې چې غوښې یې خوړلې شي :

{۵۲} عن البراء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا بَأْسَ بِبَوْلِ مَا أَكَلَ لَحْمَهُ رَوَاهُ

الدارقطني وَضَعْفَهُ وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ وَاسْنَادُهُ وَاهِجًا (۱).

ترجمه : د حضرت براء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی ده ویلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي دي د هغه خاورو د بولو څه باک نشته چې غوښې یې خوړلې شي ، دا حدیث دارقطني روایت کړي او په باب

کې د حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت شويدي او اسناد یې نهایت ضعیف دي

مسئله الباب : ماکول اللحم خناورو متیازي پاکي دي یا ناپاکي ؟ په دې باره کې دوه قوله دي

۱- امام مالک او احمد او محمد رحمهم الله په نزد "بول ما یوکل لحمه" پاکه ده ۲- امام ابوحنیفه ، شافعي او ابویوسف رحمهم الله په نزد ناپاکه ده .

د طهارت قائلینو دلائل :

۱- حدیث الباب " لا بأس ببول ما أكل لحمه " ۲- د باب حدیث د جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کوم حواله چې

مصنف ورکړه ۳- حدیث د عرینو " اهریوا من ألبانها وأبوالها " .

د نجاست قائلینو استدلال : دا حضرات دهنه ټولو احادیثو نه دلیل پیش کوي کوم کې چې

مطلقا متیازو ته نجس ویلې شوي دي او ددېنه دېچ کیدو تاکید پکې وارد شوې دی مثلاً "

استنزه عن البول فان عامة عذاب القبر منه " .

د طهارت قائلینو ته جواب : ۱- " لا بأس " والا حدیث دیر ضعیف دی ، ددې یو راوي سواربن

مصعب باندې امام بخاري ، نسائي ، ذهبي ، ابوداود ، او ابن حزم او نور داسي سخته جرح کړي ده .

۲- حدیث د جابر هم ضعیف دی ، ددې په دوه راویانو عمرو بن الحصین او یحيى بن العلاء باندې کلام موجود دی ، عمرو بن حصین لره خو امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پخپله هم واضع حدیث مگر غوي .

۳- حدیث د عرینو دوه مشهور جوابونه دي : یو دا چې په یو روایت کې وضاحت راغلې دی چې

دې خلکو ته دین (شودو) څکلو او د متیازو بوټي کولو حکم ورکړې شوې وو " اهریوا من ألبانها

واستشفوا من أبوالها“ لهدا ددېنه د ماکول اللحم طهارت نه ثابتېږي او دويم جواب ددې دادې چې دا خلک په حقيقت کې کافران وو ، په ظاهره مسلمان شوي وو او حضور ﷺ ته په ذريعه دوحې ددوي دحالت خبر شوي وو . نو ځکه د مريض طبيعت موافق دواڼي تجويز کړې شوه ، ددېنه دمسلمانانو لپاره د ماکول اللحم دمتيازو په طهارت باندې استدلال صحيح نه دی .

﴿بَاب فِي لِحَاسَةِ الرَّوْثِ﴾

۱۵ باب دي د خوشۍ په پليوالي کې :

{۵۲} من عبد الله رضي الله عنه قال أَلَى النَّبِيِّ ﷺ الْفَائِظُ فَأَمَرَنِي أَنْ آتِيَهُ بِشَلَاةٍ أَحْبَابٍ لَوْ جَدْتُ حَجَرَيْنِ وَالْحَسَنُ الثَّالِثُ فَلَمْ أَجِدْ فَأَخَذْتُ رَوْثَةً فَأَكْبَيْتُهُ بِهَا فَأَخَذَ الْعَجْرَيْنِ وَالنَّبِيُّ الرَّوْثَةَ وَقَالَ هَذَا رِثْسٌ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)

ترجمه : د حضرت عبدالله رضي الله عنه نه روايت دی ده ويلي دي چې رسول الله ﷺ قضاء حاجت نه تشریف وي ور نو ماته يې حکم وکړ چې زه دوي ته درې کانري راوړم نو دوه کانري مي پيدا کړل او درې مي ولټاوه خو پيدا مي نه کړ نو خوشۍ مي راواخيسته نو هغه مي ورته راوړه نو هغه ﷺ دواړه کړي واخيستل او خوشۍ يې وغورځولو او وي فرمائل چې دا پليسي ده د دي حديث روايت بخاري کړي دي

دکلماتو تحقيق : ” عن عبدالله “ په صحابه کرامو کې مطلق عبدالله نه مراد حضرت عبدالله بن

سمود رضي الله عنه سوتي ته او ” جثاء “ خراشو ته او ” روثه “ دواړو ته ويلې کيږي .

مسئله الباب : ددې باب نه خو اصل مقصود د استنجاء لپاره دخوشۍ دناقابل استعمال کيدل

يانول دي . ليکن چې کوم حديث راوړلې شوې دی ددېنه په ظاهره دوه مسئلې مستنبط کيږي :

اولنې مسئله : کانري او لوتي په ذريعه سره استنجاء کول جائز دي داستنجاء ټول درې صورتونه

جوړيږي : ۲- استنجاء بالحجارة فقط . ۲- استنجاء بالماء . ۳- جمع بين الماء والحجر .

دا دريم صورت له ټولو نه افضل دی ځکه چې الله تعالي داهل قباؤ په همدې عمل تعريف فرمايلې

نۍ . په دې زمانه کې فقهاء دتغير غذا او طبائعو دوجې نه جمع بين الماء والحجر يا استنجاء

بالماء باندې زيات زور ورکوي .

دویمه مسئله: په کانري (ډیره) سره د استنجا مسائل.

۱- انقاء: موضع نجاست لره پاکول. دا بالاتفاق واجب دي. ۲- ایتار: په طاق عدد کې دکانري استعمال. دا بالاتفاق مستحب دي. ۳- تثلیث: یعنې درې کانري استعمالول. ددې په حکم کې اختلاف دی. دامام شافعي او دامام احمد رحمۃ الله په نزد تثلیث واجب دی او امام ابو حنیفه رحمۃ الله او امام مالک رحمۃ الله په نزد تثلیث واجب نه دی بلکې مستحب دی.

امام شافعي او امام احمد رحمۃ الله دلائل:

۱- **دلیل:** د حضرت سلمان فارسي رحمه الله عنده حديث: (نهان ان نستقبل القبلة بغائط او ببول او ان

نستنجي باليمين او ان يستنجي احدنا باقل من ثلاثة احجار. كرمذي باب الاستنجاء بالحجارة). **ترجمه:** منع کړي یو مونږ رسول الله ﷺ قبلي طرف ته د مخ کولو نه د د تشو بولو او د ډک او دس ماتي په وخت کې او منع کړي یې یو مونږ په ښي لاس سره د استنجا کولو نه او د دي خبري نه چې استنجا وکړي یو زموږ د دریو کانرو نه په کمو سره. امام شافعي رحمه الله فرماني دي چې په حدیث شریف کې خاص عدد ذکر شوي دي نو د دي وجي نه تثلیث واجب دي ځکه چې په حدیث شریف کې د دریو نه د کمو کانر د استعمال نه منع راغلي ده نو د دي وجي نه خاص عدد واجب دي.

(۲) **دلیل:** د باب په حدیث (فامرني ان آتیه بثلاثة احجار) په الفاظو هم شواهدو استدلال نیولي دي د کوم روایت په آخر کې چې "انثني بحجر" او په یو روایت کې "ابغني بحجر" یعنې دخوشۍ په ځای د دریم کانري د لټولو حکم یې وکړو.

د امام ابو حنیفه او دامام مالک رحمۃ الله دلائل:

۱- د حدیث باب مذکوره روایت کوم کې چې د دریم کانري د لټولو او دراوړلو حکم نشته.

۲- دامام ابو حنیفه رحمۃ الله او د ده د موافقینو دویم دلیل د رسول الله ﷺ هغه صحیح حدیث دي چې ابو هريره رحمه الله روایت کړي دي. (من استجمر فليوتر من فعل فقد احسن ومن لا فلا حرج) (الحديث). په دې کې ایتار یعنې طاق عدد کې دکانري استعمال لره وجوبي نه بلکې صراحتاً استحبابي حکم گرځولې شوې دی.

۳- داوبو په استعمال کې بالاتفاق تثلیث شرط نه دی ځکه چې اصل مقصود انقا، یعنې پاکي او صفائي ده نه عدد، لهذا قیاساً دکانري په استعمال کې هم تثلیث ضروري نه دي کیدل پکار.

امام شافعي او امام احمد رحمۃ الله تعی جواب :

۱- حدیث سلمان رضی الله عنه کې ددریو نه کم کانرو نه ممانعت یو حکمت عملي باندې مبنی دی او هغه دا چې عموماً ددریو نه په کمو کانرو باندې پاکوالي نه حاصلیږي او دریو لږه دصفائي حصول لپاره کافي گنرلې کیږي په یو حدیث کې ددې همدغه علت بیان کړې شوې دی "فَأَنَّ دَلِكْ كَافِيَه" ددې دویم جواب دادې چې د حدیث "وَمَنْ لَا فَلَاحُ حَرْجٌ" په رڼا کې به داخلې شي چې په حدیث سلمان رضی الله عنه کې نهې ددریو دحرمت لپاره نه ده بلکه ددریو داهتمام لپاره ده.

۲- په حدیث کې "فَأَمَرَنِي" دوجوب لپاره نه دی، ځنې حضور صلی الله علیه و سلم به ددریم کانري دتلولو لازمي حکم ورکولو او "اتَّقِيْ بَحْرٌ" یا "ابْغِيْ بَحْرٌ" وغیره زیاتوالې دصحیح روایت نه ثابت نه دي **دحجر تعریف:** قَمْهَاءُ داستنجاء لپاره "دحجر" تعریف دا کړې دی "كُلُّ فَيْءٍ قَالِعٍ لِلنَّجَاسَةِ" یعنې هر هغه شی چې پخپله پاک وي او نجاست لږه لري کونکی وي. په موجوده زمانه کې په بیت نعلاء گانو کې دلوټو په استعمال کې دقت او تکلیف وي نو ځکه دمذکوره تعریف په رڼا کې ځینو علماؤ دتأملت پییر (توش ناب کاغذ) داستعمالولو مشوره ورکړې ده.

دسوتې داستعمال نه دمانعت وجه :

۱- سوتې دجناتو یا ددوي دځناورو خوراک دی، دهغوي لپاره سوتې لږه خپل اصلي حالت ته اړونې شي او هغې نه غله او غذا جوړولې کیږي. (۱)

۲- سوتې پخپله پلټي ده لکه څنگه چې حدیث الباب کې وو، لهذا دانجاست نشي لري کولې.

﴿بَابُ فِي أَنْ مَا لَا نَفْسَ لَهُ سَائِلَةٌ لَا يَنْجُسُ بِالنَّجَسِ﴾

دا باب دې په بیان دهغه څیز کې چې بېسودنکي وینه نه لري نو دهغه په مړي څه شي نه پلټیږي (۵۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم إِذَا وَقَعَ الدُّبَابُ فِي هَرَابٍ أَحَدٍ لَمْ يَلْبِسْهُ لَمْ يَنْزَاغْ فَإِنْ فِي أَحَدٍ جَنَاحَيْهِ دَائِي وَفِي الْآخِرِ هَقَامٌ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۲)

(۱) معارف السنن ۱/۱۶۲-۱۶۹

(۲) له بده الحلق ج ۱ ص ۴۶۷ باب اذا وقع الذباب الخ .

توجه : حضرت ابوهريره رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمايلي دي چې کله ستاسي د خکلو په خيز کې مچ ولويږي نو د وې کړۍ بيا يې راوباسئ بې شکه چې په يو دوه و زرونو کې يې بيماري ده او په بل کې يې شفاء ده. د دې حديث روايت بخاري کړې دی .

د باب قائمولو مقصد : په ظاهره مصنف دا ويل غواړي چې مچ يا دده په شان داسي خنار وکوم کې چې بهيدونکې وينه نه وي ، په اوبو کې دمړيدلو په صورت کې اوبه نه پليتيږي دا مسئله متفق عليه ده . (رحه ٧٤ ص ٩)

﴿بَابُ رِجَاسَةِ دَمِ الْحَيْضِ﴾

د باب د حيض د وينې د پليتوالي په بيان کې دی :

{٥٥} عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَتْ جَاءَتْ إِمْرَأَةً إِلَى النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَتْ إِحْدَانَا يَعِيبُ لَوْبَهَا مِنْ دَمِ الْحَيْضَةِ كَيْفَ تَصْنَعُ؟ قَالَ كَتَمْتُهُ ثُمَّ تَقَرَّضْتُ ثُمَّ تَغْتَسِلُ ثُمَّ تُصَلِّي فِيهِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (١)

توجه : د حضرت انس رضي الله عنه روايت دې دي ويلي چې يوه ښځه نبي صلی اللہ علیہ وسلم ته راغله نو وي ويل که زموږ د يوې کسې جامې ته د حيض وينه ورسېږي د هغې سره به څه کوي نبي صلی اللہ علیہ وسلم و فرمايل چې په گوټو دي وگروي ودي مړي بيادي يې په اوبو ووينځي بيادي پري اوبه اوياشي يا دي پکې مونځ وکړي . د دې حديث روايت شيخينو کړي دي .

{٥٦} وَعَنْ أُمِّ قَيْسٍ بَنَتْ مَحْصَنٍ رضي الله عنه قَالَتْ سَأَلْتُ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم عَنْ دَمِ الْحَيْضِ يَكُونُ فِي الثَّوْبِ قَالَ حُكِيهِ بِطَلْعٍ وَأَغْسِلِيهِ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ رَوَاهُ ابوداود والنسائي وابن ماجه وابن خزيمة وابن حبان واسناده صحيح (٢)

توجه : د ام قيس ابن محسن رضي الله عنه نه روايت دی دي ويلي چې ما د نبي صلی اللہ علیہ وسلم نه پوښتنه وکړه د هغه حيض د وينې په باره کې چې په جامه لگيدلي وي نبي صلی اللہ علیہ وسلم و فرمايل د جامې په يو کونج هغه وموږئ او په اوبو او بیره يې ووينځئ . د دې حديث روايت ابوداود ، نسائي ابن ماجه ابن خزيمة او ابن حبان کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

(١) بخاري في الوصوه ج ١ ص ٣٦ باب غسل الدم، مسلم كتاب الطهارة ج ١ ص ١٢٠ باب نجاسة الدم وكيفية غسله .

(٢) ابوداود كتاب الطهارة ج ١ ص ٥٢ باب المرأة تغسل لونها... الخ ، نسائي كتاب المياه ج ١ ص ٦٩ باب دم الحيض يصيب الثوب ، ابن ماجه ابواب الطهارة ص ٦٦ باب ما جاء في دم الحيض يصيب الثوب ، صحيح ابن خزيمة ج ١ ص ٢٢ باب استحباب غسل دم الحيض من الثوب بماء والسدر رقم الحديث ٢٧٧ ، ابن حبان كتاب الطهارة ج ٣ ص ٢٨٢ باب تطهير النجاسة .

دکلماتو تحقیق: "تحت" دباب نصر نہ پہ معنی دکیہرے سرہ کیچرا وغیرہ ملاول او صف کول

تقرص دباب نصر نہ پہ معنی دگروول او وینخل اوبوسرہ . نطح دلته دنضج نہ مراد بالاتفاق وینخل دی "حکي" صیغہ دامرہ دہ دبا نصر نہ پہ معنی دمرہل .

دحیض لغوي معنی دہ بهیدل او پہ اصطلاح کہ دحیض تعریف دادی ، "ہو دم پتلخہ رحم امرأہ باللفہ من ظہر دہ" حیض وینہ دہ چہ دبالغي بخي رحم یی غورزوي پہ غیر د شہ مرض او بیماری نہ . او استحاضہ دحیض نہ د استفعال باب دی د استفعال پہ باب کہ د مبالغی خاصیت دی او د استفعال پہ باب کہ د ماہیت د انقلاب خاصیت ہم شتہ لکہ دحیض ماہیت بدل شی او استحاضہ وگرخی . دحیض متعلق حضور ﷺ ارشاد وفرمايل : "هذا هيء كعبه الله حل بنات آدم" یعنی داللہ تعالیٰ پہ حکم سرہ دا بیماری بخو تہ لاحقہ دہ .

مسئلۃ الباب: دباب دحدیثونونہ دحیض وینہ پلیتیدل خو ظاہر شو او دا ہم چہ دعامو پلیتیو پہ شان ددی وینخل ہم ضروری دی ، البتہ پہ دم حیض کہ مقدار دمغو عنہ (کوم سرہ چہ مونخ روا کیہرے) شتہ او کہ نہ ؟ ددی پہ بارہ کہ اختلاف دی .

۱- دامام ابو حنیفہ او دامام مالک او دامام احمد رحمہم اللہ پہ نزد دم قلیل معاف دی او دم کثیر وینخل واجب دی ، لیکن دم مقدار مغفو عنہ پہ تعیین کہ ددی اختلاف دی :

۱.... دامام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ پہ نزد پہ اندازہ دیو درہم معیار دی ، کہ وینہ دیو درہم برابرہ یا ددی نہ زیاتہ وی نو وینخل یی واجب او پہ ہمدی حالت کہ مونخ کول مکروہ تحریمی دی او کہ مونخ یی پہ ہمدی حالت کہ وکرو نو مونخ یی کیہرے خو سرہ دکراہت نہ .

۲.... دامام احمد رحمۃ اللہ دراجع قول مطابق دمبتلی بہ رائ لرہ اعتبار دی . ۳.... دامام مالک رحمۃ اللہ پہ نزد قلیل او دکثیر مقدار معلوم نہ دی .

۲.... امام شافعی رحمۃ اللہ پہ نزد پہ قلیل او کثیر کہ ہیخ فرق نشتہ ، تر دی پورے چہ یو خاشکی دحیض دویہ ہم ددی پہ نزد نجس دہ او پہ ہمدی حالت کہ چہ دحیض وینہ یی پہ جامو وی مونخ یی نہ کیہرے .

قولہ: "جاءت امرأہ" دراجع قول مطابق سوال کونکی دحضرت اسماء رضی اللہ عنہا نہ علاوہ بل خوک وہ چونکہ پہ دم حیض کہ دینخو ابتلاء عام دہ او عموم بلوی سرہ پہ حکم کہ تخفیف راخی لیکن بہ حیض کہ ہیخ تخفیف رانغی پس ہمدانشا دسوال وہ .

﴿بَابُ الْأَذَى يَصِيبُ النَّعْلَ﴾

باب دې په بیان دهغه پليټي کې چې رسيدلې وي پټې ته :

۵۷۱ { عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا وَطِئَ الْأَذَى بِخُفَيْهِ فَظَهَرُوا هَذَا النَّوَإُ
رداوداودو اسناده حسن و عنده له شاهد بمعناه من حديث عائشة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا (۱)

ترجمه : د ابې هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی چې نبې کریم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي کله چې د چا په موزو پليټي ولويږي نو د هغې پاګوالې خاوره ده ، د دې حديث روايت ابوداؤد کړې او د دې سند حسن دی او په ابوداؤد کې د دې حديث لپاره په همدې معنی شاهد موجود دی چې د حضرت ناستي صديقي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه يې روايت شوې دی .

د کلماتو تحقيق او د حديث مفهوم :

قوله : " له شاهد بمعناه " د شاهد معنی او مفهوم په مقدمة العلم کې او گوري .

فقه الحديث : که موزي يا پټې باندې د تللو په وخت په لاره کې څه پليټي اولگي او دا کس يې له خه - په پټو يا موزو کې وي سي نو په پاګه زمکه راڅکلو سره به د دې نه دغه پليټي پاګه شي په حديث کې د نعل (چپړا) اود خف (دچمې موزه) ذکر دی ليکن فقهاؤ د دې دوو شينو په حکم کې هر هغه شي نر هه شامل کړې دی کوم چې صيقل شوه او پاک وي او په دې کې دننه څه سوري نه وي لکه آئينه ، توره ، وغيره .

مسئلة الباب :

" اذاً وطئ أحدكم بنعله الأذى " په دې کې اختلاف دی چې د " اذى " نه څه مراد دی ؟ په دې کې دري اقواله دي :

۱- د امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ نزد راجع قول مطابق او د امام شافعي د قول قديم کې د دې نه مطلق نجاست مراد دی وچ وي او که تر (لوند) ، په هر صورت کې د مړلو سره پاکيږي .

۲- د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ او د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ قول جديد دادی چې د اذى نه مراد شی مستقذر (يعني هغه چې طبيعت يې ناخوځه گڼي) او نجاست يابسه دی ، لونده پليټي وينخل ضروري دي .

۳- داخ فو په نزد د دېنه مراد و چې پليتي او هغه لونده پليتي تري مراد ده کومه چې ډي جرم (جسه و) وي يعنې هغه نجاست مړنېه کومه چې دو چيدو نه پس هم په نظر راځي لکه غټې بولې ، بيا ا. صاحب په نزد داسي قسمه پليتي چې وچه شي نو په مړلو سره پاکيږي ، دو چيدو نه بغير مړل کافي نه دي ، او دامام ابو يوسف رحمه الله په نزد جف يعنې دو چيدو قيد نشته دی ، بلکې دو چيدو نه مخکې مړلو سره هم پاکي حاصلیږي ، حديث الباب دامام ابو يوسف رحمه الله د قول مؤيد معلومیږي .

﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي فَضْلِ طَهْرِ الْمَرْأَةِ﴾

دا باب دي په بيان د هغه حديثونو کې چې د بنځې د اودس نه پاتې شوو او يو په باره کې راغلي دي

{۵۸} عن الحكم بن عمرو الغفاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَمَيَّيَّ أَنْ يَقْتَضَى الرَّجُلُ بِفَضْلِ طَهْرِ الْمَرْأَةِ رواه الخمسة وآخرون وحسنه الترمذي وصححه ابن حبان (۱)
ترجمه : د حکم بن عمرو غفاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی چې بې شکه نبی غيټه کنده منع کړې ده د سړي : داود . کولو نه په پاتې شوو او يو د اودس د بنځي سره . د دي حديث روايت پنځو کسو او نورو کړې دي ترمذي دا حديث حسن او ابن حبان صحيح گڼلې دي .

{۵۹} وَعَنْ حَمِيدِ الْجَمْعِيِّ قَالَ لَقِيتُ رَجُلًا صَحِبَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعَ سِنِينَ كُنَّا صَاحِبَهُ أَبْهَرِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ تَمَيَّيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَغْتَسِلَ الْمَرْأَةُ بِفَضْلِ الرَّجُلِ وَتَغْتَسِلَ الرَّجُلُ بِفَضْلِ الْمَرْأَةِ وَلِيَفْقَرَا جَمِيعًا رواه ابو داود والنسائي واسناده صحيح (۲) .

ترجمه : د حميد جميري نه روايت دی ده ويلي دي چې زه يو داسې سړي سره ملا و شوم چې څلور کاله يې د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره صحبت کړې و لکه څنگه چې ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره صحبت کړې و ده ويلي دي چې نبی غيټه کنده منع کړې ده د بنځي د غسل کولو نه په پاتې شوو او يو د سړي او منع يې کړې ده د غسل کولو د سړي نه په پاتې شوو او يو د بنځي سره او

(۱) ابو داود کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۱ باب الوضوء بفضل المرأة ، ترمذي ابواب الطهارات ج ۱ ص ۱۹ باب کراهية فصل طهور المرأة . نسائي کتاب الماء ج ۱ ص ۶۶ باب التيمم عن فضل وضوء المرأة ، ابن ماجه کتاب الطهارة ص ۳۱ باب التيمم عن ذلك ، صحيح ابن حبان کتاب الطهارة ج ۳ ص ۲۲۴ باب الوضوء بفضل وضوء المرأة .
 (۲) ابو داود کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۱ باب الوضوء بفضل المرأة ، نسائي کتاب الطهارة ج ۱ ص ۴۷ باب ذکر التيمم عن الاغتسال بفضل الحب

دواړه دي په لږ سره اوبه راخلي . د دي حديث روايت ابو اؤد او نسائي كړيدي او اسناد يې صحيح دي .

{۶۰} وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَغْتَسِلُ بِقَطْرِ مِيْمُوْنَةٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

رواه مسلم . (۱)

تورجه : د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د حضرت ام المؤمنين ميموني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه په پاتې شوؤ اوبو غسل وفرمايه . دا حديث مسلم روايت كړې دی .

{۶۱} وَعَنْهُ قَالَ اغْتَسَلَ بَعْضُ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَفْنَةٍ قَبَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْتَمُؤْتًا مِنْهَا أَوْ يَغْتَسِلَ فَقَالَتْ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ جُلُيْتُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْمَاءَ لَا

يُجْتَبُ رَوَاهُ ابوداود و آخرون وصححه الترمذي وابن خزيمة . (۲)

تورجه : او د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی ده ويلي دي چې د نبي ﷺ بعض ييسانو په يو لوبني کې اوبه واچولي او غسل يې وکړو نو نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تشریف راوړ چې په دغه اوبو اودس او يا غسل وکړي نو دوي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وويل چې اي دالله رسول بهي شکهزه جنبه ووم نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې اوبه نه پليتي کيږي او نه جنبه پري . د دي حديث روايت ابو داؤد او اخرونو کړې دي او ترمذي او ابن خزيمة صحيح گڼلې دي .

قَالَ الْبَيْهَقِيُّ اخْتَلَفُوا فِي التَّوَلُّوِي بَيْنَ الْأَحَادِيثِ فَجَمَعَ بَعْضُهُمْ بِحَمْلِ النَّبِيِّ عَلَى التَّزْيِيهِ وَبَعْضُهُمْ بِحَمْلِ أَحَادِيثِ النَّبِيِّ عَلَى مَا تَأَوَّلُوا مِنَ الْأَعْيَادِ لِكُوبِهِ صَارَ مُسْتَعْتَلًا وَالْجَوَازِ عَلَى مَا تَقَى مِنَ الْمَاءِ وَبِذَلِكَ جَمَعَ الْعُلَمَاءُ .

تورجه : بيهقي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې د دي حديثونو ترمنځ په تطبيق او توفيق کې علماو اختلاف كړي دی بعضي علماؤ د دي احاديثو ترمنځ جمع او تطبيق كړيدي چې د نهي احاديث په تنزيهي نهي محمول دي او بعضي علماؤ د نهي احاديث محمول كړي دي په هغه اوبو سره چې د اعضاؤ نه خشيږي لدي وحي نه چې دا اوبه مستعملي شوي دي او د جواز احاديث محمول دي په باقي پاتي

(۱) كتاب الميخ ج ۱ — ۱۲۸ باب القدر المسحوب من الماء الخ .

(۲) ابوداود كتاب الطهارة ج ۱ — ۱۰ باب الماء لا ينجس ، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ — ۱۹ باب الرخصة في ذلك ، صحيح ابن

خزيمة ج ۱ — ۵۸ باب ابعاد الرجوع بغسل الرجل الخ وهم الحديث ۱۰۹ .

شو او بو باندې.

دباب قائلو مقصد : عموماً په ښځو کې دسرو په نسبت صفاتي او پاکوالي اهتمام کم وي ددې په چاته وه دا کیدو چې کیدې شي دښځې نه پاتې شوي اوبه دسري لپاره استعمال ناجائز وي ددې وهم ددفعه کولو دپاره دې باب لره قائم کړې شو .

مسئله الباب : کومې اوبه چې ښځې داودس یا دغسل لپاره استعمال کړي وي ددې استعمال نه پس چې په لوبښي کې کومې اوبه پاتې دي ددې دسري لپاره اودس او غسل جائز دي یا نه ؟ دجواب نه مخکې په دې ځان پوهه کول ضروري دي چې مطلق فضل طهور (دطهارت نه پاتې شوي اوبه) درې صورتونه کثیر الوجود دي :

۱- سړې او ښځه دواړه په یو لوبښي کې اوبه راواخلي او اودس یا غسل تري اوکړي ، نو په دې کې به په دواړو دیو بل پاتې شوي اوبه استعمالول لازم راشي .

۲- زانله دسري استعمال نه پس پاتې شوي اوبه ښځه استعمال کړي .

۳- ددې عکس ، یعنی دښځې استعمال نه پس سړې دا اوبه استعمال کړي .

حکم : اولني دوه صورتونه بالاتفاق جائز دي ، اختلاف صرف په دریم صورت کې دی . امام احمد رحمته او اهل ظواهر و په نزد ناجائز دی او دجمهورو علماؤ او دائمه ثلاثه په نزد جائز دی .

د امام احمد رحمه الله او اهل ظواهر و دلیل : دباب اولنې حدیث نهي أن يتوضأ الرجل بفضل طهور المرأة .

دجمهورو دلیل :

۱- دباب دریم حدیث " كَانَ يَفْتَسِلُ بِفَضْلِ مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا " .

۲- دباب ثلثون حدیث دکوم په آخر کې چي دي " إِنَّ الْمَاءَ لَا يَجْتَبِ " .

امام احمد رحمه الله او اهل ظواهر و ته جواب :

۱... دا اولني حدیث په سند باندې امام بخاري رحمه الله و بيهقي کلام کړې دی او جواز و الا روايتونه صحيح هم دي او دير هم دي .

۲... په متعارض حدیثونو کې داسي تطبيق ممکن دی چې په اولني حدیث کې نهي لره کراحت تزيهي باندې او جواز لره خلاف اولی باندې محمول کړې شي .

۳... یا دفضل طهور المرأة نه مراد دښځې مستعملې اوبه دي .

۴۰۰۰ منع کونکي روايات اوس منسوخ شوي دي ، څلورم روايت کې د حضرت ميمونه رضي الله عنها د وېو مستعمل کيدو و چې نه شبه ظاهرول دليل دی ددې خبرې چې دې سره څه حديث وو ليکن چې کله حضور ﷺ "إِنَّ الْمَاءَ لَا يَجْتَنِبُ" او فرمايل نو اوس به مخکينې حکم منسوخ گنلې شي .

﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي تَطْهِيرِ الدَّبَاغِ﴾

د باب دی په بيان د هغه احاديثو کې چې په دباغت سره د څو منو د پاکيدو په باره کې راغلي دي

{۶۲} عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ تَصَدَّقْ عَلَى مَوْلَاةٍ لِمَيْمُونَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بِشَاةٍ فَبَاكَتْ فَمَزَّ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هَلَّا أَخَذْتُمْ إِيَّاهَا قَدْ بَغْتُمُوهَا فَانْتَفَعْتُمْ بِهِ فَقَالُوا إِنَّهَا مَيْمَتَةٌ فَقَالَ إِنَّا حُرٌّ أَكَلَهَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱)

ترجمه : د ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی ده ويلي دي چې د حضرت ميموني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ازادي شوي وينځي ته په صدقه کې يو گڼه ورکړي شوي و نو هغه مړ شوي و نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هغه گڼه تير شو نو وي فرمايل چې ولي مو ددې پوستکې ونه ويست چې رنگ کړي مو وې او فائده مو تري اخيستې وي نو هغوي وويل چې بې شکه دا څو مرداره ده نو نبی ﷺ فرمايل چې بې شکه خوراک يې حرام کړې شوې دی ، ددې حديث روايت مسلم شريف کړې دی .

{۶۳} وَعَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا دُبِغَ الْأَهَابُ فَقَدْ ظَهَرَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۲)

ترجمه : د ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی ده ويلي دي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي دي چې فرمايل يې کله چې رنگ کړې شي کچې څرمن په تحقيق سره پاکيږي ددې حديث روايت مسلم کړې دي

{۶۴} وَعَنْ مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَ مَزَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَاةٍ يَجُرُّونَهَا فَقَالَ لَوْ أَخَذْتُمْ إِيَّاهَا فَقَالُوا إِنَّهَا مَيْمَتَةٌ قَالَ يَطْهَرُهَا الْمَاءُ وَالْقَرْظُ رَوَاهُ ابوداود والنسائي وأخرون وصححه ابن السكيت

(۱) مسلم کتاب الحیض ج ۱ ص ۱۵۸ باب طهارة جلود الميتة بالدباغ .

(۲) مسلم کتاب الحیض ج ۱ ص ۱۵۹ باب طهارة جلود الميتة بالدباغ .

الْحَاكِمُ (۱۰)

توجه: د حضرت ميموني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی دې ويلي دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په يو ډله او گډه باندې تير شو چې دوي رابښکوده نو وي فرمايل که د دي څرمن مو ويستلې وي هغو وويل چې دا مردار دې نو وي فرمايل چې اوبه او رنگ يې پاکوي. د دي حديث روايت ابو داؤد او نسائي او اخرونو کړي دي او ابن السکن او حاکم صحيح گنړلي دي.

{۶۵} وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمُثَنَّبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ لَيْلَى ابْنَةَ أَبِي هُرَيْرَةَ دَخَلَتْ بَيْتَهُ مِنْ قِزْبَةٍ عِنْدَ امْرَأَةٍ فَقَالَتْ إِنَّهَا مَيْمَنَةٌ فَقَالَ أَلَيْسَ قَدْ دَبَّغْتُمَا قَالَتْ بَلَى قَالَ وَبَاغُهَا ذَكَاتُهَا رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَخْرَجُوهُ وَاسْنَادُهُ

صحيح (۲)

توجه: د سلمه ابن محبق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی چې نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د يو مشک نه چې د ښځې سره و اوبه يې راوغوښتي هغې وويل دا مردار دې نو هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل ايا هغه دې رنگ کړې نه دی معي وويل چې ولې نه رنگ کړې مي دی نو هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چې رنگول د دي پاکول د دي دي د دي حديث روايت احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او اخرونو کړي دي او اسناد يې صحيح دی

{۶۶} وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَكِيمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَتَبَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ وَقَاتِهِ بِشَهْرِ

أَنْ لَا تَتَّبِعُوا بِمَيْمَنَةٍ بِأَهَابٍ وَلَا عَصَبٍ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَهُوَ مَعْلُومٌ بِالْإِسْطِطَاعِ وَالْإِسْطِطَابِ (۳)

توجه: حضرت عبدالله ابن عکيم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي ليکلي و مونږ ته رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل وفات نه يوه مياشت مخکې چې فائده به نه اخلی د مرداري په څرمن سره او نه په پلو. د دي حديث روايت پنځو محدثينو کړي دي او دا د انقطاع او د اضطراب دوو چې نه معلول دی.

د دباغت طريقې او احکام

دباغت ويلي کيږي: "د يو شي په استعمال سره د چمري رطوبت او لوندوالي ختمول".

(۱) ابوداؤد کتاب البیاس ج ۱ ص ۲۱۳ باب في اغتال الميت، نسائي کتاب الفروع والعموم ج ۲ ص ۱۹۰ باب ما يدبغ به جلود الميت.

(۲) مسند احمد ج ۵ ص ۷ نسائي کتاب الفروع والعموم ج ۲ ص ۱۹۰ باب جلود الميت.

(۳) ابوداؤد کتاب البیاس ج ۲ ص ۲۱۳ باب في اغتال الميت، ترمذي ابواب البیاس ج ۱ ص ۳۰۴ باب ما جاء في جلود الميت لما دبغت، نسائي کتاب الفروع والعموم ج ۲ ص ۱۹۱ باب ما يدبغ به جلود الميت، ابن ماجه کتاب البیاس ص ۲۴۶ باب من كان لا ينطع من الميت بعصب ولا عصب، مسند احمد ج ۲ ص ۳۱۰.

د د ب غت دري طريقې دي : ۱- چمري لره لمر ته ايځودل ۲۰- خاوره او مالگه پري اچول ۳۰- قُرط (د کيکر په شان يو ونه ده) وغيره جري بوتې يا دوايانې او کيميکل استعمالول.

په دې کې اولنې او دويم صورت د د باغت حکمي دی او درې صورت د د باغت حقيقي دی.

حکم : که چمري ته د باغت حقيقي ورکړې شوي وي نو دا يو په لگيدو سره که رطوبت واپس راشي نو په هغه صورت کې چمرانه ناپاکه کيږي. ليکن د د باغت حکمي په صورت کې به ناپاکه گرځي.

مسئله الباب : کوم قسمه چمري ته د باغت ورکول کيږي ؟

د باغت لپاره چمره د د باغت کيدو قابله جوړيدل شرط دي پس د مري او دمار چمري ته د باغت نه ورکول کيږي. د د پنه علاوه د خناورو د چمري په باره کې اختلاف دی :

۱- امام مالک رحمه الله او امام احمد رحمه الله په نزد صرف دمذبوحه خناورو چمري ته د باغت ورکول کيږي.

۲- دامام ابو حنيفه رحمه الله په نزد انسان او دخنزير نه علاوه دهر خناور چمري ته د باغت ورکول کيږي مذبوحه وي يا غير مذبوحه. دانسان استثناء دده دمکرم کيدو او دخنزير دده دنجس العين کيدو دوچې نه کړې شوي ده.

۳- دامام شافعي رحمه الله په نزد دسبي استثناء هم ده ځکه چې دخنزير په شان سبي هم دده په نزد نجس العين دی.

امام مالک رحمه الله او دامام احمد رحمه الله دليل : حديث د عبد الله بن حکيم رحمه الله " لا تَلْتَفِعُوا ابْيْتَةَ يَاهَابَ وَلَا عَضْبَ".

دامام ابو حنيفه رحمه الله او دامام شافعي رحمه الله دلائل : دباب اولني څلور حديثونه کوم کې چې حضور ﷺ دمر داري ييزې چمري لره د باغت ورکولو باندې پاک گرځولي دي ، همدارنگې او فرمايل : " اِذَا دَبِغَ الْإِهَابُ فَقَدْ طَهَرَ".

امام مالک او امام احمد رحمه الله ته جواب :

۱... د عبد الله بن عکيم رحمه الله والا حديث سند منقطع دی ، دکوم تفصيل چې دادی :

(الف) امام بخاري رحمه الله په خپل کتاب التاريخ کې ددې سند داسې ذکر کړې دی : عن عبد الله

بن عکيم قال حدثنا مشيعة لنا من جهينة ان النبي ﷺ قال د دي سند نه معلومېږي چې

عبد الله بن عکيم په خپله دغه حديث د رسول الله ﷺ نه نه دي اورېدلي او نه يې په خپله د رسول

انہ صَلَّیَ اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم لیک لوستی دی گویا کہ د ابن عکیم او د رسول اللہ صَلَّیَ اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم تر منخ د جہنہ مشیحہ واسطہ واقع شریده

(ب) د عبد اللہ بن عکیم رَمَیَہُ عَنْہُ روایت کونکې ابن ابی لیلی دی مگر دده د عبد اللہ بن عکیم نه ددې حدیث اوریدل محل د تردد دی ، ځکه چې دطبرانی او دابن عدي سند خو دادی : شیبیب عن سعید عن الحكم عن عبد الرحمن ابن ابی لیلی عن عبد اللہ بن عکیم ولفظه جانا کتاب رسول اللہ صَلَّیَ اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ونحن بأرض جهنمة انی کنت رخصت لکم فی اهاب البیتة وعصیها . فلا تنفعوا باهاب ولا عصب لیکن دابوداود ردوایت مطابق ابن ابی لیلی پخپله دا حدیث نه دې اوریدلې بلکې دده ملگری دهغه نه دا حدیث بیان کړېدی

۲. سند په شان په متن کې هم اختلاف دی ۳. په مذکوره حدیث کې 'اهاب' نه دانتفاع نه ممانعت دی و اهاب غیر مدبوغ چمرې ته ویل کیږي دکوم په عدم جواز کې چې هیڅ کلام نشته دی ، نو ددې نه دمبوغ ممانعت څنګه کیدی شي ؟

﴿بَابُ آيَةِ الْكَفَّارِ﴾

د کافرو د لوښو باب :

{۶۷} عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَنِيِّ رَضِيَ اللہُ عَنْہُ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللہِ اَنَا بِأَرْضِ قَوْمٍ أَهْلِ الْكِتَابِ أَفَتَأْكُلُ فِي

آيَتِهِمْ فَقَالَ لَا تَأْكُلُوا فِيهَا إِلَّا أَنْ لَا تَجِدُوا غَيْرَهَا فَاتَّخِذُوا مِنْهَا وَلَوْ أَنَّ الشَّيْخَانَ (۱)

توجهه : د حضرت ابی ثعلبہ الخشنی رَضِيَ اللہُ عَنْہُ نه روایت دی ده ویلي دي چې ما رسول اللہ صَلَّیَ اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ته وویل چې ای دالله رسول بهې شکه چې مونږ د اهل کتابو د قوم په ځمکه کې اوسیږو ایا د دوي په لوڅو کې خوراک وکړو نو نبی صَلَّیَ اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم وفرمایل چې په دي لوڅو کې خوراک مه کوئ مگر که دي نه په غیر نور پیدا نه کړئ نو هغه وویستئ او په هغې کې خوراک وکړئ ، د دي حدیث روایت شیخینو یعنی امام مسلم او امام بخاري کړي دي .

فقد الحدیث دجهیز فقهاو په دې خبره باندې اتفاق دی که دکافرانو په لوښو کې پلټي نه وي یا دغالب گمان مطابق هغه پاک وي نو دوی نخلو نه بغیر ددې استعمال صحیح دی ورنه نه دی صحیح

په حديث كې دكفرانو دداسي لوستو حكه يېن كړې شوې دى كومه كې چې هغو دحرير غوښې پخولې .
شراب نه يې پكې څښل وغيره وغيره همدارنگې احتياط او دمسلمانو دغيرت تقاضا هم همدا ده چې
دوي سره حنلاط او معامله كمه وي

﴿بَابُ آدَابِ الْخَلَاءِ﴾

دبيت الخلاء دآدابو باب :

{٦٨} عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَكَيْتُمُ الْغَائِظَ فَلَا تَسْتَقْبِلُوا الْقُبْلَةَ وَلَا تَسْتَذِيرُوهَا بِبَوْلٍ وَلَا بِغَائِظٍ وَلَكِنْ هَرُّوْا أَوْ غَرِّبُوا رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (١).

ترجمه : د حضرت ابو ايوب انصاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دى چې نبي كريم سَلَّمَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي كله چې لار شئ تاسي بيت الخلاء او وړو او غټو بولو ته نو قبلي طرفته مخ مه گرځوئ او مه ورته شا كوئ نه په وړو بولو او نه په غټو بولو سره لکن لمرخاته طرف ته كيئ او يا لمر پريواته طرف ته ، د دي حديث روايت الجماعة كړي دي .

{٦٩} وَعَنْ سَلْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَقَدْ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَسْتَقْبِلَ الْقُبْلَةَ بِغَائِظٍ أَوْ بَوْلٍ أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِأَقْلٍ مِنْ ثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِرَجِيحٍ أَوْ بِعَلْمٍ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (٢).

ترجمه : حضرت سلمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يولي دي چې مونږ رسول الله سَلَّمَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع كړي يو چې د غټو او وړو بولو په وخت كې قبلي ته مخ واړو او يا په بني لاس استنجا و كړو او يا د دريو كانړو نه په كمو كانړو استنجا وكړو او يا په خوش او يا په هلو كې استنجا وكړو . د دي حديث روايت مسلم كړي دي

{٤٠} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا جَلَسَ أَحَدُكُمْ عَلَى حَاجَتِهِ فَلَا يَسْتَقْبِلَنَّ الْقِبْلَةَ وَلَا يَسْتَذِيرُوهَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ (٣).

ترجمه : د ابې هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دى چې رسول الله سَلَّمَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي كله چې يو د ستاسي نه په قضاء حاجت باندي كيڼي نو نه دي قبلي ته مخ اړوي او نه دي ورته شا اړوي د دي حديث

(١) بخاري كتاب الوضوء ج ١ — ٢٦ باب لا تسلم القبلة ... الخ ، مسلم كتاب الطهارة ج ١ — ١٣٠ باب الاستطابة ، مسند ملا

كتاب الطهارة ج ١ — ٣ باب كراهية استقبال القبلة عند ... الخ

(٢) مسلم كتاب الطهارة ج ١ — ١٣٠ باب الاستطابة .

(٣) كتاب الطهارة ج ١ — ١٣١ باب الاستطابة .

روایت مسلم کړي دي

{۱} وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَفِئْتُ يَوْمًا عَلَى بَيْتِ أَخِي خَلْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَرَأَتْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِدًا لِحَاجَتِهِ مُسْتَقْبِلَ الشَّامِ مُسْتَعِدِّ الْقِبْلَةَ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (۱).

ترجمه : عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې زه يو ورځ د خپلي خور حضرت حفصې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا په کوټه وختم نو ما رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وليد چې حاجت ته ناست ؤ په داسې حال کې چې شام طرف ته يې مخ او قبلي طرف ته يې شاوه . د دې حديث روايت الجماعة کړي دي .

{۲} عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى لِي اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ بِبَوْلٍ فَرَأَيْتُهُ قَبْلَ أَنْ يَقْبُضَ بِأَمْرٍ يَسْتَقْبِلُهَا رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا اللَّسَائِيَّ وَحَسَنَهُ التِّرْمِذِيُّ وَنَقَلَ عَنِ الْبُخَارِيِّ تَصْحِيحَهُ (۲).

ترجمه : حضرت جابر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي د الله منع کړي د دې نه چې د بولو په وخت کې قبلي طرف ته مخ واړو نو ليدلي دي ما نبي ﷺ د وفات نه يو کال مخکې چې مخ يې اړولي ؤ قبلي ته د دې حديث روايت خسه ؤ کړي مگر نسائي يې روايت نه دي کړي او ترمذي حسن گنلې دي او نقل يې کړي دي د بخاري نه د تصحيح د دې حديث .

قَالَ النِّمِيُّ الْكُنْهِي لِتَنَزِيهِهِ وَفَعَلَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لِلْإِبَاحَةِ أَوْ مَحْضُوصًا بِهِ جَمْعًا بَيْنَ الْأَحَادِيثِ .
ترجمه : نيموي ويلي دي چې نهي او منعه تنزيهي ده او فعل د نبي ﷺ د پاره د اباحت او د بين جواز ؤ او يا فعل خاص دې په نبي ﷺ پوري د پاره د جمع په مابين د احاديثو کې .

{۳} وَعَنْ مَرْوَانَ الْأَصْفَرِ قَالَ رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَلَّاخَ رَاجِلَهُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ ثُمَّ جَلَسَ يُبَوِّلُ لَهَا فَقُلْتُ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَلَمْ يَكُنْ عَنْ ذَلِكَ قَالَ بَلَى إِنَّمَا نَهَى عَنِ ذَلِكَ فِي الْفَقَاءِ فَإِذَا كَانَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ فِيمَا يَسْتُرُكَ فَلَا تَأْسَ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَآخَرُونَ وَإِسْنَادُهُ جَسَنٌ (۳).

(۱) ابوداؤد کتاب الطهارة ج ۱ — ۳ باب الرخصة في ذلك ، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ — ۹ باب ماجاء في الرخصة في ذلك ، سني کتاب الطهارة ج ۱ — ۱۰ باب الرخصة في ذلك في البوت ، ابن ماجه ابواب الطهارة — ۲۸ باب الرخصة في ذلك في الكيف ، مسند احمد ج ۲ — ۱۲

(۲) ابوداؤد کتاب الطهارة ج ۱ — ۳ باب كراهية استقبال القبلة الخ ، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ — ۸ باب ماجاء من الرخصة في ذلك ، ابن ماجه ابواب الطهارة — ۲۸ باب الرخصة في ذلك في الكيف الخ ، مسند احمد ج ۳ — ۴۶ .

(۳) ابوداؤد کتاب الطهارة ج ۱ — ۳ باب كراهية استقبال القبلة .

توجهه : مروان اصغر ويلي دي چې ما ابن عمر رضي الله عنهما ليدلې دي چې اوښه يې چوکره قبلي طرف ته بيا کيناست او قبلي طرف ته يې تشي بولي وکړي مروان وايي چې ما ورته وويل چې اي ابا عبد الرحمن ايا دي نه منع نه ده کړي شوي هغه وويل چې ولي نه بي شکه دي نه په فضاء کې منع کړې شوي ده کله چې ستا او د قبلي ترمنځ يو شې وي چې تا پټوي او پنا کوي نو پاک يې نشته. د دي حديث روايت ابو داؤد او اخرونو کړې دي او اسناد يې حسن دي.

قَالَ النِّمَوِيُّ هَذَا اجْتِهَادُ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه وَكَمْ يَرَوِي الْبَابَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله وسلم قِيَمَ.
توجهه : نيموي رحمه الله ويلي دي چې دا د ابن عمر رضي الله عنهما خپل اجتهاد دې او په باب کې د نبي صلی الله علیه و آله وسلم نه په دې باره کې د هيڅ شي روايت نه دې شوې.

{٤٢} وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله وسلم إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْيِ وَالْخَبَائِثِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (١).

توجهه : د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دي ده ويلي دي چې وو رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم چې کله به داخليدو (ننوتلو) بيت الخلا ته نو ويل به يې چې اي الله بي شکه زه پناه نيسم په تا سره د تکليف رسوونکو نارينه او وښځينه و شيطانانو نه. د دي حديث روايت الجماعة کړي دي.

{٤٥} وَعَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله وسلم إِذَا خَرَجَ مِنَ الْخَلَاءِ قَالَ غُفْرَانُكَ رَوَاهُ الْخَمِيسَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ خُرَيْمَةَ وَابْنُ حَبَّانَ وَالْحَاكِمُ وَأَبُو حَاتِمٍ (٢).

توجهه : حضرت عائشې رضي الله عنها فرمايلي دي چې وو نبي صلی الله علیه و آله وسلم چې کله به د بيت الخلا نه واته فرمايل به يې يعني دا دعا به يې فرمايله چې اي الله زه ستا نه بښنه غواړم، دا حديث خمه و

(١) بخاري كتاب الوضوء ج ١ ص ٢٦ باب ما يقول عند الخلاه ، مسلم كتاب الطهارة ج ١ ص ١٦٣ باب ما يقول اذا اراد الدخول الخ ، ابوداؤد كتاب الطهارة ج ١ ص ٢ باب ما يقول رجل اذا دخل الخلاه ثم لم يزل يارب الطهارة ج ١ ص ٧ باب ما يقول اذا دخل الخلاه ، نسائي كتاب الطهارة ج ١ ص ٩ باب القول عند دخول الخلاه ، ابن ماجه ابواب الطهارة ص ٢٦ باب ما يقول اذا دخل الخلاه مسند احمد ج ٢ ص ٣٩٩ .

(٢) ابوداؤد كتاب الطهارة ج ١ ص ٥٥ باب ما يقول اذا خرج من الخلاه ثم لم يزل يارب الطهارة ج ١ ص ٧ باب ما يقول اذا خرج من الخلاه ، ابن ماجه ابواب الطهارة ج ١ ص ٢٦ باب ما يقول اذا خرج من الخلاه ، ابن خزيمة ج ١ ص ٣٨ رقم الحديث ٩٠ ، مسند احمد ج ٢ ص ٢٢٢ ، مسند مكرم حاكم كتاب الطهارة ج ١ ص ١٥٨ باب ما يقول اذا خرج من الخلاه ، صحيح ابن حبان كتاب الطهارة ج ٣ ص ٢٩٩ برقم ١٢٢١ .

روایت کړي دي مگر نسائي يې روايت نه دي کړي او ابن خزيمه او ابن حبان او حاکم او ابو حاتم صحيح گڼلي دي .

{۶۱} و عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَمْسُكُنْ أَحَدُكُمْ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ وَهُوَ يُؤَلِّقُ وَلَا يَمَسُّهُ مِنَ الْخَلَاءِ بِيَمِينِهِ وَلَا يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ رواه الشيخان .^(۱)

توجه : او د ابې قتاده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي ده ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي ستاسې يو کس دې هم د بولو کولو په وخت کې خپل مخصوص اندام په نښي لاس نه نيسي او نه دې په نښي لاس استنجا کوي او نه دي د اوبو څکلو په وخت کې په لوري کې ساوباسي د دي حديث روايت شيخانو کړي دي

{۶۲} و عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِيَّاكُمْ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قَالَ : إِيَّاكُمْ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيقِ النَّاسِ أَوْ فِي ظِلِّهِمْ رواه مسلم .^(۲)

توجه : د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بيان دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي د دوه وو لعنت ويونکو شيانو نه ځان وساتئ يعنې د داسي دوه وو شيانو نه چې د ډير لعنت سبب کيږي صحابه کرامو عرض وکړ چې اي د الله تعالى رسوله دوه د ډير لعنت والا شيان څه شې دي هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل هغه سرې چې د خلکو د تگ راتگ په لاره کې او د خلکو د سوړو په ځاي کې غټې اويا وري بولې کوي . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

په دې دوو حديثونو کې د يو څو آدابو بيان :

۱- په نښي لاس سره مخصوص اندام لره نه نيول ۲- نښي لاس سره استنجا نه کول ۳- دخلکو دنک راتگ لاره کې او دخلکو يو سوري ته دراجمع کيدو ځاي کې استنجا او بولې نه کول

{۶۸} و عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُ الْخَلَاءَ فَأَحْبَبَ أَنَا وَظِلُّهُمَا وَمِنْ مَاءٍ وَغَزَاةٍ يَسْتَنْجِي بِالنَّاءِ رواه الشيخان .^(۳)

توجه : د حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي ده ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(۱) بخاري کتاب الوضوء ج ۱ ص ۲۷ باب لا مسک ذکره يمينه اذا بال ، مسلم کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۳۹ باب الاستطابة

(۲) مسلم کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۳۲ .

(۳) بخاري کتاب الوضوء ج ۱ ص ۲۷ باب حل المرأة ... الخ ، مسلم کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۳۲ باب الاستطابة .

تضاء حاجت ته تشریف وړي نو ما او یو هلک د اوبو یوه لویه او یوه وړه نیزه وروړه هغه په اوبو باندې استنجا وکړه. د دې حدیث روایت شیخینو کړي دي.

د کلماتو تحقیق: د غلام نه د حضرت انس رضی الله عنه وروړ حضرت طلحه رضی الله عنه مراد دی.

د کلماتو تشریح: “خلا یخلوا” د باب نصر په معنی دخان له کیدل دي “هرقوا و غرو” دا حکم د اهل مدینې والا لپاره دی د کومو چې قبله جنوب په طرف ده، د اهل مشرق لپاره حکم دادې “شملوا و جنوبا” ځکه چې اصل مقصود تعظیم د بیت الله دی نه دیو مخصوص جهت

أولئک پر جمع او عظم: د دې ممانعت په ظاهر کې دوه وجهې دي

۱- د بعضي روایاتو مطابق هډوکي د جنانو او خوشی ددوي دخناوړو خوراک دی او دیو روایت مطابق د جنانو هم غذا ده الله تعالی دواړه خپل اصلي حالت ته اړوي

۲- خوشی پخپله نجس دی او یو شي لره لري کونکې هم نه دی نو څنگه به نجاست زانله کړي، او هډوکې دهموار او مټین کیدو دوجې ته نجاست ختمونکې نه بلکې نور به یې هم زیات کړي او انسان زخمي کولې هم شي

د “غفرانک” تحقیق: سوال دا کیږي چې په ظاهره په بیت الخلاء کې دننه هیڅ گناه نه ځکاري نو بیا استغفار دڅه لپاره کولې شي؟

جواب: ۱- په بیت الخلاء کې ظاهري نجاست ته په کتلو سره باطني نجاست په خیال کې راځي کومه چې گناه ده نو دې لپاره استغفار کیږي.

۲- دومره وخت کې دژبي ذکر دوجې نه انسان محرومه وي نو په دې خلاف اولی کار باندې استغفار لوستلې کیږي

۳- د هکړانک معنی ده هکړانک یعنې د فراغت په نعمت باندې شکر په ادا کړې شوه عرب خلک دطواف په وخت “غفرانک لا کفرانک په معنی د هکړانک وائي

دوه اهمې مسئلې

اولنې مسئله: په بیت الخلاء کې د استقبال او داستدبار حکم په دې باره کې څلور اقوال دي.

۱- داهل ظواهرو په نزد ښار وي یا صحراء ټولو ځایونو کې استقبال او استدبار دواړه جائز دي.

۲- امام احمد رحمته الله په نزد ښار وي یا صحراء استقبال جائز دی او استدبار مطلقا ناجائز دی.

۳- امام مالک او امام شافعي رحمته الله په نزد ښار آبادي کې استقبال او استدبار دواړه جائز او په کولو فضا کې دواړه ناجائز.

۴- جمهور بشمول احناف په نزد ښار وي یا صحراء هر ځای استقبال او استدبار دواړه ناجائز دي.

داهل ظواهر و دليل: پنځم باب حديث د کوم مطابق حضرت جابر رضي الله عنه فرمايل حضور صلی الله علیه و آله مونږ د استقبال قبلي نه منع فرمايلې وو ليکن دوفات نه يو کال مخکې ما حضور صلی الله علیه و آله لره دقضاي حاجت په وخت کې چې قبلي طرفته يې مخ وو اوليدو

دامام احمد رحمته الله دليل: حضرت ابن عمر رضي الله عنه حضور صلی الله علیه و آله لره دقضاي حاجت په وخت کې چې قبلي ته يې مخ وو اوليدو

دامام مالک او دامام شافعي رحمته الله دليل: حضرت ابن عمر رضي الله عنه دواړه حديثونه په اولني کې مدينه منوره کې دحضور صلی الله علیه و آله واقعہ مذکوره ده او دويم حديث پخپله حضرت ابن عمر رضي الله عنه عمل دی چې په صحرا کې يې اوبن قبلي طرفته کينواو ددې په اړخ کې يې بولي اوکړي او وي فرمايل چې نمانعت په کولوا فضا کې دی .

دجمهور دلايل: ۱- دحضرت ابو ايوب انصاري رضي الله عنه مشهور حديث کوم کې چې به هغه فرمايل چې مونږ شام ته لاړو ، هلته بيت الخلا قبلي طرفته جوړي شوي وي ، مونږ دهغه قبلي طرف نه يو اړخ ته کيناستو او مکمل اهتمام نه کيدو باندې مو دالله تعالی نه بخښنه هم اوغوخته (ترمذي شريف) دا واقعہ دبنار ده .

۲- دباب هغه متعدد احاديث کوم کې چې مطلقاً "لاستقبلوا القبلة ولا تسعدبروها ببل ولا بغائط" ويلي شوي . په هغې کې دبنار او دصحرا هيڅ فرق نه دی کړې شوي .

جوابات :

۱... داهل ظواهر و مستدل حديث دجابر رضي الله عنه داکثرو محدثينو په نزد ددوو ضعيف راوي محمد بن اسحاق او ثوبان بن صالح په وجه ضعيف دی ، نو دضعيف حديث سره دصحيح احاديث تقابل څنگه کيدای شي؟ همدارنگې په دې کې هغه احتمالات هم کيدې شي ، کوم چې به په وړاندې حديث ابن عمر رضي الله عنه ټکې بيانېږي .

۲... دامام احمد رحمته الله دليل جواب دادې چې دا يو جزئي واقعہ ده چې په دې کې ډير احتمالات موجود دي ، مثلاً (الف) حضرت ابن عمر رضي الله عنه په ښه طريقې سره نه وي کتلي بلکې اتفاقي نظر به يې پري غور ځيدلې وي ځکه چې په داسې اوقاتو کې يو چاته په غور سره کتل دا ښه نشي گنرل کيدې خاص کر حضور صلی الله علیه و آله ته کتل او بالکل کتونکي واقعي مکمل جائزه اخيستل مشکل دي . (ب) عين ممکنه ده چې استقبال قبله دحضور صلی الله علیه و آله خصوصيت وي ديو بل چادپاره جائز نه وي : ځکه چې دحضور صلی الله علیه و آله فضله پاکه وه او زمکې به راځکه يعنې تيروله به يې او

حال دا چې ممانعت د فضلہ ناپاک کیدو په بنا، باندې دې. (ج) نهی د کراهت ننزیهی په بنا، باندې محمول دې او د حضور ﷺ عمل بیان جواز لپاره وو.

۳... مہ مالک او امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ حضور اکرم ﷺ د استقبال قبلہ والا عمل نہ استدلال کړې وو د کوم جواب چې اوس تیر شو. او دا بن عمر رضی اللہ عنہ عمل لره یی هم پیش کړې وو. نو ددې جواب دادې:

(الف) ددې روایت په سند کې حسن بن ذکوان موجود دې کوم چې ډیر ضعیف راوي دې.
(ب) د مرفوع حدیث په مقابلہ کې موقوف روایتونه نہ پیش کیږي ممکنہ ده داد ابن عمر رضی اللہ عنہ، خپل اجتہاد وي همدارنگہ دې کې چې د جواز لپاره کوم علت بیان کړې شوې دی، په کولوا فضا کې مہ موندلې کیږي ځکه چې هر ځای غرونه او غټ غټ بوټي رکاوټ موجود وي، حال دا چې تـسـو په کولوا فضا کې د جواز قائلہ نہ یی.

د جمهور و د مسلک جوه ترجیح:

۱- د جمهورو دلائل خصوصاً حدیث د ابی ایوب رضی اللہ عنہما صح ما فی الباب او کلي دي حال دا چې د فریق مخالف دلائل جزئي واقعاتو باندې مبني دي.

۲- د جمهور دلائل قولي احادیث او د مقابل دلائل فعلي احادیث دي، تعارض په وخت قولي احادیث لره ترجیح حاصلیږي.

۳- جمهور دلائل حرمت باندې دلالت کوي او د فریق مخالف دلائل اباحت باندې دلالت کوي، ترجیح حرمت لره حاصلیږي.

۴- د استقبال او د استدبار د ممانعت اصل وجه د کعبۃ اللہ بهی حرمتي کیدل دي، کوم چې په بنا راو صحرا کولوا فضا هر ځای کې موجود وي لهذا دواړو کې فرق کول خلاف اصل شو.

د همدې جوه ترجیح په بنا باندې قاضي ابوبکر د ابن العربي رحمۃ اللہ، ابن القیم رحمۃ اللہ حنبلي او ابن حزم د ظاهري کیدو باوجود په دې مسئله کې د جمهور قول اختیار کړې دی.

دویمه مسئله: که بیت الخلا، ته د داخلیدو نه وړاندې دعا لوستل هیر شي نو دننه داخلیدو نه پس یی لوستلې شي او که نه؟ اقوال په لاندې ډول دي:

۱- اما مالک رحمۃ اللہ په نزد د شرمگاہ ښکاره کولو نه مخکې اول په ژبي سره ویل جائز دي.

۲- د جمهور علما، او د ائمه ثلاثه په نزد ژبي سره ویل ممنوع دي البته په زړه کې نیت کولې شي.

دامام مالک رحمۃ اللہ دلیل: حدیث دانس رحمۃ اللہ ظاهري الفاظ "اذا دخل الحمام" یعنی لفظ دخول دي.

دجمه ورو جواب : دلغظ دخول معنی اراده دخول ده نه دننه داخلیدل ځکه چې :

۱- دبخاري شریف دیو روایت الفاظ دادی " اذا اراد أن يدخل " .

۲- فعل ویل او دفعل کولو اراده مراد اخیستل دغربو په کلام کې مستعمل دی : قال الله (اذا قمت الى الصلاة) ای ، اړدم القيام للصلاة .

﴿ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبَوْلِ قَائِمًا ﴾

باب دې په بیان د هغه حدیثونو کې چې په ولاړه دیو لو کولو په باره کې راغلي دي :

{ ۷۹ } عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ مَنْ حَدَّثَكُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَالَ قَائِمًا فَلَا تُصَدِّقُوهُ مَا كَانَ يُؤْمَلُ إِلَّا جَارِسًا رَوَاهُ الْخَمِيسُ الْإِسْنَادُ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۱)

توجه : د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روایت دی دې ویلي دي چې که څوک تاسې ته حدیث بیان کړي چې نبی ﷺ په ولاړه باندې بولي کړي دي د هغه تصدیق مه کوئ نبی ﷺ بولي نه دي کړي مگر په ناسته یې کړي ، ددې حدیث روایت خمسه و کړي دي مگر ابو داؤد نه دي کړي . او اسناد یې حسن دي .

{ ۸۰ } وَعَنْ حُدَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُبَاكَةً قَوْمٍ فَبَالَ قَائِمًا ثُمَّ دَعَانِيَا فَمَجَّئَهُمَا بَنَاءً فَتَرَاهُمَا رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (۲)

توجه : د حضرت حذیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی ده ویلي چې نبی کریم ﷺ د یو قوم ډیران ته راغی په ولاړه یې بولي وکړي بیا یې اوبه وغوښتي ما ورته اوبه راوړي نو اودس یې وکړ . د دې حدیث روایت جماعت کړي دي

{ ۸۱ } وَهْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَا بَلَغْتُ قَائِمًا مُنْذُ أَسْلَمْتُ رَوَاهُ الْبُزَارُ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ رَجَالَهُ ثِقَاتٌ (۳)

توجه : د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی ده ویلي دي د کوم وخت نه چې مې اسلام راوړي په ولاړه مې بولي نه دي کړي د دې حدیث روایت البزار کړي او هیثمی ویلي دي چې ددې راویان ثقه دي

(۱) ترمذی ابواب الطهورات ج ۱ ص ۹ باب البهی عن البول قائماً ، نسائی کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۱ باب البول فی البیت جالساً ، ابن ماجه ابواب الطهارة ص ۲۵ باب فی البول لاعداء ، مسند احمد ج ۶ ص ۱۹۲ .

(۲) بخاری کتاب الوضوء ج ۱ ص ۳۵ باب البول قائماً ولعناً .

(۳) کشف الاستار عن زوائد البزار ج ۱ ص ۱۳۰ رقم الحديث ۲۴۴ ، مجمع الزوائد کتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۰۶ باب البول قائماً .

په دواړو حديثونو کې دفع دتعارض :

د باب حديث عائشه رضي الله عنها کې مطلقا په ولاړه دوړو بولو د کولو نفي ده حالانکه حديث حذيفه کې په ولاړه د بولو کولو ثبوت دی؟ تطبيق به يې څه داسې وي چې حضرت عائشه رضي الله عنها دخپل علم مطابق دکور عام معمول بيانوي او عاداتا په ولاړه د بولو کولو نفي کوي، او حضرت حذيفه پريښودلو سره سفر جزئي واقعۀ بيانوي.

مسئله الباب : په ولاړه دوړو بولو کولو حکم !

۱- حذيله او د مالکيه په نزد په يو قيد سره بول قائما بغير دڅه کراهت نه جائز دی هغه دا چې د امتياز و څخه ځکه درالوتلو او دکشف عورت ويره نه وي که ويره وي نو ددوي په نزد بول قائما جائز نه دي بعضي حضراتو دامام احمد رحمه الله مذهب مطلقا جواز ليکلې دی هغه صحيح نه دی .

۲- حذيفه رحمه الله او ثوافيم رحمه الله او د جمهورو په نزد بول قائما مطلقا مکروه دي الا بعدر .
د حنبلو او د مالکيو دليل : حديث د حذيفه رحمه الله دی .

د جمهور جواب :

۱. د بول قنما جواز اول و اوس منسوخ شوي دی . ۲. نه يې په کراهت تنزيهي او د حضور ﷺ عمل يې ن جواز باندې محمول دی . ۳. د حضور ﷺ عمل عذر باندې محمول دی مثلا (الف) د زنگون درد کولو دوچې نه په دغه ځاي کې کيناستل مشکل وو . (ب) ځاي دکيناستو قابل نه وو . (ج) د امتياز و څخه ځکه درالوت ويره وه . (الدر المنطوق باختصار ۱/۱۱۹)

﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبَوْلِ الْمُنْقَطِعِ﴾

باب دې په بيان دهغه اويو کې چې جمع کړې شوي وي

{ ۸۲ } عَنْ بَكْرِ بْنِ مَاجِرٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدِ اللَّهِ بْنَ يَزِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَحْدِثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَا يَنْقُضُ بَوْلٌ فِي كَسَبٍ فِي الْبَيْتِ فَإِنَّ التَّلَاحُكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ بَوْلٌ مُنْقَطِعٌ وَلَا كَبُورٌ فِي مُعْتَلِكٍ

رواه الطبراني في الاوسط وقال الهيثمي اسناده حسن (۱).

ترجمه : د بکر بن ماجر نه روايت دی ده ويلي دي چې ما د عبدالله بن يزيد نه اوريدلي چې د نبی ﷺ څخه ښکته نه يې حديث بيانولو چې نبی ﷺ څخه الکام فرمانلي دي د کور په لورځي کې دې بولي جمع نه کړي شي

بي شكه چې هغه كور ته ملا تكي نه تنوخي كوم كور كې چې جمع كړي شوي بولي وي او نه په خپله غسلاخانه كې هم بولي مه كوه ، د دي حديث روايت به اوسط طبراني كې كړي دي او هېښمې ويلي دي .
اسناد يې حسن دي

{۸۲} وعن أميمة بنت رقيقة عن أمها قالت كان للنبي صلى الله عليه وسلم قذح من عيذان (۱) تحت سرير^۲ كان يقول فيه بالكيل رواه ابو داود والنسائي وابن حبان والحاكم واسناده ليس بالقوي .
ترجمه : د اميمه بنت رقيقه نه روايت دي دي د خپلي مور نه روايت كړي دي دي ويلي دي چې د سبي عيذانه د پاره د لرگي نه جوړ شوي لوخي و او دكت لاتدي به ورته ايښي و چې هغه صلى الله عليه وسلم ته پكې د شپې بولي كولي ۱ دي حديث روايت ابو داود ، نسائي ، ابن حبان او حاكم كړي دي او اسناد يې قوي نه دي

ترجمة الباب نه غرض : د مصنف غرض ددې باب نه بول في الاناء لره ثابتول دي ممكنه ده چې چاته به دا شبه وي چې په لوخي كې بولي كول صحيح نه دي ، ليكن ضرورت او د عذر احكام جدا وي . لهذا ضرورت شرعا دي لره جائز او مگر خولې شو .

په دوو حديثونو كې دفع د تعارض : په اولني حديث كې هغه لوخي چې بولي په كې كړي شوي وي دنه ايخودلو حكم دې حال دا چې په دويم حديث كې دنبي كريم صلى الله عليه وسلم عمل ددې په اباحت او جواز باندې دلالت كوي نو ددې تعارض لري كولو يو خو توحيات كړي شوي دي :
۱. تر دير وخت پوري نجاست او گندگي په كور كې د ساتلو ممانعت دې كه شپې بولي او كړي او سحر دي لره او غوروي نو دا په ممانعت كې داخل نه دي .

۲. د خاص عذر په وخت ددې اجازت دې په عامو حالاتو كې ممنوع دې .

۳. د انبياء كرام عليهم السلام فضلات پاك وي لهذا ممكنه ده چې دا حضور صلى الله عليه وسلم خصوصيت وي

﴿باب موجبات الغسل﴾

د غسل دواجوونكو شيانو باب :

{۸۳} عن علي بن ربيعة قال كنت رجلاً مذأماً فسألت النبي صلى الله عليه وسلم فقال في المذي الوضوء

وفي النبي ألفس رواه احمد وابن ماجه والترمذي وصححه (۲)

(۱) ابو داود كتاب الطهارة ج ۱ ص ۵ باب في الرجل يبول لثاً ، نسائي كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۶ باب البول في الاناء .

(۲) ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ ص ۳۱ باب ما جاء في المذي ، ابن ماجه ابواب الطهارة ص ۳۹ باب الوضوء من المذي ، مصنف صحيح ص ۸۷

ترجمہ : د حضرت علي رَضِيَ اللہُ عَنْہُ نہ روایت دی دہ ويلي دي چې زه يو سري وم چې ډيره مذي به رانه تلله نو ما د نبي عَنِ النَّبِيِّ نہ پوښتنه وکړه نو نبي عَنِ النَّبِيِّ وفرمايل چې په مذي کې اودس او په مني کې غسل دي د دي حديث روايت احمد رَضِيَ اللہُ عَنْہُ ، ابن ماجه او ترمذي کړي دي او ترمذي صحيح گنرلي دي

{۸۵} عن ابي سعيد الخدري رَضِيَ اللہُ عَنْہُ عن النبي صَلَّى اللہُ عَلَيْہِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِنَّمَا الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ رَوَاهُ

مسلم . ۱ .

ترجمہ : د حضرت ابو سعيد خدري رَضِيَ اللہُ عَنْہُ نہ روایت دی چې نبي عَنِ النَّبِيِّ فرمايلي دي چې اوبه د اوبه نه دي يعنې د مني نه غسل دي مقصد دا دي چې د مني په خروج سره غسل واجب دي د دي حديث روايت مسلم کړي دي

{۸۶} و عَنْ عَتَبَانَ بْنِ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللہُ عَنْہُ قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ مَعَ أَهْلِ فَلَنَّا سَمِعْتُ صَوْتَكَ أَقْلَعْتُ فَأَغْتَسَلْتُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللہُ عَلَيْہِ وَسَلَّمَ الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ اسْنَادُهُ حَسَنٌ . (۲) .

ترجمہ : د حضرت عتبان بن مالک الانصاري رَضِيَ اللہُ عَنْہُ نہ روایت دی دہ ويلي دي چې ما رسول الله صلي عليه وسلم ته عرض وکړو چې اي دالله رسولہ صَلَّى اللہُ عَلَيْہِ وَسَلَّمَ زه د خپل اهل سره وم خو کله مي چې ستاسي اواز واوړيد نو جدا شوم ترې او غسل مي وکړ نو رسول الله صَلَّى اللہُ عَلَيْہِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې اوبه د اوبو نه دي ، يعنې د مني د وجهي نه غسل واجب دي ، د دي حديث روايت احمد رَضِيَ اللہُ عَنْہُ کړي دي او هيثمی ويلي دي چې اسناد يې حسن دي .

{۸۷} و عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللہُ عَنْہُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللہُ عَلَيْہِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا جَلَسَ بَيْنَ يَدَيْهِمَا الْأَرْبَعُ لَمْ يَجْهَدْهَا فَقَدْ وَجَّهَ الْفُسْلُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَزَادَ مُسْلِمٌ وَأَحْمَدُ وَأَنْ لَمْ يَنْزِلْ . (۳) .

ترجمہ : د حضرت ابي هريره رَضِيَ اللہُ عَنْہُ نہ روایت دی چې نبي عَنِ النَّبِيِّ فرمايلي دي چې کله يو سري کيني د څلورو څانگو تر مينځ بيا خپل عمل په پوره کوشش سره سرته ورسوي يعنې جماع وکړي نو غسل واجب شو د دي حديث روايت شيخينو کړي دي او مسلم رَضِيَ اللہُ عَنْہُ او احمد رَضِيَ اللہُ عَنْہُ د وان لم ينزل لفظ زيات

(۱) . مسلم کتاب المنيح ج ۱ ص ۱۵۵ باب بيان ان الجماع ... الخ

(۲) . مسند احمد ج ۲ ص ۳۴۲ . مجمع الروايات كتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۴۲ باب في قوله الماء من الماء .

(۳) . بخاري كتاب الفسل ج ۱ ص ۶۳ باب اذا طفي المصباح ... الخ . مسلم كتاب المنيح ج ۱ ص ۱۵۴ باب بيان ان الجماع ... الخ . مسند

احمد ج ۲ ص ۳۴۷ .

کړي دي

شعب اربع نه مراد دواړه خپي او دواړه لاسونه يادواړه خپي دواړه وړونه دي .

{۸۸} وعن عائشة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَعَدَ بَيْنَ وَحَيْهَ الْأَرْبَعِ ثُمَّ مَسَّ

الْخِتَانِ الْخِتَانِ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ رواه احمد ومسلم والترمذي وصححه (۱).

ترجمه : او د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روايت دي ويلي يې دي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چې سړي د نخي د څلورو څانگونو ترمنځ كيني بې شرمگاه د شرمگه سره ملاو كړي يو غسل واجب شو د دې حديث روايت احمد رحمه الله ، مسلم رحمه الله او ترمذي كړي دي او ترمذي صحيح گڼلې دي .

{۸۹} وعن عبد الرحمن بن عَائِدٍ قَالَ سَأَلَ رَجُلٌ مَعَاذَ بَنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَمَّا يُوجِبُ الْغُسْلَ مِنَ الْجَمَاعِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ وَعَنْ مَا يَجِلُّ مِنَ الْحَائِضِ فَقَالَ مَعَاذُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانِ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ وَأَمَّا الصَّلَاةُ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ فَتَوَشَّحْ بِهِ وَأَمَّا مَا يَجِلُّ مِنَ الْحَائِضِ فَإِنَّهُ يَجِلُّ مِنْهَا مَا فَوْقَ الْإِزَارِ وَاسْتِغْفَالُهُ عَنْ ذَلِكَ أَفْضَلُ رواه الطبراني في الكبير وقال الهيثمي اسناده هذا حسن (۲).

ترجمه : د عبد الرحمن بن عائذ نه روايت دي ده ويلي چې يو سړي د معاذ بن جبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه پوښتنه وكړه چې په جماع كې د څه شي نه غسل واجبيږي او په يوه جامه كې يې د مانځه په باره كې پوښتنه او د حائضې ښځې نه څومره نفع اخيستل حلال دي نو حضرت معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې ما په دې باره كې د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه پوښتنه كړيده نو نبي صلي الله عليه وسلم فرمايل چې كله شرمگاه ځاي د شرمگاه د ځاي نه تجاوز وكړي نو غسل واجبيږي او هر چې په يوه كپړه كې مونځ دي هغه په اوږو واچوه او خوره يې كړه او د حيض والاښځې نه څه شي حلال دي بې شكه د دې نه مافوق الارار فائده اخيستل جائز دي او ځان ساتل تري افضل دي . د دې حديث روايت په كبير كې طبراني كړي دي او هيثمي ويلي دي چې اسناد د دې حديث حسن دي

{۹۰} وعن أبي بن كعبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ الْفُتْيَا الَّتِي كَانُوا يَقُولُونَ الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ رُخْصَةٌ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُخْصَ بِهَا فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ ثُمَّ أَمَرَ تَابًا بِالْإِفْتِسَالِ . رواه احمد و آخرون و صححه

(۱) مسلم كتاب الحيض ج ۱ — ۱۵۶ باب بيان الجماع ... الخ ، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ — ۳۰ باب ما جاء اذا طهر الرجل

الخ ، مسند احمد ج ۶ — ۴۷ و ج ۱ — ۱۱۲ .

(۲) التلخيص للكفر ج ۲۰ — ۱۰۰ رقم ۱۹۹ ، مجمع الزوائد كتاب الطهارة ج ۱ — ۲۴۷ باب في قوله الماء من الماء

الترمذي (۱۰)

ترجمہ : حضرت ابي بن کعب رضی اللہ عنہ سے روایت دي بي شكه هغه فتوى گاسي چې خلکو ويل چې الماء من الماء رخصت فرستول الله صلی اللہ علیہ وسلم اسلام په شروع کې دي ته رخصت ورکړي ويا بي موره نه د غسل کولو حکم وکړو د دي حديث روايت احمد رحمه الله او آخرونو کړي دي او ترمذي صحيح گڼلې دي

د بنحو احتلام او د غسل حکمونه :

{۱۱} وعن أم سلمة رضی اللہ عنہا قالت جئت أم سليم امرأة أبي طلحة رضی اللہ عنہا إلى رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فقالت يا رسول الله إن الله لا يستحي من الحق هل على المرأة من غسل إذا هي احتلمت فقال رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نعم إذا رأت الماء رواه الشيخان (۲۱)

ترجمہ : حضرت ام سلمی رضی اللہ عنہا نه روایت دې دي ويلي دي چې د ابو طلحه بنخه ام سليم رضی اللہ عنہا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته راغله نو وي ويل چې اي دالله رسول بهي شكه چې الله د حق نه جيا نه کوي کله چې د بنخي احتلام وشي آيا په دي غسل شته نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چې هو کله چې اوبه مني وگوري د دي حديث روايت شيخينو کړي دي

{۱۲} وعن خولة بنت حكيم رضی اللہ عنہا أنها سألت النبي صلی اللہ علیہ وسلم عن المرأة ترضي في منامها ما يرى الرجل فقال ليس عليها غسل . حتى تئول كما أن الرجل ليس عليها غسل حتى يئول رواه أحمد وابن ماجه واللساني وابن أبي هبيرة واسناده صحيح (۲۰)

ترجمہ : د خوله بنت حکيم رضی اللہ عنہا نه روایت دې دي د يوي بنخي په باره کې پوښتنه وکړه چې بنخه په خوب کې هغه څه وگوري کوم څه چې سري ويني نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چې څو پوري يې انزال نه وي شوي غسل پري نشته لکه څنگه چې په سري غسل نشته ترڅو پوري چې يې انزال نه وي شوي . د دي حديث روايت احمد رحمه الله ابن ماجه، نسائي او ابن ابي شيبه کړي دي او اسناد يې صحيح دي

(۱) ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ ص ۳۱ باب ما جاء من الماء من الماء ، مسند احمد ج ۵ ص ۱۱۵ .

(۲) بخاري كتاب الغسل ج ۱ ص ۷۳ باب اذا احتلمت المرأة ، مسلم كتاب الحيز ج ۱ ص ۱۴۴ باب وجوب الغسل على المرأة ... الخ .

(۳) مسند احمد ج ۶ ص ۲۰۹ ، ابن ماجه ابواب الطهارة ص ۳۵ باب في المرأة ترى في منامها ... الخ ، نسائي كتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۲ باب غسل المرأة ترى في منامها ... الخ مصنف ابن ابي حنبله كتاب الطهارة ج ۱ ص ۸۰ باب في المرأة ترى في منامها .

(۹۳) و عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ قَامِلَةَ بِنْتِ أَبِي حُبَيْشٍ كَانَتْ تُسْتَعَاظُ فَسَاكَتِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: ذَلِكَ عِزِّي وَلَمْ يَسْتِ بِالْحَيْضَةِ فَإِذَا الْكَلْبَتِ الْحَيْضَةَ فَذِي الصَّلَاةِ وَإِذَا أَذْبَرَتْ فَأَلْغَسِي وَصَلِي رواه البخاري (۱)

ترجمه: او د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه روايت دې چې په تحقيق فاطمه بنت ابې حېش د استحاض په بيماري اخته وه هغې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه وکړه نو نبې عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې دا يو رگ دي او حيض نه دي کله چې حيض راشي نو مونږ پرېږده او کله چې حيض تير شي يو غسل وکړه او مونږ وکړه د دي حديث روايت بخاري کړي دي

خلور فقهي مسائل

او لښې مسئله: دا احتلام د موجب غسل کيدو لپاره وتل دمني ضروري دي که سرې وي يا ښځه.
دويمه مسئله: انقطاع حيض باندې د ښځې ذمه غسل فرض دی دا دواړه مسئلې متفق عليه دي.
درېمه مسئله: په جماع کې دخروج مني (انزال) نه غسل فرض دی دا متفق حکم دی لیکن اکسال (ادخال حشفه بغیر د انزال) نه غسل فرض دې يا نه؟ په دې مسئله کې دوه قولونه دي:
 ۱- د داود ظاهري په نزد اکسال سره غسل لازم نه دی ۲۰- جمهور علماء سلفا و خلفا غسل لره لازم گرځوي.

د داود ظاهري دليل: حديث د ابوسعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ "الماء من الماء" یعني د غسل وجوب دخروج مني نه دې.

د جمهور دليل: مشهور حديث "اذا جاوز الغتتان الغتتان فقد وجب الغسل" او د باب حديث نمبر ۸۸، ۸۹.

د واقعې بیان او د داود ظاهري جواب:

په صحابه کرامو کې د انصارو يو جماعت دا کسال نه د عدم وجوب د غسل قائل وو، دهغو په نظر کې "الماء من الماء" والا حديث وو، او د مهاجرينو د يو جماعت په نظر کې "اذا التقى الغتتان.." الخ "او" اذا جاوز الغتتان الغتتان الخ وو ځکه هغوي د وجوب غسل قائل وو يوه ورځ د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مجلس کې بحث شروع وو او دې دوداړو جماعتونو په دې باندې اختلاف

(۱) اهري کتاب المرحوم ج ۱ ص ۳۶ باب غسل الدم.

کولو ، کوم باندې چې حضرت عمر رضي الله عنه اختلاف ختميدلو دپاره په دې مسئله باندې اهمات المؤمنین بالخصوص حضرت عائشه رضي الله عنها ته يو کس اوليرلو او دهغې نه يې دمسئله تحقيق وغوخت حضرت عائشي رضي الله عنها وفرمايل " قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَعَدَ بَيْنَ هِمَمَيْهَا الْأَرْبَعِ ثُمَّ مَسَّ الْخِتَانُ الْخِتَانُ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ " چنانچې حضرت عمر رضي الله عنه ددې حديث لاندې اڪال سره دوجوب غسل فيصله صادره كړه دحضرت عمر رضي الله عنه دفيصلې نه پس اڪال سره دوجوب غسل باندې اجماع شوي وه بغير دداود ظاهري او دده اختلاف هيڅ پرواه نشته .

باقي دجمهور دطرف نه "الماء من الماء" بې شميره جوابات ورکړل شوي دي ، مثلاً :

۱.... دا حديث اوسر منسوخ دی دوجې دحديث دابي بن كعب: " الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ وَخُصَّةٌ كَانَتْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَخَّصَ بِهَا فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ ثُمَّ أَمَرَ تَابًا بِالْإِحْتِسَالِ " .

۲.... ابن عباس رضي الله عنه په وينا دا حکم صرف داحتلام لپاره دی او اوس هم باقي دی .

۳.... مباشرت في مادون انفرج باندې محمول دی کوم کې چې بالاتفاق انزال شرط دی .

مخلوړ مه مسئله : په حالت دحيض کې دبنخي نه داستمتاع حد څه دی ؟

ددې دري صورتونه دي ، دکوم حکم چې په لاندې ډول دی :

۱. مباشرت فاحشه يعنې جماع ، دا بالاتفاق حرام دي .

۲. دنوم نه بره او دگونډو نه لاندې بالاتفاق جائز دي .

۳. دنوم او گونډو په مينځ کې مختلف فيده امام احمد رحمته الله او محمد رحمته الله په نزد جائز دي او داثمه ثلاثه و ابويوسف رحمته الله په نزد ناجائز .

امام احمد رحمته الله او دامام محمد رحمته الله دليل : حديث " استمرأكل في الا النكاح " .

دجمهورو دليل : حديث معاذ رضي الله عنه " يحل منها ما فوق الازار " او دامام احمد رحمته الله او دامام محمد رحمته الله ددليل جواب دادې چې په حديث کې دجماع نه مراد دواعي دجماع ده لهذا جماع او دواعي دواړه حرام شو .

﴿بَابُ صِفَةِ الْغُسْلِ﴾

باب دې په بيان د غسل د صفت په باره کې :

{۹۲} عن عائشة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ يَدْنًا فَيَغْسِلُ يَدَيْهِ ثُمَّ يَغْرِغُ بِرَأْسِهِ عَلَى هَاتِلِهِ فَيَغْسِلُ قَرْنَهُ ثُمَّ يَتَوَضَّأُ وَطُوءَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ يَأْخُذُ الْمَاءَ فَيَذْخُلُ أَصَابِعَهُ فِي أَصُولِ الشَّعْرِ حَتَّى إِذَا رَأَى أَنْ قَدْ اسْتَعْبَرَأَ حَفَنَ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثَ حَفَنَاتٍ ثُمَّ أَقَاضَ عَلَى سَائِرِ جَسَدِهِ ثُمَّ قَسَلَ رِجْلَيْهِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱).

ترجمه : د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روایت دي دې ويلي دي چې کله به رسول الله ﷺ مني ته غسل کولای نو د لاسونو د وینځلو نه به یې شروع کوله بیا به یې د خپل بڼې لاس نه په چپ لاس اوبه اړولي استنجا به یې کوله بیا به یې د لمانځه د اوداسه په شان اودس کاوه بیا به یې اوبه راواخیستي نو گوټي مبارکې به یې د وختو په بیخونو کې ننوښتي تر دې پورې چې اوبه یې لیده او پوه نه شو چې د وینځو بیخونه لاندې شو په سر مبارک به یې درې لپې اوبه واړه وې بیا به یې په ټول مبارک بدن اوبه اوبیولي بیا به یې مبارکې خې و وینځلي دا حدیث شیخینو روایت کړي دي

{۹۵} عن ميمونة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ وَصَّكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ غَسْلًا فَاسْتَوْدَعَهُ يَحُوبَ وَصَبَّ عَلَى يَدَيْهِ فَغَسَلَهَا ثُمَّ صَبَّ بِرَأْسِهِ عَلَى هَاتِلِهِ فَقَسَلَ قَرْنَهُ فَغَرَبَ بِرَأْسِهِ الْأَرْضَ فَتَسَحَّهَا ثُمَّ غَسَلَهَا فَتَطْمَضُ وَاسْتَنْشَقَ وَغَسَلَ وَجْهَهُ وَزَوَاجِيَهُ ثُمَّ صَبَّ عَلَى رَأْسِهِ وَأَقَاضَ عَلَى جَسَدِهِ ثُمَّ لَتَغَى فَقَسَلَ قَدَمَيْهِ لَتَاوَلَتْهُ لَوْ بَا فَلَكَمَ بِأُخْلٍ قَاتِلَتْنِي وَهُوَ يَنْفُضُ يَدَيْهِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۲).

ترجمه : د حضرت ميمونه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روایت دي دې ويلي دي چې ما نبی ﷺ ته د غسل د پاره اوبه کېښودې او په يوه کپړه او جامه مې ورته پرده وکړه او په دواړو لاسونو يې اوبه واړه وې نو وې وینځل بیا یې د بڼې لاس نه چپ لاس باندې اوبه واړه وې نو استنجا یې وکړه نو بیا یې ځمکه په لاس ووهله او په ځمکه پورې یې ومړه بیا یې لاس و وینځه نو مضمضه یې وکړه یعنې خولې ته یې اوبه و؛ وچولې او پوزو ته یې اوبه واچولې او مبارک مخ او لاسونه یې و وینځل بیا یې په مبارک سر اوبه واړولې او په ټول مبارک بدن یې اوبیولي بیا یو طرف ته شو او مبارک قدمونه یې و وینځل نو ماورته کپړه او څه جامه ورکړه نو

(۱) الکري کتاب الغسل ج ۱ ص ۳۹ باب الطحوض قبل الغسل، مسلم کتاب الميضي ج ۱ ص ۱۳۷ باب صفة غسل الجنابة .

(۲) الکري کتاب الغسل ج ۱ ص ۴۱ باب غسل اليدين من غسل الجنابة ، مسلم کتاب الميضي ج ۱ ص ۱۳۷ باب صفة غسل الجنابة .

وايي نځستله نو روان شو په داسي حال کې چې د مبارکو لاسونو نه يې اوبه څاڅيدلې د دې حديث روايت شيخينو کړيدي

{۹۲} و عن اُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ بِرَسُولِ اللَّهِ إِلَى امْرَأَةٍ أَهْذَى حَلَمَرٍ رَأَيْتُ أَقَالَفَهُ لِحْصِرِ الْجَنَابَةِ فَقَالَ لَا إِنَّمَا يُلْغِيكَ أَنْ لَغِيَّ عَلَى رَأْسِكَ ثَلَاثَ حَلَايَا ثُمَّ يُبَيِّضِينَ عَلَيْكَ الْمَاءَ لَتُظْهِرِينَ

رواه مسلم (۲۰)

ترجمه : د حضرت ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روايت دې دې ويلي دي چې ما رسول الله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وويل چې اي دالله رسول زه يو داسي ښځه يم چې د خپل سر وينښته مضبوطې سره کوڅن کوم آيا زه هغه وسپرم د جنابت د غسل لپاره نو نبی عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل چې نه بې شکه کافي او بس ده تا لره چې واړوي او توي کړي په خپل سر باندې درې لېږي اوبه او بيا وبيوي په خپل ځان باندې اوبه نو پاکه به شي د دې حديث روايت مسلمه کړي دي

{۹۴} و عن عائشة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهَا وَكَانَتْ حَائِضًا أَلْغِي هَعْرَكَ وَافْطَلِي رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهْ وَاسْتَأْذَنَهُ صَحِيح (۲۰)

ترجمه : د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روايت دې چې دپته رسول الله صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په داسي حال کې چې دا حائضه وه خپل وينښته وسپړه او غسل وکړه . د دې حديث روايت ابن ماجه کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{۹۸} و عن عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ قَالَ بَلَغَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَأْمُرُ النِّسَاءَ إِذَا اغْتَسَلْنَ أَنْ يَنْفَطْنَ رُؤُسَهُنَّ فَقَالَتْ يَا عَجَبًا لِأَبْنِ عُمَرَ هَذَا يَأْمُرُ النِّسَاءَ إِذَا اغْتَسَلْنَ أَنْ يَنْفَطْنَ رُؤُسَهُنَّ أَفَلَا يَأْمُرُهُنَّ أَنْ يَغْلِقْنَ رُؤُسَهُنَّ لَقَدْ كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَكَا وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِلَهٍ وَاحِدٍ وَمَا أَرِيدُ عَلَى أَنْ أَلْزُعَ عَلَى رَأْسِي ثَلَاثَ إِبْرَاهِيمَ رَوَاهُ مسلم (۲۰)

ترجمه : د حضرت عبيد بن عمير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دې ده ويلي چې حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته خبر ورسيد چې عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ښځو ته امر کوي چې خپل سروونه د غسل په وخت کې وسپړي نو هغې وفرمايل چې آيا ښځو ته په دې امر نه کوي چې ښځې دې سروونه وڅرخي بې شکه ما او رسول الله

(۱) مسلم کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۴۹ باب حکم حلقه للمصلحة .

(۲) ابن ماجه ابواب الطهارة ج ۱ ص ۴۷ باب في المصلحة كيف للمصلحة .

(۳) مسلم کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۵۰ باب حکم حلقه للمصلحة .

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د يوه لوبښي نه غسل کولو حال دا چې ما په سر باندې د دريو لېوو اړولو نه رياتوالي نه دي کړي د دې حديث روايت مسلم کړي دي

{۱۱} وَهْنُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَتَوَضَّأُ بِغَيْرِ الْمُسْبَلِ رَوَاهُ الْعَسَمَةُ

اسناد صحيح (۱۰)

توجه : د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روايت دي دي ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د غسل نه روسته اودس نه دي کړي د دې حديث روايت الخمسه و کړي دي او اسناد يې صحيح دي

{۱۰۰} وَهْنُ أُمِّسَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَطْرُقُ عَلَى نِسَائِهِ بِمُسْبَلٍ وَاجِدٍ رَوَاهُ مُسْلِمٌ

توجه : د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبی ﷺ به په خپلو بيبياو باندې په يوه غسل سره طواف او چکر لگاوه يعنې د دې چکر او طواف په اخر کې به يې يو غسل کاوه

{۱۰۱} وَهْنُ أَبِي رَافِعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عَلَى نِسَائِهِ فِي لَيْلَةٍ فَأَخْلَسَ مِنْدَحْنُ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ لُحْلًا فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ لَوِ اُخْتَلَسَتْ لُحْلًا وَاجِدًا فَقَالَ

هَذَا أَظْهَرُ وَأَكْثَرُ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۳۰)

توجه : د ابې رافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې د رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ازاد کړي شوي ټلام وو ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په يوه شپه کې په مطهرو ازواجو باندې گردش او دوره کوله د بيبيانو د هري پړې بې بې سره به يې غسل کاوه نو ما ورته وويل چې اي دالله رسوله که يو غسل دي کړي وي نو وي فرمايل چې دا اظهر او اطيّب دي د دې حديث روايت ابن احمد او اخرون کړي دي او اسناد يې حسن دي

د غسل سره متعلق اته مسائل

اولنې مسئله : دغسل فرائض څه دي ؟ په دې سلسله کې دري اقواله دي :

۱... دجنیه په نزد دغسل فرائض دري دي ، (۱) کلي کول ، (۲) پوزه کې اوبه اچول ، (۳) پوره بدن باندې اوبه بيول .

۲... دامام شافعي او داحمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد ددريو فرائضو نه علاوه نيت کول هم فرض دي .

(۱) ابوداؤد کتاب الطهارة ج ۱ ص ۳۳ باب الوضوء بعد الغسل ، ترمذي ابواب الطهارات ج ۱ ص ۳۰ باب في الوضوء بعد الغسل ،

نسائي کتاب الغسل والنجس ج ۱ ص ۷۳ باب ترك الوضوء بعد الغسل ، ابن ماجه ابواب الطهارة ص ۴۳ باب في الوضوء بعد الغسل ،

مسند احمد ج ۶ ص ۶۸

(۲) مسلم کتاب الغسل ج ۱ ص ۱۴۴ باب جواز نوم الجنب .

۳ مسند احمد ج ۶ ص ۴۹۱ .

۳... امام مالک رحمہ اللہ پہ نزد دمذکورہ مخلورو فرائضو نہ علاوہ دلک (مہل) ہم فرض دي .

دویمہ مسئلہ : دغسل پہ شروع کي داودس حکم :

دجمهورو پہ نزد داودس سنت او دداود ظاهري پہ نزد واجب دی .

دریمہ مسئلہ : دغسل پہ شروع کي پہ او دس کي خپي کله وینخل پکار دي ؟

دفع تعارض : پہ دي سلسلہ کي پہ باب کي دوه حدیثونہ وارد دي یو حدیث دعاشي رحمہ اللہ کوم

کي چي ” وضوئہ للصلاة “ دلفظ نہ معلومیږي چي خپي هم دي سره سره وینخل پکار دي او دویم

حدیث میمونہ رحمہ اللہ کوم کي چي ” ثم تنقي فغسل قدميه “ دجملي نہ معلومیږي چي حضور

صلی اللہ علیہ وسلم وروستہ یا خپي اوینخلي ، اوس دتعارض ددفع کولو پہ سلسلہ کي دقضاء اقوال او

دلیلونہ پہ لاندې ډول دي .

(۱) امام مالک او امام شافعي رحمہ اللہ پہ نزد داودس پہ وخت کي خپي وینخل پکار دي دا حضرات

حدیث دعاشي رضي الله عنها ” ثم يتوضأ وضوئہ للصلاة “ لره ترجیح ورکوي .

(۲) داخافو پہ نزد دواړو حدیثونو مفهوم باندې بطور تطبیق عمل افضل دی هغه داسي که په دي

خاي باندې اوبه جمع کيږي نو پس د فراغت نہ په یو اوچت خاي باندې دي او دريږي او خپي دي

اوسني ورته په وخت داودس کي دووینخي .

مخلورو مه مسئلہ : دغسل نہ مخکي په او دس کي دسر دمسح حکم :

داکثر روایاتو پیش نظر ائمه اربعه او جمهور دسر دمسح قائل دي لیکن که چا په وخت داودس

مسح اونکره نو په غسل کي پوره بدن باندې اوبه ییول کافي دي .

پنځمه مسئلہ : داودس نہ پس دتولیه (دست پاک) حکم او دفع دتعارض :

دباب حدیث میمونہ رحمہ اللہ ” فلما ولته ثوباً فلم يأخذها “ نہ معلومیږي چي حضور صلی اللہ علیہ وسلم

دتولیه په میلایدو باندې هم دهغې استعمال اونکړو بلکي خپل مبارک لاسونہ یي او خنډل او

روان شو او حدیث دعاشي رحمہ اللہ کالت لرسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خرقه ینشف بها بعد الوضوء .

او حدیث دمعاذ رحمہ اللہ ” کان لرسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نشف بها غساله وجهه “ مطابق د

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نہ پس دغسل او داودس نہ د اعضاءوچه ولو لپاره یوه تولیه مخصوص وه ، د

جمهورو په نزد تطبیق دادې چي دتولیه استعمال جائز او مباح دي (کما فی رحمة الامة ص: ۱۶)

او په حدیث میمونہ کي تولیه نہ اخیستل بیان جواز باندې محمول دي یا دینغ والي دحاصلولو په

غرض یي داسي وکي .

شپږمه مسئله: په غسل کې دښځې مضمور (ترلې شوي ويختانو) حکم په دې سلسله کې اقوال په لاندې ډول دي:

(۱) امام احمد رحمته الله په نزد حیض او نفاس کې په غسل ددې کولوول ضروري دي او په غسل جنابت کې ضروري نه دي.

(۲) دائمه ثلاثه په نزد فقط دويختانو ويخونو ته اوبه رسول او په څه طريقې سره لامده کول کافي دي.

دامام احمد رحمته الله دليل: حديث عائشه رضي الله عنها (نمبر ۹۷) "الغني شعرک واغتسل".
دائمه ثلاثو دليل:

حديث دام سلمه رضي الله عنه "إِنَّمَا يَكْفِيكَ أَنْ تَغْتَبِي عَلَى رَأْسِكَ ثَلَاثَ حَكَيَاتٍ" او حديث عائشه رضي الله عنها (نمبر ۹۸)

"وَمَا أَرِيدُ عَلَى أَنْ أَفْرَغَ عَلَى رَأْسِي ثَلَاثَ إِفْرَاقَاتٍ" کوم کې چې هغوي دابن عمر رضي الله عنه باندې په دې مسئله کې نکیر هم کړې دی.

دفع دتعارض: دفریقینو دحديث په مینځ کې دتطبيق صورت دادې چې دامام محمد رحمته الله استدلال حديث عائشه رضي الله عنها او استحباب باندې او نورو حديثونو لږه بیان جواز باندې محمول کړې شي چونکه ښځې ته د کمځي شوي سر په کولوولو کې مشقت وي نو ځکه دهغوي په حق کې تخفيف اوکړې شو.

اوهمه مسئله: دغسل نه پس اودس بالاتفاق مستحب دې واجب نه دې.

اتمه مسئله: مابین الجماعین دغسل حکم

دفع دتعارض: یو ځل دجماع نه پس که دویم ځل قصد وي نو هغې لپاره غسل کول ضروري نه دي لکه څنگه چې دحضرت انس رضي الله عنه (نمبر ۱۰۰) کې مذکور دي، هو مستحب دي لکه څرنگه چې دابورافع رضي الله عنه په حديث کې مذکور دي.

﴿بَابُ حُكْمِ الْجُنُبِ﴾

باب دې په بیان دحکم دجنبي کې،

(۱۰۲) عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها كَالْتِ كَانِ النَّبِيُّ صلی الله علیه و سلم إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَأَمَّرَ وَهُوَ جُنُبٌ حَسَلَ فَرَجَهُ وَ

کُتِبَ وَأُثْمِرَ لِلصَّلَاةِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (۱).

توجه: د حضرت عائشي رضی اللہ عنہا نه روایت دې دي ويلي دي چې کله به نبی ﷺ د جنابت په حالت کې د خوب اراده و فرمايله نو استنجا به یې وکړه او د مانځه د اودس په شان به یې اودس وکړ. د دې حدیث روایت جماعت کړي دي.

{۱۰۲} وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ يَارَسُولَ اللَّهِ أَيَزُكُّ أَحَدَنَا وَهُوَ جُنُبٌ قَالَ لَعَمْرُ إِذَا كُتِبَ

رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (۲).

توجه: د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما نه روایت دې چې عمر رضی اللہ عنہ ويلي دي چې آیا زموږ کوم کس د جنابت په حالت کې خوب کولې شي نبی ﷺ او فرمايل چې هو کله چې اودس وکړي. د دې حدیث روایت جماعت کړي دي.

{۱۰۳} وَعَنْ عَمْرِو بْنِ يَاسِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَخَّصَ لِلْجُنُبِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ أَوْ يَشْرَبَ

أَوْ يَتَوَضَّأَ أَنْ يَتَوَضَّأَ وَهُوَ لِلصَّلَاةِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ (۳).

توجه: د حضرت عمار بن یاسر رضی اللہ عنہ نه روایت دې چې نبی ﷺ هغه جنبت ته چې د خوراک څښاک او خوب اراده وکړي رخصت وکړې چې د مانځه د اودس په شان اودس وکړي، د دې حدیث روایت احمد بن محمد بن حنبله او ترمذی کړي دي او صحیح یې گڼلې دي.

{۱۰۵} وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَوَضَّأَ وَهُوَ جُنُبٌ كُتِبَ

إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ أَوْ يَشْرَبَ قَالَتْ خَسَلْ يَدَيْهِ ثُمَّ يَأْكُلُ أَوْ يَشْرَبُ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ (۱).

توجه: د ام المؤمنین حضرت عائشي رضی اللہ عنہا نه روایت دي دي ويلي دي کله به چې رسول الله ﷺ د جنابت په حالت کې د اوده کیدو اراده و فرمايله نو اودس به یې وکړ او کله به یې چې

(۱) بخاري كتاب الفسل ج ۱ ص ۴۳ باب الجنب يبرحاء... الخ، مسلم كتاب المحض ج ۱ ص ۱۴۴ باب جواز نوم الجنب، ابوداؤد كتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۹ باب الجنب يأكل، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ ص ۴۳.

(۲) بخاري كتاب الفسل ج ۱ ص ۴۳ باب الجنب يبرحاء... الخ، مسلم كتاب المحض ج ۱ ص ۱۴۴ باب جواز نوم الجنب، ابوداؤد كتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۹ باب الجنب يأكل، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ ص ۳۲ باب في الوضوء للجنب اذا اراد ان ينام، نسائي كتاب الطهارة ج ۱ ص ۵۰ باب وضوء الجنب اذا اراد ان ينام، ابن ماجه ابواب الطهارة ص ۷۴ باب من قال لا ينام الجنب حتى يبرحاء... الخ، مسند احمد ج ۱ ص ۱۷.

(۳) ابوداؤد كتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۹ باب من قال الجنب يبرحاء، مسند احمد ج ۲ ص ۳۲۰.

(۴) نسائي كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۰۵ باب الصار الجنب على فسل يديه... الخ.

د خوراک څښاک اراده و فرمايله نو ام المؤمنين فرمايلي دي چې مبارک لاسونه به يې ووينځل او بيا به يې خوراک څښاک کاوه. د دې حديث روايت نسائي کړي او اسناد يې صحيح دي.

(۱۰۶) وَ عَنْهَا قَالَتْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَطْعَمَ وَهُوَ جُلُوسٌ يَدْبِرُ يَدَيْهِ ثُمَّ يَطْعَمُ

رواه ابن خزيمة و اسناده صحيح (۱).

ترجمه: د حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دی دې ويلي دي کله به چې نبي غيبتاکم د جنابت په حالت کې د خوراک اراده و فرمايله نو لاسونه به يې ووينځل بيا به يې خوراک کاوه. د دې حديث روايت ابن خزيمة کړي او اسناد يې صحيح دي.

(۱۰۷) وَ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ وَلَا كَلْبٌ وَلَا

جُلُوسٌ رواه ابو داود و النسائي و اسناده حسن (۲).

ترجمه: د حضرت علي رضي الله عنه نه روايت دی دې ويلي دي چې هغه کور ته ملائکې نه داخلېږي په کوم کور کې چې تصويرونه او سپي او جنب سري وي. د دې حديث روايت ابو داود او نسائي کړي او اسناد يې حسن دي.

(۱۰۸) وَ عَنْهُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلْقِي الْقُرْآنَ مَا لَهُ يَكُنْ جُلُوسًا. رواه الخمسة و حسنه

الترمذي و صححه ابن حبان و آخرون (۳).

ترجمه: د حضرت علي رضي الله عنه نه روايت دی دې ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته د قرآن کریم تعليم را کاوه ترڅو به چې جنب نه و.

د دې حديث روايت الخمسة و کړي او ترمذي حسن گنځلي او ابن حبان صحيح گنځلي دي او نور.

هم.

(۱۰۹) وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا لِأَجْلِ الْمَسْجِدِ يَخْتَلِفُونَ وَلَا

(۱) صحيح ابن خزيمة ج ۱ ص ۱۰۹ رقم الحديث ۲۱۸.

(۲) ابوداود کتاب الطهارة ج ۱ ص ۳۰ باب في الجنب يقرأ الفصحى، نسائي کتاب الطهارة ج ۱ ص ۵۱ باب في الجنب اذا لم يقرأ.

(۳) ابوداود کتاب الطهارة ج ۱ ص ۳۰ باب في الجنب يقرأ القرآن، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ ص ۳۸ باب ما جاء في الرجل يقرأ القرآن...

...ع. نسائي کتاب الطهارة ج ۱ ص ۵۲ باب حسب الجنب من قرأ القرآن، ابن حبان ابواب الطهارة ص ۴۴ باب ما جاء في قراءة القرآن على من طهارة، سند احمد ج ۱ ص ۸۳، ابن حبان ج ۳ ص ۳۱ رقم ۷۹۸.

یجئب رواه ابوداود و آخرون و صححه ابن خزيمة (۱).

ترجمه: حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نے روایت دی ہے ويلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي زه مسجد ته داخلیدل د حاضی د پاره حلال نه گنم او نه د جنب کس دپاره د دي حدیث روایت ابوداود او آخرونو کړيدي او ابن خزيمة صحیح گنولي دي

{۱۱۰} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَقِيَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا جُنُبٌ فَأَخَذَ بِيَدِي فَمَشَيْتُ مَعَهُ حَتَّى قَعَدَ فَأَسَلْتُكَ فَأَكَيْتَ الرَّخْلَ فَأَعْلَسْتُكَ ثُمَّ جِئْتُ وَهُوَ قَاعِدٌ فَقَالَ أَيْنَ كُنْتَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ فَقُلْتُ لَهُ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجُسُ رواه الشيخان (۲).

ترجمه: حضرت ابی هريره رضي الله عنه نه روایت دی هغه ويلي دي چې زه د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره مخامخ شوم په داسي حال کې چې زه جنب وم نو زه يې د لاس نه ونيوم نو زه ورسره روان شوم تردې چې هغه کيناست نو زه خلاص او ازاد شوم نو راغلم بارت په غسل مي وکړ بيا ورغلم او هغه نست و نو وي فرمايل چې اي ابا هريره چرته وي نو ما هغه صلى الله عليه وسلم ته حال بيان کړ نو وي ويل سبحان الله بي شکه مؤمن نه پلټيږي د دي حدیث روایت شيخينو کړې دی.

د جنابت متعلق مسائل

اولنې مسئله: په غسل جنابت کې بلاوجه تاخير مناسب نه دي ، او جنبي حکما ناپاک دی نه حقیقه دي سره ناسته پاسته ، خوراک خنځاک صحیح دي کما في حدیث علي رضي الله عنه (نمبر ۱۰۷) او حدیث ابی هريره رضي الله عنه (نمبر ۱۱۰).

دويمه مسئله: د جنبي لپاره داوده کيدو نه مخکې غسل بالاتفاق ضروري نه دي ، داودس په باره کې اختلاف دي :

(۱) داؤد ظاهري او دابن حبيب مالکي رحمه الله په نزد اودس واجب دي . (۲) جمهور علماء او دائمه اربعه رحمه الله په نزد مستحب دي ، واجب نه دی .

د فریق اول دليل: ۱.... حدیث بخاري رحمه الله: "كُفُّهُمَا وَالْغُسْلُ لَا يَكُونُ لَمْ تَمْ."

(۱) ابوداود کتاب الطهارة ج ۱ — ۳۰ باب في الجنب بدخل المسجد ، صحیح ابن خزيمة ، جامع ابواب فضائل المسجد ج ۲ — ۲۸۴ باب الزجر عن جلوس الجنب والحائض . الخ برقم ۱۳۲۷

(۲) بخاري کتاب الفضل ج ۱ — ۴۲ باب الجنب بخرج وعشي ... الخ ، مسلم کتاب الحيض ج ۱ — ۱۶۲ باب الدليل على ان المسلم لا يجس .

۲.... د باب حديث نبر ۲: "لعم اذا توطأ" يعنى كه اودس او كړي نو اوډه كيدل صحيح دي .

د جمهور دليل: حديث د ابو داود "كان النبي ﷺ يجنب ثم ينام ولا يمس ماء".
د لريق اول جواب:

۱.... د بخاري په حديث كې صيفه دامر په استحباب باندې معمول دې ترڅو په احاديثو كې تطبيق اوشي .

۲.... دويم حديث صحيح ابن خزيمة كې "لعم اذا توطأ ان هاء" دې ، ان شاء قيد سره اختيار ملاو شو .

دويمه مسئله: د جنبي لپاره خوراك خنځاك نه مخكې اودس كول بالاتفاق مستحب دي ، حضور ﷺ كله دمونغ په شان مكممل او كله داودس لغوي يعنى كله دوو لاسونو په وينځلو باندې اكثفا كوله .

څلورمه مسئله: د جنبي لپاره د قرأت قرآن څه حكم دې؟ په دې باره كې دائمه اختلاف په لاندې ډول دې:

(۱) د داود ظاهري رحمه الله په نزد مطلقا قرأت كولې شي ، كه پوره آيت وي يا نا مكممل .

(۲) جمهور على الاطلاق اجازت نه ورکوي بلکې دهغوي په نزد تفصيل دې: الف: دامام مالک رحمه الله په نزد فقط يو يا دوه آيتونو لوستلو اجازت دې . ب: دامام ابو حنيفه رحمه الله په نزد د پوره آيت نه کم قرأت او بطور دعا چې څومره آيتونه لوستلې شي لولي دي . ج: دامام شافعي رحمه الله او د احمد رحمه الله په نزد مطلقا قرأت نه شي کولې .

د داود ظاهري دليل: (كان رسول الله ﷺ يدركه عز وجل على كل احياله) يعنى حضور ﷺ هروخت به د الله په ذکر كې مشغول وو ، لهذا د جنابت په وخت كې به يې هم دا مشغولتيا وه .

د جمهورو دليل: حديث د علي رضي الله عنه "كان رسول الله ﷺ يقرأ القرآن مالم يكن جنباً".

داود ظاهري رحمه الله ته جواب: (۱) قرأت قرآن د دې عام حكم نه مستثنى دې لحدیث علي رضي الله عنه .

(۲) "كل احياله" نه د ذکر مناسب وخت مراد دې .

پنځمه مسئله : جنبي او حیض او نفاس والا دینخي جعات ته داخلیدل .

(۱) داهل ظواهر په نزد مطلقا ، دامام شافعي رحمه الله په نزد بشرط مرور او دامام احمد رحمه الله بشرط

وضو دجنبي او دحائضه اړ دنفاس په جعات کې داخلیدل صحیح دي .

(۲) دامام ابو حنیفه رحمه الله او دامام مالک رحمه الله په نزد مطلقا ددغي خلکو په جعات کې داخلیدل

منوع دي .

داهل ظواهرو دلیل : روایت دابن المنذر رحمه الله " کان أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم

یمشون فی المسجد وهم جنب " .

دامام شافعي رحمه الله دلیل : دقرآني آیت " (لا تقربوا الصلوة وانتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون

ولا جنباً الا عابري سبیل حتى تغتسلوا) صلوة نه مراد موضع صلوة یعنی جومات او دعا بر سبیل نه

مراد مرور یعنی تیریدل دي .

دامام ابو حنیفه رحمه الله او دامام مالک رحمه الله دلیل : حدیث دعائشه رضي الله عنها " لا أجل المسجد

لجائس ولا لجلب " .

اهل ظواهرو ته جواب : دصحابو عمل ابتدائي دور باندې محمول دي وروسته بیا دجنبي دخول په

جومات باندې ممنوع او گرځید .

امام شافعي رحمه الله ته جواب : په آیت کې "صلوة" نه معنی حقیقي یعنی مونځ مراد دي

جومات یعنی دمجاز مراد کیدو په صورت کې به لفظ "موضع" محذوف منل کیدل وي کوم چې

خلاف اصل دی او "عابري سبیل" نه مراد مسافر خلک دي چې په حالت دسفر کې اوبه نه میلا ویدو

په صورت کې دتیمم کولو په صورت کې مونځ کولې شي .

﴿بَابُ الْحَيْضِ﴾

باب دي په بیان دحيض کې

{ ۱۱۱ } عَنْ مُعَاذَةَ قَالَتْ سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا بَالُ الْحَائِضِ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَلَا تَصُومُ وَلَا تَعْبُدُ اللَّهَ

قَالَتْ أَخْزَوِيَّةٌ أَلَيْسَ فَكَيْفَ تَصُومُ وَلَا تَعْبُدُ اللَّهَ وَلَا تَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَالَتْ يَحْيِيهَا لَيْسَ فَكَيْفَ تَصُومُ وَلَا تَعْبُدُ اللَّهَ وَلَا تَقْرَأُ الْقُرْآنَ

لَوْ مَرَّ بِقَعَاءِ الصَّلَاةِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (۱).

ترجمه: معاذ ويلي دې چې ما د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه پوښتنه وکړه چې څه وجه ده چې حائضه ښځه د روژې قضايې راوړي او د مانځه قضايې نه راوړي نو هغې وفرمايل چې آيا نه حروي به يې ما وويل چې زه حوربه نه يم ليکن زه پوښتنه کوم هغې وفرمايل دا مونږ ته پېښېږي نو د روژې په قضايې مامور يو و د مانځه په قضايې مامور نه يو د دې حديث روايت جماعت کړي دي

{۱۱۲} وَ عَنْ أَبِي سَوِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي حَدِيثِهِ لَه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ إِذَا حَافَتَ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَقْصُرْ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۲).

ترجمه: حضرت ابې سعيد خدرې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په يو حديث کې ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې آيا داسې نه ده چې کله ښځه حائضه شي نه مونږ کوي اونه روژه نيسي ددې حديث روايت شيخانو کړي دي

{۱۱۳} وَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ أَبِيهِ مَوْلَاكَ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسُكُنْ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بِالذَّرَجَةِ فِيهَا الْكُرْسِيُّ فِيهِ الصُّلَّةُ مِنْ دَرِ الْحَيْضِ يَسْأَلُهَا عَنِ الصَّلَاةِ فَيَقُولُ لَهَنْ لَا تَعْلَمَنَّ حَقِّي كَرِهِينَ الْقَسَمَةَ الْبَيْضَاءُ لِرَيْدٍ بِذَلِكَ الظُّهُرُ مِنَ الْحَيْضَةِ رَوَاهُ مَالِكٌ وَ عَبْدِ الرَّزَّاقُ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ وَ الْبُخَارِيُّ تَعْلِيْقًا (۳).

ترجمه: د حضرت علقمه نه روايت دي هغه د خپلې مور نه چې د حضرت عائشې ام المؤمنين رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ازاده کړي شوي وينځه وه هغې ويلي دي چې ښځو به حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته وړي وړي تېلۍ ورلېږلي چې په هغې کې به کرسف (يعني مالوج) او په کرسف کې به د حيض د وينې زيروالي و د هغې نه به يې د مانځه په باره کې پوښتنه کوله نو هغې به هغه ښځو ته ويل چې تلوار او تعجيل مه کوئ

(۱) ابودنود کتاب الطهارة ج ۱ ص ۳۵ باب في الحائض لا تقضي الصلوة ، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ ص ۳۴ باب ما جاء في الحائض
لغا لا تقضي الصلوة ، بخاري كتاب الحيض ج ۱ ص ۴۴ باب لا تقضي الحائض الصلوة ، تالي كتاب الصوم ج ۱ ص ۳۱۹ باب وضع
الصائم عن الحائض ، مسلم كتاب الحيض ج ۱ ص ۱۵۳ باب وجوب قضاء الصوم على الحائض ... الخ ، ابن ماجه ابواب الطهارة ص ۴۴
باب الحائض لا تقضي الصلوة ، مستدرک ج ۲ ص ۲۳۱ .

(۲) بخاري كتاب الفضل ج ۱ ص ۴۴ باب ترك الحائض الصوم ، مسلم كتاب الايمان ج ۱ ص ۶۰ باب بيان نقصان الايمان .

(۳) بخاري كتاب الحيض ج ۱ ص ۴۶ باب قبل الحيض وادباره ، مطايع امام مالك كتاب الطهارة ص ۴۳ باب طهر الحائض ، مصنف

عبدلرزاق كتاب الحيض ج ۱ ص ۳۰۲ باب كيف الطهر برقم ۱۱۵۹ .

تر هغي پوري چې وگورئ د چوني په شان سپينوالي د ام المؤمنين د هغي نه طهر او پاكوالي مراد و د دي حديث روايت مالک او عبد الرزاق په صحيح اسناد سره کړي دي او بخاري معلق روايت کړي دي
د کلماتو تشریح :

لغوي او اصطلاحي معنی يې "باب نجاسة دمر الحيض" تر لاندې تيره شوي دي .

حرورية: حروراء طرفته نسبت دې کوم چې کوفې ته نژدې يو کلي دی د حضرت علي رضي الله عنه خلاف هلته يو اجماع شوي وه ، نو ځکه خوارج دغه کلي ته منسوب کوي "او حروري" ويلې کيږي .
مسئله الباب :

(۱) داهل سنت په دې خبره باندې اتفاق دې چې حيض په زمانه کې د مونځونو قضا واجب نه ده په خلاف دروژې چې ددې قضا واجبه ده ، د خوارجو په دې کې اختلاف دې هغي د مونځونو قضا لره واجب گرځوي جمهور دباب د احاديثو نه استدلال کوي ليکن خوارجو به دقرآن او سنت نصوصو کې دخپل عقل د معيار مطابق يې مخايه و چې تلاش کولې .

(۲) دامام ابو حنيفه رحمه الله په نزد د حيض په مدت کې دخالص سپين رنگ نه علاوه چې کوم رنگ وينه هم راشي هغه حيض دې حديث دعائشه رضي الله عنه "حق توبين القصة البيضاء" ددې مؤيد دې ائمه ثلاثه علی الاختلاف يو څو ورنگونو لره د حيض وينه گرځوي او څه ددېنه خارج گرځوي .

باب الاستحاضة

باب دې په بيان د استحاضې کې :

{۱۳} عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَتْ نَافِلَةَ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ أَتَحَاضُ فَلَا أَطْهُرُ أَفَأُفِئُّ الصَّلَاةَ فَقَالَ لَا إِنَّكَ لَرَكْعَتَانِ وَرَكْعَتَانِ بِالْحَيْضَةِ فَإِذَا أَكْبَلَتِ الْحَيْضَةَ فَدَعِيَ الصَّلَاةَ وَإِذَا أَكْبَرَتْ فَاهْبِطِي عَنْكَ الذَّمَ وَصَلَّى رواه الهيثميان و في رواه للبخاري ولكن دعي الصلوة كذا الأيام النبي لذي كعبين في ما ذكره الطبري و صلي (۱۰)

توجه : د حضرت عائشې رضي الله عنها نه روايت دې هغي ويلي دي چې فاطمه بنت ابي جېش نبې عتيبتكم ته راغله نو وي ويل چې اي دالله تعالى رسوله زه يوه مستحاضه ښځه يم خو پاكياگه نه آيا زه مونځ پرېږدم نو نبې عتيبتكم وفرمايل چې نه بې شكه دا يو رگ دې حيض نه دي كله چې حيمز راشي نو

مونځ پرېږده او کله چې حیض واپس شي نو د خان نه رینه ووينځه او مونځ وکړه. د دې حديث روايت شيخينو کړي دي او د بخاري په يو روايت کې دې چې د هغه ورځو په اندازه مونځ پرېږده په کومو کې چې ته حائضه شوي يې بيا غسل وکړه او مونځ وکړه.

(۱۱۵) وَ عَنْهَا قَالَتْ زَيْنَ فاطمة بنت أبي حَبِشٍ أَمَتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَسْتَحَاضُ الشَّهْرَ وَالشَّهْرَيْنِ فَقَالَ لَيْسَ هَذَا بِحَيْضٍ وَلَكِنَّهُ عِرْقٌ فَإِذَا أَجَلُ الْحَيْضِ قَدِ انْقَضَى فَادْعِي الصَّلَاةَ عِنْدَ أَيَّامِكَ هَذَا اللَّيْلِ كُنْتَ كَيَّسِيَّةً فَإِذَا أَهْرَتْ فَاطِمَةُ وَ كَوَظِيَّ لَيْلَتِ صَلَاةٍ . رواه ابن حبان (إسناده صحيح (۱).

ترجمه : د ام المؤمنين حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دې هغې ويلې دي چې فاطمه بنت ابي جېش رضي الله عنها نبي عليه السلام ته راغله نو ورته وي ويل اي دالله تعالى رسوله زه يوه او دوه مياشتي مستحاضه كيږم نو نبي عليه السلام وفرمايل چې دا حيض نه دي ليکن هغه يو رگ دي کله چې حيض راشي نو مونځ پرېږده خپل د حيض د ورځو د شمار په اندازه او کله چې واپس شي حيض نو غسل وکړه او اودس وکړه د هر مانځه د پاره. د دې حديث روايت ابن حبان کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

(۱۱۶) وَ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُسْتَحَاضَةِ فَقَالَ كَرِّعِ الصَّلَاةَ أَيَّامَ أَقْرَانِهَا ثُمَّ كَفِّسِي عُسْلًا وَاحِدًا ثُمَّ كَوَظِيَّ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ رواه ابن حبان وإسناده صحيح (۲).

ترجمه : او د ام المؤمنين حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دې هغې ويلې دي چې د مستحاضې په باره کې د نبي عليه السلام نه پوښتنه وکړي شوه نو نبي عليه السلام ورته وفرمايل چې د خپل حيض په ورځو کې دې مونځ پرېږدي بيا دې يو غسل وکړي بيا دې د هر مانځه د وخت د پاره اودس وکړي. د دې حديث روايت ابن حبان کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

د کلماتو تشرېح :

“الاستحاضة” دحيض نه دباب استفعال مصدر دې او په باب استفعال کې دراتللو نه پس په دې کې دبالغې معنی پيدا شوه يعنې دحيض دمدت نه زياته وينه راتلل.

“جامات فاطمة بنت أبي حبيش” په احاديثو دڅلورو پنځو ذکر داستحاضې په باب کې په کثرت سره راغلي دي : (۱) فاطمه بنت ابي حبيش رضي الله عنها (۲) زينب بنت جحش رضي الله عنها (۳) حمته بنت جحش

(۱) صحيح ابن حبان ج ۳ — ۲۶۵ برقم ۱۳۵۱.

(۲) صحيح ابن حبان ج ۳ — ۲۶۶ برقم ۱۳۵۲.

رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ (۴)، ام حبيبہ بنت جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دې سره دپولسو ښځو ته په دور نبوي کې داستحاضې شکایت وړ

”استحاض“ استحاضه دمصدر نه دمجهول صيغې په وزن باندې راځي
داستحاضې سبب څه شي دي؛ (۱)، دباب په اولني حديث کې ددم استحاضې سبب ”عرق“ يعنې خارج رحم رگ لره گرځولې شوې دي

۲. په يو بل حديث کې استحاضې لره ”رَكْمَةُ مِنَ الشَّوْطَانِ“ يعنې ددې سبب دشیطان گندګرې گرځولې شوې دي مقصد دادې چې داستحاضې په ذريعې دشیطاني وسوسو دروازه کولایږي، او ښځې لپاره دخپل مونځ او دطهارت مسائل پیژندل او په دې باندې عمل کول مشکل ګرځي
مسئله الباب؛ انمه اربعه رَحْمَةُ اللهِ په دې باندې خواتفاق دې چې مستحاضه او شرعا معذور کس په ذمه باندې دمونځ او دروژې ادا کول شته دي

ليکن دمونځ په وخت کې دننه په يو اودس باندې چې څومره فرائض او نوافل کولې شي يا نه هر مونځ لپاره خانله اودس کول لازمي دي يا نه؟ په دې باره کې دائمو القوال په لاندې ډول دي:

(۱)، دامام مالک رَحْمَةُ اللهِ په تړد دم استحاضه، دم غیر معتاده کيدو دوجې نه لباسا ناقض وضو نه دي ليکن امر تعبدې دوجې نه استحاضې سره اودس ماتېږي، اوس مستحاضه او داسې نور معذور هر مونځ لپاره خانله به اودس کوي که فرض وي يا نفل.

(۲)، دامام شافعي رَحْمَةُ اللهِ په تړد هر فرض مونځ لپاره دې اودس اوکړي او څومره چې غواړي نوافل ادا کړي

(۳)، امام ابوحنيفه رَحْمَةُ اللهِ او احمد رَحْمَةُ اللهِ په تړد دهر مونځ وخت لپاره دې اودس اوکړي او په وخت کې دننه په دې سره چې څومره فرض يا نفل غواړي اودې کړي

د امام مالک رَحْمَةُ اللهِ او امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ دليل؛ (۱)، حديث دفاطمه بنت أبي جبيش رضي الله تعالى عنها ”توضي لكل صلاة“.

(۲)، حديث دعائشي رضي الله عنها ”توضاً بعد كل صلاة“ دصلوة نه مراد فرض مونځ دی امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ نفل لره دفرض تابع ګرځوي أي لکل صلاة مع تواجها.

دامام ابوحنيفه رَحْمَةُ اللهِ او احمد رَحْمَةُ اللهِ دليل: حديث ”المستحاضة تتوضأ لوقت كل صلاة“.

امام مالک او امام شافعي ته جواب؛ (۱)، دفاطمه بنت أبي جبيش رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په يو روايت کې ”توضأي لوقت كل صلاة“ دوخت صراحت سره راغلې دي (۲)، دعربو په کلام کې دلام دوخت په معنی کې

استعمال په کثرت سره وي مثلاً "آتيک لصلاة الظهر" أي لوقت صلاة الظهر "دالله تعالى ارشاد دی (أقم الصلاة لدلوك الشمس) أي لوقت دلوك الشمس ۳، دعاشي رضي الله عنه په حديث کې "عند" د وخت د ودر موخ د دواړو حصرو احتمال لري

﴿أَبْوَابُ الْوُضُوءِ﴾

د اودس بابونه :

﴿بَابُ السِّوَاكِ﴾

باب دي په بيان د مسواک کې :

{۱۱۷} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْلَا أَنْ أَشْرَفْتُ عَلَى أُمِّي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ وَ فِي رِوَايَةٍ لِأَحْمَدَ لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كُلِّ وُضُوءٍ وَ لِلْبُخَارِيِّ تَعْلِيلًا لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ ^(۱)

ترجمه : د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي که چرته زما له خوا نه به خپل امت باندې د تکليف ايخودلو ويره نه وي نو ما به دوي ته د هر مانځه په وخت کې په مسواک کولو امر کړي وي ، د دي حديث روايت الجماعة کړي دي او د احمد رَحْمَةُ اللَّهِ په يو روايت کې داسي الفاظ نقل دي چې خامخا به ما دوي ته د هر اودس سره په مسواک امر کړي وي او د بخاري لپاره تعليقا داسي الفاظ نقل دي چې خامخا به مي دوي ته د اودس سره په مسواک امر کړي وي . { ۱۱۸ } وَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ لَوْلَا أَنْ يَشُقَّ عَلَى أُمَّتِهِ لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كُلِّ وُضُوءٍ رَوَاهُ مَالِكٌ وَ اسْنَدُهُ

صحيح (۲۰).

ترجمه : حضرت ابې هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي که چرته د هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په امت باندې د مشقت خوف نه وي نو د هر اودس سره به يې امت ته د مسواک امر کړي وي د دي حديث روايت مالک کړي دي

(۱) بخاري كتاب الوضوء ج ۱ ص ۱۲۲ باب السواک يوم الجمعة ، مسلم كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۲۸ باب السواک ، ابوداؤد کتاب الطهارة ج ۱ ص ۷ باب السواک ، ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ ص ۱۲ باب ماجاء في السواک ، نسائي کتاب الطهارة ج ۱ ص ۶ باب الرخصة في السواک بالعشي للصائم ، ابن ماجه ابواب الطهارة ج ۱ ص ۲۵ باب السواک ، مسند احمد ج ۲ ص ۲۴۵ . بخاري كتاب المصرم ج ۱ ص ۲۵۹ باب السواک الرطب واليابس .
(۲) مطايع مالک کتاب الطهارة ص ۵۱ باب ماجاء في السواک .

او اسناد يې صحيح دي

{١١٩} وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْبُيُوتُ كَالْمِطَافِرِ لِلْفَمِ مِرْمَافَةٌ لِلزَّنِّ رَوَاهُ

احمد والنسائي باسناد صحيح والبخاري تعليقا (١٠)

ترجمه : د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا په روايت دې چې بېي - مټافير - فرمايلي دي چې مساوک د حولي د صفاتي او دالله تعالى د خوشحالي او د رضا، سب او اله ده احمد او نسائي يې په صحيح اسناد سره روايت کړي دي او بخاري يې معلق روايت کړي دي

{١٢٠} وَعَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّيْ لَا مَرْتُهُمْ بِالْبُيُوتِ مَعَ الْوُطُوءِ

عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ رَوَاهُ ابْنُ حِبَّانَ فِي صَحِيحِهِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (٢٠)

ترجمه : حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي که چرته ماته په امت باندې د مشقت خوف نه وي نو د هر مانځه د اودس سره به مي ورته په مساوک امر کړي وي . د دي حديث روايت ابن حبان په خپل صحيح کې کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{١٢١} وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّيْ لَا مَرْتُهُمْ بِالْبُيُوتِ

مَعَ كُلِّ وَطُوءٍ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ اسْنَادُهُ حَسَنٌ (٢٠)

ترجمه : د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دې هغه ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي که چرته ماته په امت باندې د مشقت او تکليف خوف نه وي خامخا به مي د هر اودس سره هغو ته په مساوک امر کړي وي . د دي حديث روايت په اوسط کې طبراني کړي دي او هيثمي ويلي دي چې اسناد يې حسن دي .

{١٢٢} وَعَنِ الْقَدَامِيِّ بْنِ هُرَيْجٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ لُعَائِقَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا يَا أَيُّهَا كَانُ يَبْدَأُ النَّبِيَّ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ بَيْتَهُ فَكَانَتْ بِالْبُيُوتِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ وَالتِّرْمِذِيَّ (٤٠)

(١) بخاري كتاب الصوم ج ١ - ٢٥٩ باب السواك الرطب واليابس... الخ ، مسند احمد ج ٦ - ٢٧ لامي كتاب الطهارة ج ١ - ٥ باب الترغيب في السواك .

(٢) صحيح ابن حبان ج ٣ - ١٢٨ برقم ١٠٤٩ .

(٣) مجمع الزوائد كتاب الطهارة ج ١ - ٢٢١ باب في السواك قلنا عن الطبراني في الاوسط .

(٤) مسلم كتاب الطهارة ج ١ - ١٢٨ باب السواك ، ابوداود كتاب الطهارة ج ١ - ٨ باب السواك لامي كتاب الطهارة

ج ١ - ٦ باب السواك في كل حين ، ابن حبان كتاب الطهارة ج ١ - ٢٥ باب السواك ، مسند احمد ج ٦ - ٢١ .

ترجمه : د حضرت مقداد بن شريح نه روايت دې چې خما بلار ويلي دي چې ما حضرت عائشي رضي الله عنها ته وويل چې كله به يې عيادت كورته تشریف راوړ په څه شي به يې شروع كوله هغې وويل چې په مسواك سره د دې حديث روايت جماعت كړي دي مگر بخاري او ترمذي نه دي كړي {۱۲۳} **وَعَنْ حُدَيْقَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يَتَوَضَّأُ فَأَهَّاهُ بِالنِّوَكَ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ (۱)**

ترجمه : حضرت حديقه رضي الله عنه ويلي دي چې كله به رسول الله صلى الله عليه وسلم د شپې پاڅيده نو په مسواك سره به يې مباركه خوله صفا كوله ددې حديث روايت جماعت كړي دي مگر ترمذي نه دي كړي {۱۲۴} **وَعَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَالَا أَحْمِي يَكْسُوكُ وَهُوَ مَاتَمٌ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ وَفِي إِسْنَادِهِ مَقَالٌ وَرَوَاهُ الْبُخَارِيُّ تَعْلِيْقًا (۲)**

ترجمه : حضرت عامر بن ربيعه رضي الله عنه ويلي دي چې ما رسول الله صلى الله عليه وسلم د روژې په حالت كې په مسواك وهلو رومره كرت ليدلي دي چې زه يې شمارلي نه شم د دې حديث روايت احمد ، ابو داود او ترمذي كړي دي او ترمذي حسن گڼلي دي او په اسناد كې يې مقال او خبري دي او بخاري دا حديث معلق روايت كړي دي

قَالَ النَّيْمِيُّ أَكْثَرُ أَحَادِيثِ الْبَابِ كَذُلُّ عَلَى اسْتِحْبَابِ النِّوَكَ لِلصَّائِمِ بَعْدَ الرُّؤَايَا وَلَمْ يَثْبُتْ فِي كَرَاهَتِهِ قَبْلَهُ.

ترجمه : نيموي رحمه الله ويلي دي چې د دې باب اكثر احاديث د زوال نه روسته د روژه دارو د پاره د مسواك وهلو په استحباب دلالت كوي او د مسواك په كراهت كې د هيڅ شې ثبوت نشته

د سواك يا مسواك تشريح او حكم :

"السواك" : بمعنی آله سواك يا مصدر بمعنی مسواك كول .

په مسواك كې دوه جدا خبرې مسنون دي : (۱) په يو داسي شي سره خوله صفا كول چې هغه قابل

(۱) بخاري كتاب الوضوء ج ۱ ص ۳۸ باب السواك ، ابو داود كتاب الطهارة ج ۱ ص ۸ باب السواك من فم بالليل ، سفي كتاب الطهارة ج ۱ ص ۵ باب السواك من فم من الليل ، ابن ماجه ابواب الطهارة ص ۲۵ باب السواك ، مسند احمد ج ۵ ص ۳۸۲ ، مسلم كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۲۸ باب السواك .

(۲) مسند احمد ج ۳ ص ۴۴۵ ، ابو داود كتاب الصيام ج ۱ ص ۴۴۲ باب للصائم ، ترمذي ابواب الصوم ج ۱ ص ۱۵۲ باب ماجاء في السواك للصائم ، بخاري كتاب الصوم ج ۱ ص ۲۵۹ باب السواك الرطب واليابس .

د صفا شي وي. (۲) يو مخصوص لړگې استعمالول مثلاً کيکر وغيره.

دمسواک حکم : د ائمه اربعو په نزد بالاتفاق مسواک کول مسنون دي. البته د مسواک په سنت صلاة يا سنت وضو کيدو کې مشهور اختلاف دی :

(۱) دامام شافعي رحمه الله په نزد سنت صلاة دی. (۲) دامام ابو حنيفه رحمه الله په نزد سنت وضو دی.

دامام شافعي رحمه الله دليل : حديث د ابو هريره رضي الله عنه "لَا مَوَظِئَ بِالْمَسْوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ".

دامام ابو حنيفه رحمه الله دليل : د باب هغه احاديث کوم کې چې "مع كل وضوء" وارد دي.

امام شافعي رحمه الله ته جواب : "عند كل صلاة" نه بالکل د مونځ متصل مسواک کول نه

لازميږي حال دا چې "مع كل وضوء" کې اودس سره سره مسواک کول دا په فهم کې راځي اوس

د تطبيق صورت دادې چې "عند كل صلاة" معنی "مع الوضوء عند كل صلاة" واخيستلې شي

لکه څنگه چې د حضرت ابو هريره رضي الله عنه په بل روايت کې ددې تصريح هم راغلي ده .

د احنافو په نزد اگر چې داودس په وخت کې د مسواک کولو زيات تاکيد دي ليکن چې کله دوريو نه

د وينې راوتلو ويره نه وي نو د مونځ د تيارې کولو په وخت مسواک کول هم مسنون دي دغه شان

کورته د داخلیدو نه پس ، يا يو مجلس دراتللو په وخت او چې کله د تلاوت کولو اراده وي نو هم

مسواک کول مسنون دي .

دويمه مسئله : دروژې په حالت کې د مسواک کولو حکم :

(۱) امام ابو حنيفه رحمه الله ، مالک او احمد رحمه الله په نزد روژه دار سحر يا ماښام چې کله کله هم

او غواړي مسواک کولې شي .

(۲) دامام شافعي رحمه الله په نزد روژه دار لپاره د زوال نه پس مسواک کول مکروه دي ، ليکن

د متاخرين شافعيه د مطلق جواز قايله دي . (رحمة الامة : ص ۹۸) .

دامام شافعي رحمه الله دليل : "لغول فم الصائم أحب الى الله من ريح المسك" او خلوف

يعني روژه دار دخولې نه بدبو کومه چې د زوال نه پس تري خيځي ، مسواک کولو سره به زائله شي .

د ائمه ثلاثو دليل : حديث د عامر بن ربيعة رضي الله عنه رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم مالا أحصى

يتسوك وهو صائم .

امام شافعي رحمه الله ته جواب : دخلوف نه مراد د معدې بدبوني ده کومه چې دخيټي دخالي

کيدو دوجې نه پيدا کيږي او مسواک سره دخولې بدبو رائله کيږي نه د معدې بدبوني .

«بَابُ التَّسْمِيَةِ عِنْدَ الْوُضُوءِ»

داودس په وخت کې دبسم الله باب :

{۱۳۵} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يَا أَيُّهَا هَرَبُوزَةُ إِذَا كَوَّمْتَ قَلْبَكَ بِسْمِ اللَّهِ وَالْحَمْدِ لِلَّهِ فَإِنَّ حَفَظْتَكَ لَا كَبْرُحُ كَتَبْتُ لَكَ الْحَسَنَاتِ حَتَّى تَحْدُثَ مِنْ ذَلِكَ الْوُضُوءِ رواه الطبراني في الصغير وقال الهيثمي اسناده حسن. (۱)

ترجمه : حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي اي ابوهريره

کله چې اودس کوي بـ بِسْمِ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وايه بي شکه ستا حفاظت کوونکي فرشتي ستاددي اودس به دي اودسه کيدو پوري ستا دياره نيکي ليکي د دي حديث روايت الطبراني په صغير کې کړي او هېمي ويلي دي چې اسناد يې حسن دي

مسئلة الباب : داودس په شروع کې دبسم الله ويلو حکم

(۱) امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ نَزَدَ واجب او دداود ظاهري رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ نَزَدَ فرض دي .

(۲) دانهمه ثلاثو په نرد سنت يا مستحب دی واجب نه دي .

د امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ نَزَدَ دداود ظاهري رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ نَزَدَ حديث " لا وضوء لمن يذكر اسم الله عليه " .

دانهمه ثلاثو دليل : حديث " ومن توضأ ولم يذكر الله اسم الله كان طهوراً لا أعضاء وضوئه "

يعني څوک چې بسم الله ويلو نه بغير اودس او کړي نو دهغه صرف دهغه اعضاؤ نه چې اوينخلي شو گناهونه غورځيکي په حديث کې بغير دبسم الله نه داودس هم اعتبار کړي شوي دي ، البته ددي فضيلت کم خودلې شوې دي .

امام احمد او داود ظاهري ته جواب : " لا وضوء " کې لا نفي دکمال لپاره ده نه نفي

د حقيقت لپاره ، لکه په يو حديث کې چې دي " لا صلاة لجار المسجد الا في المسجد " .

﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي صِفَةِ الْوُضُوءِ﴾

دهغه حدیثونو باب چم داودس په صفت کې راغلي دي :

{١٢١} عَنْ حُرَّانَ مَوْلَى عُثْمَانَ أَلَّهُ رَأَى عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَدَعًا بِأَلَاءٍ فَأَلْفَرَّ عَلَى نَفْسِهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ فَمَسَّهَا ثُمَّ أَدْخَلَ يَمِينَهُ فِي الْإِنَاءِ فَمَضَغَضَ وَاسْتَدْبَرَ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثَلَاثَ مِرَارٍ ثُمَّ سَخَّ بِرَأْسِهِ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ثُمَّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَرَّمَ لَحْوًا وَضَوَّى هَذَا ثُمَّ مَلَأَ رِكَعَتَيْنِ لَا يَحْدِثُ فِيهِمَا لَفْسَهُ غُفِرَ لَهُ مَا كَلَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (١).

ترجمه : د حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د ازاد کړي شوي مړيې حمران نه روايت دي چې ما حضرت عثمان بن عمار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لښلي دي چې يو لوبښي يې راوغوښت نو هغه يې په دواړه لاسونو دري ځلي واپه و نودواړه يې ووينځل بيا يې ښي لاس په لوري کې تنويست نوځوله اوپوزه يې ووينځله بيا يې مبارک مع دري ځلي ووينځه اودواړه لاسونه يې ترڅنگلوپوري دري ځلي ووينځل بيا يې په سربمبارک مسحه وکړه بيا يې دواړه څپي مبارکې تر بنډگرو پوري دري ځلي ووينځلي بيا يې وويل چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمانل چا چې خدا د دغه اودس په شان اودس وکړ بيا يې دوه رکعت داسي مونځ وکړ چې په دواړو رکعتونو کې يې په زړه کې خبري ونه کړي او په خشوع او خضوع سره يې ادا کړ ده ته به د ده مخکينې گډه وه ويځلي شي د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

فقه الحديث : دا حانفو په نزد داودس مسنونه طريقه هم دهغه ده کومه چې په دي حديث کې بيان شوې ده .

بَابُ فِي الْجَمْعِ بَيْنَ الْمَضْمُضَةِ وَالْإِسْتِنْشَاقِ

دا باب دی د مضمضې او استنشاق تر مينځ په جمع کولو کې :

{١٢٢} عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ بْنِ عَامِرٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ كَانَ قِيلَ لَهُ كُنْهَا لَنَا وَهُوَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدَعًا بِأَلَاءٍ فَأَكْفَأَ مِنْهُ عَلَى يَدَيْهِ فَمَسَّهَا ثَلَاثًا ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَاسْتَخْرَجَهَا فَمَضَغَضَ وَاسْتَدْبَرَ مِنْ كَيْفٍ وَاجِدَةٍ فَلَفَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثًا ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَاسْتَخْرَجَهَا فَلَفَعَلَ

وَجْهَةً ثَلَاثًا ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَاسْتَخَرَهَا فَغَسَلَ يَدَيْهِ إِلَى الْبِرْفَقَيْنِ مَرْكَبَيْنِ مَرْكَبَيْنِ ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَاسْتَخَرَهَا فَسَمَحَ رَأْسَهُ فَالْقَبْلَ بِيَدَيْهِ وَأَدْبَرَ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ثُمَّ قَالَ هَكَذَا كَانَ وَهُوَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.^(۱)

توضیح: د عبد الله بن زید بن عاصم الانصاري رضی اللہ عنہ نه چې هغه صحابي و روايت دي چې ده ته وويلي شو چې مونږ ته د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د اودس په شان اودس وکړه نو د اوبو لوڅې يې راوغوښته نو هغه يې په دواړو لاسونو راواړو نو دواړه لاسونه يې دري ځلي ووينځل نو بيا يې لاس ورتويست نو راوړی وېسته او د يو لاس د اوبو نه يې مضمضه او استنشاق وکړه او دغه کار يې دري ځلي وکړه بيا يې لاس ورتويست نو راوړی وېست نو خپل مخ يې پرې دري ځله ووينځه بيا يې لاس ورتويست نو راوړی وېست نو په سر باندې يې په دواړو لاسونو وړاندې روسته مسح وکړه بيا يې دواړه څپي تر ښځرو او گيتيو پورې ووينځلي بيا يې وويل چې دغسې و اودس د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دې حديث روايت شيځنو کړي دي.

{۱۲۸} وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَوَّضًا مَرَّةً مَرَّةً وَبَحَّحَ بَيْنَ التَّمْطِطَةِ وَالْإِسْتِنْشَاقِ رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ وَابْنُ حَبَّانٍ وَالْحَاكِمُ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۲)

توضیح: حضرت ابن عباس رضي الله عنه ويلي دي چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم يو ځلي اودس وکړه او خوله او پوزه يې د اوبو په اچولو کې سره يو ځای کړل د دې حديث روايت دارمي ابن حبان او حاکم کړي دي او اسناد يې حسن دي.

مسئله الباب: خوله او پوزه کې داوبو اچولو مسنونه طريقه:

دمضمضي او داستنشاق پنځه طريقې دي کومې چې ټوله په ټوله جائز دي:

(۱) الوصل بثلاث غرفات: يعنې په يو لپه کې اوبه راخيستل او دهغې په بعضي حصي سره مضمضه او بعضي سره استنشاق کول. بيا دغه شان دويم او دريم ځل دې او کړي شي.

(۲) الوصل بغرفة واحدة: يعنې په يو لپه اوبو راخيستلو سره اول مضمضه او بيا همدې اوبو سره استنشاق، دغه شان پاتې شوې اوبو سره دويم او دريم ځل دې او کړي شي، گويا چې دوصل دوه

(۱) بخاري كتاب الوضوء ج ۱ ص ۳۱ باب من مضمض واستنشق... الخ، مسلم كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۲۳ باب آخر في صفة الوضوء.

(۲) سر دارمي كتاب الصلوة ص ۹۶ باب الوضوء مرة مرة، ابن حبان ج ۳ ص ۱۵۰ رقم الحديث ۱۰۷۴، مسند حاکم کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۵۰ باب الوضوء مرتين... الخ.

طریقې شوي : بثلاث غرفات او بغرفة واحدة، بیا دفصل دري صورتونه دي :

(۱) الفصل بغرفة واحدة: چې ددې مطلب دادې چې په یو لپه کې اوبه راخیستل او اول دري ځله مسلسل مضمضه کول او بیا باقی اوبو سره دري ځله مسلسل استنشاق کول.

(۲) الفصل بغرفتين: یعنې یو لپي اوبو سره دې اول دري ځله دې مضمضه او کړې شي ، بیا دویم لپي اوبو سره دې دري ځله استنشاق او کړې شي .

(۳) الفصل بست غرفات: یعنې دري لپي اوبه دري پسرې مضمضې لپاره ، او بیا دري لپي اوبه دري پیره استنشاق لپاره .

په دې پنځه صورتونو کې افضل صورت کوم یو دی په دې باره کې دوه اقوال دي :

(۱) دامام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نَزْدًا اولنې صورت یعنې الوصل بثلاث غرفات افضل دی .

(۲) دامام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نَزْدًا پنځم صورت یعنې الوصل بست غرفات افضل دی .

دامام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ دلیل : ۱ . حدیث د عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَمَضَضَ وَاسْتَنْشَقَ مِنْ كَفٍّ وَاحِدَةٍ

۲.... حدیث د ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ " جَمَعَ بَيْنَ الْمَضْمُضَةِ وَالِاسْتِنْشَاقِ " .

دامام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ دلیل : زاروان باب " الفصل بین المضمضة والاستنشاق " او د

"باب ما يستفاد منه الفصل" څلور حدیثونه ، بالخصوص حدیث عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت علي

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ " أَفْرَدَا الْمَضْمُضَةَ مِنَ الْإِسْتِنْشَاقِ " کوم چې دفصل واضح دلیل دی

۲ قیاس یعنې چې کله خوله او پوزه دوه ځانله اندامونه دي نو نور اندامونو په شان ددې لپاره هم ځانله اوبه راخیستل پکار دي

امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ ته جواب : سرسري جواب خو دادې چې زموږ دلیلونه په خپلې مدعی باندې

واضح او غیر محتمل دي ، حال دا چې ستاسو دلیلونه محتمل دي ، مثلاً په اولنې حدیث کې د "من

كف واحدة" نه مراد دا هم کیدي شي چې په یو لپه اوبو راخیستلو نه مضمضه هم کول او بیا په پوزه کې

اوبه هم اچول دویم حدیث کې ټول اندامونه داودس لره یو یو پیره دویځلو ذکر دی کوم چې یقیناً جواز

دی نه افضل ، ځکه چې " جمع بین المضمضة والاستنشاق " هم د بیان جواز لپاره کیدي شي .

بَابُ فِي الْفَصْلِ بَيْنَ الْمَضْمَنَةِ وَالْإِسْتِشْقِ

دمضمضي او استنشاق تر مينخ د جدائي باب :

{۱۲۹} عَنْ أَبِي وَائِلٍ هُوَ يَتِي بِنِ سَلَمَةَ قَالَ شَهِدْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَعُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَوُفًا لَلَّامًا لَلَّامًا وَأَفْرَدَا الْمَضْمَنَةَ مِنَ الْإِسْتِشْقِ لَمْ قَالَ هَكَذَا رَأَيْتَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَوُفًا رَوَاهُ ابْنُ السَّكَنِ فِي صَحَاحِهِ (۱)

توجه : ابی وائل شقیق بن سلمه ویلی دی چې زه د حضرت علي بن ابی طالب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت عثمان بن عفان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره حاضر وم چې دوي دواړو اودس وکړو دري دري خلي او مضمضه يې د استنشاق نه بيله ار جدا کړه بيا دواړو ویلي دي چې دغسي مونږ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ليدلي دي چې اودس يې کړي. د دي حديث روايت په خپلو صحاحو کې ابن سکن کړي.

بَابُ مَا يَسْتَفَادُ مِنْهُ الْفَصْلُ

باب دي په بيان دهغه حديثو کې چې دهغي نه د فصل فائده کيدي شي :

{۱۳۰} عَنْ أَبِي حَبِيبَةَ قَالَ رَأَيْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَوُفًا لَلَّامًا لَلَّامًا فَغَسَلَ كَفَّيْهِ حَتَّى أَنْفَاخَهُمَا ثُمَّ مَضْمَضَ لَلَّامًا وَاسْتَنْشَقَ لَلَّامًا وَغَسَلَ وَجْهَهُ لَلَّامًا وَدِرَاعَيْهِ لَلَّامًا وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّةً ثُمَّ غَسَلَ قَدَمَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ثُمَّ قَامَ فَأَخَذَ فَعَلَّ طَهْرَهُ فَعَرَبَهُ وَهُوَ قَائِمٌ لَمْ قَالَ أَحَبَّبْتُ أَنْ أُرِيَكُمْ كَيْفَ كَانَ طَهْرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ (۲)

توجه : ابو حبيه ویلي دي چې ما حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ليدلي دی چې اودس يې کاؤ نو دواړه لاسونه يې تر هغي پوري ووينځل چې ښه يې پاک کړل بيا يې دري خلي مضمضه او دري خلي استنشاق وکړ او دري خلي يې مخ او دري خلي يې لاسونه (ليچي) ووينځل او يو ځل يې په سر باندې مسح وکړه بيا يې تدمونه تر ښنگړو پوري ووينځل بيا پاڅيده او د اوس نه پاتي اوبه يې راواخيستلي او هغه يې د ولاړي په حالت کې وشکلي. بيا يې وويل چې زه خوب نوم دا خبره چې

(۱) للعصر المطبوع ۱ ج — ۷۹ .

(۲) ترمذي ابواب الطهارات ۱ ج — ۱۷ باب في وضوء النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كيف كان .

تاسو ته د رسول الله ﷺ اودس و خانم چې هغه څنگه اودس کولو. د دي حديث روايت ترمذي کړي دي او صحيح يې گنړلي دي.

{۱۳۱} وَ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ رَأَيْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سُمِلَ عَنِ الْوُضُوءِ قَدْ عَايَنَاهُ قُلِي بِمِصْبَاهٍ فَأَصْغَاهَا عَلَى يَدَيْهِ الِيمَلَى ثُمَّ أَدْخَلَهَا فِي النَّاءِ فَتَضَمَّنَ ثَلَاثًا وَاسْتَدْبَرَ ثَلَاثًا وَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا ثُمَّ غَسَلَ يَدَيْهِ الِيمَلَى ثَلَاثًا وَغَسَلَ يَدَيْهِ الِيسْرَى ثَلَاثًا ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَأَخَذَ مَائًا فَمَسَحَ بِرَأْسِهِ وَ أَذْنَيْهِ فَغَسَلَ بَطْنَهُمَا وَ ظُهُورَهُمَا مَرَّةً وَاحِدَةً ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ ثُمَّ قَالَ آيَنَ السَّائِلُونَ عَنِ الْوُضُوءِ هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ رَوَاهُ ابُو دَاوُدَ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمه: ابي مليکه ويلي دي چې ما حضرت عثمان بن عفان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وليد چې د اودس په باره کې تري پوښتنه وکړې شوه هغه اوبه راوغوښتي نو يوه لويه ورته راوړي شوه نو هغه يې په بني لاس راواړونه بيا يې په اوبو کې لاس ننويست نو دري ځلي يې مضمضه وکړه او دري ځلي يې استنابريغې استناب وکړه او دري ځله يې مخ ووينځه بيا يې دري ځلي بني لاس ووينځه او دري ځله يې چپ لاس ووينځه نو بيا يې لاس ننويست اوبه يې راواخستي نو په سر او دواړو غوږونو يې مسح وکړه او د دواړو غوږونو دننه او بهر حصه يې يو ځل ووينځله بيا يې دواړه څپي ووينځلي بيا يې وويل د اودس په باره کې پوښتي والا چرته دې دغه شان ليدلې دى ما رسول الله ﷺ چې اودس يې کاوه. د دي حديث روايت ابو داؤد کړي او اسناد يې صحيح دي.

{۱۳۲} وَ عَنْ زَاهِدٍ بْنِ نَجِيحٍ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَمَّانِيِّ قَالَ رَأَيْتُ أَسْبَ بْنَ مَالِكٍ بِالرَّأْوِيَةِ فَقُلْتُ لَهُ أَخْبِرْنِي عَنْ وُضُوءِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَيْفَ كَانَ فَإِنَّهُ يَكْفِي أَلَا تَعْلَمُ كُنْتُ كُتِبْتُ لَهُ قَالَ تَعْلَمُ قَدْ عَايَنَاهُ قُلِي قَاتِي بِصَبْتٍ وَ قَدْحٍ بَيْنَ يَدَيْهِ فَأَكْفَأَ عَلَى يَدَيْهِ مِنَ النَّاءِ وَ أَنْعَمَ غَسَلَ يَدَيْهِ ثُمَّ كَضَمَّنَ ثَلَاثًا وَاسْتَدْبَرَ ثَلَاثًا وَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا ثُمَّ أَخْرَجَ يَدَهُ الِيمَلَى فَغَسَلَهَا ثَلَاثًا ثُمَّ غَسَلَ الِيسْرَى ثَلَاثًا ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً غَيْرَ أَنَّهُ أَمْرَهُمَا عَلَى أَذْنَيْهِ فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا رَوَاهُ الطَّبْرَنِيُّ فِي الْأَسْطِ وَ قَالَ الْهَيْثَمِيُّ اسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۲)

(۱) ابو داؤد کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۵ باب صفة وضوء النبي ﷺ.

(۲) مجمع الاسط ج ۳ ص ۲۲۸ بزم ۲۹۲۶، مجمع الزوائد کتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۳۱ باب ما جاء في الوضوء نقلًا عن الطبراني في الاسط.

ترجمه : راشد بن نجیح ابي محمد الحمانی ويلي دي چې ما په زاویه کې انس بن مالک رضی اللہ عنہ ولید نو ورته ومني ویل چې ماته د رسول اکرم صلی اللہ علیه وسلم د اودس خبر راکړه چې څنگه اودس یې کاوه بې شکه زه خبر شوې یم چې تا د رسول الله صلی اللہ علیه وسلم د اودس په شان اودس کاؤ هغه وویل چې هو نو د اودس اوبه یې راوغوښتي نو یو طشت او پیاله ورته راوړې شول نو ده په خپله مخه کې کینودل نو په لاسونو یې اوبه راواړولي او لاسونه یې ښه وویښل بیا یې مضضه دري ځلي وکړه او استشق یې دري ځله وکړ بیا یې دري ځله مخ وویښه بیا یې ښی لاس راوویست هغه یې دري ځلي وویښه بیا یې چپ لاس دري ځلي وویښه بیا یې یو ځل په سر باندې مسح وکړه البته هغه دواړه لاسونه په دواړو غوږونو رابښل او په دواړو یې مسح وکړه . د دي حدیث روایت طبرانی په اوسط کې کړې او هیشمی ويلي دي چې اسناد یې حسن دي .

بَابُ تَخْلِيلِ اللَّحِيَةِ

باب دي په خلالولو ډیري کې :

{۱۳۲} عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا كُنَّ خُلًّا لِحِمَّتِهِ بِالنَّارِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَاسْنَدُهُ حَسَنٌ^(۱)

ترجمه : د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا روایت دي چې کله به رسول الله صلی اللہ علیه وسلم اودس کاوه نو په اوبو سره به یې خپله مبارکه ډیره خلالوله . د دي حدیث روایت احمد کړي دي او اسناد یې حسن دي .

تشریح : د **لحي** معنی : د انسان د مخ د کاسي او څيري هغه هډوکې چې په هغې ډیري ويخته راشنه کیږي هغې ته لحيه او د دي دواړو خواو ته لحيین ويلي کیږي کوم چې د شخوند په وخت کې حرکت کوي او خوزېږي د لحي اطلاق د ډیري په وینستو باندې دا د قبيلي د تسمي د حال نه دي په اسم د محل باندې یعنې اطلاق د لحي په وینستو د ډیري باندې اطلاق مجازي دي او حقیقي اطلاق نه دي

مسئله الباب : په دې باب کې په اودس کې ډیري سره متعلق دوه حکمونه بیان شوي دي
اولنې مسئله : په اودس کې ډیري وظیفه ! **غسل یا مسح ؟**

ډیري دوه قسمونه دي : **خليفة** او **کثه** . **خليفة** هغه ده کوم کې چې دمخ پوستکې په نظر راشي ، په

دې کې د بېرې ويختان لوانده کول نه کافي کېږي ، بلکه دمخ پوستکي ته هم اوبه رسول ضروري دي . کله : يعنې دگنې گيرې په باره کې زمونږ په نزد اته قولونه موندلې کېږي دصحيح قول مطابق ”عَنْ جَمِيعِ اللّٰهِيَةِ فَرَضَ“ يعنې دمخ په خاي گيره وينځل فرض دي . ليکن ددې نه هغه گيره مراد ده کومه چې دمخ پد حدودو کې وي ، مترسل يعنې دزنې لاندې چې کوم ويختان رازوړند دي دهغې وينځل ضروري دي نه مسح .

دويمه مسئله : په اودس کې دگيرې دخلال حکم :

(۱) داهل ظواهرو په نزد واجب دي . (۲) دجمهورو په نزد سنت يا مستحب دي .

داهل ظواهرو دليل : حديث ابوداود ”هكذا أمرني ربي“ او امر لپاره دوجوب يا فرضيت دی .
دجمهور دليل : قرآن کریم کې داودس دفرائضو په ضمن کې دگيرې دخلال ذکر نشته دی . دغه ش دصفت وضو په مشهور رواياتو کې هم دتخليل حکم نشته ، لهذا حديث الباب نه به استحباب يا سنتيت ثابت شي .

اهل ظواهرو ته جواب : امر په هر خای کې دوجوب لپاره نه وي ، لکه آيت ”واذا حللتم فاصطادوا“ کې اصطادوا يعنې صيغه د امر لپاره دوجوب نه ده .

خلال دگيرې طريقه : د بېرې دخلال دپاره دوه جائزي طريقي بنودل شوي دي (۱) چې د بېرې په بره طرف کې گوټي واچول شي او دبره طرف نه لاندې طرف خلل وکړي شي .
 (۲) دويم دا چې په بني لاس يو لپه اوبه راواخيستل شي او زنې ته يې لاندې طرف نه نزدې کړي او د بېرې په لاندې طرف کې گوټي داخلي کړي شي او بره طرف خلل کړي شي . ۱۰ وکيفيته ان يدخل اصابعه فيها ويخلل من الجانب الاسفل الي فوق) وهو المنقول عن شمس الامة الكردي . (۱)

بَابُ تَخْلِيلِ الْأَصَابِعِ

باب دی په بيان دخالولو دگوټو کې :

{ ۱۳۳ } عَنْ عَاصِمِ بْنِ لَقِيطٍ بْنِ صَبْرَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَنِ الْوُضُوءِ قَالَ أَسْبَغَ الْوُضُوءَ وَخَلَّلَ الْأَصَابِعَ وَبَالَغَ فِي الْإِسْتِنْشَاقِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَائِمًا . رواه الاربعة وصححه الترمذي و

ابن خزيمة والبغوي وابن القطان^(١).

توجهه: د عاصه بن لقيط بن صبره نه روايت دي چې خما پلار ويلي دي چې ما عرض وکړ چې ای دالله رسولنه ماته د اودس په باره کې څه خبره وکړه رسول الله ﷺ وفرمايل چې پوره او مکمل اودس کوه او دگوتو خلال کوه او په استثناک کې مبالغه کوه مگر که ته روژه داروي نو مبالغه مه کوه. د دي حديث روايت ثلورو محدثينو کړي او ترمذي، ابن خزيمة، بغوي او ابن قطن داصحيح گنرلي دي.

(١٣٥) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا تَوَضَّأْتَ فَخَلِّ اَصَابِعَ يَدَيْكَ وَرَجْلَيْكَ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَحَسَنُهُ^(٢).

توجهه: د حضرت ابن عباس رضى الله عنه نه روايت دی چې رسول اکرم ﷺ فرمايلي دي چې کله ته اودس وکړي نو د لاسونو او د خپو گوتي خلال کړه. د دي حديث روايت احمد، ابن ماجه او ترمذي کړي دي او ترمذي دا حسن گنرلي دي.

مسئله الباب: په اودس کې دگوتو دخلال حکم:

١، دبعضي اهل ظواهرو په نزد دگوتو خلال واجب دی (٢)، دانه اربعو په نزد دگوتو خلال مننون يا مستحب دی

داهل ظواهرو دليل: حديث الباب "خلل الاصابع" صيغه دامر دوجوب لپاره ده.

دجمهور دليل: آيت وضو او په مشهور حديثو کې دتخليل اصابع ذکر نشته دی.

اهل ظواهرو ته جواب: امر په هر ځاي کې دوجوب لپاره نه وي آيت (واذا حللتم فاصطادوا) تير شو

قوله "أصبغ الوضوء" داصباغ في الوضوء درجې دي

١. فرض: د فرض مقدار هر اندام لره وينخل او دسر مسح کول ٢. سنت: اعضاء مغسوله لره دري دري ځله وينخل ٣. استحباب: هر اندام لره دوينخلو نه پس په دې اوبه بهول.

(١) ابودود کتاب الطهارة ج ١ ص ١٩ باب في الاستنار، ترمذي ابواب الطهارة ج ١ ص ١٩ باب في تحليل الاصابع سمي کتاب الطهارة ج ١ ص ٣٠ باب الامر بتحليل اللحية، ابن ماجه ابواب الطهارة ص ٣٥ باب تحليل الاصابع سمي سر غريفة کتاب الطهارة ج ١ ص ٧٨ رقم الحديث ١٥٠.

(٢) ترمذي ابواب الطهارة ج ١ ص ١٩ باب في تحليل الاصابع، ابن ماجه، ابواب الطهارة ص ٣٥ باب تحليل الاصابع، مسند احمد ج ١ ص ٢٨٧

باب في مسح الأذنين باب دي په مسح د غوږونو کې :

(۱۳۶) عَنْ إِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَوَّضًا فَغَرَقَ عُرْقَةَ فَفَسَلَ وَجْهَهُ ثُمَّ غَرَقَ عُرْقَةَ فَفَسَلَ يَدَهُ اليمىي ثُمَّ غَرَقَ عُرْقَةَ فَفَسَلَ يَدَهُ اليسرى ثُمَّ غَرَقَ عُرْقَةَ فَفَسَلَ بِرَأْسِهِ وَأَذْنَيْهِ دَاخِلَهُمَا بِالسَّبَابَتَيْنِ وَخَالَفَ بِإِبْهَامَيْهِ إِلَى قَاضِيهِ فَمَسَحَ قَاضِيَهُمَا وَبَاطِنَهُمَا ثُمَّ غَرَقَ عُرْقَةَ فَفَسَلَ رِجْلَهُ اليمىي ثُمَّ غَرَقَ عُرْقَةَ فَفَسَلَ رِجْلَهُ اليسرى رواه ابن حبان، وآخرون وصححه ابن خزيمة وابن مندة. (۱)

ترجمه : حضرت عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کوزا کوزا غرقه ففسل ووجهه ثم غرقه ففسل يده اليمىي ثم غرقه ففسل يده اليسرى ثم غرقه ففسل برأسه وأذنيهما بالسبابتين وخالف بإبهاميه إلى قاضييه فمسح قاضييهما وباطنهما ثم غرقه ففسل رجليه اليمىي ورجله اليسرى رواه ابن حبان، وآخرون وصححه ابن خزيمة وابن مندة دي لره صحيح مخرولي دي،

دوه اختلافي مسئلي :

اولي مسئله : په اودس کې دغوږونو وظيفه ! مسح يا غسل؟

(۱) دداود ظاهري رحمه الله او دامام زهري رحمه الله په نزد دغوږونو وظيفه غسل (وینخل) دي

(۲) دانعم اربعو رحمه الله په نزد دغوږونو وظيفه مسح ده

دفریق اول دليل : دقرآن آیت (فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ) کې په لحاظ دلفوي معنى غوږ هم په مخ کې داخل دی لهذا ددي وینخل لازم دي

دائمه اربعو رحمه الله دليل : حديث (إِنَّمَا الْأَذْنَانِ مِنَ الرَّأْسِ) لهذا دسر په شان به دغوږونو مسح هم وي

(۱) صحيح ابن حبان كتاب الطهارة ج ۳ — ۱۵۴ رقم الحديث ۱۰۸۲، صحيح ابن عمر كتاب الطهارة ج ۱ — ۷۷ برقم ۱۲۸، تلخيص المجرب ج ۱ — ۹۰ باب سنن الوضوء .

د فریق اول جواب : د حدیث په مقابله کې لغوي معنی بایدې د شرعي احکاماتو مدار نه وي
دویمه مسئله : د غوړونو د مسح لپاره دنوي اوبو راخیستلو حکم
 ۱. دامام شافعي رحمه الله په نزد د غوړونو د مسح لپاره نوي اوبه ضروري دي د سر نه پاتې شوني اوبه کې
 نه دي

۲. دامام ابو حنیفه رحمه الله . مالک و احمد رحمه الله په نزد غوړ د سر تابع دی لهذا خدا اوبه ضروري نه دي
دامام شافعي رحمه الله دليل : حدیث د ابو داود " وأخذ ماءً جدیداً الصاخیه " أي الأذنین .

دائمه ثلاثو رحمه الله دليل : حدیث " الأذنان من الرأس " رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل چې
 غوړونه سر سره دي یعنې د سر تابع دي ، او په یو حدیث کې " واذا مسح رأسه خرجت الخطايا من
 أذنيه " په دې کې د مسح نسبت سر طرفته او کړې شو او د گناهونو د غوړزیدو نښه یې غوړونه
 او گرځول .

امام شافعي رحمه الله ته جواب : د تطبیق صورت دادې چې " وأخذ ماءً جدیداً " و الا حدیث
 لره د گوټې داو چپدو په صورت باندې محمول کړې شي .

بَابُ التَّيْمَنِ فِي الْوُضُوءِ

په اودس کې په ښي طرف د شروع کولو باب :

{۱۴} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كُفَّكُمْ فَأَبْدُوا يَمَانِيَكُمْ

رواه الاربعة وصححه ابن خزيمة (۱)

توجه : د حضرت ابې هريره رضي الله عنه نه روايت دي هغه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم
 فرمانلي دي چې کله تاسو اودس کوئ نو په خپل ښي طرف شروع کوئ د دي حدیث روايت څلورو
 محدثينو کړي او ابن خزيمة صحيح گڼي دي

بَابُ مَا يَقُولُ بَعْدَ الْفَرَاغِ مِنَ الْوُضُوءِ

باب دي په بيان دهغه شئ کې چې ويلي شي روسته د فار غيمود اودس نه :
{١٣٨} عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُبَلِّغُ أَوْ
فَيَسْتَبِغُ الْوُضُوءَ ثُمَّ يَقُولُ : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ
وَرَسُولُهُ إِلَّا فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةِ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَزَادَ اللَّهُمَّ
اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ ^(١)

ترجمه : د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلي دي چې رسول كريم صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي
دي چې په تاسو کې يو سړي او يو کس اودس وکړي نو ښه طريقې سره اودس وکړي بيا دا دعا
ودايي (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ) يعنې زه
گواهي ورکوم چې الله يو ذات دي او دالله نه په غير بل هيڅ معبود نشته يک يو ذات دي هيڅوک
ورسره شريک نشته او زه گواهي ورکوم چې په تحقيق محمد صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دالله بنده او رسول دي . نو
دده دپاره به دجنت اته واړه دروازي پرانستې شي په دي کې يې چې د کومي دروازي نه خوښه وي
داخل به شي . د دي حديث روايت مسلم او ترمذي کړي دي او دا الفاظ يې زيات کړي دي چې
اللهم اجعلني من التوابين واجعلني من المتطهرين) يعنې اى الله ما د ډير توبه ويستونکو کسانو
او د ښه پاکيزو خلکو نه وگړزوي .

مسئله الباب : په يو روايت کې د شهادتين نه پس د " اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ
الْمُتَطَهِّرِينَ " زياتوالې هم راغلې دي . لهذا مکمله دعا لوستل پکار دي .

بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ

په موزو باندې د مسحې باب :

{١٣٩} عَنِ الْمُبَيْرِغَةِ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَأَهْوَيْتُ لِأَنْ يَرَّ

خُفِيَ فَقَالَ دَعْنِي فَإِنِّي أَدْخَلْتُهَا طَاهِرَتَيْنِ عَلَيْهِمَا رَوَاهُ الشَّيْخَانِ (١).

ترجمه : حضرت مغیره ابن شعبه رضی اللہ عنہ و یلی دی چې زه د رسول الله صلی اللہ علیه و آله سره په یو سفر کې وه ما اراده وکړه چې د سې عادت د مبارکو خپو نه موزي او باسم نو هغه و فرمايل چې دا پرېږده چې ما په تحقیق سره دا د طهارت په حالت کې په خپو کړي دي . نو په هغې یې مسح وکړه . د دي حدیث روایت شیخینو کړي دي .

{ ١٢٠ } وَعَنْ مُرَيْجِ بْنِ هَانٍ قَالَ أَكَيْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَسَالَهَا عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَيْنِ فَقَالَتْ : عَلَيْكَ يَا بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَاسْأَلْهُ فَإِنَّهُ كَانَ يَسَافِرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلْتَاهُ فَقَالَ جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ لِلْمُسَافِرِ وَيَوْمًا وَلَيْلَةً لِلْمُقِيمِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (٢).

ترجمه : شرح بن هانی و یلی دي چې حضرت عائشې رضی اللہ عنہا ته ورغلم چې د موزو د مسح په باره کې تري پوښتنه وکړم نو هغې راته وویل چې د ابې طالب زوي ته ورش . رضی اللہ عنہ د هغه نه پوښتنه وکړه ځکه چې هغه به د رسول اکرم صلی اللہ علیه و آله سره سفر کاوه نو مونږ د هغه نه پوښتنه وکړه هغه و فرمايل چې رسول الله صلی اللہ علیه و آله د مسافر د پاره درې ورځې او شپې مقرري کړيدي او د مقیم د پاره یې یوه ورځ او شپه مقررې کړي ده . د دي حدیث روایت مسلم کړي دي .

{ ١٢١ } وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ لِلْمُقِيمِ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَلِلْمُسَافِرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَيْنِ رَوَاهُ ابْنُ جَارُودٍ وَآخَرُونَ وَصَحَّحَهُ الشَّافِعِيُّ وَالْخَطَّابِيُّ وَابْنُ خَرِيزَةَ (٣).

ترجمه : د حضرت ابې بکره رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې په تحقیق رسول الله صلی اللہ علیه و آله په موزو باندې په مسح کې د مقیم د پاره یوه ورځ او یو شپه او د مسافر د پاره درې ورځې او درې شپې متعین کړي دي د دي حدیث روایت ابن جارد او نورو محدثینو کړي دي او دا حدیث امام شافعي رحمته الله ، خطابی او ابن خریزه صحیح گنرلي دي .

(١) بخاری کتاب الطهارة ج ١ ص ٣٣ باب اغتسل رجله مسلم کتاب الطهارة ج ١ ص ١٣٢ باب المسح علی الخفین .

(٢) مسلم کتاب الطهارة ج ١ ص ١٣٥ باب الطهارة فی المسح علی الخفین .

(٣) المصنف لابن جرود ص ٣٩ رقم الحديث ٨٧ ، تلخیص المبرور ج ١ ص ١٥٧ باب المسح علی الخفین .

{١٣٢} وَعَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا إِذَا لَمْ نَسْهَرُوا أَنْ لَا نُنْزِعَ خِفَافَنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَا يَلْبِصُهُنَّ إِلَّا مِنْ جَنَابَةِ لَيْكِنٍ مِنْ عَائِطٍ وَبُولٍ وَتَوْمٍ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَاللَّسَّالِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَآخَرُونَ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْخَطَّابِيُّ وَابْنُ خُزَيْمَةَ وَحَسَنَهُ الْبُخَارِيُّ ^(١).

ترجمه : حضرت صفوان ابن عسال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته امر فرمانلي دي چې كله مونږ په سفر کې و چې تردري و ورځو او شپو پوري موزي مه وباسئ په غير جنابت نه ليکن د غټو او وړو بولو او د خوب د وجهي نه موزي مه وباسئ، دا حديث احمد رحمه الله نسائي رحمه الله، ترمذي او نورو محدثينو روايت کړي دي. ترمذي خطابي او ابن خزيمه صحيح گڼلي دي او بخاري حسن گڼلي دي.

{١٣٣} وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَوْ كَانَ الَّذِينَ يَلْزَأِي لَكَانَ أَشَقَّ الْخُفِّ أَوَّلِيَّ بِالسَّحَابِ مِنْ أَعْلَاهُ وَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسَحُ عَلَى كَأْهِرِ خُفَيْهِ. رَوَاهُ ابوداود واسناد حسن ^(٢).

ترجمه : حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي که چرته دين په رايه وي نو د موزي لاندې طرف مسح به بهتره وه د موزي د بر طرف نه او په تحقيق ما رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ليدلي دي چې د موزو په ښکاره او بر طرف يې مسح کوله د دي حديث روايت ابوداود کړي دي او اسناد يې حسن دي.

{١٣٤} وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حُرُوفَةِ تَبُوكَ بِالسَّحَابِ عَلَى الْخُفَّيْنِ قَالَ ثَلَاثَ لَيْلٍ مُسَافِرٍ وَيَوْمَ وَلَيْلَةٍ لِلْمُقِيمِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ وَرَجَّاهُ رَجَالُ الصَّحِيحِ ^(٣).

ترجمه : حضرت عوف بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې مونږ ته رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تبوک په غزا کې په موزو باندي د مسح امر وکړ هغه وفرمايل چې د مسافر د پاره دري او د مقيم يوه ورځ او

(١) مسند احمد ج ٤ ص ٢٣٩، ٢٤٠. ترمذي ابواب الطهارة ج ١ ص ٢٧ باب المسح على الخفين للسنن والقيم، نسائي كتاب الطهارة ج ١ ص ٣٢ باب الترتيب في المسح على الخفين للسنن، صحيح ابن خزيمة كتاب الطهارة ج ١ ص ٩٩ رقم الحديث ١٩٩، تلخيص الخبير ج ١ ص ١٥٧ باب المسح على الخفين.

(٢) ابوداود كتاب الطهارة ج ١ ص ٢٢ باب كيف المسح.

(٣) مسند احمد ج ٦ ص ٢٧، مجمع الزوائد كتاب الطهارة ج ١ ص ٢٥٩ باب الترتيب في المسح على الخفين نقلًا عن الطبراني الأوسط، كشف الاستار عن زوائد الترمذي كتاب الطهارة ج ١ ص ١٥٧ رقم الحديث ٣٠٩.

يوه شپه . دا حديث احمد او طبراني په اوښه کې بيان کړې دی همدې ډولې چې د رجال چې د صحيح احاديثو رجال دي .

په موزو باندې د مسح تفصيلي بحث

په موزو باندې مسح دوه شرطونه دي: (۱) چې په سهول او اساسا سره پکې يو مسل جوړ شي .
۲. او نه هم پيدا کړي شي .

فقهی توجیه: مسح د مسح نه دي . دکوم دوجې نه چې د جبر و لمعه ده سخلو غسل نه مسح نه داسا په توګه مسعل شوه .

دمسح علی الخفين مشرو عيت او ثبوت :

علماء ليکلی دي چې مسح علی الخفين ددې امت د خصوصياتو نه دي . لکه څنګه چې د نبي کریم ﷺ ارشاد دی "صلوا في خفافكم فان اليهود لا يصلون في خفافهم" .

شيعه و افض او دخوارجو نه علاوه پوره امت په دې خبره باندې اتفاق دی چې مسح علی الخفين مطلق جائز دی که سفر وي يا حضر . ديو ضرورت دوجې وي يا بلا ضرورت . سړي او ښځي ټولو لپاره همدا حکم دی .

دشيعه و افضو دليل : حضرت علی رضی الله عنه د مسح علی الخفين قائل نه وو

دخوارجو دليل: په کتاب الله کې د غسل رجليں حکم راغلې دی . مسح علی الخفين ددې مخالف حکم دی .

داهل سنت والجماعت دلائل:

۱.... داودس آيت (وامسحوا برؤسکم وأرجلكم) يعنې دارجلکم جر والا قرأت دکوم مطابق چې دخپړ مسح کول پکار وو . دا حکم دموزو اغوستو په وخت کې دی .

۲... احاديث متواتره کوم چې د مسح علی الخفين دجواز په ثبوت باندې دلالت کوي . قولې او فعلې :

(الف) حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه . عمر فاروق رضی الله عنه . عبدالله بن عمر رضی الله عنه . ابن عباس رضی الله عنه . ابن مسعود رضی الله عنه . ابن عمرو رضی الله عنه . عائشه رضي الله عنها . ابوهريره رضی الله عنه . او نور

صحابه کرام رضي الله عنهم روايت کوي چې "إله عليه السلام مسح على الخفين" .

(ب) دحضور ﷺ ارشاد دی "لمسح المقيم يوما وليلة والمسافر ثلاثة أيام وليلاتها" .

۳.... ټول صحابه کرام رضي الله عنهم دمسح علی الخفين په جواز باندې قائل پاتې شوي دي .
حسن بصري رحمانه وایي چې زه دبدر اویا صحابو سره ملاو شوم . هغه ټول دمسح علی الخفين

د جواز قائله وو . امام احمد رحمۃ اللہ فرمايي "ليس في قلبي شيء من المسح على الخفين فيه اربعون حديثاً عن صحابة النبي صلى الله عليه وسلم موقوفاً ومرفوعاً" يعنې فرمايي چې زما په زړه کې د مسح على الخفين متعلق هيڅ شېه نشته . ځکه چې ددې په باره کې د خلو بنيت صحابو نه مرفوع او موقوف روايتونه دي . امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ فرمايي " ما قلت بالمسح على الخفين حق جاء في مثل ضوء النهار " زه د مسح على الخفين قائل په هغه وخت کې او گر څيدم چې کله ماته درنا ورځي په شان ددې دلائل واضح شو نو امام مسح على الخفين د اهل سنت والجماعت يوه پيژندنه او گرځوله ابن عبدالبر رحمۃ اللہ فرمايي " (أي المسح على الخفين) مذهب سائر أهل بدر والحديبية

وغيرهم من المهاجرين والانصار وسائر الصحابة والتابعين وفقهاء المسلمين " **شيعه ته جواب :** بعضي صحابو ته تر هغه وخته پورې تردد وو ترڅو پورې چې ددوي په علم کې دانه وو راغلي چې حضور ﷺ نزول مانه يعنې آيت داودس (کوم کې چې د مشهور قرات مطابق د غسل رجلين حکم دی) نه پس هم مسح على الخفين څه شي دی ، چې کله دوي ته ددې علم او شونو بيا تردد هم ختم شو ، چنانچې دباب حديث نمبر ۱۴۰ " جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَةَ آيَاتٍ وَكَيْلَئِنَّ لِلْمُسَافِرِ يَوْمًا وَكَيْلَةً لِلْمُقِيمِ " او حديث نمبر ۴۳ " لَوْ كَانَ الْيَهُودُ بِالزَّأْيِ لَكَانَ اسْتَقْلَ الْخُفَيْنِ أَوَّلَى بِالسَّحِّ مِنْ أَعْلَاهُ وَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَسْحُ عَلَى قَاهِرِ خُفَيْهِ " دواړه د حضرت علي رضی اللہ عنہ منقول دي .

خوار جو ته جواب : (۱) ددې متعلق روايتونه حد دتواتر ته رسيدلي دي د کوم په ذريعي سره چې د کتاب الله ديو حکم دتقييد يا ددې په حکم کې اضافه ممکنه ده . (۲) دا ويل چې مسح على الخفين د اودس د آيت خلاف دی دا غلطه ده ځکه چې داودس په آيت کې د "أرجلكم" دوه قرونه مشهور دي . يو بالنصب د کوم نه چې غسل ثابت دی او دا حالت په غير خف باندې معمول دی ، دويم بالجبر د کوم نه چې د مسح ثبوت دی او دا حالت په خف باندې معمول دی همداسي دقرآن په آيت باندې مکمل طور باندې عمل کول دي .

د مسح على الخفين دمدت په باره کې اقوال :

(۱) امام ابو حنيفه ، شافعي ، او احمد رحمهم الله په نزد د مقيم لپاره يو ورځ او يو شپه او مسافر لپاره دري ورځي او دري شپي د مسح مدت دی . (۲) امام مالک رحمۃ اللہ په نزد چې ترڅو پورې

موزې او نه باسي يا ورته جنابت لاحق نه شي نو مسح دې پرې کوي مقيم وي او که مسافر . گویا چې دا عدم توقیت قائل دی او جمهور د توقیت قائل دي .

دا امام مالک رحمه الله دليل : د ابو داود دوه روايتونه ۱. د خزيمه بن ثابت رضي الله عنه حديث "ولو

استزناه لؤادنا" يعنې که مونږ د حضور صلی الله علیه و سلم نه ددريو ورځو نه زيت اجازت اخيستل غوځلي نو مونږ ته به يې ددريو ورځو نه دزياتې مسح کولو اجازت هم راکړې وي .

۲.... حديث دابي بن ابي عماره رضي الله عنه : دوي دحضور صلی الله علیه و سلم نه ديوې ورځي دمسح اجازت وغوځلو حضور صلی الله علیه و سلم ورله اجازت ورکړو ، ددوو ورځو يې ترې اوغوځلو نو وري کړو ،

مخکې بيا ابي فرمايي "حق بلغ سبعا" يعنې حضور صلی الله علیه و سلم مونږ ته داوه (۷) ورځو پورې دمسح کولو اجازت راکړو . په يو روايت کې دي چې حضور صلی الله علیه و سلم په آخر کې دا هم او فرمايل

"ما هئت" کوم وخت پورې چې غواړي مسح کولې شي .

د جمهورو دلائل : د باب ۱۴۰ نمبر حديث د حضرت علي رضي الله عنه حديث دي (۲) د حضرت

علي رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم مسح على ظاهر خفيه . (۳) د ابي بکره

رضي الله عنه روايت چې د باب ۱۴۱ نمبر حديث دي په دي کې د مسح په توقیت باندي تصريح شويده (

جعل رسول الله صلی الله علیه و سلم للمقيم يوماً وليلة وللمسافر ثلاثة ايام ولياليهم في المسح على

الخفين .) (المنتقى لابن جارود ص ۲۹ . موارد الظمان ص ۷۲ .

حضرت صفوان بن عسال رضي الله عنه ۱۴۲ نمبر حديث روايت کړي دي ويلي يې دي چې (کان رسول

الله صلی الله علیه و سلم يا امرنا اذا كنا سفرأ الخ) .

امام مالک رحمه الله ته جواب :

۱.... په اولني حديث کې دننه د (لو استزناه لؤادنا) الفاظو زيادت صحيح نه دي لکه چې علامه

زيلعي رحمته الله او علامه ابن دقيق العيد د دي ضعف بيان کړي دي . (معارج ص ۳۳) .

او بعض حضراتو ويلي دي چې دا ابتدايې واقعه ده او دې نه پس وقت او موده مقرر شوه او بعض

حضراتو دا جواب کړي دي چې دا د حضرت خزيمه رضي الله عنه خپل گمان دي او شرعاً حجت او دليل نه

دي . او د دي ټولونه بهتر جواب د ترمذي په شرح کې علامه ابن سيد الناس کړي دي لوهبت له

تقريباً حجة لان الزيادة على التوقيت مظنونة بأنهم لو سئلوا زادهم وهذا صريح في انهم لم يستلوا ولا زيدوا فكيف تثبت زيادة بغير دل على عدم وقوعها كما في هرح الملتقي للشوكاني . يعنى معنى دا چې كه چرته دا حديث ثابت هم شي نو په دي سره حجت او دليل نه شي قائم كيدي ځكه چې په يو وقت باندې دغه زيادت شكمن او مظنون دي په دي شان سره كه دوي زياتوالي غوښتي وي هغې به دوي ته زياتوالي كړي وي او دا صريح دي په دي كې چې دوي زياتوالي نه دي غوښتي او نه دوي ته زياتوالي شوي دي نو په داسې خبره څنگه زيادت ثابت شي چې په عدم وقوع باندې دلالت كوي (۲) **دليل** : د امام مالك رحمه الله دويم استدلال په ابو داؤد كې د حضرت ابي بن عماره رضي الله عنه

روايت دي . انه قال يا رسول الله صلى الله عليه وسلم المسح على الغنيتين ؟ قال نعم قال يوماً ؟ قال ويومين ؟ قال ثلاثة ؟ قال نعم وما هئت . او په يو روايت كې داسې دي عن ابي بن عماره (قال فيه حق بلغ سبقاً قال رسول الله صلى الله عليه وسلم نعم ما بدالك) دغه روايت په عدم توقيت باندې صريح او ښكاره دي . ليكن د دي جواب دا دي چې دا د سند په اعتبار سره ضعيف دي لكه چې امام ابو داؤد رحمه الله فرمائي دي وقد اختلف في اسناده وليس هو بالقوي او امام يهقي په كتاب المعرفه كې فرمائي : اسناده مجهول او امام دارقطني په خپل سنن كې ليكلي دي چې دغه اسناد ثابت نه دي او بخاري ويلي چې صحيح نه دي او امام نووي رحمه الله په شرح المذهب كې نقل كړي چې ايمه و د دي په ضعف باندې اتفاق كړي دي او جوزجاني په موضوعاتو كې شمار كړي دي . او په دي كې عبد الرحمن بن رزين . محمد بن يزيد او ايوب بن قطن ټول مجهول دي . (معرف السنن ج ۱ ص ۳۳)

دمسح على الغنيتين كيفيت : په موزو باندې مسح دپاسه طرف يا لاندې يا په دواړو طرفونو ؟ (۱) امام مالك او امام شافعي رحمه الله په نزد اعلی او اسفل دواړو طرف، اعلی باندې واجب او اسفل باندې مستحب ده . (۲) دامام ابو حنيفه رحمه الله او احمد رحمه الله په نزد صرف پاسې حصه باندې ، په اسفل باندې نه واجب ده او نه مستحب .

دامام شافعي رحمه الله او دامام مالك رحمه الله دليل : دمغيره بن شعبه رضي الله عنه حديث په سند دolid بن مسلم "لمسح أهل الغف وأسله" .

دامام ابو حنيفه او احمد رحمهم الله دليل : حديث دعلي رضي الله عنه " لو كان الزمان بالزواي لكان أسفل الغنّ أولى بالمسح من أعلاه وقد رأيته رسول الله صلى الله عليه وسلم يمسح على قاهر

عُفْيَهُ“ همدارنگه دمغیره رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ احاديث (کوم چې د ولید بن مسلم په واسطه سره نه دي) دکوم چې الفاظ دادي: ”فمسح على الخفين طاهرهما“.

لويق اول ته جواب: د ولید بن مسلم روايت لره اکثر و محدثينو ضعيف او معلول گرځولي دي . د دويم روايت په رڼا کې دا هم ممکنه ده چې حضور ﷺ اصلا اعلى الخف باندې مسح کړي وي ليکن اسفل نه د منع کولو دپاره يې د لاس نه اوښولو ، دې لره مسح سره تعبير او کړې شو .

أَبْوَابُ لَوَاقِصِ الْوُضُوءِ د اودس د ماتوونکو شيانو بایونه :

بَابُ الْوُضُوءِ مِنَ الْخَارِجِ مِنْ أَحَدِ السَّبِيلَيْنِ د یو د دوو لارو نه د خار جیدو په وجه د اودس باب :

{۱۷۵} عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ مَنْ أَخَذَتْ حَقِي يَتْرُكُهَا قَالَ رَجُلٌ مِنْ حَضَرٍ مَوْتٌ مَا الْحَدَّثُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قُتِلَ أَوْ هُوَ ظَرْفٌ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۱)
ترجمه : د حضرت ابي هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلى دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي : د هغه چا مونځ نشي قبلیدې چې بي اودسه شي ترڅو پوري چې اودس وکړي د حضرموت يوسري وويل اي ابي هريره بي اودسه کيدل څه شې دي ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل چې پسکى او ياتيز . د دې حديث روايت شيخينو کړي دي .

{۱۷۶} وَعَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ فِي بَطْنِهِ قِطْعَةً فَاغْلُظْ عَلَيْهِ أَعْرَجَ مِنْهُ قِيءَ أَمْزَ لَا فَلَاحَ يَخْرُجَنَّ مِنَ الْمَسْجِدِ حَتَّى يَسْتَنْحَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۲)
ترجمه : او د حضرت ابي هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلى دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي کله چې ستاسي په خيټه کې يو څه پيدا شي يعنې گبرېر پکې راشي او هغه په اشتباه کې شي چې ايا څه شي خارج شوي دي او که نه نو د مسجد نه دي نه وځي څو پوري يې چې اواز وانه وري او يايې بوي معلوم نکړي . د دې حديث روايت مسلم کړي دي .

(۱) بخاري كتاب الوضوء ج ۱ — ۲۵ باب في الوضوء ، مسلم كتاب الطهارة ج ۱ — ۱۱۸ باب وجوب الطهارة للصلاة .

(۲) مسلم كتاب الحيض ج ۱ — ۱۵۸ باب النبل على ان من قلن باع

{۱۲۷} وعن صفوان بن عسالٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ قُتَيْبَةَ عَنْ حَدِيثِ السَّيِّحِ لَكِنْ مِنْ طَلْحِ بْنِ قَلْبُكٍ وَكُومٍ رَوَاهُ

احمد و آخرون باسناد صحيح^(۱).

ترجمہ : حضرت صفوان بن عسال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نہ د مسح پہ بارہ کہی مرفوع روایت دی ہے لیکن دہ کو او تشو بولو او د خوب پہ وجہ اودس ماتیہی . د دی حدیث روایت احمد او نورو محدثینو کری او اسناد یی صحیح دی .

{۱۲۸} و عن علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ رَجُلًا مُدَّاهَ فُلْكَتُ اسْتَحْيِي أَنْ أَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا كُنْتُ ابْنَتُهُ فَأَمَرْتُ الْبَقْدَادَ بْنَ الْأَسْوَدِ فَسَأَلَهُ فَقَالَ يَغِيْلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوَضَّأُ رَوَاهُ الْهَيْمَانُ^(۲).

ترجمہ : حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ویلی دی ہے زہ یو داسی سری وم ہے دیرہ مذہی بہ رانہ تلہ ماتہ حیار تلہ ہے د نبی ﷺ نہ پوئستہ و کرم خککہ ہے د نبی ﷺ لور حما پہ نکاح کہی وہ نو مقدار ابن اسود تہ می پہ دی بارہ کہی امر و کر ہفہ تری پوئستہ و کرہ نو نبی ﷺ ورتہ و فرمائیل ہے استنجادی و کری او اودس دی و کری .

{۱۲۹} و عَنْ عَائِشِ بْنِ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَى مِثْبَرِ الْكُوفَةِ يَقُولُ كُنْتُ أَحَدًا مِنَ الْمَذِيهِ هَذِهِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَسْأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَتْ ابْنَتُهُ عِنْدِي فَأَسْتَحْيِي أَنْ أَسْأَلَ فَأَمَرْتُ عَمْرًا فَسَأَلَهُ فَقَالَ إِنَّمَا يَغِيْلُ مِنْهُ الْوُحُومُ رَوَاهُ الْحَمِيدِيُّ فِي مُسْنَدِهِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۳).

ترجمہ : حضرت عائشہ بن انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایی ہے ما د کوفی پہ ممبر باندی د حضرت علی بن ابی طالب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نہ اوریدلی دی ہے ویل یی ہے زہ د مذہی پہ وجہ پہ دیرہ سختی کہی وم ما غوبتل ہے بذات خود رسول اللہ ﷺ نہ پوئستہ و کرم او د ہفہ ﷺ لور زما پہ نکاح کہی وہ نو زہ شرمیدم ہے پوئستہ تری و کرم نو عمار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تہ می حکم و کرہ نو ہفہ تری پوئستہ و کرہ نو رسول اللہ ﷺ و فرماییل ہے دی نہ اودس کافی دی . د دی حدیث روایت حمیدی پہ خپل مسند کہی کری دی او اسناد یی صحیح دی .

(۱) مسند احمد ج ۳ ص ۲۳۹ ، ۲۴۰

(۲) بخاری کتاب الغسل ج ۱ ص ۴۱ باب غسل المذی ، مسلم کتاب الطہارۃ ج ۱ ص ۱۴۳ باب المذی .

(۳) مسند حمیدی ج ۱ ص ۲۳ برقم ۳۹ رستن لائی کتاب الطہارۃ ج ۱ ص ۳۴ باب ما یغسل الوجه و ما لا یغسل من المذی .

(۱۵۰) و عن عائشة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ السَّعْدِ بْنِ عَدِيٍّ قَالَ كَرَّمَ اللَّهُ أَيْمَانَ أَكْرَاهِيَا لَمْ تَنْفَكَيْلَ غُسْلًا وَاحِدًا لَمْ تَكُونَا جِلْدًا قُلَّ صَلَاةُ رَوَاهُ ابْنُ حَبَّانَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۱)

توضیح: حضرت عائشی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ویلي دي چې د مستحاضې په باره کې د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پوښتنه وکړې شوه نو نبی عَلَیْهِ السَّلَام و فرمایيل چې د حیض په ورځو کې دي مونږ پرېږدي بیا دي یو غل وکړي بیا دي د هر مانع د وخت د پاره اودس کوي. د دي حدیث روایت ابن حبان وکړي دي او اسناد یې صحیح دي.

مسئله الباب: په دې باب کې دري نواقض داودس بیان شوي دي.

اولې ماتونکې داودس: خَارِجُ مِنَ السَّبِيلَيْنِ.

امام ابو حنیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دې خبره باندې اتفاق دی چې خارج من السبيلين ناقض داودس دی که معتاد وي یا غیر معتاد وي. دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد خارج من السبيلين که معتاد وي نو ماتونکې دې اودس لره ورنه نه دې، مثلاً مذي او دم استحاضه داجمهورو په نزد دنصوصو دمطلق کیدو دوجې نه ناقض داودس دی او امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ددېنه اودس لره امر تعبدی ګرځوي.

دویم ماتونکې داودس: خروج مذي، بالاتفاق اودس لره ماتونکې دی تفصیل یې په "باب ما جاء في المذي" کې تیر شري دی.

دریم ماتونکې داودس لره: دم استحاضه، ددې بیان هم مفصلاً "باب الاستحاضه" کې تیر شوي دي.

بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّوْمِ

باب دې په بیان د هغه څه کې چې د خوب په باره کې راغلي دي:

وَقَدْ تَقَدَّمَ حَدِيثُ صَفْوَانَ بْنِ عَسَالٍ فِيهِ.

په دې باره کې د صفوان بن عسال حدیث مخکې تیر شوي دي.

{۱۵۱} و عن أنس بن مالك رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عَهْدِهِ يَلْتَقِطُونَ الصَّغَاءَ حَتَّى يُلْفَقَ رُؤُوسُهُمْ ثُمَّ يَصْلُونَ وَلَا يَتَوَضَّئُونَ رواه أبو داود والترمذي بإسناد صحيح واصله في مسلم (۱).

ترجمه : حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ویلی دی چې د نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصحابو به د ده په زمانه کې د ماسختن د مانځه انتظار کاوه تر دې پورې چې سرونه به یې د پرکالۍ په وجه ښکته نیولې ویا به یې مونځ وکړ او اودس به یې نه کاوه . د دې حدیث روایت ابو داؤد او ترمذی کړي دي په صحیح سند سره . او د دې اصل په مسلم کې دي .

{۱۵۲} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمْ يَسْأَلِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى النَّكْمِ وَلَا عَلَى الْقَائِمِ النَّكْمِ وَلَا عَلَى السَّاجِدِ النَّكْمِ وَهُوَ حَتَّى يَشْطَبَ فَإِذَا انْطَبَعَ كَوْنَهُ رواه البيهقي في المعرفة و قال الحافظ في التلخيص (۱-۱۲) إِسْنَادُهُ جَيِّدٌ (۲)

ترجمه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ویلی دی چې نشته په محبتې (شاکړو پې باندې) چې اوده وي او نه په ولاړ اوده او نه په سجده لرونکي او ده باندې اودس تر هغې پورې چې اړخ ولگوي نو کله یې چې اړخ ولگاوه اودس به کوي . د دې حدیث روایت بیهقي په اوسط کې کړي دي او حافظ په تلخیص کې ویلی دي چې اسناد یې جید دي .

مسئله الباب : خوب لره د ناقض وضو کیدو متعلق درې مشهور اقواله دادي :

(۱) اسحاق بن راهویه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حسن بصري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد مطلقا ناقض وضو دی .

(۲) حضرت ابو موسی اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، سعید بن المسیب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او امام اوزاعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد مطلقا ناقض نه دی .

(۳) ائمه اربعه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ استرخاء د مفاصلو (چې جوړونه یې سست شي) سره خوب لره ناقض داودس ګرځوي .

یا د ائمه اربعه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ په نزد استرخاء د مفاصل لپاره د معیار په تعین کې لاندې تفصیل دی .

(۱) ابو داؤد کتاب الطهارة ج ۱ — باب فی الوضوء من النوم ، ترمذی ابواب الطهارة ج ۱ — ۲۴ باب الوضوء من النوم ، مسلم کتاب الحیض ج ۱ — ۱۶۳ باب الدلیل علی ان نوم الجالس ... الخ

(۲) معرفة السنن والآثار کتاب الطهارة ج ۱ — ۳۶۹ ولم یحدث ۹۴۱ ، تلخیص الحیض ج ۱ — ۱۲۰

(۱) دامام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد مونځ کې دننه يا د مونځ نه بهر ولاړه او ناسته رکوع او د سجدي په حالت کې کوم چې دست مطابق وي ، اوده کيدل ناقض داودس نه دی ، په باقي حالاتو کې لکه ډډه لگول په ډډه سلاستل او په يو شي ډډه لگول اوده کيدل وغيره ناقض داودس دي .

(۲) دامام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نزد په ناسته په داسي حالت کې اوده کيدل چې کوناتي يې په زمکه باندې لگيدلې وي او دس لره ماتونکې نه دی ، او نور په ټولو حالاتو کې ناقض داودس دی .

۳.... دامام احمد رحمۃ اللہ علیہ په نزد داصح قول مطابق حالت قيام او قعود کې دنوم کثير او ددې دوو حالتونو نه علاوه نوم مطلقا ناقض دی .

۴.... دامام مالک رحمۃ اللہ علیہ په نزد نوم کثير مطلقا ناقض دی او قليل مطلقا ناقض نه دی .

د لړيق اول دليل : حديث دصفوان بن عسال رضي الله عنه "لكن من غاضط وبول ونوم" په دې کې نوم لره يې مطلقا ناقض گرځولې دی .

د لړيق دوم دليل : حديث دانس رضي الله عنه "كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عَهْدِهِ يَتَقَرَّوْنَ الْوُضُوءَ حَتَّى تَخْفَقَ رُءُوسُهُمْ ثُمَّ يَصَلُّونَ وَلَا يَتَوَضَّؤْنَ" په دې کې دصحابه کرامو د مطلقا نوم نه داودس نه کولو ذکر دی .

د لړيق لړيق دليل : حديث دابن عباس رضي الله عنه "ان الوضوء لا يجب الا على من مضطجعا فانه اذا اضطجع استرخت مفاصله" په دې کې داسترخاء مفاصل اعتبار کړې شوې دی . بيا داخافو بڼې تشرېح باندې دليل حديث دابو هريره رضي الله عنه "كَيْسَ عَلَى الْمُخَلَّيِ النَّكِمِ وَلَا عَلَى النَّكِمِ النَّكِمِ وَلَا عَلَى السَّاجِدِ النَّكِمِ وَهُوَ حَتَّى يَسْتَطِيعَ قِيَادًا اَوْ يَسْتَطِيعَ كَوْنًا" دی .

لړيق اول ته جواب : حديث صفوان رضي الله عنه د قليل او کثير فرق نه دې کړې شوې ليکن دنورو احاديثو نه دې لره استرخاء مفاصل والا خوب سره به مقيد کولې شي .

دويم لړيق ته جواب : په مسند بزار کې حديث دانس رضي الله عنه داسې مروي دې چې کومو صحابو ته خه ډوب خوب ورغلې وو هغوي ته حکم ورکړې شو لهذا ددې حديث نه د مطلق نوم غير ناقض کيدو باندې استدلال صحيح نه دی .

بَابُ الْوُضُوءِ مِنَ الدَّمْرِ

دويني دوچې نه داودس کولو باب :

(۱۵۲) عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَصَابَتْهُ لُحْمٌ أَوْ عَقَالٌ أَوْ قُلُشٌ أَوْ

مَذِي فَلْيَنْصَرِفْ فَلْيَتَوَضَّأْ ثُمَّ لِيَدِينْ عَلَى صَلَاتِهِ وَهُوَ فِي ذَلِكَ مَا لَا يَتَكَلَّمُ رواه ابن ماجه و في اسناده
مَقَالٌ وَقَدْ رَوَى حَدِيثَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فِي بَابِ الاسْتِجَاةِ (۱)

توجهه : حضرت عائشہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرماشي دي څوک چې ټي
وکړي او يا يې د پوزو نه وينه لاره شي او يا اولتي وکړي او يا تري مذي خارج شي نو سلام دي
وگرزوي او اودس دي او کړي او بيا دي په خپل دغه مونځ باندې بنا وکړي ولي چې څو پوري يې
خبري نه وي کړي هغه په مانځه کې دي د دي حديث روايت ابن ماجه کړي او د دي په اسناد کې
خبري شته او د حضرت عائشہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حديث د استحاضه په باب کې تير شوي دي.

{ ۱۵۲ } وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَ إِذَا رَغَفَ رَجَعَ فَيَتَوَضَّأُ وَلَمْ يَتَكَلَّمْ ثُمَّ رَجَعَ وَبَنَى عَلَى مَا قَدْ صَلَّي
رواه البيهقي وآخرون واسناده صحيح (۲)

توجهه : د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي کله به چې د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د پوزو
نه وينه وبهيد واپس به لار نو اودس به يې وکړ او خبري به يې نه وي کړي نو بيا به راواپس شو او
بنا به يې په هغه مونځ باندې وکړه کوم يې چې کړي و يعنې د سر نه به يې مونځ نه گرځاوه ، د دي
حديث روايت بيهقي او نورو کړي او اسناد يې صحيح دي.

{ ۱۵۵ } وَعَنْهُ قَالَ إِذَا رَغَفَ الرَّجُلُ فِي الصَّلَاةِ أَوْ ذَرَعَهُ الْقَيْءُ أَوْ وَجَدَ مَذِيًا فَإِنَّهُ يَنْصَرِفُ وَيَتَوَضَّأُ ثُمَّ
يُزْجِعُ فَيَتِمُّ مَا بَقِيَ عَلَى مَا مَضَى مَا لَمْ يَتَكَلَّمْ رواه عبد الرزاق في مصنفه واسناده صحيح (۳)

توجهه : حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي کله به چې په مانځه کې د يو سړي پوزه وينې شوه او
يا به ورته ټي پي شوه او يا به يې مذي وموندله نو هغه به د مانځه نه وگرځيد او اودس به يې وکړ بيا
به واپس راغي او پاتي مونځ به يې په تير شوي مونځ باندې پوره کړ ترڅو پوري به يې چې خبري نه
وي کړي . د دي حديث روايت عبد الرزاق په خپل مصنف کې کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

د جسم نه د وينې وتلو حکم

(۱) دامام مالک او دامام شافعي رحمهم الله په نزد ناقض داودس نه دی .

(۱) ابن ماجه كتاب الصلوة — ۸۷ باب ما جاء في البناء على الصلوة

(۲) سنن الكبرى كتاب الصلوة — ۲۵۹ باب يبي من سبغ الخبيث ... الخ .

(۳) مصنف عبد الرزاق كتاب الصلوة ج ۲ — ۳۳۹ باب الرجل يحدث ثم يرجع قبل أن يتكلم

(۲) دامام ابو حنیفه او دامام احمد رَحِمَهُمُ اللّٰهُ پە نزد چې دخپل ځای نه اوبهیري تجاوز کونکې وینه اودس لره ماتونکې ده .

امام مالک او دامام شافعي رحمهم الله دليل :

۱... دغزوۀ ذات الرقاع واقعه ده چې حضور ﷺ دمعمول مطابق دوو صحابه کرامو لره دشپي په وخت دیرې لپاره مقرر و فرمايل دهغوي نه يو پخپل نمبر کې په مونځ کې مشغوله شو . په دې کې يو مشرک چې داوړ نه ورته چرته پټ وو ، په ده باندې يې دتير گوزارونه شروع کړل ، ليکن هغه صحابي په مونځ کې مشغول وو مونځ قطع کول يې نه غوښتل . دمونځ نه چې کله فارغ شو او خپل ملگري يې چې راويځ کړل نو دده په بدن باندې يې چې وینه وکتله نو ويريد او وي ويل سبحان الله ! تازه په شروع کې ولي نه راويخولم ، چې کله ده اولنې تير په تا اويشتو ؟ نو هغه صحابي ورته جواب ورکړو ما يو سورت شروع کړې وو دهغه سورت پوره کولو نه بغير ما لمونځ ختمول نه غوختل . پس که وینه ناقض وضو وايي نو هغه به سمدستي مونځ ماتولو .

۲... مسر رَحِمَهُمُ اللّٰهُ وايي کومه شپه باندې چې په حضرت عمر رَحِمَهُمُ اللّٰهُ باندې حمله وکړې شوه نو ما وکتل چې حضرت عمر رَحِمَهُمُ اللّٰهُ ختمونځ کولو او دهغه دبدن نه وينې بهيدلې .

دامام ابو حنیفه رَحِمَهُمُ اللّٰهُ او دامام احمد رَحِمَهُمُ اللّٰهُ دلائل :

۱... دباب دري واړه حديثونه ، دهغې نه داوړني حديث په سند کې څه ناڅه کلام ضرور دی خو بيا هم داخريني حديثونو سند قوي او صحيح دی ، داين عمر صحابي قول غير مدرک بالقياس دې کوم چې دحديث مرفوع په درجه کې دی .

۲... دم استحاضه والا حديثونه هم داخنافو مؤيد دي ځکه چې هلته علت داستحاضې نه بلکه

وينې ويستل يې گرځولې دی "فلانها مرقوق" .

امام مالک او امام شافعي رَحِمَهُمُ اللّٰهُ ته جواب :

۱. دغزوۀ ذات الرقاع والا حديث نه استدلال صحيح نه دې ځکه چې (الف) دا حديث صحيح نه دې . (ب) ديو صحابي دې کوم چې ممکن دې چې دهغه اجتهاد وي . (ج) صحابي رَحِمَهُمُ اللّٰهُ مناجات په حالت کې وو ځکه دخروج دم پته ورته نه لگيده . (د) که وینه ناقض وضو نه ده نو ناپاک خو ضرور ده نو بيا ددې صحابي ددې دومره وينې وتلو باوجود چې څنگه مونځ او کړو او دهغه مونځ څنگه

صحيح شو ؟ فلما هو اياکم فهو جوابنا .

۲... حضرت عمر رَحِمَهُمُ اللّٰهُ مسلسل وینه بهيدله نو هغه دمعدور په حکم کې وو .

بَابُ الْوُضُوءِ مِنَ الْقَيْئِ

ګړخون او د قئ د وجې نه د اودس کولو باب :

{۱۵۶} عَنْ مَعْدَانِ بْنِ أَبِي عِلَاحَةَ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فَتَوَضَّأَ فَلَقِيْتُ ثَوْبَانَ فِي مَسْجِدٍ دِمَشْقٍ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ صَدَقَ آتَا صَبَبْتُ لَهُ وَضُوءَهُ رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ وَ اسناده صحيح وَقَدْ تَقَدَّرَ أَحَادِيثُ الْبَابِ فِي الْبَابِ السَّابِقِ .^(۱)

تورجمه : د حضرت ابودرداء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې ييشکه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قئ وکړ نو اودس يې وکړ نو زه د دمشق په مسجد کې د ثوبان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره مخامخ شوم نو دا حديث او خبره مې ورته ياده کړه نو وي ويل چې رښتيا يې ويلي دي ما ورته د اودس اوبه اچوني . دا حديث دري و محدثينو روايت کړي او اسناد يې صحيح دي . د باب احاديث په مخکې باب کې هم تير شوي دي .
مسئله الباب :

د قئ حکم

(۱) دامام مالک او دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد قئ مطلقا ناقض د اودس دی .
(۲) دامام ابوحنيفه او احمد رحمهم الله په نزده که خوله قئ ناقض د اودس دی .
دامام ابوحنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دليل : د باب حديث ابوالدرداء او د ثوبان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ همدارنگې د تير شوي باب حديثونه هم مؤيد دي حال دا چې مالکيه او شوافعو سره په دې مسئله کې څه صريح حديث نشته .

بَابُ الْوُضُوءِ مِنَ الضَّحْكِ

د خندا د وجې نه د اودس کولو باب :

{۱۵۷} عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَتِمَّتُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْتَلِي بِالنَّاسِ إِذَا دَخَلَ وَجْهَهُ لَمْ يَكُنْ فِي خُفْرَةٍ كَأَنَّ فِي بَصَرِهِ حُمْرٌ فَضَحِكَ يُؤَيِّرُ مِنَ الْقَوْمِ وَهُمْ فِي الصَّلَاةِ فَأَمَرَ رَسُولُ

الله ﷺ مَنْ حَكِمَ أَنْ يُعِيدَ الْوُضُوءَ وَيُعِيدَ الصَّلَاةَ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ
وَالْإِسْنَادُ صَحِيحٌ فِي الْبَابِ. (۱)

توجهه : حضرت ابو موسی اشعري رضی اللہ عنہ ويلي دي چې رسول الله ﷺ خلكو ته مونځ كاوه چې يو سري راغې او په جومات كې يوه كنده وه په هغې كې وروغورخیده او دده په سترگو كې نقصان وپه مانځه كې ډيرو خلكو وځنډل نور رسول الله ﷺ امر وكړ چې چا ځنډلي وي اودس دي راوگرزوي او مونځ دي هم راوگرزوي. ددي حديث روايت طبراني په كبير كې كړيدي او رجال يې ثقه دي او په دې باب كې ارسال صحيح دي.

{۱۵۸} و عَنْ أَبِي الثَّالِبِ الرَّيَّانِيِّ أَنَّ أَغْوِيَّ كُرْدِيَّ بْنَ بَهْرٍ وَالنَّبَّيَّ ﷺ يَصَلِّي بِأَصْحَابِهِ فَحَكِمَ بَعْضُ مَنْ كَانَ يَصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ مَنْ كَانَ حَكِيمًا مِنْهُمْ أَنْ يُعِيدَ الْوُضُوءَ وَيُعِيدَ الصَّلَاةَ رَوَاهُ عَبْدِ الرَّزَّاقِ فِي مُصَنِّفِهِ وَاسْنَادُهُ مُزِيلٌ قَوِي. (۲)

توجهه : ابو العالیه ریاحی ويلي دي چې بیشکه یو روند سري په کوهي کې ولويد او نبي ﷺ صحابه و ته مونځ کاؤ نو بعضي هغه کسانو وځنډل کومو کسانو چې د نبي ﷺ سره مونځ کاوه نو نبي ﷺ هغه چاته چې ځنډلي يې و امر وكړ چې اودس دي هم بيا وكړي او مونځ دي هم راوگرزوي. ددي حديث روايت عبد الرزاق په خپل مصنف كې كړي او اسناد يې مرسل قوي دي.

مسئله الباب : په قهقهې سره دځنډا حكم :

په دې كې خو دتولو اتفاق دې چې داسي ځنډا كول چې قهقهه وي نو مونځ لره ماتوي ، ليكن آيا ناقض داودس لره هم دې يا نه ؟ په دې كې اختلاف دې .

(۱) داثمه ثلاثه رضی اللہ عنہ په نزد مطلقا ناقض د مونځ نه دی. (۲) دامام ابو حنیفه رضی اللہ عنہ په نزد دعاقل بالغ کس درکوع او دسجدي والا مونځ كې په قهقهې سره ځنډا ناقض د مونځ ده .

دائمه ثلاثه رحمه الله دليل :

۱.... په دې باره كې دنبي كريم ﷺ نه كوم صريح او صحيح حديث هم منقول نه دي .

۲.... قياس : يعنې چې كله قهقهه خارج صلاة ناقض نه ده نو داخل صلوۀ هم ناقض نه ده پكار .

(۱) مجمع الزوائد كتاب المنيعة ج ۱ ص ۲۶۶ باب الرجوع من الضحك قلنا من الطبراني في الكبير .

(۲) مصنف عبد الرزاق كتاب المنيعة ج ۲ ص ۳۷۲ باب الضحك واليسم في الصلوة .

دامام ابو حنیفہ رحمہ اللہ دلیل : دباب حدیث مرسل دکوم مطابق چي نبی کریم ﷺ صحابو نه دخدی و نکو ته اعاده دصلاة حکم ورکړي وو .
انہ ثلاثہ ته جواب : (۱) دجمهورو په نزد حدیث مرسل چي کله صحیح سند سره مروی وي مقبول دی . (۲) دقیاس په مقابلہ کي حدیث ته ترجیح حاصله ده . ورنه ضحک او قهقهه دفسد صلاة کیدو څه دلیل دی حال دا چي هغه هم خلاف قیاس دي .

بَابُ الْوُضُوءِ بِمَسِّ الذَّكَرِ

ددکړ دسه کولو دوچي نه ه اودس کولو باب :

{۱۵۹} عَنْ بُشَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا مَسَّ أَحَدُكُمْ ذَكَرَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ رَوَاهُ مَالِكٌ فِي الْمَوْثِقَاتِ وَآخَرُونَ وَصَحَّحَهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِقُطْنِيُّ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَفِي الْبَابِ أَحَادِيثُ أُخَرُ .
توجهه : حضرت بُشَيْرَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چي رسول الله ﷺ فرمايلي دي کله چي يو ستاسي خپل مخصوص اندام مس کړي نو اودس دي وکړي دي حدیث روايت په مؤطا امام مالک کي دي او نورو محدثينو کړي دي او احمد ، ترمذي ، الدارقطني او بهيقي صحیح گنرلي دي او په باب کي نور احاديث هم شته .

{۲۱۰} وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَجُلٌ مَسَسْتُ ذَكَرِي أَوْ قَالَ رَجُلٌ يَمَسُّ ذَكَرَهُ فِي الصَّلَاةِ أَ عَلَيْهِ وَضُوءٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَا إِنَّمَا هُوَ بِطَعَةِ مِنْكَ أَخْرَجَهُ (۵۹) الْخَمْسَةُ وَ صَحَّحَهُ ابْنُ جِبَّانٍ وَ الطَّبْرَانِيُّ وَ ابْنُ حَزْمٍ وَ قَالَ ابْنُ الْمَدِينَةِ هُوَ أَحْسَنُ مِنْ حَدِيثِ بُشَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا .
توجهه : حضرت طلق بن علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي چي يو سري وويل چي ما خپل ذکر مسح کړي لو يا يو سري وويل چي خپل ذکر يې مسح کړي و په مونځ کي ايا په ده باندي اودس شته ؟ نو نبی ﷺ فرمايلي چي نه بلکه دا ستادجسم يوه حصه ده دا حدیث پنځو محدثينو خارج کړي او ابن جبان ، طبراني او ابن حزم صحیح گنرلي دي او ابن مديني ويلي چي دا حدیث دپسره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حدیث نه احسن دي .

(۱) مؤطعم ملک کتاب الطهارة ص ۲۰ باب الوضوء من مس طرفه مني يوب الطهارة ج ۱ ص ۲۵ باب الوضوء من مس الذکر حصه ج ۲ ص ۲۰۶ دارقطني کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۲۷ باب مروی لي من قبل والذکر حسن الکوی کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۲۸ باب الوضوء من مس الذکر (۲) بودد کتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۲۴ باب الرخصة في الذکر مني يوب الطهارة ج ۱ ص ۲۵ باب ترك الوضوء من مس الذکر ، نسائي کتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۳۸ باب ترك الوضوء من مس الذکر مني يوب الطهارة ج ۱ ص ۲۳۷ باب الرخصة في الذکر وقسم الحديث ۸۲۴۹ ، ۸۲۴۳ ، ۸۲۴۲ ، ۸۲۴۱ صحیح ابن حبان کتاب الطهارة ج ۲ ص ۱۶۹ علي بن حزم کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۶۶ باب من تركه ذکره حصه ج ۱ .

{۱۷۱} وَعَنْ أَبِي عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ لَا يَزِي فِي مَسِّ الدَّكْرِ وَطُوعًا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَإِسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

توجه : حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د ذکر په مسح کولو سره اودس ضروري نه گنري د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد يې صحيح دي

{۱۷۲} وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَا أَهْلِي الْفَنِي مَسَسْتُ أَوْ أَذَلِّي أَوْ ذَكَرْتِي رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَفِي إِسْنَادِهِ لَيْوُسٌ.^(۲)

توجه : حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي هيڅ پروا نه کوم زه چې خپله پوزه مې مه کړي او يا غوږ او يا جيل ذکرې مه کړي يعنې د دي تلو شيانو په مه کولو اودس نه ماتېږي دا حديث طحاوي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نقل کړي دي او د دي په اسناد کې نرمي او ضعيف دي

{۱۷۳} وَعَنْ أَرْقَمِ بْنِ هُرْ حَبِيلٍ قَالَ قُلْتُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى أَعُنُّكَ حَسْبِي وَآتَا فِي

الصَّلَاةِ فَأَمْسُ ذَكَرْتِي فَقَالَ إِنَّمَا هُوَ بِطَعَةٍ مِنْكَ رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي الْمَوْعِظَاتِ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۳)

توجه : ارقم بن شرجيل ويلي دي چې ما عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته وويل چې زه خپل بدن د مانځه په حالت کې گروم نو خپل ذکر مه کړم نو هغه وويل چې بې شکه دا ستا د بدن يوه حصه ده

{۱۷۴} وَعَنْ الْبِرَاءِ بْنِ قَبِيصٍ قَالَ : قَالَ حَذِيقَةُ بْنُ الْيَمَانِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي مَسِّ الدَّكْرِ مِثْلَ الْفَيْكِ رَوَاهُ

مُحَمَّدُ فِي الْمَوْعِظَاتِ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۴)

توجه : البراء بن قيس ويلي دي چې حذيفه بن يمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د ذکر د مس په باره کې ويلي دي چې ستا پوزي په شان دي . د دي حديث روايت محمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په موطا کې کړې دی او اسناد يې صحيح دی .

{۱۷۵} وَعَنْ قَبِيصٍ بْنِ أَبِي حَازِمٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَلَيْسَ لِي أَنْ أَمْسُ

ذَكَرْتِي وَآتَا فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ إِنْ عَلِمْتَ أَنَّ مِنْكَ بِطَعَةٌ لِحَسْبِكَ فَاتَّكُفْهَا رَوَاهُ أَحْمَدُ فِي الْمَوْعِظَاتِ وَاسْنَادُهُ

حَسَنٌ.^(۵)

(۱) طحاوي کتاب الموطا ج ۱ ص ۵۹ باب الوضوء بمس الفرج .

(۲) طحاوي کتاب الموطا ج ۱ ص ۵۹ باب الوضوء بمس الفرج .

(۳) موطا امام محمد ص ۵۵ باب الوضوء من مس الذكر .

(۴) موطا امام محمد ص ۵۵ باب الوضوء من مس الذكر .

(۵) موطا امام محمد ص ۵۸ باب الوضوء من مس الذكر .

قوچمه : قيس بن ابي حازم ويلي دي چې سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه ته يو سړي راغې وې ويل ايا ماته د مانعه په حالت، کې حلال دي چې خپل مخصوص اندام مس کړم نو هغه وويل که چرته نه پوهېږي چې ستا د بدن يوه توتۀ او توکره پليته ده نو غوڅه يې کړه . د دې حديث روايت محمد په موطن کې کړي او اسناد يې حسن دي

{۱۶۶} وَ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رضي الله عنه أَنَّهُ سَمِعَ عَنْ مَسْرِ الدَّكْرِ فَقَالَ إِنَّمَا هُوَ بَطْعَةٌ مِثْلُكَ رَوَاهُ أَحْمَدُ اسناده حسن. ^(۱)

قوچمه : د حضرت ابودرداء رضي الله عنه نه د ذکر د مس کولو په باره کې پوښتنه وکړي شوه نو هغه وويل چې بې شکه دا ستا د بدن يوه توکره او توتۀ ده . د دې حديث روايت محمد کړي او اسناد يې حسن دي

{۱۶۷} وَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ خَمْسَةٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم مِنْهُمْ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنه وَ عَمِيدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رضي الله عنه وَ حَذِيفَةُ بْنُ الْيَمَانِ رضي الله عنه وَ عِمْرَانُ بْنُ حَصِينٍ رضي الله عنه وَ رَجُلٌ آخَرُ أَنَّهُمْ كَالْأَيَادِ فِي مَسْرِ الدَّكْرِ وَ طُوءِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَ رَجَالُهُ ثِقَاتٌ. ^(۲)

قوچمه : د حضرت حسن بصري رحمه الله نه روايت دې چې د رسول الله صلی الله علیه و سلم د پنځو صحابه کرامو چې يو حضرت علي بن ابي طالب رضي الله عنه، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه حذيفه بن يمان رضي الله عنه عمران بن حصين رضي الله عنه او بل يو سړي د دوي و چې نه يې ګانړه اودس د مس د ذکر نه . د دې حديث روايت طحاوي کړي او رجال يې ثقه دي .

مسئله الباب : د ذکر د مس کولو نه داودس حکم

{۱} داننه ثلاثه په ترد مس ذکر (يو څو شرائطو باندې) ناقض داودس دې . {۲} دامام ابوحنيفه رحمه الله په ترد مطلقا ناقض داودس دې .

دائمه ثلاثه رحمه الله دليل : حديث ديسره رضي الله عنه نمرفوعا " إِذَا مَسَّ أَحَدُكُمْ ذَكَرَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ "

دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل :

۱... حديث دطلق بن علي رضي الله عنه نمرفوعا " إِنَّمَا هُوَ بَعْضُكَ مِنْكَ "

۲. جليل القدر صحابه کرام رضي الله عنهم مس ذکر لره په شان دپوزي او دنورو اعضاؤ په شان يې

{۱} موطا امام محمد — ۵۸ باب الفرجه من مس الذكر .

{۲} طحاوي كتاب الطهارة ج ۱ — ۵۹ باب الفرجه من الفرج .

۱۔ گنہگار دی او غیر ناقض یی مگر حولی۔

۲۔ قیاس : ذکر دنورو اندامونو پہ شان یو اندام دی لہذا دنورو اعضا و پہ شان دخروج نجاست نہ بغیر دی سرہ ہم اودس نہ ۔ ی ماتیدل پکار ۔

انہ ثلاثو رحمۃ اللہ تہ جواب او پہ دوو حدیثونو کی تطبیق :

۱۔ حدیث دبسرہ رحمۃ اللہ تہ تضعیف دی ۔

۲۔ حدیث دبسرہ رضی اللہ عنہا پہ مقابلہ کی حدیث دطلق رحمۃ اللہ تہ ترجیح حاصلہ دہ ، عکہ چہ دی مسئلہ تعلق دسرو سرہ دی او حضرت بسرہ رضی اللہ عنہا بنعہ دہ ، ہمدارنگی دحدیث تطلق رحمۃ اللہ تہ سند کی ہیخ اضطراب ہم نشہ پہ خلاف دحدیث دبسرہ رحمۃ اللہ تہ ، صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم یو لوی جماعت ہم دنہ ناقض کیدو قائلہ وو ۔

۳۔ دتطبیق یو خو صورتونہ ممکن دی چہ : حدیث بسرہ رحمۃ اللہ تہ (الف) دنقض وضو حکم استجابی و ی ۔ (ب) دوضو نہ معنی لغوی یعنی دوارہ لاسونہ وینخل مراد و ی ۔ (ج) مس ذکر مباشرت فاحشہ نہ کنایہ و ی ۔

بَابُ الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ

پہ اور باندی دپوخ شوی شی نہ د اودس کولو باب :

{۱۸۸} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ كَوَّمُوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ

رواہ مسلم۔^(۱)

توجہ : حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ یلی دی چہ ما در رسول اللہ ﷺ نہ اوریدلی دی چہ فرمائلی یی : اودس کوئی پہ اور باندی دپوخ شوی خیز نہ ۔ ددی حدیث روایت مسلم کری دی ۔

{۱۸۹} وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَوَّمُوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ رَوَاهُ مُسْلِمٌ

توجہ : حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا یلی دی چہ رسول اللہ ﷺ فرمایلی دی چہ پہ اور باندی دپوخ شوی شی نہ اودس کوئی ۔ ددی حدیث روایت مسلم کری دی ۔

(۱) مسلم کتب المصنوع ج ۱ ص ۱۵۷ باب الوضوء لا متفق

(۲) مسلم کتب المصنوع ج ۱ ص ۱۵۷ باب الوضوء لا متفق

{١٤٠} وَهَنَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكَلَ كَبِدَ هَامَةَ ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَقْرَأْ بِهَا رَوَاهُ الْهَيْثَمَانُ ^(١)

تو جمعہ : حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما فرماتے ہیں کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دگدگ اور دپسہ دلاسر غوبہ و خورہ پیا پیا مونخ و کمر او دس پیا ونہ کرو دی حدیث روایت مسلم او بخاری کرمی دی .
{۱۶۱} وَ هُنَّ مَمْلُوكَةٌ قَالَتْ اَنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم اَکَلَ مِنْهَا لَعَنَ اللَّهُ مَنَ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ رَوَاهُ
الشیخان ^(۱)

ترجمہ : حضرت میمونؓ ویلی دی چې نبی ﷺ د دي سره د گډه او پسه د لاس غوښه وخوړه بیا یې مونځ وکړ او اودس یې ونه کړ . د دي حدیث روایت مسلم او بخاری کړي دي .
(۱۶۲) وَعَنْ عُمَرَو بْنِ أَبِيهِ الضُّمَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْتَكَ مِنْ عَرَبِيَّةٍ فَكَانَ مِنْهَا قَدْ دَخَلَ إِلَى الصَّلَاةِ فَأَذَاءَ وَكَرَّحَ النِّكِينَ وَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ .^(۱)

توجه: حضرت عمرو بن زُمری رضی اللہ تعالیٰ عنہ ڏي ڇھي ما رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وليد ڇھي ڊگھ ڊ لاس نه ڀي غوڻه ڪٺو راپري ڪڙھ او هغه ڀي وخوڙھ نو مانعہ ته وليلي شو نو پاڻيخيد او چاره ڀي ڪينوده او مونڱ ڀي وکڙ او اودس ڀي ونه ڪڙ. دا حديث شيخينو خارج ڪري ڏي.

{٤٢} وَ عَنْ عُتَمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ جَلَسَ عَلَى الْبَابِ الثَّقَانِي مِنْ مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدَا بِحَبِيبٍ لَقَعَتْهَا ثُؤْمٌ فَأَمَرَ فَصُلِّيَ وَلَمْ يَتَوَخَّأْ ثُمَّ قَالَ جَلِسْتُ مَجْلِسَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَكَلْتُ مَا أَكَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَنَعْتُ مَا صَنَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رواه أحمد وإسحاق
بوإبراهيم والبيهقي رجال أحمد ثقاة.

توجیه: د حضرت عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ روایت دي چې بي شکه هغه د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د مسجد په دویم دروازه کې ناست و نو د گمبول لاس یې راوغوښت نو د هغې غوښه یې وخوره بیا ودریده او

(١) بخاري كتاب الطهارة ج ١ ص ٣٢ باب من لم يرحض من طم الشاة .

(٦) بحري كتاب الطحطاوي ج ١ ص ٣٢٢ من مخطوط من أصول دار الفاضل كتاب المجلد ١٢ ص ١٥٧ باب الطحطاوي ج ١ ص ٣٢٢.

(٣) انري كتاب الفروض ج ١ - ص ٣٩ باب من لم يعرف من علم الله ، مسلم كتاب الحجج ج ١ - ص ١٥٧ باب الفروض ج ١ - ص ١٥٧

(٤) مسند احمد ج١ ص ١٢٢، كشف الاسطر عن زوائد الزائر، كتاب الطهارة ج١ ص ١٥٢ باب ترك الوضوء ١٢ ص ١٢٢ مقتضى التمسك والمحدث ٢٩٥، مجمع الزوائد كتاب الطهارة ج١ ص ٢٥١ باب ترك الوضوء ١٢ ص ١٢٢.

مونځ يې وکړ او اودس يې ونه کړ. بيا يې وويل چې زه د رسول الله ﷺ په ځاي کيناستم بيا ما هغه څه وخواړه چې رسول الله ﷺ خورلي ؤ او هغه څه مي وکړ چې نبي ﷺ کړي ؤ. د دې حديث روايت احمد رحمه الله، ابو يعلى او بزار کړي او هيشمي ويلي دي چې د احمد رحمه الله رجال ته دي.

{۱۴۶} وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَأْكُلُ اللَّحْمَ ثُمَّ يَقُولُ إِنَّ الصَّلَاةَ لَا يَشْتَرِي مَاءً. رواه احمد و ابو يعلى و قال الهيثمي رجاله موثقون. (۱)

توجه : حضرت عبد الله بن مسعود رحمه الله روايت دي چې بې شکه نبي ﷺ غوښه به يې وخوړه بيا به مانځه ته پاڅيده او ابو ته يې لاس کړي هم نه دي. د دې حديث روايت احمد رحمه الله او ابو يعلى کړي دي او هيشمي ويلي دي چې رجال يې موثق دي.

{۱۴۷} وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمُزُّ بِالْقَدْرِ قَبَاغُذَ الْعَرَقِ فَيُصِيبُ بِهِ لُحْمَ يَصْلَىٰ وَلَمْ يَكُفْهُمَا وَلَمْ يَشْطِ مَاءً. رواه احمد و ابو يعلى و البزار و قال الهيثمي رجاله رجال الصحيح. (۲)

توجه : حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي چې وه رسول الله ﷺ چې د يوي کټوي سره تيريده نو د هغې نه يې غوښه راواخسته او وي خوړه بيا يې مونځ وکړ او اودس يې ونه کړ او نه يې ابو ته لاس وروړو. د دې حديث روايت احمد رحمه الله، ابو يعلى رحمه الله او بزار رحمه الله کړي دي او هيشمي ويلي دي چې رجال دي حديث رجال صحيح دي.

په اور باندې د پوځ کړې شوي شي نه داودس حکم

په دې مسئله کې په ابتدا کې د صحابه کرام رضي الله عنهم او تابعينو اختلاف وو؛
(۱) بعضي صحابه مثلا حضرت ابو هريره، زيد بن ثابت او عبد الله بن عمر رضي الله عنهم او بعضي تابعين مثلا عمر بن عبد العزيز، ابن شهاب زهري او حسن بصري رحمه الله وغيره د مياست النار نه داودس قائل وو.

په

(۱) مسند احمد ج ۱ ص ۴۰. مسند ابویعلی ج ۹ رقم الحديث ۵۲۷۶. مجمع الزوائد کتاب الطهارة ج ۱ ص ۲۵۱ باب ترک الوضوء یا مستحب الوضوء ای یعلی لما یسقط ماء.

(۲) مسند احمد ج ۶ ص ۱۶۱. مسند ابویعلی ج ۷ ص ۲۲۷. رقم الحديث ۶۶۲۹. کشف الاستار عن زوائد الزوائد کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۵۲ باب ترک الوضوء یا مستحب الوضوء یا مستحب الوضوء.

(۲) بعضي صحابه کرام مثلاً حلفاء راشدين ، ابن مسعود رضي الله عنه، ابن عباس رضي الله عنهما وغيره ددېند داودس کولو قائل نه وو .

د فريق اول دليل : حديث “كُفُّوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ” .

د دوهم فريق دليل : هغه ټول حديثونه کوم کې چې د حضور صلی الله علیه و سلم په اور کې د پوخ شوي شي دخوړلو نه پس بغير د تجديد داودس کولو دمونځ ذکر دې .

جواب او تطبيق : د صحابه او د تابعينونه وروسته د مامت النار نه داودس نه ماتيدو باندې اتفاق وشو .

اوس “كُفُّوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ” کې لاندې يو څو تاويلونه کيداي شي :

۱... هغه حديث منسوخ شو ، دليل : حديث د جابر رضي الله عنه “ قَالَ كَانَ اخِرُ الْأَمْرَيْنِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم تَرْكُ الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ ” (ابوداود شريف).

۲... د وضو نه مراد وضو لغوي ده يعنې لاسونه تر کلايانو پورې وينځل .

دليل : حديث د عکراش رضي الله عنه چې حضور صلی الله علیه و سلم په اور باندې پوخ کړې شوې شي او خوړو بيا خپل دواړه لاسونه مبارک يې اوينځل او بيا يې پخپل مبارک مخ باندې راڅکله او وي فرمايل “
هكذا الوضوء مما غيرت النار” . (ترمذي شريف) . ۳... داودس حکم استجابي دی .

بَابُ الْوُضُوءِ مِنْ مَسِّ الْمَرْأَةِ

باب داودس دي د بشپړي د مس کولو نه :

{۱۷۶} عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ وَطَارِقِ بْنِ شِهَابٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ فِي قَوْلِهِ كَمَالٍ (أَوْ لَا مَسْتَمُ النِّسَاءِ) قَالَ مَعْنَاهُ مَا دُونَ الْجَمَاعِ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي التَّعْرِيفَةِ وَقَالَ هَذَا إِسْنَادٌ مَوْصُولٌ صَحِيحٌ .^(۱)

ترجمه : د ابي عبیده او طارق بن شهاب نه روایت دي چې عبدالله رضي الله عنه : الله تعالی د دي قول په متعلق ويلي دي چې د (اولا مستم النساء) معنی مادون د جماعت ته ويلي شي . د دي حديث روایت په معرفت کې بيهقي کړي دي او ويلي يې دي چې دا اسناد موصول صحيح دي .

{١٤٤} وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَ يَقُولُ لِبُكْلَةَ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ أَوْ جَسَهَا يَدَيْهِ مِنَ الثَّلَاثَةِ فَمَنْ قَبَّلَ امْرَأَتَهُ أَوْ جَسَهَا يَدَيْهِ لَعَلَّهِ الْوُضُوءُ رواه مالك في الموطأ وإسناده صحيح^(١).

ترجمه : عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ويل چي د سري د باره د خپلي ښځي ښکلول او د هغې سره خپل لاس لگول د ملامست څخه دي نو څوک چې د خپلي ښځي نه يوسه واخلې او مچ يې کړي او يا د هغې سره خپل لاس ولگوي نو په هغه باندې اودس واجب دي . د دي حديث روايت مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په موطا کې کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{١٤٥} وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أَكُمُ بَيْنَ يَدَي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَجُلَايَ فِي قِبْلَتِهِ لَئِذَا سَجَدَ غَمَزَنِي فَعَبَضْتُ رَجُلًا فَإِذَا قَامَ بَسَطَ تَهْمَا وَالْبُيُوتُ يَوْمَئِذٍ لَيْسَ فِيهَا مَصَابِيحُ رواه الشيخان^(٢).

ترجمه : حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې زه به د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخي ته اوډه كيدم او زما دواړه څپي به ده ته مخامخ وي نو كله به چې نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سجده كوله زه به يې وتو مېلم نو ما به خپلي دواړه څپي راغونډي كړي او كله به چې پاڅيده نو دواړه څپي به مې خوري كړي په دغه وخت به كوټو كې ديوي نه وي . د دي حديث روايت شيخينو كړي دي .

{١٤٦} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ فَقَدْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ مِنَ الْغُرَاشِ فَالْتَسُّهُ فَوَقَعَتْ يَدِي عَلَى بَطْنِ قَدَمَيْهِ وَهُوَ فِي النَّسْجِدِ وَهَمَّا مَنصُوبَتَانِ وَهُوَ يَقُولُ اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَبِمُعَافَاةِكَ مِنْ عِقَابِكَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحِبُّ بَنَاءَكَ عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَكْتَبْتَ عَلَى نَفْسِكَ رواه مسلم^(٣).

ترجمه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روايت كړي هغې ويلي دي چې يوه شپه مې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپلي بستري او فرش نه ورك كړو نو هغه مې وتلو نو ما خپل لاس د هغه د قدمونو په باطن طرف باندې وروغوړخولو په داسي حال كې چې غغه په مسجد كې ؤ او دواړه قدمونه يې ولاړ ؤ او ده ويل اي الله زه پناه نيسم ستا په رضي د غضب ستا نه او ستا په

(١) موطا امام مالك كتاب الطهارة — ٣١ باب الوضوء من قبل الرجل امرأته .

(٢) بخاري كتاب الصلوة ج ١ — ٧٣ باب الطوع خلف المرأة ، مسلم كتاب الصلوة ج ١ — ١٩٨ باب سورة المصلي... الخ .

(٣) مسلم كتاب الصلوة ج ١ — ١٩٢ باب ما يقول في الركوع والسجود .

عقوي د عذاب ستانه او پناه نيسم په تاسره د ستانه زه ستا ثنا داسي نه شم کولي لکه چې ته خپله ثنا په خپل ځان باندې فرمايې. د دې حديث روايت مسلم کړي دي.

{۱۸۰} وَعَنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَنَّ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيَصَلِّيَ وَإِنِّي لَمُعْتَرِكَةٌ بَيْنَ يَدَيْهِ اغْتَرِاضَ الْجَنَازَةِ حَتَّى إِذَا أَرَادَ أَنْ يُؤْتِيَ مَسْجِدِي بِرَجُلِهِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. ^(۱)

ترجمه: قاسم د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا روايت کړي هغې ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ کاوه او زه د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مخکې د جنازي په شان پرته وم تردې پوري چې کله نې غږه انتقام اراده د وترو وکړه نو خپلې مبارکي خپې به يې ماسره لگولي. د دې حديث روايت نسائي کړي او اسناد يې صحيح دي.

{۱۸۱} وَعَنْ عَطَاءٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْعِلُ بَعْضَ نِسَائِهِ ثُمَّ يَصَلِّي وَلَا يَتَوَضَّأُ رَوَاهُ الْبُزَارُ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. ^(۲)

ترجمه: يعنې حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې وو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې د بعض ازواجو تقبيل به يې وکړو بيا به يې مونږ وکړ او اودس به يې نه کاوه. (بزار دې لره رويت کړې دی او ددې سند صحيح دی).

د نښې ځکولو نه اودس حکم

(۱) ائمه ثلاثه رحمهم الله په يو څو شرائطو سره مس امره لره ناقض داودس گرځوي.

(۲) دامام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نَزْدًا مطلقا ناقض داودس نه دې مگر دا چې مباشرت فاحشه نه وي.

دائمه ثلاثه دليل: د قرآن آيت (أَوْ لَا مَسْئَلُكُمْ الْيَمَامَ) دلته لمس باليد يعنې لاسونو سره ځکولو مراد دي دکوم نه چې داودس ماتيدو او دابو نه ملاويدو په صورت کې دتيمم حکم دې، په دې باندې دوه دليلونه دي، اول: حمزه رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ د کسائي رَحْمَةُ اللَّهِ قَرَأَتْ (أَوْ لَا مَسْئَلُكُمْ الْيَمَامَ) او دويم: د حضرت عبدالله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دلامستم تشرېح لمس باليد سره کول او ددېنه داودس کولو حکم ورکول.

(۱) نسائي كتاب الطهارة ج ۱ ص ۳۸ باب ترك الوضوء من مس الرجل امرأته.... الخ

(۲) نصب الرأية ج ۱ ص ۷۴.

دامام ابو حنیفہ رحمہ اللہ دلیل : باب نور احادیث بالخصوص حدیث دعائشہ رَضِیَ اللہُ عَنْہُ منقر فوعا
 "كَانَ يَقْبَلُ بَعْضَ نِسَائِهِ ثُمَّ يَصَلِّي وَلَا يَقُومُ"
انتمہ ثلاثہ رحمہم اللہ تہ جواب :

- ۱... داودس پہ آیت کہی (اولامستم) دجماع نہ کنایہ ده ، حُکھ چہی اصل مقصود حدث اصغر او
 حدث اکبر نہ دتیمم جواز بیانول دی خو (جام احد منکم من الغائط) نہ دحدیث اصغریان او شو ،
 اوس (اولامستم) نہ حدث اکبر یعنی جماع مراد اخیتل قرین قیاس دی ورنہ تکرار بہ لازم راشی
 کوم چہی خلاف اصل دی ، ہمدارنگہ (لامستم) ملاصہ بروزن مفاعلہ دی ، کوم چہی دجانین نہ
 دفعل تقاضا کوی او دا مشارکت جماع یا مباشرت فاحشہ کہی کیدی شی .
- ۲... دا حدیث صریحہ صحیحہ پہ مقابلہ کہی اثر صحابی نہ استدلال صحیح نہ دی ، ممکنہ ده دا
 ددوی خیل اجتہاد وی ، ہمدارنگہ ابن عباس رَضِیَ اللہُ عَنْہُ ثنایت طلاق (من قبل أن تمشوا) کہی دمس نہ
 جماع مراد اخیتسی وی ، حال دا چہ ددی لغوی معنی ده لاسونہ سرہ مس کول .
- ۳... پورہ دا حدیثو پہ ذخیرہ کہی حضور صلی اللہ علیہ وسلم نہ چاہم پہ یو موقع باندی دمس امرأۃ نہ اودس
 نہ دی ثابت کہی .

بَابُ التَّيْمِمِ

باب دی پہ بیان دتیمم کہی :

{۱۸۲} عَنْ عَائِشَةَ رَضِیَ اللہُ عَنْہَا قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ حَتَّى إِذَا كُنَّا
 بِالْبَيْدَاءِ أَوْ بِذَاتِ الْجُبْيِشِ انْقَطَعَ عَقْدِي فَأَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم عَلَى التَّيْمِمِ وَأَقَامَ النَّاسُ
 مَعَهُ وَلَيْسُوا عَلَى مَائٍ فَأَتَى النَّاسُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِیَ اللہُ عَنْہُ فَقَالُوا أَلَا تَرَى مَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ
رَضِیَ اللہُ عَنْہَا أَقَامَتْ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم وَالنَّاسُ وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَ
 رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم وَاهْبِطَ رَأْسَهُ عَلَى لَحْيَتِي قَدْ تَأَمَّرَ لِقَاءَ حَبِيسِ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم
 وَالنَّاسُ وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ فَقَالَتْ عَائِشَةُ فَعَاكِتَنِي أَبُو بَكْرٍ وَقَالَ مَا هَذَا اللَّهُ أَنْ يَقُولَ وَ
 جَعَلَ يَطْعُمُنِي يَدِي فِي خَاوِصَتِي فَلَا يَسْتَعْنِي مِنَ التَّحَرُّكِ إِلَّا مَكَانَ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم عَلَى
 لَحْيَتِي فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم حِينَ أَصْبَحَ عَلَى خَيْرِ مَا فَالَزَلَّ اللَّهُ عَرْوَ جَعَلَ آيَةَ التَّيْمِمِ

فَكَيْسُوا فَقَالَ أُسَيْدُ بْنُ الْحَضِيرِ مَا مَيِّ بِأَوَّلِ بَرَكَتِكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ فَبَعَلْنَا الْبَوِيْرَ الَّذِي كُنْتُ عَلَيْهِ فَاصْبَنَّا الْعَقْدَ كَحَتِّهِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(١).

ترجمه: د تيمم باب ام المؤمنين حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ويلي دي چې مونږ د رسول الله ﷺ سره په يو سفر کې وتلي و تر دې پورې چې په بېدا او يا په ذات الجيش کې و چې خما هار وشکيده نو رسول الله ﷺ د هغې په طلب او لتولو کې شروع وکړه او خلک هم د ده سره د هغې په لټه کې شو او هغو د اوبو سره هم نه و او خلک ابوبکر صديق رَضِيَ اللهُ عَنْتَهُ راغله نو وي ويل ايا ته نه گوري چې حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا څه وکړه چې خلک او رسول الله ﷺ ودرولي دي ولي چې نه دوي د اوبو سره دي او نه د دوي سره اوبه شته ابوبکر صديق رَضِيَ اللهُ عَنْتَراغي په داسې حال کې چې رسول الله ﷺ څما په ورون او پتون باندې مبارک سر ايښي و او ده و نو وي ويل چې رسول الله ﷺ او خلک دي بند کړي نه دوي د اوبو سره دي او نه د دوي سره اوبه شته نو حضرت باناشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ويلي دي چې زه ابوبکر صديق رَضِيَ اللهُ عَنْتُوزورلم او ملامه يې کړم او هغه څه يې وويل چې د ده د وينا په برخه کې د الله څه رضا وه او پدخپل لاس يې زه په تشو او اړخونو کې توپلم د رسول الله ﷺ په وجه چې زما په ورون باندې يې مبارک سر ايښي و خوځيدي نه شوم نو رسول الله ﷺ هم په غير اوبو سهار راپاڅيده نوالله د تيمم ايت نازل کړ نو خلکو تيمم وواهه. نو اُسَيد بن الحَضِير رَضِيَ اللهُ عَنْتُ وويل اي د ابوبکر اولاد دا ستاسي اول برکت نه دي حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وويل هغه اوبې چې زه ورباندې سوره وم مونږ اوچت کړ نو هار مو د هغې لاندې وموند. د دې حديث روايت شيخينو کړي دي.

{١٨٣} وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللهُ عَنْتَهُ قَالَ كُنَّا فِي سَفَرٍ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَصَلَّيْنَا بِالنَّاسِ فَلَمَّا انْفَتَلَ مِنْ صَلَاتِهِ إِذَا هُوَ بِرَجُلٍ مُعْتَرِلٍ لَمْ يَصَلِّ مَعَ الْقَوْمِ فَقَالَ مَا مَنَعَكَ يَا فُلَانُ أَنْ تُصَلِّيَ مَعَ الْقَوْمِ قَالَ أَصَابَتْنِي جَنَابَةٌ وَلَا مَاءَ قَالَ عَلَيْكَ بِالْمَوْبِيدِ فَإِنَّهُ يَكْفِيكَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(٢).

ترجمه: حضرت عمران بن حصين رَضِيَ اللهُ عَنْتُ ويلي دي چې مونږ د نبي ﷺ په يو سفر کې و نو نبي ﷺ خلکو ته مونځ وکړ کله چې د مانځه نه راوگرځيده نو وي ليده چې يو سړي يواځې ناست دي د قوم سره يې مونځ نه دي کړي نو نبي ﷺ وفرمائل چې د قوم سره د مانځه نه څه شي منع کړي يې هغه وويل چې جنابت راته رسيدلي او اوبه نشته نبي ﷺ وفرمائل تا د پاره خاوره ده او

(١) بخاري كتاب التيمم ج ١ ص ١٢٨، مسلم كتاب الطهارة ج ١ ص ١٦٠ باب التيمم.

(٢) بخاري كتاب التيمم ج ١ ص ٣٦ باب الصعد الطيب ووجه المسلم....، مسلم كتاب المساجد ج ١ ص ٢٢٠ باب قضاء الصلوة

هغه ستاد پاره كافي ده. د دې حديث روايت بخاري او مسلم كړي دي يعنې شيخينو .

{۱۸۲} وَ عَنْ حُدَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْنَا عَلَى النَّاسِ بِثَلَاثٍ جُعِلَتْ مَوْلَانَا كَصُفْوَةِ الْهَلَاكَةِ وَ جُعِلَتِ الْأَرْضُ كُلُّهَا مَسْجِدًا وَ جُعِلَتْ لُرُبُّهَا ظُهُورًا إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)

ترجمه : حضرت حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يولي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماتلي دي چې مونږ ته په نورو امتونو باندې په دريو شيانو فضيلت راكړې شوې دي زموږ صفونه د ملائكو د صفونو په شان گرځولي شوي دي ټوله ځمكه زموږ د پاره مسجد گرځولي شويد يعنې مونږ په هر ځاي كې مونځ ادا كولي شو او د نورو امتونو د پاره عبادتخاني خاص كړي شوي وي ولي زموږ د پاره د اوبو د نه موندلو په وخت كې د ځمكې خاوره پاكوونكې گرځولي شويد . دا حديث مسلم روايت كړي دي .

{۱۸۵} وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِحْتَلَمْتُ لَيْلَةً بَارِدَةً فِي حَرَوَ ذَاتِ السَّلَاسِلِ فَأَهْبَقْتُ أَنْ أَغْتَسِلَ فَأَهْلَكَ فَكَيْفَ بَيِّنْتُ ثُمَّ صَلَّيْتُ بِأَصْحَابِي الصُّبْحَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا عَمْرُو صَلَّيْتُ بِأَصْحَابِكَ وَ أَنْتَ جُنُبٌ فَأَخْبَرْتُهُ بِأَلَّذِي مَنَعَنِي مِنَ الْإِغْتِسَالِ وَ قُلْتُ إِنِّي سَمِعْتُ اللَّهَ يَقُولُ (وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا) فَضَحِك رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا رَوَاهُ ابوداود و اسناده صحيح ^(۲)

ترجمه : حضرت عمرو بن العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يولي دي چې يوه يخه شپه كې راته د ذات السلاسل په غزوه كې احتلام وژونو زده ووريدم چې كه غسل وكړم هلاك به شم نو تيمم مې وكړ او صحابه و ته مې د سهار مونځ وكړ نو دوي دا خبره رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ورياده كړه نو وي نرماني چې اي عمرو اصحابو ته دي په داسې حال كې مونځ كړي چې ته جنب وي نو ما په هغه څه خبر كړو چې زه يې د غسل نه منع كړي وم او ما وويل چې ما دا الله نه اوريدلي دي چې فرماتلي يې دي (او مه وژنې خپل ځانونه) بيشكه الله جل جلاله دي په تاسو رحم والا ، نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وځنډل او هيڅ يې ونه ويل . د دې حديث روايت ابوداود كړي دي او اسناد يې صحيح دي .

(۱) مسلم كتاب المساجد ج: ۱ ص ۱۹۹ .

(۲) ابوداود كتاب الطهارة ج ۱ ص ۴۸ باب اذا حال الخبث اليه ج ۱ ص ۴۸ .

{۱۸۶} وَعَنْ عَمَّارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ فِي الْقَوْمِ حِينَ كُرِّتِ الرُّخَصَةُ فِي الْمَسْحِ بِالتُّرَابِ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ فَأَمَرَنَا فَضَرَبْنَا وَاحِدًا لِلْوَجْهِ ثُمَّ ضَرْبَةً أُخْرَى لِلْيَدَيْنِ إِلَى الْبِرْفَقَيْنِ رَوَاهُ الْبُزَارُ وَقَالَ الْحَافِظُ فِي الذِّرَايَةِ بِإِسْنَادٍ حَسَنِ^(۱).

ترجمه: حضرت عمار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ غلويلي چې چې د اوبو نه موجوديت په صورت کې کله چې په خاوره د تيمم رخصت نازل شوه هم په قوم کې موجود و م نو حکم يې راته وکړ نو مونږ يو ځلي لاسونه په زمکه د مخ د پاره ووهل بيا مو دويم ځلي تر څنگلو پوري د دواړو لاسونو د پاره . دا حديث بزار روايت کړي او حافظ په د ايه کې ويلي دي چې اسناد يې صحيح دي .

{۱۸۷} وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْكَيْفُ ضَرْبَةٌ لِلْوَجْهِ وَضَرْبَةٌ لِلْيَدَيْنِ إِلَى الْبِرْفَقَيْنِ رَوَاهُ الدَّارِقُطِيُّ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ^(۲).

ترجمه: حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ غلويلي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې تيمم د مخ د پاره په ځمکه باندې يو ځل د لاسونو وهل دي او بل ځل په ځمکه باندې د لاسونو وهل دي د لاسونو د پاره تر څنگلو پوري . دا حديث دارقطني او حاکم روايت کړي دي او صحيح يې گڼلي دي .

{۱۸۸} وَعَنْهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ أَصَابَتْكُمُ جَنَابَةٌ وَإِنِّي كَتَمْتُكَ فِي التُّرَابِ فَقَالَ اضْرِبْ هَكَذَا وَضَرْبَ يَدَيْهِ الْأَرْضَ فَمَسَحَ وَجْهَهُ ثُمَّ ضَرْبَ يَدَيْهِ فَمَسَحَ إِلَى الْبِرْفَقَيْنِ . رَوَاهُ الْحَاكِمُ وَالدَّارِقُطِيُّ وَطَحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۳).

ترجمه: اود حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ غلويلي روايت دي ده ويلي دي چې يو سري راغي نو وي ويل چې ماته جنابت رسيدلي او ما په خاورو کې ځان لیت پیت او ککړ پکړ کړنو هغه ورته وويل دغسې ووهه او يو ځلي يې په ځمکه دواړه لاسونه ووهل مخ يې پرې مسح کړ بيا يې دواړه لاسونه په ځمکه ووهل او په دې دواړو يې تر څنگلو پوري لاسونه مسح کړل . د دې حديث روايت حاکم دارقطني او طحاوي کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

(۱) البراية كتاب الطهارة ج ۱ ص ۶۸ باب النيم .

(۲) دارقطني كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۸۱ باب النيم، مسندک حاکم كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۸۰ باب احکام النيم .

(۳) دارقطني كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۸۲ باب النيم، مسندک حاکم كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۸۰ باب احکام النيم، طحاوي

كتاب الطهارة ج ۱ ص ۸۱ باب صفة النيم كيف هي .

{۱۸۹} وَعَنْ تَالِيٍّ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ التَّيْمِمِ فَضَرَبَ يَدَيْهِ إِلَى الْأَرْضِ وَمَسَحَ بِهِمَا يَدَيْهِ وَوَجْهَهُ وَضَرَبَ ضَرْبَةً أُخْرَى فَمَسَحَ بِهِمَا ذِرَاعَيْهِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.

تورجهه : نافع ويلي دي چې ما د حضرت بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د تيمم په باره کې پوښتنه وکړه نو دواړه لاسونه يې په ځمکه ووهل په دې يې لاسونه او مخ مسح کړ او په بل ضرب يې ځمکه ووهله نو په هغې دواړه څنگلي مسح کړي . د دې حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{۱۹۰} وَعَنْ أَكْبَلٍ هُوَ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ مِنَ الْجُرُفِ حَتَّى إِذَا كَانَ بِالْبَرِيدِ لَزَلَ عَبْدُ اللَّهِ فَكَيَّمَهُ صَعِيدًا طَيِّبًا فَمَسَحَ بِوَجْهِهِ وَيَدَيْهِ إِلَى الْبِرْفَقَيْنِ رَوَاهُ مَالِكٌ فِي الْمَوْطَأِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.

تورجهه : نافع وايي چې زه او عبدالله بن عمر د جرف د مقام نه واپس راتلو تر دې پورې چې کله هغه د مريد په مقام ؤ نو په هغه پاچه ځمکه يې تيمم وکړو خپل مخ او لاسونه يې تر څنگلو پورې مسح کړل . د دې حديث روايت مالک په موطا کې کړي دي . او اسناد يې صحيح دي .

{۱۹۱} وَعَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ كَانَ إِذَا كَيَّمَهُ ضَرَبَ يَدَيْهِ ضَرْبَةً فَمَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ ثُمَّ ضَرَبَ يَدَيْهِ ضَرْبَةً أُخْرَى ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا يَدَيْهِ إِلَى الْبِرْفَقَيْنِ وَلَا يَنْقُضُ يَدَيْهِ مِنَ التَّغْرَابِ رَوَاهُ الدَّارِقُطْنِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.

تورجهه : د سالم نه روايت دي چې کله به حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تيمم کاؤ نو دواړه لاسونه به يې په ځمکه ووهل نو په هغې به يې مخ مسح کړو بيا به يې بل ځل دواړه لاسونه په ځمکه ووهل بيا به يې په هغې دواړه لاسونه تر څنگلو پورې مسح کړل او لاسونه به يې د خاورو نه نه څټول . د دې حديث روايت دارقطني کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

د حضور صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د امت خصوصيت :

تيمم دهغه امت د خصوصياتو نه دې کوم چې د حضور صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په واسطې سره هغوي ته ملاو شوي دي . چې خاورې لره چې په حقيقت کې ملوث ده پاکونکي يې او گرځوله دالله تعالی دیر لوي احسان دي .

(۱) طحاوي کتاب الطهارة ج ۱ ص ۸۱ باب صلاة التيمم كيف هي .

(۲) مؤطا امام مالک کتاب الطهارة ص ۴۱ باب العمل في التيمم .

(۳) دارقطني کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۸۲ باب التيمم .

د مشروعت سبب: غزوه بني مصطلق کې د حضرت عائشه رضي الله عنها د غاري هار ورکيدل او دخلکو داوبه نه ملاويدو دوجې نه په مشقت کې پريوتل کوم باندې چې الله تعالی د تيمم آيت نازل او فرمايلو.

څلور فقهي مسائل

اولنې مسئله: تيمم د زمکې د کوم شي نه او کړې شي؟

(۱) امام شافعي رحمته الله، احمد رحمته الله، وابويوسف رحمته الله په نزد صرف په خالصه خاوره تيمم سره تيمم کيږي.

(۲) دامام ابوحنيفه رحمته الله و مالک رحمته الله په نزد چې د زمکې د جنس نه وي په هريو شي سره تيمم کيږي.

د فريق اول دليل: د حذيفه رحمته الله حديث ”وَجَعَلْتَ تُرْبَتَهَا طَهُورًا إِذَا لَمْ تَجِدِ الْمَاءَ“، د تربت نه مراد خالصه خاوره ده.

دامام ابوحنيفه رحمته الله او د مالک رحمته الله دليل:

۱... د تيمم آيت ”فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا الْآيَةَ“ ځکه چې صعيد مطلق خاوره او د زمکې بهرني حصي ته وايي.

۲... د حذيفه رحمته الله حديث د کوم چې مشهور الفاظ دادي ”جُعِلَتْ اِلَي الارض مسجداً وطهوراً“ په دې کې ټولې زمکې لره طهور يعني قابل د تيمم گرځولې شوې دي.

فريق اول ته جواب:

۱... د حذيفه رحمته الله حديث په مشهور روايت کې ”په ځاي مطلق ارض يعني د زمکې ذکر راغلي دي.“

۲... په حديث کې صرف ديو شي ذکر راغلي دي او په نورو هلايلو سره ورسره په حکم کې نور شينه هم شامل شو نهذا هيڅ منافات نشته.

دويمه مسئله: تيمم طهارة مطلقه يا طهارة ضرورية؟

(۱) دامام ابوحنيفه رحمته الله په نزد تيمم طهارة مطلقه (کامله) دې ځکه چې زموږ په نزد تيمم د مونږ وخت د داخلیدو نه مخکې کولې شي بيا چې تر څو پورې څه داودس ماتونکې شي يا اوبو باندې قادروالي متحقق نشي نو تيمم به باقي وي او په يو تيمم سره چې څومره مونږ څوڼه که فرض وي يا نفل کولې شي.

(۲) دائمه ثلاثه رحمهم الله په نزد تيمم طهارة ضروريه دي ځکه چې د دخول وخت نه وړاندې تيمم صحيح نه دې او دوخت وتلو سره سم به تيمم ماتېږي.

بيا دامام احمد رحمه الله په نزد په وخت کې دننه فرض او نفل ټول ادا کولې شي او دامام مالک او دامام شافعي رحمه الله په نزد هر فرض لپاره جدا جدا تيمم ضروري دي، البته نوافل ددې دواړو په نزد فرضو تابع دي، دشوافعو رحمه الله په نزد نوافل قبله وبعديه دواړه او دمالکي رحمه الله په نزد صرف بعديه. (الدر المنصور)

در تيمم مسئله: د تيمم ضريونه څو دي؟

(۱) دامام احمد رحمه الله په نزد تيمم فقط يو ضرب دې دمخ او تر کلاسي پورې دواړو لاسونو لپاره.

(۲) دامام ابو حنيفه رحمه الله، مالک او شافعي رحمه الله په نزد دوه ضريونه دي: يو مخ لپاره او بل د څنگلو لپاره، البته دامام مالک رحمه الله په نزد تر کلايانو پورې فرض او څنگلو پورې مستحب دي.

دامام احمد رحمه الله دليل: حديث دعمار بن ياسر رحمه الله "انما يكفيك أن تضرب بيدك الارض. ثم تمسح بهما وجهك وكفيك". او په يو روايت کې داسي دي "أَمْرَةٌ بِالتيمم ضربة للوجه والكفين".

دائمه ثلاثه رحمهم الله دلائل:

۱... دباب دير حديثونه کوم کې چې صراحة دضريينو ذکر راغلې دي بالخصوص دجاير رحمه الله

حديث: "التيمم ضربة للوجه وضربة للذراعين الى المرفقين".

۲... قياس: تيمم داودس نائب او خليفه دې، په اودس کې دمخ او او دلاسونو لپاره جدا اوبه راخيستلې شي نو په نائب کې هم دوه ضريونه پکار دي.

دامام احمد رحمه الله دليل جواب: حديث دعمار بن ياسر رحمه الله مضطرب دې دده په يو روايت

کې ددوو ضريونو ذکر راغلې دي "ضربنا واحدة للوجه ثم ضربة اخرى لليدين الى المرفقين".

څلورمه مسئله: دباب حديث نمبر ۱۹۱ مطابق ابن عمر رضي الله عنه ضرباتو کې دلاسونو نه دخاوري دڅنډولو قائله نه دې ليکن جمهور علماء دا وينا ده چې په ضرباتو کې دې دلاسونو نه خاوره اوځنډل شي ترڅو دمثلي شکل اونه گرځي.

کِتَابُ الصَّلَاةِ

د مانځه د بیانولو باب :

اولنې بحث : د صلاۃ لغوي معنی ده دعا او اصطلاحی معنی یې ده په مخصوص وختونو کې مخصوص ارکان ادا کول .

دویم بحث : د مونځ مشروعیت کله وشو ؟

په دې باندې خو د ټولو اتفاق دې چې د پنځه وخته مونځ ابتداء لیلۃ الاسراء یعنې دمعراج په شپه اوشو ، البته دشب معراج کال او دمیاشتي دتاریخ په تعیین کې ډیر سخت اختلاف دی ، دا کثرو وینا ده چې دهجرت نه دري کاله مخکې اوشو .

دریم بحث : کوم یو مونځ چا اول ادا کړو ؟

په ورځ کې پنځه مونځونه خو بلاشبه دمحمد ﷺ دخصوصیاتو نه دي ، پاتې دماسخوتن مونځ نه علاوه نور مونځونه خو په نورو امتونو کې هم مشروع وو .

دطحاوي شریف دیو روایت مطابق دحضرت آدم علیه السلام توبه چي کله دصبح صادق په وخت کې قبوله شوه نو هغه بیا دوه رکعت اولوستل په دې باندې دسحر مونځ مشروع شو ، او دحضرت اسماعیل علیه السلام فدیة دماسپڅین په وخت کې راغلې وه ، کوم باندې چې هغه څلور رکعت په طور دشکرانې ادا کړل دهغه وخت نه دماسپڅین مونځ مشروع شو ، او حضرت عزیر علیه السلام لره داوړد خوب نه دماز یگر په وخت کې رابیدار کړې شو په هغې باندې هغه څلور رکعت ادا کړل په دې باندې دماز یگر مونځ مشروع شو ، او دحضرت داود علیه السلام لغزش دماښام په وخت کې معاف شو نو هغه دڅلور رکعت لوستلو په نیت سره او دریدو لیکن دسخت غم او دسترپا دوجي نه دریم رکعت یې اونه لوستلې شو او په دریم رکعت کیناست دهغه وخت نه دماښام دري رکعت مشروع شو ، او دماسخوتن مونځ له ټولو نه اول څمونږ خوږښي حضور ﷺ او دده امت ولوستلو .

څلورم بحث : د مونځ فرضیت او اهمیت :

د مونځ فرضیت د کتاب ، سنت او اجماع نه ثابت دي . قال تعالی : " وما امرنا إلا لیعبدوا الله مخلصین له الدین حنفاء ویقیموا الصلوة الاية " دغه شان په حدیث شریف کې دي "بلی الاسلام علی خمس شهادة أن لا اله الا الله وان محمدا رسول الله واقام الصلوة وایتاء الزکوة ..." الحديث (متفق علیه) ددېنه علاوه بې شمیره آیتونه او حدیثونه دي کوم کس چې د مونځ دفرضیت

نه منکر و ی نو دده په کفر باندې د علماؤ اتفاق دې او کوم چې د فرضیت د قائل کیدو سره سره صرف عملاً دې لره پریدي نو جمهور علما کوم کې چې امام مالک رحمته الله، امام شافعی رحمته الله او امام احمد رحمته الله هم دي ملک یې دادې چې هغه کس فاسق دې او دهغه سزا وژل (قتل) دي خو حدانه کفر، دامام احمد رحمته الله یو روایت دې چې هغه دې دارتداد په بناء باندې به قتل کولې شي، او دامام ابو حنیفه رحمته الله په نزد دده سزا تلزیر او حبس دائم دې تردې پورې چې توبه کار شي او توبه اوباسي. (الشر المصرد ۱۰۲/۷)

بَابُ الْمَوَاقِيتِ

د مانځه دوختونو د بیانولو باب

(۱۱۲) عَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَكَاةَ سَائِلٍ يَسْأَلُهُ عَنْ مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ قَلَّمَ يَدَهُ عَلَيْهِ شَيْئًا قَالَ فَأَمَرَ بِلَا لَا فَأَقَامَ الْفَجْرَ حِينَ انْشَقَّ الْفَجْرُ وَالنَّاسُ لَا يَكَادُ يَعْرِفُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا ثُمَّ أَمَرَ فَأَقَامَ بِالظُّهْرِ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ وَالْقَائِلُ يَقُولُ قَدْ انْتَصَفَ النَّهَارُ وَهُوَ أَعْلَمُ مِنْهُمْ ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ بِالنَّصْرِ الشَّمْسُ مُرْتَفِعَةً ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الْبَغْرِبَ حِينَ وَقَعَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ ثُمَّ أَخَّرَ الْفَجْرَ مِنَ الْغَدِ حَتَّى انْصَرَفَ مِنْهَا وَالْقَائِلُ يَقُولُ قَدْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَوْ كَادَتْ ثُمَّ أَخَّرَ الظُّهْرَ حَتَّى كَانَ قَرِيبًا مِنْ وَقْتِ الْعَصْرِ بِالْأَمْسِ ثُمَّ أَخَّرَ الْعَصْرَ حَتَّى انْصَرَفَ مِنْهَا وَالْقَائِلُ يَقُولُ قَدْ احْتَرَبَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ أَخَّرَ الْبَغْرِبَ حَتَّى كَانَ عِنْدَ سُقُوطِ الشَّفَقِ ثُمَّ أَخَّرَ الْعِشَاءَ حَتَّى كَانَ ذَلِكَ اللَّيْلِ الْأَوَّلُ ثُمَّ أَصْبَحَ قَدْ عَا السَّائِلَ فَقَالَ أَلَوْ كُنْتُ بَيْنَ هَذَيْنِ رَوَاهُ مسلم. (۱)

ترجمه : د ابو موسی رضي الله عنه روایت دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله ته یو پوښتنه کوونکې سړې راغې د مانځه دوختونو پوښتنه یې ورته وکړه نبي صلی الله علیه و آله هېڅ جواب ورته کې حضرت بلال رضي الله عنه ته یې امر وکړو نو په داسې وخت کې یې د ښا د مانځه اقامت وکړو چې محض سبا ختلي ؤ او قریبه نه وه چې بعضي خلکو د تیرې په وجه بعضو لره پیژندلې وې بیا یې حضرت بلال ته د اقامت امر وکړو نو هغه د ماسپښین د مانځه د پاره په داسې وخت کې اقامت وکړو چې نمر اوبستي او زوال شوي ؤ او ویونکي به ویل چې ورځ نیمه شوه حال دا چې هغه د دوي نه ښه پوه ؤ بیا یې حضرت بلال رضي الله عنه امر وکړ نو په

داسي وخت کې يې د مازيگر تکبير وکړو چې نمر اوچت و بيا يې حضرت بلال رضي الله عنه ته امر وکړو نو هغه په داسي وخت کې د ماينام تکبير وکړو چې نمر پريوتي و بيا يې ورته امر وکړو نو د ماسختن د مانځه د پاره يې په داسي وخت کې تکبير وکړو چې شفق پريوتي او ډوب شوي و بيا يې دويمه ورځ د سحر مونځ روسته کړ تر دې پورې چې کله د مانځه نه فارغ شو نو ويونکې به ويل چې په تحقيق نمر ختلي او يا تردي دي چې اوخيژي بيا يې د ماسپنين مونځ روسته کړ تر دې پورې چې د پروني ورځې د مازيگر وخت ته بالکل تردي و بيا يې د مازيگر روسته کړ تر دې پورې چې کله خلک د مانځه نه فارغ شو نو ويونکې به ويل چې نور شو بيا يې د ماينام مونځ روسته کړ تر دې پورې چې د شفق د پريوتو وخت بالکل تردي و بيا يې د ماسختن مونځ روسته کړ تر دې پورې چې د شپې د اولي حصي دريمه برخه تيره شوي وه بيا يې سحر پوښتنه کوونکي راوغوښت نو وي فرمانل چې د دې دواړو وختونو تر منځ د مانځه وخت دي . د دې حديث روايت مسلم کړي

{ ۱۹۳ } وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَقْتُ الظُّهْرِ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ وَكَانَ ظِلُّ الرَّجُلِ كظُلِّهِ مَا لَمْ تَحْضُرِ الْعَصْرُ وَقْتُ الْعَصْرِ مَا لَمْ تَصْفُرْ: الشَّمْسُ وَقْتُ صَلَاةِ التَّغْرِبِ مَا لَمْ يَغِبِ الشَّفَقُ وَقْتُ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ الْوَسْطِ وَقْتُ صَلَاةِ الصُّبْحِ مِنْ طُلُوعِ الْفَجْرِ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَامْسِكْ عَنِ الصَّلَاةِ فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنِي الشَّيْطَانِ رواه مسلم.^(۱)

توجه : د حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه روايت دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي دي د ماسپنين د مانځه وخت هغه دي کله چې د نمر زوال وشي او د سري سوري د ده د اوږد والي هومره شي تر څو پورې چې مازيگر نه وي داخل شوي او د مازيگر د مانځه وخت تر هغې پورې دي تر څو پورې چې نمر نه وي زهر شوي او د ماينام د مانځه وخت تر هغې پورې دي تر څو پورې چې شفق نه وي غائب او ډوب شوي او د ماسختن د مانځه وخت د منځني حصي د نيمي شپې پورې دي او د سحر د مانځه وخت د سبا د ختو نه دي تر څو پورې چې نمر نه وي ختلي نو کله چې نمر اوخيژي نو د مونځ نه بند شه پس بي شکه نمر چې دي د شيطان د دوه و بنکرونو تر منځ رايژي . د دې حديث روايت مسلم کړي دي .

(۱۱۲) وَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَمَّتْنِي جِبْرِيلُ عِنْدَ الْبَيْتِ مَرَّتَيْنِ فَصَلَّى الظُّهْرَ فِي الْأَوَّلَى مِنْهُمَا حِينَ كَانَ الْفَجَاءُ مِثْلَ الشَّرَاطِ ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ كُلُّ فَيٍّ مِثْلَ يَلِلهِ ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ حِينَ وَجَبَتِ الشَّمْسُ وَأَقْطَرَتِ الصَّائِمُ ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ حِينَ طَابَ السُّقُفُ ثُمَّ صَلَّى الْفَجْرَ حِينَ بَرَقَ الْفَجْرُ وَحُورَمَ الطَّعَامُ عَلَى الصَّائِمِ وَصَلَّى الْمَرْةَ الثَّالِيَةَ الظُّهْرَ حِينَ كَانَ يَلُّ كُلُّ فَيٍّ مِثْلَهُ يَوْزَتِ الْقَصْرِ بِالْأَمْسِ ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ يَلُّ كُلُّ فَيٍّ مِثْلِهِ ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ يَوْزَتِهِ الْأَوَّلَى ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ ثُمَّ صَلَّى الصُّبْحَ حِينَ إِسْقَرَّتِ الْأَرْضُ ثُمَّ انْتَقَتِ إِلَى جِبْرِيلَ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ هَذَا وَقْتُ الْإِكْبَامِ مِنْ قَبْلِكَ وَالْوَقْتُ فِيمَا بَيْنَ هَذَيْنِ الْوَقْتَيْنِ رواه الترمذي و ابودود و احمد و ابن خزيمة و الدارقطني و الحاكم و اسناده حسن قال الترمذي المراد بالوقت وقت الفضل جميعاً بين الاحاديث. (۱)

ترجمه : او د ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا روايت دې چې بي شکه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې ماته جبرائيل صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ديت الله سره دوه ځلي امامت کړيدي په اول ځل کې يې د دي نه د ماسپڅين مونځ وکړ په هغه وخت کې چې و فَيٍّ او اصلي سوري په مثل د شراک او د خپلې د وندني ماسود د سوري د زه له بيا يې د مازيگر مونځ په هغه وخت کې وکړ چې و هريو شي په مثل د سوري خپل په غير د اصلي سوري نه بيا يې د ماښام مونځ په داسي وخت کې وکړ چې نمر پريوتي و او روژه دار روژه ماتوله بيا يې د ماسختن مونځ په داسي وخت کې وکړ چې شفق ډوب شوي او غائب شوي و بيا يې د سحر مونځ په داسي وخت کې وکړ چې سحر روښانه شو او په روژه دار خوراک کول حرام شو او په دويم ځل يې د ماسپڅين مونځ په هغه وخت کې وکړ چې سوري د هر شي خپل مثل ته ورسيد په غير د اصلي سوري نه د پروني ورځې د مازيگر په وخت بيا يې د مازيگر مونځ په هغه وخت کې وکړ چې د هر شي سوره د هغه دوه چنده شو. بيا يې د ماښام مونځ د اول ځل په وخت کې وکړ بيا يې د آخر ماسختن مونځ په هغه وخت کې وکړ چې د شپي دريمه حصه تيره شوي وه بيا يې د سحر مونځ په هغه وخت وکړ کله چې زمکه رنځ او روښانه شوه بيا ماته جبرائيل وکتل نو

(۱) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۱۳۹ باب ماجاء في موافقت الصلوة ... ۱. ابودود کتاب الصلوة ج ۱ ص ۵۶ باب الوافقت مستلحد ج ۱ ص ۴۳۳. صحيح ابن خزيمة کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۸ باب ذکر الدليل على ان فرض الصلوة ... ۱. دار الفکر کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۵۸ باب امامة جبريل، مستدرک حاکم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۹۳ اولات الصلوات الخمس.

وي ويل چې اي محمد ﷺ دا د انبياؤ مخکښ وخت دي او وخت د دي دواړو وختونو ترمنځ دي . د دي حديث روايت ترمذي ابوداؤد ، احمد ، ابن خزيمة ، الدارقطني او حاکم کري دي او اسناد يې حسن دي . او نيموي رحمۃ الله ويلي دي چې د دي د پاره چې د احاديثو ترمنځ تطبيق راشي مراد د وخت نه افضل وخت دي .

{ ۱۹۵ } وَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ وَقْتِ الصَّلَاةِ فَكَتَبَ الشَّمْسُ أَذْنَ بِلَالٍ لِلظُّهْرِ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَ صَلَّى ثُمَّ أَذَّنَ لِلْعَصْرِ حِينَ كُنْتُ أَنَّ ظِلَّ الرَّجُلِ أَطْوَلَ مِنْهُ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَ صَلَّى ثُمَّ أَذَّنَ لِلْمَغْرِبِ حِينَ غَابَتِ الشَّمْسُ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَ صَلَّى ثُمَّ أَذَّنَ لِلْعِشَاءِ حِينَ ذَهَبَ بَيَاضُ النَّهَارِ وَ هُوَ الشَّفَقُ ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ فَصَلَّى ثُمَّ أَذَّنَ لِلْفَجْرِ حِينَ طَلَعَ الْفَجْرُ فَأَمَرَهُ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ فَصَلَّى ثُمَّ أَذَّنَ بِلَالٍ الْقَدَّ لِلظُّهْرِ حِينَ دَلَّكَتِ الشَّمْسُ فَأَخْرَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَقَامَ وَ صَلَّى ثُمَّ أَذَّنَ لِلْعَصْرِ فَأَخْرَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَقَامَ وَ صَلَّى ثُمَّ أَذَّنَ لِلْمَغْرِبِ حِينَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَأَخْرَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى كَادَ يَغِيبُ بَيَاضُ النَّهَارِ وَ هُوَ الشَّفَقُ فِيمَا يَرَى ثُمَّ أَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَ صَلَّى ثُمَّ أَذَّنَ لِلْعِشَاءِ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ فَقُمْنَا ثُمَّ قُمْنَا مِرَارًا ثُمَّ خَرَجَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ مَا أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ يَنْتَظِرُ هَذِهِ الصَّلَاةَ غَيْرَكُمْ فَإِن كُنتُمْ فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتَظَرْتُمُوهَا وَلَوْ أَنَّ أَشَقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُ بِتَأْخِيرِ هَذِهِ الصَّلَاةِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ أَوْ أَقْرَبَ مِنْ نِصْفِ اللَّيْلِ ثُمَّ أَذَّنَ لِلْفَجْرِ فَأَخْرَاهَا حَتَّى كَادَتِ الشَّمْسُ أَنْ تَطْلُعَ فَأَمَرَهُ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ فَصَلَّى ثُمَّ قَالَ أَلَوْ كُنْتُ بَيْنَ هَذَيْنِ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْاَوْسَطِ وَقَالَ

الهيثمى اسناده حسن. (۱)

قال التيموي هذا الحديث يدل على ان الشفق هو البياض كما ذهب اليه ابو حنيفة رحمۃ الله
ترجمه : د حضرت جابر بن عبد الله رحمۃ الله عنده روايت دي هغه ويلي دي چې يو سري د رسول الله

مَرَّةً مَرَّةً نَه د مانځه د وخت په باره کې پوښتنه وکړه نو کله چې د نمر زوان وشو حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ماسپڅين د پاره اذان وکړ نو رسول الله ﷺ ورته امر وکړ نو د مانځه اقامت يې وکړ او مونځ يې وکړ بيا يې د مازيگر د پاره اذان وکړ په هغه وخت کې چې مونځ گمان کاوه چې د سړي سوري د سړي د قد نه اوږد دي نو رسول الله ﷺ هغه ته امر وکړ نو د مانځه اقامت يې وکړ او مونځ يې وکړ ، بيا يې د ماښام د پاره په هغه وخت کې اذان وکړ چې نمر پريوتي ؤ نو رسول الله ﷺ هغه ته امر وکړ نو د مانځه اقامت يې وکړ او مونځ يې وکړ بيا يې د ماسپڅين د پاره په هغه وخت کې اذان وکړ چې د ورځې سپينوالي تلي ؤ چې هغه شفق دي بيا يې هغه ته امر وکړ نو د مانځه د پاره يې اقامت وکړ پس مونځ يې وکړ بيا يې د سحر د پاره په هغه وخت کې اذان وکړ چې سحر وخاته نو هغه ته يې امر وکړ نو اقامت وکړ پس مونځ يې وکړ سبا ته بيا بلال د ماسپڅين د پاره به هغه وخت کې اذان وکړ چې نمر اوښتي ؤ او زوال شوي ؤ نو رسول الله ﷺ د دي وخت مونځ تر هغې پوري روسته کړ چې د هر شي سوري خپل مثل ته ورسیده نو هغه ته رسول الله ﷺ امر وکړ نو اقامت يې وکړ او مونځ يې وکړ بيا يې د مازيگر د پاره اذان وکړ نو رسول الله ﷺ د مازيگر مونځ تر هغې پوري روسته کړ چې د هر شي سوري دوه چند شو نو رسول الله ﷺ هغه ته امر وکړ نو اقامت يې وکړ او مونځ يې وکړ بيا يې د ماښام د پاره په هغه وخت کې اذان وکړ چې نمر پريوت نو هغه رسول الله ﷺ تر هغه وخته پوري روسته کړ چې نژدي ؤ چې د ورځې سپينوالي چې هغه شفق دي غائب او ډوب شوي وي بيا رسول الله ﷺ هغه ته امر وکړ نو اقامت يې وکړ او مونځ يې وکړ بيا يې د ماسپڅين د پاره په هغه وخت کې اذان وکړ چې شفق غائب او ډوب شو نو مونځ پاخيدو بيا مونځ خو څو څو ځله پاخيدو بيا مونځ ته رسول الله ﷺ راووت نو وي فرمايل د خلکو نه هيڅ يو داسي کس نشته چې د دغه مانځه انتظار کوي په غير ستاسي نه بېي شکه تاسي په مانځه کې يې تر څو پوري چې تاسي د مانځه انتظار کوئ، که چرته ما په خپل امت باندي گرانه او سخته نه گنځلي نو ما به د نيمې شپې پوري او يا نيمې شپې ته نژدي برخي پوري د دي مونځ په تاخير باندي امر کړي وي بيا يې د سحر د مانځه د پاره اذان وکړ نو دا مونځ يې تر هغه وخته پوري روسته کړي چې نژدي ؤ چې نمر ختلي وي نو هغه ته يې امر وکړ پس د مانځه اقامت يې وکړ او مونځ يې وکړ بيا يې وويل چې د مانځه وخت د دي دواړو تر منځ دي . د دي حديث روايت په اوسط کې طبراني کړي دي او هيشمي ويلي دي چې اسناد يې حسن دي .

او نيموي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې دا حديث په دي خبره باندي دلالت کوي چې شفق همدغه بياض او سپينوالي دي لکه چې امام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دي خبري ته ذهاب کړي دي .

د کلماتو تحقیق:

قوله: "امني جبریل": دامامت جبریل واقعہ دلیلۃ الاسراء په سحر د ماسپڅین په وخت کې راغله او نزول د جبریل د زوال نه پس او شو. د فرضیت صلاة نه پس له ټولو نه مخکې همدغه مونځ ادا کړې شونو ځکه دېته "الصلاة الاولى" ویلي کېږي.

د ترجمه الباب مقصد: د مصنف غرض د دې باب د قانمولو نه غالباً اجمالاً دهر مونځ پوره وخت بیانول وي ځکه د وخت مستحب د بیان لپاره مستقل بابونه قایموو، مونږ به ان شاء الله دهغه بابونو لاندې تصیلې بحث کوو او د شفق بیان هم وړاندې راروان دي.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الظَّهِرِ

باب دې په بیان د هغه حدیثونو کې چې د ماسپښین په مانځه کې راغلي دي:

{١٩٦} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِذَا اسْتَدَّ الْحَزْ قَابِرُ دُؤَا بِالصَّلَاةِ فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَزِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ.^(١)

ترجمه: د حضرت ابی هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي چې نبی عَزَّيَازَكَم فرمانلي چې کله گرمي سخته او زیاته شي نو یخ کړئ مانځه لره په تحقیق سره د گرمۍ سختي د جهنم د جوش په وجه ده. دغه حدیث د محدثینو جماعت نقل کړي دي.

{١٩٧} وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ الْعَقْفَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَأَرَادَ الْمُؤْمِنُونَ أَنْ يُؤْذِنَ لِلظَّهِرِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبْرِدْ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤْذِنَ فَقَالَ لَهُ أَبْرِدْ خُلِّيْ رَأْيُنَا فَمِمَّا التَّلَوَّلِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ شِدَّةَ الْحَزِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَإِذَا اسْتَدَّ الْحَزْ قَابِرُ دُؤَا بِالصَّلَاةِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.^(٢)

(١) بخاري كتاب مواقيت الصلوة ج ١ ص ٧٦ باب الابراد بالظهر. ١. علم كتاب المساجد ج ١ ص ٢٢٢ باب استحباب الابراد بالظهر. ٢. ابروداد كتاب المتلوة ج ١ ص ٥٨ باب وقت صلوة الظهر، لرمذي ابراد الصلوة ج ١ ص ٢٠ باب مجازي في اواخر الظهر... ٣. نسائي كتاب المواقيت ج ١ ص ٨٧ باب الابراد بالظهر. ٤. ابن ماجه كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٩ باب الابراد بالظهر. ٥. مسند احمد ج ٢ ص ٢٥٦.

(٢) بخاري كتاب مواقيت الصلوة ج ١ ص ٧٧ باب الابراد بالظهر في السفر. ١. علم كتاب المساجد ج ١ ص ٢٢٢ باب استحباب الابراد بالظهر... ٢. غ.

تو جهه : د حضرت ابي ذر غفاري رضي الله عنه روايت دي هغه ويلي دي چې مونږ د نبی ﷺ سره په يوه سفر کې ؤ نو مؤذن غوښتل چې د ماسپڅين اذان وکړي نو نبی ﷺ ورته وفرمائل چې يخوالي وکړه بيا يې غوښتل چې اذان وکړي نو نبی ﷺ ورته وفرمائل چې يخوالي وکړه ان تردي پوري چې مونږ د وړو ډيره کئ ؤ سوري وليد نو نبی ﷺ وفرمائل چې په تحقيق سره د گرمئ سختوالي د جهنم د جوش په وجه دي نو کله چې گرمي سخته شي نو يخه ويې مانځه لره د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

{۱۹۸} وَ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا أُجِلُّكُمْ فِي أَجَلٍ مِّنْ خَلَا مِّن الْأَمْرِ مَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى مَغْرِبِ الشَّمْسِ وَإِنَّمَا مَتَلُّكُمْ وَمَتَلَّ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى كَرَجُلٍ اسْتَعْمَلَ عَتَاةً فَقَالَ مَن يَعْمَلُ لِي إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيَرَاطٍ قِيَرَاطٍ فَعَمِلَتْ الْيَهُودُ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيَرَاطٍ قِيَرَاطٍ ثُمَّ قَالَ مَن يَعْمَلُ لِي مِّنْ نِّصْفِ النَّهَارِ إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ عَلَى قِيَرَاطٍ قِيَرَاطٍ فَعَمِلَتْ النَّصَارَى مِّنْ نِّصْفِ النَّهَارِ إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ عَلَى قِيَرَاطٍ قِيَرَاطٍ ثُمَّ قَالَ مَن يَعْمَلُ لِي مِّنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى مَغْرِبِ الشَّمْسِ عَلَى قِيَرَاطَيْنِ قِيَرَاطَيْنِ إِلَّا قَالَتُمُ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ مِّنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى مَغْرِبِ الشَّمْسِ آلا لَكُمُ الْأَجْرُ مَزَكَيْنِ فَقَضِيَ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى فَقَالُوا كَهْنُ أَكْفَرُ عَمَلًا وَ أَكَلُ عَقَامَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَهْلُ قَلْبِكُمْ مِّنْ حَقِّكُمْ قَالُوا لَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَالَهُ فَعَمِلَ أَحَدُهُمْ مِّنْ هَيْئَتِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .^(۱)

تو جهه : د حضرت بن عمر رضي الله عنه روايت دي چې رسول الله ﷺ فرمانلي دي چې بې شکه خبره همدا ده چې ستاسي د ژوند نيټه په نسبت سره د تيرو شؤ امتونو وخت ته دومره ده لکه د مازيگر نه تر نمر پريوتو پوري او بې شکه خبره همدا ده چې ستاسي مثال د يهودو او نصاري ؤ د مثال په نسبت د هغه شخص او سړي په شان دي چې د مزدورئ د پاره يو مزدور نيسي نو وايي چې څوک به ماته په يو يو قيراط باندې د غرمي پوري مزدوري وکړي نو يهودو په يو يو قيراط باندې تر غرمي پوري مزدوري وکړه بيا هغه سړي وويل چې څوک ماته په يو يو قيراط باندې د غرمي نه تر مازيگره پوري مزدوري وکړي . نو نصاري ؤ د غرمي نه تر مازيگر پوري په يو يو قيراط باندې مزدوري وکړه . بيا هغه سړي وويل چې څوک به ماته د مازيگر نه تر ماينام پوري په دوه دوه قيراطه مزدوري وکړي نو تاسي هغه خلک ياستئ چې د مازيگر نه تر ماينام پوري مو مزدوري کړي ده خبردار شئ ستاسي د پاره دوه چنده اجر او مزدوري

ده نو يهود او نصاری په غصه شو نو وي ويل چې زموږ کار ډیر دي او مزدوري مه لږه ده نو الله تعالی وفرمائل چې ایا ستاسي د حق نه مي څه کم کړي دي هغو وويل چې نه الله تعالی وفرمائل چې دا خدا فضل دي چاته مي چې خوبه شي ورکوم يې . د دي حديث روايت بخاري کړي دي .

{۱۹۹} وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَافِعٍ مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَاهُ هِرِيرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ وَقْتِ الصَّلَاةِ فَقَالَ أَبُو هِرِيرَةَ أَنَا أَخْبَرُكَ مِنَ الظُّهْرِ إِذَا كَانَ ظِلُّكَ وَمِثْلَكَ وَالْعَصْرِ إِذَا كَانَ ظِلُّكَ وَمِثْلِكَ وَالتَّغْرِبِ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَالْعِشَاءُ مَا بَيْنَكَ وَمَا بَيْنَ ثَلَاثِ اللَّيْلِ وَصَلِّ الصُّبْحَ يَغْبِشُ يَعْنِي يَغْلَسُ رَوَاهُ مَالِكٌ فِي الْمُوطَأِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ قَالَ الدِّمِشْقِيُّ إِسْنَادُ الْحَنَفِيَّةِ بِهَذِهِ الْأَحَادِيثِ عَلَى أَنَّ وَقْتَ الظُّهْرِ لَا يَنْقُطُ بَعْدَ الْيَثَلِ بَلْ يَبْقَى بَعْدَهُ وَوَقْتُهِ أَزِيدُ مِنْ وَقْتِ الْعَصْرِ وَفِي الْإِسْتِدْلَالِ بِهَا أَبْحَاثٌ وَإِنِّي لَمْ أَجِدْ حَدِيثًا صَرِيحًا صَحِيحًا أَوْ ضَعِيفًا يُدَلُّ عَلَى أَنَّ وَقْتَ الظُّهْرِ إِلَى أَنْ يَصِيرَ الظُّلُّ مِثْلِيهِ وَعَنِ الْإِمَامِ أَبِي حَلِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِيهِ قَوْلَانِ .^(۱)

ترجمه : د عبد الله بن رافع نه چې د نبی ﷺ د بي بي حضرت ام سلمې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ازاد شوي غلام نه روايت دي چې ده د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د مانځه د وخت په باره کې پوښتنه وکړه نو حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې زه تاته خبر درکوم چې د ماسپځين مونځ کوه کله چې ستا سوري ستا په مثل شي او د مازيگر مونځ کوه کله چې ستا سوري ستا دوچند شي او د ماښام مونځ کوه کله چې نمر پرېوزي او د ماسختن مونځ کوه د شپې د دريمي حصي په منځ کې او د سحر مونځ په تياره کې کوه . د دي حديث روايت امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په موطا کې کړي دي او اسناد يې صحيح دي امام نيموي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې احنافو په دغه احاديثو باندي استدلال کړي دي چې د ماسپځين وخت د يو مثل او يو چندي نه روسته نه تيرېږي بلکه د يو چندي او يو مثل نه روسته باقي پاتي کيږي او د ماسپځين وخت د مازيگر د وخت نه ډير زيات دي او په دي احاديثو باندي په استدلال نيولو کې ډير بحثونه دي نو مانه کوم داسي صريح صحيح حديث موندلي او نه مي کوم ضعيف حديث موندلي دي چې په دي خبره چې دلالت وکړي چې د ماسپځين وخت تر هغي پوري دي چې سوري دوه چنده وگرځي او د امام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دي کې دوه قوله راغلي دي .

د ماسپڅين د جواز وخت

د ماسپڅين دوخت ابتداء په اجماع دفعهاو سره د زوال نه پس كيږي او په اخر وخت كې اختلاف دې .

(۱) د جمهور علماء او د صاحبينو په نزد د هر يو شي سورې اصلي (بغير د فيء الزوال) د يو مثل

كيدو پوري د ماسپڅين وخت وي دغه يو روايت د امام صاحب نه هم دې .

(۲) د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ مشهور قول او ظاهر الروايه هم دادې چې د ماسپڅين وخت مثلين پوري

وي .

يادونه : امام مالک رَحِمَهُ اللهُ او بعضي علماء په نزد د يو مثل نه پس د څلورو ركعتو په اندازه وخت

مشترك دې په دې كې ماسپڅين او مازيگر دواړه اداء لوستلې كيږي .

د جمهور علماء دلايل :

۱... د ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حديث او داسي نور : " وَصَلَّ الْمَرْءُ الْقَائِمَةَ الظَّهَرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ فَيءٍ

وَمِثْلَهُ " ، په دويمه ورځ په يو مثل باندې د ماسپڅين مونځ كول ددې داخريني وخت كيدو دليل دې .

۲... د موطأ امام مالک رَحِمَهُ اللهُ روايت " كتب عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ عَمَّالَهُ أَنْ صَلَّوا الظَّهَرَ إِلَى أَنْ يَكُونَ ظِلُّ

أَحَدِكُمْ مِثْلَهُ " .

د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ دلائل :

۱... حديث د ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : " إِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرَدُوا بِالصَّلَاةِ " ، ځكه چې د حجاز په شان په ملك

كې په گرميانو كې په يو مثل كې " ابراد " يعنې يخوالي نه وي .

۲... د باب دويم حديث مطابق حضور ﷺ د گرمۍ په موسم كې په داسې يخ والي كې يې

د ماسپڅين مونځ ادا كړو چې د ډيرو سوري به دخپل سوري نه بهر ته وتل او ظاهره خبره ده چې

دوسيع اجسامو سورې په يو مثل كې دننه بهر ته نشي وتلې بلكې په دوو مثليو كې دننه بهر ته

اوزي خاص كړ د غريو په ښار كې چې د زمكې په وسط باندې د واقع كيدو د وجې نه سورې ناوخته

غځيږي .

۳... د باب دريم حديث د كوم مطابق چې حضور ﷺ دامت محمديه ژوند لره د مازيگر نه تر

مابنامه وخت په شان او گرځولو او ديهودو او دنصاري د ژوند نه يې نهايت كم او ښودلو كوم باندې

چې يهوديان صرف ددې وجې نه معترض شو چې زمونږ دعمل وخت ددوي دعمل وخت نه په څو

چنده زيات دې ليكن بيا هم ددوي اجرت زمونږ نه دوچند دې ؟ اوس د مازيگر نه تر مابنام وخت

د يهوديانو (صبح صادق نه تر زوال) نه خو په گرمۍ او يخنۍ په هر موسم كې كم دې ليكن دنصاري

د وخت (ماسپځين نه تر ما: يگر) نه به پوره کال کې په هغه صورت کې کم وي چې کله دظهر استپا په مثل ثاني باندې اومنلې شي ورنه دکال څو ورځو کې به دزوال نه تر مثل اول رخت به هغومره وي څومره چې مثل اول نه تر غروب آفتاب پوري وي او دنصاری به په مونږ باندې اعتراض عقلا په يو شانه هم صحيح نه وي د وخت دبرابریدو دوچې نه او مثال به هم غلط ثابت وي .

۴. دابوهريره رَضِيَ عَنْهُ حَدِيثٌ مَوْفَا "صَلِّ الظُّهْرَ إِذَا كَانَ ظِلُّكَ مِثْلَكَ وَالتَّصَوُّ إِذَا كَانَ ظِلُّكَ مِثْلَكَ"

قوله: "قال النيموي: ولم اجد حديثاً صريحاً.... الخ احناف هم ددې خبرې اعتراف کوي چې دامام صاحب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مشهور قول يعنې دمثلينو څه صريح مرفوع حديث نشته البته داسي حديث مرفوعه ضرور ملاويږي دکوم مطابق چې دا منل لازميږي چې دمثل اول نه پس هم دماسپځين وخت دې دارنگه دا هم چې دمثل اول والا حديثونو د ابتداء دي او دمثليين والا حديثونه دبعدوالا دي لهندا په هغې باندې به عمل متعين وي او په حديث جبريل کې نسخ کيږي مثلاً په هغې کې دعصر استپائي وخت مثليين لره گرزولې شوې دې حالانکه بالاتفاق دعصروخت تر غروب آفتابه پوري دې .

د ماسپځين مستحب وخت

په ژمي کې بالاتفاق تعجيل يعنې زر لوستل بهتر او غوره دي او په اوږي کې دمستحب وخت په باره کې اختلاف دې :

اولنې قول : دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد په عام حالاتو کې په ماسپځين کې تعجيل اولی دی ، البته يو څو شرايطو سره گرمې په موسم کې تاخير مستحب دې ، هغه شرطونه دادې : (۱) سخته گرمي وي چې دخلکو وتل مشکل وي . (۲) جومات دخلکو نه ډير لري وي . (۳) دجمنې مونځ وي منفرد لپاره تاخير بهتر نه دې . په دې شرطونو کې که يو شرط هم اونه موندل شو نو بيا به هغه تعجيل افضل او بهتر وي .

دويم قول : جمهور په شمول د احنافو سره په گرمۍ کې دتاخير في الظهر قائل دي .

دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دليل :

۱. حديث : " الصلاة أول وقتها رهوان الله " . (ترمذي شريف)

۲. حديث عائشه رَضِيَ عَنْهَا : " ما رأيت أحداً أشد تعجلاً للظهر من رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " (ترمذي).

د جمهور دليل : دباب په " ابراد " بيان باندې مشتمل صريح وصحيح احاديث " إِذَا الْهَضْبُ الْعَرُ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلَاةِ فَإِنَّ هَيْدَةَ الْعَرِ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ " .

امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ تَهْ جَوَاب :

۱... په اولنې حديث کې "أول وقتها" نه مراد اول وخت مستحب دې تطبیقا یس الاحادیث .
۲... دعاشي رضي الله عنها په حديث کې ذریات وروسته والي نفي مقصود ده دمطلق تاخیر نه ورنه تعارض به لازم راشي .

۳... دمطلق تعجیل دظهور والا حدیثونه منسوخ شو کما فی حدیث مغیره بن شعبه رضي الله عنها "كان آخر الأمرين من رسول الله صلى الله عليه وسلم الإبراد بالظهر" . (درس مشکوٰۃ : ۱۸/۲ ، بحواله التلخیص الحبر)

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْعَصْرِ

د هغه حدیثونو باب چې د مازیگر د مانځه په باره کې راغلي دي :

{۲۰۰} عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ الْأَحْزَابِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَا اللَّهُ قُبُورُهُمْ وَيُؤْتُهُمْ نَارًا كُنَّا حَبْسُونَا وَهَلَلْنَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ رَوَاهُ أَنَشِيخَانِ وَلِبَسْلَمٍ فِي رَوَايَةٍ هَلَلْنَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى صَلَاةَ الْعَصْرِ .^(۱)

ترجمه : د حضرت علي رضي الله عنه روایت دي هغه ویلي دي چې کله د احزاب ورځ شوه رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې الله تعالی دي د دوي قبرونه او کورونه د اور نه ډک کړي لکه چې دوي مونږ د اوسطي او د منځني مونږ نه بند او مشغوله کړو تر دې پوري چې نمر پریوت . د دې حدیث روایت شخینو کړي دي . او په یو روایت کې د مسلم د پاره چې : هَلَلْنَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى صَلَاةَ الْعَصْرِ . یعنې چې دوي مونږ د منځني مونږ نه چې د مازیگر مونږ دي مشغوله کړو .

{۲۰۱} وَ عَنْ حَقِيقَةَ بْنِ عُقْبَةَ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَارِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لُرِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (حَافِلُوا عَلَى الصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ الْعَصْرِ) فَقَرَأَهَا مَا حَاقَ اللَّهُ لُئْمَ نَسَخَهَا اللَّهُ فُرِلَتْ (حَافِلُوا عَلَى الصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى) فَقَالَ رَجُلٌ كَانَ جَالِسًا عِنْدَ حَقِيقَةَ لَهُ هِيَ إِذَا صَلَاةَ الْعَصْرِ فَقَالَ الْبَرَاءُ قَدْ أَخْبَرْتُكَ كَيْفَ لُرِلَتْ وَ كَيْفَ

(۱) بخاري كتاب المغازي ج ۲ - ۵۹۰ باب فزوة الخندق وهي الاحزاب ، مسلم كتاب المساجد ج ۱ - ۲۲۷ باب الدليل لمن لال الصلوة الوسطى ... الخ .

نَسَخَهَا اللَّهُ وَاللَّهُ أَعْلَمُ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۱)

توجه: د شقيق بن عقیبه نه روایت دي چې براء بن عازب رضی اللہ عنہ ویلي دي چې نازل کړي شو دا ایت (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْعَصْرِ) نو مونږ دغه ایت لوستلي دي تر هغې چې د الله تعالی اراده وه بیا هغه الله تعالی منسوخ کړ نو نازل کړي شو (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى) نو یو سړي چې د شقیق سره ناست و هغه ته وویل چې صلوٰۃ الوسطی اوس د مازيگر مونږ دي نو حضرت براء رضی اللہ عنہ ویل په تحقیق ماخو ته خبر کړي چې هغه څنگه نازل شوي دي او څنگه الله تعالی هغه نسخ کړي دي. او الله ښه عالم ذات دي. د دي حدیث روایت مسلم کړي دي. د ایت کریمه ترجمه: د ټولو مونږونو حفاظت کوونکی خاص کړد منځني مونږ، دویم روایت اول روایت: خاص کړد مازيگر مونږ.

{۲۰۲} وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضی اللہ عنہ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الْعَصْرِ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.^(۲)

توجه: د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ روایت دي هغه ویلي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائي دي چې منځني مونږ د مازيگر مونږ دي د دي حدیث روایت ترمذي کړي او صحیح یې گڼلې دي.

{۲۰۳} وَعَنْ أَنَسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم يَقُولُ يَلِكُ صَلَاةُ الْمُتَأَنِّي يَجْلِسُ يَرْقُبُ الشَّمْسَ حَتَّى إِذَا كَانَتْ بَيْنَ قَرْنَيْ الشَّيْطَانِ قَامَ فَنَقَرَهَا أَرْبَعًا لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۳)

توجه: او حضرت انس رضی اللہ عنہ ویلي دي چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلي دي چې فرمائي یې: دا د منافق مونږ دي چې کیني او د نمر انتظار کوي تر دي پوري چې کله نمر د شیطان د دوه و بنکرونو تر منځ راشي ودریږي او څلور ټونگي ووهي دا نه یادوي الله لره مگر دیر لږ. د دي حدیث روایت مسلم کړي دي.

(۱) مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۲۷ باب الدلیل لمن قال الصلوة الوسطی ... الخ.

(۲) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۴۵ باب ماجاء فی الصلوة الوسطی الما العصر.

(۳) مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۲۵ باب استحباب التکیب بالعصر.

{۲۰۴} وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ تَعْجِيلًا لِلظَّهْرِ مِنْكُمْ وَأَشَدَّ تَعْجِيلًا لِلْعَصْرِ مِنْهُ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. ^(۱)

ترجمه: حضرت ام سلمې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې نبی ﷺ د ماسپڅين مونځ ستاسي نه زيات په جلتی سره کاؤ او تاسو د مازيگر مونځ د هغه ﷺ نه زيات په جلتی سره کوئ. د دي حديث روايت احمد او ترمذي کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

د کلماتو تحقيق:

قوله: "تلك صلاة المنافق": ددې نه مراد د اصفرار شمس پورې مونځ لره مؤخر کول دي.

اولنې بحث: صلاة وسطی (د کوم فضيلت چې وارد شوې دې) کوم يو مونځ دې؟

(۱) دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يو قول دادې چې د سحر مونځ دې.

(۲) دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يو قول د ادهم دې چې د ماسپڅين مونځ دې.

(۳) دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مشهور قول دادې چې د مازيگر مونځ دې وهو قول احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وروايت عن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و ابی شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د اکثر صحابو او د تابعينو همدغه مذهب دې او د باب په اولني حديثونو کې د همدې ثبوت دې.

دويم بحث: د مازيگر د جواز وخت

د مازيگر په ابتدايي وخت کې همغه اختلاف دې کوم چې د ماسپڅين په انتهايي وخت کې دې يعني جمهور علماء او صاحبين رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد ددې ابتداء مثل اول نه کيږي او دامام صاحب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد د مثل ثاني نه پس، ددې مسئلې دلائل تير شوي دي او انتهايي وخت بالاتفاق غروب آفتاب دې.

درېم بحث: د مازيگر مستحب وخت:

(۱) دائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد په عصر کې تعجيل اولی دې.

(۲) دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد د اصفرار شمس کيدو نه مخکې پورې تاخير مستحب دې.

دائمه ثلاثه رحمهم الله دليل:

۱... حديث: "الصلاة أول وقتها رضوان الله". (ترمذي شريف)

۲... حديث عائشة رضي الله عنها: "كان يصلي العصر والشمس في حورتها لم يظهر الفجر من دامام

حجرتها“ يعنى دلهر رڼا دحضرت عائشي رضي الله عنها دحجرې په فرش باندې وو او په ديوال باندې نه وو ختلې په هغه وخت کې چې دماز لپاره مونځ اولوستو نو معلومه شوه چې لمر ديراوچت وو، ددېنه تعجيل ثابت شو.

د امام ابو حنيفه رحمه الله دليل :

...۱ حديث دام سلمه رضي الله عنها : ” كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَهْدَى تَعْجِيلًا لِلظُّهْرِ مِنْكُمْ وَأَنْتُمْ أَشَدُّ تَعْجِيلًا لِلْعَصْرِ مِنْهُ “.

...۲ ” حافظوا على العصرين : صلاة قبل طلوع الشمس وصلاة قبل غروبها “ ” قبل “ نه مراد په عرف کې قبلت قريبه (يعني څه وخت مخکې) مراد وي.

أثم ثلاثة جواب :

...۱ ” اول وقت “ نه مراد اول وخت مستحب دې کامل وخت ، پخپله امام مالک او احمد رحمه الله په ظهر کې ددې حديث باوجود تاخير في الصيف لره افضل گرځوي .

...۲ دحضرت عائشي رضي الله عنها دحجرې ديوال وړوکې وو نو ځکه دغروب آفتاب نه لږ مخکې به دلهر رڼا وه ، ددې دليل دادي چې حضور ﷺ بعضي وخت به په حجرې کې دننه پاتې وو او امامت به يې کولو او صحابه کرام به دېهر نه اقتدا کوله او دا هله کيږي چې کله ديوال وړوکې وي ، ترڅو مقتدي دامام حالت لره او ويني ، لهذا په دې ظهر تعجيل باندې استدلال صحيح نه دې .

بَابُ مَا جَاءَ فِي صَلَاةِ الْمَغْرِبِ

د هغه حديثونو باب چې د ماښام د مانځه په باره کې راغلي دي :

{۲۰۵} عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَصَلِّي الْمَغْرِبَ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَكَوَارِثُهَا بِإِلْحَاقِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ (۱)

ترجمه : د حضرت سلمه بن اکوع رحمه الله روايت دي چې بې شکه رسول الله ﷺ به د ماښام مونځ هغه وخت کې کاوه چې کله به نمر پريواته او په پرده کې به پټ شو . د دې حديث

(۱) بخاري باب مواظبة الصلوة ج ۱ ص ۷۹ باب وقت المغرب ، مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۲۸ باب بيان ان اول وقت المغرب ...
 ۱ خ . ابن دالود كتاب الصلوة ج ۱ ص ۶۰ باب وقت المغرب ابن ماجه كتاب الصلوة ص ۵۰ باب وقت صلوة المغرب ، ترمذي باب الصلوة ج ۱ ص ۲۲ باب ماجاء في وقت المغرب . مسند احمد ج ۲ ص ۵۱ .

روایت الجماعة کړي په غیر د نسائي نه .

(۲۰۶) وَعَنْ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا كَزَالَ أَمَقِي بِغَيْرٍ أَوْ عَلَى الْفِطْرَةِ مَا لَمْ يُؤْخَرُوا الْمَغْرِبَ حَتَّى تَشْكَبَكَ النُّجُومُ رواه احمد و ابو داود و اسناده حسن^(۱).

ترجمه : حضرت عقبه بن عامر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايلي دي چې نبي ﷺ فرمايلي دي چې خُما امت هميشه په خير باندي دي او يا يې فرمايلي دي چې په فطرت باندي دي خو پوري چې د ستورو تر گز والي پوري د ماښام مونځ نه روستي کوي . د دي حديث روايت احمد او ابو داود کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

د ماښام دوخت دري مسئلې

اولنې مسئله : د ماښام ابتدائي او انتهايي وخت !

دمغرب وخت ابتداء خو بالاتفاق دغروب نه کيږي ، البته په انتها کې يې اختلاف دي .

(۱) دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد دغروب آفتاب نه پس دپنځو رکعتو لوستلو په مقدار دمغرب وخت دي ، همدغه يو روايت دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه دي .

(۲) دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد ترشفق ډويديو پوري مغرب دي وهو روايت عن الامام الشافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ .

دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دليل : جبرائيل عليه السلام په دواړه ورځ د ماښام مونځ په يو وخت کې ادا کړو ، نو که په وخت کې گنجائش وي نو هغه به ضرور په اول او اخير وخت کې فرق کولي .

دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دليل : د باب المواقيت ډير احاديث بالخصوص

حديث دابو موسى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "لَمْ أَخَرَ الْمَغْرِبَ حَتَّى كَانَ عِنْدَ سُقُوطِ الشَّفَقِ" او دعبدالله بن عمرو

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حديث "ووقت صلاة المغرب ما لم يغب الشفق" .

امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته جواب : د جبريل عليه السلام حديث منسوخ دي يا په دي کې د ماښام مستحب وخت مراد دي .

دويمه مسئله : په ماښام کې بالاتفاق تعجيل اولی دی .

درېمه مسئله : د شفق نه څه مراد دي ؟

(۱) دامام مالک رحمه الله او دامام شافعي رحمه الله او دصاحبينو په نزد هغه سوړوالي کوم چې دغروب نه لې ساعت پس ظاهرېږي.

(۲) دامام ابوحنيفه او احمد رحمه الله په نزد هغه سپينوالي کوم چې دسوړوالي نه پس ښکاره شي او دهغې نه پس تياره راشي داخافو مفتي به قول همدغه دې. (رحمۃ الامم: ص ۲۹)

دامام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله او دصاحبينو دليل:

... دابن عمر رحمه الله قول: "الشفق هو الحمرة" دصحابه کرامو نه ابن عباس رحمه الله، شداد بن اوس رحمه الله، عباده بن صامت رضي الله عنه، او دتابعينو نه دمکحول رحمه الله او دطاوس رحمه الله دغه قول دې.

... امام داهل لغت خليل بن احمد رحمه الله دشفق نه تفسير په سوړوالي سره کړې دې.

دامام ابوحنيفه او داحمد رحمه الله دليل:

... دجابر رحمه الله حديث (باب الواقيت): "لَمَّا أَذِنَ لِلْعِشَاءِ جِئَ بِبَيَاضِ النَّهَارِ وَهُوَ الشَّفَقُ" په دې کې صراحت بياض النهار يعني دورخې رڼائي ته "شفق" ويلې شوې دې.

... دجليل القدر صحابه کرام رحمه الله تنهم دشفق نه مراد بياض اخلي مثلاً حضرت ابو بکر صديق رحمه الله، عائشه رضي الله عنها، معاذ بن جبل رحمه الله، ابي بن كعب رحمه الله، او عبدالله بن زبير رحمه الله، او په ورستيو فقهاو کې عمر بن عبدالعزيز رحمه الله، زفر رحمه الله، ابو ثرر رحمه الله وغيره ددې قائله وو. دامام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله هم يو قول ددې موافق دې.

... دلغتو امامانو کې مبرد، ثعلب، فراء او ابو عمرو دشفق تفسير په سپينوالي سره کړې دې. بهر حال دواړه اقوال دلائلو باندې مبني دي او دامام صاحب رحمه الله نه هم دوه قوله مروی دي.

بَابُ مَا جَاءَ فِي صَلَاةِ الْعِشَاءِ

باب دي په بيان د هغه احاديثو کې چې دماستختن دمانعه په باره کې راغلي دي:

{۲۰۴} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْلَا أَنْ أَشَقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يُخْرِجُوا الْعِشَاءَ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ أَوْ نِصْفِهِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ وَارْمُذِي وَصَحَّحَهُ. (۱)

(۱) مسند احمد ج ۲، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۲۲ باب ماجاء في لا اخرجوا العشاء الاخره. ابن ماجه كتاب الصلوة ج ۱ ص ۵۰ باب وقت العشاء.

ترجمه ۱: حضرت ابوهريره رضي الله عنه روايت دي هغه ويلي چې رسول الله صلی الله علیه و آله منانه غږه وکړه فرماني دي چې که چته ماته په است باندې د تکليف ويره نه وي نو ما به دوي ته د شپې د دريمي حصي او يا د نيمې شپې پوري د مانځه د روسته کيدو حکم ورکړي. د دي حديث روايت احمد رحمه الله، ابن ماجه رحمه الله او ترمذي کړي دي او ده صحيح گنلې دي.

{۲۰۸} وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رضي الله عنه قَالَ انْظُرْنَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَيْلَةً لِصَلَاةِ الْعِشَاءِ حَتَّى ذَهَبَ نَحْوُ مِنْ شَطْرِ اللَّيْلِ قَالَ فَجَاءَ فَصَلَّى بِنَا ثُمَّ قَالَ خُذُوا مَقَاعِدَكُمْ فَإِنَّ النَّاسَ قَدْ أَخَذُوا مَضَاجِعَهُمْ وَإِنَّكُمْ لَمْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مُنْذُ انْظَرْتُمْوهَا وَلَوْ لَا ضَعْفُ الضَّعِيفِ وَ سَقَمُ السَّقِيمِ وَ حَاجَةُ ذِي الْحَاجَةِ لَأَخَّرْتُ هَذِهِ الصَّلَاةَ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ رَوَاهُ الْخَمِيسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ خَزِيمَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۱)

ترجمه: د حضرت ابي سعيد رضي الله عنه روايت دي هغه ويلي دي چې مونږ د ماسختن د مانځه په غرض يوه شپه د رسول الله صلی الله علیه و آله انتظار کولو تردي پوري چې د شپې تردي نيمايې برخه تيره شوه ابوسعيد رضي الله عنه ويلي دي نو هغه صلی الله علیه و آله راغي مونږ ته يې مونځ وکړ بيا يې وفرمانل چې په خپل خپل ځاي باندې کينې بې شکه خلک په خپلو بسترو پراته دي او تاسي د مانځه د انتظار د وخت نه په مانځه کې هستن که چري د ضعيف ضعف او د بيمار بيماري او د حاجتمند حاجت نه وي نو ما به دغه مونځ د نيمې شپې پوري روسته کړي وي. د دي حديث روايت د ابن ماجه او ترمذي نه په غير پنځو محدثينو روايت کړي او اسناد يې صحيح دي.

{۲۰۹} وَعَنْ ثَالِغِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ كَتَبَ عُمَرُ رضي الله عنه لِيُؤْتِيَ ابْنُ مُوسَى رضي الله عنه صَلَاةَ أَبِي اللَّيْلِ هَيْئَةً وَلَا تُغْفَلُهَا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَرَجَالُهُ ثِقَاتٌ^(۲)

ترجمه: حضرت نافع بن جبیر رضي الله عنه دي چې حضرت عمر رضي الله عنه حضرت ابوموسي رضي الله عنه ته خط وليږه او د شپې په هر د برخه کې چې غواړي د ماسختن مونځ وکړه او د دي نه غفلت مه کړه. د دي حديث روايت طحاوي رحمه الله کړي او رجال يې ثقه دي.

(۱) اسامي کتاب المواليت ج ۱ — ۱۹۳ باب ما يستحب من تأخير العشاء. ابن ماجه كتاب الصلوة ج ۱ — ۵. باب ولت صلوة العشاء، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ — ۶۱. باب ولت صلوة العشاء الأخرى. مسند احمد ج ۳ — ۵، ابن خزيمة كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۷۷. باب استحباب تأخير صلوة العشاء ورقم الحديث ۳۲۵.

(۲) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۱۰. باب مواليت الصلوة.

{۲۱۰} وَعَنْ عُبَيْدَةَ بْنِ جُرَيْجٍ أَنَّهُ قَالَ لَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا إِفْرَاطُ صَلَاةِ الْعِشَاءِ قَالَ ظُلُوعُ الْقَمَرِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ قَالَ النَّيْمِيُّ ذَلَّ الْحَدِيثَانِ عَلَى أَنَّ وَقْتَ الْعِشَاءِ ذَبَقُ بَعْدَ مَضِيِّ نِصْفِ اللَّيْلِ إِلَى ظُلُوعِ الْقَمَرِ وَلَا يَخْرُجُ بِخُرُوجِهِ فَيُجْمَعُ بَيْنَ الْأَحَادِيثِ كُلِّهَا يَثْبُتُ أَنَّ وَقْتَ الْعِشَاءِ مِنْ جِدَنِ دُخُولِهِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ أَفْضَلُ وَبَعْضُهُ أَوَّلَى مِنْ بَعْضٍ وَأَمَّا بَعْدَ نِصْفِ اللَّيْلِ فَلَا يَخْلُو مِنَ الْكَرَاهَةِ

قوله جمع: حضرت عبیدہ بن جریج نہ روایت دی کہ حضرت ابی ہریرہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وقتِ عشاء وویل چہ د ماسختن پہ مانعہ کہی کہ تقدیران او کو ناہی دہ ہفہ وویل سحر راختل ، د دی حدیث روایت طحاوی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کہی او اسناد بی صحیح دی نیروی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ویلی دی چہ دا دواہر حدیثونہ پہ دی خبرہ بانندی دلالت کوی چہ د ماسختن وخت د نصف اللیل د تیریدو نہ روستہ تر سحرہ پوری باقی دی او د نصف اللیل پہ تیریدو او وتلو سرہ د ماسختن وخت نہ تیریری او نہ وخی پہ تولو احادیثو کہی ہدی شان سر جمع او تطبیق کہی چہ د ماسختن د وخت د داخلیدو نہ روستہ تر نیمہ شبی پوری افضل دی او پہ دی کہی ہم بعض حصہ بعض حصی نہ اولی او بہترہ دہ خو ولی د نیمہ شبی نہ روستہ د کراہت نہ خالی نہ دی .

د ماسختن اولنې او آخرنې وخت

د ماسختن ابتداء بالاتفاق د غروب شفق نہ کیږي او پہ انتهاء کہی بی اختلاف دی . (۱) دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او دامام شافعی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پہ نزد د ماسختن وخت انتهاء نصف اللیل یعنی نیمہ شبہ دہ . (۲) دامام ابو حنیفہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او دا احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پہ نزد د صبح صادق تر طلوع پوری د ماسختن وخت دی .

دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او دامام شافعی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دلیل: د عبد اللہ بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حدیث باب المواقی: "وقت العشاء الى نصف الليل الاوسط".

دامام ابو حنیفہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او دا احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دلیل:

د حنیفہ ومن معہم دلیل کہ ہیڅ یو حدیث نشي وړاندې کیدلې ، د دې پر ځای دا حنافو قول پہ دې مسئلہ کہ مجموعہ روایاتو بانندی مبني دي ، ځکه چہ حضور ﷺ نه ثلث لیل او نصف لیل نہ پس ہم مونځ لوستل ثابت دي ، چنانچہ :

۱... دعائشی رضي الله عنها پہ حدیث کہی دی : "اعتم النبي ﷺ ذات ليلة حتى ذهب عامة الليل وحق لأم اهل المسجد ثم خرج فعلم" یعنی معنی دا چہ نبی ﷺ توره تیارہ کہی

و د يوه شپه تردې چې د شپې عام وخت تير شوي وه او تردې چې خلق په مسجد کې اوده شوه وو بيا نبي ﷺ راووته مو مونځ يې وکړه او وي فرمايل چې بي شکه همدغه د دې مونځ وخت دي که چرته مي په امت باندې د تکليف احساس نه کولي.

۲... د باب د عمر رضي الله عنه حديث چې خپلو عاملانو ته يې دا وليکل ”وصل العشاء أي الليل همت“ حضرت عمر رضي الله عنه سنت مستمرة تر لاندې په دې پوهيدلو چې پوره شپه د ماسخوتن وخت دې.

۳... په باب کې مذکوره قول د ابو هريره رضي الله عنه: ”طلوع الفجر“ يعنې د ماسخوتن اخري نې وخت طلوع فجر دې. اوس احنافو په ټولو احاديثو کې د تطبيق کولو نه وروسته داراښي اختيار کړه چې تر ثلث ليل پورې د ماسخوتن وخت مستحب دې، تر نيماي شپې پورې وخت د جواز دې او د پښه پس تر د طلوع صبح صادق پورې مکروه تنزيهي وخت دې.

بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّغْلِيصِ

باب دي په هغه احاديثو کې چې په تياره کې د مونځ کولو په باره کې راغلي دي :

{۲۱۱} عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْ نِسَاءَ الْمُؤْمِنَاتِ يَشْهَدَنَّ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الْفَجْرِ مُتَلَفِعَاتٍ بِمُؤْطِهِنَّ ثُمَّ يَنْقَلِبْنَ إِلَى بُيُوتِهِنَّ حِينَ يَقْضِينَ الصَّلَاةَ لَا يَعْرِفُهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْغُلَسِ رواه الشيخان. (۱)

ترجمه : حضرت عائشې رضي الله عنها ويلي دي چې مومني ښځې به د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د سحر مانځه ته حاضرېدې به داسې حال کې چې په خپلو پرونو او خټو کې به پټې وې. بيا به د مانځه د ادا کولو نه وروسته خپلو کورونو ته واپس تلې او چا به د تيري د وجهې نه نه پېژندي. د دې حديث روايت بخاري او مسلم کړي دي.

{۲۱۲} وَقَدْ جَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْهَاجِرَةِ وَالْعَصْرِ وَالشُّصِ حَيْثُ وَالْمَغْرِبِ إِذَا وَجِبَتْ وَالْعِشَاءُ إِذَا سَمِعَ النَّاسُ عَجَلَ وَإِذَا قُلُوا الْحَزْ وَالصُّبْحَ يَغْلَسُ رواه الشيخان. (۲)

ترجمه : حضرت جابر رضي الله عنه ويلي دي چې نبي ﷺ د ماسخوتن مونځ په اول وخت او د مازيگر مونځ چې نمر به ښه روښانه ؤ او د ماښام مونځ کله به چې نمر پريوت او د ماسختن کله به

(۱) بخاري كتاب مواليت الملو ج ۱ ص ۸۲ باب وقت الفجر ، مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۳۰ باب استحباب التكبير بالصبح ... الخ .

(۲) بخاري كتاب مواليت الصلوة ج ۱ ص ۸۰ باب وقت العشاء اذا جمع الناس ... مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۳۰ باب استحباب التكبير بالصبح

پورې وي . البته دفجر دوخت مستحب په باره کې اختلاف دي :

(۱) اته ثلاثه رحمه الله په نزد په فجر کې تغليس يعنې په تياره کې لوستل افضل دي .

(۲) د مام ابو حنيفه رحمه الله او دده ملگري او دسفيان ثوري رحمه الله په نزد اسفار يعنې په رڼا کې لوستل افضل دي داخانو نه امام محمد بن حسن رحمه الله فرمايي چې په غلس کې دې شروع کړي او په اسفار کې دي ختم کړي . امام طحاوي رحمه الله همدا قول غوره کړې دي .

داته ثلاثه رحمه الله دليل : ددې باب دري واړه حديثونه دانمه ثلاثه دليل دي :

۱. حديث دع نسي . **مُرِّنَا عَنْهُ : ثُمَّ يَنْقَلِبِينَ إِلَى بُيُوتِهِنَّ حِينَ يَقْضِينَ الصَّلَاةَ لَا يَعْرِفُهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْعَالَمِينَ .**

۲... د جابر رضي الله عنه حديث : " **وَالصُّبْحُ بِغُلَسٍ** " .

۳... د ابو مسعود رضي الله عنه حديث : " **وَصَلَّى الصُّبْحَ مَرَّةً بِغُلَسٍ ثُمَّ صَلَّى مَرَّةً أُخْرَى فَاَسْفَرَ بِهَا ثُمَّ كَانَتْ**

صَلَاتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ التَّغْلِيسَ حَتَّى مَاتَ لَمْ يُعَدَّ إِلَى أَنْ يَسْفَرَ " .

(داخانو دلائل او داته ثلاثه رحمهم الله دلائلو جواب د اروان باب لاندې وگورئ .

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْأَسْفَارِ

باب دي په هغه احاديثو کې چې په رڼا کې د موخ کولو په باره کې راغلي دي :

{ ۲۱۳ } عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى صَلَاةً لِغَيْرِ مِقَاتِهَا إِلَّا صَلَّى كَلِمَاتٍ

جَمَعَ بَيْنَ التَّهَرُّبِ وَالْعُقَاةِ وَصَلَّى الْفَجْرَ قَبْلَ مِقَاتِهَا رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَلِإِسْلِيمٍ قَبْلَ وَقْفِهَا بِغُلَسٍ^(۱)

ترجمه : د عبدالله رضي الله عنه ښويلي دي چې ما نبي عليه السلام د دوه و مونځونو نه سوي کله هم بي وخته په مانځه نه دي ليدلي هغه مَرَّةً عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوه مونځونه ماښام او ماسختن سره جمع کړي او د سحر موخ يې د وخت نه مخکې کړي . دا حديث شيخينو نقل کړي او د مسلم په روايت کې دا الفاظ دي : د سحر موخ يې د وخت نه مخکې په تياره کې کړي .

{ ۲۱۵ } وَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى مَكَّةَ ثُمَّ قَدِمْنَا

جَمْعًا فَصَلَّى الصَّلَاةَيْنِ كُلَّ صَلَاةٍ وَحْدَهَا بِأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ وَالْعُقَاةَ بَيْنَهُمَا ثُمَّ صَلَّى الْفَجْرَ حِينَ طَلَعَ

الْفَجْرُ وَقَاتِلٌ يَقُولُ طَلَعَ الْفَجْرُ وَقَاتِلٌ لَمْ يَطْلُعِ الْفَجْرُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ

هَاتَيْنِ الصَّلَاتَيْنِ حَوْلَنَا عَنْ وَقْتَيْهِمَا فِي هَذَا الْمَكَانِ الْمَغْرِبُ وَالْعِشَاءُ فَلَا يَقْدَرُ النَّاسُ جَمْعًا عَلَى
يَعْتَمِدُوا وَصَلَاةَ الْفَجْرِ هَذِهِ السَّاعَةَ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَفِي رَوَايَةٍ لَهُ فَلَنَّا طَلَعَ الْفَجْرُ قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَصَلِّي هَذِهِ السَّاعَةَ إِلَّا هَذِهِ الصَّلَاةُ فِي هَذَا الْمَكَانِ مِنْ هَذَا الْيَوْمِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ
هَبَا صَلَاتَانِ لِحَوْلَانِ عَنْ وَقْتَيْهِمَا صَلَاةَ الْمَغْرِبِ بَعْدَ مَا يَأْتِي النَّاسُ الْمُزْدَلِفَةَ وَالْفَجْرِ جِئِينَ يَنْزِعُ الْفَجْرُ
قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ ^(١)

ترجمہ: عبد الرحمن بن یزید ویلی دی چې زه د عبدالله رضی اللہ عنہ سره مکې طرف ته ووتم نو بیا مونږ
مزدلفې ته لاړو نو دوي دوه مونځونه وکړه یو دیل بیل اذان او اقامت سره او د دواړو مونځونو تر
منځ یې د شپې دود و خوړه بیا چې کله سبا وخاته د سحر مونځ یې وکړ یو دیونکي به ویل چې
سحر ختلي او بل ویونکي به وویل چې سحر نه دي ختلي بیا یې وویل چې نبی ﷺ فرمائي چې
دغه دوه مونځونه د خپل وخت نه اړولي شوي دي په دې ځای کې ما بنام او ما سختن نو مزدلفې ته
تر هغه پوري خلک نه راځي خو پوري چې تیاره شوي نه وي او د سحر مونځ یې په دغه وخت کې
وکړ د دې حدیث روایت بخاري کړي دي . او د بخاري په یو روایت کې دي : نو کله چې سبا وخوت
ابن عمر رضی اللہ عنہ وویل چې نبی ﷺ په دغه وخت کې هیڅ مونځ نه و کړي مگر دغه مونځ په دغه
ځای کې په دغه ورځ باندي عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ وویل دغه دوه مونځونه د خپل وخت نه اړولي
شوي دي ما بنام بعد د هغې نه چې خلک مزدلفې ته راشي او سحر چې کله سبا وخیږي حضرت
عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ وویل چې نبی کریم ﷺ ما لیدلي چې داسې یې کول .

(٢١٢) وَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَسْبَرُّوْا؛ لِمُصَلَاةِ الْفَجْرِ فَإِنَّ

ذَلِكَ أَعْظَمُ لِأَجْرِ أَوْ قَالَ لِأَجْرِ لَمْ يَرْوَاهُ الْحَمِيدِيُّ وَأَصْحَابُ السَّنَنِ وَأَسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(١)

ترجمہ: حضرت رافع بن خديج رضی اللہ عنہ ویلي دي چې رسول الله ﷺ فرمائي دي : د سحر
مونځ په رڼا کې وکړئ بې شکه دا د ثواب د پاره ډیر بهتر دي او یا یې داسې فرمائي دي چې د
ستاو د ثواب د پاره ډیر بهتر دي . دا حدیث الحمیدي او اصحاب السنن روایت کړي دي او اسنادي

(١) بخاري کتاب الحج ج ١ ص ٢٢٨ باب حتى يهلي الفجر يجمع وروايه اخرى بخاري كتاب الحج ج ١ ص ٢٢٧ باب من اذن والزم لكل واحد منهما

(١) مسد حدي ج ١ ص ١٩٩ رقم ٣٠٩ . ابوداود کتاب الصلوة ج ١ ص ٤١ باب وقت الصبح ثمدي ابواب الصلوة ج ١ ص ٤٠ باب ما جاء في

الاسعار بالبحر . دارمي كتاب الصلوة ص ١٢٢ باب الاسعار بالبحر . ابن ماجه ابواب مواقيت الصلوة ص ٢٩ باب وقت صلوة الفجر . نسائي

كتاب المواقيت ج ١ ص ٩٢ باب الاسعار . نصب الرابة ج ١ ص ٢٣٨

صحیح دي.

{۲۱۷} وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ لَبِيدٍ عَنْ رِجَالٍ مِنْ قَوْمِهِ الْأَنْصَارِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا أَسْفَرَكُمْ بِالْفَجْرِ فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لَاحِرٍ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَقَالَ الْحَافِظُ الزَّيْلَعِيُّ بِسَدِّ صَحِيحٍ ^(۱)
ترجمه : د محمود بن لبيد نه روايت دي هغه د انصارو د قوم درجالونه روايت كړي چې رسول الله ﷺ غږهونځۍ فرماني دي تر څو پوري چې تاسې د سحر مونځ په رڼا كې كوي نو د دې ثواب د تباري په سبت ډير لوي دي دا حديث ساني روايت كړي او حافظ زيلعي رحمه الله ويلي دي چې دا حديث په صحيح سند سره راغلي دي

{۲۱۸} وَ عَنْ هُرَيْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ رَافِعٍ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ جَدِّي رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيَلَالٍ لَتَوْزِيضًا الصُّبْحِ حَتَّى يَبْصُرَ الْقَوْمُ مَوَاقِعَ كَلْبِهِمْ مِنَ الْإِسْفَارِ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ وَابْنُ عَدِي وَطَبَالِيسِي وَاسْحَاقُ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَطَبْرَانِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ ^(۲)

ترجمه : هرير بن عبد الرحمن بن رافع بن خديج رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله ﷺ غږهونځۍ فرماني دي چې د سحر په مانځه كې رڼايي كړ، تر دې پوري چې خلك د رڼا په وجه د خپلو غشو د وليدو خايرونه وويني. د دې حديث روايت ابن ابې حاتم، ابن عدي، طياليسي، اسحاق، ابن ابې شيبه او طبراني كړي دي او اسناد يې حسن دي

{۲۱۹} وَ عَنْ بَيَّانٍ قَالَ قُلْتُ لِأَكْسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَنِي بِوَقْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ قَالَ كَانَ يَصَلِّي الظُّهْرَ عِنْدَ ذُلُوكِ الشَّمْسِ وَيَصَلِّي الْعَصْرَ بَيْنَ صَلَاتَيْكُمُ الْأُولَى وَالْعَصْرَ وَكَانَ يَصَلِّي الْمَغْرِبَ عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ وَيَصَلِّي الْعِشَاءَ عِنْدَ غُرُوبِ الشَّفَقِ وَيَصَلِّي الْغَدَاةَ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ حِينَ يَفْتَحُ الْبَصَرَ كُلُّ مَا بَيْنَ ذَلِكَ وَقْتُ أَوْ قَالَ صَلَاةَ رَوَاهُ أَبُو يَعْلَى وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ اسْنَادُهُ حَسَنٌ ^(۳)

(۱) سني كتاب المواقيت ج ۱ ص ۱۹۶ باب الاسفار

(۲) مسد ابې دالود طيالسي ص ۱۲۹ رقم الحديث ۹۶۱، للمجم الكبير للطبراني ص ۲۷۸ رقم الحديث ۴۴۱۴ كتاب الطل، احاديث في الصلوة ج ۱ ص ۱۴۴ رقم ۴۰۰.

(۳) مسد ابې يعلى ج ۷ ص ۷۶ رقم الحديث ۱۲۴۹ (۴۰۰۴) مجمع الزوائد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۴۰۴ باب بين الوقت.

قرجمه: بیان ويلي دي چې ما حضرت انس رضي الله عنه وويل چې ماته د رسول الله صلی الله علیه و سلم د مانځه وخت وښايه حضرت انس رضي الله عنه وويل د ماسپڅين مونځ به يې د نمر د کړيدو په وخت کې کاوه او د مريگر مونځ به يې ستاسي د اولني مونځ او د ماريگر په منځني وخت کې کاوه او د مابنام مونځ به يې د نمر د پريوتو په وخت کې کاوه او د ماسختن مونځ به يې د شفق د پريوتو او غاښيدو په وخت کې کاوه او د سحر مونځ به يې د سحر په هغه وخت کې کاوه چې سترگي به ښه کلاو شوي يعنې هر شي به صفا په نظر راته د دي ټولو وختونو تر منځ د مانځه وخت دي او يايې فرمانلي دي چې مونځ دي د دي حديث روايت ابو يعلى کړي دي او هيشمي رحمه الله ويلي دي چې اسناد يې حسن دي

{۲۲۰} وَ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نَفِيرٍ قَالَ صَلَّى بِنَا مُعَاوِيَةَ رضي الله عنه الصُّبْحَ يَفْلَسُ فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ رضي الله عنه أَسِفُّوا بِهَذِهِ الصَّلَاةِ فَإِنَّهُ أَفْقَهُ لَكُمْ إِنَّمَا تَرِيدُونَ أَنْ تَغْلُوا بِخَوَالِجِكُمْ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ. ^(۱)

قرجمه: حضرت جبير بن نفير ويلي چې مونږ ته حضرت معاويه رضي الله عنه تياره کې د سحر مونځ وکړو نو ابودرداء رضي الله عنه وويل چې دغه مونځ په رڼا کې کوئ بي شکه دا ستاسي د پاره د ډير فکر او سوچ خبره ده بي شکه تاسي غواړئ چې خپلو ضرورياتو ته د فارغ شئ د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد يې حسن دي.

{۲۲۱} وَ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيًّا رضي الله عنه يَقُولُ لِيُؤْذِيهِ أَسِفُّ رَوَاهُ عَبْدِ الرَّزَّاقِ وَابُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَالتَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. ^(۲)

قرجمه: علي بن ربيعه ويلي دي چې ما د حضرت علي رضي الله عنه اورډلي چې خپل مؤذن ته يې ويل چې د سحر مونځ روښانه که روښانه که. د دي حديث روايت عبدالرزاق، ابوبکر بن ابی شيبه او طحاوي کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

{۲۲۲} وَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ لَمَّا نَعَلْتُ مَعَ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه لَمَّا كَانَ يَسْفِرُ بِصَلَاةِ الصُّبْحِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَعَبْدُ الرَّزَّاقِ وَابُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. ^(۳)

(۱) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۹ باب وقت الفجر

(۲) مصنف عبدالرزاق کتاب الصلوة ج ۱ ص ۵۶۹ باب وقت الصبح، مصنف ابن ابی شيبه کتاب الصلوات ج ۱ ص ۴۲۱ باب من كان يوهما. الخ طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۳ باب وقت الفجر.

(۳) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۵ باب وقت الفجر، مصنف عبدالرزاق کتاب الصلوة ج ۱ ص ۵۶۸ باب وقت الصبح، مصنف ابن ابی شيبه کتاب الصلوات ج ۱ ص ۴۲۱ باب من كان يوهما وسفر. الخ.

ترجمه: عبدالرحمن بن يزيد ويلي دي چې مونږ د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د سحر مونځ کاوه نو هغه د سحر مونځ روښانه کړ د دې حديث روايت عبدالرزاق طحاوي او ابوبکر بن ابي شيبه کړي او اسادي صحيح دي

دامام ابو حنيفه رحمه الله په دلائلو باندې يوه کتنه:

په دې باب کې نهه حديثونه دي کوم چې اسفار بالفجر په مسئله کې دامام ابو حنيفه رحمه الله دليلونه دي. درې اهم دليلونه دا دي:

۱... حديث درافع رضي الله عنه مرفوعاً: "اسفروا بالفجر فان ذلك اعظم للاجر اعظم".

۲... حديث دانس رضي الله عنه مرفوعاً: "ويصلي الغداة عند طلوع الفجر حين يفتح البصر".

۳... حديث دابن مسعود رضي الله عنه موقوفاً او مرفوعاً، او حديث دابوبکر رضي الله عنه او د عمر رضي الله عنه دابو الدرداء رضي الله عنه موقوفاً وغير ذلك.

دائمه ثلاثه رحمهم الله ددلائلو جواب

۱... دعائشي رضي الله عنها حديث جواب: دحضرت عائشي رضي الله عنها حديث "لا يعرفهن احد" بڼې ختم دې او منشا يې داده چې چونکه ښځو به استهائي پرده کړې شوي وي هغوي به چا نه پيژندلې، نو اوس راوي دا فهم کړي چې دغه پيژندلو وجه په تياره کې مونځ کول وو ځکه يې دغسل اضافه او کړه ددې دليل دابن ماجه روايت دې کوم کې چې راوي داسي ويلي دي: "تغلي من الغسل" يعنې دحضرت عائشي رضي الله عنها مراد دتياري دوجې نه دې غرض دا چې دا جمله مدرج من الراوي ده دې سره دصحيح او دصريح احاديثو تقابل او مقابله صحيح نه ده.

کچرته دا هم ثابت کړې شي چې "من الغسل" دحضرت عائشي رضي الله عنها خپل قول دې نو بيا ددې غسل نه دهغې مراد پيژندلو ضرورت دې ترڅو چې دا حاديثو په مينځ کې او دصحابه کرامو رضي الله عنهم په بيان کې تضاد پاتې نشي، اصل کې په هغه زمانه کې دمسجد نبوي ديوالونه واړه وو. چت يې لاندې وو. او کړکښ هم پکې نه وي، دجومات مخه هم مشرق طرفته نه وه نو داسفار نه پس به هم هلته تياره وه، دکوم دوجې نه به چې ښځي نه پيژندل کيدلې نه دا چې مونځ به په تياره کې لوستلې کيدو.

۲... دجابر رضي الله عنه حديث "والصبح بغسل" جواب دادې چې ديو بل صحابي دحضرت ابوبرزه اسلمي رضي الله عنه بيان ددې په خلاف داسفار دې هغه فرمايي "وكان يفتل من صلاة الغداة حين

يعرف الرجل جليسه“ دمجد نبوي ديوالونه واره وو او چت لاندې وو نو لهذا په دې کې دتنه به ديو بل پيژندنه هغه وخت ممکنه وه چې کله به بهر اسفار شوې وو. همدارنگه په باب ماجاء في الاسفار کې دحضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بيان موجود دې چې حضور صلی الله علیه و آله بغیر دمزدلفي نه په يو ځاي کې هم دفجر مونځ په غلس کې نه دې لوستلې اوس چونکه په فعلي احاديثو کې دصحابه کرامو اختلاف دې نو دقاعدي مطابق قولې احاديثو ته به رجوع کولې شي او په قولې احاديثو کې صراحت په اسفار کې دفجر مونځ لوستلو حکم راغلي دې همدارنگه ابراهيم نخعي رحمته فرمايي “ما اجتمع اصحاب محمد صلی الله علیه و آله على فري ما اجتمعوا على التلوين” يعنې دصحابه کرامو اجماع چې څنگه دفجر په رنایي باندې شوي ده بل ځاي چرته داسي اتفاق نه دې شوي ددوي دقول مطابق غلس والا حديث به منسوخ گڼلې شي. همدارنگه حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه، حضرت عمر رضي الله عنه او حضرت علي رضي الله عنه پشان دجليل القدر صحابه کرام رضي الله عنهم اسفار بالفجر کول هم دنسخ کافي دليل دې. (اللباب في الجمع بين السنة والكتاب ۲۰۶/۱)

۳... حديث دابو مسعود رضي الله عنه: “وصل الصبح مرة بغلس ثم صلى مرة اخرى فأسفر بها ثم كانت صلواته بعد ذلك التغليس حتى مات لم يعد الى أن يسفر” دوه جوابه دي (الف) ددې حديث دوه حصې دي. يوه حصه “سبعت رسول الله صلی الله علیه و آله يقول: لنزل جبرئيل.... الى قوله خمس صلوات” ده کوم چې دجبريل عليه السلام دامت ذکر دې او دويمه حصه “قرأت رسول الله صلی الله علیه و آله.... الى قوله لم يعد الى أن يسفر” ده کوم کې چې دمونځ دوختو تفصيلي ذکر دې. امام ابو داود رحمته دې حديث لره دنقل کولو نه پس دې لره معلول گرزولې دی وجه يې داده چې دحديث دسند مدار امام زهري رحمته باندې دې زهري رحمته شاگردانو کې اسامه بن زيد ليشي نه علاوه معمّر رحمته. مالک رحمته او سفيان بن عيينه رحمته وغيره شاگردان دحديث صرف اولنې حصه نقل کوي، په دې شاگردانو کې داوقاتو والا حصه صرف اسامه نقل کړې. ده کوم لره چې امام احمد رحمته ضعيف گرزولې ده لهذا په دې حديث کې ذکر داوقاتو والا حصه (بشمول تغليس) سندا ضعيف ده. (ب) ائمه ثلاثه رحمته پخپله دحديث په دويمه حصه باندې عمل نه کوي ځکه چې په دې کې په اوږي کې دماسپڅين دمونځ په تاخير سره دکولو ذکر دې حالانکه امام شافعي رحمته دتعجيل قائله دې او په دې حصه کې په افق باندې دخه تياري راتلو نه پس دماسخوتن مونځ کولو ذکر دې گویا چې شفق دسرخي نه وړاندې سپين والې دی حال دا چې امام مالک رحمته او شافعي رحمته دشفق نه سور والې مراد اخلي.

أَبْوَابُ الْأَذَانِ

د اذان بابونه :

اولنې بحث : د اذان لغوي معنی ده اعلان او خبردارې ورکول دي او شرعاً اذان ویلې کیږي په مخصوص وخت کې په مخصوص الفاظو سره خبردارې ورکول اطلاع ورکول .

دویم بحث : حضور ﷺ په مکه مکرمه کې د اذان او اقامت نه بغیر مونځ به یې ادا کولو تردې پورې چې کله حضور ﷺ مدینې منورې ته هجرت او فرمایلو نو اولاً حضور ﷺ په (۱) هجري کې د مسجد نبوي بنیاد کیخوست ددې نه پس د اذان به سلسله کې مشوره اوشوه ، بیا دیو قول مطابق په اوله هجري کې او دبل قول مطابق دویمه (۲) هجري کې اذان مشروع شو . (الترغیص ص ۸۵/۲)

دویم بحث : دامام ابوحنیفه رحمه الله ، مالک او شافعي رحمه الله په نزد د پنځو، وخته مونځونو او د جمعې مونځ لپاره اذان سنت مؤکده قریب من الوجوب دي او دامام احمد رحمه الله په نزد د ښار والا باندې فرض کفایه دي ، اذان گویا چې فرض عین نه دي لیکن د اسلام دشعائرو نه دي لهدا که یو کلي والا ددې په پریځودلر باندې اتفاق وکړي نو امام به د هغوي سره جنگ کوي . (رحمة الامة ص ۲۷)

بَابُ فِي بَدْءِ الْأَذَانِ

د اذان د شروع باب :

(۲۲۲) عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ الْمُسْلِمُونَ حِينَ كَانُوا الْمَدِينَةَ يَجْتَمِعُونَ لِيَتَحَيَّنُوا الصَّلَاةَ لَيْسَ يَنَادِي لَهَا فَتَكَلَّمُوا بِمَا فِي ذَلِكَ فَقَالَ بَعْضُهُمْ اِقْدُوا نَاقُوسًا مِثْلَ نَاقُوسِ النَّصَارَى وَ قَالَ بَعْضُهُمْ بُوًا مِثْلَ قُرْبِ الْيَهُودِ فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَا تَبْعَثُونَ رَجُلًا يَنَادِي بِالصَّلَاةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا بَلَاءُ لَمْ تَكُنْ وَالصَّلَاةَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۱)

ترجمه : حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما فرمایو چې مسلمانان چې کله مدینې منورې ته راغلل نو دوي راجمع شو د مانځه د پاره یې وخت مقرر او ده مانځه د پاره هیڅ اواز نه و نو دوي یوه ورځ په دې باره کې مشوره وکړه نو بعضو وویل چې د نصاری و په شان یو ناقوس جوړ کړئ او بعضو وویل چې د

يهودو په شان د ښکر شپېلۍ جوړه کړئ نو حضرت عمر رضي الله عنه وويل چې او يو کس سري نه لېږي چې د مانځه د پاره اواز وکړي نو ښي عبدالله رضي الله عنه بلال ته وفرمايل چې بلاله پاڅه او د مانځه د پاره اواز وکړه. د دې حديث روايت شيخينو کړي دي.

{۲۲۲} وَعَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ ذَكَرُوا النَّارَ وَالنَّافُوسَ فَذَكَرُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى قَامَ بِلَالٌ رضي الله عنه أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ وَأَنْ يُوَيِّزَ الْإِقَامَةَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱).

ترجمه : حضرت انس رضي الله عنه ټولې دي چې د صحابه کرامو په مشوره کې د اور او د ناقوس د يادولو سره د يهودو او د نصاري و ذکر وشو نو رسول الله صلی الله علیه و آله حضرت بلال رضي الله عنه وفرمائيل چې اذان دوه دوه ځله وکړه او اقامت يو يو وکړه. د دې حديث روايت شيخينو کړي دي.

{۲۲۵} وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ رضي الله عنه قَالَ لَمَّا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِالنَّافُوسِ يَحْمِلُ لِيَضْرِبَ بِهِ لِلنَّاسِ لَجَمِ الصَّلَاةِ طَافَ بِي وَأَنَا لَأَكْمُرُ رَجُلًا يَحْمِلُ لَنَاوُسًا فِي يَدِهِ فَقُلْتُ لَهُ يَا عَبْدَ اللَّهِ أَكْبَيْعُ النَّافُوسَ فَقَالَ وَمَا تَصْنَعُ بِهِ فَقُلْتُ نَدْعُو بِهِ إِلَى الصَّلَاةِ قَالَ أَفَلَا أَدُلُّكَ عَلَى مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْ ذَلِكَ فَقُلْتُ لَهُ بَلْ قَالَ تَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ فَذَكَرَ الْأَذَانَ وَالْإِقَامَةَ قَالَ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ أَكَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا رَأَيْتُ فَقَالَ إِنَّهَا لَرُؤْيَا حَتَّى إِنْ هَاءَ اللَّهُ فَقُمْ مَعَ بِلَالٍ فَجَعَلَ أُلْقِيهِ عَلَيْهِ وَيُوقِظُ بِهِ قَالَ فَسَمِعْتُ ذَلِكَ عَنْهُ بِنِ الْحَقَّابِ رضي الله عنه وَهُوَ فِي يَدَيْهِ فَخَرَجَ يَهْجُرُ دَاوَاهُ يَقُولُ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُ مِثْلَ مَا أَرَى فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قُلْ لِلَّهِ الْعَمْدُ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَاحْمَدُ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۲).

ترجمه : او عبدالله بن زيد بن عبدربه رضي الله عنه ټولې دي کله چې رسول الله صلی الله علیه و آله د ناقوس د جوړولو حکم وکړ چې مانځه ته د خلکو د راجمع کولو د پاره وغږول شي ماته يو سري راغي او څه اوډه ودم د هغه سره ناقوس په لاس کې و ما هغه ته وويل چې اي دالله بنده دا ناقوس ته څرڅوي نو هغه وويل ته پري څه کوي نو ما ورته وويل چې مونږ پري مانځه ته خلک رابلو هغه وويل ايا د دې نه بل ښه شي تاته نه ښم نو ما هغه ته وويل چې ولي نه راته ووبښايه عبدالله رضي الله عنه ټولې دي چې نو

هغه وويل چې ته داسي وايه الله اكبر الله اكبر نو هغه پوره د اذان او د پوره اقامت دواړو ذكر وكړ الله تعالى د هر څه نه دير لوي دي الله د هر څه نه دير لوي دي . نو عبدالله رضي الله عنه وويل كله چې صبا شو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغلم نو چې څه مي ليدلي و رسول الله صلى الله عليه وسلم مي په هغي خبر كړو . نو رسول صلى الله عليه وسلم وفرمانل چې بي شكه خامخا دا حق خوبونه دي كه دالله تعالى اراده وي نو پاڅه د بلال سره ودرېږه نو ما به دغه كلمات بلال رضي الله عنه غږته ښودل او هغه به اذان كاوه حضرت عبدالله بن زبید رضي الله عنه وويل دي حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه چې دا اذان واوريده خو ولي هغه په خپل كور كې و نو هغه راووته پداسي حال كې چې څادر يې ځان پسي راښكوده وويل يې خداي په هغه ذات قسم وي چې ته يې په حقه رالېږلي يې اي دالله رسوله يې شكه مادم د شپي داسي خوب ليدلي دي لكه څنگه اوس يې گورم نو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمانل چې هر يو صفت نه لره دي . ددي حديث روايت ابو داؤد او احمد كړي دي او اسناد يې حسن دي .

دكلماتو تحقيق : ناقوس : دا يو خاص قسم لږمې دې يو وړوكې وي او يو غټ ، غټ ته ناقوس او وړوكي ته وييل ويلي كيږي ، يو په بل باندې وهلو نه يو آواز پيدا كيږي .

يوق : ښكر په شان يو شئ وي دكوم په ذريعه سره چې آواز او چټيږي حضرت شيخ الحديث رحمته الله فرمايي : ديهوديانو په باجو كې يوه باجه ده دهغې صورت داسي وي لكه څنگه چې سندرې ويونكي په ودونو كې يوه اوگده باجه استعمالوي كوم ته چې ”ترسنگها“ ويلي كيږي .

د اذان واقع او قصه : كله چې مسجد نبوي صلى الله عليه وسلم جوړ شو نو مانځه ته د خلكو د رابللو فكر پيدا شونو په ابتداء كې به دمونځ لپاره يو وخت مقرر كيدو په هغې باندې به خلك دخپل اندازې سره جمع كيدل بيا چې مسلمانان زيات شونو حضرت رسول اكرم صلى الله عليه وسلم د صحابه كرامو سره مشوره وكړه په دې باره كې بعضو وويل چې د نصاري و د ناقوس په شان ناقوس جوړ كړئ او ناقوس نري اوږد لږمې ته ويلي شي كوم چې په وړوكې لږمې سره غږيږي او آواز كوي او دي ته وييل ويلي شي او بعضو دا تجويز وړاندي كړ چې د مجوسيانو په شان اور بلول پكار دي چې خلك اور وويني نو راځي به او بعضو ديهودو په شان د بوق او قرن يعني د ښكر مشوره وركړه چې هغي ته په اصطلاح تورم ويلي شي . مگر په دې يو باندي هم اتفاق رانغلي ولي كه چرته په يو دغه شيانو كې مختار شوي وي نو د غير مسلمو طائفو سره مشابهت راته نو د دي وجهي نه دا ټول پريخودل شو لكه چې د دي باب د دويم روايت (فلذكروا اليهود والنصارى) د الفاظو همدغه معنى ده نو حضرت عمر رضي الله عنه وويل (اولا يبعثون رجلاً ينادي بالصلاة) . د حضرت عمر رضي الله عنه دغه

تجويز په وجه نبي كرم ﷺ حضرت بلال رضی اللہ عنہ مقرر كړو چې هغه په كوڅو كې وگرځي او د الصلوة جامعة اعلان وكړي ، چې د دې باب د اول روایت فنأدى بالصلاة نه همدغه مراد دي . لکه چې د حضرت زافع بن جبير يو روايت هم دا خبره ثابته كړي ده . چې په هني كې دغه الفاظو روايت شوي فصيح باصحابه الصلوة جامعة (۱)

په دې دوران كې حضرت عبدالله بن زيد رضی اللہ عنہ خوب وليد په دې خوب كې ورته يو سړي راغي چې په حقيقت كې ملائكه او فرشته وه د هغې سره ناقوس و عبدالله بن زيد رضی اللہ عنہ ورته وويل چې دا ماته راکړه مونږ په دې باندي مانځه ته خلک راجمع کوو هغه ورته بيا د اذان طريقه اود اذان كلمات وښودل چې د هغې تفصيل د باب په اخري روايت كې راغلي دي هغه ابوداؤد په كتاب الصلوة ج ۱ ص ۹۱ په باب كيف الاذان كې نقل كړي دي . دغسي خوب حضرت عمر رضی اللہ عنہم ليدلي و او د رسول كريم صلى الله عليه وسلم په حضور كې حاضر شو او وي ويل : (والذي بعثك بالحق يا رسول الله لقد رأيت مثل ما أرى فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم قل لله الحمد).

د يو اعتراض جواب : فلما سمع ذلك عمر بن الخطاب . د حضرت عبدالله بن زيد رضی اللہ عنده كلماتو او الفاظو نه معلومېږي چې حضرت عمر رضی اللہ عنده ته د اذان د الفاظو د جواز او مشروعيت علم او پته هغه وخت ولگيده چې كله حضرت بلال رضی اللہ عنده اذان وكړ ليكن د بعضو نورو روايتونو نه معلومېږي چې كله عبدالله بن زيد رضی اللہ عنده خوب ليدلي و حضرت عمر رضی اللہ عنده موجود و (۲) بلكه د ابوداؤد په يو بل روايت خو دغه الفاظو منقول دي چې : قال وكان عمر بن الخطاب رضی اللہ عنده قد راه قبل ذلك فكتبه عشرين يوماً قال ثم اعبر النبي صلى الله عليه وسلم فقال ما منعك ان تعبرني فقال سبقني عبدالله بن زيد فاستحييت (۳)

او د دغې روايتونو اختلاف د وجهي نه په ښكاره شكل كې يو قسم تعارض پيدا كيږي د دې تعارض د لريكولو د پاره د حديث شارحينو ويلي دي چې حضرت عمر رضی اللہ عنده دا خوب د حضرت

(۱) درس لومړني ج ۱ ص ۲۵۰-۲۵۱ فتح الباري ج ۲ ص ۲.

(۲) ابوداؤد ج ۱ ص ۷۲.

(۳) ابوداؤد ج ۱ ص ۷۱.

مسلم بتولية التكبير^(١).

توجهه: حضرت ابي محذوره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُلِي دِي چې ماته رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا نِ يَسُوْدِلِي دِي نو فرمائل يي الله اكبر الله اكبر ، الله د تُولُونِه لوي دِيَاث د تُولُونِه لوي دِي . الله اكبر الله اكبر ، الله د تُولُونِه لوي دِيَاث د تُولُونِه لوي دِي . اشهد ان لا اله الا الله . زه گواهي وركوم چې دالله نه په غير بل هيڅوك د عبادت مستحق نشته . اشهد ان لا اله الا الله . زه گواهي وركوم چې دالله نه په غير بل هيڅوك د عبادت مستحق نشته . اشهد ان محمد الرسول الله . زه گواه وركوم چې بي شكه محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د الله تعالى رسول دي . اشهد ان محمد الرسول الله زه گواهي وركوم چې بي شكه محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دالله رسول دي . بيا مؤذن راوگرځيد نو وي ويل : اشهد ان لا اله الا الله . زه گواهي وركوم چې دالله نه په غير بل هيڅوك د عبادت مستحق نشته . اشهد ان لا اله الا الله . زه گواهي وركوم چې دالله نه په غير بل هيڅوك د عبادت مستحق نشته . اشهد ان محمد الرسول الله . زه گواه وركوم چې بي شكه محمد دالله رسول دي . اشهد ان محمد الرسول الله . زه گواه وركوم چې بي شكه محمد - د الله تعالى رسول دي . **ي على الصلوة :** راځي مانځه ته . **ي على الصلوة :** راځي مانځه ته . **ي على الفلاح ، راځي كاميابي ته ، ي على الفلاح ، راځي كاميابي ته ،** الله اكبر الله اكبر . الله تعالى د تُولُونِه لوي دِي الله د تُولُونِه لوي دِي . لا اله الا الله : دالله تعالى نه په غير بل هيڅوك د عبادت مستحق نشته . دا حديث ابو داؤد ، نسائي او ابن ماجه نقل كړي دي او اسناد يې صحيح دي . او دا حديث مسلم هم خارج كړي دي د تكبير په دوه ځله ويلو سره .

{٢٢٤} وَقَدْ هَنَّ أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ الْأَذَانَ لِسَعِ عَشْرًا كَلِمَةً وَالْإِقَامَةَ سَبْعَ عَشْرًا كَلِمَةً رَوَاهُ

الترمذي وآخرون واسناده صحيح (٢).

توجهه: او د حضرت ابي محذوره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي چې ده ته نبي عَلَيْهِ السَّلَام د اِذَا نِ يَسُوْدِلِي دِي

(١) سني كتاب الاذان ج ١ ص ١٠٣ باب كيف الاذان ، ابراهيم كتاب الصلوة ج ١ ص ٧٣ باب كيف الاذان ، ابن ماجه كتاب الصلوة ص ٥٢ باب الترجيع الاذان ، مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٢٢ باب الامر بفتح الاذان .

(٢) ترمذي اربع الصلوة ج ١ ص ٢٨ باب مجاهد في الترجيع في الاذان ، ابراهيم كتاب الصلوة ج ١ ص ٧٣ باب كيف الاذان .

الصلوة في كل الفلاح في كل الفلاح الله اكبر لا اله الا الله . راوي وايي چې عبدالله بن زيد رضي الله عنه كور نه راووته تردې چې رسول الله صلی الله علیه و آله ته ورغې كوم خوب يې چې ليدلې ؤ په هغې يې رسول الله صلی الله علیه و آله خبر كړ عبدالله بن زيد رضي الله عنه وويل اي دالله رسوله ما يو سري چې دوه شنه خادرونه يې اغوستي ؤ ناقوس ورسره ؤ بيا يې ټوله قصه ورته بيان كړه نو رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمائل بې شكه ستاسي ملگري يو خوب ليدلي دي . ته د بلال سره مسجد ته لاړ شه ته بلال ته دغه كلمي ووايه او بلال دي اواز وكړي بې شكه ستا نه د بلال اواز اړچت دي حضرت عبدالله بن زيد رضي الله عنه وايي چې زه د بلال رضي الله عنه سره مسجد ته لاړم نو مادغه كلمي بلال رضي الله عنه ولي او هغه اواز كاوه عبدالله بن زيد رضي الله عنه وايي چې حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه دغه اواز واوريده نو د كوره راووته نو وي ويل اي دالله رسوله بې شكه قسم مي دي په الله وي چې دغسي خوب ما هم ليدلي لكه هغه چې ليدلي دي . د دي حديث روايت ابن ماجه رحمته الله ، ابو داؤد رحمته الله او احمد رحمته الله كړي دي او ترمذي ، ابن خزيمة او بخاري صحيح گڼلي دي په ميني كې چې دده نه ترمذي په كتاب العلل كې حكايث كړي دي .

مسئله البابين : اذان كلماتو تعداد :

(۱) امام شافعي رحمته الله په نزد نونس (۱۹) كلمات دي او (۲) امام مالك رحمته الله په نزد اولس (۱۷) كلمات دي (۳) امام ابو حنيفه رحمته الله په نزد پنځلس كلمات دي .
تفصيل : (۱) امام شافعي رحمته الله دترجيع مع ترجيع قائله دې . (۲) امام مالك رحمته الله دترجيع بلا ترجيع قائله دې . (۳) امام ابو حنيفه رحمته الله او احمد رحمته الله دترجيع بلا ترجيع قائله دې .
امام شافعي رحمته الله دليل : دتير شوي باب حديثونه دكوم مطابق چې حضور صلی الله علیه و آله ابو محذوره ته نونس (۱۹) كلمات او بنودل يعنې دترجيع مع ترجيع ، بيا ابو محذوره رضي الله عنه همدې مطابق اذان وركولو .

امام مالك رحمته الله دليل :

۱... دعدم ترجيع دليل حديث دانس رضي الله عنه "أمر بلال أن يسمع الأذان" يعنې حضرت بلال رضي الله عنه دسمع اذان حكم وكړې شو ، دسمع معنى ده هريو كلمه دوه دوه پيرې ويل .
 ۲... دترجيع دثبوت دليل حديث دابو محذوره دې كوم چې پاس تير شو .
امام ابو حنيفه رحمته الله او احمد رحمته الله دلائل :
 ۱... عبدالله بن زيد رضي الله عنه كوم حديثونه په دې باب كې اصل الاصول حيثيت لري ، په دې حديثونو

کې اذان تر یېع بلا ترجیع وارد دې ” ذکر الأذان بتربیع التكبير بغیر ترجیع “
۲... په اسلام کې اولنې مؤذن او امیر المؤمنین د سیدنا حضرت بلال رضی الله عنه په اذان کې پنځلر

کلمات وو ” کان یثقی الأذان “.

۳... د حضور اکرم صلی الله علیه و آله په زمانه کې څلور مؤذنین وو: (۱) ابو محذوره رضی الله عنه مکه کې
(۲) ابن ام مکتوم رضی الله عنه مدینه منوره کې، (۳) بلال رضی الله عنه مدینه منوره کې، (۴) سعد
القرظي رضی الله عنه قبا کې. د حضرت ابو محذوره رضی الله عنه علاوه باقي ټولو حضراتو به پنځلر
کلمات ونيول.

۴... دا اذان عام احادیث ۱۵ کلماتو باندې مشتمل دي.

امام شافعي رحمته الله ته جواب: ۱. دفتح مکې په موقع باندې ابو محذوره رضی الله عنه عمر نه کم وو او
ملګرو سره به په کوڅو کې ګرځیدو راګرځیدو نو چې کله به یې دبلال رضی الله عنه اذان واوریدو نو بطور
طرز به یې دا اذان کلمات ځان سره په بڼګ بڼګ ویل یعنې سم به یې نه ویل، نو حضور صلی الله علیه و آله دا
ځان ته نیزدې راووغوښت او په سربې ورله دشفقت لاس راڅکود او خپل وړاندې یې پرې دا اذان
کلمات اوایل. ابو محذوره رضی الله عنه کلمات اوایل لیکن چونکه تردې وخته پورې یې ایمان نه وو
راوړې ځکه یې شهادتین په مزه او ټیټ آواز سره اوایل، نو حضور صلی الله علیه و آله دده په زړه کې ایمان
لره دراسخ کولو لپاره شهادتین دوه پیرې اوایل، حاصل دا چې شهادتین دوه پیرې وئیل دتعلیم په
غرض سره وو نه مستقل حکم وو.

۲. عین ممکن دي چې ترجیع دمحذوره رضی الله عنه خصوصیت وو ددې دوه وجوهات دي (۱) نورو
مؤذنینو ترجیع نه کوله. (۲) دفتح مکې په موقع باندې حضور صلی الله علیه و آله دده په سر لاس راڅکلو
او هغه په ټول ژوند کې دسروختان ګټه نه کړل په وجې دتبرګ نو هغه دده خصوصیت وو.

امام مالک رحمته الله ته جواب: ۱. حضرت بلال رضی الله عنه، ابن ام مکتوم رضی الله عنه او سعد قرظي
رضی الله عنه اذان چونکه څلور ځله په الله اکبر باندې مشتمل وو، ځکه د ” هفیع اذان “ معنی دشهادتین
شفیع به وي.

۲. دشفع نه مراد لغوي معنی ” ملاوول “ او مطلب دادې چې دوه پیرې الله اکبر لره ملاوول او ویل.
بهرحال دلائل دواړه طرفه قائم دي لهذا مذکور طریقو نه دیو چا طریقې ته هم غلط نشي ویلي
البته ائسو دنور قرائتو په رڼا کې یو خاص طریقې لره غوره ګرځولي ده.

بَابُ إِفْرَادِ الْإِقَامَةِ

باب دې په بيان د اقامت د الفاظو په يو ځل ويلو کې

{۲۲۰} عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ وَيُؤَيِّزُ الْإِقَامَةَ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ وَزَادَ بَعْضُهُمْ
الْإِقَامَةَ (۱).

ترجمه: حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ یو ځل چې حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته حکم وکړي شو چې اذان دوه دوه ځله او اقامت یو یو ځل وکړه. د دې حدیث روایت جملہ جماعت کړي دي او ځینو دا الفاظ زیات کړي دي (الاقامة) یعنې معنی دا چې اقامت به دوه دوه ځله نکوي.

{۲۲۱} وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا كَانَ الْأَذَانُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَزْكِيْنِ وَإِقَامَةُ مَرَّةً مَرَّةً غَيْرَ أَنَّهُ يَقُولُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ رَوَاهُ أَحْمَدُ، أَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۲).

ترجمه: حضرت عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ یو ځل چې په تحقیق خبره همدا ده چې در رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مبارکه زمانه کې اذان دوه دوه ځلي او اقامت یو یو ځلي و چې د قدامت الصلوة قدامت الصلوة د ویلو نه په غیر. د دې حدیث روایت احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ابوداؤد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او نسائي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړي دي او اسناد یې صحیح دي.

{۲۲۲} وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ بِي وَأَنَا نَائِمٌ فَقَالَ تَكْوُلُ اللَّهُ أَكْبَرَ فَذَكَرَ الْأَذَانَ بِتَرْبِيعِ التَّكْبِيرِ بِغَيْرِ كُلِّ جَمْعٍ وَالْإِقَامَةَ فُرَادًى إِلَّا قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۳).

ترجمه: حضرت عبدالله بن زید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ یو ځل چې یو سري ماته راغي نو وي ويل

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۸۵ باب الاذان متى منفى، مسلم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۴ باب الامر ان يشفع الاذان، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۴۸ باب ماجاء في الراد الاقامة، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۷۵ باب في الاقامة، نسائي كتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۴ باب تسمية الاذان، ابن ماجه كتاب الصلوة ج ۱ ص ۵۳ باب الراد الاقامة، مسند احمد ج ۳ ص ۱۰۳.

(۲) مسند احمد ج ۲ ص ۸۵، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۷۶ باب في الاقامة، نسائي كتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۳ باب تسمية الاذان.

(۳) مسند احمد ج ۳ ص ۴۴، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۷۱ باب كيف الاذان.

چې ته داسې ووايه الله اكبر نوهغه د اذان ذكر وكړ د ترجيع نه په غير په خلو رو تكبيرونو او اقامت يو يو ځل مگر **قد قامت الصلوة** يو ځل . دا حديث احمد رحمه الله او ابو داؤد رحمه الله روايت كړي او اسنډيې حسن دي .

داقامت كلمې : "الاقامة" دفقهاؤ په اصطلاح كې هغه مخصوص الفاظ نوم دي كوم چې د حاضرينو لپاره ويلې كيږي .

مسئلة البايين : د اقامت كلمې څو دي ؟

(۱) دامام شافعي رحمه الله او د احمد رحمه الله په نزد يوولس كلمې دي ، په شروع او په آخر په دواړه ځاي كې الله اكبر صرف دوه پيړي ، دغه شان لفظ "قد قامت الصلاة" هم دوه پيړي او باقي كلمات دي يو پيړه وويلې شي . (۲) دامام مالك رحمه الله په نزد لس كلمات دي دده په نزد لفظ "قد قامت الصلاة" هم يو پيړه ويل پكار دي . (۳) دامام ابو حنيفه رحمه الله په نزد اوولس (۱۷) كلمې دي ، پنځلس كلمې د اذان والا لفظ "قد قامت الصلاة" دوه پيړي .

تفصيل : (۱) دامام شافعي رحمه الله او احمد رحمه الله دافراد د اقامت قائله دي ، بغير د "قد قامت الصلاة" .

(۲) امام مالك رحمه الله دټولو كلماتو دافراد ويلو قائله دي .

(۳) امام ابو حنيفه رحمه الله داذان پشان اقامت كې هم دثنيه ويلو قائله دي .

دامام شافعي رحمه الله او د احمد رحمه الله دليل :

۱... دانس رحمه الله حديث : " **أمر بلال أن يشفع الأذان ويوتر الإقامة إلا الإقامة** " دشفع اذان مطلب داذان كلمات دوه ، دوه پيړي ويل دي ، إلا الإقامة نه قد قامت الصلاة استثناء او كړې شوه .

۲... حديث دابن عمر رضي الله عنه : " **الإقامة مرة مرة** غير أنه يقول : **قد قامت الصلاة قد قامت الصلاة** " حديث په دعوى باندې په پوره طريقې سره صادق راځي .

۳... حديث دعبد الله بن زيد رضي الله عنه : " **والإقامة لفرادي إلا قد قامت الصلاة** " .

دامام مالك رحمه الله دليل : حديث دانس رحمه الله المذكور ، البته دوي "الإقامة" لره مدرج من الراوي گرځوي او ناقابل استدلال يي گڼي . (دامام ابو حنيفه رحمه الله دلائل او داسمه ثلاثه رحمهم الله ددلائلو جواب د راوان باب په آخر كې دي) .

باب في تعزية الإقامة

باب دي په بيان د اقامت په دوه دوه ځله ويلو کې :

(۲۲۲) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ حَدَّثَنَا أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ الْأَنْصَارِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتَ فِي السَّامِ كَأَنَّ رَجُلًا قَامَ وَعَلَيْهِ بُرْدَانِ أَحْمَرَانِ فَقَامَ عَلَى حَائِطٍ فَأَذَّنَ مَثْلَى مَثْلَى وَأَقَامَ مَثْلَى مَثْلَى رَوَاهُ ابْنُ أَبِي هُرَيْرَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۱)

ترجمه : عبد الرحمن بن ابی لیلی ويلي دي چې د محمد ﷺ اصحابو حديث بيان کړي دي چې بي شکه عبدالله بن زيد انصاري رضى الله عنه غيبتله ته راغي نو ورته وي ويل چې اي دالله تعالى رسول ه ما په خوب کې يو سړي وليد گويا کې چې ولاړ دي او په ده باندې دوه شين خادرونه پر ته دي نو په ديوال باندې ودرېده نو دوه دوه ځله يې اذان وکړ او دوه دوه ځله يې اقامت وکړه . د دي حديث روايت ابن ابی شيبه کړي او اسناد يې صحيح دي .

(۲۲۳) وَ عَنْهُ قَالَ أَخْبَرَنِي أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ الْأَنْصَارِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَمَى فِي السَّامِ الْأَذَانَ فَأَمَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ عَلَيْهِمْ يَلَا فَاذَّنَ مَثْلَى مَثْلَى وَأَقَامَ مَثْلَى مَثْلَى وَقَعَدَ قَعْدَةً رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۲)

ترجمه : عبد الرحمن بن ابی لیلی ويلي دي مونږ ته د محمد ﷺ اصحابو روايت کړي چې عبدالله بن زيد انصاري رضى الله عنه خپله خوب کې د اذان واقعه ليدلې ده نو د نبی ﷺ حضور ته ورغي هغه ته يې وويل نو نبی ﷺ ورته وفرمائل چې حضرت بلال رضى الله عنه يې وهايه نو حضرت بلال رضى الله عنه اذان مثنی مثنی وکړ او اقامت يې هم دوه دوه ځله وکړه او په دي منع کې له وخت کيست . دا حديث طحاوي رحمه الله نقل کړي او اسناد يې صحيح دي .

(۲۲۴) وَ عَنْ أَبِي الْعُمَيْسِ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مُحَمَّدٍ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ الْأَنْصَارِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَحْدِثُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّهُ أَرَى الْأَذَانَ مَثْلَى مَثْلَى وَالْإِقَامَةَ مَثْلَى مَثْلَى قَالَ فَأَكْبَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ عَلَيْهِمْ يَلَا قَالَ فَتَعَدَّدْتُ فَأَمَرَنِي أَنْ أُقِيمَ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي الْمَدَائِلِ

(۱) مصنف سړي شېبه کتاب الاذان والاقامة ص ۲۰۳ باب ما جاء في الاذان والاقامة كهل هو .

(۲) شعري کتاب نصوص ج ۱ ص ۹۳ باب الاقامة

وقال الحافظ في الدراية (١٢٥) اسناده صحيح (١).

ترجمہ : د ابي عمیش نه روايت دي هغه ويلى دي چې ما د عبد الله بن محمد بن عبد الله بن زيد الانصاري رضي الله عنه اوريدلي دي او هغه د خپل پلار نه او نيکه نه روايت کړې چې هغه ته اذان دوه دوه ځله بنودل شوي او اقامت ورته دوه دوه ځله هغه ويلى دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم ته راغلم نو رسول الله صلی الله علیه و سلم مي د اذان په واقع خبر کړ نو وي فرمائڼ چې د اذان کلمي بلال رضي الله عنه وينايه هغه وويل چې زه مخکې لارم بيا يې ماته وفرمائڼ چې اقامت وکړه دا حديث يې هقي په خلافت کې راوړي او حافظه دررايه کې ويلى دي چې اسناد يې صحيح دي .

٢٣١} وَعَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ أَذَانَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ أَذَانَهُ وَإِقَامَتُهُ مِثْلِي مِثْلِي رَوَاهُ أَبُو عَوَالَةَ فِي صَحِيحِهِ وَهُوَ مَرْسَلٌ قَوِي. ^(١)

ترجمہ : عبد اللہ بن زید انصاری رضی اللہ عنہ یلی دے چہ ما در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذان او اقامت اوریدلی دے نو اذان او اقامت یہ دواہ دوه دوه خلہ و. د دے حدیث روایت ابو عوانہ پہ خپل صحیح کی کړی دے او دا حدیث مرسل قوی دی.

{٢٣٤} وَعَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ الْأَذَانُ لِسَعِ عَشْرَةِ كَلِمَةٍ، وَالْإِقَامَةُ سَبْعِ عَشْرَةِ كَلِمَةٍ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. ^(٧)

ترجمه: د حضرت ابي محذوره رضي الله عنه روايت دي چې نبي کریم صلی الله علیه و آله ده ته د اذان نولس کلمي او د اقامت اوس کلمي وروښودې. د دې حديث روايت ترمذي، نائي او دارمي کړي دي او اسناد يې صحيح دی.

{٢٣٨} وَ عَنْهُ قَالَ عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأَذَانَ لِسَعِ عَشْرَةٍ كَلِمَةً وَالْإِقَامَةَ سَبْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً الْأَذَانُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ فَذَكَرَهُ بِأَلْفٍ رَجْعٍ مَقْسُوعًا وَقَالَ وَالْإِقَامَةُ سَبْعَ عَشْرَةِ كَلِمَةً اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

(١) الدراسة باب الأذن ح ١ ص ١١٥ ملاحظ على السهل في الحلايات .

(٢) المسند الصحيح لابي عروبة كتاب الصلاة ج ١ ص ٣٣١ باب الذين اتوا النبي عليه السلام.

(٣) ترمذي أبواب الصلوة ج ١ ص ٤٨ باب ما جاء في الترجيع في الاذان ، نسائي كتاب الاذان ج ١ ص ١٠٣ ، دارمي كتاب الصلوة ج ١ ص ١٤١ باب الترجيع في الاذان

{٢٢١} وَعَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ قَالَ سَمِعْتُ بِلَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يُؤْذِنُ مَثْنَى وَيَقِيمُهُ مَثْنَى رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ
إسناده حسن^(١).

ترجمه : سويد بن غفله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يولي دي چې ما د حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دوه ځله اذان او دوه ځله اقامت اوریدلي دي . د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد يې حسن دي .

{٢٢٢} وَعَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ بِلَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يُؤْذِنُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثْنَى وَمَثْنَى وَيَقِيمُهُ مَثْنَى رَوَاهُ الدَّارِقُطِيُّ وَالتَّطَبَّرَانِيُّ وَفِي إِسْنَادِهِ لَيْنٌ^(٢).

ترجمه : عون بن جحيفه د خپل پلار نه روايت کړي دي چې بي شکه حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته دوه دوه ځله اذان کاوه او دوه دوه ځله به يې اقامت کاوه . دا حديث دارقطني او طبراني روايت کړي دي او په اسناد کې يې لين دي .

{٢٢٣} وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ إِذَا لَمْ يَدْرِ كَيْفَ الصَّلَاةِ مَعَ الْقَوْمِ أَذَّنَ وَأَقَامَ وَيَتَنَّى الْإِقَامَةَ رَوَاهُ الدَّارِقُطِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(٣).

ترجمه : يزيد بن ابي عبيد د حضرت سلمه بن الاكوع نه روايت کړي چې بي شکه سلمه بن الاكوع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې کله د قوم سره د جمع مونځ ونه نیو نو اذان به يې وکړ او اقامت به يې وکړ او اقامت به يې دوه ځله وایه د دي حديث روايت الدارقطني کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{٢٢٤} وَعَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ كَانَ ثَوْبَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُؤْذِنُ مَثْنَى وَيَقِيمُهُ مَثْنَى رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَهُوَ مَرْسَلٌ^(٤).

ترجمه : ابراهيم نخعي رَحِمَهُ اللَّهُ ويلي دي چې ثوبان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دوه ځله اذان کاوه او دوه ځله به يې اقامت کاوه . د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او دا مرسل دي .

{٢٢٥} وَعَنْ فَطْرِ بْنِ خُلَيْفَةَ عَنْ مُجَاهِدٍ ذَكَرَ لَهُ الْإِقَامَةُ مَرَّةً مَرَّةً فَقَالَ هَذَا قِيَمٌ اسْتَحْفَفَهُ الْأُمَرَاءُ

(١) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ٩٤ باب الاقامة

(٢) دارقطني كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٢٢ باب ذكر الاقامة . الخ معجم الكبير للطبراني ج ٢٢ ص ١٠١ مسلم ج ٢٢٢ مجمع الروايات ج ١ ص ٣٣٠ باب كيف الاذان وقال رجاله ثقات

(٣) دارقطني كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٢١ باب ذكر الاقامة . الخ

(٤) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ٩٥ باب الاقامة

الإقامة مَرْكَبَيْنِ مَرْكَبَيْنِ رواه عبد الرزاق وأبو بكر بن أبي هيبه والطحاوي وإسناده صحيح.^(١)
ترجمه: فطر بن خليفة د مجاهد رحمته الله نه روایت کړي دي چې مجاهد رحمته الله ته د یو یو ځل اقامت ذکر وکړي شو نو مجاهد رحمته الله وویل دا یو داسې شی دی چې امر او هغه اسان کړي دي اقامت دوه دوه ځله دي. د دي حدیث روایت عبد الرزاق، ابو بکر ابن ابی شیبه او طحاوي کړي دي او اسناد یې صحیح دي.

د امام ابو حنیفه رحمه الله د قول دلیل:

۱... حدیث د ابو محذورہ رحمه الله: په اذان کې ترجیع د هغه خصوصیت وو لیکن د اقامت کلمې د هغه نه هم بغیر د ترجیع او ولس (۱۷) منقول دي.

۲... د عبد الله بن زید رحمه الله حدیث "رأيت في المنام..... فأذن مثلي مثلي وأقام مثلي مثلي".

۳... د بلال رحمه الله حدیث: "أذن مثلي مثلي وأقام مثلي مثلي".

انهم ثلاثة رحمهم الله ته جواب:

۱... د افراد اقامت حکم منسوخ شوې وو، ځکه چې حضرت بلال رحمه الله: حضور ﷺ د وفات نه پس هم "مثلي مثلي" اقامت ویل.

۲... د انس رحمه الله حدیث کې "ایثار اقامت" نه او د ابن عمر رحمه الله حدیث کې د "الاقامة مرة مرة" نه مراد ایثار الصوت دې یعنی دواړه کلمې یو ځای کول او په یو ساه کې ادا کول او دي لره حدرا ویل په خلاف دا اذان چې په دې کې ترسیل دې یعنی په آرام آرام هریو ه کاهه جدا جدا په یو یو ساه کې ویل.

۳... د عبد الله بن زید رحمه الله د اقامت والا احادیثو کې د ایثار نه علاوه د تشبیه والا روایات مضبوط دي. د ترجیع په وخت د هماغې مطابق به عمل کیږي. بهر حال اقامت په دواړو طریقو سره ثابت دي دیو طریقې انکار هم صحیح نه دي. البته د دلائلو او د ترجیحاتو په رڼا کې دا حنفو مسلک راجع گرځولې شوې دی.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ

باب دې په بيان دهغه رواياتو کې چې د الصلوة خير من النوم په باره کې راغلي دي {۲۲۶} عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مِمَّنِ الشُّعْثَةُ إِذَا قَالَ التَّوَهُُّدُ فِي أَذَانِ الْفَجْرِ عَمِلَ السَّلَامَةَ لِي عَلَى الْعِلَاحِ قَالَ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ رَوَاهُ ابْنُ خُزَيْمَةَ وَالدَّارَقُطْنِيُّ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَقَالَ اسْنَادُهُ سَحِيحٌ^(۱)

ترجمه: حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمودي دي چې د سحر په اذان کې د عي على الصلوة او عي على الفلاح نه روسته د مؤذن د الصلوة خير من النوم ويل سنت دي . د دي حديث روايت ابن خزيمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دارقطني او ييهقي کړي دي او وييلي يې دي چې اسناد يې صحيح دي .

{٢٢٤}، وعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ الْأَوَّلُ بَعْدَ عِيٍّ عَلَى الصَّلَاةِ عِيٌّ عَلَى الْفَلَاحِ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ مَرَّتَيْنِ أَخْرَجَهُ السَّراج والطبراني والبيهقي وقال في التلخيص (٢٠١) وسنده حسن. ^(١)

تورجمه: حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ڏي چي ڊاول ڊ، سحر، ڊ اذان ڊ سي **علی علی الصلوة** سي **علی الفلاح** نه روسته دوه خله **الصلوة خير من النوم** وه

{٢٢٨} وعن عثمان بن السائب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي وَأُمُّ عَبْدِ الْمَلِكِ بَنِي أَبِي مَحْذُورَةَ عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَنَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ حُنَيْنٍ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ وَفِيهِ عِيَالُ الْفَلَاحِ عِيَالُ الْفَلَاحِ أَصْلًا خَيْرٌ مِنَ الثَّوْرِ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ الثَّوْرِ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ الثَّوْرِ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَمُخْتَصَرًا وَصَحَّحَهُ ابْنُ خَزِيمَةَ. ^(٣)

ترجمہ : عثمان بن النائب رَضِيَ اللہ عَنْہُو یلی دی چې ماته خپل پلار او عبد الملک بن ابی محذورہ حدیث بیان کړې چې ابو محذورہ ویلي دي چې کله رسول الله ﷺ د حنین نه راوواوه او د راتلونکي حدیث ذکر یې وکړ چې به هغې کې **سِي عَلَى الْفَلَاحِ سِي عَلَى الْفَلَاحِ** صلوٰة خیر من النوم

(١) صحیح ابن جریر ج ١ ص ٢٠٢ رقم الحديث ٣٨٩ ، دار لطیف کتاب الصلوة ج ١ ص ٢٤٣ باب ذکر الإقامة . الخ ، سر الکبری للشیخ کتاب الصلوة ج ١ ص ٢٢٣ باب التطویب فی اذان الصبح

(٢) من التكملة للنهلي ح ١م ٢٢٣ باب التوب في اذان الصبح . للخميس الحير ج ١م ٢٠١ للآ من الطبراني والسراج والنهلي

(٣) ساني كتاب العمدة ج١م - ١٠٤ باب الادان في السر ، ابراهيم كتاب العمدة ج١م - ٧٢ باب كون الادان ، صحيح ابن حزيمة ج١م - ٢٠١ باب الضرب في ادان الصبح

الصلوة خير من النوم و د دي حديث روايت نسا ئي او ابوداؤد مختصر بيان كړي دي او ابن خزيمة صحيح كړلي دي

مسئلة الباب : د سحر په اذان كې ” عي على الفلاح “ نه پس دوه پيرې ” الصلاة خير من النوم “ ويل بـالاتفاق مستحب دي .

بَابُ فِي تَحْوِيلِ الْوُجْهِ يَمِينًا وَشِمَالًا

باب دي د مخ په ګرځولو كې ښي طرف ته او چپ طرف ته :

{ ٢٢١ } عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ أَنَّهُ رَأَى بِلَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ذُنُوبًا جَعَلَتْ أَكْتَافَهُمَا فَهَمَّ بِالْأَذَانِ أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ .^(١)

ترجمه : د ابي جحيفه نه روايت دي چې هغه حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَلِيد لي دي چې اذان يې كاوه نو د په اذان كې د هغه د خولي په طرف كتل دي طرف ته او هغې طرفته يعنې ښي طرفته او چپ طرفته .

{ ٢٥٠ } وَعَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ بِلَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَرَجَ إِلَى الْإِبْطَحِ فَأَذَّنَ لَنَا بَلَعُ عِي عَلَى الصَّلَاةِ عِي عَلَى الْفَلَاحِ لَوِي عُنُقُهُ يَمِينًا وَشِمَالًا وَلَمْ يَسْتَقِدِّرْ رَوَاهُ ابوداؤد واسناداه صحيح .^(٢)

ترجمه : جحيفه ويلي دي چې ما حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَلِيد لي دي چې حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَلِيد بطن نومي مقام ته راووته نو اذان يې وکړ نو کله چې عي على الصلوة عي على الفلاح ته ورسیده نو خپل څټ يې ښي طرف او چپ طرف ته واړاوه او په خپله نه دي اوختي رااوختي . د دي حديث روايت ابوداؤد كړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{ ٢٥١ } وَعَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ بِلَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَذْوُرُ وَيَتَكَبَّرُ فَاهُ هَمَّ بِالْأَذَانِ وَاضْبَعَاهُ فِي أَذُنَيْهِ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَاحْمَدُ وَأَبُو حَوَالَةَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ .^(٣)

ترجمه : ابو جحيفه ويلي دي چې ما حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَلِيد لي دي چې اذان يې كاوه او په خپله

(١) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ٨٨ باب هل يبع للؤذن لله ... الخ ، مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٩٩ باب سورة النمل ... الخ .

(٢) ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ ص ٧٧ باب للؤذن يسطر في الصلاة .

(٣) ترمذي كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٩٩ باب ما جاء في دعاء الاصح للؤذن عند الاذان ، مسند احمد ج ٢ ص ٣٠٨ ، ابوعبدالله كتاب الصلوة ج ١ ص ٣٢٩ باب بين الاذان والاعتمام .

گر خیده او دي خوا او اخوایی خوله گر خوله او د دوه و گوتو سرونه یې په دواړو غوږونو کې ایښي و. د دي حدیث روایت ترمذی، احمد او ابو عوانه کړي او ترمذی ویلي دي چې دا حدیث حسن صحیح دي.

مسئله الباب: په اذان کې ”سی علی الصلاة“ باندې ښي طرف ته او په ”سی علی الفلاح“ باندې کس طرف ته مخ اړول سنت دي.

ددو حدیثونو په مینځ کې دفع دتعارض

استداره په مؤذن خانه کې آواز لري لري پورې درسولو په غرض سره ښي او کس طرف ته دتلو راتلو او په کرکیو کې سر بهر ته وتلو ته ویلې کیږي.

د حضرت ابو جحیفه رضی الله عنه حدیث نمبر ۲۵۰ کې ”ولم یستدر“ په ویلو سره داستداره نفي کړې شوې ده. او هم دده نه په بل حدیث کې ”ویدور“ ویل داستداره اثبات کړې شوې دی. د تطبیق دوه صورتونه دي: ۱. اثبات روایت تحویل رأس باندې محمول دې او نفي په پوره بدن سره دتاویدو راتاویدو باندې ۲. اثبات روایت دې محمول وي عند الضرورة تاویدو باندې او نفي دې محمول وي عند عدم الحاجة باندې.

بَابُ مَا يَقُولُ عِنْدَ سَمَاعِ الْأَذَانِ

باب دې بیان دهغه غه کې چې ویلي کیږي د اذان د اوریدو په وخت کې

{۲۵۲} عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضی الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا سَمِعْتُمُ الْإِذْنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ رواه الجماعة (۱).

ترجمه: د حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه روایت دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرمانلي دي چې کله تاسي اذان واورئ نو ووايي تاسي هغه څه چې مؤذن یې وایي. د دي حدیث روایت جماعت کړي دي {۲۵۲} وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضی الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا قَالَ الْمُؤَذِّنُ اللَّهُ أَكْبَرُ

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ — ۸۶ باب ما يقول اذا سمع المادي، مسلم كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۶۶ باب. اصحاب القول مثل رسول المؤذن .. الخ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ — ۵۱ باب ما يقول اذا سمع اذان المؤذن، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ — ۷۷ باب ما يقول اذا اذن المؤذن، ابن ماجه كتاب الصلوة ج ۱ — ۵۳ باب ما يقول اذا اذن المؤذن، نسائي كتاب الاذان ج ۱ — ۱۰۹ باب القول مثل ما يقول المؤذن، مسند احمد ج ۳ — ۹۰.

الله اکبر فَقَالَ أَحَدُ نُمُ اللهُ اکبر الله کبر ثُمَّ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ
ثُمَّ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ
ثُمَّ قَالَ سَمِعَ عَلَى الصَّلَاةِ قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ قَالَ سَمِعَ عَلَى الْفَلَاحِ قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا
بِاللَّهِ ثُمَّ قَالَ اللهُ اکبر الله اکبر الله اکبر الله اکبر ثُمَّ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ مِنْ
قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.^(۱)

ترجمه : حضرت عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یو لې دې چې رسول الله ﷺ فرماني دې کله چې
مؤذن الله اکبر الله اکبر ووايي نو یو ستاسي نه هم الله اکبر الله اکبر ووايي بیا چې مؤذن اشهد ان
لا اله الا الله ووايي او یو ستاسي هم اشهد ان لا اله الا الله ووايي بیا چې مؤذن اشهد ان محمدا
رسول الله ووايي او یو ستاسي دې هم اشهد ان محمداً رسول الله ووايي بیا چې مؤذن سَمِعَ عَلَى
الصَّلَاةِ ووايي او یو ستاسي لا حول ولا قوة الا بالله ووايي بیا چې مؤذن سَمِعَ عَلَى الْفَلَاحِ ووايي او یو
ستاسي لا حول ولا قوة الا بالله ووايي بیا چې مؤذن الله اکبر الله اکبر ووايي او یو ستاسي هم الله
اکبر الله اکبر ووايي بیا چې مؤذن لا اله الا الله ووايي او یو ستاسي هم لا اله الا الله ووايي په
تصدیق دره سره نو جنت ته به داخل شي

{۲۵۲} وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا سَمِعْتُمُ
الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ ثُمَّ صَلُّوا عَلَى قَائِهِ مِنْ صَلَٰةٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا ثُمَّ سَلُّوا اللَّهَ
بِالْوَسِيلَةِ فَإِنَّهَا مَنُزِلَةٌ فِي الْجَنَّةِ لَا تَكْبُفِي إِلَّا لِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ وَأَزْجُرُ أَنْ أَكُونَ أَكَاهُ فَمَنْ سَأَلَ اللَّهَ
بِالْوَسِيلَةِ حَلَّتْ عَلَيْهِ الشَّقَاعَةُ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۲)

ترجمه : حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا روایت دي چې ما د رسول الله ﷺ
نه اوریدلي دي چې فرمایلي چې کله چې تاسو د مؤذن اذان واورئ نو تاسي هم ووايي دهغي په شان
چې مؤذن یې وایي بیا په ما باندې درود ولیږئ یې شکه چې شوک په ما باندې یو حل درود ولیږي

(۱) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۷ باب استحباب القول مثل قول المؤذن . ۱۸۰ ابو داود کتاب الصلوة ج ۱ ص ۷۸ باب ما يقول اذا
اذن المؤذن

(۲) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۶ باب استحباب القول مثل قول المؤذن

الله په هغه باندې لس رحمتونه لیرې بیا ما د پاره دالله تعالی نه د وسیلې غوښتنه وکړې بې شکه دا وسیله یو مقام دي په جنت چې دالله تعالی د بندگانو نه د یو بنده د پاره دي زه .مید کوم چې هغه زه یم نو چا چې ما د پاره دالله تعالی نه وسیله وغوښته دده په باره کې به زما شفاعت منظور شي .دا حدیث مسلم روایت کړي دي .

مسئله الباب : دا اجابت اذان دوه قسمونه دي : (۱) اجابت بالقول . (۲) اجابت بالاقدام .

اجابت یعنې دا اذان او از په اوریدو سره په ژبه جواب ورکول . دعا لوستل مستحب دي او اجابت بالاقدام یعنې دجسم په مونځ کې حاضریدل واجب دي .

دوو حدیثونو په مینځ کې تطبیق :

۱... دباب اولني او په دریم حدیث کې ” مثل ما یقول المؤذن “ دالفاظو نه هم دا ظاهرېږي چې د مؤذن په شان سامع هم ” می علی الصلاة “ او ” می علی الفلاح “ باندې همدغه کلمات به وایي لیکن په بل حدیث کې واضح طور باندې ” حیعلتین “ باندې لا حول ولا قوة الا بالله دلوستلو ذکر دي . دتطبیق یو صورت دادې چې ” مثل ما یقول “ نه ” حیعلتین “ حکم مستثنی : وگرځولې شي او په دې باندې ” هو قلله “ او یلې شي دجمهور همدغه اختیار دي . دبعضي مشایخ په نزد ددواړو جمع کول بهتر دي او سامع په ” می علی الصلاة “ باندې دخپل ځان دمتوجه کولو نیت او کړي .

بَابُ مَا يَقُولُ بَعْدَ الْآذَانِ

دباب دی په بیان د هغه څه کې چې لوستل کیږي پس د اذان نه

(۲۵۵) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْإِذَاءَ: **اَللّٰهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدُّعْوَةُ الثَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الثَّامَّةُ اَتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيْلَةَ وَالْفَضِيْلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَخْرُوجًا اِلَيّْیْ وَعَزِّزْهُ خَلَّتْ لَهُ هَقَاقَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ** رواه البخاري .^(۱)

ترجمه : حضرت جابر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ټولې دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماني دي څوک چې د اذان د اوریدو په وخت کې دا دعاء ووايي اي الله ! د دې کامل دعوت (اذان) او د قائم کیدلو والا مونځ رب او پروردگار ! محمد - ته وسیله او فضیلت ورعطا کړه او په مقام محمود

باندې يې کامياب او فائز کړه هغه چې تايې وده هغه سره کړېده . نو د قيامت په ورځ څما شفاعت دده د پاره جائز او منظور دي . (بخاري دې لره روايت کړي دي)

بَابُ مَا جَاءَ فِي آذَانِ الْفَجْرِ قَبْلَ طُلُوعِهِ

باب دې په بيان دهغه حديثونو کې چې د سحر د ختو نه مخکې د اذان په باره کې راغلي دي

{۲۵۶} عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ بِلَالَ يَتَأَدِّي بِكَلِمَةٍ فَيَقُولُ لِكُلِّهَا وَهُزْبًا حَتَّى يَتَأَدِّي ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(۱)

ترجمه : حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ډي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماني ډي بي شکه حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ شپه کې اذان کوي نو تاسي خورئ او ځمکي تر هغې پوري چې ابن ام مکتوم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اذان وکړي . د ډي حديث روايت شيخينو کړي دي .

{۲۵۷} وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يُمْتَعَنَ أَحَدُكُمْ آذَانَ بِلَالٍ مِنْ سُحُورِهِ فَإِنَّهُ يُؤْذِنُ أَوْ يَتَأَدِّي بِكَلِمَةٍ يَبْرَحُ قَائِمُكُمْ وَلَيْسَ لَهُ لَكُمْ أَجْرٌ إِلَّا مَا أُخْبِرَ بِهِ .^(۲)

ترجمه : د حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت ډي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماني ډي د بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اذان ډي ستاسي يو کس هم د پيش نهي نه منع نه کړي بي شکه چې بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ شپه په وخت کې اذان کوي د ډي د پاره چې په تاسو کې تهجد کوونکي راوپس شي (طعام) ته او وده ستاسي رابدار کړي د ډي حديث روايت شيخينو کړي دي .

{۲۵۸} وَعَنْ سُرَّةَ بْنِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَغُفَرَنَّ أَحَدُكُمْ نِزَاءً بِلَالٍ مِنَ السُّحُورِ وَلَا هَذَا الْبَيَاضُ حَتَّى يَسْتَوْدِعَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .^(۳)

ترجمه : حضرت سمره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ډي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اورېدلي دي چې فرماني

(۱) بخاري کتاب الاذان ج ۱ — ۸۷ باب الاذان بعد الفجر . مسلم کتاب الصيام ج ۱ — ۳۴۹ باب بيان ان الدعول في الصوم يحصل بطول الفجر ... الخ

(۲) بخاري کتاب الاذان ج ۱ — ۸۷ باب الاذان قبل الفجر . مسلم کتاب الصيام ج ۱ — ۳۵۰ باب بيان ان الدعول في الصوم يحصل بطول الفجر

(۳) مسلم کتاب الصيام ج ۱ — ۳۵۰ باب بيان ان الدعول في الصوم ... الخ .

په دې : د بلال اذان دي ستاسي يو کس لره همدې ډول د خوراک نه په دوکه کې، وانه چوي او نه دي دغه سپينوالي تاسي په دوکه کې واچوي تر هغې پورې چې دا سپين والي خورشي دا حديث مسد روايت کړي دي.

{۲۵۹} و عن انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُفْرُغُكُمْ أَذَانُ بِلَالٍ فَإِنَّ فِي بَصَرِهِ قَيْشًا رواه الطحاوي واسناده صحيح^(۱).

ترجمه : حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم فرماني دي د بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اذان دي تاسي په دوکه کې وانه چوي بې شکه د ده په نظر کې لږ څه کمزوري ده . د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد يې صحيح دي.

{۲۶۰} وَعَنْ قَيْشَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ تَسَحَّرْتُ ثُمَّ أَكَيْتُ الْمَسْجِدَ فَاسْتَدْتُ إِلَى حُجْرَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَأَيْتُهُ يَتَسَحَّرُ فَقَالَ أَبُو يَحْيَى ؟ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ هَلُمَّ إِلَى الْغَدَاءِ قُلْتُ إِنِّي أُرِيدُ الضِّيَامَ قَالَ وَ أَنَا أُرِيدُ الضِّيَامَ وَلَكِنْ مُؤَدِّنَا هَذَا فِي بَصَرِهِ سَوْمٌ أَوْ قَالَ فِيمَ وَإِنَّهُ أَذَّنٌ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَحَرَّمَ الطَّعَامَ وَكَانَ لَا يُؤْذَنُ حَتَّى يَصْبَحَ رواه الطبراني وقال الحافظ في الدراية اسناده صحيح^(۲).

ترجمه : د حضرت قيشان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي هغه ويلي دي چې پېشمېني مي وکړو بيا مسجد ته راغله د سې کړه سې منځپنۍ حجرې ته مي تكيه ووهله نو ما رسول الله صلي الله عليه وسلم وليد چې پېشمېني کاوه نو دې فرمايل ابو يحيى موورته وويل هو رسول اکرم صلي الله عليه وسلم وفرمايل راشه د سحر ډولې وخوړه ما وويل د روژې د نيولو ارادي مي ده هغه وفرمانل زما هم د روژې اراده ده ليکن زمونږ د دي مؤذن په نظر کې څه فرق دي او بيا يې وفرمانل چې د مؤذن په نظر کې څه شې دي او ده د سبا د ختونه مخکې اذان کړي دي بې يې مسجد ته تشريف وېوړ او خوراک حرام شوي او هغه اذان نه وکړي تر څو پوري چې صا صادق راضحت د دي حديث روايت طبراني کړي او حافظ په درايه کې ويلي دي چې اسناد يې صحيح دي

{۲۶۱} وَعَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي رَوَادٍ عَنْ ثَابِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا بِلَالًا أَذَّنَ قَبْلَ الْفَجْرِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا حَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ اسْتَيْقَلْتُ وَأَنَا وَسَيِّئَانِ فَقُلْتُ أَنَّ الْفَجْرَ طَلَعَ فَأَمَرَهُ

(۱) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۹۷ باب التادی للفرج ای وقت الغ

(۲) المعجم الکبیر للطبرانی ج ۷ ص ۳۱۲ رقم الحديث ۷۲۲۸ وجمع الروايات ج ۳ ص ۱۵۳ مغلط عن الطبرانی فی الکبیر والارسط ۴۹ ج ۱ ص ۱۲۰

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَّخِذَ بِالسَّيِّئَةِ ثَلَاثًا أَنَّ الْعَبْدَ قَدْ نَامَ ثُمَّ أَقْعَدَهُ إِلَى جَنْبِهِ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ
رواه البيهقي واسناده حسن^(١)

ترجمه: د عبد العزيز بن رواد نه روايت شوي دي هغه د نافع نه روايت کړي او هغه د ابن عمر
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت کړي دي چې حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سحر د ختو نه مخکې اذان وکړ هغه ته سې
سندره و فرمائل ته دي خبري ته څه شي تيار او اماده کړي نو بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې زه د خوب نه
ريږد شوم خوزه پرک نه و نه نو مگمان وکړ چې صباختلي نو حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رسول الله
سَلَّمَ و فرمائل چې په مدينه کې دري ځلي اواز وکړه او اعلان وکړه چې مؤذن بنده وده شوي
و يا رسول کریم سَلَّمَ هغه د خپلي خوا سره کيڼاؤ تر هغې پوري چې صبار او خوت. د دي
حديث رو يه ښهقي کړي دي او اسناد يې حسن دي.

{ ٢٢٢ } وَعَنْ حُمَيْدِ بْنِ هَلَالٍ أَنَّ بِلَالَ بْنَ الْوَدَّ لَيْلَةً يَسْتَوِدُّ قَامَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى
مَقَامِهِ فَيَتَّخِذَ أَنْ الْعَبْدَ نَامَ فَرَجَعَ رَوَاهُ الدَّارِقُطِيُّ وَقَالَ فِي الْأَمَامِ هُوَ مَرسل جَدِيد لَيْسَ فِي رَجَالِهِ
مضمون فيه^(٢)

ترجمه: د حميد بن هلال نه روايت دي چې حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ شپه په تياره کې اذان وکړ. نو
رسول الله سَلَّمَ هغه ته حکم وکړ چې خپل د اذان ځاي ته واپس لاړ شي يا اواز او اعلان
وکړي چې بنده او ده شوي و نو هغه واپس لاړ. دا حديث دارقطني روايت کړي او په امام کې يې
ويلي دي چې دا حديث جيد مرسل دي او د دي په رجالو کې څه طعن نشته.

{ ٢٢٣ } وَعَنْ امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي النَّجَّارِ قَالَتْ كَانَ يُقْبَلُ مِنِّي أَطْوَلُ نَيْتٍ حَوْلَ الْمَسْجِدِ فَكَانَ بِلَالٌ يَأْتِي
بِسَحَرٍ فَيَجْلِسُ عَلَيْهِ يَنْظُرُ إِلَى الْفَجْرِ فَإِذَا رَأَاهُ أَذَّنَ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَقَالَ الْحَافِظُ فِي الدَّرَايَةِ (١٢٠)
اسناده حسن^(٣)

ترجمه: د سي حمار د قبيلي يوې ښځې ويلي دي چې زما کور د مسجد د چار چاپيره ټولو کورونو نه
وړد و حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په سحر کې راته نو په هغې به کيڼاسته سحر ته به يې کتل بيا به يې کله

١ - الکبرى کتاب الصلوة ج ١ - ٢٨٢ باب رويته من روي النبي عن الاديان قبل الوقت

(٢) - دارقطني، کتاب الصلوة ج ١ - ٢٢٤ باب ذکر الاذان . اع

(٣) - ابوداود کتاب الصلوة ج ١ - ٧٧ باب الاديان فوق المارة ، المراه ج ١ - ١٢٠

چې سحر وليده نو اذان به يې وکړ . دا حديث ابوداؤد نقل کړي دي او حافظ په درايه کې ويلي دي چې اسناد يې حسن دي .

{٢٦٣} وَعَنْ خُصَّةَ بِنْتِ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَدَّانَ الْمُؤَذِّنُ بِالْفَجْرِ قَامَ فَصَلَّى رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ وَحَزَمَ الطَّعَامَ وَكَانَ لَا يُؤَذِّنُ حَتَّى يَصْبِحَ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاسْنَادُ يَحْيَى .^(١)

ترجمه : حضرت حفصه بنت عمر رضي الله عنه روایت چې کله به مؤذن د سحر اذان وکړ نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم به پاڅیده د سحر دوه رکعتہ مونځ به یې وکړ بیا به مسجد ته راؤواته او طعام به یې بند کړ او ترڅو چې سحر شوي نه و اذان به یې نه کاوه . د دې حديث روايت طحاوي کړي دي او يهني کړي دي او اسناد يې جيد دي .

{٢٦٤} وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا كَانُوا يُؤَذِّنُونَ حَتَّى يَنْفَجِرَ الْفَجْرُ أَخْرَجَهُ ابُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ فِي مِصْنَفِهِ وَابُو الشَّيْخِ فِي كِتَابِ الْإِذَاانِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ .^(٢)

ترجمه : حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي صحابه کرامو به تر هغه وخته پوري اذان نه کاؤ تر څو پوري به چې صبا وخاته دا حديث ابوبکر ابن ابی شيبه په خپل مصنف کې راوړي دي او ابو الشیخ په کتاب الاذان کې او اسناد يې صحيح دي .

{٢٦٥} وَعَنْ تَالِيعَ عَنْ مُؤَذِّنٍ يُعَمَّرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَهُ مَسْرُوحٌ أَذَّنَ قَبْلَ الصُّبْحِ فَأَمَرَهُ عُمَرُ أَنْ يَرْجِعَ فَيَتَأَذَّنَ رَوَاهُ ابُو دَاوُدَ وَالدَّارِ قُطَنِي حَسَنَ اسْنَادَهُ حَسَنَ قَالَ اللَّيْمِيُّ كَبِتَ بِهَذِهِ الْأَخْبَارِ أَنَّ صَلَاةَ الْفَجْرِ لَا يُؤَذِّنُ لَهَا إِلَّا بَعْدَ دُخُولِ وَقْتِهَا وَأَمَّا أَذَانُ بِلَالٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَبْلَ طُلُوعِهِ فَإِنَّمَا كَانَ فِي رَمَضَانَ لِيَنْتَبِهَ النَّاسُ وَلِيَرْجِعَ الْقَائِمُ إِلَى الصَّلَاةِ وَأَمَّا فِي غَيْرِ رَمَضَانَ فَكَانَ ذَلِكَ خَطَأً مِنْهُ لِقَوْلِهِ أَنَّ الْفَجْرَ كَدَ تَلَعٌ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ .^(٣)

(١) طحاوي کتاب الصلوة ج ١ ص ٩٧ باب التاذين للفجر اي وقت الخ ، الجوهر النقي مع السنن الکبری کتاب الصلوة ج ١ ص ٣٨٤ باب رواية من روي النبي عن الاولاد قبل الوقت فلا من يهلي .

(٢) مصنف ابن ابی شيبه کتاب الاذان ج ١ ص ٢١٤ باب من کره ان ياذن المؤذن قبل الفجر ، الدرر النيرة کتاب الصلوة ج ١ ص ١٢٠ باب الاذان فلا عن ابی الشیخ .

(٣) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ١ ص ٧٩ باب في الاذان قبل دخول الوقت ، دارلکني کتاب الصلوة ج ١ ص ٣٤٤ باب ذکر الخطا .

ترجمه : نافع د حضرت عمر رضي الله عنه مؤذن نه روايت کړي چې مسروح يې نوم دي ده د سحر د ختو نه مخکې اذان وکړ نو حضرت عمر رضي الله عنه تلورته دا عادي او بيا يې ورته د اعلان حکم وکړ . د دي حديث روايت ابو داؤد او دارقطني کړي دي او اسناد يې حسن دي . نيموي ويلي دي چې په دي اخبارو او احاديثو باندې دا ثابته شويده چې د سحر د مانځه د پاره به اذان نشو کيږي مگر د وخت د اخليدو نه وروسته او د سحر د ختو نه مخکې د حضرت بلال رضي الله عنه اذان د رمضان په مياشت کې ؤ او په غير د رمضان نه د سحر د ختو نه مخکې ده اذان ده د خطا په وجه ؛ او په دي گمان چې صبا ختلي دي .

مسئلة الباب : اذان چونکه د مونځ وخت اطلاع او دخبرداري ورکولو نوم دې نو ظاهره ده چې دخول وخت نه مخکې اذان جائز نه دې او مسئله هم همدغه ده چنانچې د علماؤ په دې باندې اتفاق دې چې د سحر نه علاوه باقي څلور مونځونو کې اذان قبل الوقت جائز نه دې . البته د سحر په مونځ کې اختلاف دې :

(۱) ائمه ثلاثه رحمهم الله او دامام ابويوسف رحمه الله په نزد د سحر اذان د طلوع فجر نه مخکې د شپې په شپږمه حصه کې کول جائز دي يعنې که اذان يې اوکړو نو دهغې اعتبار به کولې کيږي او دهغې عاده ضروري نه ده .

(۲) دامام ابو حنيفه رحمه الله او دامام محمد رحمه الله دراي مطابق په سحر کې هم قبل از وقت اذان جائز نه دې . نو که يې اوکړو نو اعاده به کوي .

دائمه ثلاثه رحمهم الله دليل : د باب اولنې حديث (مروي عن ابن عمر رضي الله عنه) "أَنَّ بِلَالَ يَنَادِي بِلَيْلٍ فَيَقُولُ فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَنَادِيَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ" په دې صحيح حديث کې پخپله حضور صلى الله عليه وسلم فرمايې چې بلال رضي الله عنه ښه شپي اذان ويلو .

دامام ابو حنيفه رحمه الله او دامام محمد رحمه الله دليل ،

۱. د ابن عمر رضي الله عنه حديث چې يو ورځ د حضرت بلال رضي الله عنه د صبح صادق نه مخکې اذان وکړو نو حضور صلى الله عليه وسلم هغه ته د مدينې منورې په کوڅو کې د دې ويلو نه ويل چې "ان العبد قد نام" يعنې د غلطۍ اظهار يې وکړو نو که د وخت نه مخکې اذان صحيح دې نو اعلان يې بيا ولې اوکړو ؟

۲. مرفوع حديث "لا تؤذن حتى يستبين لك الفجر هكذا ومد يدك به عركا" . (ابوداؤد)

۳. حديث نمبر ۲۱۶ مطابق يو پيره د حضرت عمر رضي الله عنه مؤذن قبل الطلوع اذان اوکړو نو عمر رضي الله عنه هغه ته دا اذان دوباره کولو نه اويل چې اذان بيا اوکړه .

انهم ثلاثة رحمهم الله ته جواب :

۱. حضرت بلال رضی اللہ عنہ صبح صادق نه مخکې اذان دسحر مونځ لپاره نه وو بلکې دپښني او دتهجد لپاره وو. حديث دابن مسعود رضی اللہ عنہ کې د "ليرجع قائمکم وينيه لائمکم" تصريح ده يعنې اولنې اذان دې لپاره وو چې کوم خلک له مخکې نه ويځ دي او تهجد کوي هغه دې لپاره اوکړي او څوک چې تر اوسه پورې اوده وو هغه دې ويځ شي او يو څو رکعت تهجد دې اوکړي. بيا دا ويل څنگه صحيح دي چې سحر اذان قبل الوقت جائز دې ځکه چې دا خبره دنورو صحيح احاديثو خلاف دي او دوي دمستدل حديث کې هم دسحر تصريح نشته.
۲. که بالفرض دبلال رضی اللہ عنہ قبل از صبح صادق دسحر مونځ لپاره وې نو په پوره ذخيره دحديثو کې يو پيره هم په دې قبل از وقت اذان باندې داکتفا ذکر نشته بلکې چې کله داسي واقعه اوشوه نو دا اذان اعاده اوکړې شوه.

بَابُ مَا جَاءَ فِي أَذَانِ الْمُسَافِرِ

د هغه حديثونو باب چې د مسافر د اذان په باره کې راغلي دي :

{۲۶۷} عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَلَى رَجُلَانِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرِيدَانِ السَّفَرَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَنْتُمَا خَرَجْتُمَا فَأَذِّنَا ثُمَّ أَقِيمَا ثُمَّ لِيَوْمُكُمْ أَكْبَرُ كُنَا رواه الشيخان^(۱).

توجه: حضرت مالک بن الحويرث رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ټولې چې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته دوه سړي چې د سفر اراده يې وه راغله نونبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمانل کله چې تاسي دواړه لار شئ نو اذان وکړئ بيا اقامت وکړئ بيا دي ستاسي نه مشر تاسي ته امامت وکړي. دا حديث شيخينو روايت کړي.

مسئله الباب: په سفر کې چې کوم خاي کې دنورو خلکو په جمع کې دشامليدو توقع نه وي نو دامام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ اُو دامام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد هلته هم اذان او اقامت دواړه مسنون دي. امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ اُو امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ نه مروی دي چې په داسي صورت کې صرف اقامت باندې اکتفا بلا کراهت جائز دي. او اذان مسنون نه دي. حديث باب دشافعيه او دحنابله دملک تائيد کوي. دامام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ نه هم يو روايت دهمدې مطابق مروی دی، چنانچې عام مشايخ حنفيو هم همدې ته ترجيح ورکړې ده چې په حالت دسفر اذان او اقامت دواړه ويل پکار دي. (رد المحتار ۳۹۱/۱)

بَابُ مَا جَاءَ فِي جَوَازِ تَرْكِ الْأَذَانِ لِمَنْ صَلَّى فِي بَيْتِهِ

باب دي په بيان د هغه حديثونو کې چې د اذان د ترک د جواز په باره کې راغلي دي د هغه چا د پاره چې په کور کې موندل کوي.

(٢١٨) عَنْ الْأَسْوَدِ وَ عَلْقَمَةَ قَالَا أَكْمَلْنَا عَبْدَ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي ذَاكِرِهِ فَقَالَ أَصْلُ هَذَا مِنْ خَلْقِكُمْ فَلَنَالَا قَالُوا فَمُؤَافَقُكُمْ أَمْ يَأْمُرُ بِالْأَذَانِ وَلَا إِقَاعَةَ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَ مُسْلِمٌ وَ آخَرُونَ.^(١)

ترجمه: اسود او علقمه دواړو ويلي دي چې مونږ د عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کورته راغلو ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې دوي تاسي پسي موندل کوي مونږ وويل چې نه هغه وويل چې پاشي ودرېږي نو موندل کوي او د اذان او اقامت حکم يې ونه کړو د دي حديث روايت ابن ابی شيبه او مسلم او نورو کړي دي.

مسئله الباب: په ښار کې دننه کچرته په کور کې دننه جمع کېږي نو اذان او اقامت دواړه ويل مستحب دي. ليکن د کوشې په اذان باندې اکتفا کولو په صورت کې بغير اذان او اقامت نه په کور کې جمع بغير د کراهت نه صحيح ده. د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا قول مشهور دی چې په همداسې موقع باندې يې دا قول فرمايلي وو: "اذان الله يکفي".

بَابُ اسْتِقْبَالِ الْقِبْلَةِ باب قبلي طرف ته مخ کول

(٢١٩) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي وَهُوَ بِمَكَّةَ لَحَوْ بَيْتِ الْمُقَدَّسِ وَالْكَعْبَةِ بَيْنَ يَدَيْهِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ ابُو دَاوُدَ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(٢)

ترجمه: حضرت عبدالله ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مکه مکرمه کې د بيت المقدس طرف ته په مخ کاوه موندل کوي به يې کاوه او کعبه مبارکه به د ده په مخ کې وه دا حديث د ابوداود و احمد رحمتهما نقل کړي او اسناد يې صحيح دي.

(٢٢٠) وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بَيْنَمَا النَّاسُ يَقْبِضُونَ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ إِذَا جَاءَهُمْ آتٍ فَقَالَ إِنَّ

^(١) مصنف ابن ابی شيبه کتاب الادان ج ١ ص ٢٢٠ باب من كان يخلو لغيره ان يصلي ... الخ

^(٢) مسند احمد ج ١ ص ٣٢٥ . ابوداود کتاب الصلوة

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أُذِنَ عَلَيْهِ اللَّيْلَةُ فَرَأَى أَنْ يَسْتَقِيلَ الْكَعْبَةَ فَاسْتَقْبَلُوهَا؛
كَانَتْ وَجْهَهُمْ إِلَى الشَّامِ فَاسْتَدَاؤُوا إِلَى الْكَعْبَةِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ. ^(۱)

ترجمہ : حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما نے فرمایا کہ جب خلیفہ نے کہا کہ تم مسجد کے دسحر مونہ کا رو
جب یوسری راغی نو دی وبل جب یہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باندی د شہی قرآن کریم نازل شوی او ہفتہ نہ
حکم نازل شوی دی جب کعبی شریفی تہ مخ واروہ او د ہفتوی مخ شام طرف تہ و نو کعبی طرف نہ
راوگر خیدل د دی حدیث روایت شیخینو کری دی

{۲۴۱} وَحِينَ الْبُرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ أَوَّلَ مَا قَدِمَ الْمَدِينَةَ نَزَلَ عَلَى أَجْدَادِهِ أَوْ قَالَ
أَخْوَالِهِ مِنَ الْأَنْصَارِ وَاللَّهُ صَلَّى قَبْلَ بَيْتِ الْمُقَدَّسِ سِتَّةَ عَشَرَ شَهْرًا أَوْ سَبْعَةَ عَشَرَ شَهْرًا وَكَانَ يَعْجِبُهُ
أَنْ تَكُونَ قِبْلَتُهُ قِبْلَ الْبَيْتِ وَاللَّهُ صَلَّى أَوَّلَ صَلَاةٍ صَلَّاهَا صَلَاةَ الْعَصْرِ وَصَلَّى مَعَهُ قَوْمٌ فَخَرَجَ رَجُلٌ مِمَّنْ
صَلَّى مَعَهُ فَمَرَّ عَلَى أَهْلِ مَسْجِدٍ وَهُمْ زَاكِمُونَ فَقَالَ أَشْهَدُ بِإِلَهِهِ لَقَدْ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِبْلَةَ قَدَاؤِ الْكُتُبِ قِبْلَ الْبَيْتِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. ^(۲)

ترجمہ : حضرت براء رضی اللہ عنہ نے روایت دی ہے کہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ ابتدا کہی مدینی
منوری تہ تشریف ویور نو پہ انصارو کہی دخیلو نیکنو او یا دخیلو ما ماگانو کرہ بنکتہ شو او دہ
بیت المقدس طرف تہ شپارس میاشتی او یا اولس میاشتی مونخ وکر او دہ دا خبرہ دیرہ خوبہ وہ
چہ دہ قبلہ بیت اللہ طرف تہ شی او دہ اولنی مونخ چہ بیت اللہ طرف تہ ییہ کری د مازیگر مونخ
و یوسری چہ ہفتہ دنبی علیہ السلام سرہ یو خای مونخ کری و راووتہ او دیو مسجد پہ اہل باندی تیر شو
کہ چہ دوی رکوع کولہ دی سری وویل چہ خمادی پہ اللہ قسم وی چہ مادر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
سرہ مکی طرف تہ مونخ وکر نو ہفتہ پہ دغہ حالت کہی و چہ بیت اللہ طرف تہ راوگر خیدل۔ ددی
حدیث روایت بخاری کری دی ۔

{۲۴۲} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ قِبْلَةٌ رَوَاهُ
الترمذي وصححه وقواه البخاري. ^(۳)

(۱) بخاری کتاب الصلوۃ ج ۱ ص ۵۸ باب ما جاء فی القبلۃ ، مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۰۰ باب تحویل القبۃ من القدس الی الکعبۃ ۔

(۲) بخاری کتاب الاماں ج ۲ ص ۱۰ باب الصلوۃ من الاماں ۔

(۳) ترمذی ابواب الصلوۃ ج ۱ ص ۷۹ باب ما جاء ان بین المشرق والمغرب قبلۃ ۔

توجه : د حضرت ابي هريره رضي الله عنه روايت دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرماني دي چې د مشرق او مغرب تر منځ قبه ده . د دي حديث ترمذي روايت کړي او صحيح يې گنځلي دي او بخاري قوي گنځلي دي . د دي د ظاهر نه معلومېږي چې دا د اهل مدينه و د پاره دي .

{۲۴۲} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله قَالَا لَمَّا رَأَى صَلَاةَ قَاسِبِغِ الْوُضُوءِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَمَكَتْ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .^(۱)

توجه : حضرت ابو هريره رضي الله عنه روايت کړي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرماني دي کله چې ته مانځه ته ودرېږي يعنې د مانځه اراده وکړي نو پوره او مکمل اودس وکړه بيا قبلي ته مخ کړه نو تکبير ووايه . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

{۲۴۳} وَعَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّهُ كَانَ إِذَا سَلَّمَ عَنْ صَلَاةِ الْغُيُوبِ وَصَفَّاهُمْ ثُمَّ قَالَ لَمَّا كَانَ خَوْفٌ هُوَ أَقْدَمُ مِنْ ذَلِكَ صَلُّوا رِجَالًا قِيَامًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ وَرُكْبَاتًا مُسْتَقْبِلِي الْقِبْلَةِ أَوْ غَيْرَ مُسْتَقْبِلِيهَا قَالَ نَافِعٌ وَلَا أَرَى ابْنَ عُمَرَ ذَكَرَ ذَلِكَ إِلَّا عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .^(۲)

توجه : نافع د حضرت بن عمر رضي الله عنه روايت کړي دي چې کله د ده نه د خوف او ويرې د مانځه په پاره کې پوښتنه وکړي شوه د هغې بيان يې وکړ او بيا يې وويل که چرته ويره زياته وي نو بده په خپو ودرېده مونځ وکړه او سور شه او قبلي طرف ته مخ کړه او يا د قبلي نه غير بل طرف ته نافع ويلي دي ځما په خيال ابن عمر رضي الله عنه د ادبي کريم صلی الله علیه و آله نه بيان کړي دي . د دي حديث روايت بخاري کړي دي .

{۲۴۵} وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَسْتَبِحُ عَلَى الرَّاحِلَةِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَفِعَ وَيُؤَيِّزُ عَلَيْهَا فَيَرَى أَنَّهُ لَا يَصِلُ عَلَيْهَا الْمَكْتُوبَةُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(۳)

توجه : حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه روايت کړي دي چې نبي کريم صلی الله علیه و آله په سورلي باندې نفلي مونځ کاوه کوم طرف ته به يې چې توجه او مخ و او وتر به يې هم په سورلي څو مکر فرض

(۱) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۰ باب وجوب القراءة في كل ركعة بخاري كتاب الاسعنان ج ۲ ص ۹۲۴ باب من ردد لعل عليك السلام .

(۲) بخاري كتاب الطهارة ج ۱ ص ۵۵۱ باب قوله عز وجل وَإِنْ جُئْتُمْ فَرَجُلًا ... الخ .

(۳) بخاري ابواب تعظيم الصلوة ج ۱ ص ۱۴۸ باب يقول للمكتوبة ، مسلم كتاب صلوة المسافرين ج ۱ ص ۲۴۲ باب جواز صلوة النافلة

مونخ به يې په سورلئ باندې نه كول . دا حديث شيخينو روايت كړي .

{٢٤٦} وَعَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الرَّاحِلَةِ يَصْنَعُ يَوْمِي بِرَأْسِهِ قَبْلَ أَيِّ وَجْهِ تَوَجَّهَ وَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ .

ترجمه : د حضرت عامر بن ربيع رضي الله عنه نه روايت دي هغه وييلي چې ما ښي عليه السلام په سورلئ باندې په مانځه كولو ليدلي دي او په خپل مبارك سر سره به يې اشاره كوله په هر طرف به يې چې توجه او مخ و او فرض مونځ به يې دعسي نه كاوه . دا حديث شيخينو روايت كړي دي .

مسئلة الباب ١ : په مونځ كې مخ قبلې ته كول بالاتفاق شرط دي .

٢. د سورلې په حالت كې بالاتفاق په ناسته نفل لوستلې شي او فرض بالاتفاق نشي ويلې البته دوترو په باره كې اختلاف دي .

(١) د شمه ثلاثه رحمهم الله او دصاحبينو په نزد لوستلې شي ځكه چې وتر ددوي په نزد سنت دي او حديث دابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "ويوتر عليها" أي على الراحلة نه ددې تائيد كيږي .

(٢) دامام صاحب رحمه الله په نزد وتر دسوريدو په حالت كې نشي لوستلې ځكه چې وتر ددوي په نزد واجب دي او دابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دوتر مونځ دواجب كيدونه وړاندې زمانې سره متعلق دي .

٣... كه دجنگ په حات كې ويړه زياته شي نو دسورلۍ دپاسه هم مونځ لوستلې شي كه قبلې ته يې مع وي او كه نه . البته دامام صاحب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد دسورلئ په حالت كې په جمعې سره مونځ جائز نه دي او شمه ثلاثه رحمهم الله ددې اجازت وركوي .

بَابُ سُورَةِ الْمُصَلِّي

باب دي دستري د مونځ كوونكي په بيان كې

{٢٤٤} عَنْ أَبِي جُهَيْمٍ بْنِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُوتَ بَيْنَ يَدَيْهِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .

(١) بخاري ، ابواب نصيب الصورة ج ١ ص ١٦٨ باب بول للمكتوبة ، مسلم كتاب صلوة المسافرين ج ١ ص ٢٢٢ باب حواز صلوة الصلاة على الدابة . الخ

(٢) بخاري كتاب الصورة ج ١ ص ٧٣ باب اسم الثوبين يدي المصلي . مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٩٧ باب سورة المصلي . الخ

توجهه : حضرت ابي جهيم بن الحارث رضي الله عنه يولي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي دي چې مونږ کوونکي په مخکې تيريدونکې ته که چرته دا معلومه وي چې په ده باندې څومره گناه واقع کيږي نو څلوېښت کاله او دريدل به ده ته دي نه چې د مونږ کوونکي په مخکې تير شي ډير بهتروي . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

{٢٤٨} وَعَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم سَمِعَ فِي غَزْوَةِ كَبُوكَ عَنْ سَعْدَةَ الصُّلِيِّ فَقَالَ كُنْ خَيْرَ الرِّحْلِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .^(١)

توجهه : حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دي ويلي يې دي چې د تبوک په غزا کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه د موخ کوونکي د ستري په باره کې پوښتنه وشوه نبي کريم صلى الله عليه وسلم وفرمانل چې د کحوي د روستۍ برخي په اندازه يوشم دي دغه حديث مسلم روايت کړي دي

{٢٤٩} وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ عَنْ أَبِي قُرَيْشٍ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ يَصَلِّي فَإِنَّهُ يَسْتُرُهُ إِذَا كَانَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَمِثْلَ آخِرِهِ الرُّخْلِي فَإِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ يَدَيْهِ وَمِثْلَ آخِرِهِ الرُّخْلِي فَإِنَّهُ يَفْطَعُ مَلَكَهَ الْجَمَارَ وَالْمَرْأَةَ وَالْكَلْبَ الْأَسْوَدَ فُلْتُ يَا أَبَا ذَرٍّ مَا بَانَ الْكَلْبُ الْأَسْوَدُ مِنَ الْكَلْبِ الْأَخْمَرِ مِنَ الْكَلْبِ الْأَصْفَرِ قَالَ يَا ابْنَ أَبِي سَالَتْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم كَمَا سَأَلْتَنِي فَقَالَ الْكَلْبُ الْأَسْوَدُ شَيْطَانٌ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ .^(٢)

توجهه : د عبد الله بن الصامت نه روايت دي چې حضرت ابي ذر رضي الله عنه يولي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي دي کله چې يو ستاسي او درېزي مونږ کوي نو هغه دي ستره جوړه کړي کله چې د هغه په مخ کې د کجاوي د روستۍ برخي (لرگي) په برابرې کوم يو شئ ري او کله چې د هغه يعني د مونږ کوونکي په مخ کې د کجاوي د روستني برخي په برابرې يو څه شي نه وي او د هغه په مخ کې د مانځه په وخت کې بنځه او يا تورسپي تير شي نو د هغه مونږ ماتېږي ، ماوويل اي حضرت ابو ذره ! څه حال او فرق دي د تورسپي او د سوراو زيرسپي تر منځ هغه وويل اي وراره مادر رسول الله صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه کړي ده لکه تا چې زمانه پوښتنه وکړه نو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمانل چې

(١) مسلم کتاب الصلوة ج ١ ص ١٩٥ باب ستره الصلي . الخ

(٢) مسلم کتاب الصلوة ج ١ ص ١٩٧ باب ستره الصلي . الخ ، ترمذي ابواب الصلوة ج ١ ص ٧٩ باب ما جاء انه لا يقطع الصورة الا الكلب . الخ ، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ١ ص ١٠٢ باب ما يقطع الصلوة ، سالي کتاب القيلة ج ١ ص ١٢٢ باب ذکر ما يقطع الصلوة وما لا يقطع . ابن ماجه ابواب القامة الصلوات ص ٦٨ باب ما يقطع الصلوة ، مسند احمد ج ٥ ص ١٥٩ .

تور سې شيطان دي . د دي حديث روايت د بخاري نه په غير جماعت كړي .

{٢٨٠} وَعَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَضَعَ أَحَدُكُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ مِثْلَ مُؤَخَّرَةِ الرَّحْلِ فَلْيَصِلْ وَلَا يَبَالِ مِنْ مَرَّ وَرَاءَ ذَلِكَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .^(١)

تور جمه : حضرت طلحه بن عبيد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنُويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماني دي كله چې يو كس د ستاسي په خپله مخه كې د كجاوي د روستي لركي په شان يو لركي كيدي نو مونځ دي وكړي او د هغه چا پروا دي نه كوي كوم كس چې د دي لركي نه اخوا تيرېږي . د دي حديث روايت مسلم كړي دي .

{٢٨١} وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَقْطَعُ الصَّلَاةَ الْكَلْبُ وَالْحِمَارُ وَالْمَرْأَةُ رَوَاهُ الْبَزَارُ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ .^(٢)

تور جمه : حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنُويلي دي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماني دي چې سې ، خراو بنځه مونځ ماتوي . د دي حديث روايت البزار كړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{٢٨٢} وَعَنْ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَكَلْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَحْنًا فِي بَادِيَةِ لَنَا وَمَعَهُ عَبَّاسٌ فَصَلَّى فِي صَحْرَاءَ لَيْسَ بَيْنَ يَدَيْهِ سُرَّةٌ وَحِمَارَةٌ لَنَا وَكَلْبَةٌ تَعْبَثَانِ بَيْنَ يَدَيْهِ فَمَا بَالِي بِذَلِكَ رَوَاهُ ابُودَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ نَحْوَهُ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ .^(٣)

تور جمه : حضرت فضل بن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنُويلي دي چې مونځ ته رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په داسي حال كې راغي چې مونځ په خپله يوه باندې كې ؤ او د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره حضرت عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ملگري ؤ او په صحراء كې يې مونځ وكړ او په مخكې يې ستره نه وه او خراو سې د هغو په مخكې لوبي كولي نو هغه د هغه هيڅ پړوا نه كوله . د دي حديث روايت ابوداؤد او نسائي او د دې په شان نورو كسانو كړي دي او اسناد يې صحيح دي .

(١) مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٩٥ باب سفره المصلي ... الخ .

(٢) كشف الاستاذ عن زوائد البزار كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٨١ برقم ٥٨٢ باب ما يقطع الصلوة .

(٣) ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ ص ١٠٢ باب من قال الكلب لا يقطع الصلوة ، نسائي كتاب القبلة ج ١ ص ١٢٢ باب ذكر ما يقطع الصلوة وما لا يقطع ... الخ .

{۲۸۳} وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ جُمْتُ أُنَا وَغُلَامٌ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ عَلَى جِمَارٍ فَمَرَرْنَا بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ بَصُلِي فَتَرَكْنَا عَنْهُ وَتَرَكْنَا الْجِمَارَ يَأْكُلُ مِنَ بَقْلِ الْأَرْضِ أَوْ قَالَ لَبَاتِ الْأَرْضِ فَدَخَلْنَا مَعَهُ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ رَجُلٌ أَكَانَ بَيْنَ يَدَيْهِ عَنَزَةٌ قَالَ لَا رَوَاهُ أَبُو يَعْلَى وَرِجَالُهُ رِجَالُ الصَّحِيحِ.^(۱)

ترجمه: حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دي چې زه او د بني هاشم د قبيلي يو غلام په خر باندې راغلو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ کاوه مونږ د هغې په مخکې تير شو نو مونږ د خر نه کوز شو او خر مو پرېنود د زمکې وښه او گياهيې خوړله نو مونږ د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره په مانځه کې داخل شو نو يو سري وويل چې د نبی عَلَيْهِ السَّلَام په مخه کې نيزه او ستره وه هغوي وويل چې نه. د دي حديث روايت ابو يعلى کړي او رجال يې رجال د صحيح.

{۲۸۴} وَعَنِ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا رَوَى عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِالنَّاسِ فَمَرَرْنَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ جِمَارًا فَقَالَ عِيَّاشُ بْنُ رِبْعَةَ سُبْحَانَ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ قُلْنَا سَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَلْسِنَتِخَ آتِنَا سُبْحَانَ اللَّهِ قَالَ أَتَا يَارَسُولَ اللَّهِ إِنِّي سَمِعْتُ أَنَّ الْجِمَارَ يَقْطَعُ الصَّلَاةَ قَالَ لَا يَقْطَعُ الصَّلَاةَ فِيهِ رَوَاهُ الدَّارِ قُطَنِي وَاسْتَدَاهُ حَسَنُ.^(۲)

ترجمه: د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خلكو ته مونږ کاوه نو د دوي په مخکې خر تير شو نو حضرت عياش بن ربيعه وويل چې سبحان الله سبحان الله سبحان الله رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې سلام واپراوه نو وي فرمايل چې اوس تسبيح ويونکي څوک و حضرت عياش وويل چې زه اى دالله رسوله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بي شکه ما اوريدلي و چې خر مونږ قطع کوي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چې هيڅ يو شي مونږ نه شي قطع کولي. د دي حديث روايت دار قطني کړي دي او اسناد يې حسن دي.

{۲۸۵} وَعَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَ يَقُولُ لَا يَقْطَعُ الصَّلَاةَ فِيهِ مَتَابِعُ يَدَيِ النَّبِيِّ رَوَاهُ مَالِكٌ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحُ.^(۳)

(۱) مسند ابویعلی ج ۴ — ۳۱۱ رقم ۹۶ . (۲۲۲۳) .

(۲) دار قطني کتاب الصلوة ج ۱ — ۳۶۷ باب حلقه السهر في الصلوة واحكامه ... الخ .

(۳) مطايع مالك كتاب قصر الصلوة في السهر — ۱۴۰ باب الرخصة في المرور بين يدي النبي .

ترجمه : د سالم بن عبدالله نه روایت دي چې عبدالله بن عمر رضي الله عنه ويلي چې د مونځ کوونکي په مخکې هيڅ يو تيريدونکي شی مونځ نه ماتوي . د دي حديث روايت مالک رحمه الله کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{۲۸۶} و عنه قال قيل لابن عمر رضي الله عنه ان عبد الله بن عياش بن أبي ربيعة يقول يقطع الصلاة الكلب والجوار فقال ابن عمر رضي الله عنه لا يقطع صلاة المسلم فيء رواه الطحاوي واسناده صحيح .^(۱)

ترجمه : سالم ابن عبدالله، ويلي دي چې ابن عمر رضي الله عنه ويلي شو چې عبدالله بن عياش بن ابي ربيعه وايي چې سپي او خر مونځ ماتوي ابن عمر رضي الله عنه وويل چې د مسلمان مونځ هيڅ شی نه شي ماتولي . د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد يې صحيح دي

{۲۸۷} و عن سعيد بن المسيب أن علياً رضي الله عنه وعثمان رضي الله عنه قال لا يقطع صلاة المسلم فيء وأدزم وأغنها ما استلغتم رواه الطحاوي واسناده صحيح .^(۲)

ترجمه : د سعيد بن المسيب نه روایت دي چې حضرت علي او حضرت عثمان رضي الله عنه ويلي دي چې د مسلمان مونځ هيڅ شی نه شي ماتولي او لري شی د دي نه څومره چې لري کيدي شی . د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{۲۸۸} و عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إذا صلى أحدكم فليجعل يلقاه وجهه شيئاً فإن لم يجد فليصّب عصاً فإن لم يكن معه عصاً فليخط خطاً ثم لا يضره ما مرأى أمامه رواه ابو داود وابن ماجه و احمد واسناده ضعيف .^(۳)

ترجمه : د حضرت ابي هريره رضي الله عنه روايت دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي دي كوم يو کس چې ستاسي نه مونځ کوي نو په خپله مخه کې دي يو شی ودروي او که څه شی پيدا نه کړي نو امسا دي ودروي نو که امسا ورسره نه وي نو يو خط دي راکاږي بيا د مونځ کوونکي په مخه کې د تيريدو والا شي هيڅ ضرر نه رسوي . د دي حديث روايت ابو داود ابن ماجه او احمد کړي دي او اسناد يې ضعيف دي .

(۱) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۳۱۲ باب المرور بين يدي المصلي ... الخ .

(۲) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۳۱۲ باب المرور بين يدي المصلي ... الخ .

(۳) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۰۰ باب الخط اذا لم يجد عصاً ابن ماجه كتاب الصلوة ص ۶۸ باب ما يضر المصلي ، اسناده ج ۲ ص ۱۲۹

دسترې مباحث

اولنې بحث: "ستره" "أى مایستر به" هغه شی کوم لږه چې پرده او ګرځولې شي په شریعت کې ستره هغه شي ته ویلې کیږي کوم چې د مونځ کونکي پر وړاندې کیځودلې شي ترڅو چې دده ځای د سجدې ممتاز شي او تیریدونکې دده د سجدې ځای کې دننه تیر نشي، برابره خبره ده که هغه یو لږګې وي یا دیوال وي یا انسان یا پرده وغیره.

دویم بحث: (۱) داهل ظواهرو په نزد مونځ کونکې باندې واجب دي چې خپل وړاندې ستره کیږي. (۲) دجمهورو او داثمه اربعو رحمهم الله په نزد سنت ده.

داهل ظواهرو دلیل: حدیث دابوهریره رضی الله عنه "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ شَيْئًا" په دې کې امر دې او امر دوجوب لپاره دې.

دجمهورو دلیل: دفضل بن عباس او دعبده الله بن عباس رضي الله عنهما حدیث "صَلِّيْ فِي صَحْرَاءَ لَيْسَ بَيْنَ يَدَيْهِ سُرَّةٌ" چې حضور صلی الله علیه وسلم په کولاو صحرا کې بغیر دسترې ایځودلو مونځ اوکړو. که امر والا حدیث لږه په استحباب یا په سنتیت باندې محمول کړې شي نو احادیث تر مینځ به تطبیق اوشي.

دویم بحث: په اوږدوالي کې دسترې مقدار کم از کم یو ګز دې دعائشي رضي الله عنها په مرفوع حدیث کې دي: "كموخرة الرجل" او دپلن والي په متعلق راجح قول دادې چې کم از کم دیو ګوتې دپلن والي په اندازه وي.

څلورم بحث: که دسترې لپاره یو شی ملاونه شي نو بیا دې څه وکړي؟

دابوهریره رضی الله عنه په حدیث کې دحضور صلی الله علیه وسلم ارشاد مبارک دې "فَيُخِطُ خَطًا" یعنې خپل مخې ته یې په زمکه باندې یوه کرځه را ګاږله، ددې حدیث په بناء باندې امام احمد رحمه الله، ابویوسف رحمه الله او امام شافعي رحمه الله فی روایه ستره بالخط قائله دي، ابن الهمام حنفی رحمه الله فرمایي چې پلن والې او اوږدوالې محرابي شکل کې جوړ کړئ او دا حدیث ګویا چې ضعیف دي لیکن داعمالو په فصولو کې ضعیف حدیث باندې هم عمل کولې کیږي لهذا اصل مقصود یعنې د مونځ کونکي دځانله والي لپاره دهمده مطابق عمل اولی کیدل پکار دي، امام ابو حنیفه رحمه الله او امام مالک رحمه الله دخط اعتبار نه کوي ځکه چې هغه دلري نه نه ځکاري او دسترې چې کومه فائده ده یعنې دسجدې دځای نه ممتاز کیدل هغه ددې نه حاصلیږي، او کوم حدیث چې پیش کړې شو په هغې کې یو راوي مجهول دي. (الدر المنثور رد المحتار)

پنځم بحث : د مونځ کونکې وړاندې د تیرودونکي لره دلاس په اشارې سره منع کول یا سبحان الله ویل د ائمه ثلاثو په نزد مستحب دي او د ائمه احناف رحمه الله په نزد د منع کولو دادواړه طریقې جائز دي لیکن پخپل مونځ کې مشغولیدل بهتر دي . (الحر المراق: ۱۸/۲)

شپږم بحث : د مونځ کونکي وړاندې تیریدل آیا قاطع صلاة دې یا نه؟

- (۱) د اهل ظواهرو په نزد ښځه ، خر ، او دسپي د مونځ کونکي مخې ته تیریدل قاطع صلاة دي .
- (۲) دامام احمد رحمه الله په نزد صرف دسپي د مونځ کونکي مخې ته تیریدل قاطع صلاة دي کوم یو بل ځناور تیریدل قاطع نه دي ، البته فرمایي: ” وفي قلبي من الحمار والمرأة هي “ .
- (۳) د جمهورو علما او د ائمه ثلاثه رحمهم الله په نزد دیوچا د مونځ کونکي په وړاندې تیریدل قاطع صلاة نه دي .

د اهل ظواهرو دلیل : حدیث دانس رحمه الله : ” يَقْطَعُ الصَّلَاةَ الْكَلْبُ وَالْجَمَارُ وَالْمَرْأَةُ “ .

دامام احمد رحمه الله دلیل : دانس رحمه الله حدیث البته ” بَابُ الْوُضُوءِ بِمَسِّ الْمَرْأَةِ “ کې دعائمه رضي الله عنها مذكور حدیث ” كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَصْنِي وَأَيُّ لُفْعَةٍ بَيْنَ يَدَيْهِ إِعْتِرَاضَ الْجَنَازَةِ “ نه دښخې ، او دباب حدیث فضل ابن عباس رحمه الله ” صَلَّيْتُ فِي صُحُورِهِ لَيْسَ بَيْنَ يَدَيْهِ سِتْرَةٌ وَجَنَازَةٌ نَحْنُ وَكَلْبَةٌ لِعَبَّاسٍ بَيْنَ يَدَيْهِ فَمَا بَالِي بِذَلِكَ “ نه د خراستنه کيږي .

د جمهور ائمه ثلاثه دلیل : خو حدیثونه مثلاً ” لَا يَقْطَعُ الصَّلَاةَ هِيَ ، وَمَتَى يُزِي بَيْنَ يَدَيِ الْكَلْبِ “ دا حدیث مرفوعا او موقوف په دواړو طرقو سره مروی دې .

اهل ظواهرو او امام احمد رحمه الله ته جواب :

۱... د مذکور شینرنه د مونځ د ماتیدو حکم منسوخ شوې کوم باندې چې دلیل هغه حدیثونه دي کوم کې چې دڅه شي نه د مونځ نه ماتیدو حکم دې و د حضور صلى الله عليه وسلم نه پس جلیل القدر صحابه کرامو رضي الله عنهم هم ددې خبرې فتوی ورکړه ، پخپله امام احمد رحمه الله هم دښخې او دخر استثناء کوي او سابقه حدیث لره ددې دواړو په حق کې منسوخ ګرځوي .

۲... یاد ” قطع “ نه خشوع او خضوع او د اطمینان قطع مراد واخیستې شي ، دغه شان د دواړو قسمه په حدیثونو کې تطبیق کيږي .

اووم بحث : دباب دا حدیثونه ثابت شوه چې د مونځ کونکي په وړاندې تیریدل د کوم دوجې نه چې دده په مونځ کې خلل او بې اطمیناني راشي یا په خشوع او خضوع کې فرق راشي ډیره لویه ګناه

او مکروه تحریمي دي خو بیا هم داسي نه ده چې دتیریدو یو صورت دې جائز نه وي ، بلکه چې کله اصل علت یعنې قطع خشوع نه وي نو تیریدل به جائز وي دفتهاؤ نه په دې سلسله کې دري اقواله منقول دي :

(۱) خشوع او خضوع والا مونځ کې په حالت دولاړې ترکوم ځای پورې چې دمونځ کونکي نظر رسیږي دهغې نه وړاندې تیریدل جائز دي .

(۲) ددرې صفه په پریڅودو کې تیریدل جائز دي . (۲) ځای دسجدې نه یو طرفته تیریدل جائز دي . داتفصیل یو لوي جومات سره متعلق دي ، که جومات شپيته یا څلوېښت یا ددېنه په کمه رقبه باندې وي نو پوره جمات د مکان واحد په حکم کې دي ، او دمونځ کونکي په وړاندې تیریدل مطلقاً جائز نه دي . (رد المحتار ، والرمو المحرر).

بَابُ الْمَسَاجِدِ

د جماتونو (مسجدونو) باب

{۲۸۹} عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلَّهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ رواه الشيخان. ^(۱)

ترجمه : حضرت عثمان بن عفان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دې چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې فرمائلي یې څوک چې دالله د رضاد پاره مسجد او جمات جوړ کړي الله به د دوه پاره په جنت کې کور جوړ کړي . د دې حدیث روایت شیخینو (بخاري او مسلم) کړي دي .

{۲۹۰} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تُضَاعَفُ عَلَى صَلَاةٍ فِي بَيْتِهِ وَفِي سُوْقِهِ خَمْسًا وَعَشْرِينَ طَبْعًا وَلِلَّهِ إِلَهٌ إِذَا كُتِبَ فَأَحْسَنُ الْوُضُوءِ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يَغْرُجُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ لَمْ يَغْطِ خُطْوَةً إِلَّا رَفِئَتْ لَهُ بِهَا مَرَجَةٌ وَحُكَّ بِهَا خَطِيئَةٌ فَإِذَا صَلَّى لَمْ تَكُلِ السَّلاَكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ وَلَا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا انْتَهَرَ الصَّلَاةَ رواه الشيخان. ^(۲)

(۱) مسلم کتاب المساجد ج ۱ — ۲۰۹ باب فضل بناء المساجد الخ ، بخاري کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۲ باب من بنى مسجدًا .

(۲) بخاري کتاب الاذان ج ۱ — ۸۹ باب فضل صلوة الجماعة ، مسلم کتاب المساجد ج ۱ — ۲۲۴ باب فضل الصلوة للمکربة جماعة .

ترجمه: حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَوْلِي دِي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دِي په جمع سره سري مونځ کول په هغه مانځه باندې چې په کور او يا بازار کې يې وکړي پنځه ويشت درجي زيات ثواب لري او دا په هغه وخت کې کيدې شي چې هغه په ښه طريقي سره ښه اودس وکړي بيا مسجد ته راوځي د مانځه نه په غير دا کوم بل يو شي نه وي راويستلي هغه يو قدم نه اخلي مگر په هغې سره دده د پاره يوه درجه او چټيږي او يو يې گناه معاف کيږي نو کله چې مونځ وکړي نو ملائکې دده د پاره د رحمت دعاگاني کوي څو پوري چې هغه د مانځه په ځاي کې وي. فرشتي او ملائکې وايي اَيُّ اَللّٰه په ده باند رحمت وليږي او په ده باندې رحم وکړي مسلسل به يو ستاسي په مانځه کې وي تر څو پوري چې د مانځه په انتظار کې وي. ددې حديث روايت شيخينو کړې دي.

{۲۹۱} وَعَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَبُّ إِلَيَّ الْإِلَادُ إِلَى اللَّهِ مَسَاجِدُهَا وَأَبْقَى الْبِلَادِ أَسْوَاقُهَا. رواه مسلم. (۱)

ترجمه: او د حضرت ابې هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَوْلِي دِي چې رسول کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي چې د ټولو نه بهتر ځايونه د الله په نزد مسجدونه او جماتونه دي. او د ټولو نه ناکاره ځايونه بازارونه دي. ددې حديث روايت مسلم کړې دي.

{۲۹۲} وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۲).

ترجمه: او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَوْلِي دِي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دې: څما په دې مسجد کې يو مونځ زړ چنده د نورو مسجدونو نه بهتر دي په غير د مسجد حرم نه. ددې حديث روايت شيخينو کړې دي.

{۲۹۳} وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَفْتُ عَلَى أَجْوَرِ أُمَّتِي حَقَّ الْقَدَاءِ يَخْرُجُهَا الرَّجُلُ مِنَ الْمَسْجِدِ رَوَاهُ ابوداود و آخرون وصححه ابن خزيمة. (۳)

ترجمه: حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَوْلِي دِي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دې چې ماته څما د امت

(۱) مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۴۴ باب فضل الجلوس في الصلاة... الخ.

(۲) مسلم کتاب الحج ج ۱ ص ۲۴۷ باب فضل الصلاة بمسجدي مكة والمدينة، بخاري كتاب التهجيد والطهر ج ۱ ص ۱۵۹ باب فضل الصلاة في مسجد مكة... الخ.

(۳) ابوداود كتاب الصلاة ج ۱ ص ۴۴ باب كس المسجد.

ثوابه پیش کولی شي تر دي پوري چې يو کس د مسجد نه ډکې او خلخکې لري کړي . د دي حديث روايت ابو داود او اخريزو کړي دي او ابن خزيمه دا صحيح گنرلي دي .

{٢١٣} وعنه قال قال النبي ﷺ البُزْأِي فِي الْمَسْجِدِ حَطْبِيعةٌ وَكَلْبَارُهَا ذُنُفُهَا رواه الشيخان (١)
ترجمه : او د حضرت انس رضی الله عنه روايت دي هغه ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرمائي دي په مسجد کې لاري توکل گناه ده او د گناه کفار ه د هغې توکانه، بنخول دي . د دي روايت شيخينو يعنې امام بخاري او امام مسلم کړي دي .

{٢١٥} وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ الْمُنَكَّةِ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِنْهَا يَتَأَذَّى مِنْهُ الْإِنْسُ رواه الشيخان . (٢)

ترجمه : حضرت جابر رضی الله عنه ويلي چې رسول الله ﷺ فرمائي دي څوک چې ددغي بدبويه وني نه خوراک وکړي نو زموږ مسجد او جومات ته دي نه رانژدي کيږي بي شکه ملائکي د هغه څه نه تکليف او چتوي د کوم شئ نه چې انسان تکليف او چتوي . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

{٢١٦} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبِيعُ أَوْ يَبْتَاعُ فِي الْمَسْجِدِ فَقُولُوا لَا أَوْيَحَ اللَّهُ بِجَارِكُمْ رواه النسائي والترمذي وحسنه . (٣)

ترجمه : د حضرت ابي هريره رضی الله عنه روايت دي چې رسول الله ﷺ فرمائي دي کله چې تاسي وگورئ چې يو سړي په مسجد کې اخستل او خرڅول کوي نو ورته ووايي چې الله دي تاته به تجارت کې گټه نه درکوي . د دي حديث روايت نسائي او ترمذي کړي او حسن يې گنرلي دي .

{٢١٧} عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَوُجُوهُ يُبُورِ أَصْحَابِهِ هَارِعةٌ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ وَجْهُوا هَذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ ثُمَّ دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَمَرَ بِصَنْعِ الْقَوْمِ هَيْمًا رَجَاءً أَنْ يَبْزُلَ فِيهِمْ رُخْصَةٌ فَفَرَّجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ وَجْهُوا هَذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ فَإِنَّ لَهَا أَجَلَ الْمَسْجِدِ لِحَاكُمِ وَلَا لِحُجَّتِ رواه ابو داود واسناده حسن . (٤)

(١) بخاري كتاب الطهارة ج ١ ص ٥٩ باب كفارة الزنا في المسجد، مسلم كتاب المساجد ج ١ ص ٢٠٧ باب النهي عن البصاق في المسجد .
 (٢) مسلم كتاب المساجد ج ١ ص ٢٠٩ باب في من اكل لوما وبهلاً ... بخاري كتاب المساجد ج ١ ص ١١٨ باب ماجاء في الخمر والخن ...
 (٣) ترمذي كتاب البرج ج ١ ص ٢٢٧ باب النهي عن البيع في المسجد ، دارمي كتاب الطهارة ص ١٧٠ باب النهي عن اشتداد الصلاة في المسجد ... الخ عمل اليوم والليلة للنسائي مع ترجمه ابوي ليل ولحقه ص ١٢٨ برقم ١٧٦ .
 (٤) ابو داود كتاب الطهارة ج ١ ص ٣٠ باب في الجنب يدخل المسجد .

نوابونه پيش کولي شي تر دي پوري چې يو کس د مسجد نه دکې او خلخکي لري کړي . د دي حديث روايت ابوداود او اخرزنو کړي دي او ابن خزيمة دا صحيح گنلې دي .

{۲۱۶} وعده قال قال النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبُزَاقُ فِي الْمَسْجِدِ خَطِيئَةٌ وَكَفَّارُهَا ذَلْفُهَا رواه الشيخان (۱)
توجه : او د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دي هغه ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي په مسجد کې لاړي توکل گناه ده او د گناه كفاره د هغې توکانه، بنخول دي . د دي روايت شيخنيو يعني امام بخاري او امام مسلم کړي دي .

{۲۱۵} وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ الْمُنْعَثَةِ فَلَا يَقِرُّنْ مَسْجِدًا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِنْهَا يَتَأَذَّى مِنْهُ الْإِنْسُ رواه الشيخان . (۲)

توجه : حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمائي دي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې ددغي بدبويه ونې نه خوراک وکړي نو زموږ مسجد او جومات ته دي نه رانزدي کيږي بي شکه ملائکي د هغه څه نه تکليف او چتوي د کوم شئ نه چې انسان تکليف او چتوي . د دي حديث روايت شيخنيو کړي دي .

{۲۱۶} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبْصُقُ أَوْ يَبْتَلَعُ فِي الْمَسْجِدِ فَقُولُوا لَا أَرْبَعَ اللَّهُ تَجَارَكَتْ رواه النسائي والترمذي وحسنه . (۳)

توجه : د حضرت ابي هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي کله چې ناسي وگورئ چې يو سړي په مسجد کې اخستل او خرڅول کوي نو ورته ووايي چې الله دي تاته په تجارت کې گټه نه درکوي . د دي حديث روايت نسائي او ترمذي کړي او حسن يې گنلې دي .

{۲۱۷} عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوُجُوهُ بُيُوتِ أَصْحَابِهِ هَارِعَةً فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ وَجْهُوا هَذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ ثُمَّ دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَصْنَعْ الْقَوْمُ هَيْمًا رَجَاءً أَنْ يَنْزِلَ فِيهِمْ رُخْصَةٌ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ وَجْهُوا هَذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ فَإِنِّي لَا أَجِلُّ الْمَسْجِدَ لِحَافَتَيْهِ وَلَا لِحُجَّتَيْهِ رواه ابوداود و استاده حسن . (۴)

(۱) بخاري كتاب الصلوة ج ۱ ص ۵۹ باب كفارة البزاق في المسجد، مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۰۷ باب النهي عن الرضا في المسجد .

(۲) مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۰۹ باب نهی من اكل لوما وهلا ... بخاري كتاب المساجد ج ۱ ص ۱۱۸ باب ما جاء في الترمي والنسي ...

(۳) ترمذي كتاب الوع ج ۱ ص ۲۴۷ باب النهي عن البيع في المسجد ، دارمي كتاب الصلوة ص ۱۷۰ باب النهي عن استئثار السجدة في المسجد ... الخ عمل اليوم والليلة للنسائي مع ترجمته نبوي ليل ولماز ص ۱۲۸ برقم ۱۷۴ .

(۴) ابوداود كتاب الطهارة ج ۱ ص ۳۰ باب في الجلب يدخل المسجد .

تو جمعہ : حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ويلي دي چې رسول الله ﷺ تشریف راوړو او دصحابه کرامو د کورونو دروازي مسجد طرف ته پرانستي وي نو رسول الله ﷺ وفرمائل چې ددي کورونو دروازي د مسجد نه و اړوئ بيا نبي کریم ﷺ راننوته او خلکو تراوسه پوري هيڅ نه و کړي په دي اميد باندې چې په دي باره کې به څه رخصت نازل شي نبي کریم ﷺ د دي طرف ته راوواته نو وي فرمائل چې د دي کورونو دروازي د مسجد نه و اړوئ بي شکه چې زه حائضي ښځي او د جنب د پاره مسجد حلال نه گنم . د دي حديث روايت ابو داؤد د کړي دي او اسناد يې حسن دي .

{۲۹۸} وَعَنْ أَبِي حُمَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبِي أُسَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَقُلْ اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِيْ اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَ إِذَا خَرَجَ فَلْيَقُلْ اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ رواه مسلم .^(۱)

تو جمعہ : د ابی حمید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او يا د ابی أسید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرمائي دي : کله چې يو ستاسي مسجد ته داخل شي نو اللهم افتح لي ابواب رحمتك، دعا دې ووايي او کله چې د جومات نه وځي نو (اللهم اني اسئلك من فضلك) دعا دي ووايي . د دي حديث روايت مسلم کړي دي يعنې اي الله ستا د رحمت دروازي ماته کلاؤ او پرانيزه . اي الله بي شکه زه ستا نه ستا فضل غواړم .

{۲۹۹} وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ السَّلَمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَرْكَبْ رُكْعَتَيْنِ رَوَاهُ الشَّيْخَانِ .^(۲)

تو جمعہ : حضرت ابو قتاده السلمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويلي دي چې په تحقيق رسول الله ﷺ فرمائي دي کله چې يو ستاسي مسجد ته تنوخي نو دوه رکعته مونځ دي وکړي . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

(۱) مسلم كتاب صلاة المسافرين ج ۱ ... ج ۱ ص ۲۴۸ باب ما يقول اذا دخل المسجد .

(۲) مسلم كتاب صلاة المسافرين ج ۱ ص ۲۴۸ باب استحباب ركعتي المسجد ... ج ۱ ص ۲۴۸ باب ما يقول اذا دخل المسجد ... ج ۱ ص ۲۴۸ .

(۲۰۰) وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ رَجُلٌ بَعْدَ مَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ فَقَالَ آتَا هَذَا فَكَذَّبَ عَصِي أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَلَّمُوكُمُ فِي الْمَسْجِدِ فَقُولُوا بِالصَّلَاةِ فَلَا يُلْحِقُ أَحَدُكُمْ حَقِّي يَصِلُ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ رَجَالَهُ رِجَالُ الصَّحِيحِ (۱).

ترجمه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايو چې يو سړي د مسجد نه د مؤذن د اذان نه روسته وواته نو ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې دې سړي د ابو القاسم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نافرمانې وکړه بيا يې وويل چې مونږ ته رسول الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حکم کړي چې کله تاسي په مسجد کې ياست او د مانځه اذان وشي تر هغې پورې دې د مسجد نه يو ستاسي نه وځي چې ترڅو پورې يې مونږ نه وي کړي. د دې حديث روايت احمد کړي او هېشمي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې د دې رجال د صحيح رجال دي.

مسئله الباب : جومات دشعائر الله نه دي ددې دخه احترام کم کولو حکم کړې شوې دي ، دباب په حديثونو کې د جومات ديو څو آدابو بيان دي .

قوله " إِذَا كَلَّمُوكُمُ فِي الْمَسْجِدِ فَقُولُوا بِالصَّلَاةِ " دابن ماجه په يو روايت کې دا اذان نه پس د جومات نه وتونکي ته " منافق " ويلې شوې دی مگر په همدې روايت کې دا تصريح هم ده چې " چې داسي کس دخه ضرورت نه بغير وتلې وي او په جومات کې دواپس راتللو اراده هم نه وي " بيا خو به هغه دوعيد مستحق نه وي ورته وي به ، په دې خبره باندې دټولو اتفاق دې چې بغير د جومات نه پس دا اذان نه بهر ته وتل مکروه دي البته دغږ په تفصيل کې څه اختلاف دې ، دا حنا فو په نزد که يو کس په بل جومات کې دامامت يا دا اذان يا دنظم جمات ذمه دار وي يا خپل مونږ يې له مخکې کړې وي ، يا څه ضروري کار و ته راپېښ شوې وي او په يو بل ځاي کې د جومات ملاويدو اميد يې وي نو ده لپاره خروج بعد الاذان جائز دې .

{٢٠٢} وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لَوْ أَذْرَكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَحَدَثَ الْيَسَاءَ لَمَتَّعَهُنَّ التَّسْجِدَ
كَأُمْنَعَتِ نِسَاءَ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ (١٠).

توجهه: حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې که چرته نبی ﷺ دینخواو سني حالت لیدلي او
موندلي وي چې اوس بنهي مسجد ونو ته په خومره زینت راخي نو خامخا به یې د مسجد نه منع کړي
وي لکه څنگه چې د بني اسرائيلو بنهي منع کړي شوي دي. د دي حدیث روایت، شیخینو کړي دي.

{٢٠٥} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّمَا امْرَأَةٍ أَصَابَتْ بُهُورًا فَلَا تَشْهَدَ
مَعَنَا الْوُضَاءَ الْأَخْرَجَهُ رواه مسلم و ابو داود والنسائي (١٢).

توجهه: د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت دي هغه ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرماني
دي کومي يوي بنهي چې خوشبويې لگولي وي هغه بنهي دي د ماسختن مانځه ته زموږ سره نه
حاضرېږي. د دي حدیث روایت مسلم، ابو داود او نسائي کړي دي.

{٢٠٦} وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُوَيْدٍ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ عَنَّتِهِ أُمِّ حُمَيْدٍ امْرَأَةَ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا
أَنَّهَا جَاءَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُحِبُّ الصَّلَاةَ مَعَكَ قَالَ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّكَ
تُحِبِّينَ الصَّلَاةَ مَعِيَ وَصَلَاةً فِي بَيْتِكَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ صَلَاةٍ فِي حُجْرَتِكَ وَصَلَاةً فِي حُجْرَتِكَ خَيْرٌ
لَكَ مِنْ صَلَاةٍ فِي دَارِكَ وَصَلَاةً فِي دَارِكَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ صَلَاةٍ فِي مَسْجِدٍ قَوْمِكَ وَصَلَاةً فِي
مَسْجِدٍ قَوْمِكَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ صَلَاةٍ فِي مَسْجِدِي قَالَ فَأَمَرْتُ فَبَنَيْ لَهَا مَسْجِدًا فِي أَقْصَى قَوْمٍ مِنْ بَيْتِهَا
وَأَقْلَبَهُ فَكَانَتْ تُصَلِّي فِيهِ حَتَّى لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ رواه احمد واسناد حسن (١٣).

توجهه: د عبد الله بن سويد الانصاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي هغه د خپلي ترور د عمي حضرت ام
حميد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې د حضرت ابو حميد الساعدي بنځه ده روایت کړي چې دا نبی کریم ﷺ
نه راغله نو وي ويل چې اي د الله رسول زما تاسره مونځ کول خوښ دي رسول الله ﷺ ورته

(١) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ١١٩ باب خروج النساء الي المساجد... الخ، مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٨٣ باب خروج النساء الي
المساجد... الخ

(٢) مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٨٣ باب خروج النساء الي المساجد... الخ، ابو داود كتاب الرجل ج ٢ ص ٢١٩ باب لي طيب المسراة
مخرج، نسائي كتاب الزينة ج ٢ ص ٢٨٢ باب البهي للمرأة ان تشهد الصلوة... الخ.

(٣) مسند احمد ج ٦ ص ٣٧١.

و فرمايل بي شكه زه پوه يم چې ستا ماسره مونځ كول خوښ دي او ستا مونځ ستا د پاره ستا په كوته كې بهتر دي د مانځه ستا نه په حجره او بيتك ستا كې او مونځ ستا په حجره ستا كې بهتر دي د مانځه ستا نه په كور ستا كې او مونځ په كور ستا كې بهتر دي د مانځه ستا نه زما په مسجد كې عبدالله بن سويد الانصاري ويلي دي چې هغي حكم وكړو نو د دي د پاره د خپلي كوتي په اخري تياره برخه كې مسجد جوړ كړي شو نو هغي به په دغه مسجد كې تر هغي پوري مونځ كاوه ترڅو پوري چې د الله سره ملاقي شوه د دي حديث روايت احمد كړي او اسناد يې حسن دي .

{۲۰۷} وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَا صَلَّيْتُ امْرَأَةً خَيْرَ لَهَا مِنْ قَعْرِ بَيْتِهَا إِلَّا أَنْ يَكُونَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامُ أَوْ مَسْجِدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا امْرَأَةً تَخْرُجُ فِي مَنْكَلِهَا يَعْنِي خُفَّيْهَا رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ رَجَالَهُ رَجَالُ الصَّحِيحِ ^(۱)

ترجمه : حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې هيڅ يوي ښځي مونځ نه دي كړي چې د هغي د پاره د كور په پټ خاي كې د مونځ كولو نه بهتر وي مگر چې په مسجد حرم كې وي او يا په نبوي مسجد كې وي مگر هغه ښځه چې د څرمني په موزو كې راوځي د دې حديث روايت طبراني په كبير كې كړي او هيتمي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې د دي رجال د صحيح رجال دي .

{۲۰۸} وَعَنْهُ قَالَ كَانَ الرَّجَالُ وَالنِّسَاءُ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ يَصَلُّونَ فَكَانَتِ الْمَرْأَةُ إِذَا كَانَ لَهَا خَلِيلٌ تَلْبَسُ الْقَابِئِينَ تَكُولُ بِهَا لَحْمِيهَا فَالْقِيَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِنَ الْحَيْضُ فَكَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ يَقُولُ أَخْرِجُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجَهُنَّ اللَّهُ فَلَمَّا مَا الْقَابِئِينَ قَالَ رَفِيعَةُ بْنُ خَضَمٍ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ رَجَالَهُ رَجَالُ الصَّحِيحِ ^(۲)

ترجمه : او د ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي هغه ويلي دي چې د بني اسرائيلو ښځو او سړو به يو خاي په جمع مونځ كاوه د کومي ښځي به چې کوم دوست ؤ نو هغي ښځي به قابلين په خپو کول چې په دي وجه خپل دوست ته په اوږدوالي ورسېږي نو الله تعالی په هغو باندي د حيض وينه جاري کړه نو ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې دا ښځي وباسئ د کوم حاي نه چې الله هغه ويستلي دي مونځ وويل چې قابلين څه شي دي هغه وويل چې قابلين د لرگي نه جوړي شوي پتي دي . د دي حديث

(۱) المعجم الكبير للطبراني ج ۹ — ۳۳۹ رقم ۹۲۷۲ ، مجمع الزوائد ج ۲ — ۳۴ باب خروج النساء الى المساجد... الخ .

(۲) المعجم الكبير للطبراني ج ۹ — ۳۴۲ رقم ۹۲۸۲ ، مجمع الزوائد ج ۲ — ۳۵ باب خروج النساء الى المساجد... الخ .

روایت طبراني په کبير کې کړي دي او هيشمي رحمه الله ويلي دي چې رجال يې د صحيح رجال دي.
(۲۰۹) وَعَنْ أَبِي حَمْرٍو الشَّيْبَانِي أَنَّهُ رَأَى عَبْدَ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَخْرُجُ الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَقُولُ أَخْرُجْنِي إِلَى بُيُوتِكُنَّ خَيْرٌ لَّكُنَّ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ رَجَالَهُ مُوْتَقُونَ (۱).
توجه : او د عمرو بن شيبان رحمه الله نه روايت دي چې هغه عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ليدلي دي چې د جمعي په ورځ به يې د مسجد نه ښځي ويستلي او ويل به يې چې خڼ خپلو کورونو ته ځئ هغه ستاسي د پاره بهتر دي . د دې حديث روايت په کبير کې طبراني کړي او هيشمي رحمه الله ويلي دي چې رجال يې ثقه دي .

دښځو جومات ته تلل څنگه دي ؟

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمايي که چرته حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دښځو موجوده حالت ته کتلې نو دوي لره به يې د جومات ته تللو نه منع فرمايلې داد خير القرون په زمانه کې د حضرت عائشه رضي الله عنها تأثر دې ، ليکن نن سبا چې کوم حال دې دهغې اندازه هر څي شعور کس کولې شي ، حضور اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ښځو لره د جومات ته تللو لپاره اجازت ورکړې وولیکن دې سره يې دا خبردارې هم ورکړې وو چې " وليخرجن تفلات " يعنې جومات ته په داسي حال کې لاړ شئ چې خيرنې يې پاکې مه ځئ يعنې دپاک والي په حالت کې مه ځئ او دا يې هم او فرمايل چې " وينوتهن خيرلهن " چې ستاسو لپاره هم کور بهتر او غوره دې ، په وروستو کې چې کله حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اهل زمانې حالت يکدم بدل اوليدل او دښځو د جومات ته دراتللو نه د سختي فتنې خوريدو ويره پيدا شوه نو مطلقاً ښځې د جومات ته دتللو نه منع او گرځيدلې ، او په صحابه کرامو کې دهيچا نکير هم په دې باندې ثابت نه دې . ليکن چې د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مذکوره فيصله دلوي حکمتونو او د دفع مضرت باندې مبني وه بالکل خروج نساء الی المساجد د عدم جواز باندې نه ، نو ددې وجې فقهاء خروج نساء الی المساجد لپاره څلور لازمي شرطونه د حديثو په رڼا کې ذکر کړي دي او هغه دادې :
(۱) دسري او دښځې اختلاط دې نه وي . (۲) زينت دې اختيار نه کړي . (۳) خوشبو دې نه لگوي . (۴) دهیڅ قسمه دفتني ويره دې نه وي .

أَبْوَابُ صِفَةِ الصَّلَاةِ

۱۵ بابونه په صفت د مانځه کې دي

بَابُ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ بِالتَّكْبِيرِ

(باب دي په شروع کولو د مانځه کې په تکبیر سره)

{٣١٠} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كُنْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَاسْبِغِ الوُضُوءَ ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.^(١)

ترجمه: حضرت ابي هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي کله چې د مانځه اراده وکړي نو په ښه شان سره مکمل اودس وکړه بيا قبلي طرف ته مخ کړه او تکبیر وکړه. دغه حديث شيخينو روايت کړي.

{٣١١} وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا التَّنْسِيْلُ رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التَّسْلِيْمَ وَفِي اسْنَادِهِ لَيْسَ.^(٢)

ترجمه: د حضرت علي بن ابي طالب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي چې بي شکه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې د مانځه کونجې او چاښې اودس دي او حراموالي يې تکبیر دي او حلالوالي يې سلام دي. د دي حديث روايت د نسائي نه په غير پنځو محدثينو کړي دي او د دي په اسناد کې کمزوري ده.

{٣١٢} وَعَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(٣)

ترجمه: ابي حميد الساعدي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايلي دي چې کله به رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مانځه ته ودرېده

(١) بخاري كتاب الاستئذان ج ٢ - ٩٢٢ باب من رد فقال عليك السلام، مسلم كتاب الصلوة ج ١ - ١٧٠، باب وجوب القراءات الفاتحة في كل ركعة.... الخ.

(٢) لرمزي ابواب الصلوة ج ١ - ٥٥ باب ماجاء في تحريم الصلوة وتحليلها، ابوداود كتاب الطهارة ج ١ - ٩ باب فرض الوضوء، ابن ماجه كتاب الطهارة - ٢٢ باب مفتاح الصلوة الطهور، مسند احمد ج ١ - ١٢٢

(٣) ابن ماجه كتاب الصلوة ج ١ - ٥٨ باب التماسح الصلوة.

قېلي طرف ته به يې مخ کړ او لاسونه به يې اوچت کړل او الله اکبر به يې ووايه د دې حديث روايت ابن ماجه کړي دي او اسناد يې حسن دي .

{۲۱۳} وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ التَّكْبِيرُ وَالْقِيَامَةُ الْاِسْلَامُ رواه ابو نعيم في كتاب الصلاة وقال الحافظ في التلخيص واسناده صحيح .^(۱)

تورجه : د حضرت عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي هغه ويلي دي چې د مانځه کونجې تکبير دي او د مانځه پوره والي په سلام څرځولو سره کيږي . ابو نعيم په کتاب الصلاة کې د دې حديث روايت کړي دي او حافظ په تلخيص کې ويلي دي چې اسناد يې صحيح دي .
د تکبير تعريفی الفاظ : د مونځ په شروع کې تکبير تحریمه بالاتفاق فرض دې البته د تکبير تحریمي په الفاظو کې د اتمو اختلاف دې :

(۱) ائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ او امام ابو يوسف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د تکبير صيغې لږه فرض څرځوي ، ددوي په نزد يو بله صيغه چې په تعظيم باندې دلالت کوي ” د تکبير قائم مقام نه دې بيا دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد خاص ” الله اکبر ” ويل ضروري دي ، دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد د ” الله الاکبر ” گنجائش هم شته او دامام ابو يوسف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد ” الله الکبير ” هم جائز دي .
(۲) دامام ابو حنيفه او دامام محمد رحمهم الله په نزد درب په تعظيم باندې د دلالت کولو والا يو لفظ هم کافي دې مثلاً : الله أجل ، الله أعظم . البته خاص ” الله اکبر ” ويل واجب دي ددې په پریځودلو سره اعاده د صلا لازميږي .

ائمه ثلاثه او دامام ابو يوسف رحمهم الله دليل :

۱. د حضرت علي رضي الله عنه حديث : ” تحريمها التكبير ” په لفظ تکبير کې حصر دي

۲. د حضرت عبدالله رضي الله عنه حديث ” مفتاح الصلاة التكبير ” په لفظ تکبير کې حصر دي .

دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او دامام محمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دليل :

آيت قرآني ” و ذکر اسم ربه فملى ” په دې کې عموم دې مطلق اسم درب نه د مونځ شروع کيدلو ذکر دې د تکبير د صيغې خصوصيت نشته .

(۱) التلخيص المبرج ج ۱ — ۲۱۶ باب صلة الصلوة نقل عن أبي نعیم في کتاب الصلوة .

اُثمه ثلاثه رَحِمَهُ اللهُ او امام ابویوسف رَحِمَهُ اللهُ ته جواب :

په حدیث کې چې د تکبیر د صیغې کوم تخصیص کړې شوی دی هغه دخبر واحد کیدو په بناء باندې قطعي الثبوت نه دی ، لهدا ددېته خو به فرضیت ثابت نه وي ، البته وجوب ترې ضرور ثابتیږي .

فائده : صفة الصلاة په ضمن کر دا خبره یاد ساتل پکار دي چې د اثمه ثلاثه رَحِمَهُ اللهُ په نزد د فرض او سنت په مینځ کې د ماموراتو هیڅ درجه " واجب " وغیره نه ده ، چنانچې هغه حضرات دخبر واحد نه هم فرضیت ثابتوي او دا حنافو په نزد دلته د فرض دوه قسمونه دي :

(۱) فرض اعتقادي دکوم ثبوت چې نص قطعي ته محتاج دي .
فرض عملي دکوم ثبوت چې نص ظني او دخبر واحد نه هم کیږي او دهمدې فرض عملي دویم نوم ددوي په نزد " واجب " دي .

بَابُ رَفْعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ تَكْبِيرَةِ الْإِحْرَامِ وَبَيَانُ مَوَاضِعِهِ

د تکبیر تحریمي په وخت د لاسونو د پورته کولو او د تکبیر د مواضعو د بیان باب :

{۲۱۳} عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ إِذَا انْتَحَى

الصَّلَاةَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(۱)

ترجمه : د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا روايت دي چې کله به رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ شروع کاوه دواړه لاسونه به يې د اوږو په برابرۍ او چټول . د دي حدیث روايت شيخينو کړي دي .

{۲۱۵} وَ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ

الْمَكْتُوبَةِ كَبَّرَ وَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ رَوَاهُ الْخَمْسَةُ وَ صَحَّحَهُ أَحْمَدُ وَ التِّرْمِذِيُّ .^(۲)

ترجمه : د حضرت علي بن ابی طالب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي چې کله به رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرض مانځه ته ودریده تکبیر به يې وایه او دواړه لاسونه به يې د اوږو په برابرۍ او چټول ، د حدیث تراخه پوري . د دي حدیث روايت پنځو محدثينو کړي دي او احمد رَحِمَهُ اللهُ او ترمذي رَحِمَهُ اللهُ صحيح

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۲ باب رفع اليدين في التكبيرة الاطاح ، مسلم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۸ باب ، استصحاب رفع اليدين .

(۲) ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۱۰ باب ما يرفع به الصلوة ، ابن ماجه كتاب الصلوة ص ۶۲ باب رفع اليدين اذا وقع رأس من الركوع ، نسائي كتاب الاطاح ج ۱ ص ۱۲۰ باب رفع اليدين حذوا لشككين ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۵۹ باب رفع اليدين عند الركوع ، مسند احمد ج ۱ ص ۹۳ .

گنرلي دي .

{۲۱۲} وَعَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ

حَقًّا يَحَاضِي بِهِمَا مَنَابِيحَ الْحَدِيثِ أَخْرَجَهُ الْخَمِيسَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱).

ترجمه : حضرت ابي حميد الساعدي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايے دي کله به چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مانجه ته اوچتيده دواړه لاسونه به يې د اوږو په برابري اوچتول . د حديث تر اخره پوري . د دي حديث روايت پنځو محدثينو کړي دي خو ولي نسائي نه دي کړي او ترمذي صحيح گنرلي دي .

{۲۱۴} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ مَدًّا

رواه الخمسة إلا ابن ماجه و اسناده صحيح ^(۲).

ترجمه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايے دي چې کله به رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مانجه ته اوچتيده دواړه لاسونه به يې پورته اوچتول ، د دي حديث روايت پنځو محدثينو کړي دي خو ولي ابن ماجه نه دي کړي او اسناده يې صحيح دي .

{۲۱۸} وَعَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا كَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَقًّا

يَحَاضِي بِهِمَا أَذُنَيْهِ وَفِي رَوَايَةٍ حَقًّا يَحَاضِي بِهِمَا فُؤُوعَ أَذُنَيْهِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۳).

ترجمه : د حضرت مالک بن حورث نه روايت دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله تکبير وکړو دواړه لاسونه به يې اوچت کړل تر دي پوري چې دواړه لاسونه به يې د غوږونو سره برابر کړل او په يو بل روايت کې راغلي دي چې دواړه لاسونه به يې د غوږونو د پورتنۍ برخې نه اوچت کړل . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

{۲۱۹} وَعَنْ وَائِلِ بْنِ حَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَفَعَ يَدَهُ حِينَ دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ كَبَّرَ

وَصَفَّ هَامًا جِبَالًا أَذُنَيْهِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۴).

(۱) بروازد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۰۶ باب الطلح الصلوة ، ترمذي أبواب الصلوة ج ۱ ص ۵۹ باب رفع اليدين عند الركوع ، ابن ماجه کتاب الصلوة ج ۱ ص ۶۲ باب رفع اليدين إذا ركع وإذا رفع رأسه من الركوع ، مسند احمد ج ۵ ص ۲۲۴ .

(۲) ترمذي أبواب الصلوة ج ۱ ص ۵۶ باب في نشر الأصابع ، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۱۰ باب من لم يذكر المرفع عند الركوع ، نسائي کتاب الطلح ج ۱ ص ۱۳۱ باب رفع اليدين مكًا ، مسند احمد ج ۲ ص ۳۷۵ .

(۳) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۸ باب استحباب المرفع اليدين علو الشكوى ... الخ .

(۴) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۳ .

ترجمه: د حضرت وائل ابن حجر رضي الله عنه روايت دي هغه ويلي دي چې ده نبي عليه السلام ليدلي دي چې كله به هغه په مانځه کې داخل شو نو دواړه لاسونه به يې اوچت کړل تکبير به يې ووايه. هماغه يان کړي دي چې د دواړو غوږونو په برابر.

{۲۲۰} وَعَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِئَ افْتَتَحَ الصَّلَاةَ رَفَعَ يَدَيْهِ جِئَانَ أَكْبَاهِهِ قَالَ لَوْ أَكْبَهُمْ فَرَأَيْتَهُمْ يَرْفَعُونَ أَيْدِيَهُمْ إِلَى صُدُورِهِمْ فِي الْإِيتِاحِ الصَّلَاةِ وَ عَلَيْهِمُ الْإِسْ وَ أَكْسِيَةِ رَوَاهُ ابوداود و آخرون و اسناد حسن.^(۱)

ترجمه: د حضرت وائل بن حجر رضي الله عنه نه روايت دي هغه ويلي دي چې كله رسول الله صلى الله عليه وسلم مونځ شروع کړ ما هغه صلى الله عليه وسلم وليد چې دواړه لاسونه يې د غوږونو په برابرې اوچت کړل هغه ويلي دي چې زه بيا هغو ته راغلم نو ما وليدل چې هغو د مانځه په شروع کې دواړه لاسونه تر سينو پورې په داسې حال کې اوچت کړل چې په هغو باندې اوږدي توپي خولې اړ شادرونه و. د دې حديث روايت ابو داؤد رحمه الله او نورو (آخرون) کړي دي او اسناد يې حسن دي.

د تکبير تحریمي مسائل

اولنې مسئله: د تکبير تحریمي په وخت د لاس اوچتولو حکم څه دی؟

دائمه اربعه رحمه الله په نزد سنت او دابن حزم ظاهري رحمه الله او دامام او زاعي رحمه الله په نزد فرض دي.

دویمه مسئله: د تکبير تحریمي لپاره به لاس كله اوچتولې شي؟

دائمه ثلاثه رحمهم الله په نزد د تکبير سره سره لاس هم اوچتيدل پکار دي لیکن دا خانفو په نزد دري روايت دي: (۱) صاحب دبدائع او محيط مقارنت (دې سره سره اوچتول) لره غره کړې دي. (۲) په هدايه کې اول لاسونه اوچتول مذکور دي. (۳) د بعضو په نزد اول دې تکبير اووايي بيا دې لاس اوچت کړي د هدايه والا قول دیر بهتر دي. (رد المحتار: ۱/۸۲۷)

درېیمه مسئله: لاس تر کوم ځاي اوچتول پکار دي؟

(۱) دامام مالک رحمه الله او دامام شافعي رحمه الله په نزد تر اوږو پورې. (۲) دامام ابو حنيفه رحمه الله په نزد د غوږونو تر يو څکو (نرمۍ) پورې. (۳) دامام احمد رحمه الله نه دري روايت دي مشهور دادي چې مونځ کونکي ته اختيار دې خوښه يي ده که تر اوږو يي اوچتوي او که تر غوږونو پورې.

۱۵ حاديثو په مينځ کې تطبيق :

۱. په بعضي حديثونو کې "خداو منکبیه" يعنې تراوړو پورې دلاس اوچتولو ذکر دې.
 ۲. او په بعضي حديثونو کې "حق يحادي بهما اذليه" تر غوړونو پورې دلاس اوچتولو ذکر دې.
 ۳. او په بعضي حديثونو کې "... فروع اذليه" دغوړونو نه بره پورې دلاس اوچتولو ذکر دې.
 ۴. په بعضي حديثونو کې "يرفعون ايديهم الى صدورهم" سينې پورې دلاس اوچتولو ذکر دې.
- د تطبيق صورت دادې چې په عام حالت کې لاسونو لره دې داسې اوچت کړې چې ورغوي يې تر اوږو پورې او غټه گوته يې دغوړونو تر يوڅکو (نرمۍ) پورې او ګوتې يې دغوړونو تر بره اورسي او چې کله څه مجبوري وي نو تر سينې پورې هم لاس اوچتولې شي. (رد المحتار: ۱۸۶/۱)

بَابُ وَضْعِ الْيَمِينِ عَلَى الْيُسْرَى

۱۵ باب دی په بیان د کيڅودلو د بني لاس په ګس لاس باندې

(۲۲۱) عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّاسُ يُؤْمَرُونَ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ يَمِينَهُ الْيُمْنَى عَلَى إِصْرَاحِهِ الْيُسْرَى فِي الصَّلَاةِ قَالَ أَبُو حَازِمٍ لَا أَحْكُمُهُ إِلَّا بِمَعْنَى ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱).

ترجمه: دا باب دې په باره د اېښودو د بني لاس کې په چپ لاس باندې. د سهل بن سعيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دې ده ويلي دي چې خلکو ته به ويلي شو او امر به ورته کوي شو چې سري دي خپل بني لاس په چپ ليچي باندې ودي ابو حازم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې حضرت، سهل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خبره تر بني کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پوري مرفوع کړي دي حديث روايت بخاري کړي دي.

(۲۲۲) عَنْ وَائِلِ بْنِ حَجْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَفَعَ يَمِينَهُ وَخَلَّ فِي الصَّلَاةِ وَكَبَّرَ ثُمَّ التَّخَفَّ بِقُرْبِهِ ثُمَّ وَضَعَ الْيَمِينُ عَلَى الْيُسْرَى رَوَاهُ أَحْمَدُ وَمُسْلِمٌ (۲).

ترجمه: د حضرت وائل بن حجر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دې چې بي شکه ده بني عَمَّاكَتَمَ ليدلي دي چې لاسونه يې هغه وخت کې اوچت کړل چې کله په مانځه کې داخل شو او تکبير يې ووايه بيا يې ځان

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۲ باب وضع الحق على اليسرى في الصلوة .

(۲) مسلم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۳ بار وضع يده اليمنى على اليسرى ... ا، مستدرج ج ۲ ص ۳۱۰ .

په جامه کې تاو کړ یا یې ښي لاس په چپ لاس باندې کیښود . د دې حدیث روایت احمد او مسلم کړي دي .

{۲۲۳} وَعَنْهُ قَالَ لَمْ يَضَعْ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى ظَهْرِ كَفِّهِ الْيُسْرَى وَالزُّسْعُ وَالسَّاعِدُ رواه احمد والنسائي

وابوداودواسناده صحيح^(۱)

ترجمه : حضرت وائل بن حجر رضي الله عنه روایت دي ده ويلي چې یا یې ښي لاس د چپ ورغوي په شا باندې کیښود او په مړوند او لیچي باندې . د دې حدیث روایت احمد رحمه الله ، نسائي رحمه الله او ابوداود نقل کړي دي او اسناد یې صحیح دي .

{۲۲۴} وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه أَنَّهُ كَانَ يَقْلِبُ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى الْيُمْنَى فَرَأَاهُ النَّبِيُّ

صلی الله علیه وسلم فَوَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى الْأَرْبَعَةِ الْأَعْمَامِ رواه الترمذي واسناده حسن^(۲)

ترجمه : عبدالله بن مسعود رضي الله عنه منوځ وکړ او خپل چپ لاس یې په ښي لاس باندې کیښود نو هغه ښي عليه السلام وليد . نو د هغه ښي لاس یې په چپ لاس باندې کیښود . د دې حدیث روایت څلورو محدثینو کړي دي خو ولي ترمذي نه دي کړي او اسناد یې حسن دي .

مسئله الباب : په منوځ کې په حالت د قیام د ښي لاس ورغوي لږه د چپ لاس په شا باندې ایځودل د جمهور علماء او دائمه ثلاثه رحمهم الله په نزد مسنون دي او دامام مالک رحمه الله نه په دې سلسله کې درې روایتونه دي :

(۱) د مشهور روایت مطابق مطلقا لاسونو لږه سیده پرېځودل پکار دي .

(۲) په فرائضو کې ارسال بهتر دي او په نوافلو کې وضع الیمنی علی الیسری جائز دي .

(۳) مطلقا وضع الیمنی علی الیسری سنت دي . (بداية المجتهد ، الدر المنضوء)

د باب دا حادیثو نه د جمهورو د قول تائید کیږي چې مطلقا وضع الیمنی سنت دي .

(۱) مسند احمد ج ۴ — ۳۱۸ ، نسائي كتاب الاضاح ج ۱ — ۱۶۱ باب موضع اليمين من الشمال في الصلوة ، ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۰۵ باب وضع اليمين .

(۲) نسائي كتاب الاضاح ج ۱ — ۱۶۱ باب في الامام اذا ركب الرجل ... الخ ، ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۱۰ باب وضع اليمين على اليسرى ، ابن ماجه كتاب الصلوة ج ۱ — ۵۹ باب وضع اليمين على الشمال في الصلوة .

بَابُ فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ عَلَى الصَّدْرِ ۱۵ باب دی په بیان د کیخودلو د لاسونو په سینه باندې

{۲۲۵} عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَضَعَ يَدَهُ اليمْنَى عَلَى

يَدِهِ الْيسْرَى عَلَى صَدْرِهِ رواه ابن خزيمة في صحيحه وفي إسناده نظر و زيادة على صدره خير محفوظة .^(۱)

ترجمه : په سینه باندې د لاسونو د ایخودلو باب : حضرت وائل بن حجر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ غوږلي دي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مونځ وکړ نو هغه خپل ښي لاس په خپل چپ لاس په سینه باندې د پاسه کیخوده دا حدیث ابن خزيمة په خپل صحیح کې راوړي دي او ددي په اسناد کې خبري دي او د علي صدره زیاتوالي په حدیث کې محفوظ نه دي .

{۲۲۶} وَعَنْ قَبِيصَةَ بِنِ هَلَبٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْصَرِفُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ وَرَأَيْتُهُ يَضَعُ هَلِهُ عَلَى صَدْرِهِ وَوَصَفَ يَحْيَى الْيَمَنِيُّ عَلَى الْبَسْرِيِّ قَوْفَ التَّفْصِيلِ رواه احمد واسناده حسن لكن قوله علي صدره خير محفوظ .^(۲)

ترجمه : او د قبيصة بن هلب نه روایت دي هغه د خپل پلار نه روایت کړي ده ویلي دي چې ما ښي کرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لیدلي دي چې هغه خپل ښي طرف ته راگرځیده او چپ طرف ته به هم راگرځیده او ما هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لیدلي چې دا به یې په سینه باندې ایښوده او دایښودو طریقه یې بیان کړیده چې ښي لاس به یې په چپ باندې د بند د پاسه و. د دي حدیث روایت احمد کړي او استاد یې حسن دي لیکن دا قول چې علي صدره دي غیر محفوظ دي .

{۲۲۷} وَعَنْ كَأْسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ يَدَهُ اليمْنَى عَلَى يَدِهِ الْيسْرَى ثُمَّ يَشُدُّ بِهَمَا عَلَى

صَدْرِهِ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ رواه ابو داود في المراسيل واسناده ضعيف .^(۳)

ترجمه : طاؤس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ویلي دي چې ښي غښتاکم به ښي لاس په چپ لاس باندې ایخوده بیا به یې دا دواړه په سینه باندې تړل او هغه به په مانځه کې و. د دي حدیث روایت په مراسیلو کې ابو داود

(۱) صحیح ابن خزيمة کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۲۳ رقم الحديث ۴۷۹.

(۲) مسند احمد ج ۵ ص ۲۲۶.

(۳) مراسيل ملحقه سنن ابی داود کتاب الصلوة ص ۶ باب ماجاء فی الاستطاح .

کړي دي .

قَالَ الزَّيْمِيُّ وَفِي الْبَابِ أَحَادِيثُ آخَرُ كُلُّهَا هَدِيفَةٌ .

ترجمه : او زيموي رحمه الله ويلي دي چې په باب کې نور احاديث هم شته خو ټول ضعيف دي .

مسئله الباب : د باب احاديث په حالت د قيام په سينه باندې د لاس د پاسه ايځودلو باندې دلالت

کوي تصليي بحث مخکې راروان دې .

بَابُ وَضْعِ الْيَدَيْنِ فَوْقَ الشَّرَّةِ

په نامه د پاسه د لاسونو د ايښودلو باب :

{ ۳۲۸ } عَنْ جَرِيرِ الطَّنَبِيِّ قَالَ رَأَيْتُ عَلِيًّا يَنْسِكُ هِمَاكَ يَمِينِهِ عَلَى الرُّشْغِ فَوْقَ الشَّرَّةِ رَوَاهُ ابوداودُ

زيادة فوق الشَّرَّةِ غَيْرُ مَحْفُوظَةٍ .^(۱)

ترجمه : حضرت جرير الطنبي ويلي دي چې ما حضرت علي رضي الله عنه ولي دي چې په نامه د پاسه

يې د چپ لاس مهوند په بني لاس باندې نيولي و . د دي حديث روايت ابوداود کړي دي او د فوق

الشرَّة زيادة محفوظه دي .

{ ۳۲۹ } وَعَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ قَالَ أَمَرَنِي عَطَاءٌ أَنْ أَشَالَ سَعِيدًا أَيْنَ تَكُونُ الْيَدَانِ فِي الصَّلَاةِ فَوْقَ الشَّرَّةِ أَوْ

أَسْفَلَ مِنَ الشَّرَّةِ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ سَعِيدٌ فَوْقَ الشَّرَّةِ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَاسْنَادُهُ لَيْسَ بِالْقَوِيِّ .^(۲)

ترجمه : د ابو الزبير نه روايت دي ده ويلي چې ماته عطاء امر کړي و چې د سعيد ابن جبیر رضي الله عنه

نه پوښتنه وکړم چې په مانځه کې لاسونه په کوم ځاي کې ايځودل شوي د نامه د پاسه او که د نامه

نه لاندي نو ما د هغه نه پوښتنه وکړه نو سعيد بن جبیر رضي الله عنه وويل چې د نامه د پاسه . د دي

حديث روايت بيهقي کړي او اسناد يې قوي نه دي .

مسئله الباب : د باب حديثونو په حالت د قيام کې دنوم نه بڼه لاس ترلو باندې دلالت کوي تفصيلي

بحث مخکې راروان دې .

(۱) ابوداود کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۸۰ برقم ۷۵۶ باب وضع اليدين على السرى في الصلوة هذا الحديث موجود في بعض نسخ ابوداود دون بعض قلناه من مطبوعة مصر وايضاً موجود في حواشي طبع مكتبة اسعاديه ملتان ، پاکستان .

(۲) سنن الكبرى للبيهقي كتاب الصلوة ج ۲ ص ۳۱ باب وضع اليدين على الصلوة ... الخ .

بَابُ فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ تَحْتَ السَّرَّةِ دَنَامَهُ نَهْ لَا نَدِي دَ لَاسُونُ دَا يَبْنُودُ لَو بَاب :

{٢٢٠} عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَائِلٍ بْنِ حُجْرٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ يَدَيْهِ عَلَى

هِتَالِهِ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السَّرَّةِ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي هِشْبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.

تَوْجِهه : د علقمه بن وائل بن حجر نه روايت دي هغه د خپل پلار نه روايت كړې دي ويلي يې دي چې ما نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ليدلي و چې ايخي يې و خپل بني لاس په چپ لاس باندې په مانځه كې لاندي د نامه نه. روايت يې ابن ابي شيبه كوي او اسناد يې صحيح دي.

{٢٢١} وَعَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ حَسَّانٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا مَجْلَزٍ أَوْ سَأَلْتُهُ قَالَ قُلْتُ كَيْفَ أَطْعَمُ قَالَ يَضَعُ بَاطِنَ

كَفِّ يَمِينِهِ عَلَى قَاضِرِ كَفِّ هِتَالِهِ وَيَجْعَلُهُمَا اسْفَلَ مِنَ السَّرَّةِ رَوَاهُ ابُو بَكْرِ بْنُ هِشْبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.

تَوْجِهه : حجاج بن حسان ويلي دي چې ما د ابي مجلز نه اوريدلي دي او يا يې ويلي دي چې ما د ابي مجلز نه پوښته كړې ده چې مونږ لاسونه څنگه كيدو هغه وويل چې هغه د بني لاس د ورغوي باطن طرف د چپ لاس د ورغوي په ښكاره طرف باندې كيښود او دواړه لاسونه يې د نامه نه لاندي كړل. د دې حديث روايت ابوبكر بن ابي شيبه كړي او اسناد يې صحيح دي.

{٢٢٢} وَعَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ يَضَعُ يَمِينَهُ عَلَى هِتَالِهِ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السَّرَّةِ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي هِشْبَةَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ

تَوْجِهه : ابراهيم نخعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ده به په مانځه كې بني لاس په چپ باندې د نامه نه لاندي ايښوده. د دې حديث روايت ابن ابي شيبه كړي دي او د دې حديث اسناد صحيح دي.

مسئله الباب : د باب حديثونه په حالت د قيام د نامه نه لاندي لاس تړلو باندې دلالت كوي.

په مسئله الباب كې د فقهاء اقوال

(١) امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او امام مالك رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (د وضع يدين والا روايت مطابق) په نزد د نامه نه بڼه او د سينې نه لاندي لاس تړل پكار دي.

(٢) د امام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد د نامه نه لاندي لاس تړل پكار دي (درحة الامه ص ٣٢)

(١) مصنف ابن ابي حنبله كتاب الصلوات ج ١ ص ٣٩٠ باب وضع اليدين على السطح.

(٢) مصنف ابن ابي حنبله كتاب الصلوات ج ١ ص ٣٩١ باب وضع اليدين على السطح.

(٣) مصنف ابن ابي حنبله كتاب الصلوات ج ١ ص ٣٩٠ باب وضع اليدين على السطح.

دامام شافعي رحمه الله او دامام مالک رحمه الله دليل :

۱. د وائل بن حجر رحمه الله حديث : " وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى يَدِهِ الْيُسْرَى عَلَى صَدْرِهِ " .

۲. حديث دقيصه بن هلب عن ابيه رحمه الله : " رَأَيْتُهُ يَضَعُ هَذِهِ عَلَى صَدْرِهِ " .

۳. حديث دطاوس رحمه الله مرسلًا : " لَمْ يَشُدَّ بَهِمَا عَلَى صَدْرِهِ " .

دامام ابو حنيفه رحمه الله او دامام احمد رحمه الله دليل :

۱. حديث دوائل بن حجر رحمه الله : " يَضَعُ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السَّرَّةِ " ليكن دا حديث د سند صحيح نه باوجود متنا مضطرب دی .

۲. د حضرت علي رحمه الله قول : " اَنْ مِنْ السَّنَةِ وَضَعَ الْكَفَّ عَلَى الْكَفِّ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السَّرَّةِ " يعنى معنى دا چې په مانځه کې د سنت طريقي ځيني اړخودل د ورغوي دي په ورغوي باندي د نامه نه لاندې .

۳. د ابی مجلز رحمه الله قول : " يَجْعَلُهَا أَسْفَلَ مِنَ السَّرَّةِ " .

۴. د ابراهيم نخعي رحمه الله قول : " يَضَعُ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السَّرَّةِ " .

دامام شافعي رحمه الله او دامام مالک رحمه الله د دليل جواب :

۱. د وائل رضي الله عنه په حديث کې " على صدره " اضافه غير محفوظ ده ، د دې په سند کې مؤمل

بن اسماعيل دې کوم چې انتهايي ضعيف دې ، په جز د دې چاهم " على صدره " نه دې نقل کړې .

۲. د دقيصه په حديث کې او داسي نور قوي رواياتو په رڼا کې دا ويلې شي چې په دې روايت کې

تصحيف شوې دی ، اصل روايت " يَضَعُ هَذِهِ عَلَى هَذِهِ " دې چا د يوې غلطې نه دې لره " يَضَعُ هَذِهِ

عَلَى صَدْرِهِ " ويلې دی .

۳. حديث دطاوس مرسل ضعيف دې لهذا قابل داستدلال نشي کيدې .

د بحث خلاصه : صحيح خبره داده چې په دې سلسله کې د فرقينو په دلائلو باندي کلام دې ، چا

سره صحيح او صريح حديث مرفوع نشته چاته چې واجب العمل اويلې شي کما قال ابن الهمام

البتة دققهاؤ په ترجيح کې اختلاف دې ، حنيفه تحت السرة لره او شافعيه تحت الصدر لره ترجيح

ورکوي ، زموږ له طرف نه ويل شوي دي چې مونږ مظهر د تعظيم دې او په قيام تعظيمي کې معتبر

وضع تحت السرة دې ، هو اظهار عشق په صورت کې وضع على الصدر کيدې .

باب مَا يَفْرَأُ بَعْدَ تَكْبِيرَةِ الْإِحْرَامِ

باب دې په بيان دهغه څه کې چې ويل کيږي وروسته د تکبير تحریمي :

{۲۲۲} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْكُتُ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَبَيْنَ الْقِرَاءَةِ إِسْكَاتَةً قَالَ أَحْسِبُهُ قَالَ هَلِيَّةٌ فَقُلْتُ بَلَى وَآمَنَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِسْكَاتُكَ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَبَيْنَ الْقِرَاءَةِ مَا تَقُولُ قَالَ أَقُولُ : اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ اللَّهُمَّ تَقَيَّ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا تَقَيَّ الثَّوْبُ الْإِنْيُسُ مِنَ الدَّنَسِ اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالْثَّلَجِ وَالْبَرَدِ وَرَوَاهُ الْجَمَاعَةُ إِلَّا التِّرْمِذِي . (۱)

ترجمه : د احرام د تکبير نه وروسته څه ولوستل شي : حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَلِي دې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تکبير او د قرات تر منځ چپوالي کاوه راوي ويلي دي چې ما داسي خيال کاوه چې هغو ويلي دي چې لږ وخت به يې خاموشي فرمائله ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَلِي دې چې ما عرض وکړ چې اې دالله رسول له مخا مور پلار ستانه قربان شه تاسو د قرات : و د تکبير تر منځ د خاموشي په دوران کې څه وايي نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائله زه وایم اې الله څما او څما د گناهونو تر منځ دومره لري واني وکړي لکه څنګه چې تا د مشرق او مغرب تر منځ لريوالي راوستي دي اې الله ما د گناهونو نه داسي پاک کړي لکه څنګه چې سپينه جامه دخيري نه پاکولي شي اې الله څما گناهونه په اوږو ، اوږه او يخ باندې وه وينځي . د دې حديث روايت د ترمذي نه په غير جماعت کړي دي .

{۲۲۲} وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ قَالَ وَجْهْتُ وَجْهِي لِلدَّيِّ نَظَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ حَلِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ أَنْتَ التَّوَكَّلُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ . أَنْتَ رَبِّي وَأَتَعَبُكَ فَلَمَنْتَ لِنَفْسِي وَأَعْتَوْتُكَ بِذُنُوبِي فَاعْزُزْنِي بِذُنُوبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لَا يَفْزُقُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا

(۱) بخاري كتاب الادان ج ۱ ص ۱۰۳ باب ما يقرأ بعد التكبیر ، مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۱۹ باب ما يقرأ بين تكبيرة الاحرام والقراءة ، نسائي كتاب الافراح ج ۱ ص ۱۴۲ باب الدعاء بين التكبیر والقراءة ، ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۱۳ باب السكنة عند الافراح ، ابن ماجه كتاب الصلوة ص ۵۹ باب التماس الصلوة ، مستدرك ج ۲ ص ۲۳۱ .

أَلَمْ تَبَيِّنْ وَ سَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ أَتَا يَكُ وَالْيَكُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى
 اسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَإِذَا رَغَعَ قَالَ إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ^(١)

ترجمہ: حضرت علي ابن ابي طالب رضی اللہ عنہ روایت دي چې کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مانعہ ته ودریده نو ویل به یې: ما خپل مخ د هغه ذات په طرف اړولي دي کوم ذات چې اسمانونه او ځمکه پیدا کړي ده په داسي حال کې چې ګرځیدونکې یم د باطل نه حق ته او نه یم زه د شرک کوونکو نه یې شکه زما موخ ځما قرباني زما ژوند او زما مرګ خاص الله تعالی لره دي چې د ټول عالم پروردګار دي هېڅ شریک ولره نشته او ماته په دي امر شوي دي او زه د حکم منونکو ځیني یم، ته بادشاه یې ستا نه په غیر بل معبود نشته ته ځما رب یې او زه ستا بنده یم ما په خپل ځان ظلم کړي او په خپله ګناه مي اقرار کړي نو ماته ځما ټول ګناهونه معاف کړه ځکه چې ستا نه په غیر بل هیڅوک ګناهونه معاف کولي نشي د بنو اخلاقو په طرف ماته رهنمایې وکړه ستا نه په غیر بنو اخلاقو طرف بل څوک لارښودنه نه شي کولي او ستا نه په غیر ما د بدو اخلاقو نه بل څوک نشي اړولي زه ستا په خدمت کې همیشه حاضر یم او ټول خیرونه ستا په قبضه کې دي بدې او شر ستا په طرف نشي کیدي زه په تا سره او ستا په طرف پناه نیسم ته اوچت او برکت والا ذات زه ستا نه بخشش غواړم او ستا طرف ته رجوع کوم او کله به یې چې رکوع کوله ویل به یې د حدیث تر اخره پوري. د دي حدیث روایت مسلم د شیې په مانعہ کې کړي دی.

{ ۳۵ } وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَامَ يُصَلِّي تَكَرَّمَا قَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَجَهْتُ وَجَنِي لِلَّذِي فَكَّرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَقِيقًا مُسْلِمًا وَمَا آتَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا هَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ أَنْتَ إِلَهُكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِعَذِّكَ أَنْتَ يُقْرَأُ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ ^(۴)

ترجمه : محمد بن مسلمه رضي الله عنه فرمايو ٻي شڪه ڪلهه به ڇڻي ڇڻي رسول الله صلى الله عليه وسلم ڏٺي مانجه لپاره ودريده الله اڪبر به ڀڄي ووايه او توجيه به ڀڄي وويله يعني وجهت وجهي للذي فطر السموات والارض حقيقاً مسلماً وما انا من المشرڪين ان ملائي ونسكي ومحياي ومباي لله رب

(١) مسلم كتاب صلاة المسافرين وقصرها ج ١ - ٢٦٣ باب صلاة النبي ﷺ ودعائه بالليل .

(٢) لاتي كتاب الافتاح ص ١٤٣ باب الدعاء بين النكح والبراءة .

العالمين لا هريك له وبذلك امرنا وانا اول المسلمين اللهم انت الملك لا اله الا انت سبحانك
وبحمدك ثم يقرأ : يا به يي قرات لوسته . او ترجمه يي په (۳۳۴) نمبر حديث کې تيره شوي ده .

{۳۳۱} و عن حميد الطويل عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا
استفتح الصلاة قال سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا إله غيرك رواه
الطبراني في كتابه المفرد في الدعاء واسناده جيد .^(۱)

ترجمه : حميد طويل د انس بن مالك رضي الله عنه روايت كړي ويلي يې دي چې رسول الله
صلى الله عليه وسلم به چې كله مونږ شروع كاوه ويل به يې : چې پاكي تالره اي الله د ټولو عبيونو تغير او
زوال نه سره د حمد او ثنا ستا او برکت والا دي نوم ستا او لوي دي شان ستا او نشته مستحق د
عبادت غير ستا نه بل هيڅوك . د دي حديث روايت الطبراني په خپل كتاب المفرد کې في الدعاء
كې كړي دي .

{۳۳۲} وَعَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّهُ كَانَ إِذَا اسْتَفْتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ
وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ رواه الدارقطني والطحاوي واسناده صحيح .^(۲)

ترجمه : اسود د حضرت عمر رضي الله عنه روايت كړي چې بي شكه حضرت عمر رضي الله عنه به چې
مونږ شروع كاوه نو دا دعاء به يې ويله سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا
اله غيرك . د دي حديث روايت دارقطني او طحاوي كړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{۳۳۸} عن أبي وائل قال كان عثمان رضي الله عنه إذا افتتح الصلاة يقول سبحانك اللهم وبحمدك
وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا إله غيرك يسبحنا ذلك رواه الدارقطني واسناده حسن .^(۳)

ترجمه : ابو وائل ويلي دي چې كله به حضرت عثمان رضي الله عنه مونږ شروع كاوه نو دا دعاء به يې
ويله سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا اله غيرك او دا به يې مونږ ته را

(۱) الدراية في تخرج احاديث المداية ، كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۹ باب صلاة الصلوة للآمن عن الطبراني في الدعاء .

(۲) دار لطفي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۳۰۰ باب دعاء الاسطفاح بعد التكبير ، طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۳۶ باب ما يقال بعد
تكبيرة الافتاح .

(۳) دار لطفي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۳۰۲ باب دعاء الاسطفاح بعد التكبير .

اوروله . د دې حديث روايت الدار قطني كړي دي او اسناد يې حسن دي .

د ثناء حكم : د تكبير تحريم نه پس او د قرأت نه مخكې خه دعاء دې اويلې شي يانه ؟

۱... دامام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ مشهور قول دادې چې كه ثناء وي يا توجيه (اني وجهت وجهي للذي... الخ) نوره كومه دعاءې اونه لوستلې شي فوراً دې قرأت اولوستلې شي .

۲... جمهور علماء او ائمه ثلاثه رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِم د دعاء قائله دي ، په دې سلسله كې په احاديث كې په كثر سره دعاگانې وړدې شوي دي ، خوليكې زيات ثواب په كومې دعا لوستلو كې دې ؟ په دې كې اقوال دي :

۱... امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ او احمد او محمد رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ "سبحانك اللهم الخ" يعنې ثناء لوستل لره غوره بولي .

۲... امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ دعاء توجيه (اني وجهت وجهي للذي... الخ) لره غوره كوي .

۳... امام ابويوسف رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ ثناء او دعاء توجيه لره د جمع كولو قائله دي ، دا حافو په نزد مفتي به قول دادې چې فرائضو كې خو دې صرف ثناء او وائي ، باقي په نوافلو كې كه دې سره كومه دعا غواړي او دي وائي .

دامام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ دليل : د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حديث : "كَانُوا يَفْتَحُونَ الصَّلَاةَ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ" .

د جمهورو دليل : د باب ټول مرفوع او موقوف حديثونه كوم چې د ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، محمد بن سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، انس بن مالك ، عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه منقول دي او په دې كې د تكبير او د قرأت په مينځ كې د خه لوستلو ذكر شته .

امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ ته جواب : دانس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په حديث ذكره كې د جهري قرأت ابتداء مراده ، د دعاگانو سري قرأت د دې منافي دی . دغه شان په احاديثو كې تطبيق هم كېږي .

بَابُ التَّعَوُّذِ وَقِرَاءَةِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَتَرْكِ الْجَهْرِ بِهَآ

د اعوذ بالله او بسم الله په جهر سره د پريښودلو باب :

قال تعالى (فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)

{۲۲۹} عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ رَأَيْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَمَعَ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَالصَّلَاةِ فَقَالَ قَالَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَكَبَّأْتُكَ اسْمُكَ وَكَعَالِي جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ ثُمَّ يَقْرَأُ رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ

وإسناده صحيح.^(١)

الله تعالى به قرآن مجید کی فرمایلی دی (فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم)
معنی داچی کله ته قرآن لولی نو په الله سره پناه ونیسه د شیطان رتلی شری نه .

ترجمہ : اسود بن یزید ویلی دي چې ما حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه وخت کې وليده

چې مونږ يې شروع کاوه نو تکبير يې وکړ بيا يې سبحانک اللهم وحمدک تر اخره پوري ولوست بيا يې اَعُوْذُ بِاللّٰهِ وَيْلَهُ دې حديث روايت الدارقطني کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{٢٢٠} و عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ كَانُوا يَسْرُونَ التَّعَوُّدَ وَالبَسْمَلَةَ فِي الصَّلَاةِ سَوِيْدُ بْنُ مَنصُورٍ فِي سُلْبِهِ وَ

اسنادہ صحیح^(۷).

ترجمہ: اہی وائل رحمہ اللہ عنویلی دی چي صحابہ و بہ اعدو باللہ او بسم اللہ الرحمن الرحيم پتہ

په ماڼه کې لوستله ، د دې حديث روايت سعيد بن منصور په خپل سنن کې کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{٢٢١} وَعَنْ لُعَيْمِ الْمُجَمَّرِ قَالَ صَلَّى نَزَّاءُ أَبِي هُرَيْرَةَ **وَاللَّهِ مَا أَفْقَرُ** بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ثُمَّ

قَرَأَ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ حَتَّى إِذَا بَلَغَ غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقَالَ آمِينَ لَقَالَ النَّاسُ آمِينَ وَ

يَقُولُ كُلَّمَا سَجَدَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَإِذَا قَامَ مِنَ الْجُلُوسِ فِي الْإِئْتِمَانِ قَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَإِذَا سَلَّمَ قَالَ وَاللَّهِ

أَتْلُوهُ بِيدِي إِنْ لَا هَيْهَكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالتَّحَاوِيُّ وَابْنُ خُلَيْمَةَ

وابن الجارود وابن حبان والحاكم والبيهقي واسناده صحيح. (٣)

ترجمہ: نعيم المجرى ويلي دي چي دابي هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يِي مونخ وكرنو هغه بسم الله

(١) دارالطبی کتاب الصلوة ج ١ ص ٣٠٠ باب دعاء الاستفتاح بعد العکبر .

(٢) الترتيب كتاب الصلوة ج ١ - ١٣٥ باب صلاة الصلوة للأعنة معيد بن منصور .

(٣) لسان كتاب الاصلاح - ١٠٠ - ١٣٣ باب قراءة اسم الله الرحمن الرحيم ، طحاوي كتاب الصلاة ج ١ - ١٣٧ باب قراءة اسم الله

الرحمن الزعيم، صحيح ابن خزيمة كتاب الصلوة ج ١ - ص ٢٥١ رقم الحديث ٢٩٩، صحيح ابن حبان كتاب الصلوة ج ٢ - ص ١٢٥ رقم

المطبوع ١٧٩٨، مستطرى حاكم كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٣٢ باب ان رسول الله ﷺ قرأ في الصلوة بسم الله الرحمن الرحيم... الخ

مطلي ابن جاورودم ٧٢ برقم ١٨٢ باب صلاة الصلوة رسول الله، سنن الكبري للبيهقي ج ٢ ص ٢٩ كتاب الصلوة باب افتتاح القراء .

الرحمن الرحيم وويله يايي أم القرآن (فاتحه) ولوستله تردي پوري چې كله يي طير البهروپ عليهم ولا الضالين ولوسته نو هغه امين ووايه او خلکو هم امين ووايه او كله يي چې سجده کوله نو الله اکبر يي ووايه او كله چې د دوه ورکعتونو د جلسي نه پورته کيده الله اکبر يي ووايه او كله يي چې سلام وگرځاوه ويې فرمائيل ځما په هغه ذات قسم دي چې ځما روح د هغه په قبضه کې دي چې زه ستاسي ټولونه په مانځه کې د رسول الله ﷺ سره زيات مشابه يم. د دي حديث روايت النسائي، طحاوي، او ابن خزيمة رحمه الله او ابن جارود رحمه الله او ابن حبان او حاکم او يهقي کړي دي. او اسناد يي صحيح دي.

{٢٣٢} وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَآبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانُوا يُلَاحِظُونَ الصَّلَاةَ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَرَأَى مُسْلِمٌ لَا يَدْرِي كَوْنُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فِي أَوَّلِ قِرَاءَةٍ وَلَا فِي آخِرِهَا. ^(١)

ترجمه: د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې بي شکه نبي کريم ﷺ ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مانځه شروع په الحمد لله رب العالمين سره کوله. د دي حديث روايت شيخينو کړي او مسلم دغه الفاظ زيات کړي چې هغو به د قرات په شروع او اخري کې د بسم الله الرحمن الرحيم ذکر نه کاوه.

{٢٣٣} وَعَنْهُ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَآبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنْتُمْ أَتَمُّ أَحَدًا مِنْهُمْ يَقْرَأُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ. ^(٢)

ترجمه: او د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي هغه ويلي دي چې د رسول کريم ﷺ ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پسي مې مونځ کړي د دي يو نه هم ما بسم الله الرحمن الرحيم نه ده اوريدلي. د دي حديث روايت مسلم کړي دي.

(١) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ١٠٣ باب ما يقرأ بعد التكبير، مسلم كتاب الصلوة ص ١٧٢ باب حجة من لال لا يهرر بالصلة.

(٢) مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٧٢ باب حجة من لال لا يهرر بالصلة.

{٢٢٢} وعنه قال صَلَّى خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قُلَّمَا

أَسْمَعُ أَحَدًا مِنْهُمْ يُبَاهِرُ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه : او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي هغه ويلي دي چې ماد رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او ابي بكر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سي روسته مونځ كړي دي د دي يو نه هم مانه دي او ريډلي چې په جهر سره يې بسم الله الرحمن الرحيم ويلي وي . د دي حديث روايت نسائي او اخرونو كړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{٢٢٥} عَنِ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُقْعَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي وَأَنَا فِي الصَّلَاةِ أَقُولُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ

الرَّحِيمِ فَقَالَ لِي أَبِي بَنِي مُعَذِّدٌ إِيَّاكَ وَالْحَدَّثُ قَالَ وَلَمْ أَرِ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ أَبْغَضَ إِلَيْهِ الْحَدَّثُ فِي الْإِسْلَامِ يَعْنِي مِنْهُ وَقَالَ قَدْ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَمَعَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَمَعَ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قُلَّمَا أَسْمَعُ أَحَدًا مِنْهُمْ يَقُولُهَا فَلَا

تَقُولُهَا إِذَا آلَتْ صَلَّيْتُ فَقُلْتُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَحَسَنُهُ. (٢)

ترجمه : او عبد الله بن مقفل ويلي دي چې ځما نه ځما پلار په داسي حال کې واوریده چې زه په

مانځه کې وم او ما بسم الله الرحمن الرحيم ويلو نو ماته يې وويل چې اي بنچوپه دا په دين کې

نوي خبره ده په دين کې د نوي خبرې نه ځان وساته وي ويل ما د اصحابو د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د يو کس نه هم نه دي ليدلي چې ډير مبغوض وي ده ته د نوي خبرې نه په اسلام او دين کې يعنې د

دينه اووي ويل چې په تحقيق ماد نبی ﷺ ابو بكر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

مونځونه كړي دي خو نه مي دي او ريډلي د دوي د يو کس نه چې بسم الله الرحمن الرحيم يې

ويلي وي نو ته بسم الله الرحمن الرحيم مه وايه كله چې ته مونځ كوي نو الحمد لله رب العالمين

وايه . د دي حديث روايت ترمذي كړي او حسن يې گڼلي دي .

(١) استي كتاب الافتاح ج ١ ص ١٢٥ باب ترك الجهر بسم الله الرحمن الرحيم .

(٢) ترمذي ابواب الصلوة ج ١ ص ٥٧ باب ما جاء في ترك الجهر بسم الله الرحمن الرحيم .

(۳۲۶) و عن عكرمة عن ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا الجهر بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قَالَ ذَلِكَ فُتِلَ الْأَعْرَابُ رواه الطحاوي واسناده حسن. (۱)

ترجمه : په جهر سره د بسم الله الرحمن الرحيم په باره کې عكرمه د ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت كړي دي چې ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يې دې چې دا فعل باندې چيانو شروع كړي دي . د دې حديث روايت طحاوي كړي دي او اسناد يې حسن دي .

مسئله الباب : د دې باب لاندې دوه مختلف في مسائل دي :

اولئې مسئله : د قرأت نه مخکې د تعوذ او د تسميه حکم .

(۱) امام مالک رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ تكيير تحريمه او د قرأت په مينځ کې ديو دعا يا د تعوذ او د تسميه قائله نه دي . (۲) جمهور علماء تعوذ او تسميه لره مسنون گرځوي .

د امام مالک رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ دليل :

۱... دانس رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ حديث : " أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَفْتَحُونَ الصَّلَاةَ بِأَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ " دسورت نه د ابتدا ذکر دي .

۲... حديث د عبد الله بن مغفل رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ : " أَيُّ بَيِّنَاتٍ مُحَدَّثَاتٍ بِسْمِ اللَّهِ لَوْ سَلْتُ دَعْوَتِي " بدعت " او ويل چې حضور صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت ابو بکر رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ، عمر رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ او عثمان رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ به بسم الله نه لوستله .

د جمهور دليل : ۱. د ابواثر حديث : " كَانُوا يُسْرُونَ التَّعَوُّذَ وَ التَّبَسُّلَةَ فِي الصَّلَاةِ " .

۲. حديث د عمر رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ موقوفا : " ثُمَّ يَتَعَوَّذُ " .

۳. حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ د قرأت نه مخکې بسم الله اولوستله او د مونځ د فراغت نه پس يې او فرمايل چې زه په ستاسو کې د ټولو نه زيات د حضور صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په انداز سره مونځ کونکې يم .

امام مالک رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ته جواب : ۱. دانس رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ په حديث کې مطلق أعوذ بالله ، بسم الله د لوستلو نه نفي نه کېږي بلکې جهرا تعوذ او د تسميه نفي کېږي ځکه چې همدغه روايت په نسائي کې په صحيح سند سره داسې راغلې دي : " فَلَمْ أَشْعَ أَحَدًا مِنْهُمْ يَقْرَأُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " .

۲... د عبد الله بن مغفل په حديث کې چونکه دده ځوي په دومره اوچت آواز سره بسم الله اويله چې حضور ﷺ اووريد، دده دليل دا قول دي: " سَمِعْتُ أَبِي وَأَنَا فِي الصَّلَاةِ أَقُولُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " لهذا ذبعت اطلاق په همدې جهر بسم الله باندې کيږي د پته دمطلق بسم الله لوستلو نفي نه کيږي. " فلا تقلها " معنی " فلا تجهر بها " ده.

دويمه مسئله: بسم الله دې جهر او لوستلې شي يا سرا؟

د بسم الله په جهر او سر کې د مذهبونو اختلاف: په دې باره کې درې مذهبونه دي (۱) امام مالک رحمه الله ويلي دي په پته باندې بسم الله ويل هم مشروع نه دي: لا يقرأ ذلك احد لا سرا ولا علانية لا امام ولا غير امام.

(۲) د امام شافعي رحمه الله په نزد باندې د بسم الله لوستل سنت دي او ويلي يې دي چې بسم الله په جهرې مونځونو کې په جهر سره سنت ده او په خفيه مونځونو کې په پته ويل سنت دي.

(۳) احناف رحمه الله وايي چې بسم الله ويل سنت دي په هر حال کې يې په پته سره ويل افضل دي برابره خبره ده چې جهرې مونځونه وي او که خفيه وي د بعض شوافعو هم دغه مسلک دي امام ابن تيميه رحمه الله او ابن قيم رحمه الله هم په دې مسئله کې د احنافو سره ملگري دي.

د درې واړو مذهبونو دليلونه: د امام مالک رحمه الله دليلونه:

(۱) دليل د دي (۳۴۵) حديث کوم چې د عبد الله بن مغفل نه روايت شوي او امام ترمذي په خپل سنن کې ذکر کړي ابن مغفل ويلي دي چې زما پلار ځما نه په مانځه کې په جهر سره بسم الله واوریده نو هغه دا بدعت وگانه او وي ويل چې ما د حضرت ابوبکر رضي الله عنه، حضرت عمر رضي الله عنه، حضرت عثمان رضي الله عنه او په خپله د نبي کریم ﷺ سره مونځونه کړي دي د يوه نه مي هم نه دي اوریدلي نو ته بسم الله مه وايه کله چې ته مونځ کوي نو الحمد لله رب العالمين وايه.

(۲) دليل په دي باب کې د حضرت انس رضي الله عنه درې روايتونه راغلي دي (۳۴۲-۳۴۴) پوري د

تولو مضمون او معنی يو شان او يو قسم ده لکه (كُلُّهُمْ يَتَحَمُّونَ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ)،

احناف د دي روايتونو په جواب کې وايي چې په دي روايتونو باندې استدلال کافي نه دي ځکه چې

صحيحو او صحيحو روايتونو کې راغلي دي چې رسول الله ﷺ او خلفاء راشدينو بسم الله

لوستي ده لکه چې په همدې باب کې ذکر دي نو دغه روايتونه يې ولي پريځي دي.

(۳) د جهر روایتونه منسوخ دي امام ابن تیمیة رَحْمَةُ اللهِ اَوْ علامه حازمي ويلي (روي الطبراني باسناد صحيح عن ابن عباس ان النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان يجهر بها اذا كان بككة وانه لما هاجر الى المدينة ترك الجهر بها حتى مات). (۱)

ددې روایت نه معلومه شوه چې د جهر روایتونه منسوخ دي د دې وجهې نه د مالکیانو په مستدلو روایتونو کې مطلق ویل نفي شوي نه ده بلکه په جهر سره بسم الله ویل نفي شوي ده لکه چې د ابن معفل د روایت الفاظو نه چې سمعی ابي دي معلومه شوه چې بسم الله یې په جهر سره لوستي وه نو هغه په جهرې بسم الله باندې بد وگنل او په حدیث کې د فلا تعلها معنی فلا تجهرها ده لکه چې د دې روایت په ځینې طریقو کې د فلا تعلها په ځای باندې فلا تجهرها الفاظ راغلي دي او دغسې په اعلاء السنن کې د ابن عباس رضی الله عنهما نه روایت شوي دي چې هغه هم په دې باندې دلالت کوي چې د تسمیې د جهر مونځونه منسوخ دي وحن ابن عباس رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ قَالَ کان رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اذا قرأ بسم الله الرحمن الرحيم هذا منه المشرکون وقالوا محمد یدکر الاله الیهامه الخ (۲) یعنی معنی دا چې ابن عباس رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به چې کله د بسم الله قرات کولو مشرکانو ته ور پوري خنډل او ویل به یې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د یمامه د اله نوم یاد وي او مسیله خان ته رحمن او رحیم نومونه ایښودي و نو کله چې دا آیت نازل شو چې لا تجهر نو نبي ﷺ امر وکړو چې بسم الله په جهر سره مه وایي (۳) که چرته په اعتراض کې وویلي شي چې دا آیت خو په دعا کې نازل شوي دي او دا دواړه روایتونه په بخاري کې د بني اسرائيل په سورة کې راغلي دي نو په جواب کې به ویلي شي چې ددې آیت تړول په بسم الله الرحمن الرحیم کې څه منافي نه دي ولې ځکه چې په یو آیت کې په تعدد د اسناد د تړول کې څه باکی نشته

د شوافعو د دلیلونو نه د احنافو جواب :

د امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ د ټولونه قوي او محکم دلیل د دې باب (۲۴۱) روایت دي چې نسائي او طحاوي دا روایت کړي دي تعیم مجمر ويلي دي چې ابوهریره رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ د بسم الله قرات وکړ او بیا

(۱) کتاب الاختیار للحازمي ص ۸۰.

(۲) اعلاء السنن ج ۲ ص ۲۱۲-۲۱۳.

(۳) مجمع الزوائد باب في بسم الله ج ۱ ص ۱۸۵ من لفظه او ج ۲ ص ۱۰۸ من هجوه.

يې فاتحه لوستي ده او په اخر د حديث كې يې ويلي چې زه د مانځه په اعتبار سره د ستاسي نه زيات مشاهېد يم د رسول الله ﷺ سره .

زيلي په نصب الرايه كې د دي جواب كړي ويلي يې دي چې (١) دا روايت شاډ او معلول دي ځكه چې د حضرت ابو هريره رضي الله عنه (٨٠٠) شاگردان و د دوي نه څو كسانو دغه واقعې بيان كړي ليكن د نعيم مجمر نه په غير يوه هم د بسم الله د قرات دغه جمله نه ده نقل كړي . دا د دي خبري دليل دي چې دغه روايت شاډ دي (ب) او كه چرته بالفرض دي ته هم اعتبار وركړي شي بيا هم دغه روايت د شوافعو په مسلك باندې صريح نه دي ځكه چې د قرات د لفظ نه د نفس بسم الله قرات ثابتېږي چې تري نه ثابتېږي د دي وجهي نه د قرات په لفظ كې د بسم الله د سري قرات احتمال هم شته نو د دي روايت نه د شوافعو استدلال پوره او مكمل نه دي . (١)

(٢) دليل : برسيره په دي چې نعيم مجمر ذكر شوي روايت د شوافعو حافظ زيلي د لطيفي په شكل كې يو كلام ذكر كړي دي . قوي مستدل دي خو ولي خطيب بغدادي رحمته الله او امام دار قطني د شوافعو په تائيد كې زيات روايتونه جمع كړي او ليكلي دي او خو ولي امام زيلي رحمته الله په نصب الرايه كې د هغې قولونه جوابونه كړي دي او هغه ضعيف گنرلي دي . لكه چې حافظ زيلي رحمته الله په نصب الرايه كې د لطيفي په شكل كې يو كلام پيش كړي دي ويلي يې دي : چې امام دار قطني د بسم الله په جهر كې دير روايتونه جمع كړي او يوه رساله يې جوړه كړي ده نو مالكيان هغه ته راغله او قسم يې وركړ چې په دي كې صحيح روايت هم شته او كه نه .

نوامام دار قطني په جواب كې وويل : په مانځه كې د بسم الله د جهر په باره كې چې د رسول الله ﷺ نه هر څه روايت شوي وي صحيح نه دي او د صحابه كرامو نه چې څه روايت شوي دي هغه ځيني صحيح او ځيني ضعيف دي . د امام دار قطني د اعتراف له مخي معلومه شوه چې د شوافعو استدلالات كمزوري دي . (٢)

د احنافو دلائل :

(١) د دي باب (٣٤٣- او ٣٤٤) شماره روايتونه چې د حضرت انس رضي الله عنه روايت او نقل شوي دي چې اول حديث مسلم او دويم حديث نسائي روايت كړي د دواړو مضمون او مفهوم يو دي چې ما د

حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ، عمر رضی اللہ عنہ او حضرت عثمان رضی اللہ عنہ پسی مونخ کړي د یوه نه مې هم نه دي اوریدلي چې بسم الله یې لوستلي ده او د نسائي په روایت کې د یقرا په ځای یې جهر راغلي دي دې نه معلومه شوه چې د مسلم په روایت کې د قرات د نفي نه د جهر نفي مراد ده .

په دې باب کې د عبدالله بن مغفل (٣٤١) روایت هم د احنافو مستدل دي په دې روایت کې لا ټولې د لا تجهر بها په معنی سره دي . د نسائي په جلد اول کې د حضرت انس رضی اللہ عنہ په یو بل روایت دي تائید شوي دي (صل بنا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فلم یسبغنا قرأه بسم الله الرحمن الرحيم وصل بنا ابوبکر رضی اللہ عنہ وعمر رضی اللہ عنہ فلم نسبعها منهما) یعنې معنی دا چې مونږ ته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مونخ وکړ او بسم الله الرحمن الرحيم یې مونږ ته وانه وراوله اړ ابوبکر رضی اللہ عنہ او عمر رضی اللہ عنہ مونږ ته مونخ وکړ خو مونږ د دوي نه بسم الله وانه وریده . د دې نه معلومه شوه چې د حضرت انس رضی اللہ عنہ حدیث مقصد په جهر سره د بسم الله الرحمن الرحيم نفي ده نه د بسم الله د نفي قرات . شوافعو رضی اللہ عنہ د عبدالله بن مغفل روایت مجهول گنځلي دي چې په دې وجه دي روایت اعتبار ساقط شوي خو ولي د حدیث پوهانو د دې جواب کړي دي چې د ده نوم یزید دي او ده نه دري راویانو روایت کړي دي . دغه یزید ابن عبدالله بن مغفل نه دا حدیث قیس بن عباد روایت کړي ، عبدالله بریده روایت کړي (٣٠) ابوسفیان طریف بن شهاب روایت کړي (١١)

او د محدثینو قانون دا دي چې د دغسې راوي نه چې دوه راویان روایت وکړي نو جهالت یې خستېږي او دلته خو د ده نه روایت کوونکي د دوه نه زیات دي د همدې وجه نه امام ترمذی رحمته الله د عبدالله بن مغفل د حدیث په روایت باندې د حسن حدیث حکم کړي دي .

(٣) دلیل : د حضرت عکرمه د حضرت بن عباس نه (٣٤٦) روایت دي چې ابن عباس رضی اللہ عنہ جهرې بسم الله الرحمن الرحيم لوستل د بانه چیانو عمل گنځلي دي .

(٤) دلیل : عن ابي وائل قال قال علي وعبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ لا يجهران بسم الله الرحمن الرحيم ولا بالتعويد ولا بالتأمين . واحال اعلام السنن بالطبراني في الكبير .

- (۵) **دلیل :** ددي باب (۳۴۰) حديث هم د حضرت ابو وائل نه روايت شوي چې په دي کې د جمهورو صحابه رضي الله عنه فعل نقل شوي دي چې هغو بسم الله او اعوذ بالله په رو لوستله
- (۶) **دلیل :** د ابو وائل نه دي ، قال کان عمرو علي رضي الله عنه لا يجهران ببسم الله الرحمن الرحيم ولا بالتعوذ ولا بالتأمين . (۱)

باب في قراءة الفاتحة

۱۰ باب دی د فاتحې په لوستلو کې :

- (۳۴) عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِقَاتِحَةِ الْكِتَابِ رواه الجماعة . (۲)
- ترجمه :** حضرت عبادہ ابن الصامت رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمائي دي چې نشته مونږ دغه چا چې د کتاب فاتحہ يې نه وي لوستلي . ددي حديث روايت جماعت کړي دي .
- (۳۴۸) وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِقَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِيَ خِدَاجٌ يَقُولُهَا ثَلَاثًا رواه مسلم . (۳)
- ترجمه :** ابي هريره رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائي دي چې هر څوک مونږ وکړي او په مانځه کې د کتاب فاتحه ونه لولي نو مونږ يې ناقص دي دا کلمه يې دري ځلي تکرار کړه . ددي حديث روايت مسلم کړي دي .
- (۳۴۹) وَ عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأَمْرِ الْقُرْآنِ فَهِيَ خِدَاجٌ رواه احمد وابن ماجه والطحاوي واسناده حسن . (۴)

(۱) شرح معاني الآثار ج ۱ .

(۲) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۲ باب وجوب القراءة للامام والمأموم مسلم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۹ باب وجوب القراءة للجماعة في كل ركعة ترمذي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۱۹ باب من ترك القراءة في صلوة ، فملي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۵۷ باب ماجاءه لاصولة الإجماع الكتاب .

اساني كتاب الافتتاح ج ۱ ص ۱۳۵ باب ايجاب القراءة لائمة الكتاب ابن ماجه ابواب الصلوة ص ۶۰ باب القراءة خلف الامام ، مستدرج ج ۵ ص ۳۱۴ .

(۳) مسلم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۰ باب وجوب القراءة للجماعة في كل ركعة .

(۴) مستدرج ج ۶ ص ۱۳۲ ، ابن ماجه كتاب الصلوة ص ۶۱ باب القراءة خلف الامام . طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۴۸ باب

القراءة خلف الامام .

قرجمه : او حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي چې ما رسول الله صلی الله علیه و آله نه اوریدلي دي چې فرمائیل یې چې څوک مونځ وکړي او ام القرآن یعنې سورت فاتحه پکې و نه لولي نو دا مونځ نیمگړي او ناقص دي. دا حدیث احمد رحمۃ الله ابن ماجه او طحاوي روایت کړي او اسناد یې حسن دي. {۳۵۰} **وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرَنَا أَنْ نَقْرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَمَا كُنْزُ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي حَتْمٍ وَابْنُ يَعْلَى وَابْنُ حَبَانَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. (۱)**

قرجمه : او د ابوسعید رضي الله عنه نه روایت دي هغه ويلي دي چې مونږ ته امر کړي شوي دي چې مونږ فاتحه او د قرآن کریم نه هغه څه ولولو چې مونږ ته اسان وي. د دي حدیث روایت ابو داؤد رحمۃ الله، احمد رحمۃ الله، ابویعلی او ابن حبان کړي دي او اسناد یې صحیح دي.

{۳۵۱} **وَعَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ الزَّرْقِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا فِي الْمَسْجِدِ فَصَلَّاهُ قَرِيبًا مِنْهُ ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ أَعِدْ صَلَاتَكَ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَنِي كَيْفَ أَصْنَعُ قَالَ إِذَا اسْتَقْبَلْتَ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ ثُمَّ اقْرَأْ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ ثُمَّ اقْرَأْ بِمَا هِيَ فَإِذَا رَكَعْتَ فَأَجْعَلْ رَأْسَكَ عَلَى رِجْلَيْكَ وَأَمْدُدْ ظَهْرَكَ وَكُنْ بِرُكُوعِكَ فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ فَأَقِمْ صَلَاتَكَ حَتَّى تَرْجِعَ إِلَى الْوُضْءِ فَإِذَا سَجَدْتَ فَكُنْ لِسُجُودِكَ فَإِذَا رَكَعْتَ رَأْسَكَ فَأَجْلِسْ عَلَى قَعْدِكَ الْيُسْرَى ثُمَّ اصْنَعْ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ رَوَاهُ ابْنُ حَتْمٍ وَابْنُ يَعْلَى وَابْنُ حَبَانَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ. (۲)**

قرجمه : او د حضرت رفاعه بن رافع الزرقی رضي الله عنه چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله د صحابو څڼي وو ويلي یې دي چې یو سري راغي او رسول الله صلی الله علیه و آله جمات (مسجد) کې تشریف فرما وو نو نبی صلی الله علیه و آله ته یې نژدې مونځ وکړو بیا نبی صلی الله علیه و آله ته واپس راغي نو نبی صلی الله علیه و آله ورته وفرمائیل چې خپل مونځ راوگرځوږه بې شکه تا مونځ نه دي کړي نو هغه سري نبی صلی الله علیه و آله ته ويلي چې اي دالله تعالی رسول ماته وښايه څنگه یې وکړم نبی صلی الله علیه و آله ورته وفرمائیل چې کله ته قبلي ته مخامخ شي نو تکبیر وکړه بیا ام القرآن یعنې سورت فاتحه ولوله بیا دي چې څه خوبه یې هغه ولوله نو کله

(۱) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۱۸ باب من ترک القراءة لی صلاحه، مسند احمد ج ۳ ص ۳۰، صحیح ابن حبان کتاب الصلوة ج ۲ ص ۱۲۰ رقم ۷۸۷؛ مسند ابی یعلی ج ۲ ص ۲۱۷ ولم الحلیث ۲۳۶. (۱۲۱۰).
(۲) مسند احمد ج ۲ ص ۳۴۰.

چې ته رکوع کوي نو ورغوي خپلو په زنگونو باندې کیده او شاخوره او هوار کړه او په اطمینان او آرام سره رکوع وکړه نو کله چې ته سر راپورته کړي نو شا او ملا نیغه کړه ترڅو پوري چې هدو کي خپلو بندونو ته ورسېږي او کله چې ته سجده کوي نو په اطمینان او آرام سره سجده وکړه نو کله چې ته سر راپورته کړي نو په گس او چپ پتون باندې کینه بیا په هر رکعت کې دغه کار کوه... د دې حدیث روایت احمد رحمه الله کړي دي او اسناد یې حسن دي.

مسئله الباب : په مونځ کې خو مطلق قرأت فرض دی لیکن خاص دسوره فاتحې په فرضیت کې اختلاف دي :

(۱) داثمه ثلاثه رحمه الله په نزد سوره فاتحه فرض ده.

(۲) دامام ابو حنیفه رحمه الله په نزد سوره فاتحه او ضم دسورت یو حکم دي یعنې دواړه واجب دي که مطلق قرأت یې او کړو نو مونځ یې کیږي البته دیو په پرېخودلو سره پرې سجده سهو لازمیږي.

داثمه ثلاثه رحمه الله مضبوط دلیل :

۱... حدیث دعباده رحمه الله : "لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ".

۲... حدیث دابوهریره رحمه الله او دعائشه رحمه الله : "مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِيَ جَدَاجٌ".

دامام ابو حنیفه رحمه الله دلیل :

۱... حدیث دابو سعید رحمه الله : "أَمْرُكَ أَنْ تَقْرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَمَا كَيْسَرُ" په دې کې سوره فاتحه او "ماتیسر" یعنې ضم دسورت ددواړو ویل په یو درجه کې لازم ګرځولې شوي دي.

۲... درفاعه رحمه الله حدیث یعنې حدیث مسیئ الصلاة : "لَمْ أَقْرَأْ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ لَمْ أَقْرَأْ بِفَاتِحَتِهِ" په دې کې هم د مونځ طریق دحضور ﷺ په ژبه دا ښودل شوي ده چې دسوره فاتحې نه پس هم څه ویل واجب دي فان الامر للوجوب لهذا په دواړو کې فرق کول صحیح نه دي.

اثمه ثلاثه رحمه الله ته جواب :

۱. دعباده رحمه الله دحدیث الفاظ په مختلف روایتونو کې مختلف وارد شوي دي، مثلاً : "بفاتحة الكتاب فصاعداً"، "بفاتحة الكتاب وسورة"، "بفاتحة الكتاب وهيئاً" وغيره، حاصل دتولو همدغه دي چې سوره فاتحه اودې سره یوڅو آیتونو نه لوستلو والا مونځ نه کېږي، دفساد صلاة مدار صرف دسوره فاتحې په نه لوستلو باندې نه دي بلکې دفاتحې او سورت دواړو باندې دی.

۲. حدیث دابو هریره رضی اللہ عنہ او عائشی رضی اللہ عنہا کہی "خدا ج" پہ معنی دناقص دی، او پہ کوم مونخ کی چہ واجب پاتہ شی ہغہ یقینا ناقص او واجب الاعادہ دی ددہنہ دسورہ فاتحہ فرضیت نہ ثابتہ پری.

بَابُ فِي الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ

باب د امام پسی د قرات پہ بارہ کی دی

{۲۵۲} عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِقَاتِحَةِ الْكِتَابِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَكَذَلِكَ حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ وَكَاتِبَةَ رضی اللہ عنہا أَنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم فِي الْإِسْتِغْلَالِ بِهَذِهِ الْأَحَادِيثِ نَكَّرَ. (۱)

ترجمہ: دا باب د امام پسی د قرات پہ بارہ کی دی: او د عبادہ ابن الصامت رضی اللہ عنہ نہ روایت دی ہغہ ويلي دي چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائي دي چہ د ہغہ چا مونخ نشہ چہ ہغہ د فاتحہ سورت نوي لوستلي. د دي حدیث روایت شیخینو کري دي او د حضرت ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ او د حضرت عائشی رضی اللہ عنہا حدیث تیر شوي دي. نیموي رحمۃ اللہ علیہ ويلي دي چہ پہ دي احادیثو باندی د استدلال پہ بارہ کی نظر او اعتراض دي.

{۲۵۳} وَعَنْهُ قَالَ نُنَا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ فَقَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فَتَقَلْتُ عَلَيْهِ الْقِرَاءَةَ فَلَمَّا قَرَأَ قَالَ لَكُمْ تَقْرَءُونَ خَلْفَ إِمَامِكُمْ قُلْنَا نَعَمْ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لَا تَفْعَلُوا إِلَّا بِقَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَإِنَّهُ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِهَا رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالبُخَارِيُّ فِي جُزءِ الْقِرَامَةِ وَآخَرُونَ قَالَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم فِيهِ مَكْحُولٌ وَهُوَ يَدْرُسُ رَوَاهُ مُعْتَمِدًا وَقَدْ انْصَرَفَ فِي إِسْنَادِهِ وَمَعَ ذَلِكَ قَدْ تَفَرَّدَ بِذِكْرِ مَخْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ عَنْ عُبَادَةَ فِي طَرِيقِ مَكْحُولٍ مُعْتَمِدًا بِنِ إِسْحَاقَ وَهُوَ لَا يَحْتَجُّ بِمَا انفَرَدَ بِهِ فَالْحَدِيثُ مَعْلُومٌ بِقِلَّةِ وَجْهِهِ. (۲)

ترجمہ: حضرت عبادہ بن صامت رضی اللہ عنہ ويلي دي چہ مونہ د سحر پہ مانہ کی د رسول اللہ

(۱) بخاری کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۳ باب وجوب القراءة الامام والمأموم، مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۹ باب وجوب القراءة الفاتحة في كل ركعة... الخ.

(۲) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۱۹ باب من ترك القراءة في صلوة، ترمذی ابواب الصلوة ج ۱ ص ۵۷ باب ماجاء في صلوة الا بلفظة الكتاب، جزء القراءة للبخاري ص ۸.

ﷺ پسي و نو په رسول الله ﷺ باندې قرأت درون شونو کله چې د مانځه نه فارغ شو وي فرمائښ چې بنايي چې تاسي د خپل امام پسي قرأت وايي مونږ وويل : چې هو اي دالله رسوله هغه و فرمائښ چې د قرأت فعل مه کوئ خو ولي د فاتحي قرأت کوئ ځکه چې شان د خبري دا دي نشته مونږ د هغه چا د پاره چې د فاتحي قرأت يې نه وي کړي . د دي حديث روايت ابو داود او ترمذي کړي او د قرأت په جزه کې بخاري کړي او اخرونو کړي .

نيموي رحمه الله ويلي دي چې د دي روايت په سند کې مکحول دي او هغه به تدليس کاوه او دده نه دغه روايت معنعن نقل شوي او هغه د ده په اسناد کې مضطرب هم دي او د دي سره سره د مکحول په سند کې دا حديث د حضرت عباد نه په نقل کولو کې د محمود بن ربيع ذکر قطعواخي محمد بن اسحاق کړي دي او په دي سند کې محمد بن اسحاقواخي دي په دي حديث سره استدلال نشي کيدي نو دا حديث په دريؤ طريقو او و جو هو سره معلول دي .

{٢٥٢} وَعَنْ تَافِعِ بْنِ مَحْمُودٍ بْنِ رَيْمِجٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَبْطَأَ عِبَادَةٌ عَنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ فَأَقَامَ أَبُو نُعَيْمٍ الْمُؤَذِّنَ الصَّلَاةَ فَيَمْلِكُ أَبُو نُعَيْمٍ بِالنَّاسِ وَأَقْبَلَ عِبَادَةٌ وَأَنَا مَعَهُ حَتَّى صَفَعْنَا خَلْفَ أَبِي نُعَيْمٍ وَابُو نُعَيْمٍ يَجْهَرُ بِالْقِرَاءَةِ فَجَعَلَ عِبَادَةٌ يَقْرَأُ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْتُ لِعِبَادَةٍ سَبْعَتِكَ تَقْرَأُ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ وَابُو نُعَيْمٍ يَجْهَرُ قَالَ أَجَلٌ صَلَّى يَنَارُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْضَ الصَّلَوَاتِ الَّتِي يَجْهَرُ فِيهَا الْقِرَاءَةُ قَالَ فَالْتَمِسْتُ عَلَيْهِ الْقِرَاءَةَ فَلَمَّا انْصَرَفَ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ هَلْ تَقْرَأُونَ إِذَا جَهَرْتُ بِالْقِرَاءَةِ فَقَالَ بَعْضُنَا إِنَّا لَنَصْنَعُ ذَلِكَ قَالَ لَا تَفْعَلُوا وَأَنَا أَقُولُ مَا لِي يَنَارُ عَنِّي الْقُرْآنَ فَلَا تَقْرَءُوا بِشَيْءٍ مِنَ الْقُرْآنِ إِذَا جَهَرْتُ إِلَّا بِأَمْرِ الْقُرْآنِ رواه ابو داود والنسائي والبخاري في جزء القراءة و

خلق العمال العباد و آخرون وفيه مستور . (١)

ترجمه : تافع بن محمود بن ربيع الانصاري رضى الله عنه ويلي دي چې حضرت عبادۀ ﷺ دسحر د مانځه نه روسته شو . نو ابو نعيم مؤذن مانځه ته ودریده ابو نعيم خلکو ته مونږ کاوه او عبادۀ ﷺ راغلي او زه ورسره وم تردې پوري چې مونږ د ابو نعيم پسي صفونه جوړ کړ او ابو نعيم په جهر سره قرأت کاوه نو عبادۀ د فاتحي په لوستلو شروع وکړه نو کله چې د مانځه نه فارغ شو ما

(١) ابو داود کتاب الصلوة ج ١ ص ١١٩ باب من ترک القراءة في صلواته ، لسانى کتاب الاصلاح ج ١ ص ١٢٦ باب قراءة ام القرآن خلف الامام لهما جهر به الامام ، جزء القراءة للبخاري ص ٢٢ برقم ٣٣ .

عباده ته وويل چې ستا نه ما په داسي حال کې د فاتحي قرات واورېده چې ابو نعيم په جهر سره قرات لوسته عباده (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) وويل چې هو مونږ د نبی کریم ﷺ پسي ځيني داسي مونږ نه ادا کړي دي چې په هغې کې په زوره قرات لوستلي شو نو په هغه ﷺ باندې قرات کړو کړي شو کله چې د مانځه نه فارغ شو نو مونږ ته يې مخ مبارک راوگرځاوه نو وي ويل ايا کله چې زه په جهر سره قرات کوم تاسي ته تاسو هم قرات کوئ نو زمونږ بعض کسانو وويل چې بې شکه مونږ دا کار کوو نبی ﷺ و فرمائل چې داسي مه کوئ زه وایم چې څه دي مالره چې ما سره په قران کې جگړه کوي د قران مجید ځيني يوشمېر مه لولئ کله چې زه په جهر سره قرات کوم مگر خو سورت فاتحه لولئ. د دې حديث روايت ابو داؤد او نسائي کړي او بخاري د قرات په جزء او په خلق افعال العباد کې روايت کړي.

قال النيسوي إن حديث عبادة بن الصامت في التباس القراءة قد روي بوجهين ضعيفين .
ترجمه: امام نيسوي رحمه الله ويلي دي چې د حضرت عباده (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) حديث د قرات د التباس په باره کې په ډيرو لارو سره روايت شوي دي او ټولي لاري ضعيفي دي .

{ ۲۵۵ } وَعَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى بِأَصْحَابِهِ فَلَمَّا قَفَى صَلَاةً أَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ فَقَالَ أَتَقْرَأُونَ وَفِي صَلَاتِكُمْ خَلْفَ الْإِمَامِ وَالْإِمَامُ يَقْرَأُ فَسَكْتُوا فَقَالَ لَأَنَّ مَرَاتٍ فَقَالَ قَائِلٌ أَوْ قَائِلُونَ إِنَّا لَنَفْعَلُ قَالَ فَلَا تَفْعَلُوا وَلِيَقْرَأُ أَحَدُكُمْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فِي نَفْسِهِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي جُزْءِ الْقِرَاءَةِ وَآخَرُونَ وَاعْلَمِ الْبَيْهَقِيُّ بِأَنَّ هَذِهِ الطَّرِيقَ غَيْرَ مَحْفُوظَةٍ .^(۱)

ترجمه: ابی قلابه رحمه الله د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت کړي چې نبی کریم ﷺ خپلو اصحابو ته مونځ وکړ چې کله يې مونځ ادا کړو نو صحابه وکړاوه ته يې مبارک مخ راوگرز او نو وي فرمائل چې ايا تاسي د امام پسي په خپل مانځه کې قرات لولئ نو دوي چپ شول نو نبی ﷺ دري ځله دغه وينا وکړه نو يو اويا ډيرو کسانو وويل چې خامخا مونږ دغه کار کوو نبی ﷺ و فرمائل چې داسي مه کوئ ودي لولي يو ستاسي د فاتحي سورت په خپل زړه کې. د دې حديث روايت د قرات په جزء کې بخاري کړي دي او اخرونو کړي او بيهقي دغه روايت معلول گڼلې دي په دې وجه چې دغه طريقه غير محفوظ ده.

(۱) جزء القراءة للبخاري ص ۲۳ برقم ۳۵، سنن الكبرى للبيهقي كتاب الصلوة ج ۲ ص ۱۶۶ باب من قال لا يقرأ خلف الإمام على الاطلاق .

(۲۵۶) وَ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَكُمْ تَقْرَمُونَ وَالْإِمَامُ يَقْرَأُ مَوْكِبِينَ أَوْ ثَلَاثًا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَنَفْعَلُ قَالَا لَا تَفْعَلُوا إِلَّا أَنْ يَقْرَأَ أَحَدُكُمْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ ضَعِيفٌ (۱).

ترجمه : او ابی قلابی د محمد بن ابی عائشه نه او هغه د نبی ﷺ د اصحابو د یو سړي نه روایت کړي دي ویلي یې دي چې رسول الله ﷺ فرمائي دي کيډي شي چې امام قرأت لولي تاسي هم قرأت لولی دغه خبره یې دوه ځلي یا درې ځلي و فرمائله هغوي وویل چې ای دالله رسوله مونږ خامخا په تحقیق سره دغه کار کوو نبی ﷺ و فرمائل چې تاسي دا کار مه کوئ مگر چې یو کس تاسي نه د فاتحي سورت لولي . دغه حدیث احمد او نورو محدثینو روایت کړي او اسناد یې ضعیف دي .

(۲۵۷) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأَمْرِ الْقُرْآنِ فَفِي خَدَاجٍ ثَلَاثًا غَيْرُ تَامٍ فَقِيلَ لِأَبِي هُرَيْرَةَ إِنَّا لَكُونُ وَرَاءَهُ الْإِمَامِ فَقَالَ اقْرَأْ بِهَا فِي نَفْسِكَ قَالِي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نَصْفَيْنِ وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى حَمْدِي عَبْدِي وَإِذَا قَالَ أَلُوْهُنَا الرَّحِيمِ قَالَ أَلُوْهُنَا عَبْدِي وَإِذَا قَالَ مَالِكُ يَوْمَ الدِّينِ قَالَ مَجْدِي عَبْدِي وَإِذَا قَالَ إِيَّاكَ تَعْبُدُ وَإِيَّاكَ تَسْتَعِينُ قَالَ هَذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ وَإِذَا قَالَ إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ هَذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۲).

ترجمه : د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې نبی کریم ﷺ فرمائي دي چې څوک مونږ وکړي او په دي کې د فاتحي سورت ونه وايي نو دغه مونږ ناقص دي درې ځله یې و فرمائل چې دغه مونږ ناقص دي ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته چا وویل چې مونږ د امام نه روسته یو نو هغه ورته وویل چې په خپل زړه کې یې لوله څکه چې ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دي چې

(۱) مسند احمد ج ۵ — ۶۰.

(۲) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۶۹ باب وجوب القراءة في كل ركعة .

فرماښل يې چې سورت صلاة يعنې سورت فاتحه څما او څما د بنده تر مينځ تقسيم کړي شوي نيمه شوي ده او څما د بنده د پاره هغه څه دي چې غوښتي يې دي نو کله چې بنده ووايي چې الحمد لله رب العالمين نو الله تعالى وفرمايې چې څما بنده څما شأ، وييله او کله چې بنده الرحمن الرحيم ووايي نو الله وفرمايې چې څما بنده څما صفت وکړ او کله چې بنده مالک يوم الدين ووايي نو الله تعالى وفرمايې چې څما بنده څما لويې بيان کړه او کله چې بندي اياک لعبد وياک نستعين ووايي نو الله تعالى وفرمايې چې دا څما او څما د بنده تر منځ ده او کله چې بنده ووايي چې اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين ائمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين، الله تعالى وفرمايې چې دا څما د بنده د پاره دي او څما د بنده د پاره هغه څه دي چې هغه يې سوال کړي دي.

{۲۵۸} وَ عَنْهُ قَالَ إِذَا قَرَأَ الْإِسْمَ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ فَاقْرَأْ بِهَا وَاسِيقْهُ فَإِنَّهُ إِذَا قَالَ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ الْمَلَائِكَةُ آمِينَ مَنْ وَافَقَ ذَلِكَ قَبْلُ أَنْ يَسْتَجَابَ بِهِمْ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي جُزءِ الْقِرَاءَةِ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۱).

ترجمه: او د حضرت ابو هريره رضي الله عنه روايت دي هغه ويلي دي چې کله امام امر القرآن يعنې سورت فاتحه لولي نو ته يې هم ولوله او د هغه نه وړاندي او مخکې شه يې شکه شان دا دي چې کله هغه ولا الضالين ووايي ملائکې امين ووايي د چا امين چې د ملائکو د امين سره موافق شي وړ او لائقه ده چې د هغو دعا قبوله شي. د قرأت په جزء کې بخاري د دي حديث روايت کړي دي او اسناد يې حسن دي.

قال النيموي وفي الباب آثار أخر عن الصحابة رضي الله عنهم.

ترجمه: نيموي رحمه الله ويلي دي چې په باب کې د صحابه و نه نور اثار هم شته.

مسئلة الباب:

امام پسي د قرأت حکم

(۱) د امام شافعي رحمه الله په نزد د راجع قول په بناء باندې قرأت د فاتحې خلف الامام پسي فرض ده که جهري مونځ وي او که سري.

(۲) باقي ائمه ثلاثه رَحِمَهُمُ اللّٰهُ دقرأت خلف الامام فرض كيدو باندې خو متفق نه دي ، البته ددوي په نزد په دې كې خه لېشان تفصيل دي :

۱. دامام مالك رَحِمَهُمُ اللّٰهُ او دامام احمد رَحِمَهُمُ اللّٰهُ په نزد په جهري مونځ كې قرأت مكروه دې او په سري كې ددواړو نه صرف جائز يا جائز مع الاستحباب مروي دې .

۲. دامام ابو حنيفه رَحِمَهُمُ اللّٰهُ په نزد قرأت خلف الامام مطلقا جائز نه دې ، بلكې دراجع قول مطابق جهري او سري هر قسمه مونځ كې قرأت خلف الامام مكروه تحريمي دي .

دامام شافعي رَحِمَهُمُ اللّٰهُ دليل :

د باب ټول احاديث د حضور صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دليلونه دي ، د كوم چې اجمالي بيان دادې :

۱. دعباده رَحِمَهُمُ اللّٰهُ حديث : " لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِقَاتِحَةِ الْكِتَابِ " په دې كې " صلاة " عام دې جهريه وي او كه سريه ، فرض وي يا نفل او د " من " نه عموم مصلی طرفته اشاره ده ، كه منفرد وي يا امام ، يا مقتدي يعنې دچا هم هيڅ يو مونځ بغير دسوره فاتحي نه بغير صحيح نه دې ، لهذا خلف الامام فرضيت ثابت شو .

۲. دعباده رَحِمَهُمُ اللّٰهُ حديث كوم كې چې دسحر په مونځ كې اختلاط قرأت على النبي صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذكر دې او ددې په آخر كې د حضور صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داصريح ارشاد دې : " لَا تَكْفُلُوا إِلَّا بِقَاتِحَةِ الْكِتَابِ " په جهري مونځ كې هم دمقتدي لپاره دسوره فاتحي استثناء كړې شوې ده .

۳... دابوهريره رَحِمَهُمُ اللّٰهُ حديث موقوفا : " إِذَا قَرَأَ الْإِمَامُ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ فَاقْرَأْ بِهَا وَاسْبِقْهُ " .

۴... د عمر رَحِمَهُمُ اللّٰهُ ، علي رَحِمَهُمُ اللّٰهُ ، او دابن عباس رَحِمَهُمُ اللّٰهُ عمل .

بَابُ فِي تَرْكِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي الْجَهْرِيَّةِ

دباب دې په جهري مونځونو كې امام پسي دقرأت نه كولو په بيان كې

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ .

ترجمه : او چې كلا قرآن اولوستلې شي نو هغه په غور سره واوري او چپ اوسئ ، كيداى شي چې برتاسو رحم او كړې شي :

(۲۵۱) عَنْ أَبِي مُوسَى رَحِمَهُمُ اللّٰهُ قَالَ عَلِمْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ

قُلِيَوْمَكُمْ أَخَذْتُمْ وَإِذَا قَرَأَ الْإِمَامُ قَانَصِتُّوا رواه احمد ومسلم وهو حديث صحيح (۱۰).

ترجمه: په جهري مانځه کې د امام پسي د قرات د پريخودولو باب: الله تعالى فرمايلي او کله چې قرآن کریم لوستلي شي نو غوږ ورته کيږي او چپ شى دې د پاره چې په تاسو باندې رحم وکړي شي. ابو موسي رضي الله عنه ويلي دي چې مونږ ته رسول الله صلی الله علیه و سلم تعليم را کاوه فرمائلي يې دي چې کله تاسو مانځه ته اراده وکړئ نو امامت دي وکړي تاسو ته يو ستاسي او کله چې امام قرات کوي نو چپ اوسئ. د دې حديث روايت احمد او مسلم کړي دي او دغه حديث صحيح دي.

{۳۶۰} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَلَا

كَبِيرَ فِكْرٍ وَأَوْ إِذَا قَرَأَ قَانَصِتُّوا رواه الخمسة الا الترمذي وهذا حديث صحيح (۱۱).

ترجمه: حضرت ابو هريره رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمائلي دي چې بې شکه امام د دې د پاره مقرر کړي شوي دي چې اقتداء ورپسي وشي نو کله چې امام نکبير وکړي نو تاسو هم تکبير ووايي او کله چې امام قرات کوي نو تاسو چپ شي. د دې حديث روايت پنځو محدثين کړي دي خو ولي ترمذي نه دي روايت کړي او دا حديث صحيح دي.

{۳۶۱} وَ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ أُكَيْمَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يَقُولُ

صَلَّى النَّبِيُّ صلی الله علیه و سلم بِأَصْحَابِهِ صَلَاةً نَقْنُقُ أَنَّهَا الصُّبْحُ فَقَالَ هَلْ قَرَأَ مِنْكُمْ أَحَدٌ قَالَ رَجُلٌ أَنَا قَالَ

إِنِّي أَقُولُ مَا لِي أَنَا عَ الْقُرْآنَ رواه ابن ماجه واستاده صحيح (۱۲).

ترجمه: د سفيان بن عيينه نه روايت دي هغه د زهري نه روايت کړي او هغه د ابن اكيمة نه روايت

کړي هغه ويلي دي چې ما د ابې هريره رضي الله عنه نه اورېدلي دي چې ويل به يې چې نبې عليه السلام

اصحابو ته مونځ وکړ مونږ گمان کوو چې دغه مونځ د سحر مونځ و نو نبې عليه السلام وفرمائلي چې ايا

يو کس د ستاسي نه قرات لوستلي دي يو سري وويل چې قرات ما لوستي دي رسول الله صلی الله علیه و سلم

وفرمائلي چې زه وایم چې څه دي ما لره چې ما سره په قرآن کریم جگړه کولي شي. د دې حديث روايت ابن ماجه کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

(۱) مسند احمد ج ۳ — ۴۱۶، مسلم کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۷۴ باب الشاهد في الصلوة.

(۲) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ — ۸۹ باب الامام ليعلي من لعود، نسائي کتاب الافلاح ج ۱ — ۱۴۶ باب لا يهل قوله اذا لم يقرأ القرآن، ابن ماجه ابواب الصلوة — ۶۱ باب اذا قرأ الإمام فأنصتوا، مسند احمد ج ۲ — ۳۷۶.

(۳) ابن ماجه کتاب الصلوة — ۶۱ باب اذا قرأ الإمام فأنصتوا.

مسئله الباب : ددې باب د حدیثونو نه ددې خبرې ثبوت ملاوړې چې په جهري مونځونو کې قرأت خلف الاما نه دي کول پکار او همدا قول د امام مالک رحمه الله او د امام احمد رحمه الله دي .
دلالتو باندې یو نظر : امام مالک رحمه الله او امام احمد رحمه الله د باب په احادیثو کې د قرأت امام تشریح په قرأت جهريه سره کوي ، ځکه دا ټول حدیثونه ددوي هم دلیل جوړېږي کماهي للامام أبي حنيفة رحمه الله .

بَابُ فِي تَرْكِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي الصَّلَوَاتِ كُلِّهَا

په ټولو مونځونو کې د امام پسي د قرأته د پرېښودلو باب :

{ ۲۶۲ } عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الظُّهْرَ فَجَعَلَ رَجُلٌ يَقْرَأُ خَلْفَهُ سَمِعَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ أَيُّكُمْ قَرَأَ أَوْ أَيُّكُمْ الْقَارِ قَالَ رَجُلٌ أَنَا فَقَالَ كَذَبْتُ أَنْ يَعْصِيَهُمْ خَالَجِيهَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱)

ترجمه : د حضرت عمران بن حصین رضي الله عنه نه روایت دي چې بې شکه رسول اکرم صلى الله عليه وسلم د ماسپښون مونځ کاوه نو یو سړي رسول الله صلى الله عليه وسلم پسي د سمیع اسم ربک الاعلی د سورت قرات شروع کړ نو کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم سلام وگرځاوه وي فرمائل ستاسي کوم کس قرات کاوه او یا کوم کس ستاسي قرات کوونکي و یو سړي وویل چې ما نو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل چې په تحقیق ما گمان کاوه چې ستاسي نه کوم څوک ما سره جگړه کوي . دغه حدیث مسلم روایت کړي دي .

{ ۲۶۳ } وَعَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانُوا يَقْرَءُونَ خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ اخْلَطْتُمْ عَلَى الْقِرَاءَةِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَاسْنَدُهُ حَسَنٌ (۲)

ترجمه : د ابی الاحوص رضي الله عنه نه روایت دي چې عبد الله رضي الله عنه ویلي دي چې خلکو به د رسول الله صلى الله عليه وسلم پسي قرات کاوه نو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمائل چې تاسو په ما باندې قرات

(۱) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۲ باب فی المأموم من جهره بالقراءة خلف امامه .

(۲) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۹ باب القراءة خلف الإمام ، مسند احمد ج ۱ ص ۴۵۱ ، كشف الاستار عن زوائد البراز ج ۱ ص ۲۴۹ باب القراءة ، خلف الإمام برقم ۳۸۸ ، مسند ابی یحیی ج ۸ ص ۲۲۳ رقم ۵۰۰۶ ، مجمع الزوائد ج ۱ ص ۱۱۰ ولسال الميعسى

لجمال احمد وجمال الصبح ، مجمع الزوائد ج ۲ ص ۱۱۰ فستت ولم اجد لي للمعجم الكهر .

ګډوډ کړي. دا حديث طحاوي او طبراني روايت کړي دي.

{٣٦٣} وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ فَقَرَأَ فِي الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةً رَوَاهُ الْحَافِظُ أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ فِي مُسْنَدِهِ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي الْمَوْطَأِ وَطَحَاوِيُّ وَالدَّارِقُطَنِيُّ، اسناده صحيح. (١).

ترجمه: د حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې دچا امام وي نو دامام قرات دهغه قرات دي. دا حديث احمد بن منيع په مسند کې روايت کړي او محمد بن الحسن په موطأ کې روايت کړي او طحاوي او دارقطني روايت کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

{٣٦٥} عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ خَلْفَ الْإِمَامِ فَحَسْبُهُ قِرَاءَةُ الْإِمَامِ إِذَا صَلَّى وَحْدَهُ فَلْيَقْرَأْ قَالَ وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ لَا يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ رَوَاهُ مَالِكٌ فِي الْمَوْطَأِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. (٢)

ترجمه: نافع د حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نه روايت کړي هغه ويلي دي کله چې يو ستاسي نه د امام پسي مونځ کوي نو قرات د امام کافي او بس دي هغه لره او کله چې نوم کسيواخي مونځ کوي نو قرات دي کوي. نافع ويلي دي چې عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د امام پسي قرات نه کاوه. د دي حديث روايت په موطأ کې مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

{٣٦٦} وَعَنْ وَهَبِ بْنِ كَيْسَانَ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ مَنْ صَلَّى رَكْعَةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأَمْرِ الْقُرْآنِ فَلَمْ يَصَلِّ إِلَّا وَرَاءَ الْإِمَامِ رَوَاهُ مَالِكٌ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. (٣)

ترجمه: د وهب بن کيسان نه روايت دي چې هغه د جابر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه اوريدلي دي چې ويل به يې کوم کس چې يو رکعت مونځ وکړي او فاتحه پکې ونه لولي هغه مونځ هم نه دي کړي مګر خو هغه چې امام پسي وي د دي حديث روايت مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړي او اسناد يې صحيح دي.

(١) موطأ امام محمد — ٩٦ باب القراءه ٢ الصلوة خلف الامام، طحاوي كتاب الطهارة ج ١ — ١٣٩ باب القراءه ٢ خلف الامام، دار لطفي كتاب الصلوة ج ١ — ٣٢٣ باب ذكر قوله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ... الخ بغير الا لم ي في تحرير الزملي حاشية نصب الرتبة ج ٢ — ٧ للمؤلف عن مسند احمد بن منيع.

(٢) موطأ امام مالك، كتاب الصلوة — ٦٨ باب ترك القراءه ٢ خلف الامام فيما جهه به.

(٣) موطأ امام مالك كتاب الصلوة — ٦٦ باب ما جاء في ام القرآن، فرمدي ابواب الصلوة ج ١ — ٧١ باب ما جاء في ترك القراءه ٢ خلف الامام اذا جهه بالقراءه ٢، طحاوي كتاب الصلوة ج ١ — ١٣٩ باب القراءه ٢ خلف الامام.

{۳۶۷} وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ أَنَّهُ سَأَلَ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ الْقِرَاءَةِ مَعَ الْإِمَامِ فَقَالَ لَا قِرَاءَةَ مَعَ الْإِمَامِ فِي قِيءٍ رَوَاهُ مُسْلِمٌ فِي بَابِ سُجُودِ التَّلَاوةِ ^(۱).

ترجمه: عطاء بن یسار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د امام سره د قرات په باره کې د زید بن ثابت نه پوښتنه وکړه نو هغه ورته وویل چې د امام پسي په هیڅ شی کې قرات نشته. د دې حدیث روایت د تلاوت د سجدي باب کې مسلم کړي دي.

{۳۶۸} وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مِقْسَمٍ أَنَّهُ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَزَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَجَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالُوا لَا يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي قِيءٍ مِنَ الصَّلَاةِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(۲).

ترجمه: عبدالله بن مقسم د عبدالله بن عمر، زید بن ثابت او د جابر بن عبدالله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه پوښتنه وکړه نو هغو ورته وویل چې په هیڅ یو مانځه کې د امام پسي قرات نشي کولی. طحاوي د دې حدیث روایت کړي او اسناد یې صحیح دي.

{۳۶۹} وَعَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَنْصِتْ لِلْقِرَاءَةِ فَإِنَّ فِي الصَّلَاةِ شُغْلًا وَسَيَكْفِيكَ ذَلِكَ الْإِمَامُ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(۳).

ترجمه: د ابو وائل نه روایت دي چې عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ویلي دي چې د قرات د پاره چې ش په تحقیق په مانځه کې مشغولیت دي او په دې کې ستاسي د پاره امام کافي دي. طحاوي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د دې حدیث روایت کړي دي او اسناد یې صحیح دي.

{۳۷۰} وَعَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَيْتَ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ مُلَأَ قُؤُوهُ لِرَأْيَا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ ^(۴).

ترجمه: د علقمه نه روایت دي چې عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ویلي دي چې کاش چې د هغه چا خوله د خاورو ډکه شوي وي چې څوک د امام پسي قرات کوي. طحاوي د دې حدیث روایت کړي دي او اسناد یې حسن دي.

(۱) مسلم کتاب المساجد ج ۱ — ۱۱۵ باب سجود التلاوة .

(۲) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۵۱ باب القراءة خلف الإمام .

(۳) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۵۰ باب القراءة خلف الإمام ، المجموع الكبير للطبراني ج ۹ — ۳۰۳ رقم ۹۴۱۱ .

(۴) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۵۰ باب القراءة خلف الإمام .

{۲۸۱} وَ عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ قَالَ لَابِنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَقْرَأُ وَالْإِمَامُ بَيْنَ يَدَيَّ فَقَالَ لَا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ
اسناده حسن.

ترجمه: ابي جمره ويلي دي چې ما ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته وويل په داسي حال کې چې امام ځمپه
مخ کې وي زه قرأت ولولم نو هغه جواب ورکړ چې نه ، طحاوي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د دي حديث روايت کړي دي
او اسناد يې حسن دي .

{۲۸۲} وَ عَنْ كَثِيرِ بْنِ مَرْثَةَ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفِي كُلِّ صَلَاةٍ
قُرْآنٌ قَالَ نَعَمْ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ وَجَبَ هَذَا فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَا كَثِيرُ وَ أَتَا إِلَى جَنْبِهِ لَا أَرَى
الْإِمَامَ إِذَا أَمَرَ الْقَوْمَ إِلَّا قَدْ كَفَّاهُمْ رَوَاهُ الدَّارِقُطِيُّ وَ الطَّحَاوِيُّ وَ أَحْمَدُ وَ اسناده حسن وَ فِي الْبَابِ آثَارُ
التَّابِعِينَ وَ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمُ أَجْمَعِينَ (۲۰)

ترجمه: كثير بن مره د ابي الدرداء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت کړي چې يو سړي پاڅيده نو وي ويل چې اي
دالله رسوله ايا په هر مانځه کې قرأت دي نو ويې فرمائېل چې هو نو د قوم د جملي نه يو کس وويل
چې دا واجب دي نو ابو داؤد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې زه د هغه په خوا کې وم اي كثيره د امام د پاره زه
داسي فکر کوم چې کله يې امام قوم ته جمع ورکوي او امامت يې کوي امام دوي د پاره بس او
کافي دي د دي حديث روايت الدارقطني ، طحاوي او احمد کړي او اسناد يې حسن دي او په باب
کې د تابعينو اثار هم شته .

د قرأت خلف الامام په مسئله کې د امام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دلائلو باندې يو نظر:

د احنافو دليلونه : (۱) د احنافو اولنې او قوي دليل دالله دا قول دي (واذا قرأ القرآن فاستمعوا له وانصتوا لعلکم ترحمون) د قرآن کریم دغه مبارک ایت د قرآن کریم د تلاوت په وخت
کې د اوریدو او دچپ والي په وجوب باندې صریح نص دي لهذا چې کله هم امام قرأت کوي نو
دوجوب استماع حکم به متوجه وي او قرأت خلف الامام به ممنوع او مکره ولې شي .

(۱) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۵۰ باب القراءة خلف الإمام .

(۲) دار لقطني کتاب الصلوة ج ۱ — ۳۳۲ باب ذکر قوله ﷺ من كان له امام ... الخ ، طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ —

۱۳۸ باب القراءة خلف الإمام ، مسند احمد ج ۶ — ۲۳۸ .

ابن جرير طبري ويلي دي چې ابن مسعود رضي الله عنه مونږ وکړ نو د څو کسانو نه يې د امام سره قرأت واوريده نو کله چې فارغ شو نو وي ويل چې ايا ستاسي د پوهيدو وخت نه دي راغلي او يا ستاسي د پاره د سوچ او فکر کولو وخت نه دي راغلي چې په دې ايت کې فکر وکړئ (اذا قرأ القرآن فاستمعوا له وانصتوا) کما امرکم الله . لکه چې څنگه تاسي ته الله امر کړي دي .

۲... حديث د ابو موسی اشعري رضي الله عنه او د ابو هريره رضي الله عنه مرفوعا : " وَإِذَا قَرَأَ الْإِمَامُ فَانصِتُوا " .

۳... د جابر رضي الله عنه حديث : " مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ فَقَرَأَ الْإِمَامُ لَهُ قِرَاءَةً " په دې کې قاعده کليد بيان کړې شوه چې مقتدي د امام پسي ولې چې وي ځکه چې د امام قرأت دمقتدي قرأت دې ځکه مقتدي ته د قرأت ضرورت نشته .

۴... د جابر رضي الله عنه حديث موقوفا : " مَنْ صَلَّى رَكْعَةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأَمْرِ الْقُرْآنِ فَلَمْ يَصِلْ إِلَّا رِوَاءَ الْإِمَامِ " په دې کې صراحة د قرأت خلف الامام نه ممانعت دې .

۵. حديث د عمران بن حصين رضي الله عنه ، ابن مسعود رضي الله عنه ، عبدالله بن عمر رضي الله عنه ، زيد بن ثابت رضي الله عنه ، ابو الدرداء رضي الله عنه ، وابن عباس رضي الله عنه موقوفا . دې حضراتو به د قرأت خلف الامام نه منع کوله .

د امام شافعي رحمه الله د دلائلو جواب :

۱... د عباده رضي الله عنه حديث " لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ " نه څو جوابانو کړې شوي دي :

(الف) کلمه د "من" په ټولو ځايونو کې عام نه وي ، په قرآن کریم کې دي (ويستغفرون لمن في الارض) دلته بالاتفاق "من في الارض" نه اهل ايمان مراد دي ځکه چې کافرانو لپاره فرستې دمغفرت دعاگانې نه غواړي که چرته "من" عام هم اومنلې شي نو د قرآن کریم آيت او دنورو احاديثو دوجې نه به قرأت دفاتحې حکم لره د امام او منفرد سره مخصوص منو ځکه چې د جابر رضي الله عنه حديث "من كان له امام فقرأه الإمام له قراءة" نه د امام قرأت کول دمقتدي قرأت کول دي ددې دوجې نه امام احمد رضي الله عنه فرمايي "هذا اذا كان وحده" .

(ب) د عباده رضي الله عنه حديث مذکور د امام بخاري او د امام مسلم رضي الله عنه روايت کرده دي او دمسلم په يو روايت کې بفاتحة الكتاب نه پس ورسره "فصاعدا" اضافه دې يعنې د سورة نه علاوه يو بل سورت هم پکار دي ، ددواړو حکم يو کيدل پکار دي ځکه چې کله شوافع رضي الله عنه سورت ملاوولو

لره د مقتدي لپاره لازم نه گڼي نو سوره فاتحي لره هم همداسي گڼل پکار دي .

(د) که يو کس امام لره در کوع په حالت کې بيا مومي او بغير له قرات نه صرف قيام او رکوع او کړي نو د ټولو په نزد دده دغه رکعت او شو حالانکه ده خو سورت فاتحه نه ده لوستلې ، معلومه شوه چې د امام اقتداء د قرات په سقوط کې څه اثر ضرور دي .

۲... د عبادۀ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حديث ” لَا تَفْعَلُوا إِلَّا بِقَائِمَةِ الْكِتَابِ ” د دريو وجوهاتو په بناء باندې معلول دي :

(۱) دده يو راوي مکحول دي کوم چې مدلس دي ، هغه دي حديث لره ” عن عن ” سره نقل کړي . حال دا چې قاعده ده چې د مدلس عن عن والاروايت غير مقبول دي تر څو چې دخپل شيخ نه پخپله حديث اوريدو وضاحت اونکړي . (نزهة النظر، ص: ۸۲)

(۲) ددې حديث په سند کې اضطراب دي : ۱- مکحول عن عبادۀ بن الصامت رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . ۲- مکحول عن نافع بن محمود عن عبادۀ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . ۳- مکحول عن محمود عن عبادۀ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . ۴- مکحول عن ابي نعيم أنه سمع عبادۀ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ .

داضطراب في السند نه حديث ضعيف کيږي .

(۳) د مکحول په شاگردانو کې د عن عبادۀ سند سره محمد بن اسحاق متفرد دي او د محمد بن اسحاق متفرد سند سره استدلال نه کيږي .

۳... د شوافع په نورو دلائلو باندې د مصنف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کلام پخپله واضح دي .

بهر حال د عبادۀ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حديث مذکور په دي قرات خلف الامام په مسئله کې د شوافعو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ (ومن تبعهم من غير المقلدين) يو مهم دليل بلکې اصل الاصول دي ليکن ددې حال تاسو او کتو چې د علتنو دوجې نه د حسن درجې ته هم اونه رسيډو ، ليکن ددې په مقابله کې احناف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ ومن معهم من الجمهور دلائل دومره واضح او صريح دي چې په دي باندې نور کلام شي کيداي .

بَابُ تَأْمِينِ الْإِمَامِ

د امام د آيين ويلو باب :

{۲۴} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمِّنُوا فَإِنَّهُ مِنَ

وَأَقْرَأَ آمِينَ تَامِينَ الْمَلَائِكَةُ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَاهُ الْجَمَاعَةِ^(۱)

ترجمه : د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول كريم صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې كله امام امين ووايي نو تاسو هم امين ووايي په تحقيق شان دا دي د چا امين بهي د ملائكو د امين سره موافق او برابر شي نو مخكې ټول گناهونه به ورته معاف كړي شي ، جماعه د دي حديث روايت كړي دي .

{۲۷۴} وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا آمِينَ فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلَهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَاهُ الْبَغَارِيِّ وَلِلسُّلَمِ نحوه^(۲)

ترجمه : د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول كريم صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې كله امام امين ووايي نو تاسو هم امين ووايي په تحقيق شان دا دي د چا امين بهي د ملائكو د امين سره موافق او برابر شي نو مخكې ټول گناهونه به ورته معاف كړي شي . بخاري او مسلم او نور د دي حديث روايت كړي دي .

{۲۷۵} وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَنَا فَبَيْنَ لَنَا شُكُّنَا وَعَلَيْنَا صَلَاتُنَا فَقَالَ إِذَا صَلَّيْتُمْ فَأَقْبِمُوا مُقُوفَكُمْ ثُمَّ لِيُؤْتِكُمْ أَحَدُكُمْ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا قَالَ غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا آمِينَ يَحْبِبُكُمْ اللَّهُ وَاهُ الْمَسْلَمِ^(۳)

ترجمه : په يواوړد حديث كې ابو موسى اشعري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويلي دي چې مونږ ته رسول الله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خطبه ولوستله او مونږ ته بهي زموږ سنت بيان كړه او مونږ ته بهي زموږ د مانځه باره كې نږدونه وكړه نو وي ويل كله چې تاسو مونږ كوي نو خپل صفونه برابر كړئ بيا دي تاسي ته ستاسي يو كس امامت وكړي كله چې هغه تكبير ووايي نو تاسو هم تكبير ووايي او كله چې هغه غدير

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۸ باب جهرا الامام بالتأمين ، مسلم كتاب الصلوة ص ۱۷۶ باب التسبيح والتمجيد والتأمين ، لرمزي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۵۸ باب ماجاء في فضل التأمين ، ابرود كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۳۵ باب التأمين وراء الامام ، نسائي كتاب الاصلاح ج ۱ ص ۱۲۷ باب جهرا الامام بتأمين ، ابن ماجه كتاب الصلوة ص ۶۱ باب التمجيد بتأمين ، مسند احمد ج ۲ ص ۲۵۹ ، (۲) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۸ باب جهرا الامام بالتأمين ، مسلم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۶ باب التسبيح والتمجيد والتأمين ، (۳) مسلم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۶ باب التمسيد في الصلوة .

المغضوب عليهم ولا الضالين ووايي نو تاسو آمين ووايي الله به تاسي سره محبت وافرمايي. د دي حديث روايت مسلم كړي دي.

{۲۷۶} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ غَيْرُ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا آمِينَ وَآنَ السَّلَاطَةِ تَقُولُ آمِينَ وَأَنَّ الْإِمَامَ يَقُولُ آمِينَ فَمَنْ وَافَقَ تَامِيْنُهُ تَامِيْنُ السَّلَاطَةِ غُفِرَ لَهُ مَا قَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ (۱)
توجهه : او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې كله امام غير المغضوب عليهم ولا الضالين ووايي نو تاسي آمين ووايي او په تحقيق سره ملائكي آمين ووايي او بي شكه امام آمين ووايي نو چې د چا آمين د ملائكو د آمين سره برابر او موافق شي ده ته به مخكښي گناهونه وبخل شي. د دي حديث روايت احمد، نسائي او الدارمي كړي او استاذ يې صحيح دي.

د كلماتو تحقيق:

”آمين“ اسم فعل په معني د استجب (قبليدلو سره).
مسئله الباب : آمين ويل د جمهور په نزد مستحب يا سنت دي ، البته دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ شافعي او احمد رَضِيَ اللَّهُ په نزد امام ، مفرد او مقتدي ټولو لپاره سنت دي ، ليكن دامام مالك رَضِيَ اللَّهُ په نزد غير امام لپاره سنت دي ، و باب دا خاځي شونه دائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ د قول تائيد كړي دي.

بَابُ الْجَهْرِ بِالتَّامِينَ

په جهر سره د آمين ويلو باب دي:

{۲۷۷} عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَرَأَ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ آمِينَ وَفَعَّ بِهَا صَوْتَهُ رَوَاهُ ابوداود والترمذي وآخرون وهو حديث مضطرب (۲).

(۱) مسند احمد ج ۲ ص ۲۳۳ ، نسائي كتاب الاطلاح ج ۱ ص ۱۲۷ باب جهر الامم وبقين ، حنن طرمي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۷

(۲) ترمذي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۵ باب الصلوة ورواه الامام ، ترمذي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۷ باب جهر الامم وبقين ، حنن طرمي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۷

ترجمه : حضرت وائل ابن حجر رضي الله عنه ويلي دي كله به چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا الضالين ولوسته امين به يې وفرمايه او چت به يې كړ په هني سره اواز خپل د دې حديث روايت ابو داؤد ، ترمذي او آخرونو كړي دي او دا حديث مضطرب دي .

{۲۷۸} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم إِذَا فَرَغَ مِنْ قِرَاءَةِ أَمْرِ الْقُرْآنِ رَفَعَ صَوْتَهُ وَقَالَ آمِينَ رواه الدارقطني والحاكم وفي استاده لين .^(۱)

ترجمه : حضرت ابو هريره رضي الله عنه ويلي دي اوه نبي صلى الله عليه وسلم چې كله به د امر القرآن (فاتحي) د فاتحي د سورت د لوستلو نه فارغ شو خپل اواز به يې اوچت كړ او امين به يې وفرمايه . د دې حديث روايت الدارقطني او حاكم كړي او د دې په اسناد كې ضعف او كمزوري ده .

{۲۷۹} وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ تَوَكَّلَ النَّاسُ النَّاسِينَ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إِذَا قَالَ غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ آمِينَ حَتَّى يَسْمَعَ أَهْلَ الصَّفِّ الْأَوَّلِ قَبْرَ قَبْرٍ بِهَا السَّجْدُ رواه ابن ماجه واستاده ضعيف .^(۲)

ترجمه : حضرت ابي هريره رضي الله عنه د تره زوي ابي عبد الله نه روايت دی چې حضرت ابي هريره رضي الله عنه ويلي دي چې خلکو امين ويل پريخوډه او كله به چې رسول الله صلى الله عليه وسلم غير المغضوب عليهم ولا الضالين ووايه امين به يې فرمايه تر دې چې د اول صف والا خلکو به اورېده چې د دې په وجه به په مسجد كې اواز اونگاهه پورته شوه . د دې حديث روايت ابن ماجه رضي الله عنه كړي او اسناد يې ضعيف دي .

{۲۸۰} وَعَنْ أَمْرِ الْمُحْسِنِينَ رضي الله عنه أَنَّهَا صَلَّتْ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَلَمَّا قَالَ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ آمِينَ فَسَمِعَتْهُ وَهِيَ فِي صَفِّ النِّسَاءِ رواه ابن راهويه في مستدرة والطبراني في الكبير وليفه اساعيل بن مسلم المكي وهو ضعيف قَالَ النيسابوري لَمْ يَكُنْ بِالْجَهْلِ بِالنَّاسِينَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم وَلَا عَنِ الْخُلَفَاءِ الْأَرْبَعَةِ رضي الله عنهم مَا جَاءَ فِي الْبَابِ فَهَوَ لَا يَطْلُو مِنْ هِيءٍ .^(۳)

(۱) مستدرک حاکم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۲۲ باب کان اذا فرغ من ام القرآن ... الخ ، دار قطني کتاب الصلوة ج ۱ ص ۳۳۵ باب

هاتين في الصلوة ... الخ .

(۲) ابن ماجه کتاب الصلوة ص ۶۲ باب الجهر بالعینه .

قرحه، دام حصین رضی اللہ عنہ نه روایت دی چي هغي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پسي مونخ وکړونو چې کله یې **وَلَا الضَّالِّينَ** و فرمایه نو امین یې ووايه نو هغي واورید او هغه د پنځو په صف کې وه. د دی حدیث روایت راهویه په خپل مسند کې کړي دي او طبراني په کبیر کې د دی روایت کړي دي او په دي کې اسمعیل بن مسلم مکې دي او هغه ضعیف دي. امام نیموي رحمته الله ويلي دي چي په جهر سره امین ویل د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نه نه دي ثابت شوي او نه د خلورو خلیفه گانو. نه ثابت شوي او په دي باب کې چې څه راغلي دي هغه د یو څه شی (ضعف) نه خالي نه دي.

امین او چت آواز سره ویل افضل دي او که تیت آواز سره؟

(۱) دایمه ثلاثه رحمته الله په نزد جهر افضل دي، البته دامام شافعي رحمته الله نه یو روایت دمقتدي په حق کې سرا او امام مالک رحمته الله په نزد یو روایت دامام په حق کې سرا دافضل کیدو هم دي په سري مونخ کې دده په نزد سرا افضل دي.

(۲) دامام ابوحنیفه رحمته الله په نزد امین دامام او دمقتدي دواړو لره په تیت آواز سره ویل افضل دي. **دایمه ثلاثه دلیل**، دباب خلورواړه حدیثونه دجمهورو دلیلونه دي.

۱... حدیث دواثل بن حجر رحمته الله بسند سفیان ثوري رحمته الله : قال "أمین رفع بها صوته".

۲... حدیث دابوهریره رضی اللہ عنہ : "رفع صوته وقال: آمین".

۳... حدیث دابوهریره رضی اللہ عنہ ایضا : "أمین حتی یسمع أهل الصف الصف الاول".

۴... حدیث دام الحصین رضی اللہ عنہ : قال : آمین لمسمعه وهي في صف النساء".
(دامام ابوحنیفه رحمته الله دلالتل په بله صفحه باندې اوگورئ)

باب تکرک الجهر بالتأمين

په جهر سره د امین د پریښودلو باب :

قال عطاء أمین دعاء وکل قال الله تعالى ادعوا ربکم تضرعاً وخفیة .

عطاء فرمایي چې امین یو دعا ده او په تحقیق سره الله تعالی فرمایي : تا سو خپل رب لره په عاجزی او په خاموشۍ سره راوبلئ.

باندی داسی و و چې حضرت سمره رضی اللہ عنہ صحیح یاد ساتلی دي . دا حدیث ابو داؤد او نورو محدثینو روایت کړي او اسناد یې صالح دي .

{۳۸۳} وعنه عن سُمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ رضی اللہ عنہ أَنَّهُ كَانَ إِذَا صَلَّى بِهِمْ سَكَتَ سَكَتَيْنِ إِذَا انْتَهَى الصَّلَاةَ إِذَا قَالَ وَلَا الضَّالِّينَ سَكَتَ أَيضًا هَكَذَا . فَالْكَوْءُ لَكَ عَلَيْهِ فَكَتَبَ إِلَى أَبِي بَنْ كَعْبٍ رضی اللہ عنہ لِيَكْتُبَ إِلَيْهِمْ أَنِّي أَنَا الْأَمْرُ كَمَا صَنَعَ سُمُرَةُ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالدَّارِقُطِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(۱)

ترجمه : او د حسن رضی اللہ عنہ نه روایت دي هغه د حضرت سمره بن جندب رضی اللہ عنہ نه روایت کړي چې ده به کله خلکو ته مونځ کاوه نو دوه سکتې به یې په مانځه کې کولې کله به یې چې مونځ شروع کاوه او کله به یې چې ولا الضالین ووايه نو لږه شان سکته به یې کوله نو خلکو په دي خبره ده باندې انکار وکړ نو ابي بن کعب رضی اللہ عنہ ته ده خط ولیکه نو حضرت ابي بن کعب رضی اللہ عنہ جواب ورکړ چې کار همدغسې دي کوم چې سمره رضی اللہ عنہ کړي دي . دي حدیث روایت احمد او دارقطني کړي دي او اسناد یې صحیح دي .

{۳۸۴} وَعَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رضی اللہ عنہ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَرَأَ آخِرَ الْمَقْصُوفِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ آمِينَ وَأَخْلَى بِهَا صَوْتَهُ وَوَسَّعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى يَدِهِ الْيُسْرَى وَسَكَمَ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ وَالدَّارِقُطِيُّ وَالحَاكِمُ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ وَفِي مَتْنِهِ إِضْطِرَابٌ ^(۲)

ترجمه : حضرت وائل بن حجر رضی اللہ عنہ ويلي دي چې مونږ ته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مونځ وکړ نو کله یې چې غیر المقصوب علیهم ولا الضالین ولوسته امین یې ووايه او په هغه سره یې خپل واز تیت کړو او ښي لاس یې په چپ لاس باندې کیښود او ښي او کس طرف ته یې سلام واوروه . دي حدیث روایت احمد ، ابو داؤد طيالسي او دارقطني او حاکم او نورو کړي دي اسناد یې صحیح دي او په متن کې یې اضطراب دي .

(۱) مسند احمد ج ۵ ص ۲۳ ، سنن دارقطني كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۴۴ باب موضع سكات ... الخ .

(۲) مسند احمد ج ۴ ص ۳۱۶ ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۵۸ باب ما جاء في التامين : ابو داود الطيالسي ج ۱ ص ۱۲۸ باب لم يزل ... الخ . سنن دارقطني كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۴۴ باب التامين في الصلوة ، مسند حاکم كتاب الطيوس ج ۳ ص ۲۴۲ باب امين وهو في الموت .

{ ٢٨٥ } وَعَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ قَالَ كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَعَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَا يَجْهَرَانِ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَلَا بِالْتَّعَوُّدِ وَلَا بِأَمِينٍ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَابْنُ جَرِيرٍ وَاسْنَادُهُ ضَعِيفٌ ^(١)

ترجمه : حضرت وائل بن حجر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې حضرت عمر او حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به بسم الله الرحمن الرحيم او اعوذ بالله او آمين په جهر سره نه ويؤ . د دي حديث روايت طحاوي او ابن جرير كړي او اسناد يې ضعيف دي .

{ ٢٨٦ } وَعَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ خَمْسٌ يَخْلُقْنَ الْإِمَامَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَالتَّعَوُّدُ وَبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَآمِينَ وَاللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ رَوَاهُ عَبْدِ الرَّزَّاقِ فِي مُصَنَّفِهِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(٢)

ترجمه : ابراهيم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې پنځه شيان دي چې امام به يې په پته وايي : (١) سبحانك اللهم وبحمدك (٢) اعوذ بالله من الشيطان الرجيم (٣) بسم الله الرحمن الرحيم (٤) آمين (٥) اللهم ربنا ولك الحمد . د دي حديث روايت عبد الرزاق په خپل مصنف كې كړي دي او اسناد يې صحيح دي .

آمِينَ بالسري باندې دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دلائل :

د باب ټول احاديث دا خفاء بآمين په مسئله باندې دامام صاحب دليلونه دي يو څو اهم دادي :
١... آمين يوه دعا ده او د دعا متعلق د الله ارشاد دي (أَعُوذُ بِكُمْ تَعَوُّدًا وَخَفِيَّةً) يعنې په سوال او زاري سره او په تيمت آواز سره خپل رب لره راوبلي كېداي .

٢... حديث د سمره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : " وَسَكَنَتِ إِذَا قَرَأَ مِنْ قِرَاءَةٍ غَيْرِ الْمَغْشُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الْفَاسِقِينَ " دا سكه او خاموشي به آمين لوستلو لپاره وه ، معلومه شوه چې آمين بالسري وو ورنه آواز به اورېدل كېدو .

٣... د وائل بن حجر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په سند د شعبه بن الحجاج : " قَالَ : آمِينَ وَأَخْفَى بِهَا صَوْتَهُ "

٤... د عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فعل او د ابراهيم نخعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قول .

دائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دلائلو باندې كلام :

(١) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ١٢٠ باب الرواء بسم الله في الصلوة .

(٢) مصنف عبد الرزاق كتاب الصلوة ج ٢ ص ٨٧ باب ما يقلي الامام .

۱... حدیث دواشل رحمه الله سند او صحیح کیدو د باوجود متنا مضطرب دي، ځکه چې ددې سند مدار په دوو مستند راویانو باندې دي، (۱) سفیان ثوري رحمه الله. (۲) شعبه بن حجاج رحمه الله دواړه دخپل وخت محدثین وو او ددوي په ثقافت کې هیڅ قسمه کلام نشته؟ سفیان ثوري رحمه الله "رفع بها صورته" نقل کوي دکوم نه چې ائمه ثلاثه رحمه الله استدلال کوي او ددوي معاصر امام شعبه رحمه الله "خلط بها صورته" یا "أخلط بها صورته" نقل کوي دکوم نه چې احناف استدلال کوي.

علامه نیموي رحمه الله فرمایي چې بعضي اقوالو نه د سفیان او بعضي اقوالو نه د شعبه روایت لره ترجیح حاصلیږي لیکن زما په ذهن کې روایت د شعبه یوه لویه وجه د ترجیح ده هغه دا چې سفیان ثوري اگر چې ثقه او حجة دپ لیکن کله نا کله هغه تدلیس کوي او هغه دي، روایت لره عن سره روایت کوي او د شعبه عادت مطلقا د تدلیس نه وو او ددې نه باوجود هغه لفظ "أخبرنا" سره روایت کوي همدارنگه سفیان ثوري مسلک دخپل روایت برعکس د شعبه روایت مطابق آمین بالسردي.

۲... حدیث د ابوهریره رحمه الله "رفع صورته" جواب دادې چې ددې یو راوري اسحاق بن ابراهیم لره بعضو ډیر ضعیف او عوف طائي کذاب ویلې دی.

۳... د ابوهریره رحمه الله حدیث "قال: آمین حق یسمع أهل الصف الاول" هم ضعیف دي دده یو راوي بشر بن رافع لره ابن حبان موضوع روایت نقل کولو والا بنودلې دي.

۴... حدیث دام الحصین رحمه الله هم ضعیف دي په وجه دیو راوي محمد بن اسماعیل. حاصل دکلام او د احادیثو په مینځ کې تطبیق؛

امام ابوحنیفه رحمه الله په دې باب کې آیت قرآني (أَذْعُوا زُكُفًا تَقَرُّوْا وَخُفُوْا) لره اصل ګرځوي او په مختلف حدیثونو کې تطبیق کوي په دې طور باندې چې (۱) درفع صوت نه مراد رفع یسیر (معمولي شان جهر) او اخفاء نه مراد اخفاء غیر شدید یعنی یو اندازه تیت آواز دي. (۲) د جهر والا روایتونه وختا فوقتا تعلیم ورکولو باندې محمول دي. والله اعلم بالصواب

بَابُ قِرَاءَةِ السُّورَةِ بَعْدَ الْفَاتِحَةِ فِي الْأَوَّلِينَ

د فاتحي د سورت نه روسته په اولو دوه ور كعتونو كې د سورت د لوستلو باب :

{ ٢٨٤ } عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ فِي الْأَوَّلِينَ بِأَمْرِ الْكِتَابِ وَ
سُورَتَيْنِ وَفِي الرَّكَعَتَيْنِ الْأُخْرَيَيْنِ بِأَمْرِ الْكِتَابِ وَيُسَبِّحُهَا آيَةً وَيَتَكْوَنُ فِي الرَّكَعَةِ الْأُولَى مَا لَا يَطِيلُ فِي
الرَّكَعَةِ الثَّانِيَةِ وَهَكَذَا فِي الْعَصْرِ وَهَكَذَا فِي الصُّبْحِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(١)

توجهه : ابو قتاده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلى دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د ما سپڅين په اولو دوه
ركعتونو كې فاتحه او دوه سورتونه ويل او په روستو دوه ور كعتونو كې به يې د فاتحي سورت او
ايت به يې مونږ ته را وروړ او اول ركعت به يې د دويم ركعت نه اوږد او دغسې به يې د مازيگر په
مانځه كې او دغسې به يې د سحر په مانځه كې كول . د دي حديث روايت شيخينو كړي .

{ ٢٨٨ } وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعَمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي التَّغْرِيبِ بِالْقُرْآنِ
رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ إِلَّا التِّرْمِذِي .^(٢)

توجهه : او حضرت جبير بن مطعم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلى دي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اورېدلى
دي چې د ماښام په مانځه كې يې د طور سورت لوسته . د دي حديث روايت د ترمذي نه په غير
جماعت كړي .

{ ٢٨٩ } وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي صَلَاةِ التَّغْرِيبِ بِسُورَةِ الْأَعْرَافِ
لَزَمَّتْهَا فِي الرَّكَعَتَيْنِ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ .^(٣)

توجهه : د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روايت دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د ماښام په مانځه
كې د اعراف سورت لوستو او په دواړو ركعتونو به يې تقسيماوه . د دي حديث روايت نسائي كړي

(١) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ١٠٧ باب يقرأ في الامرين بالمائة الكتاب ، مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٨٤ باب القراءة في الظهر
والعصر .

(٢) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ١٠٥ باب الجهر في المغرب ، مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٨٧ باب القراءة في الصبح .

(٣) نسائي كتاب الاضاح ج ١ ص ١٥٣ باب القراءة في المغرب بالمحضر .
ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ ص ١١٨ باب قدر القراءة في المغرب لساني كتاب الاضاح ج ١ ص ١٥٣ باب القراءة في المغرب بالطور .
ابن ماجه كتاب الصلوة ص ٦٠ باب القراءة في صلاة المغرب ، مسند احمد ج ٢ ص ٨٢ .

دي او اسنادي صحيح دي.

{٢٩٠} وَعَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ الْإِمَامَ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ كَانَ فِي سَفَرٍ فَقَرَأَ فِي الْعَهَاءِ فِي أَحَدَيِ الرَّائِثَيْنِ بِالْبَيْتَيْنِ وَالرَّائِثُونَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (١).

ترجمه : حضرت براء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې په سفر کې رسول الله ﷺ د ماسخن د دوه رکعتونو په يو رکعت کې دوالتين ورائيتون سورت قرات کړي و. د دي حديث روايت شيخين کړي دي.

{٢٩١} وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ عُمَرُ لِسَعْدِ لَقَدْ شَكَّوْكَ فِي كُلِّ فَيٍّ حَقِّي الصَّلَاةَ كَانَ أَمَا أَنَا قَامْتُ فِي الْأَوَّلِينَ وَآخِرَاتٍ فِي الْأُخْرَيْنِ وَلَا آكُو مَا اقْتَدَيْتُ بِهِ مِنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ صَدَقْتَ ذَاكَ الْفَنَ بَكَ أَوْ كَلْبِي بِكَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (٢).

ترجمه : حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حضرت سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته وويل چې خلک ستا نه په هريو شئ کې شکايت کوي تردي چې په مانځه کې هم شکايت کوي حضرت سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې زه خو په اولو دوه رکعتونو کې قرات او دووم او په اخرو دوه رکعتونو کې قرات لنډوم او ما په دي کې کمي نه دي کړي کوم چې ما د نبي کریم ﷺ په مانځه کې اقتداء کړي حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل ته رېستيا وايي ستا په باره کې څماهم دا خيال و. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

{٢٩٢} وَحَنِ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرْنَا أَنْ نَقْرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَمَا كُنَّا نَرَاهُ ابْنُ دَاوُدَ وَاحِدًا ابْنُ يَحْيَى وَابْنُ حَبَّانَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (٣).

ترجمه : د حضرت ابوسعيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي موږ ته امر شوي دي چې مونږ د فاتحي سورت او د قرآن مجيد نه څه اسان وي ولولو. د دي حديث روايت ابوداؤد، احمد، ابويعلی او ابن

(١) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ١٠٥ باب الجهر في المشاء، مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٨٧ باب القراءة في المشاء.
(٢) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ١٠٦ باب يقرأ في الاولين...، مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٨٦ باب القراءة في الظهر والعصر.
(٣) ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ ص ١١٨ باب من ترك القراءة في الصلوة...، اسناده صحيح ج ٣ ص ٣، مسند ابی یحیی ج ٢ ص ٢١٧ ولم يحدث ٢٢٦، صحيح ابن حبان ج ٢ ص ١٢٠ رقم ١٧٨٧.

جان کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

مسئله الباب: په اولني دوو رکعتونو کې دسوره الفاتحي سره يو سورت ملاوول واجب دي يا نه؟

(١) داثمه ثلاثه رحمه الله په نزد اولني دوو رکعتونو کې ضم دسورت مستحب دي.

(٢) حنفيه او بعضي مالکيو په نزد واجب دي.

داثمه ثلاثه دليل: ددې حضراتو سره په دې مسئله کې هيڅ صريح حديث نشته.

دحنفيه او بعض مالکيه دليل:

دضم دسورت دلائل دادي:

١... حديث دابو سعيد رضي الله عنه: "أَمْرُنَا أَنْ نَقْرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَمَا كُنْشُوْهُ".

٢... حديث دابو قتاده رضي الله عنه: "كَانَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ فِي الْأَوَّلِينَ بِأَمْرِ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ وَفِي الرَّكَعَتَيْنِ الْآخِرَتَيْنِ بِأَمْرِ الْكِتَابِ وَيُسَبِّحُهَا آيَةً وَيَطْوِلُ فِي الرَّكَعَةِ الْأُولَى مَا لَا يَطْوِلُ فِي الرَّكَعَةِ الثَّانِيَةِ وَهَكَذَا فِي الْعَصْرِ وَهَكَذَا فِي الصُّبْحِ".

٣... دقرات خلف الامام مسئلي لاندې تير شوي هغه حديثونه كوم کې چې "فاتحة الكتاب" سره "فصاعدا" يا "وما زاد" يا "وهيما" راغلي دي.

او داو لني دوو رکعتونو تعيين للقرأة دلايل دادي:

١... دابو قتاده رضي الله عنه حديث: "كَانَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ فِي الْأَوَّلِينَ بِأَمْرِ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ وَفِي الرَّكَعَتَيْنِ الْآخِرَتَيْنِ بِأَمْرِ الْكِتَابِ وَيُسَبِّحُهَا آيَةً وَيَطْوِلُ فِي الرَّكَعَةِ الْأُولَى مَا لَا يَطْوِلُ فِي الرَّكَعَةِ الثَّانِيَةِ وَهَكَذَا فِي الْعَصْرِ وَهَكَذَا فِي الصُّبْحِ".

٢... حديث دسعد بن ابني وقاص رضي الله عنه: "أَنَا أَنَا قَامْتُ فِي الْأَوَّلِينَ وَأَخْلَيْتُ فِي الْآخِرَتَيْنِ وَلَا أَلُوْ مَا أَقْدَيْتُ بِهِ مِنْ صَلَاةٍ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" په آخري دوو رکعتونو کې تخفيف قرأت ليدوي.

باب رَفَعَ الْيَدَيْنِ عِنْدَ الرُّكُوعِ وَعِنْدَ رَفْعِ الرَّأْسِ مِنَ الرُّكُوعِ
در کوع او در کوع نه دسر د او چتولو په وخت کې د لاسونو د او چتولو باب دي
(٢٩٣) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حِينَ يَخْلَعُ مَلَائِكَتُهُ إِذَا

اَفْتَحَ الصَّلَاةَ وَإِذَا سَبَّحَ لِلرُّكُوعِ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَهُمَا كَذَلِكَ آيَةً وَقَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ وَرَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ وَكَانَ لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السُّجُودِ رواه الشيخان^(١).

ترجمه: حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه ويلي دي چې كله به رسول الله په مانځه كې شروع كوله نو دواړه لاسونه به يې د اوږو په برابرۍ او چټول او كله به يې چې د ركوع تكبير كاوه او د ركوع نه به يې چې كله سر مبارك او چټاوه دغسي به يې هم دواړه لاسونه او چټول او سمع الله لمن حمده ربنا ولك الحمد به يې وايه او په سجده كې به يې داسي نه كول. د دې حديث روايت شيخينو (بخاري او مسلم) كړي دي.

قَالَ التَّيْمِيُّ وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ رضي الله عنه وَمَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ رضي الله عنه وَوَالِدِ بْنِ حُجْرٍ رضي الله عنه وَعَلِيٍّ رضي الله عنه وَغَيْرِهِمْ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم.

ترجمه: تيموي: نيموي رضي الله عنه ويلي دي: او په باب كې د ابي حميد الساعدي او مالک بن الحويرث او وائل بن حجر او علي رضي الله عنه نه او د دوي نه په غير د رسول الله صلى الله عليه وسلم د نورو اصحابو هم روايتونه موجود دي.

مسئله در رفع اليدين

دتكبير تحریمې په وخت رفع يدين بالاتفاق سنت دي، دغه شان سجدې ته دتللو په وخت او دسجدې نه دراوچتيدو په وخت بالاتفاق رفع يدين متروک دي، البته ركوع ته دتللو په وخت او دركوع نه دسراوچټولو په وخت په رفع يدينو كې اختلاف دي:

- (١) امام شافعي او امام احمد رضي الله عنه په نزد په دې دواړو مواقعو كې رفع يدين افضل دي.
- (٢) دامام ابو حنيفه او مالک رضي الله عنه په نزد ترك درفع يدين افضل دي.

مصنف درفع يدينو په مسئله باندې پنځه بابونه قائم كړي دي او په دې كې يې پنځلس حديثونه ذكر كړي دي.

دامام شافعي او احمد رضي الله عنه دلائل:

١... دابن عمر رضي الله عنه حديث: "كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَلًّا وَمَلَكِيَّةً إِذَا افْتَحَ الصَّلَاةَ وَإِذَا سَبَّحَ لِلرُّكُوعِ وَ

إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَفَعَّمَا كَذَلِكَ أَيْضًا“ دا حديث بغير دڅه شېبې نه اصح ما في الباب او ددې سند د قوت په اعتبار سره سلسله الذهب دي.

دامام بخاري رَحِمَهُ اللهُ شېخ علي بن المديني رَحِمَهُ اللهُ ددې حديث متعلق فرمايي: ” وحديث ابن عمر رَحِمَهُ اللهُ حجة الله على الخلق في رفع اليدين “. (درس مشكوة بغير)

۲... حديث دمالك بن الحويرث رَحِمَهُ اللهُ عَنْهُ: ” رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَفَعَ يَدَيْهِ فِي صَلَاتِهِ إِذَا رَكَعَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَإِذَا سَجَدَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ حَتَّى يَخْلُفَ يَدَيْهِمَا فُرُوعًا أَدْنَاهُ “.
۳... دابو هريره رَحِمَهُ اللهُ عَنْهُ حديث: ” رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الصَّلَاةِ حَذْوً وَمَنْكِبَيْهِ جَيْنَ يَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ جَيْنَ يَرْكَعُ وَجَيْنَ يَسْجُدُ “.

(دامام ابو حنيفه او دامام مالك رَحِمَهُ اللهُ دليلونه ”باب ترك رفع اليدين في غير الافتتاح“ ترحبش لاندې او ځورئ).

بَابُ مَا اسْتَدَلَّ بِهِ عَلَى أَنَّ رَفَعَ الْيَدَيْنِ فِي الرُّكُوعِ وَاطْبَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا دَامَ حَيًّا

باب دي په بيان دهغه روايت کې چې په هغې سره يې دهغه روايت نه استدلال کړي چې نبي کريم ﷺ په رکوع کې د لاسونو په اوچتولو هميشه والي کړي دي تر څو پورې چې ژوندي و (۲۹۲) عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَحِمَهُ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ رَفَعَ يَدَيْهِ وَإِذَا رَكَعَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَكَانَ لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السُّجُودِ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ صَلَاتُهُ حَتَّى لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى رواه البيهقي وهو حديث ضعيف بل موضوع.^(۱)

ترجمه: د حضرت بن عمر رَحِمَهُ اللهُ عَنْهُ نه روايت دي چې کله به رسول الله ﷺ په مانځه شروع کوله نو خپل دواړه لاسونه به يې اوچتول او کله به يې چې رکوع کوله او کله به يې چې د رکوع نه سر اوچتاو او په سجده کې يې داسي نه و کړي او دهغه مونځ همدغسي و څو پوري چې يې د الله سره ملاقات وشو. دا حديث يېهقي روايت کړي او دا حديث ضعيف دي بلکه موضوعي دي.

بَابُ رَفْعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ الْقِيَامِ مِنَ الرَّكَعَتَيْنِ

د دوه وړ تعتنو نه ه او چتيدو په وخت کې د لاسونو د اوچتولو باب :

{ ۲۹۵ } عَنْ نَافِعِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا إِذَا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ كَثَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَإِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَفَعَ يَدَيْهِ وَإِذَا قَامَ مِنَ الرَّكَعَتَيْنِ رَفَعَ يَدَيْهِ وَرَفَعَ ذَلِكَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)

ترجمه : د حضرت نافع رحمه الله نه روايت دي چې کله به حضرت عبدالله عمر رضي الله عنه په مانع کې داخلېده تکبير به يې وايده او دواړه لاسونه به يې اوچتول او کله به يې چې رکوع کوله دواړه لاسونه به يې اوچتول او کله به يې چې سمع الله لمن حمده ويله دواړه لاسونه به يې اوچتول او کله به چې د دويم رکعت نه پورته کېدو دواړه لاسونه به يې اوچتول او ابن عمر رضي الله عنه دا حديث نبي عليه السلام ته رسولي دي .

بَابُ رَفْعِ الْيَدَيْنِ لِلْسُّجُودِ

د سجدي د پاره د لاسونو د اوچتولو باب :

{ ۲۹۶ } عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَفَعَ يَدَيْهِ فِي صَلَاتِهِ إِذَا رَفَعَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ حَتَّى يَخْاضِيَ بِمَا فُرُوعُ أَذُنَيْهِ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ (۲)

ترجمه : د حضرت مالک بن الحويرث رضي الله عنه روايت دي چې هغه رسول الله صلى الله عليه وسلم ليدلي دي چې کله رسول الله صلى الله عليه وسلم رکوع کوله او کله به يې چې د رکوع نه سر مبارک راپورته کاوه او کله به يې چې سجدي ته سر مبارک راپورته کاوه نو دواړه لاسونه به يې اوچتول تر دې پورې چې د خپلو مبارکو غوږونو د بریښې برخې په برابر به يې اوچت کړل . د دې حديث روايت نسائي کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

(۱) بخاري کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۲ باب رفع اليدين عند القيام من الركعة

(۲) نسائي کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۶۵ باب رفع اليدين للسجود

(۳۹۷) وَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ رَوَاهُ أَبُو يَعْلَى

وَإِسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۱)

ترجمه : حضرت انس رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې پي شکه نبي علیه السلام په رکوع او سجده کې دواړه لاسونه اړقتول د دي حدیث روایت ابو یعلی کړي او اسناد یې صحیح دي .

د دي حدیث د مرفوعیت دعوی صحیح او سمه نه ده بلکه صحیح خبره دا ده چې دا حدیث مرفوع نه دي او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ پوري موقوف دي لکه چې امام ابوداؤد رحمہ اللہ ویلي دي چې صحیح خبره دا ده چې د ابن عمر رضی اللہ عنہ قول مرفوع نه دي . (۲)

په خپله امام بخاري رحمہ اللہ هم دي خبري ته اشاره کړي ده چې د ابن عمر رضی اللہ عنہ روایت موقوف دي (۳)

د سجدې په وخت کې هم رفع الیدین په اتفاق سره متروک دي . د دي باب اول روایت (۳۹۶) نمبر حدیث د مالک بن الحورث نه روایت شوي دي د دي د جواب تفصیل په باب د رفع الیدین عند البرکع کې دي په (۳۹۳) حدیث کې تیر شوي دي .

دا خبره د یادولو وړ ده چې احناف حضرات د رفع الیدین د ثبوت نه منکر نه دي خو ولي کومو حضراتو چې دا خبره کړي ده چې ترک د رفع الیدین د احادیثو نه نه دي ثابت شوي احناف په دلائلو سره دي خبري تردید کوي . هو احناف دا خبره کوي چې ترک د رفع الیدین هم په احادیثو سره ثابت دي او دایې افضل او راجح گنہلي دي . او د دي دلائل او د ترجیح وجوه په راتلونکي باب کې ذکر کېږي .

(۳۹۸) وَ عَنْ أَبِي عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْفَعُ عُنْدَ كَبِيرِ الرُّكُوعِ وَعِنْدَ التَّكْبِيرِ

جَبِينِ يَمُورِي سَاجِدًا رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۴)

(۱) مستدري على ج ۶ ص ۳۹۹ برقم ۹۹۷ (۳۷۵۲) . مصنف ابن أبي حنيفة . كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۳۵ باب من كان يرفع يديه اثناء فتح الصلوة ، جمع الزوائد . كتاب الصلوة ج ۲ ص ۱۰۱ باب رفع اليدين في الصلوة .
(۲) بريد ج ۱ ص ۱۰۸ .
(۳) ج ۲ ص ۱۰۲ .
(۴) للنسب الاوسط ج ۱ ص ۳۹ برقم ۱۶ ، جمع الزوائد . كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۰۲ باب رفع اليدين في الصلوة .

ترجمه: د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به د رکوع د تکبير په وخت او د هغه تکبير په وخت کې چې سجدي ته به خکته کيده لاسونه اوچتول. د دې حديث روايت په اوسط کې طبراني کړي او هېشمي رحمه الله ويلي دي چې اسناد يې صحيح دي.

{۲۹۱} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الصَّلَاةِ عِلَاءَ مَنْكِبَيْهِ حِينَ يَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ وَحِينَ يَرْكَعُ وَحِينَ يَسْجُدُ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه رَوَاهُ كُلُّهُمْ ثَقَاتًا إِلَّا إسماعيلَ بْنَ عِيَّاشٍ وَهُوَ ضَوْقٌ وَفِي رَوَايَتِهِ عَنْ غَيْرِ الشَّامِيِّينَ كَلَامٌ.^(۱)

ترجمه: حضرت ابو هريره رضي الله عنه ويلي دي چې ما رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ليدلي دي چې په مانده کې يې د مانخه د شروع کولو او د رکوع او سجدي په وخت کې لاسونه اوچت کړي د دې حديث روايت ابن ماجه کړي او راويان يې ټول ثقه دي مگر اسماعيل بن عياش او هغه، صدوق دي خو ولي د شاميونو نه په غير د نورو محدثينو نه ده په روايت کې کلام او خبري شته.

{۴۰۰} وَعَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى إِبْرَاهِيمَ فَقَدَّكَهُ عَمْرُو بْنُ مَرْثَةَ قَالَ صَلَّيْنَا فِي مَسْجِدِ الْحَضْرَمِيِّينَ فَقَدَّكَتَنِي عَلَقَمَةُ بْنُ وَائِلٍ عَنْ أَبِيهِ آلَهُ رَأَيْ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم يَرْفَعُ يَدَيْهِ حِينَ يَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ وَإِذَا رَكَعَ وَإِذَا سَجَدَ فَقَالَ إِبْرَاهِيمُ مَا أَرَى أَبَاكَ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم إِلَّا ذَلِكَ الْيَوْمَ الْوَاحِدَ فَحَفِظَ ذَلِكَ وَعَبَدَ اللَّهَ لَمْ يَحْفَظْ ذَلِكَ مِنْهُ ثُمَّ قَالَ إِبْرَاهِيمُ إِنَّمَا رَفَعَ إِلَيْنَا عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ رَوَاهُ الدَّارِقُطَنِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

ترجمه: حصين بن عبد الرحمن ويلي دي مونږ ابراهيم ته ورغلو نو عمرو بن مره ويلي دي چې مونږ د حَضْرَمِيُونو په مسجد کې مونږ وکړو نو علقمه بن وائل د خپل پلار نه حديث بيان کړي چې هغه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ليدلي دي چې د مانخه د شروع او د رکوع او د سجدي په وخت کې يې لاسونه اوچتول نو ابراهيم وويل چې زما دا خيال دي چې ستا پلار رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نه دي ليدلي مگر په همدغه يوه ورځ کې نو د هغه نه يې دا خبره ياده کړي ده او عبدالله نه ده ياده کړي بيا ابراهيم وويل چې رفع اليدين فقط په شروع د مانخه کې دي. د دې حديث روايت الدارقطني کړي او اسناد يې صحيح دي.

(۱) ابن ماجه كتاب الصلوة - ۶۲ باب رفع اليدين اذا ركع واما رفع يده من الركوع .

(۲) سنن دارقطني كتاب الصلوة ج ۱ - ۲۹۱ باب ذكر النكح ورفع اليدين عند الافتتاح .

(٢٠١) وعن يحيى بن أبي إسحاق قال رأيت أنس بن مالك رضي الله عنه يرفع يديه بين السجدة كمن يرفع اليدين في جزء ورفع اليدين واسناده صحيح قال الزبيدي لم يصب من جهل بأله لا يثبت كمن في رفع اليدين للسجدة ومن ذهب إلى نفسه فليس له دليل على ذلك إلا مثل دليل من قال لا يرفع يديه في غير تكبيرة الإفتتاح^(١)

ترجمه: يحيى ابن ابی اسحاق ویلی دی چې ما حضرت انس ابن مالک رضي الله عنه ولیده چې د دواړو جدو ترمنځ یې لاسونه اوچت کړل. بخاري د رفع اليدين په جزء کې د دي حديث روايت کړي دي. اسناد یې صحيح دي. نیموي رضي الله عنه ویلي دي چې دا خبره هیڅ صحت نه لري چې د سجدي په رخت کې د رفع اليدين څه شي نه دي ثابت شوي او چا منسوخ گنرلي دي د هغوی د پاره په دي باندې څه دليل نشته مگر په مثل د دليل د هغه چا چې ویلي یې دي د افتتاح د تکبير نه په غير دي لاسونه نه اوچتوي.

بَابُ تَرْكِ رَفْعِ الْيَدَيْنِ فِي غَيْرِ الْإِفْتِتَاحِ

د تکبير تعريمي نه په غير درفع اليدين نه کولو باب :

(٢٠٢) عَنْ حَلَقَمَةَ قَالَ : قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رضي الله عنه أَلَا أَصِلُ بِكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صلوات الله عليه فَصَلُّ ثُمَّ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ رواه الثلاثة وهو حديث صحيح^(٢)

ترجمه: حلقمه رضي الله عنه ویلي دي چې عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ویلي دي چې ایا زه تاسي ته د رسول الله صلوات الله عليه د مانځه په شان مونځ ونه کړم نو مونځ یې وکړو او لاسونه یې د اول حل نه په غیر اوچت نه کړل. د دي حديث روايت دریو کسانو کړي دي او دا صحيح حديث دی.

(٢٠٣) وَعَنِ الشَّوَدِ قَالَ رَأَيْتُ عُمَرُ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي أَوَّلِ تَكْبِيرَةٍ رواه الطحاوي والابكر بن أبي شيبة وهو اثر صحيح^(٣)

(١) جزء، رفع اليدين لبخاري مترجم ص ٩٨.

(٢) موردود كتاب الصلوة ج ١ ص ١٠٩ باب من لم يذكر الرفع عند الركوع، ترمذي ابواب الصلوة ج ١ ص ٥٩ باب رفع اليدين عند الركوع، نسائي كتاب الصلوة ج ١ ص ١٦١ باب رفع اليدين والركعة في ترك ذلك.

(٣) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ١٥٤ باب التكبيرات، مصنف ابن أبي شيبة، كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٢٧ باب من كان يرفع يديه في أول تكبيرة ثم لا يرفع.

إِلَّا فِي الْحَتَّاجِ الصَّلَاةَ قَالَ وَكَيْفَ تُمْ لَا يُعْذِرُونَ رَوَاهُ أَبُو بَكْرٍ بِنِ ابْنِ هِشْبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: ابي اسحاق رحمہ اللہ ويلي دي چې د حضرت عبداللہ رحمہ اللہ او د حضرت علي رحمہ اللہ ملگرو خپل لاسونه بنقط د مانجہ د شروع کې اوچت کړي و. وکيچ رحمہ اللہ ويلي دي چې بيا يې نه و اوچت کړي. دا حديث ابو بکر بن ابي شيبه روايت کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

قَالَ النِّسَائِيُّ الصَّحَابَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مُخْتَلِفُونَ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَمَّا الْخُلَفَاءُ الْأَرْبَعَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ فَلَمْ يَثْبُتْ عَنْهُمْ رَفْعُ الْأَيْدِي فِي غَيْرِ كَثِيرَةٍ مِنَ الْأَحْزَامِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالضُّوَابِ.

ترجمه: امام نيموي رحمہ اللہ ويلي دي چې صحابه رحمہ اللہ او تابعين رحمہ اللہ په دې باره کې مختلف دي. څلور خلفاء رحمہ اللہ چې دي دهغو نه د تحريمي تکبير نه په غير رفع اليدين نه دي ثابت شوي.

تړک رفع يدين په دلائلو باندې يو سرسري نظر:

۱... دابن مسعود رحمہ اللہ حديث: "أَلَا أَصْلَى بِكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلُّ لَمْ يَرْفَعْ يَدَيْهِ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ" دا حديث سندا او متنا صحيح کيدو سره سره مسلک احناف عدم رفع باندې صريح هم دي.

۲... دابن عباس رحمہ اللہ حديث مرفوعا وموقوفا: "ترفع الأيدي في سبع مواطن: إذا قام إلى الصلاة، وإذا رأى البيت، وحل الصفاة والمنزلة، وفي جمع، وفي عرفات، وعند انحصار" حديث سندا قوي دي، په مذکور اوه ځايونو کې عند الركوع وعند الرفع ذکر نشته.

۳... امام نيموي رحمہ اللہ فرمايي چې خلفاء راشدين رحمہ اللہ، عبدالله بن مسعود رحمہ اللہ او نور دير صحابه کرام رحمہ اللہ او دهغوي شاگردان درفع يدين قائل نه وو.

د رفع يدين ددلائلو جواب:

۱... په دې باب کې درفع قائلينو دټولو نه مضبوط دليل حديث دابن عمر رحمہ اللہ لره گرځولې دي، دا حنافو دطرفه ددې دوه مشهور جوابونه دي:

(الف) دا حديث منسوخ شوې دی، ځکه چې پخپله راوي دحديث عبدالله بن عمر رحمہ اللہ درفع يدين قائله نه وو دا خبره دده نه دده يو تکړه شاگرد مجاهد رحمہ اللہ نقل کړي ده او ددې ثبوت په صحيح سند سره دي لهذا دراوي عمل به خپل مروي حديث په خلاف ددې دنسخ دليل گڼلې کيږي.

(ب) دابن عمر رضي الله عنه درفع يدين والا روايتونه دومره متعارض دي چې ددې په يو لړه ترجيح ورکول مشکل دي، صحاح سته، مؤطا مالک رضي الله عنه او جزء رفع اليدين للبخاري او په نورو کتابونو کې ابن عمر رضي الله عنه نه او ه ځاي درفع يدين ثبوت دې:

(۱) تکبير دافتاح په وخت، (۲) عند الركوع، (۳) عند الرفع من الركوع، (۴) دريم رکعت ته داوږيدو په وخت، (۵) سجده ته دتللو په وخت، (۶) ددو سجده په مينځ کې، (۷) دسرڅکول او اوچتولو په وخت.

يو سوال: چې کله تاسو دابن عمر رضي الله عنه دروايت مطابق رفع يدين کول غواړي نو په باقي څلور

ځايونو کې ولې رفع يدين نه کوي؟ ښاهو جوابکم عنهما فهو جوابنا!

۲... حديث دمالک بن الحويرث رضي الله عنه او دابوهريره رضي الله عنه کې دسجده په وخت هم درفع يدين ذکر موجود دې دکوم مطابق چې پخپله دشوافعو او خابلو عمل نشته.

دترک رفع يدين يو څو دترجيع وچې:

(۱) دترک رفع يدين والا روايتونه اوفق بالقرآن دي: ځکه چې دالله تعالی جل شانہ ارشاد دې: (وقوم الله قائلين) په مونځ کې خشوع او خضوع او داطمينان حکم دې او په ترک درفع کې دکم نه کم حرکت په وجه دآيت په مقتضى باندې زيات عمل دې.

(۲) دحضرت ابن مسعود رضي الله عنه روايات په ترک رفع کې هيڅ اختلاف يا اضطراب نشته نه دده عمل ددې په خلاف منقول دې بلکې دده نه صرف ترک رفع ثابت ده حال دا چې دابن عمر رضي الله عنه په روايتونو کې اختلاف هم دې او پخپله دده نه ترک رفع هم ثابت ده لکه څنگه چې پاس ددې وضاحت او شو.

(۳) داحاديثو په مينځ کې دتعارض په وخت تعامل دصحابو او تعامل امت لر، لوي اهميت حاصل دې. چنانچې ابن مسعود رضي الله عنه پخپله دلويو صحابو نه دې او په سفر او په حضر کې دحضور صلى الله عليه وسلم "صاحب التعلين والسواك والوسادة" کيدو شرف هم ورته حاصل دې دا دحضور صلى الله عليه وسلم عمل ترک درفع نقل کوي او ددې په غير لوي صحابه مثلاً حضرت عمر رضي الله عنه او حضرت علي رضي الله عنه عشره مبشره رضي الله عنه عمل هم دده روايتونو مؤيد دې همدارنگه اهل مدينه او اهل کوفه يعني دعلوم نبوت ددو اهم مرکزونو خلکو تعامل هم دترک رفع پاتې شوي دي ليکن په نورو ښارونو کې رافعين او تارکين دواړه موجود وو.

(٢٠٨) حضرت ابن مسعود رضي الله عنه در روایت طول روات فقهاء دي او پخيله حضرت ابن مسعود رضي الله عنه در دفع يدين دتولو راويانو په مقابله کې افقه دي او حديث مسلسل بالفقهاء دنورو رواياتو په مقابله کې راجع وي.

بَابُ التَّكْبِيرِ لِلرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ وَالرَّفْعِ

در رکوع، سجدي او ددي نه داوچتيدو دپاره دتکبير باب

{٢٠٨} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا قَامَ إِلَى الْمَلَا يَكْبِتُ حِينَ يَقُومُ ثُمَّ يَكْبِتُ حِينَ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَيَّدَهُ حِينَ يَرْفَعُ صَلَاتَهُ مِنَ الرُّكُوعِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ يَكْبِتُ حِينَ يَبْعَثُ يَدَيْهِ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يَكْبِتُ حِينَ يَسْجُدُ ثُمَّ يَكْبِتُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي الصَّلَاةِ كُلِّهَا حَتَّى يَقْضِيَهَا وَ يَكْبِتُ حِينَ يَقُومُ مِنَ الثُّلُثَيْنِ بَعْدَ الْجُلُوسِ رواه الشيخان (١).

ترجمه: حضرت ابي هريره رضي الله عنه ويلي دي چې كله به رسول الله صلی الله علیه و آله مانځه ته پاڅيده ودريدو په وخت کې به يې تکبير کاوه بيا به يې درکوع په وخت کې تکبير کاوه بيا به يې سمع الله لمن حمده په هغه وخت کې ويله چې درکوع نه به يې شا اوچته کړه بيا به يې ربنا ولك الحمد په هغه وخت وایه چې هغه به ولاړ و بيا به يې په هغه وخت کې تکبير کاو چې بنکته کيده به بيا به يې په هغه وخت کې تکبير کاوه چې كله به يې سر اوچتاوه بيا به يې تکبير کاوه چې كله به يې سجده کوله بيا به يې تکبير وایه چې كله به يې سر اوچتاوه بيا به يې په طول مانځه کې همدغه شان کول ترڅو پوري به يې چې مونځ ادا کړو او په هغه وخت کې به يې تکبير وایه چې د کيناستو نه روسته به ددو ورکعتونو نه اوچتيدو ددي حديث روايت شيخينو کړي دي.

{٢٠٩} عَنْ أَبِي سَلَمَةَ رضي الله عنه عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه كَانَ يَصَلِّي يَهْمُ فَيَكْبِتُ ثُمَّا خَفِضَ وَرَفَعَ فَإِذَا انْقَضَتْ قَالَ إِنِّي لَأُحِبُّكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رواه البخاري (٢).

(١) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ١٠٩ باب التكبير اذا قام من السجود، مسلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٦٩ باب ايات التكبير في كل

صلاة... الخ.

(٢) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ١٠٩ باب اتمام التكبير في الركوع.

ترجمه: د حضرت ابی سلمه رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې ابو هريره رضی اللہ عنہ هغو ته مونځ کړي نو کله به چې په مانځه کې بنکته کیده او پورته کیده نو تکبیر به یې وایه او کله یې چې سلام واره نو وي ویل چې ما تاسو ته د رسول الله صلی اللہ علیه و آله و سلم د مانځه سره مشابهه مونځ ادا کړ. د دي حدیث روایت بخاري کړي.

{۲۱۰} وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ صَلَّى لَنَا أَبُو سَعِيدٍ رضی اللہ عنہ فَجَهَرَ بِالتَّكْبِيرِ حِينَ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ وَحِينَ سَجَدَ وَحِينَ رَفَعَ وَحِينَ قَامَ مِنَ الرَّكَعَتَيْنِ وَقَالَ هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیه و آله و سلم رواه البخاري. (۱)

ترجمه: د سعيد بن الحارث رضی اللہ عنہ نه روایت دي هغه ویلي دي چې مونږ ته ابو سعيد رضی اللہ عنہ مونځ وکړو نو په جهر سره یې تکبیر ووايه کله یې چې د سجدي نه سر پورته کړ او کله یې چې سجده کوله او کله یې چې د سجدي نه سر پورته کاوه او کله چې د دوه رکعتونو نه اوچتیده او وي ویل چې ما همدغې رسول الله صلی اللہ علیه و آله و سلم لیدلي. د دي حدیث روایت بخاري کړي دي.

{۲۱۱} وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ رضی اللہ عنہ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صلی اللہ علیه و آله و سلم يَكْبِتُ فِي كُلِّ رَلْعٍ وَخَفِضَ وَ قَامَ وَ تُعَوِّدُ رواه احمد والنسائي والترمذي وصححه. (۲)

ترجمه: حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ ویلي دي چې ما رسول الله صلی اللہ علیه و آله و سلم په هر یو د پورته کیدو بنکته کیدو او ودریدو او د کیناستو په وخت کې چې تکبیر به یې کاوه لیدلي دي.

{۲۱۲} وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ ثَلَاثُ كَانَ يَفْعَلُهُنَّ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیه و آله و سلم تَرَكَّهُنَّ النَّاسُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ مَذًا وَكَانَ يَقِفُ قَبْلَ الْقِرَاءَةِ هَكِيَةً وَكَانَ يَكْبِتُ فِي كُلِّ خَفِضٍ وَرَفَعٍ رواه النسائي واسناده حسن. (۳)

ترجمه: حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ ویلي دي چې دري شيان داسي دي چې رسول الله صلی اللہ علیه و آله و سلم به کول او خلکو هغه پرېښودل کله به چې رسول الله صلی اللہ علیه و آله و سلم مانځه ته او دریده نو لاسونه به یې

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۱۱۶ باب بکړ وهو ينهض من السجدين .

(۲) مسند احمد ج ۱ ص ۳۸۶ ، نسائي كتاب الافتاح ج ۱ ص ۱۶۴ باب النكح للسرود ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۵۹ باب ما جاء في النكح عند الركوع والسرود .

(۳) نسائي كتاب الافتاح ج ۱ ص ۱۴۱ باب رفع اليدين مث .

پورته او چټول او د قرأت نه به لږ مخکې چپ کيده او د هر ښکته کيدو او پورته کيدو په وخت کې به يې تکبير وايه. د دې حديث روايت نسائي کړي او اسناد يې حسن دي.
مسئله الباب: ائمه اربعه رَحْمَةُ اللَّهِ او جمهور علماء په دې باندې اتفاق دي چې رکوع او سجده او نور مواقعو باندې ديو رکن نه بل رکن طرفته دمنتقل کيدو په وخت تکبير الله اکبر ويل سنت دي.

بَابُ هَيَاتِ الرُّكُوعِ

در رکوع دهیئت او شکل باب :

{۴۱۲} عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ صَلَّى إِلَى جَنْبِ أَبِي طَلْحَةَ بْنِ كَعْبٍ ثُمَّ وَضَعَهُمَا بَيْنَ فِخْذَيْ فَتَاهَانِي أَيْ وَقَالَ لَنَا تَفَعَّلَهُ فَنُهِمْنَا عَنْهُ أَمْرًا أَنْ نَضَعَ أَيْدِينَا عَلَى الرُّكْبِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (۱).

ترجمه: مصعب ابن سعد رَحْمَةُ اللَّهِ ويلي دي چې د خپل والد پلار په خوا کې مې مونږ کاوه نو ما دواړه ورغوي يو ځای کرل بيا مې د دواړو ورونو تر منځ کيخودل نو زه خپل پلار منع کړم او وي ويل چې مونږ دا کار کاوه نو مونږ دې نه منع کړي شونو مونږ ته امر وکړي شو چې مونږ دواړه لاسونه په زنگونو او گونډو باندې کيدو. د دې حديث روايت د محدثينو جماعت کړي دي.

{۴۱۳} وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عَقْبَةَ بْنِ عَمْرِو رَحْمَةُ اللَّهِ عَنْهُ أَنَّهُ رَكَعَ فَجَاءَتْ يَدَاهُ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَفَجَّحَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ مِنْ وَرَاءِ رُكْبَتَيْهِ وَقَالَ هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَاسْنَدُهُ صَحِيحٌ (۲).

ترجمه: د ابې مسعود عقبه ابن عمر رَحْمَةُ اللَّهِ عَنْهُ نه روايت دي چې هغه رکوع وکړ نو خپل لاسونه يې د اړخونو نه لري وساتل او خپل دواړه لاسونه يې په زنگونو باندې کيخوړل او د گوټو تر منځ يې پراخوالي اوکړ او د گونډو په مخامخ برخه يې گوټي پراخه او کولاو کړي او وي ويل چې

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۹ باب وضع الاكف على الركبتين في الركوع ، مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۰۲ باب التذلل للشيء وضع الايدي ... الخ ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۵۹ باب ماجاء في وضع اليدين على الركبتين في الركوع ، نسائي كتاب الاضاح ج ۱ ص ۱۵۹ باب التطيل ، ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۶ باب لترفع ابواب الركوع والسجود ... الخ ابن ماجه كتاب الصلوة ص ۶۳ باب وضع اليدين على الركبتين ، مسند احمد ص .

(۲) مسند احمد ج ۴ ص ۱۳۰ ، ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۶ باب صلوة من لا يلزم صله في الركوع والسجود ، نسائي كتاب الاضاح ج ۱ ص ۱۵۹ باب مواضع اصابع اليدين في الركوع .

دغسې مي رسول الله ﷺ ليدلي دي چې مونږ يې کاوه د دي حديث روايت احمد، ابوداؤد او نسائي کړي او اسناد يې صحيح دي.

{۴۱۵} و عن أبي بزة الأسلمي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَكَعَ لَوْ صَبَّ عَلَى ظَهْرِهِ مَاءٌ لَا شَقَرْتُ رَوَاهُ الطبراني في الكبير والوسط وقال الهيثمي رجاله ثقات. (۱)

ترجمه: حضرت ابي بزه الاسلمي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله ﷺ به کله رکوع کول که چرته دده په مبارکه شاو په اړولي شوي وي خامخا به په خپل ځاي ولاړي وي. دا حديث طبراني په کبير او اوسط کې نقل کړي دي او هيثمي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رجال يې ثقه دي.

تطبيق في الركوع مطلب او حکم

”هيئات الركوع“ په رکوع کې دجسم مختلف حصو دحالتونو په اعتبار سره يې ”هيئات“ جمع راوړه.

قوله ”فطبقت بين كفي“ تطبيق دپته وايي چې ددواړو لاسونو ورغوو لره يوځاي کړي او ديو لاس گوتې په بل کې ورداخلې کړي لکه څنگه چې په ”تشيبيک“ کې کيږي، او بيا دواړو لاسونو ته دزنګونو په مينځ کې زور کړې شي.

دباب اولنې حديث: حضرت سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دزوي مصعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه مروي دې هغه فرمايي چې ما په رکوع کې دننه تطبيق او کړنو والد محترم حضرت سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دداسي کولو نه منع او فرمايله او وي فرمايل چې دتطبيق حکم په ابتداء کې وويي روسته منسوخ شو.

بابُ الْإِعْتِدَالِ وَالظَّالِمَةِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

په رکوع او سجده کې داعتدال او ارام کولو باب:

{۴۱۶} عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَوَدَّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ إِذْ جِئَ فَصَلَّيْ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ فَصَلَّيْ ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ إِذْ جِئَ فَصَلَّيْ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ لَوْلَاكَ فَقَالَ وَالَّذِي بَعَثَكَ

(۱) المعجم الاوسط ج ۶ — ۳۱۶ برقم ۵۶۷۲ مجمع الزوائد كتاب الصلاة ج ۲ — ۱۲۳ باب صلاة الركوع للأثر عن الطبراني في الكبير واي بجلي.

بِأَحَقِّ مَا أَحْسَنُ غَيْرُهُ فَعَلِنِي فَقَالَ إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبِّرْ ثُمَّ اقْرَأْ مَا كُتِبَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَكْتُمَنَّ وَارْكَعْ ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَكْتُمَنَّ فَكَلِمَاتُكُمْ اسْجُدْ حَتَّى تَكْتُمَنَّ سَاجِدًا ثُمَّ افْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا رواه الشيخان (۱).

ترجمه : حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي چې نبي كريم صلی الله علیه و آله و سلم مسجد ته تشریف وړيو، نو يو سري مسجد ته راغي نو مونځ يې وکړ يا راغي په نبي عليه السلام باندې سلام و اچوه نو نبي عليه السلام پرې سلام وکړ نو وي فرمائل چې واپس لاړ شه مونځ وکړه بې شکه تا مونځ نه دي کړي نو مونځ يې وکړ يا راغي په نبي عليه السلام باندې يې سلام و اچوه نو ورته وي فرمائل چې واپس لاړ شه مونځ وکړه بې شکه تا مونځ نه دي کړي دري ځله يې داسي ورته و فرمائل نو هغه عرض وکړ وي ويل په هغه ذات قسم دي چې ته يې په حقه رايرلي يې چې زه دي نه په بڼه شان سره مونځ نشم کولي نو ماته مونځ وښايه نو نبي كريم صلی الله علیه و آله و سلم و فرمائل چې کله ته اراده د مانځه وکړي نو تکبير ووايه يا چې تا سره د قرآن کریم نه اسان څه شي وي لوله يا رکوع وکړه تر هغې پوري چې ته بڼه ارام شي د رکوع په حالت کې بيا اوچت شه تر هغې پوري چې د ولاړې په حالت کې بڼه برابر شي بيا سجده وکړه تر هغې پوري چې د سجدي په حالت کې بڼه ارام شي بيا پاڅه تر هغې پوري چې د کيناستو په حالت کې بڼه په ارام شي بيا سجده وکړه تر هغې پوري چې د سجدي په حالت کې بڼه په ارام شي بيا دغسي فعل او عمل په خپلو ټولو مونځونو کې کوه د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

{۱۱۴} وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم وَ سَجُودُهُ وَ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ مَا خَلَا الْقِيَامَ وَالْقُعُودَ قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ رواه الشيخان (۲).

ترجمه : حضرت براء ابن عازب رضي الله عنه ويلي دي چې در رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم رکوع او سجده او ددوه و سجده تر منځ وقفه او کله به يې چې سر مبارک د رکوع نه اوچتاو په غير د قيام (و دريدو) او د قعود (د تشهد د پاره کيناستل) سره تقريباً برابر و.

(۱) بخاري کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۹ باب امر النبي صلی الله علیه و آله و سلم الذي لا يتم ركوعه بالاعادة ، مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۰ باب وجوب قراءة المذممة في كل ركعة . الخ .

(۲) بخاري کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۹ باب حد النمام الركوع ... الخ . مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۸۹ باب اعتدال اركان الصلوة ونحوها في المم .

{٢١٨} وَعَنْ رَفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ قَالَ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ قَرِيبًا مِنِّي ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعِدْ صَلَاتَكَ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ فَرَجَعَ فَصَلَّ كَتَبُوهُ مَا صُلَّ ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعِدْ صَلَاتَكَ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَيَّ فَقَالَ إِذَا اسْتَقْبَلْتَ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ ثُمَّ اقْرَأْ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ ثُمَّ اقْرَأْ بِمَا هِيَثَ فَإِذَا رَكَعْتَ فَأَجْعَلْ رَأْسَكَ عَلَى رُكْبَتَيْكَ وَامْذُذْ ظَهْرَكَ وَكُنْ رُكُوعَكَ فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ فَأَقِمْ صُلْبَكَ حَتَّى تَرْجِعَ الْعَقَامَ إِلَى مَقَاصِلِهَا فَإِذَا سَجَدْتَ فَمَكِّنْ لِسُجُودِكَ فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ فَأَجْلِسْ عَلَى قَعْدِكَ الْيَسْرَى ثُمَّ اصْنَعْ ذَلِكَ فِي كُلِّ رُكْعَةٍ وَتَسْجُدَةٍ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (١).

ترجمه: حضرت رفاعہ بن رافع رضی اللہ عنہ نقلی ہے یوسری پہ داسی حال کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ راغی ہے ہفہ پہ مسجد کہی ناست و نو ہفہ سہری رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سرہ نزدی مونخ و کرو بیا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم طرف تہ راغی نو سلام بیہ پہ ہفہ باندی و اچاوہ نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ورتہ و فرمائل ہے۔ مونخ راوگرخوہ بی شکہ تا مونخ نہ دی کری نو سہری واپس شو او د منخہی مونخ پہ شان بیہ بیا مونخ و کرو بیا راغی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم طرف تہ نو سلام بیہ و اچو نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و فرمائل ہے مونخ دی راوگرخوہ تا مونخ نہ دی کری نو سہری وویل ہے ای دالہ تعالیٰ رسولہ ماتہ بیہ و ہایہ نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و فرمائل ہے کلہ قبلی تہ مخامخ شی نو تکبیر و وایہ بیا سورہ فاتحہ و لولہ بیا د قران کریم نہ دی ہے شہ خوبہ وی ہفہ و لولہ کلہ ہے رکوع کوی نو دوار، لاسونہ پہ گندو او زنگونو باندی کیدہ او شا خورہ کرہ او پہ ارام سرہ رکوع و کرہ نو کلہ ہے تہ سر را اوچت کری نو ملا نیغہ کرہ تر ہفی پوری ہے قول ہدوکی خپلو خپلو بندونو تہ واپس ورشی او کلہ ہے تہ سجدہ کوی نو پہ ارام سرہ سجدہ و کرہ او کلہ ہے تہ د سجدی نہ سر را اوچت کری نو پہ چپ او گس ورون باندی کینہ بیا پہ ہرہ رکوع او سجدہ، کہی دا کار و کرہ د دی حدیث روایت احمد کری او اسناد بیہ حسن دی.

{٢١٩} وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْأَلُ النَّاسَ سَرَقَةَ الْيَدِ يَسْرِئُ

مِنْ صَلَاتِهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ قَالَ لَا يَتَمَرُّ رُكُوعُهَا وَلَا سُجُودُهَا وَلَا يَقِيمُ صَلَاتَهُ فِي الزُّكُوعِ وَلَا فِي السُّجُودِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَطَبْرَانِي وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ رَجَالَهُ رَجَالُ الصَّحِيحِ^(۱).

توجهه : او د حضرت قتاده رضي الله عنه نه روايت دي هغه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله ترمانلي دي په خلكو كې بدترين غل هغه څوك وي چې د خپل مانځه نه غلا كوي صحابه كرامو وويل اي دالله تعالی رسول هغه به څنگه د خپل مانځه نه غلا وكړي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمائل چې په مانځه كې ركوع او سجده پوره او مكمله نه كوي او په ركوع او سجده كې ملا نه نيغوي . د دي حديث روايت احمد او طبراني كړي دي او هيثمي ويلي دي چې د دي حديث راويان د صحيح راويان دي .

{ ۲۲۰ } (وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ حَبِيبَانَ رضي الله عنه وَكَانَ مِنَ الْوَلَدِ قَالَ خَرَجْنَا حَقًّا قَدِمْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَبْلَ أَنْ يَسْجُدَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ فَلَمَّا خَلَقَ خَلْفَهُ فَلَمَّا خَرَجَ عَيْنُهُ رَجُلًا لَا يَقِيمُ صَلَاتَهُ يَعْنِي صَلَاتَهُ فِي الزُّكُوعِ وَالسُّجُودِ فَلَمَّا قَعَى النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله الصَّلَاةَ قَالَ يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا يَقِيمُ صَلَاتَهُ فِي الزُّكُوعِ وَالسُّجُودِ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۲)).

توجهه : او د حضرت علي بن شيبان رضي الله عنه نه روايت دي او هغه د وفد د جملي نه و ويلي يې دي چې مونږ راووتلو ته دي پوري چې د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله په حضور كې حاضر شو نو مونږ د رسول الله صلی الله علیه و آله سره بيعت وكړو او د ده پسي مو مونځ وكړو نو رسول الله صلی الله علیه و آله د مباركو سترگو په كونجونو كې يو سري وليد چې نه به يې نيغه وله شا خپله په ركوع او سجده كې نو كله چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله د مانځه نه فارغ شوي فرمائيل چې اي د مسلمانانو دلي د هغه چا مونځ نشته چې په ركوع او سجده كې خپله شانه نيغه وي . د دي حديث روايت ابن ماجه كړي او اسناد يې صحيح دي .

(۱) مسند احمد ج ۵ ص ۳۱۰ ، المعجم الكبير للطبراني ج ۳ ص ۲۴۲ رقم ۳۲۸۳ ، مستدرک حاكم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۲۹

باب في رسول الله صلی الله علیه و آله من لفرة العرب ، مجمع الزوائد ج ۲ ص ۱۲۰ باب ماجاء في الركوع والسجود .

(۲) ابن ماجه كتاب الصلوة ص ۶۳ باب الركوع في الصلوة .

{ ۲۲۱ } و عن ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَجَدَ مِنْ سُجُودِ هَؤُلَاءِ أَطْوَلَ مِنْ ثَلَاثِ سَجَدَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
رواه احمد والطبراني واسناده حسن. (۱)

ترجمه : حضرت عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نه روايت دي چې دهغه خلكو د سجدو نه د نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يوه سجده د دريو سجدو نه زياته اوږده وه. د دي حديث روايت په طبراني کې احمد کړي دي او اسناد يې حسن دي.

{ ۲۲۲ } وَ عَنْ عَدِي بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَنْ آمَنَّا فَلْيَتِمِّمِ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ فَإِنَّ فِينَا الطَّوِيلَ وَالْكَبِيرَ وَ عَابِرَ سَبِيلٍ وَ ذَا الْحَاجَةَ هَكَذَا لَنَا نُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه احمد واسناده صحيح. (۲)

ترجمه : حضرت عدي بن حاتم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې کوم کس چې مونږ ته امامت کوي نورکوع او سجده دي پوره کړي بيشکه په مونږ کې کمزوري، بودا، مسافرو حاجتمند خلک موجود دي همدغسې به مونږ د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مونځ کاوه. دا حديث احمد روايت کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

دتعديل ارکان حکم

دتعديل ارکان حقيقت دا دي چې د مونځ هر رکن دې دومره اطمينان سره ادا کړې شي چې ټول اندامونه پخپل پخپل مقام باندې مستقر شي.

(۱) ائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او امام ابو يوسف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد فرض دي ددې په بغير رکوع او سجدې صحيح نه دي او مونځ باطل دي.

(۲) دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او امام محمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد د مشهور قول په بناء باندې واجب دي، ددې په ترک کولو سره خو به فرض ادا شي ليکن مونځ به واجب الاعاده وي.

منشاء د اختلاف : دا اختلاف په دې اصولي اختلاف باندې مبني دي چې امام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دخبرواحد نه د فرضيت د ثبوت قائله نه دي بلکې امام صاحب په نزد دخبرواحد نه واجب ثابتېږي کوم چې د فرض او د سنت په مينځ کې يوه درجه ده، ليکن د ائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد فرض او واجب کې هيڅ فرق نشته.

دائمه ثلاثه رَحْمَةُ اللهِ دَلِيلُ:

١... دابوهر سره رَحْمَةُ اللهِ حديث چې يو کس د تعديل دارکانو نه بغير مونځ او کړو نو حضور ﷺ هغه ته او فرمايل " اِزِجْ قَصْلِيْ فَاِلَکَ لَمْ تُصَلِّ لَمْ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ اِزِجْ قَصْلِيْ فَاِلَکَ لَمْ تُصَلِّ " نو د تعديل ارکان په نه کولو سره د مونځ نه نفي او کړې شوه او په دويم ځل دکولو حکم ورته او کړې شو .

٢... درفاعه بن رافع رَحْمَةُ اللهِ حديث : " اَعِدْ صَلاَتَكَ فَاِلَکَ لَمْ تُصَلِّ " دمخکينې په شان .
 دامام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللهِ د او دامام محمد رَحْمَةُ اللهِ دليل : دغه دواړه حديثونه خاص کړ درفاعه حديث چې " حديث مسيئ الصلاة " په نوم باندې مشهور دې ، استدلال په دې طور باندې دې چې دروايت په آخر کې (په روايت دامام ترمذي) د حضور ﷺ ددې کس نه دا ارشاد موجود دې " فاذا فعلت ذلك فقد تمت صلاتك وان التقصت منه شيئا انتقصت من صلاتك " . تعديل ارکان په نه کولو باندې چې کله ابتداء " لم تصل " اولې شوه نو صحابه کرام رَحْمَةُ اللهِ له پریشان شول لیکن چې کله په آخر کې يې دا واوريدل چې تعديل ارکان سره مونځ بالکل نه کالعدم کېږي بلکې په دې کې نقص او کمي راځي کوم باندې چې په ترک د واجب دوجې نه د مونځ اعاده واجب او ګرځولې شوه نو د رسته دا خبره د مخکې خبرې نه داسې پیکه اولېږده .

بَابُ مَا يُقَالُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

باب دې په بيان دهغه څه کې چې ويل کېږي په رکوع او سجده کې

{ عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَوْلَهُ فَقَالَ فِي رُكُوعِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَفِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(١) .

ترجمه : حضرت حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما د رسول الله ﷺ سره مونځ وکړ نو رسول الله ﷺ په خپله رکوع کې سبحان ربي العظيم او په خپله سجده کې يې سبحان ربي الاعلى ووايه ، معنی دا چې زما د عظمت والار ب پاک دي . او زما رب دير او چټ او ، علی دي . دا حديث نسائي او نورو محدثينو روايت کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

{ ۲۲۲ } { وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا لَزْتُ فَسْتَيْح بِأَسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ كَانَ لَكَ رَسُولٌ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْعَلْهَا فِي رُكُوعِكَ فَلَمَّا لَزْتُ سَمِعْتُ أَسْمَ رَبِّكَ الْأَخْلَ قَالَ اجْعَلْهَا فِي سُجُودِكَ رواه احمد و ابوداود و ابن ماجه و الحاكم و ابن حبان و اسنادہ حسن (۱)۔

ترجمہ : او حضرت عقبہ بن عامر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چي ڪله فستيح باسم ربك العظيم ايت نازل شو رسول كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مون پرت و فرمايل چي دا په خپله ركوع كې وگرځوي او ڪله چي سبح اسم ربك الاعلى ايت كريمه نازل شو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چي دا په خپله سجده كې وگرځوي. د دي حديث روايت احمد ، ابوداؤد ، ابن ماجه ، حاكم او ابن حبان كړي دي او اسناد يې حسن دي .

{ ۲۲۵ } { وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَسْتَيْحُ فِي رُكُوعِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثَلَاثًا وَفِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَخْلَى ثَلَاثًا رواه البزار والطبراني و اسنادہ حسن (۲)۔

ترجمہ : د حضرت ابي بكره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خپله ركوع كې دري ځله سبحان ربّي العظيم او په خپله سجده كې يې دري ځله سبحان ربّي الاعلى فرماني دي. د دي حديث روايت بزار او طبراني كړي دي او اسناد يې حسن دي .

مسئله الباب : په ركوع او په سجده كې د تسبيح حكم

په ركوع او په سجده كې كم از كم يو پيره سبحان الله ويل دامام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد فرض دي ، ليكن د جمهورو په نزد تسبيح ويل سنت دي : دري پيره ويل د سنت ادنى درجه ده او پنځه پيره اوسط او اوږد (۷) پيره اڪمل. د دريو نه كم مكروه تنزيهي دي . (رد للمبار : ۱/ ۱۹۹)

بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ

(۱) مستند احمد ج ۴ — ۱۵۵ ، ابن ماجه كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۲۶ باب ما يقول الرجل في ركوعه وسجوده ، ابن ماجه كتاب الصلوة ج ۲۲ باب التسبيح في الركوع والسجود ، مطبوع حاكم كتاب الصلوة ج ۱ — ۲۲۵ باب ان النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان لا يركع فرج بين اصابعه ، صحيح ابن حبان كتاب الصلوة ج ۴ — ۱۸۵ ولم يخلط ۱۸۹۵ .
(۲) كشف الاستار عن زوائد البزار ج ۱ — ۲۶۲ ولم ۵۲۸ ، مجمع الزوائد ج ۲ — ۱۲۸ .

باب دي په بيان دهغه څه کې چې ويل کېږي در کوع نه دسر د اوچتيدوپه وخت کې:
{ ۲۲۱ } (عن أبي هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ يَكْبِتُ حِينَ يَقُومُ ثُمَّ يَكْبِتُ حِينَ يَرْغَبُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَيَّاهُ حِينَ يَرْفَعُ صَلَاتَهُ مِنَ الرُّكُوعِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ رواه الشيخان.^(۱))

ترجمه: د حضرت ابي هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلي دي چې. کله به رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مانځه ته اراده وکړه تکبير به يې وکړ کوم وخت کې به چې ودریده بيا به يې تکبير وکړو کله به يې چې رکوع کوله بيا به يې سمع الله لمن حمده وويل کله به يې چې درکوع نه شا مبارکه اوچتوله بيا به يې ربنا ولك الحمد په داسي حال کې وايه چې وبه دریده. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

{ ۲۲۲ } (وعنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَيَّاهُ فَقَالُوا اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ قَالَ مَنْ رَأَى قَوْلَهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ رواه الشيخان.^(۲))

ترجمه: د حضرت ابي هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې ادا م سمع الله لمن حمده ووايي نو تاسي اللهم ربنا لك الحمد ووايي ولي ځكه چې د چا قول د ملائكه د قول سره موافق او برابر شي نو دهغه پخواني گناهونه به معاف كړي شي. د دي حديث روايت شيخينو كړي دي.

{ ۲۲۳ } (وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَقَطَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ فَرَسٍ فَجَعَلَ يَقُولُ الْإِيمَنُ فَذُكِّرْنَا عَلَيْهِ لَعْنُهُ فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى بِنَا قَاعِدًا فَصَلَّيْنَا وَرَاءَهُ فَنُحِرًا فَلَمَّا قَفَى الصَّلَاةَ قَالَ إِنَّمَا جَعَلَ الْإِمَامُ لِيُذَكِّرَ بِهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا وَإِذَا قَالَ سَمِعَ

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ — ۱۰۹ باب النكح اذا قام من السجود ، مسلم كتاب الصلوة ج ۱ — ۶۹ باب اليمت النكح في كل مجلس ولوح.

(۲) بخاري كتاب الاذان ج ۱ — ۱۰۹ باب لعل اللهم ربنا ولك الحمد ، مسلم كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۷۶ باب للسمع والحمد والهم.

اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا رواه الشيخان (۱۰)

ترجمه : د حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روايت دي هغه ويلې دي چې رسول کريم صلی اللہ علیہ وسلم داس نه وليدلي ؤ نو بني اړخ يې گريدلي ؤ نو مونږ يې پوښتني ته ورغلو نو د سانځه وخت شونډه ناسته يې مونږ ته مونځ وکړ نو مونږ هم ورپسې په ناسته مونځ وکړ نو کله چې د مانځه نه فارغ شو وي فرمايل چې په تحقيق خبره همدا ده چې امام د دي د پاره مقرر کړي شوي، چې اقتداء ورپسې وکړي شي نو امام چې کله تکبير وايي تاسي به هم تکبير وايي او کله چې رکوع کوي نو تاسي به هم رکوع کوئ او کله چې اوچتيرې نو تاسي به هم اوچتيرې او کله چې سمع الله لمن حمده وايي نو تاسي به ربنا لک الحمد وايي او کله چې امام سجده کوي نو تاسي به سجده کوئ. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

په قومه کې د تسميع حکم

د منفرد په باره کې اتفاق دې چې هغه به تسميع او تحميد دواړه وايي، همدارنگه مقتدي په باره کې هم اتفاق دې چې هغه به صرف تحميد وايي، البته دامام په باره کې اختلاف دې :
(۱) دامام شافعي رحمته الله په نزد امام به د منفرد په شان دواړه وايي. (۲) امام ابو حنيفه، امام مالک او امام احمد رحمته الله په نزد امام به صرف تسميع وايي.

دامام شافعي رحمته الله دليل : حديث د ابو هريره رضي الله عنه "ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللَّهَ لِمَنْ حَمِدَهُ حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنَ الرُّكُوعِ ثُمَّ يَقُولُ وَهَؤُلَاءِ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" حضور صلی اللہ علیہ وسلم به امام و و خوياب به يې هم تسميع او تحميد دواړه ويلې.

دائمه ثلاثه رحمته الله دليل : دويم او دريم حديث کوم کې چې تقسيم دې چې کله امام سمع الله لمن حمده وايي نو تاسو ربنا لک الحمد وايي.

تطبیق : د حضرت ابو هريره رضي الله عنه په اولنې او دويم حديث کې تطبيق په دې طور باندې دې چې په اولني حديث کې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم انفرادي مونځ مراد وي او په بل حايث کې د جمعې والا د مونځ حکم بيان وي.

په دريم حديث کې مذکور مسئله اقتداء بالقائم بالقاعد وړاندې به د مستقل باب لاندې بيان شي.

باب وَضْعُ الْيَدَيْنِ قَبْلَ الرُّكْبَتَيْنِ عِنْدَ الْإِحْطَاطِ لِلسُّجُودِ د سجدې په وخت کې د څنگونو نه مخکې د لاسونو د ایځودلو باب :

{ ۳۲۱ } (عن أبي هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَبُزُكُ ثَمَّا يَبُزُّكَ الْبَعِيرُ وَلِيُطْعَ يَدَيْهِ ثُمَّ رُكْبَتَيْهِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالثَّلَاثَةُ وَهُوَ حَدِيثٌ مَعْلُولٌ (۱) .

ترجمه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماني دي : چې که يو د ستاسې سجده وکړي نو داسي دي نه کيني لکه اوښ چې کيني معنی را چې اوښ مخکې څنگونه گدي خو هغه ته پکار داسي ده چې اول دي لاسونه کيږدي او بيا دي څنگونه کيږدي . د دي حديث روايت احمد او د حديث دريو کتابونو کړي او دا حديث معلول دي .

{ ۳۲۰ } (وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا سَجَدَ يَدْعُ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ رَوَاهُ الدَّارِقُطِيُّ وَطَحَاوِيُّ وَالحَاكِمُ وَابْنُ خُزَيْمَةَ وَصَحَّحَهُ وَهُوَ مَعْلُولٌ (۲) .

ترجمه : حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله سجده کوله نو لاسونه به يې د څنگونو نه مخکې ايځودل . د دي حديث روايت دارقطني ، طحاوي ، حاکم او ابن خزيمه کړي او ابن خزيمه هغه صحيح گڼلي دي او دا حديث معلول دي .

مسئله الباب : سجدې ته د تللو طريقه

- (۱) امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې اول لاسونه او بيا څنگونه په زمکه باندې کېځودل پکار دي .
- (۲) دامام ابو حنيفه . شافعي او احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد اول څنگونه په زمکه باندې کيده بيا لاسونه . د جمهورو په نزد اصول دادي چې کوم اندام زمکې ته نژدې دې سجدې ته د تللو په وخت اول هغه په زمکه کيده او بيا دار چتيدلو په وخت ددې برعکس .

(۱) مسند احمد ج ۲ — ۳۸۱ ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ — ۶۱ باب ما جاء في وضع اليدين قبل الركبتين في السجود باب اخر منه ، سنن نسائي كتاب الاصلاح ج ۱ — ۱۶۵ باب اول ما يعلل الى الارض من الانسان في سجوده . ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۲۲ باب كيف ينعق ركبتيه قبل بيته

(۲) دارقطني كتاب الصلوة ج ۱ — ۳۴۶ باب ذكر الركوع والسجود ... غ ، طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۷۶ باب ما يبدأ بوضعه في السجود ... غ صحيح ابن خزيمة كتاب الصلوة ج ۱ — ۳۱۹ رقم ۶۲۷ ، مسند حاکم كتاب الصلوة ج ۱ — ۲۲۶ باب هورت في الصلوات الخمس .

د امام مالک رحمه الله دليل :

۱... قولې حديث د ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : "لَا يَزُكُّ كَمَا يَزُكُّ الْبَعِيدُ وَلِيَضَعَ يَدَيْهِ ثُمَّ رُكْبَتَيْهِ" په دې کې په زمکه باندې اول څنگون لره دايخودلو نه منع کړې شوې ده .

۲... فعلي حديث د ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : "كَانَ إِذَا سَجَدَ يَضَعُ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ" حضور مَلَأَتْ رُكْبَتَيْهِ په اول خپل لاس مبارک او بيا به يې څنگون په زمکه باندې ايخودلو .
د جمهورو دلايل دراروان باب لاندې اوگورئ .

بَابُ وَضْعِ الرُّكْبَتَيْنِ قَبْلَ الْيَدَيْنِ عِنْدَ الْإِحْطَاطِ لِلْسُّجُودِ

سجدي ته د ښکته کيدو په وخت کې د لاسونو نه مخکې د زنگونو دايخودلو باب

{ ۲۲۱ (عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدَ وَضَعَ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ وَإِذَا نَهَضَ رَفَعَ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ رَوَاهُ الْارْبَعَةُ وَابْنُ خَزِيمَةَ وَابْنُ حِبَّانَ وَابْنُ السَّكَنِ وَحَسَنُ التِّرْمِذِيُّ (۱) .

ترجمه : حضرت وائل ابن حجر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ليدلي دي چې کله يې سجده کوله د خپلو لاسونو نه يې مخکې خپل زنگونه ايخودلو او کله به چې د سجدي نه اوچتيد نو خپل لاسونه به يې د زنگونو مخکې اوچتول . د دي حديث روايت څلورو صاحبانو او ابن خزيمه ، ابن حبان او ابن سکن کړي دي او ترمذي حسن گڼلې دي .

{ ۲۲۲ (وَ عَنْ عَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ قَالَا حَفِظْنَا عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِي صَلَاتِهِ أَنَّهُ حَرَّ بَعْدَ رُكُوعِهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ كَمَا يَخْرُجُ الْبَعِيدُ وَ وَضَعَ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۲) .

ترجمه : حضرت علقمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حضرت اسود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دواړو ويلي دي چې مونږ د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه د ده په مانه کې دا خبره ياده کړې ده چې هغه د رکوع نه روسته په خپلو څنگونو

(۱) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۶۱ باب ما جاء في وضع اليمن قبل الركبتين . ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۲ باب كيف يضع ركبته قبل الصلاة . كتاب الاصحاح ج ۱ ص ۱۶۵ باب انزل ما يصل الى الارض من الانسان في سجده... الخ . ابن ماجه كتاب الصلوة ص ۶۳ باب السجود . صحيح ابن خزيمة كتاب الصلوة ج ۱ ص ۳۱۹ ولم الحديث ۶۶۹ . صحيح ابن حبان كتاب الصلوة ج ۲ ص ۱۹۱ ولم الحديث ۱۹۰۹ .
(۲) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۶ باب ما يذا بعد ركوعه في السجود الخ .

پرواته لکه څنگه چې اوبښ پريوزي او کينودل هغه خپل دواړه څنگونه مخکې د لاسونو نه د دې حديث روايت طحاوي کړي او اسناد يې صحيح دي .

په مسئله الباب کې د جمهورو دليل :

۱... حديث د وائل بن حجر رضي الله عنه : " وَهَبَ رُبَّمَا قَبْلَ يَدَيْهِ " د حضور صلی الله علیه و آله دا عمل وو چې په سجده کې به يې اول څنگونه او بيا به يې لاس په زمکه ايخودلو .

۲... د علقمه رضي الله عنه او د اسود رضي الله عنه حديث چې حضرت عمر رضي الله عنه هم اول څنگونه او وروسته به يې لاسونه په زمکه باندې ايخودلو .

امام شافعي رضي الله عنه ته جواب : ۱. د ابو هريره رضي الله عنه حديث سندا ضعيف کيدو سره سره په دې کې يو سخت علت دې هغه دا چې ددې اولنې او دويمه تکرار ديو بل متضاد د، ځکه چې په اولنې تکرار کې داوښ په شان دناستې نه ممانعت دې او داوښ عادت دې چې اول خپل لاسونه په زمکه باندې گډي لهدا ددې تکرار مقصد داشو چې اول څنگونه په زمکه کيږد ترڅو چې داوښ مخالفت اوشي ليکن په دويمه تکرار کې اول لاسونو لره په زمکه باندې دايخودلو حکم دې کوم چې بعينه داوښ په شان کيناستل دي په اصل کې د حديثو الفاظ دا وو : " وليضع ركبتيه قبل يدي " ديو راوي نه غلطې شوې .

۲. حديث دابن عمر رضي الله عنه هم معلول دې هغه داسي چې ددې عمل نسبت حضور صلی الله علیه و آله طرفته د عید الله په خوا گردانو کې صرف عبدالعزیز بن محمد کولو او عبدالعزیز باندې محدثينو جرح کړي

بَابُ هَيْئَاتِ السُّجُودِ

د سجدې د شکل او هيئت باب :

{ ۲۲۲ } عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ إِغْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ وَلَا يُمِطُّ أَحَدُكُمْ فِرَاقِيهِ الْبَسَاطَ الْكَلْبَ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (۱) .

ترجمه : د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دي چې نبي کریم صلی الله علیه و آله فرمائلي دي ارام او اطمینان کوئ په سجده کې او نه دي خوروي لیچي یو ستاسي نه په شان د خورولو د سپي د

(۱) بخاري کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۱۳ باب لا یطرح فرأیه فی السجود ، مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۹۳ باب الاعتدال فی السجود ... الخ ، ترمذي أبواب الصلوة ج ۱ ص ۶۳ باب ما جاء فی الاعتدال فی السجود ، ابوداؤد ج ۱ ص ۱۲۰ باب صلاة السجود ، نسائي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۷ باب الاعتدال فی السجود ، ابن ماجه کتاب الصلوة ص ۶۲ باب الاعتدال فی السجود ، مسند احمد ج ۳ ص ۱۱۵ .

دي حديث روايت يو جماعت كړي دي .

{ ۲۲۲ } و عن ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَغْطِمْ عَلَى الْجَبْهَةِ وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى أَلْفِهِ وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَأَخْرَاجِ الْقَدَمَيْنِ وَلَا تَكْثُرُ الْغِيَابَاتُ وَالشُّغُورُ رواه الشيخان (۱).

تورجه : حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې ماته امر شوي دي چې په اوږو اندامونو باندې سجدو وکړم په مخ باندې او په مبارک لاس يې پوزي ته اشاره و فرمائله او په دواړو لاسونو او په دواړو څنگونو او د قدمونو په اطرافو باندې او مونږ ته امر شوي دي چې خپلې جامي او ويخته په مانځه کې راټول نکړو د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

{ ۲۲۵ } وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ بْنِ بُحَيْئَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا صَلَّى قَرَأَ بِرِجْلَيْ يَدَيْهِ حَتَّى يَبْذُرَ بَيَاضَ رِجْلَيْهِ رواه الشيخان (۲).

تورجه : د حضرت عبدالله بن مالک بن بحينه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې کله به نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ کاوه پراخه به يې نيول دواړه لاسونه تر دي چې خکاره کيده به سپينوالي د دواړو اړخونو مبارکو دده . د دي حديث روايت شيخينو د مسلم او بخاري کړي دي .

{ ۲۲۶ } وَعَنْ أَبِي حُمَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا سَجَدَ أَمَّنَ: أَلْفَهُ وَجَبْهَتَهُ مِنَ الْأَرْضِ وَلَقِيَ يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ وَوَضَعَ رِجْلَيْهِ خَلَا وَتَمَكَّنِيهِ رواه ابو داود و الترمذي و صححه وابن خزيمة في صحيحه (۳).

تورجه : د ابی حمید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي چې حضرت نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به چې کله سجدو کوله نو خپله پوزه او مبارک تندي به يې په ځمکه باندې ايښوده او دواړه لاسونه به يې د اړخونو نه لري ساتل او دواړه ورغوي به يې د اوږو په برابرۍ ايځودل . د دي حديث روايت ابو داود او ترمذي

(۱) بخاري: کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۱۲ باب السجود علی الالف . مسلم: کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۹۳ باب احضاء السجود... الخ

(۲) بخاري: کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۱۲ باب یمنفصحه و یقال فی السجود . مسلم: کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۹۴ اب الاعتدال فی السجود

(۳) ترمذي: ابواب الصلوة ج ۱ ص ۶۱ باب ماجاء فی السجود علی الجبهة و الالف . ابوداؤد: کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۰۷ باب التفصیح الصلوة . صحیح ابن خزيمة: کتاب الصلوة ج ۱ ص ۳۲۳ رقم الحديث ۶۴۰ .

کړي و په خپله ابن خزيمة کړي و ترمذي صحيح کړلي دي .

{ ٢٢٠ } { وَعَنْ وَالِ بْنِ حُبَيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَرْفُوعًا قَلْنَا سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ كَفَّيْهُ رَوَاهُ مُسْلِمٌ . ١٠ }

ترجمه : د حضرت وائل بن حبر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه مرفوع روایت شوي دي چې نبی کریم ﷺ به که سجدو کوله نو دواړو ورغو ترمنځ به یې سجدو کوله . د دي حدیث روایت مسلم کړي دي .

{ ٢٢١ } { وَعَنْ قَاتٍ وَتَمِيمٍ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَلْنَا سَجَدَ وَضَعَ يَدَيْهِ جَدَائِ أَلْزَمَهُ رَوَاهُ إِسْحَاقُ بْنُ رَاهُوِيَهْ وَعَبْدُ الرَّزَّاقِ وَالنَّسَائِيُّ وَطَحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ . ١٠ }

ترجمه : او د حضرت وائل بن حبر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي ويلي یې دي چې ما ښه رسول الله ﷺ ليدلي دي چې کله یې سجدو کوله نو دواړه لاسونه به یې د دواړو غوږونو په برابرۍ پینځول . د دي حدیث روایت اسحاق بن راهویه ، عبد الرزاق ، نسائي او طحاوي کړي دي او اسناد یې صحيح دي .

په سجدو کې څو اندامونه استعمالیږي ؟

په دي خبره باندې دپوښو اتفاق دي چې سجدو په اوه (٧) اندامونو سره کیږي . لاسونه ، ځنگلونه ، قدمونه ، مخ ، البته په دي کې کوم یو اندامونه په زمکه باندې ایځودل فرض دي او د کومو ایځودل فرض نه دي ؟ په دي باره کې دفتهاؤ اختلاف دي :

(١) امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد اوه (٧) واړه اندامونه په زمکه باندې ایځودل فرض دي ورنه سجدو به یې نه وي .

(٢) امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (دمشهور قول مطابق) او دصاحبینو په نزد تندي ټیټ ضروري دي ، اقتصار علی الألف جائز نه دي .

(٣) امام ابو حنیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد هیئت تعظیمي سره تندي او دپوزې نه په یو باندې اکتفا کولو سره یې سجدو کیږي نیکن بغير د عذر نه په یو باندې اکتفاء کول مکروه دي باقي قدمونو لږه په سجدو کې په اوچت نیولو سره تري د استهزاء بوي رازي ځکه سجدو نه کیږي نه دا چې قدمونو لږه ایځودل هم فرض دي . (معرف نسبی : ٣٣١/٣)

١٠) مسو کتاب الصلوة ج ١ ص ١٧٣ باب وضع ید الیحق علی السری ... الخ .

١١) معتمد عبد الرزاق کبیر الصلوة ج ٢ ص ١٧٥ باب موضع الیدین ولم یحدث ٢٩٢٨ . طحاوي کتاب الصلوة ج ١ ص ١٧٦ باب

وضع لیسر لیسر ... الخ . نسبی کتاب الاصلاح ج ١ ص ١٦٦ باب مکان الیدین من السجود . الدرایة کتاب الصلوة ج ١ ص ١٢٢

١٢) معتمد الصلوة قضا عن سخن بن راهویه .

دامام احمد رحمه الله دليل: حديث دابن عباس رضي الله عنه "أَمَرْتُ أَنْ أَشْجَدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظَمٍ" په اوه اندامونو باندې دسجدې کولو حکم دې کوم چې په وجوب باندې دلالت کوي.

امام مالک رضي الله عنه، شافعي، او دصاحبنو رضي الله عنه دليل: حديث دابو حميد رضي الله عنه "كان اذا سجد امكن الله وجهه من الارض" دتندې او دپوزي ددواړو ذکر دې.

دامام ابو حنيفه رحمه الله دليل: په قرآن کریم کې بې شماره ځايونو کې دسجدې دوجوب لپاره (اسجدوا) سره خطاب شوې دی او دسجدې حقيقت فقط "وضع بعض الجبهة على الارض بها لاسخريه فيه" دې صرف دپوزي او تندې لره په زمکه ايخودلو سره دا مفهوم ادا کيږي البته دحديث شريف دنظر نه تندې او پوزه ددواړو ايخودل واجب شو لهذا بغير دغذر نه په يو باندې اکتفا به مکروه تحريمي وي.

امام احمد رحمه الله ته جواب: امر دتولو اعضاء دوجوب لپاره نه دې بلکې دائرين الوجوب والسنة دې چې ددې اوه (۷) نه دڅه کول واجب په معنی دفرض او دڅه کول مامور بطريق السنة دې ځکه چې په يو حديث کې حضور صلی الله علیه وسلم دسجدې په حالت کې ددعاغوښتلو په وخت دسجدې کولو نسبت يې صرف "وجه" طرف ته او کړو او دالله په دربار کې يې سوال او کړو "سجد وجهي للذي خلقه.... الخ لهذا" وجه" يعنې تندې يا پوزه (لکه څنگه چې دامام صاحب قول دې) يا دواړه "لکه څنگه چې دنورو ائمو قول دې) سره به سجده متحقق کيږي.

داحاديثو په مينځ کې تطبيق:

دابو حميد رضي الله عنه په حديث کې "وضع كفيه حذو منكبيه اود وائل رضي الله عنه په يو روايت کې "لما سجد سجدتين كفيه" او په بل روايت کې "وضع يديه حذاء اذنيه" وارن شوې دی که چرته داسي سجده اوکړي چې ددواړو لاسونو غټه گوته دغوږونو تر پوڅکو پورې برابر شي او گوټي مخکې ترې وتې وي نو ددواړو حديثونو باندې به عمل راشي.

بابُ النَّهْيِ عَنِ الْإِقْعَاءِ كَإِقْعَاءِ الْكَلْبِ

دانهي باب دي دکيناستو نه په شان دکيناستو دپيښي

{عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ لَمَّا نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه وسلم عَنْ ثَلَاثٍ عَنْ ثَقُفَةَ كُنُفَرَةَ الذَّلِيك

وَالْإِقْعَاءُ الْكَلْبُ وَالْإِقْعَاءُ كَالِإِقْعَاءِ الثَّغْلِبِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَفِي إِسْنَادِهِ لَيْسَ (۱).

ترجمه: حضرت ابی هريره رضي الله عنه نه روايت دي هغه ويلي دي چې مونږ نبي، كريم صلی الله علیه و سلم په مانځه کې د دریو شیانو نه منع کړي یو (۱) د چرګ د ټونګي په شان یې د ټونګي نه منع کړي یو (۲) او د سپي د کیناستو په شان یې د کیناستو نه منع کړي یو (۳) او د گیدر د کتلو په شان یې د کتلو نه منع کړي یو. د دې حدیث روایت احمد کړي دي او د دې په اسناد کې ضعف دي.

[۲۲۷] وَ عَنْ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْإِقْعَاءِ فِي الصَّلَاةِ رَوَاهُ الْعَاكِمُ وَفِي حَدِيثٍ صَحِيحٍ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ وَلَمْ يَطْرُقْ بِهِ (۲).

ترجمه: حضرت سمرة رضي الله عنها ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم په مانځه کې د سپي په شان د کیناستو نه منع کړي ده. د دې حدیث روایت حاکم کړي دي او ده ويلي چې دا حدیث د بخاري په شرط باندې صحیح دي خو ولي شیخینو نه دي روایت کړي.

د ناستې درې مکروه حالتونه: د مونږ په وخت کې د درې قسمه حالت اختیارولو نه منع کړې شوي ده:

(۱) لَقَرًا كَلْبَرًا أَلْدِيك: یعنې د چرګ په شان د ټونګي وهلو په شان درکوع او د سجدې او د سنن او مستحباتو دا هتمام نه بغیر زر زر کولو نه منع کړې شوي ده.

(۲) الْقَعَاءُ كَالْقَعَاءِ الْكَلْبُ: دا قعاء دوه تفسیرونه کړې شوي دي:

(الف) یو دا چې یو کس په کوناتو باندې کیني او خپلې خپي داسې او دروي چې څنگون د چوختو په مقابل کې راشي او خپل دواړه لاسونه په زمکه باندې اولگوي ددې تفسیر مطابق بالاتفاق مکروه تحریمي دي.

(ب) دویم تفسیر د دې چې دواړه خپې په پنجو او دروي او په پوندو باندې کیني دې تفسیر په لحاظ سره دا قعاء په حکم کې اختلاف دي امام شافعي رحمه الله دې لره د دوو سجنو په مینځ کې سنت گرځوي یعنې د جلسه بین السجدتين دوه طریقې دي: افتراش او اقعاء. باقي دا شمو په نزد دا مکروه تزیهې یعنې خلاف اولی دي. (اثمه ثلاثه رحمه الله دلائل او امام شافعي رحمه الله د دلائل جواب به په راروان باب کې راشي).

(۱) مستدرک ج ۲ ص ۳۱۱.

(۲) مستدرک حاکم کتاب الصلوة - ج ۱ ص ۲۷۲ باب النهي عن الإقعاء في الصلاة.

(۳) التفات الثعلب: ”دگیدرې په شان التفات کول“ په مونځ کې دالتفات دري صورتونه دي (۱) مخ واپول شي فقط، دا مکروه دي. (۲) سينه واپول شي، دا مفید دموښځ دې داستقبال ښه دفوت کیدو دوجې نه. (۳) دسترگو په کونجونو کې کتل، دا خلاف اولی دې منافي دخشوع کیدو دوجې نه، البته مباح عند الضرورة دي.

بَابُ الْجُلُوسِ عَلَى الْعَقَبَيْنِ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ

د دوه ؤ سجدو تر منځ په پوندو باندي د کیناستو باب :

{ ۲۲۱ } عَنْ طَاوُسٍ قَالَ قُلْنَا لِرَبِّهِ عُبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي الْإِقْعَاءِ عَلَى الْقَدَمَيْنِ فَقَالَ هِيَ الشُّنَّةُ فَقُلْنَا لَهُ لَا لَنَا فِيهَا بِالْزَّجْلِ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَلْ هِيَ شُنَّةٌ لَيْبِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ. (۱)
ترجمه: د طاؤس رحمه الله نه روایت دي ده ویلي دي چې ما په قدمونو باندي د کیناستو په باره کې د ابن عباس رحمه الله نه پوښتنه وکړه هغه وویل چې دا سنت طریقه ده نوموړې هغه ته وویل چې بي شکه نوموړې خامخا مرنه د خپي سره دا کار ظلم گنړو نو ابن عباس رحمه الله وویل چې دا ستاسي: نبی غښته سنت دي. د دي حدیث روایت مسلم کړي دي.

{ ۲۲۲ } وَعَنِ ابْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ رَأَى ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَالْبُنَّ الرَّبِيعَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَالْبُنَّ عُبَّاسَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقْعُونَ رَوَاهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَاسْنَدُهُ صَحِيحٌ. (۲)

ترجمه: د ابن طاؤس نه روایت دي هغه د خپل پلار نه روایت کړي دي چې ده بن عمر رحمه الله ابن الزبير رحمه الله او ابن عباس رحمه الله لیدلي دي چې په مانځه کې په پوندو باندي کیناستل. د دي حدیث روایت عبد الرزاق کړي دي او اسناد یې صحیح دي.

د اقعاء په مسئله کې دامام شافعي رحمه الله دلیل:

- ۱... حدیث د ابن عباس رحمه الله کوم کې چې مختلف فيه اقعاء لره سنت ویلې شوي ده.
- ۲... ابن عمر رحمه الله، ابن زبیر رحمه الله او ابن عباس رحمه الله عملا اقعاء مذکور کول.

(۱) مسلم کتاب الماجد ج ۱ ص ۲۰۲ باب جواز الاقعاء على العقبين .

(۲) مصنف عبدالرزاق کتاب الصلوة ج ۲ ص ۱۹۱ باب الاقعاء في الصلوة رقم ۳۰۲۹.

بَابُ الْفِتْرَةِ وَبَابُ الْقُرْبَانِ وَبَابُ الْيَسْرِ وَالْقُرْبَانِ عَلَيْهَا بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ وَكَرْكِ

الْجُلُوسِ عَلَى الْعَقَبَيْنِ

باب دي دوه سجدو تر منڍ ۾ چپي چپي د خورو ږو او په هغې باندې د کيناستو او په پوندو د نه کيناستو

۲۲۴ { عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْجُدُ فِي رَجُلَيْهِ الْيَسْرَى وَنَضْبِ رَجُلَيْهِ الْيُسْرَى وَكَانَ يُلْهِى عَنْ عَقِبَةِ الشَّوْكَانِ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَهُوَ مُخْتَصَرٌ (۱) .

ترجمه : د حضرت عائشې رضي الله عنها نه روايت دي وييلي يې دي چې رسول کریم ﷺ د سجدې په وخت کې د ښځې دوه څنګه يې چپي چپي د خورو ږو او په هغې باندې د کيناستو او په پوندو د نه کيناستو او په پوندو د نه کيناستو

خپه خوروله او ښي چپه به يې او دروله او د شيطان د کيناستو نه به يې منع فرمائله دا حديث مسلم

خارج کړي او دا مختصر دي .

۲۲۵ { وَ عَنْ أَبِي حَنِيمٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ يُهْوَى إِلَى الْأَرْضِ فَيَجَانِي يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ وَيَلْقَى رَجُلَيْهِ الْيُسْرَى وَيَقْعُدُ عَلَيْهَا وَيَفْتَحُ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ إِذَا سَجَدَ ثُمَّ يَسْجُدُ ثُمَّ يَقُولُ

أَللَّهُ أَكْبَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَابْنُ حَبَانَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۲) .

ترجمه : د حضرت ابو حنيد ساعدي رضي الله عنه مرفوع روايت دي چې بيا به رسول کریم صلی الله عليه وسلم څمکي ته ښکته شو نو دواړه لاسونه به يې د دواړو اړخونو نه لري ساتل بيا به يې سر

برک اوچت کړ او چپه خپه به يې خوره کړه او په هغې باندې به کيناست او د سجدې په وخت کې

به يې د دواړو خپو گوټي پرانستي بيا به يې سجده وکړه بيا به يې الله اکبر ووايه الحديث . د دي

حديث روايت ابو داؤد ، ترمذي او ابن حبان کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

۲۲۶ { وَ عَنْ أَبِي حَنِيمٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ يُهْوَى إِلَى الْأَرْضِ فَيَجَانِي يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ وَيَلْقَى رَجُلَيْهِ الْيُسْرَى وَيَقْعُدُ عَلَيْهَا وَيَفْتَحُ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ إِذَا سَجَدَ ثُمَّ يَسْجُدُ ثُمَّ يَقُولُ

أَللَّهُ أَكْبَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَابْنُ حَبَانَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۳) .

ترجمه : د حضرت ابو حنيد ساعدي رضي الله عنه مرفوع روايت دي چې بيا به رسول کریم صلی الله عليه وسلم څمکي ته ښکته شو نو دواړه لاسونه به يې د دواړو اړخونو نه لري ساتل بيا به يې سر

برک اوچت کړ او چپه خپه به يې خوره کړه او په هغې باندې به کيناست او د سجدې په وخت کې

به يې د دواړو خپو گوټي پرانستي بيا به يې سجده وکړه بيا به يې الله اکبر ووايه الحديث . د دي

حديث روايت ابو داؤد ، ترمذي او ابن حبان کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

۲۲۷ { وَ عَنْ أَبِي حَنِيمٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ يُهْوَى إِلَى الْأَرْضِ فَيَجَانِي يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ وَيَلْقَى رَجُلَيْهِ الْيُسْرَى وَيَقْعُدُ عَلَيْهَا وَيَفْتَحُ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ إِذَا سَجَدَ ثُمَّ يَسْجُدُ ثُمَّ يَقُولُ

أَللَّهُ أَكْبَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَابْنُ حَبَانَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۴) .

ترجمه : د حضرت ابو حنيد ساعدي رضي الله عنه مرفوع روايت دي چې بيا به رسول کریم صلی الله عليه وسلم څمکي ته ښکته شو نو دواړه لاسونه به يې د دواړو اړخونو نه لري ساتل بيا به يې سر

برک اوچت کړ او چپه خپه به يې خوره کړه او په هغې باندې به کيناست او د سجدې په وخت کې

به يې د دواړو خپو گوټي پرانستي بيا به يې سجده وکړه بيا به يې الله اکبر ووايه الحديث . د دي

حديث روايت ابو داؤد ، ترمذي او ابن حبان کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

۲۲۸ { وَ عَنْ أَبِي حَنِيمٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ يُهْوَى إِلَى الْأَرْضِ فَيَجَانِي يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ وَيَلْقَى رَجُلَيْهِ الْيُسْرَى وَيَقْعُدُ عَلَيْهَا وَيَفْتَحُ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ إِذَا سَجَدَ ثُمَّ يَسْجُدُ ثُمَّ يَقُولُ

(۱) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۹۵ باب ما یجمع صفة الصلوة .

(۲) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۰۶ باب افتتاح الصلوة ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۶۷ باب ما جاء فی وصف الصلوة ، صحيح

ابن حبان کتاب الصلوة ج ۴ ص ۱۷۳ رقم الحديث ۱۸۹۷ .

(۳) عطاء عام مالک کتاب الصلوة ج ۱ ص ۷۱ باب العمل فی الجلوس فی الصلوة .

ترجمه : ز مغیره بن حکیم نه روایت دی ده ویلی دی چې ما حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه لیدلی دي چې دا د مانځه دوه ؤ سجدو تر منځ د قدمونو په سرو نو یعنی د گوتو په څو کو او چتیده نو کله چې د مانځه نه فارغ شو نو ده ته دا خبره یاده کړي شوه نو وي ویل چې دا د مانځه سنت نه دي بي شکه چې ما دا کار کاوه دي وجهي نه چې زه بیماروم . د دي حدیث روایت مالک رحمه الله په مؤطا کې کړي دي او اسناد یې صحیح دي .

د اقواء په مسئله کې دائمه ثلاثه رضی الله عنه دلائل :

۱. دعاشي رضی الله عنه حدیث چې حضور صلی الله علیه و سلم به جلسه بین السجدتین کې افتراش کولو او دپوندو په سر کیناستلو نه به یې منع کوله .
۲. د ابو حمید الساعدي رضی الله عنه حدیث : په دې کې هم د حضور صلی الله علیه و سلم افتراشا ناسته مذکور ده .
۳. د ابن عمر رضی الله عنه حدیث چې دوي په پوندو باندې ناسته خپله مجبوري بنودلې وه او د دې دست کیدو نه یې نفی کوله .

د امام شافعي رحمه الله د دلیل رد :

۱. د ابن عباس رضی الله عنه حدیث ضعیف دی همدارنگه دست نه مراد سنت دائمی نه دي بلکې سنت په وخت د عذر دي .
۲. د بعضی صحابه کرامو رضی الله عنه جلوس علی العقیین په حالت د عذر باندې محمول دي لکه څنگه چې ابن عمر رضی الله عنه د دې په باره کې خپل عذر بیان کړ .

بَابُ مَا يَقَالُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ

باب د دوه ؤ سجدو تر منځ به څه ویلي شي

{ ۲۲۶ } (عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ اَللّٰهُمَّ اَعْزِلْنِي

وَأَرْحَمْنِي وَأَجْبِزْنِي وَأَهْدِنِي وَارْزُقْنِي رواه الترمذي وأخرون وهو حديث ضعيف)

ترجمه : د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دي چې بي شکه نبی کریم صلی الله علیه و سلم به د دوه

ؤ سجدو تر منځ دا دعا ویله (اللهم اعزلي وارحمي واجبزي واهدني وارزقني) . یعني معنی دا چې اي الله ما ته بخشنه وکړي او په مارحم وکړي او ځما نقصان پوره کړي او ځما لارښوونه وکړي

او ماته رزق را عطا کړي. دا حدیث ترمذي او نورو محدثینو روایت کړي او دا حدیث ضعیف دي.
مسئله الباب: په فرائضو کې په شرط ددې چې امام نه وي او په نوافلو کې مطلقا ددو سجود په مینځ کې ماثور دعا لکني ویل پکار دي.

بَابُ جَلْسَةِ الْإِسْتِرَاحَةِ بَعْدَ السَّجْدَتَيْنِ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى وَالثَّالِثَةِ
د دوه و سجودو نه روسته، په اول او دریم رکعت کې د استراحت د جلسې باب
 { ۲۲۷ } عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْطِي قَائِدًا كَانَ فِي وَلِيٍّ مِنْ صُلَاةِهِ لَمْ يَلْمُضْ حَقِّي يَسْتَوِي قَائِدًا رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)

ترجمه: د حضرت مالک بن حویرث اللیثي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې ده نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مانځه په حالت کې لیدلي چې کله به هغه د وترو په مانځه کې و نو نه به اوچتیده تر هغې پورې چې برابر به کیناست. دا حدیث بخاري روایت کړي دي.

مسئله الباب: په اولني او دریم رکعت کې د دویمې سجدي نه د فارغیدو نه پس جله استراحت (لږ څه وخت لپاره د راحت او ارام حاصلولو په غرض ناسته) په باره کې اختلاف دي؛
 (۱) دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد چلسه د استراحت مسنون ده.

(۲) باقي دري واړه ائمه او جمهور دې لره مسنون نه ګرځوي ددوي په نزد: ناستې پر ځاي نیغ اودریدل افضل دي. البته دا ځانفو او د ځناېلو په نزد جله د استراحت جائز ده مفسد نه ده.

دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دليل: د باب حدیث مالک بن الحویرث رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "لَمْ يَلْمُضْ حَقِّي يَسْتَوِي قَائِدًا".

بَابُ فِي تَرْكِ جَلْسَةِ الْإِسْتِرَاحَةِ

د استراحت د جلسې د پرېښودلو باب

{ ۲۲۸ } عَنْ عُمَرَ قَالَ سَأَلْتُ خَلْفَ هَيْبَ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ عَشْرِينَ كَلِمَةً قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ أَحَبُّ نَفْسٍ لَكَ أَنْ تَكُونَ أَمَكَ سَنَةَ أَبِي الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۲)

(۱) بخاري کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۱۳ باب من استوى لاعتنا في وتر من صلاه ثم لمض.

(۲) بخاري کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۸ باب التكبير اذا قام من السجود.

قَالَ النِّمَوِيُّ يَسْتَقْدِمُ مِنْهُ تَرْكُ جَلْسَةِ الْإِسْتِرَاحَةِ وَالْكَالِثُ التَّكْبِيرَاتُ أَرْبَعًا وَخَمْسِينَ مَرَّةً لِأَنَّ
قَدْ كُتِبَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَكْبِتُ فِي كُلِّ خُفٍّ وَرَفْعٍ وَكَيْبَارٍ وَقُعُودٍ .

ترجمه : حضرت عكرمه نه روایت دي ده ويلي دي ما د مكی د يو شيخ پسي مونخ و كړو نو هغه
دوه ويشت تكبيرونه وويل نو ما ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته وويل چې يقيناً دا بي وقوف دي نو ابن
عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې ورك دي كړي تالره مور ستا (مور دي بوره شه) د ابو القاسم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
سنت دي . د دي حديث روايت بخاري كړي دي .

نيموي رحمه الله ويلي دي چې د دي حديث نه د استراحت د جلسي پر بنودل فهميږي او كه داسي نه
وي نو تكبيرونه به خلوړويشت وي ځكه چې دا خبره ثابته ده چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هر
بنكه كيدو پورته كيدو . او دريدو او كيستو كې تكبير ويلي دي . خو ولي سره د دي هم دوه
ويشت تكبيرونه ويل شوي نو د دې بكاره دليل دي چې د استراحت جلسه د مانځه د اعمالو نه ده .

{ ۲۴۰ } وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَوْ عِيَّاشِ بْنِ سَهْلٍ السَّاعِدِيِّ أَنَّهُ كَانَ فِي مَجْلِسٍ فِيهِ أَبُوهُ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي الْمَجْلِسِ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبُو حُمَيْدٍ السَّاعِدِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبُو أُسَيْدٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَلَمَّا كَرَّ الْحَدِيثَ وَفِيهِ لَمْ يَكُنْ لَمْ يَسْجُدْ لَمْ يَكُنْ فَقَامَ وَلَمْ يَتَوَضَّعْ رَوَاهُ ابوداود واسناده صحيح . (۱)

ترجمه : د عباس او يا عياش بن سهل الساعدي نه روایت دي چې دا په يو مجلس كې وه چې په
هغې كې د هغه پلار هم موجود ؤ او هغه د نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابي ؤ او په هغه مجلس كې
ابو هريره ، ابو حميد الساعدي او ابو أسيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ هم ؤ هغوي يو حديث بيان كړي چې په هغه كې
ؤ يا يې تكبير وكړ نو سجده يې وكړه يا يې تكبير وكړ نو او دريده او كينه ناست . د دي حديث
روایت ابوداود كړي او اسناد يې صحيح دي .

{ ۲۵۰ } عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هَكْلَمٍ أَنَّ أَبَا مَالِكٍ الْأَشْعَرِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَمَعَ كَوْمَهُ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ
الْأَشْعَرِيِّينَ اجْتَمِعُوا وَأَجِيبُوا إِنْسَالَكُمْ وَأَبْنَاءَكُمْ أَعْلَيْكُمْ صَلَوةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنَا بِالْمَدِينَةِ
فَاجْتَمِعُوا وَاجْتَمِعُوا إِنْسَانَهُمْ وَأَبْنَاءَهُمْ فَكَوْضًا وَأَرَاهُمْ كَيْفَ يَتَوَضَّعُ فَأَخْبَرِي الْوُضُوءَ إِلَى أَمَّا يَكْبِتُ عَلَى
لَتَانِ قَامَ الْقِيَامَ وَالسَّالِةَ الْفَلَانُ قَامَ فَكَانَ قَصَصَ الرِّجَالِ فِي أَذْيِ الصَّبْرِ وَصَفَ الْوَلَدَانِ خَلْفَهُمْ وَصَفَ

النِّسَاءُ خَلَفَ الْوَلَدَانِ ثُمَّ أَقَامَ الصَّلَاةَ فَتَقَدَّمَ فَرَفَعَ يَدَيْهِ فَكَبَّرَ فَقَرَأَ بِقَايَةِ الْكِتَابِ وَ سُوْرَةِ
يَسْرُهَا ثُمَّ كَبَّرَ فَرَفَعَ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ وَ اسْتَعْوَى
قَائِمًا ثُمَّ كَبَّرَ وَ حَزَّ سَاجِدًا ثُمَّ كَبَّرَ فَرَفَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ كَبَّرَ فَسَجَدَ ثُمَّ كَبَّرَ قَالَتْ لَهْفُ قَائِمًا فَكَانَ كَتَبِيْرُهُ فِي
أَوَّلِ رَلْعَةٍ سِتِّ كَتَبِيْرَاتٍ وَ كَبَّرَ حِينَ قَامَ إِلَى الرَّلْعَةِ الثَّانِيَةِ فَلَمَّا قَلَعِي صَلَاكَهُ أَتَى إِلَى قَوْمِهِ بِوُجْهِهِ
فَقَالَ اخْفِظُوا كَتَبِيْرِي وَ تَعْلَمُوا رُكُوعِي وَ سُجُودِي فَإِنَّهَا صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْيَقِي كَانَ يَعْلِي
لَمَّا كَذَّ السَّاعَةُ مِنَ النَّهَارِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ اسْنَادُهُ حَسَنٌ (۱).

ترجمه : د عبد الرحمن بن غنم نه روايت دي چې ابو مالک اشعري رضي الله عنه خپل قوم راجع کړ نو
وي ويل چې د اشعريانو دلي په خپله هم راجع شئ ښځي او ځامن هم راجع کړئ ځه تاسو ته د نبی
کریم صلی الله علیه وسلم هغه مونځ ښایم کوم چې مونږ ته نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مدينه منوره کې
کړي دي نو خپله هم د قبيلې خلک راجع شو ښځي او ځامن يې هم راجع کړ نو اودس يې وکړ او
ورته وي ښودل چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم څنگه اودس کاوه او د اودس اندامونه يې پوره پوره
راکړ کړ او په ښه شان سره يې اودس وکړ تر دې چې کله زوال وشو او سورې رامات شو او درید
اذان يې وکړ نو مخکې يې د سرو اول صف جوړ کړ بيا يې ورپسې روسته د هلکانو صف جوړ بيا يې
د هلکانو نه روسته ښځو صف کړ بيا يې د مانځه د پاره اقامت وکړ نو مخکې شو دواړه لاسونه يې
اوچت کړ نو تکبير يې وکړ او په پټه يې فاتحه او ورسره يې بل سورت ولوسته بيا يې تکبير وکړ نو
رکوع يې وکړ او دري ځله يې سبحان الله و بحمده وويله بيا يې سمع الله لمن حمده وويله او نيغ
او دریده بيا يې تکبير او که او په سجده پريوته بيا يې تکبير او بيله نو سريې اوچت کړ بيا يې تکبير
او بيله نو سجده يې وکړه بيا يې تکبير ووايه نو نيغ پاڅيده نو په اول رکعت کې يې شپږ تکبيرونه و
او کله چې دويم رکعت ته پاڅيده نو تکبير يې وکړ نو کله يې چې مونځ ادا کړ (قوم ته يې مخ
راواړه نو وي ويل ځما تکبيرونه ياد کړئ او ځما سجده او رکوع زده کړئ په تحقيق دا د رسول الله
صلی الله علیه وسلم هغه موځ دي کوم چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د ورځې په دغه وقت کې کړي و . دا
حديث احمد نقل کړي او اسناد يې حسن دي .

{ ۴۵۱ } وَ عَنْ الثُّعَيْنِ بْنِ أَبِي عِيَّاشٍ قَالَ أَذْرَكْتُ هَيْدَ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السَّجْدَةِ فِي أَوَّلِ رُكْعَةٍ وَالثَّانِيَةِ قَامَ كَمَا هُوَ وَلَمْ يَجْلِسْ رَوَاهُ أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي هَيْبَةَ وَ اسناده حسن (۱).

ترجمه : نعمان بن عیاش ویلي دي چې ما د نبي کريم ﷺ ډیر صحابه کرام لیدلي دي چې کله به یې د اول او دریم رکعت د سجدې نه سرپورته کړ نو نیغ به او چتیده او نه به کیناسته . د دي حدیث روایت ابو بکر ابن ابی شیبه کړي او اسناد یې حسن دي .

{ ۴۵۲ } وَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ رَمَقْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي الصَّلَاةِ فَرَأَيْتُهُ يَنْهَضُ وَلَا يَجْلِسُ قَالَ يَنْهَضُ عَلَى صُدُورِ قَدَمَيْهِ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى وَالثَّانِيَةِ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَالبیهقي في السنن الكبير وصححه (۲).

ترجمه : د عبدالرحمن بن یزید نه روایت دي ویلي یې دي چې ما په مانځه کې عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته ښه لیدل نو ما هغه ولید چې پاڅیده او کینه ناست . راوي وايي چې هغه په اول او دریم رکعت کې د خپلو قدمونو په پنځو باندې پاڅیده . دا حدیث طبراني په کبير او بیهقي په سنن کبري کې روایت کړي او بیهقي صحیح گنرلي دي .

{ ۴۵۳ } وَ عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ قَالَ رَأَيْتُ ابْنَ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا سَجَدَ السَّجْدَةَ الثَّانِيَةَ قَامَ كَمَا هُوَ عَلَى صُدُورِ قَدَمَيْهِ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي هَيْبَةَ وَ اسناده صحيح (۱).

ترجمه : وهب بن کيسان ویلي دي چې ما حضرت زبير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لیدلي دي چې کله هغه د دویم رکعت سجده وکړه نو د خپلو څپو په څوکو چې څنگه و پاڅیده . د دي حدیث روایت ابن ابی شیبه کړي دي او اسناد یې صحیح دي .

(۱) مصنف ابن ابی حبه کتاب الصلوة ج ۱ ص ۳۹۵ باب من کان یقول اذا رقت رأسک من السجدة الثانیة : ۱.... غ .

(۲) للمجم الكبير للطبراني ج ۹ ص ۳۰۶ رقم الحديث ۹۳۲۷ ، السنن الكبرى کتاب الصلوة ج ۲ ص ۱۲۵ باب من قال یرجع علی صدر قدمه ، مجمع الزوائد ج ۲ ص ۱۳۶ وقال رجاله رجال الصصح .

(۱) مصنف ابن ابی حبه ج ۱ ص ۳۹۴ باب من کان ینهض علی صدر قدمه .

په مسئله الباب کې د جمهورو په دلايلو باندې يو نظر ،

۱... دباب اولې حديث کوم کې چې ابن عباس رضي الله عنه دجلسه استراحت نه بغير مونځ کول سنت طريقه گرځولې ده .

۲... حضرت سهل ساعدي رضي الله عنه، ابوهريره رضي الله عنه، ابوحميد ساعدي رضي الله عنه او ابوسعيد خدری رضي الله عنه دجلسه استراحت نه بغير دحضور صلی الله علیه و سلم طريقه دمونځ بيانول .

۳... ابو مالک اشعري رضي الله عنه خپل قوم لره راجع کول او دجلسه استراحت نه بغير مونځ کول او بيا دې طريقې لره دحضور صلی الله علیه و سلم دست موافق گرځول .

۴... نعمان بن عياش رضي الله عنه دمتعدد صحابه کرامو نه جلسه داستراحت نه بغير دمونځ طريقې لره روايت کول .

دامام شافعي رحمه الله د دليل و د : جلسه استراحت والا حديث بيان جواز يا حالت عذر باندې محمول دې په آخري عمر کې دحضور صلی الله علیه و سلم جسم مبارک دروند شوې وو نو حضور صلی الله علیه و سلم جلسه داستراحت او کړه ورنه که دا مستقل سنت صلاة وي نو دصحابه کرامو يو جم غفير به دا ضرور نقل کولو .

﴿بابُ افْتِتَاحِ الثَّانِيَةِ بِالْقِرَاءَةِ﴾

په دويم رکعت کې د قرات د شروع کولو باب

{ ۲۵۲ } عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ إِذَا نَهَضَ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ اسْتَفْتَحَ الْقِرَاءَةَ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَلَمْ يَسْكُتْ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱)

توجه : حضرت ابوهريره رضي الله عنه ويلي دي چې كله به رسول الله صلی الله علیه و سلم دويم رکعت ته پاڅيده نو د الحمد لله رب العالمين نه به يې قرات شروع کاوه او سکوت به يې نه کاوه . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

د کلماتو تحقيق :

قوله "ولم يسکت" يعنې په دويم رکعت کې ثناء او تعوذ به يې نه ويلو .

باب مَا جَاءَ فِي التَّوَرَكِ

باب دې په بيان د هغه احاديثو کې کوم چې د تورک په باره کې راغلي دي

{ ۲۵۵ } عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا فِي تَقْرِ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْنَا صَلَاةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَبُو حُمَيْدٍ السَّاعِدِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَكَا كُنْتُ أَخْفَلُكُمْ لِمَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَيْتِهِ إِذَا كَبَّرَ جَعَلَ يَدِيهِ حَذْوَ مَلَكِيَّتِهِ وَإِذَا رَكَعَ أَتَمَّنَّ يَدِيهِ مِنْ وَلَبَّيْكَ لِمُ عَصَرَ ظَهْرَهُ فَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ اسْتَوَى حَتَّى يَمُودَ كُلُّ فَقَارٍ مَكَانَهُ فَإِذَا سَجَدَ وَطَعَ يَدِيهِ خَيْرَ مُفَكِّرٍ وَلَا قَائِضٍ هُمَا وَاسْتَقْبَلَ بِأَطْرَافِ أَصَابِعِ رِجْلَيْهِ الْقِبْلَةَ فَإِذَا جَلَسَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ جَلَسَ عَلَى رِجْلِهِ الْيُسْرَى وَنَصَبَ الْأُخْرَى وَقَعَدَ عَلَى مَقْعَدِهِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)

ترجمه: محمد بن عمرو بن عطاء نه روایت دي چې یقیناً هغه د رسول الله ﷺ د اصحابو په یوه ډله کې ناست و نو مونږ ته یې د نبی کریم ﷺ د مانځه ذکر وکړو نو ابو حمید الساعدي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وویل چې زه ستاسو نه د رسول الله ﷺ د مانځه په حقله ډیر ښه یاد ساتونکي یم ما هغه ﷺ لیدلي دي چې کله یې تکبیر کاوه نو دواړه لاسونه به یې د اوږو په برابرۍ اوچت کړل او کله یې چې رکوع کوله نو دواړه لاسونه یې په زنگونو باندې کیخودل بیا به یې خپله شا مبارکه هواروله او کله به یې چې سر مبارک پورته کاوه نو ښخ به او دریده تر دې پورې چې د ملا هر هډوکي به خپل خپل ځای ته راوگرځیده او کله به یې چې سجده کوله لاسونه به یې پداسې شان سره کیخودل چې نه به یې په ځمکه ښورول او نه به یې راغونډول او د خپو گوټي به یې د قبلي په طرف څرخولي او کله به چې په دوه و رکعتونو کیناسته نو په چپه خپه به کیناسته او ښی خپه به یې او دروله او کله به چې په اخري رکعت کیناسته نو چپه خپه به یې را مخکې کړه او بله خپه به یې او دروله او د مبارک جسم یوه برخه به یې په ځمکه کینسوده . د دې حدیث روایت بخاري کړي دي .

په تشهد کې د ناستې طریقه او کیفیت

(۱) دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد اولنې او اخري نې دواړو قعدو کې تورک افضل دي .

(۲) دامام ابو حنیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد دواړو کې افتراش افضل دي .

(۳) امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ او احمد رَحِمَهُ اللهُ قعدہ اولی او اخیرہ کي فرق کوي یعنی امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ قعدہ اخیرہ کي دتورک او پہ قعدہ اولی کي دافتراش دافضل کیدو قائلہ دي ، لیکن امام احمد رَحِمَهُ اللهُ دري او خلور رکعتي مونخ کي پہ قعدہ اولی کي افتراش او پہ اخیرہ کي تورک لره او پہ دوه رکعتي مونخ کي افتراش لره افضل وایي .

دتورک دوه طریقہ دي : (۱) بنی خپه دې خوره کړي او هغه دې چپ طرفته اوباسي او چپه دې اودرولې شي . (۲) دبنی خپي په پوندو کیناستل او دواړه خپي چپ، طرفته ویستل لکه څنگه چې حنفي بنخي کيني .

دافتراش طریقہ : بنی خپه خورول او په هغې کیناستل او چپه خپه اودرول .
دتورک دقائلینو دلیل :

باب حدیث ابو حمید ساعدي رَحِمَهُ اللهُ عَنْهُ : " فَإِذَا جَلَسَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ جَلَسَ عَلَى رِجْلِهِ الْيُسْرَى وَنَصَبَ الْأُخْرَى وَقَعَدَ عَلَى مَقْعَدَيْهِ " .

﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي عَدَمِ التَّوَرُّكِ﴾

۱۱ باب دتورک دنه کولو په باره کي دي

(۸۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَفْتِحُ الصَّلَاةَ بِالتَّكْبِيرِ وَالْقِرَاءَةِ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَكَانَ إِذَا رَكَعَ لَمْ يَخْضَعْ رَأْسَهُ وَلَمْ يَصُوبْهُ وَلَكِنْ بَيْنَ ذَلِكَ وَكَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ لَمْ يَسْجُدْ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَائِمًا وَكَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السَّجْدَةِ لَمْ يَسْجُدْ حَتَّى يَنْتَوِيَ جَالِسًا وَكَانَ يَقُولُ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ التَّحِيَّاتُ وَكَانَ يَفْرِشُ رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَيُنْصِبُ رِجْلَهُ الْيُمْنَى وَكَانَ يَنْهَى عَنْ عَقْبَةِ السَّوْطَانِ وَيَنْهَى أَنْ يَفْتَرِشَ الرَّجُلُ فِرَاعِيَهُ الْفِرَاشِ السَّنِيعَ وَكَانَ يُلْحِمُ الصَّلَاةَ بِالتَّكْبِيرِ وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱۰) .

ترجمه : حضرت عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مونخ په تکییر سره شروع کاوه او قرأت به یې د الحمد لله رب العالمین نه شروع کاوه او کله به یې چې رکوع کوله مبارک سره یې نه اوچتاوه او نه به یې بنسکه کاوه خو ولي مبارک سر به یې د اوچتوالي او د

تیتوالی تر منځ لاره او کله به یې چې درکوع نه سر مبارک او چتاوه نو سجدي ته به نه ته ترڅو پوري به چې برابر او دریده او کله به یې چې د سجدي نه سر مبارک او چتاوه نو سجدي ته به نه ته ترڅو پوري به چې برابر جیرابو کیناسته او په هرو دوه ورکعتونو کې به یې التحیات لوستله او چه خپه به یې بنورول او بنو، خپه به یې اودرول او د شیطان په شان د کیناستو نه به یې منع فرمائله او د دې نه به یې هم منع فرمائله چې سړي دواړه لاسونه په ځمکه داسي خواره کړي لکه څنگه یې چې درنده گان خوروي او مونځ به یې په سلام سره ختماوه. د دې حدیث روایت مسلم کړي دي.

{ ۲۵۷ } وَ عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صَلَّى خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَعَدَ وَكَشَّهَدَ فَرَزَّ قَدَمَهُ الْيَسْرَى عَلَى الْأَرْضِ وَجَلَسَ عَلَيْهَا وَآهَ سَعِيدُ بْنُ مَنصُورٍ وَطَحَاوِي وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۱)
ترجمه: حضرت وائل بن حجر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما د رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پسي مونځ وکړ

نو کله چې کیناست او تشهد (یعنې) التحیات یې لوسته نو گس قدم یې په ځمکه خور کړ او په هغې کیناست. د دې حدیث روایت سعید بن منصور او طحاوي کړي دي او اسناد یې صحیح دي.

{ ۲۵۸ } وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ مِنْ سُئِلَهُ الصَّلَاةَ أَنْ تُلْصَقَ الْقَدَمُ الْيُمْنَى وَاسْتَقْبَالَه بِأَصَابِعِهَا الْقَبِيلَةَ وَالْجُلُوسُ عَلَى الْيَسْرَى رواه النسائي واسناده صحيح (۲).

ترجمه: حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې د بنی خپي او چت اودرول او د هغې د گوتو قبلي طرف ته مخکول او په چپ قدم باندې کیناستل د مانځه د مسنونې طریقي ځیني دي. د دې حدیث روایت نسائي کړي دي او اسناد یې صحیح دي.

د افتراش د قائلینو دلائل:

- ۱... دعائشي رضي الله عنها حديث: "وَكَانَ يَفْرِشُ رِجْلَهُ الْيَسْرَى وَيُلْصِقُ رِجْلَهُ الْيُمْنَى".
- ۲... حديث دوائل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "فَلَمَّا قَعَدَ وَكَشَّهَدَ فَرَزَّ قَدَمَهُ الْيَسْرَى عَلَى الْأَرْضِ وَجَلَسَ عَلَيْهَا" په دواړو حدیثونو کې د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عمل مطلقا افتراش منقول دې من غیر فرق.
- ۳... عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مطلقا افتراش لره سنت صلاة او گرځولو.

(۱) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۸ باب صفة الجلوس.

(۲) نسائي کتاب الاطعام ج ۱ ص ۱۷۲ باب الاستقبال بالامرأه اصابع القدم... الخ.

دُورِ كَ قَائِلِيْنُو تَه جَوَاب ۱ : حَدِيثُ دَابُو حَمِيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَعْنِي تَوْرَكَ وَالْأَحَدِثُ حَالَتِ دَعْدَرُ بَانْدِي مَحْمُولِ دِي لِذَا حَضْرَتِ ابْنِ عَمَرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَعْدَهُ أَوَّلِي أَوْ آخِرُهُ پَه دَوَارُو كِي تَوْرَكَ كُولُو أَوْ فَرْمَايِلِ بِهِي : " اَنْ رَجُلَايَ لَاتَحْمِلَانِي " زَمَا خِي اَوْ سَزَمَا دَجْسَمِ بُوْجِ نَشِي اَوْ خِتَرَلِي . (طهاري ص ١٦٢)

﴿ بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّشْهَدِ ﴾

دَابَابِ دِي پَه بِيَانِ دَهْفَه حَدِيثُونُو كِي چِي دَتَشْهَدِ پَه حَقْلَه رَاغْلِي دِي

(٢٥٩) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُنَّا أَسْلَامُ عَلَ جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَالسَّلَامُ عَلَ فُلَانٍ وَفُلَانٍ قَالَتْ فَتَ إِلَيْتَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ فَإِذَا صَلَّي أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ أَلْتَحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ أَسْلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ أَسْلَامُ عَلَيْمَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ فَإِذَا قُلْتُمُوهَا أَصَابَتْ كُلَّ عَبْدٍ اللَّهِ صَلَاحٌ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ رَوَاهُ الشَّيْخَانِ (١).

ترجمه : د عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلي دي چي كله به مونږ د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

پسې مونځ كاوه مونږ به ويل السلام علي جبرائيل وميكائيل السلام علي فلان وفلان نو مونږ ته به رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وكتل او متوجه به شونو وبه يې ويل چي بي شكه الله تعالى سلام دي نو كله

چي يو ستاسي مونځ كوي نو داسي دي ووايي چي [التحيات لله والصلوات والطيبات السلام

عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين ، اشهد ان لا اله

الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله] يعني معنى دا چي د ټولو قولې ، بدني او مالي عبادتونو

يعني خاص الله تعالى لره دي او په تا دي سلامتيا وي اي دالله تعالى نبي او دالله تعالى رحمت

هي وي او برکتونه دي وي او سلامتيا دي وي په مونږ باندې او دالله جل مجده په نيکانو بنده گانو

باندې نو كله چي تاسي دا ووايئ نو بي شكه ستاسي سلام به دالله تعالى نه هر يو نيک بنده ته چي

په اسان کي وي او که ځمکه کي وي ورسپړي . او زه گواهي ورکوم چي دالله جل عظمته نه په غير

بل مېشو که د عبادت مستحق نشته او زه گواهي ورکوم چي بي شكه محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دالله تعالى

بنده او رسول دي .

{ ۲۶۰ } وَ عَنْهُ قَالَ إِنَّ مُحَمَّداً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَإِذَا قَعَدْتُمْ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ فَقُولُوا التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ أَسْلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ أَسْلَامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ثُمَّ لِيَتَخَيَّرَ أَحَدُكُمْ مِنَ الدُّعَاءِ أَحَبَّهِ إِلَيْهِ فَلْيُنِجْ بِهِ رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ .

قال الترمذي حديث ابن مسعود قد روي عنه من غير وجه وهو أصح حديث عن النبي صلى الله عليه وسلم في التشهد والعمل عليه عند أهل العلم من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم ومن بعدهم من التابعين (۱) .

ترجمه : حضرت عبد الله رضي الله عنه روایت دي هغه ويلي دي چې محمد صلى الله عليه وسلم فرماني دي او كله چې تاسي په هرو دوه رڪعتونو كې كيني نو ووايي چې التحيات لله والصلوات والطيبات السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله . او ترجمه يې د دي باب په اولني حديث كې تيره شوي ده .

{ ۲۶۱ } وَ عَنْهُ قَالَ مِنَ السُّنَّةِ أَنْ يَخْلُقَ التَّشَهُدُ رَوَاهُ ابوداود والترمذي وحسنه والحاكم ومبيحه (۱) .
ترجمه : حضرت عبد الله رضي الله عنه ويلي دي چې په پته سره تشهد ويل د سنت طريقي ځيني دي . دا حديث ابوداود او ترمذي روایت كړي او ترمذي حسن گنولي او حاكم روایت كړي او صحيح يې گنولي دي .

د تشهد څلورويشت طريقي : د تشهد څلورويشت طريقي د صحابه كرامو رضي الله عنه نه مروي دي او ددوي په الفاظو كې لږ ډير فرق دي ، په دې باندې د ټولو اتفاق دې چې د دېنه هريو طريقه جائزه ، البته په افضليت كې اختلاف دې ؛

(۱) امام ابو حنيفه رحمته الله او احمد رحمته الله تشهد ابن مسعود لره ترجيح وركوي دكوم الفاظ چې معروف دي .

(۱) مسند احمد ج ۱ ص ۴۱۳ ، نسائي كتاب الاطلاح ج ۱ ص ۱۷۲ كیف التشهد .

(۲) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۶۵ باب ماجاء في التشهد .

(۲) امام مالک رحمه الله تشهد د عمر فاروق رضي الله عنه لره ترجيع وركوي ، د كوم الفاظ چې دادي :
التحيات لله الزاكيات الله الطيبات الصلوات الله السلام عليك الخ ، والباقي كتشهد ابن
مسعود رضي الله عنه

(۳) امام شافعي رحمه الله تشهد دابن عباس رضي الله عنه لره ترجيع وركوي دكوم الفاظ چې په يو روايت
كې داسي دي : " التحيات المباركات ، الصلوات الطيبات لله ، السلام عليك أيها النبي ... الخ
(والباقي كتشهد ابن مسعود رضي الله عنه) وفي رواية : " سلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته ،
سلام علينا الخ وأشهد أن محمداً رسول الله " .

دابن مسعود رضي الله عنه دتشهد يو غو و جو و دتو جيج :

(۱) دټولو محدثينو په نزد دتشهد په باب كې تشهد دابن مسعود رضي الله عنه دصحيح روايت نه ثابت

دي .

(۲) تشهد دابن مسعود رضي الله عنه صحاح سته و سره سره په نورو ډيرو كتابونو دحديثو كې دې ليكن
كمال دادي چې ددې په الفاظو كې هيڅ اختلاف نشته ، حال دا چې په نورو ټولو تشهداتو په الفاظو
كې اختلاف موجود دي .

(۳) حضور صلى الله عليه وسلم ډير په لوي اهتمام سره حضرت ابن مسعود رضي الله عنه له لاسه اونيولو او
دتشهد تعليم يې ورته وركي ، او حضرت ابن مسعود رضي الله عنه هم په داسي اهتمام سره خپلو شاگردانو
ته تشهد اوښودلو .

(۴) دشلو صحابه كرامو نه منقول دي او اكثر تابعين هم ددې قائله وو .

(۵) ددې ثبوت په صيغې دامر سره شوې دي چې حضور صلى الله عليه وسلم ددې دزده كولو او بل ته
دورزده كولو حكم فرمايلي دي وغير ذلك . (معارف السنن : ۸۲/۳ - ۸۵)

بَابُ الْإِشَارَةِ بِالسَّبَابَةِ

په سبابه گوته باندي د اشاري كولو باب

{ ۳۶۲ } عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الرَّبِيعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَعَدَ يَدْعُو وَيُصَبِّحُ يَدَهُ
الْيَمْنَى عَلَى فَيْحِهِ الْيَمْنَى وَيَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى فَيْحِهِ الْيُسْرَى وَأَهَارَ بِأَصْبَعِهِ السَّبَابَةَ وَيُصَبِّحُ إِيَّاهَا عَلَى

إِصْبَاحَهُ الْوُضْعِيَّ وَيَلْقَىٰ رُكْبَتَهُ الْيُسْرَىٰ رُكْبَتَهُ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱).

ترجمه: حضرت عبدالله بن الزبير رضي الله عنه ويلي دي چې كله به رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم كيناست دعا به يې فرمائله نبي مبارك لاس به يې په نبي مبارك ورون باندې او ځس لاس به يې په ځس مبارك ورون باندې كينېدو او په سبابه مبارك كوتنه به يې اشاره وكړه او كته كوتنه به يې په منځنۍ كوته باندې كينېدو. او چپ ورغوي به يې په زنگون د لقعي او مړۍ په شان جوړ كړ. د دي حديث روايت مسلم كړي دي.

{ ۲۶۲ } وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وسلم كَانَ إِذَا قَعَدَ فِي التَّحْهِدِ وَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَىٰ عَلَىٰ رُكْبَتِهِ الْيُسْرَىٰ وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَىٰ عَلَىٰ رُكْبَتِهِ الْيُمْنَىٰ وَعَقَدَ ثَلَاثًا وَخَمْسِينَ وَآخِرًا بِالسُّبَابَةِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۲).

ترجمه: د حضرت بن عمر رضي الله عنه نه روايت دي چې كله به رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم په تشهد كې كيناست او چپ مبارك لاس يې په چپ زنگون باندې كينېدو او نبي مبارك لاس به يې په نبي زنگون باندې كينېدو او د دري پنځوس د عدد په شان به يې غوټه جوړه كړه او په سبابه مبارك كوتنه به يې اشاره وكړه. د دي حديث روايت مسلم شريف كړي دي.

{ ۲۶۳ } وَعَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رضي الله عنه قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله وسلم قَدْ حَلَّقَ الْأَبْهَامَ وَالْوُضْعِيَّ وَرَفَعَ الْأُتْرُقَ لِيَهْمَا يَدُ عُوْبَاهَا فِي التَّحْهِدِ رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۳).

ترجمه: حضرت وائل بن حجر رضي الله عنه ويلي دي چې ما نبي كريم صلی الله علیه و آله وسلم ليدلي دي چې كته او منځنۍ كوته يې حلقه كړي او هغه كوته يې اوچته كړه كومه چې دي دواړو ته نژدې وه او په هغې سره يې په تشهد كې اشاره وكړه. د دي حديث روايت د ترمذي نه په غير پنځو محدثينو كړي دي او اسناد يې صحيح دي.

(۱) مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۱۶ باب صلاة الجلس في الصلاة... الخ.

(۲) مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۱۶ باب صلاة الجلس في الصلاة... الخ.

(۳) ابوداؤد كتاب الصلاة ج ۱ ص ۱۳۸ باب كيف الجلس في التشهد، نسائي كتاب السجود ج ۱ ص ۱۸۶ باب موضع اللوامع، ابن

ماجة كتاب الصلاة ص ۶۶ باب الإشارة في التشهد، مسند احمد ج ۴ ص ۳۱۸.

۴۶۵ (وَعَنْ مَالِكِ بْنِ نُمَيْرٍ الْخَزَاعِي عَنْ أَبِيهِ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاجْتَمَعَا يَدَهُ الْيَمْنَى عَلَى خِدْلِهِ الْيَمْنَى فِي الصَّلَاةِ وَيَهَيِئُ بِأُصْبُعِهِ رِوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَابُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَاسْنَدُهُ صَحِيحٌ. (۱)
 قَالَ الْيَمْنَى إِنَّ الْإِشَارَةَ بِالسَّبَابَةِ فِي التَّحْقِيقِ ذَهَبَ إِلَيْهَا جَمَاعَةٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ وَهُوَ قَوْلُ الْإِمَامِ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى مَا قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي مَوْطَأِهِ.

ترجمه: مالک ابن نمیر الخزاعی د خپل پلار نه روایت کړې دي ویلي یې دي چې ما رسول کریم ﷺ په مانځه په داسې حالت کې لیدلي دي چې د ښي لاس په ښي ورون باندې ایښودونکي ؤ او په مبارکه گوته یې اشاره وکړه د دي حدیث روایت ابن ماجه ، ابو داؤد او نسائي کړي دي او اسناد یې صحیح دي .

نیموي وایي چې بې شکه په تشهد کې دشهادت په گوته سره اشاره کولو ظرفته داهل علمو یو جماعت تگ کړې دې ، او همدغه قول دامام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللَّهُ دې لکه څنگه چې امام محمد بن حسن رَحِمَهُ اللَّهُ په خپل موطا کې ویلي دي .

د سبابه وجه تسمیه :

دشهادت والا گوته په عربی کې دوه نومونه دي یو سبابه دکوم په ذریعې چې کلمه توحید طرفته اشاره کیږي او شیطان ته بدې ردې ویلې کیږي دویم نوم مسبحه یعنی تسبیح کولو والا .

دا اشاره بالسبابه سنیت

په تشهد کې اشاره بالسبابه مسنون کیدو باندې ائمه اربعه متفق دي ، او ددې په سنیت باندې په کثرت سره روایات شاهد دي . البته چونکه دحنفیو په متون معتبرو کې دا اشاره بالسبابه نه په اثبات کې ذکر ملایوېږي او نه په نفی کې ، بیا په بعضي علاقو کې اشاره بالسبابه دروافضو اشعار هم گرځیدلې وو نو بعضي متاخرینو دهغوي په تردید کې اشاره بالسبابه لره غیر مسنون او گرځوله حالانکه روایات حدیث پیش نظر ددې په مسنون کیدو کې لږ شک هم نه کوي او امام محمد رَحِمَهُ اللَّهُ په ”موطا“ کې ددې تصریح کړي ده چې مونږ دا اشاره بالسبابه په باره کې دحضور ﷺ عمل لره اخلو ، و همدغه قول دامام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللَّهُ هم دې .

دا اشاره بالسبابه طریقه : دباب په حدیثونو کې دا اشاره بالسبابه دري طریقې موجودې دي .

(۱) ابن ماجه کتاب الصلوة ص ۶۶ باب الاشارة في التشهد ، ابو داؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۲ باب الاشارة في التشهد ، نسائي کتاب السهو ج ۱ ص ۱۸۷ باب الاشارة بالاصابع في التشهد . موطا امام محمد ج ۱ ص ۱۰۶ باب الغت بالخصي في الصلوة .

- (۱) د عبد الله بن زبير رضي الله عنه د حديث مطابق دري واړه گوتې به بندي کړي شي او د شهادت گوتې لره به په وسطی يعنې مينځنې گوتې باندې د پاسه کيځودلې شي او اشاره به او کړې شي .
- (۲) د ابن عمر رضي الله عنه د حديث مطابق خنصر ، بنصر ، او وسطی لره به بنده کړی شي ، او د گوتې سر به د سبابه په ويځ کې کيځودلې شي او سبابه سره دې اشاره وکړي .
- (۳) د وائل بن حجر رضي الله عنه د حديث مطابق خنصر ، بنصر لره به بنده کړې شي او ابهام او وسطی نه به حلقه جوړه کړي شي او سبابه سره دې اشاره او کړي زمونږ په نزد ترجيح هم دې آخري سورت لره حاصله ده او باقي دوه صورتونه هم جائز دي .

د شافعيه په نزد داده چې د تشهد په ابتداء کې دې حلقه جوړه کړې شي او ”أشهد“ په وخت دې گوته اوچته کړي او ”لااله“ په وخت دې لاندې کړي زمونږ په نزد دې اول کولار کړي او د ”لااله“ په وخت دې د شهادت گوته اوچته کړي او ”لااله“ باندې دې لاندې کړي .

بَابُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

په نبي کریم صلی الله علیه وسلم باندې د درود باب

{ ۳۶۲ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ لَقِيَنِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ رضي الله عنه فَقَالَ أَلَا أَهْدِي لَكَ هَدِيَّةَ أَنْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَيْنَا فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَلِمْنَا كَيْفَ تُسَلِّمُ عَلَيْكَ فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ قَالَ قُولُوا: أَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَيِيمٌ مُجِيدٌ. أَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَيِيمٌ مُجِيدٌ رواه الشيخان (۱) .

تو جهه : عبد الرحمن ابن ابي ليلى ويلي دي چې زما سره حضرت كعب بن عجره رضي الله عنه مخامخ شو نو هغه وويل چې ايا زه تاته يوه خاص قسم تحفه درنكړم په تحقيق نبي كريم صلی الله علیه وسلم مونږ ته تشریف راوړ نو مونږ عرض وكړ او مو ويل چې اي د الله تعالى رسول له مونږ ته معلومه ده او پوه يو چې په تا څنگه سلام ووايو خو ولي په تا څنگه درود ووايو رسول اكرم صلی الله علیه وسلم و فرمايل چې داسي ووايي : أَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَيِيمٌ مُجِيدٌ .

اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَبِيبٌ مَحَبُّودٌ . اى الله په محمد ﷺ او په آل دده رحمت نازل کړې لکه چې تا رحمت نازل کړې دي په ابراهيم عليه السلام باندې بې شکې چې ته ستاڼي شوي او د لويې والا ذات يې اى الله تعالى برکت نازل کړې په محمد ﷺ باندې او په آل د محمد ﷺ باندې لکه چې تا برکت نازل کړې دي په ابراهيم عليه السلام بې شکې ته ستاڼي شوي لويې والا ذات يې . د دې حديث روايت شيخينو کړې دي .

{ ٢٦٤ } (وَعَنْهُ قَالَ لَقِيتُ كَعْبَ بْنَ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ أَلَا أَهْدِي لَكَ هَدِيَّةَ سَمِعْتُهَا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ قُلْتُ بَلَى فَأَهْدِيهَا لِي فَقَالَ سَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ عَلِمَنَا كَيْفَ تُسَلِّمُ عَلَيْكَ قَالَ قُولُوا : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَبِيبٌ مَحَبُّودٌ . اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَبِيبٌ مَحَبُّودٌ رواه البخاري .^(١)

توجه : عبد الرحمن بن ابی لیلی ويلي دي چې کما سره کعب بن عجره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مخامخ شونو وي ويل چې ايا زه تاته يوه خاص قسم تحفه درنکړم چې هغه مي د نبي کریم ﷺ نه اوريدلي ددو ماو ويل چې ولي نه هغه ماته را کړه نو کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې مونږ رسول الله ﷺ نه پوښته وکړه نو مو وويل چې اي د الله تعالى رسوله په تاسو اهل بيت باندې څنگه درود ووايو او بې شکې الله جل شانې په تحقيق ښودنه کړې مونږ ته چې څنگه سلام ووايو موږ په تاسو باندې نو وي فرمايل چې ووايي : اى الله په محمد ﷺ او د محمد ﷺ په آل باندې درود نازل کړې لکه څنگه چې تا په ابراهيم عليه السلام او د ابراهيم عليه السلام په آل باندې درود نازل کړې دي بې شکې ته ستاڼي شوي لويې والا ذات يې . اى الله په محمد ﷺ او د محمد ﷺ په آل باندې برکت نازل کړې لکه چې تا په ابراهيم عليه السلام او د ابراهيم عليه السلام په آل باندې برکت نازل کړې دي بې شکې ته ستاڼي شوي لويې والا ذات يې . د دې حديث روايت بخاري کړې دي .

{ ٢٦٨ } (وَعَنْ لُعَيْمِ بْنِ الْحَجَرِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ نَعْلِي عَلَيْكَ قَالَ قُولُوا : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ وَبَارَكْتَ عَلَى

إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَبِيدٌ مَّجِيدٌ رواه أبو العباس السراج وأسناده صحيح. (۱)

ترجمه: نعيم مجرد حضرت ابوهريره رضى الله عنه نه روايت كړي دي چې صحابه كرامو عرض وكړ چې اې دالله تعالى رسول به تا باندې څنگه درود ووايو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمائل چې ووايي اې الله په محمد صلى الله عليه وسلم او د محمد صلى الله عليه وسلم په آل باندې درود نازل كړي او په محمد صلى الله عليه وسلم او د محمد صلى الله عليه وسلم په آل باندې بركت نازل كړ لكه چې تا په ابراهيم عليه السلام او د ابراهيم عليه السلام په آل بركت نازل كړي دي بې شكه ته ستاڼي شوي لويې والا ذات يې . د دې حديث روايت ابو العباس السراج كړي دي او اسناد يې صحيح دي .

په قعده كې د درود شريف حكم

(۱) دامام شافعي رحمه الله په نزد فرض دې . (۲) دامام ابو حنيفه رحمه الله، امام مالك رحمه الله، امام احمد رحمه الله او د جمهورو په نزد سنت دې .

عام حكم : په ټول عمر كې يو پيره لوستل بالاتفاق فرض دي او د حضور صلى الله عليه وسلم مبارك نوم ذكر چې كوم ځاي كې هم راشي نو يو پيره خو واجب دي چې درود ووايي او كه په يو مجلس كې بار بار د مبارك نوم ذكر او شي نو بيا په دې كې اقوال دي :

...۱ امام طحاوي رحمه الله فرمايي چې څومره پيره چې نوم اخيستلې كيږي درود ويل واجب دي

رواياتو نه ددې تائيد كيږي قال عليه الصلاة والسلام : رغم انف رجل ذكرت عنده فلم يصل علي

...۲ شمس الائمة كرخي رحمه الله فرمايي چې يو پيره ويل واجب دي او ددې زيات سنت او مستحب دي په دين كې د حرج نه كيدو او د عام دلائلو نه يې تائيد كيږي .

په عام حالاتو كې درود او سلام په كثره سره وړد كول مستحب دي ، د درود او سلام مختلفې صيغې واردې شوي دي ، دا كسرو علماؤ خيال دې چې په دې ټولو كې درود ابراهيمي والا صيغې د ټولو نه افضل دي .

بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّسْلِيمِ

باب دې په بيان دهغه حديثونو كې چې د سلام په باره كې راغلي دي ،

{ ۲۶۹ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنْتُ أَرَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْلِمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ

يَسَارَهُ حَقُّ أَزَى يَبَاضَ حَقِّهِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (١).

ترجمه: د عامر بن سعد نه روایت دي چې څما پلار ویل چې ما رسول الله ﷺ لیدلي دي چې بني طرف او هس طرف ته یې سلام گرځاوه تر دې پورې چې ما د رسول الله ﷺ د مبارک مخ سپینوالي لیده. د دې حدیث روایت مسلم کړي دي.

{٢٤٠} وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَسْلِمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ حَقُّ أَزَى يَبَاضَ حَقِّهِ رَوَاهُ الْخَمْسَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ (٢).

ترجمه: د ابن مسعود څخه نه روایت دي چې نبی کریم ﷺ خپل بني او چپ طرف ته سلام گرځاوه السلام عليك ورحمة الله. السلام عليك ورحمة الله تر دې پورې چې ما د رسول کریم ﷺ د مبارک مخ سپینوالي لیده. د دې حدیث روایت پنځو محدثینو کړي او ترمذي صحیح گڼلې دي.

د سلام متعلق دري اهم مسائل

اولې مسئله: خروج من الصلاة لپاره لفظ "السلام" ویلو حکم.

(١) دائمه ثلاثه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد لفظ "السلام عليك" ویل او دمونځ نه وتل فرض دي ورنه مونځ یې نه کیږي.

(٢) دامام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ او دصاحبینو رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد لفظ "السلام" واجب دي، که یو بل داسي منافي دصلاة عمل سره ووځي نو دې سره خو به فرض اداسي لیکن مونځ به واجب الاعاده وي.

دائمه ثلاثه رَحْمَةُ اللَّهِ دلیل: حدیث چې څو پیره تیر شو "وتحليلها التسليم" دمونځ نه دوتلو طریقه یې سلام بنودلې ده.

داحنافو دلیل:

١... دعلي رَحْمَةُ اللَّهِ حدیث: "إِذَا جَلَسَ وَمَقْدَارُ الشَّهَادَةِ أَخَذَكَ فَقَدْ كَمْتَ صَلَاةً".

٢... دابن مسعود رَحْمَةُ اللَّهِ حدیث: "إِذَا قَلْتَ هَذَا أَوْ فَعَلْتَ هَذَا فَقَدْ كَمْتَ صَلَاةً".

(١) مسلم کتاب المساجد ج ١ ص ٢١٦ باب السلام للتحليل من الصلوة... الخ.

(٢) ترمذي ابواب الصلوة ج ١ ص ٦٥ باب ماجاء في التسليم في الصلوة، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ١ ص ١٢٢ باب في السلام، نسائي

کتاب السهو ج ١ ص ١٩٤ باب كيف السلام علي الممن، ابن ماجه کتاب الصلوة ص ٦٦ باب التسليم، مستد احمد ج ١ ص ٣٩٠.

اثمه ثلاثه رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى جَوَاب : (۱) په حدیث مذکور کې د مونځ نه دو تلو مختلفې طریقو نه کامل او کامل طریقه بیان کړې شوې ده . (۲) د فرضیت ثبوت کتاب الله باندې زیاتوالې دې کوم چې خبرو احد سره نشي کیدې لهذا د دېنه وجوب ثابتول مناسب دي .

دویمه مسئله : د سلام اړولو کیفیت

(۱) دامام مالک رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى په نزد امام او منفرد صرف یو پیره خپلې مخې ته سر او یت کړي او سلام دې وکړي او دهغې نه پس دې لږ چپ طرفته او گوري .
(۲) امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى ، امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى او احمد رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى په نزد هر مونځ کونکي باندې ښي او چپ طرفته یعنې دود پیرې سلام ویل لازم دي .

دامام مالک رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى دلیل : دعائشي رضي الله عنها حديث : " ان رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان يسلم في الصلوة تسليمة واحدة تلقاء وجهه ثم يميل الى شق اليمين شيئاً " . (ترمذي شريف)

د جمهورو دلیل : د باب دواړه حديثونه د کوم الفاظ چې تقريبا يو شان دي یعنې : " کان یسلم عن یمینه وعن یساره " په حدیث کې ښي او چپ طرفته د سلام اړولو ذکر دې .
امام مالک رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى جَوَاب :

۱... تسليمتين والا حديث تقريبا دشل صحابه کرامو نه مروی دی او دعائشي رضي الله عنها حديث مذکور سند کمزور دې .
۲... حضور صَلَّیَ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به اولنې سلام په نسبت د دویم سلام په اوچت آواز سره ویلو دې لږه نقل کول مقصود دي .

۳... تسليمة واحدة صلاة الليل باندې محمول دې او تسليمتين والا احاديث فرائض باندې محمول دي کوم چې به حضور صَلَّیَ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ټولو سره ادا فرمایلو .

دریمه مسئله : د سلام په وخت د چا نیت او کړي ؟

که امام وي نو ښي او چپ طرفته سلام اړولو په وخت د فرښتو ، او هغې طرفته د مقتديانو او دنيک عمله پیريانو د سلام نیت دې او کړي او که مقتدي دې نو که امام مخې طرفته وي نو ښي او چپ دواړو طرفته ورنه چې کوم طرفته هغه وي هغه طرفته دې د فرښتو ، مقتدي او دنيک عمله پیريانو نیت دې او کړي .

بَابُ الْإِجْرَافِ بَعْدَ السَّلَامِ

د سلام نه پس مقتديانو طرف ته در اگر بخيدو باب :

{ ۴۱۱ } عَنْ سُمُوَةَ بْنِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّاهُ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)

ترجمه : حضرت سمره ابن جندب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به كله مونځ وکړ نو مونږ طرف ته بديې مخ مبارک متوجه کړ . د دي حديث روايت بخاري کړي دي .

{ ۴۱۲ } وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِذَا صَلَّيْنَا خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَبُّنَا أَنْ نَكُونَ عَنْ يَمِينِهِ فَيَقِيلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ (۲)

ترجمه : حضرت براء ابن عازب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلي دي چې كله به مونږ د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پسي مونځ کاوه نو مونږ به دا خبره خوښه وه چې مونږ د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نبي طرف ته ودرېو چې مونږ طرف ته د مانځه نه روسته مخ مبارک متوجه کړي . د دي حديث روايت مسلم او ابو داؤد کړي دي .

{ ۴۱۳ } وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلْصِقُ عَنْ يَمِينِهِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۳)

ترجمه : حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ډير ځله ما رسول كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نبي طرف ته په راگرځيدو ليدلي دي . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

دو حديثونو په مينځ کې تطبيق :

اولني حديث په رڼا کې علماؤ فجر او عصر نه پس امام مقتديانو طرفته اوږدول او ناستې لره يي مستحب ليکلي دي (حاشيه مراقي الفلاح ، ص : ۳۱۴) حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د مونځ نه پس اکثر چې طرفته تشریف وړلو کما في حديث انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، لهذا دا بهتره ده او كله به يي نبي طرفته هم تشریف وړلو کما في حديث ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، نو ځکه ديو طرفته اوچتيدو باندې اصرار او بل طرفته اوچتيدو لره غلط گڼل پخپله غلط دي .

(۱) بخاري کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۱۷ باب يسطيل الامام الياس اذا سلم .

(۲) مسلم کتاب الصلوة للشيخين ج ۱ ص ۲۴۷ باب استحباب اليمن ، ابو داؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۹۰ باب الامام ينحرف بعد التسليم .

(۳) مسلم کتاب للشيخين ج ۱ ص ۲۴۷ باب يجوز الانصراف من الصلوة عن اليمن والشمال .

بَابُ فِي الذِّكْرِ بَعْدَ الصَّلَاةِ

د مانځه نه وروسته د ذکر بیان :

{ ۲۷۳ } (عَنِ الْمُجِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ فِي ذِكْرِ صَلَاتِهِ إِذَا سَلَّمَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحِنْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ أَللَّهُمَّ لَا مَالِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ رواه الشيخان (۱).

تو جمعہ : د حضرت مجیرہ ابن شعبہ رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې ېې شکه چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به دخپل مانځه د سلام پسې دغه دعاء وایله : لا اله الا الله و حده لا شریک له له الملک و له الحند و هو علی کل شیء قدير اللهم لا مالع لى ما اعطيت ولا معطي لى ما منعت ولا ينفع ذا الجد منك الجد. يعنى معنى دا چې دا الله جل شانده په ډېر غېر بل هیڅوک د عبادت مستحق نشته الله جل شانده ایکی یو دی دده سره څوک شریک نشته همدغه الله جل شانده په هر شی باندې قدرت والادې چې اراده یې وفرمایې ای الله نشته هیڅوک منع کوونکي د هغه شي چې ته یې ورعطاء کوي او نشته څوک ورکوونکي د یو شي چې ته یې منع کوي او هیڅ بختوالا ته د ډېر بخت نفع نه شي رسولي . د دي حدیث روایت شیخینو کړي دي .

{ ۲۷۴ } (وَعَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا انْصَرَفَ مِنْ صَلَاتِهِ اسْتَغْفَرَ ثَلَاثًا وَقَالَ أَللَّهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ رواه الجماعة الا البيهاري (۲).
تو جمعہ : د حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ نه روایت دي هغه ویلي دي چې کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دخپل مانځه نه سلام مگرځاوه درې ځلي به یې استغفار وایه او اللهم انت السلام ومنك السلام و تبارکت ذا الجلال والاکرام به یې وایه . معنى دا چې ای الله ته سلامتیا واخلې او سلامتیا هم ستانه ده . د برکت ، لویې او عزت والا ذات یې ای ربه !

(۱) بخاری کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۱۷ باب الذکر بعد الصلوة ، مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۱۸ باب الذکر بعد الصلوة و بيان صفه .
(۲) مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۱۸ باب استحباب الذکر بعد الصلوة و بيان صفه ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۴۶ باب ما یقول اذا سلم ، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۱۲ باب ما یقول الرجل اذا سلم ، نسائي کتاب السجود ج ۱ ص ۱۹۶ باب الاستغفار بعد الصلوة ، ابن ماجه کتاب الصلوة ص ۶۷ باب ما یقول بعد الصلوة ، مسند احمد ج ۵ ص ۲۷۵ .

{۲۷۶} {وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَقْعُدْ إِلَّا مَقْدَارَ مَا يَقُولُ اللَّهُمَّ

آلَتِ السَّلَامِ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكَذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ رواه مسلم (۱).

ترجمه: حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمائي دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د سلام کړخولو نه روسته د اللهم انت السلام ومنك السلام تبارکت ذا الجلال والا کرام د ويل په اندازه کيناسته. دا حديث مسلم روايت کړي دي.

{۲۷۷} {وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَعْصِيَاتُ لَا يَغِيبُ قَاتِلُهُمْ أَوْ قَاتِلُهُمْ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ تَسْبِيحَةً وَثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ تَحْمِيدَةً وَارْتِقَا وَثَلَاثِينَ تَكْبِيرَةً رواه مسلم (۲).

ترجمه: حضرت کعب بن عجره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې د مانځه نه روسته يو څو کلمي دي چې د هر فرض مانځه نه پس د هغي ويونکي او يا د هغي کورونکي د راوي شک وي نه ناکاميري (۳۳) ځله سبحان الله (۳۳) ځله الحمد لله او (۳۴) ځله الله اکبر د دي حديث روايت مسلم کړي دي.

{۲۷۸} {وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ سَبَّحَ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَحَمْدَ اللَّهِ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَكَبَّرَ اللَّهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ فَعَلِمَكَ تِسْعَةً وَتِسْعُونَ وَقَالَ تَبَارَكَ إِلَهُ الْإِلَهِ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ غُفِرَتْ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ رواه مسلم (۳).

ترجمه: حضرت ابي هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې څوک د هر مانځه نه پس د دري ديرش ځله سبحان الله او دري ديرش ځله الحمد لله او دري ديرش ځله الله اکبر ووايي چې دا يو کم سل ځله شو او په سلم ځل باندي لا اله الا الله وحد لا هريک له

(۱) مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۱۸ باب استحباب الذكر بعد الصلوة ويان صفه .

(۲) مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۱۹ باب استحباب الذكر بعد الصلوة ويان صفه .

(۳) مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۱۹ باب استحباب الذكر بعد الصلوة ويان صفه .

له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير ولولي وبه بخيلي شي تولى كناهونه د ده اگر چې وي كناهونه د ده په شان د زك د درياب . د دي حديث روايت مسلم كړي دي .

{ ۲۷۹ } وَعَنْهُ قَالَ قَاتِلْ ابْنِ سَعِيدٍ هَذَا خِفَلْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا يَقُولُهُ بَعْدَ مَا سَلَّمَ قَالَ لَعَمْ كَان يَقُولُ : سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ رواه ابو يعلى وقال الهيثمي رجاله ثقات .^(۱)

تو جهه : او د حضرت ابي هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي هغه ويلي دي چې ما ابي سعيد ته وويل چې د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دي خه ياد كړي دي چې هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سلام گرځولو نه روسته ويل ابو سعيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې هو رسول كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وه چې ويل به يې سبحان رب العزة عما يصفون . سلام حل المرسلين والحمد لله رب العالمين . د دي حديث روايت ابو يعلى كړي او الهيثمي ويلي دي چې رجال يې ثقه دي .

{ ۲۸۰ } وَعَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ فِي دُبُرِ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ كَانَ فِي دِمَةِ اللَّهِ إِلَى الصَّلَاةِ الْآخِرَى رواه الطبراني في الكبير وقال الهيثمي اسناده حسن .^(۲)

تو جهه : او حضرت حسن بن علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چا چې د فرض مانځه نه روسته ايت الكرسى ولوستله دغه كس تربل مانځه پوري د الله جل شانده په ذمه وارې كې شو . د دي حديث روايت په كبير كې طبراني كړي او الهيثمي ويلي دي چې اسناد يې حسن دي .

{ ۲۸۱ } وَعَنِ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَمْ يَنْتَفِعْ مِنْ دُخُولِ الْجَنَّةِ إِلَّا التَّوَكُّلُ رواه النسائي وصححه ابن حبان .^(۳)

تو جهه : حضرت ابي امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې څوك

(۱) مجمع الزوائد ج ۲ — ۱۲۸ ظنا من ابى يعلى .

(۲) لجم الكور للطبراني ج ۳ — ۸۲ رقم ۲۷۳۳ ، مجمع الزوائد ج ۲ — ۱۲۸ .

(۳) عمل اليوم والليل للنسائي مع ترجمه لوي ليل ولعل ج ۷۸ رقم ۱۰۰ .

د هر فرض مانځه نه روسته ايت الكريسي ولولي منع به نه کړي ده لره هيڅ يوشي د جنت د داخلیدو نه په غير د مرگ نه. د دي حديث روايت نسائي کړي دي او ابن حبان صحيح گنرلي دي.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الدُّعَاءِ بَعْدَ الْمَكْتُوبَةِ

د فرض مانځه نه روسته د دعاء باب

{ ۳۸۲ } عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ جَاءَ اللَّيْلِ الْآخِرُ وَدُبُرُ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَاتِ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ (۱).

ترجمه: حضرت ابو امامه رضى الله عنه ويلى دي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وويل شو چې اى دالله جل شانہ رسولہ کومه يوه دعاء ديره د قبلیدو وړ ده رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمائل چې داخري شپي په نيمايي برخه کې او د فرض مانځه نه روسته. د دي حديث روايت ترمذي کړي دي او ويلى يې دي چې دا حديث حسن دي.

بَابُ رَفْعِ الْيَدَيْنِ فِي الدُّعَاءِ په دعاء کې د لاسونو او چټولو باب

{ ۳۸۳ } عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ إِنَّهَا رَأَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو رَافِعًا يَدَيْهِ يَقُولُ اَللَّهُمَّ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ فَلَا تُعَذِّبْنِي أَيْتَارَ رَجُلٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ آذَيْنَهُ أَوْ شَتَمْتَهُ فَلَا تُعَذِّبْنِي فِيهِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي الْأَدَبِ الْمِفْرُودِ وَقَالَ الْحَافِظُ فِي الْفَتْحِ هُوَ صَحِيحُ الْأَسْنَادِ (۲).

ترجمه: حضرت عائشي رضى الله عنها ويلى دي چې هغي نبي كريم صلى الله عليه وسلم په داسي حال کې ليدلي دي چې لاسونه يې اوچت کړي او دعا يې کوله فرمائل يې چې اى الله بې شکه چې زه بشريم نو ما او مه نيسي. د مؤمنانو کوم يو سړي ته چې ماضرر رسولې دي او يا مي ورته کنخل کړي دي نو ما او نه نيسي پ. هغي کې. د دي حديث روايت په ادب المفرد کې بخاري نقل کړي او حافظ ابن حجر رضى الله عنه په فتح الباري کې ويلى دي چې د دي حديث اسناد صحيح دي.

(۱) ترمذي ابواب الدعوات ج ۲ — ۱۸۷ باب

(۲) ادب المفرد للبخاري — ۸۹ باب رفع الايدي في الدعاء ، فتح الباري كتاب الدعوات ج ۱ — ۱۴۲ باب رفع الايدي في الدعاء .

{ ۴۸۴ } (وَعَلَهَا قَالَتْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَافِعًا يَدَيْهِ حَتَّى بَدَا حَبْبُهُ يَدْعُو رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

في جزء رفع اليدين و صححه ابن حجر . (۱)

ترجمه : حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې ما رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په داسي حال کې ليدلي دي چې اوچتونکي و لاسونو خپلو لره تردي پوري چې د هغه مبارک څنگل ځکاره کيده . د دي حديث روايت بخاري د رفع اليدين په جز کې کړي دي او ابن حجر صحيح گنړلي دي .

{ ۴۸۵ } (وَعَنْ سَلْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ رَبَّكُمْ لِي كَرِيمٌ يَسْتَفِي مِنْ عَبْدِهِ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ أَنْ يُوْذَنَ صَفْرًا رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَهَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَحَسَنَهُ وَقَالَ الْحَافِظُ فِي

الفتح (۱۲۱/۱) سنداه جيد . (۲)

ترجمه : حضرت سلمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائلي دي چې بي شکه ستاسي پروردگار حيا کولو والا او معافي کولو والا ذات دي الله جل شانه ته د خپل بنده نه حيا ورځي چې کله بنده خپل دواړه لاسونه اوچت کړي او خالي يې راوايس کړي . د دي حديث روايت ابو داؤد ابن ماجه او ترمذي کړي دي او حسن يې گنړلي دي او حافظ په فتح الباري کې ويلي دي چې سند يې جيد دي .

مسئله الباب : د دعا لپاره لاس اوچتول مستحب دي ځکه چې په دې کې د عاجزي اظهار دې او رفع يدين د دعا د آدابو نه دي دلته دوه جدا جدا خبري دي :

(۱) د فرض مونځونو نه پس د دعا ثبوت . (۲) نفس دعا غوښتلو آداب .

د تير شوي باب د حديثو نه ثابته شوه چې د فرض مونځونو نه پس دعا قبلېږي نو اوس چې کله بنده دعا کوي نو ډير په آدابو سره به دعا غواړي يعنې لاس په اوچتولو سره ، په اجتماعي شکل د دعا د قبلېدو زيات اميد دې ليکن دې لره دې ضروري اونه گڼي .

(۱) جز رفع يدين للبخاري مترجم ص ۶۲ ، فتح الباري كتاب الدعوات ج ۱ ص ۱۴۲ باب رفع الايدي .

(۲) ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۰۹ باب الدعاء ، ابن ماجه ابواب الدعاء ص ۲۸۴ باب رفع اليدين في الدعاء ، ترمذي ابواب الدعوات ج ۲ ص ۱۹۶ باب فتح الباري ج ۱ ص ۱۲۱ في الدعاء .

باب في صلاة الجماعة

په جماعت سره د مونځ کولو باب

{ ۲۸۶ (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ الْمُؤَذِّنَ فَيُؤَذِّنَ لَمْ أَمُرْ رَجُلًا فَيُصَلِّ بِالنَّاسِ ثُمَّ انْطَلَقَ بِرِجَالٍ مَعَهُمْ حُرُمُ الْحَطَبِ إِلَى قَوْمٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الصَّلَاةِ فَأَخْبَرُوا عَلَيْهِمْ بِمُؤْتَمَرٍ بِالْغَارِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱) .

ترجمه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي : چې ما اراده کړي ده چې مؤذن ته امر وکړم چې اذان وکړي بيا يو کس ته امر وکړم چې خلکو ته مونځ وکړي بيا د محان سره داسي کسان چې د هغو سره د لرگو گيلوي وي يو قوم ته بوځم چې د جماعت د مانځه نه مخالفت کوي نو اوه سيزم کورونه د هغوي په اور باندې . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

{ ۲۸۷ (وَ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ أَعْلَى فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ لِي قَائِدٌ يَقُودُنِي إِلَى السُّنْدِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَرْخُصَ لَهُ فَيُصَلِّيَ فِي بَيْتِهِ فَرَخَّصَ لَهُ فَأَمَّا وَلِيٌّ دَعَاهُ فَقَالَ هَلْ تَسْمَعُ الْإِذَاءَ بِالصَّلَاةِ قَالَ لَعَمْرُكَ قَالَ فَأَجَبَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۲) .

ترجمه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يو روڼد سړي راغي نو وي ويل چې اي د الله جل شانہ رسولہ ما د پاره څوک راوستونکي نشته چې مسجد ته مي راولي نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه يې وغوښتل چې ده ته رخصت ورکړي چې په خپل کور کې مونځ کوي نو ده ته يې رخصت ورکړ کله چې يې واپسي وکړه نو نبي ﷺ واپس راوغوښته نو ورته وي ويل چې ايا ته د مانځه اذان اوري هغه وويل هو نبي ﷺ وفرمائل چې ته اذان قبول کړه . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

{ ۲۸۸ (وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ مَنْ سَرَّهَ أَنْ يَلْمِيَ اللَّهَ عَدَا مُسْلِمًا فَلْيَحَافِظْ عَلَى هَوْلِهِ الصَّلَاةِ حَيْثُ يَتَأَذَّى بِهِمْ فَإِنَّ اللَّهَ هَرَعَ لِيَبْغِيَكُمْ سُنَّ الْهَدَى وَإِنَّهُمْ مِنْ سُنَنِ الْهَدَى وَلَوْ أَلَكُمُ

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ — ۸۹ باب وجوب صلوة الجماعة ، مسلم كتاب المساجد ج ۱ — ۲۳۲ باب فضل صلوة الجماعة ... الخ .

(۲) مسلم كتاب المساجد ج ۱ — ۲۳۲ باب فضل صلوة الجماعة .

صَلَّيْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ كَمَا يَصَلِّي هَذَا الْمُتَخَلِّفُ فِي بَيْتِهِ لَتَرْكَلْتُمْ سُنَّةَ لَبِيكُمُ وَ لَوْ تَرَكْتُمْ سُنَّةَ لَبِيكُمُ لَتَهَلَكْتُمْ وَمَا مِنْ رَجُلٍ يَتَطَهَّرُ فَيُخْبِسُ الظُّهُورَ ثُمَّ يَعْبُدُ إِلَى مَسْجِدٍ مِنْ هَذِهِ الْمَسَاجِدِ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ يَخْطُوهَا حَسَنَةً وَيُوقِفُهُ بِهَا دَرَجَةً وَيُحْطُّ عَنْهُ بِهَا سِمَةٌ وَ لَقَدْ رَأَيْنَا وَمَا يَتَخَلَّفُ عَنْهَا إِلَّا مُتَأَنِّيًا مَعْلُومُ النِّفَاقِ وَ لَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ يُؤْتِي بِهِ أَدَى بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَقًّا يَقَامَرُ فِي الصَّبْرِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱)

ترجمه : حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ويلي دي چې څوک چې په دي باندي خوشحاليږي چې الله جل شانہ سره د مسلمانۍ په حالت کې ملاقي شي نو د دغي مونځونو پابندي دي کوي کله چې د هغي د پاره اواز او اذان کولي شي ځکه چې الله جل شانہ ستاسي د نبي د پاره د هدايت لاري ښکاره کړي دي او يقيناً دغه مونځونه د هدايت د لارو نه دي او که چرته تاسو په خپلو کورونو کې مونځونه کوئ لکه چې دا مخالفت کوونکي په خپل کور کې مونځ کوي نو تاسي به د خپل نبي طريقه پرېښي وي او که چرته تاسو د خپل نبي طريقه پرېږدئ نو خامخا گمراه به شئ او هيڅ يو کس نشته چې په ښه طريقي سره ځان پاک کړي بيا د دغه مسجدونو نه يو مسجد نه اراده وکړي مگر وبه ليکي الله جل شانہ په هر يو قدم باندي ده لره يوه نيکي او اوچته به کړي ده لره په هغي باندي يوه درجه او لري به کړي ده لره په هغي باندي يوه گناه په تحقيق سره ما يو جماعت د خپلو صحابه کرامو لره ليدلي دي چې د دغه جماعت نه روسته کيږي هغه څوک چې معلوم وي نفاق د هغه او په تحقيق سره د يو سري چې راوستي شو هغه په منځ د دوه کسانو کې تردي چې هغه په صف کې او درولي شو د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

{ ۲۸۹ } (وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةِ الْفَلْدِ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۲))

ترجمه : حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي دي د جماعت مونځ په يواځې مانځه او وېشت درجي فضيلت لري . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

{ ۲۹۰ } (وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ صَلَاةُ الرَّجُلِ مَعَ الرَّجُلِ أَكْبَرُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَحْدَهُ وَ صَلَاتُهُ مَعَ الرَّجُلَيْنِ أَكْبَرُ مِنْ صَلَاتِهِ مَعَ الرَّجُلِ وَ مَا لَكُمْ لَوْ فَهَرَأَحَبَ إِلَى اللَّهِ رَوَاهُ

(۱) مسلم کتاب المساجد ج ۱ — ۲۳۲ باب فضل صلوة الجماعة .

(۲) بخاري کتاب الاذان ج ۱ — ۸۹ باب فضل صلوة الجماعة بمسلم کتاب المساجد ج ۱ — ۲۳۱ باب فضل صلوة الجماعة .

ابوداود و اسناد صحیح.^(۱)

ترجمه: حضرت ابي بن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دي چې بي شکه رسول الله صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې د يو کس مونځ د بل کس سره يعني د دوه و کسانو مونځ په جماعت سره د يو کس د مانځه نه افضل دي او د يو کس مونځ د دوه و کسانو د مانځه سره بهتر دي د يو کس د مانځه نه د يو کس سره او څومره چې زياتيږي نو هغه الله جل شانده ته ډير محبوب دي. د دي حديث روايت ابوداود کړي او اسناد يې صحيح دي.

{ ۲۱۱ } (وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطْلُ صَلَاةِ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ حَلَّ صَلَاتِهِ وَخَدَهُ بِطَعٍّ وَعَشْرُونَ دَرَجَةً رَوَاهُ أَحْمَدُ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. (۲))

ترجمه: حضرت عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي چې په جماعت سره د يو سري مونځ کول د يو کس په يواځې مونځ کولو باندې څه د پاسه شل درجي فضيلت لري. د دي حديث روايت احمد کړي او اسناد يې صحيح دي.

{ ۲۱۲ } (وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَطْلُ صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ حَلَّ صَلَاةِ الْفَذْرِ وَصَلَاةِ الرَّجُلِ وَخَدَهُ خَمْسًا وَعَشْرِينَ صَلَاةً رَوَاهُ الْبُزَارُ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. (۳))

ترجمه: حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي کريم صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي دي يواځې مانځه نه په جماعت سره مونځ او د سري د يواځې مونځ کولو نه پنځه و شت درجي بهتر دي او يا په جماعت سره مونځ په يواځې مانځه باندې او د يو سري په يواځې مانځه باندې د پنځه و شتو مونځونو نه بهتر دي. د دي حديث روايت بزار کړي او اسناد يې صحيح دي.

{ ۲۱۳ } (وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيُغْفِرُ مِنَ الْعَلَاةِ فِي الْجَمْعِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ. (۴))

ترجمه: او حضرت عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما د رسول کريم صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي چې فرمائي يې بي شکه الله تبارک و تعالی خامخا په جماعت سره مونځ څوښوي. د دي

(۱) ابوداود کتاب الصلوة ج ۱ ص ۸۲ باب في فضل صلوة الجماعة .

(۲) مسند احمد ج ۱ ص ۳۸۶ .

(۳) كشف الاستار من زوائد البزار کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۲۷ رقم ۳۵۹ .

(۴) مسند احمد ج ۲ ص ۵۰ .

حديث روايت احمد كړي او اسناد يې حسن دي .

{ ۴۹۴ } وَ هِيَ ابْنِ هَمَزٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَيْفَ يَهَبُ

مِنَ الصَّلَاةِ فِي الْجَمْعِ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۱) .

ترجمه : او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي دي چې فرمايل به يې بي شكه الله عزوجل په جماعت سره مونځ خامخا خوښوي . د دي حديث روايت طبراني كړي دي او اسناد يې حسن دي .

په جماعت سره د مونځ حكم او تطبيق بين المذاهب

(۱) داهل ظواهرو په نزد د مونځ صحيح كيدو لپاره شرط دې ، وهو روايه عن الامام احمد .
(۲) امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد فرض عين دې . (۳) دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد فرض عين دې او ديو قول مطابق سنت دې . (۴) امام ابوحنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد او دامام مالك رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد سنت مؤكده ، قريب من الواجب دي .

حضرت علامه محمد انور شاه كشميري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې اختلاف په حقيقت كې دتعبير اختلاف دې . دمال په اعتبار سره ديو فرق نشته ، ځكه چې په رواياتو كې دجماعت ديو زيات تاكيد او دجماعت پريخودلو والا لپاره وعيد راغلې دي لكه دحضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په حديث كې دي چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په جماعت كې دنه حاضر كيدو والا دكورونو سوزولو اراده او فرمايله ، همدارنگه ديو حديث مطابق داډان په اوريدلو سره يينا كس ته هم جومات ته دراتلو حكم وركې ، او دويم طرفته د معمولي عذر په بناء باندې دترك جماعت اجازت معلومېږي ، لكه څنگه چې (په راتلونكي باب كې) دابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دحديث مطابق د دودئ په موجودتيا كې (چې كله د دودئ دخوړلو تقاضا هم وي) اول يي د دودئ دخوړلو اجازت وركې ، دغه شان چې كنه به باران وو ، تيزه هوا به چلیده نو فرمايل به يي چې په كور كې مونځ كوي .

نو كوم حضراتو چې سخت تاكيد والا حديثونو ته اوكتل هغوي جماعت لره شرط يا فرض عين ، وكفايه او گرزولو او چاچې فقط سهولتونو والا حديثونو ته اوكتل نو هغوي سنت او گرزوو ، او چاچې ددواړه قسمو حديثو لحاظ او كړو نو هغوي واجب يا سنت مؤكده او گرزوو .

تطبيق بين الاحاديث:

دجماعت د فضيلت مطابق حديثونه مختلف دي په بعضو کې دجماعت مونځ دانفرادي مونځ نه اوږه ویش (٢٧) درجه افضل ښودلې شوې او په بعضو کې پنځه ویش (٢٥) درجه او په بعضو کې شل (٢٠) نه بره درجه ښودلې شوي دي. تطبيق يې داسې دی چې دثواب قلت او کثرت مدار نيت، خضوع او خضوع او تعداد دجماعت باندې دې.

بَابُ تَرْكِ الْجَمَاعَةِ لِغُذْرٍ

د عذر له امله دجماعت د پریښودو باب

{ ٢٥٥ } عَنْ تَالِيعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَذَّنَ بِالصَّلَاةِ فِي لَيْلَةٍ ذَاتَ بَرْدٍ وَرِيحٍ لَّمَّا قَالَ أَلَا صَلُّوا فِي الزَّحَالِ لَمْ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْمُرُ الْمُؤَذِّنَ إِذَا كَانَتْ لَيْلَةٌ ذَاتَ بَرْدٍ وَمَطَرٍ يَقُولُ أَلَا صَلُّوا فِي الزَّحَالِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (١).

توجه: د نافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي چې حضرت عبداللہ بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د یوې سختې یخې او تیز باد والا شپه کې د مانځه د پاره اذان وکړ بیا یې وویل خبردار په خپلو خپلو ځایونو کې مونځ ادا کړئ بیا یې وویل چې بې شکر رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د سختې یخنې او د باران په شپه مؤذن ته فرما تل چې داسې ووايي چې : خبردار په خپلو خپلو ځایونو کې مونځ ادا کړئ. د دې حديث روايت شيخینو کړي دي.

{ ٢١٦ } وَهُنَا قَالَ - قَالَ رَسُولُ اللَّهِ إِذَا وَجِعَ عَشَاءُ أَحَدُكُمْ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَأَبْدَأُوا بِالْعَقَامِ وَلَا يَتَغَنَّ حَتَّى يَفْرَغَ مِنْهُ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَوْضَعُ لَهُ الطَّعَامُ وَلَقَامُ الصَّلَاةِ فَلَا يَأْتِيهَا حَتَّى يَفْرَغَ وَآلَهُ لِيَسْتَعِزَّ بِزَادَةِ الْإِمَامِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (٢).

توجه: حضرت عبداللہ بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرما تلي دي چې کله یو ستاسي نه دودئ کيښودل شي او مونځ و درول شي نو مخکې په دودئ شروع وکړئ جلتي مه

(١) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ٩٢ باب الرخصة في المطر والعلّة ... الخ، مسلم كتاب صلاة المسلمين ج ١ ص ٢٣٣ باب الصلوة في الرجال في المطر.

(٢) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ٩٢ باب اذا حضر الصلوة واقامت الصلوة، مسلم كتاب المساجد ج ١ ص ٢٠٨ باب كراهة الصلوة في طعم الطعام ... الخ.

کوی ترخو چې د دودی نه فارغ شئ او حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ته به رویت کینودې شوه او مونځ به ودرولي شو نو مانځه ته به نه تلو ترڅو به د رویت نه فارغ شوي نه و او هغه به د امام قرات اوریده . د دې حدیث شیخینو کړي دي .

{ ٢٩٤ } { وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا صَلَاةَ إِلَّا بِطَهْرٍ الطَّاهِرِ وَلَا هَذَا مِنْهُ الْأَخْبَثَانِ رواه مسلم .^(١)

ترجمه : حضرت عائشې رضی الله عنها ویلي دي چې ما د رسول کریم صلی الله علیه و سلم نه اوریدلي دي چې فرمائلې د طعام په موجودتیا کې چې و له دیرره وي مونځ نه کیږي او نه د تش او ډک او دس ماتې د غلبي په وخت کې مونځ کیږي .

{ ٢٩٥ } { وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَوْفَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يَلْهَبَ إِلَى الْخَلَاءِ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُبْذَأْ بِالْخَلَاءِ رواه الأربعة وصححه الترمذي .^(٢)

ترجمه : حضرت عبدالله بن ارقم رضی الله عنه ویلي دي چې ما د رسول الله صلی الله علیه و سلم نه اوریدلي دي چې فرمائلې کله چې یو ستاسي بیت الخلاء ته د ورتلو اراده وکړي او مونځ او درول شوي وي نو اول دې ځان د بیت الخلاء نه فارغ کړي . د دې حدیث روایت څلورو محدثینو کړي دي او ترمذي صحیح گنړلي دي .

{ ٢٩٦ } { وَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ سَمِعَ الزَّدَاءَ فَلَمْ يَأْتِهِ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا مِنْ غُلْظٍ رواه ابن ماجه وابن حبان والدارقطني والحاكم واسناده صحيح .^(٣)

ترجمه : د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه نه روایت دي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمائلې دي چې څوک اذان واورې او جماعت ته حاضر نشي نو مونځ یې نه قبلېږي مگر د عذر د وجهي نه . د دې حدیث روایت ابن ماجه ، ابن حبان ، دارقطني او حاکم کړي دي او اسناد یې صحیح دي .

(١) مسلم کتاب المساجد ج ١ — ٢٠٨ باب کراهة الصلوة بمضرة الطعام ... الخ .

(٢) ابوداؤد کتاب الطهارة ج ١ — ١٢٠ باب اهلې الرجل وهو حائز ، نسائي کتاب الامامة والجماعة ج ١ — ١٣٧ باب الصلوة ترک الجماعة ، ترمذي ابواب الطهارة ج ١ — ٣٦ باب ما جاء اذا اهلېت الصلوة ووجد احدکم الخلاء ... الخ ، ابن ماجه کتاب الطهارة ج ٢ — ٢٨ باب ما جاء في النهي للحائز ان یتصلی .

(٣) ابن ماجه کتاب الصلوة ج ١ — ٥٨ باب التطهیر في الخلط من الجماعة ، صحيح ابن حبان کتاب الصلوة ج ٢ — ٢٥٣ رقم ٢٠٩١ ، مسند حاکم کتاب الصلوة ج ١ — ٢٢٥ باب من سمع النداء فلم یجب ... الخ ، دار قطني کتاب الصلوة ج ١ — ٢٢٠ باب الحائز المسجد علی الصلوة له ... الخ .

د کلماتو تشریح :

”مدا لعة الأعطین“ : (۱) که دمونغ نه مخکې سخت حاجت (وړې بولې او غټې بولې) راپېښ شي نو اول دې دهغې نه فراغت حاصل کړي ، نو که ددې درداشت په حالت کې مونځ اوکړي نو مونځ به پېمکروه وي . (۲) که په وخت دمونغ حاجت ورته پېښ شو نو که په سکون سره مونځ پوره کولې شي نو صحيح ده ورنه مونځ دې مات کړي او اول دې د حاجت نه فارغه شي ، بيا دې مونځ د سر نه اوکړي .

بَابُ تَسْوِيَةِ الصُّفُوفِ

د صفونو د برابرولو باب :

{ ۵۰۰ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَلْبَيْتُ الصَّلَاةَ فَأَلْبَيْتُ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِوَجْهِهِ فَقَالَ آيِسُوا صُفُوفَكُمْ وَتَرَاثَمُوا فَإِنِّي أَرَأَيْكُمْ مِنْ وَرَاءَ ظَهْرِي رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَفِي إِبْرَايِمَةَ لَهُ وَكَانَ أَحَدُنَا يُلْزِقُ مَنْكِبَهُ بِمَنْكِبِ صَاحِبِهِ وَقَدِّمَهُ بِقَدِّمِهِ . (۱)

توجه : حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې د مانځه د پاره اقامت وشو نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ طرف ته خپل مبارک مخ متوجه کړنو وي فرمائيل چې خپل صفونه نيغ کړئ او يو بل ته سره نژدې شئ بې شکه چې زه تاسي د خپلي شانه روسته وینم . د دي جديت روايت بخاري کړي دي او د بخاري په يو بل روايت کې دي چې يو زمونږ نه به خپله اوږه د ملگري د اوږي سره او قدم به يې د ملگري د قدم سره پيوسته کاوه .

{ ۵۰۱ (وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْسَحُ مَنَاكِبَنَا فِي الصَّلَاةِ يَقُولُ اسْتَوُوا وَلَا تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ لِيَلْقَى مِنْكُمْ أُولُو الْأَخْلَامِ وَالنَّهْيُ ثُمَّ الَّذِينَ يُلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يُلُونَهُمْ قَالَ أَبُو مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَلْتُمُ الْيَوْمَ أَهَذَا اخْتِلَافًا رَوَاهُ مُسْلِمٌ . (۲)

توجه : او حضرت ابو مسعود انصاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مانځه کې ځمونږ اوږي مسح کولي او فرمائيل به يې چې برابر شئ اختلاف مه کوئ او که نه نو زړونه به مومختلف شي او ماته دي د ستاسو نه هغه خلک نژدې وي چې پوه ، عاقل او هوښيار وي بيا دي هغه وي چې

(۱) بخاري کتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۰ باب الحال الامام علي الناس عند تسوية الصفوف .

(۲) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۸۱ باب تسوية الصفوف والامامها الخ .

هغوي ته نژدي وي او بيا دي هغه وي چې هغوي ته نژدي وي حضرت ابو مسعود رضي الله عنه ويلي دي چې تاسي نن ورځې دا اختلاف له حيثيته ډير سخت ياستي . د دي حديث روايت مسلم كړي دي .

{ ۵۰۲ } وَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَمُوا صُفُوفَكُمْ وَ قَارِبُوا بَيْتَهَا وَ حَاذُوا بِالْأَعْيَانِ قَوْلَ الَّذِي لَفِيسِي بِيَدِهِ إِلَى لَا رِيَّ الشَّيْطَانُ يَدْخُلُ مِنْ خِلَالِ الصَّفِّ كَأَنَّهَا الْعُلْدُنُ رواه ابو داود و صحيحه ابن حبان . (۱)

تو جهه : د انس بن مالك رضي الله عنه روايت دي چې رسول اكرم صلی الله علیه و سلم فرمائي دي خپل صفونه سره پيوسته او ملاؤ كړي او نژدي يې كړئ او خټونه سره برابر كړئ پس قسم دي په هغه ذات چې څماروح د هغه په يد بلا كيف كې دي چې بي شكه زه شيطان وينم چې د صف په منځ كې ننوځي گوياكې دادگدي وړوكي بچي دي . د دي حديث روايت ابو داؤد كړي او ابن حبان صحيح گنړلي دي .

{ ۵۰۳ } وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَقْبِمُوا الصُّفُوفَ وَ حَاذُوا بَيْنَ الْمَتَاكِيبِ وَ سُدُّوا الْحِلَالَ لِيَلْبِثُوا بِأَيْدِي إِخْوَانِكُمْ وَ لَا تَذَرُوا فُجَاجَاتٍ لِلشَّيْءِ بَيْنَ وَ مَنْ وَصَلَ صَفًّا وَصَلَهُ اللَّهُ وَ مَنْ قَطَعَ صَفًّا قَطَعَهُ اللَّهُ رواه ابو داود و صحيحه ابن خزيمة و الحاكم . (۲)

تو جهه : د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه روايت دي چې رسول اكرم صلی الله علیه و سلم فرمائي دي صفونه نيغ كړئ او اوږي برابري كړئ او خالي ځايونه بند كړئ د خپلو ورونو د لاسونو سره نرمي وكړئ او د شيطان د پاره خالي ځايونه مه پرېږدئ او څوك چې صف پيوسته كړي الله جل شان به هغه لره پيوسته كړي او څوك چې صف كټ او پري كړي الله جل شان به هغو لره كټ او پري كړي . د دي حديث روايت ابو داؤد كړي او ابن خزيمة او حاكم صحيح گنړلي دي .

په مونځ كې د صف جوړولو اهميت

څرنگه چې مونځ د سوره ټولو عبادتونو په نسبت د انسان د انتهايې خشوع او عاجزئ او د الله جل شان د پوره او يو مكمل تعظيم والا عبادت دي نو د داسي يو عظيم الشان عبادت د اداء كولو د پاره يو خاص نظم او بهتر ترتيب پكارؤ چې هغه حضرت رسول اكرم صلی الله علیه و سلم امت ته په يو داسي حسين او بهتر شكل سره تعليم وركړ چې د هغې نه بل داسي بهتر صورت نشي كيدي او د دي

(۱) ابو داؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۹۷ باب تسوية الصفوف ، صحيح ابن حبان ج ۱ ص ۲۹۹ بولم ۲۱۶۳ .

(۲) ابو داؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۹۷ باب تسوية الصفوف ، صحيح ابن خزيمة ج ۳ ص ۲۳ بولم ۱۵۶۹ ، مستدرک حاكم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۱۲ من وصل صفا ... الخ .

صورت د تکميل او تعميل د پاره حضرت رسول اکرم ﷺ تاکيد و فرمايه چې صف نيغ کړي د صف په منځ کې فرجي بندي کړي اول مخکې صف پوره کړئ يو بل ته سره نژدي شي او څټونه سره برابر کړئ دا ټولې خبرې رسول اکرم ﷺ دي د پاره و فرمايلي چې د جماعت د مانځه تکميل پري وشي.

د صفونو په برابرولو کې مذهبي اختلاف، د صفونو په برابرولو کې د څلورو مذاهبو ترمنځ اختلاف دي:

(۱) **مذهب د جمهورو**: جمهور علماء وايي چې د صفونو برابرول سنت مؤکد او يا واجب دي د دوي په مذهب باندې که صفونه نيغ او برابر نشي هم مونځ کېږي ځکه چې د صفونو برابرول د مانځه په اقامت او حقيقت کې داخل نه دي.

(۲) **مذهب د علامه ابن حزم ظاهري دي**: د ده په نزد د صف برابرول فرض دي که څوک صف برابر نه کړي د ده مونځ فاسد او بلکه باطل دي.

(۳) **مذهب د امام احمد رحمه الله دي**: د امام احمد رحمه الله په نزد د صف برابرول واجب دي.

(۴) **مذهب د دريو ائمه و دي**: امام ابو حنيفه رحمه الله، امام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله وايي چې د صفونو برابرول سنت دي.

جمهورو علماؤ د صف د برابرولو د وجوب په برخه کې ويلي دي چې رسول الله ﷺ اگر چې د صف د برابرولو په برخه کې زيات تاکيد فرمايلي لکه چې د دي باب د ټولو احاديثو همدغه مطلب او مرام دي خو ولي هيڅ يو داسې روايت نه دي ثابت شوي چې د صف د نه برابرولو په وجه د مانځه د باطليدو او يا د مانځه د اعادي حکم پکې شوي وي.

د صف د برابرولو د فرضيت دليل: ابن حزم ظاهري د صف د برابرولو په فرضيت باندې د

نعمان بن بشير رضي الله عنه په روايت باندې استدلال کړي (عن النعمان بن بشير قال قال رسول الله ﷺ صغولنا فخرج يوماً فرأى رجلاً خارجاً صدره عن القوم فقال نسؤن صغولكم

اولي قال الله بين وجهكم) (۱) معنى دا چې د حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه نه روايت دي ويلي يې دي چې رسول الله ﷺ به څمونږ صفونه برابرول نو يوه ورځ راووته يو سړي يې وليده چې سينه يې د قوم يعنې د نورو خلکو نه بهر وټي وه نو رسول الله ﷺ و فرمايل چې

خامخا به تاسي خپل صفونه برابرې او يا به مخالف او متغير کړي الله جل شان، مخونه ستاسي .
او امام ترمذي رحمه الله دا هم ليکلي دي چې (وقد روي عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال من تبار
الصلوة اقامة الصف) (۱) معنی دا چې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم نه روايت شوي دي چې هغه
صلى الله عليه وسلم ويلې دي چې د مانځه د پوره کولو او د تکميلولو د جملې نه د صف برابرول دي .
جمهورو علماؤ د دې نه جواب کړي دي چې د دغه روايتونو نه د صف برابرولو فرضيت نه ثابتېږي
پاتي شو د صف د برابرولو اهتمام د صف برابرولو خو زموږ په نزد باندې هم مسلمه او مهمت بالشان
دي . حضرت نعمان بن بشير رحمه الله په روايت کې د ليخا لهن الله پوښ و جوهر کم په الفاظو کې
توجيه او معنی د دې دوه معنی گانې کيدې شي :

(۱) دا چې د دې نه مراد په زړونو کې په کثرت سره د بغض او حسد پيدا کيدل دي .
(۲) دويم دا چې ستاسي شکلونه به بدل کړي شي يعنې مسخ به شئ . په دې باره کې يو اعتراض
شوي دي چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په امت کې مسخ نشته نو دلته به د مسخ معنی شه وي د
حديث شارحينو جواب کړي دي چې مسخ په دوه قسمه ده يو کلي مسخه ده او بله جزئي مسخه ده د
رسول الله صلى الله عليه وسلم په امت کې کلي مسخ نشته ځکه چې د رسول کریم صلى الله عليه وسلم په دعاء سره
معاف شوي ده او جزئي مسخ شته او ثابته ده لکه چې د امام ترمذي رحمه الله يو روايت دي (عن
عمران بن حصين ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال في هذه الامة خسف ومسخ وقذف فقال رجل
من المسلمين يا رسول الله ومتى ذلك قال اذا ظهر القيان والمعارف الخ) . (۲)

معنی دا چې د حضرت عمران بن حصين رحمه الله نه روايت دي چې رسول کریم صلى الله عليه وسلم فرمائي
دي چې په دې امت کې په زمکه دويدل ، د شکلونو بدليلد يعنې مسخ او د کانړو وریدل شته يو
سړي د مسلمانانو نه وويل چې اي د الله جل شان رسول له دا به کله وي رسول الله صلى الله عليه وسلم
فرمائل چې کله د مانې ښځې او د سرود الات څکاره شي .

د صف برابرول د امام ذمه واري ده ، صاحب د عرف الشذي د اقامة الصفوف د باب لاندي
ليکلي دي چې تسوية الصفوف واجبة علي الامام کما في در المختار و ترکها مکروه تحریمًا . يعنې د

صفونو برابرول په امام باندې واجب او د صفونو د برابرولو پریښودل مکروه تحریمي دي . او حضرت علي رضی اللہ عنہ او حضرت عثمان رضی اللہ عنہ به د صف د برابرولو د پاره ذمه واري اخستي وه او ویل به یې چې برابر شی او عمر رضی اللہ عنہ (کان یوکل رجلاً بأقامة الصفوف ولا یکبر حق ینبغیان الصفوف لداستوت . وکان علی یقول تقدماً یا فلان تأخراً یا فلان) (۱)

یعني: حضرت عمر رضی اللہ عنہ به د صفونو په برابرولو باندې سړي مقرر وه او تر هغې پورې به یې تکبیر نه کاوه ترڅو پورې به چې ورته خبر نه وو کړي شوي چې صفونه برابر شوي دي . او حضرت علي رضی اللہ عنہ به ویل چې اي فلانیه مخکې شه او اي فلانیه روسته شه او د (۵۰۲) روایت چې د حضرت انس رضی اللہ عنہ نه روایت شوي په هغې کې د (وقاربوا بینهما) الفاظ راغلي دي د هغې مطلب دا دي چې د دوه و صفونو تر منځ دومره فاصله نه وي چې بل صف پکې اودریدي شي او د (حاذوا بالاعناق) نه مطلب دا دي چې په لوره او جوړه ځمکه مه اودرپرئ بلکه په هواره ځمکه اودرپرئ چې خټونه مو سره برابر شي . (۲)

بَابُ اِتِّمَامِ الصَّفِّ الْاَوَّلِ

د اول صف د پوره کولو باب

{ ۵۰۲ } { عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ آتَبُوا الصَّفَّ الْمُقَدِّمَ ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ فَمَا كَانَ مِنْ ثَقِيفٍ فَلْيَكُنْ فِي الصَّفِّ الْمُؤَخَّرِ رَوَاهُ ابوداود واسناده حسن . (۳) }

ترجمه: د حضرت انس رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائي دي چې مخکني صف پوره کړي بیا هغه صف پوره کړئ چې اول صف ته نژدې وي نو څه نقصان چې وي په اخرني صف کې دي وي . د دې حدیث روایت ابوداود کړي او اسناد یې حسن دي .

(۱) ترمذي ج ۱ ص ۵۳

(۲) عرف الثلثي د اللغة الصفوف باب .

(۳) ابوداود کتاب الصلوة ج ۱ ص ۹۸ باب ترویة الصفوف .

باب مَوْكِفِ الْإِمَامِ وَالْمَأْمُورِ

دامام او مقتدي داؤدريديو په مخاي کې باب

{ ۵۰۵ } عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ جَدَّهُ مُلَيْكَةَ دَعَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُطْعِمَهُ صَلَاحَهُ فَكَانَ مِنْهُ ثُمَّ قَالَ لِمُؤَدِّيهِ لَكُمْ قَالَ أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَلَقْنَاهُ إِلَى عَصِيرٍ لَكَادِيَانُودٌ مِنْ طَوْلِ مَالِكٍ لَنَحْنُ عَنْهُ بِالنَّاءِ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَلَّاتُ آتَا وَالْيَتِيمُ دُرُواد ۵ وَ الْعَبْدُ مِنْ رَاكَا قُصْلٌ لَكَارَ لَعَنَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفَ ، وَاهِ الْجَاهَةِ الْإِبْنِ مَا جِهَ (۱) .

تو جهه : حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې حمانيا مليکه چې کوم طعام د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خوراک د پاره تيار کړي و هغه ته يې دعوت ورکړ نو هغه يې وخور بيا يې و فرمائيل چې پاشي چې زه تاسي ته مونځ وکړم حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې زه د يو پوزکي راوړلو ته ورباځيدم چې هغه د زيات استعمال په وجه تور شوي و نو ما هغه په اوبو او مينځه نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ودریده او ما يو يوتيم د هغه نه روسته صف جوړ کړ او بودی بنځو څمونږ نه روسته نو مونږ ته رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوه رکعته مونځ وکړ بيا هغه تشریف و يوړ . د دي حديث روايت د ابن ماجه نه په غير د محدثينو يو جماعت کړي .

{ ۵۰۶ } وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَعْنَتْ عَنْ يَسَارِهِ فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَذَانِي حَتَّى أَكْأَسَنِي مِنْ يَمِينِهِ ثُمَّ جَاءَ جَبَّارُ بْنُ صَخْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَامَ عَنْ يَسَارِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخَذَ بِأَيْدِينَا جَمِيعًا فَدَفَعَنَا حَتَّى أَكْمَأْنَا خَلْفَهُ رَوَاهُ مُسْلِمٌ . (۲) .

تو جهه : حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پاشيده نو زه يې چې طرف ته ودریدم نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زه د لاس نه ونيوم نو زه يې پوره راوړولم تردې چې نبي طرف ته يې ودرولم بيا حضرت جبار بن صخر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راغي او د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې طرف ته ودریده

(۱) بخاری باب الاذان ج ۱ ص ۱۱۹ باب وضوء الصلوات وبقی بحب علیهم الصلوات ... مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۴۴ . اب جواز الجماعة فی الصلاة ، لسانی کتاب المساجد ج ۱ ص ۱۶۹ باب جواز الجماعة فی الصلاة ، لسانی کتاب المساجد ج ۱ ص ۱۶۹ باب الاکانرا للائلا و امرأه . ترمذی ابواب المساجد ج ۱ ص ۵۵ باب ماجاء فی ان رجل یصلی رحمه رجال و لسانه . ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۹۰ باب الاکانرا للائلا کیف یقومون ، مسند احمد ج ۳ ص ۱۶۲ .
(۲) مسلم فی صحاح المطرقة ج ۲ ص ۲۱۷ باب حلیت جابر الطویل وقصة فی البصر .

نور رسول اللہ ﷺ مونہ دوارہ دلاسونو نہ و نیولو راوی گر خولو تر دی پوری چہ د خپل خان نہ بہ روستہ و درولو . د دی حدیث روایت مسلم کړی دی .

{ ۵۰۷ } عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْلِي مِثْلُكُمْ أَوْ لَوْ الْأَخْلَامِ وَالنَّهْيُ لَمْ الْإِدِينَ يُلُونَهُمْ ثُمَّ الْإِدِينَ يُلُونَهُمْ وَلَا تَلْتَلِفُوا فَتَلْتَلِفُوا فُلُونَهُمْ وَإِيَاكُمْ وَهَيْشَاتِ الْأَنْوَاقِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱)

ترجمه : حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول کریم ﷺ فرمائي دي چې هغه خلک دي ماته نژدي و درېږي چې په تاسو کې د عقل او پوهې والا وي بيا دي ورپسې هغه خلک و ودرېږي چې هغو ته نژدي وي بيا دي د دوي پسې هغه خلک و درېږي چې دوي ته نژدي وي او تاسو اختلاف مه کوئ که نه نو ستاسو زړونه به مختلف شي او د بازار د شور و شغب نه خانو نه اوسائو . د دي حدیث روایت مسلم کړی دی .

{ ۵۰۸ } وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بَشٌّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ اللَّيْلِ فَاطْلَقَ الْقَرْبَةَ ثُمَّ أَوْكَأَ الْقَرْبَةَ ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ فَقُمْتُ فَتَوَضَّأْتُ كَمَا تَوَضَّأْتُ ثُمَّ جِئْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَأَخَذَنِي بِيَمِينِهِ فَأَدَارَنِي مِنْ وَرَائِهِ فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ فَصَلَّيْتُ مَعَهُ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (۲)

ترجمه : حضرت عبد الله ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي ما د خپلي ترور د حضرت ميموني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا کره شپه وکړه نور رسول الله ﷺ د شپې پاڅیده د اوبو مشک يې پرانست نو اودس يې وکړ بيا يې په سمه باندې مشک و تار په بيا مانځه ته او دریده نو زه پاڅیدم اودس مي وکړ څنگه چې رسول الله ﷺ اودس کړي و نو بيا راغلم د هغه چپ طرف ته ودریدم نو هغه زه په خپل مبارک بني لاس و نیوم او روسته طرف ته يې راواړولم او په بني طرف کې يې ودرولم نو د هغه سره مي مونځ وکړ . د دي حدیث روایت جماعت کړی دی .

(۱) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۸۱ باب تسوية الصلوة والامتداد... الخ .

(۲) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۹۰ باب الرجل يلم احداهما صاحبه... مسلم کتاب صلوة المسافرين ج ۱ ص ۲۶۱ باب صلوة النبي ﷺ ودعا له بالليل بخبري كتاب الاذان ج ۱ ص ۹۷ باب اذا لم يزل الامام ان يلم... ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۵۵ باب ما جاء في الرجل يصلي معه رجل ليلي كتاب الامانة والجماعة ج ۱ ص ۱۳۵ باب الجماعة اذا كانوا اثنين ما جاء فيهما الجماعة والصلوات والسنن فيها ص ۹۸ باب ما جاء في كم يصلي بالليل مستند ج ۱ ص ۲۹۵ .

﴿بَابُ قِيَامِ الْإِمَامِ بَيْنَ الْاِثْنَيْنِ﴾

د دوو کسانو تر منځ دامام دودريدو باب

﴿٥٠٩﴾ عَنْ عَلْقَمَةَ الْأَسَدِ أَنَّهُمَا دَخَلَا عَلَى عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ أَصْلُ مَنْ خَلَقَكُمْ قَالَا لَعَنَ نَفَارَ بَيْنَهُمَا وَجَعَلَ أَحَدَهُمَا عَنْ يَمِينِهِ وَالْآخَرَ عَنْ شِمَالِهِ ثُمَّ رَكَعَتَا فَوَضَعَتَا أَيْدِيَنَا عَلَى رُكْبَتَا فَكَبَّرْنَا لِكَبْرِنَا أَيْدِيَنَا ثُمَّ طَبَّقَ بَيْنَ يَدَيْهِ ثُمَّ جَعَلَهُمَا بَيْنَ فِخْذَيْهِ فَلَمَّا صَلَّى قَالَ هَكَذَا فَعَلْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رواه مسلم. ^(١)

ترجمه: د علقمه او اسود نه روایت دي چې دوي دواړه حضرت عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړه ورغلل نو عبدالله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې آيا ستاسي نه روسته خلکو مونږ کړي هغوي وويل چې هو نو عبدالله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د دوي دواړو تر منځ ودریده يوئي خپل بڼي طرف ته او بل ئي خپل چپ طرف ته ودرول بيا مونږ رکوع وکړه او لاسونه مو په زنگونو کېښودل نو هغه زمونږ لاسونه ووهل بيا ئي دواړه لاسونه سره يو ځاي کړ او د دواړو ورونو تر منځ کېښودل نو کله ئي چې مونږ وکړوي ويل چې همدغسي رسول الله کړي و. د دې حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿٥١٠﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسَدِ أَنَّ عَلْقَمَةَ وَالْأَسَدَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَدْ كُنَّا أَكْلَنَا الشُّعْوَ عَلَى بَابِهِ فَخَرَجَتِ الْجَارِيَةُ فَاسْتَاذَنَتْ لَهُمَا فَأَذَنَ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى بَيْنِي وَبَيْنَهُ ثُمَّ قَالَ هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُ رواه ابوداود و اسناده حسن. ^(٢)

ترجمه: د عبدالرحمن بن الاسود نه روایت دي هغه د خپل پلار نه روایت کړي هغه ويلي دي چې علقمه او اسود دواړو د عبدالله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه اجازت وغوښته او بې شکه چې د هغه په دروازه اوږده کيښاستو نو يوه وينځه راووتله هغي دواړو ته د اجازي خبر ورکړ نو اذان ئي وکړ بيا ودرید نو ځما او د هغه تر منځ ئي سونځ وکړ بيا ئي وويل همدغسي ما رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ليدلي چې دغسي کار ئي کاوه. د دې حديث روايت ابوداود کړي او اسناد ئي حسن دي.

مسئله الباب: مقتدي که يو وي نو دامام بڼي طرفته دې او درې بڼي، او که دوه يا ددېنه زيات وي نو دامام نه وروسته دې صف بندي او کړي لکه څنگه چې د مخکې باب په حديثونو کې بيان شو.

(١) مسلم کتاب المساجد ج ١ — ٢٠٢ باب الدُّعَاءُ الی وَجْهِ الْاِیْمَنِ عَلَی الرُّكْبَتَیْنِ فِی الرُّكُوعِ ١٠٠٠ ع.

(٢) ابوداود کتاب الصلوة ج ١ — ٩٠ باب اذا کانت الایة کثیرة یقومون.

تطبيق بين الأحاديث : دتر شوي دباب دحدیثونونه دا معلومیږي چې دوه یا دېنه زیات مقتدیان وي هغه دې دامام نه شاته صف بندی او کړي لیکن دباب دابن مسعود رضی الله عنه حدیث مطابق دوه مقتدیان هم دامام سره په یو صف کې او دریدلې شي نو په احادیثو کې تعارض لازم راغې .
ددې حل دادې چې دعوم په درجه کې ددوو مقتدیانو دامام سره او دریدل منسوخ شوي حدیث دابن مسعود رضی الله عنه خو په حالت دعذر او په تنگی باندې محمول دې چې کله ځای تنگ وي .

﴿بَابُ مَنْ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ﴾

باب دې په بیان ددې خبره کې چې دامامت زیات حقدار څوک دي

﴿۵۱۱﴾ عَنْ أَبِي مسعود رضی الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْقَوْمِ أَقْرَأَهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى فَإِنْ كَانُوا فِي الْفِرَاقَةِ سَوَاءً فَأَعْلَهُمْ بِالسُّنَّةِ فَإِنْ كَانُوا فِي الشُّنَّةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هَجْرَةَ فَإِنْ كَانُوا فِي الْهَجْرَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ سِتًّا وَلَا يَوْمَ مَنْ الرَّجُلُ فِي سُلْطَانِهِ وَلَا يَقْعُدُ فِي بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِيمَتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱).

ترجمه : حضرت ابو مسعود رضی الله عنه ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي د الله جل شانهد کتاب ښه قاري دي قوم ته امامت وکړي که په قرأت کې سره برابر وي نو بيا په دوي کې چې په ستو ښه پوه وي که دوي د ستو په علم کې سره برابر وي نو بيا چې څوک په هجرت کې مقدم وي او که په هجرت کې سره برابر وي نو بيا مشرد امامت حق دار دي او سړي دي د چا په سلطنت (په ځاي او محل کې امامت نه کوي او دده په کور کې دي دده د عزت په ځاي باندې نه کيني مگر دده په اذن سره دي حدیث روايت مسلم کړي دي .

﴿۵۱۲﴾ وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضی الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً فَلْيُؤَمِّمُهُمْ أَحَدُهُمْ وَأَحَقُّهُمْ بِالْإِمَامَةِ أَقْرَأَهُمْ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَمُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ (۲).

ترجمه : حضرت ابو سعيد رضی الله عنه ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي کله چې دوي دري کسان وي نو يود هغونه دي دوي ته امامت وکړي او په امامت سره ښه حق دار د دوي ښه قاري

(۱) مسلم کتاب المساجد ج ۱ — ۲۳۴ باب من احق بالامامة .

(۲) مسلم کتاب المساجد ج ۱ — ۲۳۴ باب من احق بالامامة ، نسائي کتاب الامامة والجماعة ج ۱ — ۱۲۶ باب اجتماع القوم لي موضع

د دوي دي . د دي حديث روايت احمد ، مسلم او نسائي كړي دي .

دهسلي تشرېح :

كه په يو جومات كې امام متعين وي يا دچا په يو ځاي كې جماعت كيږي نو دتولو اتفاق دې چې هغه متعين امام يا كور والا (خو په شرط ددې چې دامامت اهل وي) دامامت كولو حقدار دې ، او كه په يو جومات كې يو متعين امام موجود نه وي او په حاضرينو كې ډير خلك دامامت قابله وي نو په دې كې بيا اختلاف دې چې كوم يو زيات حقدار دې ؟

(۱) امام احمد رحمته الله ، شافعي رحمته الله (دراجح قول مطابق) او دامام ابو يوسف رحمته الله په نزد اقرا (ډير ښه قرآن لوستونكې) زيات حقدار دې . (۲) جمهور علماء ، امام ابو حنيفه رحمته الله ، مالك رحمته الله محمد رحمته الله په نزد اعلم بالسنة زيات حقدار دې .

دامام احمد و شافعي و ابو يوسف رحمته الله دليل :

۱... حديث دابن مسعود رضي الله عنه "يُؤْمَرُ الْقَوْمُ أَقْرَاهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ....." الخ .

۲... حديث دابو سعيد رضي الله عنه "اخْتُمُ بِالْإِمَامَةِ أَقْرَاهُمْ" .

د جمهورو دليل : د حضور صلی الله علیه و سلم پخپل مرض وفات كې حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه لره امام مقررول حالانكه هغه وخت په خلكو كې ابي بن كعب هم موجود وو د كوم متعلق چې حضور صلی الله علیه و سلم ارشاد فرمايلو : "أَقْرَاهُمْ أَنِي بِن كَعْب" ليكن دصديق اكبر انتخاب يي ځكه او فرمايلو چې هغه اعلم و آفته وو .

فريق اول ته جواب : ۱. د "اقرا" امامت لره په ابتدا كې ترجيح وركړې شوې وه ترڅو چې خلك زيات تر زيات قرآن مجيد ياد كړي او ځان پرې پوهه كړي بيا چې كله مقصود حاصل شو نو اوس دترجيح والا خبره نشته لهدا په مرض وفات كې داخري عمل په طور باندي اعلم و آفته لره يي مخكې كړو . ۲. په حديث كې "اقرا" نه هم اعلم مراد دې ځكه چې په هغه وخت كې اقرا دتولو نه زيات علم درلودلو .

﴿بَابُ إِمَامَةِ النِّسَاءِ﴾

د ښځو د امامت باب

(۵۱۳) عَنْ أُمِّ وَرَقَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ الْفُلُوكَا بِنَا إِلَى الشَّهِيدَةِ فَتُرَدُّهَا وَآمَرَ أَنْ يُؤْذَنَ لَهَا وَيَقَامَ وَتُؤَمَّرُ أَهْلُ دَارِهَا فِي الْفَرَائِضِ رَوَاهُ الْحَاكِمُ وَاسْتَدَاهُ حَسَنٌ وَخَرَجَهُ ابُودَاوُدَ وَلَمْ يَذْكُرْ فِي الْفَرَائِضِ. ^(۱)

ترجمه: د حضرت ام ورقه الانصاريه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روايت دي چې بي شکه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به فرمايل چې مونږ شهيدې ته بوځي چې مونږ د هغې ملاقات وکړو او رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغې ته اذان او اقامت اجازت ورکړي او هغې خپل خاندان ته په فرائضو کې امامت کاوه. د دې حديث روايت حاکم کړي دي او اسناد ئي حسن دي او دا حديث ابوداؤد خارج کړي دي او د في الفرائض الفاظ ئي نه دي ذکر کړي.

(۵۱۴) وَعَنْ رَيْثَةَ الْحَنْظَلِيَّةِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا آمَنَهُنَّ وَقَامَتْ بَيْنَهُنَّ فِي صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ رَوَاهُ عَبْدُ الرِّزَّاقِ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ. ^(۲)

ترجمه: درېطه حنظليه نه روايت دي چې عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ښځو ته مونږ وکړ او په فرض مانځه کې د ښځو په منځ کې ودرېدله. د دې حديث روايت عبد الرزاق کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

(۵۱۵) وَعَنْ حُبَيْرَةَ بِنْتِ حَصِينٍ قَالَتْ آمَنَّا أُمَّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فِي صَلَاةِ الْعَصْرِ فَقَامَتْ بَيْنَنَا رَوَاهُ عَبْدُ الرِّزَّاقِ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ. ^(۳)

ترجمه: او حُبَيْرَة بنت حصين ويلي دي چې مونږ ته ام سلمی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا مازيگر په مانځه کې امامت وکړ نو زموږ په منځ کې ودرېده. د دې حديث روايت عبد الرزاق کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

د خالصو ښځو په جماعت سره په مونږ کولو کې چې نارينه ورسره نه وي اختلاف دي.

(۱) مستدرک حاکم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۰۳ باب امامة للمرأة النساء في الفرائض، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۸۷ باب امامة النساء.

(۲) مصنف عبدالرزاق کتاب الصلوة ج ۳ ص ۱۶۱ باب للمرأة يوم النساء ولم ۵۰۸۶.

(۳) مصنف عبدالرزاق کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۲۰ باب للمرأة يوم النساء ولم ۵۰۸۲.

د ښځو ځانله (چې نارینه ور سره نه وي) په جماعت سره د مونځ کولو حکم

(۱) د خالصو ښځو مونځ په جماعت برابر خبره ده چې فرض وي او که نفل وي د امام مالک رحمته الله او د ځينو احنافو په نزد مکروه تحریمي دي لکه درمختار او د احنافو د نورو متونو صاحبانو په تحریمي کراهت تصریح کړي .

(۲) د امام شافعي رحمته الله په نزد باندې محض د ښځو مونځ په جماعت سره مستحب دي .

(۳) محقق ابن الهمام رحمته الله د عیني صاحب محض د ښځو مونځ په جماعت سره مکروه تنزیهي او خلاف اولی گنړلي دي .

حنفيه رحمته الله او د مالکیو رحمته الله استدلال :

د ښځو ځانله په جماعت کې دا کراهت لازمیږي که ددوي امام مخې ته ولاړ وي نو د کشف مراة زیاتوالی به لازم راشي او که د صف په مینځ کې ولاړ وي نو د امام دوراندې نه اودریدلو کراهت به لازم راشي .

د باب ۱۰۱ د حدیثو تاویل :

۱... د ښځو د جماعت والا حدیثونه منسوخ دي او ناسخ هغه مشهور حدیث دې د کوم الفاظ چې دادی ، ” صلاة البرأة فی بیتها أفضل من صلاتها فی حجرتها ، و صلاتها فی مخرجها أفضل من صلاتها فی بیتها “ ظاهره خبره ده چې مخرج دیر مختصر ځای وي او جماعت لپاره پراخه ځای پکار دې . (المصدر: ۱/۲۷۲)

۲... که ښځې دکور نه بهر ته ووځي او جماعت اوکړي بیا خو مکروه دې او که په کور کې دته جماعت جائز لیکن خلاف اولی دې .

﴿بَابُ إِمَامَةِ الْأَعْلَى﴾

د رانده د امامت باب

﴿۵۱۶﴾ عَنْ مَعْمُودِ بْنِ الزَّيْبِجِ أَنَّ جُبَّانَ بْنَ مَالِكٍ رحمته الله كَانَ يُؤْمَرُ قَوْمَهُ وَهُوَ أَعْلَى وَآلَهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا لَكُنَّ الْقُلُومَةُ وَالشَّيْلُ وَالْأَرْجُلُ حَرِيْرُ الْبَصْرِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فِي بَيْتِي مَكَائِلُ أَتَعْلَمُهُ مَعْصِي قَبَاءَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَلَيْسَ لِحُبِّ أَنْ أَصْلِي فَأَهَارَ إِلَى مَكَانٍ فِي الْبَيْتِ فَقَالَ فِيهِ

رسول الله رواه البخاري (۱)

توجه : د محمود ابن ربیع نه روایت دي چې عتبان ابن مالک رضی الله عنه د خپل قوم خلکو ته امامت کاوه او حال دا چې هغه روند و حضرت عتبان رضی الله عنه رسول الله صلی الله علیه و سلم ته وویل چې اي د الله جل شانده رسول تیاره وه او په لاره کې اوبه وي او زه روند یم نو اي د الله جل شانده رسول هغه د کور په یوه ځاي کې مونځ وکړه چې هغه زه د خپل مانځه د پاره مقرر کړم نو رسول الله صلی الله علیه و سلم راغي پس وي ویل چې کوم ځاي دي خو ه دي چې مونځ پکې وکړم نو په کور کې ئي یز ځاي ته اشاره وکړه نو په هغه ځاي کې رسول الله صلی الله علیه و سلم مونځ وکړ . د دي حدیث روایت بخاري کړي دي .

(۵۱۷) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَحْلَفَ ابْنَ أُمِّ مَكْتُومٍ يَوْمَ النَّكَسِ وَهُوَ أَهْلِي رَوَاهُ ابوداود و اسناد حسن . (۲)

توجه : د حضرت انس رضی الله عنه نه روایت دي چې بي شکه نبي کریم صلی الله علیه و سلم ابن ام مکتوم رضی الله عنه د خلکو د مانځه د پاره قائم مقام او خليفه مقرر کړ او حال دا چې هغه روند و . د دي حدیث روایت ابوداود کړي او اسناد ئي حسن دي .

(۵۱۸) وَعَنْ حَازِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَحْلَفَ ابْنَ أُمِّ مَكْتُومٍ عَلَى الْمَدِينَةِ يَضِلُّ بِالنَّكَسِ رَوَاهُ البيهقي في المعرفة و اسناد حسن (۳) .

توجه : او د حضرت عائشي رضی الله عنها نه روایت دي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم حضرت ابن ام مکتوم په مدينه منوره کې د خلکو د مانځه د پاره نائب مقرر کړ . د دي حدیث روایت په معرفت کې يهقي کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

مسئله الباب : ناینجا که دنجاست نه پرهیز کوي او زان تري ساتي او اودس په طهارت کامله طریق سره کوي او د مونځ و اجباتو او دنورو مسائلو پوره خیال ساتي نو دده امامت بغير د شبهی نه جائز دې بلکې امام غزالي رحمه الله داعمی (روند) امامت افضل گرزولې دې ځکه چې په روند کې خضوع او خضوع زیاته وي .

(۱) بخاري کتاب الاذان ج ۱ ص ۹۲ باب الرخصة في المطر والعلّة ان يهتلي في رطله .

(۲) ابوداود کتاب الصلوة ج ۱ ص ۸۸ باب امامة الاعمى .

(۳) معرلة السنن والآثار کتاب الصلوة ج ۲ ص ۱۶۲ رقم الحديث ۵۷۶۸ ، صحيح ابن حبان ج ۴ ص ۲۸۷ رقم ۲۱۳۱ وابن حبان سنن الكبرى للبيهقي کتاب الصلوة ج ۳ ص ۸۸ باب امامة الاعمى عن أنس رضی الله عنه .

﴿بَابُ إِمَامَةِ الْعَبْدِ﴾

د مرئ امامت باب

﴿۵۱۹﴾ عَنْ ابْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَنَا قَدِيمَ الْمُهَاجِرُونَ الْأَوَّلُونَ الْعَصْبَةُ مَوْحِيًا بِقَبَائِلٍ قَبْلَ مَقْلَمِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُؤْمَهُمْ سَالِمٌ مَوْلَى أَبِي حَذِيفَةَ وَكَانَ أَكْثَرُهُمْ قُرْآنًا رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

تغويج : بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۹۶ باب امامة العبد والمولى.

توجه : حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلى دى كله چې اولني مهاجرين در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هجرت نه مخكې عصبه نومي خاي ته چې د قبا سره د خاي نوم دي راغله دوي ته سالم د ابي حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مولى امامت كاوه او سالم په هغو كې قرآن زيات ويلى و د دې حديث روايت بخاري كړي دي.

﴿۵۲۰﴾ وَعَنْ أَبِي مُلَيْكَةَ أَنَّهُمْ كَانُوا يَأْكُونُ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ بِأَعْلَى الْوَادِي هُوَ وَعُبَيْدُ بْنُ عَمْرٍو وَالسَّوْءُ بْنُ مَخْرَمَةَ وَتَأْسُ كَثِيرٌ قَبْلَهُمْ أَبُو عَمْرٍو مَوْلَى عَائِشَةَ وَأَبُو عَمْرٍو غَلَامُهَا جِيكَلٌ لَمْ يَفْتَقِ قَالَ وَكَانَ إِمَامًا يَكْفِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَغُرُورَةُ رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ فِي مَسْنَدِهِ وَابْنُ أَبِي عَرَبٍ فِي مَعْرِفَةِ السُّنَنِ وَالْأَثَارِ وَاسْتَدَاهُ حَسَنٌ.

تغويج : مسند شافعي باب السبع في الجماعة واحكام الامامة ج ۱ ص ۱۰۶ رقم ۳۱۳ . معرفة السنن والآثار كتاب الصلوة ج ۲ ص ۱۶۳ رقم الحديث ۵۰-۵۶۹ . سنن الكبرى للبيهقي كتاب الصلوة ج ۳ ص ۸۸ باب امامة العبيد.

توجه : او د ابن ابي مليكه نه روايت دي چې هغو د ام المؤمنين حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا په خدمت كې د كلي په برنئ برخه كې حاضر شو او هغه او عبيد بن عمير او مسعود بن مخرمه او نور دير كسانو ته د حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا مولى او ازاد كرده شوه ابو عمرو امامت كاو چې ابو عمرو په دغه وخت كې د حضرت عائشي غلام و او په دغه وخت كې نه رازاد شوي ابن ابي مليكه ويلى دي چې هغه د محمد بن ابي بكر او عروه امام و. د دې حديث روايت امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خپل مسند كې كړي دي او بيهقي په معرفة السنن والآثار كې كړي دي او اسنادي حسن دي.

مسئلة الباب : د عبد او مرئي د امامت په باره كې امام نيموي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خپل كتاب اثار السنن كې دوه روايتونه ذكر كړي دي چې د دې باب اول (۵۱۹) حديث د حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت شوي دي چې په دې حديث كې د ابي حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د مولى سالم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د امامت واقعه

بیان شوی ده چې په دغه وخت کې دا غلام او مرثي و او دغسي . د دي باب دویم (۵۲۰) حدیث دي چې هغه د ابن ملیکه نه روایت شوي دي چې په دي حدیث کې د حضرت عائشې رَضِیَ اللہُ عَنْہَا د مولی او ازاد شده ابو عمرو د امامت واقعه بیان شوي چې ابو عمرو د خپلي غلام په حالت کې عبید بن عمر . المسود ابن مخرمه او نورو ډیرو کسانو ته امامت کړي دي . او فقهاؤ د غلام او مرثي اگر چې ازاد شوي هم وي د دي وجهي نه مکروه تنزیهي گنرلي دي چې غلامان اکثره د خپل مولی په خدمت کې مشغول وي او دوي ته د مانځه په احکامو د علم حاصلولو فرصت نه وي او د جاهلانو مرثیونو مثال د باند چیانو او اعرابیانو په شان دي چې د دوي پسي د جهالت د وجهي نه مونځ کول مکروه دي .

﴿بَابُ مَا جَاءَ فِي إِمَامَةِ الْجَالِسِ﴾

باب دې په بیان د هغه روایتونو کې کوم چې د ناست کس د امامت په برخه کې راغلي دي (۵۲۱) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ فَرَسًا فَصَنَعَ عَنْهُ فُجُجًا حَقَّهُ الْأَيْمَنَ فَصَلَّاهُ مِنَ الصَّلَاةِ وَهُوَ قَاعِدٌ فَصَلَّيْنَا وَرَأَاهُ فَقُودًا فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ وَإِذَا صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ رواه الشيخان (۱۰)

توجه : د حضرت انس بن مالک رَضِیَ اللہُ عَنْہُ نه روایت دي چې بې شکه رسول الله صَلَّى اللہُ عَلَيْہِ وَسَلَّمَ په اس باندې سور شوي و نو تري راپريوت پس بني طرف ئي زخمي شو نو يو مونځ ئي په ناسته وکړ نو مونځ هم ورپسي په ناسته مونځ وکړ نو کله چې رسول الله صَلَّى اللہُ عَلَيْہِ وَسَلَّمَ د مانځه نه فارغ شوي فرمايل بې شکه امام د دي د پاره ټاکل شوي دي چې اقتداء ورپسي وکړي شي نو کله چې امام په ولاړه مونځ کوي نو تاسي هم په ولاړه مونځ کوئ او کله چې امام سمع الله لمن حمده واثي نو تاسو ربنا ولك الحمد وواثي او کله چې امام په ولاړه مونځ کوي نو تاسي هم په ولاړه مونځ کوئ او کله چې امام په ناسته مونځ کوي نو تاسو هم ټول په ناسته مونځ کوئ . د دي حدیث روایت شيخینو کړي دي .

﴿٥٧٢﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ هَاكِ فَصَلِّي جَالِسًا وَصَلِّي وَرَاءَهُ قَوْمٌ قِيَامًا فَأُشَارَ إِلَيْهِمْ أَنْ أَجْلِسُوا فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا وَرَأَاهُ الشَّيْخَانُ. ^(١)

ترجمه : او ام المؤمنين حضرت عائشی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ویلی دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د یماری او مرستیای په حالت کې مونځ کاوه نو په ناسته یې مونځ وکړ او قوم ورپسې په ولاړه مونځ وکړ نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغو ته اشاره وکړه چې کینې نو کله چې د مانځنه فارغ شو وي فرمایل چې بې شکه امام د دې د پاره ټاکلی شوی دی چې د ده پسي اقتداء وکړي شي نو کله چې امام رکوع کوي نو تاسو هم رکوع کوئ او کله چې د رکوع نه سر اوچتوي نو تاسو هم د رکوع نه سر اوچت کوئ او کله چې امام سمع الله لمن حمده وایي نو تاسو ربنا وَلَكَ الْحَمْد ووايي او کله چې امام په ناسته مونځ کوي نو تاسو هم په ناسته مونځ کوئ. د دې حدیث روایت شیخینو کړي دي.

﴿٥٧٣﴾ وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُكَيْبَةَ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ فَقُلْتُ أَلَا تُحَدِّثُنِي عَنْ مَرْفُوعِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ بَلْ تَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَصَلَّى النَّاسُ فَنُحَلَّتَا لَا يَأْتِي رَسُولَ اللَّهِ وَهُمْ يَنْتَظِرُونَ وَلَكَ قَالَ ضَعُوا يَ مَاءٍ فِي الْيَخْضَبِ قَالَتْ فَفَعَلْنَا فَاعْتَسَلْنَا فَذَهَبَ لِيُنَوِّءَ فَأُعْجِبَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ أَصَلَّى النَّاسُ فَنُحَلَّتَا لَا هُمْ يَنْتَظِرُونَ وَلَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ ضَعُوا يَ مَاءٍ فِي الْيَخْضَبِ قَالَتْ فَفَعَلْنَا فَاعْتَسَلْنَا ثُمَّ دَهَبَ لِيُنَوِّءَ فَأُعْجِبَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ أَصَلَّى النَّاسُ فَنُحَلَّتَا لَا هُمْ يَنْتَظِرُونَ وَلَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ ضَعُوا يَ مَاءٍ فِي الْيَخْضَبِ قَالَتْ فَفَعَلْنَا فَاعْتَسَلْنَا ثُمَّ دَهَبَ لِيُنَوِّءَ فَأُعْجِبَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ أَصَلَّى النَّاسُ فَنُحَلَّتَا لَا هُمْ يَنْتَظِرُونَ وَلَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَالنَّاسُ عَكُوفٌ فِي السَّجْدِ يَنْتَظِرُونَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِصَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ بِأَنْ يَصَلِّيَ بِالنَّاسِ فَأَتَاهُ الرَّسُولُ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُكَ أَنْ تُصَلِّيَ بِالنَّاسِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ وَكَانَ رَجُلًا رَفِيقًا يَا عُمَرُ صَلِّ بِالنَّاسِ فَقَالَ عُمَرُ أَلَيْسَ أَحَقُّ بِذَلِكَ فَصَلَّ أَبُو بَكْرٍ فَلَمَّا الْيَأَمَ ثُمَّ أَنَّ النَّبِيَّ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدَ مِنْ نَفْسِهِ خُفَّةً فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا الْعَبَّاسُ بِصَلَاةِ الظُّهْرِ وَابُوبَكْرٍ يُصَلِّي
 بِالنَّاسِ فَلَمَّا رَأَاهُ ابُوبَكْرٍ ذَهَبَ لِيَتَأَخَّرَ فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَنْ لَا يَتَأَخَّرَ قَالَ أَجْلِسَانِي إِلَى
 جَنْبِهِ فَأَجْلَسَاهُ إِلَى جَنْبِ أَبِي بَكْرٍ قَالَ فَجَعَلَ ابُوبَكْرٍ يُصَلِّي وَهُوَ قَائِمٌ بِصَلَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 وَالنَّاسُ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمٌ قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ فَقَدْ خَلْتُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ
 فَقُلْتُ لَهُ أَلَا أَعْرِضُ عَلَيْكَ مَا حَدَّثَنِي عَائِشَةُ عَنْ مَرْثُومٍ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هَاتِ فَعَرَضْتُ
 عَلَيْهِ حَدِيثَهَا فَمَا أَكْثَرَ مِنْهُ هَيْمًا غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ أَسَمْتُ لَكَ الرَّجُلَ الَّذِي كَانَ مَعَ الْعَبَّاسِ قُلْتُ لَا قَالَ هُوَ

طبروزاه الشيخان .^(١)

على رواية الشيخان. ^(١)

ټول څه : او د عبيد الله بن عبد الله بن عتبہ ويلي دي چې زه د حضرت عائشي رضي الله عنها په خدمت کې حاضر شوم نو عرض وکړ چې آيا ته ماته د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله د مرض فوت په باره کې څه بيان نه کوي حضرت عائشي رضي الله عنها وفرمايل چې هو ولي نه د نبی کریم صلی الله علیه و آله بيماري سخته شوه وي فرمايل آيا خلکو مونځ کړي مونږ وويل چې نه اي د الله جل شانہ رسولہ صلی الله علیه و آله او هغو ستا انتظار کوي وي فرمايل چې ماته په لوټه کې اوبه واچوئ حضرت عائشي رضي الله عنها وفرمايل چې مونږ ورته په لوټه کې اوبه واچولي نو هغه غسل وکړ غوښتل ئي چې په سختۍ سره پاڅيږي چې بي هوشي پري راغله بيا راپيدار شو نو وي فرمايل چې آيا خلکو مونځ کړي مونږ وويل چې نه ستاسو انتظار کوي اي د الله جل شانہ رسولہ وي فرمايل چې ماته په کوزه کې اوبه واچوئ حضرت عائشي فرمايلي دي نو کيناست غسل ئي وکړ بيا په سختۍ سره پاڅيده نو بي هوشي پري راغله بيا راپيدار شو نو وي فرمايل چې ماته په لوټه کې اوبه واچوئ نو کيناست او غسل ئي وکړ غوښتل ئي چې پاڅيږي نو بي هوشي پري راغله بيا پيدار شو نو وي فرمايل چې آيا خلکو مونځ کړي مونږ وويل چې نه خلک ستاسو انتظار کوي اي د الله جل جلالہ رسولہ خلک په مسجد کې ناست و نه ماسختن د مانځه د پاره ئي د رسول الله صلی الله علیه و آله انتظار کاوه . پيا رسول الله صلی الله علیه و آله ابوبکر صديق رضي الله عنه ته پيغام وليږه چې خلکو ته مونځ وکړي ابوبکر صديق رضي الله عنه نه د رسول الله صلی الله علیه و آله قاصد ورغي او ورته وي ويل چې بي شکه رسول الله صلی الله علیه و آله تاته امر کړي دي چې خلکو ته مونځ وکړه نو ابوبکر صديق رضي الله عنه وويل او هغه نرم دله سړي و چې

(١) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ٩٥ انما جعل الامام ليؤتم به ، معلم كتاب الصلوة ج ١ ص ١٧٧ باب استخلاف الامام اذا عرض له علوا... الخ .

اي عمره خلکو ته مونځ وکړه نو حضرت عمر رضي الله عنه هغه ته وويل چې ته د دي زيات حقدار ئي ابوبکر صديق رضي الله عنه خلکو ته په دغه ورځو کې مونځ وکړ بيا نبي کریم صلی الله علیه و سلم په خپل مبارک نفس او ځان کې لږ شه صحت او روغتيا و منډله نو د دوه و کسانو تر منځ ئي د ماسپښين مانځه ته تشريف راوړ او يو په دوي کې ابن عباس رضي الله عنه و او ابوبکر صديق رضي الله عنه خلکو ته مونځ کاوه ابوبکر صديق رضي الله عنه رسول اکرم صلی الله علیه و سلم وليده نو روسته شو نو هغه ته نبي کریم صلی الله علیه و سلم اشاره وکړه چې مه روسته کيږه رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمايل چې ما د هغه د خوا سره کينوى نو رسول اکرم صلی الله علیه و سلم ئي د ابوبکر صديق رضي الله عنه خوا ته کيڼاوه راوي ويلي دي چې ابوبکر صديق رضي الله عنه د نبي کریم صلی الله علیه و سلم په اقتداء کې مونځ شروع کړ په داسي حال کې چې ابوبکر صديق رضي الله عنه ولاړ و او خلکو د ابوبکر صديق رضي الله عنه په اقتداء کې مونځ شروع کړ خو ولي نبي کریم صلی الله علیه و سلم ناست و عبيدالله وائي چې عبدالله بن عباس رضي الله عنه ته ورغلم نو ما هغه ته وويل چې آيا پش نه کړم هغه مديث چې ماته حضرت عائشي رضي الله عنها د نبي کریم صلی الله علیه و سلم د ييمارې په باره کې بيان کړي دي هغه وويل چې راوړه نو ما هغه ته د حضرت عائشي رضي الله عنها حديث پيش کړ نو ابن عباس رضي الله عنه د هيڅ يو شي نه انکار نه دي کړي غير د دي خبري نه چې ابن عباس رضي الله عنه وويل چې آيا ام المؤمنين تاته د هغه کس نوم و اخست کوم چې د ابن عباس سره و عبيدالله وائي چې ما ورته وويل چې نه عبدالله بن عباس رضي الله عنه وويل چې هغه حضرت علي رضي الله عنه و د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

چې امام ناست وي نو مقتدي دې څه او کړي ؟

- (۱) د امام مالک رحمته الله په نزد په ناسته مونځ کول بالکل صحيح نه دي که قاشما مونځ کونکې ملاو نه شي نو غير معذور دې خپل خپل مونځ دې او کړي .
- (۲) د امام احمد رحمته الله په نزد که د ابتدا نه په ناسته مونځ او کړي نو مقتدي دې هم کيني او که په منځ د مونځ کې امام کيني نو مقتدي باندې ناسته لازم نه ده .
- (۳) د جمهورو په نزد امام که په حالت د عذر کيني او مونځ او کړي نو مقتدي دي په ولاړه مونځ او کړي .

د امام مالک رحمته الله دليل : حديث ” لا يؤمن رجل بعدي جالساً ” . (دار قطي)

امام احمد رحمته الله دليل : دانس رضي الله عنه او دعاشي رضي الله عنها حديث ” واذا صلى جالساً فصلوا جالساً ” .

قطني او بيهقي رحمهم الله تعالى په يو روايت كې دا زياتوالي كړي دي چې دغه مونځ د دده پاره نفل ؤ او د قوم فرضي مونځ ؤ او په دي زيات كې خبري دي .
مسئله الباب : د فرض مونځ كونكي د نفل كونكي پسي اقتدا كول

(۱) دامام شافعي رحمه الله او د اهل ظواهرو په نزد "صلاة المفترض خلف المبتغى" جائز دي .

(۲) دامام ابو حنيفه رحمه الله مالک او احمد رحمه الله په نزد (دمشهور قول مطابق) : دا جائز نه دي .

امام شافعي رحمه الله او د اهل ظواهرو دليل : حديث د معاذ رضي الله عنه د كوم په آخر كې چې "هي له تطوع ولهم فريضة" يعنې ددې اضافه هم ده چې حضرت معاذ رضي الله عنه به نفل كول او دده قوم به دده شاته فرض كول .

د جمهور د طرف نه جواب :

۱... "هي له تطوع" د راوي خپل گمان دې لهذا ممكنه ده چې حضرت معاذ رضي الله عنه د حضور

صلی الله علیه و سلم شاته نفل كول او خپل قوم ته يې فرض كول "اذا جاء الاحتمال بطل الاستدلال" .

۲... بالفرض كه دا كلام كه د حضرت معاذ رضي الله عنه وي نو دا په ابتدا كې ددوي زايه وه چې شايد چې په داسي كولو سره مونځ كيږي ليكن حضور صلی الله علیه و سلم دده د خيال ترديد او فرمايلو او حكم يې وكر

"يا معاذ اما ان تصلي معي واما ان تخفف عن قومك" يعنې يا خو ماسره مونځ كوه يا دويم صورت دا چې خپل قوم ته مونځ كوه ، ليكن خفيف او مختصر ، په دې حديث كې گويا حضور صلی الله علیه و سلم په دواړه خايو نو كې د مونځ كولو نه منع او فرمايلو فكيف الاستدلال ؟ . (الر المنصور ، بانصار)

بَابُ صَلَاةِ الْمُتَوَضِّعِي خَلْفَ الْمُكْتَبِرِ

د تيمم و هو نكي پسي د او دس لرونكي د مانعه باب

﴿۵۲۵﴾ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَامِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ احْتَلَمْتُ فِي لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ فِي غُرَّةِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ فَأَشْفَقْتُ أَنْ أَغْتَسِلَ فَأَهْلِكَ فَكَيْفَئْتُ ثُمَّ صَلَّيْتُ بِأَصْحَابِي الصُّبْحَ فَلَذَكُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا عَمْرُو صَلَّيْتُ بِأَصْحَابِكَ وَأَنْتَ جُلُبْتَ فَأَخْبَرْتُهُ بِأَلَّذِي مَنَعَنِي مِنَ الْإِغْتِسَالِ وَكُلْتُ إِنِّي سَمِعْتُ اللَّهَ يَقُولُ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا فَصَحَّحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَقُلْ هَيْتَ رَوَاهُ

ابوداؤد والبخاري تعليقا و آخرون و صححه الحاكم^(۱)

ترجمه : حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه ويلي دي چې د ذات السلاسل په غزا كې په يوه سخته يخه شپه كې ماته احتلام وشو نو زه وپريدم كه چرته غسل وكړم هلاك به شم نو ما تيمم وواهه او بيا مي خپلو ملگرو ته د سهر مونځ وكړو نو هغه خلكو دا خبره رسول الله صلی الله علیه و سلم نه ياده كړه نو رسول الله صلی الله علیه و سلم حضرت عمرو بن العاص ته وفرمايل چې اي عمره ته جنب وي او ملگرو ته دي مونځ وكړو نو ما رسول اكرم صلی الله علیه و سلم په هغه څه خبر كړ چې زه ئي د غسل نه منع كړي وم او ما وويل چې ما اوريدلي دي چې الله فرمايلي دي چې خپل ځانونه مه وژني بي شكه چې الله جل شانہ په تاسو باندې رحم كولو والا دي نو رسول اكرم صلی الله علیه و سلم وځنډل او څه ئي ونه وفرمايل . د دي حديث روايت ابوداؤد او بخاري تعليقا او نورو محدثينو هم نقل كړي او حاكم صحيح گڼلي دي .

مسئله الباب : داودس لرونكي كس تيمم والا پسي اقتدا كولې شي يا نه ؟
جواب : په اتفاق دائمه اريعه رحمهم الله سره اقتدا كولې شي .

بَابُ مَا اسْتَدَلَّ بِهِ عَلَى كَرَاهَةِ تَكَرُّارِ الْجَمَاعَةِ فِي مَسْجِدٍ

په جومات كې په دويم ځل د جماعت په مكروه والي باندې د استدلال باب

﴿۵۲۲﴾ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم أَقْبَلَ مِنْ تَوَاعِيِ الْمَدِينَةِ يَرِيدُ الصَّلَاةَ فَوَجَدَ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا أَقْمَالَ إِلَى مَنْزِلِهِ فَجَمَعَ أَهْلَهُ فَصَلَّى بِهِمْ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَالْأَوْسَطِ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ رَجَالَهُ ثَعَاتٌ (۲) .

ترجمه : د حضرت ابي بكرة رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د مديني منوري د اطراف نه تشریف راوړ غوښتل ئي چې مونځ اداء كړي . نو خلك ئي په داسي حالت كې ومندل چې مونځ ئي كړي و نو رسول الله صلی الله علیه و سلم خپل كور ته تشریف وويو او هلته ئي خپل اهل راجمع كړ او مونځ ئي ورته كړو . د دي حديث روايت طبراني په كبير او اوسط كې كړي دي او هيتمي ويلي دي چې رجال ئي ثقات دي .

مسئله الباب : دراروان باب ترلاندې يي اوگوري .

(۱) ابوداؤد كتاب الطهارة ج ۱ ص ۳۸ باب اذا غاف الجنب الود ايتم ، بخاري كتاب التيمم ج ۱ ص ۴۹ اذا غاف الجنب على نفسه للمرض الخ ، مسندك حاكم كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۷۷ باب عدم الغسل للجنابة في شدة الود .
(۲) مجمع الزوائد كتاب الصلوة ج ۲ ص ۴۵ باب فمن جاء الى المسجد فوجد الناس قد صلوا نقلا عن الطبراني .

بَابُ مَا جَاءَ فِي جَوَازِ تَكَرُّارِ الْجَمَاعَةِ فِي مَسْجِدٍ

په مسجد کې د جماعت د تکرار د جواز باب

﴿۵۷۷﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَدْ دَخَلَ الْمَسْجِدَ وَقَدْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَصْحَابِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَقْضِي عَلَى ذَا فَيْصَلِي مَعَهُ فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقُضِيَ

مَعَهُ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَحَسَنُهُ وَالْحَاكِمُ وَقَالَ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ. ^(۱)

ترجمه : د حضرت، ابوسعید رضی اللہ عنہ نه روایت چې یو سړي مسجد ته راننوتو په داسي حال کې چې رسول الله ﷺ خپلو اصحابو رضی اللہ عنہم ته مونځ کړي و نو رسول الله ﷺ وفرمایل چې څوک به په د باندې صدقه وکړي چې دده سره مونځ وکړي نو د خلکو نه یو کس پاڅیده او د هغه سره ئي مونځ وکړ. د دې حدیث روایت ابو داؤد، احمد، او ترمذی کړي دي او حسن ئي کنړلي دي او حاکم د دې حدیث روایت کړي دي او ويلي ئي دي چې د مسلم په شرط باندې صحیح دي.

﴿۵۷۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَامَ يُصَلِّي وَحْدَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَشْجُرْ عَلَى هَذَا فَيُصَلِّي مَعَهُ أَخْرَجَهُ الدَّارِقُطِيُّ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ. ^(۲)

ترجمه : او د حضرت انس رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې یو سړي راغي او رسول الله ﷺ مونځ ادا کړي و نو سړي پاڅیده او یواځي مونځ ئي کاوه نو رسول الله ﷺ وفرمایل چې څوک دده سره د گټې والا تجارت کوي چې دده سره مونځ وکړي. دا حدیث دارقطني خارج کړي او اسناد ئي صحیح دي.

د دویم جماعت حکم

که په یو جومات کې امام متعین نه وي یا دلارې جومات وي نو په دې کې د جماعت تکرار جائز دي دغه شان د ښار په جومات کې هم د جماعت تکرار جائز دي، دغه شان که دمحلې جومات دکوم چې اما او مؤذن معین وي لیکن هلته غیر دکوڅې والاو مونځ کړې وي نو دکوڅې والاو لپاره دویمه جمعه جائزه ده، البته که دکوڅې جومات دې کوم کې چې امام او مؤذن متعین دي او کوڅې والاو یو

(۱) مستحد ج ۳ — ۴۵، ابودود کتاب الصلوة ج ۱ — ۸۵، باب فی الجمع فی المسجد مرتین، ترمذی ابواب الصلوة ج ۱ — ۵۳، باب ما جاء فی الجماعة فی مسجد قلد فی مکه، مسند حاکم کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۰۹، باب قلعة الجماعة فی المساجد مرتین.

(۲) دارقطني کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۷۴، باب إعادة الصلوة فی جماعة.

پیره جماعت او کړو نو اوس آیا دنورو لپاره دویم جماعت جائز دي یا نه؟ په دې کې اختلاف دي:

(۱) **مذهب:** امام ابو حنیفه رحمته الله، امام شافعي رحمته الله، امام مالک رحمته الله او جمهور علماء وائي چې د کوم مسجد د پاره مؤذن او امام منتخب او مقرر شوي وي او په هغه مسجد کې یو ځل د محلي خلکو په جماعت سره مونځ اداء کړي وي نو په هغه مسجد کې دوهم ځل په جماعت مونځ کول مکروه تحریمي دي.

(۲) **مذهب:** اهل ظواهر او امام احمد بن حنبل رحمته الله وائي چې په مسجد کې د جماعت تکرار جائز دي.

دمجوزینو دلیل: په دې باب کې د (۵۲۷-۵۲۸) حدیث پوري د اهل ظواهر او د حنبله و مذهب د جماعت د تکرار د جواز د دلیلونو بیان دي:

(۱) **دلیل:** د دې باب نه لاندې دوه روایتونه ذکر شوي دي او دا دواړه روایتونه د حنبله و او د اهل ظواهر و د پاره مستدل دي چې د دې باب رومبني حدیث د حضرت ابوسعید رضی الله عنه نه روایت شوي او دویم روایت د حضرت انس رضی الله عنه نه روایت شوي او په دې دواړو حدیثونو کې د دوهمي جمعي فتوی ورکړي شوي ده.

د کراهت دلیلونه: (۱) دلیل: ۵۲۶ حدیث چې حضرت ابی بکر رضی الله عنه ښي روایت کړي دي د دریو اومانو او د جمهورو مستدل دي او ويلي ښي دي چې که چرته دوهم ځل جماعت جائز وي نو ښي کریم صلی الله علیه و آله په مسجد نبوي صلی الله علیه و آله کې بالکل دوهم ځل جماعت نه وي ترک کړي په کور کې د ښي کریم صلی الله علیه و آله خپل اهل ته په جماعت سره مونځ کول او په مسجد کې دوهم ځل جماعت سره مونځ پرېښودل د دې خبرې پوځ دلیل دي چې په مسجد کې د جماعت تکرار تحریمي مکروه دي.

(۲) **صلاة الخوف** دې نظیر دي، هلته دومره د سختې ویرې د وجې نه هم دوه جماعتونه نه دي شروع، معلومه شو چې څه ضرر لازمیږي.

۳... د جماعت د تکرار د وجې نه په جومات کې د جماعت هغه اصل مقصد فوت کیږي چې خپل مابین کې د اجتماعیت، اتفاق او دیک جهتي مظاهره ده. او د جماعت ثانیه د وجې نه تقلیل جماعت هم لازمیږي.

دمجوزینو دلیل جواب: په اولني حدیث کې په دویم ځل د مونځ لپاره او چتیدونکې کس حضرت سیدنا ابوبکر صدیق رضی الله عنه وو نو دهغه مونځ نفل وو او د بل فرض، دغه شان جماعت بالاتفاق جائز دي د خرابی صورت دادې چې دواړه فرض کوي او په دویم حدیث کې دیو روایت مطابق د مسجد بني ثعلبه واقعده کوم چې دلاري جومات وو.

بَابُ صَلَاةِ الْمُنْفَرِدِ خَلْفَ الصَّفِّ د صف نه روسته د يواخي مونځ کوونکي باب

﴿۵۲۹﴾ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صَلَّيْتُ أَنَا وَبَيْتِي فِي بَيْتِنَا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ أَمْرٍ سَلِمَ خَلَفْنَا رَوَاهُ الشَّيْخَانُ. ^(۱)

تو جهه : حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې څمونږ په کور کې ما او يو يتيم د نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پسي مونځ وکړ او څما مورام سليم زموږ پسي يواخي وه. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿۵۳۰﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ لَقِيَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ زَاكِعٌ قَرَعَ قَبْلَ أَنْ يَصِلَ إِلَى الصَّفِّ فَلَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ زَاكِعٌ جَرِصًا وَلَا يُعَدُّ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. ^(۲)

تو جهه : او د حضرت ابي بکره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې هغه نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته په داسي حال کې ورورسيده چې هغه په رکوع کې و نو صف ته درسيډو نه مخکې شي رکوع وکړه نو دا خبره رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ياده کړي شوه نو وي فرمايل چې الله جل شانہ دي ستا حرص د مانځه په باره کې زيات کړي بيا داسي ونه کړي. د دي حديث روايت بخاري کړي دي.

﴿۵۳۱﴾ وَهَنَ وَابِصَةُ بْنُ مَعْبُدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَصَلِّي خَلْفَ الصَّفِّ وَحَدَّثَهُ فَأَمَرَ أَنْ يَتَوَكَّفَ رَوَاهُ الْخَمِيسَةُ وَحَسَنَةُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ. ^(۳)

تو جهه : د حضرت وابصه بن معبد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو سري وليد چې د صف نه روسته يي يواخي مونځ کاوه نو نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته د مانځه په اعاده باندې امر وکړ. د دي حديث روايت د نسائي نه په غير پنځو محدثينو کړي دي او ترمذي حسن گڼلې دي او ابن صحيح رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ گڼلې دي.

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۱۰۱ باب المرأة وحده تكون صلاً ، مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۳۴ باب جواز الجماعة النافلة ... الخ.
(۲) بخاري كتاب الاذان ص ۱۰۸ باب اذا رجع دون الصلوة .

(۳) ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۹۹ باب الرجل يصلي وحده خلف الصف ، ترمذي ابواب الصلوة ص ۵۴ باب ما جاء في الصلوة خلف الصف وحده ، ابن ماجه كتاب الصلوة ص ۷۲ باب صلوة الرجل خلف الصف وحده ، صحيح ابن حبان كتاب الصلوة ج ۴ ص ۲۱۱ رقم الحديث ۲۱۹۷ ، مسند احمد ج ۴ ص ۲۲۸ .

﴿۵۲۲﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ بْنِ حَبِيبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَقُولُ خَلْتُ الصَّلَاةَ قَرَّبَتْ عَلَيَّ انْتَصَرْتُ الرَّجُلَ فَقَالَ لَهُ اسْتَغْفِرْ صَلَاتَكَ فَلَا صَلَاةَ لِمَنْكُورٍ خَلْتُ الصَّلَاةَ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ

ماجه واسناده حسن.^(۱)

ترجمه: او حضرت علي بن حبيب بن شيبان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول اکرم صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم یو کس ولیده چې د صف نه روسته شي مونځ کاوه نو رسول الله صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ورته تر هغي پوري ودریده چې هغه کس د مانځنه فارغ شو نو نبي کریم صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ورته وفرمايل چې مونځ دوباره بیا وکړه د صف نه روسته د یواځي مونځ کوونکي مونځ نه شته. د دي حدیث روایت احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او ابن ماجه کړي دي او اسنادي حسن دي.

د صف نه وروسته یواځي مونځ کول

(۱) دامام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد مونځ نه کیږي. (۲) امام ابو حنیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، او شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد مونځ يې صحيح کیږي البته د کراهت سره.

دامام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دلیل:

۱... حدیث دوابصه بن معبد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "فَأَمْرٌ أَنْ يَعْبُدَ الصَّلَاةَ".

۲... حدیث دعلي بن شيبان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "اسْتَغْفِرُ صَلَاتَكَ فَلَا صَلَاةَ لِمَنْكُورٍ خَلْتُ الصَّلَاةَ" ددواړو حدیثونو مطابق حضور صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم د خلف الصف یواځي مونځ کونکي لره داعادي حکم ورکړ.

د جمهورو دلیل:

۱... حدیث دانس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د کوم مطابق چې دده والده د حضور صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم پسي شاته په صف کې ځانله ولاړه وه.

۲... دابوبکره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حدیث چې حضور صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ده ته د خلف الصف یواځي مونځ کولو دوو چې نه د مونځ داعادي حکم نه بلکې د کراهت نه دېچ کیدو لپاره يې آئنده داسي نه کولو او فرمايل.

دامام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د دلیل جواب:

۱... د ستاسو مستدل ددواړو حدیثونو سند مجروح دي.

۲... متعارض حدیثونو کې تطبیق داسې کیدي شي چې داعادي حکم استحبابا وي نه دا چې د فساد په بنا باندې.

﴿أَبْوَابُ مَا يَجُوزُ فِي الصَّلَاةِ وَمَا يَبَاحُ فِيهَا﴾

﴿بَابُ النَّهْيِ عَنِ تَسْوِيَةِ التُّرَابِ وَمَسْحِ الْحَصَى فِي الصَّلَاةِ﴾

په مانځه کې دنارواو د مباحو شيانو بایونه

یعني په مانځه کې د خاوري د برابرولو او د ګیتکيو د لري کولو نه د نهی باب دي

﴿٥٢٢﴾ عَنْ مُعْقِبِ بْنِ رَجُلٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي الرَّجُلِ يَسْوِي التُّرَابَ حَيْثُ يَسْجُدُ

قَالَ إِنْ كُنْتَ قَاعِلًا فَوَاحِدَةً رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ. ^(١)

ترجمه : د حضرت معقيب رضي الله عنه نه روايت دي چې په تحقيق رسول الله صلى الله عليه وسلم د يو کس په باره کې فرمايلي دي چې هغه د سجدي د ځاي خاوره برابروله نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې که ته ضرور دغه کار کوي نو يو ځل شي وکړه. د دې حديث روايت جماعت کړي دي.

﴿٥٢٣﴾ وَ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلَا

يَسْحُ الْحَصَا فَإِنَّ الرَّحْمَةَ لَوَاجِبَةٌ رَوَاهُ الْارْبَعَةُ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ. ^(٢)

ترجمه : حضرت ابي ذر رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چې يو کس د ستاسي نه په مانځه ودرېږي نو حصی يعنې ګیتکي دي نه لري کوي ځکه چې د الله جل شانہ رحمت هغه طرف ته متوجه دي. د دې حديث روايت څلورو محدثينو کړي دي او اسناد يې حسن دي.

﴿٥٢٤﴾ وَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ مَسْحِ الْحَصَا فَقَالَ

وَاحِدَةً وَلَئِنْ كُنْتُ لَأَخْبِرُكَ مِنْ مِائَةِ نَاقَةٍ كُلُّهَا سُوءُ الْحَدِيثِ رَوَاهُ أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي هَيْبَةَ وَاسْنَادُهُ

(١) بخاري كتاب التهجيد ج ٢. ص ١٦١ باب مسح الحصى في الصلوة ، مسلم كتاب المساجد ج ١ ص ٢٠٦ باب كراهة مسح الحصى ... الخ ، ترمذي ابواب الصلوة ج ١ ص ٨٧ باب ماجاء في كراهة مسح الحصى في الصلوة ، نسائي كتاب السجود ج ١ ص ١٧٧ باب النهي عن مسح الحصى في الصلوة ، ابوداود كتاب الصلوة ج ١ ص ١٣٦ باب مسح الحصى في الصلوة ، ابن ماجه كتاب الصلوة ج ١ ص ٧٣ باب المسح الحصى في الصلوة ، مسند احمد ج ٣ ص ٢٢٦ .

(٢) ترمذي ابواب الصلوة ج ١ ص ٨٧ باب ماجاء في كراهة مسح الحصى في الصلوة ، نسائي كتاب السجود ج ١ ص ١٧٧ باب النهي عن مسح الحصى في الصلوة ، ابوداود كتاب الصلوة ج ١ ص ١٣٦ باب مسح الحصى في الصلوة ، ابن ماجه كتاب الصلوة ج ١ ص ٧٣ باب المسح الحصى في الصلوة .

صحیح (۱)

ترجمه : حضرت جابر بن عبد الله رضی اللہ عنہ نه روایت دي ويلي ئي دي چې ما د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه د گيتکيو د لري کولو په باره کې پوښتنه وکړه نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمايل چې يوځل او که د يوځل نه بند شي نو دا ستا د پاره د سلو تورو سترگو او ښانو نه بهتر دي . د دي حديث روایت ابي ابن ابي شيبه کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿بَابُ فِي النَّهْيِ عَنِ التَّخْصُرِ﴾

په ملا او يا په تشي باندي د لاس د ايسودلو باب

﴿٥٢٢﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم أَنْ يَصِلَ الرَّجُلُ مُخْتَصِرًا رَوَاهُ

الشيخان .^(۱)

ترجمه : حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ نه روایت دي ويلي ئي دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم منع فرمايلي ده چې سري مونځ کوي او لاس ئي په تشي او يا په ملا باندي ايښي وي . د دي حديث روایت شيخينو کړي دي .

د اختصار في الصلاة مطلب : د منع کړې شوي اختصار في الصلاة دري تفسیرونه کړې شوي دي :

(۱) په تشي (چوختو) باندي لاس ايخودل ، په دې کې ابليس لعین او ديهودو سره مشابهت دي او په مونځ کې عاجزي پکار ده او داسي او دریدل د متکبرينو ښه ده . (۲) بغیر د تذکر نه په همسا تکیه لگول او او دریدل . (۳) په رکوع او سجده کې اختصار کول او د اطمینان نه بغیر مونځ کول .

﴿بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْإِلْتِقَاتِ فِي الصَّلَاةِ﴾

په مانځه کې د کتلو نه د منعي باب

﴿٥٢٤﴾ عَنْ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا قَالَتْ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم عَنِ الْإِلْتِقَاتِ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ هُوَ

(۱) مصنف ابن ابی حبه کتاب الصلوة ج ۲ — ۴۱۲ باب مسح المحصى وتوسيته في الصلوة من رمض في ذلك .

(۲) الترمذي کتاب المعجم ج ۱ — ۱۶۳ باب المحصر في الصلوة ، مسلم کتاب المساجد ج ۱ — ۲۰۶ باب كرامة الاختصار في الصلوة .

إِخْلَاسٌ بِمَعْلُومَةِ الشَّيْطَانِ مِنْ صَلَاةِ الْقَبُورِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(١)

ترجمه: حضرت عائشي رضی اللہ عنہا ویلي دي چې ما رسول الله ﷺ نه په مانځه کې داخوا ديخوا کتلو په باره کې پوښتنه وکړه نو هغه وفرمايل چې دا په جلتن سره تهتول دي شيطان د بنده مانځه نه په جلتن سره تهتونه کوي. د دې حديث روايت بخاري کړي دي.

﴿٥٣٨﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ آيَاكُمْ وَالْإِيعَاقَاتُ فِي الصَّلَاةِ لَأَنَّ

الْإِيعَاقَاتُ فِي الصَّلَاةِ هَلَكَةٌ لِمَنْ كَانَ لَا يُدْقِي الْقَطْرُوعَ لَا فِي الْقَرِيضَةِ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ^(٢)

ترجمه: حضرت انس رضی اللہ عنہ ویلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې په مانځه کې داخوا ديخوا کتلو نه ځان وساته بې شکه په مانځه کې يو خوا او بل خوا کتل مري دي نو که چرته يو خوا بل خوا کتل ضروري وي نو په نفلو کې دي په فرضو کې نه. د دې حديث روايت ترمذي کړي او اسناد يې صحيح دي.

﴿٥٣٩﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَلْعَظُ فِي الصَّلَاةِ يَوْمًا وَ هُنَالَا وَ لَا

يَلْعَظُ غُلَّةٌ خَلَّتْ قُبُورُهُ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَاسْنَدُهُ صَحِيحٌ^(٣)

ترجمه: حضرت عبدالله بن عباس رضی اللہ عنہ ویلي چې نبي اکرم ﷺ به په مانځه کې د سترگو په کونجونو کې بڼې طرف ته او چپ طرف ته کتل او خپل خټ مبارک به شي خپلي شاترف ته نه اړاوه. د دې حديث روايت ترمذي کړي دي. او اسناد يې صحيح دي.

د کلماتو تشرېح:

"هو اخلاص بپه علمه الشيطان" يعنې کوم کس چې په مونځ کې يو بل شي طرفته التفات کوي نو گویا داسې اوگنډ چې شيطان د دې کس د مونځ خشوع ختمه کړه.

په مونځ کې د التفات درې صورتونه دي:

مخ دي وارولې شي فقط، دا مکروه دي. (٢) سينه دي وارولې شي، دا مفسد: صلاة دي د استقبال قبله دفوت کيدو د وجې نه. (٣) گوشه چشم يعنې دسترگو په کونجونو کې کتل، دا صرف خلاف اولی دي، دخشوع منافي کيدو د وجې نه البته عند الضرورة مباح دي د حضور ﷺ التفات

(١) بخاري كتاب الايمان ج ١ ص ١٠٦ باب الاطاعت في الصلوة.

(٢) ترمذي ابواب ما يعلق بالصلاة ج ١ ص ١٢٠ باب ما ذكر في الاطاعت في الصلوة.

(٣) ترمذي ابواب ما يعلق بالصلاة ج ١ ص ١٢٠ باب ما ذكر في الاطاعت في الصلوة.

﴿ بَابُ فِي قَتْلِ الْأَسْوَكَينِ فِي الصَّلَاةِ ﴾

يعني په مانځه کې د مار او د لرم دوژلو باب

٥٢٠) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اقْتُلُوا الْأَسْوَكَينِ فِي الصَّلَاةِ الْعَمِيَّةِ وَالْعَقْرَبَ رَوَاهُ الْخَمْسَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ (١)

توجهه ، حضرت ابي هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې اسودين يعني مار او لرم په مانځه کې وژئ . د دي حديث روايت پنځو محدثينو کړي دي او ترمذي صحيح گڼلې دي .

مسئلة الباب : په مانځه کې د مار او د لرم وژل هيڅ باک نلري لکه چې نبي کريم ﷺ فرمايلي دي چې مار او لرم په مانځه وژئ . او دا ځکه چې په دي کې ازاله د شغل د قلب ده د حضور د قلب نه نو دا داسي ده لکه د مونځ کوونکي په مخ کې چې تيريدونکي د تيريدو نه بند کړي شي . او بله دا چې دا حديث مطلق دي په دي کې د يو محل ضرب او د ډيرو ضرباتو ترمنځ ټي هيڅ فرق نه دي کړي او د شمس الائمة السرخسي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد همدا خبره مختاره نه او ځينو ويلي دي چې که په يو ضرب باندي ټي قتل ممکن و نو ودي وژلي شي او که په ډيرو ضرباتو باندي ټي وژلي وي نو مونځ دي د سر نه راوگرځوي ځکه چې دا کثير عمل دي او په کثير عمل باندي مونځ فاسديږي خو ولي د دي په جواب کې ويلي شوي چې په دي باره کې ټي مونځ کوونکي ته رخصت ورکړي دي او د دي عمل مثال داسي دي لکه د بي اودس نه وروسته مونځ کوونکي د اوداسه د پاره شي او تک کوي او يا د اوداسه د پاره د کوهي نه اوبه راؤباسي . او امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هم دا خبره کړي ده چې مار دي وژل شي چې په يو ضرب وي او که په ډيرو ضرباتو سره وي ويره او خوف ورته وي او که خوف او ويره ورته وي او دا ځکه چې د حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه مرفوع حديث نقل شوي دي چې (اقْتُلُوا الْحِمَةَ وَالْعَقْرَبَ اِنْ كُنْتُمْ فِي صَلَاتِكُمْ) او وجه ټي داده چې په دي سره زړه د مشغوليت نه فارغېږي .

(١) ترمذي ابواب الصلوة ج ١ ص ٨٩ باب ماجاء في قتل الاسودين في الصلوة ، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ١ ص ١٣٣ باب المصل في الصلوة ، نسائي کتاب السنن ج ١ ص ١٧٨ باب قتل الحية والعقرب في الصلوة ، ابن ماجه ابواب الامه الصلوات ص ٨٩ باب ماجاء في قتل الحية والعقرب في الصلوة ، مسند احمد ج ٢ ص ٢٣٣ .

﴿بَابُ فِي النَّهْيِ عَنِ السَّدْلِ﴾ په مانځه کې د سدل نه د منع باب

﴿۵۴۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ السَّدْلِ فِي الصَّلَاةِ وَأَنْ يَغْلِي الرَّجُلُ فَكَاهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي حَبَانَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۱)

ترجمه : د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې بې شکه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مانځه کې د سدل نه او په مانځه کې د خولي پټولو نه منع فرمايلي ده . د دې حديث روايت ابو داؤد او ابن حبان کړي دي او اسناد يې حسن دي .

د سدل تعريف : د سدل مختلف تعريفونه شوي دي (۱) تعريف : امام خطابي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې (هو ارسال الثوب حتى يصيب الارض) يعني سدل د جامي زورندول دي تر څو پوري چې ځمکې ته ورسېږي .

(۲) تعريف : په نهايه کې يې ويلي دي : هو ان يلتحف ثوبه ويدخل يديه من داخل فيركع ويسجد وهو كذلك) يعني : سدل د پټه ويلي شي چې په جامه کې ځان تاو کړي او لاسونه پکې وردننه کړي او په همدغه حال کې پکې رکوع او سجده کوي او يهودو به د غسي عمل کاوه نو د دې نه منع کړي شو او دا عمل په کميس کې کيدی شي او په نورو شيانو کې هم .

د سدل حکم :

امام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سدل په مانځه او غير مانځه دواړو حالتونو کې مکروه گنرلي دي . او امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فقط د مانځه په حالت کې مکروه گنرلي دي . جابر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، محمد بن سيرين رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او عطاء ابن ابي رباح د سدل په باره کې پروا نکوي . او امام ابو داؤد د ابن جريج دلاري د حضرت عطاء د عمل روايت کړي دي چې عطاء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به اکثر د سدل په حالت کې مونځ کاوه . امام بيهقي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د دې په باره دا توجيه کړي چې امکان لري چې حضرت عطاء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د سدل د منع والا حديث کړي وي .

”أَنْ يَغْلِي الرَّجُلُ فَكَاهُ“ د مونځ په حالت کې تغطيه فم مکروه دي يعنې خوله پټول ، د دې حديث په بناء باندې او بله دا چې هغه د قرأت او د اذکار نه مانع دي همدارنگه په دې کې تشبیه بالمجوس هم

﴿بَابُ مَنْ يَصَلِّي وَرَأْسُهُ مَعْقُوفٌ﴾

﴿۵۲۲﴾ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ أُمِرْتُ أَنْ أَصْجِدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظِمٍ وَلَا أَكْتُفُ شَعْرًا وَلَا تُؤْبَارُوا الشَّيْخَانِ. ^(۱)

ترجمه : حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نه روایت دي چې نبی کریم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي دي ماته امر شوي دي چې په اوږو هډو کو باندې سجده وکړم او خپل ویهته او جامي راڅونډي نه کړم. د دي حدیث روایت شیخینو کړي دي.

﴿۵۲۳﴾ وَعَنْ كُرَيْبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ رَأَى عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَارِثِ يَصَلِّي وَرَأْسُهُ مَعْقُوفٌ مِنْ وَرَائِهِ فَقَامَ فَجَعَلَ يَحُلُّهُ فَلَمَّا انْصَرَفَ الْكَبَلُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَقَالَ مَا لَكَ وَلِرَأْسِي فَقَالَ إِلَى سَبْعَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّمَا مَثَلُ هَذَا مَثَلُ الَّذِي يَصَلِّي وَهُوَ مَكْتُوفٌ رَوَاهُ مُسْلِمٌ. ^(۲)

ترجمه : د کرب نه روایت دي هغه د حضرت عبداللہ بن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نه روایت کړي دي چې ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عبداللہ بن الحارث لیدلي ؤ چې مونځ ئي کاوه او د سر ویکته ئي روسته غوټه کړي ؤ نو ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا پاشیده او د هغه د وینستو په سپړلو ئي شروع وکړه کله چې هغه د مانځه نه فارغ شو نو ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ته ئي مخ راواړوه چې ستا ځما د سر سره څه کار دي ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ورته وویل چې ما د رسول اکرم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې فرمایلي ئي چې بي شک د ده مثال د هغه چا په شان دي چې مونځ کوي او د ده په اوږو باندې څه شی وي رواه مسلم.

عقص في الصلاة

د عقص في الصلاة مطلب دادې چې یو کس په ځای ددې چې وینختان پنځل حالت پرېږدي بلکې د سر شاته یې غوټه کړي لکه څنگه چې بنځي غوټه کوي دادجمهورو علماؤ او دائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ په نزد مکروه دي او دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد کراهت په هغه صورت کې دې چې عقص د مونځ نه مخکې د مونځ کولو په نیت سره او کړي او که د مخکې نه وي نو بیا څه حرج نشته لیکن دا کراهت

(۱) بخاری کتاب الاذان ج ۱ — ۱۱۳ باب لا یکل شعراً، مسلم کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۹۴ باب اعضاء السجود والنهی عن کف الشعر... الخ.

(۲) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۹۴ باب اعضاء السجود والنهی عن کف الشعر... الخ.

﴿بَابُ التَّسْبِيحِ وَالتَّصْفِيْقِ﴾

(٥٢٢) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: التَّسْبِيحُ لِلزَّجَالِ وَالتَّصْلِيحُ لِلنِّسَاءِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ وَزَادَ مُسْلِمٌ وَآخَرُونَ فِي الصَّلَاةِ (١)

تورجمه: د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چې نبي اکرم صلی الله علیه و آله فرمايلي دي چې تسبیح د سړو د پاره دي او لاس پر قول د ښځو د پاره دي. د دې حديث روايت جماعت کړي دي او مسلم رحمه الله او نورود في الصلوة لفظ زیات کړي دي.

﴿٥٢﴾ وَهَسَّ سَهْلًا بِسَعْدِ السَّاجِدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَهَبَ إِلَى بَيْتِي عَمْرُو بْنُ
عَدُوٍّ لِيَصِلَ إِلَيْهِمْ فَمَالَتْ الصَّلَاةُ فَجَاءَ الْمُؤَذِّنُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ أَتَعْلَمُ بِالنَّاسِ فَأَقِيمَ قَالَ لَعَنَهُ
لَعْنُ أَبِي بَكْرٍ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّاسُ فِي الصَّلَاةِ فَتَخَلَّصَ حَتَّى وَقَفَ فِي الصَّفِّ فَصَلَّى
النَّاسَ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ لَا يَلْعَنُهُ فِي الصَّلَاةِ فَلَمَّا أَكْمَلَ النَّاسُ التَّصْفِيحَ انْتَفَتَ فَرَأَى رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُتِيَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنِ امْكُثْ مَكَانَكَ فَزَفَعْ أَبُو بَكْرٍ يَدَيْهِ فَحَمِدَ اللَّهَ
عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى مَا أَصْرَهُ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ ذَلِكَ ثُمَّ اسْتَأْخَرَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى اسْتَوَى فِي الصَّفِّ
فَلَمَدَ إِلَيْهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى ثُمَّ انصَرَفَ فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَتُبْتَ إِذَا أَمَرْتُكَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ
مَا كَانَ لِأَبِي أَنْ يَعْصِيَ بَيْنَ يَدَي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
مَتَى رَأَيْتُكُمْ أَكْمَلْتُمْ التَّصْفِيحَ مِنْ لَابَتِهِ فَمِ مَنِ صَلَّاهُ فَلَمْ يَسْتَبِخْ فَإِنَّهُ إِذَا سَبَّحَ انْتَفَتَ إِلَيْهِ وَآلِهَا التَّصْفِيحُ

(١) سلم كتاب الفتوح ١٦٠ باب نسخ الرجل وتصلق المرأة ١٠٠١... بخاري كتاب التهجيد ج ١ ص ١٦٠ باب التصلب للنساء ،
رمذي ابراهيم بن الحارث ج ١ ص ٨٥ باب عاجة ان الصبي للرجال والتصلب للنساء ، ابو داود كتاب الطهارة ج ١ ص ١٣٥ باب التصلب في
الفتوة ، لمي كتاب الشه ج ١ ص ١٨٨ باب النسخ في الفتوة ، ابن عاجة ابراهيم الفامة الفتاوى ج ١ ص ٧٣ باب النسخ للرجال
في الفتوة ١٠٠١... مسند احمد ج ٢ ص ٢٦١ .

لِلْمَسَاوِيهِ الشَّيْخَانِ (۱).

قرجه : او دسهل بن سعد بن الساعدي رحمته الله نه روايت دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله بني عمرو ابن عوف ته د دوي تر منځ د صلحي د پاره تشريف ويو نو د مانځه وخت نژدي شو نو ابي بکر ته مؤذن راغي نو ورته وي ويل چې آيا ته خلکو ته مونځ کوي چې زه اقامت وکړم هغه وويل چې هو نو ابو بکر صديق رحمته الله مونځ شروع کړو او خلک هم په مانځه کې و نو رسول الله صلی الله علیه و آله تشريف راوړ نو وي چول صفونه تر دي پوري چې د صفونو په چاودنو کې اول صف ته اورسيده او په اول صف کې او دريده نو خلکو لاسونه وټول او ابو بکر صديق رحمته الله بل هيڅ طرف ته توجه او نظر نه کاوه او په خشوع سره ئي خپل مونځ ادا کاوه نو کله چې خلکو د لاسونو پر قول زيات کړل نو ابو بکر صديق رحمته الله نظر وچاوه نو رسول الله صلی الله علیه و آله ئي وليده نو ابو بکر صديق رحمته الله ته رسول الله صلی الله علیه و آله اشاره و فرمايله چې په خپل ځاي اوسه نو ابو بکر صديق رحمته الله دواړه لاسونه اوچت کړل او د الله جل شانہ حمد او شکر په ئي په هغه څه باندي اداء کړه په کوم شي چې ده ته رسول الله صلی الله علیه و آله امر کړي و د دي وجهي نه بيا ابو بکر صديق رحمته الله راروسته شو تر دي پوري چې په صف کې برابر ودريده او نبي کریم صلی الله علیه و آله مخکې شو نو مونځ ئي و فرمايه بيا چې د مانځه نه فارغ شو نو وي فرمايل چې اي ابابکره په خپل ځاي باندي د پاتي کيدو نه څه شي منع کړي کله چې درته ما امر وکړو ابو بکر صديق رحمته الله وويل چې د ابي قحافه د ځوي د پاره څه مناسب دي چې د رسول الله صلی الله علیه و آله په مخکې مونځ وکړي نو رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمايل څه وجه ده چې ماتاسي ډير په لاسونو پر قوونکي وليدئ د چا په مانځه کې چې څه پيدا شي نو هغه دي تسبيح وواښي بي شکه چې هغه تسبيح وواښي نو امام هغه طرف ته متوجه شي او په تحقيق تصفيق او لاس پر قول د بنځو د پاره دي. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

د کلماتو تشريح :

”التطيق والتصفیح“ په مونځ کې د لاس پر قول دوه طريقي دي :

(۱) د نبي لاس دوه ګوتي دچپ لاس په ورغوي باندي ووهلې شي.

ډيو لاس دورغوي شا دبل لاس دورغوي په دتنه حصه باندي ووهلې شي.

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۹۶ باب من دخل لبيت الناس فجاءه الامام الاول ، مسلم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۹ باب تقدم الجماعة

من يصلي هم اذا نأخر الامام ... الخ .

تصفیق مذموم : دادې چې دیو لاس دورغوي دننه حصه دبل لاس دورغوي دننه حصه باندې ووهلې شي چې ددې دوجې نه آواز په زور سره پیدا کیږي . دادلهو لعب قبیلې نه دې او اولنې تصفیق دتنیبه لپاره دې .

په مونځ کې چې کله خبره راشي نو مقتدي دې څه او کړي ؟

(۱) دجمهورو په نزد که امام ته په مونځ کې څه سهوه راشي نو که دده نه وروسته سړې وي نو هغه دې سبحان الله په ذریعې سره امام لره متوجه کړي او که مقتدي ښځه ده نو هغه دې دلاس په پر قولو سره متوجه کړي .

(۲) امام مالک رحمه الله فرمایي که لقمه ورکونکې سړې وي یا ښځه دواړه به تسبیح وایي .

دجمهورو دلیل : حدیث ” التَّسْبِيحُ لِلرِّجَالِ وَالتَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ “ .

دامام مالک رحمه الله تاویل : دجمهورو خلاف حدیث مطلب دادې چې دمونځ نه بهر تسبیح مردانه فعل دې او تصفیق زنانه فعل دې .

جواب : دباب دویم حدیث ” مَنْ نَآهَى فِیْهِ فِی صَلَاتِهِ فَلَيْسَ بِمُتَّبِعٍ فَإِنَّهُ إِذَا سَبَّحَ الثَّلَاثَ إِلَيْهِ وَإِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ “ نه دجمهورو لاد مطلب تائید کیږي ځکه چې په دې کې صراحت په مونځ کې دننه سرولره تسبیح او ښځو لره تصفیق (لاس پر قول) حکم دې . (الدر المنضود)

﴿ بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْكَلَامِ فِي الصَّلَاةِ ﴾

په مانځه کې د خبرو نه د منع باب :

﴿ ۵۲۶ 〉 عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا لَتَكَلَّمُ فِي الصَّلَاةِ يَكْلِمُ الرَّجُلُ صَاحِبَهُ وَهُوَ إِنْ جَلَسَ فِي الصَّلَاةِ حَتَّى تَرَكْتَ وَتَوَمَّأَ إِلَيْهِ قَالَتَيْنِ قَامَرَنَا بِالشُّكُوتِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ إِلَّا ابْنَ مَاجَةَ وَزَادَ مُسْلِمٌ وَابُودَاوُدُ وَنَهَيْنَا عَنِ الْكَلَامِ .^(۱)

ترجمه : حضرت زید ابن ارقم رضی الله عنه ویلي دي چې مونږ به په مانځه کې خبري کولي یو سړي به په مانځه کې د خپل ملګري سره په داسي حال خبري کولي چې دده په خوا کې به په مانځه کې ودا

(۱) بخاري کتاب التهجید ج ۱ ص ۱۶۰ باب ما یُنهی من الکلام فی الصلوة ، مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۰۴ باب تحريم الکلام فی الصلوة .. الخ ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۹۲ باب فی نسخ الکلام فی الصلوة ، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۳۷ باب النهی عن الکلام فی الصلوة ، نسائي کتاب الشهو ج ۱ ص ۱۸۱ باب الکلام فی الصلوة ، مسند احمد ج ۴ ص ۴۶۸ .

کار تر هغی پوری و ترغو چې د (و قوموا لله قالعین) ایت نازل شو نو مونږ ته په سکوت او چپ کیدو باندې امر وکړي شو . د دې حدیث روایت یو جماعت کړي دي خو ولي ابن ماجه نه دي روایت کړي او مسلم او ابوداؤد دا الفاظ زیات کړي دي چې (ولهینا هن الکلام) یعنې او منع کړي شو مونږ د خبرو نه .

﴿۵۶۷﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا نُسَلِّمُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ فَيُرَدُّ عَلَيْنَا فَلَمَّا رَجَعْنَا مِنْ عِدِّ النَّجَافِيِّ سَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْنَا فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنَّا نُسَلِّمُ عَلَيْكَ فِي الصَّلَاةِ فَتُرَدُّ عَلَيْنَا فَقَالَ إِنْ فِي الصَّلَاةِ هُمَلًا رَوَاهُ الشَّيْهَان (۱)

ترجمه : حضرت عبداللہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې مونږ به په رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې په داسې حال کې سلام اچاوه چې هغه به په مانځه کې و نو هغه به مونږ ته د سلام جواب راکړ نو کله چې مونږ د نجاشي نه راوایس شو نو مونږ په نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې سلام و اچاوه نو مونږ ته څي د سلام جواب رانکړ نو مونږ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وويل چې اي د الله جل شانہ رسولہ مونږ به په تاسو باندې سلام اچاوه او تاسو به مونږ ته د سلام جواب راکاوه نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې بې شکه په مانځه کې مشغوليت دي . د دې حدیث روایت شيخینو کړي دي .

﴿۵۶۸﴾ وَعَنْهُ قَالَ كُنَّا نُسَلِّمُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ قَبْلَ أَنْ تَأْتِيَ أَرْضَ حَبَشَةَ فَيُرَدُّ عَلَيْنَا فَلَمَّا رَجَعْنَا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَهُوَ يُصَلِّي فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ فَأَخَذَنِي مَا قَرَّبَ وَمَا بَعُدَ فَجَلَسْتُ حَتَّى قَطَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ فَقُلْتُ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ سَلَّمْتُ عَلَيْكَ وَأَنْتَ تُصَلِّي فَلَمْ تُرُدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ يَحْدِثُ مِنْ أَمْرِهِ مَا يَشَاءُ وَإِنْ مِنَّا أَحَدٌ لَا تَكَلِّمُوا فِي الصَّلَاةِ رَوَاهُ الْحَمِيدِي فِي مُسْنَدِهِ وَابُودَاوُدَ وَالنَّسَائِي وَآخَرُونَ وَاسْتَدَاهُ صَحِيح (۲)

ترجمه : او د حضرت عبداللہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي ويلي څي دي چې مونږ به په رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې په مانځه کې حبشي ته زمونږ د تلو نه مخکې سلام اچاوه او رسول اکرم

(۱) بخاري کتاب التهجید ج ۱ ص ۱۶۰ باب ما یُنهی من الکلام فی الصلوة ، مسلم کتاب الماجد ج ۱ ص ۲۰۴ باب تحريم الکلام فی الصلوة الخ .

(۲) مسند حمدي ج ۱ ص ۵۲ رقم الحديث ۹۶ ، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۳۳ باب رد السلام فی الصلوة ، سلمي کتاب السنن ج ۱ ص ۱۸۱ باب الکلام فی الصلوة .

ﷺ به مونږ ته د سلام جواب راکاوه نو کله چې مونږ د حبشي نه راواپس شو نو ما په رسول الله ﷺ باندې په داسې حال کې سلام وچاوه چې هغه په مانځه کې ؤ نو ماته نې د سلام جواب رانه کړ نو د لري او نژدې فکرونو راگیر کړم چې په کومه یوه خبره باندې هغه زمانه ناراضه شوي دي نو زه کیناستم چې رسول الله ﷺ د مانځه نه فارغ شو نو ما ورته وویل چې ای د الله جل شانہ رسول په تحقیق ما په تاسو باندې سلام وچاوه تاسو مونځ کاوه نو تاسو ماته د سلام جواب رانکړ نو رسول الله ﷺ وفرمایل چې په تحقیق خامخا الله جل شانہ چې څه وغواړي نوي نوي حکمونہ نازلوي او د هغه نوي حکمونو نه ئې چې کوم نوي حکم نازل، فرمایلي دي هغه دا دي چې په مانځه کې خبرې مه کوئ. د دې حدیث روایت حمیدي په خپل مسند کې او ابوداؤد او نسائي او نورو محدثینو کړي دي او اسناد ئې صحیح دي.

﴿۵۴۹﴾ وَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا أَصَلُّ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقُلْتُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَوَدَّعَانِي الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ فَقُلْتُ وَ أَتُكِنُّ أَمِّيَاءَ مَا هَآلُكُمْ تَنْظُرُونَ إِلَى فَعَجَلُوا يَضْرِبُونَ بِأَيْدِيهِمْ عَلَى أَفْئَادِهِمْ فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يَصْنَتُونَنِي لَكِنِّي سَكَتُ فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَيَأْتِي هُوَ وَ أُمِّي مَا رَأَيْتُ مُعَلِّمًا قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ أَحْسَنَ تَعْلِيمًا مِنْهُ فَوَ اللَّهُ مَا كَهَرَنِي وَلَا مَرَرَنِي وَلَا فَتَنَنِي قَالَ إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا قِيَمٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ إِنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَ قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي حَدِيثٌ عَهْدٌ بِجَاهِلِيَّةٍ وَ كَدَّ جَاءَ اللَّهُ بِالْإِسْلَامِ وَ إِنَّ مِنِّي رَجُلًا يَأْتُونَ الْكُهَانَ قَالَ فَلَا تَأْتِهِمْ قَالَ وَ مِنِّي رَجُلٌ يَطْغُرُونَ قَالَ ذَاكَ قِيَمٌ يَجِدُونَهُ فِي صُدُورِهِمْ فَلَا يَصُدُّنَهُمْ قَالَ قُلْتُ وَ مِنِّي رَجُلٌ يَخْطُونَ قَالَ كَانَ لَبِي مِنَ الْأَنْبِيَاءِ يَخْطُ قَسَمًا وَ أَقْبَى حُكْمًا فَلَذَاكَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱).

توجه : د حضرت معاویه ابن حکم سلمی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي هغه ویلي دي چې ما د نبی کریم ﷺ سره مونځ کاوه چې د قوم د خلکو نه یو سړي اتروشي او انگشي وکړ نو ما په جواب کې ورته وویل چې الله جل شانہ دي په تا باندې رحم وکړي نو قوم زه په خپلو سترگو وویشتم نو ما وویل چې میاندي دي ئې شي څه وجه ده چې ماته گورئ دوي شروع وکړه او خپل پتنونه او ورنه ئې په دواړو لاسونو باندې وهل کله چې ما وکتل چې دوي ما چپکوي خو ولي زه چپ شوم

نو کله چې رسول الله ﷺ مونغ وکړ زما مور او پلار د هغه نه قربان شته مانده ده نه مخکې او نه دده نه روسته څوک داسې استاذ او معلم ليدلي دي چې د دغه په تعليم او تربيه کې ښه او بهتر وي قسم مي دي په الله جل شانده وي چې نه ئي زه رتلي يم او نه ئي زه وهلي يم او نه ئي ماته کنخل کړي دي رسول الله ﷺ وفرمايل چې بي شکه دا مونغ د هيڅ يو شئ، صلاحيت نه لري چې په دې کې د خلکو سره خبرې وشي په تحقيق په دې مانځه کې تسبيح دي، تکبير دي او د قرآن کريم قرأت دي يا لکه چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي ما وويل چې اي د الله جل شانده رسوله څما وخت او زمانه د جاهليت د زماني سره نژدي او نوي ده يعني زما لږ وخت کيږي چې مسلمان شوي يم په مونږ کې څه داسې خلک دي چې کاهنانو ته ورځي يعني د غيږونه خبرو کولو والا ته ورځي هغه وفرمايل چې ته هغو ته مه ورځه حضرت معاويه رضى الله عنه فرمايلي دي چې په مونږ کې څه داسې خلک دي چې بد فالي نيسي رسول الله ﷺ وفرمايل چې دا يو داسې شئ دي چې په خپلو سينو او زړونو کې ئي مدرک کوي دغه وسوسه هغو ته هيڅ ضرر نشي رسولې حضرت معاويه رضى الله عنه ويلي دي ما وويل چې په مونږ کې داسې خلک شته چې خطونه او کرهې را کالائي نو نبي کريم ﷺ وفرمايل چې د انبياؤ نه يو نبي داسې ؤ چې خطونه به ئي راهکل چې د چا د خط سره به موافق او برابر شو نو هغه به صحيح ؤ. دا حديث مسلم روايت کړي دي.

په مونغ کې د خبرې اتري کولو حکم

په دې باندې خو ټول ائمه متفق دي چې ابتداء هر قسم کلام په مونغ کې دننه جائز وو، البته وروسته بيا منسوخ شو، ليکن ددې "منسوخ کلام" په تفصيل کې اختلاف دي:

(۱) امام ابو حنيفه رضى الله عنه او امام احمد رضى الله عنه په نزد کلام في الصلاة مطلقا لږ وي او که ډير عمدا وي او که نسيانا ټول منسوخ دي، او اوس نا جائز او مفسد صلاۃ دي.

(۲) امام شافعي رضى الله عنه فرمايي که کلام نسيانا وي نو ددې گنجائش شته دې او هغه جائز دي.

(۳) امام مالک رضى الله عنه فرمايي که کلام قليل قصدا د مونغ د اصلاح لپاره وي نو جائز دي او که همداسې نسيانا وي نو جائز نه دي.

د امام ابو حنيفه رضى الله عنه او د احمد رضى الله عنه دليل:

ددواړو حضراتو په حق کې ډير زيات دليلونه دي، اجمالا د باب دلائل ملاحظه کړئ:

۱.... د زيد بن ارقم رضى الله عنه حديث: "لزت (وقوموا لله قانتين) فأمرنا بالسكوت ونهينا عن

الكلام" مطلقا په مونغ کې د خبرو نه منع کړي شوي ده.

۲... دابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حديث (۱) "فَلَمَّا رَجَعْنَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ سَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدُّ عَلَيْنَا فَعَلَّمَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكَ فِي الصَّلَاةِ فَتَرُدُّ عَلَيْنَا فَقَالَ إِنَّ فِي الصَّلَاةِ هُمْلًا."

(۲) "إِنَّ اللَّهَ قَدْ يَحْدِثُ مِنْ أَمْرِهِ مَا يَفْهَمُ وَإِنْ مِمَّا أَحَدُكَ لَا تَكُونُوا فِي الصَّلَاةِ" مطلقا دكلام نه دمانعت والادا واقعده جبشي دهجرت نه په واپسې باندي په مدينه منوره کې مخې ته راغلي وه.

۳.... دمعاوليه بن حکم حديث (۱) "إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ" حديث الفاظ دير په وضاحت سره وايي چې اوس دهیڅ قسمه کلام گنجائش نشته. (امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ وَمَالِك رَضِيَ اللَّهُ دليلاو دجمهورو طرفنه ددې جواب دراروان باب ترلاندې اوگورئ)

﴿بَابُ مَا اسْتَدَلَّ بِهِ عَلَى أَنَّ كَلَامَ السَّاهِي وَكَلَامَ مَنْ ظَنَّ التَّيَمُّنَ لَا يَبْطِلُ الصَّلَاةَ﴾

دا باب دې په بيان دهغه احاديثو کې چې په هغې باندي دليل نيولي شوي دي چې دسوه کوونکي خبري او کلام او دهغه چا خبري چې دهغې په خپل مانعه باندي دپوره والي يقين وي موخ نه باطلوي

﴿۵۵۰﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِحْدَى صَلَاتِي الْعِشِيِّ قَالَ ابْنُ سِيرِينَ قَدْ سَأَلَهَا أَبُو هُرَيْرَةَ وَلَكِنْ كُنْتُ أَنَا صُلِّي بِنَا رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ فَقَامَ إِنْ خَشِبَةَ مَعْرُوضَةً فِي الْمَسْجِدِ فَأَتَانَا عَلَيْهَا كَأَنَّهُ غَضِبَانُ وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى وَهَبَكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ وَوَضَعَ خَدَّيْهِ الْأَيْمَنِ عَلَى كُفِّهِ الْيُسْرَى وَخَرَجَتِ الشُّرَعَانُ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ فَقَالُوا قُصِرَتِ الصَّلَاةُ وَفِي الْقَوْمِ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَهَابَا أَنْ يَكَلِمَاهُ وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ فِي يَدَيْهِ طَوْلٌ يَقَالُ لَهُ ذُو الْيَدَيْنِ قَالَ يَارَسُولَ اللَّهِ أَلَكُنْتُ أَمْ قُصِرَتِ الصَّلَاةُ قَالَ لَمْ أَتَسَّ وَلَمْ تَقْصُرْ فَقَالَ أَكُنَّا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ فَقَالُوا لَعَمْرُكَ فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى مَا تَوَكَّلَ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ فَوُتِبَا سَأَلُوهُ ثُمَّ سَلَّمَ فَيَقُولُ لِيُثْمِتُ أَنَّ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ ثُمَّ سَلَّمَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱)

قال النيموي إِنَّ هَذِهِ الزَّوَايَةَ وَإِنْ كَانَتْ فِي الصَّحِيحَيْنِ لَكِنَّهَا مُضْطَرِبَةٌ بِوُجُوهِ وَفِي الْبَابِ أَحَادِيثُ أُخْرَى كُلُّهَا لَا كُتِلُوا عَنْ تَقَرُّرٍ..

تو جهه ، حضرت ابوهريره رضي الله عنه ويلي دي چې مونږ ته رسول الله صلی الله علیه و آله د شپي د یو ددوه و مونځونو نه یو مونځ وکړ ابن سیرین رضی الله عنه ويلي دي چې ماته حضرت ابوهريره رضی الله عنه د دغه وخت د مانځه نوم بنودلی و خو ولي ځما نه هیر شوي دي مونځ ته ئي دوه رکعت وکړل بیا ئي سلام وگرځاوه بیا په مسجد کې یو پروت لرگي ته ودریده هغي ته ئي تکیه وکړه گویا کې هغه په غصه و او هي مبارک لاس ئي په چپ لاس باندې ایهي و او د یو لاس مبارک گوتی ئي د بل لاس په گوتو کې ورکړي وي او د مبارک مخ خي طرف ئي د چپ لاس په شا باندې ایخي و او د مسجد د دروازو نه په جلن سره ووات نو صحابه کرامو وویل چې مونځ لنډ شو او په خلکو کې حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه او عمر فاروق رضی الله عنه موجود و او دا دواړه د رسول الله صلی الله علیه و آله سره د خبرو کولو نه وه بیردل او په خلکو کې یو سړي چې د هغه په لاسونو کې څه قدر اوږدوالي و چې هغه ته ذوالیدین ويلي شو وویل چې یا رسول الله آیا ستاسي نه هیر شوي او که مونځ لنډ شوي دي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل چې نه ځما نه هیر شوي دي او نه مونځ لنډ شوي دي نور رسول الله صلی الله علیه و آله نورو خلکو ته وفرمایل چې خبره همداسي ده لکه چې ذوالیدین ئي وائي نو خلکو وویل چې هونو مخکې شو پاتي مونځ ئي ادا کړو بیا ئي سلام وگرځاوه بیا ئي تکبیر ووايه بیا ئي د خپلو نورو سجدو په شان سجده وکړه او یا ئي د هغي نه اوږده سجده وکړه بیا ئي سر مبارک را اوچت کړ او تکبیر ئي ووايه بیا ئي تکبیر ووايه او د خپلو نورو سجدو په شان ئي سجده وکړه او یا ئي د هغي نه اوږده سجده وکړه بیا ئي سر مبارک را اوچت کړ او تکبیر ئي ووايه په زیاتره وختونو کې به خلکو د ابن سیرین رضی الله عنه پوښتنه کوله بیا ئي سلام وگرځاوه نو ابن سیرین رضی الله عنه وائي چې ماته خبر راکړي شوي چې عمران بن حسین رضی الله عنه ويلي دي چې بیا ئي سلام وگرځاوه . د دي حدیث روایت شیخو کړي دي .

نیموي رضی الله عنه ويلي دي چې دغه روایت اگر چې صحیحینو روایت کړي دي خو ولي دا په ډیرو وجوهو سره مضطرب دي او په باب کې نور احادیث هم شته خو ولي هغه ټول د نظر او کلام نه خالي ندي .

په مسئله الباب کې امام شافعي رضی الله عنه دلیل :

۱... حدیث د ذوالیدین په کوم کې چې ډیر کلام موندلې شوې دې لیکن حضور صلی الله علیه و آله د مونځ اعاده نه ده کړي بلکې په همدې مونځ یې بناء کړي او باقي مونځ یې پوره کړې معلومه شوه چې سیانا کلام مفسد د صلا ته نه دي .

۲... قیاس : څنگه چې روژه خوراک څڅاک سره نه فاسد یږي مونځ هم نه دي فاسد بدل پکار .

دامام مالک رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ دليیل : نفس حدیث دذوالیبدین رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ، البته هغه دې لره کلام للیل او اصلاح باندې محمولوي .

حدیث دذوالیبدین توجیه عند الحنابلہ :

حدیث دذوالیبدین رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په ظاهره دحنفیه او دحنابلہ ددواړو خلاف دې لیکن حنابلو دکلام فی الصلاة دیو خاص شکل استثناء کړي ده لهدا هغه داشکال نه بیچ شو ، هغه شکل دادې که یو کس که هغه امام وي یا مقتدی په مونځ کې دې خبري او کړي په داسي حال کې چې دا مونځ کونکې دا اوگني چې زما لمونځ پوره شوې دی که هغه په واقع کې پوره شوې هم نه وي نو دا صورت جائز دي او دلته په دې قصه کې همداسې شوي ده . ځکه چې دا خو ظاهره ده چې حضور ﷺ همدا گمان کولو چې ما مونځ پوره کړو ځکه چې حضور ﷺ فرمایل : "لم انس ولم تقصر" لیکن ذوالیبدین هم دا گمان کولو چې مونځ پوره شو او په همدې گمان یې دا وویل .

په اصل کې هغه دا گمان کولو چې روزانه دنزول وحی په احکاماتو کې کمې او زیاتې کیري نو په ظاهره په مونځ کې قصر شوې دی او څلور رکعتیز دوه شو خو بیا هم احتیاطا دحضور ﷺ نه یې پوښتنه او کړه چې تاسو ته خو به نسیان نه دې شوې .

اوس پاتې احناف ، نو دهغه په نزد دکلام فی الصلاة هیڅ صورت مستثنی نشته .

دحنفیه توجیه او تقریر :

هغه ددې جواب ورکړې چې دا واقعہ دکلام فی الصلاة دنسخ نه مخکې وه ، دکلام فی الصلاة نسخ ددې واقعي نه پس مدینه منوره کې شوې وه دنسخ څو قرائن دادې :

۱... حضرت ذوالیبدین رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په غزوہ بدر کې شهید شوې وو لهدا دا واقعہ به نه دپښه مخکې وي .

۲... په دې کې مذکور دي چې "ثم قام الي خشبة في مقدم المسجد فوضع يده عليها" . ددې خشبي نه مراد استوانه خانده دې کوم چې په دویمه هجري کې دمنبر نبوي دجوړولو نه پس په غزوہ بدر نه مخکې دفن کړې شوې وو .

۳... په دې واقعہ کې ډیر داسي امور صادر شوي کوم چې دشوافعو په نزد هم مفسد صلاة دي لکه دمصلی نه لري کیدل او منبر باندې ختل او کوزیدل کوم چې عمل کثیر دي ، همدارنگه دجهت قبلې نه اوریدل او په بعضي روایتونو کې دي چې په حجره مبارکه کې تشریف وړې وو لهدا معلومه شوه چې دا واقعہ دهغه زمانې وه کوم وخت کې چې په مونځ کې ډیر کنجاش وو او عمل کثیر او کلام وغیره ټول جائز وو .

الزامي جواب : دا حديث دچا هم موافق نه دي نه دشافعيو او نه دمالكيو ، ځكه چې شافعيه نسيان دكلام دجواز قائله دي دا كلام نسيان چرته وودا خو عمده وو كما هو ظاهر ، او دمالكيو هم خلاف دي ځكه چې دذواليدين كلام گويا چې داصلاح لمونځ په اراده سره وو ليكن "سرعان الناس" كلام "قصر الصلاة" خو په دي غرض سره نه وو .

﴿بَابُ مَا اسْتُئِيدِلَ بِهِ عَلَى جَوَازِ رَدِّ السَّلَامِ بِالْإِشَارَةِ فِي الصَّلَاةِ﴾

دباب دي په بيان د هغه روايتونو كې چې په هغې سره په مانځه كې په اشاره سره د جواب ور كولو په جواز باندې دليل نيولي شوي دي

﴿۵۵۱﴾ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَرْسَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُطْلِقٌ إِلَى بَنِي الْمُطَّلِقِ فَأَكْبَهُتُهُ وَهُوَ يَصْلِي عَلَى بَعِيرٍ فَكُنْتُهُ فَقَالَ لِي يَبْدِهِ هَكَذَا وَأَوْمَأَ زُبَيْرٌ يَبْدِهِ ثُمَّ كُنْتُهُ فَقَالَ لِي هَكَذَا وَأَوْمَأَ زُبَيْرٌ أَيْضًا يَبْدِهِ تَحَوُّ الْأَرْضِ وَأَنَا أَسْمَعُهُ يَقْرَأُ يَوْمِي بِرَأْسِهِ فَنَبَّأْتُ عَنْ قَالٍ مَا فَعَلْتَ فِي الَّذِي أَرْسَلْتَهُ لَهُ فَإِلَهُ لَمْ يَنْتَفِعْنِي أَنْ أَكْتُبَكَ إِلَّا إِنِّي كُنْتُ أَصْلِي رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱) .

ترجمه : د ابو الزبير نه روايت دي چې حضرت جابر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ماته رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پيغام راو ليلا په داسي حال چې هغه بني مطلق ته روان ؤ نو زه ور غلم هغه په اوه باندې مونځ كاوه نو ما د هغه سره خبري وكړي نو ماته هغه د لاس په اشاره داسي وويل او زير په خپل لاس باندې اشاره وكړه بيا مي ورسره خبري وكړي او ماته ښي داسي وويل او زير بيا هم په لاس سره ځمكي طرف ته اشاره وكړه او هغه چې قرأت كاوه ما اورېده او هغه په خپل سر مبارك باندې اشاره فرمايله نو كله چې د مانځه نه فارغ شو وي فرمايل د كوم كار د پاره چې ماليرلي وي څه دي وكړل نو بې شكه شان د خبري دا دي نه اوم منع كړي زه چې تاسي سره خبري وكړم مگر دي خبري چې زه په مانځه كې اوم . د دي حديث روايت مسلم كړي دي .

﴿۵۵۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ لِبِلَالٍ كَيْفَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرَدُّ عَلَيْهِمْ جِدْنَ كَالْوَأَسِلُونِ عَلَيْهِ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ قَالَ كَانَ يَهْدِي يَبْدِهِ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابُو دَاوُدَ وَاسْنَدُهُ صَحِيحٌ ^(۲) .

(۱) مسلم كتاب المساجد ج ۱ — ۲۰۴ باب تحريم الكلام في الصلوة ... الخ .

(۲) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ — ۸۵ باب ماجاء في الاشارة في الصلوة ، ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۳۳ باب رد السلام في الصلوة .

تو جهه : حضرت ابن عمر ويلي دي چې ما حضرت بلال رضي الله عنه ته وويل چې نبي اکرم صلی الله علیه و آله به په مانځه کې مسلمانانو ته څنگه د سلام جواب ورکاوه چې کله به مسلمانانو په ده باندې سلام واچاوه حضرت بلال رضي الله عنه وويل چې په مبارک لاس به ټي اشاره کوله د دي حديث روايت ترمذي او ابو داؤد کړي او اسناد ټي صحيح دي .

﴿۵۵۳﴾ **وَقَالَ عَنْ صُهِيبٍ رضي الله عنه قَالَ مَرَرْتُ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَهُوَ يُصَلِّي فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيَّ إِحَارَةً وَقَالَ لَا أَعْلَمُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ إِحَارَةً بِأَصْبَحِهِ رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ وَحَسَنَةُ التِّرْمِذِيُّ (۱)**

تو جهه : او د ابن عمر رضي الله عنه نه روايت دي چې حضرت صهيب رضي الله عنه ويلي دي چې زه په رسول الله صلی الله علیه و آله باندې تير شوم او هغه مونځ کاوه نو ما په هغه سلام واچوه نو هغه ماته په اشاره سره د سلام جواب راکړ حضرت ابن عمر رضي الله عنه ويلي چې زه په هم دي پوه یم چې هغه په مبارکي گوټي سره اشاره وفرمايله .

﴿۵۵۴﴾ **وَعَنْهُ قَالَ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَسْجِدَ بَنِي عُمَرَ وَهُوَ مُسْجِدٌ قَبْلَ لِيُصَلِّي فِيهِ فَدَخَلَ مَعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَسْلُتُونَ عَلَيْهِ وَدَخَلَ مَعَهُمْ صُهِيبٌ فَسَأَلْتُهُ كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَصْنَعُ إِذَا سَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ قَالَ كَانَ يَشِيرُ بِيَدِهِ . أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ فِي الْمُسْتَدْرَكِ وَقَالَ حَلَّ شَرْطُهَا (۲)**

تو جهه : او حضرت ابن عمر رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله د بني عمرو بن عوف مسجد يعني مسجد قبا ته د مانځه د پاره داخل شو نو د هغه سره د انصارو کسان هم ننوتل هغه ته ټي سلام واچوه او د هغو سره حضرت صهيب رضي الله عنه هم ننوتي و ما د صهيب رضي الله عنه نه پوښتنه وکړه چې رسول الله صلی الله علیه و آله به چې کله په مانځه کې و او چا به پرې سلام واچاوه څه به ټي کول حضرت صهيب رضي الله عنه وويل چې په مبارک لاس به ټي اشاره فرمايله . دا حديث حاکم په مستدرک کې خارج کړي دي او ويلي ټي دي چې دا حديث د مسلم او بخاري په شرط باندې دي .

(۱) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۳۴ باب رد السلام في الصلوة ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۸۵ باب ما جاء في الاشارة في الصلوة ،

نسائي کتاب التهور ج ۱ ص ۱۷۷ باب رد السلام بالاشارة في الصلوة .

(۲) مسند حاکم کتاب الحج ج ۳ ص ۱۲۷ باب استقبال الانصار لرسول الله صلی الله علیه و آله واصحابه ... الخ .

۵۵۵ هـ وَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَهْدِي فِي الصَّلَاةِ رِوَاةَ الْجَمَاعَةِ ابْنُ دَاوُدَ وَ
آخِرُونَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۱)

ترجمه : د حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې بي شکه نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم به په
مانځه کې اشاره کوله . د دي حدیث روایت ابو داؤد او نورو محدثینو کړي دي او اسناد يې صحیح

دي .

مسئله الباب : په اشاره سره په مانځه کې د سلام د جواب ورکولو په باره کې پنځه احادیث ذکر
شوي دي او په دي باره کې د ټولو علماؤ اتفاق دي چې په اشاره سره د سلام په جواب باند موخ نه
فاسديږي خو ولي په کراهت او عدم کراهت کې اختلاف دي .

مذهبي اختلاف : د امام مالک رحمته الله او امام احمد بن حنبل رحمته الله په نزد په يو روایت کې په
اشاره د سلام جواب په غیر کراهته جائز دي او د امام شافعي رحمته الله په نزد مستحب دي .

(۲) مذهب : د امام ابو حنیفه رحمته الله په نزد په مانځه کې به اشاره سره د سلام جواب مکروه دي او په
يو روایت کې امام مالک رحمته الله او په يو روایت امام احمد رحمته الله هم د دي کراهت قائل دي او
مراقی الفلاح په اشاره سلام د مانځه په مکروهاتو کې شمار کړي دي او په لسان سره د سلام جواب
ورکول په مانځه کې منع دي ځکه چې په لسان سره نطق کول داد کلام الناس نه دي او په کلام الناس
سره موخ فاسديږي .

د جواز ورکونکو دليلونه : د دي باب (۵۵۱ نه تر ۵۵۵) شماری پوري پنځه واره روایتونه د
جواز ورکونکو د پاره مستدل دي . د دي باب اولني ۵۵۱ روایت چې ابو زبیر د حضرت جابر
رضی اللہ عنہ نه روایت کړي په هغې کې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د مانځه په حالت کې په اشاري سره د سلام
جواب ورکول ذکر کړي شوي دي . او په (۵۵۲) حدیث کې حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ د حضرت بلال
رضی اللہ عنہ نه په اشاره سره د سلام د جواب په باره کې فتویٰ وغوځته په جواب کې ئې ورته وویل چې :
(کان یهیر یمده) يعني نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د سلام جواب په اشاره سره ورکاوه . (دامام ابو حنیفه
رحمته الله دليل او د ائمه ثلاثه رحمته الله جواب راروان باب تر لاندې يې اوگوري)

﴿بَابُ مَا اسْتُذِلَّ بِهِ عَلَى نَسْخِ رَدِّ السَّلَامِ بِالْإِشَارَةِ فِي الصَّلَاةِ﴾

باب دي په بيان دهغه احاديثو کې چې په هغي سره په مانځه کې په اشاره سره د سلام د جواب دور کولو په نسخه باندي دليل نيولي شوي دي :

﴿۵۵۶﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ أَسْلَمُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ فَيَرُدُّ عَلَيَّ لَفْظًا

رَجَعْنَا سَلَّمَ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدُّ عَلَيَّ وَقَالَ إِنَّ فِي الصَّلَاةِ شُغْلًا رَوَاهُ الشَّيْخَانُ ^(۱)

توجه : حضرت عبدالله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلى دي چې ما به نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندي سلام و اچاوه په داسي حال کې چې هغه په مانځه و نو ماته به ئي د سلام جواب راکړ خو کله چې مونږ د حبشي نه واپس راغلو ما په هغه باندي سلام و اچاوه خو جواب ئي رانه کړ او وي فرمايل چې بي شکه په مانځه کې مشغوليت او مصروفيت دي . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿۵۵۷﴾ وَحَنَّ جَابِرُ بْنُ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا لِي أَرَاكُمْ

رَافِعِي أَيْدِيكُمْ كَأَنَّهُمْ أَذْكَابُ خَيْلٍ هُنْسٍ أَشْكُوا فِي الصَّلَاةِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۲)

توجه : حضرت جابر بن سمره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلى دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته تشریف راوړ نو وي فرمايل چې څه وجه ده چې زه تاسي په داسي حال کې گورم چې لکه د سرکشه اسونو د لکيو په شان مولا سونه او چت کړي دي په مانځه کې ارام اوسئ . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

مسئله الباب کې دامام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ د دليل :

د دي باب اولني حديث چې حضرت عبدالله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت کړي دي هغه ويلى دي چې ما به کله په مانځه کې په رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندي سلام و اچاوه نو هغه به ماته جواب راکاوه خو ولي د حبشي د هجرت نه روسته ئي ماته د سلام جواب نه دي راکړي او فرمايلي ئي دي چې بي شکه په مانځه کې مشغوليت او مصروفيت دي نو دا حديث د دي خبري پوخ دليل دي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سلام جواب په هغه وخت کې ورکاوه چې په مانځه خبري اتري ممنوع شوي نه وي نو کله چې په مانځه کې خبري کول ممنوع شوي نو سلام او د سلام جواب په لسان او په اشاره سره هم ممنوع شو .

(۱) بخاري كتاب الصلوة والنوازل ج ۱ ص ۱۶۲ باب لا يرد السلام في الصلوة ، مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۰۴ باب تحريم الكلام في الصلوة .

(۲) مسلم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۸۱ باب الامر بالسكون في الصلوة .

دلیل ۱: حضرت جابر بن سمره رضی اللہ عنہ (۵۵۷) حدیث ہم د احنافو حضراتو مستدل دي په دي حدیث شریف کې د اشاري نه ممانعت راغلي او د بدن د اطرافو په سکون او ازام سره پري حکم شوي دي او دغسي په حدیث مبارک کې د خیل شمس الفاظ ذکر شوي چې د دي معني هغه اس ته ويلي شي چې د نارامۍ په وجه بي واره سا او باسي او که چرته سړي د اشارې په وجه د کثیر عمل مرتکب شي نو د احنافو په دي باندې فتوي کړي ده چې مونږ ئي فاسديږي.

انهم ثلاثة ودلیل ۲:

- ۱... د اسلام په ابتداء کې هر قسمه سلام او دهغي جواب په مونږ کې جائز وو لیکن روسته بیا نسخ شو کما فی حدیث ابن مسعود رضی اللہ عنہ.
- ۲... حضرت بلال رضی اللہ عنہ او صهیب رضی اللہ عنہ وغیر لره اشاري سره د سلام جواب ورکول هم دهغي زمانې سره متعلق وو.
- ۳... د جابر رضی اللہ عنہ په حدیث کې دلاس اشاره کلام او سلام نه د ممانعت لپاره وه نه د سلام جواب.

﴿بَابُ الْفَتْحِ عَلَى الْإِمَامِ﴾ امام ته د فتح ورکولو باب

﴿۵۵۸﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى صَلَاةً فَقَرَأَ فِيهَا فَلَيْسَ عَلَيْهِ لَنَا الْفَرْقُ قَالَ لَا بِي أَصْلَيْتُ مَعَهُ قَالَ لَعَمْ قَالَ فَمَا مَنَعَكَ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّبْرَانِيُّ وَزَادَ أَنْ كَفَّتَحَ عَلَيَّ وَأَسْنَدَهُ حَسَنٌ.^(۱)

ترجمه: د حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې نبي کريم صلی اللہ علیہ وسلم مونږ اداء کړ نو په دهغي کې ئي قرأت وکړ نو په نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم قرأت کلو د شونو کله چې د مانځه نه فارغ شو نو حضرت ابی رضی اللہ عنہ ته ئي وفرمایل آیا تا مونږ سره مونږ وکړ هغه وویل چې هو هغه وفرمایل چې ته څه شي منع کړي. رواه ابو داؤد و الطبراني وزاد ان تفتح علي واسناده صحيح د دي حدیث روایت ابو داؤد او طبراني کړي او دا خبره ئي زیاته کړي ده ته څه شي منع کړي وي چې ماته دي فتح را کړي وي.

(۱) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۳۱ باب الفتح علی الامام ، مجمع الزوائد کتاب الصلوة ج ۲ ص ۷۰ باب تلقين الامام للسلام الطبراني في المعجم .

﴿بَابُ فِي الْحَدِيثِ فِي الصَّلَاةِ﴾

په مانځه کې د بي اودسه کيدو باب

﴿٥٥٩﴾ عَنْ عَلِي بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَسَا أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ

فَلْيَلْصِقْ فَلَيتَوَضَّأْ وَلْيَعِدْ صَلَاتَهُ رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ وَحَسَنَةُ التِّرْمِذِيُّ وَضَعَهُ ابْنُ الْقَطَّانِ ^(١)

ترجمه : حضرت علي ابن طلق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي کله چې يو ستاسي نه په مانځه کې بي اواز ه هوا خارج شي نو د مانځه نه دي وگرځي اودس دي وکړي او مونږ دي راؤگرځوي د دي حديث روايت دريو محدثينو کړي دي او ترمذي حسن گنرلي دي او ابن قطان ضعيف گنرلي دي .

﴿٥٦٠﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَصَابَتْهُ قِيَةٌ أَوْ وَغَاءٌ أَوْ فُلْسٌ أَوْ

مَلِيٌّ فَلْيَلْصِقْ فَلَيتَوَضَّأْ ثُمَّ لِيَدِينْ عَلَى صَلَاتِهِ وَهُوَ فِي ذَلِكَ لَا يَتَكَلَّمُ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَصَحَّحَهُ الزَّيْلَعِيُّ

وَفِي اسْنَادِهِ مَقَالٌ ^(٢)

ترجمه : حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې څوک قبي وکړي او يا ئي د پوزو نه وينه لاره شي او يا اولتښ وکړي او يا تري مذي لاره شي نو راؤدي گرځي اودس دي وکړي او په هغه مانځه باندې دي بنا وکړي چې هغه په دي کې خبري نه وي کړي . د دي حديث روايت ابن ماجه کړي او زيلعي صحيح گنرلي دي او د دي په اسناد کې مقال دي .

﴿٥٦١﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ إِذَا رَغَفَ انْصَرَفَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ رَجَعَ فَبَتِلَى وَلَمْ يَتَكَلَّمْ

رَوَاهُ مَالِكٌ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(٣)

ترجمه : د حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې کله به د ده د پوزو نه وينه لاره نو ټوبه گرځيده او اودس به ئي وکړ بيا به واپس راغي او بنا به ئي وکړه او خبري به ئي نه وي کړي . د دي حديث روايت مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

(١) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ١ ص ١٢٢ باب اذا احدث في صلوة ، ترمذي ابواب الرخاء ج ١ ص ٢٢٠ باب ماجاء في كراهية الجان

النساء في ادبارهن ، دارالطلي ، كتاب الصلوة ج ١ ص ١٥٣ باب الوضوء من الخارج من البدن ... الخ .

(٢) ابن ماجه ابواب الامة الصلوة والنساء فيها ص ٨٧ باب ماجاء في البناء على الصلوة ، نصب الرائة ج ١ ص ٣٨ .

(٣) مؤطا امام مالك كتاب الطهارة ص ٢٧ باب ماجاء في الرخاء والقي .

﴿۵۶۲﴾ وَقَدْ قَالَ إِذَا رَحُفَ الرَّجُلُ فِي الصَّلَاةِ أَوْ ذَرَعَهُ الْقِيءُ أَوْ وَجَدَ مَلِيًّا قَالَهُ يَلْصِقُ فَلْيَتَوَضَّأْ ثُمَّ

يَرْجِعْ فَلْيَتَوَضَّأْ مَا بَقِيَ عَلَى مَا طَعَنَ مَا لَمْ يَتَكَلَّمْ رَوَاهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمه : او حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ ويلي چې کله په مانځه کې د سړي د پوزو نه وينه لاره شي او يا التي وکړي او يا مذي پيدا کړي نو هغه دي وگرځي او اودس دي وکړي بيا دي راشي نو پاتي مونځ دي په تير شوي مونځ باندې پوره کړي تر څو پوري شي چې خبري نه وي کړي . د دي حديث روايت عبدالرزاق کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

﴿۵۶۳﴾ وَحَنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فِي بَطْنِهِ ذُرًّا أَوْ كَيْدًا أَوْ رَعَاكَ فَلْيَلْصِقْ

فَلْيَتَوَضَّأْ ثُمَّ لِيَرْجِعْ عَلَى صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَتَكَلَّمْ رَوَاهُ الدَّارِ قُطَيْبٌ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۲)

ترجمه : او حضرت علي رضی اللہ عنہ ويلي دي کله چې پيدا کړي يو ستاسي په خپل مانځه کې په خپله خيټه کې څه شئ محسوس کړي يا قي او يا د پوزو وينه نو ودي گرځي او اودس دي وکړي او په تير شوي مونځ باندې دي خپل مونځ بنا کړي تر څو پوري شي چې خبري نه وي کړي . د دي حديث روايت الدار قطني کړي دي او اسناد يې حسن دي .

﴿۵۶۴﴾ وَعَلَيْهِ قَالَ إِذَا جَلَسَ وَمُقَدَّارَ الشَّهْدِ ثُمَّ اخَذَتْ كَفَّ صَلَاتِهِ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي السَّنَنِ

وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ .^(۳)

ترجمه : او حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ ويلي دي چې کله يو سړي د تشهد په اندازه کيني بيا بي اودسه شي نو په تحقيق سره پوره شوي دي مونځ د ده . د دي حديث روايت په سنن کې بيهقي کړي او اسناد يې حسن دي .

دبناء علی الصلاة حکم : بناء علی الصلاة يعنی که مونځ کونکي ته په وخت د مونځ کې حدث لاحق شو او اودس کولو نه پس تر کوم ځاي پورې چې بي مونځ کړې دې دهغې اعتبار کولو سره باقي مونځ او کړي نو ددې په باره کې اختلاف دې .

(۱) امام شافعي رحمته الله او احمد رحمته الله په نزد مطلقا بناء جائز نه ده ، لیکن دامام مالک رحمته الله په نزد صرف دپوزي ماتیدو په صورت کې جائز ده ددېنه علاوه دده په نزد هم جائز نه ده . (بداية المجتهد)

(۱) مصنف عبدالرزاق کتاب الصلوة ج ۲ — ۳۳۹ باب الرجل يحدث ثم يرجع قبل ان يتكلم .

(۲) دار لطفي کتاب الطهارة ج ۱ — ۱۵۶ باب الوضوء من الخارج من البدن ... الخ .

(۳) السنن الکبری للبيهقي کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۷۳ باب تحليل الصلاة بالنسليم .

(۲) دامام ابو حنيفه رحمۃ الله به نزد بناء على الصلاة جائز ده لیکن دسر نه مونخ کول افضل دي .

دائمه ثلاثه رحمۃ الله به **دلیل :** ۱. حديث دطلق بن علي رحمۃ الله به "وليعبد صلاته" دمونخ راگزولو حکم دي . ۲. قياس : بناء على الصلاة کې دمونخ په وخت کې تلل راتلل ، دقبلې نه انحراف او عمل کثیر لازمي دي کوم چې مفسد صلاة دي ، خلاف قياس کوم صحيح حديث هم مروري نه دي .
دامام ابو حنيفه رحمۃ الله به دلیل :

۱. حديث دعائشه رحمۃ الله به مرفوعا "لَمْ لِيْ بَيْنَ عِلِّ صَلَاتِهِ وَهُوَ فِي ذَلِكَ لَا يَتَكَلَّمُ" ددي حديث په سند کې کلام دي . ۲. اثر دعلي رحمۃ الله به او دابن عمر رحمۃ الله به کوم چې صحيح سند سره قول او عملا مروی دي ، په دي باندې دصحابه رحمۃ الله به نه نکیر هم ثابت دي او خلاف قياس قول دصحابي دمرفوع حديث په درجه کې دي .

ايمه ثلاثه رحمۃ الله به جواب :

۱... حديث دطلق رحمۃ الله به کې د "وليعبد صلاته" زياتوالي دمحدثينو په نزد قابل قبول نه دي .
۲... خلاف قياس قول صحابي لره قياس باندې په هر صورت کې ترجيح حاصله ده .

﴿بَابُ فِي الْحَقْنِ﴾

په مانځه کې دتش او دک اودس ماتي د تينگولو او بندولو باب :

﴿۵۶۵﴾ عَنْ عَائِشَةَ رحمۃ الله به قَالَتْ اِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا صَلَاةَ بِحَضْرَةِ الطَّعَامِ وَلَا هَيْدًا لِمَنْهُ الْأَحْيَاكِانِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .^(۱)

ترجمه : حضرت عائشي رحمۃ الله به ويلي دي چې ما د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و سلم نه اوریدلي دي چې فرمايل شي د طعام د حاضريدو او د تش او دک اودس ماتي د بندولو په حال کې مونخ نشته .

﴿۵۶۶﴾ وَهَنَّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَرْقَمٍ رحمۃ الله به قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يَلْهَبَ إِلَى الْكَلَاوِ وَالْيَمَسِ الصَّلَاةَ فَلْيَبْدَأْ بِالْكَلَاوِ رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ .^(۲)

(۱) مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۰۸ باب كراهة الصلوة بحضور الطعام الخ .

(۲) ترمذي ابواب الطهارة ج ۱ ص ۳۶ باب ما جاء انما البت الصلوة ووجد احذكم الحلال ابوداؤد كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۲ باب يهمل الرجل وهو جائل ، نسائي كتاب الامامة والجماعة ج ۱ ص ۱۳۷ باب العذر في ترك الجماعة ، ابن ماجه ابواب الطهارة وسنها ص ۳۸ باب النهي للمصلي ان يهمل .

ترجمه : حضرت عبداللہ بن ارقم رضی اللہ عنہ ویلي دي چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلي دي چې فرمايلي شي کله چې یو ستاسي وغواري چې بیت الخلاء ته په داسي حال کې لاړ شي چې د مانځه د پاره اقامت وکړي شي نو په بیت الخلاء دي شروع وکړي يعني د قضاء حاجت نه دي ځان فارغ کړي. د دي حدیث روایت څلورو محدثینو کړي دي او ترمذي صحیح گنړني دي.

﴿۵۶۷﴾ وَعَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَفْعَلَكَ لَأَيِّمٍ رَجُلٍ قَوْمًا فَيُغْشَى لَفْسَهُ بِالذَّعَاءِ دُونَهُمْ فَإِنْ فَعَلَ فَقَدْ خَانَهُمْ وَلَا يَنْظُرُ فِي قَعْرِ بَيْتٍ قَبْلَ أَنْ يَسْتَأْذِنَ فَإِنْ فَعَلَ دَخَلَ وَلَا يَصِلُ وَهُوَ حَقٌّ حَتَّى يَتَخَلَّفَ رَوَاهُ ابوداود و آخرون وقال الترمذي حديث حسن. ^(۱)

ترجمه : حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ ویلي دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي دي دري شيان دي چې هیچاته شي کول روا نه دي قوم ته دي داسي یو سړي امامت نه کوي چې خاص خپل ځان ته دعاء کوي او قوم ته دعاء نه کوي او که داسي وکړي نو قوم سره یي خیانت وکړ او د اجازت نه مخکې دي د کور د انگر دنده نه گوري او که داسي شي وکړل نو گویا چې ورننوتی دي او مونځ دي نه کوي په داسي حال کې چې هغه تش او یا ډک اود س ماتي بندوي ترڅو پوري چې سپک او خالي شي. د دي حدیث روایت ابو داؤد او نورو محدثینو کړي دي او ترمذي ویلي دي چې حدیث حسن دي.

مسئله الباب: ددې بحث "باب ترک الجماعة لعلر" لاندې تیر شوې دی.

قوله "لا صلاة بحضرة الطعام" یعنی بهتره نه ده ځکه چې ددې په مونځ کې دننه یواځي والې او خشوع او خضوع نه پاتې کیږي مطلقاً د مونځ نفي نه ده مراد.

﴿بَابُ فِي الصَّلَاةِ بِحَضْرَةِ الطَّعَامِ﴾

د طعام د حاضریدو په وخت کې د مونځ کولو باب

﴿۵۶۸﴾ عَنِ ابْنِ عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا وَضَعَ عَشَاءُ أَحَدِكُمْ وَأَقْبَمَتْ الصَّلَاةُ قَابِئُ أَوِ الْبَعْثَاءِ وَلَا يَجْعَلْ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهُ رَوَاهُ الشَّيْخَان. ^(۱)

(۱) ابوداؤد کتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۲ باب ابغلي الرجل وهو حائض، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۸۲ باب ما جاء في كراهية ان يخلص الامام نفسه

(۲) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۹۲ باب اذا حضر الطعام والبعث الصلوة ... الخ، مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۰۸ باب كراهية

الصلوة بحضرة الطعام ... الخ.

ترجمه : حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ ویلی دی چې رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی دی کله چې یو ستاسی ته د شپي طعام کېښودي شي او د مانځه اقامت وکړي شي نو اول طعام وخورئ جلتي مه کوئ تر هغي پوري چې د طعام نه فارغ شي . د دي حدیث روایت شیخینو کړي دي .

﴿۵۶۹﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِذَا وَضَعَ الْعَصَاءُ وَالْيَمِينُ الصَّلَاةَ قَائِدًا وَالْأَعْيُنُ أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ .^(۱)

ترجمه : د ام المؤمنین حضرت عائشې رضی اللہ عنہا نه روایت دي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي دي ، چې کله طعام کېښودي شي او د مانځه اقامت وکړي شي نو مخکې ډوډی وخورئ دا حدیث شیخینو خارج کړي دي .

مسئله الباب : د دې بحث "باب ترک الجماعة لعدلر" لاندې تیر شوې دی .

﴿بَابُ مَا عَلَى الْإِمَامِ﴾

د۱ باب دي چې په امام باندي څه لازم دي

﴿۵۷۰﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّضْ لِقَانَ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَالْكَبِيرَ وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(۲)

ترجمه : حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ ویلي دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي دي کله چې یو ستاسي خلکو ته مونځ کوي نو په مانځه کې دي تخفیف کوئ ځکه چې په دې کې کمزوري خلک وي په دي کې به بیماران وي او په دي کې بوداگان وي او کله چې یو ستاسي نه یواځي مونځ کوي نو اوږد دي ئي کړي چې څومره ئي خوښه وي . د دي حدیث روایت شیخینو کړي دي .

﴿۵۷۱﴾ وَ عَنْ أَبِي مُسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَأُخَافُ عَنْ صَلَاةِ الْقَدَاةِ مِنْ أَجْلِ فُلَانٍ مَتَا يُطِيلُ بِمَا قُمْتُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَوْعِظَةٍ أَهْدَى عَطَبًا مِنْهُ يَوْمَئِذٍ ثُمَّ قَالَ إِنَّ مِنْكُمْ مُتَكَبِّرِينَ فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيُخَفِّضْ لِقَانَ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَّةُ رَوَاهُ

(۱) بخاری کتاب الاذان ج ۱ ص ۹۲ باب اذا حضر الطعام والجمعة العترة ، مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۰۸ باب كراهة العترة بحضرة الطعام ... الخ .

(۲) بخاری کتاب الاذان ج ۱ ص ۹۷ باب تخفيف الامام في القيام ... الخ ، مسلم کتاب العترة ج ۱ ص ۱۸۸ باب امر الامامة بتخفيف العترة في تمام .

الهيخان^(۱).

ترجمه : د حضرت ابي مسعود رضي الله عنه نه روايت دي چې بې شکه يو سړي ويلي دي په الله جل شانہ مي دي قسم وي اي د الله جل شانہ رسولہ چې زه د فلاني په وجه د سهر د مانځه نه روسته کيږم ځکه چې هغه مونږ نه اوږد مونځ کوي نو نه وليدلي ما رسول الله صلی الله عليه وسلم په هيڅ يوه موعظه کې چې ډير زيات په غصه وي د ده نه په دغه ورځ بيا رسول الله صلی الله عليه وسلم و فرمايل چې په تحقيق ځيني ستاسي نه داسي دي چې خلک په نفرت کې اچوي کوم يو کس چې ستاسي نه خلکو ته مونځ کوي نو اسان مونځ دي کوي بې شکه په دوي کې کمزوري شته بوداگان شته حاجت مند خلک شته . دا حديث شيخينو روايت کړي دي .

﴿ ۵۷۲ 〉 وَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَ إِمَامٍ قط أَخَذَ وَلَا أَكَمَّ مِنَ النَّبِيِّ صلی الله عليه وسلم وَإِنْ كَانَ لَيَسْمَعُ بَكَاءَ الصَّغِيِّ فَيَقِفُ مَخَافَةَ أَنْ يُلَاقَنَ أُمَّهُ رَوَاهُ الهيثميان^(۲).

ترجمه : حضرت انس بن مالک رضي الله عنه ويلي دي ما د نبی اکرم صلی الله عليه وسلم نه اسان او مکمل مونځ هيڅ کله په هيڅ يو امام پسي نه دي کړي او کله به چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د معصوم جرا واورید نو اسان او زر زره ټي مونځ کاوه د دي ويري نه چې مور به ټي په ازمايش او تکليف کې پريوزي . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿ ۵۷۳ 〉 وَ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلی الله عليه وسلم قَالَ إِنْ لَأَقُومُ فِي الصَّلَاةِ أُرِيدُ أَنْ أَكُونَ فِيهَا فَاسْتَمِعَ بَكَاءَ الصَّغِيِّ فَانْجَوَزَ فِي صَلَاتِهِ كَرَاهِيَةً أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمِّهِ رَوَاهُ البخاري^(۳).

ترجمه : د حضرت ابي قتاده رضي الله عنه نه روايت دي چې نبی اکرم صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي چې په تحقيق زه په مانځه ودرېم غواړم چې په مانځه کې اوږد قرأت ولولم نو چې زه د معصوم اواز واورم نو تير يلام په مانځه کې يعني مختصر مونځ کوم دا مي نه ده خوښه چې مور ټي په تکليف کې کړم . د دي حديث روايت بخاري کړي دي .

(۱) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۹۷ باب تحليف الامام في القيام ... الخ ، مسلم كتاب الاذان ج ۱ ص ۱۸۸ باب امر الائمة بتعريف الصلوة لي علم .

(۲) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۹۸ باب من اعف الصلوة عند بكاء الصغى ، مسلم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۸۸ باب امر الائمة بتعريف الصلوة لي علم .

(۳) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۹۸ باب من اعف الصلوة عند بكاء الصغى .

﴿۵۴۴﴾ وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَخْبَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَقْبَضَ قَوْمًا فَأَخِضَ بِهِمُ الصَّلَاةَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۱)

ترجمه : حضرت عثمان ابن ابی العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې اخري عهد او وعده چې کومه ما سره رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کړي ده داده چې کله زه کوم قوم ته مونځ کوم نو هغو ته به اسان مختصر مونځ کوم دا حديث مسلم روايت کړي دي .

﴿۵۴۵﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُ بِالتَّخْفِيفِ وَيُؤَمِّنُ بِالصَّافَاتِ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

ترجمه : حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مونږ د اسان او مختصر مونځ حکم کاوه او په خپله به ئي مونږ ته د صافات په سورت مونځ کاوه . د دي حديث روايت نسائي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

حديث دابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ددوو جملو په مينځ کې تطبيق :

حديث دابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په اولنې جمله "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُ بِالتَّخْفِيفِ" کې امام ته مختصر قرأت کولو حکم کړې شوې دی او په آخري جمله کې "وَيُؤَمِّنُ بِالصَّافَاتِ" کې پخپله حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سورة صافات په شان داوږد سورت لوستلو ذکر دي نو علماؤ په دې طور باندې تطبيق بيان کړو چې په اصل کې دا حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خصوصيت وو چې په کم وخت کې نهايت اطمينان سره ډير آيتونه په دې طور باندې لوستل چې چاته به ستړې والې او بوج نه محسوسيدو . لهذا د تخفيف اصل بيا هم حاصليدو .

﴿بَابُ مَا عَلَى الْمُؤْمِرِ مِنَ الْمَتَابَعَةِ﴾

په مقتدي باندې د امام د تابعداري باب

﴿۵۴۶﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ آمَا يُلْطَى أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ

(۱) مسلم كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۸۸ باب امر الامة بتخفيف الصلوة في تمام .

(۲) نسائي كتاب الامام والجماعة ج ۱ ص ۱۳۲ باب الرحمة للامام في التطويل .

الإمام أن يجعل الله رأسه رأس جبار أو يجعل الله صورته صورة جبار رواه الجماعة^(۱).
ترجمه : د حضرت ابو هريره رضى الله عنه نه روايت دي چې نبی اکرم صلی الله علیه و آله فرمايلي دي چې آيانه
ويرېدي يو ستاسي چې کله د امام نه مخکې سر پورته کوي د دي خبري نه چې وگرځوي الله جل
شانه سر دده په شان د سر د خر او يا وگرځوي الله جل شانه شکل د ده په شان د شکل د خر . د دي
حديث روايت جماعت کړي دي .

(۵۷۷) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ حَدَّثَنِي الْبَرَاءُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَهُوَ خَيْرُ كَذُوبٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ لَمْ يَحْنُ أَحَدٌ مِنَّا ظَهْرَهُ حَتَّى يَقَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
سَاجِدًا لَمْ تَقَعْ سُجُودًا بَعْدَهُ رواه الشيخان^(۲).

ترجمه : د عبد الله بن يزيد نه روايت هغه ويلي دي چې ماته حضرت براء رضى الله عنه حديث بيان کړي
دي او هغه رښتيني دي ويلي ئي دي چې کله به رسول الله صلی الله علیه و آله سمع الله لمن حمده وويله
زمونږ يو کس به هم خپله شانه کږوله ترڅو پوري به چې رسول الله صلی الله علیه و آله سجدي ته نه و تلي
يا به دي نه روسته مونږ په سجده پريوتو . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

(۵۷۸) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَنَمَّا قُضِيَ الصَّلَاةُ أَكْبَلُ
عَلَيْنَا بَوَجهه فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي إِمامُكُمْ فَلَا تَسْبُحُونِي بِالرُّكُوعِ وَلَا بِالسُّجُودِ وَلَا بِالْقِيَامِ وَلَا
بِالْإِصْرَارِ قَالُوا كُنَّا أَعْمَاهُ وَمِنْ خَلْفِي رواه مسلم^(۳).

ترجمه : حضرت انس رضى الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله مونږ ته يوه ورځ مونځ وکړ کله
ئې چې مونځ وکړ مونږ طرف ته متوجه شو نو وي فرمايل اي خلکو زه ستاسي امام یم زمانه مخکې
رکوع ته سجدي ته سلام او قيام ته مه ځئ بي شکه زه تاسي د خپل خانه مخکې او روسته وينم . د
دي حديث روايت مسلم کړي دي .

(۱) بخاري کتاب الاذان ج ۱ — ۹۶ باب اثم من رفع رأسه قبل الامام ، مسلم کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۸۱ باب تحريم سبق الامام برکوع
... الخ ، نسائي کتاب الامامة والجماعة ج ۱ — ۱۳۲ باب مبادرة الامام ، ترمذي ابواب ما يعلق بالصلوة ج ۱ — ۱۲۹ باب ما جاء في
التشهد في الذي يرفع رأسه قبل الامام ، ابوداود کتاب الصلوة ج ۱ — ۹۱ باب التشديد في من يرفع قبل الامام ... الخ ، ابن ماجه ابواب
الامة الصلوات والسنة فيها — ۶۹ باب النبي ان سبق الامام بالركوع والسجود ، مسند احمد ج ۲ — ۴۶۹ .

(۲) بخاري کتاب الاذان ج ۱ — ۹۶ باب من سبق مسجد من خلف الامام ، مسلم کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۸۹ باب متابعة الامام والعمل بعده .
(۳) مسلم کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۸۹ باب تحريم سبق الامام برکوع ... الخ .

د مونځ په ارکانو کې دامام د متابعت تفسیر

د باب په اولني حديث او آخري روايت کې د تقدم علی الامام ممانعت دې او په دويم روايت کې تأخر عن الامام ثبوت دې .

”تقدم علی الامام“ يعنې په يو رکن کې دامام نه مخکې کيدل ، په تکبير نحریمه کې په اتفاق دائمه اربعه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره مفسد صلاۃ دې ، او په سلام کې تقدم علی الامام صرف دائمه ثلاثو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد مفسد دې دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد مفسد نه دې بلکې مکروه دې ، او په باقي ارکانو کې تقدم علی الامام دائمه اربعه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد مفسد نه دې بلکې مکروه تحریمي دې . دويمه مسئله يعنې تأخر عن الامام کې اختلاف دې :

(۱) امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې دامام اتباع په ارکانو کې علی وجه المعاقبة کيدل پکار دي يعنې اول امام او وروسته بيا مقتدي دې دغه رکن ادا کړي .

(۲) امام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې په ټولو ارکانو کې اتباع علی وجه المقارنه وي .

(۳) دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد تحریمه وتسليمه کې خو تأخر عن الامام منعین دې او په باقي ارکانو کې دده دوه قوله دي افضلیت مقارنه او افضلیت تأخر .

بهر حال ائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تأخر ته په عموم باندې ترجیح ورکوي لیکن احناف مقارنه ته .

دائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دلیل : حديث دبراه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کوم کې چې دي چې تر څو پورې چې به حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سجدې ته نه وو رسيدلې مونږ به به څوک هم درکوع نه نه او چتيدو يعنې حد درجه به يې تأخر عن الامام کولو .

دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دلیل : حديث مشهور ”اذا رکع فأرکعوا واذا سجد فأسجدوا“ دې فاء د تعقيب بلا مهلت لپاره دې او دامام صاحب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مراد هم د مقارنت نه همدغه دې چې امام شروع کولو پسي متصل مقتدي دې هم فوراً شروع کړي .

دائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د دلیل جواب :

۱... حديث ”اذا رکع فأرکعوا“ قولي حديث دې لهذا د صحابه کرامو فعلي حديث باندې به ورته ترجیح حاصله وي .

۲... د صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د عمل توجیه داده چې په اصل کې حکم خو هم د مقارنت وو لیکن په اخيره زمانه کې چې کله د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حرکت وانتقال من رکن الی آخر کې بطوء (اودریدل) راغلل ، هغه سرعت پاتې نشو کوم چې مخکې وو او بعضي ځوانان صحابه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خپل تیزی دوجې نه دقومي نه سجده کې به دامام نه مخکې تلل (يا درسيدلو خطره پيدا شوه) نو په دې باندې

حضور ﷺ خىبردارې اوفرمايلو ، ددې تنبيه نه پس دا خلك ويريدل او دىريزىيات احتياطيي شروع كړو او ترڅو پورې چې به امام سجدې ته نه وو رسيدلې تر هغې پورې به په قومه كې وو ، داده دمعاقبه وجه ، باقى حضور ﷺ د طرفه دا حكم نه وو . (الدر المنصور)

﴿ أَبْوَابُ صَلَاةِ الْوُثْرِ ﴾

﴿ بَابُ مَا اسْتُدِلَّ بِهِ عَلَى وَجوبِ صَلَاةِ الْوُثْرِ ﴾

دوترو دمانځه بابونه

باب دې په بيان دهغه روايتونو كې چې دوترو دمانځه په واجبيدو باندې پري استدلال شوي

﴿ ۵۷۱ 〉 عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْعَلُوا آخِرَ صَلَاتِكُمْ بِاللَّيْلِ وَثْرًا رواه الشيخان .^(۱)

ترجمه : د حضرت عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نه روايت دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي د خپلې شپې اخري مونځ وتر وگرځوئ . د دې حديث روايت شيخينو كړي دي .

﴿ ۵۸۰ 〉 وَعَنْ أَنَسٍ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَارِزُوا الصُّبْحَ بِالْوُثْرِ رواه مسلم .^(۲)

ترجمه : د حضرت عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نه روايت دي چې رسول اكرم ﷺ فرمايلي دي چې د صبا د ختو نه مخكې په جلې سره وتر مونځ وكړئ . د دې حديث روايت مسلم كړي دي .

﴿ ۵۸۱ 〉 وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَوْثَرُوا كَبَلًا أَنْ تُصْبِحُوا رواه الجماعة الا البخاري .^(۳)

ترجمه : د حضرت ابي سعيد خدرې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نه روايت دي چې رسول اكرم ﷺ فرمايلي دي چې د صبا كيدو نه مخكې وتر وكړئ . د دې حديث روايت جماعت كړي دي مگر بخاري ئي

(۱) بخاري ابواب الوتر ج ۱ — ۱۳۶ باب لجعل اخر صلوة وترًا ، مسلم كتاب صلوة المسافرین ج ۱ — ۲۵۷ باب صلوة الليل وعشر ركعات النبي ﷺ .

(۲) مسلم كتاب صلوة المسافرین ج ۱ — ۲۵۷ باب صلوة الليل وعشر ركعات النبي ﷺ .

(۳) مسلم كتاب صلوة المسافرین ج ۱ — ۲۵۷ باب صلوة الليل وعشر ركعات النبي ﷺ ، ترمذي ابواب الصلوة الوتر ج ۱ —

۱۰۷ باب ما جاء في مداوة الصبح بالوتر ، نسائي كتاب قيام الليل وطرع النهار ج ۱ — ۲۴۷ باب الاثر بالوتر قبل الصبح ، ابن ماجه ابواب الوتر — ۸۲ باب من لام عن وتر او لسهها ، مسند احمد ج ۳ — ۱۳ ، مسندك حاكم كتاب الوتر ج ۱ — ۱۰۳ .

روایت نه دي کړي.

﴿۵۸۲﴾ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ خَافَ أَنْ لَا يَقُومَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَلْيُوتِرْ أَوَّلَهُ وَمَنْ طَمَحَ أَنْ يَقُومَ آخِرَهُ فَلْيُوتِرْ آخِرَ اللَّيْلِ فَإِنَّ صَلَاةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَشْهُودَةٌ وَلِذَلِكَ الْفُلُ

رواه مسلم (۱).

توچمه: حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې څوک ورپرې چې په اخره شپه کې نشي پاڅيدې نو د شپې په اوله برخه کې دي و تر مونځ وکړي او څوک چې د اخري شپې د پاڅيدو طمع لري نو د شپې په اخره حصه کې دي د و تر و مونځ وکړي ځکه چې د شپې د اخري برخې مونځ د ملائکود حاضريدو وخت دي او دا به تر دي. د دي حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿۵۸۳﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْوُتْرُ حَقٌّ فَمَنْ لَمْ يُوتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا الْوُتْرُ حَقٌّ فَمَنْ لَمْ يُوتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا الْوُتْرُ حَقٌّ فَمَنْ لَمْ يُوتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَاسْنَادُهُ

حسن (۲).

توچمه: حضرت بريد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي دي چې فرمايل به ئي چې و تر حق واجب دي څوک چې و تر نه کوي هغه زموږ نه نه دي. و تر واجب دي څوک و تر نه کوي هغه زموږ نه نه دي. د دي حديث روايت ابو داؤد کړي او اسناد ئي حسن دي.

﴿۵۸۴﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى زَادَكُمْ

صَلَاةً وَهِيَ الْوُتْرُ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي مُسْنَدِ الشَّامِيِّينَ وَقَالَ الْحَافِظُ فِي الدَّرَايَةِ بِأَسْنَادٍ حَسَنٍ (۳).

توچمه: حضرت ابې سعيد خدرې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې بې شکه الله جل شانده په تاسې باندې يو مونځ زيات کړي دي او هغه و تر دي. د دي حديث روايت د شاميانو په مسند کې طبراني کړي دي او حافظ په درايه کې ويلي دي چې اسناد ئي حسن دي. يا په حسن اسناد سره نقل شوي دي.

(۱) - مسلم کتاب صلوٰۃ الماکرین ج ۱ - ۲۵۸ باب صلوٰۃ اللیل و هغه ... الخ .

(۲) - ابو داؤد کتاب الصلوٰۃ ج ۱ - ۲۰۱ باب فی من لم یوتر .

(۳) - الدرایۃ کتاب الصلوٰۃ ج ۱ - ۱۸۹ باب صلوٰۃ الوتر هلا من لیس الشامیین للطبرانی .

﴿۵۸۵﴾ وَعَنْ أَبِي تَمِيمٍ الْجِشَانِيِّ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْعَاصِ خَطَبَ النَّاسَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ إِنَّ أَبَا بَصْرَةَ حَدَّثَنِي أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ زَادَكُمْ صَلَاةً وَهِيَ الْوُثُوقُ فَصَلُّوا فِيهَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى صَلَاةِ الْقَهْرِ قَالَ أَبُو تَمِيمٍ فَأَخَذَ بِيَدِي أَبُو ذَرٍّ فَسَارَ فِي الْمَسْجِدِ إِلَى أَبِي بَصْرَةَ فَقَالَ لَهُ أَلَيْتَ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا قَالَ عُمَرُو قَالَ أَبُو بَصْرَةَ أَنَا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رواه احمد والحاكم والطبراني واسناده صحيح (۱).

ترجمه : د ابي تميم جيشاني نه روايت دي چې په تحقيق عمرو بن العاص د جمعي په ورځ خلكو ته خطبه وويله نو وي ويل چې بي شكه ابو بصره ماته حديث بيان كړي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې الله جل شانہ په تاسو باندې يو مونځ زيات كړي دي او هغه و تر دي نو دا مونځ د ماسختن او د سهر تر منځ كوي ابو تميم ويلي دي چې ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ زده د لاسه وبيوم نو په مسجد كې ابو بصره ته ورغې نو ورته وي ويل چې تا دا حديث د رسول اكرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي دي چې فرمايل ئي هغه څه چې عمرو ويي دي ابو بصره وويل چې ما دا حديث د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي دي. د دې حديث روايت احمد، حاكم او طبراني كړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۵۸۶﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَأَمَّرَ عَنْ وَثْرَةٍ أَوْ لَيْسَ بِهِ

فَلَيْسَ لَهُ إِذَا أَصْبَحَ أَوْ ذَكَرَهُ رَوَاهُ الدَّارِقُطِيُّ وَآخَرُونَ وَاسناده صحيح (۲).

ترجمه : حضرت ابو سعيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول اكرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي څوك چې د خپل و تر مانځه نه وده شي او يائي هير شي او ادا ئي نه كړي نو اداء ئي ئي كړي كله چې صبا شي او يا ورياد شي. دا حديث دارقطني او نورو روايت كړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

نو تر دوونځ حكم : (۱) دائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د صاحبينو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد صرف سنت دي. (۲) دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد واجب دي.

دائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د صاحبينو دليل : ۱. د علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حديث : "الوتر ليس بحتم كهية الصلاة المكتوبة ولكن سنة سنهها رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ". (ترمذي)

(۱) مستدرک احمد ج ۶ ص ۷ ، مستدرک حاکم ج ۳ ص ۵۹۳ ، مجمع الزوائد کتاب الصلوة ج ۲ ص ۲۳۹ باب ماجاء في الوتر فلا عن الطبراني في المعجم .

(۲) در فطنی کتاب الوتر ج ۲ ص ۲۲ باب من لام من وتره من اوله .

۲. داځان او اقامت نه مشروع کيدل هم په سنيت باندې دال دې .

دامام ابو حنيفه رحمه الله دليل : دباب ټول حديثونه ، مثلاً : ۱... حديث بريده رضي الله عنه : "الوتر حق فمن لم يوتر فليس منا" .

۲. حديث دابو سعيد رضي الله عنه : "أو تروا قبل أن تصبحوا" امر لپاره دوجوب دې .

۳. حديث دابو سعيد رضي الله عنه ايضا : " من نام عن وتره أو نسيه فليصله اذا أصبح أو ذكره " دوتر دقضاء حكم دې حال دا چې قضاء صرف دواجباتو وي .

۴. حضور صلی الله علیه و آله وسلم په وترو باندې مواظبت فرمايل کوم چې دټولو په نزد مسلم دې .

۵. تارک وتر باندې نکیر کول "الوتر حق فمن لم يوتر فليس منا" .

۶. دصحابه رضي الله عنه او دتابعينو په سفر او حضر کې ددې اهتمام کول .

اُتمه ثلاثه او دصاحبينو ددليل جواب :

۱. دعلي رضي الله عنه په حديث مذکور کې دفرضيت نفی کيږي نه دوجوب "كهية الصلاة المكتوبة" نه همدا مطلب دې او "سنة سنهار رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم" نه ددې ماخذ يعنې ددليل بيان دې .

۲. اذان او اقامت دفرض اعتقادي لپاره وي او وتر فرض عمل (واجب) دې .

﴿ بَابُ الْوَتْرِ بِخُمْسٍ أَوْ أَكْثَرٍ مِنْ ذَلِكَ ﴾

دا باب په دي باره کې دي چې وتر پنځه رکعته دي او يا دپنځو نه زيات دي

﴿ ۵۸۴ ﴾ عن سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ بُثِّ فِي بَيْتِ خَالَتِي مَيْمُونَةَ رضي الله عنها فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وسلم الْعِشَاءَ ثُمَّ جَاءَ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ تَامَ ثُمَّ قَامَ فَجُمُعْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ فَصَلَّى خَمْسَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ تَامَ حَتَّى سَبَعْتُ غَطِيظَهُ أَوْ قَالَ خَطِيظَهُ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .^(۱)

ترجمه : د سعيد بن جبیر نه روايت دي چې حضرت ابن عباس رضي الله عنه ويلي دي چې زما دخپلي ترور حضرت ميموني رضي الله عنها كره شپه وه نو رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم د ماسختن مونځ وفرمايه بيا راغي نو څلور ركعته مونځ شي وفرمايه بيا وده شو بيا مانځه ته پاڅيده نو زه راغلم د نبي كريم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې طرف ته ژر دېدم نو زه ئې خپل بڼې طرف ته راواړولم نو پنځه رکعتې مونځ ئې وکړه یانې دوه رکعتې مونځ وکړه بیا وده شو تر دې پورې چې ما ئې خړار واورېده غطیط او غطیط په یوه معنی باندي دي . بیا ئې مانځه ته تشریف راوړ . د دې حدیث روایت بخاري کړې دي .

﴿۵۸۸﴾ وَعَنْ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ فَصَّلُ رَكَعَتَيْنِ رَكَعَتَيْنِ حَقَّ صَلَّ كَمَانَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ أَوْتَرَ بِخَمْسٍ وَلَمْ يَجْلِسَ بَيْنَهُنَّ رَوَاهُ ابوداود و فی اسنادہ لین (۱) .

ترجمه : د سعید بن جبیر نه روایت دي چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ویلي دي نو هغه دوه دوه رکعتې مونځ وکړ تر دې پورې چې اته رکعتې ئې وکړه بیا ئې پنځه رکعتې وکړه او د دې ترمنځ کینه ناست . د دې حدیث روایت ابوداؤد کړې او په اسناد کې ئې ضعف دي .

﴿۵۸۹﴾ وَعَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكَعَةً يَوْمَئِذٍ مِنْ ذَلِكَ بِخَمْسٍ لَا يَجْلِسُ فِي هَيِّئِ وَلَا فِي آخِرِهَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۲) .

ترجمه : د هشام نه روایت دي ده د خپل پلار نه روایت کړې دي چې حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ویلي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د شپې ديارلس رکعتې مونځ وکړه د دې نه ئې پنځه رکعتې وکړل او د دې پنځو رکعتو نو په یو شي کې هم کینه ناست مگر خو په اخر رکعت کینه ناست . د دې حدیث روایت مسلم کړې دي .

﴿۵۹۰﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ قَالَ انْطَلَعْتُ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقُلْتُ يَا أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ أَلَيْسَ بِئِذَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ لَعُدَّ لَهُ سَوَاكُهُ وَطَهَّرَهُ فَيُتَعَتُّهُ اللَّهُ مَا هَاءَ أَنْ يَتَعَتَّهُ مِنَ اللَّيْلِ فَيَسْجُدُ وَيَقُومُ وَيَصَلِّي تِسْعَ رَكَعَاتٍ لَا يَجْلِسُ فِيهَا إِلَّا فِي الثَّامِنَةِ فَيَلْزُمُ اللَّهَ وَيَعْبُدُهُ وَيَدْعُوهُ ثُمَّ يَنْهَضُ وَلَا يَسْلُمُ ثُمَّ يَقُومُ فَيَصَلِّي الثَّاسِعَةَ ثُمَّ يَقْعُدُ فَيَلْزُمُ اللَّهَ وَيَعْبُدُهُ وَيَدْعُوهُ ثُمَّ يَسْلُمُ تَسْلِيمًا يَسْمَعُنَا ثُمَّ يَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ بَعْدَ مَا سَلَّمَ وَهُوَ قَاعِدٌ فَيَلْزُمُ إِحْدَى عَشْرَةَ رَكَعَةً يَا بَنِي فَلَمَّا اسَنَّ لَنِي اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَخَذَ اللَّحْمَ أَوْ كَرِيسَ بَسْبَجٍ وَصَنَعَ فِي الرَكَعَتَيْنِ مِثْلَ صَلَاحِهِ الْأَوَّلِ فَيَلْزُمُ تِسْعَ يَا بَنِي وَكَانَ لَنِي اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى صَلَاةَ أَحَبَّ أَنْ يَدَاوِمَ عَلَيْهَا وَكَانَ إِذَا غَلَبَهُ لَوْمٌ أَوْ وَجَعٌ عَنْ قِيَامٍ

(۱) ابوداؤد کتاب الصلوة باب فی صلوة اللیل .

(۲) مسلم کتاب صلوة المسافرین ج ۱ ص ۲۵۴ باب صلوة اللیل وعدد رکعات النبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

اللَّيْلَ صَلَّ مِنْ النَّهَارِ ثَلَاثِي عَشْرَةً وَلَا أَكْثَرُ لَيْلِي اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَثَرَأَ الْقُرْآنَ كُلَّهُ فِي لَيْلَةٍ وَلَا صَلَّ لَيْلَةً إِلَى الضُّحَى وَلَا صَامَ شَهْرًا كَامِلًا فَخَيَّرَ مَطَّانٌ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَاحِدٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۱)

ترجمه : سعد بن هشام و یلی دی چې زه حضرت عائشی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته ورغلم نو ورته و می و یل چې ای د مؤمنانو موری ماته د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وترو په باره کې خبر راکړه نو هغې وویل چې مونږ به رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پاره د ده مسواک او د ده د پاره د اوداسه اوبه برابروي نو الله جل شانہ به دې د شپې راپاڅاوه کله به چې الله جل شانہ د ده د راپاڅولو اراده و فرمایله نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مسواک استعمال کړ او اودس به ئې وکړ او نه رکعته مونځ به ئې وکړ په دې کې به نه کیناسته مگر په اتم رکعت به کیناسته د الله جل شانہ ذکر به ئې وکړ او د هغه حمد او ثنا به ئې وویل او د الله جل شانہ نه به ئې دعاء و غوښته بیا به پاڅیده سلام به ئې نه گرځاوه بیا به ودریده نهم رکعت به ئې وکړ بیا به کیناسته د الله جل شانہ ذکر به ئې وکړ او د الله جل شانہ ثناء او حمد به ئې ووايه او د الله جل شانہ نه به ئې دعاء و غوښته بیا به ئې سلام و اړاوه مونږ ته به ئې سلام را و اړاوه د سلام نه روسته به ئې بیا دوه رکعته مونځ په داسې حال کې وکړ چې هغه به ناست ؤ ای بچوپه دا یوولس رکعت دې نو کله چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ډیر عمر والا شو بدن مبارک ئې غوښ شو نو اوه رکعتو تر به ئې کول په دوه ؤ رکعتونو کې به ئې هغه څه کول کوم څه به ئې چې په اول کې کول نو دا نه (۹) رکعتو شو ای بچوپه کله به چې نبی اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونځ کاوه نو دا به ئې خوځه وه چې همیش والي پري وکړي او کله به چې په ده باندي د تهجد د مونځ کولو نه خوب غالب شو او یا به یساري ورپسېښه شوه نو د ورځې به ئې دولس رکعتو مونځ کاوه ماته علم نشته چې د الله جل شانہ نبی به ټول قرآن کریم په یوه شپه کې لوسته او نه به ئې ټوله شپه تر صبا پوري مونځ کاوه او نه به ئې د رمضان نه په غیر پوره میاشت روژه نیوله. د دې حدیث روایت مسلم احمد ، ابو داؤد او نسائي کړي دي .

﴿۵۹﴾ وَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ وَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُؤْزِرُوا بِغَلَاظِ أَوْزِرُوا بِخَفِينِ أَوْ سَبِّحُوا وَلَا تُكْثِرُوا بِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ رَوَاهُ الدَّارِقُطْنِيُّ وَ الْحَاكِمُ

(۱) مسلم کتاب صلوة المسافرین ج ۱ ص ۲۵۶ باب صلوة اللیل و عدد رکعات النبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، مسند احمد ج ۶ ص ۵۶ ، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۹۰ باب لی صلوة اللیل و طرق النهار ج ۱ ص ۲۵۰ باب کیف الترتیب .

والبيهقي وقال الحافظ أسناده علي شرط الشيخين (١).

توجهه : أبي سلمه او عبد الرحمن اعرج د حضرت أبي هريره رضي الله عنه نه روايت كړي دي چې رسول اكرم صلی الله علیه و آله فرمايلي دي چې دري ركعته وتر مه كوي پنځه ركعته وتر كوي او يا اوه ركعته وتر كوي او د ما بنام د مانځه سره ئي مشابه او يو شان كوي مه . د دي حديث روايت الدار قطني ، او الحاكم او بيهقي كړي دي او حافظ ويلي دي چې اسناد ئي د شيخينو په شرط باندې دي .

﴿٥١٢﴾ وَعَنْ عَزَاكِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا تُكْرُوا بِثَلَاثٍ تُشَبِّهُوا بِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ وَلَكِنْ أَوْكُزُوا بِخَمْسٍ أَوْ سَبْعٍ أَوْ يَتَسَبَّحُ أَوْ يَأْخُذُ عَشْرَةً أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ رواه محمد بن نصر المروزي وابن حبان والحاكم وقال العراقي أسناده صحيح (٢).

توجهه : د عراق ابن مالك نه روايت دي چې حضرت ابو هريره رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اكرم صلی الله علیه و آله فرمايلي دي دري ركعته وتر مه كوي چې د ما بنام د مانځه سره ئي مشابه كوي لكن پنځه ركعته وتر كوي يا اوه ركعته وتر كوي او يا نه ركعته وتر كوي او يا يوولس ركعته وتر كوي او يا د دي نه زيات كوي . د دي حديث روايت محمد بن نصر مروزي ابن حبان حاكم كړي دي او عراقي ويلي دي چې اسناد ئي صحيح دي .

﴿٥١٣﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ الْوُكُزُ سَبْعٌ أَوْ خَمْسٌ وَلَا تُحِبُّ ثَلَاثًا يَتَرَاءَ رواه محمد بن نصر والطحاوي وقال العراقي أسناده صحيح (٣).

توجهه : حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنه ويلي دي چې وتر اوه دي او يا پنځه دي او زه دري ناقص نه خو هوم . د دي حديث روايت محمد بن نصر ، او طحاوي كړي دي او عراقي ويلي دي چې اسناد ئي صحيح دي .

﴿٥١٤﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ الْوُكُزُ سَبْعٌ أَوْ خَمْسٌ وَإِنِّي لَا كُرَهُ أَنْ يَكُونَ ثَلَاثًا يَتَرَاءَ رواه محمد بن نصر والطحاوي وقال العراقي أسناده صحيح . قَالَ الْيَمِينِيُّ أَنَّ الْوُكُزَ بِثَلَاثٍ قَدْ ثَبَتَ عَنِ النَّبِيِّ

(١) دار قطني كتاب الوتر ج ٢ - ٢٢ باب تشبهوا الوتر بصلوة المغرب ، مستدرک حاکم کتاب الوتر ج ١ - ٣٠٤ باب الوتر حق ، سنن الکوی للبهقي کتاب الصلوة ج ٣ - ٣١ باب من أوتر بثلاث موهولات ... الخ . المراجعة ، کتاب الصلوة ج ١ - ١٩٠ باب صلوة الوتر .

(٢) إقام الليل كتاب الوتر - ٢١٥ باب الوتر بثلاث عن الصحابة والتابعين ، صحيح ابن حبان كتاب الصلوة ج ٥ - ٤٨ ولم يحدث ٢٢٢٠ ، مستدرک حاکم کتاب الوتر - ٢٠٤ باب الوتر حق .

(٣) إقام الليل كتاب الوتر - ٢١٥ باب الوتر بثلاث عن الصحابة ، طحاوي كتاب الصلوة ج ١ - ١٩٩ باب الوتر .

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَمَاعَةٌ مِنَ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَتْ فِي هَذِهِ الْأَحَادِيثِ مَحْمُولٌ عَلَى أَنْ يُصَلِّيَ بِمَنْزِلِهِ
بِلَا رُكْعَاتٍ وَلَمْ يَقْعُدْ مِنْهُ كَثُورٌ أَمَّا رُكْعَتَانِ وَإِمَّا أَرْبَعُ رُكْعَاتٍ أَوْ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ. (۱)

ترجمه : حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې و تر اوه او يا پنځه رکعتہ دي او زه دري ناقص رکعتونه نه خو هوم. د دي حديث روايت محمد بن نصر او طحاوي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي . نيموي رَضِيَ اللَّهُ ويلي دي چې دري رکعتہ و تر د نبي اکرم صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او د اصحابو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ د يوې ډلې نه ثابت دي او په دغه احاديثو کې نهي په دي باندي محموله ده چې صرف دري رکعتہ و تر وکړي او د دينه وړاندي دوه ، څلور او يا د دينه زيات نفل مونځ ونه کړي .

دوتر متعلق دوه مختلف فيہ مسئلې

د حديث نمبر ۵۸۷ نه واخله تر حديث نمبر ۶۲۶ پورې په څلورو ابوابو کې دوتر متعلق دوه مختلف فيہ مسئلې بيان کړې شوي دي :

۱... دوتر څو رکعتہ دي ؟ ۲... و تر يو سلام سره دي يا د دوو سلامونو سره ؟

د فقهاؤ اقوال :

- (۱) امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد دراجع قول مطابق کم از کم دري رکعتہ دوو سلامونه سره .
- (۲) دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد و تر ديو نه واخله تر يو ولس (۱۱) رکعتہ پوري (وفي روايت يو نه واخله تر اووه (۷) پورې) صحيح دي ، البته ددې دلوستلو دوه طريقي دي :
- ۱- موصولاً يعنې يو تشهد سره دري رکعتہ اولولي . ۲- مفصولاً يعنې دوه رکعتہ جدا او يو رکعت جدا اولولي .

(۳) دامام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد دري رکعتہ يو سلام سره (وهو روايت عن الامام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) .

دلائل : مصنف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "باب الوتر بخمس او أكثر" لاندې د دري رکعتو نه زيات دقاتلين و تر دليل جوړيدو والا روايات ذکر کړي دي ، اهم دلائلو خلاصه مع جواب و تاويل په لاندې ډول دي .
۱... حديث دابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (نمبر ۵۸۸) "لَمْ أَوْكِرْ بِخَمْسٍ وَلَمْ يَجْلِسْ بَيْنَهُنَّ" .

۲... دعائشہ رضي الله عنها حديث : "وَيُصَلِّيُ تِسْعَ رُكْعَاتٍ لَا يَجْلِسُ فِيهَا إِلَّا فِي الثَّامِنَةِ فَيُذَكِّرُ اللَّهَ وَيُحْمَدُهُ وَيَذْعُرُهُ ثُمَّ يَمْحُضُ وَلَا يَسْلِمُ ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّيُ الثَّاسِعَةَ ثُمَّ يَقْعُدُ فَيُذَكِّرُ اللَّهَ وَيُحْمَدُهُ وَيَذْعُرُهُ"

لَمْ يَسْلَمْ تَسْلِيمًا يَسْمَعُ لَمْ يَصِلْ رَكَعَتَيْنِ“.

۳... دابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حديث : “ لَا تُكْوِتُوا بِثَلَاثٍ تُكْتَبُهَا بِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ وَلَكِنْ أُكْوِتُوا بِخَمْسٍ أَوْ بِسَبْعٍ أَوْ بِتِسْعٍ أَوْ بِأَحَدِي عَشْرَةٍ أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ ” صراحة پنځه ، اوه ، نهه ، یوولس او ددېنه زیات دوترو حکم دی .

د احنافو د طرف نه جوابات :

الزامي جواب او تطبیق : په روایاتو کې “ ایتار برکعه ” نه واخله “ ایتار بثلاث عشرة ” بلکې “ ایتار بسبع ” یعنې تر اوولس رکعتو پوري وتر وارد دي لهذا په کومو روایتونو کې چې دیوولسو نه زیات “ ایتار ” وتر لوستلو ذکر دې هلته ائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ دې تاویل کولو باندې مجبور دي چې دلته د ایتار نه مراد صلاة اللیل دې کوم کې چې درې رکعتو وتر دي او اته رکعتو دتهجد دي ، او کله ددېنه مخکې دوه رکعتو خفیف او دوه رکعتو نفل پس دوترو نه او دوه رکعتو سنت فجر شامل دي . مونږ دا وایو چې کومه توجیه چې ائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ په دیارلس ، اوولي رکعتونو والا احادیثو کې کړي ده همغه توجیه مونږ پنځه ، اوه ، نهه او یوولس رکعتونو والا حدیثو کې کړو یعنې اته رکعتو تهجد سره درې رکعتو وتر نو پوره یوولس رکعتونه شو ، چا پوره دې لره نقل کړي ، بعضي صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ د شروع دوه رکعتو خفیفین لره او دوتر نه پس نفل لره ساقط کړي نو “ ثلاث عشرة رکعة ” شواو بعضي صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ د شروع دوه رکعتو خفیفین لره او دوتر نه پس نفل لره ساقطولو سره سره دفجر سنتو لره هم خارج کړي نو هغوي “ احدى عشرة رکعة ” ويلي . بیا په اخیر عمر کې چې کله حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جسم مبارک دروند شونو بیا حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله کله دتهجد دوخت شپږ رکعتو کول نو دوترو درې رکعه چې ملاو شي نو پوره نهه رکعتو شو بعضي حضراتو دهغه زمانې عمل لره روایت کړې دی او ويلي یې دي چې “ اوتر بسبع ” بیا بعضي وخت حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نوره کمي هم کړي او دتهجد یې صرف څلور رکعتو کړي ، دهغې زمانې عمل “ اوتر بسبع ” الفاظو سره بیان کړې شو .

غرض دا چې په روایاتو کې “ اوتر ” یعنې ایتار صرف صلاة الوتر لپاره هم ویلې شوې دي او پوره صلاة اللیل لپاره هم دکوم په آخر کې چې دطاق عدد والا مونږ یعنې وتر باندې مشتمل وي .

د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حدیث وضاحت : دبخاري شریف روایت “ ثم اوتر بخمس

ولم یجلس ینهن "مجلس دی په دې کې دا وضاحت نشته چې پنځه رکعت دوترو وو یا درې دوتر دوه دنفل ورسره ملاو دي پنځه رکعت مراد دي خو بیا هم دغه روایت دابن عباس رضی الله عنه واقعہ مذکور سره په مسلم شریف کې پدې الفاظو سره وارد شوې دی: "ثم أوتر بثلاث" همدارنگه آثار السنن حدیث نمبر ۶۰۹ کې په سند دسعید بن جبیر رضی الله عنه عن ابن عباس درې رکعت و تر منقول دي لهذا دي مجلس روایت لره مفصل روایت باندې حمل کول اولی دي.

او "ولم یجلس ینهن" نه دجلسه طویلہ نفی مقصود ده کومه چې دعاء او ذکر لپاره وي نفس قعدہ نفی نشته، چنانچې معمول هم دغه دې چې دعاء دوترو نه پس کیږي بلکې دنفلو نه پس کیږي دعائشي رضي الله عنها توجیه: "فَيَصِلُ النَّاسَةُ ثُمَّ يَقْعُدُ فَيَذْكُرُ اللَّهَ وَيَحْمَدُهُ وَيَذْكُرُهُ ثُمَّ يَسْلِمُ تَسْلِيمًا يَسْعَىٰ ثُمَّ يَصِلُ رَكَعَتَيْنِ" ددې حدیث توجیه دا بیان کړې شوې ده په اصل کې په دې یوولس رکعتو کې شپږ دتهجد، درې دوتر، او دوه رکعت به دوترو نه پس دنفل وو، او "لا یجلس فیہا الا فی الثامنة" مطلق دجلسي نفی مقصود نه ده بلکې دداسي جلسي نفی ده دکوم نه پس چې سلام نه وي او مطلب دادې چې داته (۸) رکعتو نه مخکې به دوي په هره جلسه باندې سلام اړولو لیکن په اتم رکعت باندې به یې جلسه کوله نو دسلام نه بغیر په نهم رکعت او دریدو کوم چې دوتر دریم رکعت شو او بیا چې به دوترو نه فارغ شو نو دوه رکعت دنفل به یې نور کول، په دې صورت کې دحضور صلی الله علیه وسلم دصلاة اللیل نفی هم لازم راځي ځکه چې ټول رکعتو نه دنفل شو.

حدیث دابن عباس او حدیث دعائشه رضی الله عنه ددې توجیه نه بغیر هیڅ چاره نشته، ځکه چې ددواړو حضراتو نه داسي روایتونه په کثرت سره راغلي دي کوم کې چر صراحة یو سلام سره درې رکعت و تر ذکر دې او هیڅ تاویل هم نشي کیدای. والله أعلم بالصواب

دابوهریره د حدیث توجیه:

په بعضي احادیثو کې دما بنام مونځ لره "وتر النهار" او وتر مونځ لره "وتر اللیل" ویلې شوي دي، کسافي حدیث أبي العالیة "فهذا وتر اللیل وهذا وتر النهار" (آثار السنن: ۶۲۱)

لهذا دابوهریره رضی الله عنه حدیث "صَلَّى الْمَسْجِدَ لَا تُؤَيِّرُوا بِحَلَاكِ كَفَّيْهَا بِصَلَاةِ الصَّغِيرِ" مقصد دادې چې "وتر اللیل" کې دما بنام مونځ په شان صرف په درې رکعتو اکتفی مه کوئ بلکې ددې نه مخکې تهجد هم کوئ دا تاویل ضروري دی ورنه ددریو رکعتو و تر و الا صحیح او دصریح احادیثو

مخالفت به لازم راشي .

﴿ بَابُ الْوُثْرِ بِرَكْعَةٍ ﴾ د يور كعت وترو باب

﴿٥٩٥﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ فَقَالَ صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثَلِي مَثَلِي فَإِذَا خَشِيَ أَحَدُكُمْ الصُّبْحَ صَلَّى رَكْعَةً وَاحِدَةً ثَوْرًا لَهُ مَا قَدْ صَلَّى رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ ^(١)
ترجمه : حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نه روايت دي چې يو سري د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د تهجدو په باره کې پوښتنه وکړه نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې د شپې مونځ دوه دوه رکعتي دي کله چې يو ستاسي د سهر د ختو نه وويرېږي نو يو رکعت دي وکړي د دي دپاره چې شوي مونځ پري وټرکړي .

﴿٥٩٦﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَصَلِّي بِاللَّيْلِ إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً يُوْرُ مِنْهَا بِوَاحِدَةٍ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا اسْتَطَجَعَ عَلَى هِقِّهِ الْإِيْمَنُ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْمَوْزُنُ فَيَصَلِّي رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ ^(٢)

ترجمه : حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روايت دي چې بي شکه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د شپې يوولس رکعتي مونځ کړي و د دي دپاره چې د شوي مونځ ځيني په يو سره وټرکړي کله چې د دي نه فارغ شو په هي اړخ باندې ئي ده ده ووهله تر دي پوري چې مؤذن ورته راغي نو دوه رکعتي خفيف مونځ ئي وکړ . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿٥٩٧﴾ وَعَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْكَّرَ بِرَكْعَةٍ رَوَاهُ الدَّارِقُطِيُّ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ ^(٣)

(١) بخاري ابواب الوتر ج ١ ص ١٣٥ باب ماجاء في الوتر ، مسلم كتاب صلوة المسافرين ج ١ ص ٢٥٧ باب صلوة الليل وعدد ركعات النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، ترمذي ابواب الصلوة ج ١ ص ٩٨ باب ماجاء ان صلوة الليل مثنى مثنى ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ ص ١٨٧ باب صلوة الليل مثنى مثنى ، نسائي كتاب قيام الليل ... الخ ج ١ ص ٢٤٦ باب كيف صلوة الليل ، ابن ماجه ابواب الجامعة الصلوة ... الخ ص ٩٤ باب ماجاء في صلوة الليل ركعتين ... الخ ، مسند احمد ج ٢ ص ١٠٢ .

(٢) مسلم كتاب صلوة المسافرين ج ١ ص ٢٥٣ باب صلوة الليل وعدد ركعات النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ واخرجه البخاري في ج ١ ص ٨٧ ، ج ١ ص ١٣٥ ، ج ١ ص ١٥١ ، ج ١ ص ١٥٥ ، ج ١ ص ١٥٦ ، ج ٢ ص ٩٣٣ ولكن لم اجد فيه " يوتر منها بواحدة " .

(٣) دارقطني كتاب الوتر ج ٢ ص ٢٣ باب ما يقرأ في ركعات الوتر والفنون .

ترجمه : قاسم بن محمد د حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت کړي دي چې نبي اکرم صلی الله علیه و سلم د یو رکعت سره و تر اداء کړي دي . د دي حديث روايت الدارقطني کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿٥١٨﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم يَفْصِلُ بَيْنَ الْوُثْرِ وَالشَّفْعِ

بِتَسْلِيمَةٍ وَيُسَبِّحُهَا رَوَاهُ أَحْمَدُ بِإِسْنَادٍ قَوِيٍّ .^(۱)

ترجمه : حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د وترو او د دوه و رکعتونو تر منځ په سلام سره فاصله کړي وه او مونږ ته ئي سلام را اوراوه . د دي حديث احمد په قوي اسناد سره کړي دي .

﴿٥١٩﴾ وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم الْوُثْرُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى

كُلِّ مُسْلِمٍ فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُوَيَّرَ بِعَمْسٍ فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُوَيَّرَ بِثَلَاثٍ فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُوَيَّرَ

بِوَاحِدَةٍ فَلْيَفْعَلْ رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ وَآخَرُونَ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ وَالصَّوَابُ وَقَفَهُ .^(۲)

ترجمه : حضرت ابو ايوب انصاري رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و سلم فرمايلي دي چې وتر په هر مسلمان باندې حق دي (ضروري دي) واجب دي نو څوک چې خوځوي چې پنځه رکعت و تر وکړي نو ودي ئي کړي او څوک چې خوځوي چې درې رکعت و تر وکړي نو هغه دي وکړي او څوک چې خوځوي چې يو رکعت و تر وکړي نو هغه دي وکړي . د دي حديث روايت څلور محدثينو او نورو کړي دي خو ولي ترمذي نه دي کړي او برابره خبره داده چې دا حديث موقوف دي .

﴿٥٢٠﴾ وَعَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّهُ كَانَ يَفْصِلُ بَيْنَ شَفْعِهِ وَوُثْرِهِ

بِتَسْلِيمَةٍ وَأَخْبَرَ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و سلم كَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَفِي إِسْنَادِهِ

مَقَال .^(۳)

ترجمه : د سالم بن عبد الله بن عمر نه روايت دي چې ابن عمر رضي الله عنه د خپلو دوه و رکعتونو او

وترو په منځ کې په سلام سره جداي وکړه او ابن عمر رضي الله عنه خبر ورکړي چې بي شکه نبي اکرم صلی الله علیه و سلم به دغه فعل کاوه . د دي حديث روايت طحاوي کړي او په اسناد کې ئي خبري دي .

(۱) مسند احمد ج ۲ — ۷۶ .

(۲) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۰۱ باب کم الوتر ، نسائي کتاب ليل اللیل ... الخ ج ۱ — ۲۴۹ باب کیف الوتر ثلاث ، ابن ماجه

ابواب ائمة الصلوة — ۸۵ باب ماجاء فی الوتر ثلاث ... الخ ، مستدرک حاکم کتاب الوتر ج ۱ — ۳۰۳ باب الوتر حق .

(۳) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۹۲ باب الوتر .

﴿۶۰۱﴾ وَعَنْ كَالِيعِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَسْلُمُ بَيْنَ الرُّكْعَةِ وَالرُّكْعَتَيْنِ فِي الْوُضْئِ حَتَّى يَأْمُرَ بِبَغْضِ حَاجَّتِهِ رَوَاهُ الْبَغَارِيُّ (۱)

ترجمه: د نافع نه روایت دي چې عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د وتروپه یو او دوه و رکعتونو کې سلام گرځاوه تر دې چې امر به یې کاوه د خپل ځیني حاجت په باره کې. د دې حدیث روایت بخاري کړي.

﴿۶۰۲﴾ وَعَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُزَنِيِّ قَالَ قَالَ صَلَّى ابْنُ عَمَرَ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ يَا عَلَامُ ارْحَلْ لَنَا ثُمَّ قَامَ وَأَوْتَرَ بِرُكْعَةٍ رَوَاهُ سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَقَالَ الْحَافِظُ فِي الْمَتَحِ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ (۲)

ترجمه: بکر بن عبدالله المزني ويلي دي چې ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دوه رکعت ادا کړه بيا ئې وويل چې اي هلکه څما په سورلي کجاوه کيده بيا پاڅيده او په يو رکعت ئې وتر کړه. د دې حدیث روایت سعيد بن منصور کړي دي او حافظ په فتح کې ويلي دي په صحيح سند سره.

﴿۶۰۳﴾ وَعَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ أَوْتَرَ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعْدَ الْعِشَاءِ بِرُكْعَةٍ وَعِنْدَهُ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَآلَى ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ دَعُهُ فَإِنَّهُ قَدْ صَحِبَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ الْبَغَارِيُّ (۳)

ترجمه: ابن ابی ملیکه ويلي دي چې معاويه د ماسختن نه روسته يو رکعت وتر وکړه او دده سره د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مولى موجود ؤ ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته ورغې او خبر ئې کړ چې ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل دا پرېده په تحقيق دده د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره صحبت شوي دي. د دې حدیث روایت بخاري کړي دي.

﴿۶۰۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ التَّمِيمِيِّ قَالَ قُلْتُ لَا يَغْلِبُنِي اللَّيْلَةُ عَلَى الْمَقَامِ أَحَدٌ فَقُمْتُ أَصَلَّيْتُ فَوَجَدْتُ جَسْرَ رَجُلٍ مِنْ خَلْفِ ظَهْرِي فَإِذَا عُمَرَانُ بْنُ عَفَّانَ فَتَكَلَّمْتُ لَهُ فَتَقَدَّمَ فَاسْتَلَفَ الْقُرْآنَ حَتَّى خَتَمَ ثُمَّ رَكَعَ وَسَجَدَ فَقُلْتُ أَوْ هُمُ الشَّيْخُ فَلَمَّا قُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّمَا صَلَّيْتُ رُكْعَةً وَاحِدَةً فَقَالَ أَجَلٌ هِيَ وَلَمْ يَرَوْاهُ الطَّحَاوِيُّ وَالِدَارِقُطِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۴)

(۱) بخاري ابواب الوتر ج ۱ — ۱۳۵ باب ما جاء في الوتر .

(۲) فتح الباري ابواب الوتر ج ۳ — ۱۴۴ نقلًا عن سعد بن منصور ، طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۹۲ باب الوتر .

(۳) بخاري كتاب الخلف ج ۱ — ۵۳۱ باب ذكر معاوية رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ .

(۴) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ — ۲۰۲ باب الوتر ، دار لفظي كتاب الوتر ج ۲ — ۳۴ باب ما بلغنا في ركعات الوتر... الخ .

ترجمه : د عبدالرحمن التيمي ويلي دي چې ما په خپل زړه کې ويلي و چې زمانه به نن شپه تهجد و ته څوک هم مخکې پانه خيږي نو زه پاڅېدم مونځ مي کاوه چې د خپلي شانه روسته مي ډير سړي کشاري واورېده نو هغه حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه و نو زه د هغه د وجهي نه يو طرف ته شوم نو هغه وړاندي شو نو قرآن شريف ئي شروع کړ تر دې پوري چې ختم ئي کړ بيا ئي رکوع او سجده وکړه نو ما وويل چې بوډا وهم کړي نو کله چې هغه مونځ وکړ ما وويل اي امير المؤمنين تا يو رکعت مونځ وکړ نو هغه وويل چې هو دا څما وتردي . د دې حديث روايت طحاوي الدار قطني کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿٦٥﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَمَةَ قَالَ أَمَّا سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنه فِي صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ فَلَمَّا انْصَرَفَ تَنَتَّنِي فِي تَاجِيةِ الْمَسْجِدِ فَصَلُّ رُكْعَةً فَالْتَبَعْتُهُ فَأَخَذْتُ بِيَدِهِ فَقُلْتُ يَا أَبَا إِسْحَاقَ مَا هَذِهِ الرُّكْعَةُ فَقَالَ وَتَرَأَاكُمْ عَلَيْهِ قَالَ عَمْرُوٌ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِمُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ فَقَالَ كَانَ يَوْتِرُ بِرُكْعَةٍ يَعْنِي سَعْدًا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ ^(١).

ترجمه : عبدالله بن سلمه ويلي دي چې مونږ ته سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه د ماسختن په مانځه کې امامت وکړ نو کله ئي چې سلام واراوه نو د مسجد يو کونج ته شونو يو رکعت مونځ ئي وکړ نو زه هم د ده پسي شوم مائي لاس ونيو ورته ومي ويل چې اي ابا اسحق دا رکعت څه شي دي نو هغه وويل چې وتردي زه په دې باندي اوډه کيږم عمر وويلي دي چې ما مصعب بن سعد ته دا خبره وکړه نو هغه وويل هغه به يو رکعت وتر کاوه يعني سعد . د دې حديث روايت طحاوي کړي او اسناد ئي حسن دي .

﴿٦٦﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ثَعْلَبَةَ بْنِ صَغِيرٍ رضي الله عنه وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ مَسَحَ وَجْهَهُ وَمَا الْفَتْحُ إِلَهُ رَأَى سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنه وَكَانَ سَعْدًا قَدْ شَهِدَ بَدْءًا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْتِرُ بِوَاحِدَةٍ بَعْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ لَا يَزِيدُ عَلَيْهَا حَتَّى يَقُومَ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الْمَعْرِفَةِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(٢).

(١) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٠٣ باب الوتر .

(٢) معرفة السنن والآثار كتاب الصلوة ج ٤ ص ٥٩ رقم الحديث ٥٢٥٩ ، بخاري كتاب الدعوات ج ٢ ص ٩٤٠ باب الدعاء للصحابة بالركعة .

قَالَ الزَّيْمِيُّ وَفِي الْبَابِ آثَارُ أُخْرَى جَلَّهَا لَا تَخْلُو عَنْ مَقَالٍ وَالْأَمْرُ وَاسِعٌ لَكِنَّ الْأَفْضَلَ أَنْ يَصَلِّيَ تَطَوُّعًا ثُمَّ يَصَلِّيَ الْوُكُوفَ بِثَلَاثِ رَكَعَاتٍ مَوْصُولَةً.

ترجمه : د حضرت عبداللہ بن ثعلبہ بن صغير رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم د مکی د فتحی په موقع د ده مخ په خپل مبارک لاس باندې مسح کړي و هغه سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ په داسې حال کې لیدلي و چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره بدرته حاضر شوي و چې هغه به د ماسختن د مانځه نه روسته یو رکعت وتر کول او په دې یو رکعت باندې به ټي زیات والي نه کاوه تهجدو ته تر د نیمې شپې د پاڅیدو پوري . د دې حدیث روایت بیهقي کړي دي په المعرفه کې او اسناد ئي صحیح دي .

نیموي رحمۃ اللہ ویلي دي چې په باب کې نور اثار هم شته چې زیاتر ئي د تنقید نه خالي نه دي د وټرو دادا، کولو کار پر اړخه دي خو ولي افضله دا ده چې نفل مونځ وکړي بیا په وصل سره دري رکعتو وتر په یو سلام سره ادا کړي .

په یو رکعت وتر باندې دشافعیه او حنابلو دلائل :

دباب ټول حدیثونه په ظاهر کې ددې حضراتو دلیونه دي ، ددلائلو خلاصه په لاندې ډول ده :

- ۱... حدیث دعاشي رضي الله عنها "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْتَرَ بِرُكْعَةٍ".
- ۲... حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ به دوترو په دوو رکعتونو باندې سلام اړولو بیا یو رکعت به یې ځانله کولو او فرما تل به یې : چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم به هم داسې کول .
- ۳... حدیث دابن ابی ملیکه رحمۃ اللہ چې حضرت معاویه به یو رکعت وتر ادا کول .
- ۴... حضرت سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ به هم دیو رکعت په وتر ادا کولو باندې اکتفا کوله .
- ۵... حضرت عثمان رضی اللہ عنہ نه مروی په یو واقعه کې هغه فقط یو رکعت وتر کړې وو .

دحنافو رحمۃ اللہ دطرف نه جوابات :

- ۱... دعاشي رضي الله عنها وغيره کې "ايتار يو رکعة" محتمل او غير واضح کلمات دي، حضور صلی اللہ علیہ وسلم نه مروی يو سلام سره دري رکعت والا دصريح روايتونو په رڼا کې ددې جملې مطلب دادې چې دتهجد دشفعي سره دې يو رکعت اضافہ کړې شي او دې لره دي دري رکعتو وتر او گرزولي شي نه دا چې صرف يو رکعت دې او کړې شي که دا مطلب وانه خيستلې شي نو "ايتار يو رکعة" به دهنه روايتونو هم مخالف وي کوم کې چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم د "پتيراء" يعنې صرف دیو رکعت والا مونځ نه منع فرمايلي ده .

۲... د حضرت ابن عمر رضي الله عنه په روايت كې دوه خبرې دي : (۱) دده خپل عمل چې دوه ركعت به يې ځانله او يو ركعت به يې ځانله ادا كولو . (۲) ددې عمل نسبت يې حضور صلی الله علیه و سلم طرفته او كړ . ددې څو جوابونه وركړل شوي دي :

۱- ممكنه ده "يفصل بين شفعه ووتره بتسليمه" كې د تسليمه نه تشهد والاسلام يعنې "السلام

عليك أيها النبي... الخ مراد وي او دا هم چې دمونځ نه دوتلو لپاره يې سلام ويلي وي .

۲- علامه محمد انور شاه كشميري رحمته الله فرمايي چې ددې عمل حضور صلی الله علیه و سلم طرفته په ټولو خبرو كې ضروري نه دې بلكې عين ممكن دې چې نسبت صرف په دريو ركعتو وركيدو كې وي .

۳- ابن عمر رضي الله عنه تشهد اول كې "السلام عليك أيها النبي... الخ" لره فسخ صلاة گڼلو ، لهذا

كيداې شي چې هغوي چې كله حضور صلی الله علیه و سلم لره په تشهد اول كې "السلام عليك" په ويلو اوليدو نو هغه دا او گڼل چې حضور صلی الله علیه و سلم په دوو ركعتونو باندې نيت ختم كړو او بل ركعت يې مستقل نيت سره ادا كړو ، نو ددې نسبت بنياد حضرت ابن عمر رضي الله عنه خپل اجتهاد وو نه دا چې في الحقيقت قطع دصلوة شوي وه .

الغرض حديث دابن عمر رضي الله عنه كې مذكوره احتمالات موجوديدو كې ددېنه ايتار بر كعة باندې استدلال صحيح نه دی .

۳... د حضرت معاويه رضي الله عنه عمل : دروايت سياق او سباق دا ښايي چې دا حضور

صلی الله علیه و سلم اجتهاد وو نه حديث مرفوع ، چنانچې ابن عباس رضي الله عنه ته چې كله ددوي ددې عمل خبر وركړې شو نو هغه دتصديق په ځاي دا اويل چې هغه دحضور صلی الله علیه و سلم دصحابو نه دې ممكنه ده چې دخپل قفاهت نه يې داسي كړي وي ، دبخاري شريف ديو بل روايت په الفاظو كې ددې

صراحت هم دې : دعه . قاله فقيه همدارنگه الفاظ "أو تر بعد العشاء بر كعة" نه دا هم ممكنه ده چې حضرت معاويه رضي الله عنه يو ركعت يې ورسره ملاو كړې وي او فقط دري ركعت يې ادا كړي وي نور نوافل يې نه وي ادا كړي نو ابن عباس هم دده عظيم سعادت يعنې حصول صحبت رسول الله صلی الله علیه و سلم په ذكر باندې اکتفی او كړه .

۴... د حضرت سعد رضي الله عنه عمل : "ايتار بواحدة" په مسئله باندې نورو صحابو ددوي

موافقت اونكړ بلكې دطحاوي شريف دروايت مطابق ابن مسعود رضي الله عنه په ده باندې تنقيد كړې وو همدارنگې دا هم ممكنه ده چې ايتار بواحدة نه مراد دلته هم دوو ركعتونو سره دې يو ركعت ملاويدل او دري ركعتو وركولو سلفي وي ، علامه نيموي همدې معني لره اختيار كړي ده .

۵... د حضرت عثمان رضي الله عنه مذکور ه واقعہ هم دا احتمال نه خالي نه ده ، ځکه چې عين ممکنه ده چې د حضرت ابن عمر رضي الله عنه په شان هغه هم ددو رکعتو نه پس د سلام او لو قائله وي دريم رکعت يي خائله ادا کړي وي . بهر حال په دې باب کې شافعيه او حنابلہ سره هيڅ صريح حديث موجود نشته دې .

﴿بَابُ الْوُثْرِ بِثَلَاثِ رَكَعَاتٍ﴾

په دريؤر كعتونو سره دو ترو باب

﴿۶۰۷﴾ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ رضي الله عنها كَيْفَ كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَتْ مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلَا فِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً يَصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْأَلُ عَنْ حُسَيْنٍ وَطُولَيْنِ ثُمَّ يَصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْأَلُ عَنْ حُسَيْنٍ وَطُولَيْنِ ثُمَّ يَصَلِّي ثَلَاثًا قَالَتْ عَائِشَةُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَكْتُمُ قَبْلَ أَنْ تُؤَيِّرَ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ إِنَّ هَيْتِي تَنَامَانٍ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي رواه البخاري (۱) .

ترجمه : د ابي سلمه ابن عبد الرحمن نه روايت دي چې هغه د حضرت عائشي رضي الله عنها نه پوښتنه وکړه چې د رمضان په مياشت کې د رسول الله صلی الله علیه و آله مونځ څنگه و نو هغي وويل چې نه زياته و رسول الله صلی الله علیه و آله په رمضان کې او نه په غير د رمضان کې په يوولسو رکعتونو باندې رسول الله صلی الله علیه و آله څلور رکعتو مونځ ادا کړ نو د هغي د ښه والي او اوږدوالي پوښتنه مه کوه بيا ئي څلور رکعتو مونځ ادا کړ نو د هغي د ښه والي او اوږدوالي پوښتنه مه کوه بيا ئي دري رکعتو مونځ ادا کړ حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي چې ما رسول الله صلی الله علیه و آله ته وويل چې اي د الله جل شانہ رسوله آيا ته د وترو نه مخکې وده کيږي نو رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل چې اي عائشي زما سترگي ودي کيږي او زړه مي نه وده کيږي . د دې حديث روايت بخاري کړي دي .

﴿۶۰۸﴾ وَ عَنْ عَلِي بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَنَّهُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَاسْتَقِظَ فَنَسَوَكَ وَكُفُّهُ وَهُوَ يَقُولُ - إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاجْتِلَاءِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ فَقَرَأَ هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ حَتَّى حَكَمَ السُّورَةَ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ فَكَلَّمَ فِيهِمَا الْقِيَامَ وَالرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ ثُمَّ انْصَرَفَ فَنَامَ حَتَّى لَفَخَ ثُمَّ فَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ سِتَّ رَكَعَاتٍ كُلُّ ذَلِكَ يَسْتَاكُ وَيَكُفُّهُ وَ

يَقْرَأُ هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ ثُمَّ أَوْكَرَ بِحَلَاكِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱)

ترجمه : علي ابن عبد الله بن عباس د حضرت عبد الله عباس رضي الله عنه نه روايت كړي دي چې هغه رسول الله صلی الله علیه و آله سره ووده شوي و نو رايبزار شو نو مسواك ئي استعمال كړ او اودس ئي وكر او د دي ايتونو تلاوت ئي كاوه :

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاجْتِلَاءِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ يعنې په تحقيق په پيدائش د اسمانونو او د ځمكې كې او په اختلاف د شپې او د ورځې كې خامخا نښې نښانې دي دپاره د صاحبانو د خالصو عقولونو دا ايتونه ئي ولوستل تر دي پوره چې سورت ئي ختم كړ يا پاڅيده نو دوه ركعتونه مونځ ئي وكړ نو اوږده ئي كړل په دغه دواړو كې قيام . ركوع او سجده بيا ئي سلام واپاړ نو اوده شو تر دي پوري چې خوار ئي وكړ بيا ئي دري ځله دا كار وكړ او شپږ ركعتونه ئي ادا كړل په دي هريو ځل به ئي مسواك وانه او دس به ئي كاوه او دغه آياتونه به ئي تلاوت كول بيا ئي دري ركعتونه وتروكړل . د دي حديث روايت مسلم كړي دي .

﴿ ۶۰۹ ﴾ وَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَانَ يُوَيِّزُ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ رَوَاهُ الْخَمِيسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ وَ اسْنَادُهُ حَسَنٌ .
ترجمه : سعيد بن جبیر د حضرت ابن عباس رضي الله عنه روايت كړي چې رسول اكرم صلی الله علیه و آله به په سبح اسم ربك الاعلى او قل يا ايها الكافرون او په قل هو الله احد سره وتر ادا فرمايل . د دي حديث روايت د ابوداؤد نه په غير پنځو محدثينو كړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿ ۶۱۰ ﴾ وَ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رضي الله عنه قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يُوَيِّزُ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ رَوَاهُ الْخَمِيسَةُ إِلَّا الْعَرْمَدِيَّ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ .^(۲)

ترجمه : حضرت ابې ابن كعب رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله به په سبح اسم ربك

(۱) مسلم كتاب صلوٰة للمسلمين ولفرصها ج ۱ - ۲۴۱ باب صلوٰة النبي صلی الله علیه و آله ودعائه بالليل .

(۲) نسائي كتاب قيام الليل ۱۰۰۰ ج ۱ - ۲۴۹ باب كيف الورق بطلات ، فمطى ابواب الورق ج ۱ - ۱۰۶ باب ماجاء ما يقرأ في الورق

ابن ماجة ابواب الصلاة ج ۱ - ۸۳ باب ماجاء فيما يقرأ في الورق ، مسند احمد ج ۱ - ۳۰۵ .

(۳) نسائي كتاب قيام الليل ج ۱ - ۲۴۸ باب كيف الورق بطلات ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ - ۲۱۰ باب ما يقرأ في الورق ، ابن ماجة

ابواب الصلاة ج ۱ - ۸۳ باب ماجاء فيما يقرأ في الورق ، مسند احمد ج ۵ - ۱۲۳ .

الاعلىٰ، قل يا ايها الكافرون او قل هو الله احد سره وتر اداء فرمايل. د دي حديث روايت د ترمذي نه په غير پنځو محدثينو كړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٦١١﴾ و عنه قال كان رسول الله ﷺ يقرأ في الوتر يسبح اسم ربك الاصل وفي الركعة الثانية بقل يا ايها الكافرون وفي الثالثة بقل هو الله احد ولا يسلم الا في آخرهن ويقول يعني بعد التسليم سبحان الملك القدوس ثلثاً رواه النسائي واسناده حسن.^(۱)

ترجمه: او حضرت ابي بن كعب رضی اللہ عنہ ويلي دي چې رسول الله ﷺ په وترو كې سبح اسم ربك الاعلىٰ او په دويم ركعت كې قل يا ايها الكافرون او په دريم ركعت كې قل هو الله احد لوسته او سلام به ئي نه مگر خاوه مگر د دي په اخر ركعت كې او د سلام نه پس به ئي دري ځلي دا دعاء فرمايله سبحان الملك القدوس. د دي حديث روايت نسائي كړي او اسناد ئي حسن دي.

﴿٦١٢﴾ و عن عبد الرحمن بن ابيزى انه صلى مع النبي ﷺ الوتر فقرأ في الأولى يسبح اسم ربك الاصل وفي الثانية قل يا ايها الكافرون وفي الثالثة قل هو الله احد قلنا فرغ قال سبحان الملك القدوس ثلثاً يند صوته بالثالثة رواه الطحاوي واحمد وعبد بن حميد والنسائي واسناده صحيح.^(۲)

ترجمه: د حضرت عبد الرحمن بن ابزي نه روايت دي چې ده د رسول اكرم ﷺ سره وتر مونځ كاوه نو په اول ركعت كې ئي سبح اسم ربك الاعلىٰ او په دويم ركعت كې ئي قل يا ايها الكافرون او په دريم ركعت كې به ئي قل هو الله احد لوسته نو كله به چې د مانځه نه فارغ شو نو دري ځله به ئي دا دعاء لوستله: سبحان الملك القدوس او په دريم ځل به ئي پري خپل مبارك اواز او چتاوه. د دي حديث^۳ روايت طحاوي، احمد، عبد بن حميد او نسائي كړي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٦١٣﴾ و عن زبارة بن اوفى عن سعد بن هشام ان عائشة رضي الله عنها حدثته ان رسول الله ﷺ كان لا يسلم في ركعتي الوتر رواه النسائي وآخرون واسناده صحيح.^(۴)

ترجمه: زبارة ابن اوفى د سعد بن هشام نه روايت كړي دي چې حضرت عائشة رضي الله عنها هغه ته

(۱) نسائي كتاب قيام الليل... ج ۱ ص ۲۵۱ باب القراءة في الوتر.

(۲) نسائي كتاب قيام الليل... ج ۱ ص ۲۵۱ باب القراءة في الوتر، طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۰۱ باب الوتر واللفظ له، مستدرک ج ۲ ص ۲۰۶ وقد سلفه نسائي في عمل اليوم والليلة بروايت مصححة لغيره مع ترجمه لوي ليل ولفظ ص ۲۲۲ بزم ۷۲۲ الى ۷۲۴.

(۳) نسائي كتاب قيام الليل ج ۱ ص ۲۴۸ باب كيف الوتر بثلاث.

ترجمه: عبد العزيز بن جريج ويلي دي چې ما د حضرت عائشي رضي الله عنها ام المؤمنين نه پوښتنه کړې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په څه شي باندې وتر کړي دي هغې وويل چې په اول رکعت کې ئې په سبح اسم ربك الاعلى او په دويم رکعت کې ئې قل يا ايها الکافرون او په دريم رکعت کې ئې قل هو الله احد او معوذتين يعني سورت فلق او سورت ناس تلاوت کول. د دي حديث روايت احمد او نسائي نه په غير مخلورو محدثينو کړي دي او اسناد ئې حسن دي.

﴿٢١٤﴾ وَعَنْ عُمَرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يوترُ بِثَلَاثٍ يَقْرَأُ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى بِسَبْحِ اسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَفِي الثَّانِيَةِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَفِي الثَّالِثَةِ قَالَ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ رواه الدارقطني والطحاوي وصححه^(۱).

ترجمه: عمره د حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت کړي چې رسول اکرم صلى الله عليه وسلم به دري رکعت و تر فرمايل په اول رکعت کې به ئې سبح اسم ربك الاعلى او په دويم رکعت کې به ئې قل يا ايها الکافرون او په دريم رکعت کې به ئې قل هو الله احد قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس تلاوت فرمايه. دا حديث دارقطني او طحاوي کړي دي او طحاوي صحيح گنلې دي.

﴿٢١٥﴾ وَعَنِ الْيَسُورِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ دَفَعًا أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَيْلًا فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنِّي لَمْ أُوتِرْ فَقَامَ وَصَفَّقْنَا وَرَأَاهُ فَصَلَّى ثَلَاثَ رُكْعَاتٍ لَمْ يَسْلَمْ إِلَّا فِي آخِرِهَا أَخْرَجَهُ الطحاوي واسناده صحيح^(۲).

ترجمه: مسور بن مخرمه ويلي دي چې مونږ حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د شپې هڅ کړنو حضرت عمر رضي الله عنه وويل چې ما و تر نه دي کړنو ودرېد او مونږ ورپسې صف جوړ کړنو مونږ ته ئې دري رکعت و تر وکړل او سلام ئې فقط په اخري رکعت کې وگرځاوه. د دي حديث اخراج طحاوي کړي دي او اسناد ئې صحيح دي.

﴿٢١٦﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ الْوُتْرُ ثَلَاثُ كَوْتَرِ النَّهَارِ صَلَاةُ الْمَغْرِبِ رواه الطحاوي و

اسناده صحيح (۳).

ترجمه: حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ويلي دي چې و تر دري رکعت ده دي لکه چې د ورځې

(۱) دارقطني كتاب الوتر ج ۲ — ۳۵ باب ما يقرأ في ركعات الوتر ، طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۹۹ باب الوتر.

(۲) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ — ۲۰۲ باب الوتر .

(۳) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ — ۲۰۲ باب الوتر .

وترد ما بنام مونځ دي. د دې حديث روايت طحاوي كړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۶۲۰﴾ وَعَنْ ثَابِتٍ قَالَ صَلَّى بِي أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْوُثْرَ وَأَنَا عَنْ يَمِينِهِ وَأَمْرٌ وَلَيْدَةً خَلْفَنَا ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ لَمْ

يَسْلَمْ إِلَّا فِي آخِرِهِ مِنْ فَكَنُكْتُ أَنَّهُ يَرِيدُ أَنْ يَعْلَمَنِي رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: ثابت ويلي دي چې ماته حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دري ركعتو وركړ چې زه ئي ښي خوا ته وم او د هغه ام ولده زموږ نه وروسته وه او سلام ئي فقط د دې ركعتونو په اخر كې واپاوه زما غالب گمان داؤ چې هغه ماته د وترو طريقه ښودله. د دې حديث روايت طحاوي كړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۶۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي خَالِدَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْعَالِيَةِ عَنِ الْوُثْرِ فَقَالَ عَلَيْنَا أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ

عَلَيْنَا أَنَّ الْوُثْرَ مِثْلُ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ غَيْرَ أَنَّا نَقْرَأُ فِي الثَّلَاثَةِ قَهْدًا وَثُرُ اللَّيْلِ وَهَذَا وَثْرُ النَّهَارِ رَوَاهُ

الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. (۲)

ترجمه: ابو خالد ويلي دي چې ما د وترو په باره كې د ابو العالیه نه پوښتنه كړي نو هغه وويل چې مونږ ته د محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابه كرامو د وترو تعليم كاوه او يائي ويلي دي چې هغو مونږ ته تعليم راكاوه چې وترد ما بنام د مانځه په شان دي خو ولي دومره ده چې مونږ به د وترو په دريم ركعت كې قرأت كاوه دا د شپې وتر دي او هغه د ورځې وتر دي. د دې حديث روايت طحاوي كړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۶۲۲﴾ وَعَنْ الْقَاسِمِ قَالَ وَرَأَيْتُ أَنَا سَاعِدًا كُنَّا يَوْمَئِذٍ نَقْرَأُ الْوُثْرَ كُلَّ لَوَاسِعٍ وَأَوْجُو أَنْ لَا يَكُونَ

بَيْنِي وَمِنْهُ بَأْسُ رَوَاهُ الْبَغَاوِيُّ. (۳)

ترجمه: قاسم ويلي دي مونږ خلك ليدلي دي د كوم وخت نه چې مونږ بلوغ ته رسيدلي يو هغو به دري ركعتو وتر كول او بې شكه د وترو هر يوه طريقه واسع ده او په يوه شئ كې به هم باك او حرج نه وي. روايت د دې حديث بخاري كړي دي.

﴿۶۲۳﴾ وَعَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ السَّبْعَةِ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَعُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ وَالْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَأَبِي

(۱) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ — ۲۰۲ باب الوتر.

(۲) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ — ۲۰۲ باب الوتر.

(۳) بخاري ابواب الوتر ج ۱ — ۱۳۵ باب ما جاء في الوتر.

بِكَرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَخَارِجَةَ بِنْتِ زَيْدٍ وَعُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ وَسُلَيْمَانَ بْنَ يَسَارٍ فِي مَشِيخَةِ سَوَاهِمِ
أَهْلِ بَيْتِهِ وَصَلَاحٍ وَفَضْلٍ وَرَبَّنَا اخْتَلَفُوا فِي الشَّيْءِ فَأَخَذَ بِقَوْلِ أَكْثَرِهِمْ وَأَفْضَلُهُمْ رَأْيَا فَكَانَ مِنَّا
وَعَقِبَتْ عَنْهُمْ عَلَى هَذِهِ الصِّفَةِ أَنَّ الْوُكُورَ ثَلَاثٌ لَا يَسْلُمُ إِلَّا فِي آخِرِ هُنَّ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۱)
ترجمہ: ابي الزناد د اوو کسانو تابعينو، سعيد بن المسيب، عروه ابن الزبير، قاسم بن محمد،
ابي بکر ابن عبد الرحمن، خارجه ابن زيد، عبيد الله ابن عبد الله، سليمان ابن يسار د دوي نه په غير
يو فقيه د صلاح او د فضل خاوندانو په موجودگي کې روايت کړي دي او کله به چې هغوي په يو
شي کې اختلاف وکړ نو د داسي کس په ول به يې عمل کاوه چې د زياتي نبي رأي او فضيلت والا به
و کومه خبره چې ما د دوي نه په دغه صفت سره ياده کړي ده هغه دا ده چې وتر دري رکعت ته دي او
سلام به يې فقط د دي رکعتونو په اخر کې اړاوه. د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد يې
حسن دي.

﴿۲۲۲﴾ وَ عَنْهُ قَالَ أَكْبَتْ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْوُكُورَ بِالْمَدِينَةِ بِقَوْلِ الْفُقَهَاءِ ثَلَاثًا لَا يَسْلُمُ إِلَّا فِي
آخِرِ هُنَّ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

ترجمہ: او ابي الزناد ويلي دي چې حضرت عمر ابن عبدالعزيز په مدينه منوره کې د فقهاؤ کرامو
د قول موافق دري رکعت ته وتر مقرر کړي دي چې سلام فقط د دي دري رکعتونو په اخر کې دي. د دي
حديث روايت طحاوي کړي او اسناد يې صحيح دي.

په يور کعت سره دري رکعت ته وتر باندې دا حنافو دلائل:

د باب ټول په ټوله مرفوع او موقوف حديثونه په مسئله الباب کې دامام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ وَاضِح
دليولنه دي، په بعضو کې وتر دري رکعتو کيدو او په بعضو کې سو سلام سره دري کعت په کيدو
کې صراحت موجود دې اهم دليولنه اجمالا په لاندې ډول دي:

۱. حديث دابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ "ثُمَّ أَوْتِرَ بِثَلَاثٍ" وعنه ايضا "كَانَ يُوتِرُ بِسَبْعٍ اسْمُ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَقُلْ يَا
أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ" همدغه روايت دابي بن كعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عبد الرحمن بن أبزي
رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حضرت عائشه رضي الله عنها نه هم مروي دی د دي مطابق د حضور صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دائمي

(۱) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۰۴ باب الوتر .

(۲) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۰۳ باب الوتر .

معمول دري رکعتہ دوترو کول وو .

۲. حديث دعائشہ رضي الله عنها : " كَانَ لَا يَسْلِمُ فِي رَكَعَتَيِ الْوُتْرِ " .

۳. حديث دعبد الله بن أبي قيس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عن عائشہ رضي الله عنها : " بِأَرْبَعٍ وَثَلَاثٍ وَسِتٍّ وَثَلَاثٍ ثَمَانٍ وَثَلَاثٍ وَعَشْرَةٌ وَثَلَاثٍ " دې حديث نه په ټولو حديثونو کې تطبيق پيدا کيږي ځکه چې صفا صفا بنودلې شوي دي چې کوم ځاي کې چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوه رکعتہ کړي نو هلته به څلور نفل او دري وتره وو ، او کوم ځاي کې يې چې څلور کړي هلته اته نفل او دري وتره وو او کوم ځاي کې چې يې ديار لس رکعتہ کړي نو هلته به لس دوترو نه علاوه دري نور وتر وو ، بهر حال وتر هميشه دري رکعتہ کيږي .

۴. حديث مسور عن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : " فَصَلَ بِنَا ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ لَمْ يَسْلَمْ إِلَّا فِي آخِرِهِنَّ " .

۵. حديث دابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ موقوفا : " الْوُتْرُ ثَلَاثٌ كَوُتْرِ النَّهَارِ صَلَاةُ الْمَغْرِبِ " .

۶. حديث دثابت رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عن انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ موقوفا : " الْوُتْرُ ثَلَاثٌ لَا يَسْلِمُ إِلَّا فِي آخِرِهِنَّ " .

۷. ... ابو العاليه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي " مونږ ته د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابو د دريو رکعتو وتر تعليم را کړو " .

۸. ... ابو الزناد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې د مدنيې منورې فقهائ سبعة يو سلام سره د دريو رکعتو وتر و قائله وو او حضرت عمير بن عبد العزيز رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د همدده فتوى موافق دري رکعتہ وتر حکم يې جاري کړو .

﴿ بَابُ مَنْ قَالَ إِنَّ الْوُتْرَ بِثَلَاثٍ إِنَّمَا يَصِلُ بِتَشْهَدٍ وَاحِدٍ ﴾

۱۵ باب دې په بيان د هغه چا په قول کې چې وتر دري دي خو په يو تشهد به کولي شي ﴿ ۲۲۵ ﴾ عن أبي هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُوتِرُوا بِثَلَاثٍ أَوْ ثَمَانٍ أَوْ بِخَمْسٍ أَوْ بِسَبْعٍ وَلَا تُكْسِبُوا بِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ رواه محمد بن نصر المروزي والدارقطني والحاكم والبيهقي واستأذنه صحيح قَالَ الْيَمِينِيُّ الْأَشْتِدَالُ بِهَذَا الْخَبَرِ غَيْرُ صَحِيحٍ ^(۱)

(۱) ليام المليل كتاب الوتر ص ۲۱۵ باب الوتر بثلاث عن الصحابة ... ۱خ ، دار الطلي كتاب الوتر ج ۲ ص ۲۴ لا تشبهوا الوتر بصلاة المغرب ، مستدرک حاکم کتاب الوتر ج ۱ ص ۳۰۲ باب الوتر حق ، سنن الکبریٰ للبيهقي کتاب الصلوة ج ۳ ص ۳۱ باب من الوتر بثلاث موصولات ... ۱خ .

ترجمه : د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرمايلي دي چې دري رکعت و تر مه کوئ په پنځو او يا په اوو رکعتونو سره و تر کوي او د ماښام د مانځه سره ئي مه يو شان کوئ . د دي حديث روايت محمد بن نصر مروزي کړي دي او دار قطني او حاکم او يهقي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي . او نيموي ويلي دي چې په دي حديث باندې استدلال نيول صحيح نه دي .

﴿۶۲۶﴾ وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ هَشَامٍ عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يوترُ بِثَلَاثٍ لَا يَقْعُدُ إِلَّا فِي آخِرِهِمْ وَ هَذَا وَثُرُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَعَنْهُ أَخَذَهُ أَهْلُ الْمَدِينَةِ رَوَاهُ الْحَاكِمُ فِي الْمُسْتَدْرَكِ وَهُوَ غَيْرُ مَحْفُوظٍ ^(۱)

قَالَ النِّيمَوِيُّ إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحَادِيثِ الَّتِي أوردُهَا فِيهَا مَطْنٌ كَذَا يُكَاهِرُهَا عَلَى تَشْهِيدِ الْوُثَرِ .

ترجمه : د سعيد بن هشام نه روايت دي چې حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله به دري رکعت و تر کول فقط د دي و تر په اخر رکعت کې به کيښته او دا و تر د امير المؤمنين حضرت عمر فاروق رضي الله عنه دي او دده نه اهل مدينه و اخستي دي . د دي حديث روايت په مستدرک کې حاکم کړي او دا حديث غير محفوظ دي .

نيموي رحمته الله ويلي دي چې دير هغه احاديث چې مونږ هغه په تيرو بابونو کې راوړي دي ظاهراً د و تر په دوه و تشهدونو باندې دلالت کوي .

د ابوهريره رضي الله عنه باندې کلام : شافعيه رحمته الله او حنابله رحمته الله ”ولا تشبهوا بصلاة المغرب“ دا مطلب اخلي چې په صلاة المغرب کې دري رکعت دوه تشهدو سره وي نو ددې مشابهت نه کولو مطلب دا شو چې و تر دري رکعت يو تشهد سره ادا کړئ .

امام نيموي رحمته الله فرمايي چې ددوي دا استدلال صحيح نه دې ، په اصل کې بعضي احاديثو کې د ماښام مونځ ته ”وتر النهار“ او و تر مونځ ته ”وتر الليل“ ويلې شوې دي ، کما في حديث أبي

العالية ”فهذا وتر الليل وهذا وتر النهار“ (آثار السنن : ۲۶۱) لهذا د ابوهريره رضي الله عنه حديث مذکور

مقصد دادې چې ”وتر الليل“ کې د ماښام مونځ په شان صرف په دريو رکعتونو باندې اکتفي مه کوئ بلکې ددېنه مخکې تهجد هم کوئ ، دا تاويل ضروري دی ورنه د دريو رکعتونو والا صحيح او

د صریح احادیثو مخالفت به لازم راښي د حدیث د اسباقو نه هم ددې تائید کیږي .
د عائشه رضي الله عنها په حدیث باندې کلام :

مصنف رحمۃ الله فرمائي چې دا حدیث غیر محفوظ دې ، وضاحت ددې دادې چې مذکور حدیث ابان بن یزید العطار خو ” لا یقع الا فی آخرهن “ سره نقل کوي د سعید بن أبی عروبہ رحمۃ الله روایت زیات قوي کیدو دو چې نه راجع کیدل پکار دي غرض دا چې دا حدیث هم ددې مستدل نشي کیدای والله اعلم بالصواب .

بَابُ الْقُنُوتِ فِي الْوُتْرِ په وټرو کې د قنوت باب

﴿۶۲۷﴾ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى أَنَّهُ سَمِعَ عَنِ الْقُنُوتِ فَقَالَ حَدَّثَنَا الْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ رحمۃ الله

قَالَ سَنَةُ مَا ضَمِيَةِ الْخُرُوجِ السَّارِجِ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ وَسَيَأْتِي رَوَايَاتُ أُخْرَى فِي الْبَابِ الْآتِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى .
ترجمه : د عبدالرحمن بن ابی لیلی نه روایت دي چې د هغه نه د قنوت په باره کې پوښتنه وشوه نو هغه وویل چې مونږ ته حضرت براء بن عازب رحمۃ الله حدیث بیان کړي هغه ویلي دي چې د اجازي سنت طریقه ده . دا حدیث سراج خارج کړي او اسناد ئي حسن دي او زرده چې په راتلونکي باب کې به نور روایتونه هم راښي انشاء الله تعالی .

تشریح : د قنوت لغوي معنی : قنوت په مختلف معني گانو استعمال شوي (۱) سکوت (۲) دعاء (۳) خشوع (عاجزي) (۴) طول د قیام (۵) طاعت .
 او ابن عربي ویلي دي چې قنوت په لسو معني گانو سره راغلي دي (۱) قیام (۲) صلوٰة (۳) سکوت (۴) طاعت (۵) عبادت (۶) خشود (۷) طول د قیام (۸) ارام په طاعت (۹) په عبودیت باندې اقرار (۱۰) اقامت .

آیا قنوت في الوتر پوره کال مشروع دې يا صرف مخصوص ورځو کې ؟

۱... حنفیه او حنابلہ د پوره کال د قنوت في الوتر قائله دي .
 ۲... شافعيه مطلقا او امام مالک رحمۃ الله في المشهور قنوت في الوتر صرف درمضان په نصف اخیر کې قائله دي . (مباہة المجهد، ۱: ۱۶۶)

دا حنا فو او د حنابلو دلائل :

(۱) د باب اولني حدیث د براء رحمۃ الله : ” سنة ما ضمية “ .

(۲) حديث دعلي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : " كان يقول في اخر الوتر اللهم اني اعوذ برضاك من سخطك واعوذ بعافاك من عقوبتك واعوذ بك منك لا احمي ثناء عليك انت كما اثيت على نفسك " .

حديث دحسن بن علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : " كلمات اقولهن في قنوت الوتر " (ابوداود : ۲۰۲/۱) . په مذكوره روايتونو کې رمضان او دغير رمضان قيد نشته .

(۳) داروان باب حديث نمبر ۶۳۳ " كان يفتت السنة كلها في الوتر " .

دصحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه حضرات عمر ، علي ، ابو موسی اشعري ، براء ، ابن عباس او ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هم پوره کال دقنوت قائله دي همدارنگه که دلائل قويه ته اوگورو دشافعيو نه ابو عبدالله زير رَضِيَ اللَّهُ ، ابو وليد نيشاپوري رَضِيَ اللَّهُ ، ابو فضل بن عبدان رَضِيَ اللَّهُ ، او ابو منصور بن مهران رَضِيَ اللَّهُ هم پوره کال دقنوت في الوتر قائل دي .

دشافعيه او دمالکيه دلائل :

(۱) " عن الحسن ان عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جمع الناس على أبي بن كعب فكان يصلي لهم عشرين ليلة (وفي بعض النسخ : عشرين ركعة) ولا يفتت بهم الا في النصف الباقي " . (الدر المنصور : ۵۹۳/۲)

(۲) حديث دانس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : كان رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يفتت في النصف من رمضان (الكامل لابن علي)

(۳) اثر دعلي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : " كان لا يفتت الا في النصف الاخير من رمضان " . (ترمذي شريف)

جوابات :

۱.... داوولي حديث سند منقطع دې خكه چې دحسن بصري رَضِيَ اللَّهُ سماع دحضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ نه ثابت نه ده .

۲.... امام يهتي رَضِيَ اللَّهُ شافعي دحديث انس مذکور سند لره غير صحيح ويلې دی .

۳.... اثر دعلي رَضِيَ اللَّهُ مذکور دحضرت علي رَضِيَ اللَّهُ اجتهاد وو يا بيا دقنوت نه مراد طول قيام دي .

﴿ بَابُ قُنُوتِ الْوُتْرِ قَبْلَ الرُّكُوعِ ﴾

در کوع نه مخکې په وترو کې د قنوت باب

﴿ ۶۲۸ ﴾ عن عاصم قال سألت أبا هريرة عن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال كان القنوت قبل الركوع أو بعده قال فإنه لئلا أخبرني عنك ألك قلت بعد الركوع فقال كذب إنما كنت رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بعد الركوع شهراً أراه كان يفتت يوماً يقال لهم القراء زهاء سبعين رجلاً

إِلَى قَوْمٍ مُّشْرِكِينَ دُونَ أُولَئِكَ وَكَانَ يَتَّبِعُهُمْ وَبَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَعَتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهْرًا يَدْعُو عَلَيْهِمْ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۱).

ترجمه : عاصم ويلي دي چې ما د قنوت په باره کې د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه نه پوښتنه وکړه نو هغه وويل چې په تحقيق قنوت و ما وويل چې د رکوع نه مخکې و او که د رکوع نه روسته و هغه وويل چې د رکوع نه مخکې و هغه وويل چې فلاني ماته د ستا د خوا نه خبر را کړي چې تا ويلي دي چې د رکوع نه روسته و هغه يعني حضرت انس بن مالک رضي الله عنه وويل چې هغه دروغ ويلي دي . بي شکه رسول الله صلی الله علیه و سلم فقط يوه مياشت د رکوع نه روسته قنوت ويلي دي زه گمان کوم چې رسول الله صلی الله علیه و سلم تقريباً اوياکسان چې قراء ورته ويلي شو مشرکينو ته ليرې و دا مشرکان د هغوي نه غير و او د مشرکانو او د رسول الله صلی الله علیه و سلم تر منځ معاهده وه نو رسول الله صلی الله علیه و سلم تر يوې مياشتې پورې د قنوت دعا ويلي ده او هغو ته ئې بدعاء کړې ده د دي حديث روايت شيخينو کړې دي .

﴿٢١٩﴾ وَعَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ سَأَلَ رَجُلًا أُنْثَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ الْقُنُوتِ بَعْدَ الرُّكُوعِ أَوْ عِنْدَ فَرَاغٍ مِنَ الْقِرَاءَةِ قَالَ بَلْ عِنْدَ فَرَاغٍ مِنَ الْقِرَاءَةِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي الْمَغَازِي^(۲).

ترجمه : عبدالعزیز ويلي دي چې يو سړي د حضرت انس رضي الله عنه نه د قنوت د دعاء په باره کې پوښتنه وکړه چې قنوت د رکوع نه روسته دي او که د قرأت نه د فراغت په وخت کې دي انس رضي الله عنه وويل چې بلکه د قرأت نه د فراغت په وخت کې دي. د دي حديث روايت په مغازي کې بخاري کړي .

﴿٢٢٠﴾ وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَوَرَّعُ فَيَقْنُتُ قَبْلَ الرُّكُوعِ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالنَّسَائِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۳).

ترجمه : حضرت ابي بن کعب رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم و تر وکړل نو د قنوت دعائي د رکوع نه مخکې زويله . د دي حديث روايت ابن ماجه او نسائي کړي دي او اسناد ئې

(۱) بخاري ابواب الوتر ج ۱ ص ۱۳۶ باب القنوت قبل الركوع وبعده ، مسلم كتاب صلوة المسافرین ج ۱ ص ۲۳۷ باب استحباب القنوت في جميع الصلوات .

(۲) بخاري كتاب المغازي ج ۲ ص ۵۸۶ باب غزوة الرجيع ورغل وذكوان وبنر معرلة .

(۳) ابن ماجه ابواب اللمة الصلوات ص ۸۴ باب ماجاء في القنوت قبل الركوع وبعده ، نسائي كتاب قيام الليل ... ج ۱ ص ۲۴۸ باب كيف الوتر بطلائ .

صحیح دي .

﴿۶۲۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَا يَقْنُتُ فِي قِيَمٍ مِنَ الصَّلَاةِ إِلَّا الْوُثْرَ فَإِنَّهُ كَانَ يَقْنُتُ قَبْلَ الرُّكْعَةِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَالتَّطَبُّرِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(۱).

ترجمه : د عبد الرحمن بن اسود نه روایت دي چې د ده پلار ويلي دي چې حضرت عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د وترو نه په غیر په بل هیڅ یو مونځ کې د قنوت دعا نه ده کړي او هغه به د رکوع نه مخکې د قنوت دعاء کوله . د دي حدیث روایت طحاوي او طبراني کړي دي او اسناد ئي صحیح دي .

﴿۶۲۲﴾ وَعَنْ عَلْقَمَةَ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانُوا يَقْلُتُونَ فِي الْوُثْرِ قَبْلَ الرُّكُوعِ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(۲).

ترجمه : د علقمه نه روایت دي چې حضرت بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د نبی اکرم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصحابو به د رکوع نه مخکې په وترو کې د قنوت دعاء وبله د دي حدیث روایت ابی شیبه کړي او اسناد ئي صحیح دي .

﴿۶۲۳﴾ وَعَنْ إِبْرَاهِيمَ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَقْنُتُ السُّنَّةَ كُلَّهَا فِي الْوُثْرِ قَبْلَ الرُّكُوعِ رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي كِتَابِ الْأَثَارِ وَاسْنَادُهُ مَرْسَلٌ جَيِّدٌ ^(۳).

ترجمه : د ابراهيم نه روایت دي چې ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په ټول کال کې په وترو کې د رکوع نه مخکې د قنوت دعاء ويلي وه . د دي حدیث روایت محمد ابن الحسن په کتاب الآثار کې کړي دي او اسناد ئي مرسل جید دي .

﴿۶۲۴﴾ وَعَنْ حَنَادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ أَنَّ الْقُنُوتَ وَاجِبٌ فِي الْوُثْرِ فِي رَمَضَانَ وَغَيْرِهِ قَبْلَ الرُّكُوعِ وَإِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَقْنُتَ فَكُنْزٌ وَإِذَا أَرَدْتَ أَنْ تُرْكَعَ فَكُنْزٌ أَيْضًا رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي كِتَابِ الْحَجَجِ وَالْأَثَارِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(۴).

(۱) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۳ باب القنوت فی القجر وغيره ، المعجم الکبير ج ۹ ص ۳۲۷ برقم ۹۴۲۵ .

(۲) مصنف ابن ابی شيبه کتاب الصلوات ج ۲ ص ۳۰۲ باب فی القنوت قبل الركوع او بعده .

(۳) کتاب الآثار باب القنوت فی الصلوة ص ۲۳ برقم ۲۱۱ .

(۴) کتاب الحجعة ج ۱ ص ۲۰۰ باب عدد الوتر ، کتاب الآثار باب القنوت فی الصلوة ص ۴۳ برقم ۲۱۲ .

ترجمه : حماد د ابراهيم نخعي نه روايت کړي چې په وترو کې په رمضان او غير رمضان درکوع نه مخکې د قنوت دعاء واجب ده او کله چې ته قنوت ويل غواړي نو تکبير ووايه او کله چې تهرکوع کول وغواړي نو تکبير هم ووايه . د دي حديث روايت محمد بن الحسن په کتاب الحج او کتاب الآثار کې کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

په دي احاديثو کې د وترو په اخري رکعت کې د قنوت مختلف في مسئله بيانېږي چې آيا د قنوت دعاء د وترو په اخري رکعت کې قبل الركوع ويلي شي او که بعد الركوع ويلي شي په دي باره کې دري مذهبنه منقول (۱) احناف (۲) شوافع (۳) او امام احمد رَحْمَةُ اللهِ .

(۱) **احناف :** د احنافو په نزد په وترو کې قنوت درکوع نه مخکې مسنون دي او قنوت نازل به بعد الركوع همدغه مذهب د عبدالله بن المبارك او اسحاق براء بن عازب او ابن عباس رَحْمَةُ اللهِ همدغه دي .
(۲) امام مالک رَحْمَةُ اللهِ : د قنوت في الوتر خو قائله نه دې البته په فجر کې قبل الركوع قنوت ته سنت وايي . (المدورنه ، ص : ۲۶)

(۳) **شافعيه او حنابله :** په نزد قنوت قبل الركوع او قنوت بعد الركوع دواړه جائز دي که نازل وي او في الوتر .

د حنفيو دلائل : د باب ټول حديثونه د حنفيو دليلونه دي خاص کر حديث دابي رَحْمَةُ اللهِ نمبر ۶۳۰
”أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُؤَيِّزُ فَيَقْنُتُ قَبْلَ الرُّكُوعِ“ او حديث نمبر ۶۳۲ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رَحْمَةُ اللهِ وَأَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانُوا يَقْنُتُونَ فِي الْوُتْرِ قَبْلَ الرُّكُوعِ “ الخ .

د شافعيو او حنابلو دليل : د علي رَحْمَةُ اللهِ مشهور اثر : ”كان يقنت بعد الركوع“ .
جوابونه : (۱) دا حضرت علي رَحْمَةُ اللهِ اجتهد وو دكوم منشا چې دا وه چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يې په قنوت نازل به بعد الركوع باندې ليدلې وو نو قنوت وتريې په همدې باندې قياس کړ .
(۲) ابن المنذر رَحْمَةُ اللهِ د ډيرو صحابو او تابعينو او تبع تابعينو نه قنوت وتر قبل الركوع نقل کړې دي مثلاً حضرت عمر رَحْمَةُ اللهِ ، ابن مسعود رَحْمَةُ اللهِ ، ابو موسی اشعري رَحْمَةُ اللهِ ، براء بن عازب رَحْمَةُ اللهِ ، ابن عمر رَحْمَةُ اللهِ ، او انس رَحْمَةُ اللهِ عمر بن عبدالعزيز رَحْمَةُ اللهِ ، عبدة السلماني رَحْمَةُ اللهِ ، حميد الطويل ، ابن ليلى رَحْمَةُ اللهِ ، حضرت علي رَحْمَةُ اللهِ نه هم يو روايت قبل الركوع مروی دی .
(۳) د باب په اولني حديثو کې حضرت انس رَحْمَةُ اللهِ صراحت فرمايلې چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قنوت نازل به بعد الركوع او کړو او قنوت وتر قبل الركوع مسنون دي . والله اعلم

﴿بَابُ رَفْعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ قُنُوتِ الْوُتْرِ﴾

دو ترو د قنوت په وخت کې د لاسونو د اوچتولو باب

﴿۲۳۵﴾ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ كَانَ يَقْرَأُ فِي آخِرِ رَكْعَةٍ مِنَ الْوُتْرِ كُلِّ هُوَ اللَّهُ أَخَذَ لُحْيَهُ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فَيَقْنُتُ قَبْلَ الرُّكْعَةِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي جُلُودِ رَفْعِ الْيَدَيْنِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۱).
ترجمه : د اسود نه روایت دي چې عبدالله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د وټرو په اخري رکعت کې قل هو الله احد تلاوت کاوه بیا به ټي خپل دواړه لاسونه اوچتول نو د رکوع نه مخکې به ټي د قنوت دعاء ویله . د دي حدیث روایت د رفع الیدین په جزء کې بخاري کړي دي .

﴿۲۳۶﴾ وَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ قَالَ تَرَفَعُ الْأَيْدِي فِي سُبُحِ مَوَاطِنَ فِي إِفْتِتَاحِ الصَّلَاةِ وَ فِي التَّكْبِيرِ لِلْقُنُوتِ فِي الْوُتْرِ وَ فِي الْعِيدَيْنِ وَ عِنْدَ اسْتِئْذَانِ الْحَجَرِ وَ عَلَى الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ يَجْنِبُ وَ عَرَفَاتٍ وَ عِنْدَ الْبَقَاءَيْنِ عِنْدَ الْجُمُعَتَيْنِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۲).

ترجمه : ابراهيم نخعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې په اوو ځايونو کې به لاسونه اوچتولي شي (۱) د مانځه په شروع کې (۲) په وټرو کې د قنوت د پاره د تکبير په ويلو کې (۳) د اخرونو په تکبيراتو کې (۴) د حجر اسود د ښکلولو په وخت کې (۵) د صفا او مروه په طواف کې (۶) په مزدلفه او عرفات باندي د وريدو په وخت کې (۷) او په دوه و مقامونو د جمر و ویشلو ته د وريدو په وخت کې . د دي حدیث روایت طحاوي کړي دي او اسناد ټي صحيح دي .

د ترجمه الباب نه عرض : علامه نيموي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نوم اخيستلو نه بغير د بعضي اهل علمو د دي خيال ترديد کول غواړي چې د قنوت وټر لپاره د يدين په ثبوت صحيح حدیث، خو پريده چې اثر د صاحب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نيا اثر د تابعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هم موجود نشته . چنانچې د باب په دواړو حدیثونو کې قنوت وټر کې مستقل رفع يدين ذکر موجود دي . (اوهامى الصلح الحسن)

علامه بنوري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې د علامه نيموي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مراد د بعضي اهل علمو نه شاه محمد اسحاق دهلوي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ شاگرد شيخ نذير حسين دهلوي مرحوم دي . (معارف السنن : ۴/۲۴۴)

(۱) جزء رفع يدين للبخاري مترجم — ۶۴ .

(۲) طحاوي كتاب التمسك بالحج ج ۱ — ۲۵۵ باب رفع يدين عند رؤية البيت .

﴿بَابُ الْقُنُوتِ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ﴾

د سهر په مانځه کې د قنوت باب

﴿۶۳۷﴾ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَا زَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُتُّ فِي الْفَجْرِ حَتَّى قَارَى

الذُّلْيَا رواه عبد الرزاق واحمد والدارقطني والطحاوي والبيهقي في المعرفة و في اسناده مقال. ^(۱)
ترجمه : حضرت انس ابن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سهر په مانځه کې هميشه د قنوت دعاء لوستله تر څو پوري چې د دنيا نه جدا شو. د دي حديث روايت عبد الرزاق، احمد الدارقطني، الطحاوي او بيهقي په معرفت کې کړي او په اسناد کې ئي مقال او خبري دي.

﴿۶۳۸﴾ وَ عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ قَالَ صَلَّيْتُ خَلْفَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صَلَاةَ الصُّبْحِ فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي الرُّكْعَةِ الثَّانِيَةِ كَبَّرَ ثُمَّ قَنَتَ ثُمَّ كَبَّرَ فَرَكَعَ رواه الطحاوي و اسناده صحيح. ^(۲)

ترجمه : طارق ابن شهاب ويلي دي چې ما د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پسي د سهر مونځ وکړ نو کله چې په دويم رکعت کې هغه د قرأت نه فارغ شو تکبير ووايه بيا ئي د قنوت دعاء وويله بيا ئي تکبير ووايه نو رکوع ئي وکړه. د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۶۳۹﴾ وَ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَأَنَّ كَانَ يَقُتُّ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ قَبْلَ الرُّكُوعِ رواه الطحاوي و اسناده حسن. ^(۳)

ترجمه : د ابو عبد الرحمن نه روايت دي چې حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د سهر په مانځه کې د رکوع نه مخکې د قنوت دعاء وويله. د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد ئي حسن دي.

﴿۶۴۰﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ قَالَ كَانَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَبُو مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُتَُّانِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ رواه الطحاوي و اسناده صحيح. ^(۴)

(۱) مصنف عبد الرزاق كتاب الصلوة ج ۳ ص ۱۱۰ باب القنوت، مسند احمد ص ۱۶۲ ج ۳، دار لطفي كتاب الوتر ج ۲ ص ۳۹ ص ۱ صفة القنوت... الخ، طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۸ باب القنوت في الفجر وغيره، معرفة السنن والآثار كتاب الصلوة ج ۳ ص ۱۲۱ رقم الحديث ۳۹۵۶، سنن الكبرى للبيهقي كتاب الصلوة ج ۲ ص ۲۰۱.

(۲) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۱ باب القنوت في الفجر وغيره.

(۳) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۲ باب القنوت في الفجر وغيره.

(۴) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۲ باب القنوت في الفجر وغيره.

ترجمه : او عبد الرحمن بن مغفل ويلي دي چې حضرت علي رضي الله عنه او ابو موسی رضي الله عنه دواړو د سهر په مانځه کې په قنوت دعا ويلي دود دي حديث روايت طحاوي کړي او اسنادني صحيح دي.

(۲۱۶) وَ عَنْ أَبِي رَجَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ صَلَّى مَعَهُ الْقَجَرُ فَقَنَّتَ قَبْلَ الرُّكْعَةِ رَوَاهُ

الطحاوي و اسناده صحيح (۱۰).

ترجمه : ابو رجاء د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت کړي ابو رجاء ويلي دي چې ما د حضرت ابن عباس رضي الله عنه سره د سهر مونځ وکړ نو هغه په کې د قنوت دعا وويله. د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسنادني صحيح دي.

د فجر په مونځ کې قنوت مستقلا مشروع دې يا نه ؟

قنوت دري حيثيت لري اول نفس قنوت يا مطلق قنوت دويم د وترو قنوت ، دريم د فجر قنوت. اول په نفس قنوت کې د هيچا هم اختلاف نشته ټول په دي مقرردي چې نفس قنوت ثابت دي او په دي کې هڅه شک نشته چې د سهر د مانځه نه په غير په باقي څلور مونځونو کې په غير د څه سبب نه د شوافعوپه نژد هم قنوت نشته .

دريم د وترو قنوت د وترو په قنوت کې اختلاف دي چې د وترو قنوت مستقل دي او که د فجر قنوت مستقل دي د احافو او حنابله و په نژد باندې د وترو قنوت مستقل دي او د شوافعو او مالکيه و په نژد باندې د فجر قنوت مستقل دي . دريم قنوت فجر د فجر په قنوت کې اختلاف دي هغه دا چې په فجر کې په غير د څه سبب نه قنوت شته او که نشته په دي باره کې دوه مذهب دي :

(۱) امام ابو حنيفه رحمه الله امام ابو يوسف رحمه الله امام محمد رحمه الله او د اکثرو اهل علموپه نژد باندې په فجر کې په غير د څه سبب نه قنوت نشته .

(۲) مذهب : د امام شافعي رحمه الله په نژد باندې د سهر په مانځه کې هميشه او په دائمي ډول باندې قنوت مسنون دي او د امام مالک رحمه الله په نژد مستحب دي .

د مالکيو او شوافعوپه دليل :

۱... د باب اولي حديث د کوم مطابق چې حضور ﷺ پوره ژوند کې قنوت لوستل .

۲... حضرت عمر رضي الله عنه او صحابه کرام رضي الله عنه په فجر کې به يي قنوت لوستل کما في روايات الباب .

د حنفیه او اکثر اهل علمو دلیلونه :

دراروان باب ټول حدیثونه بالخصوص حدیث دابی هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ۶۴۹: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَقْنُتُ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ إِلَّا أَنْ يَذْهَبَ لِقَوْمٍ أَوْ عَلَى قَوْمٍ" او حدیث دابی مالک اشجعی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نمبر ۶۵۰ کوم کې چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او حضراتو خلفاء راشدینو نه د قنوت فجر عدم ثبوت نه بلکې هغوی دپته بدعت ویلې دی.

مالکیه او شوافع ته جواب :

(۱) بخاری او مسلم او نورو کتابونو د حدیثو کې د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا فیصله کونکې قول منقول دې چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فجر په مونځ کې چې کوم قنوت ویلې دی هغه قنوت نازل دې د مخصوصو قومونو په خلاف یو څو ورځي یې اویلو یا یې پریځودو .

(۲) په ترمذی شریف کې په سند د حسن صحیح د حضرت براء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه مروی دی " يَقْنُتُ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَالْمَغْرِبِ " د دېنه د فجر نه علاوه په مونځ کې هم د قنوت ثبوت ملاو شو لهذا قنوت فجا هو جوابکم عن القنوت فی غیر الفجر فهو جوابنا عن القنوت فی الفجر .

(۳) د مختلفو احادیثو په مینځ کې د تطبیق صورت همدغه دې چې د قنوت فجر نه دې قنوت نازله مراد واخیستې شي ابن رشد مالکی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ میلان هم همدغې طرفته دې . (مأیة المجاهد، ص: ۱۰۹)

﴿بَابُ تَرْكِ الْقُنُوتِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ﴾

د سهر په مانځه کې د قنوت د پریښودلو باب

﴿۶۴۲﴾ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ لِأَنْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هَلْ قَنَتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ قَالَ لَعَمْرُ بَعْدَ الرُّكُوعِ يَسِيرًا رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(۱)

توجهه : محمد ویلي دي چې ما حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته وویل چې آیا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سهر په مانځه کې د قنوت دعاء ویله ده هغه وویل چې هو د رکوع نه خو له وخت پس . د دې حدیث روایت شیخینو کړي دي.

(۱) بخاری ابواب الوتر ج ۱ ص ۱۳۶ باب القنوت قبل الركوع وعده ، مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۳۷ باب مصیبات القنوت فی جن الصلوات ... الخ والله اعلم .

﴿۲۴۲﴾ و عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَدِّمْتُ رَسُولَ اللَّهِ شَهْرًا بَعْدَ الزُّكُوعِ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ يَدْعُو عَلَى رَعْلٍ وَذَكَوَانٍ وَيَقُولُ عَصِيْبَةُ عَصَبِ اللَّهِ وَرَسُولُهُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.^(۱)

ترجمه : ابي مجلز د حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ روایت کړي دي هغه ویلي دي چې رسول اکرم صلی اللہ علیه و آله د سهر په مانځه کې د رکوع نه پس یوه میاشت د قنوت دعاء ویلي ده چې په رعل او ذکوان قبیلو باندې ئې بدعائي کوله او فرمايل ئې چې عصیه قبیلې د الله جل شانہ او د رسول الله صلی اللہ علیه و آله د حکم نه نافرمانی کړي ده . د دې حدیث روایت شیخینو کړي دي .

﴿۲۴۳﴾ وَ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْفُلُوتِ قَبْلَ الزُّكُوعِ أَوْ بَعْدَ الزُّكُوعِ فَقَالَ قَبْلَ الزُّكُوعِ قَالَ قُلْتُ فَإِنْ أَتَا سَائِرُ عُمُومٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِّمْتُ بَعْدَ الزُّكُوعِ فَقَالَ إِنَّمَا قَدِّمْتُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى أَتَا سَائِرُ قَتَلُوا أَتَا سَائِرَ مِنْ أَصْحَابِهِ يَقَالُ لَهُمُ الْفُرَاءُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.^(۲)

ترجمه : عاصم ویلي دي چې ما د حضرت انس رضی اللہ عنہ نه د رکوع نه مخکې او یا د رکوع نه روسته د قنوت د دعاء په باره کې پوښتنه وکړه نو هغه وویل چې د رکوع نه مخکې عاصم ویلي دي چې ما وویل چې خلک گمان کوي چې رسول الله صلی اللہ علیه و آله د رکوع نه پس د قنوت دعاء ویلي ده نو حضرت انس رضی اللہ عنہ وویل چې بې شکه رسول الله صلی اللہ علیه و آله یوه میاشت د قنوت دعا ویلي ده چې هغه خلکو ته ئې بدعائي کوله کومو خلکو چې د صحابه کرامو یوه ډله چې قراء ورته ویلي ئې قتل کړي وه . د دې حدیث روایت شیخینو کړي دي .

﴿۲۴۴﴾ وَ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِّمْتُ بَعْدَ الزُّكُوعِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ يَدْعُو عَلَى بَنِي عَصِيْبَةَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۳)

(۱) بخاری کتاب المغازی ج ۲ ص ۵۸۷ باب غزوة الرجیع و رعل و ذکوان ، مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۳۷ باب استحباب القنوت لی جمع الصلوات .

(۲) بخاری ابواب الفوج ج ۱ ص ۱۴۶ باب القنوت قبل الركوع وبعده ، مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۳۷ باب استحباب القنوت لی جمع الصلوات ... ولفظ له .

(۳) مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۳۷ باب استحباب القنوت لی جمع الصلوات ... الخ .

تورجهه: انس بن سيرين د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه نه روايت کړي چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د سهر په مانځه کې د رکوع نه وروسته يوه مياشت د قنوت دعاء ويلې وه چې بني عسيه قبيلي ځلان ئي بدعائي کوله. د دې حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿۶۳۶﴾ وَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم قَدَتَ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى أَخْيَارِ الْعَرَبِ ثُمَّ تَرَكَه رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۱)

تورجهه: قتاده د حضرت انس رضي الله عنه نه روايت کړي چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم يوه مياشت د قنوت دعاء ويلي وه چې د عربو د قبيلو نه ئي په بعضو قبيلو باندي ئي بدعائي کوله بيا ئي پرېني وه. د دې حديث روايت مسلم کړي.

﴿۶۳۷﴾ وَعَنْهُ عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله و سلم كَانَ لَا يَقْنُتُ إِلَّا إِذَا دَعَا لِقَوْمٍ أَوْ دَعَا عَلَى قَوْمٍ رَوَاهُ ابْنُ خُزَيْمَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

تورجهه: او قتاده د حضرت انس رضي الله عنه نه روايت کړي دي چې نبي کریم صلی الله علیه و آله و سلم د قنوت دعاء نه ده کړي مگر کله به ئي چې يو قوم ته دعاء کوله او يا به ئي د کوم خلاف بدعائي کوله. د دې حديث روايت ابن خزيمه کړي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۶۳۸﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَدْعُو عَلَى أَحَدٍ أَوْ يَدْعُو لِأَحَدٍ قَدَتَ الرُّكُوعَ قَوْلًا قَالَ سَمِعَ اللَّهَ لِمَنْ حَبَدَهُ اللَّهُ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ اللَّهُمَّ الْحَ الْوَلِيدُ الْوَلِيدُ وَ سَلَّمَ بَنَ هَاشِمٍ وَ عِيَّاشَ بَنَ رَبِيعَةَ اللَّهُمَّ اهْدُ وَ ظَلِّكْ عَلَى مَضَرٍّ وَ اجْعَلْهَا سَبْعِينَ كِسْفِي يَوْمَئِذٍ يَجْهَرُ بِذَلِكَ وَ كَانَ يَقُولُ فِي بَعْضِ صَلَاتِهِ فِي الْقَجْرِ اللَّهُمَّ الْعَنَ فُلَانًا فُلَانًا لِأَخْيَارٍ مِنَ الْعَرَبِ حَقَّى الْكُلِّ اللَّهُ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ فِيمَا رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.^(۳)

تورجهه: د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي چې په تحقيق رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به چې کله د يو قوم خلاف بدعائي کوله او يا به ئي د کوم چا په حق کې دعاء کوله نو د رکوع نه وروسته به ئي د

(۱) مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۳۷ باب استحباب القنوت في جميع الصلوات ... ا. ح.

(۲) وقال في تلخيص الحروف كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۴۵ باب صلاة الصلوة وروي ابن خزيمة في صحيحه عن طريق صفوان عن قتادة عن انس بن مالك رضي الله عنه لم يكن يفتي ... و في صحيح ابن خزيمة جامع أبواب ذكر الوتر ج ۱ ص ۱۵۲ رقم ۱۰۹۷ عن أبي هريرة رضي الله عنه ...

(۳) بخاري كتاب الطهارة ج ۲ ص ۲۵۵ باب قوله ليس لك من الأمر شيء.

قنوت دعاء ویلہ او کلمہ کلمہ بہ ئی فرمایا چہ سبوح اللہ لمن حمدہ اللہم ربنا لک الحمد وویل ای اللہ ولید ابن ولید سلمہ بن ہشام او عیاش ابن ربیعہ تہ نجات و رکری ای اللہ پہ مضر قبیلہ باندی سزا سختہ کری او پہ دوی باندی قحط نازل کری لکہ چہ دیوسف علیہ السلام پہ وخت کہ دی قحط کری و دادعاء بہ ئی پہ اوچت آواز باندی فرمایا او د سہر پہ بعض مونخونو کہ بہ ئی فرمایا چہ ای اللہ د عربو د قبیلو نہ پہ فلانی او فلانی قبیلہ باندی لعنت و فرمائی تر دی چہ اللہ جل شانہ دا ایت شریف نازل و فرمایہ چہ (لیس لک من الامر ہی) د دی حدیث روایت بخاری کری دی .

﴿۶۴۹﴾ وَ عَلَہُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَقُتُّ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ إِلَّا أَنْ يَذَّوْلَ لِقَوْمٍ أَوْ عَلَى قَوْمٍ رَوَاهُ ابْنُ حَبَّانٍ فِي صَحِيحِهِ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ .^(۱)

ترجمہ : او حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ ویلی دی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د سہر پہ مانخہ کہ د قنوت دعاء نہ ویلہ مگر پہ ہفتہ وخت کہ چہ کلمہ بہ ئی کوم قوم تہ دعاء کولہ او یا بہ ئی کوم قوم تہ بد دعائی کولہ . د دی حدیث روایت ابن حبان پہ خیل صحیح کہ کری دی او اسناد ئی صحیح دی .

﴿۶۵۰﴾ وَ عَنْ أَبِي مَالِكٍ قَالَ قُلْتُ لَأَبِي يَأْتِيكَ إِلَيْكَ قَدْ صَلَّيْتَ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي يَكْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْكُوفَةَ نَحْوًا مِنْ خَمْسِ سِنِينَ أَكَلُوا يَقُتُّونَ فِي الْعَجْرِ قَالَ أَيْ بَنِي مُعَذَّاتٍ رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا ابْنُ دَاوُدَ وَ صَحِيحُهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ الْحَافِظُ فِي التَّلْخِصِ اسْنَادُهُ حَسَنٌ .^(۲)

ترجمہ : ابی مالک رضی اللہ عنہ ویلی دی چہ ما خیل پلار تہ وویل چہ ای زما پلارہ پہ تحقیق تا د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پسی د ابو بکر - پسی د عمر رضی اللہ عنہ پسی د عثمان رضی اللہ عنہ پسی او د حضرت علی رضی اللہ عنہ پسی پہ کوفہ کہ نزدیکی پنخہ کالہ مونخ کری دی آیا دوی د سہر پہ مانخہ کہ د قنوت دعا ویلی دہ ہفتہ وویل ای خویہ دا بدعت دی . د دی حدیث روایت د ابو داؤد نہ پہ غیر پنخو صاحبانو نقل کری دی او ترمذی صحیح گنری دی . او حافظ پہ تلخیص الحیرہ کہ ویلی دی چہ اسناد ئی حسن دی .

(۱) تلخیص المعجم کتاب الصلوۃ ج ۱ ص ۲۴۶ باب صلاۃ الصلوۃ ظلاً عن ابن حبان .

(۲) ترمذی ابواب الصلوۃ ج ۱ ص ۹۱ باب فی ترک القنوت ، لسانی کتاب الاصلاح ج ۱ ص ۱۴۴ باب ترک القنوت ، ابن ماجہ ، ابویوسف ، اللہ العتقوت ... ج ۱ ص ۸۹ باب ماجاء فی القنوت فی صلوۃ العجیر ، مسند احمد ج ۳ ص ۴۷۲ .

﴿۶۵۱﴾ و عَنِ الْأَسْوَدِ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ لَا يَقُتُّ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.

طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۲ باب القنوت في الفجر وغيره .

ترجمه : د اسود نه روايت دي چې حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د سهر په مانځه کې د قنوت دعاء نه و، لوستلي دي د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿۶۵۲﴾ وَ عَنْهُ أَنَّهُ صَحِبَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَيِّدِينَ فِي السَّفَرِ وَالْحَضَرِ فَلَمْ يَزِرْهُ قَائِلَتَانِ فِي الْفَجْرِ

حَقُّ قَارِقَةٍ رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي كِتَابِ الْأَثَارِ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ (۱).

ترجمه : د اسود نه روايت دي چې زه څو کاله د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره په سفر او په حضر کې ملګري وم ما هغه د جدائي تر وخته پوري د سهر په مانځه د قنوت د دعاء په حالت کې نه و ليدلي . د دي حديث روايت په کتاب الآثار کې محمد بن حسن کړي او اسناد ئي حسن دي .

﴿۶۵۳﴾ وَعَنْهُ قَالَ كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا حَارَبَ قَوْمًا وَإِذَا لَمْ يَحَارِبْ لَمْ يَقُتُّ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ

حَسَنٌ (۲).

ترجمه : اسود ويلي دي چې حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به چې کله د دشمن سره جګړه کوله نو قنوت به ئي وايه او کله به ئي چې د دهمنانو سره جنګ نه کاوه قنوت به ئي نه وايه . د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿۶۵۴﴾ وَ عَنْ عَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ وَ مَسْرُوقٍ أَنَّهُمْ قَالُوا اكْتَأَصَلِي خَلْفَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْفَجْرَ فَلَمْ يَقُتُّ

رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (۳).

ترجمه : علقمه اسود او مسروق ويلي دي چې مونږ د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پسي د سهر مونځ کاوه نو هغه د قنوت دعاء نه و ويلي . د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿۶۵۵﴾ وَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَا يَقُتُّ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ

صَحِيحٌ (۴).

(۱) كتاب الآثار ص ۴۴ باب القنوت في الصلوة رقم ۲۱۶ وفي نسخة عندي من كتاب الآثار ستين مكان سنين .

(۲) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۲ باب القنوت في الفجر وغيره .

(۳) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۲ باب القنوت في الفجر وغيره .

(۴) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۲ باب القنوت في الفجر وغيره .

ترجمه : علقمه ويلى دي چې حضرت عبدالله رضي الله عنه به د صبا په مانځه کې د قنوت دعاء نه ويلي. د دې حديث روايت طحاوي کړي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٦٥٦﴾ وَعَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ رضي الله عنه لَا يَقْلُتُ فِي قِيَمٍ مِنَ الصَّلَوَاتِ إِلَّا الْوُكُوفَ فَإِنَّهُ كَانَ يَقْلُتُ قَبْلَ الرَّكْعَةِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَالتَّيْمِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه : اسود ويلى دي چې حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه به د وترو نه په غير په هيڅ يو موخ کې د قنوت دعاء نه ويلي او هغه به د رکوع نه مخکې د قنوت دعاء لوستله. د دې حديث روايت طحاوي او طبراني کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٦٥٧﴾ وَ عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنه عَنِ الْقُنُوتِ فَقَالَ مَا هَهُنَا وَمَا رَأَيْتُ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(٢)

ترجمه : ابي الشعشاء ويلى دي چې ما د حضرت ابن عمر رضي الله عنه نه د قنوت په باره کې پوښتنه وکړه نو هغه وويل چې نه خو زه په دغه وخت حاضر و او نه مي ليدلي دي. د دې حديث روايت طحاوي کړي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٦٥٨﴾ وَ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنه عَنِ الْقُنُوتِ فَقَالَ مَا الْقُنُوتُ فَقَالَ إِذَا قَرَأَ الْإِمَامُ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي الرَّكْعَةِ الْآخِرَةِ قَامَ يَدْعُو قَالَ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا يَفْعَلُهُ وَإِنِّي لَا أَكْتُمُكُمْ مَعَاهِرَ أَهْلِ الْبُرَاقِ لَفَعَلُوهُ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(٣)

ترجمه : او ابو الشعشاء ويلى دي چې د حضرت ابن عمر رضي الله عنه نه د قنوت په باره کې پوښتنه وشوه نو هغه وويل قنوت څه شي دي سائل وويل چې کله امام په اخر رکعت کې د قرأت نه فارغ شي زدريږي دعاء کوي هغه وويل چې ما هيڅوک نه دي ليدلي چې دغه کار کوي او بي شکه زه په تاسو باندې اي د عراق اهله گمان کوم چې داسي عمل کوي. د دې حديث روايت طحاوي کړي دي اسناد ئي صحيح دي.

﴿٦٥٩﴾ وَعَنْ أَبِي مَجَلٍّ قَالَ صَلَّيْتُ خَلْفَ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه الصُّبْحَ فَلَمْ يَقْلُتْ فَلَقْتُ الْكَبِيرَ يَنْتَعِلُهُ

(١) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ١٧٣ باب القنوت في الفجر وغيره ، المعجم الكبير للطبراني ج ٩ ص ٣٢٨ برقم ٩٢٣٠ بطريق مجمع الزوائد ج ٢ ص ١٣٧ نقلًا عن الطبراني في الكبير .

(٢) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ١٦٩ باب القنوت في الفجر وغيره .

(٣) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ١٦٩ باب القنوت في الفجر وغيره .

فَقَالَ مَا أَحْبَبْتُه عَنْ أَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِي رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَطَبْرَانِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)
ترجمه : ابي مجلز ويلى دې چې د حضرت ابن عمر رضي الله عنه پسي مي د صباح مونغ كړي و نو هغه د قنوت دعاء ونه ويله نو ماوويل چې بودا توب دي د قنوت د دعا نه منع كوي نو هغه وويل د خپل ملگرو د يو كس نه مي هم دا نه ده ياده كړي . د دې حديث روايت طحاوي او طبراني كړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿ ۶۶۰ ﴾ وَعَنْ كَالِيجٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنه كَانَ لَا يَقْنُتُ فِي هَيْمٍ مِنَ الصَّلَاةِ رَوَاهُ مَالِكٌ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

ترجمه : د نافع نه روايت دي چې عبدالله بن عمر رضي الله عنه د مانځه په يو شى كې هم د قنوت دعا نه ويله . د دې حديث روايت مالك كړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿ ۶۶۱ ﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَارِثِ السُّلَمِيِّ قَالَ صَلَّيْتُ خَلْفَ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه الصُّبْحَ فَلَمْ يَقْنُتْ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۳)

ترجمه : عمران ابن الحارث السلمي ويلى دي چې ما د حضرت ابن عباس رضي الله عنه پسي د سهر مونغ وكړ نو هغه د قنوت دعاء ونه ويله . د دې حديث روايت طحاوي كړي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿ ۶۶۲ ﴾ وَعن عَالِبٍ بْنِ فَرْقَدٍ الطَّحَانِ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ أَسِّ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه شَهْرَيْنِ فَلَمْ يَقْنُتْ فِي صَلَاةِ الْغَدَاةِ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۴)

ترجمه : غالب بن فرقد الطحان ويلى دي چې زه د حضرت انس ابن مالك رضي الله عنه سره دوه مياشتي وم هغه د سهر په مانځه كې د قنوت دعاء نه ده ويلى . د دې حديث روايت طبراني كړي او اسناد ئي حسن دي .

﴿ ۶۶۳ ﴾ وَعن عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ رضي الله عنه يَتْلُو الصُّبْحَ بِمَكَّةَ فَلَا يَقْنُتْ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.

(۱) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۹ باب القنوت في الفجر وغره ، مجمع الزوائد ج ۱ ص ۱۳۷ نقلًا عن الطبراني في الكبير .

(۲) موطا امام مالك كتاب قصر الصلوة في السفر ص ۱۴۳ باب القنوت في الصبح .

(۳) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۳ باب القنوت في الفجر وغره .

(۴) المعجم الكبير للطبراني ج ۱ ص ۲۴۵ رقم الحديث ۴۹۳ .

قال الزبيدي: **قَدْ لُفَّ الْحَبَاؤُ عَلَى أَنَّ الْكَلْبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ لَمْ يَلْبَسُوا إِلَّا فِي الْكَوَاكِلِ** ^(١)
ترجمه : عمرو بن دينار ويلي دي چې عبدالله بن الزبير رضي الله عنه مونږ ته په مکه مکرمه کې د سهر
 مرنځ کړي و خو هغه د قنوت دعاء نه وه ويلي. د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد ئي
 صحيح دي.

نبوي رضي الله عنه ويلي چې اخبار په دي خبره باندې دلالت کوي چې نبي کريم صلی الله علیه و سلم او د ده
 صحابه کرامو د سهر په مانتځه کې د نواز لود (هنکامي حالاتو نه) په غير د قنوت دعاء نه ده ويلي.
مسئلة الباب : د باب ټول حديثونه په فجر کې مستقل قنوت د نه مشروع کيدو او عند النازله په
 مختلفو مونځونو کې د قنوت په جواز باندې د حنفيو او د حنابلو مستدل دي. مسئله الباب د دېنه
 وړاندې باب کې تير شو.

﴿بَابُ لَا وَثْرَانَ فِي لَيْلَةٍ﴾

باب په يوه شپه کې دوه ځله وتر نشته

﴿٦٢٢﴾ عَنْ قَيْسِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا وَثْرَانَ فِي لَيْلَةٍ رَوَاهُ
 الْغُبَّةُ إِلَّا ابْنُ مَاجَهَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. ^(٢)

ترجمه : د قيس ابن طلق نه روايت دي چې د هغه پلار ويلي دي چې ما د رسول الله صلی الله علیه و سلم نه
 اوريدلي دي چې فرمايل ئي چې په يوه شپه کې دوه ځله وتر نشته. د دي حديث روايت د ابن ماجه
 نه په غير پنځو محدثينو کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٦٢٥﴾ وَ عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رضي الله عنه عُمَرَ رضي الله عنه إِذَا كَرَأَ الْوُثْرَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ
صلی الله علیه و سلم فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَمَا أَتَا فَاَصْلِي لَمْ أَكُنْ عَلَى وَثْرٍ فَإِذَا اسْتَبَقَلْتُ صَلَاتِكَ هَلَفًا حَقَّقَ الْعَبَّاحُ
 فَقَالَ عُمَرُ لَكُنِّي أَتَا مَوْلَى عَلَى هَلَفٍ لَمْ أَوْثِرْ مِنْ آخِرِ السَّحَرِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم لَا يَبْكِي بَكَرَ حَدَرٍ
 فَلَمَّا وَقَالَ لِعُمَرَ رضي الله عنه قُلْتُ هَذَا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَالْخَطَّابِيُّ وَبَقِيَ بِنِ مَعْلَدٍ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ. ^(٣)

(١) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ١٧٣ باب القنوت في الفجر وغيره.

(٢) ترمذي ابواب الصلوة الورق ج ١ ص ١٠٧ باب ماجاء لا وثران في ليلة، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٠٣ باب في بعض السور.

(٣) اسني كتاب قيام الليل الخ ج ١ ص ٢٤٧ باب في النبي صلی الله علیه و سلم عن الورق في ليلة، مسند احمد ج ٣ ص ٢٣.

(٤) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٣٧ باب الطروع بعد الورق، للغيص الحبر ج ٢ ص ١٧ باب صلوة الطروع فلما عن بقي ابن مخلد.

ترجمہ : د ابن مسیب رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چې حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ او حضرت عمر رضی اللہ عنہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سره د وترو په باره کې مذاکره کوله حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ وویل چې زه مونځ وکړم په وترو باندې بیا وده شم نو کله چې رابیدار شم نو ترسره پوري دوه دوه رکعت وکړم . او حضرت عمر رضی اللہ عنہ ويلي دي لیکن زه دوه رکعت مونځ وکړم بیا د سهر په اخر کې و تر وکړم نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابوبکر رضی اللہ عنہ ته وفرمایل چې دا یرېږي احتیاط کوي او حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته ئي وویل د ده کار مضبوط دي په خپل بیداریدو ئي باور دي . د دي حدیث روایت طحاوي کړي دي او خطابي او بقي ابن مخلد کړي دي او اسناد ئي مرسل قوي دي .

﴿۶۶۶﴾ وَعَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا الْوُثْرِيَّ فَقَالَ إِذَا أَوْتَرْتَ أَوَّلَ اللَّيْلِ فَلَا تُؤَيِّرُ آخِرَهُ وَإِذَا أَوْتَرْتَ آخِرَهُ فَلَا تُؤَيِّرُ أَوَّلَهُ قَالَ وَ سَأَلْتُ عَائِدَةَ بِنَ عَمْرِو فَقَالَ مِثْلَهُ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ

حسن . (۱)

ترجمہ : ابي حمزه ويلي دي چې ما د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه د وترو په باره کې پوښتنه وکړه نو هغه وویل چې کله د شپي اوله برخه کې و تر وکړي نو د شپي په اخره برخه کې و تر مه کوه او که د شپي په اخره برخه کې و تر کوي نو د شپي په اوله برخه کې و تر مه کوه ابو حمزه ويلي دي چې ما د عائذ ابن عمرو نه پوښتنه وکړه هغه هم په جواب کې دغه شان وویل . د دي حدیث روایت طحاوي کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿۶۶۷﴾ وَعَنْ خَلَّاسٍ قَالَ سَمِعْتُ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْوُثْرِيَّ فَقَالَ أَمَا أَنَا قَابِوُؤُهُ أَلَا مَا قَانَ قُنْتُ صَلَّيْتُ رَكَعَتَيْنِ رَكَعَتَيْنِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حسن . (۲)

ترجمہ : خلاص ويلي دي چې ما د حضرت عمار بن ياسر رضی اللہ عنہ نه اوریدلي دي کله چې د هغه نه یو سري د وترو په باره کې پوښتنه وکړه نو هغه ورته وویل هر چې زه یم نو و تر وکړم بیا وده شم نو که چیرته رابیدار شم نو دوه دوه رکعت مونځ وکړم . د دي حدیث روایت طحاوي کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿۶۶۸﴾ وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ ذَكَرْتُ عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نَفَضَ الْوُثْرِيَّ فَقَالَتْ لَا وَثْرَانَ فِي لَيْلَةٍ

(۱) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۳۷ باب الطلوع بعد الوتر .

(۲) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۳۷ باب الطلوع بعد الوتر .

وإحدى رواه الطحاوي واسناده مرسل قوي. (۱)

ترجمه : سعيد بن جبیر رحمہ اللہ ویلي دي چې د حضرت عائشي رضی اللہ عنہا ته د وترو د ماتولو یاداشت وشو نو حضرت عائشي رضی اللہ عنہا وویل چې په یوه شپه کې دوه ځله وتر نشته. د دي حدیث روایت طحاوي کړي او اسناد يي مرسل قوي دي.

مسئله الباب : د دې باب تر لاندې د "نقض وتر" مسئله مذکور ده دایوه مشهوره او اختلافي مسئله ده، په ائمه اربعه کې خو هیڅ اختلاف نشته دې البته په قرن اول کې اختلاف پاتې شوې دې. بعضې صحابه حضرت علي، عثمان، ابن مسعود رضی اللہ عنہ د نقض وتر قائله وو دغه شان ابن عمر بلکې ابن عمر رضی اللہ عنہ خو به په دې باندې عمل هم کولو کما في مسند احمد او د ائمه حدیث نه اسحاق بن راهويه هم د دې قائله دي.

مسئله د "نقض وتر" توضیح

د وترو د نقض معنی او تعریف : نقض : د شپې نه د اولی برخي وتر د شپې د اخري برخي د تهجدو نه مخکې په یو رکعت سره ماتولو ته ویلي شي او د تهجدو نه روسته به وتر دوباره وکړي شي لکه مثلاً چې یو کس د تهجدو د پاره د پاڅیدو نه روسته یو رکعت مونځ د نقل په نیت سره وکړي او دغه رکعت د ماسختن د وترو سره یوځای کړي او د هغه وترو نه شفعه جوړه کړي داسي شوه لکه د شپې په اول کې د وترو شوي مونځ يي نقض او مات کړ نو دغه کس د تهجدو د مانځه د ادا کولو نه پس په اخر کې دوباره وتر وکړي دپته د وترو نقض ویلي شي يعني دا ولي حسي د شپې وتر يي د تهجدو نه مخکې په یو رکعت سره نقض کړل يعني جفت يي کړل او د تهجدو نه روسته يي دویم ځل بیا وتر وکړل. د دي مسئلي په باره کې دوه مذهبه منقول دي.

(۱) **مذهب :** جمهور اهل السنه او څلور واړه امامان په دي متفق دي چې د وترو اعاده لازمي نه ددوا په غیر د وترو نه تهجد کول صحیح او درست دي.

(۲) **مذهب :** د اسحاق ابن راهويه دي اسحاق ابن راهويه د وترو د نقض او د دویم ځل د وترو د ادا کولو قائل دي او د اثار السنن مؤلف امام نیموي د لا وتران في لیلة په باب سره د اسحاق بن راهويه د مسلک تردید کړي دي.

د اسحاق رحمه الله دليل : د وترو د نقض په باره کې امام اسحاق رحمه الله د نبي کریم صلی الله علیه و آله په دي مبارک حديث باندې استدلال کړي دي چې (اجعلوا اخر صلوتکم باللیل و ترا) (۲) او بله دا چې اسحاق بن راهویه د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما پسي اقتداء او تابعداري کړي ده او ويلي ئي دي چې هغه هم د وترو د نقض قائل ؤ او د امام احمد رحمه الله د سند په روايت ئي عمل کړي دي (عن ابن عمر انه کان اذا سئل عن الوتر قال فلما وترت قبل ان انام ثم اردت ان اصلي باللیل شفعة بواحد)

مما مضى من وتري ثم صليت مثلي مثلي فاذا قضيت صلاتي او تر ت بواحد) يعنى د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما روايت دي چې کله به د ده نه د وترو په باره کې پوښتنه وشوه ويل به ئي که زه چرته د خوب نه مخکې وترو کړم او بيا د شپې د مونځ اراده کړم نو په يو رکعت خپل تير شوي وترو مونځ جفت کړم بيا دوه دوه رکعتو مونځ وکړم کله چې د تهجد مانځه نه فارغ شم په يو رکعت سره ونړ کړم .

د جمهور او د ائمه و اربه و دليلونه : د نوموړي باب ټول پنځه واره روايتونه د ائمه و اربه و د پاره مستدل دي د دي باب اول (۶۶۴) روايت چې قيس ابن طلق ابن علي د خپل پلار نه روايت کړي دي په دي کې د (لا وتران في ليلة) په الفاظو سره په صراحت سره حکم شوي چې په يوه شپه دوه ځله وتر نشته .

د دي باب دويم (۶۶۵) حديث کې د حضرت ابو بکر صديق رضی الله عنه او د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په يوه شپه کې د يو ځل وترو معمول ذکر شوي چې يوه ته رسول الله صلی الله علیه و آله د (حذر هذا) او بل ته ئي د (قوي هذا) خطاب کړي دي .

د دي باب په دريم (۶۶۶) حديث کې چې حضرت ابن عباس رضی الله عنه او د حضرت عائذ بن عمرو رضی الله عنه فتوى مذکور ده چې په يوه شپه کې يو ځل وتر کولي شي . او د دي باب څلورم (۶۶۷) روايت کې د حضرت عمار بن ياسر رضی الله عنه همدغه معمول ذکر دي .

او د دي باب په پنځم (۶۶۸) حديث کې د حضرت عائشي رضی الله عنها حديث دي چې (لا وتران في ليلة) په يوه شپه کې دوه ځله وتر نشته .

د اسحاق رحمه الله د استدلال نه د څلورو امامانو جواب : څلورو امامانو د امام اسحاق رحمه الله د استدلال نه په جواب کې ويلي دي چې د وترو نقض غير صحيح دي او ويلي ئي دي چې په اجعلوا صلواتکم باللیل و ترا کې چې کوم امر دي هغه د پاره د استحباب دي او دا ځکه چې پخپله د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله نه د وترو نه پس دوه رکعت مونځ کول ثابت دي لکه د حضرت

عاشي رضي الله عنه نه روايت دي ويلي ئي دي چې (كان رسول الله صلی الله علیه وسلم یوتر یواحداً ثم یرکع رکعتین یقرأ فیہما وهو جالس الخ) یعنی حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مخکې شو مونځ ئي یو رکعت سره وتر کاوه بیا به ئي دوه رکعت مونځ کاوه په دواړو کې به ئي قرأت کاوه په داسي حال کې چې ناست به و الخ.

او هر چې د حضرت ابن عمر رضي الله عنه عمل دي یو خو دا چې عمل ئي د قول نه مخالف دي بله دا چې ابن عمر رضي الله عنه ويلي دي چې خما سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه شه روايت نشته او دا مسئله خما دراي نه مستنبط ده.

عن مسروق قال قال ابن عمر رضي الله عنه فمن العلة برأي لا رواية...

او ابن عباس رضي الله عنه د ابن عمر رضي الله عنه په باره کې ويلي دي چې ان ابن عمر یوتر فی الليلة ثلاث مرات. (۲) یعنی ابن عمر رضي الله عنه په یوه شپه کې دري ځله وتر کول. سره د دي چې د دي باب د احادیثو موافق رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوه ځله وتر و نه هم منع کړي ده. (۳)

﴿بَابُ الرُّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْوُتْرِ﴾

د وتر و نه پس د دوه و رکعتونو باب

﴿۶۲۱﴾ عن عائشة رضي الله عنها قالت كان رسول الله صلی الله علیه وسلم یوتر یواحداً ثم یرکع رکعتین یقرأ فیہما وهو جالس فإذا أَرَادَ أَنْ یرکع قام فَرَکع، رواه ابن ماجه واسناداه صحیح.^(۱)

توجه: حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به مخکې ادا شوي مونځ په یو رکعت سره وتر کاوه بیا به ئي دوه رکعت مونځ کاوه په دواړو رکعتونو کې به ئي قرأت لوسته حال دا چې هغه به ناست و او کله به ئي چې رکوع کوله وبه دریده نو رکوع به ئي وکړه. د دي حدیث روايت ابن ماجه کړي او اسناد ئي صحیح دي.

(۱) معارف السنن.

(۲) مصنف عبدالرزاق.

(۳) ترمذي ج ۲ — ۲۳۹-۲۴۱.

(۴) ابن ماجه ابواب إقامة الصلوات — ۸۵ باب ماجاء فی الرکعتین بعد الوتر جالساً.

﴿٦٤٠﴾ وَ عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ جُحْدٌ وَ يُقَالُ فَإِذَا أَوْتِرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُزَكِّحْ وَ كَعْتَمِينَ فَإِنْ قَامَ مِنَ اللَّيْلِ وَ إِلَّا كَأَنَّهُ لَه رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ وَ الطَّحَاوِيُّ وَ الدَّارِقُطْنِيُّ وَ اسناده حسن. ^(۱)

ترجمه : د حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي دي چې بې شکه دغه شب گيري مشقت او سختي ده کله چې یو ستاسي و تر کوي نو دوه رکعتہ دي و کړي او که چرته د شپې پاڅیده نو تهجد دي و کړي او که نه نو دا دواړه رکعتونه ده لپاره د تهجد دي . د دي حدیث روایت دارمي طحاوي او دارقطني کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿٦٤١﴾ وَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَصَلِّيهِمَا بَعْدَ الْوُتْرِ وَ هُوَ جَالِسٌ يَقْرَأُ فِيهِمَا إِذَا زُلْزِلَتْ وَ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ الطَّحَاوِيُّ وَ اسناده حسن. ^(۲)

ترجمه : د حضرت ابو امامه رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا دوه رکعتونه د وترو نه روسته کړي په داسي حال کې چې هغه ناست و په دي دواړو رکعتونو کې ئي ادا زلزلت او قل يا ايها الکافرون سورتونه لوستل . د دي حدیث روایت احمد او طحاوي کړي او اسناد ئي حسن دي .

دوتر نه پس ددو رکعتو کولو مخه حکم دي ؟

(۱) امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خُو ددېنه مطلق انکار کوي .

(۲) امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صرف یو پیره کول ثابت دي .

(۳) امام ابو حنیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دې باره کې هیڅ صراحت منقول نه دي .

لیکن په حقیقت کې ددې دوو رکعتونو په ثبوت کې متعدد احادیث دي ، دباب دروایتونو نه هم د مؤلف غرض رکعتین بعد الوترو اثبات دي .

تطبیق بین الاحادیث :

مشهور حدیث "اجعلوا آخر صلاتکم وترا" نه رکعتین بعد الوتر نه هم په ظاهره نهی ده حال دا چې دباب روایات مثلاً "کان یصلیها بعد الوتر وهو جالس" نه ددې ثبوت فراهم دي اوس په دې

(۱) سنن دارمي کتاب الصلوة — ۱۹۸ باب فی الركعتین بعد الوتر ، طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۳۶ باب التطوع بعد الوتر ، دارقطني کتاب الوتر ج ۲ — ۳۹ باب فی الركعتین بعد الوتر فی الطحاوي والدارقطني : ان هذا السفر مکان . ان هذا الشهر .

(۲) مسند احمد ج ۵ — ۲۶۰ ، طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۳۷ باب التطوع بعد الوتر .

احادیثو کې تطبیق په لاندې ډول دي :

۱... "اجعلو آخر صلاتکم و ترا" امر استحباب باندې محمول دي نه وجوب باندې .

۲... "آخر صلاتکم" نه په حالت د قیام آخري مونغ مراد دي ځکه چې حضور ﷺ نه دا دوه رکعت په ناسته ثابت دي او همدغه په دې کې مسنون هم دي . (معارف السنن : ۲۵۹/۴)

۳... "آخر صلاتکم" د حکم نه رکعتین مستثنی دي کما یفهم من صلیع الامام الترمذي (۱۰۷/۱) یادونه : حدیث نمبر ۶۷۰ کې لفظ "السهر" دې لیکن په اکثر روایتونو کې "السفر" وارد دي . کافي معارف السنن تحت البحث .

﴿بَابُ التَّطَوُّعِ لِلصَّلَاةِ الْخَمْسِ﴾ د پنځه وخته مونځونو د پاره د نفلو باب

﴿۶۶۲﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ حَفِظْتُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ رَكَعَاتٍ رَكَعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ وَرَكَعَتَيْنِ بَعْدَهَا وَرَكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ فِي بَيْتِهِ وَرَكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ فِي بَيْتِهِ وَرَكَعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱) .

توجه : حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ويلي دي چې ما د نبی کریم ﷺ نه لس رکعتونه حفظ کړي دي دوه رکعت د ماسپښین د مانځه نه مخکې او دوه رکعت د ماسپښین د مانځه نه روسته او دوه رکعت د ماښام نه روسته په خپل کور کې او دوه رکعت د ماسختن نه روسته په خپل کور کې او دوه رکعت د سهر د مانځه نه مخکې د دي حدیث روایت شیخینو کړي دي .

﴿۶۶۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَلَّ فَيَوْمٍ مِنَ التَّوَالِفِ أَهْدَى كَعَاهِدًا مِنْهُ حَلَّ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۲) .

توجه : حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي څومره به چې نبی کریم ﷺ د سهر ستوا اهتمام کاوه دومره ئې د نورو ستوا اهتمام نه کاوه . د دي حدیث شیخینو کړي دي .

(۱) بخاري کتاب التهجید ج ۱ — ۱۵۷ باب الركعتين قبل الظهر ، مسلم كتاب صلاة المسافرين ج ۱ — ۲۵۲ فصل سنن الرواية ... غ .

(۲) بخاري کتاب التهجید ج ۱ — ۱۵۶ باب تعدد ركعتي الفجر ... غ ، مسلم كتاب صلاة المسافرين ج ۱ — ۲۵۱ باب استحباب ركعتي

﴿۶۴۳﴾ وَ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَدْخُ أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ وَ رَكَعَتَيْنِ قَبْلَ الْقَدَاةِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)

ترجمه : حضرت عائشي رضی اللہ عنہا نه روایت دي چې نبی کریم ﷺ د ماسپښين نه مخکې شلور رکعت او د سهر نه مخکې دوه رکعت نه و پرېښي د دي حديث روايت بخاري کړي دي .

﴿۶۴۵﴾ وَ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَكَعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا لِيْهَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۲)

ترجمه : حضرت عائشي رضی اللہ عنہا ويلي دي چې نبی کریم ﷺ فرمايلي دي چې د سهر دوه رکعت سنت د دنيا او په دنيا کې د ټولو موجوده شيانو نه بهتر دي . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

﴿۶۴۶﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بَيْتٌ خَالَتِي مَرِيُومَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بَلَّتِ الْحَارِثَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِلْدَهَا فِي لَيْلَيْهَا فَصَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِشَاءَ ثُمَّ جَاءَ إِلَى مَرْثِلِهِ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۳)

ترجمه : حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ ويلي دي چې ما د خپل ترور حضرت ميموني بنت الحارث د نبی کریم ﷺ د بي بي په کور کې شپه تيره کړي او نبی کریم ﷺ د هغې د شپې په نوبت کې د هغې سره و نو نبی اکرم ﷺ د ماسختن مونځ وکړ بيا ئې خپل کور ته تشریف راوړ نو شلور رکعت ئې وکړل دي د دي حديث روايت بخاري کړي دي .

﴿۶۴۷﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هُرَيْرٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ تَكْوِينِهِ فَقَالَتْ كَانَ يَصِلُ فِي بَيْتِي قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعًا ثُمَّ يَخْرُجُ فَيُصَلِّي بِالنَّاسِ ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَكَانَ يَصَلِّي بِالنَّاسِ الْمَغْرِبَ ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَ يَصَلِّي بِالنَّاسِ الْعِشَاءَ وَ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۴)

(۱) بخاري كتاب التوحيد ج ۱ ص ۱۵۷ باب الركنين قبل الظهر .

(۲) مسلم كتاب صلاة المسافرين ج ۱ ص ۲۵۱ باب استحباب ركعتي سنة الفجر ... الخ .

(۳) بخاري كتاب العلم ج ۱ ص ۲۲ باب السير بالعلم .

(۴) مسلم كتاب صلاة المسافرين ج ۱ ص ۲۵۲ باب جزئ الصلاة لتمامها ولعلا ... الخ .

ترجمه: عبدالله بن شقيق ويلي دي چې ما د حضرت عائشي رضي الله عنها نه د رسول الله صلی الله علیه و آله د نفل مانځه په باره کې پوښتنه وکړه نو هغې وويل چې رسول الله صلی الله علیه و آله به ځما په کوټه کې د ماسپښين د مانځه نه مخکې څلور رکعت کول بيا به ووتله نو خلکو ته به ئې مونځ وکړ بيا به راننوا ته نو دوه رکعت مونځ به ئې وکړ او خلکو ته به ئې ماسختن مونځ وکړ بيا به راننوا ته نو دوه رکعت مونځ به ئې وکړ او خلکو ته به ئې ماسختن مونځ وکړ بيا به راننوا ته نو دوه رکعت مونځ به ئې وکړ. د دي حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿٢٤٨﴾ وَعَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِمَنْ عِنْدِ مُسْلِمٍ يَصَلِّي لَهُ كُلَّ يَوْمٍ ثَلَاثِي عَشْرَةَ رَكْعَةً تَطَوُّعًا غَيْرَ فَرِيضَةٍ إِلَّا بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَآخَرُونَ.^(۱)

ترجمه: او دام حبيبۀ رضي الله عنها نه چې د نبي کريم صلی الله علیه و آله بي بي مبارکه ده روايت شوي دي چې هغې د رسول الله صلی الله علیه و آله نه اوريدلي دي چې فرمايل ئې کوم مسلمان بنده چې د الله جل شانده د رضا د پاره د فرض نه په غير هره ورځ د لس رکعت نفل مونځ ادا کړي الله جل شانده به ده ته په جنت کې کور جوړ کړي. د دي حديث روايت مسلم او اخرونو کړي دي.

﴿٢٤٩﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ثَلَاثِي عَشْرَةَ يُبْنَى لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ النَّجْرِ صَلَاةَ الْغَدَاةِ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

ترجمه: حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرمايلي دي څوک چې په يو شپه او ورځ کې د لس رکعت مونځ ادا کړي د ده د پاره په جنت کې کور جوړ کړي شي. څلور رکعت د ماسپښين نه مخکې او دوه رکعت د ماسپښين د مانځه نه روسته دوه رکعت د ماسپښين نه روسته او دوه رکعت د ماسختن نه روسته او دوه رکعت د سهر د مانځه نه مخکې. د دي حديث روايت ترمذي او نورو کړي او اسناد ئې صحيح دي.

﴿٢٥٠﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَامَ عَلَى ثَلَاثِي عَشْرَةَ رَكْعَةً مِنْ

(۱) مسلم کتاب صلوة للمسلمين ج ۱ ص ۲۵۱ باب فضل السن الراتية قبل الفريضة .

(۲) ترمذي أبواب العمرة ج ۱ ص ۹۶ باب ما جاء في من صلى في يوم وليلة ثلثي عشرة ركعة ... الخ .

السُّنَّةُ بَيَّأَ اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ أَرْبَعٌ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ وَرَكَعَتَيْنِ بَعْدَهَا وَرَكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَرَكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ وَرَكَعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ رَوَاهُ الْارْبَعَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۱)

ترجمه : حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمايلي دي څوک چې د ستو په دولسو رکعتونو باندې پابندي وکړي نو الله جل شان به ده ته په جنت کې يو کور جوړ کړي څلور رکعته د ماسپښين د مانځه نه مخکې او دوه رکعته د ماسپښين د مانځه روسته او دوه رکعته د ماښام د مانځه نه روسته او دوه رکعته د ماسختن د مانځه نه روسته او دوه رکعته د سهر د مانځه نه مخکې. د دې حديث روايت د ابو داؤد نه په غير څلورو صاحبانو کړي دي او اسناد يې حسن دي.

﴿٢٨١﴾ وَ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رَجَعَ اللَّهُ امْرَأًا صَلَّى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعًا رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ آخَرُونَ وَ حَسَنُهُ التِّرْمِذِيُّ وَ صَحِيحُهُ ابْنُ خُلَيْمَةَ وَ ابْنُ حَبَانَ.^(۲)

ترجمه : حضرت ابن عمر رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرمايلي دي الله جل شان به دې په هغه چار رحم وکړي چې د مازيگر د مانځه نه مخکې څلور رکعته نفل مونځ اداء کوي. د دې حديث روايت ابو داؤد او نور وکړي او ترمذي حسن گنړلي او ابن حبان صحيح گنړلي دي.

﴿٢٨٢﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ مَا صَلَّى النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله الْعِشَاءَ قَطُّ فَدَخَلَ عَلَى الْأَصْحَابِ أَرْبَعٌ رَكَعَاتٍ أَوْ سِتٌّ رَكَعَاتٍ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ أَبُو دَاوُدَ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۳)

ترجمه : حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي رسول الله صلی الله علیه و آله چې کله هم د ماسختن مونځ اداء فرمايلي ما کړه ئې تشریف راوړي نو څلور او يا شپږ رکعته مونځ ئې کړي. د دې حديث روايت احمد او ابو داؤد کړي او اسناد يې صحيح دي.

﴿٢٨٣﴾ وَ عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَصَلِّي عَلَى أَكْبَرِ كُلِّ صَلَاةٍ رَكَعَتَيْنِ إِلَّا الْفَجْرَ وَالْعَصْرَ رَوَاهُ اسْحَاقُ بْنُ رَاهُوَيْهَ فِي مُسْنَدِهِ وَ اسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۴)

(۱) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۹۴ باب ما جاء في من صلى في يوم وليلة فتي عشرة ركعة ... ۱ ع ، نسائي كتاب يوم النبل ... ج ۱ ص ۲۵۶ باب يوم من صلى في اليوم والليلة فتي عشرة ركعة ... ابن ماجه ابواب صلاة الصلوة ص ۸۱ باب ما جاء في فتي عشرة ركعة ...

(۲) ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۸۰ باب الصلوة قبل العصر ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۹۸ باب ما جاء في الاربع قبل العصر ، صحيح ابن خزيمة كتاب الصلوة ج ۲ ص ۲۰۶ رقم ۱۱۹۳ ، صحيح ابن حبان كتاب الصلوة ج ۵ ص ۲۷ رقم ۲۴۴۴.

(۳) مسند احمد ص ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۸۵ باب الصلوة بعد العشاء .

(۴) نصب الرعية كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۵۰ فصل في الاوقات المذكورة فلما من صلى من رايه في مسنده ، صحيح ابن خزيمة كتاب الصلوة ج ۲ ص ۲۰۷ رقم ۱۱۹۶.

ترجمه : حضرت علي رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د هر مانځه نه روسته دوه رکعت اداء فرمايلي دي په غير د سهر او د مازيگر نه . د دي حديث روايت اسحاق بن راهويه په خپل مسند کې کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿ ۲۸۲ ﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و سلم كَانَ إِذَا لَمْ يَصَلِّ أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ صَلَّاهُنَّ بِغَدَا رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ .^(۱)

ترجمه : د حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دي کله به چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د ماسپښين د مانځه نه مخکې څلور رکعت نه و اداء فرمايلي نو د ماسپښين د مانځه نه روسته به ئي ادا فرمايل . د دي حديث روايت ترمذي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿ ۲۸۵ ﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و سلم يَصَلِّي قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعَ زَكَاتٍ يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ بِالنَّسْلِيمِ عَلَى الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَمَنْ كَبِعَهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ .^(۲)

ترجمه : حضرت علي رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم به د مازيگر د مانځه نه مخکې څلور رکعت مونځ ادا فرمايه او د رکعتونو په منځ کې به ئي په مقربو ملائکو او د دوي په تابعدارو مؤمنانو او مسلمانانو باندې په سلام سره جدائي کوله . د دي حديث روايت ترمذي او نورو محدثينو کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿ ۲۸۶ ﴾ وَعَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ قَالَ كَأَلَا لَا يَفْصِلُونَ بَيْنَ أَرْبَعٍ قَبْلَ الظُّهْرِ يَكْسِلِيمُ إِلَّا بِالتَّشْهَدِ وَلَا أَرْبَعٍ قَبْلَ الْجُمُعَةِ وَلَا أَرْبَعٍ بَعْدَهَا رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي الْحَجَجِ وَاسْنَادُهُ جَيِّدٌ .^(۳)

ترجمه : ابراهيم نخعي رضي الله عنه ويلي دي چې صحابه کرامو به د جمعي د مانځه نه مخکې د څلورو رکعتونو په منځ کې او د جمعي د مانځه نه روسته د څلورو رکعتونو په منځ کې فصل او جدائي نه کوله . د دي حديث روايت په حجج کې محمد بن حسن کړي دي او اسناد ئي جيد دي .

(۱) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۹۷ باب ماجاء في الركعتين بعد الظهر باب آخر .

(۲) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۹۸ باب ماجاء في الاربع قبل العصر ، صحيح ابن عزيمة كتاب الصلوة ج ۲ ص ۲۱۸ تعليقاً تحت باب رقم ۵۲۵ .

(۳) كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۷۶ باب صلاة خطابة .

﴿۶۸۷﴾ وَعَنْهُ قَالُوا مَا كَالُوْا يَسْتَلُوْنَ فِي الْاَرْبَعِ كُنْزِ الظُّهْرِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ جَيِّدٌ. ^(۱)

ترجمه: او ابراهيم نخعي رَحِمَهُ اللهُ ويلي دي چې صحابه کرامو به د ماسپښين د مانځه نه مخکې په څلورو رکعتونو کې سلام نه گرځاوه. د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد يې جيد دي. **سنن د واقب:** عام نوافل خو چې انسان شومره او غواړي کولې يې شي دهغې څه خاص تعداد نه دې معلوم ليکن د فرضو مونږ سره مرتب نوافل کوم ته چې سنن رواتب يا سنن مؤکده ويلې کيږي، دهغې په تعداد کې اختلاف دې:

(۱) د بعضي حضراتو مطابق امام مالک رَحِمَهُ اللهُ په نزد صرف د فجر نه مخکې دوه رکعته سنن رواتب دي او باقي ټول عام نوافل. (التر المنعوت: ۵۱۲/۲)

علامه ابن رشد مالکي هم همدې طرفته مائل ښکاري (مناهج المجهد: ص ۱۶۵-۱۶۷) ليکن حضرت بنوري رَحِمَهُ اللهُ دامام مالک رَحِمَهُ اللهُ په حوالې سره يو څو سنن رواتب قول نقل کړې دي مثلاً دظهر نه مخکې څلور رکعته. (معارف السن: ۱۰۵، ۱۰۹/۴)

(۲) شافعيه او حنابلو په نزد سنن رواتب لس دي: د فجر نه مخکې دوه رکعته، ماسپښين نه مخکې او وروسته دوه رکعته، بيا د ماښام او د ماسخوتن نه پس هم دوه دوه.

(۳) د حنفيو په نزد ټول دولس رکعات رواتب دي يعنې د ماسپښين نه مخکې څلور رکعته. د شافعيو او د حنابلو دليل: د باب اولنې حديث کوم چې د حضرت ابن عمر رَحِمَهُ اللهُ نه مروی دې او په هغې کې په واضح طور باندې د لس رکعاتو ثبوت دې.

حنفيه او دنورو دلائل: د دې حضراتو استدلال د باب قوي او فعلي احاديثو نه دې، مثلاً:

(الف) حديث دام حبيب رَحِمَهُ اللهُ نمبر ۶۸۰: مَنْ صَلَّى فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ثَلَاثِي عَشْرَةَ يَتِي لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ اَرْبَعًا كُنْزِ الظُّهْرِ.

(ب) حديث دعائش رضي الله عنها نمبر ۶۷۵: " اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَدْعُ اَرْبَعًا كُنْزِ الظُّهْرِ ".

د حنفيو و جوه ترجيح او په احاديثو کې تطبيق:

۱... د حضور صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سنن معمول په کور کې ادا کول وولهدا ازواج مطهرات د دې صحيح

تعدادو نه واقف کيدې شي: " فان صاحب البيت ادرى بها فيه " او هغوي د حضور ﷺ قول و فعل د ماسپڅين نه مخکې څلور رکعتہ نقل کړي دي، او ابن عمر رضی اللہ عنہ دخپل حفظ مطابق ذکر کړي دي کوم چې ممکن دې د سفر واقعده وي يا کله کله عمل.

۲... دابن عمر رضی اللہ عنہ روايت فعلی دي لیکن نور قولې او فعلی هر قسمه روایات دي او عند التعارض قول لره فعل باندې به ترجیح حاصله وي.

دمازیگر نه مخکې دخلور رکعتو فضیلت:

دباب حدیث ابن عمر رضی اللہ عنہ نمبر ۶۸۲ کې ارشاد دې: رَجَمَ اللَّهُ امْرَأً صَلَّى قَبْلَ الْعَصْرِ اَرْبَعًا.

(۱) حضرت حکیم الامت فرمایي چې ددې څلور رکعتو څه معین فضیلت بیانولو په ځای دمطلق رحمت ذکر ددې خبرې دلیل دې چې ددوي ثواب دومره زیات دې چې دبیان په قید کې نشي راتلای (دوس نرمنې: ۹۱/۲).

(۲) دا جمله خبره هم کیدې شي او دعائیه هم، یعنې یا خو حضور ﷺ خبر ورکوي چې داسي ده او یا دعا کوي چې الله تعالی دې رحم او کړي داسي کس باندې، خلک دبزرگانو نه دعدا غوښتنه کوي، دحضور ﷺ دعاء نه زیاته اوچته دعاء دچا کیدې شي ددې دوصولو کوشش کولو پکار دي. والله الموفق

البته ددې څلورو رکعتونو دغیر مؤکد کیدو کې دچا اختلاف هم نشته دې.

﴿بَابُ مَا اسْتُئْذِنَ بِهِ عَلَى الْفَصْلِ بِتَسْلِيمَةٍ بَيْنَ الْأَرْبَعِ مِنْ سُنَنِ النَّهَارِ﴾

دا باب دې په بیان دهغه روایتونو کې په گومو کې چې استدلال کړي شوي دي دورځي دخلورو رکعتونو دستور ترمنځ دیو سلام په جدافي سره

﴿۶۸۸﴾ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ صَلَاةُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مَثَلِي مَثَلِي رَوَاهُ الْغَسَّةُ قَالَ الْيَمِينِيُّ ذِكْرُ النَّهَارِ لَيْسَ بِمَحْفُوظٍ وَ يَحَارِطُهُ بَعْضُ الْأَخْبَارِ الْمُتَقَدِّمَةِ مِمَّا ذَكَرْتَاهُ فِي الْبَابِ السَّابِقِ. ۱۱

ترجمه: حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ ويلي دي چې نبي اکرم ﷺ فرمایلي دي چې د شپي اود ورځي مونځ دوه دوه رکعتہ دي. ددي حدیث روايت پنځو محدثینو کړي دي.

نیموي رَحْمَةُ اللهِ ويلي چې دنهار دلفظ ذکر غیر محفوظ دي اود تیر باب ځینو احادیثو سره معارض دي.

سنن ونواقل: دوه، دوه رکعت یا څلور، څلور؟

دورځي او د شپې په ستو او نوافلو کې آیا دوه، دوه رکعت کول افضل دي یعنې هر دویم رکعت باندې دې سلام واپولې شي یا څلور، څلور رکعت؟ په دې کې اختلاف دې لیکن دا اختلاف په افضلیت کې دې جواز او عدم جواز کې نه دې.

۱... دامام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللهِ په نزد ورځ وي او که شپه څلور، څلور رکعت کول افضل دي.

۲... دامام مالک رَحْمَةُ اللهِ په نزد په یونیت سره هم دوه رکعت کول افضل دي.

۳... د صاحبینو په نزد فرق دې، چنانچې په ورځ کې څلور، څلور رکعت او په شپه کې دوه، دوه رکعت کول افضل دي.

۴... دامام شافعي رَحْمَةُ اللهِ او امام احمد رَحْمَةُ اللهِ په نزد که ورځ او که شپه نفل دوه دوه رکعت کول افضل دي. (معارف السنن: ۱۱۷/۴، المرصود: ۵۳۵/۲)

دامام شافعي رَحْمَةُ اللهِ او احمد رَحْمَةُ اللهِ دلیل:

۱... حدیث دابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مرفوعاً: "صلاة الليل والنهار مثنى مثنى". (ابوداود: ۱۸۳/۱)

۲... حدیث البطلب عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الصلاة مثنى مثنى ان تشهد في كل ركعتين... " الحدیث. (ابوداود: ۱۸۳/۱).

دامام مالک رَحْمَةُ اللهِ دلیل: همغه دې کوم چې پاس تیر شو او هغه "مثنى" لفظ په وجوب باندې محمولوي.

دامام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللهِ دلیل:

۱... په ورځ کې د څلور رکعت کولو د افضلیت دلیل خو د ابویوب حدیث دې مرفوعاً یعنې "اربع

قبل الظهر لیس فیمن تسلیم" (ابوداود: ۱۸۳/۱)

۲... په شپه کې د څلور رکعت کولو د افضلیت دلیل د صحیح حدیث عائشه رضي الله عنها دې یعنې

"كان رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لا يلد في رمضان ولا في غيره على احدى عشرة ركعة يصلي اربعاً..."

الحدیث.

۳... قیاس هم دا غواړي ځکه چې په څلور رکعتو کې داوږدې تحریمې دوجې نه مشقت زیات وي.

د صاحبینو دلیل :

- ۱... د باب د ابن عمر رضی اللہ عنہ حدیث : ” صلاة اللیل مثنی مثنی “ .
 ۲... په ورځ کې د څلور رکعتو کولو د افضلیت وجه د امام صاحب په دلیل کې موجود ده .
انتم ثلاثه رحمۃ الله تعه جواب :

- ۱... ” مثنی مثنی “ دا مطلب نه دې چې په هر دویم رکعت دې سلام و اړولې شي بلکې د دې په مراد شفعاً شفعاً دې یعنې نفل مونځ شفعاً کول پکار دي نه وترا .
 ۲... حدیث د مطلب رضی اللہ عنہ زموږ په خلاف نه دې بلکې زموږ مؤید دې چې حضور صلی اللہ علیه وسلم او فرماییل ” دشپي مونځ دوه دوه رکعتو دې هغه دا چې ته په هر دوو رکعتو باندې تشهد او ایي او عاجزي او مسکنت ظاهر کړي الحدیث “ معلومه شوه چې د ” مثنی “ نه غرض دوو رکعتو باندې تشهد ویل دي . والله اعلم
خبر داري : په بعضي شروحو کې مسئله مبحث عنها کې د صاحبینو په قول باندې فتوی نقل کړې شوې ده لیکن د تتبع او تلاش نه بعد معلومیږي چې د متون مشهوره نه صرف الدر المختار کې دې قول لره غوره کړې شوې دې حال دا چې په رد المختار شامي (۱۶/۲) ، البحر الرائق (۵۴/۲) ، او حلبی کبیری (ص: ۳۳۶) کې د امام صاحب قول لره راجع ګرځولې شوې دي . والله اعلم

﴿ بَابُ التَّائِفَةِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ ﴾

د ما بنام نه مخکې د نفلو باب :

﴿ ۶۸۹ ﴾ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ قَالَ كَانَ الْمُؤَذِّنُ إِذَا أَذَّنَ قَامَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیه وسلم يَتَذَرُونَ السَّوَارِي حَتَّى يَخْرُجَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیه وسلم وَهُمْ كُلُّهُمْ يَصْلُونَ الرُّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَزَادَ مُسْلِمٌ حَتَّى أَنَّ الرَّجُلَ الْغَرِيبَ لَيَدْخُلُ الْمَسْجِدَ فَيَحْسِبُ أَنَّ الصَّلَاةَ قَدْ صَلَّيْتُ مِنْ كَثْرَةِ مَنْ يَصَلِّيهِمْ .^(۱)

ترجمه: حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ ویلي دي کله به چې مؤذن اذان وکړ نو د نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم د صحابه کرامو نه به ځيني خلکو دیوالونو طرف ته جلي کوله تر دي پوري چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم به تشریف راوړ دغسي به دوي د ماښام نه مخکې دوه رکعته مونځ کړي و د دي حدیث روایت شیخینو کړي او مسلم دغه الفاظ زیات کړي دي، تر دي پوري چې یو مسافر سري به مسجد ته داخل شو نو دوه و رکعتونو د مونځ کوونکو د زیاتوالي په وجه به ئي داسي گمان کاوه چې گني جمع شوي ده.

﴿۶۹۰﴾ عَنْ مُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ قَالَ سَمِعْتُ عَنِ انس بن مالک عَنِ التَّطَوُّعِ بَعْدَ الْعَصْرِ فَقَالَ كَانَ عُمَرُ يَضْرِبُ الْأَيْدِي عَلَى صَلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ وَكُنَّا نَضْمُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم رَكَعَتَيْنِ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ قَبْلَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ فَقُلْتُ لَهُ أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم صَلَّاهُمَا قَالَ كَانَ يَرَانَا فَلَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۱)

ترجمه: مختار بن فضل ویلي دي چې ما پوښتنه وکړه د انس بن مالک نه د نفل مونځ په باره کې پس د مازیگر نه نو هغه وویل چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ به وهل خلک په لاسونو باندي په مانځه باندي د مازیگر د مانځه نه روسته او حال دا چې و مونځ چې مونځ به مو کاوه په زمانه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کې دوه رکعته روسته د نورد پریوتو نه مخکې د ماښام د مانځه نه نو مختار بن فلفل وائي چې ما حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ ته وویل چې آیا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دغه دوه رکعته مونځ کړي و حضرت انس رضی اللہ عنہ وویل چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مونځ لیدو نو نه ئي راته امر کړي و او نه ئي منع کړي و د دي حدیث روایت مسلم کړي دي.

﴿۶۹۱﴾ وَ عَنْ مَرْثَدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبِزْزِيِّ قَالَ أَكَيْتَ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ رضی اللہ عنہ فَقُلْتُ لَا أَعْبُدُكَ مِنْ أَبِي تَمِيمٍ يَرْكُضُ رَكَعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ فَقَالَ عَقْبَةُ إِنَّا كُنَّا نَفْعَلُهُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم فَقُلْتُ فَمَا يَنْتَعَلُ الْآنَ قَالَ الْفُضْلُ رَوَاهُ الْبَغَارِيُّ.^(۲)

ترجمه: حضرت مرثد بن عبد الله البیزني رضی اللہ عنہ ویلي دي چې زه حضرت عقبه بن عامر الجهني رضی اللہ عنہ ته راغلم ورته ومي ويل چې زه تاته د ابو تميم په باره کې عجيبه خبره ونه کړم چې د ماښام نه مخکې ئي دوه رکعته مونځ کاوه نو حضرت عقبه بن عامر وویل چې مونځ هم د نبي اکرم

(۱) مسلم کتاب فضائل القرآن ج ۱ ص ۲۷۸ باب استحباب رکعتين قبل صلاة المغرب.

(۲) بخاري کتاب التهجید ج ۱ ص ۱۵۸ باب الصلاة قبل المغرب.

سَلَّمَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِه زَمَانَهُ كَمَا دَغَسِي كَوْل مَا وَرْتَهُ وَوِيلَ جَهْ اَوْس تَا شَخْ شِي مَنَع كُوي هَغَه وَوِيلَ جَهْ شَغَلْ اَوْ مَصْرُوفِيَت . د دِي حَدِيثُ رَوَايَتِ مُسْلِمَ كَرِي دِي .

﴿٦١٢﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَغْفَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ كُلِّ آدَاكَيْنِ صَلَاةٌ بَيْنَ كُلِّ آدَاكَيْنِ صَلَاةٌ ثُمَّ قَالَ فِي الثَّالِثَةِ لَيْسَ هَاءَ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ ^(١)

تَرْجُمَه : حضرت عبد الله بن مغفل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي اكرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې د هر دوه وَاذَانُونُو (اذان اواقامت) تر منځ مونځ دي د هر دوه وَاذَانُونُو تر منځ مونځ دي بيا نبي په دريم ځل وفرمايل چې د چا خوښه وي معنی دا چې ضروري نه دي . د دې حديث روايت د محدثينو يو جماعت کړي دي .

﴿٦١٣﴾ وَعَنْ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ صَلُّوا قَبْلَ التَّغْرِيبِ صَلُّوا قَبْلَ التَّغْرِيبِ ثُمَّ قَالَ فِي الثَّالِثَةِ لَيْسَ هَاءَ كَرَاهِيَةً أَنْ يَتَّخِذَهَا النَّاسُ سُنَّةً رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَابْنُ دَاوُدَ صَلُّوا قَبْلَ التَّغْرِيبِ وَرَكَعَتَيْنِ ^(٢)

تَرْجُمَه : حضرت عبد الله بن مغفل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي اكرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي د ماښام نه مخکې مونځ وکړئ د ماښام نه مخکې مونځ وکړئ بيا نبي په دريم ځل وفرمايل چې څوک نبي کول غواړي دا نبي خوښه نه وه چې خلک نبي مؤکد سنت وگنړي . د دې حديث روايت بخاري کړي دي او د ابوداؤد الفاظ داسي دي چې د ماښام نه مخکې دوه رکعتونه مونځ وکړئ .

﴿٦١٤﴾ وَعَنْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى قَبْلَ التَّغْرِيبِ وَرَكَعَتَيْنِ رَوَاهُ ابْنُ حَبَّانَ فِي صَحِيحِهِ وَمُحَمَّدُ بْنُ نَصْرِ الْمُرُوزِيُّ فِي قِيَامِ اللَّيْلِ وَزَادَ ثُمَّ قَالَ صَلُّوا قَبْلَ التَّغْرِيبِ وَرَكَعَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ عِنْدَ الثَّالِثَةِ لَيْسَ هَاءَ خَأَفَ أَنْ يَحْسِبَهَا النَّاسُ سُنَّةً وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(٣)

تَرْجُمَه : حضرت عبد الله بن مغفل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ماښام نه مخکې دوه رکعتونه مونځ کړي دي . د دې حديث روايت ابن حبان په خپل صحيح کې کړي دي او

(١) بخاري كتاب الاذان ج ١ ص ٨٧ باب بين كل اذنين صلوة لمن شاء ، مسلم كتاب فضائل القرآن ج ١ ص ٢٧٨ باب استحباب ركعتين للصلوة المغرب ، ترمذي ارباب الصلوة ج ١ ص ٤٥ باب ماجاء في الصلوة قبل المغرب ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ ص ١٨٢ باب صلوة قبل المغرب ، نسائي كتاب الاذان ج ١ ص ١١١ باب الصلوة بين الاذان والاقامة ، ابن حبان كتاب الفوائد ج ١ ص ٨٢ باب بناء في الركعتين قبل المغرب ، مسند احمد ج ٤ ص ٨٤ .

(٢) بخاري كتاب التهجيد ج ١ ص ١٥٨ باب الصلوة قبل المغرب ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ ص ١٨٢ باب الصلوة قبل المغرب .

(٣) العصر ليام الليل ص ٥٠ باب الركعتين قبل المغرب ذكر من لم يركعهما ، تلخيص الحبير ج ١ ص ١٣ نقلا عن ابن حبان في صحيحه .

محمد بن نصر المروزي په قيام الليل کې کړي دي. او مروزي دغه الفاظ زيات کړي دي چې يانې په درېم ځل فرمايلي دي چې څوک شي د کولو اراده لري د دي پري نه چې خلک به ټي سنت وگړي او اسناد ټي صحيح دي.

دلهر ډويديو نه پس دنواقلو بحث

مسئله البابين : د غروب آفتاب نه پس د فرض لمونځ نه مخکې دوه رکعتونه نفل کول څنگه دي ؟
 ۱... د ائمه اربعه نه څوک هم د دې داستحباب قائله نه دي بلکې رد المختار (۳۷۶/۱) کې حنيفه او مالکيه او شوافع (في روايه) په نزد دې لره مکروه ليکلي دي .
 ۲... امام شافعي او احمد رَحِمَهُمُ اللَّهُ نه يو روايت رکعتين قبل المغرب استحباب منقول دي . (الدر المنضود : ۵۲۸/۲ ، حلبی کبيری ، ص : ۲۱۰)
 داستحباب د قائلينو د جواز دليل :

د دې باب ټول حديثونه استحباب او جواز باندې دلالت کوي کوم نه چې ۱... حديث انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نمبر ۶۸۹ کې د اصحاب نبي ﷺ بعهد نبوي رکعتين قبل المغرب کول او د حضور ﷺ په دې باندې نکير نه کول مذکور دي .
 ۲... حديث د عبد الله بن مغفل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مرفوعا نمبر ۶۹۳ کې حضور ﷺ رکعتين قبل المغرب اجازت ورکول مذکور دي .

۳... حديث د عبد الله بن مغفل نمبر ۶۹۴ کې پخپله د حضور ﷺ رکعتين قبل المغرب کول مذکور دي . نو گويا چې قولې او فعلي احاديثو نه نافله قبل المغرب ثبوت فراهم دي . (رکعتين قبل المغرب عدم جواز باندې دليل او تطبيق بين الاحاديث دراروان باب ترلاندي او گوري)

﴿بَابُ مَنْ أَلْكَرَ التَّنْفُلَ قَبْلَ الْمَغْرِبِ﴾

باب دهغه چا باره کې دي چې د ماښام نه مخکې ټي دنفلونه انکار کړي دي

﴿۲۱۵﴾ عَنْ طَاوُسٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ الرَّكَعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ فَقَالَ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا يَصِلُهُمَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رواه عبد بن حميد الكشي في مسنده و ابوداود و اسناده صحيح (۱)

ترجمه : طاؤس ويلي دي چې د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه د ماښام نه مخکې د دوه و رکعتونو په باره کې پوښتنه وشوه نو هغه وويل چې ما د رسول الله صلی الله علیه و سلم په زمانه کې هيڅ يو کس نه دي ليدلي چې دغه دوه رکعتي کړي وي. د دي حديث روايت عبد ابن حميد الکشي په خپل مسند کې کړي دي او ابو داؤد کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٢٦٦﴾ وَعَنْ حَازِبِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ أَنَّهُ سَأَلَ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيَّ عَنِ الصَّلَاةِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ قَالَ فَتَهَا عَنْهَا وَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم وَأَبَا بَكْرٍ رضي الله عنه وَعُمَرُ رضي الله عنه يَكُونُوا يَصَلُّونَهَا رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ فِي الْأَثَارِ وَاسْنَادُهُ مُنْقَطِعٌ وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ ^(۱).

ترجمه : د حماد ابن ابي سليمان نه روايت دي چې هغه د ابراهيم نخعي رحمته الله نه د ماښام د مانځه نه مخکې د دوه و رکعتونو په باره کې پوښتنه وکړه نو هغه ئي دغه د مانځه نه منع کړ او وي ويل چې رسول الله صلی الله علیه و سلم او حضرت ابو بکر صديق رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه دغه مونځ نه و کړي. د دي حديث روايت په اثار کې محمد بن الحسن کړي دي او اسناد ئي منقطع دي او رجال ئي ثقه او باوري دي.

د ترجمه الباب نه غرض

د دي باب نه غرض ناغله قبل المغرب په عدم جواز باندې دليلونه بيانول مقصود دي :

...۱ حديث نمبر ۶۹۵ کې ابن عمر رضي الله عنه واضحه فرمايلي چې ما حضور صلی الله علیه و سلم په زمانه کې چالره هم په دې دوو رکعتونو کولو باندې نه دي کتلي.

...۲ حديث نمبر ۶۹۶ کې ابراهيم نخعي رحمته الله (جليل القدر تابعي) درکعتين قبل المغرب نه منع کړي او فرمايي چې حضور صلی الله علیه و سلم او شيخينو رضي الله عنه د دوه رکعتي نه دي کړي. داستحباب او د جواز قائلينو ته جواب او د احاديثو په مينځ کې تطبيق:

...۱ "صلوا قبل المغرب" تعلق دنهي عن الصلوة بعد العصر سره ده يعنې د عصر نه پس د تطويع چې کومه نهي ده هغه په غروب باندې منتهي (ختمیږي) کيږي، البته د غروب نه پس څوک چې نفل غواړي نو کولې يې شي يعنې خپل شوق پوره کولې شي چې خلاف وليدې. (الدر المنضود : ۵۲۸/۲)

...۲ "لمن شاء" نه معلومه شوه چې امر لپاره داستحباب نه دي.

۳... مضبوطه خبره داده چې ددې په باره کې دحضراتو صحابه کرامو په دې کې څه لږ ډیر اختلاف پاتې شوي دي او دهغې نه پس ديو قابل ذکر فقيه يا تابعي نه په سند صحيح نافله قبل المغرب ثبوت نشته مرفوع حديث باندې ترک عمل ددې دضعف نښه ده .

۴... ” رکعتين قبل المغرب “ سره متعلق ټول احاديث دتعجيل بالمغرب دحکم راتللو نه مخکې وارد دي او اوس دا رکعتين منسوخ دي . (رد المحتار خامي : ۳۷۹/۱)

﴿ بَابُ التَّنْفُلِ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ ﴾

د مازيگر مونځ نه وروسته د نفلو باب

﴿ ۲۹۷ ﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ قَطُّ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(۱)

ترجمه : حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مازيگر نه روسته دوه رکعتنه هيڅکله نه دي پرېښي . ددې حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿ ۲۹۸ ﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ رَكَعَتَانِ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُهُمَا سِرًّا وَلَا عَلَانِيَةً رَكَعَتَانِ قَبْلَ الصُّبْحِ وَرَكَعَتَانِ بَعْدَ الْعَصْرِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(۲)

ترجمه : حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې دوه داسي رکعتونه دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه په پټه پرېښي دي او نه ئي په ښکاره پرېښي دي دوه رکعتنه د سهر د مانځه نه مخکې او دوه رکعتنه د مازيگر د مانځه وروسته . ددې روايت شيخينو کړي دي .

﴿ ۲۹۹ ﴾ وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ السَّجْدَتَيْنِ اللَّتَيْنِ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصَلِّيهِمَا بَعْدَ الْعَصْرِ فَقَالَتْ كَانَ يَصَلِّيهِمَا قَبْلَ الْعَصْرِ ثُمَّ أَكَّهُ فَقَالَ عَنْهُمَا أَوْ نَسِيَهُمَا فَقَالَ هُنَا بَعْدَ الْعَصْرِ ثُمَّ أَكْبَهُمَا وَكَانَ إِذَا صَلَّى صَلَاةً أَكْبَهُمَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ .^(۳)

(۱) بخاري كتاب موالات الصلوة ج ۱ — ۸۳ باب ما يعلی بعد العصر من الفوات ، مسلم كتاب فضائل القرآن ج ۱ — ۲۷۷ باب الاوقات التي هي عن الصلوة فيها .

(۲) بخاري كتاب موالات الصلوة ج ۱ — ۸۳ باب ما يعلی بعد العصر من الفوات ، مسلم كتاب فضائل القرآن ج ۱ — ۲۷۷ باب الاوقات التي هي عن الصلوة فيها .

(۳) مسلم كتاب فضائل القرآن ج ۱ — ۲۷۷ باب الاوقات التي هي عن الصلوة فيها .

ترجمہ : ابي سلمه نه روايت دي چې هغه د حضرت عائشي رضي الله عنها نه د هغه دوه و رکعتونو په باره کې پوښتنه وکړه کوم چې رسول الله صلی الله علیه و آله د مازيگر د مانځه نه روسته اداء کول نو حضرت عائشي رضي الله عنها وويل دا دوه رکعتونه رسول الله صلی الله علیه و آله د مازيگر د مانځه نه مخکې ادا کول بيا رسول الله صلی الله علیه و آله د هغې د اداء کولو نه په څه مشغول شو او يا ئي هير شو نو دا دوه رکعتونه ئي د مازيگر د مانځه نه روسته وکړل بيا رسول الله صلی الله علیه و آله په دې دوه و رکعتو باندې دوام و فرمايه او رسول الله صلی الله علیه و آله به چې کله يو مونځ ادا کاوه نو په هغې باندې به ئي دوام فرمايه . د دې حديث روايت مسلم کړي دي .

د مازيگر مونځ نه پس نقل کول جائز دي يا نه ؟

۱... د امام ابو حنيفه رحمته الله په نزد دا مکروه وي .

۲... امام مالک رحمته الله او امام شافعي رحمته الله معمولي اختلاف سره دې لره جائز گرځوي . (بداية المجتهد ، ص : ۸۸)

امام مالک رحمته الله او د شافعي رحمته الله دلائل : د دې باب ټول حديثونه د دې حضراتو مستدل دي خاص کر اولنې حديث ” مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ قَطُّ ” خو دادې ملحوظ نظروي چې د جواز ټول حديثونو مدار حضرت سیده عائشه رضي الله عنها باندې دي .

د راروان باب ” بَابُ كِرَاهِيَةِ التَّطَوُّعِ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ ” ټول روايات د امام صاحب مستدل دي کوم چې د اطلاق او د عموم په سبب هر قسمه نقل لره شامل دي خاص کر حديث د ابو هريره رضي الله عنه نمبر ۷۰۲ : ” أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ مِنَ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَقًّا تَغْرُبُ الشَّمْسُ ” .

د احاديثو په مينځ کې تعارض :

په دې باب کې دام سلمه رضي الله عنه حديث نمبر ۷۰۴ نه معلومېږي چې حضور صلی الله علیه و آله دا دوه رکعتونه صرف يو پيره کړي دي هغه هم په ديو مجبورې په بناء باندې ، هغه دا وه چې دوي بعد الظهر دوه رکعتونه سنت نه وو کړي نو د عصر نه پس يي هغې لره ادا کړو ليکن بل طرفته حديث دعائشه رضي الله عنها مطابق د حضور صلی الله علیه و آله دائمي معمول وو د عصر نه پس دوه رکعت کول ، او دا دواړه حديثونه بخاري او مسلم کې دي .

د متعارضه احاديثو کې تطبيق او امام مالک رحمته الله او شافعي رحمته الله ته جواب :

۱... يو اعتبار سره خو دام سلمه رضي الله عنها حديث لره دعائشي رضي الله عنها باندې په دې طور ترجيح حاصله ده چې په بعضي رواياتو کې حضرت عائشه د حضور صلی الله علیه و آله هميش والې پخپله بيانوي او بعضي رواياتو کې سائل لره د حضرت ام سلمه رضي الله عنها حواله ورکوي .

۲... یا بیا دا چې رکعتین لره د حضور ﷺ په خصوصیت باندې محمول کړې شي ځکه چې دطحاوي دروایت مطابق دام سلمه رضي الله عنها په پوښتنې باندې حضور ﷺ هغې ته ددې د کولو اجازت ورکړو پخپله حضرت عمر رضی الله عنه بعد العصر دروه رکعتہ کولو والا به یې وهل او دا به د ټولو صحابو په وړاندې وو چاهم نکیر او نه فرمايل .

۳... د نهی عن الصلاة بعد العصر روایات قوي او متواتر دي او ددوي په مقابلہ کې فعلي جزئي واقعده ، لہذا عمومي استدلال ددې نه نشي کیدې .

﴿بَابُ كَرَاهَةِ التَّطَوُّعِ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ وَ صَلَاةِ الصُّبْحِ﴾

د مازيگر او د سهر د مانځه نه روسته د نفلو د ادا کولو د مکروهوالي باب

﴿٤٠٠﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ غَيْرَ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَكَانَ أَحَبَّهُمْ إِلَيَّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ رواه الشيخان .^(١)

توجه : حضرت ابن عباس رضی الله عنه ويلي دي چې ما د رسول الله ﷺ د ډيرو صحابه کرامو نه چې بعض د هغې نه حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه دي چې هغه ماته د ټولو نه زيات محبوب و چې بي شکر رسول الله ﷺ د سهر نه روسته د نمر تر ختو پوري او د مازيگر نه روسته ترد نمر د پريوتو پوري د مانځه نه منع کړي . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿٤٠١﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ رواه الشيخان .^(٢)

توجه : حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې د مازيگر د مانځه نه روسته د نمر تر پريوتو مونځ نشته او د سهر د مانځه نه روسته ترد نمر د ختو پوري مونځ نشته . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

(١) مسلم کتاب فضائل القرآن ج ١ ص ٢٧٥ باب الاوقات التي لم ي عن الصلاة فيها ، بخاري كتاب موالات الصلاة ج ١ ص ٨٢ باب

الصلاة بعد الفجر حتى تطلع الشمس .

(٢) مسلم کتاب فضائل القرآن ج ١ ص ٢٧٥ باب الاوقات التي لم ي عن الصلاة فيها ، بخاري كتاب موالات الصلاة ج ١ ص ٨٢ باب لا

تحرى الصلاة قبل غروب الشمس .

﴿۴۰۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَفَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَعَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱).

ترجمه : د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ماښگر د مانځه نه روسته د نمر تر پرېوتو پوري د مانځه نه منع کړي او د سهر د مانځه نه روسته ئي د نمر تر ختو پوري د مانځه نه منع فرمايلي دي . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿۴۰۳﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ السُّلَمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ يَا لَيْلَى اللَّهُ أَخْبَرَنِي عَبَا عَنْكَ اللَّهُ وَأَجْهَلُهُ أَخْبَرَنِي عَنِ الصَّلَاةِ قَالَ صَلِّ صَلَاةَ الصُّبْحِ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ حَتَّى تَرْتَفِعَ قَائِمًا تَطْلُعُ حِينَ تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ الشَّيْطَانِ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكَفَّارُ ثُمَّ صَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى يَسْتَقِيلَ الظُّلُ بِالرُّمُحِ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ فَإِنَّ حِينَئِذٍ تُسَجَّرُ جَهَنَّمُ فَإِذَا أَقْبَلَ النَّبِيُّ فَصَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى تَصِلَ الْعَصْرُ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ قَائِمًا تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكَفَّارُ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَاحِدٌ (۲).

ترجمه : حضرت عمرو بن سلمی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما وويل اي د الله جل شانہ نبي ماته د هغه څه نه خبر را کړه چې تاته الله جل شانہ بنودلی دي او زه د هغې نه ناخبريم د مانځه په باره کې ما خبر کړه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې د سهر مونځ وکړه بيا د مانځه نه بند شه تر دي پوري چې نمرؤ خيژي او چت شي ځکه چې نمر کله راخيژي د شيطان د دوه و بنکرونو تر منع راخيژي او په دغه وخت کې کافران نمر ته سجده کوي بيا مونځ وکړه ځکه مانځه ته فرشتي د گواښ د پاره حاضرېږي تر دي پوري چې سوري د يوي نيزي نه کم شي بيا د مانځه نه بند شه ځکه چې په دغه وخت کې جهنم گرمېږي کله چې سوري راوگرځي نو مونځ وکړه ځکه چې په مانځه کې ملائکي د شهادت د پاره حاضرېږي تر دي پوري چې د ماښگر مونځ وکړي بيا د مانځه نه بند شه تر دي پوري چې نمر پريوزي ځکه چې نمر د شيطان د دوه و بنکرونو تر منع پريوزي او په دغه وخت کې کافران نمر ته سجده کوي . د دي حديث روايت مسلم او احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړي دي .

(۱) مسلم کتاب فضائل القرآن ج ۱ ص ۲۷۵ باب الاوقات التي لمي عن الصلوة فيها ، بخاري کتاب مواقيت الصلوة ج ۱ ص ۸۳ باب لا تحري الصلوة فروع الشمس .

(۲) مسلم کتاب فضائل القرآن ج ۱ ص ۲۷۶ باب الاوقات التي لمي عن الصلوة فيها ، مسند احمد ج ۴ ص ۱۱۱ .

﴿۴۰۲﴾ وَعَنْ كَرِيبِ بْنِ أَبِي عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْبُسُورِيُّ عَنْ مَعْرُومَةَ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَزْهَرَ أَرْسَلُوهُ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالُوا اقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنَّا جَمِيعًا وَسَلِّمْ عَلَيْهَا عَنِ الرَّكَعَتَيْنِ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ وَقُلْ لَهَا آتَا أَخْبَرْنَا إِنَّكَ تُصَلِّينَهُمَا وَقَدْ بَلَّغْنَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْهُمَا وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كُنْتُ أَضْرِبُ النَّاسَ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْعَقَّابِ عَنْهُمَا قَالَ كَرِيبٌ قَدْ خَلْتُ كُلَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَبْلُغْتُهَا مَا أَرْسَلُونِي بِهِ فَقَالَتْ سَلْ أُمَّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَخَرَجْتُ إِلَيْهِمْ فَأَخْبَرْتُهُمْ بِقَوْلِهَا فَرَدُّونِي إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْهُمَا ثُمَّ رَأَيْتُهُ يَصَلِّيهِمَا جِئْتُ صَلَّيْتُ الْعَصْرَ ثُمَّ دَخَلْتُ عَلَى وَعِنْدِي نِسْوَةٌ مِنْ بَنِي حَوَازٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَأَرْسَلْتُ إِلَيْهِ الْجَارِيَةَ فَقُلْتُ كُفِّي بِجَنَابِهِ قَوْلِي لَهُ فَقَالَ لَكَ أُمُّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ سَمِعْتُكَ تَنْهَى عَنْ هَاتَيْنِ وَأَرَاكَ تُصَلِّيهِمَا فَإِنْ أَشَارَ يَدِيهِ فَاسْتَخِرِي عَنْهُ فَقَعَلَتِ الْجَارِيَةُ فَأَشَارَ يَدِيهِ فَاسْتَخَرْتُ عَنْهُ فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ يَا ابْنَتُ أَبِي أُمَيَّةَ سَأَلْتُ عَنِ الرَّكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ وَالْهُ أَكُنِّي نَاسٌ مِنْ عِبْدِ الْقَبَائِسِ فَخَفَلُونِي عَنِ الرَّكَعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ بَعْدَ الظَّهْرِ فَبِمَا هَاتَانِ رَوَاهُ الْهَيْثَانُ ^(۱)

ترجمه : د کرب نه روایت دي چې ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ المسورين مخرمه او عبدالرحمن ابن ازره کرب حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته وليږه نو ورته وي ويل چې زموږ د ټولو د خوا نه ورته سلام ووايه او د مازيگر د مانځه نه روسته دوه رکعتونه پوښتنه تري وکړه او ورته ووايه چې بي شکه مونږ ته خبر راکړي شوي دي چې ته هغه دوه رکعت کوي او مونږ ته خبر رسيدلي دي چې نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې دوه رکعتونو نه منع فرمايلي ده او ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره خلک د دغه دوه رکعتونو په وجه وهلي دي کرب ويلي دي چې زه حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته ورغلم کوم پيغام چې ماته هغو راکړي و هغه مي ورته ورساوه نو حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وويل چې د حضرت ام سلمې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه پوښتنه وکړه نو کرب وايي چې زه راووتم دوي ته راغلم د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا په خبره مي هغو خبر کړل نو زه ام سلمې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته په هغو څه وليږم په کومه شي چې حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته ليږلي وُم نو ام سلمې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وويل چې ما د نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اورېدلي و چې د دې دوه رکعتونو نه شي منع فرمايلي وه خو کله شي چې د مازيگر

مونځ وکړ نو ما وليده چې دا دوه رکعتې وې وفرمايل بيا ما کره راغي په داسي حال کې چې محاسره د انصارو د بني حرام د قبيلې ښځې وې نو ما ورته يوه جينۍ ورواستوله او ورته ومي ويل چې د رسول الله ﷺ خواته او درېره او ورته ووايه چې تاته ام سلمه رضي الله عنها وائي چې اي د الله جل شانہ رسول ما ستانه اوريدلي ؤ چې د دې دوه ؤ رکعتونو نه دي منع کوله او زه دي گورم چې تاسي ئي کوئ نو که چرته په مبارک لاس ئي اشاره وکړه نو کړي راروسته شه نو هغې دا کار وکړ او نبي کریم ﷺ ورته په مبارک لاس اشاره وکړه نو هغه ترې راروسته شوه نو کله چې د مانځه نه فارغ شو وي فرمايل چې اي د ابې اميه لوري تا د مازيگر د مانځه نه روسته د دوه ؤ رکعتونو په باره کې پوښتنه کړي ده ماته د عبد قيس د قبيلې څه خلک راغلي ؤ زه ئي د هغه دوه ؤ رکعتونو نه مشغول کړي ؤ م کوم چې د ماسپښين د مانځه نه روسته دي نو دا هغه دوه رکعتونه دي د دې حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿٤٠٥﴾ وَعَنْ مُعَاوِيَةَ رضي الله عنه قَالَ إِنَّكُمْ لَتَقْضُونَ صَلَاةً لَقَدْ صَحِبْنَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَمَا رَأَيْنَاهُ يَصَلِّيْهَا وَلَقَدْ نَهَى عَنْهَا يَعْزِي الزَّكَاتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ رواه البخاري ^(۱)

ترجمه : حضرت معاويه رضي الله عنه ويلي دي چې به شکه تاسي يو داسي مونځ کوئ چې په تحقيق مونږه د رسول الله ﷺ سره په صحبت کې ؤ نو مونږ هغه نه دي ليدلي چې دا دوه رکعتې ئي کړي وي او خامخا په تحقيق د دې نه ئي منع فرمايلي ده يعنې د مازيگر نه روسته د دې دوه رکعتونه . د دې حديث روايت بخاري کړي دي .

﴿بَابُ كَرَاهَةِ التَّنْقُلِ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ سَوِي رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ﴾

د سهر د دوه رکعتو ستونځه په غير د صبا د ختو نه پس د نورو نفلي مونځو د کراهت باب

﴿٤٠٦﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ لَا يَمْتَعَنَ أَحَدُكُمْ أَوْ أَحَدًا مِنْكُمْ أَكَّانَ بِلَالٍ مِنْ سُحُورِهِ فَإِنَّهُ يُؤْذِنُ أَوْ يَنَادِي بِلَيْلٍ يَرِجُ قَائِبُكُمْ وَلَيْلَتُهُ لَأَكْبَرُكُمْ رواه السنة الا

الترمذي (۲)

(۱) بخاري كتاب موايل الصلوة ج ۱ ص ۸۳ باب لا تحري الصلوة قبل غروب الشمس .

(۲) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۸۷ باب الاذان قبل الفجر ، مسلم كتاب الصيام ج ۱ ص ۳۵۰ باب بيان ان الدخول في الصلوة بمصل بطول الفجر الخ ، ابوداؤد كتاب الصيام ج ۱ ص ۳۲۰ باب وقت السحور ، نسائي كتاب الصيام ج ۱ ص ۳۰۵ باب كيف الفجر ، ابن ماجه ابواب ما جاء في الصيام ص ۱۲۳ باب ما جاء في لا يحرم السحور .

ترجمہ : حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ نہ روایت دي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي دي : منع دي نڪري يو کس د ستاسي د حضرت بلال رضی اللہ عنہ اذان د پيشمني نه ځکه چې دا په شپه کې اذان کوي د دي د پاره چې ستاسي د نفلو مونځ کوونکي واپس راشي او ستاسي اوده خلک را بيدار کړي . د دي حديث روايت شپږو محدثينو کړي دي مگر ترمذي نه دي روايت کړي .

﴿٤٠٤﴾ وَعَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ لَا يَصَلِّي إِلَّا رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ رواه مسلم.^(۱)

ترجمہ : حضرت حفصی رضی اللہ عنہا ويلي دي کله به چې صبا او خاته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به د سهر د سنتو نه په غیر بل مونځ نه کاوه . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

د صبح صادق کيدو نه پس دوه رکعت د سنت فجر نه علاوه نفل جائز دي يا نه ؟

۱... امام مالک رحمۃ اللہ فرمايي چې د چا تهجد پاتې شي نو هغه خپل معتاد تهجد کولې شي .
 ۲... امام شافعي رحمۃ اللہ په نزد دري قوله دي : ۱- مطلقا مکروه . ۲- سنت فجر نه مخکې جائز او ورسته کې بيا مکروه . ۳- د فجر نه مخکې مطلقا جائز . همدغه صحيح دي .
د امام مالک رحمۃ اللہ دليل : پو پيره د حضرت عمر رضی اللہ عنہ نه يو څو رکعتونه د تهجد پاتې شوي وو نو دوي بيا د صبح صادق نه پس او کړل .

د امام شافعي رحمۃ اللہ دليل :

۱... حديث د عمرو بن عبسہ رضی اللہ عنہ چې کله ده پوښتنه او کړه يا رسول الله ! دشپې په کومه حصه کې دعاگانې زياتې قبلېږي ؟ نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم او فرمايل چې په وروستني حصه کې ، بيا چې ته څومره غواړي نفل او کړه تردې پورې چې ته مونځ او کړي الحديث
 ۲... حضور صلی اللہ علیہ وسلم پخپله صرف د فجر دوه رکعت سنت او کړل ليکن د دينه علاوه نفل کولو لره بيا منع اونه فرمايله ..

د امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ او احمد رحمۃ اللہ دليلونه :

۱... د باب اولني حديث دکوم مطابق چې د حضرت بلال رضی اللہ عنہ اذان د فجر صرف د دي لپاره وو " تر څو چې تهجد گزار اوس بس کړي " ، که د دينه بعد هم نفل جائز وي نو د دي وجې بنودلو په ظاهر کې هيڅ مقصد نشته .

۲... دویم حدیث د حضرت حفصه رضي الله عنها نه مروی دې دکوم مطابق چې حضور ﷺ صبح صادق د طلوع نه پس فقط دوه رکعتنه سنت فجر کول حضور ﷺ دنواقلو او دتهجد خومره حریص وو هغه خو ظاهره ده لیکن ددې باوجود ددینه منع کیدل کم از کم دکراهت دلیل دې .
 ۳... په نهی کیدو دیان جواز لپاره یو یا دوه پیره خو به یی خامخا کړې وې لیکن په روایاتو کې کله هم کول موجود نه دي .

د امام مالک رحمه الله د دلیل جواب :

د منع احادیث قوي او دخپل مطلب باندې واضح تر دي لهذا د یو صحابي په مقابله کې احادیث مرفوعه باندې به عمل اولی وي همدارنگه داد حضرت عمر رضي الله عنه اجتهد وو ، ځکه خو دبل صحابي نه ددې مثل ثابت نه دې ، پخپله حضرت عمر رضي الله عنه نه د یو پیره نه علاوه داسي کول منقول نه دي .

امام شافعي رحمه الله ته جواب : داو لنی دلیل جوابات :

۱... حدیث د عمرو بن عبسه رضي الله عنه جواز تنفل باندې صریح نه دې .

۲... عمرو بن عبسه قدیم الاسلام دې او ددوي رضي الله عنه په حدیث کې دنسخ قوي احتمال موجود دې ځکه چې په دې حدیث کې صلاة اللیل لره مکتوبه یعنی فرض ویلې شوي دې حالانکه ددې فرضیت بالاتفاق منسوخ دې .

۳... په یو روایت کې د عمرو بن عبسه رضي الله عنه د حدیث الفاظ دادی : ” حق یطلع الفجر ، فاذا طلع

الفجر فلا صلاة الا الرکعتین حق تصلي الفجر ” الحدیث . اوس خو خبره بالکل واضحه شوه .

دویم دلیل جواب دادې چې اول خو په ټولو احادیثو کې ” فلا صلاة الا الرکعتین حق تصلي الفجر ”

دغه شان ” الصلاة مقبولة حق یطلع الصبح ” ، ” ثم لا صلاة حق تطلع الشمس ” وارد دې لهذا

نهی عن غیر الرکعتین ثابت دي . (معارف السنن : ۶۴/۴-۶۸)

﴿بَابُ فِي تَاكِيدِ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ﴾

د سهر د دوه وركعتونو د تاكيد باب

﴿۴۰۸﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَدْعُوا رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ وَكَرَّوْكُمْ الْغَيْلَ رواه احمد و ابو داود و اسناده صحيح و قد تقدم احاديث الباب في باب التطوع للصلوات الخمس (۱).

ترجمه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې د سهر دوه ركعتي مه پرېږدي اگر كه چې رياء مال كړي وي تاسي لره اسونو . د دي حديث روايت احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او ابو داؤد كړي دي او اسناد ئي صحيح دي . او په تحقيق د دي باب حديثونه د پنځو مونځونو د پاره د نفلو په باب كې تير شوي دي .

مسئله الباب : د فجر دوه ركعتي سنت بالاتفاق موكده دي ، مالكيه هم ورته اهم النوافل وايي . (رحمة الامة ، ص : ۴۵)

دا حديث الباب نه د دي يو اهميت معلوم دي .

﴿بَابُ فِي تَخْفِيفِ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ﴾

د سهر په ستو كې د تخفيف كولو باب

﴿۴۰۹﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْفِفُ الرَّكَعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى إِنْ لَمْ يَكُنْ هَلْ كَرَأَى بِأَمْرِ الْكِتَابِ رواه الشيخان (۲).

ترجمه : حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هغه دوه وركعتونو كې چې د سهر د مانځه نه مخكې دي تخفيف كاوه تر دي پوري چې ما به ويل چې آيا ام الكتاب يعني فاتحه ئي پكې لوستلي ؟ د دي حديث روايت شيخينو كړي دي .

(۱) مسند احمد ج ۲ ص ۲۰۵ ، ابو داؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۹ باب في تطعيمها وركعتي الفجر .

(۲) بخاري كتاب التهجد ج ۱ ص ۱۵۶ باب ما يقرأ في ركعتي الفجر ، مسلم كتاب صلوة المسافرين ج ۱ ص ۲۵۰ باب مصحح ركعتي سنة الفجر .

«۱۰» وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ رَمَقْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَهُوَ فَكَانَ يَقْرَأُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ قَبْلَ
الْفَجْرِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَحَسَنَهُ التِّرْمِذِيُّ^(۱)
ترجمه: حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ويلي دي چې ما نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یوه میاشت په ژور نظر
سره لیدلي دي چې د سهر د مانځه نه مخکې ئې په دوه ژرکعتونو کې قل یا ایها الکافرون او قل
هو الله احد لوسته. د دي حدیث روایت د نسائي نه په غیر پنځو محدثینو کړي دي او ترمذي حسن
گنړلي دي.

د تخفیف و ضاحت او تشریح:

د سحر په سنتو کې تخفیف قرأت د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه ثابت دي دا مختصار قرأت په مقدار کې
اختلاف په لاندې ډول دي:

- ۱... امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بعض ظاهره په نزد دفجر په سنتو کې صرف سوره فاتحه مستحب ده.
- ۲... د جمهور په نزد سوره فاتحه سره یو بل وړوکی سورت دي هم ورسره اولوستلې شي. (معارف
السنن: ۵۹/۴)

د امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دليل:

د باب دعائشي رضي الله عنها حديث "حق ابي لاقول: هل قرأ بأمر الكتاب" چې دومره مختصر
قرأت چې ماته د سوره فاتحه په ويلو کې هم تردد وو.

د جمهور دليل: د جمهور استدلال د باب دويم حديث (حديث دابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) سره سره د هغه
ټولو احاديثو نه دي کوم چې د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، انس، ابوهريره، ابن عباس، حفصه، او
پخپله حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه هم مروی دي ددې مطابق حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دفجر په سنتو کې
سوره الکافرون او سورة الاخلاص په شان واره واره سورتونه کول.

امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او ظاهره ته جواب: چې کله د متعددو احاديثو نه ضم سورت ثابت دي نو
ددې انکار صحيح نه دي همدارنگې هغه صريح هم دي حال دا چې ستاسو مستدل دعائشي رضي
الله عنها حديث کې دا احتمال دي چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تهجد رکعتونه دومره اوږده وو چې ددې
په مقابل کې په سنتو کې د مختصر قرأت د وجې نه نفس سوره فاتحه لوستلو هم يقين نه وو ليکن

(۱) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۹۵ باب ما جاء في تخفيف ركعتي الفجر... الخ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۸ باب في تخفيفهما عن
في صلاة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ابن ماجه ابواب الفقه الصلوات ج ۱ ص ۸۱ باب ما جاء في الركعتين قبل الفجر، مسند احمد ج ۲ ص ۹۴.

ددې باوجود دوي به په دې کې قرأت کولو او ضم دسورت به يې هم کولو کما هو مصرح في الروايات الاخرى.... واذ جاء الاحتمال بطل الاستدلال.

﴿بَابُ كَرَاهَةِ سُنَّةِ الْفَجْرِ إِذَا شَرَعَ فِي الْإِقَامَةِ﴾

باب دي په کراهت دستتو دسهر کې کله چې شروع وکړي شي په اقامت کې

﴿۱۱۱﴾ عن أبي هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ رواه الجماعة الا البخاري^(۱)

ترجمه : د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي کله چې د مانځه دپاره اقامت وشي د فرضو نه په غير بل هيڅ مونځ نشته. د دي حديث روايت د بخاري نه په غير جماعت کړي دي.

﴿۱۱۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ ابْنِ بُحَيْنَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ وَقَدْ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ يَصْنُفُ رَكَعَتَيْهِ فَلَمَّا انْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَأَكَ بِهِ النَّاسُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَبَعًا الصُّبْحُ أَرَبَعًا رواه الشيخان^(۲)

ترجمه : عبد الله ابن مالک بن بحينه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په يو سري باندې په داسي حالت کې تير شو چې جمع ولاړه وه هغه دسهر دوه رکعتو سنت کول نو کله چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وگرځاوه خلک د هغه نه چار چاپيره را جمع شوي و نو هغه ته رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې د سهر فرض مونځ خلور رکعتو دي، د سهر فرض مونځ خلور رکعتو دي. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

(۱) مسلم كتاب صلاة المسافرين ج ۱ ص ۲۴۷ باب كراهة الشروع في الصلاة بعد شروع المأذن... الخ ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۹۶ باب ما جاء اذا أقيمت الصلوة فلا صلوة الا المكتوبة ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۸۰ باب اذا أذن الإمام ولم يصل ركعتي الفجر ، نسائي كتاب الإمامة والجماعة ج ۱ ص ۱۳۹ باب ما يكره من الصلوة عند الأمانة ، ابن ماجه ابواب إقامة الصلوات والصلوة فيها ص ۸۱ باب ما جاء في اذا أقيمت الصلوة فلا صلوة الا المكتوبة ، مسند احمد ج ۲ ص ۳۵۵.

(۲) بخاري كتاب الاذان ج ۱ ص ۹۱ باب اذا أقيمت الصلوة فلا صلوة الا المكتوبة ، مسلم كتاب صلاة المسافرين ج ۱ ص ۲۴۷ باب كراهة الشروع في الصلاة بعد... الخ.

٤١٣) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجِسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ دَخَلَ رَجُلٌ بِالْمَسْجِدِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةِ الْقَدَاةِ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ فِي جَانِبِ الْمَسْجِدِ ثُمَّ دَخَلَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا سَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا فَلَانُ يَا أَيُّ الصَّلَاةِ لَكِ اعْتَدْتِ بِصَلَاةِكَ وَخَدَكَ أَمْرٌ بِصَلَاةِكَ مَعَنَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ
والاربعة الا الترمذي^(١).

توجهه : حضرت عبد الله بن سرجس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما ويلي دي يو سري په داسي حال کې مسجد ته راننوت چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سهر په مانځه کې و نو د مسجد يو اړخ ته نږدې دوه رکعتونه مونځ وکړي بيا د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره په مانځه کې داخل شو نو کله چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سلام وپاړاوه وي فرمايل اي فلاني کوم يو د دوه و مونځونو ته دي اعتبار ورکړي دي خپل يو اړخي مونځ ته او که خپل هغه مونځ ته چې مونځ سره دي وکړي. د دي حديث روايت د ترمذي په غير مسلم او خلورو محدثينو کړي دي.

٤١٤) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ أُقِيمَتْ صَلَاةُ الصُّبْحِ فَقَامَ رَجُلٌ يَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ فَجَذَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثَوْبِهِ وَقَالَ أَتُصَلِّي أَرْبَعًا رَوَاهُ أَحْمَدُ وَاسْنَدُهُ حَسَنٌ^(٢).

توجهه : حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما ويلي دي د سهر د مانځه اقامت وکړي شو نو يو سري پاڅيده د سهر دوه رکعتونه مونځ کي کاوه نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه د جاي نه و نيؤ راڼي هکوره او وي فرمايل آيا د سهر خلورو رکعتونه مونځ کوي. د دي حديث روايت احمد کړي او اسناد يې جيد دي.

٤١٥) وَعَنْهُ قَالَ كُنْتُ أَصَلِّي وَأَخَذَ الْمُؤَذِّنُ فِي الْإِقَامَةِ فَجَذَبَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَتُصَلِّي الصُّبْحَ أَرْبَعًا رَوَاهُ ابوداود الطيالسي في مسنده و ابن خزيمة و ابن حبان و آخرون وقال الحاكم في المستدرک هذا حديث صحيح علي شرط مسلم و لم يخرجه^(٣).

(١) مسلم كتاب صلوة المسائرين ج ١ ص ٢٤٧ باب كراهة الشروع في الصلاة بعد... الخ ، ابوداود كتاب الصلوة ج ١ ص ١٨٠ باب اذا ادرك الامام ولم يصل ركعتي الفجر ، لسانى كتاب الامامة والجماعة ج ١ ص ١٣٩ لمن صلى ركعتي الفجر والامام في الصلوة ، ابن ماجه ابواب النماة الصلوات والنية فيها ص ٨٢ باب ما جاء في اذا لم يمت الصلوة فلا صلوة الا المكتوبة .

(٢) مسند احمد ج ١ ص ٢٣٨ .

(٣) مسند ابى داود طهالسي ص ٣٥٨ رقم الحديث ٢٧٣٤ ابن ابي مليكه عن ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما ، صحيح ابن خزيمة ، جامع ابواب الركنين قبل الفجر ج ٢ ص ١٦٩ رقم الحديث ١١٢٤ باب النهي عن ان يصلي ركعتي الفجر... الخ ، صحيح ابن حبان كتاب الصلوة ج ٥ ص ٨٢ رقم الحديث ٢٤٦٠ باب التواكل ، المسندوك كتاب صلوة الطلوع ج ١ ص ٣٠٧ باب فضيلة ركعتي سنة الفجر .

قرجهه : او حضرت ابن عباس رضي الله عنه ويلي دي چې ما مونځ کاوه او مؤذن په اقامت کې شروع کړي وه نو زه نبي اکرم صلی الله علیه و آله د جامي نه راکش کړم نو وي فرمايل آيا د سهر مونځ خلور رکعت ته کوي. د دي حديث روايت داؤد طيالسي په خپل مسند کې کړي دي او ابن خزيمه او ابن حبان او نورو کړي دي او حاکم په مستدرک کې ويلي دي چې دا حديث صحيح دي د مسلم په شرط باندې او دوي نه دي خارج کړي.

﴿١٢٦﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رضي الله عنه عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رَأَى رَجُلًا صَلَّى رَكَعَتَيِ الْقَدَاةِ جِدًّا أَخَذَ الْمُؤَذِّنُ يَقْرَأُ فَكَبَّرَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله مَلَكَتِيهِ وَقَالَ أَلَا كَانَ هَذَا قَبْلَ ذَا رَوَاهُ

الطبراني في الصغير والكبير واسناده جيد^(۱).

قرجهه : د حضرت ابو موسي اشعري رضي الله عنه روايت دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله يو سري د سهر په دوه رڼو رکعتونو سنتو باندې وليده کله چې مؤذن په اقامت شروع کوله نو نبي اکرم صلی الله علیه و آله هغه د اوږو نه ونيو او وي فرمايل آيا هغه مونځ د دينه مخکې نه دي. د دي حديث روايت په صغير او کبير کې طبراني کړي دي او اسناد يې جيد دي.

﴿١٢٧﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا أُمِّمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ قَالَ وَلَا رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ رَوَاهُ ابْنُ عَدِي وَالْبَيْهَقِيُّ وَالْحَافِظُ فِي الْمَتْنِ اسْنَادُهُ حَسَنٌ وَفِيمَا قَالَهُ نَفَرٌ وَهَذِهِ الزِّيَادَةُ لَا أَصِلُ لَهَا^(۲).

قرجهه : حضرت ابو هريره رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمايلي دي کله چې جمع اوږدېږي نو د فرض مونځ نه په غير بل هيڅ يو مونځ نشته چا پوښتنه وکړه چې اي د الله جل شانہ رسول د سهر دوه رکعت سنت هم نشته هغه و فرمايل چې نه د سهر دوه رکعت سنت هم نشته. د دي حديث روايت ابن عدي او بيهقي کړي دي او حافظ په فتح الباري کې ويلي دي چې اسناد يې حسن دي او په دي کې نظر او اعتراض او د دغه زيات د پاره هيڅ اصل نشته.

(۱) المعجم الصغير للطبراني ج ۱ ص ۵۵ قال حدثنا احمد بن حنبل... الخ ، مجمع الزوائد كتاب الصلوة ج ۲ ص ۷۵ باب اذا اُُمِّمَتِ الصلوة هل يصلي غيرها تلقا عن الطبراني في الكبير والواوسط .

(۲) كمال ابن عدي ج ۷ ص ۲۷۰۲ ترجمة يحيى بن نصر بن حجاب ، سنن الكوفي للبيهقي كتاب الصلوة ج ۲ ص ۲۸۳ باب كراهية الإفطار فيما... الخ ، فتح الباري كتاب الاذان ج ۲ ص ۲۸۸ باب اذا اُُمِّمَتِ الصلوة... الخ .

۱۰ قامت نه پس د سحر دستو حکم

که د سحر مونځ اودرېږي او چا تر اوسه پورې سنت نه وي کړي نو هغه ته څه کول پکار دي آیا سنت دي او کړي او که نه پرېږدي او جمع کې شریک شي؟

۱... دامام شافعي رحمته الله او احمد رحمته الله په نزد په دې وخت کې سنت کول مطلقاً مکروه دي نه دې کول پکار.

۲... امام مالک رحمته الله فرمايي، دوو شرطونو سره سنت کولې شي، اول دا چې بهر د جومات نه به وي، دویم دا چې د فرض دواړه رکعتونه دده جماعت سره ملا ويږي،، که یو رکعت هم فوت کېږي نو بیا دې نه کوي.

۳... د حنفیو په نزد هم دوه شرطونه دي، یو خارج د جومات یا کم از کم د جماعت سره اختلاط نه وي بلکې په مینځ کې یو شئ حائل وي دویم دا چې د دواړو رکعتونو فوت کیدو ویره نه وي که صرف یو رکعت فوت کېږي نو بیا هم کولې شي.

دامام شافعي رحمته الله او احمد رحمته الله دلیل: دا حضرات د باب د ټولو احادیثو نه استدلال کوي د کوم په الفاظ کې چې یو طرفته خو عموم دې مثلاً: "إِذَا أُمِّمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ" او بل طرفته یو چا د جماعت دا ویدیو نه پس د فجر سنت او کرل نو په همغه وخت کې پرې نکړ او کړې شو مثلاً دا وینا چې "أَتَصَلِّي الصَّبْحَ أَرَبْعًا".

دامام ابو حنیفه رحمته الله او دامام مالک رحمته الله دلیلونه:

۱... په ډیرو احادیثو کې د فجر په سنتو باندې خاص تاکید کړې شوي دي مثلاً "لَا تَدْعُوهُمَا وَلَوْ طَرَدْتُمَا الْخَيْلَ" په اسونو باندې روند اچولو باندې هم د سحر دستو نه پرېځودو حکم دې.

۲... حضور صلی الله علیه و آله په سفر او حضر کې همیشه سنت فجر لره ادا کړي او کله یې هم دې لره نه دي پرېځي.

۳... ابو عثمان نهدي رحمته الله فرمايي: "كُنَّا لَاقِيَ عُمَرَ بْنِ الْعَتَّابِ رحمته الله قَبْلَ أَنْ نُصَلِّيَ الزَّكَاةَ قَبْلَ الشُّبْحِ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ فَكُنَّا فِي آخِرِ الْمَسْجِدِ لَمَّا كُنَّا دَاخِلِينَ مَعَ الْقَوْمِ فِي صَلَاتِهِمْ".

۴... حضرت ابن عمر، ابن مسعود، ابن عباس، ابودرداء رضی الله عنه او نور فقهاء صحابو نه مروي دي چې هغوي به د سحر سنت د جماعت دا ودریدو نه پس هم ادا کول، د دېنه معلومېږي چې د حضرتانو صحابو عمل دا وو چې هغوي به د سحر سنت د جماعت دا ودریدو نه پس هم کول.

امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ او احمد رَحِمَهُ اللهُ ته جواب :

۱... "فلا صلاة الا المكتوبة" والا حديث عموم باندې خو دامام شافعي رَحِمَهُ اللهُ هم عمل نشته ځکه چې دجماعت داو دريدو نه پس دسحر سنت په کور کې کول دده په نزد جائز دي ، دغه شان "الا المكتوبة" تر لاندې دفوت شده د فرض مونځونو قضا جائز کيدل پکار دي حالانکه هغه هم دده په نزد جائز نه دي ، چې کله حديث مذکور بالاتفاق عام مخصوص منه البعض شو نو تاکيد سنت فجر والا احاديثو او دفتهاؤ او دصحابو د تعامل په بناء باندې په دې کې د سنت فجر تخصيص هم پکار دي .

۲... دصحابو آثار دپه رڼا کې د "أتصلي الصبح اربعاً ؟" نکير په داخل دجومات کې متصل بالصفوف سنت کولو لپاره دي . (معارف السنن : ۷۱/۴)

دمؤلف دقول "وهذه الزيادة لا اصل لها" مطلب :

بعضي شوافع په استدلال کې دباب حديث نمبر ۷۱۷ لره وړاندې کوي کوم کې چې دا مذکور دي چې "قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ قَالَ وَلَا رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ" نو علامه نيموي رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې حافظ ابن حجر رَحِمَهُ اللهُ دې اضافې سره حديث لره حسن گرځولې او ددې په استدلال صحيح ويلې دي ليکن دا خبره ده چې دا اضافه محفوظه نه ده ځکه چې بيهقي رَحِمَهُ اللهُ فرمايلي چې "لا اصل لها" (التلخيص الحسن) .

﴿بَابُ مَنْ قَالَ يَصَلِّي سُنَّةَ الْفَجْرِ عِنْدَ إِشْتِعَالِ الْإِمَامِ بِالْفَرِيضَةِ خَارِجَ

الْمَسْجِدِ أَوْ فِي كَاهِيَةٍ أَوْ خَلْفَ أَسْطُوَالَةٍ إِنْ رَجَأَ أَنْ يُذْرِكَ رَكَعَةً مِنَ الْفَرَضِ﴾
د هغه چا په باره کې باب دي چې ويلي ئي دي چې په فرضو کې دامام د اشتغال په وخت کې دسحر سنت د مسجد نه د باندې او د مسجد په يو گوټ کې او يا د سني نه روسته ادا کولې شي په دې شرط چې د فرضو د يو رکعت د گيرولو اميد ئي وي

﴿٤١٨﴾ عَنْ مَالِكِ بْنِ يُوْنُسَ قَالَ سَمِعْتُ كَاتِباً يَقُولُ أَيْقَلْتُ ابْنَ عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صَلَاةَ الْفَجْرِ وَقَدْ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَقَامَ فَصَلَّ رَكَعَتَيْنِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ .^(۱)

توجه : مالک بن مغول ویلي دي چې ما د نافع نه اوریدلي دي چې ویل شي ما حضرت ابن عمر رضی الله عنه د سهر د مانځه د پاره د خوب نه راییدار کړ په داسي حال کې چې جماعت ودرول شوي و نو هغه پاڅیده دوه رکعت مونځ شي وکړ. د دي حدیث روایت طحاوي کړي دي او اسناد يي صحیح دي.

﴿۴۱۹﴾ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ قَالَ سَمِعْتُ خُرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هَمَزٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مِنْ بَيْتِهِ فَأَقْبَمَتْ صَلَاةُ الصُّبْحِ فَزَكَّعَ رَكَعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ الْمَسْجِدَ وَهُوَ فِي الطَّرِيقِ ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَصَلَّى الصُّبْحَ مَعَ النَّاسِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ.^(۱)

توجه : محمد بن کعب ویلي دي چې عبدالله بن عمر رضی الله عنه د خپل کور نه راووته د سهر مونځ (جماعت) ولاړ و د مسجد د ننوتو نه مخکې يي دوه رکعت مونځ وکړ چې هغه په لاره و بیا مسجد ته ننوته نو د خلکو سره يي د سهر مونځ وکړو. د دي حدیث طحاوي کړي دي.

﴿۴۲۰﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَةَ عَنِ ابْنِ هَمَزٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ جَاءَ وَالْإِمَامُ يُصَلِّي الصُّبْحَ وَلَمْ يَكُنْ صَلَّي الرَّكَعَتَيْنِ قَبْلَ الصُّبْحِ فَصَلَّاهُمَا فِي حُجْرَةٍ خَفِصَةٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ثُمَّ أَتَاهُ صَلَّي مَعَ الْإِمَامِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَرَوَاهُ ثَعَالَتُ الْإِيحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ يَدْلِسُ.^(۲)

توجه : زید ابن اسلم د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه روایت کړي دي چې هغه راغي او امام د سهر مونځ کاوه او ده د سهر د مانځه نه مخکې دوه رکعت مونځ نه و کړي نو دوه رکعت يي د حضرت حفصی رضی الله عنه په حجره کې ادا کړل بیا يي د امام سره مونځ اداء کړ. د دي حدیث روایت طحاوي کړي او رجال يي ثقہ دي په غیر د يحيی ابن کثیر نه چې هغه تدلیس کوي.

﴿۴۲۱﴾ وَ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ كَانَ يَدْخُلُ الْمَسْجِدَ وَالنَّاسُ صُفُوفٌ فِي صَلَاةِ الْقَهْرِ فَيُصَلِّي الرَّكَعَتَيْنِ فِي تَلَايَةِ الْمَسْجِدِ ثُمَّ يَدْخُلُ مَعَ الْقَوْمِ فِي الصَّلَاةِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَدُهُ حَسَنٌ.^(۳)

توجه : د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه نه روایت دي چې هغه مسجد ته داخل شوي و او خلک د سهر د مانځه په صفونو کې ولاړ و نو د مسجد په یو کنج کې يي دوه رکعت مونځ وکړ بیا د قوم سره په مانځه کې داخل شو. د دي حدیث روایت طحاوي کړي دي او اسناد يي حسن دي.

(۱) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۵۸ باب اداء سنة الفجر .

(۲) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۵۸ باب اداء سنة الفجر .

(۳) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۵۸ باب اداء سنة الفجر .

﴿٢٢٣﴾ عَنْ حَارِثَةَ بْنِ مُضَرَّبٍ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَبَا مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَرَجَا مِنْ عِلْدِ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قِيَمَتِ الصَّلَاةُ فَزَكَّ ابْنُ مَسْعُودٍ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ دَخَلَ مَعَ الْقَوْمِ فِي الصَّلَاةِ وَأَمَّا أَبُو مُوسَى فَقَدْ خَلَّ فِي الصَّفِّ رَوَاهُ ابُو بَكْرِ بْنُ أَبِي هَيْبَةَ فِي مَصْلَفِهِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه : د حارثه ابن مضرّب نه روايت دي چې حضرت عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت ابو موسى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حضرت سعيد بن العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه دواړه راؤوتل نو د مانځه اقامت وکړي شو ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دوه رکعت مونځ وکړ بيا د قوم سره په مانځه کې داخل شو خو ولي ابو موسى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په صف کې داخل شو . د دي حديث روايت ابو بکر ابن ابی هيبه په خپل مصنف کې کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿٢٢٤﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِيهِ جَيْنٍ دَعَاهُمْ سَعِيدُ بْنُ الْعَاصِ دَعَا أَبَا مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَلِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَبِلَ أَنْ يَصِلَ الْقَدَاةَ ثُمَّ خَرَجَا مِنْ عِلْدِهِ وَ قَدْ أَقِيَمَتِ الصَّلَاةُ فَجَلَسَ عَبْدُ اللَّهِ إِلَى أَسْطَوَاةِ مِنَ الْمَسْجِدِ فَقَصَلَ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَ الطَّبْرَانِيُّ وَ فِي اسْنَادِهِ لَيْنٌ.^(٢)

ترجمه : عبدالله ابن ابی موسی د خپل پلار نه روايت کړي کله چې سعيد بن العاص دوي رابلل . ابو موسى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت عبدالله بن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ئي د سهر د مانځه نه مخکې ئي راؤبلل بيا دوي د هغه د ځاي نه راؤتل او د مانځه اقامت شوي و نو حضرت عبدالله د مسجد يوي ستن ته ودرېده او دوه رکعت مونځ ئي وکړ بيا په مانځه کې داخل شو . د دي حديث روايت طحاوي او طبراني کړي دي . او په اسناد کې ئي ضعف دي .

﴿٢٢٥﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُوسَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دَخَلَ الْمَسْجِدَ وَ الْإِمَامُ فِي الصَّلَاةِ فَقَصَلَ رَكَعَتَيْ الدُّجْرِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَ الطَّبْرَانِيُّ وَ اسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(٣)

(١) مصنف ابن ابی هيبه كتاب السنن ج٢ ص ٢٥١ في الرجل يدخل المسجد في الدعاء .

(٢) طحاوي كتاب الصلوة ج١ ص ٢٥٧ باب اداء سنة الدعاء .

(٣) طحاوي كتاب الصلوة ج١ ص ٢٥٧ باب اداء سنة الفجر ، مجمع الزوائد كتاب الصلوة ج٢ ص ٧٥ باب اذا أقيمت الصلوة هل يصلي غيرها قلنا عن الطبراني في الكبير .

قوله : عبد الله ابن ابي موسى د عبد الله رضي الله عنه نه روايت كري دي چې هغه په داسي وخت کې مسجد ته ننوت چې امام په مانځه کې ؤ نو هغه د سهر دوه رڪعتو سنت و كړل. د دي حديث روايت طحاوي او طبراني كړي دي او اسناد ئي حسن دي.

﴿٢٥﴾ وَ عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ قَالَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فِي صَلَاةِ الْعِدَاةِ مَعَ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه فَصَلَّى قَامًا ابْنُ عُمَرَ رضي الله عنه فَدَخَلَ فِي الصَّفِّ وَ أَمَّا ابْنُ عَبَّاسٍ رضي الله عنه فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ دَخَلَ مَعَ الْإِمَامِ فَلَمَّا سَلَّمَ الْإِمَامُ قَعَدَ ابْنُ عُمَرَ رضي الله عنه مَكَالَهُ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَقَامَ فَرَكَعَ رَكَعَتَيْنِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(١).

قوله : ابي مجلز ويلي دي چې زه د ابن عمر او د ابن عباس رضي الله عنه سره د سهر په مانځه کې مسجد ته ننوتم كله چې امام مونځ كاوه نو ابن عمر رضي الله عنه په صف کې داخل شو او ابن عباس رضي الله عنه دوه رڪعتو مونځ وكړ بيا د امام سره په مانځه کې داخل شو. كله چې امام سلام وگرځاوه نو ابن عمر رضي الله عنه په خپل ځاي تر هغه وخته پوري كيناست چې نمر راؤخاته نو پاڅيده دوه رڪعتو ئي و كړل. د دي حديث روايت طحاوي كړي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٢٦﴾ وَ عَنْ أَبِي عُمَرَ الْأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه قَالَ جَاءَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ رضي الله عنه ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه فَصَلَّى الْوُكُوعَتَيْنِ قَبْلَ الْإِمَامِ ثُمَّ دَخَلَ مَعَهُمَا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(٢).

قوله : ابي عثمان انصاري رضي الله عنه ويلي دي چې عبد الله ابن عباس رضي الله عنه راغي او امام د سهر په مانځه کې ؤ او هغه د سهر دوه رڪعتو سنت نه ؤ كړي نو عبد الله بن عباس رضي الله عنه د امام نه روسته دوه رڪعتو و كړل بيا د هغوي سره داخل شو. د دي حديث روايت طحاوي كړي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٢٧﴾ عَنْ أَبِي عُمَرَ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ كُنَّا نَأْتِي عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه قَبْلَ أَنْ تُصَلِّيَ الرَّكَعَتَيْنِ قَبْلَ الصُّبْحِ وَ هُوَ فِي الصَّلَاةِ فَتُصَلِّيَ فِي آخِرِ الْمَسْجِدِ ثُمَّ لَدَخُلْنَا مَعَ الْقَوْمِ فِي صَلَاتِهِمْ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَ اسْنَادُهُ

(١) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٥٧ باب اداء سنة الفجر .

(٢) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٥٨ باب اداء سنة الفجر .

حسن. ^(۱)

ترجمه: ابی عثمان النهدي ويلي دي مونږ حضرت عمر بن الخطاب ته د سهر د مانځه د دوه رکعتونو نه مخکې راغلو او حضرت عمر رضي الله عنه په مانځه کې نو مونږ د مسجد په اخره برخه کې مونځ وکړ بيا د قوم سره د دوي په مانځه کې داخل شو. د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد ئي حسن دي.

﴿٤٢٨﴾ وَعَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ كَانَ مَسْرُوقٌ يَجِيءُ إِلَى الْقَوْمِ وَهُمْ فِي الصَّلَاةِ وَلَمْ يَكُنْ رَكَعَ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ فَيُصَلِّي الرُّكَعَتَيْنِ فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ يَدْخُلُ مَعَ الْقَوْمِ فِي صَلَاتِهِمْ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. ^(۲)

ترجمه: شعبي ويلي دي چې کله به مسروق قوم ته راغلي او قوم به په مانځه کې و او ده به د سهر دوه رکعتونه و کړي نو په مسجد کې به ئي دوه رکعتونه وکړل بيا به د قوم سره د دوي په مانځه کې داخل شو. د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٤٢٩﴾ وَعَنْهُ عَنِ مَسْرُوقٍ أَنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ خَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. ^(۳)

ترجمه: شعبي د مسروق نه روايت کړي دي چې هغه داسي کړي دي خو ولي هغه دا ويلي دي چې دوه رکعتونه د مسجد په يو گوټ کې کړي دي. يعني (انه قال في ناحية المسجد). د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٤٣٠﴾ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي هَرِيمٍ عَنِ الْحَسَنِ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا دَخَلْتَ الْمَسْجِدَ وَلَمْ تُصَلِّ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ فَصَلِّهُمَا وَإِنْ كَانَ الْإِمَامُ يُصَلِّي ثُمَّ ادْخُلْ مَعَ الْإِمَامِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. ^(۴)

ترجمه: د يزيد ابن ابراهيم نه روايت دي چې حسن رضي الله عنه ويلي و چې کله ته مسجد ته داخل شي او د سهر دوه رکعتونه دي نه دي کړي نو هغه دوه رکعتونه وکړه اگر چې اما مونځ کوي بيا د امام سره شريک شه. د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد ئي صحيح دي.

(۱) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۵۸ باب اداء سنة الفجر .

(۲) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۵۸ باب اداء سنة الفجر .

(۳) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۵۸ باب اداء سنة الفجر .

(۴) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۵۸ باب اداء سنة الفجر .

﴿۴۱۱﴾ وَعَنْ يُونُسَ قَالَ كَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ يَصْلِيهِنَّ فِي نَاحِيَةِ التَّسْجِدِ ثُمَّ يَدْخُلُ مَعَ الْقَوْمِ فِي صَلَاتِهِمْ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمه: یونس ويلي دي چې حسن رحمه الله به ويل چې د هغه مسجد په گوټ کې دوه رکعت وکړي بيا د قوم سره د دوي په مونځ کې داخل شي. د دې حديث روايت طحاوي کړي او اسناد يې صحيح دي.

دامام ابو حنيفه رحمه الله او دامام مالک رحمه الله قانيد:

د باب ټول آثار صحابه او تابعين رحمه الله نه دامام ابو حنيفه رحمه الله او دامام مالک رحمه الله د قول تائيد کيږي چې د جماعت داو دريدو نه پس هم د سحر سنت کولې شي، البته دامام مالک رحمه الله په نزد صرف په کور کې دې ادا کړې شي او د دواړو بابونو درواياتو نه دامام ابو حنيفه رحمه الله د دې قول تائيد کيږي چې که يو رکعت هم دامام سره د ملاويدو توقع وي نومونځ کونکي ته پکار دي چې د سحر سنت دې او کړي بيا د سحر سنت کولو درې صورتونه دي: (۱) په کور کې، دا له ټولو نه بهتره ده. (۲) د جومات په يو کوچ کې. (۳) د يو ستنې شاته. دا درې واړه صورتونه جائز دي.

﴿بَابُ قَضَاءِ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ﴾

د نمر د ختونه مخکې د سحر د ستود قضاء باب

﴿۴۱۲﴾ عَنْ قَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْبَمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّيْتُ مَعَهُ الصُّبْحَ ثُمَّ انْصَرَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدَنِي أَصْلِي فَقَالَ مَهْلًا يَا قَيْسُ أَصَلَّاتَانِ مَعًا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَمْ أَكُنْ رَكَعْتُ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ قَالَ فَلَا إِذْنُ رَوَاهُ الْإِسْنَاءِيُّ وَاحْمَدُ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَالدَّارَقُطَنِيُّ وَالحَاكِمُ وَالبَيْهَقِيُّ قَالَ التِّيمُومِيُّ اسْنَادُهُ ضَعِيفٌ.^(۲)

ترجمه: حضرت قيس رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم تشريف راوړ نو د مانځه اقامت وکړي شو نو ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د سحر مونځ وکړ بيا نبی اکرم صلى الله عليه وسلم واپس

(۱) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۵۸ باب اداء سنة الفجر.

(۲) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۹۶ باب ما جاء في اعادتها بعد طلوع الشمس، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۸۰ باب من لاته مني بخضها، ابن ماجه ابواب الفرائض والصلوات والسنة لهما ۸۲ باب ما جاء ليمن لاته الركعتان قبل صلوة الفجر ...، مسند احمد ج ۵ ص ۴۴۷، مصنف ابن ابی شيبه کتاب الصلوات ج ۲ ص ۲۵۳ باب في ركعتي الفجر اذا لاته، دار لطيف کتاب مستدرک حاکم کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۷۵ باب فضل سنة الفجر بعد الفجر، سنن الکوی للبيهقي کتاب الصلوة ج ۲ ص ۴۸۳ باب من اجاز قضاءها بعد الفراغ من القرينة

کیدہ نو زہ ئی پہ مانخہ و مندلم نو وی فرمایل چہ پریردہ ای قیسہ آیا دوہ مونخونہ یو حای ما وویل یاد اللہ جل شانہ رسولہ ما د سہر دوہ رکعتہ نہ و کړي هغه وفرمایل چہ پہ دې وخت ئی مہ کوہ . د دې حدیث روایت د نسائی نہ پہ غیر خلورو محدثینو احمد ، ابوبکر بن ابی شیبہ ، دارقطنی او حاتم او یسقی کړي دي . او نیموي رحمۃ اللہ ويلي دي چہ اسناد ئی ضعیف دي .

﴿۴۳﴾ وَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رِبَاحٍ عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَصِلُ بَعْدَ الْغَدَاةِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ آكُنْ صَلَاتُكَ وَرَكَعَتَا الْفَجْرِ فَصَلَّيْتَهُمَا الْآنَ فَلَمْ يَغْلُ لَهُ شَيْئًا

اخرجه ابن حزم في المحلى وقال العراقي اسناده حسن . قال الليموي وفيما قاله نظر .^(۱)

ترجمہ : د عطاء ابن ابی رباح نہ روایت دي چہ د انصارو نہ یو کس ويلي دي چہ رسول اکرم ﷺ یو کس وليده چہ د سہر د مانخہ نہ روسته ئی مونخ کاوہ نو هغه کس وویل چہ ای د اللہ جل شانہ رسولہ ما د سہر دوہ رکعتہ سنت نہ و کړي اوس مي اکړل نو رسول اللہ ﷺ هغه ته څه ونه فرمایل دا حدیث ابن حزم پہ محللی کي خارج کړي او عراقي ويلي دي چہ اسناد ئی حسن دي او نیموي رحمۃ اللہ ويلي دي چہ عراقي څه ويلي دي په هغې اعتراض دي .

د سحر دستتو قضا

که یو کس دفجر سنت د فرضو نہ مخکي اونکړل شو نو هغه دې څه او کړي ؟

۱. عطاء رحمۃ اللہ ، طاؤس رحمۃ اللہ او د ائمو نہ دامام شافعي رحمۃ اللہ پہ نزد د طلوع نہ مخکي کولې شي .
۲. ائمه ثلاثه حنفیه رحمۃ اللہ ، حنابلہ او مالکیو رحمۃ اللہ پہ نزد د طلوع شمس نہ مخکي کول مکروه دي .

د فریق اول استدلال :

د باب دواړه حدیثونه دمجوزینو دلیل دي ، په اولني حدیث کې خو حضور ﷺ هغه کس ته او فرمایل " فلاذن " چې اوس نه یعنی که چرې دا خبره وه چې (سنت) دې نه وو کړي نو بیا به ما منع کولې . دویم حدیث کې حضور ﷺ په داسي موقع کې سکوت اختیارول تقریر دې لہذا د دې جواز ثابت شو . (د مانعینو حضراتو دلیلونه په راروان باب کې دي)

داولني حدیث متعلق جوابونه :

۱. دا حدیث سندا منقطع دي ، امام ترمذي رحمۃ اللہ او فرمایل چہ دمحمد ابزاهیم سماع قیس بن عمرو نہ ثابت نہ ده .

۲... "فلا اذان" دوه مطلبونه كيدې شي ، يو هغه كوم چې پاس بيان كړې شو دويم دا چې بيا هم نه دي كول پكار .

۱. امام نووي رحمه الله او امام ذهبي رحمه الله (چې دواړه شافعي دي) ددې حديث دسند پوره تحقيق نه پس فرمايي چې حديث په سنداً ضعيف كيدو باندې دټولو اتفاق دې .
دويم حديث سره متعلق جوابونه :

۱... علامه عراقي رحمه الله ددې سند لره حسن گرځولې دې بيا هم په دې كې ارسال دې ، همدارنگه راوي حسن بن ذكوان مدلس دې . (العلل المسن)

۲... چې كله په دې وخت كې د تطوع نه ي دنورو احاديثو صحيحو نه ثابت ده نو په داسي صورت كې دحضور صلى الله عليه وسلم سكوت به په تقرير باندې دلالت نه كوي .

۳... كيداي شي دا واقعه دمنع نه مخكې وي . (الدر المنصور : ۵۲۱/۲)

﴿ بَابُ كَرَاهَةِ قَضَاءِ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ ﴾

د نمر د ختو نه مخكې د سهر د سنتو د قضاء د كراهه باب

﴿ ۴۲۲ ﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَعَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(۱)

ترجمه : د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د مازيگر نه روسته ترد نمر پريوتو پوري د مانځه نه منع فرمايلي ده او د سهر د مانځه نه روسته يي د نمر تر ختو پوري د مانځه نه منع فرمايلي ده . د دې حديث روايت شيخينو كړي دي .

﴿ ۴۲۵ ﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ سَبْعَةَ خَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُمْ عُمَرُ بْنُ الْكَعْبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَ أَحَبَّهُمْ إِلَى أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .^(۲)

(۱) مسلم كتاب فضائل القرآن ج ۱ — ۲۷۵ باب الاولات التي هي عن الصلوة فيها ، بخاري كتاب مواليت الصلوة ج ۱ — ۸۲ باب الصلوة بعد الفجر وترفع الشمس .

(۲) مسلم كتاب فضائل القرآن ج ۱ — ۲۷۵ باب الاولات التي هي عن الصلوة فيها ، بخاري كتاب مواليت الصلوة ج ۱ — ۸۲ باب الصلوة بعد الفجر حتى ترفع الشمس .

تو جهه : حضرت ابن عباس رضي الله عنه ويلي دي چې ما د رسول الله صلی الله علیه و سلم د ډيرو صحابه کرامو نه اوريدلي چې يو د هغې نه حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه ؤ او ماته حضرت عمر رضي الله عنه په دوي کې ډير محبوب ؤ چې بي شکه رسول الله صلی الله علیه و سلم د مازيگر نه روسته د نمر تر پريوتو پوري د مانځه نه منع فرمايلي وه او د سهر د مانځه نه روسته ئي د مانځه نه منع فرمايلي تر څو پوري نور وڅيړي. د دې حديث روايت بخاري کړي دي.

﴿۴۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ رواه الشيخان. ^(۱)

تو جهه : حضرت ابي سعيد خدري رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمايلي دي چې د مازيگر د مانځه نه روسته د نمر پريوتو پوري مونځ نشته او د سهر د مانځه نه روسته د نمر تر ختو پوري مونځ نشته. د دې حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿۴۲۷﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ رضي الله عنه قَالَ كُنْتُ يَأْتِيَنِي اللَّهُ أَخْبِرَنِي عَنِ الصَّلَاةِ قَالَ صَلِّ صَلَاةَ الصُّبْحِ ثُمَّ اقْصُرْ عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَتَرْتَفِعَ فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكَفَّارُ ثُمَّ صَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى يَسْتَقِيلَ الظَّلُّ بِالرُّمُحِ ثُمَّ اقْصُرْ عَنِ الصَّلَاةِ فَإِنَّ حِينَئِذٍ تُسَجَّرُ جَهَنَّمُ فَإِذَا أَكْبَلَ النَّيْمُ فَصَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى تُصَلِّيَ الْعَصْرَ ثُمَّ اقْصُرْ عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى تَغْرُبَ فَإِنَّهَا تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكَفَّارُ رواه احمد ومسلم و آخرون. ^(۲)

تو جهه : حضرت عمرو بن عبسه رضي الله عنه ويلي دي چې ما عرض وکړ چې اې د الله جل شانہ نبي ماته د مانځه په باره کې خبر راکړه وي فرمايل د سهر مونځ وکړه بيا د مانځه نه بند شه تر څو پوري چې نمر او څيړي او اوچت شي ځکه چې نمر د شيطان ددوه و ښکرونو تر منځ راڅيړي او نمر ته په دې وخت کې کافران سجده کوي بيا مونځ وکړه ځکه چې مانځه ته ملائکي د شهادة د پاره حاضرېږي تر دې پوري چې سوري د نيزي په اندازه کم شي بيا د مانځه نه بند شه ځکه چې په دغه وخت کې جهنم گرمولي شي نو کله چې سوري راوگرځي نو مونځ کوه ځکه چې مانځه ته فرهتي د

(۱) مسلم کتاب فضائل القرآن ج ۱ — ۲۷۵ باب الاوقات أتى في من الصلوة فيها ، بخاري کتاب مواقيت الصلوة ج ۱ — ۸۲ باب لا تحزن في الصلوة قبل غروب الشمس .

(۲) مسلم کتاب فضائل القرآن ج ۱ — ۲۷۶ باب الاوقات أتى في من الصلوة فيها ، مسند احمد ج ۴ — ۱۱۱ .

گواینی د پاره حاضرېږي تر دي پوري چې د مازيگر مونځ وکړي بيا د مانځه نه بند شه تر دي پوري چې نمر پريوزي ځکه چې دا نمر د شيطان د دوه و ښکرونو ترمنځ پريوزي نو په دغه وخت کې کافران نمر ته سجده کوي. د دي حديث روايت احمد، مسلم او نورو کړي دي.

﴿٤٣٨﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَصَلِّ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ

لَيُصَلِّيهَا بَعْدَ مَا تَطْلُعُ الشَّمْسُ رواه العرملي واسناده صحيح^(۱).

ترجمه: حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چا چې د سهر دوه رکعت نه وي کړي نو د نمر ختو نه روسته دي شي وکړي. د دي حديث روايت ترمذي کړي دي او اسناد شي صحيح دي.

﴿٤٣٩﴾ وَ عَنْ لَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ صَلَّى رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ بَعْدَ مَا أَهْلَى رَوَاهُ أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي هَيْبَةَ

واسناد حسن^(۲).

ترجمه: نافع د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت کړي چې هغه د سهر دوه رکعت مونځ د څاڅت نه روسته وکړ. د دي حديث روايت ابوبکر ابن ابي شيبه کړي او اسناد شي حسن دي.

﴿٤٤٠﴾ وَ عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ قَالَ دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فِي صَلَاةِ الْغَدَاةِ مَعَ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ابْنِ عَبَّاسٍ

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا الْإِمَامُ يَصَلِّي لَأَمَّا ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَدَخَلَ فِي الصَّفِّ وَأَمَّا ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَصَلَّ

رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ دَخَلَ مَعَ الْإِمَامِ فَلَمَّا سَلَّمَ الْإِمَامُ قَعَدَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مَكَالَهُ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ

فَقَامَ فَرُكِعَ رَكَعَتَيْنِ رَوَاهُ الطحاوي واسناده صحيح^(۳).

ترجمه: ابو مجلز ويلي دي چې زه د عبدالله ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او عبدالله بن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره د سهر په مانځه کې مسجد ته ننوتم او امام مونځ کاوه حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په صف کې داخل شو او ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دوه رکعت مونځ وکړ بيا د امام سره داخل شو کله چې امام سلام وگرځاوه نو ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خپل ځاي تر هغه وخته پوري کيناست چې نمر وخته نو پاڅيده او دوه رکعت مونځ شي وکړ. د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد شي صحيح دي.

(۱) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۹۶ باب ماجاء في اعادة ما بعد طلوع الشمس .

(۲) مصنف ابن ابي حبه كتاب الصلوات ج ۲ ص ۲۵۲ باب في ركعتي الفجر الا لافيه .

(۳) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۵۷ باب اداء سنة الفجر .

﴿۴۲۱﴾ وَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ سَمِعْتُ الْقَاسِمَ يَقُولُ إِذَا لَمْ أَصَلْهُمَا حَتَّى أَصِلَ الْفَجْرَ صَلَّيْتُهُمَا بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمه : او يحيي ابن سعيد ويلي دي چې ما د قاسم نه اوريدلي دي چې ويل شي كله چې زه د سهر دوه ركعتونه وركړم تر دې چې د سهر مونځ وركړم نو هغه مي د نمر د ختو نه روسته كړي. د دې حديث روايت ابن ابې شيبه كړي او اسناد يې صحيح دي.

د جمهورو تائيد: د دې باب حديثونه او آثار دخپل صحت سند او دمفهوم واضح كيدو په اعتبار سره ائمه حنفيه، حنابله، و دمالكيو دليل دي ددېنه دابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حديث نمبر ۷۳۸ كې خو صراحتاً دحضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارشاد دې: " مَنْ لَمْ يَصَلِّ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ فَلْيَصَلْهُمَا بَعْدَ مَا تَطْلُعُ الشَّمْسُ " او ددې حديث سند صحيح هم دې.

﴿بَابُ قَضَاءِ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ مَعَ الْقَرِيبَةِ﴾

د سهر د فرضو دوه وركعتونو د قضائي سره د سهر د ستود قضائي باب

﴿۴۲۲﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ عَرَسْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ نَسْقِطْ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيَأْخُذَ كُلُّ رَجُلٍ بِرَأْسِ رَاحِلَتِهِ فَإِنَّ هَذَا مَنَزِلٌ حَضَرَكَ فِيهِ الشَّيْطَانُ قَالَ فَفَعَلْنَا ثُمَّ دَعَا بِأَلْهَاءِ فَنَوَمْنَا ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ أُمِمَّتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى الْغَدَاةَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۲)

ترجمه : حضرت ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويلي دي چې مونږ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د شپې په اخره برخه كې قافله واړوله نو مونږ رايډار نشو ترڅو چې نمر راوخوت نو نبي اكرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې هر سړي دي خپل اوبښ د مهار نه ونيسي بي شكه په دې ځاي كې زموږ سره شيطان حاضر شوي دي ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويلي دي چې نو مونږ هم داسي وكړل بيا شي، اوبه راوغوښتي نو اودس شي وكړ بيا شي دوه ركعتونه مونځ وكړ بيا د مانځه دپاره اقامت وكړي شونو د سهر مونځ شي وكړ. د دې حديث روايت مسلم كړي دي.

﴿۴۲۳﴾ وَ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِيهِ قَمَالٌ وَرَسُولُ اللَّهِ

(۱) مصنف ابن ابې شيبه كتاب الصلوات ج ۲ — ۲۵۵ في ركعتي الفجر اذا فاتته .

(۲) مسلم كتاب المساجد ج ۱ — ۲۳۸ باب قضاء الصلوة الفاتية ... الخ .

قرجمه : نافع بن جبیر د خپل پلار نه روایت کړي دي چې رسول الله ﷺ په خپل یو سفر کې فرمایلي دي چې نن شپه به زموږ څوک څوکیداري وکړي چې د سهر د مانتخه نه اوده نشي. حضرت بلال رضی الله عنه وویل چې زه نو نمرخاته طرف ته ښي مخ واپاره او اوده شو ترډي پوري چې د نمر حرارت را پیدا کړل نو راپاڅیدل نو وي فرمایلي چې اودس وکړي بیا حضرت بلال رضی الله عنه اذان وکړ نو دوه رکعت مونځ ښي وکړ او صحابه کرامو هم دوه رکعت د سهر سنت وکړل او بیا ښي د سهر مونځ وکړ. د دي حدیث روایت نسائي رحمه الله احمد رحمه الله طبراني او بیهقي په معرفت کې کړي دي او اسناد ښي حسن دي.

﴿بَابُ إِبَاحَةِ الصَّلَاةِ فِي السَّاعَاتِ كُلِّهَا بِمَكَةٍ﴾

هر وخت په مکه مکرمه کې د مانتخه د جواز باب

﴿۴۵﴾ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَانِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَا كَمَنَعُوا أَحَدًا كَانَ بِهَذَا الْبَيْتِ وَصَلَّى آيَةَ سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ رَوَاهُ الْخُبَيْسَةُ وَآخَرُونَ وَصَحَّحَهُ الْعَرَمَلِيُّ وَالْحَاكِمُ وَغَيْرُهُمَا وَفِي اسْتِثْنَاءِ مَقَالٍ (۱)

قرجمه : د حضرت جبیر بن مطعم رضی الله عنہ نه روایت دي چې رسول اکرم ﷺ فرمایلي دي چې اي بني عبد مناف هيڅوک د دي بيت د طواف نه مه منع کړئ او د شپي او ورځي په هره گړۍ کې چې دوي غواړي مونځ دي کوي. دا حدیث پنځو محدثینو او نورو روایت کړي دي او ترمذي او حاکم او دوي نه په غیر نورو صحیح گڼلي دي او د دي په اسناد کې مقال او خبره ده.

﴿۴۶﴾ وَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَانِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَوْ يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَا كَمَنَعُوا أَحَدًا يَطُوفُ وَيَصَلِّي فَإِنَّهُ لَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ إِلَّا بِمَكَةٍ عِنْدَ هَذَا الْبَيْتِ يَطُوفُونَ وَيَصَلُّونَ رَوَاهُ الدَّارِ قُطَيْبِيُّ وَاسْتَدَاهُ ضَعِيفٌ (۲)

(۱) ترمذي ابواب الحج ج ۱ ص ۱۷۵ باب ماجاء في الصلوة بعد العصر وبعد الصبح... الخ، ابوداؤد کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۶۰ باب الطواف بعد العصر، نسائي کتاب الطواف ج ۱ ص ۹۸ باب اباحة الصلوة في الساعات كلها بمكة، ابن ماجه المجلد الصلوات ص ۹۰ باب ماجاء في الرحلة في الصلوة بمكة في كل وقت، مسند احمد ج ۲ ص ۸۰ مسطور حاکم کتاب المساجد ج ۱ ص ۴۴۸ باب لا يمنع احد عن الطواف بالبيت... الخ.

(۲) دار قطني کتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۲۶ باب جواز الصلاة عند البيت في جميع الاوقات.

ترجمه : حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دي چې نبي كريم صلی الله علیه و آله فرمايلي دي چې اي بني عبد المطلب او اي بني عبد مناف تاسو يو کس هم د بيت نه د طواف کولو او د مانځه کولو نه منع کوئ بې شکه د سهر نه روسته تر نمر ختو پوري مونځ نشته او د مازيگر نه روسته تر نمر پريوتو پوري مونځ نشته په غير د مکي نه د دي بيت سره نژدي طواف کوئ او مونځ کوئ. د دي حديث روايت دارقطني کړي دي او اسناد يي ضعيف دي.

(۲۶) **وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رضي الله عنه قَالَ وَقَدْ صَوَّدَ عَلِ دَرَجَةَ الْكَعْبَةِ مَن عَزَلَنِي فَقَدْ عَزَلَنِي وَمَنْ لَمْ يَزَلْنِي فَأَنَا جُلْدُوتُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ لَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَلَا بَعْدَ الظُّمْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ إِلَّا بِمَكَّةَ إِلَّا بِمَكَّةَ** رواه احمد والدارقطني واسناده ضعيف

جدا ۱۰۱

ترجمه : حضرت ابي درداء رضي الله عنه ويلي دي او هغه د کعبې په پورې و باندې ختلي و څوک چې ما پيژني هغه ما پيژني او څوک چې مانه پيژني نو زه جندب يم ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه اورېدلي چې فرمايل يي د سهر د مانځه نه روسته تر نمر پريوتو پوري مونځ نشته او د مازيگر د مانځه نه روسته تر نمر پريوتو پوري مونځ نشته مگر په مکه مکرمه کې د دي حديث روايت احمد او دارقطني کړي دي او اسناد يي ډير ضعيف دي.

مسئلة الباب : په مکه مکرمه او نورو ځايونو کې په مکروه وختونو کې هيڅ فرق نشته.

(۱) دامام شافعي رحمه الله په نزد مکه مکرمه کې او خانه کعبې سره په مکروه وختونو کې نفل کول هم جائز دي.

(۲) لاجمهورو په نزد په هيڅ يو ځاي کې په مکروه وختونو کې نفل کول جائز نه دي. ... وليکن بعضي علما و دامام مالک قول هم دامام شافعي په شان نقل کړي دي. (اوگورې رحمة الامة، ص: ۴۶)

دامام شافعي دليل :

.... حديث دباب جبير بن مطعم : يَا أَيُّهَا عَبْدُ مَنَافٍ لَا تَمْتَنُوا أَحَدًا عَاطًا بِهَذَا الْبَيْتِ وَصَلَّ أَيْةَ سَاعَةِ بِنِائِلٍ أَوْ لَهَا. په هيڅ يو وخت کې يي هم د طواف او مونځ کولو نه منع نه ده فرمايلي.

۲... دباب دویم او دریم حدیث ابن عباس او ابو ذر کتب هم په مکروه وختونو کې د مونځ کولو نه منع فرمایلي ده لیکن (الابکة) ویلو سره یې ددې حکم نه مستثنی فرمایلي ده.

د جمهورو دلائل :

۱.... حدیث ابی سعید حدری نمبر ۷۳۶ ، لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ رواه الشيخان . دغه شان په مکروه وختونو کې د مونځ کولو والایر حدیث چې مطلق دي .

۲.... په وړاندې باب کې د معاذ بن عفرأ اثر ذکر دي چې معاذ رض د نبی علیه السلام د منعې نه استدلال کړې چې په مکه مکرمه کې په مکروه وختونو کې مونځ نه دي لوستلې . پس معلومه شوه چې صحابه کرامو دې منعې لره مطلق گنلې وه .

دامام شافعي د دلیلو جوایونه :

(۱) دا ولني حدیث په سند کې اختلاف واقع شوي دي .

دغه شان د (ایة ساعة) تشریح دویم مطلق او د صریح احادیث د وجې نه د مکروه وختونو نه علاوه سره کولې کېږي یعنی (ایة ساعة اذا لم یکن وقتاً مکروهاً) دغه شان به دا حدیثو په مابین کې تطبیق هم اوشي . دغه شان حکم بنی عبد مناف او د کعبه خادمانو لپاره دي چې د زمانې جاهلیت په طریقه که دخپل من مطابق معززو لره اجازت او غیر معززو لره مه منع کوي بلکه خانه کعبه د ټولو دپاره ده چې دچاهم زړه غواړي طواف دي کوي او په حرم کې دي مونځ کوي . دنورو دلو ستلو والو دپاره عموم د وخت بیان کول مقصود نه دي هغه دنورو نصوصو سره د وختونو ضابطه او پېژني ، غرض حدیث د وختونو د جواز او عدم جواز سره متعلق نه دي .

(۲) دویم حدیث په سند کې رجاء بن حارث ضعیف دي دغه شان هغه ټول احتمالات هم په دي حدیث کې دي کوم چې ددې نه په مخکنی حدیث کې وو لهدا د صحیح او د غیر محتمل احادیثو په مقابله کې حجت نه جوړېږي .

(۳) دریم حدیث معلول ، ضعیف او مضطرب دي . د مجاهد سماع د ابوذر نه نده او یو راوي حمید مولى عفرأ حد درجه ضعیف دي .

﴿بَابُ كَرَاهَةِ الصَّلَاةِ فِي الْأَوْقَاتِ الْمَكْرُوهَةِ بِبَكَّة﴾

په مکه مکروهه کې په اوقاتو مکروهه و کې د مانځه د کراهت باب

﴿۴۸۸﴾ عَنْ مَعَاذِ بْنِ عَفْرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا بَعْدَ الْعَصْرِ أَوْ بَعْدَ الصُّبْحِ وَلَمْ يَصَلِّ قَسْبُ لَيْلِهِ فَقَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ رَوَاهُ اسْحَاقُ بْنُ رَاهُوَيْهِ فِي مُسْنَدِهِ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ .

قَالَ الْيَمِينِيُّ وَقَدْ تَقَدَّمَ أَحَادِيثُ كَرَاهَةِ الصَّلَاةِ فِي الْأَوْقَاتِ الْمَكْرُوهَةِ .

توجه : د حضرت ابن عفراء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې ده د مازيگر او یا د سهر نه روسته طواف وکړ او مونځ ئي ونه کړ نو د دي تري پوښتنه وکړي شوه نو هغه وويل چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سهر د مانځه نه روسته د نمر تر ختو پوري د مانځه نه منع کړي او د مازيگر نه پس ئي تر نمر پريوتو پوري د مانځه نه منع کړي ده . د دي حديث روایت ابواسحاق ابن راهويه کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

نيموي رَضِيَ اللَّهُ وَبَلِي دي چې په پنځو وختونو کې د مانځه د کراهت حديثونه مخکې ذکر شوي دي .

﴿بَابُ إِعَادَةِ الْفَرِيضَةِ لِأَجْلِ الْجَمَاعَةِ﴾

د جماعت د وجهي نه د فرض مونځ د راگرځولو باب

﴿۴۹۱﴾ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ أَنْتَ إِذَا كَانَتْ عَلَيْكَ أَمْرَاءُ يُخْزُونَ الصَّلَاةَ عَنْ وَلِقِيهَا أَوْ يَمِينُونَ الصَّلَاةَ عَنْ وَلِقِيهَا قَالَ كُنْتُ فَمَا تَأْمُرُنِي قَالَ صَلَّى الصَّلَاةَ لِوَلِقِيهَا لَئِنْ أَدْرَكْتَهَا مَعَهُمْ فَصَلَّيْتُ فَإِنَّهَا لَكَ تَائِلَةٌ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .^(۱)

توجه : حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ماته رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې په هغه وخت کې به ستا څه حال وي کله چې په تا باندې داسي حکمران مقرر شي چې هغوي د خپل وخت نه مونځونه روسته کوي حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما عرض وکړ چې ته ماته چې حکم کوي وي فرمايل چې په خپل وخت کې مونځ کوه که چرته ته د هغه سره دا مونځ ومومي نو وي کړه دا به ستا د پاره نفل شي . د دي حديث روایت مسلم کړي دي .

﴿٤٥٠﴾ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ رَجَبٍ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ فِي مَجْلِسٍ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَذَنَ بِالصَّلَاةِ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى ثُمَّ رَجَعَ وَبَعَثَ مُحَمَّدَ بْنَ جَالِسٍ فِي مَجْلِسِهِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مَنَعَكَ أَنْ تُصَلِّيَ مَعَ النَّاسِ أَكُنْتَ بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ فَقَالَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَكِنِّي قَدْ صَلَّيْتُ فِي أَهْلِي فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جُمِعْتَ مَعَ النَّاسِ وَإِنْ كُنْتَ قَدْ صَلَّيْتَ رَوَاهُ مَالِكٌ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه : حضرت محمد بن رجیب رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چې هغه د رسول الله ﷺ سره په یو مجلس کې ناست و نو د مانعې د پاره اذان وکړي شو نو رسول الله ﷺ پاچیده نو مونږ ئې وکړیا واپس راغي او محمد بن جابر په خپل ځای باندې ناست و نو هغه ته رسول الله ﷺ وفرمایل چې ته څه شي منع کړي ئې چې د خلکو سره مونږ وکړي آیا ته مسلمان سړي نه ئې محمد بن وویل ولې نه ای د الله جل شانہ رسوله خو ما په خپل کور کې مونږ کړي و نو ده ته رسول الله ﷺ وفرمایل کله چې ته راشي نو د خلکو سره مونږ کوه اگر چې تا کړي وي . د دې حدیث روایت مالک او نورو کړي دي او اسناد ئې صحیح دي .

﴿٤٥١﴾ وَ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ مَهَّدْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَّتَهُ فَصَلَّيْتُ مَعَهُ صَلَاةَ الصُّبْحِ فِي مَسْجِدِ الْخَيْفِ فَلَمَّا قَطَعْتُ صَلَاتَهُ الْخَوْفَ قَالَا هُوَ بِرَجُلَيْنِ فِي أُخْرَى الْقَوْمِ لَمْ يَصَلِّيَا مَعَهُ فَقَالَ عَلَيَّ بِهِمَا كَرِهْتُ لِقَائِهِمَا فَقَالَ مَا مَنَعَكُمَا أَنْ تُصَلِّيَا مَعَنَا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا قَدْ صَلَّيْنَا فِي رَحَائِلِنَا قَالَا فَلَا تَفْعَلُوا إِذَا صَلَّيْتُمَا فِي رَحَائِلِكُمَا ثُمَّ أَكْبَيْتُمَا مَسْجِدَ جَنَاحَةِ قُصَيْلِيَا مَتَّعَهُمَا قَائِلًا لَكُمَا قَائِلَةً رَوَاهُ الْخَمِيسَةُ إِلَّا ابْنَ مَاجَةَ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ السَّكَنِ وَابْنُ حِبَّانَ.^(٢)

ترجمه : حضرت جابر بن یزید ابن الاسود د روایت دی چې زما پلار ویلي دي چې زه د رسول اکرم ﷺ سره د هغه په حج کې وم ما د هغه سره په مسجد خیف کې د سهر مونږ وکړ کله چې هغه خپل مونږ پوره کړ راوگرځیده نو دوه سړي د خلکو په اخر کې و چې رسول الله ﷺ سره

(١) مؤلف امام مالک کتاب الصلوة الجمعة — ١١٥ باب اعادة الصلوة مع الامام .

(٢) ترمذي ابواب الصلوة ج ١ — ٥٢ باب ما جاء في الرجل يصلي وحده ثم يترك الجماعة ، أبو داود کتاب الصلوة ج ١ — ٨٥ باب في من صلي في ماله ثم اترك الجماعة ، نسائي کتاب الامامة والجماعة ج ١ — ١٣٧ باب اعادة الفجر مع الجماعة لمن صلي وحده ، مسند احمد ج ٢ — ١٦٠ ، صحيح ابن حبان کتاب الصلوة ج ٥ — ٥٧ رقم ٢٣٨٨ باب اعادة الصلوة .

ٲي مونڱ نه و ڪري نو وي فرمايل ڇي دا دواړه ماته راوله نو دواړه ورته راوستي شو په داسي حال ڪي دهغو دا وڍو غوڻي پيڊي تاسو مونڱ سره د مانڱه نه څه شئ منع ڪري وي نو يو ڪس دهغو نه عرض وڪر ڇي اي د الله جل شانده رسوله مونڱ په خپلو ڄايو نو ڪي مونڱ ڪري و ٻي ڪريم ﷺ و فرمايل داسي مه ڪوئي ڪله ڇي تاسو په خپلو ڄايو نو ڪي مونڱ ڪري وي بيا تاسو د جماعت مسجد ته راشي نو د دوي سره مونڱ ڪوئي ڇڪه ڇي دا به ستاسي د پاره نفل شي د دي حديث د ابن ماجه نه په غير پنڄو محدثينو ڪري دي او ترمذي ، ابن سڪن او ابن حبان صحيح گنرلي دي .

﴿٤٥٢﴾ وَعَنْ تَالِيعِ بْنِ رَجُلًا سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ إِنِّي أَصَلُّ فِي بَيْتِي ثُمَّ أَذْهِبُ الصَّلَاةَ مَعَ الْإِمَامِ أَفَأَصَلِّي فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَكُمْ فَقَالَ الرَّجُلُ أَيُّهُمَا أَجَعَلَ صَلَاتِي فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أُولَئِكَ إِلَيْكَ إِنَّمَا ذَلِكَ إِلَى اللَّهِ أَيُّهُمَا هَاءَ رَوَاهُ مَالِكٌ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(١)

ترجمو : د نافع نه روايت دي ڇي يو ڪس د عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه پوښتنه وڪره ڇي بي شڪه زه په ڪور ڪي مونڱ و ڪرم بيا د امام سره مونڱ و موم آيا د دي امام سره مونڱ و ڪرم نو دوتو عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل ڇي هو نو دي ڪس وويل ڇي د دي دوه و مونڱونو ڪوم يو خپل فرض مونڱ و ڳرڄوم نو عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته وويل ڇي دا خبره الله جل شانده تاته سپارلي ده او دا خبره الله جل شانده ته سپارل شوي ده ڇي په دي دواړو ڪي الله جل شانده ڪوم يو غواري . د دي حديث روايت مالڪ او نورو محدثينو ڪري او اسناد ٲي صحيح دي .

﴿٤٥٣﴾ وَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّهُ سَمِعَ مِنْكُمْ أَمْرًا يَخْضَرُونَ الصَّلَاةَ عَنْ مِيقَاتِهَا وَ يَخْتَلِفُونَهَا إِلَى هَرَقِ الْمَوْتِ فَإِذَا رَأَيْشُبُوهُمْ قَدْ لَعَلُوا ذَلِكَ فَصَلُّوا الصَّلَاةَ لِمِيقَاتِهَا وَ اجْعَلُوا صَلَاتَكُمْ مَعَهُمْ سُبْحَةً رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(٢)

ترجمو : او ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي ڇي بي شڪه زرده ڇي مسلط به شي په تاسي باندې داسي حڪمرانان ڇي روسته ڪوي به دوي مونڱونه د خپل وخت نه او تنگه وي به دوي وخت د مانڱه لره تر وخت د غرغري پوري نو ڪله ڇي تاسو دوي وڳورئ ڇي داسي عمل ڪوي نو ڪوي تاسي مونڱ خپل په اول وخت ڪي او وڳورځوئ تاسي د دوي سره خپل مونڱ نفل . د دي حديث روايت مسلم ڪري دي .

(١) موطا امام مالڪ ڪتاب صلوة الجماعة ص ١١٦ باب اعادة الصلوة مع الامام .

(٢) مسلم ڪتاب المساجد ج ١ ص ٢٠٢ باب الذب الى وضع الايدي على الركب ... الخ .

﴿۴۵۳﴾ وَ عَنْ تَالِيعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَقُولُ مَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ أَوْ الصُّبْحَ ثُمَّ أَذْرَكَهَا مَعَ الْإِمَامِ فَلَا يَمُوتُ وَلَا يَمُوتُ مَالِكٌ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(۱)

ترجمه : د نافع نه روایت دي چې حضرت عبداللہ بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به ویل څوک چې د ماښام او یا سهر مونځ وکړي بیا دواړه مونځونه دا د امام سره ونیسي نو دویم ځل دي ئې نه کوي . د دي حدیث روایت مالک کړي دي او اسناد ئې صحیح دي .

د مونځ ۱۰ عادي (دوباره کولو) سره متعلق درې بحثونه

اولنی بحث : د مونځ ۱۰ عادي یو قسم دادي که چرته امام د مستحب وخت د وتلو نه پس تاخیر سره یو مونځ اولوستلو نو سري لره پکار دي چې خپل مونځ په ځانله مستحب وخت کې ولولي ، دا بهتره ده ، او د دي نه پس که چرته په مسجد باندې تیریدل وي نو د امام د مخالفت نه دېچ کیدلو دپاره دې په مسجد کې دې په جمی سره هم مونځ ولولي ، دا دویم مونځ به نفل شي . د باب اولني حدیث نمبر ۷۴۹ او پنځم حدیث نمبر ۷۵۳ کې د دي قسم بیان دي .

دویم قسم دادي که یو کس دا اوگڼل چې په مسجد کې جماعت شوي دي او په خپل کور کې یې ځانله مونځ اولوستلو ، لیکن بیا روستو په مسجد تیریدلو او معلومه شوه چې مونځ اوسه پورې نه دي شوي . په باقي احادیثو کې د دي بیان دي .

دویم بحث : اعاده به د ټولو مونځونو کولې شي او که د بعضي؟ مسئله مختلف فیه ده .

(۱) د امام شافعي او احمد په زړه به د ټولو مونځونو اعاده کوي البته د امام احمد په زړه به د ماښام په مونځ کې دیورکه ت اضافه کولې کیږي .

(۲) د امام مالک په زړه د ماښام نه علاوه به د څلورو مونځونو اعاده کوي .

(۳) دا حنوف په زړه اعاده صرف د دوو مونځونو ده ماسپڅین او ماسخوتن .

د امام شافعي او احمد دلائل

۱... حدیث نمبر ۷۵۱ (إِذَا جَلَسْتَ فَصَلِّ مَعَ النَّاسِ وَإِنْ كُنْتَ قَدْ صَلَّيْتَ) د عموم تقاضه ده چې د ټولو مونځونو اعاده دې اوکړي شي .

۲... حدیث جابر بن یزید عن ابيه قَالَ قَالَ هَدَيْتُكَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاجَتَهُ فَصَلَّيْتَ مَعَهُ صَلَاةَ الصُّبْحِ فِي مَسْجِدٍ... الحديث . دلته د سحر د مونځ واقعده چې په هغې کې نبی علیه السلام

د اعدا دې حکم کړې دې.

د امام مالک رحمه الله استدلال

ددوي استدلال دقراس شېبې نه دې يعنې که چرته دمانبام دمونځ اعاده کوي نو هغه به هم درې رکعتې شي دغه شان به ټول شپږ رکعتې جمع کړې شي، بيا ورته ځانله ځانله درې رکعتې هم نه شي ويلې نو داشپږ رکعتې به ملاو شي او دنفلو مشابه به شي لهدا د فرضو جنس به دنفلو دجنس سره بدل کړې شي. [بداية المجتهد، ص: ۱۱۸]

دامام مالک نه يو روايت دادې که چرته په هيره باندي دمانبام په مونځ کې داخل شو نو په اخير کې دې ديو رکعت اضافه او کړې ددې دپاره چي اولنې مونځ فرض او دويم نفل شي. [الدره، ص: ۵۷]

دامام ابو حنيفه استدلال

(۱) دسحراو مازيگر اعاده ځکه گرانه ده چي دا دويم مونځ به نفل شي او دصحيح احاديثو دوجې نه نفل مونځ دسحراو مازيگر دمونځ نه پس مکروهه دي. دمانبام دمونځ اعاده ځکه نشته چي نفل مونځ ثلاثي (درې رکعاتووالا) نه وي بلکه ثنائي (دوه رکعاتووالا) يا رباعي (څلورورکعاتووالا) وي، او ديو رکعت اضافه کوي نو مخالفت دامام لازم راځي، ابن راشد مالکي

فرمايلي دي (وهذا قياس جيد) [بداية المجتهد، ص: ۱۱۸]

(۲) حضرت ابن عمر فرمايلي دي چي مَنِ صَلَّى التَّغْرِبَ أَوْ الصُّبْحَ ثُمَّ أَدْرَكَهُمَا مَعَ الْإِمَامِ فَلَا

يَعْدُ لَهُمَا بِبَعْضِ رَوَايَاتِهِ د حديث مرفوع دي. [درس مشکوة]

دامام شافعي او احمد په دلائلو باندي كلام او د احنافو وجوه ترجيح :

دشوافعو اوحنا بلو مستدل احاديث دنهي عن التنفل بعد الفجر والعصر والارواياتو معارض دي، اوس به دريو وجوهاتو سره نهې ته ترجيح حاصله شوي.

۱... دنهي روايات سندا قوي او متنا داضطراب نه خالي دي حال دا چې دحواز حديث جابر بن يزيد رحمه الله ډير مضطرب دي.

۲... دنهي روايات مانع او دجواز روايات مبيح او عندالتعارض منع مقدم وي.

۳... دنسخ امکان به هم رڼه کړې شي چي کله دا تطبيق او کړې شي.

کوم ځاي پورې چي دمالکيو دقياس شېبې تعلق دي نو ددې په باره کې پخپله مالکي علامه ابن رشد فرمايلي دي. "وهذا القياس فيه ضعف.....والتمسك بالعموم أقوى من الاستثناء

بهذا النوع من القياس" [بداية المجتهد]

﴿بَابُ صَلَاةِ الضُّحَى﴾

دُخَانِبَت د مانځه باب

﴿٤٥٥﴾ عن عبد الرحمن بن أبي ليلى قال ما أخبرني أحدٌ أنه رأى النبي ﷺ يصلي الضُّحَى إِلَّا أُمُّ هَانِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَإِنَّهَا حَدَّثَتْ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ بَيْتَهَا يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ فَصَلَّى ثَمَانَ رَكَعَاتٍ مَا رَأَيْتُهُ صَلَّى صَلَاةً قَطُّ أَحَبَّ مِنْهَا خَيْرَ آلِهِ كَانَ يَتَعَمُّ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .

تورجهه : عبد الرحمن ابن ابي ليلى ويلي دي چې ماته د ام هاني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا په غير هيچا هم دا نه دي ويلي چې ما نبي كريم ﷺ د دُخَانِبَت د مانځه په اداء كولو ليدلي دي ام هاني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حديث بيان كړي دي چې نبي كريم ﷺ د مكې د فتح په ورځ ما كره تشریف راوړ نو اته ركعتونه مونځ ئي وكړ ما كله هم رسول الله ﷺ نه دي ليدلي چې د دينه زيات خفيف او اسان مونځ ئي كړي وي مگر دا چې رسول الله ﷺ به ركوع او سجده پوره كوله . د دي حديث روايت شيخينو كړي دي .

﴿٤٥٦﴾ و عن أبي هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَوْصَانِي خَلِيلِي بِثَلَاثٍ لَا أَذْهَبَنَّ حَتَّى أَمُوتَ صَوْمُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَ صَلَاةُ الضُّحَى وَ كَوْرُ عَلٍ وَ تَرْوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(١)

تورجهه : حضرت ابي هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ماته زما دوست د دريو خبرو وصيت كړي ؤ چې زه هغه تر مرگه پوري نه پرېږدم د هري مياشتي نه دري ورځي روژه د دُخَانِبَت مونځ او د وترو نه روسته وده كيدل . د دي حديث روايت شيخينو كړي دي .

﴿٤٥٧﴾ و عن عبد الله بن قيس قال قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يصلي الضُّحَى فَقَالَتْ لَا إِلَّا أَنْ يَجِيءَ مِنْ مَدِينِهِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ .^(٢)

تورجهه : عبد الله ابن شفيق ويلي دي چې ما حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته عرض كړي ؤ چې نبي كريم ﷺ د دُخَانِبَت مونځ كاوه نو هغي وويل چې نه مگر چې د سفر نه به ئي واپس تشریف راوړ . دا حديث مسلم روايت كړي دي .

(١) بخاري كتاب التهجيد ج: ١ ص: ١٥٧ باب صلاة الضحى في الحضر ، مسلم كتاب صلاة المسافرين ج: ١ ص: ٢٥٠ باب استحباب صلاة

الضحى وان اللها ركعتان ... الخ .

(٢) مسلم كتاب صلاة المسافرين ج: ١ ص: ٢٢٨ باب استحباب صلاة الضحى وان اللها ركعتان ... الخ .

﴿٤٥٨﴾ وَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ رَأَى قَوْمًا يَصَلُّونَ مِنَ الضُّحَى فَقَالَ أَمَا لَقَدْ عَلِمُوا أَنَّ الصَّلَاةَ فِي غَيْرِ هَذِهِ السَّاعَةِ أَفْضَلُ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ صَلَاةُ الْأَوَّابِينَ خَيْرٌ مِنْ مِئَةِ الْفَصَالِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(١)

ترجمه : د حضرت زيد بن ارقم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې هغه يوه ډله د شانبته د مانځه په ادا کولو ليدلي وه نو هغه ويلي ؤ چې دغه خلکو ته دا معلومه نه وه چې د دې وخت نه په غير مونځ زيات افضل دي په تحقيق رسول الله ﷺ فرمايلي ؤ د اوياين مونځ هغه وخت دي چې کله د اوه د بچي خپي په شگه کې گرمي شي . د دې حديث روايت مسلم کړي دي .

﴿٤٥٩﴾ وَ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَهْلِ قَبَاءَ وَهُمْ يَصَلُّونَ الضُّحَى فَقَالَ صَلَاةُ الْأَوَّابِينَ إِذَا رَمَعْتَ الْفَصَالَ مِنَ الضُّحَى رَوَاهُ أَحْمَدُ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(٢)

ترجمه : حضرت زيد ابن ارقم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي کريم ﷺ د قباء خلکو ته تشريف راوړ او هغوي د شانبته مونځ کاوه نو نبي کريم ﷺ وفرمايل چې د اوياينو د مونځ هغه وخت دي کله چې د اوبښ د بچي خپي په شگه کې د شانبته د گرمۍ په وجه گرمي شي . د دې حديث روايت احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

﴿٤٦٠﴾ وَ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ يَصْبِحُ الرَّجُلُ عَلَى كُلِّ سَلَامَةٍ مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَ كُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَ كُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَ كُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَ أَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَ يَجْزِي مِنْ ذَلِكَ وَ كَعَتَانِ يَرُكْعُهُمَا مِنَ الضُّحَى رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَ أَحْمَدُ وَ ابوداود.^(٣)

ترجمه : د حضرت ابي ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي اکرم ﷺ فرمايلي دي د ستاسي نه د هر کس په بند باندې د سهر په وخت کې يو صدقه ده هره يوه (سبحان الله) صدقه ده او هره يوه (الحمد لله) صدقه ده او هره يوه (لا اله الا الله) صدقه ده او هريو (الله اکبر) صدقه ده او په نيکۍ

(١) مسلم کتاب صلوة للمطهرين ج ١ ص ٢٥٧ باب صلوة الليل وعدد رکعات النبي ﷺ

(٢) مسند احمد ج ٢ ص ٣٩٩ .

(٣) مسلم کتاب صلوة للمطهرين ج ١ ص ٢٥٠ باب استحباب صلوة الضحى ... الخ ، ابوداود کتاب الصلوة ج ١ ص ١٨٢ باب صلوة

الضحى ، مسند احمد ج ٥ ص ١٢٧ .

باندې امر کول صدقه ده او د بدئ نه منع کول صدقه ده او په هر بند باندې د صدقې نه د خاښت دوه رکعتونه مونځ کافي کېږي. د دې حديث روايت مسلم رحمه الله او احمد رحمه الله او ابو داؤد کړي دي.

﴿٤٦١﴾ وعن معاذا أنها سألت عائشة رضي الله عنها كم كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يعطي صلاة الظهر فكالت أربع ركعات ويؤيد ما هاهنا رواه مسلم.^(۱)

ترجمه : د معاذه نه روايت دي چې هغې د حضرت عائشې رضي الله عنها نه پوښتنه کړې وه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د خاښت شو رکعتونه مونځ اداء فرمايلي و حضرت عائشې رضي الله عنها ويلي و چې څلور رکعتونه او څومره ئې چې غوښتل زياتول به ئې. د دې حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿٤٦٢﴾ وعن عاصم بن ميمون السلولي قال سألت أبا عليا رضي الله عنه عن تكبير رسول الله صلى الله عليه وسلم بالنهار فقال إنكم لا تطيقونه فقلنا أخبرنا لا تأخذ منه ما استمكننا قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا صلى الفجر يهمل حتى إذا كانت الشمس من ههنا يعني من قبل المشرق يقرأها من صلاة العصر من ههنا يعني من قبل المغرب قام فصل ركعتين ثم يهمل حتى إذا كانت الشمس من ههنا يعني من قبل المشرق يقرأها من صلاة الظهر من ههنا قام فصل أربعاً وأربعاً قبل الظهر إذا زالت الشمس ركعتين بعدها وأربعاً قبل العصر يفصل بين كل ركعتين بالنسيء علي الملائكة المقرئين والتبيين ومن كتبهم من المسلمين والمؤمنين رواه ابن ماجه وآخرون واسناده حسن.^(۲)

ترجمه : عاصم بن ضمير السلولي ويلي دي چې مونږ د حضرت علي رضي الله عنه نه درسول الله صلى الله عليه وسلم د ورځې د نفلو په باره کې پوښتنه وکړه نو هغه وفرمايل چې تاسي د هغې طاقت نه لرئ نو مونږ وويل چې ته پري مونږ خبر کړه چې زمونږ څومره طاقت وي نو هغومره عمل به پري وکړو حضرت علي کرم الله وجهه وفرمايل چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به کله د سهر مونځ اداء کړ تر هغه وخته پوري به ئې مهلت کاوه چې کله به نمر دې خوا نه يعني شرق د خوا نه په اندازه د مانځه د مازيگر شو د دې خوا نه يعني د مغرب د خوا نه بيا به پاڅيده نو دوه رکعتونه مونځ به ئې وکړ بيا به ئې تر هغې پوري مهلت کاوه چې کله به نمر دې خوا نه يعني د مشرق له خوا نه په اندازه د مانځه د ماسپښن شو د دې خوا نه پابه څيده نو د ماسپښن نه مخکې به ئې چې کله به زوال وشو څلور

(۱) مسلم کتاب صلوة المسافرین ج ۱ ص ۲۶۹ باب استحباب صلوة الضحی .

(۲) ابن ماجه ابواب الحامه الصلوات ص ۸۲ باب ماجاء فیما یستحب من الطلوع بالنهار .

رکعتہ مونځ وکړ او د ماسپښين د مانځه نه روسته به ئي دوه رکعتہ مونځ وکړ او څلور رکعتہ به ئي د مانځگر د مانځه نه مخکې وکړل او جدائي به ئي کوله د هرو دوه و رکعتونو ترمنځ په سلام سره په مقربو ملائکو او په انبياء او د دوي په تابعدارانو د مسلمانانو او مؤمنانو ځيني . د دي حديث روايت ابن ماجه کړي او نورو کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

د څاښت مونځ او ددي شو هي حيثيت

صلاة الضحی یعنی د څاښت مونځ هغه نوافل دي چي د نمر دراختلو نه پس طلوع یو نیزه او چتیدلو نه پس او د زوال نه مخکې په یو وخت کې ولوستلې شي . البته د تهجدو په شان د دې هم هیڅ حد مقرر نه دې ، د دوو و نه واخله تر دولسو رکعتو پوري چي څومره غواړي نو لوستلې شي .
عام فقهاء اشراق او ضحی (څاښت) لره یو گرځوي فرق صرف دومره دې که چرته د نمر دراختلو نه پس متصلا ولولي نو اشراق او که تاخیر سره یې ولولي نوضحی (څاښت) به وي .
علامه دارمی ، سیوطی او علی متقی دواړو لره جدا مونځونه ویلي دي . حضراتو صوفیایې کرامو هم دوه مستقل مونځونه شمیر کړي دي .

مسئله الباب : د صلاة ضحی (د څاښت د مونځ) شرعي حيثيت څه دي ؟ ددي په باره کې کافي اختلاف راغلې دي .

- ۱... د جمهورو ، مالکیو او حنابلو په نزد د صحیح قول مطابق مستحب دي .
- ۲... د اکثرو شوافعو په نزد سنت دي بعضې شوافعو خو ورته سنت مؤکده هم ویلې دي .
- ۳... حضرت ابن عمر رضی الله عنه ، انس رضی الله عنه او ابوبکره رضی الله عنه دې لره بدعت ویلې دي .

د صلاة ضحی دلیلونه :

- (۱) نبي عليه السلام د فتح مکې په ورځ د ام هانی په کور کې اته (۸) رکعاته لوستل .
- (۲) حضرت ابو هريره د ټول عمر لوستلو وصيت فرمايل .
- (۳) سفر نه په واپسي باندې په خپله لوستل .
- (۴) حديث " رکعتان یو رکعتاً من الضحی " .
- (۵) حديث علی رضی الله عنه " فصل رکعتين " .

(۶) بقول علامه عینی د پنځه ویشټ صحابو نه صلاة الضحی لره نقل فرمایيل .

نبي عليه السلام په صلاة ضحی باندې همیشه والي نه دي فرمایلي چي چرته دامت په ذمه باندې فرض او نگرځي لیکن کله کله به یې لوستل . د ابن عمراو نورو صحابو دې لره بدعت ویل مداومت او همیشه والي باندې محمول دې یا په داسې وخت کې د صلاة ضحی مونځ لوستل بدعت دي کوم

چې به ددې دمسنون وخت نه مخکې بعضې خلکو لوستل. حضرت زید ابن ارقم رضی اللہ عنہ حدیث ددې په باره کې واضح دې.

د حضرت عائشه رضي الله عنها په متعارضو احادیثو کې تطبیق

نبی علیه السلام به دې مونځ لره د حضرت عائشي په وړاندي نه لوستلو ځکه چې دخانیت په وخت کې به نبی علیه السلام ددې سره نه وو بلکه عموماً به یې په مسجد کې لوستل یا به یې دسفر په حالت کې لوستل لکه څنگه چې حدیث علی نمبر ۷۶۲ نه واضح دي. چونکه حضرت عائشي ته دنورو نه ددې مونځ علم شوي وو ځکه نفي دخپل درویت په اعتباره سره دي او اثبات نفس الامراو دحقیقت په اعتبار سره دي یا نه کول دمدوامت دي او اثبات احیاناً لوستلو لره دې. والله اعلم
د صلاة الاوابین وجه تسمیه: ابن العربی دي لره دانبیاءو سابقینو علیهم السلام مونځ گزخولې او په استدلال کې یې د آیات پیش کړې دي. انا سفرنا الجبال معه یسبحن بالاعشي والاشراق.. [ص ۱۹۱۸] د اشراق او اواب نه مشتق شو نو ددې مونځ نوم یې صلاة الاشراق او صلاة الاوابین وویل. دغه شان په بغضې روایاتو کې داسي راغلي دي چې "لا یحافظ حل صلاة الضعی الا کل اواب قال: وفي صلاة الاوابین" معارف السنن ۲۶۶/۱ - ۲۷۲ [.

﴿بَابُ صَلَاةِ التَّسْبِيحِ﴾ د تسبیح د مانعې باب

﴿۷۲﴾ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَا عَبَّاسُ يَا عَمَّاهُ أَلَا أُعْطِيكَ أَلَا أَمْتَحُكُ أَلَا أَحْبُوكُ أَلَا أَفْعَلُ بِكَ عَشْرَ خِصَالٍ إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ عَمَّا اللَّهُ لَكَ ذَلِكَ أَوَّلُهُ وَآخِرُهُ قَدِيمُهُ وَحَدِيثُهُ خَطَأٌ وَعَنْدٌ صَدِيدٌ وَكِبِيرٌ سِرٌّ وَعَلَانِيَةٌ عَشْرَ خِصَالٍ أَنْ تُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ قَائِمَةً الْكِتَابَ وَسُورَةً فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي أَوَّلِي رَكَعَةٍ وَأَنْتَ قَائِمٌ فَلَمْ تُسَبِّحْ اللَّهَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ عَشْرَةَ مَرَّةً ثُمَّ تَرَكْتَ فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ رَاكِعٌ عَشْرَةَ ثُمَّ تَرَفَّعَ رَأْسُكَ مِنَ الرُّكُوعِ فَتَقُولُهَا عَشْرَةَ ثُمَّ تَهْوِي سَاجِدًا فَتَقُولُهَا عَشْرًا وَأَنْتَ سَاجِدٌ عَشْرَةَ ثُمَّ تَرَفَّعَ رَأْسُكَ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا ثُمَّ تَسْجُدُ فَتَقُولُهَا عَشْرًا ثُمَّ تَرَفَّعَ رَأْسُكَ فَتَقُولُهَا عَشْرًا قَدِيمًا حَمْدٌ وَسَبْحٌ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ تَفْعَلُ ذَلِكَ فِي أَرْبَعٍ رَكَعَاتٍ إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهُمَا فِي كُلِّ

يَوْمَ مَرَّةٍ قَالَعَلَّ قَانَ لَمْ تَفْعَلْ فَيُنْفِي كُلَّ جُمُعَةٍ مَرَّةٍ قَانَ لَمْ تَفْعَلْ فَيُنْفِي كُلَّ مَرَّةٍ قَانَ لَمْ تَفْعَلْ فِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةٍ قَانَ لَمْ تَفْعَلْ فَيُنْفِي عُمُرَكَ مَرَّةً رَوَاهُ ابوداود و آخرون و اسناد حسن. (۱)

ترجمہ : حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما نے روایت دی ہے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عباس ابن عبدالمطلب سے فرمایا ای عباس رضی اللہ عنہ ای ترہ زہ تاتہ مخہ درنکرم او زہ تاتہ کوم قیمتی شیئ مفت درنکرم زہ تاتہ لس خبری و نکرم کلہ چہ تہ دا و کرمی نو اللہ جل شانہ بہ ستا و پرانندینی او روستنی پخوانی او اوسنی د خطا والا او د قصد والا وارہ او لوئی پتہ او بنکارہ ہول گناہونہ معاف کری . او لس خبری دا دی چہ تہ خلور رکعتہ مونخ و کرہ او پہ ہر رکعت کپہ د فاتحی سورت او بل سورت ولولہ نو کلہ چہ د اول رکعت نہ فارغ شوی او تہ لا ولاہ ئی پہ ولاہ ولاہ پنخلس کرتہ دغہ کلمات ولولہ سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر . یعنی پاک دی اللہ جل شانہ د تہولو عیبونو نقصانونو تغیر او زوال نہ . او د ہفتہ ناوہو صفتونو نہ کوم چہ کافران مشرکان دہریان او یہود او نصاری ئی و پرپوری وائی او ہریو حمد او ثنا خاص اللہ جل شانہ لرہ داہ او نشتہ مستحق د عبادت پہ غیر د اللہ جل شانہ نہ بل ہیئ شئی د تہولو نہ لوئی دی . بیا رکوع و کرہ او د رکوع پہ حالت کپہ دغہ کلمات لس خلہ او وایہ بیا د رکوع نہ سراوچت کرہ او دغہ کلمات لس خلہ و وایہ بیا سجدي تہ لاہ شہ او د سجدي پہ حالت کپہ دغہ کلمات لس خلہ و وایہ بیا د سجدي نہ سراوچت کرہ کلمات لس خلہ و وایہ بیا بلہ سجده و کرہ نو دغہ کلمات لس خلہ و وایہ بیا د سجدي نہ سراوچت کرہ نو دغہ کلمات خلّی و وایہ دا پہ ہر رکعت کپہ پنخہ او یا خلہ شو پہ خلورو وارہو رکعتونو کپہ دغہ فعل و کرہ کہ وس او طاقت دی و نو ہرہ ورخ دغہ مونخ کواہ او کہ پہ ہرہ ورخ دی و نکر نو پہ ہرہ جمعہ کپہ ئی یو خلّی کواہ او کہ پہ ہرہ جمعہ کپہ دی یو خل و نہ کر نو پہ ہرہ مباحث کپہ ئی یو خل کواہ او کہ پہ ہرہ مباحث کپہ دی و نکر نو پہ عمر کپہ ئی یو خل کواہ . د دی حدیث روایت ابوداؤد او نور و کرہ دی او اسناد ئی حسن دی .

د صلاة التسبیح مسائل :

دلسو نہ زیات احادیث د صلاة التسبیح پہ بارہ کپہ راغلی دی . حضرت ابن عباس ، فضل بن عباس ، حضرت عباس ، ابورافع ، انس ، ابن عمر ، علی ، جعفر ، ام سلمہ ، او جابر بن عبد اللہ صلاة التسبیح بیان کری دی . پہ دے تہولو کپہ دابن عباس حدیث چہ پہ دے باب کپہ ذکر شوی دی سند مشہور او

صحيح دي. بعضي علماؤ په دې کې کلام کړې دې لږک ضعیف یې گرځولې دي بلکه ابن جوزی دې لره موضوع ویلې دې او هغوي ددې په یو راوي موسی بن عبدالعزیز باندې سخته جرح نقل کړې ده لیکن دویم طرفته ابن منده دې لره صحيح گرځولې دې. فیصله کونکې قول دادې چې دصلاة التسبیح طرق اگرچې ضعیف دي لیکن دکثرت دوجي نه ورته دحسن درجه حاصله شوي ده دغه شان دامت دېې درېې والي دوجي نه هم ددي تائید کیږي لهذا دې لره بدعت یا خلاف سنت ویل درست نه دي.

دصلاة التسبیح درجه: فقهاؤ دي لره مستحب گرځولې دي. حضرت عبدالله بن مبارک به دې لره لوستلو، ځیني تابعینو به ددي معمول ساتلو. عبدالعزیز بن داؤاد فرمایلی دي چې کوم کس دجنت طلب گار وي نو هغه دي صلاة التسبیح لولي او ابو عثمان الزاهد ویلي دي چې دسختو او غمونو ددفع کولو دپاره دصلاة التسبیح په شان هیڅ یو عمل نه موندلې کیږي.

دصلاة التسبیح دوه طریقې دي:

(۱) دابن عباس حدیث مطابق ددي طریقه داده چې څلور رکعاته نفل مونږ دي ولولي او بیا په قیام کې دقرأت نه دفارغ کیدو نه پس پینځلس ځله او ددي نه پس سجدې پورې په هر نقل او حرکت کې لس، لس ځله داتسبیح ولوستلي شي: سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر، او ددویمې سجدې نه پس دې سجده استراحت او کړي او په دې کې دې هم دغه تسبیح لس ځله ولولي. دا حنفو په نزد اگرچې بلاعذر جلسه استراحت مستحب نه ده لیکن په صلاة التسبیح کې دا جلسه بغیر دکراهت نه جائز ده.

(۲) د عبدالله ابن مبارک مطابق دصلاة التسبیح په سجدو کې دکیناستلو ضرورت نشته بلکه په قیام کې دې پینځوشت ځله ولولي یعني پینځلس ځله دي دقرأت دشروع کولو نه مخکې او لس ځله دقرأت نه پس درکوع نه مخکې ولولي.

غرض درې سوه (۳۰۰) تسبیحات کول دي په هر رکعت کې پینځه او یا (۷۵) ځله. لا فرط فیها ولا شطط. [معارف السنن: ۲۸۲/۴-۳۸۹]

﴿أَبْوَابُ قِيَامِ شَهْرِ رَمَضَانَ﴾

﴿بَابُ فَضْلِ قِيَامِ رَمَضَانَ﴾

د تراويحو بابونه

د تراويحو د فضيلت باب

﴿٤١٢﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ.^(١)

ترجمه : د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي کوم کس چې د ايمان په حالت په رمضان المبارک کې ودرېږي يعنې تراويح وکړي او د ثواب په اميد نې وکړي د ده به وړانديني گناهونه معاف کړي شي. د دي حديث روايت د محدثينو جماعت روايت کړي دي.

﴿٤١٥﴾ وَعَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْغِبُ فِي قِيَامِ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَأْمُرَهُمْ فِيهِ بِغَزِيْمَةٍ فَيَقُولُ مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ فَقُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ عَلَى ذَلِكَ فِي خِلَافَةِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَصَدْرًا مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى ذَلِكَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(٢)

ترجمه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په تراويحو کې ترغيب ورکاوه خو ولي خلکو ته به شي پوخ امر نه کاوه نو فرمايل به شي چې شوک په تراويحو کې په رمضان المبارک کې ودرېږي او په الله جل شانده باندې د ايمان د لرلو او د ثواب په اميد د تراويحو مونځ ادا کړي نو ده ته به مخکيني گناهونه معاف کړي شي نو وفات کړي شو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او د تراويحو مونځ په همدغه حال ويا د حضرت ابو بکر صديق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خلافت کې هم د تراويحو

(١) بخاري كتاب الايمان ج ١ — ١٠ باب تطوع قيام رمضان من الايمان ، مسلم كتاب صلوة المسافرين ج ١ — ٢٥٩ باب الترغيب في قيام رمضان وهو التراويح ، ترمذي ابواب الصوم ج ١ — ١٤٧ باب ماجاء في فضل شهر رمضان ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ — ١٩٤ باب في لم شهر رمضان ، نسائي كتاب قيام الليل وتطوع النهار ج ١ — ٢٣٨ باب ثواب من قام رمضان ايمانا... الخ ، ابن ماجه ابواب القصة الصلوات — ٩٥ باب ماجاء في قيام شهر رمضان ، مسند احمد ج ٢ — ٢٨١ .

(٢) مسلم كتاب صلوة المسافرين ج ١ — ٢٥٩ باب الترغيب في قيام رمضان... الخ .

عمل همدغسي جاري ؤ او د حضرت عمر رضي الله عنه د خلانت په اول وخت کې هم تراويح په دي شکل سره کيږي. د دي حديث روايت مسلم کړي دي.

مسئلة الباب: د قيام الليل اطلاق د تهجد په مونځ باندې او د قيام رمضان اطلاق په تراويح باندې کيږي لکه څنگه چې په حديث کې دي: "من قام رمضان ايماناً واحتساباً غفر له" الحديث. (الدر المنضود: ۵۵۷/۲)

﴿بَابُ فِي جَمَاعَةِ التَّرَاوِيحِ﴾ په جماعت سره د تراويحو باب

﴿٤٦٦﴾ عَنْ عُرْوَةَ أَنَّ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وسلم خَرَجَ كَلِيلَةً مِنْ جُحَى اللَّيْلِ فَصَلَّى فِي التَّسْجِدِ وَصَلَّى رِجَالٌ بِصَلَاتِهِ فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا قَاتَجْتَمَعَ أَكْثَرُ مِنْهُمْ فَصَلَّى فَصَلُّوا مَعَهُ فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا فَكُتِرَ أَهْلُ التَّسْجِدِ مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّلَاثَةِ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وسلم فَصَلَّى فَصَلُّوا بِصَلَاتِهِ فَلَمَّا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةَ عَجَزَ التَّسْجِدُ عَنْ أَهْلِهِ حَتَّى خَرَجَ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ فَلَمَّا نَفَسَ الْعَجَزُ أَكْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَتَشَهَّدَ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ لَمْ يَغْفِرْ عَلَى مَكَالِكُمْ وَلَكِنِّي خَشِيتُ أَنْ تُفْرَضَ عَلَيْكُمْ فَتَعْجِزُوا عَنْهَا فَتُؤْفَى رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وسلم وَالْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ ^(١).

توضیح: د عروه د روايت دي چې حضرت عائشي رضي الله عنها هغه ته (عروه) ويلي ؤ چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم يو ځل د نيمي شپې په وخت د کور نه راوت او مسجد ته ټي تشریف و يوړ نو په مسجد کې ټي مونځ وکړ او ځينو خلکو هم د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم په اقتداء مونځ وکړ نو صبا د سهر په وخت کې خلکو دا واقعه بيان کړه نو د اولي شپې په نسبت سره خلک ډير را جمع شوي ؤ نو رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم مونځ وکړ نو خلکو هم دده سره مونځ وکړ بيا صبا سهر خلکو بله واقعه بيان کړه نو په دريمه شپه د مسجد خلک نور هم زيات شو نو نبي کریم صلی الله علیه و آله وسلم مسجد ته تشریف راوړ نو مونځ ټي وکړ او خلکو هم دده پسي مونځ وکړ نو کله چې څلورمه شپه شوه نو مسجد د خلکو د زياتوالي د وجهي نه تنگ شو يعني دومره زيات خلک راغله چې په مسجد کې نه ځائيدل تر دي پوري چې نبي اکرم صلی الله علیه و آله وسلم د سهر مانځه ته تشریف راوړ نو کله ټي چې د سهر مونځ پوره کړ

(١) بخاري كتاب الصوم ج ١ - ٢٦٩ باب فضل من لم رمضان ، مسلم كتاب صلوة المسافرین ج ١ - ٥٩٠ باب المغرب في الصوم و رمضان ... الخ .

خلکو طرف ته متوجه شو نو تشهد ئي ووايه ييا ئي وفرمايل چې د حمد او صلوة نه روسته دا خبره ده چې دي ځاي ته ستاسي راتلل زمانه څه پټ نه و خو ولي زه ويريدم چې په تاسو به فرض شي نو عاجز به شئ تاسو د هغي نه نو وفات شو رسول الله ﷺ او د تراويحو خبره همداسي وه. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿٦٧٤﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ إِذْ خَلَعَ حَجْرَهُ فِي الْمَسْجِدِ مِنْ حَبِيرٍ فَضَلَّ فِيهِ لِيَالِي حَتَّى اجْتَمَعَ عَلَيْهِ نَاسٌ ثُمَّ قَعَدُوا صَوْتَهُ لَيْلَةً وَكَلَّمُوا آلَهُ قَدْ تَأَمَّرَ فَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَنْتَحِجُ لِيَخْرُجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ مَا زَالَ بِكُمْ الَّذِي رَأَيْتُمْ مِنْ صَبْرِيكُمْ حَتَّى خَشِيتُ أَنْ تُكْتَبَ عَلَيْكُمْ وَكُو كَتَبَ عَلَيْكُمْ مَا قَسَمْتُ بِهِ فَصَلُّوا أَيُّهَا النَّاسُ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنَّ الْفَضْلَ صَلَاةَ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.^(۱)

ترجمه: د حضرت زيد بن ثابت رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي اکرم ﷺ په مسجد کې د پوزکو نه يوه حجره جوړه کړي وه نو څو شپي ئي په هغي کې مونځ وفرمايه تر دي چې پرده باندي دير خلک راجمع شوي ويا هغوي د رسول الله ﷺ او ازوانه وريده دوي گومان کړي و چې هغه به وده شوي وي نو بعضو صحابه کرامو په غاړه تازه کولو شروع وکړه د دي د پاره چې نبي کريم ﷺ دوي ته تشریف راوړي ستاسي په کثرت سره راتلل اوضع او معامله ما ليدلي وه تر دي چې زه ويريدم چې په تاسو به فرض شي او که چرته په تاسو باندي فرض شوي وي نو کولي به موند شوي اي خلکو دغه مونځ په خپلو کورونو کې کوي بي شکه چې د فرض مونځ نه په غير د سري مونځ په کور کې افضل او بهتر دي. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿٦٧٥﴾ وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صُبْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَمَضَانُ فَلَمْ يُمْرِ بِنَا فَلَمَّا كَانَتِ الْعَامِسَةُ قَامَ بِنَا حَتَّى ذَهَبَ هَظَرُ اللَّيْلِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ تَقَلَّكُنَا قِيَامُ هَذِهِ اللَّيْلَةِ قَالَ فَقَالَ أَنَّ الرَّجُلَ إِذَا صَلَّى مَعَ الْإِمَامِ حَتَّى يَنْصَرِفَ حَسِبَ لَهُ قِيَامُ لَيْلَةٍ قَالَ فَلَمَّا كَانَتِ الرَّابِعَةُ لَمْ يُمْرِ بِنَا فَلَمَّا كَانَتِ الثَّالِثَةُ جَمَعَ أَهْلَهُ وَنِسَاءَهُ وَالنَّاسُ فَقَامَ بِنَا حَتَّى خَشِينَا أَنْ يَفُوتَنَا الْقَلَا حُ

قَالَ قُلْتُ مَا الْقَلْحُ قَالَ السُّحُورُ ثُمَّ لَمْ يَغْمَرْ بِتَابِقِيَةِ الشَّهْرِ رَوَاهُ الْخَمْسَةُ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (١)

ترجمه : د جبير بن نفير نه روايت دي چې حضرت ابوذر رضي الله عنه ويلي دي چې مونږ د رسول الله صلی الله علیه و آله سره روژه ونيوله نو مونږ ته ئي تراويح ونه کړي بيا چې کله پنځمه شپه وه نو مونږ سره ودریده تر دي پوري چې نیمه شپه ووتنه نو ما عرض وکړ چې اي د الله جل شانده رسوله که تاسو مونږ ته په دغه پاتي شپه کې نفل مونځ کړي وي حضرت ابوذر ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل چې بي شکه چې يو کس د امام سره مونځ وکړي تر دي پوري چې کله هغه د مانځنه فارغ شي نو دده د پاره د ټولي شپي د قيام ثواب حسابولي شي ابوذر رضي الله عنه ويلي دي چې کله څلورمه شپه شوه نو مونږ سره مانځه ته ونه دریده نو کله چې دریمه شپه شوه نو نبي کریم صلی الله علیه و آله خپل اهل و عيال او بيبياني او نور خلک راجمع کړل نو مونږ ته ئي مونځ وکړ تر دي پوري چې مونږ وږیدو چې پيش نبي به رانه فوت شي جبير ويلي دي چې ما وويل چې فلاح څه شي دي ابوذر رضي الله عنه وويل چې فلاح پيش نبي دي بيا ئي مونږ ته پاتي مياشت تراويح ونه کړي . د دي حديث روايت پنځو محدثينو کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿٤٦٩﴾ وَعَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ الْقُرَظِيِّ رضي الله عنه قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ذَاتَ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ فَرَأَى تَكَاثُرَ نَاجِيَةِ الْمَسْجِدِ يَصْلُونَ فَقَالَ مَا يَصْنَعُ هَؤُلَاءِ قَالَ قَائِلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَؤُلَاءِ نَاسٌ لَيْسَ مَعَهُمُ الْقُرْآنُ وَالَّذِي بَيْنَ كَفَيْ يَفْرَأُ وَهُمْ مَعَهُ يَصْلُونَ بِصَلَاتِهِ قَالَ قَدْ أَحْسَنُوا وَقَدْ أَصَابُوا وَلَمْ يَكُذِبْ ذَلِكَ لَهُمْ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الْمَعْرِفَةِ وَاسْنَادُهُ جَيِّدٌ وَلَهُ شَاهِدٌ دُونَ حَسَنِ عِنْدَ أَبِي دَاوُدَ مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه (٢)

ترجمه : او حضرت ثعلبه بن ابي مالک القرظي رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله د رمضان المبارک په مياشت کې يوه شپه راووات نو د مسجد په يو گوټ کې ئي خلک وليدل چې مونځ ئي کاوه نو ئي فرمايل چې دا خلک څه کوي يو ويونکي وويل چې اي د الله جل شانده رسوله

(١) ترمذي ابواب الصوم ج ١ — ١٦٦ باب ماجاء في قيام شهر رمضان ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ — ١٩٥ باب في قيام شهر رمضان واللفظ له ، نسائي كتاب قيام الليل وطروع النهار ج ١ — ٢٣٨ باب قيام شهر رمضان ، ابن ماجه ابواب الجامعة الصلوات — ٩٥ باب ماجاء في قيام شهر رمضان ، مسند احمد ج ٥ — ١٥٩ .

(٢) معرفة السنن والآثار كتاب الصلوة ج ٢ — ٣٩ رقم الحديث ٥٢٠٠ سنن الكوفي للبيهقي كتاب الصلوة — ٢٩٥ باب من زعم ان الجماعة الفضل ... الخ ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ — ١٩٥ باب في قيام شهر رمضان .

د دې خلکو قرآن کريم نه دي زده او ابې بن کعب رضي الله عنه قرأت لولي قرآن کريم وائي دي او دا د هغه په اقتداء کې مونځ کوي نو رسول الله صلی الله علیه و سلم و فرمايل په تحقيق ښه کوي او حق ته رسيدلي او د دوي دا کار ټي بد ونه گانړه . د دې حديث روايت په معرفت کې بيهقي کړي دي او اسناد ټي جيد دي او د ده د پاره پ. ابوداؤد کې د حضرت ابوهريره رضي الله عنه حديث شاهد دي کوم چې د حسن د درجي نه کم نه دي .

﴿ ۴۴۰ ﴾ وَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ الْقَارِي أَلَهُ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه لَيْلَةً فِي رَمَضَانَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَإِذَا النَّاسُ أَوْزَاعٌ مُتَفَرِّقُونَ يَصَلِّي الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ وَيَصَلِّي الرَّجُلُ فَيُصَلِّي بِصَلَاةِ الرَّهْطِ فَقَالَ عُمَرُ رضي الله عنه إِنِّي لَوِ جَمَعْتُ هَؤُلَاءِ عَلَى قَارِيٍّ وَاحِدٍ لَكَانَ أَمْثَلُ ثُمَّ عَزَمَ فَجَمَعَهُمْ عَلَى أَبِي بِنِ كَعْبٍ رضي الله عنه ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ لَيْلَةً أُخْرَى وَالنَّاسُ يَصَلُّونَ بِصَلَاةِ قَارِيهِمْ قَالَ عُمَرُ رضي الله عنه لِعَمْرِ الْبِدْعَةُ هَذِهِ وَالَّتِي يَتَأَمُّونَ عَنْهَا أَفْضَلُ مِنَ الَّتِي يَقُومُونَ بِرِيدِ آخِرِ اللَّيْلِ وَكَانَ النَّاسُ يَقُومُونَ أَوَّلَهُ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ . (۱)

ترجمه : عبدالرحمن بن عبدن القاري ويلي دي چې زه د حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه سره د رمضان المبارک په يوه شپه کې مسجد ته اوتم نو خلک په مختلفو ډلو کې تقسيم شوي و يو کس به خاته مونځ کاوه يو کس به مونځ کاوه او قوم به د دې پسي اقتدا کړي وه نو حضرت عمر رضي الله عنه وويل خدا داسي خيال دي چې که چرته زه دا خلک په يو قاري پسي راجمع کړم دا به ډيره ښه وي بيا ئي قصد وکړ نو په ابې بن کعب رضي الله عنه پسي ئي خلک راجمع کړل يو شپه بيا زه د هغه سره ووتم او خلکو د خپل قاري په اقتداء کې مونځ کاوه نو حضرت عمر رضي الله عنه و فرمايل چې دا ښه بدعت دي او هغه کسان چې وده شوي دي د دې نه بهتر دي د هغه کسانو نه چې ولاړ دي اراده لري د اخري شپي او خلک ولاړ دي په اول د دې کې د دې حديث روايت بخاري کړي دي .

﴿ ۴۴۱ ﴾ وَ عَنْ ثَوْبَانَ بْنِ أَبِي الْأَسَدِ الْهَذَلِيِّ قَالَ كُنَّا لَقَوْمٍ فِي عَهْدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه فِي الْمَسْجِدِ فَيَتَفَرَّقُ مِنْهُمَا فِرْقَةٌ مِنْهُمَا فِرْقَةٌ وَكَانَ النَّاسُ يَمِيلُونَ إِلَى أَحْسَنِهِمْ صَوْتًا فَقَالَ عُمَرُ أَرَأَيْكُمْ كَيْدًا اتَّخَذُوا الْقُرْآنَ آغَاثِي أَمَا وَاللَّهِ لَكِنَّ اسْتَطَعْتُ لَا أُغَيِّرَنَّ فَلَمْ يَنْكُثْ إِلَّا ثَلَاثَ لَيَالٍ حَتَّى أَمَرَ أَبِياً أَفْضَلَ بِهِمْ رَوَاهُ

البخاري في خلق افعال العباد وابن سعد وجعفر الفرياني واسنادة صحيح^(۱).

تورجمه : نو فل بن آياس الهذلي ويلي دي چې مونږ به د حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه په زمانه په مسجد کې قيام کاوه نو خلک به ډله ډله و يوه ډله به هلته وه بله ډله به دلته وه او خلکو د هغه چا اقتداء کې مونځ کاوه چې اواز به ئې ښه ؤ نو حضرت عمر رضي الله عنه وويل چې حماد دوي په باره کې دا رايه ده چې دوي قرآن مجيد په تغني سره نيولي او جوړ کړي دي قسم مي دي په الله جل شانہ وي که چري زما وسعه او طاقت وشو نو خامخا به زه دا بدل کړم نو د دريو ورځو نه زيات وخت نه ؤ تير شوي چې حضرت ابي رضي الله عنه ته ئې امر کړي ؤ چې هغې خلکو ته مونځ وکړي د دي حديث روايت بخاري په خلق افعال العباد کې او ابن سعد او جعفر الفرياني کړي دي او اسناد ئې صحيح دي.

د تراويح تحقيق :

لفظ "تراويح" اصطلاح گويا که چې وروسته کې مقرر شوي ده ليکن تراويح د عهد نبوي د جماعت نه مشروع شوي دي حضور صلی الله عليه وسلم درمضان المبارک په يو څو شپو کې د تراويح مونځ اوکړو ليکن د فرضيت دويرې او دامت دستت والي دوچې نه يي مواظبت پرې اونکر البته د حضور صلی الله عليه وسلم په موجودتيا کې صحابه کرامو رضي الله عنهم به په جماعت سره مونځونه کول او حضور صلی الله عليه وسلم به په دې باندې د علم درلودلو باوجود نکير اونه فرمايل بلکې هغې لره ئې ښه او گرځول لکه څنگه چې دابي ثعلبه د حديث الفاظ دي : "قد احسنوا وقد اصابوا".

په جماعت سره د تراويح حکم :

جمهور علماء امام ابو حنيفه رحمته الله، امام شافعي رحمته الله، او امام احمد رحمته الله او ديو روايت مطابق امام مالک رحمته الله په نزد د تراويح جماعت افضل دې ، په همدې باندې د عهد صحابه نه د مسلمانانو تعامل جاري دې او په جماعت سره تراويح د دين دشعائرو نه گڼلي کيږي . امام مالک رحمته الله او امام ابويوسف رحمته الله فرمايي چې که انفرادي قرأت اوکړي او تراويح په کور کې اوکړي نو دا ډيره بهتره ده .

بيا د احنافو په نزد تراويح په جماعت سنت مؤکده علی الکفايه دې . (معارف السنن ملخصا : ۵۵۵ - ۵۵۶)

د حضرت عمر رضي الله عنه د قول تشریح :

کله چې حضرت عمر رضي الله عنه خلکو لره په مختلفو ټولگو کې ديو ، يو امام شاته د تراويح کولو په وخت اوليدل نو وي فرمايل : "نعم البدعة هذه" ددې عمل نه يي تعبير په بدعت سره ځکه اوکړو

خزيمه واين حبان في صحيحهما وفي اسناده لين^(۱).

تو جمع : حضرت خابر بن عبد الله رضي الله عنه ويلي دي چې مونږ ته رسول الله صلی الله علیه و آله د رمضان المبارک په مياشت کې اته رکعته مونځ وکړ او وتر ئي وفرمايل بيا چې کله راتلونکي شپه کې مونږ په مسجد کې جمع شواو زموږ طمعه وه چې رسول الله صلی الله علیه و آله ته تشریف راوړي رسول الله صلی الله علیه و آله تشریف رانه وړ او مونږ هم په مسجد کې و تر دي چې مونږ صبا کې بيا مونږ حاضر او داخل شو نو مونږ وويل چې اي د الله رسوله مونږ بيا ښکته په مسجد کې راجمع شوي و او زموږ طمعه وه چې تاسو به مونږ ته په مسجد کې جمع وکړي نو رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل چې زه ويريږم چې چرته به تاسو باندي فرض نشي. د دي حديث روايت الطبراني کړي په صغير کې او محمد بن نصر المروزي په قيام ليل کې او ابن خزيمه او ابن حبان په خپلو خپلو صحيحو کتابونو کې او د دي په اسناد کې ضعف او کمزوري ده.

﴿۴۴﴾ وَعَنْهُ قَالَ جَاءَ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رضي الله عنه إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ كَانَ مِنِّي اللَّيْلَةَ فَيُعْنِي فِي رَمَضَانَ قَالَ وَمَا ذَاكَ يَا أَبِي قَالَ نِسْوَةٌ فِي بَيْتِي فَلَمَّا أَتَانَا تَقَرَّأَ الْقُرْآنَ فَكُنَّا بِمَضَاجِرِكُمْ قَالَ فَصَلَّيْتُ بِهِنَّ ثَمَانِ رَكَعَاتٍ وَأَوْتَرْتُ فَكَانَتْ شُعَّةَ الزَّهَاءِ وَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا رَوَاهُ أَبُو يَعْلَى وَقَالَ الهيثمي اسناده حسن^(۲).

تو جمع : او حضرت جابر رضي الله عنه ويلي دي چې حضرت أبي بن كعب رضي الله عنه رسول الله صلی الله علیه و آله ته راغي نو وي ويل چې اي د الله جل شانته رسوله په نن مبارکه شپه ماته يو، خبره پيښه شوه په رمضان المبارک کې رسول اکرم صلی الله علیه و آله وفرمايل چې اي أبي هغه څه خبره وه أبي رضي الله عنه وويل چې زموږ کور کې ښځي وي ويلي و چې مونږ قرآن کريم نشو لوستلي مونږ تا پسي په جمع مونځ کوو ابي وويل چې ما هغو ته اته رکعته مونځ وکړ. او وتر مي ورته وکړل نو هغه د رضا سنت و او هيڅ شي ونه ويل. د دي حديث روايت ابو يعلي کړي دي او هيثمي ويلي دي چې اسناد ئي حسن دي.

(۱) المعجم الصغير للطبراني ص ۱۹۰ من اسمه عثمان ، ليام الليل كتاب ليام رمضان ص ۱۵۵ باب صلوا النبي صلی الله علیه و آله جماعة ليلة... الخ . صحيح ابن خزيمة جامع ابواب ذکر الوتر ج ۲ ص ۱۳۸ باب ذکر دليل بان الوتر ليس بالمرض رقم الحديث ۱۰۷۰ ، صحيح ابن حبان كتاب الصلوة ج ۵ ص ۶۲ باب الوتر ، رقم الحديث ۲۴۰۱ .
(۲) مستد اي يعلي ج ۳ ص ۳۳۴ رقم الحديث ۱۸۰۱ ، مجمع الزوائد كتاب الصلوة ج ۲ ص ۷۴ باب في الرجز يوم النساء .

﴿۷۷۵﴾ و عن مُحَمَّدٍ بنِ يُوْسُفَ عَنِ السَّائِبِ بنِ يَزِيدَ أَنَّهُ قَالَ أَمَرَ عُمَرُ بنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابْنُ كَعْبٍ وَتَيْمِيَّ الدَّارِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنْ يَقُومَا لِلنَّاسِ بِأَحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً وَكَانَ الْقَارِئُ يَقْرَأُ بِالْيَمِينِ حَتَّى كُنَّا لَعَنِدُ عَلَى الْعَصَى مِنْ طَوْلِ الْقِيَامِ وَمَا كُنَّا نَضْرِبُ إِلَّا فِي فُرُوعِ الْقَهْرِ رَوَاهُ مَالِكٌ وَسَعِيدُ بنِ مَنْصُورٍ وَأَبُو بَكْرٍ بنِ أَبِي هَبِيبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمه : او د محمد بن يوسف نه روايت دي چې سائب بن يزيد ويلي دي چې حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بن الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابی بن کعب او تميم داري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته حکم وکړ چې د دوي دواړه خلکو ته يوولس رکعت مونځ وکړي او امام به مئين سورتونه لوستل تردي چې مونږ به د قيام د اوږدوالي د وجهي نه په خپلو امساگانو باندې تکیه کوله او مونږ به نه فارغيدو مگر د سهر نه لږ مخکې . د دې حديث روايت مالک او سعيد بن منصور او ابو بکر بن ابي شيبه کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

تر اويح څو رکعت مسنون دي ؟

د تراويح په تعداد رکعاتو کې اختلاف دې :

۱... د ائمه اربعو او د جمهور په دې باندې اتفاق دې چې د تراويحو کم از کم شل رکعت دي البته دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه په يو روايت کې شپږديرش (۳۶) رکعتونه مروي دي ليکن د مالکيو کبارو مثلاً ابن عبد البر و د سوقي وغيره هم شل رکعت اختيار کړي دي .

۲... غير مقلدين د جمهور امت سره اختلاف کوي او د اتو (۸) رکعتونو قائله دي .

اته رکعاتو باندې دلائل :

ددر باب ټول روايتونه په اته رکعاتو د تراويح باندې دلالت کوي ، مثلاً :

۱... د عائشي رضي الله عنها حديث : " مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلَا فِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً الخ " الحديث . معلومه شوه چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په رمضان کې هم دو ترو نه علاوه د اته رکعاتو نه زياتې تراويح نه کولې همدارنگه تراويح او د تهجد مونځ يو دې ځکه چې دا ثابته نه ده چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په رمضان کې دوه قسمه مونځ جدا جدا کړي وي لهذا همدا اته رکعت تراويح دي .

(۱) مطا امام مالک کتاب الصلوة في رمضان ص ۹۸ ماجاء في قيام رمضان ، مصنف ابن ابي شيبه کتاب الصلوات ج ۲ ص ۳۹۱ باب في

۲... حضور ﷺ هم اته رکعتہ تراویح کړي کما في حديث جابر بن عبد الله ، " صلى بنا رسول الله ﷺ في شهر رمضان ثمان ركعات واوتر.... الخ " الحديث .

۳... حضرت ابي اته رکعاته تراویح کړي دي نو په هغې باندې حضور ﷺ رضامندي ښکاره کړي " فصليت بهن ثمان ركعات واوترت فکالت سنة الرضا ولم يقل هدياً " .

۴... حضرت عمر رضی الله عنه هم داته رکعاته دتراویح کولو حکم ورکړ کما في حديث سائب بن يزيد رضی الله عنه .

جوابونه :

۱... دعائشي رضي الله عنها حديث دتراویح په باره کې نه دې بلکې دتهجد په باره کې دې ځکه چې تراویح دحضور ﷺ په زمانه کې هم او دحضرت عمر رضی الله عنه په زمانه کې هم هميشه دشي په اوله حصه کې لوستلې شوي دي لهذا دا دوه مستقل مونځونه دي .

۲... د جابر رضی الله عنه : حديث سند مدار په عيسى بن جارية باندې دې لکه څنگه چې نسائي او ابو داود " مکر الحديث " ورته ويلې لهذا دحضور ﷺ نه داته رکعاتو ثبوت نشته ، او دا په وجه د کمزور کيدو نه د صحيح روايتونو مقابل نشي کيدې .

۳... حديث دابي زر رضی الله عنه ، اگر چې دعلامه هيشمي رحمه الله په نزد دحسن په درجه کې دې ليکن ددې حديث په سند کې عيسى بن جارية دې د کوم متعلق چې پاس تير شو همدارنگه اته رکعاته تراویح عهد فاروقي کې شل رکعاته تراویح باندې عمل داستقرار نه مخکې اختيار کړې شوې وو .

۴... حديث دسائب بن يزيد رضی الله عنه او داسي نور بعض روايتونو کې چې دحضرت عمر رضی الله عنه نه يولس ، ديارلس ، او يوويشت رکعتونه ثابت دي نو دا ابتدا واقعه ده حال دا چې دصحابه کرامو رضی الله عنه په مشورې سره په شل رکعتو باندې دعمل استقرار او اجماع نه وه شوي ، چنانچې چې دکله نه شل رکعت شروع شول دهغې نه پس دټولو صحابه کرامو او دتابعينو تعامل په همدې باندې جاري شو او ائمه اربعه هم په دې باندې متفق شول لهذا داستقرار نه مخکې درواياتونه استدلال کول داصولو خلاف دې همدارنگه استقرار دعمل نه مخکې باندې محمولولو نه به تطبيق حاصل شي . (معارف السنن : ۵۱۱-۵۰۱)

﴿بَابُ فِي التَّرَاوِيحِ بِأَكْثَرِ مِنْ ثَمَانٍ رَكَعَاتٍ﴾

۱۵ باب د اتور رکعتونو نه په زیاتو تراویحو کې دي

﴿۷۷۶﴾ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْحُصَيْنِ أَنَّهُ سَمِعَ الْأَعْرَجَ يَقُولُ مَا أَدْرَكَكَ النَّاسُ إِلَّا وَهُمْ يَلْعَنُونَ الْكَفَرَةَ فِي رَمَضَانَ قَالَ وَكَانَ الْقَارِئُ يَقْرَأُ سُورَةَ الْبَقَرَةِ فِي ثَمَانٍ رَكَعَاتٍ لَمَّا دَا قَامَ بِهَا فِي الثَّلَاثَةِ عَشْرَةِ رَكَعَةٍ رَأَى النَّاسَ أَنَّهُ قَدْ خَفَّفَ رَوَاهُ مَالِكٌ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۱)

ترجمه : د داؤد بن حصین نه روایت دي چې هغه د اعرج نه اوریدلي دي چې ویل شي ما په رمضان المبارک کې خلک موندلي و چې په کفارو به شي لعنت وایه او قاري به په اتو رکعتونو کې د بقرې سورت لوسته او کله به چې قاري د بقرې سورت په دولسو رکعتونو کې ولوسته نو خلکو به گنډل چې ده اسان او خفیف مونغ کړي دي. د دي حدیث روایت مالک کړي دي او اسناد ئي صحیح دي.

د ترجمه الباب نه غرض :

دا ویل غلط دي چې تراویح اته رکعتي دي او بس، بلکې د دې په تعداد او رکعاتو کې بتدریج اضافه کیدله، چنانچه ابتداء ته رکعتو کې به کافي قرأت کولې کیدو یا چې کله قرأت دروند شو داتو پر خاي دولس رکعتو کې هغومره به قرأت کیدلو خومره چې به په اتو رکعتو کې کیدلو نو دا امر د مصلحتو د آساستیا لپاره او شو یا نور تخفیف هم او کړې شو ټول شل رکعتي اولوستلې شو او په همدې باندې اجماع شوه نو امت همدې لره قبول کړ او د همدې مطابق عمل شروع شو.

﴿بَابُ فِي التَّرَاوِيحِ بِعَشْرِينَ رَكَعَاتٍ﴾

د تراویحو د شلور رکعتونو باب

﴿۷۷۷﴾ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانُوا يَقُومُونَ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ بِعَشْرِينَ رَكَعَةً قَالَ وَكَانُوا يَقْرَأُونَ بِالْبُرْجَيْنِ وَكَانُوا يَتَوَكَّفُونَ عَلَى عَصِيهِمْ فِي عَهْدِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنْ هَذِهِ الْقِيَامِ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۲)

(۱) مطا اعل مالک کتاب الصلوة في رمضان ص ۹۸ باب ماجاء في قيام رمضان.

(۲) سنن الکبری للبيهقي کتاب الصلوة ج ۲ ص ۴۹۶ باب ما روي في عدد ركعات القيام في شهر رمضان.

توجه: د یزید بن خصیفه نه روایت دي چې حضرت سائب بن یزید رضی الله عنه ویلي دي چې د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه په زمانه کې خلکو د رمضان په میاشت کې شل رکعتہ کول راوي ویلي دي چې خلکو به مشین (د سلو ایتونو والا سورتونه) تلاوت کول او د حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه په زمانه کې به خلکو د اوږد قیام د وجهي نه په خپلو همساگانو باندې تکیه کوله. د دي حدیث روایت البیهقي کړي دي او اسناد ئي صحیح دي.

﴿٤٤٨﴾ وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ رُوْمَانَ أَنَّهُ قَالَ كَانَ النَّاسُ يَقُومُونَ فِي رَمَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي رَمَضَانَ بِثَلَاثٍ وَعَشْرِينَ رَكْعَةً رَوَاهُ مَالِكٌ وَاسْنَادُهُ مَرْسَلٌ قَوِي. ^(١)

توجه: یزید بن رومان ویلي دي چې د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه په زمانه کې به خلکو په رمضان المبارک کې دروشت رکعتہ اداء کول. د دي حدیث روایت مالک کړي دي او اسناد ئي مرسل قوي دي.

﴿٤٤٩﴾ وَعَنْ يَغْيِ بْنِ سَعِيدٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضی الله عنه أَمَرَ رَجُلًا يَصَلِّي بِهِمْ عَشْرِينَ رَكْعَةً رَوَاهُ ابُو بَكْرِ بْنِ ابِي شَيْبَةَ فِي مَصْنَفِهِ وَاسْنَادُهُ مَرْسَلٌ قَوِي. ^(٢)

توجه: د یحیی ابن سعید نه روایت دي چې حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه یو کس ته امر وکړ چې خلکو ته شل رکعتہ وکړي. د دي حدیث روایت ابوبکر بن ابی شیبہ په خپل مصنف کې کړي دي او اسناد ئي مرسل قوي دي.

﴿٤٥٠﴾ وَعَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رَفِيعٍ قَالَ كَانَ أَبِي بَكْرٍ رضی الله عنه يَصَلِّي بِالنَّاسِ فِي رَمَضَانَ بِالْمَدِينَةِ عَشْرِينَ رَكْعَةً وَيُؤَيِّزُ بِثَلَاثٍ اُخْرَاهُ ابُو بَكْرٍ بِن ابِي هُبَيْبَةَ فِي مَصْنَفِهِ وَاسْنَادُهُ مَرْسَلٌ قَوِي. ^(٣)

توجه: عبدالعزیز بن رفیع ویلي دي چې آبي ابن کعب رضی الله عنه به خلکو ته په مدینه منوره کې په رمضان المبارک کې شل رکعتہ تراویح او دري وتر کول ابوبکر ابن ابی شیبہ دا حدیث په خپل مصنف کې خارج کړي دي او اسناد ئي مرسل قوي دي.

(١) مؤطا امام مالک کتاب الصلوة فی رمضان ص ٩٨ باب ماجاء فی قیام رمضان .

(٢) مصنف ابن ابی شیبہ کتاب الصلوات ج ٢ ص ٣٩٣ باب کم یصلی فی رمضان من رکعة .

(٣) مصنف ابن ابی شیبہ کتاب الصلوات ج ٢ ص ٣٩٣ باب کم یصلی فی رمضان من رکعة .

﴿٤٨١﴾ وَعَنْ عَطَاءٍ قَالَ أَذْرَكْتُ النَّاسَ وَهُمْ يَصَلُّونَ ثَلَاثًا وَعِشْرِينَ رَكْعَةً بِالْوُتْرِ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(١)

ترجمه : او عطاء ويلي دي چې ما خلک موندلي و چې د وټرو سره به نبي درويشت رکعتہ کول د دي حديث روايت ابن ابی شيبه کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿٤٨٢﴾ وَعَنْ أَبِي الْخَصِيبِ قَالَ كَانَ يُؤْمِنُ سُوَيْدُ بْنُ غَفْلَةَ فِي رَمَضَانَ فَيَصَلِّي خَمْسَ كُرُوحَاتٍ عِشْرِينَ رَكْعَةً رَوَاهُ الْبُهَاقِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(٢)

ترجمه : او ابی الخصيب ويلي دي چې مونږ ته سويد بن غفله په رمضان المبارک کې امامت کاوه نو هغه پنځه ترويحي يعني شل رکعتہ مونځ کاوه . د دي حديث روايت ابوبکر ابن ابی شيبه کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿٤٨٣﴾ وَعَنْ كَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ يَصَلِّي بِنَا فِي رَمَضَانَ عِشْرِينَ رَكْعَةً رَوَاهُ ابُوبَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(٣)

ترجمه : د نافع نه روايت دي چې حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ويلي دي چې مونږ ته ابن ابی مليکه په رمضان المبارک کې شل رکعتہ مونځ کاوه . د دي حديث روايت ابوبکر ابن ابی شيبه کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿٤٨٤﴾ وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْدٍ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ رَبِيعَةَ كَانَ يَصَلِّي بِهِمْ فِي رَمَضَانَ خَمْسَ كُرُوحَاتٍ وَيُؤْتِي بِثَلَاثٍ آخِرَ جِهَةِ ابُوبَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ فِي مَصْنَفِهِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(٤)

قال النيموي وفي الباب روايات أخرى أكثرها لا تغلو عن وعن ولكن بعضها يقوي بعضها .
ترجمه : د سعيد بن عبيد نه روايت دي چې علي ابن ابی ربيعہ په رمضان المبارک کې خلکو ته پنځه ترويحي او دري رکعتہ وتر کول . دا حديث ابوبکر ابن ابی شيبه په خپل مصنف کې خارج کړي دي او اسناد ئي صحيح دي . امام نيموي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې په باب کې نور روايتونه شته چې

(١) مصنف ابن ابی شيبه كتاب الصلوات ج ٢ — ٣٩٣ باب كم يصلي في رمضان من ركعة .

(٢) سنن الكبرى للبيهقي كتاب الصلوة ج ٢ — ٣٩٦ باب ما روي في عدد ركعات القيام في شهر رمضان .

(٣) مصنف ابن ابی شيبه كتاب الصلوات ج ٢ — ٣٩٣ باب كم يصلي في رمضان من ركعة .

(٤) مصنف ابن ابی شيبه كتاب الصلوات ج ٢ — ٣٩٣ باب كم يصلي في رمضان من ركعة .

اکثر ئي دضعف نه خالي نه دي . خو ولي يو بل ته قوت ورکوي .

دشل رکعتو دتراويح ثبوت

دا ټول اته حديثونو دي دکوم نه چې بعض صحيح ، بعض مرسل قوي او بعض جيد احسن دي کوم چې دحضرت عمر رضي الله عنه په دور کې شل رکعتو باندې اجماع دمنعقد کيدو او ددېنه پس په همدې باندې دعمل کيدو باندې دلالت کوي دا احاديث دشل رکعتو تراويحو په ثبوت باندې دجهورو مستدل دي .

دامام مالک رحمته الله دقول وضاحت :

دامام مالک رحمته الله په نزد داهل مدينې والادعمل ډير لوي اهميت دې ځکه دوي داهل مدينې والا په شپږديرش (۳۶) رکعتو کولو باندې اوموندل نو همدا قول يې اختيار کړو ددې شپږديرش (۳۶) رکعتونو اصل هم دادې چې داهل مکه ؤ دشل رکعتو تراويح کولو معمول وو ليکن هغوي به دهر تراويح نه پس يو طواف کولو ، اهل مدينې والا چونکه طواف نه شو کولې ، نو ځکه هغوي په خپل مونځ کې ديو طواف ، په ځاي څلور رکعتو زيات کړل ، دغه شان ددوي په تراويح کې داهل مکه په مقابله کې شپاړس (۱۶) رکعتونه زيات شول ددېنه معلومه شوه چې اصلا دهغوي په نزد هم رکعات تراويح شل وو . (درس ترمذي : ۶۵۲/۲-۶۵۳)

اهل مدينه هر څلور رکعتو نه پس په ترويحه کې منفردا منفردا څلور څلور رکعتونه کول . (البر السعدي : ۵۶۲/۲)

چنانچې ابن الهادي فرمايي : " رأيت عامر بن عبدالله بن الزبير وابا بکر بن حزم ويحي بن سعيد يصلون بين الاشفاق " . (المدونه ، ص : ۱۳۲) دامام مالک رحمته الله خاص شاگرد ابن وهب رحمته الله دشپږديرش رکعاتو والا روايت نقل کوي " عن عبدالله بن عمر بن حفص قال : اخبرني غير واحد : ان عمر بن عبدالعزيز أمر القراء أن يقوموا بذلك ويقروا في كل ركعة عشر آيات " (المدونه ، ص : ۱۳۱) ددې روايت نه هډکوره توجيیه لره تقويت ملاويږي خو بيا هم دصحابه کرامو تعامل زيات لائق دې چې دهمدې کامله اتباع اوکړې شي . (معرف السنن : ۵۴۶/۴)

﴿بَابُ قَضَاءِ الْفَوَائِتِ﴾

د فوت شوو مونځونو د قضاء باب

﴿۸۵﴾ عن أنس بن مالك رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيَصِلْ إِذَا ذَكَرَهَا لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ وَآخِرُ الصَّلَاةِ لِلَّذِي كَرِيَ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ (۱)

ترجمه : د حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي دي چې د چا نه مونځ هیر شي چې کله وریاد شي نو وږي شي کړي دي بلکه کفار د دي نه په غیر نشته او خدا دیاد په وخت کې مونځ وکړی. د دي حدیث روایت د محدثینو جماعت کړي دي.

﴿۸۶﴾ وعن جابر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَاءَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَجَعَلَ يَسُبُّ كَفَّارَ قُرَيْشٍ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا كَذَبْتُ أَصْلِي الْعَصْرَ حَتَّى كَادَتِ الشَّمْسُ تَغْرُبُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا صَلَّيْتُهَا فَقُمْنَا إِلَى بَطْحَانَ فَتَوَضَّأَ لِلصَّلَاةِ وَتَوَضَّأْنَا لَهَا فَصَلَّى الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلَّيْتُ بَعْدَهَا الْمَغْرِبَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۲)

ترجمه : د حضرت جابر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې حضرت عمر بن الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د خندق په ورځ د نمر پریوتو نه روسته راغلي و نو د قریشو کفارو ته ټی بدي رډي ويلي هغه وويل چې اي د الله جل شانہ رسولہ د مازیگر مونځ مي نه و کړي تر دي چې نمر وږیدو ته نژدي شوي و نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي چې ما هم د مازیگر مونځ نه دي کړي نو مونږ به بطحان نومي ځاي کې وږیدو نو مانځه ته شي اودس وکړ او مونږ هم د مانځه د پاره اودس وکړ نو هغه د مازیگر مونځ د نمر د پریوتو نه روسته وکړ یا ټی د دینه روسته د ماښام مونځ وکړ. د دي حدیث روایت شیخینو کړي دي.

(۱) بخاری کتاب مواظبت الصلوة ج ۱ ص ۸۴ باب من نسي صلاة الليل اذا ذكرها... الخ، مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۳۸ باب قضاء الصلوة الفائتة... الخ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ ص ۴۴ باب ما جاء في النوم عن الصلوة، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۶۳ باب من نام عن صلوة او نسيها، نسائي کتاب المواظبت ج ۱ ص ۱۰۰ باب فمن نام عن صلوة، ابن ماجه ابواب مواظبت الصلوة ص ۵۰ باب من نام عن الصلوة او نسيها، مسند احمد ج ۳ ص ۲۸۲.

(۲) بخاری کتاب مواظبت الصلوة ج ۱ ص ۸۳ باب من صلى بالناس جماعة بعد ذهب الوقت، مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۲۷ باب الليل من قال الصلوة الوسطى هي صلوة العصر.

﴿٤٨٤﴾ وعن عبد الله بن عمر رضي الله عنه كان يقول من نسي صلاة فلزم يذكرها إلا وهو مع الإمام فإذا سلم الإمام فليصل الصلاة التي نسي ثم ليصل بعدها أخرى رواه مالك واسنادها صحيح ^(١).

ترجمه : حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دي چې هغه به ويل د چانه چې مونځ هیر شي او بيا د امام سره په بل مانځه کې شامل شي نو کله چې امام سلام وگرځوي نو هغه دي هیر شوي مونځ وکړي بيا دي د دي نه روسته هغه بل مونځ وکړي د دي حديث روايت مالک کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

په اوقات منہیو کې دمونځ قضا :

دائمه ثلاثه رضي الله عنه په نزد په اوقات منہیو کې دقضا مونځ صحيح دې او دحنفیو په نزد په دې کې تفصیل دې هغه دا چې اوقات منہیو په دوه قسمه دي : یو هغه کوم کې چې مطلقاً مونځ کول جائز نه دي نه قضاء او نه نفل هغه دري دي : طلوع ، غروب ، وقت الاستواء او دوه وختونه داسي دي کوم کې چې نوافل ممنوع او قضاء مونځ جائز دې یعنې بعد العصر والفجر .

ترتيب بين الفوائت :

دوقتي او فوت شده مونځونو کې دترتيب قائمولو حکم څه دې ؟

۱... د امام شافعي رضي الله عنه او دظاهر په نزد ترتيب واجب نه دې .

۲... دجمهورو علماؤ په نزد ترتيب واجب دې .

د امام شافعي رضي الله عنه دليل : حديث دابن عباس رضي الله عنه : " ان النيس صلى الله عليه وسلم قال : اذا

نسي احداكم صلاة فلذكرها وهو في صلاة مكتوبة فليتم التي هو فيها ، فاذا فرغ عنها قضى التي نسي " په حديث کې موجوده مونځ لره دمکمل کولو نه پس دقضا کولو دمونځ حکم دې لیکن د موجوده مونځ راڅرخولو يې نه دي ويلي معلومه شوه چې ترتيب ضروري نه دې . (بداية المجتهد ، ص : ۱۴۹)

دجمهورو استدلال :

۱... د جابر رضي الله عنه حديث چې حضور صلى الله عليه وسلم دغزوہ خندق په ورځ دلمر دويدو نه پس دماز بگر مونځ نه مخکې اوکړو ، بيا ماينام اوکړو حالانکه دماينام وخت دیر کم وو لیکن بيا يې هم دترتيب لحاظ وساتلو .

۲... دابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قول کوم چې صحيح الاسناد دې او دغير مدرک بالقباس کيدو دوجې نه دمر فوع حديث درجه لري .

دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ داستدلال جواب :

دابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په سند کې دوه علتونه دي يو دا چې په دې کې عمر بن ابي عمر راوي مجهول دې لهذا ضعيف سند دې دويم دا چې دمکحول سماع دابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه ثابته نه ده لهذا دصحيح روايت په مقابله کې داسي روايت نه استدلال صحيح نه دې . (تخليق عذارى المهدى ، بداية المجهد ، ص ۱۴۹)

﴿ أَبْوَابُ سُجُودِ السَّهْوِ ﴾

د سهوي د سجود بابونه

دسجده سهوي متعلق يو څو مسئلې :

۱... دسهوي سجده دسهوي په وخت داحنافو په نزد مطلقا واجب ده او دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد سنت ده ليکن دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد که ديو چا دنقصان په بنا باندې وي نو واجب ده او که دزيادت دوجې نه وي نو بيا مستحب ده .

۲... دسجده سهوي لپاره دتکبير افتتاح ضرورت شته يا نه ؟ داثمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد ضرورت شته خو په شرط ددې چې سجده سهوه دسلام نه پس وي او که قبل السلام وي نو بيا ددې لپاره دتکبير تعريفي حاجت نشته .

۳... دسجده سهوي نه پس په دويم ځل تشهد وئيل ضروري دي يا نه ؟ نو داثمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد که سجده سهوه يي دسلام نه پس کړي وي نو بيا خو به په دويم ځل تشهد وايي ورنه نه به واي ، او دحنفو په نزد په هر صورت کې به يي وايي . (الدر المنصور : ۲/ ۲۷۹ ، بداية المجهد ، ص : ۱۵۴-۱۵۷)

﴿ بَابُ سُجُودِ السَّهْوِ قَبْلَ السَّلَامِ ﴾

د سلام نه مخکې د سهوي د سجدي باب

﴿ ۸۸۸ ﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُحَيْنَةَ الْأَسَدِيِّ خَلِيفَةِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الطَّلَبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِي صَلَاةِ الظُّهْرِ وَعَلَيْهِ جُلُوسٌ فَلَمَّا أَكْمَلَ صَلَاتَهُ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ يَكُونُ فِي كُلِّ سَجْدَةٍ

وَهُوَ جَالِسٌ قَبْلَ أَنْ يَسْلِمَ وَتَجَدَّ هَذَا النَّاسُ مَعَهُ مَكَانَ مَا لَيْسَ مِنَ الْجُلُوسِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱)

ترجمه : د بني عبدالمطلب د قبيلي حليف حضرت عبداللہ بن جحيمه الاسدي رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د ماسپښين په مانځه کې پاڅيده په داسي حال کې د ده په دند باندې قاعده يعني کيناستل و نو کله ئي چې مونځ پوره کړ نو دوه سجدي ئي وکړي په هره سجده کې ئي الله اکبر ووايه او هغه ناست و د سلام گرځولو نه مخکې او خلکو هم د ده سره د هير شوي تشهد په ځاي دوه سجدي وکړي د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿٤٨٩﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله عليه وسلم إِذَا هَلَكَ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلَاثًا أَمْ أَرْبَعًا فَلْيَطْرِحِ الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَى مَا اسْتَيْقَنَ ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَسْلِمَ فَإِنْ كَانَ قَدْ صَلَّى خَمْسًا شَفَعَنَ لَهُ صَلَاتُهُ وَإِنْ كَانَ صَلَّى إِتِمَامًا لِأَرْبَعٍ كَانَتْ أَرْغَمًا لِلشَّيْطَانِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۲)

ترجمه : حضرت ابي سعيد خدري رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چې د ستاسو د يو کس په خپل مانځه شک شي نو نه پوهيږي چې څو رکعتې ئي کړي دي دري ئي کړي او که څلور ئي کړي نو دا دي شک ختم کړي او په يقين دي بنا وکړي بيا دي د سلام نه مخکې دوه سجدي وکړي او که چرته پنځه رکعتې ئي کړي و نو دا پنځه رکعتې دي په دوه و سجده باندې دغه مونځ جفت کړي او که چرته د څلورو رکعتونو د پوره کولو د پاره ئي دا يو رکعت کړي وي نو دا د شيطان د ذليل کولو د پاره دي. د دي حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿٤٩٠﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله عليه وسلم يَقُولُ إِذَا هَلَكَ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلَمْ يَدْرِ وَاحِدَةً صَلَّى أَمْ ثِنْتَيْنِ فَلْيَجْعَلْهَا وَاحِدَةً وَإِذَا لَمْ يَدْرِ ثِنْتَيْنِ صَلَّى أَمْ ثَلَاثًا فَلْيَجْعَلْهَا ثِنْتَيْنِ وَإِذَا لَمْ يَدْرِ ثَلَاثًا صَلَّى أَمْ أَرْبَعًا فَلْيَجْعَلْهَا ثَلَاثًا ثُمَّ يَسْجُدُ إِذَا فُتِيَ مِنَ صَلَاتِهِ وَهُوَ جَالِسٌ قَبْلَ أَنْ يَسْلِمَ سَجْدَتَيْنِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ وَهُوَ مَعْلُولٌ (۳)

(۱) بخاري كتاب التَّحَدُّد ج ۱ ص ۱۶۴ باب يَكُونُ فِي سَجْدَتَيْ السُّهُو ، مسلم كتاب المَاجِد ج ۱ ص ۲۱۱ باب إِذَا لَسِيَ الْجُلُوسُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ ... الخ .

(۲) مسلم كتاب المَاجِد ج ۱ ص ۲۱۱ باب إِذَا لَسِيَ الْجُلُوسُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ ... الخ .

(۳) مسند احمد ج ۱ ص ۱۹۰ ابن ماجه ابواب المَاجِد الصَّلَاة ص ۸۶ باب مَاجِدَ لَمِنْ لَامٍ مِنَ الثَّنَيْنِ سَاحِي ، ترمذي ابواب الصَّلَاة ج ۱ ص ۹۰ باب لَمِنْ يَشْكُ فِي الزَّهَادَةِ وَالْفَقَانِ .

ترجمه: حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه ويلي دي چې ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه اوریدلي دي چې فرمايل شي کله چې ستاسي د يو کس په خپل مانځه کې شک شي نه پوهیږي چې يو رکعت ئې کړي او که دوه رکعتې ئې کړي دي نو هغه دي يو رکعت وشميري او چې کنه ورته معلوم نه وي چې دوه رکعتې ئې او که دري رکعتې ئې کړي دي نو هغه دي دوه وگنري او کله چې ورته معلوم نه وي چې دري رکعتې ئې کړي دي او که څلور رکعتې ئې کړي دي نو هغه دي دري رکعتې وگنري کله چې د مانځه نه فارغ شي نو د سلام نه مخکې دي دوه سجدي په ناسته وکړي د دي حديث روايت احمد رضي الله عنه ابن ماجه او ترمذي کړي دي او ترمذي صحيح گنړلي دي او هغه معلول دي.

سجده سهو د سلام نه مخکې ده يا سلام نه پس ؟

د سجده سهوې محل بالاتفاق اختتام صلاة دې او خوځه يې ده چې د سلام سره سجده سهو او کړي يا د سلام نه پس دواړه صورتونه جائز دي خو ليکن افضل کوم يو دې ؟ په دې کې اختلاف دې :

۱. د حنفیو په نزد مطلقاً بغد السلام ده . ۲. د شافعيه رضي الله عنه په نزد مطلقاً قبل السلام ده .
۳. دامام مالک رضي الله عنه په نزد تفصيل دې هغه دا چې که سهو چې د کوم دوجې نه سجده کوي هغه نقصان د قبيلې نه وي نو بيا خو به سجده سهو قبل السلام کوي او که هغه سهو دزيادت د قبيل نه وي نو سجده سهو به بعد السلام وي ، او چې کله نقصان او زيادت دواړه جمع شي نو نقصان له به غلبه ورکولې شي سجده سهو به قبل السلام وي .

۴. امام احمد رضي الله عنه فرمايي چې هر يو حديث لره ددې په موقع باندې استعمال کړې شي يعنې په کومه سهو کې چې حضور صلی الله علیه و آله سجده قبل السلام کړې ده مونږ به هم په دې سهو کې سجده قبل السلام کوو او کومه سهو کې چې حضور صلی الله علیه و آله سجده بعد السلام کړې ده په هغې کې به مونږ هم سجده بعد السلام کوو او کوم صورت چې په حديث کې نه وي وارد په هغه صورت کې به يې قبل السلام کوو .

حاصل دا راووت چې ائمه ثلاثه رضي الله عنه د سجده سهو قبل السلام دافضليت قائله دي او حنفیه د بعد السلام دافضليت قائله دي .

دائمه ثلاثه رضي الله عنه استدلال : دباب دري واړه حديثونه (حديث د عبد الله بن بحينه ، حديث د ابو سعيد خدری . حديث د عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه) دائمه ثلاثه رضي الله عنه مستدل دي ځکه چې

په دري واړو روايتونو کې " قبل ان یسلم " الفاظ موجود دي .

د حنفیو استدلال او دائمه ثلاثه رضي الله عنه د استدلال جواب دراروان باب ترلاندې وگورئ .

مسئله الشك في الصلاة : كه يو كس ته د مونځ په حالت كې دركوتونو په عدد كې شك او شبه وي نو هغه ته څه كول پكار دي ؟

۱... د حنفيو په نزد دا مسئله مثلث ده ددې دري صورتونه دي چنانچې كوم كس ته چې په مونځ كې داسي شك او شبه په كثرت سره نه راځي بلكې اتفاقا كله راځي نو دده لپاره استيناف دې يعنې د سر نه دې مونځ راوگرځوي ، او كوم كس ته چې شك او شبه په كثرت سره راځي نو هغه لپاره تحري ده يعنې سوچ دې او كړي ، د تحري نه پس چې كوم طرفته رجحان زيات وي هغه دې اختيار كړي او كه د سوچ نه باوجود كه يو طرفته غلبه نه وي نو بيا بنا على الاقل المتيقن دي .

۲... امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ مَطْلُوعًا د بناء على الاقل قائله دي او په روايتو كې د تحري چې كوم ذكر راځي دهغې په باره كې هغه فرمايي چې د تحري معنى ده قصد كول يعنې چې كومه خبره صواب او صحيح ده هغې لره اختيارول ، هغه فرمايي چې صواب او صحيح شئ اقل متيقن وي .

د امام مالك رَحِمَهُ اللهُ مسلم دادې كه مونځ كونكې مستنكح وي يعنې كوم ته چې شك او شبه په كثرت سره راځي دهغه لپاره حكم د تحري دې خپلې تحري باندې دې عمل او كړي او كه غير مستنكح دې نو هغه به پكار دي چې بناء على اليقين دي او كړي .

۴... د امام احمد رَحِمَهُ اللهُ مشهور قول دادې چې په دې مسئله كې د امام او منفرد تر مينځ فرق دې امام لپاره تحري او ظن غالب باندې عمل كول دي او منفرد لپاره بناء على الاقل .

د مذكوره تفصيل نه هم معلومه شوه چې دائمه ثلاثه رَحِمَهُ اللهُ نه څوك هم د استيناف قائله نه دې بلكې تحري يا بناء على الاقل ، هغه دا وايي چې د استيناف روايت ضعيف دې . حنفيه په دې سلسله كې د احاديثو تر مينځ د تطبيق صورت اختياروي .

﴿ بَابُ سُجُودِ الشَّهْرِ بَعْدَ السَّلَامِ ﴾

د سلام نه روسته د سهوي د سجدي باب

﴿ ۷۹۱ ﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انْصَرَفَ مِنَ الْإِثْنَيْنِ فَقَالَ لَهُ ذُو الْيَدَيْنِ أَقْصَرَتِ الصَّلَاةُ أَمْ لَيْسَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْدَقَ ذُو الْيَدَيْنِ فَقَالَ النَّاسُ لَعَنَهُ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَلَّ الْإِثْنَيْنِ آخَرَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ كَبَّرَ فَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ

ترجمه : د قتاده نه روايت دي چې حضرت انس رضي الله عنه د يو کس په باره کې ويلي و چې هغه ته په خپل مانځه کې وهم راځي او نه پوهيږي چې زيات شي وکړ او که کم شي وکړ انس رضي الله عنه ويل و چې د سلام نه روسته دي دوه سجدي وکړي. د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

﴿٤٩٥﴾ و عَنْ سَمُرَةَ بْنِ سَعْدٍ أَلَّهِ صَلَّي وَرَاءَهُ أَلَّسَ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَاوَهُمْ فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ بَعْدَ

السَّلَامِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۱)

ترجمه : د ضميره بن سعيد څخه روايت دي چې دوي د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه نه روسته مونځ کړي و نو هغه په شک کې پريوتې و نو د سلام نه روسته يې دوه سجدي وکړي. د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد يې حسن دي.

﴿٤٩٦﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ سَجَدَاكَ الشَّهْرَ بَعْدَ السَّلَامِ رَوَاهُ

الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۲)

ترجمه : د عمرو بن دينار نه روايت دي چې عبدالله بن عباس رضي الله عنه ويلي دي چې د سهوي دوه سجدي د سلام نه روسته دي. د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد يې حسن دي.

د سجده سهوي د بعد السلام دلائل :

ددې باب ټول حديثونه د سجده سهوي بعد السلام کيدو کې د حنفيو مستدل دي ددې په سلسله کې يو مضبوط دليل دلم داود شريف حديث ثوبان رضي الله عنه دې دکوم الفاظ چې دادي " عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لِكُلِّ سَهْوٍ سَجْدَتَانِ بَعْدَ... (ابوداود : ۱/۱۴۹) دا حديث قولې دې نه فعلي او په دې کې يوه قاعده کليه بيان کړي شوي ده او هر قسمه سهو (چې که کموالي وي او زياتوالي) لپاره د سجده بعد السلام حکم دې د باب دا حديثو اهم نکات دادي :

۱... اولنې حديث عام طور سره " حديث ذي اليدين " په نوم سره مشهور دي ، ددېنه استدلال په دې طور باندې دې چې حضور صلی الله علیه وسلم د ماسپښين يا دماز ديگر مونځ دوه رکعت او کړل او بيا د حضرت ذواليدين توجه راوستلو باندې حضور صلی الله علیه وسلم باقي مونځ پوره کړ او په آخر کې يې

بعد السلام سجده سهوه او کړه .

۲... دویم حدیث مسئله الشک سره متعلق دې او په هغې کې هم "بعد ماسلم" الفاظ دي .

۳... څلورم او پنځم حدیث کې د حضرت انس رضی الله عنه په فتوی باندې عمل دې کوم کې چې که کمي وي او که زیاتوالي په دواړو صورتونو کې د بعد السلام حکم دې .

۴... شپږم حدیث کې د ابن عباس رضی الله عنه فتوی ده چې سجده سهوه بعد السلام ده .
دائمه ثلاثه رضی الله عنه داستدلال جوايو نه :

۱... "قبل ان یسلم" و الا روایات بیان جواز باندې محمول دي .

۲... دا هم کیدې شي چې په دې کې "قبل ان یسلم" نه مراد هغه سلام وي کوم چې د سجده سهوي او د تشهد لوستلو نه پس په آخر کې کیږي .

۳... حدیث د عبد الرحمن بن عوف رضی الله عنه سندا معلول دې .

د حنفیو و جوه ترجیح :

۱... د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه روایت "ثم یسلم ثم لیسجد سجدة ین" په صحیحینو کې مروي دي د دې نه علاوه په دې سلسله کې څه ډولې حدیث متفق علیه نه دي بلکې هغه دامام مسلم رضی الله عنه د متفرقاتو نه دي .

۲... بعد السلام په سجده کولو کې سلام او د تشهد زیاتوالي دې لهدا دمشق زیاتیدو دوجې نه ثواب به هم په هغې کې زیات وي .

۳... حضرت عمر ، ابن مسعود ، ابن عباس ، انس رضی الله عنه او نور فقهاء صحابه رضی الله عنه همدغه قول دي . (معارف السنن : ۴/ ۴۸۷ - ۴۸۹)

﴿ بَابُ مَا يَسْلِمُ ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَي السَّهْوِ ثُمَّ يَسْلِمُ ﴾

باب دې په بیان دهغه احادیثو کې چې سلام به تر څو بیا به د سهوي دوه سجدي کوي بیا به سلام تر څو بیا

﴿ ۱۹۶ ﴾ عن علقمة قال : قال عبد الله رضی الله عنه صلى الله عليه وسلم قال ابن ابي عمير لا أدري زاد أو نقص فلما سلم قيل له يا رسول الله أحدث في الصلاة شيء قال وما ذاك قالوا ما كنت كذا وكذا فقلنا رجليه واستقبل وسجد سجدة ین ثم سلم فلما اكبتنا عليهما بوجهه قال إنه لو حدث في الصلاة شيء

لَتَبْأَكْمُرَ وَلَكِنْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أَلْسِنُ كَمَا تَنْسَوْنَ فَإِذَا نَسِيتُ فَقَدْ كُرُونِي رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَآخَرُونَ.^(۱)

ترجمه : علتمه ويلي دي چې حضرت عبدالله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ وکړ ابراهيم ويلي دي چې زه پوه نه يم چې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خپل مانځه کې زياتوالي کړي او که کم والي ئي کړي و نو کله ئي چې سلام واپراوه نو ورته وويلي شو چې اي د الله جل شانہ رسولہ آيا په مانځه کې څه نوي حکم راغلي دي نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې هغه څه شئ دي خلکو وويل چې دوضه دومره مونږ مو وکړ نو خپله خپه ئي خوره کړه او قبلي طرف ته ئي خپل مخ مبارک واپراوه او دوه سجدي ئي وکړي بيا ئي سلام واپراوه نو کله چې مونږ طرف ته متوجه شوي فرمايل که چرته په مانځه کې نوي حکم راشي نوزه خامخا تاسي خبروم خو ولي بي شک زه بشر يم زمانه هم خبره هيريزي لکه څنگه چې ستاسي نه هيريزي نو کله چې ځما نه خبره هيره شي نو ماته ئي رآيدوئ کله چې يو ستاسي ته په مانځه کې شک پيدا شي نو صحيح فکر او سوچ دي وکړي او خپل مونږ دي په هني باندې پوره کړي بيا دي سلام وگرځوي بيادي دوه سجدي وکړي . د دي حديث روايت بخاري او نورو محدثينو کړي دي .

﴿٤٩٨﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الْعَصْرَ فَسَلَّمَ فِي ثَلَاثِ رَكَعَاتٍ ثُمَّ دَخَلَ مَنْزِلَهُ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ يَقَالُ لَهُ الْخِرْبَاقُ وَكَانَ فِي يَدَيْهِ طَوْفَقَانِ يَارَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ صَلِّبَعَهُ وَخَرَجَ عَظْمَانُ يَجُوزُ رِدَاءَهُ حَتَّى أَتَى النَّاسَ فَقَالَ أَصَدَقَ هَذَا قَالُوا نَعَمْ فَصَلَّى رَكْعَةً ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ وَالْعَرَمَدِيَّ.^(۲)

ترجمه : د حضرت عمران بن حصين نه روايت دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مازيگر مونږ وکړ نو په دريو رکعتونو ئي سلام واپراوه بيا ئي خپل کور ته تشریف وويو نو هغه ته يو سري پاڅيده چې هغه ته خبرباق ويلي شو او په لاسونو کې ئي اوږدوالي و نو وي ويل چې اي د الله جل شانہ رسولہ نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ئي د هغه مبارک فعل ذکر وکړ په غصه کې راؤت خادر ئي د خان پسي راهکود ته دي پوري چې خلکو ته ورسيده نو وي فرمايل آيا دا رښتيا وائي ځنکو وويل چې هو نو

(۱) بخاري كتاب العلوة ج ۱ ص ۵۸ باب النجوة نحو القبلة .

(۲) مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۱۶ باب من ترك الركعتين او غيرها... الخ ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۴۶ باب في سجدتين

الجهو ، نسائي كتاب السنن ج ۱ ص ۱۸۳ باب ما يغفل من سلم من التين... الخ ، ابن ماجه ابواب الامة الصلوات ج ۱ ص ۸۶ باب فيمن

سلم من تينين او ثلث ساجي ، مسند احمد ج ۴ ص ۴۲۷ .

يو ركعت مونځ شي وکړ بيا ئي سلام وگرځاوه بيا ئي دوه سجدي وکړي بيا ئي سلام وگرځاوه. د دي حديث روايت د بخاري او ترمذي نه په غير جماعت کړي دي.

﴿٤٩٩﴾ وَ عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ قَالَ صَلَّى بِنَا الْهُيُوزَةَ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَلَمَّا صَلَّى رَكَعَتَيْنِ قَامَ وَلَمْ يَجْلِسْ فَسَبَّحَ مَنْ خَلْفَهُ فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ أَنْ قُومُوا فَلَمَّا قَامَ مِنْ صَلَاتِهِ سَلَّمَ ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ وَسَلَّمَ رواه احمد والترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح. (١)

ترجمه : زياد بن علقه ويلي دي چې مونږ ته مغيره ابن شعبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مونځ وکړ نو کله ئي چې دوه رکعت وکړل نو پاڅيده او کينه ناست نو څوک چې د دوي نه روسته و هغو سبحان الله وويل نو مغيره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هغو ته اشاره وکړه چې ودرېږئ کله چې د خپل مانځه نه فارغ شو سلام ئي وگرځاوه بيا ئي دوه سجدي وکړي او سلام ئي وگرځاوه. د دي حديث روايت احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او ترمذي کړي دي او ويلي ئي دي چې دا حديث حسن صحيح دي.

﴿٥٠٠﴾ وَ عَنْ أَبِي قَلَابَةَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فِي سَجْدَةِ الشَّهْرِ يُسَلِّمُ ثُمَّ يَسْجُدُ ثُمَّ يَسَلِّمُ رواه الطحاوي واسناده حسن. (٢)

ترجمه : د ابي قلابه نه روايت دي چې حضرت عمران بن حصين رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د سهوي د دوه و سجده په باره کې ويلي دي چې سلام به وگرځوي بيا به سجده وکړي بيا به سلام وگرځوي. د دي حديث روايت طحاوي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړي دي او اسناد ئي حسن دي.

دترجمه الباب نه غرض : دباب حديثونه په دې باب کې صريح دي چې دسجده سهوي نه قبل او بعد کې سلام دې نهذا بعد السلام دسجده سهوي په اثبات کې دحفيو مستدل به گرځو.

﴿بابُ صَلَاةِ الْمَرِيضِ﴾

د مريض دمانځه باب

﴿٥٠١﴾ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَوْضِعِهِ خَلَفَ أَبِي بَكْرٍ قَاعِدًا فِي ثَوْبٍ مُتَوَفِّحًا فِيهِ رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح. (٣)

(١) مسند احمد ج ٤ — ٢٣٧ ، ترمذي ابواب الصلوات ج ١ — ٨٣ باب ماجاء لي الامام بهيضي في الركعتين.

(٢) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ — ٢٩٩ باب سجود الشهور .

(٣) ترمذي ابواب الصلوة — ١ — ٨٣ باب ماجاء اذا صلى الامام لاعدا فسلموا فمردا باب منه .

ترجمه: حضرت انس رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله په خپله پيمارۍ کې رومال باندې په داسې حال کې چې په مبارک سر باندې ټي خور کړي و د حضرت ابوبکر رضي الله عنه پسي په ناسته موند و. د دې حديث روايت ترمذي کړي او ويلي ټي دي چې دا حديث حسن صحيح دي.

﴿۸۰۲﴾ و عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خَلْفَ أَبِي بَكْرٍ رضي الله عنه فِي مَرَّهٍ الْبَنِي مَا فِيهِ قَاعِدٌ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ^(۱).

ترجمه: حضرت عائشې رضي الله عنها ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله د حضرت ابوبکر رضي الله عنه پسي په ناسته په هغه ناروغۍ کې موند و کړه په کومه ناروغۍ کې چې وفات شوي و. د دې حديث روايت ترمذي کړي او صحيح ټي گڼلي دي.

﴿۸۰۳﴾ و عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رضي الله عنه قَالَ كَانَتْ لِي بَوَاسِيرُ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَّ جَنْبٍ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ إِلَّا مُسْلِمًا وَزَادَ النَّسَائِيُّ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَمُسْتَقِيمًا لَا يَكُفُّ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ^(۲).

ترجمه: او حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه ويلي دي چې څما بواسير و نو ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه پوښته و کړه نو هغه وفرمايل چې په ولاړه موند کوه که د ولاړي طاقت دي نه و نو په ناسته ټي کوه او که په ناسته ټي نشي کولي نو په اړخ باندې ټي کوه. د دې حديث روايت د مسلم نه په غير جماعت کړي دي او نسائي دا الفاظ زيات کړي دي نو که د دې طاقت هم نه وي نو بيا ټي په ستوني ستاغ و کړه. الله جل شانہ هر نفس ته د هغه د طاقت په اندازه تکليف ورکوي.

﴿۸۰۴﴾ و عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنه كَانَ يَقُولُ إِذَا لَمْ يَسْتَطِعِ الْمَرِيضُ السُّجُودَ أَوْ مَا يُبَاهٍ وَلَمْ يَرْفَعْ إِلَى جَبْهَتِهِ شَيْئًا رَوَاهُ مَالِكٌ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(۳).

ترجمه: د نافع نه روايت دي چې عبدالله بن عمر رضي الله عنه به ويل کله چې ناروغ د سجدي طاقت نلري د سر په اشاره دي موند و کړي او خپل تندي ته دي څه شي نه اوچتوي. د دې حديث روايت

(۱) ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ — ۸۳ باب ماجاء اذا صلى الإمام قاعداً فصلوا لقرواً باب منه .

(۲) بخاري ابواب تعصير الصلوة ج ۱ — ۱۵۰ باب اذا لم يطق قاعداً... الخ ، ترمذي ابواب الصلوة ج ۱ — ۸۵ باب ماجاء ان صلوة القاعد علي النصف... الخ ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ — ۱۳۷ باب في صلوة القاعد ، ابن ماجه ابواب القاعة الصلوة ج ۱ — ۸۷ باب ماجاء في صلوة المريض ، مسند احمد ج ۴ — ۴۲۶ .

(۳) مؤطا امام مالك كتاب قصر الصلوة في السفر — ۱۵۴ باب العمل في جامع الصلوة .

مالک کړي دي او اسناد يې صحيح دي .

دمريض مختلف حالات او مسئلې

اولنې مسئله : صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلْفَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ قَاعِدًا ددې روايت نه دا معلومه شوه چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مرض وفات کې دامونځ دحضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په اقتدا کې او کړو او دا هم معلومه شوه که مريض ته په ولاړې باندې قدرت نه وي حاصل نو په ناسته فرض مونځ هم کولې شي ځکه چې په داسي صورت کې فرض قيام دده دذمي نه ساقطېږي .

صلاة القاعد خلف القائم په جواز کې هيڅ شبه نشته لکه څنگه چې دباب روايات په دې باندې دلالت دې البته صلاة القائم خلف القاعد کې اختلاف دې ليکن دلته دا مسئله دبحث لاندې نه ده .
دويمه مسئله : دحضرت عمران بن حصين رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په حالت دمرض کې دمونځ تفصيل په مختلفو رواياتو کې مروي دي فقهاء فرمايي مريض که په يو طور باندې هم دقيام قدرت اولري (نه پخپله اودرېږي او نه په يو شي باندې وډه ووهي چې اودرېږي) نو هغه ته پکار دي چې په ناسته دې مونځ اوکړي او که په دې حالت کې که سجده اوکړې شي نو بهتره ورته رکوع او سجده دې دسر په اشارې سره اوکړي . رکوع لپاره يې چې څومره سر لاندې کړې دې په سجده کې دې هغې نه زيات سر لاندې کړي ليکن دسر په زمکه لگيدل ضروري نه دي .

قوله "فان لم تستطع فقاعدا" : په ناسته که مونځ اوکړې شي نو دناستې طريقه به څه وي ؟ په دې کې دامام صاحب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد افتراش اولی دې لکه څنگه چې په التحيات کې کيني ، همدغه يو روايت دمزني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه نقل کړې دې . امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او احمد او صاحبينو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ په نزد ترېع ناسته اولی ده ، همدغه يو روايت دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه دې .

دمعذور مونځ مستلقياوي يا مضطجعا ؟

که په يو طريقې سره هم ناسته مشکله وي نو بيا دې په ملاسته مونځ اوکړي . په ملاسته دمونځ دوه صورتونه دي . يو مضطجعا علی يمينه يعنې په بني اړخ باندې او دويم مستلقيا يعنې ستوني ستاغ خو په دې طور باندې چې مخ او قدمونه يې قبلې طرفته وي .
دجمهورو په نزد اولنې صورت اولی دې اگر چې دواړه جائز دي ، شافعيه دوجوب قائله دي ، او دمالکيه او حنابلو په نزد صرف داستحباب درجه ده دجمهور حديث الفاظ " فعلى جنب " نه استدلال کوي .

حنفيه دا وايي چې دمستقلي اشاره به دكعبې دفضا طرفته واقع وي او دكعبې فضا اسماني قبله ده په خلاف دمضطجع چې دده اشاره به خپل قدمونو طرفته وي نه قبلې طرفته . دحنفيو داستدلال حديث الفاظ "فإن لم تستطع فمستلقياً" نه دي .

قوله " ولم يرفع إلى جبهته شيئاً " يعنى كه په ملاسته يا په ناسته چې كله دسر په اشارې سره ركوع او سجده كوي نو ددې لپاره به څه شي نه راوچتوي او دا مكروه تحريمي دي او كه راو وچت كوي شو نو بيا هم سر ټيټول فرض دي او پكار ده چې سر دركوع په نسبت په سجده كې زيات ښكته كړي . (الحر الرائق ۱۱۲/۲ - ۱۱۳ ، البر المنزود : ۳۵۱/۲)

﴿بَابُ سُجُودِ الْقُرْآنِ﴾

د قرآن كريم د تلاوت د سجدې باب

﴿۸۰۵﴾ عن عبد الله بن عباس رضي الله عنهما قال قال النبي صلى الله عليه وسلم النجم بركة فسجد فيها وسجد من كان معه غير شيخ أخذ كفاً من حصى أو كزاب ورفعته إلى جبهته وقال يكفيني هذا فأيته بعد قيل كافرأ رواه الشيخان^(۱)

ترجمه : حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما ويلي دي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم په مكه مكرمه كې د النجم سورت تلاوت نو په هغې كې شي د تلاوت سجده وكړه او څوك چې ورسره وهغو هم سجده وكړه خو ولي يو شيخ د خاورې او گيټكيو يو موتې تندي ته را اوچت كړوي ويل چې ماته دا كافي دي ماد دي واقعي نه روسته هغه ليدلي ؤ چې د كفر په حالت كې وژلي شوي ؤ . د دي حديث روايت شيخينو كړي .

﴿۸۰۶﴾ وعن ابن عباس رضي الله عنهما أن النبي صلى الله عليه وسلم سجد بالنجم وسجد معه المسلمون والمشركون والجن والإنس رواه البخاري^(۱)

ترجمه : د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چې نبي اكرم صلى الله عليه وسلم د النجم د سورت سجده وكړه او دده سره مسلمانانو ، مشركانو جنيا تو پيرانو ، او انسانانو سجده وكړه . د دي

(۱) بخاري ابواب ما جاء في سجود القرآن الخ ج ۱ ص ۱۴۶ باب ما جاء في سجود القرآن ... الخ ، مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۱۵ باب سجود التلاوة .

(۲) بخاري ابواب ما جاء في سجود القرآن الخ ج ۱ ص ۱۴۶ باب سجود المسلمين مع المشركين .

حديث روايت بخاري كړي دي.

﴿۸۰۷﴾ وَعَنْهُ قَالَ مَنْ لَيْسَ مِنْ عَزَائِمِ السُّجُودِ وَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْجُدُ فِيهَا رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.^(۱)

ترجمه : او حضرت ابن عباس رضي الله عنه ويلي دي چې د (ص) د سورت سجده په واجبو سجده كې نده او په تحقيق ما نبي كرم صلی الله علیه و سلم ليدلي ؤ چې په دې سورت كې ئې سجده كوله . د دې حديث روايت بخاري كړي دي .

﴿۸۰۸﴾ وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَجَدَ فِي صَ وَ قَالَ سَجَدَهَا دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ كُوبَةً وَتَسْجُدُهَا شُكْرًا رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

ترجمه : او د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دي چې نبي اكرم صلی الله علیه و سلم د (ص) په سورت كې سجده كړې وه او فرمايلي ئې ؤ چې په دې كې داؤد عليه السلام د توبي د پاره سجده كړي وه او مونږه پكې د شكر سجده كوو . د دې حديث روايت نسائي كړي دي او اسناد ئې صحيح دي .

﴿۸۰۹﴾ وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أَنَّهُ قَالَ قَالَ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَلَمَّا بَلَغَ السَّجْدَةَ نَزَلَ فَسَجَدَ وَ سَجَدَ النَّاسُ مَعَهُ فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ آخِرِ قَرَأَ فَلَمَّا بَلَغَ السَّجْدَةَ تَشَرَّعَ النَّاسُ لِلْسُّجُودِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا هِيَ كُوبَةٌ لِيَّ وَ لَكُنِّي رَأَيْتُكُمْ تَشَرُّعُكُمْ لِلْسُّجُودِ فَنَزَلَ فَسَجَدَ وَ سَجَدُوا رَوَاهُ ابوداود واسناده صحيح.^(۳)

ترجمه : د حضرت ابو سعيد خدری رضي الله عنه نه روايت دي ده ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم په منبر باندي د سورت قرأت فرمايه کله چې د سجدې ايت ته ورسیده راکوز شو نو سجده ئې وکړه او دده سره خلکو هم سجده وکړه بيا چې کله بله ورځ شوه هغه د دې سورت تلاوت و فرمايه کله چې د سجدې ايت ته ورسیده خلک د سجدې د پاره تيار شوي ؤ نو رسول الله صلی الله علیه و سلم و فرمايل چې دا د يو نبي توبه وه نكن ما تاسو وليدئ چې سجدې ته تيار شوي استئ نو راکوز شو سجده ئې و فرمايله او خلکو هم سجده وکړه . د دې حديث روايت ابوداؤد كړي او اسناد ئې صحيح دي .

(۱) بخاري ابواب ماجاء في سجود القرآن... الخ ج ۱ — ۱۴۶ باب سجدة ص .

(۲) نسائي كتاب الاصلاح ج ۱ — ۱۵۲ باب سجود القرآن السجود في ص .

(۳) ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ — ۲۰۰ باب السجود في ص .

﴿۸۱۰﴾ و عَنْ عَوَامِ بْنِ الْحَوْهَبِ قَالَ سَأَلْتُ مُجَاهِدًا عَنْ السُّجُودِ فِي ص فَقَالَ سَأَلْتُ عَنْهَا ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ أُسْجِدُ فِي ص فَقَلَّا هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ مِنَ الْأَنْعَامِ وَمَنْ ذُرِّيَّتَهُ دَاوُدَ وَ سُلَيْمَانَ إِلَى قَوْلِهِ

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدِهِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمه : عوام بن حوشب ويلي دي چې ما د مجاهد نه د (ص) د سورت د سجدي په باره کې پوښتنه وکړه هغه وويل چې ما په دي باره کې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه پوښتنه کړي وه نو هغه وويل چې زه د (ص) په سورت کې سجده کوم بيا هغه د انعام د سورت دغه ايتونه تلاوت کړل : وَمَنْ ذُرِّيَّتَهُ دَاوُدَ وَ سُلَيْمَانَ تر دي قوله پوري چې (أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدِهِ). د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۸۱۱﴾ وَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ رَأَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَرَأَ إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ فَسَجَدَ بِهَا فَقُلْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَلَمْ أَرَكَ تَسْجُدَ قَالَ لَوْ لَمْ أَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَجَدَ لَمْ أُسْجِدْ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.^(۲)

ترجمه : د ابي سلمه نه روايت دي ده ويلي دي چې ما د ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ليدلي ؤ چې د (اذا السماء انشقت) سورت ئي تلاوت کاوه نو په هغي سره ئي سجده وکړه نو ما وويل اي ابوهريره ما ته په سجده نه ئي ليدلي ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې که چرته ما نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه وي ليدلي چې سجده ئي کړي وه ما به سجده نه وي کړي. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿۸۱۲﴾ وَ عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ السُّجْدَةِ الَّتِي فِي حَمٍ قَالَ أُسْجِدُهَا بِآخِرِ الْآيَتَيْنِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۳)

ترجمه : مجاهد ويلي دي چې ما د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه د (حم) د سورت د سجدي په باره کې پوښتنه کړي وه هغه وويل چې زه د دوه ؤ ايتونو په اخر کې سجده کوم. د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

(۱) طحاوي كتاب الصلاة ج ۱ ص ۲۴۸ باب سجود التلاوة .

(۲) بخاري ابواب مجاهد في سجود القرآن ۱۰۰ ج ۱ ص ۱۴۴ باب سجدة اذا السماء انشقت ، مسلم كتاب المساجد ج ۱ ص ۲۱۵ باب

سجود التلاوة .

(۳) طحاوي كتاب الصلاة ج ۱ ص ۲۴۷ باب سجود التلاوة .

د تلاوت د سجدي احکام

په نوموړي حديثونو کې د تلاوت د سجدي د حکم بيان دي چې په شرعي لحاظ سره د تلاوت سجده څه حيثيت لري په دې مسئله کې د دريؤ امامانو او د امام ابو حنيفه رحمۃ الله ترمنځ اختلاف دي. (۱) مذهب: امام ابو حنيفه رحمۃ الله وائي چې د تلاوت سجده واجب ده (۲) مذهب: دري امامان صاحبان وائي چې د تلاوت سجده سنت ده. (۱) امام ابو حنيفه رحمۃ الله د تلاوت د سجدي د وجوب په باره کې د تلاوت د سجدي په ټولو ايتونو استدلال کړي په کومو کې چې د امر صيغه راغلي ده ابن الهمام رحمۃ الله ويلي دي چې د تلاوت د سجدي ايتونه په دريؤ حالاتو باندې مشتمل دي. اول دا چې يا خو به په هغې کې د سجدي امر وي لکه د علق په سورت کې (کلا لا تطعه واسجد واقترب) او دويم دا چې پکې د کفارو د سجدي نه انکار ذکر وي لکه په سورت انشقاق کې (واذا قرأي عليهم القرآن لا يسجدون) دريم دا چې يا به پکې د انبياؤ عليهم السلام د سجود حکايت وي لکه په سورت (ص) کې (وظن داود انما قتله فاستغفر ربه وخر راكعاً وانا ب) (۱).

نو بيا په دې باندې په امر باندې خو عمل کول په هر حال کې واجب دي او دغه شان د کفارو سره د موافقت نه په قرآن کریم کې نهې راغلي ده (يا ايها الذين امنوا لا تكولوا كال الذين كفروا آل عمران)

الخ او بله دا چې د انبياؤ عليهم السلام اقتداء هم واجب ده لکه (فبهذا هم اقتده) انعام (۲).

د دريؤ امامانو صاحبانو مستدلات په لاندې ډول سره دي: اتمه ثلاثه ؤ په هغه روايتونو باندې استدلال کړي دي په کومو روايتونو کې چې داسې راغلي دي: نبي اکرم صلی الله عليه وسلم د تلاوت ځيني ايتونه لوستلي دي او سجده ئې نه ده کړې. (۳) نو احنافو د دې په جواب کې ويلي دي چې د احنافو په نزد باندې د تلاوت په سجده کې علی الفور سجده واجب نه ده.

د تلاوت سجده به دوه ؤ تکبيرونو ترمنځ کولې شي او لني تکبير سجدي ته د تلو په وخت کې ويلي شي او دويم تکبير به د سجدي نه د پورته کيدو په وخت کې ويلي شي د تلاوت د سجدي د پاره د تشهد د لاسونو د اوچتولو او سلام گرځولو ته څه ضرورت نشته کوم شرطونه چې د مانځه د صحت د پاره دي همغه د تلاوت د سجدي د پاره هم شرط دي په نيت کې د سجدي د ايت تعين شرط نه دي

(۱) فتح القدیر ج ۱ — ۳۸۲.

(۲) فتح القدیر ج ۱ — ۳۸۲.

(۳) ترمذي باب ماجاء من لم يسجد له.

که په مانځه کې د سجدي ایت تلاوت شي او فوراً ئي سجده وکړه نو نیت ته پکې څه ضرورت نشته. یعني نیت پکې شرط نه دي.

د تلاوت د سجدي په شمار کې اختلاف: په نوموړي باب کې بله مهم مسئله د تلاوت د سجدي د شمار ده په دې مسئله کې هم د علماؤ اختلاف دي علامه عيني د تلاوت د سجده د شمار په باره کې د دولسو اقوال نقل کړي دي خو مونږ به دلته مشهور مذهبه ذکر کوو. لکه احناف، شوافع او مالک، شوافع او احناف په دې باندې متفق دي چې په قرآن کریم د تلاوت ټول سجدي څوارلس دي خو په تعیین کې ئي لږ شان اختلاف دي د شوافعو په نزد باندې د سورت حج سجدي دوه دي او د سورت ص د سجدي ایت د تلاوت سجده نه گنړي او د احنافو په نزد باندې په سورت حج کې دوه سجدي نشته بلکه یوه سجده ده کومه چې په دویمه رکوع کې ده. او د امام مالک رحمه الله په نزد باندې د سجده د ایتونو شمار یوولس دي او د ده په نزد باندې په النجم او انشقت او په اقرأ کې د تلاوت سجده نشته.

او د احنافو د مذهب مطابق د تلاوت د سجده تفصیل دا دي: په (۱) سورت اعراف. (۲) رعد. (۳) نحل. (۴) بني اسرائيل. (۵) مريم. (۶) حج (۷) فرقان (۸) نمل (۹) الم السجده. (۱۰) ص (۱۱) حم السجده (۱۲) سورت النجم، (۱۳) انشقاق، (۱۴) العلق. (۱۵)

د باب د حدیثونو تشریح: نوموړي باب اولي (۸۰۵) روایت چې عبدالله رضي الله عنه د النجم په سورت کې د رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم د تلاوت د سجدي کولو واقعیه بیان کړي. د بخاري شریف په یو روایت کې راغلي دي چې د دغه شیخ نوم امیه بن خلف ؓ او دغه واقعہ د مکي مکرمي د فتح نه مخکې واقع شوي ده امیه ابن خلف د قریشو یو عزتمند سردار ؓ او د پوره اثر رسوخ والا کس ؓ د نبي کریم صلی الله علیه و آله و سلم او د اسلام په مخالفت کې به ئي په ټولو د سازشونو کې پوره کردار اداء کاوه او په خپله لوڼي باندې به ئي فخر کاوه لکه چې کله رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د النجم په سورت کې د تلاوت سجده کوله او مسلمانان او مشرکان ټول په یو ځل په سجده پریوتل ده: تکبر په وجه سجده ونه کړه او یو موټي خاوره ئي تندي ته راوچته کړه. (۲۰)

او د باب دویم (۸۰۶) حدیث چې ابن عباس رضي الله عنه په دې کې هم دغه واقعیه بیان کړي چې کله رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د سجدي ایت ته ورسیده نو نبي اکرم صلی الله علیه و آله و سلم د الله جل شانہ د حکم د

نابعداری په غرض سجده وکړه نو ټولو مسلمانانو د هغه په متابعت کې سجده وکړه او دغسي
 مشرکانو د خپلو بتانو لات، منات او عزي د نوم په اوریدو سره هم سجده وکړه.
 او یاده چې د مشرکانو د سجدي بېب دا و چې رسول الله ﷺ کله په مسجد حرم دننه د
 النجم د سورت ایتونه (افرايتم اللات والعزی ومات الثالثة الاخری . الکم الذکر وله الاثنی)
 تلاوت کړل نو شیطان رجیم خپل اواز د رسول الله ﷺ د اواز سره مشابه کړ او دا الفاظ ټي
 وویل چې (تلك الغرائق العلی وان شفاعتین للترکي) نو د مشرکانو دا باور راغي چې لعود بالله
 من ذلك چې رسول الله ﷺ زمونږ د بتانو توصیف وکړ نو په دې وجه دوي ډیر خوشحاله شو
 او د رسول اکرم ﷺ سره په سجده پریوتل . ځینو مفسرینو په دې ځای کې دا تفسیر کړي دي
 چې دغه الفاظ شیطان نه و ویلي بلکه نعوذ بالله ، په خپله د رسول اکرم ﷺ د مبارکي ژبي نه
 سهواً وتلي و دا قول بالکل غلط دي او حقیقت همدا دي چې شیطان ملعون خپل اواز د رسول الله
 ﷺ د اواز سره مشابه کړي او دغه الفاظ ټي ویلي و مشرکینو دا فکر کاوه چې په خپله
 محمد ﷺ دغه الفاظ ویلي دي او د مسلمانانو مشرکانو جنيانو او د ټولو بني ادمانو نه
 مراد دا دي چې کوم کسان چې د رسول الله ﷺ سره په دغه وخت کې موجود و او د دې
 دریم (۸۰۷) حدیث کې چې حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه ټي روایت کړي په دې کې د رسول الله
 ﷺ د سجدي ذکر شوي دي داسي چې دا سجده د واجبو سجده نه ده او احنافو ویلي دي
 چې دا سجده د فرائضو سجده نه ده بلکه د تلاوت د واجبو سجده نه ده او د شوافعو په نزد د (ص)
 په سورت کې سجده نشته بلکه د دې په ځای په سورت حج کې دوه سجدي دي او احناف حضرات
 په سورت حج کې د یوې سجدي قائل دي . امام شافعي رحمه الله په سورت (ص) کې په لیس من
 عزائم السجود حدیث باندې استدلال کړي دي احنافو ویلي دي چې د عزائم السجود د نفی نه مراد
 دا دي چې دا سجده د شکر په طریقي سره واجب ده علماؤ ویلي دي چې د (ص) په سجده کې د
 نبی اکرم ﷺ سجده کول د حضرت داؤد علیهم السلام سره د موافقت او د هغه د توبې د قبولیت د
 شکر په ډول باندې وه لکه چې د (۸۰۹) د ابوسعید خدری د روایت او د (۸۱۰) د عوام بن حوشب د
 روایتونو همدغه مفهوم دي او په (۸۱۱) حدیث کې چې د ابی سلمه نه روایت شوي دي (اذا
 السماء انشقت) په سورت کې سجده ثابته ده د دې نه د امام مالک رحمه الله جواب وشو همدارنگه د
 حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت شوي دي چې سجدنا مع رسول الله ﷺ فی اقراراً باسم

ربك . واذا السماء انشقت . (۱) دغسي مفصل سورتونه د سورت حجات نه تر سورت ناس پوري دا ټول مفصل دي . د حجات د سورت نه تر بروج پوري ديتنه طوال مفصل وييلي شي او د سورت بروج نه تر سورت بينه پوري ديتنه اوساط مفصل وييلي شي او د بينه نه تر ناس پوري ديتنه قصار مفصل وييلي شي او په (۸۱۲) حديث كې چې د مجاهد نه روايت شوي دي عبدالله ابن عباس رضي الله عنه په خم السجده كې د تلاوت د دوه و ايتونو اخر مقرر كړي دي په دې باره كې د امام شافعي رحمه الله نه دوه قوله دي قديم قول ئي دا دي چې د لايسامون نه مخكې ايت باندي د تلاوت سجده ده چې هغه ايت (ان كنتم آياه تعبدون) دي دا د حضرت علي رضي الله عنه نه روايت شوي دي او د امام شافعي رحمه الله جديد قول دا دي چې د تلاوت سجده د لايسامون په ايت باندي ده او دا د ابن مسعود رضي الله عنه نه روايت شوي دي د امام شافعي رحمه الله په مذهب كې صحيح خبره همدا ده احناف او امام احمد رحمه الله هم د دې قائل دي او صاحب د هدايي وييلي دي چې حضرت عمر رضي الله عنه په دغه ځاي باندي سجده كړي ده . . .

﴿أَبْوَابُ صَلَاةِ الْمُسَافِرِ﴾

د مسافر د مانعه بابونه

وضاحت : د مسافرې ابتدا او انتها سره سره د سفر په حالت كې د مونځ مختلف احكامات دي نو ځكه د دې عنوان تر لاندې په مختلفو بابونو كې د سفر مسائل بيان فرمايي .

﴿بَابُ الْقَصْرِ فِي الصَّلَاةِ﴾

په سفر كې د قصر باب

﴿۸۱۳﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَرَجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا قَالَتْ فُرِضَتِ الصَّلَاةُ رَكْعَتَيْنِ وَرَكْعَتَيْنِ فِي

الْعَصْرِ وَالسُّبْحِ فَأُكْرِثَ صَلَاةُ السُّبْحِ وَرِيدَ فِي صَلَاةِ الْعَصْرِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(۱)

ترجمه : د نبی اکرم صلی الله علیه و سلم مبارکي زوجي حضرت عائشي رضي الله عنها وييلي دي چې په سفر او په حضر كې مونځ دوه دوه ركعتنه فرض كړي شوي و د سفر مونځ په خپل حال برقرار پاتي شو او د حضر

(۱) ترمذي ج ۱ ص ۱۰۱

(۲) فتح القدير .

(۳) بخاري ابواب تقصير الصلوة ج ۱ ص ۱۴۸ باب يقصر اذا خرج من موطنه ، مسلم كتاب صلوة المسافرين وقصرها ج ۱ ص ۲۴۱ .

يعني د اقامت په مانځه کې زياتوالي وشو. د دې حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿۸۱۴﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَرَضَ اللَّهُ الصَّلَاةَ عَلَى لِسَانِ كَيْبِكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعَقْرِ اَرْبَعًا وَفِي السَّفَرِ رَكَعَتَيْنِ وَفِي الْخَوْبِ رَكَعَةً رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۱)

ترجمه: حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ويلي دي چې الله جل شانہ دستاسي د نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ژبه مونځ فرض کړي دي په حضر يعني اقامت کې خلور رکعت او په سفر کې دوه رکعت او په خوف او ويره کې يو رکعت. د دې حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿۸۱۵﴾ وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صَلَاةُ السَّفَرِ رَكَعَتَانِ وَصَلَاةُ الْجُمُعَةِ رَكَعَتَانِ وَالْفِطْرِ رَكَعَتَانِ وَالْأَضْحَى رَكَعَتَانِ كَمَا رَوَى قُسَيْرٌ عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ حَبَّانَ وَاسْنَدُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

ترجمه: حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې د سفر مونځ دوه رکعت دي د جمعي مونځ دوه رکعت دي د واره اختر مونځ دوه رکعت دي د لوني اختر مونځ دوه رکعت پوره دي قصر نه دي د محمد - په مبارکه ژبه باندي دا خبره ثابته ده. د دې حديث روايت ابن ماجه، نسائي او ابن حبان کړي دي او اساندي صحيح دي.

﴿۸۱۶﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ صَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي السَّفَرِ فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكَعَتَيْنِ حَتَّى قَبِضَهُ اللَّهُ وَصَحِبْتُ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكَعَتَيْنِ حَتَّى قَبِضَهُ اللَّهُ وَصَحِبْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكَعَتَيْنِ حَتَّى قَبِضَهُ اللَّهُ ثُمَّ صَحِبْتُ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكَعَتَيْنِ حَتَّى قَبِضَهُ اللَّهُ وَكَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالبخاري مختصراً.^(۳)

ترجمه: حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ويلي دي چې زه د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره په سفر کې ؤم نور رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دوه ؤ رکعتونو زيات والي نه دي کړي تردې چې وفات کړه لره الله جل شانہ او زه د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره په سفر کې ؤم هغه هم دوه ؤ رکعتونو نه زيات مونځ نه

(۱) مسلم کتاب صلوة المسافرين وقصرها ج ۱ ص ۲۴۱.

(۲) ابن ماجه ابواب الجمعة المتكوتات ص ۷۶ باب لتعريف الصلوة في السفر، نسائي كتاب لتعريف الصلوة في السفر ج ۱ ص ۲۱۱، صحيح

ابن حبان كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۹ فصل في صلوة السفر رقم الحديث ۲۷۲۵.

(۳) مسلم كتاب صلوة المسافرين وقصرها ج ۱ ص ۲۴۲.

دي کړي او زه د حضرت عمر رضي الله عنه سره په سفر کې وم هغه هم د دوه ورځونو نه زيات مونږ نه دي کړي. تردې چې وفات کړده لره الله جل شانہ بيا زه د حضرت عثمان رضي الله عنه سره ملگري وم هغه هم د دوه ورځونو نه زيات مونږ نه و کړي تردې چې وفات کړده لره الله جل شانہ او په تحقيق الله تعالى فرمايلي دي چې خامخا په تحقيق ستاسي د پاره رسول الله صلی الله عليه و آله و سلم ډيره ښه نمونه ده. دا حديث مسلم او بخاري په مختصر ډول سره روايت کړي دي.

﴿٨١٤﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ صَلَّى بِنَا عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَيْنَى أَرْبَعٍ وَكَعَاتٍ فَقِيلَ لِدَاكِ يَحْيَى
 اللَّهُ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَاسْتَوْجَعَ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَى وَكَعَتَيْنِ وَصَلَّيْتُ
 مَعَ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَيْنَى وَكَعَتَيْنِ وَصَلَّيْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْعُقَابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَكَعَتَيْنِ فَلَيْتَ
 حَقِّي مِنْ أَرْبَعٍ وَكَعَاتٍ وَكَعَتَانِ مُتَقَبِّلَتَانِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ. ^(١)

توضیح : عبدالرحمن بن یزید و یلی دي چې مونږ ته حضرت عثمان رضی اللہ عنہ په مني کې څلور رکعت مونځ وکړ نو دا خبره عبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ ته وکړي شوه نو ده استرجاع وکړه وي ويل چې ما د رسول اکرم صلی اللہ علیه و آله و سلم سره په مني کې دوه رکعت کړي او د ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ سره مي دوه رکعت په مني کې کړي او د حضرت عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ سره مي په مني کې دوه رکعت کړي کاش چې خما برخه هم د څلورونه دوه مقبول رکعتونه وي. د دې حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿٨١٨﴾ وَعَنْ أَبِي لَيْلَى الْكِنْدِيِّ قَالَ خَرَجَ سَلْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي ثَلَاثَةِ عَشَرَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزَاةٍ وَكَانَ سَلْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَسْنَهُمْ حَضَرَتِ الصَّلَاةَ فَأُذِيتِ الصَّلَاةُ فَقَالُوا اتَّقَدَّمُوا يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ مَا آتَا بِالَّذِي اتَّقَدَّمُوا أَنْتُمْ الْعَرَبُ وَمِنْكُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلْيَتَقَدَّمْ بَعْضُكُمْ فَتَقَدَّمَ بَعْضُ الْقَوْمِ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَلَمَّا قَفِيَ الصَّلَاةَ قَالَ سَلْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا لَنَا وَلِلْمُرَبَّةِ وَإِنَّمَا يَكُونُنَا نِصْفُ الْمُرَبَّةِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(١)

توجه: ابو لیلی کندي ویلي دي چې حضرت سلمان رضی الله عنه د رسول اکرم صلی الله علیه و آله د دیارلس کسانو په یوه غزا کې راووته او سلمان رضی الله عنه د دوي نه په عمر کې مشر و د مانځه وخت شو نو د مانځه پاره اقامت وشو نو صحابه و وویل چې ای ابو عبدالله مخکې شه ابو عبدالله

(١) بخاري أبواب تقصير الصلوة ج ١ ص ٢٣٧ باب ما جاء في التقصير... الخ. مسلم كتاب صلاة المسافرين وقصرها ج ١ ص ٢٣٢.

(٢) طحاوي كتاب الصلاة ج ١ ص ٢٨٩ باب صلاة المسافر .

ويل چې زه نه مخکې کيلام تاسو عرب استئ او ښي د ستاسو نه دي ستاسي نه دي يو کس مخکې شي نو د دي خلکو نه يو کس مخکې شو نو څلور رکعت ته ښي وکړل نو کله ښي چې مونځ پوره شو سلمان رضي الله عنه وويل چې زمونږ د څلورو رکعتونو سره څه کار دي څومونږ د څلورو نيمايي کافي و. د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد ښي صحيح دي.

﴿٨١٩﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَانَ رضي الله عنه أَنَّهُ الصَّلَاةُ بِمَنْزِلَةِ حُطْبِ النَّاسِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ الشُّعْنَةَ شُعْنَةُ رَسُولِ اللَّهِ وَشُعْنَةُ صَاحِبِيهِ وَلَكِنَّهُ حَدَثُ الْعَامِ مِنَ النَّاسِ فَحُفَّتْ أَنْ يَسْتَنْتُوا رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الْمَعْرِفَةِ تَعْلِيْقًا وَحَسَنَ اسْنَادَهُ.^(١)

ترجمه : عبد الرحمن بن حميد د خپل پلار په ذريعه د حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه نه روايت کړي دي چې هغه يمني عثمان رضي الله عنه په مني کې پوره مونځ وکړ بيا ښي خلکو نه خطبه وويله نو وي ويل چې اي خلکو بې شکه سنت د رسول الله صلی الله علیه و سلم سنت دي او د هغه دوره و ملگرو سنت دي خو ولي په دي کال کې څه نوي خلک دي نو زه ويريږم چې خلک دا هم سنت وگنري. د دي حديث روايت يه يمني په معرفت کې تعلقاً کړي دي او اسناد ښي حسن دي.

﴿٨٢٠﴾ وَعَنِ الزَّهْرِيِّ قَالَ إِنَّمَا صَلَّيَّ عُثْمَانُ رضي الله عنه بِمَنْزِلَةِ الْأَعْرَابِ كَانُوا أَكْثَرَ فِي ذَلِكَ الْعَامِ فَأَحَبَّ أَنْ يَخْبِرَ بِهِمْ أَنَّ الصَّلَاةَ أَرْبَعٌ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَاسْنَادُهُ مُرْسَلٌ قَوِي.^(٢)

ترجمه : زهري ويلي دي چې بې شکه حضرت عثمان رضي الله عنه په مني کې څلور رکعتونه مونځ وکړ ځکه چې په دي کال کې باندېه چيان خلک ډير زيات و نو داني ښه وگنړله چې خلک په دي خبر کړي چې مونځ څلور رکعتونه دي د دي حديث روايت طحاوي او ابو داود کړي او اسناد ښي مرسل قوي دي.

قصر عزيمت دې يا رخصت ؟

فائده : په سفر کې څلور رکعتيز مونځ دوه رکعت کول "قصر" او پوره څلور رکعت کول "اتمام" ورته ويلې کيږي.

مسئله الباب : قصر في السفر واجب يعني عزيمت دې يا مندوب و مستحب يعني رخصت ؟

١. دامام شافعي رحمته الله په نزد مشهور روايت مطابق قصر رخصت دې او اتمام افضل او عزيمت. دامام مالک رحمته الله نه هم يو روايت داسي دې. (رحمة الامه، ص: ٥٣)

(١) معرلة السنن والآثار ، وايض سنن الكبرى للبيهقي كتاب الصلوة ج ٣ ص ١٤٤ باب من ترك القصر في السفر غير رغبة عن السنة .

(٢) طحاوي كتاب الصلوة ج ١ ص ٢٨٩ باب صلوة المسافر ، ابو داود كتاب المناسك ج ١ ص ٢٧٠ باب الصلوة بمنى .

۲. د حنیف په نزد قصر واجب او اتمام ناجائز دې ځکه چې په سفر کې هم دوه رکعت کول عزیمت دې.
شافعيه او دنورو ائمو دلائل:

۱... آیت " فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ * إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا " د کوم نه چې معلومېږي چې د مسافر لپاره قصر د سهولت لپاره دې که هغه قصر او کړي نو په دې کې هيڅ حرج نشته، د نفي حرج تقاضا داده چې که او غواړي نو اتمام هم کولې شي کوم چې اصل دې.

۲... د حضرت عمر رضي الله عنه د سوال په جواب کې د حضور صلی الله علیه و سلم وينا " صدقة تصدق الله بها عليكم فاقبلوا صدقة " (متفق عليه)

معلومه شوه چې د قصر حکم لپاره د تخفيف او سهولت دې چې هغې لره يې تعبير په صدقي سره او فرمايلو او متصدق عليه باندې صدقه قبول واجب نه دي.

۳. حضرت عائشه رضي الله عنها هر ځاي او حضرت عثمان رضي الله عنه په مني کې په حالت د سفر اتمام کولو.

د حنیفو دلائل:

۱... د حضور اکرم صلی الله علیه و سلم نه د مشهورو روایاتو په اعتبار سره پخپل سفرونو کې هم قصر ثابت دې، هميشه به يې قصر فرمايلو که اتمام جائز کيدلې نو کله خو به حضور صلی الله علیه و سلم د بيان جواز لپاره داسې کولې.

۲... د عائشي رضي الله عنها حديث: " فُرِضَتِ الصَّلَاةُ رَكَعَتَيْنِ رَكَعَتَيْنِ فِي الْحَضَرِ وَالسَّفَرِ فَأَقْرَبُ صَلَاةِ السَّفَرِ وَزَيْدٌ فِي صَلَاةِ الْحَضَرِ " معلومه شوه چې د سفر دوه رکعتونه د تخفيف په بنا، باندې نه دي بلکې پخپلي اصلي فريضي باندې برقرار دي لهذا هغه عزیمت دې نه رخصت.

۳... د جمهور صحابه رضي الله عنه او تابعينو رضي الله عنه همدغه مسلک دې.

شافعيه رضي الله عنه ته جوابونه:

۱... په آيت کې نفي د جناح دايو داسي تعبير دې کوم چې په واجب باندې هم صادق راځي او داسي دې لکه څنګه چې د سعي په باره کې ويلي شوي دي " فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْهَا " (الفه ۱۵۸۰) حالانکه سعي بالاتفاق واجب ده.

۲... حديث " صدقة تصدق الله ... الخ " نه داستدلال جواب دادې چې د داسي شي تصدق کوم کې چې د تمليک احتمال نه وي لکه دلته رکعتين نو هغه په حکم د اسقاط کې وي يعنې صاحب حق خپل

حق لره ساقط كر لهذا ددي تحق دبل كس په قبلولو باندې موقوف نه دي بلکه په هر حال کې ساقطېږي . همدارنگه " فاقبلوا صدقة " د امر صيغه ده د کوم نه چې معلومېږي چې قصر في السفر واجب دي . (الدر المنصور : ٤٨٢/٢)

٣... حضرت عائشہ رضي الله عنها او عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دتاويل په کولو کې اتمام کوي چنانچې چې کله دعروه بن زبير نه پوښتنه اوکړې شوه نو هغه جواب ورکړ : " تأولت كما تأول عثمان " معلومه شوه چې هغه سره د اتمام هيڅ دليل دنص نه، نه وو ورته ضرور به يي وړاندې کولو . د حضرت عائشي رضي الله عنها تاويل دا وو چې د قصر مدار وجود مشقت باندې دي . د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دري تاويلونه مروي دي :

١... حضور صَلَّيَ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او فرمايل : " تأهلت بكه " ما مکه کور گرځولې دي (لهذا زه اوس د سفر په مدت کې نه يم) .

٢... حضور صَلَّيَ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مني کې د اقامت نيت کړې وو .

٣... دامام زهري رَضِيََ اللهُ عَنْهُ دروايت مطابق په دې کال باندې چيان خلک ډير وو حضور صَلَّيَ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه خلکو په رعايت کې اتمام اوکړو ترڅو چې رکعتونو په تعداد کې ورته څه اشتباه پيداشي .

﴿ بَابُ مَنْ قَدَّرَ مُسَافَةَ الْقَصْرِ بِأَرْبَعَةِ بُرْدٍ ﴾

په څلورو بردو باندې د قصر د مسافي د اندازه کولو باب

﴿ ٨٢١ ﴾ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيََ اللهُ عَنْهُ وَابْنَ عَبَّاسٍ كَانَا يَصْلِيَانِ رَكَعَتَيْنِ وَيَفْطِرَانِ فِي

أَرْبَعَةِ بُرْدٍ فَمَّا لَوْقَ ذَلِكَ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَابْنُ الْمُنْذِرِ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ .^(١)

ترجمه : د عطاء ابن ابي رباح نه روايت دي چې حضرت ابن عمر رَضِيََ اللهُ عَنْهُ او حضرت ابن عباس رَضِيََ اللهُ عَنْهُ په څلورو بردونو او منزلونو کې يا د دې نه زيات دوه رکعته مونځ کاوه او د روژي افطار به ئي کاوه . د دې حديث روايت البيهقي او ابن المنذر کړي دي په صحيح اسناد سره .

﴿ ٨٢٢ ﴾ وَعَنْ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيََ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَئِلَ الْقَصْرُ أَكْثَرُ الصَّلَاةِ إِلَى عَرَفَةَ قَالَ لَا وَلَكِنْ إِلَى

عُسْفَانَ وَإِلَى جَدَّةَ وَإِلَى الطَّائِفِ أَخْرَجَهُ الشَّافِعِيُّ وَقَالَ الْحَافِظُ ابْنُ حَجَرٍ فِي التَّلْخِصِ إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ .^(١)

ترجمه : او د عطاء ابن ابی رباح نه روایت دي چې حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه د مانخد قصر په باره کې پوښتنه شوي وه چې ته د عرفات پوري مسافه کې قصر کوي هغه و. ته وویل چې نه خو ولي د عسفان، جدي او طائف پوري مسافه کې قصر کوم. د دي حدیث اخراج شافعي رحمه الله کړي دي او حافظ بن حجر رحمه الله په تلخیص کې ويلي دي چې اسناد ئي صحیح دي.

﴿۷۲۲﴾ وَعَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ رَكِبَ إِلَى رَيْمٍ فَقَصَرَ الصَّلَاةَ فِي مَسِيرِهِ ذَلِكَ رَوَاهُ مَالِكٌ،
اسناد صحیح^(۱).

ترجمه : د سالم بن عبدالله نه روایت دي چې عبدالله بن عمر رضی الله عنه د ریم تر ځای پوري سفر کړي و نو هغه د خپل سفر په دوران کې د قصر مونځ کړي و. د دي حدیث روایت مالک کړي دي او اسناد ئي صحیح دي.

﴿۸۲۲﴾ وَ عَنْهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رضی الله عنه رَكِبَ إِلَى ذَاتِ النَّصَبِ فَقَصَرَ الصَّلَاةَ فِي سَيْرِهِ ذَلِكَ رَوَاهُ مَالِكٌ،
اسناد صحیح^(۲).

قَالَ اللَّيْمِيُّ وَقَدْ رَوَى عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضی الله عنه خِلَافُ ذَلِكَ.

ترجمه : او د سالم بن عبدالله نه روایت دي چې حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه تر ذات النصب پوري سفر کړي و نو هغه په خپل دغه سفر کې د قصر مونځ کړي و. د دي حدیث روایت مالک رحمه الله کړي او اسناد ئي صحیح دي.

نیموي رحمه الله ويلي دي چې په تحقیق د ابن عمر رضی الله عنه نه د دي خلاف هم روایت شوي.

﴿۸۲۵﴾ عَنْ كَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رضی الله عنه كَانَ أَدْنَى مَا يَقْصُرُ فِيهِ مَالٌ لَهُ يَخْبِئُ رَوَاهُ عَبْدُ الرِّزَاقِ وَ
اسناد صحیح^(۳).

قال الليمي بين المدينة وخيبر ثمانية برد.

(۱) سند امام شافعي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۸۵ باب الثامن عشر في صلوة المسافر رقم الحديث ۵۲۶ ، تلخيص الحبير كتاب صلوة المسافرين ج ۲ ص ۴۶.

(۲) مؤطا امام مالك كتاب قصر الصلوة في السفر ص ۱۳۰ باب ما يجب فيه قصر الصلوة .

(۳) مؤطا امام مالك كتاب قصر الصلوة في السفر ص ۱۳۰ باب ما يجب فيه قصر الصلوة .

(۴) مصنف عبدالرزاق كتاب الصلوة ج ۲ ص ۵۲۶ باب في كم يقصر الصلوة رقم الحديث ۴۳۰۲.

ترجمه : د نافع نه روایت دي چې حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ د ټولو نه په کمه مسافه کې چې په هغې کې ئې قصر فرمایلي و په خیبر کې تر خپلي حکمي پورې و. د دي حدیث روایت عبدالرزاق کړي دي او اسناد ئې صحیح دي. نیموي رضی اللہ عنہ ویلي دي چې د خیبر او د مدینې تر منځ اته برده ده.

مسئله الباب : په خومره مسافت کې قصر جائز دي ؟

۱. د ائمه ثلاثه رضی اللہ عنہ په نزد د قصر مسافت یعنی د شرعي سفر مقدار صرف دوه ورځې بغیر دشمول د شپې نه او یا یو ورځ او یو شپه ، یا دوه مرحلې او مرحله یو لوي منزل ته وایي . یا څلور برد ، برد د برید جمع ده . برید وړوکې منزل ته وایي کوم چې دولس میله وي یعنی واړه څلور منزلونه ، یا لوي دوه منزلونه . یا شپاړس (۱۶) فرسخ ، یو فرسخ دري میله وي لهذا شپاړس فرس اته څلویښت (۴۸) میله شو .

۲... د خنفيو په نزد د دریو ورځو د سفر مسافت کوم ته چې دري مراحل هم وایي دا دواړه جلیل القدر صحایانو به په دوه موره مسافت په سفر باندې قصر کولو د کوم تحدید چې تقریباً اریعه برد دي .

قوله "ولكن الى عسفان والى جدّه والى الطائف" : امام مالک رضی اللہ عنہ فرمایي دا مقامات د مدینې منورې نه څلور برده باندې واقع دي .

ذات النصب : دا هم د مدینې منورې نه په څلور برده فاصله باندې واقع دي . (التعليق الحسن)

قوله " قال الليثي : وقد روي عن ابن عمر رضی اللہ عنہ خلاف ذلك : مصنف رضی اللہ عنہ فرمایي چې حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ نه چې څنگه څلور بریده باندې قصر منقول دي دغه شان زیات مسافت هم منقول دي چنانچې د نافع د روایت مطابق دوي به کم نه کم د مدینې منورې نه تر خیبر پورې مسافت باندې قصر کولو کوم چې اته برده دي لهذا ددوي رضی اللہ عنہ نه مختلف روایات منقول دي .

﴿ بَابُ مَا اسْتُدِلَّ بِهِ عَلَى أَنَّ مَسَافَةَ الْقَصْرِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ ﴾

باب دي په بیان دهغه روایتونو کې چې په هغه سره استدلال کولې شي په دي باندې چې د قصر مسافه دري ورځي ده

﴿ ۸۲۶ ﴾ عَنْ شُرَيْحِ بْنِ هَازٍ قَالَ أَكْبْتُ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہ أَسْأَلَهَا عَنِ السَّحْرِ عَلَى الْخُفَيْنِ فَقَالَتْ عَلَيْكَ يَا ابْنَ أَبِي طَالِبٍ رضی اللہ عنہ فَاسْأَلْهُ فَإِنَّهُ كَانَ يَسَافِرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فَسَأَلْتَاهُ فَقَالَ جَعَلَ

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ لِلْمُسَافِرِ وَيَوْمًا وَلَيْلَةً لِلْمُقِيمِ رواه مسلم.^(۱)
ترجمه : شريح بن هانئ ويلي دي چې زه حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته راغلم ما ورته په موزو باندي
 د مسح په باره کې پوښتنه وکړه هغې وويل چې ته ابن ابي طالب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته ورشه نو د هغه نه پوښتنه
 وکړه بې شکه چې هغه به د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره سفر کاوه نو مونږ د هغه نه پوښتنه وکړه نو
 ابن ابي طالب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دري ورځي او دري شپي د مسافر د پاره او يوه
 ورځ او يوه شپه د مقيم د پاره مقرر فرمايلي ده. د دي حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿۸۲۷﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ لِلْمُقِيمِ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَتَقْصُرُ الصَّلَاةُ
 فَقَالَ أَتَعْرِفُ السُّوَيْدَاءَ قَالَ قُلْتُ لَا وَلَكِنِّي قَدْ سَمِعْتُ بِهَا قَالَ هِيَ ثَلَاثُ لَيَالٍ قَوَاصِدَ قَاذًا خَرَجْنَا إِلَيْهَا
 قَصْرًا الصَّلَاةَ رواه محمد بن الحسن في الآثار واسناده صحيح.^(۲)

ترجمه : د حضرت ابې بکره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په موزو باندي د
 مسح په باره کې د مقيم د پاره يوه ورځ او يوه شپه او د مسافر د پاره دري ورځي او دري شپي مقرري
 کړي دي او د مانځه قصر به ئي کاوه نو هغه وويل چې سويدا پيژني ابې بکره وائي چې ما وويل
 چې نه خو ولي نوم مي ئي اوريدلي دي هغه وويل چې دا په درميانه تگ سره د دري و ورځو فاصله
 ده کله چې مونږ دي طرف ته ووځو نو قصر مونځ کوو. د دي حديث روايت محمد بن الحسن په
 الآثار کې کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۸۲۸﴾ وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ الْوَالِبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى كَمْ تَقْصُرُ الصَّلَاةُ فَقَالَ
 أَتَعْرِفُ السُّوَيْدَاءَ قَالَ قُلْتُ لَا وَلَكِنِّي قَدْ سَمِعْتُ بِهَا قَالَ هِيَ ثَلَاثُ لَيَالٍ قَوَاصِدَ قَاذًا خَرَجْنَا إِلَيْهَا
 قَصْرًا الصَّلَاةَ. رواه محمد بن الحسن في الآثار واسناده صحيح.^(۳)

ترجمه : علي بن ربيعه الوالبي ويلي دي چې ما د عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه پوښتنه کړې وه چې
 تر کومې اندازې پوري د قصر مونځ کولې شي نو هغه وويل چې سويدا پيژني ربيعه ويلي دي چې
 ما وويل نه خو ولي نوم مي ئي اوريدلي دي هغه وويل چې دا په درميانه تگ سره د دري و ورځو

(۱) مسلم كتاب الطهارة ج ۱ ص ۱۳۵ باب الوضوء في المسح على الخفين .

(۲) منقې ابن الجارود ص ۳۹ باب المسح على الخفين .

(۳) كتاب الآثار ص ۳۹ باب الصلوة في المسافر ولم الحديث ۱۹۲

فاصله ده كله چې مونږ دي طرف ته وژغورنو قصر مونځ كوو. د دي حديث روايت په اثار كې محمد بن الحسن كړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

۴۸۹) وَعَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ سُؤَيْدَ بْنَ عَفْلَةَ الْجُعْفِيَّ يَقُولُ إِذَا سَافَرْتَ ثَلَاثًا فَاقْصُرْ رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي الصَّحِيحِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمه : ابراهيم بن عبدالله ويلي دي چې ما د سويد بن غفله الجعفي نه اورېدلي دي چې ويل به ئي چې كله ته دري ورځي سفر وكړي نو قصر كوه. د دي حديث روايت په صحيح كې محمد بن الحسن كړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

وضاحت : د باب ټول روايتونه د حنفيو مؤيد دي اولني او دويم روايت مطابق حضور ﷺ د مسافر لپاره دمصح مدت دري ورځي او دري شپي مقرر فرمايلي. معلومه شوه چې په سفر شرعي كې د دري ورځو اعتبار دې كه د دري ورځو مسافت نه وي نو بيا به دمصح مدت نه پوره كيږي. دريم روايت اثر دابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دې كوم كې چې حضور ﷺ سائل ته دمساft قصر حد "سوياء" سره او كړ او چې كله سائل سوياء لره او نه پيژندو نو بيا حضور ﷺ د دريو ورځو په درميانه رفتار سره د دې تشرېح او كړه نو معلومه شوه چې د دې نه د كم مدت په سفر كې قصر نشته څلورم روايت د سويد بن غفله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اثر دې او هغه بالكل واضح دې.

"التعليق الحسن" كې مصنف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قول هم ذكر كړې دې چې "تقصير الصلاة في مسيرة ثلاثة ليال" (بحواله كنز العمال) همدرانگه حضرت عثمان ، ابن مسعود ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نخعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ شعبي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او نورو صحابو او تابعينو به هم د دريو ورځو دمساft اعتبار كولو. **تقريب بين اقوال الاثمه :** شاه ولي الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې د حنفيو په نزد دري ورځي د سحر نه تر ماښامه پوري تلل لازم نه دي بلكې د صحيح قول مطابق كه دري ورځي د سحر نه تر ماښامه تلل شروع كړي او تر زوال پوري روان وي بيا چرته دمه او كړي نو دا هم صحيح ده او په همدومره مساقت باندې قصر كولې كيږي ، بل طرفته اثمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د دوو ورځو قول هم اختيار كړې دې د كوم مطابق چې دوه ورځي د سحر نه تر ماښامه تلل معتبر دي. په دې اعتبار سره د اثمه اربعو دواړه اقوال يو بل سره قريب دي همدغه وجهه چې د متاخرينو اكثريت دعوام الناس د آسانې لپاره د دريو ورځو دمساft تحديد پنځلس يا شپاړس يا اتلس فرسخه سره كړې دي او اوس اته څلويښت ميل لره سفر

شرعي ګرځولې کيږي .
 داهل ظواهرو قول دټولو نه جدا دې چې دقصر لپاره د مطلق سفر موجوديدل هم کافي دي ليکن
 ددوي په حق کې څه صريح مرفوع يا موقوف روايت نشته دې . (الصليق الحسن بن عمر)

﴿بَابُ الْقَصْرِ إِذَا فَارَقَ الْبُيُوتَ﴾

د کورونو نه د جدا کيدو په وخت کې د قصر باب

﴿۸۲۰﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ

عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كُلُّهُمْ صَلَّى مِنْ جَيْنَ يَخْرُجُ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى أَنْ يَرَجَعَ إِلَيْهَا رَكَعَتَيْنِ فِي الْمَسِيرِ وَالْقِيَامِ

بُكَّةَ رَوَاهُ أَبُو يَعْلَى وَاطْبِرَانِي وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ رَجَالَ ابْنِ يَعْلَى رَجَالَ الصَّحِيحِ .^(۱)

توجه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره او د ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

سره او د عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره سفر کړي دي دي ټولو حضراتو د مديني منوري نه د وتلو د وخت نه

مديني منوري ته د واپس تګه پوري د سفر په دوران کې او د مکي په قيام کې دوه رکعتہ اداء کړي و

. د دي حديث روايت ابو يعلي او طبراني کړي دي او هيثمی ويلي دي چې رجال د ابو يعلي رجال د

صحيح رجال دي .

﴿۸۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي حَرْبٍ بْنِ الْأَسْوَدِ الدُّبَلِيِّ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَرَجَ مِنَ الْبَصْرَةِ فَقَصَلَ الظُّهَرَ أَرْبَعًا ثُمَّ قَالَ

إِنَّا كُنَّا جَاوِزًا هَذَا الْخُصَّ نَصَلَيْنَا رَكَعَتَيْنِ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَرَوَاهُ ثَعَالَتُ .^(۲)

توجه : د ابي الحرب ابن ابي الاسود الدبلي نه روايت دي چې حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د بصري نه

راوواته نو د ماسپښين مونځ ټي څلور رکعتہ وکړل بيا ټي وويل که چري مونږ د دغه جونږي تير

شو نو خامخا به مونږ دوه رکعتہ مونځ کوو . د دي حديث روايت ابن ابي شيبه کړي دي او راويان

ټي نغد دي .

﴿۸۲۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقْصُرُ الصَّلَاةَ حِينَ يَخْرُجُ مِنْ هُجْرَةِ الْمَدِينَةِ وَيَقْصُرُ إِذَا

(۱) سند ابی یعلیٰ الموصلي ج ۱۰ — ۲۵۶ رقم الحديث ۵۸۴۲ ، مجمع الزوائد كتاب الصلوة ج ۲ — ۱۵۶ باب صلوة السفر غلا عن

ابی یعلیٰ والطرانني فی الاوسط .

(۲) مصنف ابن ابی شيبه كتاب الصلوات ج ۲ — ۴۴۹ باب من كان يقصر الصلوة .

رَجَعَ حَقُّ يَدِ خُلُهَا رواه عبد الرزاق واسناده لا يأس به. (۱)

ترجمہ : ابن عمر رضی اللہ عنہ بہ چہ کلہ د مدینہ د دري نہ وواتہ نو قصر مونخ بہ ئی کاوہ او کلہ بہ چہ واپس شو تر دي چہ مدینہ تہ بہ ور سیدہ قصر مونخ بہ ی کاوہ . د دي حدیث روایت عبد الرزاق کړي او اسناد ئی لا بأس دي .

مسئلة الباب : تقریبی طور باندې دائمو اربعو رحمہم اللہ مسلک دادې : ” اذا خرج من بيوت البصر او القرية قصر “ یعنی دکلي او دبنار دآبادئ دوتلو نہ پس په مونخ کې دې قصر شروع کړي . (اوگورئ : بداية المجتهد ، ص : ۱۳۸) دباب روایات په همدې مسلک باندې دلالت کوي .

﴿بابُ يَقْصُرُ مَنْ لَمْ يَنْوِ الْإِقَامَةَ وَإِنْ طَالَ مُكُتُّهُ وَالْعُسْكَرُ الَّذِي دَخَلَ أَرْضَ

الْحَرْبِ وَإِنْ تَوَوَّأَ الْإِقَامَةَ﴾

دباب دي چا چې د اقامت نیت نه وي کړي قصر به کوي اگر چې اوږده زمانه پري تیره شي او هغه عسکر به هم قصر کوي کوم چې د کفر خاوري ته ننوتی وي اگر چې د اقامت نیت ئی کړي وي

﴿۸۲۲﴾ عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِسْعَةَ عَشَرَ يَقْصُرُ فَتَحْنُ إِذَا سَاقَوْكَ تِسْعَةَ عَشَرَ قَصْرًا وَإِنْ زِدْنَا أَكْبَنَّا رواه البخاري. (۲)

ترجمہ : د عکرمه نه روایت دي چې حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ ويلي دي چې رسول الله ﷺ د نولسو ورځو پوري اقامت کړي و قصر به ئی کاوہ . د دي حدیث روایت ابو داؤد کړي او اسناد ئی صحیح دي .

﴿۸۲۲﴾ وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَهْ فَامْرَأَتُ الْفَتْحِ خَمْسَ عَشْرَةَ يَقْصُرُ الصَّلَاةَ رواه ابو داود واسناده صحيح. (۳)

ترجمہ : د عبيد الله بن عبد الله نه روایت دي چې حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ ويلي دي چې رسول الله ﷺ په مکي کې د فتح په کال پنځلس ورځي اقامت کړي و قصر به ئی کاوہ . د دي حدیث روایت ابو داؤد کړي او اسناد ئی صحیح دي .

(۱) مصنف عبد الرزاق صلاة المسافر متى يقصر اذا عرج مسافراً رقم الحديث ۴۳۲۲ .

(۲) بخاري ابواب تقصير الصلاة ج ۱ ص ۱۴۷ باب ما جاء في القصر وكم يقصر حتى يقصر .

(۳) ابو داود كتاب الصلاة ج ۱ ص ۱۷۳ باب متى يتم المسافر .

﴿۸۲۵﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْمُسَوِّرِ قَالَ كُنَّا مَعَ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي قَرْيَةٍ مِنْ قُرَى الشَّامِ فَكَانَ يَصَلِّي وَكَعْتَيْنِ فَخَصَلْتُ لِحَنٍ أَرْبَعًا فَكُنَّا لَهُ عَنْ ذَلِكَ فَيَقُولُ سَعْدٍ لِحَنٍ أَكَلَهُمُ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمه : عبدالرحمن بن المسور ويلي دي چې مونږ د حضرت سعد بن ابی وقاص سره د شام د کله نه په یو کلي کې و هغه به دوه رکعتہ اداء کول او مونږ به خلور رکعتہ کول نو مونږ د هغه نه په دي باره کې پوښتنه وکړه نو سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وویل مونږ په دي ښه پوهیږو . د دي حدیث روایت طحاوی کړي او اسناد ئي صحیح دي .

﴿۸۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي جَمْرَةَ نَصْرِ بْنِ عِمْرَانَ قَالَ قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنَّا نَطِيلُ الْقِيَامَ بِخُرَّاسَانَ كَيْفَ تَرَى قَالَ صَلِّ رَكَعَتَيْنِ وَإِنْ أَقْبَمَتْ عَشْرِينَ سِنِينَ رَوَاهُ ابُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

ترجمه : ابی جمره نصر بن عمران ويلي دي چې ما ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته وویل چې مونږ په خراسان کې اوږده زمانه تیره کړه نو ستا څه خیال دي هغه وویل چې دوه رکعتہ کوه اگر چې لس کاله تیر کړي . د دي حدیث روایت ابوبکر بن ابی شیبه کړي او اسناد ئي صحیح دي .

﴿۸۲۷﴾ وَعَنْ ثَالِثِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَرَكْتُ عَلَى الثَّلْجِ وَلِحَنٍ بِأَذْرِبِجَانَ سِنَّةً أَشْهُرَ فِي غَزَاةٍ قَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَكُنَّا نَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الْمَعْرِفَةِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۳)

ترجمه : د نافع نه روایت دي چې حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې په یوه غزا کې مونږ اذربيجان کې چې په مونږ باندې تر شپږو میاشتو پوري مسلسل واوره ووریده حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي و چې مونږ به دوه رکعت کول . د دي حدیث روایت په معرفه کې بیهقي کړي دي او اسناد ئي صحیح دي .

﴿۸۲۸﴾ وَعَنِ الْحَسَنِ قَالَ كُنَّا مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِبَعْضِ بِلَادِ قَارِسٍ سَتَتَيْنِ فَكَانَ لَا يَجْتَمِعُ وَلَا يَزِيدُ عَلَى رَكَعَتَيْنِ رَوَاهُ عَبْدِ الرَّزَّاقِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۴)

(۱) طحاوی کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۸۶ باب صلوة المسافر .

(۲) مصنف ابن ابی شیبہ کتاب المغلوت ج ۲ — ۲۵۳ باب فی المسافر یطیل المقام فی المصر .

(۳) معرفة السنن والآثار کتاب الصلوة ج ۴ — ۲۷۲ رقم الحديث ۶۱۴۸ ، سنن الکبری للبيهقي کتاب الصلوة ج ۳ — ۱۵۳ باب من قال بالمصراة ما لم يجمع مكثا .

(۴) مصنف عبدالرزاق صلوة المسافر ج ۲ — ۵۳۴ باب الرجل يخرج في وقت الصلاة . رقم الحديث ۴۳۵۲ .

ترجمه : حسن ويلي دي چې مونږ د عبدالرحمن بن سمره رضي الله عنه سره د فارس په بعض ښارونو کې دوه کاله و نو هغه به نه د جمعي مونځ کاوه او نه به ئې د دوه ورځتونه زيات مونځ کاوه. د دې حديث روايت عبدالرزاق کړي او اسناد ئې صحيح دي.

﴿ ۸۲۹ ﴾ و عن أنس رضي الله عنه أن أصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله أقاموا بزمهم مَرَّةً تِسْعَةَ أَشْهُرٍ يَقْبِضُونَ الصَّلَاةَ رَوَاهُ البيهقي واسناده حسن. ^(۱)

ترجمه : د حضرت انس رضي الله عنه نه روايت دي چې د رسول الله صلی الله علیه و آله صحابه کرامو په رامهرمز کې نه مياشتي وخت تير کړي و په دغه موده کې ئې د قصر مونځ کاوه. د دې حديث روايت البيهقي کړي دي او اسناد ئې حسن دي.

مسئله الباب : که مسافر په يو کلي کې يو څو ورځي متعين د پاتي کيدو نيت او نکرې بلکې دهغه اراده دا وي چې بس نن سبا کې چې کله هم خپل غرض پوره کړم نو وطن ته به واپس لاړ شم ليکن تر ډير وخته پورې په دغه کلي کې پاتې شو نو هغه به په دې ټول مدت کې قصر کوي ، دغه شان عاكر المسلمين که په دار الحرب کې د دشمن سره په ټکرو وي او هغه هلته دا قامت نيت او کړي نو په دار الحرب کې دهغه دا نيت معتبر نه دي بلکه هغه به په دې وخت کې قصر کوي که څومره ورځي هم تير شي دا دواړه مسئلې دائمه اړيغو رحمه الله په نزد متفق عليه دي البته دامام شافعي رحمه الله نه يو روايت دا چې په دې صورتونو کې به اتلس ورځي قصر کوي او دهغې نه پس به اتمام ليکن د دې باب درواياتو نه د متفق عليه قول تائيد کيږي.

قوله " فنحن اذا سافرنا تسعة عسر قصرنا " دا د حضرت ابن عباس رضي الله عنه راي ده ورنه راروان روايت دهمده نه مروي دې د کوم مطابق چې حضور صلی الله علیه و آله د فتحې مکې په موقع باندې صرف پنځلس ورځي په مکه مکرمه کې قيام او فرمايلو.

﴿ باب الزَّيْدُ عَلَى مَنْ قَالَ إِنَّ الْمُسَافِرَ يَصِيرُ مُقِيمًا بِنِيَّةِ إِقَامَةِ أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ ﴾
په هغه چا باندې چې ويلي دي چې مسافر د څلورو ورځو دا قامت په نيت باندې مقيم څو ورځي د ده باب
﴿ ۸۳۰ ﴾ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ فَصَلَّيْنا رَكْعَتَيْنِ رَكَعَتَيْنِ حَتَّى رَجَعْنَا فَلَمْ نَكْمَلْ أَقَامَ بِمَكَّةَ قَالَ عَشْرًا رَوَاهُ الشيخان. ^(۲)

(۱) سنن الکبری للبيهقي کتاب الصلوة ج ۳ — ۱۵۲ باب من قل بقصر ایام ما لم یجمع مکة .

(۲) اهريزې یوېب قصو الصلوة ج ۱ — ۱۴۷ باب ما جاء فی القصو وکم یقوم ... الخ ، مسلم کتاب صلوة المسافرین ج ۱ — ۲۴۳ .

ترجمہ : حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ ويلي دي چې مونږ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره د مدینې منورې نه مکي معظمې پوري په سفر وټو نو د واپس راتلو تر وخته پوري ئې دوه دوه رکعتہ مونږ څه کاوه راوي ويلي دي چې ما وویل د څومره وخته پوري په مکہ کې اوسیده هغه وویل لس ورځې. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿بَابُ مَنْ قَالَ إِنَّ الْمُسَافِرَ يَصِيرُ مُقِيمًا بِدِيَةِ إِقَامَةِ خُمُسَةِ عَشَرَ يَوْمًا﴾
باب د هغه کس په باره کې دي چې ويلي دي چې مسافر د پنځلسو ورځو د اقامت په نيت سره مقيم کيږي

﴿۸۲۱﴾ عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ إِنَّ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنه كَانَ إِذَا اجْتَمَعَ عَلَى إِقَامَةِ خُمُسَةِ عَشَرَ يَوْمًا أَكْرَمَ الصَّلَاةَ رَوَاهُ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمہ : مجاهد رحمہ اللہ ويلي دي چې حضرت ابن عمر رضي الله عنه به کله د پنځلسو ورځو د ایساریدو نیت کړي و نو پوره مونږ به ئې ادا کاو. د دي حديث روايت ابوبکر بن ابی شيبه کړي دي او اسناد ئې صحيح دي.

﴿۸۲۲﴾ وَعَنْهُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّهُ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُقِيمَ بِمَكَّةَ خُمُسَةَ عَشَرَ سَجَّ ظَهْرَهُ وَصَلَّ أَرْبَعًا رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي كِتَابِ الْحَجِّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

ترجمہ : د مجاهد نه روايت دي چې حضرت ابن عمر رضي الله عنه به چې کله په مکہ مکرمه کې د پنځلسو ورځو د ایساریدو نیت کړي و نو د اس د شان به ئې زین لري کړ او څلور رکعتہ مونږ به ئې کاوه. د دي حديث روايت محمد بن الحسن په کتاب الحج کې کړي دي او اسناد ئې صحيح دي.

﴿۸۲۳﴾ وَعَنْهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ إِذَا كُنْتَ مُسَافِرًا فَوَلَّكَتْ لَكَ عَلَى إِقَامَةِ خُمُسَةِ عَشَرَ يَوْمًا فَالْصَّلَاةَ وَإِنْ كُنْتَ لَا كَدْرِي فَأَقْصُرْ رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي الْأَثَارِ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۳)

ترجمہ : د مجاهد نه روايت دي چې حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه ويلي دي چې کله چې ته مسافر ئې او د خپل ځاي د پاره دي کوم ځاي کې د پنځلسو ورځو د پاره وطن جوړ کړي وي نو پوره مونږ

(۱) مصنف ابن ابی شيبه کتاب الصلوات ج ۲ — ۲۵۵ باب من قال انما اجمع على إقامة خمس عشرة ايام .

(۲) کتاب الحج ج ۱ — ۱۷۰ باب صلوة المسافر .

(۳) کتاب الآثار — ۳۸ رقم الحديث ۱۸۸ .

کوه او که ته نه پوهیږي چې څومره وخت به تیروم نو قصر کوه . د دي حدیث روایت محمد بن الحسن کړي دي په اثار کې او اسنادني حسن دي .

﴿ ۸۴۲ ﴾ وَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ إِذَا قَدِمْتَ بِلَدَةٍ فَأَكْنَتَ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا فَأَكْتَمِ الصَّلَاةَ رَوَاهُ

محمد بن الحسن في الصحيح واسناده صحيح^(۱).

ترجمه : سعيد بن المسيب رَحِمَهُ اللهُ ويلي دي : كله چې ته كوم ښار ته ننوځي او د پنځلسو ورځو د اقامت نيت دي کړي وي نو پوره مونغ کوه . د دي حدیث روایت محمد بن الحسن په حجج کې کړي دي او اسنادني صحيح دي .

د قصر مدت : څومره ورځې د اقامت نيت قصر لره باطلوي يا د قصر مدت څومره دې ؟

۱... دامام مالک او امام شافعي رَحِمَهُمُ اللهُ په نزد چې څلور ورځي يې د پاتې کيدو نيت وي نو دا مقيم دې بيا قصر کول جائز نه دي . او دا څلور ورځي به ديو دخول او ديو مخرج نه علاوه وي .

۲... دامام احمد رَحِمَهُ اللهُ په نزد که ديو ويشت مونځونو نه دزياتو نيت يې وي نو مقيم دې بيا قصر کول جائز نه دي ديو ويشت مونځونو د مجموعي مدت د څلور ورځو نه څه زيات دې .

۳... دامام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ مسلک دادې چې پنځلس ورځو نه کم مدت د قصر دې او پنځلس ورځې يادښه دزياتو پاتې کيدو نيت يې وي نو مقيم دې بيا قصر کول جائز نه دي .

دا څه ثلثه رَحِمَهُ اللهُ استدلال :

۱... د سعيد بن مسيب رَحِمَهُ اللهُ قول : " اِذَا قَامَ اَرْبَعًا صُلًى اَرْبَعًا " . (ترمذي)

۲... مهاجرينو ته په مکه مکره کې د دري ورځو د قيام اجازت ملاو شوې وو .

جوابونه :

۱... د ابن مسيب قول سنداً مرجوح دې دويم په هغه حالت باندې محمول دې چې كله د اقامت نه وي کړې شوې .

۲... د باب دانس رَحِمَهُمُ اللهُ حدیث کوم چې د حنفیو دليل هم دې ، مهاجرينو د قيام متعلق صريح دې کوم کې چې په مکه مکره کې تر لسو ورځو پورې د قيام ذکر دې او دا روایت متفق عليه هم دې .

﴿بَابُ صَلَاةِ الْمُسَافِرِ بِالْمُقِيمِ﴾

مقیم پسي د مسافر د مانځه باب

﴿۸۴۵﴾ عَنْ مُوسَى بْنِ سَلَمَةَ قَالَ كُنَّا مَعَ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَكْفُؤُا إِذَا كُنَّا مَعَكُمْ صَلَّيْنَا أَوْبَعًا وَإِذَا رَجَعْنَا إِلَى رِحَالِنَا صَلَّيْنَا رَكَعَتَيْنِ قَالَ تِلْكَ سُنَّةُ أَبِي الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۱)

تورجه : موسی بن سلمه ویلي دي چې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره په مکه کې وم ماوویل کله چې مونږ تاسو سره یو نو څلور رکعتونه مونځ کوو او کله چې خپلو خیمو طرف ته واپس لاړ شو نو مونږ دوه رکعتونه مونځ کوو هغو وویل چې دا د ابو القاسم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سنت دي . د دي حدیث روایت احمد کړي دي او اسناد یې حسن دي .

مسئله الباب : د مونځ په وخت کې دننه د مسافر د مقیم امام پسي اقتدا کول صحیح دي او دامام ابو حنیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد په دې صورت کې به دامام په اقتدا کې به مسافر هم اتمام کوس قصر نه دي کول پکار که په پوره جماعت کې شریک وي یا په یو رکن کې شریک وي ، لیکن دامام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد که یو رکعت په جماعت سره او کړي نو اتمام به کوي ورنه قصر متعین دي . (رحمة الامة : ص ۵۴)

﴿بَابُ صَلَاةِ الْمُقِيمِ بِالْمُسَافِرِ﴾

د مسافر پسي د مقیم د مانځه باب

﴿۸۴۶﴾ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ إِذَا قَدِمَ مَكَّةَ صَلَّى بِهِمَا رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ يَا أَهْلَ مَكَّةَ أَتُجَا صَلَّيْتُكُمْ فَإِنَّا قَوْمٌ سَفَرُوا رَوَاهُ مَالِكٌ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

تورجه : سالم بن عبد الله د خپل پلار نه روایت کړي دي چې حضرت عمر بن الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې کله مکي مکرمي ته راغي نو دوه رکعتې وکړل بیا یې وویل اي د مکي خلکو خپل مونځ پوره کړي مونږ مسافريو : د دي حدیث روایت مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړي دي او اسناد یې صحیح دي .

(۱) مستند احمد ج ۱ ص ۲۱۶ .

(۲) مؤطا امام مالک کتاب الفصوله فی السفر ۱۳۲ باب صلوة المسافر اذا کان معاً ص ۱۰۰

﴿۸۲﴾ وَعَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَفْوَانَ أَنَّهُ قَالَ جَاءَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَعُودُ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ صَفْوَانَ فَصَلَّى لَنَا رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفَ فَقُمْنَا فَأَتَيْنَاهُ رَوَاهُ مَالِكٌ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمه: صفوان ابن عبد الله بن صفوان ويلي دي چې عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د عبد الله بن صفوان د ناروغۍ د پوښتني د پاره راغي نو مونږ ته يې دوه ركعتونه وکړ بيا هغه سلام وپاړه نو مونږه ودرېدو مونږ مو پوره کړ. د دې حديث روايت مالک کړي دي او اسناد يې صحيح دي.

مسئله الباب: د مقيم د مسافر پسي اقتدا کول صحيح دي که وخت باقي وي او که فوت شوې وي. دا حديثو په رڼا کې مسافر امام لره پکار دي چې د مونږ نه پس دې اعلان او کړي چې مونږ مسافر يو لېذا تاسو خلک خپل مونږه پوره کړئ دروايت الفاظ دادي: اتبوا صلاتکم فانما قوم سفر (بهر الرافق: ۱/۲)

﴿بَابُ جَمْعِ التَّقْدِيمِ بَيْنَ الْعَصْرَيْنِ بِعَرَفَةَ﴾ د ماسپښين او مازيگر ترمنځ د تقديم د جمع باب

﴿۸۲۸﴾ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ فِي حَجَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ أَذَّنَ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الظُّهَرَ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الْعَصْرَ وَلَمْ يَصَلِّ بَيْنَهُمَا هَيْئًا رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۲)

ترجمه: د نبی اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حج په سلسله کې په یو اوږد حديث کې د حضرت جابر بن عبد الله نه روايت دي يې اذان وکړ يې اقامت وکړ نو د ماسپښين مونږ ته يې وکړ بيا يې اقامت وکړ نو د مازيگر مونږ ته يې او دواړو مونږونو ترمنځ يې هيڅ مونږ نه کړ. د دې حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿۸۲۹﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مِثْلِي جِدْنِ صَلِّي الصُّبْحُ فِي صُبْحَةِ يَوْمِ عَرَفَةَ حَتَّى آتَى عَرَفَةَ فَتَزَلْ بِنَمْرَةٍ وَهِيَ مَنَزِلُ الْإِمَامِ الَّذِي يَنْزِلُ بِهِ بِعَرَفَةَ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ صَلَاةِ الظُّهْرِ رَاحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُهْجِرًا فَجَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ ثُمَّ خَطَبَ النَّاسَ ثُمَّ رَاحَ فَوَقَّفَ عَلَى الْمَوْقِفِ مِنْ عَرَفَةَ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابُو دَاوُدَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۳)

(۱) موطا امام مالک کتاب قصر الصلوة لي السفر ۱۳۲ باب صلوة المسافر اذا كان اماما ... الخ

(۲) مسلم کتاب الحج ج ۱ ص ۳۹۷ باب حجة النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

(۳) مسند احمد ج ۲ ص ۱۲۹، ابوداود کتاب الماسک ج ۱ ص ۲۶۵ باب الخروج الى عرفه.

تو جهه : حضرت ابن عمر رضي الله عنه ويلي دي رسول الله صلى الله عليه وسلم چې كله د سهر مونځ ادا كړ نو د مني نه د عرفي په ورځ سهر روان شو تر دي پوري چې عرفات ته راغي نمري ته شي تشریف راوړ او نمره د هغه امام د راتلو ځاي دي كوم چې هلته د عرفي په ورځ راځي تر دي چې كله د ماسپښين د مانځه وخت شو نو رسول الله صلى الله عليه وسلم لاړ د ماسپښين او مازيگر مونځونه شي يو ځاي و كړل بيا شي خطبه و فرمايله بيا لاړ د عرفات په موقف باندې تشریف فرما شو . د دي حديث روايت احمد او ابو داؤد كړي او اسناد ئي حسن دي .

﴿ ۸۵۰ 》 وَعَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ سَمِعْتُ ابْنَ الزُّبَيْرِ يَقُولُ إِنَّ مِنْ سُنَّةِ الْحَجِّ إِنْ الْإِمَامَ يَرُوحُ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ يَخْطُبُ فَيَخْطُبُ النَّاسَ فَإِذَا فَرَغَ مِنْ خُطْبَتِهِ لَكَزَلْ فَصَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا رَوَاهُ ابْنُ الْمُنْذِرِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(۱)

تو جهه : قاسم بن محمد ويلي دي چې ما د ابن الزبير نه اورېدلي چې ويل شي د حج د سنتو نه يوه دا هم ده چې امام د زوال نه روسته د خطبي وركولو د پاره لاړ شي نو هغه به خلكو ته خطبه ووايي كله چې د خپل خطبي نه فارغ شو نو راځكه به شي د ماسپښين او مازيگر مونځ به يو ځاي وكړي . د دي حديث روايت ابن المنذر كړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

مسئله الباب :

”عصرين“ نه مراد دظهر او د عصر مونځ دي بالاتفاق نهمه ذورالحجه باندې و قوف د عرفي په موقع باندې جمع تقديم سنت دي يعنې د مازيگر مونځ دخپل وخت نه مخكې دظهر په وخت كې كول ، البته په دې كې دري ځايه اختلاف دې :

۱... په عرفه كې جمع بين الصلاتين لپاره دامام صاحب رحمه الله په نزد دامام الحج اقتاده او احرام شرط دي ليكن دثمه ثلاثه رحمه الله او دصاحبينو رحمه الله په نزد صرف احرام كافي دى .

دامام ابو حنيفه رحمه الله په نزد بهتره داده چې دجمعې په شان په عرفات كې هم چې كله امام په منبر كيني نو مؤذن دې اذان او ايوې دهغې نه پس دې امام خطبه اووايي او دمنبر نه دې لاندي راكوز شي بيا دې مؤذن د مونځ لپاره اقامت شروع كړي دامام مالک رحمه الله نه هم يو روايت داسي مروي دې امام شافعي رحمه الله فرمايي چې دامام خطبه ثانيه شروع كولو باندې مؤذن دې اقامت اووايي .

٢... دامام مالک رَحِمَهُ اللهُ بِهِ نَزْد دهر مونخ لپاره دې اذان او اقامت او ويلې شي ، دامام ابوحنيفه او شافعي رَحِمَهُ اللهُ بِهِ نَزْد دما سپڅين لپاره دې اذان او ويلې شي او اقامت دې دهر مونخ لپاره جدا وي دامام احمد رَحِمَهُ اللهُ بِهِ نَزْد هر مونخ کونکي لپاره دې صرف اقامت او ويلې شي . (بداية المجد ، ص: ٥٧٢)

﴿ بَابُ جَمْعِ التَّأخيرِ بَيْنَ الْعِشَائِينَ بِالْمُزْدَلِفَةِ ﴾

٨٥١ ﴿ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ خَجَّ عَبْدُ اللَّهِ رَحِمَهُ اللهُ فَكُنَّا الْمُزْدَلِفَةَ حِينَ الْإِذَاانِ بِالْعَمَةِ أَوْ قَرَيْبًا مِنْ ذَلِكَ فَأَمَرَ زُجْلًا فَأَذَنَ وَأَقَامَ ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ وَصَلَّى بَعْدَهَا رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ دَعَا بِعِشَائِهِ فَتَقَفْتُ ثُمَّ أَمَرَ أُرَى زُجْلًا فَأَذَنَ وَأَقَامَ قَالَ عَمَرُو وَلَا أَعْلَمُ الشُّكَّ إِلَّا مِنْ زُهَيْرٍ ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ رَكَعَتَيْنِ فَلَمَّا طَلَعَ الْفَجْرُ قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَصَلِّي هَذِهِ السَّاعَةَ إِلَّا هَذِهِ الصَّلَاةَ فِي هَذَا الْمَكَانِ مِنْ هَذَا الْيَوْمِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ هَبَا صَلَاتَانِ تُخَوَّلَانِ عَنْ وَقْتِهِمَا صَلَاةُ الْمَغْرِبِ بَعْدَ مَا يَأْتِي النَّاسُ الْمُزْدَلِفَةَ وَالْفَجْرِ حِينَ يَنْبَغُ الْفَجْرُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .

قال النيسابوري الجمع بين الصلاتين بعرفة والمزدلفة للمتشكك لا للسفري خلافا للشافعي^(١).

توجهه : عبد الرحمن بن يزيد ويلي دې چې عبد الله رَحِمَهُ اللهُ حج کاوه . مونږ د ماسختن په تياره کې د اذان په وخت کې مزدلفې ته او يا مزدلفې ته نژدې ځاي ته راغلو نو هغه يو سړي ته د اذان حکم وکړ نو هغه اذان وکړ بيا ئې اقامت وکړ او بيا ئې د ماښام مونخ وکړ او د دې نه روسته ئې دوه رکعتونه مونخ وکړ بيا ئې د ماسختن دودئ راوغوښته نو د شپې دودئ ئې وځوره بيا ئې امر وکړ چې د يو سړي گمان پري کيدې شونو هغه اذان او اقامت وکړ عمرو ويلي دي چې زه په شک علم نلرم مگر د زهير له خوا نه بيا ئې د ماسختن دوه رکعتونه ادا وفرمايل بيا چې کله سهر شو وي ويل چې بې شکه نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دغه وخت کې هيڅ يو مونخ نه و ادا فرمايلي په غير د دې مانځنه نه په دغه ځاي کې په دغه ورځ عبد الله رَحِمَهُ اللهُ ويلي و دا دوه مونځونه د خپل وخت نه اړول شوي و د ماښام مونځ پس د هغه نه چې خلک مزدلفې ته راغلل او د سهر مونځ کله چې سهر وځاڅته دوي ويلي دي چې ماښامې اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ليدلي و چې داسې ئې کول . د دې حديث روايت بخاري کړي دي . نيسابوري رَحِمَهُ اللهُ ويلي دي دوه مونځونه په عرفات او مزدلفه کې د حج په وجه دي نه د سفر په وجه او

امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ وائي چې دا دواړه مونږونه په عرفات او په مزدلفه کې د سفر په وجه دي ند حج په وجه .

مسئله الباب: "عشائين" نه مراد مغرب وعشاء دې په مزدلفه کې دماښام او دماښختن په وخت کې جمع تاخير هم بالاتفاق سنت دې او ددې لپاره بالاتفاق دامام الحج په اقتداء کې کيدل هم شرط نه دي بلکې احرام کافي دې دحنفيو په نزد په دې کې يو اذان او يو اقامت مسنون دې . (الرائق: ۲/۳۴۰)

﴿بَابُ جَمْعِ التَّقْدِيمِ فِي السَّفَرِ﴾

په سفر کې د تقدیم د جمع باب

﴿۸۵۲﴾ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ فَرَأَتْ الشَّمْسُ صَلَى الظَّهْرِ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا ثُمَّ ارْتَحَلَ رَوَاهُ جَعْفَرُ الْفَرَيَابِيُّ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَالْإِسْمَاعِيلِيُّ وَأَبُو لَيْعِمٍ فِي مُسْتَخْرِجِهِ حَلِي مُسْلِمٌ وَهُوَ حَدِيثٌ غَيْرُ مَحْفُوظٍ (۱)

ترجمه: د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې ورسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې کله به په سفر کې و او زوال به شوي و نو د ماسپینین او د مازيگر مونږ به ئې يو ځاي وکړ يا به ئې سفر کاوه . د دې حديث روایت جعفر الفريابي ، يهقي ، اسماعيلي او ابو نعیم په خپل مستخرج کې علي المسلم باندې کړي دي او دا حديث غير محفوظ دي .

﴿۸۵۳﴾ وَعَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ أَبِي الطَّفِيلِ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي غَزَاةٍ تَبُوكَ إِذَا زَاغَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَرْتَحِلَ جَمَعَ بَيْنَ الظَّهْرِ وَالْعَصْرِ وَأَنْ يَرْتَحِلَ قَبْلَ أَنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ أَخَّرَ الظَّهْرَ حَتَّى يَنْزِلَ لِلْعَصْرِ وَفِي الْمَغْرِبِ مِثْلَ ذَلِكَ إِنْ غَابَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَرْتَحِلَ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ وَأَنْ يَرْتَحِلَ قَبْلَ أَنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ أَخَّرَ الْمَغْرِبَ حَتَّى يَنْزِلَ لِلْعِشَاءِ ثُمَّ جَمَعَ بَيْنَهُمَا رَوَاهُ ابْنُ دَاوُدَ وَهُوَ حَدِيثٌ ضَعِيفٌ (۲)

(۱) سنن الکبری للبيهقي کتاب الصلوة ج ۳ — ۱۶۲ باب الجمع بين الصلوتين ، تلخیص الحیر کتاب صلوة المسافرین ج ۲ — ۴۹ باب الجمع بين الصلوتين في السفر ، وفتح الباری ج ۲ — ۲۳۷ لفظاً عن الاسمعي ، جعفر الفريابي وابي نعیم .
(۲) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۷۱ باب الجمع بين الصلوتين .

ترجمه : د ابو الزبير په واسطه ابو الفضيل د حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه نه روايت كړي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله د تبوك په غزا كې ؤ كله به چې د تللو نه مخكې د نمر زوال شوي ؤ نو د ماسپنين او مازيگر د دواړو مونځونو ترمنځ به ئي جمع وكړه او كه د نمر د كلايدو نه مخكې به تلل نو د ماسپنين مونځ به ئي روسته كړ تر دې پوري چې مازيگر مانځه ته به راځكه شو او په ماښام كې هم دغسي كه نمر به د تلو نه مخكې ډوب شوي ؤ نو د ماښام او ماسخن ترمنځ به ئي جمع وكړه او كه د نمر د ډوبيدو نه مخكې به تلل نو د ماښام مونځ به ئي روسته كړ تر دې چې ماسخن به راځكه شوي يا به ئي د دواړو مونځونو ترمنځ جمع وكړه . د دې حديث روايت ابو داؤد كړي او دا حديث ضعيف دي .

﴿ ۸۵۴ ﴾ **وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الطَّفِيلِ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله كَانَ فِي غَزَاةٍ تَبُوكَ إِذَا ارْتَحَلَ قَبْلَ رَيْغِ الشَّمْسِ أَخَّرَ الظُّهْرَ إِلَى أَنْ يَجْمَعَهُمَا إِلَى الْعَصْرِ فَيَصَلِيهِمَا جَمِيعًا وَإِذَا ارْتَحَلَ بَعْدَ رَيْغِ الشَّمْسِ عَجَّلَ الْعَصْرَ إِلَى الظُّهْرِ وَصَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا ثُمَّ سَارَ وَكَانَ إِذَا ارْتَحَلَ قَبْلَ الْمَغْرِبِ أَخَّرَ الْمَغْرِبَ حَتَّى يَصَلِيَهَا مَعَ الْعِشَاءِ وَإِذَا ارْتَحَلَ بَعْدَ الْمَغْرِبِ عَجَّلَ الْعِشَاءَ فَصَلَّاهَا مَعَ الْمَغْرِبِ** رواه الترمذي و ابو داود و هو حديث ضعيف جدا .^(۱)

ترجمه : د يزيد بن حبيب په واسطه ابو الطفيل د حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه نه روايت كړي دي چې نبي اكرم صلی الله علیه و آله د تبوك په غزا كې ؤ چې كله به ئي د نمر د زوال نه مخكې مزل كاوه نو ماسپنين به ئي روسته كړ تر دې چې د مازيگر سره به ئي جمع كړ يا به ئي دواړه يو ځاي وكړل او كه د نمر د زوال نه به ئي روسته مزل كاوه نو په مازيگر به ئي ماسپنين طرف ته جلدي كوله او ماسپنين او مازيگر به ئي يو ځاي كول يا به ئي مزل كاوه او كله به ئي چې د ماښام نه مخكې مزل كاوه نو ماښام به ئي روسته كړ تر دې چې هغه به ئي د ماسخن سره يو ځاي ادا كړل او كله به ئي چې د ماښام نه روسته مزل كاوه نو په ماسخن به ئي جلي كوله او هغه به ئي د ماښام سره ادا كاوه . د دې حديث روايت ابو داؤد ، او ترمذي كړي او دا حديث ډير ضعيف دي .

﴿ ۸۵۵ ﴾ **وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله كَانَ فِي السَّقَرِ إِذَا رَأَتْ الشَّمْسُ فِي مَنَازِلِهِ جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ يَرْكَبَ فَإِذَا لَمْ تَرَ لَهْ فِي مَنَازِلِهِ سَارَ حَتَّى إِذَا حَالَتْ الْعَصْرُ نَزَلَ فَجَمَعَ**

(۱) ابو داؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۲ باب الجمع بين الصلوتين ، ترمذي ابواب صلاة السفر ج ۱ ص ۱۲۴ باب ما جاء في الجمع بين الصلوتين .

بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَإِذَا حَالَتْ لَهُ التَّغَرُّبُ فِي مَنْزِلِهِ جَمَعَ بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ الْعِشَاءِ وَإِذَا لَمْ تَكُنْ فِي مَنْزِلِهِ رَكَبَ حَقًّا إِذَا كَانَتِ الْعِشَاءُ لَزَلٌ فَجَمَعَ بَيْنَهُمَا رَوَاهُ أَحْمَدُ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ ضَعِيفٌ (۱).
ترجمه : د ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دي چې نبي اکرم صلی الله علیه و آله په سفر کې و کله به چې د هغه په ځاي کې د نمر زوال وشو نو د سوریدو نه مخکې به ئې د ماسپښین او د مازیگر ترمنځ جمعه وکړه او کله به چې د ده په ځاي کې د نمر زوال نه و شوي نو مزل به ئې کاوه تر دې چې د مازیگر وخت به شو نو راڅکه به شو او د ماسپښین او د مازیگر ترمنځ به ئې جمع وکړه او کله به چې د ده په ځاي کې د ماښام وخت شو نو د ماښام او ماسختن ترمنځ به ئې جمع وکړه او کله به چې د ده په ځاي کې د ماښام وخت نه و شوي نو سور به شو تر دې چې د ماسختن وخت به شو نو راڅکه به شو او د دواړو مونځونو ترمنځ به ئې جمع وکړه. د دې حدیث روايت احمد او نورو کړي او اسناد ئې ضعیف دي.

د سفر په عذر جمع بین الصلاتین

مسئله البایین : د سفر په عذر سره جمع بین الصلاتین جائز ده یا نه ؟ په دې کې دوه اقوال دي :
 ۱... د جمهور علماء او د ائمه ثلاثه رحمته الله په نزد بعذر السفر جمع بین الصلاتین جائز ده برابره خبره ده که هغه تقدیما وي یعنې مازیگر مونځ د ماسپښین په وخت کې او د ماسختن مونځ د ماښام په وخت کې کول یا تاخیرا وي یعنې ماسپښین لره د مازیگر په وخت کې ادا کول تقدیما وي یا تاخیرا وي یعنې ماسپښین لره د مازیگر په وخت کې او ماښام لره د ماسختن په وخت کې کول .
 ۲... د حنفیو رحمته الله په نزد بعذر صورتا خو جمع بین الصلاتین کولې شي لکه د ماسپښین او د ماښام لره په آخرې وخت کې او مازیگر او ماسختن لره د وخت په شروع کې کول . لیکن حقیقتا یو مونځ د بل مونځ په وخت کې ادا کول تقدیما وي یا تاخیرا وي ناجائز دي .
 بهر حال ائمه ثلاثه رحمته الله د جواز قائله دي بعذر السفر او امام صاحب رحمته الله ، او صاحبین ، نخعي رحمته الله حسن بصري رحمته الله د عدم جواز قائله دي دا دې واضحه وي چې د عرفې او د مزدلفې جمع بین الصلاتین د دې بحث نه خارج ده ځکه چې هلته مسئله متفق علیه ده .
د جمع تقدیم دلائل :

۱... د باب دانس رضي الله عنه حدیث : "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ ..." الحدیث دغه

شان دباب نور روایات کوم چې د معاذ بن جبل رضی الله عنه او دابن عباس رضی الله عنه نه مروی دي .

۲... "عن ابن عباس رضی الله عنه قال : كان رسول الله صلی الله علیه وسلم يجمع بين صلاة الظهر والعصر اذا

كان على ظهر سير . ويجمع بين المغرب والعشاء " . (بخاری بحواله مشکاة ، ص : ۱۱۸)

جوابونه :

برسیره په دي باندې امام نیموي رحمته الله د دي باب اولني (۸۵۲) حديث غیر محفوظ گنرلي دي . امام ذهبي په میزان الاعتدال کې دغه حديث راوړي او ليکلي شي دي چې د دي حديث راويان بنا بر تقابل منکر دي .

او د دي باب دويم (۸۵۳) حديث چې ابي الزبير روايت کړي دي د دي په سند کې هشام ابن سعد ابو عباد المدني دي او په ده باندې پوره جرحه موجود ده او دا کمزوري راوي دي .

او د دي باب دريم (۸۵۴) حديث عن يزيد بن حبيب ابوداؤد ج ۱ ص ۱۷۷ کې هم عن ابي الزبير عن ابي الطفيل عن معاذ بن جبل لکه چې تير حديث کې تير شوي دي خو ولي قتيبه ابن سعيد د ابو الزبير نوم بدل کړي دي او د يزيد بن حبيب نوم شي ذکر کړي دي او ابوداؤد دي خبري ته اشاره هم کړي ده ولي شي دي چې دا حديث يواځي قتيبه روايت کړي دي او نووي ولي شي دي چې دا حديث منکر دي او د تقديم د جمع په باره کې هيڅ داسي مضبوط حديث نشته .

تلخيص الحبير د باب الجمع بين الصلوتين او د آثار السنن مصنف امام نیموي رحمته الله هم په هو حديث ضعيف جدأ سره دي طرف ته اشاره کړي ده .

او د دي باب څلورم (۸۵۵) حديث چې ابن عباس رضی الله عنه شي روايت کړي دي د دي په سند کې حسين بن عبدالله بن عبيد الله ابن عباس هاشمي المدني دي په ده باندې په اسماء الرجال کې سخته جرحه وارد شوي ده ابودرعه ولي شي دي چې مضبوط نه دي او نسائي ولي شي دي چې متروک دي او احمد ولي شي دي چې د ده حديث منکر دي . (۱)

﴿بَابُ مَا يُدُلُّ عَلَى تَرْكِ جَمْعِ التَّقْدِيمِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي السَّفَرِ﴾ باب په هغه روايتونو کې دي چې په سفر کې د دوه ؤ مونځونو ترمنځ د جمع تقديم په ترک باندې دلالت کوي

وضاحت : دلاندې دوو حديثونو الفاظ ”آخر“ او ”د“ي،خر“ نه معلومېږي چې رسول الله ﷺ جمع تقديم نه ده فرمايلي بلکې داسې جمع ئې فرمايلې کوم لره چې راوي په ”جمع تاخير“ سره تعبير کړي .

﴿٨٥٦﴾ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ارْتَحَلَ قَبْلَ أَنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ آخَرَ الظُّهْرِ إِلَى وَقْتِ الْعَصْرِ ثُمَّ لَزَلَ فَجَمَعَ بَيْنَهُمَا فَإِذَا زَاغَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَكْثَلَ صَلَّيَ الظُّهْرَ ثُمَّ رَكَبَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.^(١)

ترجمه : حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي نبي کريم ﷺ به چې کله د نمر د زوال نه مخکې د تلو اراده و فرمايله نو د ماسپنين مونځ به ئې تر مازيگره پوري روستي کړ بيا به د سورلي نه راڅکته شو دواړه مونځونه به ئې جمع او ادا کړل او کله به ئې چې تگ او مزل د نمر د زوال نه روسته ؤ نو د ماسپنين مونځ به ئې ادا و فرمايه او بيا به سور شو . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿٨٥٧﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَعَجَلَهُ السَّيْرُ فِي السَّفَرِ يَخْرُجُ صَلَاةَ الْمَغْرِبِ حَتَّى يَجْمَعَ بَيْنَهُمَا وَيَكُونُ الْعِشَاءُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.^(٢)

ترجمه : او حضرت عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما نبي کريم ﷺ ليدلي ؤ کله چې هغه - د سفر په دوران کې جلتې کوله نو د ماښام مونځ به ئې روسته کړ تردې چې ماښام او ماسختن به ئې يو ځاي ادا و فرمايل . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

(١) بخاري ابواب لغرض الصلوة ج ١ ص ١٥٠ باب باخر الظهر الى العصر اذا ارجل... الخ ، مسلم كتاب المسافرين ج ١ ص ٢٢٥ باب جواز الجمع بين الصلوتين في السفر .

(٢) بخاري ابواب لغرض الصلوة ج ١ ص ١٣٩ باب هل يؤذن او يلزم اذا جمع بين المغرب والعشاء ، مسلم كتاب المسافرين ج ١ ص ٢٢٥ باب جواز بين الصلوتين في السفر .

﴿بَابُ جَمْعِ التَّأْخِيرِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي السَّفَرِ﴾

په سفر کې د دوه و مونځونو ترمنځ د جمع د تأخیر باب

﴿۸۵۸﴾ عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ارْتَحَلَ قَبْلَ أَنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ أَخَّرَ الظُّهْرَ إِلَى وَقْتِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَجْمَعُ بَيْنَهُمَا وَإِذَا رَأَتْ صَلَواتُ الظُّهْرِ ثُمَّ رَكِبَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ أَخَّرَ الظُّهْرَ حَتَّى يَدْخُلَ أَوَّلُ وَقْتِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَجْمَعُ بَيْنَهُمَا^(۱)

ترجمه : حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي اکرم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به چې کله د نمر د زوال نه مخکې مزل او تگ کاوه ماسپښين به ئي د مازيگره پوري روستي کړ بيا به ئي دواړه سره يو ځاي ادا کړل او کله به چې زوال شوي و د ماسپښين مونځ به ئي ادا کړ بيا به سوریده . دا حديث شيخينو روايت کړي او د مسلم په يو روايت کې دا الفاظ راغلي دي چې ماسپښين به ئي روسته کړ تردي پوري چې د مازيگره اولني وخت به داخل شوي بيا به ئي دواړه يو ځاي ادا فرمايل .

﴿۸۵۹﴾ وَعَنْ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا عَجَلَ عَلَيْهِ السَّفَرُ يُؤَخِّرُ الظُّهْرَ إِلَى أَوَّلِ وَقْتِ الْعَصْرِ فَيَجْمَعُ بَيْنَهُمَا وَيُؤَخِّرُ الْمَغْرِبَ حَتَّى يَجْمَعَ بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ الْعِشَاءِ حِينَ يَغِيبُ الشَّفَقُ رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۲)

ترجمه : د حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي کريم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله په سفر کې جلي کوله نو د ماسپښين مونځ به ئي د مازيگره د اول وخته پوري روسته وفرمايه بيا به ئي دواړه يو ځاي ادا کړل او ماښام به ئي تر هغې وخته پوري روسته کړ چې کله به شفق غائب شو او ماښام او ماسختن به ئي دواړه يو ځاي ادا وفرمايل . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

﴿۸۶۰﴾ وَعَنْ تَالِيفِ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَ إِذَا جَدَّيْهَا السَّيْرُ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بَعْدَ أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ وَيَقُولُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا جَدَّيْهُ السَّيْرُ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۳)

ترجمه : د نافع نه روايت دي چې ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا به کله په سفر کې جلي کوله نو ماښام او

(۱) بخاري ابواب قصص الصلوة ج ۱ ص ۱۵۰ باب اذا ارتحل بعد ما زالت الشمس . مسلم كتاب المسافرين ج ۱ ص ۲۲۵ باب جواز الجمع بين الصلوتين في السفر .

(۲) مسلم كتاب المسافرين ج ۱ ص ۲۴۵ باب جواز الجمع بين الصلوتين في السفر .

(۳) مسلم كتاب المسافرين ج ۱ ص ۲۴۵ باب جواز الجمع بين الصلوتين في السفر .

ماسختن به ثي دواړه يو ځاي ادا كول. د دي حديث روايت مسلم كړي دي.

﴿٨٦١﴾ وَعَنْ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ إِلَى رُبْعِ اللَّيْلِ رَوَاهُ الدَّارِقُطِيُّ.

قَالَ التِّيمُومِيُّ لَهُ الزِّيَادَةُ فِي التَّرْجُومِ إِنَّمَا هُوَ وَهُمْ وَالصَّوَابُ وَقَفَّاهُ وَفِيهَا إِسْطِزَابٌ وَالْحَقُّوْطُ بِدُونِهَا. (١)
ترجمه : د نافع نه روايت دي چې حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلى دي كله به چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته په سير كې جلتې وه نو ماښام او ماسختن به يې د شپې تر څلورمې حصې پورې يو ځاي ادا فرمايه معنى دا چې ماښام به يې روسته كاوه. دا حديث دارقطني روايت كړي دي.
 نيموي رَحْمَةُ اللَّهِ ويلى دي چې دغه زيات په مرفوع كې وهم دي او د دي موقوف كيدل صحيح دي او په دې كې اضطراب دي او د دي نه په غير هغه روايت محفوظ دي.

﴿٨٦٢﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَابَتْ لَهُ الشَّمْسُ بِمَكَّةَ فَجَمَعَ بَيْنَهُمَا بِسَرِّ رَوَاهُ ابوداود والنسائي وفيه ابو الزبير المكي وهو مدلس. (٢)

ترجمه : د حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته په مكه مكرمه كې نمر پرېواته نو هغه - دواړه مونږونه په سرف نومي ځاي كې يو ځاي ادا وفرمايل. د دي حديث روايت ابوداؤد او نسائي كړي دي او په دي كې ابو الزبير مكي دي او هغه مدلس دي.

تشرېح : د نوموړي باب اولني (٨٥٨) حديث چې د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه بخاري په ابواب التقصير الصلوة كې او د باب دويم (٨٥٩) حديث چې هغه هم د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت شوي دي او د دي باب دريم (٨٦٠) حديث چې د نافع نه روايت شوي دي چې هغه هم په مسلم كې دي او څلورم (٨٦١) حديث چې ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت شوي دي او د دي باب پنځم (٨٦٢) حديث چې د حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه ابوداؤد روايت كړي دي. دغه ټول روايتونه په ښكاره په جمع تأخير باندې دلالت كوي خو ولي زموږ د احنافو هم هغه جواب دي كوم چې مخكې تير شوي دي. چې دلته د جمع تاخير نه مراد جمع صوري ده نه جمع حقيقي.

(١) دارقطني كتاب الصلوة ج ١ - ٣٩٢ باب الجمع بين الصلوتين في السفر.

(٢) ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ - ١٧١ باب الجمع بين الصلوتين، نسائي كتاب التلوات ج ١ - ٩٩ باب الوقت الذي يجمع فيه السفر

نيموي رَحْمَةُ اللَّهِ ويلي دي چې بعضي راوي ربع الليل او بعضي هوي من الليل او بعض راوي قريبا من ربع الليل الفاظ راوري دي او په ابن خزيمة کې دي حتي كان نصف الليل او قريبا من نصفه الفاظ دي او همداغه د اضطراب وجه ده برسيره په دي باندي د نافع د شاگردانو نه حفاظو الي ربع الليل الفاظ نه دي ذکر کړي او همدا وجه ده چې مصنف يعني امام نيموي رَحْمَةُ اللَّهِ ويلي دي چې (والمحفوظ بدونها).

﴿بَابُ مَا يُدَلُّ أَنَّ الْجَمْعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي السَّفَرِ كَانَ جَمْعًا صُورِيًا﴾
باب دې په بيان د هغه روايتونو کې چې په سفر کې د دوه و مونځونو ترمنځ په صوري جمع باندي دلالت کوي

﴿٨٦٣﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصَلِّي لَوَقْتِهَا إِلَّا بِجَمْعٍ وَعَرَفَاتٍ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه: حضرت عبدالله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عرفات او د مزدلفي نه په غير مونځ په خپل وخت کې ادا فرمايلي دي. دا حديث نسائي روايت کړي او اسناد يې صحيح دي.

﴿٨٦٤﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي السَّفَرِ بِوَجْهِ الظُّهْرِ وَ يَقْدِمُ الْعَصْرَ وَيُخَيِّرُ الْمَغْرِبَ وَيَقْدِمُ الْعِشَاءَ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاحِدٌ وَ الْحَاكِمُ وَاسْتَدَاهُ حَسَنٌ.^(٢)

ترجمه: حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په سفر کې د ماسپنين مونځ روسته کاوه او د مازيگر مونځ به يې مخکې کاوه او د مابنام مونځ به يې روسته کاوه او د ماسختن مونځ به يې مخکې کاوه. دا حديث طحاوي رَحْمَةُ اللَّهِ احمد رَحْمَةُ اللَّهِ او حاکم رَحْمَةُ اللَّهِ روايت کړي دي او اسناد يې حسن دي.

﴿٨٦٥﴾ وَ عَنْ كَثِيرِ بْنِ قَارِظٍ قَالَ سَأَلْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ صَلَاةِ آيَةٍ فِي السَّفَرِ وَسَأَلْنَاهُ هَلْ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ قِيَمٍ مِنْ صَلَاتِهِ فِي سَفَرِهِ فَقَالَ أَنْ صَغِيرَةً بَيْنَ آيٍ عُبَيْدٍ كَأَنَّكَ تَحْتَهُ فَكُتِبَتْ إِلَيْهِ وَ هُوَ فِي رِزَاعَةٍ لَهُ إِنِّي فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنْ أَيَّامِ الدُّنْيَا وَ أَوَّلِ يَوْمٍ مِنَ الْآخِرَةِ فَكَرَبْتُ فَاسْرَعَ السَّيْرَ إِلَيْهَا حَتَّى إِذَا

(١) لساني كتاب مناسك الحج ج ٢ ص ٤٢ باب الجمع بين الظهر والعصر بمرة.

(٢) طحاوي كتاب الصلاة ج ١ ص ١١٢ باب الجمع بين الصلوتين، مسند احمد ج ٦ ص ١٣٥، سنن حاكم.

حَاثَتْ صَلَاةَ الظُّهْرِ قَالَ لَهُ الْمُؤَذِّنُ الصَّلَاةُ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ فَلَمْ يَلْتَفِتْ حَتَّى إِذَا كَانَتْ بَيْنَ الصَّلَاةَيْنِ نَزَلَ فَقَالَ أَوَّمْ فَإِذَا سَلَّمْتَ فَأَوَّمْ فَصَلَّ ثُمَّ رَكِبَ حَتَّى إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ قَالَ لَهُ الْمُؤَذِّنُ الصَّلَاةُ فَقَالَ كَيْفَ عَلَيْكَ فِي صَلَاةِ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ ثُمَّ سَارَ حَتَّى إِذَا اهْتَبَكَ النُّجُومُ نَزَلَ ثُمَّ قَالَ لِلْمُؤَذِّنِ أَجْمَ فَإِذَا سَلَّمْتَ فَأَوَّمْ فَصَلَّ ثُمَّ انْصَرَفَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهَا فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ الْأَمْرُ الَّذِي يَخَافُ فَوْتَهُ فَلْيَصِلْ هَذِهِ الصَّلَاةَ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(۱)

ترجمه : کثیرین قاروند ویلي دي چې مونږ د سالم بن عبد الله نه دوه د پلار د سفر د مانځه په باره کې پوښتنه وکړه او د هغه نه مونږ دا پوښتنه هم وکړه چې هغه په خپل سفر کې د مانځه په یوشی کې جمع والي کړي دي هغه دا خبره بیان کړه چې صفیه بنت ابي عبيد د هغه په نکاح کې وه نو هغې خپل زوج ته په داسې حال کې خط ولیکه چې هغه په خپل فصل کې ؤ چې بې شک زه په اخري ورځي د دنیا کې او په اولی ورځي د اخرت کې یم نو هغه سور شو او د هغې په طرف ټي په تیز رفتاري سره سفر کاوه تر دې پوري چې کله د ماسپښین د مانځه وخت نژدې شونو مؤذن هغه ته وویل اي ابو عبد الرحمن مونږ نو ابن عمر رضی اللہ عنہ د ده خبري ته التفات ونه کړ تر دې چې کله د دوه ؤ مونږونو منځني وخت راغی راڅکته شونو وي ویل چې اقامت وکړه. بیا چې ما کله سلام واپړاوه نو وي ویل چې اقامت وکړه بیا هغه د مازيگر مونږ وکړ بیا سور شو تر دې پوري چې نمر د وېب شونو مؤذن هغه ته وویل چې مونږ نو هغه ورته وویل چې داسې وکړه لکه څنگه چې دي په ماسپښین او مازيگر کې کړي ؤ بیا هغه روان شو تر دې پوري چې کله ستوري زیات شونو هغه د سورلی نه راڅکته شو او مؤذن ته ټي وویل چې اقامت ووايه کله چما د مانځه نه سلام وگرځاوه بیا ټي وویل چې اقامت ووايه هغه مونږ وکړ بیا ټي سلام واپړاوه ما طرف ته متوجه شو او وي ویل چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي ؤ کله چې یو ستاسي ته داسې کار پېښ شي چې د فوت کیدونه

ټي یرېږي نو دغسې مونږ دي وکړي. د دې حدیث روایت نسائي کړي او اسناد ټي صحیح دي.

﴿۸۶﴾ وَعَنْ تَائِفٍ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَقْدٍ أَنَّ مُؤَذِّنَ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہ قَالَ الصَّلَاةُ قَالَ يَرْسُ حَتَّى إِذَا كَانَ قَبْلَ غُيُوبِ الشَّمْسِ نَزَلَ فَصَلَّ النَّعْرَبَ ثُمَّ انْتَفَرَ حَتَّى غَابَ الشَّمْسُ فَصَلَّ الْعِشَاءَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا عَجَلَ بِهِ أَمْرٌ صَنَعَ مِثْلَ الَّذِي صَنَعْتُ فَكَانَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ مَسِيرَةً

وَلَا يَرَوَاهُ ابوداود والدارقطني واستاده صحيح^(۱)

ترجمه : د نافع او د عبد الله بن واقد نه روایت دي چې د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ مؤذن وویل چې مونږ ابن عمر وویل چې څه څه تر هغه پوري چې د شفق د ډوډیدو اول وخت و نو د سورلۍ نه راځکه شو د ما بنام مونږ ئي وکړ بیا ئي انتظار وکړ تر دي پوري چې شفق غائب شو نو د ماسختن مونږ ئي ادا کړ بیا ئي وویل بي شکه رسول الله صلی الله علیه و آله ته به چې کله د جلتي کار مخي ته شو هغه به همدغسي کول لکه ما چې وکړ په دي سفر کې ابن عمر رضی اللہ عنہ په دي يوي شپي او يوي ورځي کې د دریو شپو او د دریو ورځو مسافه قطع کړي وه . د دي حدیث روایت ابوداود او دارقطني کړي دي او اسناد ئي صحيح دي

۸۱۷) وَعَنِ ابْنِ جَابِرٍ قَالَ حَدَّثَنِي نَافِعٌ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہ فِي سَفَرٍ يَرِيدُ أَرْضًا لَهُ فَأَتَاهُ آتٍ فَقَالَ إِنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ أَبِي عُبَيْدٍ لَبَّيْنَا بِهَا فَأَنْقَضَ إِنْ لَدَّرِ كَهَا فَخَرَجَ مُسْرِعًا وَمَعَ رَجُلٍ مِنْ قُرَيْشٍ يَسَافِرُهُ وَغَابَتِ الشَّمْسُ فَلَمْ يَصِلِ الصَّلَاةَ وَكَانَ عَهْدِي بِهِ وَهُوَ يَحَافِظُ عَلَى الصَّلَاةِ فَلَمَّا ابْتَدَأْتُ ثُلُثَ الصَّلَاةِ يَرْحَلُكَ اللَّهُ فَالْتَفَتَ إِلَيَّ وَمَنْحَى حَقِّي إِذَا كَانَ فِي آخِرِ الشَّفَقِ لَوْلَ فَتَمَلَّ الْمَغْرِبَ ثُمَّ أَقَامَ الْعِشَاءَ وَقَدْ كَوَّرَ الشَّفَقُ فَصَلُّ بِنَا ثُمَّ أَجَبْنَا عَلَيْهِمَا فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَانَ إِذَا عَجَلَ بِهِ السَّيْرُ صَنَعَ هَكَذَا رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَابوداود والطحاوي والدارقطني واستاده صحيح^(۲)

ترجمه : د ابن جابر رضی اللہ عنہ نه روایت دي هغه ويلي دي چې ماته نافع حدیث بیان کړي هغه ويلي دي چې زه په یو سفر کې د عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہ سره وم هغه خپلي ځمکي ته تلل غوښتل یو راتلونکي راغي ورته وي ویل چې بي شکه صفيه بنت ابي عبید (د ابن عمر رضی اللہ عنہ ښځه) د خپل کوم تکلیف په وجه ئي (ته غوښتي ئي) وگوره فکر وکړه که په ژوند کې ئي وگوري نو ابن عمر رضی اللہ عنہ په تیز ئي سره راوټه او دده سره د قریشو یو کس و چې په جلتي ورسره روان و نمر پریوته او دوي لا مونږ نه و کړي او کله به چې دده زما سره ملاقات وده به په مانځه باندي پابندي کوله نو

(۱) ابوداود کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۱ باب الجمع بين الصلوتين ، دار لطفي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۳۹۳ باب الجمع بين الصلوتين في السفر .

(۲) نسائي كتاب المروءات ج ۱ ص ۹۹ باب الوقت الذي يجمع فيه المسافر بين المغرب والعشاء ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۱ باب الجمع بين الصلوتين ، دار لطفي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۳۹۳ باب الجمع بين الصلوتين في السفر ، طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۱۲ باب الجمع بين الصلوتين .

کله چې هغه تأخیر وکړ نو ورته وي ویل چې مونځ الله جل شانہ دي په تارحم وکړي نو ماته نهي وکتل او روان شو تردي پوري چې کله د شفق اخري وخت شو راځکنه شو د ماښام مونځ نهي وکړيا نهي د ماسختن د پاره اقامت وکړ او په تحقيق شفق پټ شوي و نو مونځ ته نهي مونځ وکړيا مونځ طرف ته متوجه شو نو وي ویل چې بي شکه رسول الله ﷺ ته به چې کله د جلتي کارپه شو نو دغسي به نهي کول. د دي حديث روايت نسائي، ابوداؤد، طحاوي او دارقطني کړي دي او اسناد نهي صحيح دي.

﴿۸۶۸﴾ و عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي تَالِبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ إِذَا سَافَرَ سَارَ بَعْدَ مَا تَغْرُبُ الشَّمْسُ حَتَّىٰ كَادَ أَنْ تَطْلُعَ ثُمَّ يَنْزِلُ فَيَصَلِّي الْمَغْرِبَ ثُمَّ يَدْعُو بِعَشَاءٍ فَيَتَقَشَّى ثُمَّ يَصَلِّي الْعِشَاءَ ثُمَّ يَرْتَحِلُ وَيَقُولُ هَكَذَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصْنَعُ رواه ابوداؤد و اسناده صحيح.^(۱)

ترجمه : د عبد الله بن محمد بن عمر بن علي بن ابي طالب نه د هغه د پلار په واسطه د هغه د نيکه نه روايت دي چې حضرت علي به چې کله سفر کاوه نو د نمر د پريوتو نه روسته به ته تردي پوري چې قريب و تياره شي بيا به راځکنه شو د ماښام مونځ به نهي وکړيا به نهي طعام راوغوښته د شپي دود به نهي وخورله بيا به نهي د ماسختن مونځ ادا کړ. د دي حديث روايت ابوداؤد کړي دي او اسناد نهي صحيح دي.

﴿۸۶۹﴾ و عَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ وَقَدْ تَأَلَّكَ وَتَعَدُّنُ مَالِكَ وَتَحْنُ لِبَاؤُ لِلْحَجِّ فَكُنَّا نَجْمَعُ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ لِقَدِيمٍ مِنْ هَذِهِ وَلَوْ جِئْنَا مِنْ هَذِهِ وَنَجْمَعُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ لِقَدِيمٍ مِنْ هَذِهِ وَلَوْ جِئْنَا مِنْ هَذِهِ حَتَّىٰ قَدِمْنَا مَكَّةَ رواه الطحاوي و اسناده صحيح.^(۲)

ترجمه : ابو عثمان ويلي دي چې ما او ابن مالک يو ځاي سفر کاوه او مونځ به په جلتي سره د حج د پاره سفر کاوه او مونځ به د ماسپښن او مازيگر ترمنځ جمع کوله دا يو به مو رامخکې کړ او دا بل مو روسته کړ تردي چې مکي ته راوړسيدو. د دي حديث روايت طحاوي کړي او اسناد نهي صحيح دي.

(۱) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۷۲ باب منى يوم المظفر .

(۲) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۱۲ باب الجمع بين الصلوتين .

د جمع صوري دلائل :

داپورته مرفوع او موقوف روايتونه د حنفيو ددې نقطه نظر تائيد کوي چې حضور ﷺ او حضرات صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ چې کوم ځاي مونږونو لره دخپل وختونو نه مقدم يا مؤخر کول نو دهغې نه مراد جمع صوري ده نه حقيقتا چې يو يې دېل په وخت کې ادا کول او داسي کله کيداي شي چې قرآني آيتونه د مونځ وختونه جدا جدا متعين کوي :

۱... ان الصلوة کالت على المؤمنين کتاباً موقوتاً. (النساء: ۱۰۳)

۲... حافظوا على الصلوات والصلوة الواسطی. (البره: ۲۳۸)

۳... فويل للمصلين الذين هم عن صلواتهم ساهون. (الماعون: ۱-۵)

په دويم حديث کې ”يؤخر الظهر ويقدم العصر“ الفاظ جمع صوري باندې صريح دي. په دريم حديث کې ”حق اذا كان بين الصلاتين“ نه معلومه شوه چې ديو مونځ وخت هم اونه وتلو او نه داخل شو لهذا جمع صوري شوه په څلورم حديث کې دي: ”حق اذا كان قبل غيوب الشفق“ او دا بالکل واضح دي په پنځم حديث کې دي: ”حق اذا كان في آخر الشفق“ گويا چې شفق مکمل نه وو غايب شوې لهذا د ماينام وخت اوس باقي وو نو ځکه جمع صوري شوه په شپږم حديث کې حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او په اوم حديث کې د تابعينو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ جمع صوري باندې عمل مروي دي.

﴿بَابُ الْجَمْعِ فِي الْحَضَرِ﴾

په حضر کې د دوه و مونځونو د يو ځاي کولو باب

﴿۸۷۰﴾ عن ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بِالدِّيقَةِ فِي غَيْرِ نَحْوٍ وَلَا مَطَرٍ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَآخَرُونَ.

قَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَلِلْعَلَمَاءِ ثَلَاثٌ فِي هَذَا الْحَدِيثِ كُلُّهَا سَبْقِيَّةٌ إِلَّا الْحَمْلَ عَلَى الْجَمْعِ الصُّورِيِّ^(۱)
توجهه: حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ويلي دي چې رسول الله ﷺ د ماسپښين او مازيگر او د ماينام او ماسختن مونځونه په مدينه منوره کې په غير څه وييري او په غير د باران نه يو ځاي ادا فرمايلي دي. ددې حديث روايت مسلم او نورو محدثينو کړي دي.

(۱) مسلم کتاب المصليين ج ۱ ص ۲۴۶ باب جواز الجمع بين الصلاتين في السفر.

امام نیموي رحمه الله ويلي دي چې د محدثينو د پاره په دي حديث کې مختلف تاويلونه دي چې ټول ضعیف دي بغير دده چې په جمع صوري باندې يې محمول کړي .

بلا عذر جمع بين الصلاتين : د حديث باب مفهوم بالکل ظاهر دې ليکن بحث په دې کې دې چې بغير دخوف او مطر نه جمع بين الصلاتين في الحضر داتمه و اربعو نه يو هم قائله نه دې امام ترمذي فرمايلي دي چې بالاتفاق ددې حديث په ظاهر باندې عمل نشته .

تشریح : د نوموړي باب (۸۷۰) حديث چې ابن عباس رضي الله عنه ښي روايت کړي دي امام نیموي رحمه الله ويلي دي چې د محدثينو د پاره په دي حديث کې مختلف تاويلونه دي خو ولي په حقيقت کې دا ټول کمزوري تاويلونه دي . د دي نه زيات صحيح تاويل دا دي چې په صوري جمع باندې محمول کړي شي .

﴿بابُ النَّهْيِ عَنِ الْجَمْعِ فِي الْحَضَرِ﴾

په حضر کې د دوه و مونځونو د جمع کولو نه د نهی باب

﴿۸۷۱﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى صَلَاةً إِلَّا لِيَمِيقَاتِهَا إِلَّا صَلَاتَيْنِ صَلَاةَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بِجَمْعٍ وَصَلَّى يَوْمَئِذٍ قَبْلَ مِيقَاتِهَا رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱) .
ترجمه : حضرت عبدالله رضي الله عنه ويلي دي چې ما رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دي ليدلي چې په غير دخپل وخت نه شي مونځ کړي دي په غير د دوه و مونځونو نه چې يو د ماينام او د ماسختن مونځ په مزدلفه کې او بل د سهر مونځ ئي په دغه ورځ کې د خپل وخت نه مخکې کړي دي . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿۸۷۲﴾ وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَمَا لَهُ لَيْسَ فِي التَّوْمِ تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ عَلَى مَنْ لَمْ يَصِلْ حَقُّ يَمِيٍّ وَقَدْ صَلَّاهُ الْآخَرَى رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَآخَرُونَ (۲) .
ترجمه : د حضرت ابو قتاده رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول اکرم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي خبردار په خوب کې نقصان نشته بي شکه نقصان په هغي کس باندې دي چې مونځ نه ادا کوي تر هغي پوري چې د بل مانځه وخت راشي . د دي حديث روايت مسلم او نورو محدثينو کړي دي .

(۱) مسلم کتاب الحج ج ۱ — ۴۱۷ باب زیادة الطلعي بصلوة الصبح ، بخاري کتاب المصالح ج ۱ — ۲۲۸ باب من يعلى القمر بجمع .

(۲) مسلم کتاب المآجد ج ۱ — ۲۴۹ باب قضاء الصلوة الفائتة ... الخ ، طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۱۴ باب الجمع بين الصلاتين .

﴿٨٤٢﴾ وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا التَّغْرِيطُ فِي الصَّلَاةِ قَالَ
أَنْ تَوَخَّزَ حَقُّ يَمِينٍ وَقَدْ الْأُخْرَى رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه : عثمان بن عبدالله بن موهب ويلي دي چې حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه پوښتنه وکړي
شوه چې تغريط څه شي دي هغه ويل چې ته مونځ روسته کړي تر هغې پوري چې د بل مونځ وخت
پري راشي. دا حديث طحاوي روايت کړي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿٨٤٣﴾ وَعَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَا يُقَوُّ صَلَاةَ حَقِّ يَمِينٍ وَقَدْ الْأُخْرَى رَوَاهُ
الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(٢)

ترجمه : د طاؤس نه روايت دي چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي مونځ نه قضاء کيږي تر
هغې پوري چې د بل مانځه وخت راشي. دا حديث طحاوي روايت کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿أَبْوَابُ الْجُمُعَةِ﴾

﴿بَابُ فَضْلِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ﴾

د جمعي بايو نه

د جمعي دورځي د فضيلت باب

﴿٨٤٥﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ فِيهِ سَاعَةٌ لَا
يُؤْفِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى فَيُعْطَاهُ إِيَّاهُ وَ أَشَارَ بِبِيَدِهِ يَقْلِلُهَا رَوَاهُ

الشيخان.^(٣)

ترجمه : حضرت ابي هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جمعي دورځي
فضيلت بيان فرمايه نو هغه وفرمايل چې په دي ورځ کې يو وخت دي چې برابر به نه شي د دي
ساعت سره يو بنده مسلمان چې هغه په دي وخت کې ولاړ وي مونځ کوي غواړي د الله جل شانده نه
يوي شئ مگر خو ورپه کړي الله جل شانده دغه شي هغه ته او رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خپل مبارک

(١) طحاوي کتاب الصلوة ج ١ ص ١١٤ باب الجمع بين الصلوتين .

(٢) طحاوي کتاب الصلوة ج ١ ص ١١٤ باب الجمع بين الصلوتين .

(٣) بخاري کتاب الجمعة ج ١ ص ١٢٨ باب الساعة التي لي يوم الجمعة ، مسلم کتاب الجمعة ج ١ ص ٢٨١ .

لاس باندي اشاره و فرمايله او د هغه وخت لېوالني شي بيان و فرمايه . د دي حديث روايت شيخينو كړي دي .

﴿ ۸۷۶ ﴾ وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ

و فِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ رواه مسلم .^(۱)

ترجمه : د حضرت ابي هريره رضى الله عنه نه روايت دي چې رسول اكرم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي بهتره ورځ چې په هغې نمر ختلي وي د جمعي ورځ ده په دي ورځ کې حضرت ادم عليه السلام پيدا كړي شوي دي او په دي ورځ کې جنت ته ننوتې دي او په دي ورځ کې د جنت نه راويستل شوي دي او قيامت به قائم نشي مگر خو د جمعي په ورځ کې . د دي حديث روايت مسلم كړي دي .

﴿ ۸۷۷ ﴾ وَعَنْ أَبِي لُبَابَةَ الْبَدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَيِّدُ الْأَيَّامِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ

أَعْلَاهَا عِنْدَ اللَّهِ وَهُوَ أَعْلَمُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ يَوْمِ الْفِطْرِ وَ يَوْمِ الْأَضْحَى وَفِيهِ خُتِبَ خِلَالِ خَلْقِ اللَّهِ عَزَّ

وَجَلَّ فِيهِ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَاهْبِطَ اللَّهُ فِيهِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى الْأَرْضِ وَفِيهِ كُوْنِيَّ اللَّهُ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ

فِيهِ سَاعَةٌ لَا يَسْأَلُ الْعَبْدُ فِيهَا شَيْئًا إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ آيَاهُ مَا لَمْ يَسْأَلْ حَرَامًا وَفِيهِ تَقُومُ السَّاعَةُ مَا مِنْ

مَلَكٍ مُقَرَّبٍ وَلَا سَمَائٍ وَلَا أَرْضٍ وَلَا رِيَّاحٍ وَلَا جَبَالٍ وَلَا بَحْرٍ إِلَّا هُنَّ يَشْفِقْنَ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ رواه احمد

وابن ماجه وقال العراقي اسناده حسن .^(۲)

ترجمه : د حضرت ابي لبابه بدري رضى الله عنه نه روايت دي چې رسول اكرم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي .

د ورځو سرداره ورځ د جمعي ورځ ده او د ورځو ډيره لويه ورځ د الله جل شان په نزد د جمعي ورځ ده

او دغه ورځ د الله جل شان په نزد ډيره لويه ده دواړه اختر دروځي نه او د لوى اختر د ورځي نه او په

دي ورځ کې پنځه شيان دي په دي ورځ کې الله جل شان ادم عليه السلام پيدا كړي دي او په دي ورځ کې

الله جل شان ادم عليه السلام ځمكي ته راكوز كړي دي او په دي ورځ کې الله جل شان ادم عليه السلام وفات

كړي دي او په دي ورځ کې يو وخت دي چې سوال به ونه كړي د الله جل شان ځيني بنده د يوشمې مگر

الله جل شان به هغه شي بنده ته وركړي ترڅو پوري چې بنده د حرام شى سوال : الله جل شان نه وي

كړي . او په دي ورځ کې به قيامت قائمېږي او هيڅ يوه مقبره ملائكه او فرشته نه شته او نه اسمان او

(۱) مسلم كتاب الجمعة ج ۱ — ۲۸۲ .

(۲) مسند احمد ج ۳ — ۴۳۰ ، ابن ماجه ابواب الامامة العلوات — ۷۷ باب فضل الجمعة .

نه خُمكه او نه بادونه او نه غرونه او نه درياب مگر خو د جمعي د ورځي نه يريږي . د دي حديث روايت احمد او ابن ماجه كړي دي . او عراقي ويلي دي اسنادني حسن دي .

﴿٨٤٨﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ وَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ إِنَّا لَنَجِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ سَاعَةً لَا يَوَاقِفُهَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَصِلُ بِشَأْنِ اللَّهِ فِيهَا هَيِّئًا إِلَّا قَبِيحٌ لَهُ حَاجَتُهُ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَأَهَارَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ بَعْضُ سَاعَةٍ قُلْتُ مَدَقَّتْ أَوْ بَعْضُ سَاعَةٍ قُلْتُ أَيُّ سَاعَةٍ هِيَ قَالَ آخِرُ سَاعَةٍ مِنْ سَاعَاتِ النَّهَارِ قُلْتُ إِنَّمَا لَيْسَتْ سَاعَةُ الصَّلَاةِ كَانَ بَلَّ إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ إِذَا صَلَّى ثُمَّ جَلَسَ لَا يَخْبِئُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ فَهَوِيَ فِي الصَّلَاةِ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهٍ وَ اسناده حسن .^(١)

ترجمه : حضرت عبد الله بن سلام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ما عرض وکړ په داسي حال چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تشریف فرماؤ چې بي شکه مونږ د الله جل شانہ په کتاب کې دا موندلي دي چې د جمعي په ورځ کې يو ساعت دي چې موافق او برابر به نه شي د دغه ساعت سره يو مؤمن بنده چې مونځ وکړي د الله جل شانہ نه يو څه وغواړي مگر د ده حاجت به پوره کړي شي عبد الله ويلي دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ما طرف ته اشاره و فرمايله او يا د ساعت يوه حصه ده ما عرض وکړو چې تاسي رښتيا ويلي دي او يا د ساعت يوه برخه ده ما عرض وکړ چې هغه کوم وخت دي هغه و فرمايل چې د ورځي د ساعتونو نه اخري ساعت دي ما عرض وکړ چې دغه خو د مانځه وخت نه دي هغه و فرمايل چې هو بي شکه بنده مؤمن چې کله مونځ وکړي بيا کيښي د مونځ نه په غير ده لږه بل هيڅ يو شئ بند کړي نه وي نو هغه په مانځه کې دي . د دي حديث روايت ابن ماجه کړي دي او اسنادني حسن دي .

﴿٨٤٩﴾ وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ سَاعَةً لَا يَوَاقِفُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهَا خَيْرًا إِلَّا أَعْطَاهُ آيَةً وَ هِيَ بَعْدُ الْعَصْرِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ اسناده صحيح .^(٢)

ترجمه : د حضرت ابو سعيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې بي شکه په جمعه کې يو وخت او ساعت دي چې موافق او برابر به نه

(١) ابن ماجه ابواب الجمعة الصلوات — ٨١ باب ماجاء في الساعة التي ترجى في الجمعة .

(٢) مسند احمد ج ٢ — ٢٧٢ .

شيء دغّه ساعت سره یو بنده مسلمان چې سوال وکړي الله جل شانده نه د خیر مگر خو ورپه کړي الله جل شانده هغه ته هغه شی او دغه ساعت د مازیگر د مانځه روسته دي. د دي حدیث روایت احمد رحمه الله کړي او اسناد ئي صحیح دي.

﴿٨٨٠﴾ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ إِثْنَا عَشْرَةَ سَاعَةً لَا يَوْجَدُ فِيهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ هَيْئًا إِلَّا آتَاهُ آيَاهُ فَالْتَمِسُوهَا آخِرَ سَاعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ رواه النسائي و ابو داود و اسناد حسن (١).

ترجمه: د حضرت جابر رضي الله عنه نه روایت دي چې رسول اکرم صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي چې د جمعي په ورځ کې دولس ساعته دي موجود به نه کړي شي په دغه ساعت کې یو مسلم بنده چې د الله جل شانده نه سوال وکړي یو شی مگر ورپه کړي الله جل شانده هغه شی دي بنده ته نو ولټوی دغه ساعت په اخري ساعت کې د مازیگر نه روسته. د دي حدیث روایت ابو داود او نسائي کړي دي او اسناد ئي صحیح دي.

﴿٨٨١﴾ وعن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُرِضَتْ عَلَى الْيَوْمِ فَعُرِضَ عَلَى فِيهَا يَوْمُ الْجُمُعَةِ فَإِذَا هِيَ كَبُورُ آةٍ بَيْضَاءَ فَإِذَا فِي وَسْطِهَا لُكَّةٌ سَوْدَاءُ فَقُلْتُ مَا هَذِهِ قِيلَ السَّاعَةُ رواه الطبراني في الاوسط و اسناد حسن (٢).

ترجمه: حضرت انس بن مالک رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي پېش کړي شوي وي ماته ورځي چې په دي ورځو کې ماته د جمعي ورځ هم پېش کړي شوي وه نو ناگهانه هغه ورځ لکه د آيني په شابي سپينه وه خو ولي د هغي په منځ کې تور والي و نو ما وويل چې دا څه شي دي وويلي شو چې قیامت دي. د دي حدیث روایت په اوسط کې طبراني کړي دي او اسناد ئي صحیح دي.

﴿٨٨٢﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيْسَ بِتَارِكٍ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا غُفِرَ لَهُ رواه الطبراني في الاوسط و اسناد حسن (٣).

(١) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ١ ص ١٥٠ باب الاجابة ايه ساعه هي في يوم الجمعة .

(٢) المعجم الاوسط ج ٨ ص ١٥١ برقم ٧٣٠٣ ، مجمع الزوائد كتاب الصلوة ج ٢ ص ١٦٢ باب في الجمعة في السفر .

(٣) المعجم الاوسط ج ٥ ص ٢١٢ برقم ٢٨١٢ ، مجمع الزوائد كتاب الصلوة ج ٢ ص ١٦٢ باب في الجمعة في السفر .

توجه : حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ ویلي دي چې رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي دي بي شکه الله جل شانہ تبارک و تعالیٰ په غیر د بخښني نه پرېښودونکي هيڅ يو کس د مسلمانانو لره نه وي مگر خو بخښنه به وکړي شي هغه ته د دي حديث روايت په اوسط کې طبراني کړي دي او اساندي صحيح دي.

﴿۸۸۲﴾ وَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم اجتمعوا فَعَدَّ كُرُوا السَّاعَةَ الْبَقِيَّةَ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَتَقَرَّرُوا وَ لَمْ يَخْتَلِفُوا أَنَّهَا آخِرُ سَاعَةٍ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ رَوَاهُ سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ فِي سَنَنِهِ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(۱)

توجه : د حضرت سلمه بن عبد الرحمن نه روايت دي چې بي شکه د صحابه کرامو نه يو څه خلک راجمع شوي و دوي په هغه ساعت کې مذاکره کوله کوم ساعت چې د جمعي په ورځ کې دي بيا د خبرو نه روسته دوي بيل بيل شو او دوي په دي کې اختلاف نه و کړي چې هغه ساعت د جمعي د ورځي اخري ساعت دي . د دي حديث روايت سعيد بن منصور کړي په خپل سنن کې او اساندي صحيح دي .

د جمعي په ورځ مقبول وخت کوم يو دي ؟

په دې باره کې څو اقواله دي :

- ۱... دورځي آخري نه وخت يعنې د غروب نه لږ مخکې عندالامام ابي حنيفه .
 - ۲... دامام خطبي لپاره په ممبر او دريدلو نه پس تر اختتام صلا پوري عندالامام الشافعي رحمته الله .
 - ۳... دامام د جمعي په مونځ کې د سورة الفاتحه ويلو نه پس تر آمين ويلو پورې .
 - ۴... دا خاص وخت د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په وخت کې وو ليکن اوس اوچت شوي دي . دا قول محدثينو رد کړې دی .
 - ۵... دا وخت د جمعي په ورځ کې پټ دي او دليله القدر او د اسم اعظم په شان ددې تعين هم اوچت کړې شوې دی .
- لهذا د جمعي په ورځ په کثرت سره دعاگانې غوختل پکار دي د باب دروايتونو نه د ټولو نه دا ولني قول تائيد کيږي .

﴿بَابُ التَّغْلِيظِ فِي تَرْكِهَا لِمَنْ عَلَيْهِ الْجُمُعَةُ﴾

باب په سختۍ د ترک د جمعي کې دي په چا باندي چي جمعه واجب وي

﴿۸۸۴﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِقَوْمٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ لَقَدْ هَمَمْتُ

أَنْ أَمُرَ رَجُلًا بِأَنْ يَصِلَ بِالنَّاسِ ثُمَّ أَحْرَقَ عَلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ بَيُوتَهُمْ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۱)
ترجمه: د حضرت عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې نبی اکرم صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ د داسي خلکو په باره کې فرمایلي دي څوک چې د جمعي د مانځه نه روسته والي کوي په تحقيق ما قوي اراده کړي چې يو کس ته حکم وکړم چې خلکو ته مونځ وکړي بيا د هغو کورونه وښکته کړم چې د جمعي د مانځه نه روسته کيږي. د دي حديث روایت مسلم کړي دي.

﴿۸۸۵﴾ وَعَنِ الْحَكَمِ بْنِ مَيِّمَةَ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا حَدَّثَاهُ أَنَّهُمَا سَمِعَا

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَلَى أَعْوَادٍ مِنْبَرِهِ لَيْلَتَهُنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدَعَهُمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيْخَتَهُنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيْكُونَنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۲)

ترجمه: د حکم بن میناء نه روایت دي چې حضرت عبد الله بن عمر او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا هغه ته حديث بيان کړي دي چې د دي دواړو د رسول الله صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ نه د لرگو په ممبر باندي اوریدلي و چې فرمایلي ئي چې خامخا په تحقيق منع به شي خلک د پريښودل و د مونځونو د جمعو نه او يا به الله جل شانہ د دوي په زړونو باندي مهر ولگوي بيا به خامخا دوي د غافلينو نه شي. د دي حديث روایت مسلم کړي دي.

﴿۸۸۶﴾ عَنْ أَبِي الْجَعْدِ الضَّمَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَكَانَتْ لَهُ مُصْحَفَةٌ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَرَكَ

ثَلَاثَ جُمُعٍ تَهَاوً لَا يُبَاهِيَنَّ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ رَوَاهُ الْخَمِيسَةُ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ.^(۳)

(۱) مسلم کتاب المساجد ص ۲۳۲ بيا لعل صلوة الجماعة ومان التشديد في التخلّف عنها ... ا.ع .

(۲) مسلم کتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۴ .

(۳) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۵۱ باب التشديد في ترك الجمعة ، نسائي کتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۰۲ باب التشديد في التخلّف عن الجمعة ، ترمذي ابواب الجمعة ج ۱ ص ۱۱۲ باب ما جاء في ترك الجمعة من غير عذر ، ابن ماجه ابواب إقامة الصلوات والسنة فيها ص ۸۰ باب لمن ترك الجمعة من غير عذر ، مسند احمد ج ۳ ص ۴۲۴ .

تورجه: د ابو الجعد ضمری رضي الله عنه روايت دي او هغه صحابي دي چې په تحقيق رسول الله صلی الله علیه و آله فرمايلي دي څوک چې دستوب په وجه د دریو جمعو مونځونه پرېږدي الله جل شانہ به دده په زړه باندۀ مهر ولگوي. ددي حديث روايت پنځو محدثينو کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۸۸۷﴾ وعن جابر بن عبد الله رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه و آله من ترك الجمعة ثلاثاً من غير ضرورة طبع الله على قلبه رواه ابن ماجه وآخرون واسناده صحيح. (۱)

تورجه: حضرت جابر بن عبد الله رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرمايلي دي څوک چې د ضرورت نه په غير دري ځله د جمعي مونځ پرېږدي الله جل شانہ به دده په زړه باندې مهر ولگوي. ددي حديث روايت ابن ماجه او نورو محدثينو کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۸۸۸﴾ وعن أبي قتادة رضي الله عنه أن رسول الله صلی الله علیه و آله قال من ترك الجمعة ثلاثاً مرات من غير ضرورة طبع على قلبه رواه احمد والحاكم واسناده حسن. (۲)

تورجه: د ابي قتاده رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمايلي دي څوک چې د جمعي مونځ په غير د ضرورت نه دري ځلي پرېږدي په زړه به ئي مهر ولگولي شي. ددي حديث روايت احمد او حاکم کړي دي او اسناد ئي حسن دي.

دجمعي په پرېځو دلو باندې زجر او توبيخ: دجمعي په فرضيت په باره کې ارشاد دي: "يا ايها الذين آمنوا اذا لودى للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله ... الاية" (الجمعة). دايت مبارکه او دپورتنی احاديثو پۀ بناء باندې داثمه اربعو رحمهم الله سره سره دپوره امت اتفاق دې چې دجمعي مونځ فرض عين دې بغير دغدر ددي ترک کول گناه کبيره دې.

په زړه باندې به يي مهر او لگولې شي، په متعددو احاديثو کې دا مضمون وارد دې چې کوم کس محض دغفلت او دتسابل دوجې نه بغير دغدر شرعي دري پيره دجمعي مونځ اونکړي نو الله تعالی به دده په زړه باندې مهر او لگوي يعنې داسي کس قصاوت قلب کې مبتلا کېږي ددوم دوجې نه به دده په زړه کې دخبر خبره نه ننوځي، او دطبع نه مراد دکفر مهر نه لکه څنگه چې په آيت کریمه کې دي (ختم الله على قلوبهم وعلى سمعهم.... الاية) ځکه چې دترک جمعي دوجې نه سړي کافر کېږي

(۱) ابن ماجه ابواب الجمعة التلوات ج ۱ — ۸۰ باب لمن ترك الجمعة من غير عذر .

(۲) مسند احمد ج ۵ — ۳۰۰ ، مستدرک حاکم کتاب الجمعة ج ۱ — ۲۸۰ باب التشديد في ترك الجمعة .

نه. (الر المصرد: ۴/۲۰۳)

﴿بَابُ عَدَمِ وُجُوبِ الْجُمُعَةِ عَلَى الْعَبْدِ وَالْتِسَاءِ وَالصَّبْيَانِ وَالْمَرِيضِ﴾
 باب په عدم وجوب د جمعه کې دې چې په غلام (مرئ) بشنو ماشومانو او مريض
 باندي د جمعي مونځ واجب نه دي

﴿۸۸۹﴾ عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي
 جَمَاعَةٍ إِلَّا أَرَبَعَةً عَبْدٌ مَمْلُوكٌ أَوْ امْرَأَةٌ أَوْ صَبِيٌّ أَوْ مَرِيضٌ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَاسْتَدَاهُ مَرْسِلٌ جَيِّدٌ.^(۱)
 ترجمه: د حضرت طارق بن شهاب نه روایت دي چې نبی اکرم ﷺ فرمایلي دي چې جمعه
 حق واجب ده په هر مسلمان باندي په جماعت سره مگر خو په څلورو کسانو باندي نه ده واجب. مرئ،
 بنخه. ماشوم او مريض. د دي حدیث روایت ابو داؤد کړي دي او اسناد ئي مرسل جید دي.
مسئله الباب: داتمه اربعه رَحْمَةُ اللَّهِ اتفاق دي چې غلام، بنخه، نابالغ ماشوم او دمریض په ذمه
 باندي جمعه لازم نه ده صرف امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ نه یو روایت دي چې په غلام باندي هم لازم دي
 دداود ظاهري په نزد په غلام باندي هم جمعه لازم ده (رحمة الامه، ص: ۵۷) لیکن دباب حدیث
 دجمهور تائید کوي.

قوله "واستاده مرسل جید": په اصل کې د حضرت طارق بن شهاب رَحْمَةُ اللَّهِ په باره کې صحیح
 دادي چې هغه حضور ﷺ لره په حالت دایمان کې کتلې وو لیکن هیڅ حدیث یې تري نه دي
 اوریدلې. اوس لازمي خبره ده چې دده په هر روایت کې به دصحابي واسطه وي. دلته هم داشوي ده
 چې دیو صحابي واسطه ده لیکن هغه څوک دي؟ دهغه ذکر نه دي کړي شوي لهذا سندا دا روایت
 مرسل شو لیکن مرسل صحابي کوم چې دجمهور په نزد مقبول دي او حجت دي بعضي حضراتو هغه
 واسطه ابو موسی اشعري رَحْمَةُ اللَّهِ لره گرځولې ده لیکن صحیح خبره داده چې ذکر یې نه دي شوي
 لهذا مرسل دي. (العلق الحسن، ملخصا)

﴿بَابُ أَنَّ الْجُمُعَةَ غَيْرُ وَاجِبَةٍ عَلَى الْمُسَافِرِ﴾

باب د جمعي مونځ په مسافر باندې واجب نه دي

﴿۸۹۰﴾ عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَبْصَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَجُلًا عَلَيْهِ هَيْئَةُ السَّفَرِ فَمَسَّحَهُ يَقُولُ لَوْلَا أَنَّ الْيَوْمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ لَكُنْتُ حُجْتُ فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَخْرُجْ فَإِنَّ الْجُمُعَةَ لَا تُكْمِسُ عَنِ السَّفَرِ رواه الشافعي في مسنده واستاداه صحيح. ^(۱)

ترجمه : د اسود بن قيس نه روايت دي چې زما پلار ويلي دي چې حضرت عمر بن الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يو کس وليده چې په هغه باندې د سفر اثر و نو د هغه نه ئې اورېدلي و چې ويل ئې که چرته نن ورځ د جمعي ورځ نه وي نو زه به په سفر تلي وم نو حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل لاږ شه بي شکه جمعه د سفر نه څوک نه منع کوي . د دې حديث روايت شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خپل مسند کې کړي دي او اسناد ئې صحيح دي .

مسئله الباب : د ائمه اربعو په نزد مسافر باندې جمعه واجب نه ده که د آذان او از واورې او که نه . د حديث الباب نه د دې تائيد کيږي همدارنگه د طبراني په روايت کې دي : ليس على المسافر جمعة .

﴿بَابُ عَدَمِ وَجُوبِ الْجُمُعَةِ عَلَى مَنْ كَانَ خَارِجَ الْبَصْرِ﴾

کوم کس چې د ښار نه بهر وي په هغه باندې د جمعي د مانځه دنه واجبېدو باب

﴿۸۹۱﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ كَانَ النَّاسُ يَتَكَايُونَ (۳۲۲) الْجُمُعَةَ مِنْ مَنَازِلِهِمْ وَالْعَوَالِي الْحَدِيثُ رواه الشيخان. ^(۲)

ترجمه : حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې خلک به د خپلو ځايونو نه او د خواو شا کليو نه د جمعي مانځه ته په نمبر سره راتلل . د دې حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿۸۹۲﴾ وَعَنْ حُمَيْدٍ قَالَ كَانَ أَنَسُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي قَصْرِهِ أَحْيَاكَ لَا يَجْتَمِعُ وَأَحْيَاكَ لَا يَجْتَمِعُ رواه مسند في مسند الكبير واستاداه صحيح وذكره البخاري تعليقا وزادوه بالزاوية على قرسغرين. ^(۳)

(۱) مسند امام شافعي الباب الحادي عشر في صلاة الجمعة ج ۱ ص ۱۵۰ رقم الحديث ۲۳۵ .

(۲) بخاري كتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۲ باب من أين تروى الجمعة ، مسلم كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۰ .

(۳) فتح الباري كتاب الجمعة ج ۳ ص ۳۶ باب من أين تروى الجمعة فقلنا عن المسند الكبير للمسند الكبير ج ۱ ص ۱۲۲ باب من أين تروى الجمعة .

ترجمه : حميد ويني دي چې حضرت انس رضي الله عنه به په خپل کور کې و کله به ئي د جمعي مونځ کاوه او کله به ئي د جمعي مونځ نه کاوه . د دي حديث روايت مسدد په خپل مسند کې کړي دي او اسناد ئي صحيح دي او بخاري تعليقا ذکر کړي دي او دا الفاظ ئي زيات کړي دي چې هغه د دوه فرسخه (شپاړس کلو ميټره) په فاصله کې په زاويه نومي ځاي کې و .

﴿٨٩٣﴾ وَعَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى ابْنِ أَزْهَرَ قَالَ شَهِدْتُ الْعِيدَ مَعَ عُثْمَانَ فَجَاءَ لَعْلُ ثُمَّ انْصَرَفَ فَعَطَبَ وَقَالَ إِنَّهُ قَدْ اجْتَمَعَ لَكُمْ فِي يَوْمِكُمْ هَذَا عِيدَانِ فَمَنْ أَحَبَّ مِنْ أَهْلِ الْعَالِيَةِ أَنْ يُلْتَمِزَ الْجُمُعَةُ فَلْيُلْتَمِزْهَا وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُزَجَّعَ فَقَدْ أَذْلَكَ لَهُ رَوَاهُ مَالِكٌ وَالبخاري في كتاب الاضاحي .^(١)

ترجمه : ابو عبید مولى بن ازهر ويلي زه د حضرت عثمان رضي الله عنه سره د اختر مانځه ته حاضر شوم نو هغه راغي مونځ ئي د کرياني سلامت واره واره نو خطبه ئي وويله او وي ويل چې په تحقيق سره ستاسي دپاره ستاسي په دي ورځ دوه اخترونه يوځاي شوي د خواو شا د کلو د خلکو نه چې څوک د جمعي د مانځه انتظار خو هوي نو د جمعي د مانځه انتظار دي وکړي او څوک چې واپس تلل خو هوي نو ماهغه ته اجازت ورکړي دي . د دي حديث روايت مالک او بخاري په کتاب الاضاحي کې کړي دي .

﴿٨٩٤﴾ وَعَنْ حُدَيْفَةَ رضي الله عنه قَالَ لَيْسَ عَلَى أَهْلِ الْقُرَى جُمُعَةٌ أَنَا الْجُمُعُ عَلَى أَهْلِ الْأَمْصَارِ مِثْلُ التَّائِيْنِ رَوَاهُ ابُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ وَاسناده مرسل .^(٢)

ترجمه : حضرت حذيفه رضي الله عنه ويلي دي چې د باندو په خلکو باندې جمعه نشته بي شکه جمعه د مدائن په شان د بنارونو په خلکو باندې شته . د دي حديث روايت ابوبکر بن ابي شيبه کړي دي او اسناد ئي مرسل دي .

﴿٨٩٥﴾ وَعَنِ الشَّافِعِيِّ قَالَ وَقَدْ كَانَ سَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ رضي الله عنه وَأَبُو هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يَكُونَانِ بِالسَّبْحَةِ عَلَى أَكْثَرِ سِتَّةِ أَمْيَالٍ يَشْهَدَانِ الْجُمُعَةَ وَيَدْعَانَهَا وَكَانَ يَرَوِي أَنَّ أَحَدَهُمَا كَانَ يَكُونُ بِالْعَقِيْقَةِ يَتْرُكُ الْجُمُعَةَ وَيَشْهَدُهَا وَكَانَ يَرَوِي أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رضي الله عنه كَانَ عَلَى مِيلَيْنِ مِنَ التَّائِيْنِ يَشْهَدُ الْجُمُعَةَ وَيَدْعُهَا رَوَاهُ ابُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ وَاسناده الي الشافعي .^(٣)

(١) مطاوعام مالک کتاب المدين ص ١٤٥ باب الامر بالصلاة قبل الخطبة بخاري کتاب الاضاحي ج ٢ ص ٨٣٥ باب ما يترك من علوم الاضاحي وما يتردد منها .

(٢) مصنف ابن ابي شيبه کتاب الصلوات ج ٢ ص ١٠١ باب من قال لا جمعة ولا تشريق الا في مصر جمع .

(٣) معرفة السنن والآثار کتاب الجمعة ج ١ ص ٣١٥ رقم الحديث ٩٣ — ٢٢٩٢ .

ترجمه : شافعي رحمۃ اللہ علیہ ويلي دي چې سعيد بن زيد رحمۃ اللہ علیہ او ابو هريره رحمۃ اللہ علیہ دواړه په سبحة نومي مقام کې و چې د شپږو ميلونه په لږه فاصله کې دي دواړه به جمعي ته حاضریدل او کله به ئې د جمعي مونځ پرېښوده او امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ دا روايت هم کړي و چې يو په دوي کې د عقیق په مقام کې اوسيده د جمعي مونځ به ئې پرېښوده او کله به د جمعي مانځه تر راته او هغه دا روايت هم کړي و چې عبداللہ بن عمرو بن العاص رحمۃ اللہ علیہ د طائف نه په دوه ميله فاصله کې و جمعي ته به کله راته او کله به ئې د جمعي مونځ پرېښوده هم. د دي حديث روايت بيهقي په معرفت کې تر شافعي رحمۃ اللہ علیہ پوري په خپل اسناد سره بيان کړي دي.

مسئله الباب : د ښار نه بهر کس باندې جمعه

هغه کس چې د ښار نه بهر يا په ښار کې دننه اوځي نو په هغه باندې آیا جمعه واجب ده يا نه ؟
۱... دا ثمه ثلاثه رحمۃ اللہ علیہ په نزد خارج مصر باندې دا اذان په اوریدو سره جمعه واجب ده .

۲... د حنفیو رحمۃ اللہ علیہ په نزد خارج مصر او ځیدونکو باندې جمعه واجب نه ده که اذان واورې او که نه .
دا ثمه ثلاثه رحمۃ اللہ علیہ دلائل :

۱... عن عائشة : " قَالَتْ كَانَ النَّاسُ يَتَأْتُونَ الْجُمُعَةَ مِنْ مَنَازِلِهِمْ وَمِنَ الْقُرَى " . دخلکو د کلو نه ښار ته د جمعي ادا کولو لپاره راتلل د حنفیو په خلاف د جمهور حجت دې څخه چې حنفیه اهل قریه باند جمعه واجب نه گڼي حال دا چې د مدینې منورې باندې چیان ښار ته صرف د جمعي لپاره راتلل کما قاله القرطبي وغيره . (العلیق الحسن)

عن عبد الله بن عمرو عن النبي صلی اللہ علیہ وسلم قال : الجمعة على كل من سمع النداء (ابوداود رقم : ۱۰۵۶)
د حنفیو دلائل : ۱. دعاشي رضي الله عنها مذکور حديث " كان الناس يتأبون الجمعة "

الحديث ، که په اهل قریه والا باندې د جمعي مونځ واجب کیدو نو هغه به ځانله ځانله راتللو پر ځاي يو ځاي په جمع راتلل .

۲. دباب دویم حديث : " كَانَ أَكْثَرُ رِجَالِهِ فِي قَصْرِ أَحْيَانًا يَجْتَمِعُ " ، که خارج د مصر نه جمعه واجب وې نو حضرت انس رحمۃ اللہ علیہ به هميشه لپاره جمعي لپاره راتللو .

۳. دعثمان رحمۃ اللہ علیہ قول : " مَنْ أَحَبَّ مِنْ أَهْلِ الْعَالِيَةِ أَنْ يَنْتَظِرَ الْجُمُعَةَ " الخ که په اهل قریه والا باندې د جمعي مونځ واجب وې نو هغوي ته به د جمعي مونځ نه مخکې دواپس تللو اجازت نه وې .

۴. دحذیفه رحمۃ اللہ علیہ قول : " لِمَسَّ عَلَى أَهْلِ الْقُرَى جُمُعَةٌ " ، غير مدرک بالقياس قول صحابي ، حديث مرفوع په درېنه کې دې .

انتم ثلاثوه استدل جوابونه :

۱... دعاشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه استدلال صحيح نه دي ، حافظ ابن حجر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او نور شافعيه هم دې لره غلط گرځولي دي ځکه چې د حنفيو په ملک باندې صريح دې نه د جمهور .

۲... ”الجمعة على كل من سبغ النداء“ پخپل ظاهر باندې محمول نه دي ورنه داهل مصر په هغه خلکو جمعه واجب نه ده پکار څوک چې د اذان آواز وانه وري د حنفيو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد ددې حديث محمل په فناء مصر کې داوځدونکو خلکو دي يعنې ديو ښار مضافات په دې معامله کې ددې ښار په حکم کې دي .

﴿بَابُ إِقَامَةِ الْجُمُعَةِ فِي الْقُرَى﴾

په کلو کې د جمعي د مانتعه د قائمو لو باب

﴿۸۱۶﴾ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّ أَوَّلَ جُمُعَةٍ جُمِعَتْ فِي الْإِسْلَامِ بَعْدَ جُمُعَةِ جُمِعَتْ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ لَجُمُعَةٍ جُمِعَتْ بِجَوَاثَا قُرَيَّةٍ مِنْ قُرَى الْبَحْرَيْنِ قَالَ عُثْمَانُ قُرَيَّةٍ مِنْ قُرَى عَبْدِ الْقَيْسِ رواه ابوداود و اسناده صحيح .

قَالَ النِّمَوِيُّ قَوْلُهُ قُرَيَّةٍ مِنْ قُرَى الْبَحْرَيْنِ أَوْ قُرَيَّةٍ مِنْ قُرَى عَبْدِ الْقَيْسِ تَفْسِيرُهُ مِنْ جِهَةِ الرَّأْيِ لَا مِنْ كَلَامِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَالْقُرَيَّةُ قَدْ تَطَلَّقَ عَلَى الْمُدُنِ وَكَانَتْ بِجَوَاثَا أَثَارُ الْمَدِينَةِ . وَكَدَّ قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ الْبَكْرِيُّ فِي مَعْنَاهُ هِيَ مَدِينَةُ الْبَحْرَيْنِ لِعَبْدِ الْقَيْسِ .^(۱)

توجهه : حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې بي شکه د جمعي اول مونځ چې په اسلام کې د نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مسجد کې ادا شوي دي نه روسته اولني مونځ په بجواثا نومي ځاي کې شوي دي جواثا د بحرین د کلو نه يو کلي دي او عثمان ويلي دي او د عبد قيس د کلو نه يو کلي دي . د دې حديث روايت ابوداؤد کړي او اسناد ئي صحيح دي .

نيموي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې دا قول من قري البحرين او قريه من قري عبد قيس دا د راوي تفسير دي او د ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کلام نه دي ، يعنې جواثا د بحرین د کلو نه يو کلي دي او يا د عبد قيس د کلو نه يو کلي دي . دا د راوي تفسير دي د ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کلام نه دي . او د قري اطلاق کله په

بنار باندې کيږي او په جواثا کې ځيني اثار د بنار موجود و او ابو عبید البرکي په خپل معجم کې ويلي دي چې دا په بحرین کې یو بنار و د عبد قیس .

﴿ ۸۹۷ 〉 عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ وَكَانَ قَائِدَ أَبِيهِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ بَصَرُهُ عَنْ أَبِيهِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ كَانَ إِذَا سَمِعَ النِّدَاءَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ كَرَّحَمَ لَا سَعْدِ بْنِ زُرَّارَةَ فَقُلْتُ لَهُ إِذَا سَمِعْتَ النِّدَاءَ كَرَّحَمْتَ لَا سَعْدِ بْنِ زُرَّارَةَ قَالَ لِأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ جَنَعَ بَنًا فِي هِزْمِ النَّبِيِّ مِنْ حَرَّةٍ بَنَى بِيَاهُةً فِي لَيْعٍ يُقَالُ لَهُ لَيْعُ الْخَضَمَاتِ قُلْتُ كَمْ أَتُّمَّ يَوْمَئِذٍ قَالَ أَرْبَعُونَ رَوَاهُ ابوداود و آخرون وقال الحافظ في التلخيص اسناده حسن و لابن ماجه فيه قال أي بني كان أول من جنع بنا صلاة الجمعة قبل مقدم رسول الله ﷺ بركة .

قال النيسابوري إن جميعهم هذا كان برأيهم قبل أن تُسرع الجمعة لا بأمر النبي ﷺ كما يدل عليه مرسل ابن سيرين أخرجه عبد الرزاق^(۱) .
ترجمه : عبد الرحمن بن كعب بن مالك د خپل پلار د نظر د ختمیدو نه روسته د هغه قائد و ده د خپل پلار كعب بن مالك نه روایت كړي چې هغه به كله د جمع اذان واوریده نو اسعد بن زراره ته به ئي دا الفاظ استعمالول او ربه ئي ورته وويل نو ما هغه ته وويل چې كله ته اذان واورې نو اسعد بن زراره ته د ترجمه الفاظ استعمالوي يعني رَحِمَ اللهُ ورته وائي هغه وويل دا اول شخص دي چې مونږ ته ئي په حره د بني يياضه هزم انيت د نفع كې چې دي ته نفع الخضعات ويلي شي د يو ځاي نوم دي د جمعي مونځ كړي و ما ورته وويل چې تاسي په دغه ورځ څو كسان وئ هغه وويل څلوېښت كسان و . د دي حديث روايت ابوداود او نورو محدثينو كړي دي او حافظ په تلخيص كې ويلي دي چې اسناد ئي حسن دي او په ابن ماجه كې د دي حديث الفاظ دا دي چې اي بجوړه دا اول هغه كس دي چې ده د رسول الله ﷺ د مكې مكرمي نه د هجرت كولو نه مخكې ئي مونږ ته د جمعي مونځ كړي و .

نيسابوري رحمه الله ويلي دي چې د دوي دا د جمعي مونځ كول د جمعي د شروع نه مخكې په خپله رايه وه او د رسول الله ﷺ په امر نه وه لكه چې د ابن سيرين رحمه الله مرسل په دي باندې دلالت كوي .

(۱) ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۵۳ باب الجمعة في القرى ، ابن ماجه . ابواب إقامة الصلوات ص ۷۷ باب فرض الجمعة ، صحيح ابن خزيمة كتاب الجمعة ج ۳ ص ۱۱۳ برقم ۱۷۲۴ .

دا حديث عبدالرزاق خارج كړي دي .

﴿٨٩٨﴾ وعن كعب بن عُجرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمَعَ أَوَّلَ جُمُعَةٍ حِينَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فِي مَسْجِدِ بَنِي سَالِمٍ فِي مَسْجِدِ عَائِشَةَ رَوَاهُ عُمَرُ بْنُ هُبَيْرٍ فِي أَخْبَارِ الْمَدِينَةِ وَلَمْ أَقِفْ عَلَى اسْنَادِهِ .
قَالَ الزَّيْمِيُّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْ أَهْلِ التَّارِيخِ وَالتَّحْقِيقِ اخْتَارُوا مَا فِي هَذَا الْخَبَرِ لَكِنَّهُ يَعَارِضُ بِنَا رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي رَوَايَةٍ حَقَّقَ لَزَلُ بِهِمْ فِي بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ وَذَلِكَ يَوْمُ الْاِثْنَيْنِ مِنْ شَهْرِ رَجَبِ الْأَوَّلِ وَفِي رَوَايَةٍ قَاقَمَ فِيهِمْ أَرْبَعُ عَشْرَةَ لَيْلَةً .

قَالَ الزَّيْمِيُّ وَبَنُو سَالِمٍ كَانَتْ مَحَلَّةً مِنْ مَحَلَّاتِ الْمَدِينَةِ بِشَيْءٍ مِنَ الْفَضْلِ ^(١) .
ترجمه : د كعب بن عجره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله مديني منوري ته شريف راوړ نو اول ئي د بني سالم په مسجد مسجد عاتکه کې د جمعي مونځ وکړ . دا حديث عمر بن شيبه په اخبار مدينه کې روايت کړي دي او په اسناد ئي پوه نه يم .
نيموي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي ډيرو سیرت ليکونکو او مؤرخينو دا خبره غوره کړي ده کومه چې په دي حديث کې ده خو ولي د دي سره هغه حديث معارض دي کوم چې بخاري په يو روايت کې نقل کړي دي . تر دي پوري چې هغه د دوي سره په بني عمرو بن عوف کې خکته شو او دا د ربيع الاول د مياشتي د گل ورځ وه او په يو روايت کې دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هغو کې خوارلس ورځي قيام فرمايلي و .

او نيموي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې بنو سالم د مديني منوري د محلو نه يوه محله وه په خه لږ فاصله سره .
﴿٨٩٩﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُمْ كَتَبُوا إِلَى عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَسْأَلُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ فَكَتَبَ جَبَعُوا حَيْثُ مَا كُنْتُمْ رَوَاهُ أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَابْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ أَبِي حَتْمٍ وَقَالَ هَذَا الْأَثَرُ اسْنَادُهُ حَسَنٌ .

قَالَ الْعَلَوِيُّ مَعْنَاهُ جَبَعُوا حَيْثُ مَا كُنْتُمْ مِنَ الْأَمْصَارِ أَلَا تَرَى أَنَّهَا لَا تَجُوزُ فِي الْبُخَارِيِّ . قَالَ وَفِي الْبَابِ آخَرُ أُخْرَى لَا تَقُومُ بِشَيْئِهَا الْحُجَّةُ ^(٢) .

(١) تاريخ المدينة المنورة عمر بن شيبه ج ١ ص ٦٨ .

(٢) مصنف ابن ابی شيبه كتاب الصلوات ج ٢ ص ١٠١ باب من كان يري الجمعة في القرى وغيرها . صحيح ابن خزيمة ص ، معرفة السنن والآثار كتاب الجمعة ج ٢ ص ٣٢٢ رقم الحديث ٦٣٣٤ عملي ج ٣ ص ٥٢ ، للنسخ المهر ٢ ص ٥٢ .

تورجمه : د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي چې خلكو حضرت عمر رضي الله عنه ته خط وليكه او د حضرت عمر رضي الله عنه نه ئي د جمعي په باره كې پوښتنه وكړه هغه وليكل د جمعي مونځ وكړئ هر ځاي كې چې ئي تاسي د دي حديث روايت ابو بكر بن ابي شيبه ، سعيد بن منصور ، ابن خزيمة او يېهقي كړي دي او ويلي ئي دي چې دا اثر د دي اسناد حسن دي عيني ويلي دي چې د دي حديث معنى داده چې د جمعي مونځ كوئ په هر ځاي كې چې ئي تاسي د ښارونو نه آيا تاسي نه گورئ چې په ځنگلونو كې د جمعي مونځ روانه دي .
او نيموي رحمته الله ويلي دي چې په دي باب كې نور اثار هم شته خو په داسي اثارو باندې حجت او دليل نشي قائم دي .

په كلو كې د جمعي مونځ جائز دې يا ناجائز؟

په كلو او بانډو كې د جمعي د مانځه مسئله د فقهي د مهمو مسائلو نه يو مهمه او مختلف فيهِ مسئله ده او په دي مسئله كې مذهبي اختلاف په لاندې ډول سره بيانېږي .

(۱) مذهب: په دي باره كې د امام احمد رحمته الله قول دا دي د ده په نزد باندې په هر لوي او واړه كلي او بانډو كې د جمعي مونځ صحيح دي او غير مقلدين هم د دي قائل دي بلكه غير مقلدينو په دي مسئله كې زياته غلو او د حد نه تجاوز كړي دوي فقط په كلي نه بلكه په ځنگل كې هم د جمعي د مونځ قائل دي . (۱)

(۲) مذهب: د امام شافعي رحمته الله او د امام مالک رحمته الله مشهور قول دا دي چې په ښار او قريه دواړو كې د جمعي مونځ صحيح دي خو ولي د امام شافعي رحمته الله نه په دي باره كې څه صريح قول نه دي نقل شوي .

(۳) مذهب: د حنفي مذهب صاحبانو په نزد باندې د جمعي د مانځه د صحت لپاره ښار او لوي كلي شرط دي په وړو كلو او بانډو كې د جمعي مونځ جائز نه دي بيا د حنفي مذهب صاحبانو په خپل منځ كې د ښار په تعين كې د قديم او حديث قول په اعتبار سره اختلاف دي بلكه د ديو بند او زموږ د علماؤ تر منځ هم په دي كې اختلاف دي .

(۱) حضرت تهانوي رحمته الله ويلي دي چې د نورو شرائطو نه په غير د خلكو د شمار په اعتبار سره چې دري زره ابادي وي . (۲) مفتي كفايت الله صاحب رحمته الله ويلي دي چې ابادي دوه نيم زره وي خو ولي د ژوند ضروريات پكې سرته رسيږي لكه مثلا ، كولال دكانو نه د وړو مشين ، موچي ،

اهنگر، دھوبي، شفاخانه هسپتال، ډاکخانه، او مکتب (سکول) او داسي نور او ديو مسجد نه زيات مسجدونه وي نو هلته د جمعي مونځ صحيح دي. (۱)

په کلو کې د جمعي د مونځ د صحت دليلونه : د الله جل شانہ فرمان دي : (واذا لودي للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا الي ذكر الله وذروا البيع) په کلو کې د جمعي د مانځه د صحت قائلين په دليل کې وائي چې (فاسعوا) مطلق دي په دي کې د بنار او يا د قرني څه ذکر نشته نو د دي وجهي نه د جمعي مونځ په هر ځاي کې جائز دي. احنافو په جواب کې ويلي دي چې سعي د ندا پوري موقوفه ده او په دي کې دا بيان نه دي شوي چې نداء (اذان) کول چرته پکار دي او چرته نه دي پکار او کله چې په قريه کې نداء نه وي نو هلته سعي هم واجب نه ده. (۲)

د حضرت نانوتوي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ اسدلال : حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ د دي ايت کریمه نه د احنافو مذهب ثابت کړي دي او ويلي ئي دي چې زه دومره زياته پوهه نلرم خو ولي دومره ويلي شم چې په کلو کې د جمعي د مانځه عدم جواز د قرآن شريف نه ثابت دي. قرآن کریم کې فرمان دي (يا ايها الذين امنوا اذا لودي للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا الي ذكر الله) معنی دا چې اي مؤمنانو کله چې مانځه ته د جمعي اذان وکړي شي نو منډه وکړئ د الله جل شانہ ذکر ته. په دي ايت کریمه کې د جمعي د مانځه د پاره د سعي حکم ورکړي شوي دي چې، د سعي معنی منډه وهل او په جلتی سره تلل دي او د سعي نوبت هغه وخت راتلای شي چې هلته د لري مسافي کټ کول وي او په کلو کې داسي نه کيږي.

بيا ئي فرمايلي دي (وذروا البيع) يعني اخستل او خرڅول پريلاډئ معلومه شوه چې د جمعي حکم د هغه ځاي د پاره دي چې چرته لوي بازار او منډئ وي نو هلته د خريد و فروخت په معاملو کې خلک ډير زيات مصروف وي په کلو کې دا داسي مصروف کيدو بازار چرته دي او ورپسي الله جل شانہ فرمايلي (فاذا قضيت الصلاة فالتشروا في الارض وابتغوا من فضل الله) يعني معنی دا چې د مانځه نه روسته په ځمکه کې خواړه شئ او د امدن په خپلو ذرائعو کې ورته د مصروف کيدو حکم شوي دي نه دا هم خيال ته راځي چې په دي سلسله کې داسي يو مقام او ځاي پکار دي چې هلته په

کثیر تعداد سره مشاغل او ذرائع وي او دا په وړو کلو کې چرته وي. (۱)

د دي باب اولني حديث (۸۹۶) حديث چې حضرت ابن عباس رضي الله عنه شي روايت کړي دي. امام شافعي رحمه الله په دي دليل نيولي دي چې په قريه کې د جمعي مونځ صحيح دي او دليل ورباندي د حضرت ابن عباس رضي الله عنه (۸۹۶) نمبر حديث دي. حنفي مذهب حضراتو د دي په جواب کې ويلي دي (۱) جواب: چې لفظ د قريه د راوي تفسير دي او دا ځکه چې همدغه روايت په بخاري ج ۱ ص ۱۲۲ کې دي او په هغې کې دغه لفظ نشته. (۲)

(۲) جواب: د قريه لفظ مصر او بنار ته هم ويلي شي په قرآن کریم کې دي (اخر جنا من هذه القرية الظالم اهله) (پ ۵) د دي قري نه مراد مکه مکرمه ده. دويم مقام (واستل القرية التي کننا فيها) (پ ۱۳) او د دي نه مراد مصري دريم مقام (لولا لزل هذا القرآن علي رجل من القريتين عظيم) (پ ۲۵) او د دي نه مراد مکه او طائف دي.

او ز محشري په کشف کې ليکلي دي چې عرب مديني او بنار ته قريه وائي. او امام بيهقي په سنن کبری ج ۳ ص ۱۷۹ کې ليکلي دي چې (قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الجمعة واجب علي كل قرية وان لم يكن فيها الا اربعة يعني بالقرى المدائن) يعني معنی دا چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي چې جمعه په هره قريه باندي واجب ده اگر که نه وي په دي کې مگر خو څلور کسان مراد د قري نه مدائن او بنارونه دي. (۳)

او بله خبره دا ده چې کله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مديني ته هجرت وکړ نو په کومه ورځ چې ورسیده دغه ورځ د جمعي ورځ وه او رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ټولو نه مخکې د جمعي مونځ په مدينه منوره کې په بنو سالم کې کړي ؤ او په دي باندي د ټولو محدثينو او مؤرخينو اتفاق دي او په قباء کې ئي څوارلس او يا څلريشت ورځي قيام فرمايلي دي خو ولي په دغه ورځو کې ئي هلته د جمعي مونځ نه دي کړي او د مسجد نبوي صلی الله علیه وسلم نه ورسته ئي د ټولو نه مخکې چې د جمعي مونځ ادا کړي دي هغه په جواثا کې ؤ او جواثا د بحرين د قريو نه يوه قريه وه.

(۱) حاشیه دوس لومړي ج ۲ ص ۲۶۷.

(۲) غزالي السنن ج ۱ ص ۱۷۷.

(۳) غزالي السنن ج ۲ ص ۱۷۷-۱۷۸.

(۳) د دي باب دويم (۸۹۷) حديث چې عبد الرحمن بن كعب ثي روايت كړي دي او په دي باندې د جواز قائلينو استدلال كړي ويلي دي چې په كوم كلي كې څلويښت كسان وي نو هلته د جمعي مونځ صحيح دي. احنافو حضراتو د دي په جواب كې ويلي دي چې دغه كار صحابه كرامو په خپله مرضي او په خپله رايه كړي دي.

برسيره پردي باندې په مصنف عبد الرزاق ج ۱ ص ۱۵۹ كې په صحيح سند سره د محمد بن سيرين رحمته الله نه په تفصيل سره حايث روايت شوي دي چې په هغي كې په صراحت سره دا خبره شوي ده چې دغه د جمعي مونځ صحابه كرامو په خپل اجتهاد سره كړي وولي ځكه چې تر دغه وخته پوري لا د جمعي احكام هم نه و نازل شوي. نو د دي وجهي نه په دغه واقع باندې استدلال صحيح نه دي. (۱)

(۴) د دي باب (۸۹۸) حديث چې كعب بن عجره ثي روايت كړي دي دا هم د شرافعو مستدل دي او په دي كې تصريح شوي ده چې نبي اكرم صلوات الله عليه و آله اول د قباء نه راغي بني سالم محلي ته او هلته ئي د جمعي مونځ ادا كړ او د بني سالم دغه محله يو وركوتي شان كلي و. امام نيموي رحمته الله ويلي دي چې د بني سالم محله د مديني منوري په مضافاتو كې داخله وه گويا كې په دي محله كې د جمعي مونځ كول داسي و لكه چې په مدينه منوره كې ئي كړي وي همدغه وجه ده چې دسير په كتابونو كې داسي الفاظ دي: (اول جمعة صلاها بالمدينة) يعني معنى دا چې د دغه بني سالم د محلي نه ئي تعبير په مديني سره كړي دي. (۲)

(۵) د دي باب اخري (۸۹۹) حديث چې ابو هريره رضي الله عنه ئي روايت كړي دي هغه هم د جواز د قائلينو مستدل دي ويلي چې په هغي كې د حضرت عمر رضي الله عنه خپلو عاملينو ته خط ليكلي و چې (جمعوا حيث ما كنتم)

علامه عيني د مصنف د حديث په جواب كې ويلي دي چې د حيث لفظ دلته په خپله ظاهري معنى باندې محمول نه دي ځكه چې د دي ظاهري مقتضي دا ده چې په صحراگانو كې هم د جمعي مونځ جائز دي سره دي چې د دي په عدم جواز باندې د امت اجماع شوي ده نو د دي وجهي نه دا حكم عمالو او حكامو ته چې هغوي عموماً په ښارونو او مركزي ځايونو كې اوسيدل. (۳)

(۱) درس ترمذي ج ۲ ص ۲۶۹-۲۷۰.

(۲) درس ترمذي ج ۲ ص ۲۷۰-۲۷۱.

(۳) درس ترمذي ج ۲ ص ۲۷۱.

﴿بَابُ لَا جُمُعَةَ إِلَّا فِي مِصْرٍ جَامِعٍ﴾

فقط په لویو ښارونو کې د جمعي د مانع باب

﴿۱۰۰﴾ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ فِي حَجَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَامَ جَاهِدُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى آتَى عَرَفَةَ فَوَجَدَ الْقُبَّةَ قَدْ مُرِبَتْ لَهُ بِمَرَّةٍ فَتَزَنَ بِهَا حَتَّى إِذَا زَاغَتِ الشَّمْسُ أَمَرَ بِالْقَصَافِ فَرَجَلَتْ لَهُ فَأَتَى بَطْنَ الْوَادِي فَخَطَبَ النَّاسَ إِلَى أَنْ قَالَ ثُمَّ أَذَنَ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الْعَصْرَ وَلَمْ يَصَلِّ بَيْنَهُمَا هَيْثُ أَرَاهُ مُسْلِمٌ.^(۱)

قَالَ النِّبِيُّ وَكَانَ ذَلِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

ترجمه : حضرت جابر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي اکرم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حج په سلسله کې په یو اوږد حدیث کې ویلي دي نو مخکې لا رسول الله صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تر دې چې عرفات ته ورسید نو یو قبه ئې ولید چې د ده د پاره د یو کرهي لرونکي خادر نه جوړه شوي وه نو هلته تشریف فرما شو تر دې پورې چې د نمر زوال وشو نو د قصوي نومي اوه په باره کې ئې امر و فرمائي نو د ده صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پاره په قصواء باندې کجاوه کېښودل شوه نو بطن وادي ته ئې تشریف و یوړ نو خلکو ته ئې خطبه وویل تر دې پورې چې حضرت جابر ویلي دي چې بیا ئې اذان وکړ بیا ئې اقامت وکړ نو د ماسپښن مونغ ئې وکړ بیا ئې اقامت وکړ نو د مازيگر مونغ ئې وکړ او د دې دواړو مونغونو په منځ کې ئې هيڅ مونغ ونکړ. د دې حدیث روایت مسلم کړي دي.

نبيوي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ویلي دي چې دا د جمعي مونغ ؤ.

﴿۱۰۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ إِنَّ أَوَّلَ جُمُعَةٍ جُمِعَتْ بَعْدَ جُمُعَةٍ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَسْجِدِ عَبْدِ الْقَيْسِ بِحِوَالِي مِنَ الْبَحْرَيْنِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

قَالَ النِّبِيُّ إِنَّ هَذَا الْأَوَّلُ يَسْتَفَادُ مِنْهُ أَنَّ الْجُمُعَةَ تَخْصُ بِالْمَدِينِ كَالْمَدِينَةِ وَجَوَائِهَا وَلَا تَكْجُوزُ فِي الْقُرَى.^(۲)

ترجمه : حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ویلي دي چې د رسول الله صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مسجد کې د جمعي

(۱) مسلم کتاب الحج ج ۱ ص ۳۹۶ باب حجة النبي صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

(۲) بخاري کتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۲ باب الجمعة في القرى والمدن.

نه پس د ټولو نه مخکې د بحرین په جواښي نومي ځاي کې د ابن قيس په مسجد کې د جمعي مونځ شوي و. د دې حديث روايت بخاري کړي دي.

نيموي رحمه الله ويلي دي چې د دې حديث اثر نه دا خبر فهمېږي چې د جمعي مونځ د ښارونو پورې خاص دي لکه مدينه او جواښي او په کلو او قريو کې د جمعي مونځ نه دي روا.

﴿٩٠٢﴾ وَعَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيِّ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَا تَشْرِيْقَ وَلَا جُمُعَةَ إِلَّا فِي مَسْجِدٍ جَامِعٍ رواه عبد الرزاق و ابوبکر بن ابی شيبه والبيهقي في المعرفة وهو اثر صحيح^(١).

ترجمه: د ابو عبد الرحمن السلمي نه روايت دي چې حضرت علي کرم الله وجهه ويلي دي چې جمعه او تشریق په غير د مصر جامع نه (مسجد جامع) نه صحيح نه دي. د دې حديث روايت عبد الرزاق، ابن ابي شيبه او يهقي په معرفت کې روايت کړي دي او دا اثر صحيح دي.

﴿٩٠٣﴾ وَعَنْ الْحَسَنِ وَ مُحَمَّدٍ أَنَّهُمَا قَالَا الْجُمُعَةُ فِي الْأَمْصَارِ رواه ابوبکر بن ابی شيبه و اسناده صحيح^(٢).

ترجمه: حسن بصري رحمه الله او د محمد بن سيرين رحمه الله ويلي دي چې جمعه په ښارونو کې ده. د دې حديث روايت ابوبکر بن ابي شيبه کړي دي او د دې اسناد صحيح دي.

تشریح: د احنافو د پاره په کلو کې د جمعي د عدم جواز دليلونه: د دې باب ټول روايتونه د (٩٠٠) حديث نه نيولي تر (٩٠٣) حديث پورې دا ټول د احنافو مستدل دي (١) د دې باب اولي (٩٠٠) حديث چې حضرت جابر بن عبد الله ښي روايت کړي دي په دې کې په دې خبره باندي تصريح شوي ده او دا خبره په صحيحو روايتونو ثابته شوي ده چې لا حجة الوداع په کال په عرفات باندي د ودریدو ورځ د جمعي ورځ ده او دا خبره هم ټولو روايتونو په متفقۀ طور کړي ده چې رسول الله ﷺ په عرفات کې د جمعي مونځ نه و ادا کړي بلکه د ماسپښين مونځ ښي ادا فرمايلي و غير د دې نه دي بله هيڅ وجه نشي کيدې چې د جمعي د پاره ښار شرط دي. (٣)

(١) مصنف عبد الرزاق کتاب الجمعة ج ٣ — ١٦٨ باب القرى الصغار برقم ٥١٧٧، مصنف ابن ابی شيبه کتاب الصلوات ج ٢ — ١٠١ من قال لا جمعة ولا تشریق... الخ، سنن الکبری للبيهقي کتاب الصلوة ج ٣ — ١٧٩ باب عدد الذين اذا كانوا في قرية... الخ. معرفة السنن والآثار کتاب الجمعة ج ٤ — ٣٢٢ رقم الحديث ٢٣٣٠.

(٢) مصنف ابن ابی شيبه کتاب الصلوات ج ٢ — ١٠١ باب من قال لا جمعة ولا تشریق الا في مصر جامع.

(٣) درس لرملي ج ٢ — ٢٧٢-٢٧٣.

د دي باب دويم (۹۰۱) حديث هم د احنافو د پاره مستدل دي. او دا حكه چې د جمعي مونځ په اول سن هجري كې او يا د دي نه هم مخكې فرض شوي و او په جواثي كې د بنو عبد القيس د جمعي د مانځه واقع د هجرت نه شپږ كاله روسته وه او دا ښكاره خبره ده چې مسلمانانو او صحابه كرامو د شپږو كلونو په دوران كې اسلام تر لرو لرو كلو پوري رسولي و او بي شماره كلي د مسلمانانو په قبض كې راغلي و نو د ابن عباس رضي الله عنه د روايت مطابق چې د مسجد نبوي صلى الله عليه وسلم نه په غير په بل هيڅ ځاي كې د جمعي مونځ نه و قائم شوي دا د دي خبري واضح دليل دي چې په وړو وړو كلو كې د جمع مونځ جائز نه دي.

(۳) د دي باب دريم (۹۰۲) حديث چې حضرت ابي عبد الرحمن السلمي د حضرت علي رضي الله عنه نه روايت كړي په هغه حديث كې تصريح شوي ده چې تشریق او جمع دواړه په غير د مصر جامع نه په بل ځاي كې صحيح نه دي د بخاري ج ۱ ص ۱۲۲ حاشيه نمبر ۸ كې دي: استدلال ابو حنيفه رحمه الله بيا رواه عبد الرزاق عن علي رضي الله عنه قال لا جمعة ولا تشریق الا في مصر جامع (۱) وكذا رواه ابن ابی شبيبۀ عن طريق حجاج الخ وروي ايضاً بسند صحيح حدثنا جرير عن منصور الخ قال النوي حديث علي رضي الله عنه متفق علي ضعفه فكاله لم يطلع الا على الاثر الذي فيه الحجاج ولم يطلع على طريق جرير عن منصور فانه سند صحيح ولو اطلع لم يقل بما قاله. كذا في العيني وقال ابن الهمام وكفي بعلي رضي الله عنه قدوة اماماً. يعني امام ابو حنيفه رحمه الله د عبد الرزاق په روايت باندې چې د حضرت علي رضي الله عنه نه يې روايت شوي استدلال كړي دي چې نه جمع شته او نه تشریق مگر په جامع مصر او بنار كې همدغسي د دي حديث روايت ابن ابی شبيبۀ د حجاج د لاري نه كړي او همدغسي ابی شبيبۀ هم د دي حديث روايت په صحيح سند سره كړي دي نا جرير عن منصور الخ پس په تحقيق دا صحيح مسند دي. نووي رحمه الله ويلي دي چې د حضرت علي رضي الله عنه حديث اتفاقي ضعيف دي گويا كه نووي رحمه الله نه و خبر مگر په هغه روايت چې په هغې كې حجاج و او د جرير عن منصور په طريقه خبر نه و كه چرته خبر وي نو دا خبره به يې نه كوله. په عيني كې همدغسي دي او ابن الهمام ويلي دي چې علي رضي الله عنه كافي دي د قدوت او امامت په لحاظ سره. (۲)

(۱) درس لرمذي ج ۲ ص ۲۷۳-۲۷۴.

(۲) بخاري ج ۱ ص ۱۲۲، حاشيه نمبر ۸.

(۴) د باب اخري (۹۰۳) حديث چې حسن بصري رحمه الله او محمد بن سيرين رحمه الله روايت كړي دي او فتوى ئي صادره كړي ده چې د جمعي مونځ فقط او فقط په بناړونو كې وي .

﴿بَابُ الْغُسْلِ لِلْجُمُعَةِ﴾

د جمعي د پاره د غسل باب

﴿۹۰۳﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْتِيَ

الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱).

ترجمه : حضرت عبدالله رضي الله عنه ويلي دي چې ما د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چې فرمايل ئي كله چې يو ستاسي د جمعي مانځ ته د راتلو اراده وكړي نو غسل دي وكړي . د دي حديث روايت شيخينو كړي دي .

﴿۹۰۵﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ كَانَ النَّاسُ يَتَنَاءَوُونَ الْجُمُعَةَ مِنْ

مَنَازِلِهِمْ وَالْعَوَالِي فَيَأْتُونَ فِي الْغُبَارِ فَيَصِيبُهُمُ الْغُبَارُ وَالْعَرَقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُمْ الْعَرَقُ فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْسَانٌ مِنْهُمْ وَ هُوَ عِنْدِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ أَتَاكُمْ تَطَهَّرْتُمْ لِيَوْمِكُمْ هَذَا رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۲).

ترجمه : حضرت عائشي صديقي رضي الله عنها د نبي اكرم صلى الله عليه وسلم مطهري زوجي فرمايلي دي خلك به د جمعي مانځ ته د خپلو ځايونو او د خواو شا اطرافو نه نوبت په نوبت په گردونو كې راتلل او بدن به ئي د خولو او گردونو نه ډك و نو خولي به تري راوتي د دوي نه يو كس رسول الله صلى الله عليه وسلم ته په داسي حال كې راغي چې هغه ځما سره تشريف فرماؤ نو نبي اكرم صلى الله عليه وسلم و فرمايل كاش چې تاسو د دي خپلي ورځي د پاره ځان صفا كړي وي . د دي حديث روايت شيخينو كړي دي .

﴿۹۰۶﴾ وَ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ النَّاسُ أَهْلَ عَمَلٍ وَلَمْ تَكُنْ لَهُمْ كَفَاةٌ فَكُلُوا يَكُونُ لَهُمْ ثَقْلٌ فَيَقِيلُ لَهُمْ

لَوْ غُفِّلَتْكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۳).

(۱) مسلم كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۷۹ واللفظ له ، بخاري كتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۰ باب فضل الغسل يوم الجمعة .

(۲) مسلم كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۰ ، بخاري كتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۳ باب من اين لوني الجمعة .

(۳) مسلم كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۰ ، بخاري كتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۳ باب وقت الجمعة اذا زالت الشمس .

تورجهه : حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي چې خلك محنت كش او مزدور كارو او د دوي د پاره څه گټلي شوي جمع كړي شوي مال نه چې و نو د دي وجهي نه به ئي د جمعي پ ورځ هم كار كاوه نو د دوي نه به بوي ته نو دوي ته ويلي شوي و چې كاش تاسو د جمعي په ورځ غسل كولې . د دي حديث روايت شيخو كړي دي .

﴿٩٠٤﴾ **وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَمَبَا وَنَعِمَتْ وَمَنْ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ حَدِيثٌ حَسَنٌ**^(۱)
تورجهه : حضرت سمره بن جند رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اكرم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي څوك چې د جمعي په ورځ اودس و كړي ښه خبره ده او څوك چې غسل و كړي نو غسل افضل دي . د دي حديث روايت دريو محدثينو كړي دي او ترمذي ويلي دي چې حديث حسن دي .

﴿٩٠٨﴾ **وَعَنْ عِكْرَمَةَ أَنَّ أَنَسًا مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ جَاءَ وَاقْتَالُوا يَا ابْنَ عَبَّاسٍ أَكْثَرَ الْغُسْلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَاجْتَبَا قَالَ لَا وَلَكِنَّهُ أَطَهَرَ خَيْرٌ لِمَنْ اغْتَسَلَ وَمَنْ لَمْ يَغْتَسِلْ فَلَيْسَ عَلَيْهِ بِوَاجِبٍ وَسَأَخِذَكُمْ كَيْفَ بُدَأَ الْغُسْلُ كَانَ النَّاسُ مَجْهُودِينَ يَلْبَسُونَ الصُّوفَ وَيَعْمَلُونَ عَلَى ظُهُورِهِمْ وَكَانَ مَسْجِدُهُمْ ضَيْقًا مُقَارِبَ السَّقْفِ إِنَّمَا هُوَ عَرِيضٌ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فِي يَوْمٍ حَارٍّ وَعَرَقَ النَّاسُ فِي ذَلِكَ الصُّوفِ حَتَّى ثَارَتْ مِنْهُمْ رِياحٌ أَذَى بِذَلِكَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا فَنَظَرُوا وَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم تِلْكَ الرِّيحَ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ إِذَا كَانَ هَذَا الْيَوْمَ فَاغْتَسِلُوا وَلَيْسَ أَحَدُكُمْ أَفْضَلُ مَا يَجِدُ مِنْ دُهْنِهِ وَطِيْبِهِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رضي الله عنه ثُمَّ جَاءَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرَهُ بِالْخَيْرِ وَلَيْسُوا غَيْرَ الصُّوفِ كَفُّوا الْعَتَلَ وَوَسَّعَ مَسْجِدَهُمْ وَذَهَبَ بَعْضُ الَّذِينَ كَانَ يُؤْذِي بَعْضُهُمْ بَعْضًا مِنَ الْعَرَقِ رَوَاهُ ابوداود والطحاوي و قال الحافظ اسناده حسن .^(۲)**

تورجهه : د عكرمه نه روايت دي چې يو څه خلك د عراق نه راغلي و نوي ويل چې اي ابن عباس! ستا په خيال د جمعي په ورځ غسل واجب دي هغه وويل چې نه خو ولي دا كار ښه پاكيزه او بهتر دي

(۱) ترمذي ابواب الجمعة ج ۱ ص ۱۱۱ باب في الوضوء يوم الجمعة ، ابوداود كتاب الطهارة ج ۱ ص ۵۱ باب الرخصة في ترك الغسل يوم

الجمعة ، لساني كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۰۵ باب الرخصة في ترك الغسل يوم الجمعة .

(۲) ابوداود كتاب الطهارة ج ۱ ص ۵۱ باب الرخصة في ترك الغسل يوم الجمعة ، طحاوي كتاب الطهارة ج ۱ ص ۸۳ باب غسل يوم الجمعة

چې چا غسل وکړ او که غسل شي ونه کړ نو واجب پري نه دي او زه به تاسو خبر کړم چې غسل څنگه شروع کړي شو خلک محنت کړي او د ورې جامي به شي اغوستلي په خپلو شاګانو باندې به شي پيټي وړل د دوي مسجد تنګ او چټ شي ټيټ او نو رسول الله ﷺ په يوه گرمه ورځ کې تشریف راوړ او خلک په ورې کې خوله شوي او تردې پوري چې د دوي نه بوي خاته نو د دي وجهي نه ځينو ځينو ته تکليف رساوه نو کله چې رسول الله ﷺ دغه بوي محسوس کړ وي فرمايل اي خلکو کله چې دغه ورځ شي نو غسل کوئ او پوري کوي دي يو ستاسي د بهتر هغه خپلي خوشبوي او تيلونه چې ورسره وي حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ وويلي چې بيا الله جل شانده د جمعي ذکر په بڼه او بهتري طريقي سره وکړ او خلکو د ورې نه په غير نوري هي جامي اغوستي او د کارونو نه بند شو او مسجد ئي پراخه شو . او بعضي هغه بوي ختم شو چې ضرر به رساوه بعضو بعضو نه د خولي په وجه . د دي حديث روايت ابوداؤد او طحاوي کړي او حافظ ويلي دي چې اسناد ئي حسن دي .

(۱۰۹) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ مِنَ السَّنَةِ أَلْغُسْلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ رَوَاهُ الْبَزَارُ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ .^(۱)

تو جمعه : حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې د سنت د طريقي نه دي غسل د جمعي په ورځ د دي حديث روايت بزار کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

د جمعي غسل واجب دي يا مسنون ؟

نبي اکرم ﷺ غسل د جمعي د ادابو نه ګڼلې دي خو ولي د ائمه و ترمخ په غسل کې اختلاف دي چې آيا غسل مستحب دي که مؤکد سنت دي او که واجب دي په دي باره کې دري مذهب دي :

- (۱) مذهب : امام محمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په مبسوط کې ويلي دي چې د جمعي غسل حسن دي .
- (۲) مذهب : اهل ظواهر د جمعي د ورځي غسل واجب ګڼي او د امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه هم يو روايت د وجوب نقل شوي دي او ابن قيم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې د جمعي د ورځي د غسل وجوب د ترو د وجوب نه زيات قوي دي او امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ طرف ته هم د جمعي د ورځي د غسل وجوب منسوب شوي دي .^(۲)

(۱) كشف الاستار عن زوائد البزار ابواب الجمعة ج ۱ ص ۳۰۱ باب من السنة الغسل يوم الجمعة .

(۲) لرويح السنن ج ۲ ص ۵۵۳ .

(۳) مذهب: د احنافو او د اکثرو اهل علمو دي. د احنافو او د اکثرو اهل علمو په نزد د جمعي د ورځې غسل سنت مؤکد دي قاضي عياض مالکي ابن عبدالبر مالکي او خطابي شافعي او نور عام امامان او فقيهان. (۱)

د باب په حديثونو باندې د امامانو استدلال: (۱) د دي باب په اولني (۹۰۴) حديث کې

چې د عبدالله رضي الله عنه نه ئي روايت شوي د فليغتل د امر په صيغه سره تصريح شوي او دا ښکاره خبره ده چې د امر مفهوم وجوب دي دغه په ښکاره د وجوب د مدعيانو مستدل دي خو ولي د جمهورو علماؤ په نزد څرنگه چې د جمعي په ورځ غسل کول واجب نه دي نو د دي وجهي نه دغه حديث او د دي په شان نور ټول حديثونه په سنت باندې محمول دي ځکه چې د دي نه په غير د ډيرو نورو حديثونو نه ثابته ده چې د جمعي په ورځ غسل واجب نه دي خو بيا هم علماؤ ليکلي دي چې د جمعي په ورځ غسل نه کول مکروه دي.

(۲) د دي باب دويم په (۹۰۵) حديث کې چې د حضرت عائشي رضي الله عنها روايت شوي دي د (لو انکم تطهرتم لیومکم هذا) الفاظ راغلي دي چې د دي الفاظو مقتضي دا ده چې غسل واجب نه دي خو که غسل وکړئ نو بهتره ده او دا حديث د جمهورو مستدل دي.

(۳) د دي باب په دريم (۹۰۶) حديث کې چې د حضرت عائشي رضي الله عنها روايت شوي دي داسي الفاظ راغلي دي چې (لو اغتسلکم یوم الجمعة) د دي الفاظو معنی عدم وجوب دي.

(۴) د دي باب په څلورم (۹۰۷) حديث کې چې سمره ابن جندب رضي الله عنه ئي روايت کړي دي د (فبها ونعمت) الفاظ راغلي دي. نو په (فبها) لفظ کې (ها) ضمير مرجع يا خو (سنت) دي او يا خو (خصلت) دي او يا خو (فريضة) دي: که (ها) ضمير مرجع (سنت) شي نو د (ها) حرف جاره دي او په محذوف فعل پوري متعلق دي او د نعمت فاعل سنت دي نو معنی ئي دا شوه چې (بالسنة اخذ ولعبت السنة) او که په (فبها) کې د (ها) ضمير مرجع خصلت شي نو مفهوم به ئي داسي شي چې فبها الغسلة الفضل ولعبت الغسلة هي او که په (فبها) کې (ها) ضمير مرجع فريضة شي نو مدلول به ئي داسي شي فبها الفريضة اخذ ولعبت الفريضة.

(۵) د دي باب په پنځم (۹۰۸) حديث کې چې د عكرمه نه شي روايت شوي دي او د دي حديث مفهوم او مدلول بالكل واضح دي چې غسل واجب نه دي .

(۶) د دي باب په شپږم (۹۰۹) حديث کې چې حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه شي روايت كړي دي الفاظ شي دا دي چې (من السنة الغسل يوم الجمعة) په دي کې د غسل په سنتيت باندي حكم شوي دي او په خپل مفهوم کې په دي خبره باندي صريح الدلالت دي چې د جمعي غسل واجب نه دي بلكه سنت دي .

او بعضو علماؤ ويلي دي چې د دي احاديثو نه د جمعي د ورځي د غسل وجوب استفاده شوي او د عكرمه روايت د حكم د وجوب د پاره ناسخ دي .

(آيا د جمعي د ورځي غسل به د جمعي د مانځه د پاره كولي شي او كه د جمعي د ورځي د پاره به كولي شي) : په دي باره کې دوه قوله راغلي دي . (۱) يو قول دا امام ابويوسف رحمته الله دي : د امام ابويوسف رحمته الله په نزد باندي د جمعي غسل د جمعي د مانځه د پاره دي او جمهورو هم دا خبره صحيح گنرلي ده او دا ځكه چې د حضرت عائشي رضي الله عنها او د حضرت ابن عباس رضي الله عنه په حديث کې داسي الفاظ راغلي دي (اذا جاء احدكم الجمعة فليغتسل) يعني كله چې يو ستاسي جمعي ته حاضر شي نو غسل دي وكړي .

او دويم قول د حسن ابن زياد رحمته الله دي او د ده په نزد د جمعي غسل د جمعي د ورځي د پاره دي (۱) داؤد ظاهري امام محمد رحمته الله او په يو روايت کې د امام ابويوسف رحمته الله رأي هم دا ده لكه چې بنائي دا خبره كړي ده او وجه شي ورته داسي ويلي ده چې د جمعي ورځ د ټولو ورځو نه اشرفه او افضله ده نو د دي وجهي نه په دغه ورځ کې غسل سنت وگرځولي شو چې د فضيلت اظهار شي او بله وجه شي دا ده چې په احاديثو کې د غسل اضافت د جمعي ورځي ته شوي دي نو دغه اضافت په دي خبره باندي دلالت كوي چې غسل د جمعي د ورځي د پاره دي نه د جمعي د مانځه د پاره .

او د دي اختلاف په تتيجه کې د دينه د يو څو مسائلو استنباط كيدي شي چې په لاندې ډول سره بيانېږي .

(۱) په بنايه کې ويلي شوي دي چې كوم يو كس د جمعي په ورځ غسل وكړي او د ده اودس مات شي او بيا په نوي اودس باندي د جمع مونځ وكړي نو د امام ابويوسف رحمته الله په نزد باندي د ده د جمعي د غسل ثواب ونه شو او د حسن بن زياد په نزد باندي د ده د غسل ثواب وشو . او معارف

السنن هم په ج ۴ ص ۳۲۱ کې مختصره شان اشاره کړي ده او ويلي دي چې وثيرة الخلاف فيمن لا جمعة عليه وفيمن احدث بعد الغسل يعني د خلاف فائده په گوهغه چا مرتب ده چې جمع ورباندي فرض نه وي او يا په هغه چا باندي فائده مرتب ده چې غسل نه ورسته بي اودسه شي .
(۲) په کافي نوم کتاب کې راغلي دي چې که چرته يو کس د جمعي د ورځي د صبا نه مخکې اودس او غسل وکړي او پ دي اودس او غسل باندي د جمع مونځ اداء کړي نو د امام ابويوسف رَحْمَةُ اللهِ په نزد باندي ده ته د غسل فضيلت حاصل شو او د حسن ابن زياد رَحْمَةُ اللهِ په نزد باندي ده ته د غسل فضيلت حاصل نه شو .

(۳) په درمختار کې راغلي دي چې په کومو خلکو باندي د جمعي مونځ واجب نه وي لکه مسافر او بنځه او غلام شو په دوي باندي د حسن رَحْمَةُ اللهِ د قول په بناء ، غسل سنت دي او بنا په قول د امام ابويوسف رَحْمَةُ اللهِ باندي په دوي باندي غسل سنت نه دي . (۱)

﴿بَابُ السَّوَاكِ لِلْجُمُعَةِ﴾

د جمعي د پاره د مساواک باب

﴿۱۱۰﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جُمُعَةٍ مِنَ الْجُمُعِ مَعَاشِرَ الْمُسْلِمِينَ أَنَّ هَذَا يَوْمٌ جَعَلَهُ اللَّهُ لَكُمْ عِيْدًا فَاعْتَسِلُوا وَعَلَيْكُمْ بِالسَّوَاكِ رواه الطبراني في الاوسط والصغير واستاده صحيح .^(۱)

ترجمه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې د جمعو نه په يوه جمعه کې فرمايلي ز چې اي د مسلمانانو دلي بي شکه دا يوه ورځ ده چې الله جل شانہ دا ورځ ستاسي اختر گرځولي ده نو بناء تاسو غسل وکړي او مساواک ووبښئ . د دي حديث روايت په اوسط الصغير کې طبراني کړي دي او اسنادي صحيح دي .

(۱) توضيح السنن ج ۲ — ۵۵۵ — ۵۵۶ .

(۲) مجمع الزوائد كتاب الصلوة ج ۲ — ۱۷۳ باب حقوق الجمعة من الغسل والطيب ونحو ذلك ، المعجم الصغير للطبراني ج ۱ — ۱۲۹ .

المعجم الاوسط ج ۴ — ۲۵۹ برقم ۳۴۵۷ .

مسئلة الباب : د جمعې په ورځ خصوصيت سره مساواك كول مسنون دې تاسو په دې ذكره حديث كې "عليكم بالسواك" كې او گوړى صيغه دامر ده ليكن بالاتفاق وجوب مراد نه دې بلكې استحباب يعنې سنيت مراد دې داهل ظواهر و په نزد هم .

﴿بَابُ الطَّيِّبِ وَالتَّجَمُّلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ﴾

د جمعې په ورځ د زينت او د خوشبوي لگولو باب

﴿٩١١﴾ عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَتَكَلَّمُ مَا اسْتَطَاعَ مِنَ الظُّهْرِ وَيَدْهَنُ مِنْ دُهْنِهِ أَوْ يُبَسُّ مِنْ طَيِّبٍ يَبِيتُهُ ثُمَّ يَخْرُجُ فَلَا يَفْرِقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ ثُمَّ يَصِلُ مَا كَتَبَ لَهُ ثُمَّ يَنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الْإِمَامُ إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (١٠).

ترجمه : حضرت سلمان فارسي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي اكرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي غسل به ونه كړي يو سري په ورځ د جمعې او پاكي به حاصله نكړي څومره ئي چې د پاكي د حاصلولو طاقت وي او د خپل د استعمال والا تيلو نه به تيل ونه لگوي او يابه د كور د استعمال والا خوشبوي نه خوشبوي ونه لگوي او بيا راوځي خود دوه و كسانو ترمنځ جدائي رانه ولي چې كوم ځاي ورته پيدا شي په هغه ځاي كې بيا مونځ وكړي څومره چې ورته ليكلي شوي مقرر كړي شوي دي بيا چې شي كله چې امام خبري كوي مگر خو بخښنه به ورته وكړي شي د هغه گناهونو چې د دي جمعې نه تربلي جمعې پوري دي . د دي حديث روايت بخاري كړي دي .

﴿٩١٢﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا سَلْمَانُ هَلْ تَدْرِي مَا يَوْمُ الْجُمُعَةِ قُلْتُ هُوَ الَّذِي جَمَعَ اللَّهُ فِيهِ أَبَاكَ وَأَبَاكَ قَالَ لَا وَلَكِنْ أَخَذْتُكَ عَنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَتَكَلَّمُ وَيَلْبَسُ أَحْسَنَ ثِيَابِهِ وَيَتَطَيَّبُ مِنْ طَيِّبٍ أَهْلُهُ إِنْ كَانَ لَهُمْ طَيِّبٌ وَإِلَّا فَالْبَاءُ ثُمَّ يَأْتِي السَّجْدَ فَيَنْصِتُ حَتَّى يَخْرُجَ الْإِمَامُ ثُمَّ يَصِلُ إِلَّا كَأَنَّهُ كَفَّارَةٌ لَهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى مَا اجْتَنَبَ الْمَقْتَلَةَ وَذَلِكَ الدَّهْرُ كُلُّهُ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ اسْتَدَاهُ حَسَنٌ (١١).

ترجمه : او حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمايلي دي اي سلمانۀ آيا پوهيږي چې د جمعي ورځ څه شي دي ما وويل دا هغه ورځ ده چې په هغې کې الله جل شانۀ ستا والد او يا والدین جمع کړي و نبي اکرم صلی الله علیه و آله وسلم وفرمايل چې نه زه تاته د جمعي د ورځي په باره کې بيان کوم چې نه به وي يو مسلمان چې ځان به پاک کړي او هي جامي واغوندي او د خپل اهل د خوشبوي به ځان خوشبويه کړي که خوشبوي ورسره وي او که نه وي نو په ابووبو غسل وکړي بيا مسجد ته لاړ شي نو چپ اوسي تر دي چې امام راوځي بيا مونځ وکړي مگر خو کيږي دا کفارۀ د پاره ده د دي جمعي نه تر بلې جمعي پوري تر څو پوري چې د تکليف د رسولو د ځاي نه ځان بچ کړي دغه ثواب ورته په ټوله زمانه کې ورسېږي . د دي حديث روايت طبراني کړي دي او هيشي ويلي دي چې اسناد ئي حسن دي .

﴿۱۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ رضي الله عنه قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله وسلم يَقُولُ مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَمَسَّ مِنْ طَيِّبٍ إِنْ كَانَ عَنْدهُ وَكَيْسَ مِنْ أَحْسَنِ ثِيَابِهِ ثُمَّ خَرَجَ وَعَلَيْهِ السَّكِينَةُ حَتَّى يَأْتِيَ التَّسْجِدَ فَيَرْكُعَ إِنْ بَدَأَ لَهُ وَلَمْ يُوِذْ أَحَدًا ثُمَّ انْقَضَتْ إِذَا خَرَجَ إِمَامُهُ حَتَّى يَصِلَ كَأَنَّ كَفَّارَةً لَهُ لِمَا بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى رواه احمد والطبراني واسناده صحيح^(۱).

ترجمه : حضرت ابو ايوب رضي الله عنه ويلي دي چې ما د نبي کريم صلی الله علیه و آله وسلم نه اوريدلي دي چې فرمايل ئي څوک چې د جمعي په ورځ غسل وکړي او خوشبوي پوري کړي که خوشبوي ورسره وي او هي جامي واغوندي بيا د اطمنان او وقار په حالت کې راوځي تر دي پوري چې مسجد ته لاړ شي که د مانځه موقع وه مونځ وکړي او چاته تکليف ونه رسوي بيا چپ وي چې کله امام راوځي تر څو پوري چې د امام سره مونځ وکړي وي به کفارۀ د پاره ده د هغې گناه نه چې د دي جمعي نه تر بلې جمعي پوري دي . د دي حديث روايت احمد رضي الله عنه او ترمذي رضي الله عنه کړي او اسناد ئي صحيح دي .

مسئله الباب : خوشبو لگول او ځانسته ميسر شده جامي اغوستل د جمعي د آد ابو نه دي .

(۱) حشد احد ج ۵ - ۲۲۰ ، للمرحم الکبر للطبراني ج ۲ - ۱۶۱ رقم الحديث ۴۰۰۷ ، مجمع الزوائد كتاب الصلوة ج ۲ - ۱۷۱

﴿بَابُ فِي فَضْلِ الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ﴾

د جمعي په ورځ په نبي اکرم ﷺ باندې د درود ويلو د فضيلت باب

﴿٩١٣﴾ عَنْ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَ فِيهِ قُبِضَ وَ فِيهِ النَّفْخَةُ وَ فِيهِ الصَّعْقَةُ فَأَكْبِرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ قَالَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ كَيْفَ تُعْرَضُ صَلَاتُنَا عَلَيْكَ وَ قَدْ أُرِمْتَ قَالَ يَقُولُونَ يَلَيْتُ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ حَزَمَ عَلَى الْأَرْضِ أَجْسَادَ الْأَنْبِيَاءِ رَوَاهُ الْخَمِيسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه : حضرت اوس بن اوس رضی اللہ عنہ ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې ستاسي د افضلو او بهترو ورځو نه ورځ د جمعي ده په دي کې حضرت آدم عليه السلام پيدا شوي دي او په دي کې وفات کړي شوي دي او په دي کې به په شپيلۍ کې پوکي کولي شي او په دي کې به دويم ځل شپيلۍ وهلې شي نو په دي ورځ کې به ما باندې په کثرت سره درود ووايي ځکه چې ستاسي درود ماته پيش کولي شي اوس ﷺ وويل چې خلکو عرض وکړ اي د الله جل شانہ رسولہ څنگه به زموږ درود تاته پيش کړي شي حال دا چې ته به خاوره شوي ئي رسول الله ﷺ و فرمايل چې بي شکه الله جل شانہ حرام کړي په زمکه باندې د انبياؤ عليهم السلام جسدونه مبارک بدنونه. د دي حديث روايت د ترمذي نه په غير پنځو محدثينو کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

د جمعي په ورځ د درود شريف لوستلو اهميت

د جمعي ورځ ، دورځو سرداره ده او زموږ رسول الله ﷺ د ټولو مخلوقاتو سردار دې په دي ورځ باندې په حضور ﷺ باندې د درود او سلام ډير زيات فضيلت راغلې دي خلاد بن کثير ډير لوي بزرگ تير شوې دې دوفات نه څه وخت مخکې دده په بالاخانه کې يو کاغذ اوموندل شو چې په هغې کې يي ليکلي وو : ” دا خلاد بن کثير لپاره ددوخ داور نه دنجات ذريعه ده “ نو چې دده دکوروالا نه پوښتنه ددې په باره کې اوکړې شوه نو هغوي ورته اويل چې خلاد به دجمعي په ورځ زر (۱۰۰۰) پيره درود ويل : ” اللهم صل على محمدن النبي الامي “ دجمعي په ورځ دمازديگر

(١) ابوداؤد کتاب الصلوة ج ١ ص ١٥٠ باب تفریع ابواب الجمعة، نسائي کتاب الجمعة ج ١ ص ٢٠٣ باب اکرار الصلوة علی النبی ﷺ یوم الجمعة ، ابن ماجه ابواب الخاتمة الصلوات ص ٧٧ باب فی فضل الجمعة ، مسند احمد ج ٢ ص ٨٨٠ ، مستدرک حاکم کتاب الجمعة ج ١ ص ٢٧٨ باب الامر بکثرة الصلوة فی الجمعة .

مونځ نه پس اتيا (۸۰) پيره ددرود ويلو فضيلت هم وارد شوې ده يو روايت کې دي چې دجمعي پوره سل پيره ددرود ويلو والا پاره الله تعالى سل حاجتونه پوره کوي .

﴿بَابُ مَنْ أَجَازَ الْجُمُعَةَ قَبْلَ الزَّوَالِ﴾

دزوال نه مخکې دجمعي دمانځه داجازت باب

﴿۹۱۵﴾ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا نَصُلي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجُمُعَةَ ثُمَّ لَتَصْرِفُ لَيْسَ لِلْحَيَّاتَانِ ظِلٌّ نَسْتَظِلُّ بِهِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ ^(۱)

ترجمه : حضرت سلمه بن الاكوع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې مونږ د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د جمعي مونځ وکړ يا مونږ فارغ شو واپس راتلو او د ديوالونو سوري نه و چې د هغې سوري طلب موکړي وي . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿۹۱۶﴾ عَنْ سَهْلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَا كُنَّا نَقِيلُ وَلَا نَتَغَدَّى إِلَّا بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ وَزَادَ مُسْلِمٌ فِي رَوَايَةٍ وَاحِدَةً وَالتَّرْمِذِيُّ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ^(۲)

ترجمه : حضرت سهل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې مونږ نه قیلوله کړي وه او نه مو د غرمي ډوډۍ خوړلې وه مگر خو د جمعي د مانځه نه پس . د دي حديث روايت د محدثينو يو جماعت کړي او مسلم په يو روايت کې د احمد لفظ او ترمذي د (في عهد رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الفاظ زيات کړي دي . يعني مسلم په يو روايت کې واحد لفظ زيات کړي او ترمذي په يو روايت کې دا په زمانه د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الفاظ زيات کړي دي .

﴿۹۱۷﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا نَصُلي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجُمُعَةَ ثُمَّ نَرْجِعُ إِلَى الْقَائِلَةِ نَقِيلُ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالبخاري ^(۳)

ترجمه : حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې مونږ د نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د جمعي مونځ کاوه

(۱) بخاري کتاب المغازي ج ۲ ص ۵۹۹ باب غزوة المدينة ، مسلم کتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۳ .

(۲) بخاري کتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۸ باب قول الله عز وجل لا إذا قضيت الصلاة ... الخ ، مسلم کتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۳ ، ترمذي ابواب الجمعة ج ۱ ص ۱۱۸ باب في القائلة يوم الجمعة ابراهيم كتاب الصلاة ج ۱ ص ۱۵۵ باب وقت الجمعة ، مسند احمد ج ۵ ص ۴۴۴ ، مصنف ابن ابي شيبة كتاب الصلوات ج ۲ ص ۱۰۶ باب من كان يقبل بعد الجمعة .

(۳) مسند احمد ج ۳ ص ۲۳۷ ، بخاري کتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۸ باب القائلة بعد الجمعة .

بيا د قيلولې او ارام ځاي ته واپس راغلو نو قيلولو مو وکړه. د دې حديث روايت احمد او بخاري کړي دي.

﴿٩١٨﴾ وَعَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ سَالَ مَقِي كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصَلِّي الْجُمُعَةَ قَالَ كَانَ يَصَلِّي ثُمَّ تَذْهَبُ إِلَى جَنَائِنَا فَنَرِيهَا زَادَ عَبْدُ اللَّهِ فِي حَدِيثِهِ حِينَ كُرِّوْلُ الشَّمْسِ يَعْنِي التَّوَاضُّعَ رواه مسلم. (١)
توجه: حضرت جعفر د خپل پلار په ذريعه روايت کړي دي چې هغه پوښتنه کړې وه چې رسول الله ﷺ به کله د جمعي مونځ کاوه هغه ويلي دي چې هغه به د جمعي مونځ وکړ بيا به مونږ خپلو اوښانو طرف ته راغلو نو مونږ به هغوي ته ارام ورکړو عبدالله په خپل حديث کې دا الفاظ زيات کړي دي چې کله به چې د نمر زوال وشو. معنی دا چې مراد اوبه راوړه نکي اوه دي. د دې حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿٩١٩﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّيِّدَانِ السُّلَمِيِّ قَالَ شَهِدْتُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مَعَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَكَانَتْ صَلَاتُهُ وَخُطْبَتُهُ قَبْلَ نِصْفِ النَّهَارِ ثُمَّ شَهِدْتُهَا مَعَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَكَانَتْ صَلَاتُهُ وَخُطْبَتُهُ إِلَى أَنْ أَقُولَ اِنْتَصِفِ النَّهَارُ ثُمَّ شَهِدْتُهَا مَعَ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَكَانَتْ صَلَاتُهُ وَخُطْبَتُهُ إِلَى أَنْ أَقُولَ زَالَ النَّهَارُ فَمَا رَأَيْتُ عَابَ ذَلِكَ وَلَا أُنْكِرُهُ رواه الدارقطني وآخرون واسناده ضعيف. (٢)

توجه: عبدالله بن السیدان السلمي ويلي دي چې زه د جمعي په ورځ د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره د جمعي د مانځه د پاره حاضر شوي وم د هغه مونځ او د هغه خطبه د زوال نه مخکې ويا زه د جمعي مانځه ته د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره حاضر شوي وم د هغه مونځ او خطبه تر هغه وخته پوري وه چې ورځ نيماني شوه (زوال) وشو بيا مخه د حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره د جمعي د مانځه د پاره حاضر شوي وم نو د هغه مونځ او د هغه خطبه تر دې وخته پوري وه چې ما ويل چې د ورځي زوال وشو نو مانه دي ليدلي چې دا ئي عيب وگانه او يا ئي بد وگانه. د دې حديث روايت دارقطني او نورو محدثينو کړي او اسناد ئي ضعيف دي.

(١) مسلم كتاب الجمعة ج ١ ص ٢٨٣ وفي نسخة المسلم عندي "عن جعفر عن أبيه أنه سأل جابر بن عبد الله متى كان ... الخ

(٢) سنن الدارقطني كتاب الجمعة ج ٢ ص ١٧ باب صلاة الجمعة قبل نصف النهار .

﴿١٢٠﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ بَنًا عَبْدًا لِلَّهِ يُعْنِي ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْجُمُعَةَ طُعِي وَ قَالَ

خَبِثَتْ عَلَيْكُمْ الْحُرُورُ ابْنُ أَبِي بَكْرٍ بَنِي هَيْبَةَ وَ اسْفَادَهُ لَيْسَ بِالْقَوِيِّ ^(١)

ترجمه : عبد الله بن سلمه ويلي دي چې مونږ ته عبد الله يعني بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د خاڅت په وخت کې د جمعي مونځ وکړ او وي ويل چې زه په تاسي باندې د مگرمن نه یريلا م. د دي حديث روايت ابي بکر بن ابي شيبه کړي دي او اسناد ئي قوي نه دي.

﴿١٢١﴾ وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ بَنًا مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْجُمُعَةَ طُعِي رَوَاهُ ابْنُ أَبِي بَكْرٍ بَنِي هَيْبَةَ وَ

سعيد بن سويد ذکره ابن عدي في الضعفاء ^(٢)

ترجمه : سعيد بن سويد ويلي دي چې مونږ ته حضرت معاويه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د خاڅت په وخت کې د جمعي مونځ وکړ. د دي حديث روايت ابوبکر بن ابي شيبه کړي دي او سعيد بن سويد لره ابن عدي په ضعيفانو کې شمارلي دي.

﴿١٢٢﴾ وَعَنْ مَصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ كَانَ سَعِيدٌ يَقِيلُ بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي بَكْرٍ بَنِي هَيْبَةَ وَ اسْنَادُهُ

صحيح وهذا الاثر لا حجة لهم فيه ^(٣)

ترجمه : مصعب بن سعد ويلي دي چې سعد به د جمعي نه روسته قيلوله کوله. د دي حديث روايت ابوبکر بن ابي شيبه کړي دي او اسناد ئي صحيح دي وهذا الاثر لا حجة لهم فيه. يعني : په دي اثر کې د هغوي د پاره هيڅ دليل نشه.

د جمعي د مونځ وخت کله شروع کيږي ؟

د ماسپڅين مونځ بالاتفاق د زوال نه مخکې صحيح نه دې ، ليکن د زوال نه مخکې د جمعي د مانځه په صحت کې اختلاف : د زوال نه مخکې د جمعي د مانځه د ادا کولو په صحت کې دوه مذهبه منقول دي.

(١) مذهب : د صحابه کرامو ، تابعينو د مذاهبو د امامانو او د جمهورو علماؤ په نزد د زوال نه مخکې د جمعي مونځ جائز نه دي د جمهورو علماؤ په نزد باندې د جمعي د مانځه وخت همغه دي کوم چې د ماسپڅين د مانځه وخت دي.

(١) مصنف ابن ابي شيبة كتاب الصلوات ج ٢ ص ١٠٧ باب من كان يلقى بعد الجمعة ... الخ .

(٢) مصنف ابن ابي شيبة كتاب الصلوات ج ٢ ص ١٠٧ باب من كان يلقى بعد الجمعة ... الكامل في ضعفاء الرجال لابن عدي ج ٣ ص ١٢٤٣

(٣) مصنف ابن ابي شيبة كتاب الصلوات ج ٢ ص ١٠٦ باب من كان يلقى بعد الجمعة ... الخ .

(۲) مذهب: د امام احمد رحمۃ الله او د بعضي اهل ظواهرو په نزد د زوال نه مخکې د جمعي مونځ کول جائز دي د دوي په نزد باندې د جمعي وخت د لوي څاڅت نه شروع کېږي.

د اهل ظواهرو او د امام احمد رحمۃ الله دليلونه: که څه هم د دې باب اته واره روايتونه بنا بر ظاهر د اهل ظواهرو او امام احمد رحمۃ الله پاره د زوال نه مخکې د جمعي د مانځه د صحت دليلونه دي خو ولي که په غور او جور نظر ورته وکتې شي او حقيقت په نظر کې ونيول شي نو د نوموړو احاديثو نه يو هم د دوي په مدعي باندې دليل نه شي کيدې. چې تفصيل يې لاندې راتلونکي دي.

(۱) د دې باب اولي (۹۱۵) حديث چې سلمه ابن الاكوع يې روايت کړي دي او اهل ظواهرو او امام احمد رحمۃ الله پري دليل نيولي دي او ويلي يې دي چې کله مونږ د جمعي مونځ وکړو او واپس راتلونو د ديوالو سوري نه و چې د هغې په سوري سره موفائده اخستي وي احنافو د دې په جواب کې ويلي دي چې د دې مبارک حديث مقصد دا دي چې د مديني منوري د وړو وړو ديوالونو دومره سوري نه و چې مونږ په دې کې تللي وي. لکه چې د شيخينو د حديث نه چې (ثم رجع اتبع الفخ او د مسلم د روايت نه چې (وما نجد قياً نستظل به او د بخاري د حديث د الفاظو نه چې (ثم نثصرف ليس للحيطان ظل نستظل به) دي داسې معلومېږي چې د مطلق سوري نفي مراد نه ده بلکه د دومره اندازه سوري نفي مراد ده چې په هغې کې تلل وکړي شي.

(۲) د دې باب دويم (۹۱۶) حديث چې سهل رضي الله عنه يې روايت کړي دي دا هم د زوال نه مخکې د جمعي د صحت د مدعيانو د پاره دليل دي او هغه دا دي چې لکه څنگه چې د قيلولي او د خوراک وخت د زوال نه مخکې دي نو د دې نه معلومه شوه چې دې خلکو د جمعي مونځ هم د زوال نه مخکې کړي و. حنفي مذهب علماؤ د دې جواب داسې کړي دي چې صحيح او درسته خبره ده چې د غداء لغوي معنی د زوال نه مخکې خوراک ته ويلي شي خو ولي د غداء اطلاق د زوال نه په روسته خوراک هم عرفاً او توسعاً شوي دي.

لکه چې د دې مثال د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په دې فرمان کې راغلي دي او د پيش نبي په باره کې يې فرمايلي دي (هلموا الي الغداء المبارك) يعني راځئ مبارک پيش نبي ته او د دې نه دا استدلال هيڅ وخت نشي کيدې چې د پيش نبي او د سحر طعام دي يې د نمر د ختو نه روسته خوړلي وي. (۱)

او د امام احمد رحمۃ الله علیه د استدلال په مقابل کې امام بخاري رحمۃ الله علیه د جمعې په وخت باندې په دې حدیث باندې استدلال کړي دي چې حضرت عایشې رضی الله عنها ویلي دي : وکالوا اذا راحوا راحوا الى الجمعة في هيئتهم ، معنی دا چې کله به راتله دیو جمعې ته په یوهینت او یو شان کې به راتلل په دې حدیث شریف کې د جمعې د پاره په رواح سره تعبیر شوي دي او رواح د زوال نه وروسته راتلو ته ویلې شي . (۱)

او ابن حجر رحمۃ الله علیه ویلي دي چې په دې حدیث کې د جمعې د مانځه د قبل زوال د پاره هېڅ دلیل موجود نه دي ځکه چې په حدیث شریف کې د قبل زوال خبره د دي د پاره شوي ده چې د مانځه نه مخکې د جمعې د مانځه د پاره انتظار د جمعې د پاره په مسجد کې کیناستل او د مانځه نه مخکې د جمعې د مانځه د پاره تیاري کول او بیا د جمعې د مانځه د اداء د وجهي نه شي خپل روزانه معمول چې د زوال نه مخکې طعام خوړلي او د زوال نه مخکې قیلوله کول و هغه شي بدل کړل او د زوال نه روسته شي کړل او دا تري مراد نه ده چې مونځ شي د قیلولي او د طعام د خوراک په وخت کې وکړ او قیلوله او طعام خوړي شي د خپل وخت نه روسته کړل . او زین ابن منیر دا دعوه کړي ده او د ده د دي دعوي نه دا خبره ثابتیږي چې د جمعې مونځ د زوال نه روسته شوي دي او دا ځکه چې د دوي عادت دا و چې دوي به د زوال نه مخکې طعام خوړ او د طعام پسي به شي قیلوله کوله او خاص د جمعې د ورځي په مناسبت صحابي دا خبرداری ورکړي دي چې مونځ د جمعې د پاره د تیاري کولو د مشغولیت په وجه طعام او قیلوله روسته کړي و .

د دي باب دریم (۹۱۷) حدیث چې حضرت انس رضي الله عنه شي روایت کړي دي او د قبل زوال د مدعیانو مستدل دي د دي جواب همغه دي کوم چې د باب په اولني حدیث کې تیر شوي دي . او (۹۱۸) حدیث د حضرت جعفر چې د خپل پلار نه شي روایت کړي او د عبدالله بن السیدان السلمي (۹۱۹) حدیث چې د امام احمد رحمۃ الله علیه او د بعض اهل ظواهرو مستدل دي د دي حدیث نه احنافو جواب کړي دي چې عبدالله بن السیدان غیر معروف يعني مجهول العداله دي . مصنف ویلي دي چې اسناد شي ضعیف دي (۲)

او د باب (۹۲۰) حدیث چې عبدالله بن سلمه شي روایت کړي دي حنفي مذهب علماؤ د دي په جواب کې ویلي دي چې د عبدالله بن سلمه نه په غیر د سعید بن سويد په طریقه باندې (۹۲۱) حدیث دي

(۱) درس ترمذي ج ۲ — ۲۷۷-۲۷۸.

(۲) درس ترمذي ج ۲ — ۲۷۸.

چې په دې کې د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه په ځاي باندې د حضرت معاويه رضي الله عنه ذکر شوي دي او عبدالله بن سلمه رضي الله عنه صدوق دي خو ولي د عمر په اخر کې د هغه حافظه گډوډه شوي وه او سعيد بن سويد ابن عدي په ضعفاو کې شمارلي دي .
او د باب (۹۲۲) حديث چې مصنف روايت کړي دي د دې حديث په باره کې په خپله مصنف ويلي دي چې د دوي د پاره په دې اثر کې هيڅ دليل نشته .

﴿بَابُ فِي التَّجَمُّعِ بَعْدَ الزَّوَالِ﴾

د زوال نه روسته د جمعي د مونځ کولو باب

﴿۹۲۳﴾ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ رضي الله عنه قَالَ قُلْتُ يَا أَيْمَنُ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَنِ الصَّلَاةِ قَالَ صَلِّ صَلَاةَ الصُّبْحِ ثُمَّ اقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَتَرْتَفِعْ فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكَفَّارُ ثُمَّ صَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَحْظُورَةٌ حَتَّى يَسْتَقِيلَ الظُّلُ بِالزُّمَحِ ثُمَّ اقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ فَإِنَّ حِينَئِذٍ تَسْجُرُ جَهَنَّمُ فَإِذَا أَقْبَلَ النَّبِيُّ فَصَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَحْظُورَةٌ حَتَّى تَصِلَ الْعَصْرُ الْحَدِيثُ رواه احمد و آخرون .^(۱)

ترجمه : حضرت عمرو بن عبسه رضي الله عنه ويلي دي چې ما عرض وکړ چې اې د الله جل شانہ نبي صلی الله علیه و آله ! ماته د مانځه په باره کې خبر راکړه نبي اکرم صلی الله علیه و آله وفرمايل چې د سهر مونځ وکړه بيا د مانځه نه منع شه تر دې پوري چې نمر راوخيژي او بڼه راپورته شي ځکه په تحقيق نمر د شيطان د دوه و بنکرونو ترمنځ راخيژي او په دغه وخت کې کفار نمر ته سجده کوي بيا مونځ وکړه ځکه بي شکه مونځ گواهي ورکوي او حاضر کړي شوي دي تر هغې پوري چې سوري د نيزي نه کم شي بيا د مونځ نه منع شه بي شکه په دغه وخت کې جهنم گرمېږي بيا چې نمر واوړي (زوال) وشي نو مونځ وکړه بي شکه چې مونځ گواهي ورکوي او حاضر کړي شوي دي تر هغې پوري چې د مازيگر مونځ وکړي . الحديث .

د دې حديث روايت احمد رحمه الله او مسلم کړي دي .

﴿۱۲۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَقْتُ الظُّهْرِ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ وَكَانَ ظِلُّ الرَّجُلِ كَطَوْلِهِ مَا لَمْ تَحْطُرِ الْعَصْرُ الْحَدِيثُ رواه مسلم^(۱).

ترجمه : د حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې د ماسپنين وخت چې کله دنمر زوال وشي سوري د هر سري د ده د اوږدوالي په اندازه ترڅو پوري چې د مازيگر وخت نه وي داخل شوي الحديث. د دي حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿۱۲۵﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ وَقْتِ الصَّلَاةِ فَلَمَّا ذَكَتِ الشَّمْسُ أَذَّنَ بِلَالٌ الظُّهْرَ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ الْحَدِيثُ اخرجه الطبري في الاوسط وقال الهيثمي اسناده حسن^(۲).

ترجمه : حضرت جابر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې يوسري د رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د مانځه د وخت په باره کې پوښتنه وکړه نو کله چې نمر کولاشو زوال وشو نو حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د ماسپنين اذان وکړ نو ده ته رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امر وکړ نو د مانځه اقامت يې وکړ الحديث. دا حديث طبراني په اوسط کې خارج کړي دي او هيثمي ويلي دي چې اسناد يې حسن دي.

﴿۱۲۶﴾ وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا نَجْمَعُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ نَرَجِعُ لَتَتَّبِعَ النَّبِيَّ رواه الشيخان^(۳).

ترجمه : حضرت سلمه بن الاكوع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي چې مونږ د رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د جمعي مونځ وکړ کله چې نمر او خوت بيا مونږ راواپس شو چې لتاوه مونږ سوري. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿۱۲۷﴾ وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَصَلِّي الْجُمُعَةَ حِينَ كَبَلَ الشَّمْسُ رواه البخاري^(۴).

ترجمه : د حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې بې شکه نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جمعي

(۱) مسلم کتاب المساجد ج ۱ ص ۲۲۳ باب الاوقات الصلوات الخمس .

(۲) المعجم الاوسط ج ۷ ص ۴۰۳ ، معجم الزوائد کتاب الصلوة ج ۱ ص ۳۰۴ باب الوقت فلما عن الطبراني في الاوسط .

(۳) مسلم کتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۳ ، بخاري کتاب المغازي ج ۲ ص ۵۹۹ باب غزوة الحديبية .

(۴) بخاري کتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۳ باب وقت الجمعة اذا زالت الشمس .

مونخ كړي ؤ كله چې نمر مائل شوي ؤ . د دې حديث روايت بخاري كړي دي .

﴿٩٢٨﴾ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ صَلَّى الْجُمُعَةَ فَتَرَجَعَ وَمَا تَجِدُ قِيًّا تَسْتَظِلُّ بِهِ رواه الطبراني في الاوسط وقال في التلخيص اسناده حسن .^(١)

ترجمه : جابر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلى دې نبي اكرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كله چې نمر زائل شو نو د جمعي مونخ ئي اداء كړ نو مونږ را واپس شو او مونږ دومره سوري ؤ نه مونده چې په هغې كې لاړ شو . د دې حديث روايت په اوسط كې طبراني كړي دي او په تلخيص كې ئي ويلى دي چې اسناد ئي حسن دي .

﴿٩٢٩﴾ وَعَنْ مَالِكِ بْنِ أَبِي عَامِرٍ أَنَّهُ قَالَ أَرَأَيْتَ ظَنَفَسَةَ لِعَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ يَوْمَ الْجُمُعَةِ تُطْرَحُ إِلَى جِدَارِ الْمَسْجِدِ فَإِذَا غَشِيَ الظَّنْفَسَةَ كُلُّهَا يَلُكُ الْجِدَارِ خَرَجَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَصَلَّى الْجُمُعَةَ قَالَ ثُمَّ تَرَجَعَ بَعْدَ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ فَتَقِيلُ قَائِلَةَ الضُّحَى رواه مالك في الموطأ واسناده صحيح .^(٢)

ترجمه : مالك بن ابى عامر ويلى دي چې ماد جمعي په ورځ د عقيل ابن ابى طالب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خادر ليده چې د مسجد ديوال طرف ته راڅوړند ؤ نو كله چې ټول خادر لره د ديوال سوري پټ كړ حضرت عمر بن الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوټه نو د جمعي مونخ ئي وكړ مالك بن ابى عامر ويلى دي چې بيا را وپس شو مونږ د جمعي د مانځه نه روسته نو د څانځت په شان قيلوله مو و كړه . د دې حديث روايت مالك په موطا كې كړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿٩٣٠﴾ وَعَنْ أَبِي الْعَتَّاسِ عَمْرٍو بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنَّا لُجُجًا مَعَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ رواه ابوبكر بن ابى شيبة واسناده حسن .^(٣)

ترجمه : عمرو بن مروان د خپل پلار نه روايت كړي دي دوي ويلى دي چې مونږ مونخ وكړ د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره كله چې د نمر زوال شوي ؤ . د دې حديث روايت ابوبكر بن ابى شيبة كړي دي او اسناد ئي حسن دي .

د جمعه بعد الزوال دلائل

علامه حلبى رَحِمَهُ اللَّهُ په كبري كې ليكلي دي چې د زوال نه روسته د جمعي مونخ د نبي اكرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زمانې نه نيولي تر نن ورځې پوري د يو بل نه په ميراث راپاتې دي او همدا قول د

(١) المعجم الاوسط ج ٧ — ٢٢٧ برقم ٦٦٣٩ ، تلخيص المحير كتاب الجمعة ج ٢ — ٥٦ .

(٢) موطأ امام مالك كتاب ولدت القتلة — ٦ باب وقت الجمعة .

(٣) مصنف ابن ابى شيبة كتاب الفترات ج ٢ — ١٠٨ باب من كان يقول وقتها زوال الشمس ... الخ .

جمهورو صحابه و تابعينو او تبع تابعينو دي او امام شعراني ليكلي چې د دريو امامانو قول دا دي چې د جمعي مونځ صحيح نه دي مگر د ماسپښين په وخت کې ميزان الكبرى ج ۱ ص ۲۴۴ امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ په کتاب الام کې ج ۱ ص ۱۷۲ ليکلي دي چې زه د هر کوم کس سره ملاقي شوي يم دهغه پدې خبره کې اختلاف نشته چې د جمعي مونځ به نشي کولي ترڅو چې د زمر زوال وشي . امام نووي رَحِمَهُ اللهُ د مسلم شرح کې ج ۱ ص ۲۸۳ کې ليکلي دي چې جمهورو صحابه و تابعينو او تبع تابعينو ، امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ امام مالک رَحِمَهُ اللهُ او امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ ويلي دي چې د جمعي مونځ روانه دي مگر مگر پس نمر د زوال نه .

د جمهورو علماؤ دليلونه : (۱) د دي باب اولني (۹۲۳) حديث دي چې د عمرو بن عبسه نه شي روايت شوي دي او په دي مبارک حديث کې دا الفاظ راغلي دي (فاذا اقبل الی فصل) يعني کله چې سوري را مخي ته شي نو مونځ وکړه او د دي باب دويم (۹۲۴) حديث دي چې حضرت عبدالله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ئي روايت کړي او په دي کې په دي الفاظو باندي تصريح شوي دي چې د ماسپښين وخت هغه دي کله چې زوال وشي .

همدغسي د دي باب دريم (۹۲۵) حديث چې حضرت جابر بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ئي روايت کړي دي چې په دي مبارک حديث کې داسي الفاظ منقول دي نو کله چې نمر مائل شو نو حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ماسپښين اذان وکړ او ده ته رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مانځه د اقامت امر وکړ .

او د دي باب څلورم (۹۲۶) حديث دي چې حضرت سلمه ابن الاكوع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ئي روايت کړي دي چې مونږ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د جمعي مونځ وکړ کله چې زوال وشو او بيا راواپس شو او سوري مولتاوه . لنه دا چې په دي باب کې اته مبارک حديثونه ذکر شوي دي او دا ټول جمهورو علماؤ دليلونه دي چې مفهوم او معنى ئي په ترجمه کې واضحه شوي ده .

﴿بَابُ الْأَذَانِ لِلْجُمُعَةِ﴾

د جمعي د پاره د دوه واذانونو باب

﴿۹۲۱﴾ عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ الْأَذَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ كَانَ أَوَّلَهُ حِينَ يَجْلِسُ الْإِمَامُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَلَى الْمِنْبَرِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَآبِ بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا فَلَمَّا كَانَ فِي خَلَاةِ عُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَكَثُرُوا أَمَرَ عُثْمَانُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِالْأَذَانِ الثَّالِثِ فَأُذِنَ بِهِ عَلَى الرَّوْرَاءِ فَمُتَّ الْأَمْرُ

عَلَى ذَلِكَ رواه البخاري والنسائي وابوداود.^(۱)

ترجمه : د حضرت سائب بن يزيد رضي الله عنه ويلي دي چې بي شکه د رسول الله صلی الله علیه و آله او د حضرت ابوبکر او د حضرت عمر رضي الله عنهما په زمانه کې به د جمعي اذان په هغه وخت کې کيده چې کله به امام په ممبر باندې کيناسته بيا کله چې د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت وخت شو او خلک ډير شو نو حضرت عثمان رضي الله عنه د جمعي د ورځې په دريم اذان باندې حکم وکړ نو د زوراء په مقام باندې دغه دويم اذان وکړي شو نو په همدې باندې دا کار جاري پاتې شو . د دې حديث روايت بخاري ، نسائي او ابوداؤد کړي دي .

مسئله الباب : د دې باب اولني (۹۳۱) حديث چې حضرت سائب بن يزيد رضي الله عنه ئي روايت کړي دي په دې مبارک حديث کې د رسول الله صلی الله علیه و آله په مبارکه زمانه کې د هغه صلی الله علیه و آله د جمعي په ورځ کې د اذان د معمول بيان کيږي نبي اکرم صلی الله علیه و آله به چې کله تشریف راوړ او په ممبر به تشریف فرما شو نو اذان به ويلي شو د جمعي د مانځه اولني اذان هغه دي چې د مانځه د وخت د شروع کيدو نه روسته ويلي شو د دې وخت مقرر شوي نه و د رسول اکرم صلی الله علیه و آله د زماني مبارکي نه روسته د حضرت ابوبکر او د حضرت عمر رضي الله عنهما د خلافت په دور کې هم په همدې باندې عمل کيده خو ولي کله چې حضرت عثمان رضي الله عنه خليفه شو او هغه وکڼل چې د يوي خوا د رسول اکرم صلی الله علیه و آله په مبارکه زمانه کې د مسلمانانو شمار لږ و او د بلي خوا نه هغوي مسجد ته نژدې اوسيدل او بله خبره دا هم وه چې خلک به د رسول اکرم صلی الله علیه و آله په دور حيات کې د رسالت په دربار کې همه وقت حاضر و او برسیره پردي اکثره مسلمانان د مسجد نه لرې علاقه ته خواره شوي او هلته ئي سکونت اختيار کړي و او هر څوک په خپلو خپلو کارونو کې مصروف شوي و نو د دې وجهي نه حضرت عثمان رضي الله عنه دا مناسبه وگڼله چې کله د مانځه وخت راشي نو اذان ويلي شي د دې د پاره چې د لرې علاقه خلک هم خطبي ته حاضر شي او دغسي د دې وخت اذان ته اول اذان ويلي کيږي نو بنا پر دې دويم اذان نه مراد همدغه اول اذان دي او په حديث کې د دې اذان نه په دريم اذان سره تعبير شوي دي اگر چې په ظاهري لحاظ سره دا اول اذان دي ځکه چې د دې اذان وقوع د ټولو نه مخکې ده خو ولي د رسول الله اکرم صلی الله علیه و آله په زمانه کې دوه اذانونه مقرر و چې د خطبي اذان او بل تکبير يعني اقامت او دا اذان د هغه دواړو نه روسته شروع شوي دي نو د دې

(۱) بخاري کتاب الجمعة ج ۱ — ۱۲۴ باب الاذان يوم الجمعة ، نسائي کتاب الجمعة ج ۱ — ۲۰۷ باب الاذان للجمعة ، ابوداؤد کتاب

الصلوة ج ۱ — ۱۵۵ باب الدعاء يوم الجمعة .

وجهي نه ورته دريم اذان ويلي شي. او دغه دريم اذان هم سنت دي او دي ته بدعت نه شي ويل كيدي ځكه چې د خلفاء راشدينو افعال او مقرر شوي طريقي هم په ستو کې شمار دي د وجهي دي فرمان رسول الله ﷺ نه و عليكېم بسلي وسنت خلفاء الراشدين (الحديث).

خلاصه دا چې دجمعي د مونځ داوونې اذان شروع دحضرت عثمان رضي الله عنه په دور خلافت کې شوې وه دغه شان دحضرت عثمان رضي الله عنه په وخت کې كيدل بيا ورته دخليفه راشد سنت وويل شو ليکن دپته دصحابه کرامو رضي الله عنه دموافقت او مکمل سکوت سره داجماعي مسئلي درجه حاصله شوه.

﴿بَابُ التَّأْذِينَ عِنْدَ الْخُطْبَةِ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ﴾

۹۲۲) عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ يُؤْذَنُ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذَا جَلَسَ عَلَى الْمَذْبَرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ وَآبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَهُمَزٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. قَالَ النِّسَائِيُّ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ غَيْرَ مَحْفُوظٍ.

ترجمه: حضرت سائب بن يزيد رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم ﷺ به چې کله د جمعي په ورځ په ممبر باندي تشریف فرما شو نو د ده مخي مبارکي ته به د مسجد په دروازه باندي اذان ويلي شو او د ابوبکر رضي الله عنه او د عمر رضي الله عنه د خلافت په زمانه کې هم دغسي ؤ. د دي حديث روايت ابو داؤد کړي دي.

او نيموي رضي الله عنه ويلي دي چې (علي باب المسجد) الفاظ غير محفوظ دي.

دجمعي اذان په مسجد کې دننه صحيح دي

عام طور سره فقهاؤ داخل دمسجد لره مکروه او خلاف اولی ليکلي دي ليکن دجمعي داذان ثاني په باره کې دوه روايته دي. دباب په رواياتو کې ”علي باب المسجد“ دلفظ نه په ظاهره دا په ذهن کې راځي چې دا اذان خارج دمسجد نه وو چنانچې څه وخت مخکې داهل بدعت له طرفه دا فتنه راوچته شوي وه چې اذان ثاني په مسجد کې کول بدعت او مکروه تحریمي دي ليکن داروان باب په رواياتو کې ”علي المذبح“ نه ظاهره همدغه ده چې دا اذان به دممبر سره امام ته نيزدې ويل کيدو او فقهاؤ هم ”بين يدي الإمام“ يعني امام ته مخامخ اذان ثاني لره دامت تعامل گرځولې دي.

(وگورئ البحر الرائق ۱۵۷/۲، حلبی کبیر، ص: ۴۸۳)
دفع تعارض: ددې دواړو په حدیثو کې په ظاهره تعارض دې دکوم دلري کولو طریقه چې امام
 نیموی رحمۃ اللہ دترجیح په صورت کې اختیار کړې ده یعنې د "علی باب المسحد" اضافه په دې
 روایت کې غیر محفوظ ده.

په اصل کې سائب بن یزید رحمۃ اللہ نه زهري او دزهري نه روایت کونکي ډیر دي دهغې نه یونس،
 عقیل، ماجشون، ابن ابی ذئب، صالح او سلیمان "عند الباب" نه دې ویلې، صرف محمد بن اسحاق
 "عند الباب" ویلې دی نو ځکه دا اضافه محفوظ نه ده همدراڼګه دراروان باب په روایت کې دي
 چې حضور ﷺ به دمښر نه دکوزیدو سره اقامت شروع کولو، که چېرې مؤذن به دروازې سره
 اذان ویلو نو محل اقامت ته په رسیدو کې به دخلکو څټونو باندي اوږیدو کوم هغه ممنوع دي.

﴿بَابُ مَا يَدُلُّ عَلَى التَّأْذِينَ عِنْدَ الْخُطْبَةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عِنْدَ الْإِمَامِ﴾
**۱۰ باب دې په بیان دهغه حدیث کې چې دجمعي په ورځ په اذان کولو باندي
 دلالت کوي دامام سره دخطبي په وخت کې**

﴿۹۳﴾ عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ كَانَ بِلَالٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُؤَذِّنُ إِذَا جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى
 الْمِنْبَرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَدْ أَكْرَمَ ثُمَّ كَانَ كَذَلِكَ فِي زَمَنِ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَاحْمَدُ
 وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمه: حضرت سائب بن یزید رحمۃ اللہ ویلي چې دجمعي په ورځ به کله رسول الله ﷺ په
 منبر باندي تشریف فرما شو نو حضرت بلال رحمۃ اللہ به اذان وایه نو کله به چې راڅکته شو اقامت
 به ئي وکړ یا دغسي د حضرت ابوبکر او حضرت عمر رحمۃ اللہ په زمانه کې و. د دي حدیث روایت
 نسائي رحمۃ اللہ او احمد رحمۃ اللہ کړي دي او اسناد ئي صحیح دي.

﴿بَابُ النَّهْيِ عَنِ التَّفْرِيقِ وَالتَّخْطِئِ﴾

د خلکو تر منځ د جدائي او د خلکو د پاسه د قدمونو او چټولو نه د نهی باب

﴿١٢٢﴾ عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَهْكَسَلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ تَكْثُرُ بِمَا اسْتَطَاعَ مِنْ طَهَرٍ ثُمَّ أَذْهَنَ أَوْ مَسَّ مِنْ طِيبٍ ثُمَّ رَاحَ فَلَمْ يَفْرُقْ بَيْنَ اثْنَيْنِ فَصَلَّى مَا كَتَبَ لَهُ ثُمَّ إِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ أَنْصَتْ غُفُورَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى رواه البخاري (١).

ترجمه: حضرت سلمان فارسي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي څوک چې د جمعي په ورځ غسل وکړي او ځان به پاک کړي څومره شي چې طاقت وي او بيا تيل پوري او يا خوشبو شي ولگوي بيا لار شي او د ده وکسانو ترمنځ جدائي رانه ولي نو مونږ وکړي کوم چې په ده باندې فرض کړي شوي بيا کله چې امام راؤوځي بيا هغه چپ شي او به بخپل شي ده ته هغه گناهونه کوم چې ددي او دراتلونکي جمعي ترمنځ شوي دي. ددي حديث روايت بخاري کړي دي.

﴿١٢٥﴾ وَعَنْ أَبِي الزَّاهِرِيَّةِ قَالَ كُنْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صَاحِبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَجَاءَ رَجُلٌ يَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُسْرِ جَاءَ رَجُلٌ يَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْلِسْ فَقَدْ أَذَيْتَ رَوَاهُ ابوداود والنسائي واسناده حسن (٢).

ترجمه: ابو زاهره ويلي دي چې زه د عبدالله بن بسر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره د جمعي په ورځ وم چې د رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابي دي يو سړي راغي چې د خلکو په څټونو باندې شي قدمونه او چټول نو عبدالله بن بسر ويلي دي چې يو سړي د جمعي په ورځ راغي چې د خلکو په څټونو باندې شي قدمونه او چټول په داسي حال کې چې نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خطبه ويله نو هغه ته نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې کينه خلکو ته دي تکليف ورکړ. ددي حديث روايت ابوداود او نسائي کړي دي او اسناد ئي حسن دي.

يوه غلطه طريقه: داوولي صف د فضيلت حاصلولو لپاره دا طريقه اختيارول اتهائي غلطه ده چې د خلکو په څټونو باندې واوري يا يو چالره دخپل ځاي نه پاڅوي او پخپله کينې بلکې ددي

(١) بخاري كتاب الجمعة ج ١ ص ١٢٢ باب لا يفرق بين اثنين يوم الجمعة.

(٢) ابوداود وكتاب الصلوة ج ١ ص ١٥٩ باب يخطي رقاب الناس يوم الجمعة، نسائي كتاب الجمعة ج ١ ص ٢٠٧ باب انهي عن تخطئ رقاب الناس.

صحيح طريقه تبکیر الی الجمعة ده د کوم فضیلت چې په احادیثو کې راغلې دی یعنې دوخت په اول کې له ټولو نه وړاندې مسجد ته رسیدل او ددې فضیلت حاصلول .
تخطي رقاب ، اکرام مسلم خلاف دې بلکې په دې کې ایذا ، مسلم دې کوم چې حرام دې که هغه دجمعي ورځ وي او که غیر دجمعي ورځ . البته که په مخکیني صف کې خالي ځای باقي وي نو دهغې دپوره کولو لپاره دتخطي رقاب اجازت شته .
او جمهور علماء په دې باندې متفق دي چې د خلکو په څټونو باندې اوښتل مکروه دي خو ولي ځينو تحریمي مکروه گنرلي دي او بعضو تنزیهې مکروه گنرلي دي اول قول ته ترجیح ورکړي شوي ده خو د امام دپاره څه ناڅه گنجائش شته .

﴿بَابُ السُّنَّةِ قَبْلَ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ وَبَعْدَهَا﴾

د جمعي د مانځه نه مخکې او روسته د سنتو باب

﴿١٣٦﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ اغْتَسَلَ ثَمَّ آتَى الْجُمُعَةَ فَصَلَّيَ مَا قُدِّرَ لَهُ ثَمَّ أَنْصَتَ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ خُطْبَتِهِ ثَمَّ يَصَلِّيَ مَعَهُ غُفْرٌ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى وَقَطْلُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ رَاهٍ مُسْلِمٌ ^(١)

توجه : د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي څوک چې غسل وکړي او بيا د جمعي مانځه ته ورشي او کوم مونځ چې ورته مقرر شوي دي هغه وکړي او بيا چپ شي ترڅو پوري چې امام د خپلي خطبي نه فارغ شي او بيا د امام سره مونځ وکړي نو وېه بخپلي شي ده ته هغه گناهونه چې د دې او د راتلونکي جمعي ترمنځ دي . او دري ورځي اضافه . دي حديث روايت مسلم کړي دي .

﴿١٣٧﴾ وَغَنَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُصَلِّياً بَعْدَ الْجُمُعَةِ فَلْيَصِلْ أَرْبَعًا رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ ^(٢)

(١) مسلم کتاب الجمعة ج ١ ص ٢٨٣ فصل من اغتسل او كراهه وان الجمعة ... الخ .

(٢) مسلم کتاب الجمعة ج ١ ص ٢٨٨ فصل في أربع ركعات او الركعتين بعد الجمعة ، ترمذي ابواب الجمعة ج ١ ص ١١٧ باب في الصلوة

قبل الجمعة وبعدها ، ابوداود کتاب الصلوة ج ١ ص ١٤١ باب الصلوة بعد الجمعة ، نسائي کتاب الجمعة ج ١ ص ٢١٠ باب عدد الصلوة بعد

الجمعة في المسجد ، ابن ماجه ابواب الصلاة الصلوات ص ٨٠ باب ماجاء في الصلوة بعد الجمعة ، مسند احمد ج ٢ ص ٢٣٩ .

ترجمه : او حضرت ابو هريره رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمايلي دي څوك چې تاسو كې د جمعي نه روسته مونځ كولو والا وي نو څلور ركعت ته ياداء كړي. دا حديث د بخاري نه په غير د محدثينو يو جماعت روايت كړي دي.

﴿۱۳۸﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و سلم كَانَ يَصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَكَعَتَيْنِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ. ^(۱)

ترجمه : د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دي چې نبي كريم صلی الله علیه و سلم د جمعي د مانځه نه روسته دوه ركعته مونځ اداء فرمايلي و. دا حديث د محدثينو جماعت روايت كړي دي.

﴿۱۳۹﴾ وَعَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ كَانَ إِذَا كَانَ بِمَكَّةَ فَصَلَ الْجُمُعَةَ فَصَلَ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ تَقَدَّمَ فَصَلَ أَرْبَعًا وَإِذَا كَانَ بِالْمَدِينَةِ صَلَّى الْجُمُعَةَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى بَيْتِهِ فَصَلَ رَكَعَتَيْنِ وَلَمْ يَصَلِّ فِي الْمَسْجِدِ قَلِيلَ لَهُ فَقَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم يَفْعَلُ ذَلِكَ رَوَاهُ ابوداود وقال العراقي اسناده صحيح. ^(۲)

ترجمه : د عطاء نه روايت دي چې حضرت ابن عمر رضي الله عنه ويلي دي چې كله هغه په مكه مكرمه كې و د جمعي مونځ ئي وكړ نو مخكې شو دوه ركعته مونځ ئي وكړ بيا مخكې لاړ نو څلور ركعت ته ئي او كله چې په مدينه منوره كې و د جمعي مونځ به ئي وكړ بيا به خپل كور ته واپس شو نو دوه ركعت به ئي وكړل او په مسجد كې به ئي سنت او يا نفل مونځ نه كاوه نو ده نه پوښتنه وشوه چې ته ولي داسي كوي نو هغه ورپيل چې رسول اكرم صلی الله علیه و سلم دغسي كول. د دي حديث روايت ابوداود كړي دي او عراقي ويلي دي چې اسناد ئي صحيح دي.

﴿۱۴۰﴾ وَعَنْ جَبَلَةَ بْنِ سَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّهُ كَانَ يَصَلِّي قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا لَا يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ بِسَلَامٍ ثُمَّ بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ أَرْبَعًا رَوَاهُ الطحاوي واسناده صحيح. ^(۳)

(۱) مسلم كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۰ فصل لې اربع ركعات اوتر كعتين بعد الجمعة واللفظ له بخاري كتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۸ باب الصلوة بعد الجمعة والها .
ترمذي ابواب صلوة الجمعة ج ۱ ص ۱۱۷ باب في الصلوة قبل الجمعة وبعدها ، ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۱ باب الصلوة بعد الجمعة نسائي كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۱۰ باب صلوة الامام بعد الجمعة ، ابن ماجه ابواب اقامة الصلوات ص ۸۰ باب ماجاء في الصلوة بعد الجمعة ، مسند احمد ج ۲ ص ۱۱۰ .

(۲) ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۰ باب الصلوة بعد الجمعة .

(۳) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۳۱ باب التطوع بالليل والنهار كيف هو .

تو جهه : د جبله ابن سحيم د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه روايت كړي دي چې عبدالله بن عمر رضي الله عنه د جمعي نه مخكې څلور ركعت اداء كړي و او د دي څلورو ركعتونو په منځ كې يې په سلام سره جدائي نه وه كړي يا يې د جمعي نه روسته دوه ركعت و كړل يا يې څلور ركعت كړي و. د دي حديث روايت طحاوي كړي دي او اسناد يې صحيح دي.

﴿۹۲۱﴾ وَعَنْ حَرْثَةَ بْنِ الْحَزْزِ أَنَّ عُمَرَ رضي الله عنه كَانَ يَكْرَهُ أَنْ يُصَلِّيَ بَعْدَ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ مِثْلَهَا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

تو جهه : د خرشه ابن الحر نه روايت دي چې حضرت ابن عمر رضي الله عنه د جمعي د مانځه نه پس د جمعي په مثل يعني دوه ركعت مونځ كول به نه گڼل ا ه د دي حديث روايت طحاوي كړي دي او اسناد يې صحيح دي.

﴿۹۲۲﴾ وَعَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ قَيْسٍ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رضي الله عنه صَلَّى يَوْمَ الْجُمُعَةِ بَعْدَ مَا سَلَّمَ الْإِمَامُ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

تو جهه : د علقمه بن قيس نه روايت دي چې حضرت ابن مسعود رضي الله عنه د جمعي په ورځ د امام د سلام نه روسته څلور ركعت مونځ كړي و. د دي حديث روايت طبراني كړي او اسناد يې صحيح دي.

﴿۹۲۳﴾ وَعَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ قَالَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ رضي الله عنه يَأْمُرُنَا أَنْ نُصَلِّيَ قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا رَوَاهُ عَبْدِ الرَّزَّاقِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۳)

تو جهه : ابو عبدالرحمن السلمي ويلي دي چې عبدالله رضي الله عنه به مونځ ته حكم كاوه چې مونځ د جمعي نه مخكې څلور ركعت مونځ و كړو. د دي حديث روايت عبدالرزاق كړي او اسناد يې صحيح دي.

﴿۹۲۴﴾ وَعَنْهُ قَالَ كَلَّمَ ابْنُ مَسْعُودٍ رضي الله عنه النَّاسَ أَنْ يُصَلُّوا بَعْدَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا فَلَمَّا جَاءَ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنه عَلَيْهِمْ أَنْ يُصَلُّوا اسْتَأْذَنَهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۴)

(۱) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۳۳ باب الطلوع بعد الجمعة.

(۲) المعجم الكبير للطبراني ج ۹ ص ۳۶۰ رقم الحديث ۹۵۵۲.

(۳) مصنف عبدالرزاق كتاب الجمعة ج ۳ ص ۲۴۷ باب الصلاة قبل الجمعة وبعدها برقم ۵۵۲۵.

(۴) طحاوي كتاب الصلوة ج ۱ ص ۲۳۳ باب الطلوع بعد الجمعة.

تو جهه : ابو عبد الرحمن السلمي ويلي دي چې ابن مسعود رضي الله عنه خلکو ته د جمعي نه روسته د څلورو رکعتونو تعليم ورکاوه نو کله چې حضرت علي بن ابي طالب رضي الله عنه راغي نو هغه خلکو ته د شپږو رکعتونو تعليم ورکاوه. د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۱۳۵﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ اللَّهِ رضي الله عنه فَكَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا فَقَدِمَ بَعْدَهُ عَلَيَّ رضي الله عنه فَكَانَ إِذَا صَلَّى الْجُمُعَةَ صَلَّى بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ وَأَرْبَعًا فَأَعْجَبْنَا فَعَلَّ عَلَيَّ رضي الله عنه فَأَخْبَرَنَا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

تو جهه : او ابو عبد الرحمن السلمي ويلي دي چې مونږ ته عبد الله رضي الله عنه راغي نو د جمعي نه روسته ئي څلور رکعت وکړل نو د دي نه روسته حضرت علي رضي الله عنه راغي نو هغه چې کله د جمعي مونځ وکړ نو د جمعي نه روسته ئي دوه او څلور رکعت وکړل نو زمونږ د حضرت علي رضي الله عنه عمل خوه شو نو همدغه مرغوره وگانه. د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۱۳۶﴾ وَعَنْهُ عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه أَنَّهُ قَالَ مَنْ كَانَ مُصَلِّيًا بَعْدَ الْجُمُعَةِ فَلْيَصَلِّ مِثْلًا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

تو جهه : د ابو عبد الرحمن السلمي نه روايت دي چې حضرت علي رضي الله عنه ويلي دي کوم کس چې د جمعي نه روسته مونځ کوي نو شپږ رکعت دي کوي. د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

د جمعي سنن قبله او بعده

په ذکر شوي باب کې د (۹۳۶) حديث نه تر (۹۴۶) حديث پوري د جمعي د ستو په باره کې بحث کيږي د جمعي د ستو په حقله اختلاف :

د جمعي دوه قسمه سنت دي: (۱) د جمعي د مانځه مخکې سنت. (۲) د جمعي د مانځه نه روسته سنت.

د جمعي د مانځه نه مخکې سنتو کې دري مذهبه دي:

- (۱) د احنافو حضراتو په نزد د جمعي د مانځه نه مخکې څلور رکعت سنت دي.
- (۲) د امام شافعي رحمه الله په نزد باندې د جمعي نه مخکې دوه رکعت سنت دي.

(۱) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۳۳ باب الطلوع بعد الجمعة .

(۲) طحاوي کتاب الصلوة ج ۱ — ۲۳۳ باب الطلوع بعد الجمعة .

(٣) دمالکیو په نزد دفجر نه علاوه رواتب نشته او د ابن تیمیه رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نزد د جمعی د مانځه نه مخکې بالکل سنت نه شته . (١)

او دغسي د جمعی د مانځه نه وروسته سنتو کې هم اختلاف دي په دي باره کې اصلاً دوه مذهب دي :
(١) د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نزد خلور رکعت دي او د امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نزد باندی د جمعی د مانځه نه وروسته فقط دوه رکعت سنت دي .

(٢) د احنافو مذهب : احناف په خپل منع کې سره مخالف دي د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نزد د جمعی د مانځه نه وروسته خلور رکعت سنت دي او د امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ او امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نزد د جمعی د مانځه نه وروسته شپږ رکعت سنت دي او په همدې باندی فتوی شوي دي .
(٣) دمالکیو په نزد دفجر نه علاوه رواتب نشته .

د سَنَنِ قَبْلِيهِ یو څو د لیلونه :

١... حدیث د عبد الله بن مغفل رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ مرفوعاً : " بین کل اذالین صلاة " (متفق علیه) ددې حدیث په عموم کې د جمعی اذان او سنت هم راځي .

٢... د باب حدیث نمبر ٩٤١ " عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْمَرٍ رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ أَنَّهُ كَانَ يَصَلِّي قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا لَا يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ بِسَلَامٍ " الخ .

٣... حدیث نمبر ٩٤٢... " كَانَ عَبْدُ اللَّهِ رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ يَأْمُرُنَا أَنْ نُصَلِّيَ قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا " .

٤... حدیث د ابن عباس رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ بسند ضعیف : " كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْكَعُ قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ " . (معارف السنن : ٤١٤/٤)

د سَنَنِ بَعْدِيهِ یو څو د لیلونه :

١... حدیث نمبر ٩٣٨ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُصَلِّيًا بَعْدَ الْجُمُعَةِ فَلْيُصَلِّ أَرْبَعًا .

٢... حدیث نمبر ٩٣٩ : " أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَكَعَتَيْنِ " .

٣... عمل د ابن عمر رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ : " عَنْ عَطَاءٍ أَنَّهُ رَأَى ابْنَ عُمَرَ يَصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ ... قَالَ : فَبِإِذَا رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ يَمْشِي الْفَسْ مِنْ ذَلِكَ فَبِإِذَا رَكَعَاتٍ " . (ابو داود : ١٦١/٢)

۴... حديث نمبر ۹۴۱ عمل دابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ايشا .

۵... حديث نمبر ۹۴۶ عمل دعلي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "كان ذا صلي الجمعة صلي بعدها ركعتين واربعاً".
بهر حال ... دجمعې سونځ نه پس حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څلور ركعتو لوستلې او ددې په باره كې دحضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو قولې حديث هم دې ، طرفينو همدې لره واخيست او حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او دابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ شپږ ركعتو كول امام ابو يوسف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ همدې لره اختيار كړې دي او اكثر و مشاڅو په همدې باندې فتوى وركړه البته كول يې ناخوښه كڼل نو ځكه فقهاء فرمايي چې اول څلور ركعتو او هغې نه پس دې دوه ركعتو او لوستلې شي .

﴿بَابُ فِي الْخُطْبَةِ﴾ د خطبي په باره كې باب

﴿۹۴۷﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ قَائِمًا ثُمَّ يَقْعُدُ ثُمَّ يَقُومُ كَمَا تَفْعَلُونَ الْآنَ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ. ^(۱)

تو جمه : حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي اكرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په دواړو خطبو فرمايله بيا به كيناست بيا به پاڅيده لكه چې اوس ئي تاسو كوئ. ددې حديث روايت الجماعة كړي دي .

﴿۹۴۸﴾ وَعَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ خُطْبَتَيْنِ يَقْعُدُ بَيْنَهُمَا رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. ^(۲)
تو جمه : حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي اكرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به دوه خطبي ويلي د دواړو خطبو تر منځ به كيناسته. ددې حديث روايت بخاري كړي دي .

﴿۹۴۹﴾ وَ عَنْ جَابِرِ بْنِ سُمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُطْبَتَانِ يَجْلِسُ بَيْنَهُمَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَذْكُرُ النَّاسَ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ اِلَّا الْبُخَارِيُّ. ^(۳)

(۱) بخاري كتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۵ باب الخطبة قائماً ، مسلم كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۴ ، ترمذي ابواب الصلوة الجمعة ج ۱ ص

۱۱۳ باب ماجاء في الجلوس بين الخطبتين ، ابوداود كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۵۶ باب الجلوس اذا صعد المنبر ، نسائي كتاب الجمعة ج ۱ ص

۲۰۹ باب الفصل بين الخطبتين ، ابن ماجه ابواب امامة الصلوة ص ۷۹ باب ماجاء في الخطبة يوم الجمعة مسند احمد ج ۲ ص ۳۵ .

(۲) بخاري كتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۷ باب القعدة بين الخطبتين يوم الجمعة .

(۳) مسلم كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۴ ، ترمذي ابواب صلوة الجمعة ج ۱ ص ۱۱۳ باب ماجاء في الجلوس بين الخطبتين ، ابوداود كتاب

الصلوة ج ۱ ص ۱۵۶ باب الخطبة قائماً ، نسائي كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۰۹ باب السكوت في القعدة بين الخطبتين ، ابن ماجه ابواب امامة

الصلوات ص ۷۹ باب ماجاء في الخطبة يوم الجمعة ، مسند احمد ج ۵ ص ۹۰ .

ترجمه : حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه ويلي دي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم به دوه خطبي ويلي د دواړو ترمنځ به کيناسته د قرآن کریم تلاوت به ئي پکې کاوه او خلکو ته به ئي نصيحت کاوه . د دي حديث روايت د بخاري نه په غير جماعت کړي دي .

﴿ ۱۵۰ ﴾ وَعَنْ سَنَاءَ قَالَ الْيَافِئَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَخْطُبُ قَائِمًا ثُمَّ يَجْلِسُ ثُمَّ يَقُومُ فَيَخْطُبُ قَائِمًا فَمَنْ تَبَّكَ آتَاهُ كَانَ يَخْطُبُ جَالِسًا فَقَدْ كَذَبَ وَاللَّهِ صَلَّيْتُ مَعَهُ أَكْثَرَ مِنْ أَلْفِي صَلَاةٍ رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)

ترجمه : سماک ويلي دي چې ماته حضرت جابر رضي الله عنه خبر را کړي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و سلم به په ولاړه خطبه ويله بيا به کيناست بيا به پاڅيده نو په ولاړه به ئي خطبه ويله نو چا چې تاته خبر درکړي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم په ناسته خطبه ويلي ده په تحقيق دروغ ئي ويلي دي په الله جل شانہ قسم دي چې په تحقيق ما د هغه سره د دوه و زرو نه زيات مونږونه کړي دي . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

﴿ ۱۵۱ ﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سُرَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ أُحْمِلُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَتْ صَلَاتُهُ قَصْدًا وَخُطْبَتُهُ قَصْدًا رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَآخَرُونَ ^(۲)

ترجمه : حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه ويلي دي چې ما د رسول الله صلی الله علیه و سلم سره مونځ کاوه نو د رسول الله صلی الله علیه و سلم مونځ درميانه ؤ او خطبه ئي هم په درميانه حالت کې وه . د دي حديث روايت مسلم کړي دي او نورو محدثينو کړي .

﴿ ۱۵۲ ﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُطِيلُ الصَّلَاةَ وَيَقْصُرُ الْخُطْبَةَ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ ^(۳)

ترجمه : حضرت عبدالله بن اوفی رضي الله عنه ويلي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم به مونځ اوږد اوږد او خطبه به ئي لنډوله . د دي حديث روايت نسائي کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿۹۵۲﴾ وَعَنِ الْحَكَمِ بْنِ حَزْنٍ الْكَلْفِيِّ قَالَ قَدَّمْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَابِعَ سَبْعَةٍ أَوْ ثَامِسَ ثَمَانَةٍ فَلَبِثْنَا عِنْدَهُ أَيَّامًا شَهْدًا فِيهَا الْجُمُعَةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَوَكِّأً عَلَى قَوْسٍ أَوْ قَالَ عَلَى عَصَا رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ^(۱)

ترجمہ : حکم بن حزن الکلفی ویلی دی چې زه د نبی کریم ﷺ سره حاضر شوم چې داو کسانو نه اوم او یا د نهو کسانو نه نهم کس وم مونږ ده سره ډیري ورځي تیري کړي په دي موده کې مونږ هم په جمعه کې حاضر شو نو رسول الله ﷺ خطبه په داسي حال کې فرمايله چې په قوس او يا به نبي په همسا تکیه لگولي وه . د دي حديث روايت احمد رحمه الله او ابو داود رحمه الله کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿۹۵۳﴾ وَعَنِ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ بَلَّغْنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَبْدَأُ فَيَجْلِسُ عَلَى الْمِنْبَرِ فَإِذَا سَكَتَ التَّوْدُونَ قَامَ فَخَطَبَ الْخُطْبَةَ الْأُولَى ثُمَّ جَلَسَ شَيْئًا يَسِيرًا ثُمَّ قَامَ فَخَطَبَ الْخُطْبَةَ الثَّانِيَةَ حَتَّى إِذَا قَضَاهَا اسْتَغْفَرَ اللَّهُ ثُمَّ لَزَلَ فَصَلَّى قَالَ ابْنُ شَهَابٍ وَكَانَ إِذَا قَامَ أَخَذَ عَصَا فَوَكَّأَ عَلَيْهَا وَهُوَ قَائِمٌ عَلَى الْمِنْبَرِ ثُمَّ كَانَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَعُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَفْعَلُونَ ذَلِكَ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ فِي مَراسيله و هو مرسل جيد^(۲)

ترجمہ : ابن شهاب ویلی دی چې مونږ ته دا خبره رسیدلي ده چې رسول الله ﷺ به اول په معبر باندې تشریف فرما شو چې کله به مؤذن د اذان نه چپ شو رسول اکرم ﷺ به پاڅیده اوله خطبه به ئي وفرمايله یا به لږ شاني کیناست یا به پاڅیده نو دویمه خطبه به ئي وویل تر دي پوري چې کله به ئي پوره کړه نو استغفر الله به ئي وویل یا به راځکه شو نو مونږ به ئي وکړ ابن شهاب ویلی دی چې کله به رسول الله ﷺ پاڅیده نو امسا به ئي راواخسته په هغې به ئي تکیه وهله په داسي حال کې چې دا به په معبر باندې ولاړ و یا به ابو بکر الصديق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هم همدغسي کول . د دي حديث روايت ابو داود په خپلو مرسلو حديثونو کې کړي دي او دا مرسل جيد دي .

(۱) مسند احمد ج ۴ — ۲۱۲ ، ابوداؤد کتاب الصلوة ج ۱ — ۱۵۶ باب الرجل يخطب على قوس .

(۲) مراسيل ابی داؤد ، معلقه بسنن ابی داؤد — ۷ باب ماجاء فی الخطبة يوم الجمعة .

د جمعې د خطبې یو څو مسائل

اولنې مسئله : جمهور علماء او دائمه اربعو رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد د جمعې خطبه واجب او د صحت صلوۀ لپاره شرط دي .

دویمه مسئله : حنفیه ، مالکیه او د جمهور علماء په نزد ضروري خطبه اولنې ده او دویمه خطبه سنت ، او امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ د خطبتینو د وجوب قائله دي حال دا چې دامام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ نه هم مشهور روایت همدغه دي .

دویمه مسئله : حنی المقدرت په اوږدو سره خطبه ورکول دامام مالک او دامام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد واجب ده ، لیکن دامام ابوحنیفه او د احمد رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد دا سنت ده .

خلور مه مسئله : جلوس بین الخطبتین د جمهور علماء په نزد سنت او دامام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد واجب ده .

پنځمه مسئله : دامام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ ، احمد او د مالک رَحْمَةُ اللَّهِ قول راجح کې د خطبې پنځه ارکان دي : حمد و ثناء صلاۀ و سلام علی النبی ﷺ ، التذکیر یعنې وعظ او نصیحت او وصیت بالتقوی ، القراءة ، الدعاء للمؤمنین والمؤمنات . بعضی حضراتو د دریو شیانو اضافه کړې ده خطبه په عربي کې کیدل ، جهرا ویل ، او په مسجد کې کیدل وغیره .

امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ او امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ په یو روایت کې فرمایي حقیقي خطبه مطلق ذکر ده یعنې ذکر الله کما قال الله تعالی : ” اذالودي للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله “ ، لهدا ددوي په نزد صرف تهلیل یا تسبیح یا تحمید کافي دي . په دې کې شک نشته چې دامت تعامل د شروع نه په دې اجزاؤ باندې مشتمل د خطبې ورکول دي لیکن حضرت عثمان په باره کې ثابت دي چې اولنې خطبه دخلافت د الحمد لله د ویلو نه پس دوي باندې رقت طاري شو او آواز یې کیناست او بغیر داستغفار نه یې پري نور زیاتوالي اونکې او د منبر نه را کوز شو او مونځ یې اودرولو او داسي مجمع صاحبو کې شوې وه .

صاحبین فرمایي : ” لا بد من كلام يسع خطبة عادة “ یعنې داسي مختصر کلام کوم ته چې په عرف کې خطبه ویلې کیږي کم از کم د تشهد مقدار وي .

شپږمه مسئله : حضرت جابر بن سمره رَحْمَةُ اللَّهِ په حدیث کې دي چې د حضور ﷺ د مونځ او خطبه دواړه به معتدل وو یعنې ددوي خطبه دومره اوږده نه وه چې اوریدونکي به ترې ستړي شو او ددواړو دمعتدل کیدو لپاره دا ضروري نه ده چې دواړه دې برابر وي بلکې مونځ د جمعې د خطبې نه نسبتۀ اوږده پکار ده ، د عبدالله بن مغفل په حدیث کې همدا وارد دي همدارنگه د مسلم شریف دیو

روایت الفاظ دادي : ” ان طول صلاة الرجل وقصر خطبته مئنة من فقهه “ ديو کس مونځ اوږدېدل او دخطبي مختصر کيدل دده د فقيه کيدو نښه ده .

اومه مسئله : د جمهور علماء او دائمه ثلاثه رحمۃ الله په نزد مطلق مسلک دادي چې خطيب ته پکار دي چې په يو لرگي باندې يې ټيک لگولي او درېدلې وي ، ددې حکمت دا ليکلې شوې دي چې په دې سره لاسونو لره د عبث کار نه او د حرکت نه منع کيدل دي او د سکون کيفيت حاصلېدل دي . پاتې شوه مسئله د حنفيه نو د حنفيه فقهاء دا حنافو کلام اگر چې ددې په باره کې مختلف دي ليکن په رد المختار کې په حواله د قهستاني دي لره په مثل د قيام للخطبه سنت گرځولې دي . دغه شان دائمه اربعو قول ددې په سنيت باندې متفق شو (رد المحتار : ۴۳۱/۲ - ۴۳۵ ، البحر الرائق : ۱۴۶/۲ - ۱۴۸ ، رحه الامه ، ص : ۶۰)

﴿بَابُ كَرَاهَةِ رَفْعِ الْيَدَيْنِ عَلَى الْمَذْبَحِ﴾

په منبر باندې د لاسونو د اوچتولو د کراهت باب

﴿۱۵۵﴾ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ عَمَّارَةَ بِنِ زُوَيْبَةَ قَالَتْ رَأَى بِشَرَ بْنَ مَرْوَانَ عَلَى الْمَذْبَحِ رَافِعًا يَدَيْهِ فَقَالَ قَتَبَ اللَّهُ هَاتَيْنِ الْيَدَيْنِ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَا يَزِيدُ عَلَى أَنْ يَقُولَ يَدِي هَكَذَا وَأَشَارَ بِأَصْبَعِهِ الْمُسَبَّحَةَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَآخَرُونَ.^(۱)

تورجه : د حصين نه روايت دي چې عماره بن رويه ويلي دي ده بسر بن مروان په منبر باندې په داسې حال کې وليده چې اوچتونکي و لاسونو خپلو لره نو عماره بن رويه وويل چې قبيح (محروم) دي کړي الله جل شانہ دا دواړه لاسونه په تحقيق ما ليدلي و رسول الله ﷺ چې د دي نه زيات نه و چې خپل لاس مبارک ئي داسې فرمايلي وي او اشاره به ئي وکړه په خپله مسبحه گوټي سره . د دي حديث روايت مسلم او نورو محدثينو کړي دي .

مسئله الباب : دبعضي خطباء او دمقرينو دا عادت وي چې هغه د بيان په وخت کې لاسونه بار بار خوځوي او حرکت ورکوي دا شی خلاف سنت دي . (الدر المنصور : ۴۳۳/۲)

﴿بَابُ التَّنْفُلِ حِينَ يَخْطُبُ الْإِمَامُ﴾

د امام د خطبي په وخت کې د نفلو کولو باب

﴿۹۵۶﴾ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ دَخَلَ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فَقَالَ صَلَّيْتُ قَالَ لَا قَالَ فَصَلَّيْتُ وَرَكَعَتَيْنِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ. ^(۱)

ترجمه : حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي يو سړي د جمعي په ورځ مسجد ته داخل شو او نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خطبه فرمايله نو نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل تا مونځ کړي سړي وويل چې نه نو رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې دوه رکعتونه مونځ وکړه . د دي حديث روايت د محدثينو جماعت کړي .

﴿۹۵۷﴾ وَعَنْهُ قَالَ جَاءَ سُلَيْكُ الْغُطْفَانِي يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ اللَّهِ يَخْطُبُ فَجَلَسَ فَقَالَ لَهُ يَا سُلَيْكُ كُمْ فَأَرَكِعَ وَرَكَعَتَيْنِ وَتَجَوَّزَ فِيهِمَا ثُمَّ قَالَ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَلْيَرْكِعْ وَرَكَعَتَيْنِ وَلْيَتَجَوَّزَ فِيهِمَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَآخَرُونَ. ^(۲)

ترجمه : حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې سليک غطفاني د جمعي په ورځ راغي او رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خطبه فرمايله نو سليک کيناسته نو ده ته رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې اي سليکه پاڅه دوه رکعتونه مونځ وکړ او زرتير شه په دي دوه رکعتونو مختصر شي کړه بيا ئي وفرمايل چې کله يو ستاسي د جمعي مانځه ته راشي او امام خطبه وائي نو دوه رکعتونه دي وکړي او په دي دواړو رکعتونو کې دي لنډوالي وکړي . د دي حديث روايت مسلم او نورو محدثينو کړي دي .

﴿۹۵۸﴾ وَعَنْ سُلَيْكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَلْيَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتَّبْرَانِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. ^(۳)

(۱) بخاري كتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۷ باب اذا رأى الإمام رجلاً جاء وهو يخطب... الخ ، مسلم كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۷ فصل من دخل المسجد والإمام يخطب... الخ ، ترمذي ابواب صلوة الجمعة ج ۱ ص ۱۱۴ باب لي الركنين اذا جاء الرجل والإمام يخطب ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۵۹ باب اذا دخل الرجل والإمام يخطب ، نسائي كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۰۸ باب لحاظه الإمام رعبه وهو علي المنبر ، ابن ماجه ابواب اقامه الصلوات ص ۷۹ باب ماجاء لمن دخل المسجد والإمام يخطب ، مسند احمد ج ۳ ص ۳۰۸ .

(۲) مسلم كتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۷ فصل من دخل المسجد والإمام يخطب .

(۳) مسند احمد ج ۳ ص ۳۱۷ المعجم الكبير للطبراني ج ۷ ص ۱۶۱ ولم الحديث ۶۴۹۷ .

توجه: حضرت سلیک رحمۃ اللہ علیہ ویلي چې رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي دي کله چې یو ستاسي راشي او امام خطبه وائي نو دوه رکعت خفیف او مختصر مونځ دي وکړي. د دي حدیث روایت احمد رحمۃ اللہ علیہ او طبراني کړي دي او اسناد ئي صحیح دي.

د جمعي د خطبي په وخت کې مونځ کول

د جمعي د خطبي په دوران کې د مونځ کولو په باره کې د ائمه و ترمنځ اختلاف دي چې په لاندې ډول سره بیانېږي.

د جمعي د خطبي په دوران کې د مونځ په باره کې مذهبي اختلاف:

- (۱) مذهب: د کوفي فقهاؤ او مالکیانو احنافو دا مذهب دي چې د جمعي د خطبي په دوران کې هیڅ قسم خبري او یا مونځ جائز نه دي د جمهورو صحابه کرامو او تابعینو هم دغه مذهب دي.
- (۲) مذهب: حنابلہ و او شوافعو ویلي دي کوم خلک چې د جمعي په ورځ د خطبي په وخت کې راشي د هغوي د پاره د تحية المسجد دوه رکعت مونځ کول مستحب دي او د دي باب ټول روایتونه د حنابلہ و او د شوافعو د پاره دلیلو نه دي.

جمهورو علماؤ د دي جواب کې ویلي دي چې د دي سري نوم کوم کس ته چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د خطبي په دوران کې د دوه و رکعتونو حکم کړي و سلیک بن هدهب و او یا سلیک بن عمرو غطفاني و او دا ډیر فقیر و نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د خلکو نه د ده د پاره چنده غوښتله نو نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ده ته حکم کړي و چې دا ودرېږي او دوه رکعت مونځ وکړي چې خلک د ده فقریه خپلو سترگو وگوري او خلک ده ته صدقه ورکړي لکه چې د نسائي په ج ۱ ص ۱۵۸ کې یو روایت راغلي دي یو سري د جمعي په ورځ د فقر د بدحالی په شکل کې راغي نو نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ورته و فرمایلي چې تا مونځ کړي هغه ورته وویل چې نه نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورته و فرمایلي چې دوه رکعت مونځ وکړه او تیزی ئي ورکوله په صدقه باندې. الحديث.

او د فتح الباري په ج ۲ ص ۳۲۶ کې روایت دي: چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي دي چې (ان هذا الرجل دخل المسجد علي هيئة هذا الخ) يعني بي شکه دغه سري مسجد ته د غریبي په شکل کې راغلي و نو ماده ته حکم وکړ چې مونځ وکړي او زه امید کوم چې هر سري د ده په حال خبر شي الخ او د موارد الظمن په ص ۱۵۰ کې په یو روایت کې رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي دي چې دوه رکعت مونځ وکړه او بیا د دي په شان مونځ ونکړي، (ارکع رکعتین ولا تعودن لمثل هذا) د دي پورته روایتونو نه معلومه شوه چې دا یوه جزئي واقعده او کلیه قاعده او ضابطه نه ده او بعض

راویانو دا د یو قاعدي په شکل کې پیش کړي دي .
 او نسائي په سنن کې ويلي دي چې دا واقعده مانځه کې د خبرو کولو د نسخ نه مخکې وه نو
 کله چې په مانځه کې خبري منسوخ شوي نو په خطبه کې هم خبري منسوخ شوي ځکه چې خطبه د
 جمعي د مانځه جزء دي او شرط نې دي . (۱) او دار قطني یو روایت نقل کړي دي چې (نبي اکرم
 ﷺ خطبه بنده کړه تر دې پورې چې هغه سړي د مانځه نه فارغ شو او یا ناده چې د دې سړي
 مونځ د خطبي د شروع کیدو نه مخکې و . (۲)

﴿بَابُ فِي الْمَنَعِ مِنَ الْكَلَامِ وَالصَّلَاةِ عِنْدَ الْخُطْبَةِ﴾

د جمعي د خطبي په وخت کې د مانځه او د خبرو کولو نه د منع باب

﴿۱۵۹﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا قُلْتَ لِمَاجِلِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ
 انْصُتْ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَقَدْ لَغَوْتَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ . (۳)

ترجمه : د حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې رسول اکرم ﷺ فرمایلي دي کله
 چې ته خپل ملګري ته د جمعي په ورځ ووايي چې چې شپه په داسې حال کې چې امام خطبه لولي نو
 بې فائده خبره دي کړي ده . د دې حدیث روایت شیخینو کړي دي .

﴿۱۶۰﴾ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ دَخَلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ الْمَسْجِدَ وَالنَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ
 فَجَلَسَ إِلَى جَنْبِ أَبِي بَرٍّ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَمَسَّاهُ عَنْ هَيْمٍ وَأَوْكَلْتَهُ بِشْيٍ فَلَمْ يَزِدْ عَلَيْهِ أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَكَلَّمَ
 ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهَا مُوجِدَةٌ فَلَمَّا الْقَتَلَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ صَلَاتِهِ قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَا أَبَايَ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَرُدَّ عَلَيَّ قَالَ إِنَّكَ لَمْ تَحْضُرْ مَعَنَا الْجُمُعَةَ قَالَ وَلِمَ قَالَ تَكَلَّمْتُ وَالنَّبِيُّ
 ﷺ يَخْطُبُ فَقَامَ ابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَدَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ
 رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَدَقَ أَبِي أَطْعَ أَبْيَا رَوَاهُ أَبُو يَعْلَى وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ . (۴)

(۱) لسانی ج ۱ ص ۱۵۷ ، حاشیه .

(۲) معارف السنن ج ۴ ص ۳۷۷-۳۷۸ .

(۳) بخاری کتاب الجمعة ج ۱ ص ۱۲۷ باب الاوقات يوم الجمعة ، مسلم کتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۱ فصل في عدم لواب من تكلم والامام

خطب الخ .

(۴) مستدركي يعلي ج ۳ ص ۳۳۵ ولم الحديث ۱۷۹۹ ، مجمع الزوائد ج ۲ ص ۱۸۵ .

تو جهه : حضرت جابر رضي الله عنه ويلي دي چې عبدالله بن مسعود رضي الله عنه مسجد ته ننوتی و او نبي اکرم صلی الله علیه و آله خطبه لوستله نو د ابي بن کعب رضي الله عنه خوا ته کيناست نو د هغه نه ئي د يو شی پوښتنه وکړه او يا ئي د هغه سره څه خبره وکړه نو حضرت ابي رضي الله عنه هغه ته جواب ور نه کړ نو ابن مسعود رضي الله عنه گمان وکړ چې ابي رضي الله عنه خپه شوي دي نو کله چې نبي کریم صلی الله علیه و آله د خپل مانځه نه خلاص شو نو ابن مسعود رضي الله عنه وويل چې اي ابي څه شي منع کړي وي ته چې ماته دي جواب را کړي وي ابي وويل چې ته مونږ سره د جمعي په ورځ حاضر نه وي ابن مسعود رضي الله عنه وويل چې هغه څنگه ابي رضي الله عنه وويل چې ما خبري کولي او نبي اکرم صلی الله علیه و آله خطبه لوستله نو ابن مسعود رضي الله عنه پاڅېده او نبي کریم صلی الله علیه و آله ته ورغی نو دا خبره ئي ورته ياده کړه نو رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل چې ابي رښتيا ويلي دي او د ابي اطاعت وکړه. د دي حديث روايت ابو يعلى کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿١٢١﴾ وَعَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ الْقُرْظِيِّ قَالَ إِنَّ جُلُوسَ الْإِمَامِ عَلَى الْمَذْبَحِ يَقْطَعُ الصَّلَاةَ وَكَلَامُهُ يَقْطَعُ الْكَلَامَ وَقَالَ إِنَّهُمْ كَالْوَأَيْتِ حَدَّثُونِي جِئْتُ يَجْلِسُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عَلَى الْمَذْبَحِ حَتَّى يَسْكُتَ الْمُؤَدِّنُ فَإِذَا قَامَ عُمَرُ رضي الله عنه عَلَى الْمَذْبَحِ لَمْ يَتَكَلَّمْ أَحَدٌ حَتَّى يَقْضِيَ خُطْبَتَيْهِ كَلِمَتَيْنِ ثُمَّ إِذَا لَوَّلَ عُمَرُ رضي الله عنه عَنِ الْمَذْبَحِ وَقَضَى خُطْبَتَيْهِ تَكَلَّمُوا رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ (١)

تو جهه : ثعلبه ابن ابي مالک قرظي ويلي دي په منبر باندي د امام کيناستل موندن قطع کوي او د هغه خبري (خطبه ويل) خبرو لره قطع او ختموي ثعلبه ابن ابي مالک ويلي دي چې بي شکه هغوي به خبري کولي کله به چې حضرت عمر رضي الله عنه په منبر باندي کيناست تر هغي پوري چې مؤذن به چپ شو نو کله به چې حضرت عمر رضي الله عنه په منبر باندي اوږدیده هچا به خبري نه کولي تر دي پوري چې دواړه خطبي به ئي پوره کړي بيا به چې کله حضرت عمر رضي الله عنه خطبه پوره کړه او د منبر نه به را کوږ شو خلکو به خبري کولي. د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿بَابُ مَا يَقْرَأُ بِهِ فِي صَلَاةِ الْجُمُعَةِ﴾

باب دې په بيان دهغه مخه کې چې د جمعي په مانځه کې به ئې لوستلې کيږي ﴿٩١٢﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ آيَةَ تَنْزِيلِ السَّجْدَةِ وَهَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ وَأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْجُمُعَةِ سُورَةَ الْجُمُعَةِ وَالْمُنَافِقِينَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(١)

ترجمه : د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د جمع په ورځ د سهر په مانځه کې د (الم تنزيل السجدة او هل اتي علي الانسان) سورتونه لوستل او د جمعي په مانځه کې به ئې د جمعي سورت او د منافقون سورتونه لوستل. د دي حديث روایت مسلم کړي دي. ﴿٩١٣﴾ وَعَنِ ابْنِ أَبِي رَافِعٍ قَالَ اسْتَحْلَفَ مَرْوَانَ أَبَاهُ رِزْقَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الْمَدِينَةِ وَخَرَجَ إِلَى مَكَّةَ فَضَلَّ لَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَرَأَ بَعْدَ سُورَةِ الْجُمُعَةِ فِي الزُّكَاةِ الْآخِرَةِ إِذَا جَاءَكَ الْمُتَنَفِقُونَ قَالَ فَادْرَكْتُ أَبَاهُ رِزْقَةَ حِينَ انْصَرَفَ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّكَ قَرَأْتَ بِسُورَتَيْنِ كَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي تَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقْرَأُ هُنَا بِالْكَوْفَةِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ هُنَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(٢)

ترجمه : د ابن ابی رافع نه روایت دي هغه ویلي دي چې مروان ابی هریره په مدينه منوره کې امير مقرر کړي و او په خپله مکي مکرمي ته تللي و نو مونږ ته ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د جمعي مونځ وکړ نو وي لوسته د جمعي د سورت نه روسته په اخر رکعت کې (اذا جاءك المنافقون سورت) ابن ابی رافع ویلي دي چې کله ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سلام واراوه ما ورسره وکتل نو ما ورته وویل چې تا دوه سورتونه لوستلي تلاوت کړي دي حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به دا دواړه سورتونه په کوفه کې تلاوت کول نو حضرت ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ویلي دي چې ما رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې لوستل به ئې دا دواړه سورتونه په جمع کې. د دي حديث روایت مسلم کړي دي.

(١) مسلم کتاب الجمعة ج ١ ص ٢٨٨ فصل في قراءة آية الم تنزيل ... الخ .

(٢) مسلم کتاب الجمعة ج ١ ص ٢٨٧ فصل في قراءة سورة الجمعة والمنافقين .

﴿۱۶۴﴾ وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْعِيدَيْنِ وَفِي الْجُمُعَةِ بِسَبْعِ اسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاثِيَةِ قَالَ وَإِذَا اجْتَمَعَ الْعِيدُ وَالْجُمُعَةُ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ يَقْرَأُ بِهِمَا أَيْضًا فِي الصَّلَاتَيْنِ رواه مسلم.^(۱)

ترجمه: حضرت نعمان بن بشير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په دواړو اخترونو او په جمعه کې د سبوح اسم ربك الاعلى او د هل اټاك حديث الغاشيه سورتونه تلاوت كول نعمان بن بشير ويلي دي او كله به چې جمعه او اختر په يوه ورځ کې يو ځاي شو همدا دوه سورتونه به يې په دواړو مونځونو کې تلاوت كول دي حديث روايت مسلم كړي دي.

﴿۱۶۵﴾ وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كَتَبَ الضَّحَّاكُ بْنُ قَيْسٍ إِلَى النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ يَسْأَلُهُ أَيْ هَيَّؤْ قِرَاءَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ يَوْمِي سُوْرَةَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ كَانَ يَقْرَأُ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاثِيَةِ رواه مسلم.^(۲)

ترجمه: عبيد الله بن عبد الله ويلي دي چې ضحاک بن قيس حضرت نعمان بن بشير ته خط وليکه پوښتنه يې ترې وکړه چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جمعي په ورځ د جمعي د سورت نه په غير بل کوم شي تلاوت کړي نو نعمان بن بشير وويل چې هغه - هل اټاک حديث الغاشيه تلاوت فرمايلي و. ددې حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿۱۶۶﴾ وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي الْجُمُعَةِ بِسَبْعِ اسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاثِيَةِ رواه احمد والنسائي وابوداود واستاده صحيح.^(۳)

ترجمه: د حضرت سمره ابن جندب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې بې شکه نبی اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به جمعه کې سبوح اسم ربك الاعلى الذي خلق فسوئ او هل اټاك حديث الغاشيه (تلاوت كول. ددې حديث روايت احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، نسائي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او ابو داود كړي دي او اسناد يې صحيح دي.

(۱) مسلم كتاب الجمعة ج ۱ - ۲۸۸ فصل في قراءة آية الهم لتزيل... الخ.

(۲) مسلم كتاب الجمعة ج ۱ - ۲۸۸ فصل في قراءة آية الهم لتزيل... الخ.

(۳) مسند احمد ج ۵ - ۱۶، نسائي كتاب الجمعة ج ۱ - ۲۱۰ باب القراءة في صلاة الجمعة بسبح اسم ربك الاعلى... الخ، ابوداود

كتاب الصلاة ج ۱ - ۱۶۰ باب ما يقرأ في الجمعة.

مسئله الباب : افضل دادي چې دجمعي په مونځ کې سورة الجمعة او سورة المنافقون ي سورة الاعلى او سورة الغاشيه دې وويلې شي . البته حنفيه دا وايي چې دې لره دې متعين اونه گڼلې شي بلکې کوم سورتونه چې په حديث کې راغلي دي هغې لره په مونځ کې احيانا په نيت دسنيت ويل مندوب او مستحب او موجب دبرکت دي .

﴿ أَبَوَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ ﴾

د دواړو اخترونو د مانځه بابونه

مسئله الابواب : داخرونو مونځ دامام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ نزد واجب على الاعيان دې ، دامام مالک او دامام شافعي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ نزد سنت او دامام احمد رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ نزد فرض کفايه دې . (رحمة الامة ص ۶۲)

﴿ بَابُ التَّجَمُّلِ يَوْمَ الْعِيدِ ﴾

د اختر په ورځ د خائست د حاصلولو باب

﴿ ۱۶۷ ﴾ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَلْبِسُ بُرْدَةَ الْأَحْمَرِ فِي الْعِيدَيْنِ وَالْجُمُعَةِ رَوَاهُ ابْنُ خُزَيْمَةَ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ ^(۱)

ترجمه : د حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دواړو اخترونو او د جمعي په ورځ د سرو کرښو والا جامي اغوستي . د دي حديث روايت په صحيح سند سره ابن خزيمه کړي دي .

﴿ ۱۶۸ ﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْبِسُ يَوْمَ الْعِيدِ بُرْدَةَ خَبْرَاءَ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(۲)

ترجمه : حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د اختر په ورځ سره پټه لرونکي جامي اغوستي . د دي حديث روايت په اوسط کې طبراني کړي دي او اسنادني صحيح دي .
وضاحت : د هريو مذهب او دين والاؤ د پاره په کال کې د خوشحالي څو ورځې مقررې وي خو ولي اسلام په پوره کال کې د خوشحالي دوه ورځې مقررې کړي دي او دا دوه ورځې هم د عظيم الشان

(۱) وايضا أخرجه البيهقي في سنن الكبرى كتاب صلوة الميعدين ج ۳ ص ۲۸۰ باب الزينة للميعدين .

(۲) للمصنف الاوسط ج ۸ ص ۲۹۵ برقم ۷۶۰۵ ، مجمع الزوائد ابواب الميعدين ج ۲ ص ۱۹۸ باب اللباس يوم العيد .

عبادتونو د مکمل کولو په وخت کې روا او مشروع شوي دي لکه چې د لوي اختر په ورځ کې د حج تکمیل شوي دي او دواړه اختر په ورځ د رمضان المبارک د روژي تکمیل شوي دي. (۱)
په ذکر شوي باب کې په دواړو روایتونو (۹۶۷ - ۹۶۸) حدیثونو کې د رسول اکرم ﷺ د تجمل او د ښه لباس د اغوستو معمول بیان شوي دي. د جمعې او د عیدین لپاره حتی الوسع زینت اختیارول او عمده لباس اچول محمود او مطلوب دي خو په شرط ددې چې د دېنه تکبر او دنورو په تحقیر کې مبتلا نه وي.

﴿بَابُ اسْتِحْبَابِ الْأَكْلِ قَبْلَ الْخُرُوجِ يَوْمَ الْفِطْرِ وَبَعْدَ الصَّلَاةِ يَوْمَ الْأَضْحَى﴾
دواړه اختر په ورځ عیدگاه ته ، تلو نه مخکې او د لوي اختر په ورځ د مانځه نه روسته د خوراک کولو د استحباب باب

﴿۹۶۹﴾ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَغْدُو يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَأْكُلَ كَبْزَاتٍ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَفِي رَوَايَةٍ لَهُ وَيَأْكُلُهُنَّ وَتَرَا. (۲)

توجه : حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي رسول اکرم ﷺ به د واره اختر په ورځ تشریف نه وړ تر خوبوري چې کجوري به ئي و خوړي. د دې حدیث روایت بخاري کړي دي او په يو روایت د بخاري کې دي چې هغه په طاق شماره کجوري خوړلي.

﴿۹۷۰﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لَا يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَطْعَمَ وَكَانَ لَا يَأْكُلُ يَوْمَ النَّحْرِ قَبْلَ أَنْ يَرْجِعَ فَيَأْكُلَ مِنْ أَضْحِيَّتِهِ رَوَاهُ الدَّارِ قُطَنِيُّ وَأَخْرَجُوهُ وَأَسْنَدُهُ حَسَنٌ. (۳)

توجه : د حضرت بریده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې نبي اکرم ﷺ به د واره اختر په ورځ تشریف نه وړ تر هغې پوري چې خوراک به ئي وکړ او د لوي اختر په ورځ به ئي هيڅ خوراک نه کاوه تر هغې پوري چې واپس به شو د عیدگاه نه نو د خپلي قربانۍ نه به ئي خوراک کاوه. د دې حدیث روایت دارقطني او نورو محدثینو کړي دي او اسناد ئي حسن دي.

(۱) درس ترمذي ج ۲ ص ۳۰۶.

(۲) بخاري کتاب العیدین ج ۱ ص ۱۳۰ باب الاکل يوم الفطر قبل الخروج.

(۳) دارقطني کتاب العیدین ج ۲ ص ۴۵، مستدرک حاکم کتاب العیدین ج ۱ ص ۲۹۳، ترمذي ابواب العیدین ج ۱ ص ۱۲۰ باب الاکل يوم الفطر قبل الخروج.

﴿۱۹۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مِنَ السَّنَةِ أَنْ لَا تَخْرُجَ يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى تَخْرُجَ الصَّدَقَةَ وَتَطْعَمَ شَيْئًا قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَالْدَارِ قُطْنِي وَالْبَزَارُ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ وَاسْنَادُ الطَّبْرَانِيِّ حَسَنٌ.^(۱)

ترجمه : حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي د سنت طريقي نه ده دا خبره چې د واره اختړ په ورځ به عيدگاه ته نه وځي ترڅو پوري چې صدقه وباسي او څه خوړي مخکې د وتو نه عيدگاه ته. د دي حديث روايت طبراني کړي په کبير کې او دارقطني کړي او بزار کړي او هيثمي ويلي دي چې د طبراني اسناد حسن دي.

﴿۱۹۲﴾ وَعَنْ عَطَاءِ اللَّهِ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا يَغْدُوَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَطْعَمَ فَلْيَفْعَلْ قَالَ فَلَمْ أَكُنْ أَنْ أَكُلَ قَبْلَ أَنْ أَغْدُوَ مُنْذُ سَمِعْتُ ذَلِكَ مِنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَكُلُ مِنْ طَرَفِ الصَّرِيفَةِ الْأَكْلَةَ وَأَشْرَبُ اللَّبَنَ وَالْمَاءَ فَقُلْتُ عَلَى مَا تَأْوَلُ هَذَا قَالَ سَمِعَهُ أَكُلْنَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانُوا لَا يَخْرُجُونَ حَتَّى يَسْتَدَّ الضُّعْفُ فَيَقُولُونَ نَطْعَمُ لَيْلًا لَعَجَلٍ عَنْ صَلَاتِنَا رَوَاهُ أَحْمَدُ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ رَجَالَهُ رِجَالُ الصَّحِيحِ.^(۲)

ترجمه : د عطاء نه روايت دي ده د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه اوريدلي دي چې ويل شي که چرته ستاسي طاقت وي چې و نه وځي يو ستاسي د واره اختړ په ورځ تر هغې چې طعام و خوړي نو دي کړي دا کار عطاء ويلي دي چې ما خوراک نه و پرېښي مخکې د وتلو نه عيدگاه ته د کوم وخت نه چې ما د ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه دا خبره اوريدلي وه نو خوړه به ما ووهي د چپاتي د يوي څنډې نه يوه مړي او سکل به ما شوده او اوبه ابن جريج ويلي دي چې ما وويل چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا د کوم ځاي نه راخستي ده عطا ويلي دي چې څما دا گمان دي چې هغه به د نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي وي عطاء ويلي دي چې خلک به د گرمي تر شروع کيدو پوري عيدگاه ته وتل نو خلکو به ويل چې مونږ ووهي خوړو د دي د پاره چې په مانځه کې جلتي ونه کړو. د دي حديث روايت احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړي دي او هيثمي ويلي دي چې د دي رجال صحيح رجال دي.

(۱) للمجم الكبير للطبراني ج ۱۱ — ۱۴۲ رقم الحديث ۱۱۲۹۹، دار قطني كتاب المدين ج ۲ — ۴۵، كشف الاستار عن زوائد البزار، ابواب صلاة المدين ج ۱ — ۳۱۲ باب الاكل يوم الفطر قبل الصلاة رقم الحديث ۶۵۱، مجمع الزوائد ابواب المدين ج ۲ — ۱۹۹ باب

الاکل يوم الفطر قبل الخروج.

(۲) مسند احمد ج ۱ — ۳۱۳، مجمع الزوائد كتاب المدين ج ۱ — ۱۹۸ باب الاكل يوم الفطر قبل الخروج.

وضاحت : د ذکر شوي باب (۹۶۹ نه تر ۹۷۲) پوري به واره اختر کې د افطار مسنونیت او په لوي اختر کې د امساک استحباب بيانېږي کوم چې د جمهورو مسلک دي. (۱)

د جمهورو علماؤ په نزد د واره اختر په ورځ د اختر د مانځه نه مخکې لږ څه خوراک سنت دي او د دي باب په اول (۹۶۹) حديث کې چې حضرت انس بن مالک رضي الله عنه ټي روايت کړي په دي خبره باندې تصريح شوي ده چې نبي اکرم صلی الله علیه و آله به (ياکل تمرات) يعني هغه صلی الله علیه و آله به طاق شماره کجوري د اختر د مانځه نه مخکې خوري. او د طاق مرتبي اطلاق په عربي محاوراتو کې د دريؤ نه نيولي تر اوو پوري کيږي او په هر يو کار کې د طاق مرتبي لحاظ ساتل بهتر دي ځکه چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمايلي دي (ان الله وتر يحب الوتر) يعني : الله طاق واحد لا شريک ذات دي او طاق مرتبي ټي خوښي دي. او د کجورو تخصيص خوياد دي وجهي نه و چې هغه وخت سره همدا کجوري موجود وي.

او بعضو علماؤ ټي حکمت دا خودلي چې کجوري خوږي دي او خوږ شي د سترگو نظر ته قوت ورکوي او بيا خاص کر د نهري په حالت کې او خواږه د ايمان تقضى هم ده معبرينو علماؤ ليکلي دي چې په خوب کې څوک خواږه وگوري نو تعبير ټي دا دي چې د ايمان خوږوالي به ټي نصيب شي نو د دي وجهي نه په ښه او خوږ شي باندې افطار بهتر دي.

او د لوي اختر په ورځ د اختر تر مانځه پوري څه نه خورل او امساک مستحب دي لکه چې د دي باب په (۹۷۰) حديث باندې دا خبره ثابته شوي ده او دغه امساک د هر چا د پاره مستحب دي برابره خبره ده چې قرباني ټي کړي وي او که قرباني ټي نه وي کړي. (۲)

او د دي باب (۹۷۱) حديث چې ابن عباس رضي الله عنه ټي روايت کړي دي د دي مفهوم او مضمون د لفظي ترجمي نه ښکاره او واضح شوي دي.

او د دي باب بل (۹۷۲) حديث چې عطاء ټي روايت کړي په دي مبارک حديث کې د واره اختر په ورځ د اختر د مانځه نه مخکې څه ناڅه خوراک سنت او يا مستحب دي او د استحباب وجه ټي کيدي شي دا وي چې د رمضان المبارک په مياشت کې خلک د الله جل شان په حکم د ورځي د خوراک سکا که نه بالکل بند شوي دي کله چې د الله جل شان له طرف نه په دي ورځ کې ده ته د خوراک سکا اجازت وشو او په دي کې دهغه رضا او خوشحالي ده.

(۱) دوس لومړي ج ۲ — ۳۲۳.

(۲) دوس لومړي ج ۲ — ۳۲۳-۳۲۴.

﴿بَابُ الْخُرُوجِ إِلَى الْجَبَانَةِ لِصَلَاةِ الْعِيدِ﴾

﴿٩٤٣﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى إِلَى الْمُصَلِّ الْحَدِيثُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(١)

ترجمه : حضرت أبو سعيد خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د واره اختراو لوي اختر په ورځ عيدگاه ته تشریف ور. الحديث. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

داختر مونځ دې په عيدگاه کې وکړې شي

اصل دادې چې داختر مونځ په صحراء يعنې عيدگاه کې اوکړي الا بعذر مثل المطر چنانچې دراروان باب په حديث کې دي چې يو پيره په مدينه منوره کې داختر په ورځ باران وو دکوم دوجې نه چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عيدگاه په ځاي په مسجد کې او فرمايلو .

جمهور علماء او ائمه ثلاثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ (ابو حنيفه ، مالک ، او احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ) مذهب هم همدغه دي . په دې کې دامام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اختلاف دي هغه فرمايي چې په اختر کې هم اصل همدغه دي چې اختر لره دې په مسجد کې ادا کړې شي ، که ټول خلک په مسجد کې راتللې شي .

ويلې کيږي چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داختر د مونځ لپاره خروج الی المصلي دضيق مسجد دوجې نه وه . (الترمذی: ٤٦٢/٢) لیکن درواياتو اطلاق دجمهور مؤيد دي ، همدارنگه حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دور کې دضيق مسجد علت باقي نه وو بيا هم هغه عيدگاه ته تللو دغه شان په بلاد اسلاميه کې دشروع نه تر خروج الی المصلي لصلاة العيد معمول دي . (العلق الحسن)

﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدِ فِي الْمَسْجِدِ الْعُذْرِ﴾

په مسجد کې د عذر دوجهي نه داختر دمانځه گولو باب

﴿٩٤٤﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَصَابَ النَّاسَ مَطَرٌ فِي يَوْمِ عِيدٍ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّيْهُمْ فِي الْمَسْجِدِ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَابُو دَاوُدَ وَفِي اسْنَادِهِ عِيسَى بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى وَهُوَ مَجْهُولٌ^(٢)

(١) بخاري كتاب العيدين ج ١ — ١٣١ باب الخروج الى المصلي ، مسلم كتاب صلاة العيدين ج ١ — ٢٩٠ .

(٢) ابن ماجه ابواب الجمعة الصلوات ج ١ — ٩٣ باب ماجاء في صلاة العيد في المسجد اذا كان مطر ، ابوداود كتاب الصلوة ج ١ — ١٦٢ باب يصلي بالناس في المسجد اذا كان يوم مطر .

تورجمه : حضرت ابو هريره رضي الله عنه ويلي دي چې د رسول الله صلی الله علیه و سلم په مبارکه زمانه کې خلکو ته د اختر په ورځ بازاران رامخي ته شو نو خلکو ته نبي اکرم صلی الله علیه و سلم په مسجد کې د اختر مونځ وکړ. د دي حديث روايت ابن ماجه او ابوداؤد کړي دي او د دي په اسناد کې عيسي ابن عبد الاعلي دي او هغه مجهول دي.

﴿۹۷۵﴾ وَعَنْ حَكْشٍ قَالَ قِيلَ لِعَلِيٍّ رضي الله عنه أَنَّ شُعْبَةَ مِنَ النَّاسِ لَا يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ إِلَى الْجَبَالَةِ فَأَمَرَ رَجُلًا يَصَلِّي بِالنَّاسِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ رَكَعَتَيْنِ لِلْعَبْدِ وَرَكَعَتَيْنِ لِمَا كَانَ خُرُوجَهُمْ إِلَى الْجَبَالَةِ رواه ابوبكر بن ابی شيبة وآخرون واسناده ضعيف. ^(۱)

تورجمه : حنش ويلي دي چې د حضرت علي رضي الله عنه ته وويلي شو چې بي شکه کمزوري خلک عيدگاه ته د وتلو طاقت نه لري نو حضرت علي رضي الله عنه يو کس ته امر وکړ چې خلکو ته څلور رکعت مونځ وکړي دوه رکعت د اختر او دوه رکعت عيدگاه ته د دوي د وتلو په ځاي. د دي حديث روايت ابوبکر ابن ابی شيبه او نورو محدثينو کړي دي او اسناد يي ضعيف دي.

﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ فِي الْقُرَى﴾

په کلو کې د اخرونو د مونځ باب

﴿۹۷۶﴾ قَالَ الْبُخَارِيُّ أَمَرَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضي الله عنه مَوْلَاهُ ابْنَ أَبِي عَتْبَةَ بِالزَّوَايَةِ فَجَمَعَ أَهْلَهُ وَبَيْنَهُ وَصَلَّى كَصَلَاةِ أَهْلِ الْبَصَرِ وَتَكْبِيرُهُمُ التَّمْهِ وَهُوَ مُعَلَّقٌ. ^(۱)

تورجمه : بخاري ويلي دي چې امر کړي و انس بن مالک رضي الله عنه خپل ازاد کړي شوي غلام ابن ابی عتبته ته په زاويه کې نو جمعه کړي و خپل اهل او ځامن او د اختر مونځ يي کړي و په شان د مانځه د بنار والاؤ او د تکبير د دوي. انتهي دا حديث معلق دي.

﴿۹۷۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بِنِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضي الله عنه إِذَا قَامَتْهُ صَلَاةُ الْعِيدِ مَعَ الْإِمَامِ جَمَعَ أَهْلَهُ يَصَلِّي بِهِمْ مِثْلَ صَلَاةِ الْإِمَامِ فِي الْعِيدِ رواه البيهقي واسناده خير صحيح. ^(۲)

(۱) مصنف ابن ابی شيبة كتاب الصلوات ج ۲ — ۱۸۴ باب اليوم يصلون في المسجد كما يصلون.

(۲) بخاري كتاب العيدين ج ۱ — ۱۳۴ باب اذا قام العبد يصلي ركعتين وكذلك النساء.

(۳) سنن الكورى للبيهقي كتاب صلوة العيدين ج ۳ — ۳۰۵ باب صلوة العيدين سنة اهل الاسلام...

ترجمه : حضرت عبدالله بن ابی بکر بن انس بن مالک ویلی دی چې و انس بن مالک رضی الله عنه چې کله به فوت شو د هغه نه مونځ د اختر د امام سره نو راجمع به شي کړ اهل خپل مونځ به شي وکړ هغو ته په شان د مانځه د امام په اختر کې . د دي حديث روايت البیهقي کړي دي او اسناد شي صحيح دي .

﴿١٤٨﴾ وَعَنْ بَعْضِ آلِ النَّسِّ رضی الله عنه أَنَّ أَكْسَاكَانَ رُبَّمَا جَمَعَ أَهْلَهُ وَحَشَمَهُ يَوْمَ الْعِيدِ فَيَصِلُ بِهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي عُتْبَةَ مَوْلَاهُ وَكَعْتَبِينَ رَوَاهُ أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَرَجَّاهُ ثِقَاتٌ لَكِنْ بَعْضُ آلِ النَّسِّ رضی الله عنه مَجْهُولٌ.^(١)

ترجمه : د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه په ال کې د يو کس نه روايت دي چې بي شکه انس رضی الله عنه به کله کله خپل خپلوان او غلامان د اختر په ورځ کې راجمع کړل نو مونځ به وکړ دوي ته عبدالله بن ابی عتبه د انس بن مالک ازاد کړي شوي غلام دوه رکعت . د دي حديث روايت ابو بکر بن ابی شيبه کړي دي او رجال شي ثقه دي لکن بعضي آل انس رضی الله عنه مجهول دي .

په کلي کې داختر مونځ کيدې شي يا نه ؟

١. دائمه ثلاثه رضی الله عنه (امام مالک ، امام شافعي ، امام احمد رضی الله عنه) په نزد کيدې شي .
 ٢. د حنفیو رضی الله عنه په نزد په کلي او باندیچو کې داختر مونځ صحيح نه دي . (رحمة الامة ، ص : ٦٢)
- دائمه ثلاثه رضی الله عنه استدلال :** په کتاب کې د حضرت انس رضی الله عنه عمل درو مختلفو انداز سره مروي دي چې دوي ته به چې کله داختر مونځ نه ملاويدو نو هغه به دخپل اهل خانې سره اختر کولو . جوابونه :

١... اولنې روايت په بخاري شريف کې معلق دي او د امام بخاري رحمته الله طرز معلوم دادې چې عموما دکومو په روايتو په سند کې چې لږ شان تامل وو هغه به يي معلق روايت کولو ، غرض ددي روايت سند قوي نه وو .

٢... په دويم روايت کې د عبدالله بن ابی بکر ، بن انس توثيق معلوم نه شو همدارنگه د حضرت انس نه دده سماع هم معلوم نه ده .

٣... په دريم روايت کې بعض آل انس مجهول دي ، که مراد عبدالله بن ابی بکر دي نو د هغه حال مو بيان کړ .

﴿بَابُ لَا صَلَاةَ الْعِيدِ فِي الْقُرَى﴾

باب نشته مونځ د اختر په کلو کې

﴿۹۷۹﴾ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيِّ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَا تَشْرِيْقُ وَلَا جُمُعَةٌ إِلَّا فِي مِصْرٍ جَامِعٍ رَوَاهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَآخَرُونَ وَهُوَ أَثَرٌ صَحِيحٌ. ^(۱)

ترجمه : د ابي عبد الرحمن السلمي نه روايت دي چې حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نه اختر شته او نه جمعه شته په غير د بنار لوي نه . دا حديث عبد الرزاق او نورو محدثينو روايت کړي دي او دغه اثر صحيح دي .

په مسئله الباب کې د حنفيو استدلال : د حنفيو په نزد صلاة العيد في القرى صحيح نه دې د باب روايت اثر د علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دې اگر چې موقوف دې ليکن دغير مدرک بالقياس کيدو دوچې نه په حکم کې مرفوع دې . همدرانگه دخليفه راشد قول دې ” وقد قال النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ “ دريم دا چې دجمعي لپاره دمصر شرط داحاديث او دنص قرآني سره مؤيد دې بيا په صلاة عيد کې بطريق اولی به دا شرط وي . اثر دعلي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سند ، اثر دانس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بدرجها قوي دې لهذا په همدې باندې به عمل کيږي .

قوله ” لا تشریق “ : د ادشروق نه وتلې دې او ددېنه صلاة العيد مراد دې چې هغه هم دشروق شمس يعني طلوع آفتاب نه پس ادا کيږي .

﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلَا لِدَاءٍ وَلَا إِقَامَةٍ﴾

باب مونځ د دواړو اخترونو په غير د اذان ، اواز او اقامت نه

﴿۹۸۰﴾ عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا لَمْ يَكُنْ يُؤْذَنُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَلَا يَوْمَ الْأَضْحَى رَوَاهُ الشَّيْخَانُ. ^(۱)

ترجمه : د عطاء نه روايت دي چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې دواړه اختر او د لوي اختر د ورځ اذان به نه ويل کيده . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

(۱) مصنف عبد الرزاق كتاب الجمعة ج ۳ ص ۱۶۸ باب القرى الصادر برقم ۵۱۷۷ .

(۲) بخاري كتاب العيدين ج ۱ ص ۱۳۱ باب المشي والركوب الى العيد بغير اذان ولا اقامة مسلم كتاب صلوة العيدين ج ۱ ص ۲۹۰

﴿۹۸۱﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِيدَيْنِ خَيْرَ مَرَّةٍ وَلَا

مَرَكَبَيْنِ يَغِيرُ آذَانٍ وَلَا إِقَامَةً رواه مسلم.^(۱)
ترجمه : حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې داختر مونځ کړي ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره يو
 ځل او دوه ځله نه په غير د اذان او اقامت نه. د دي حديث روايت مسلم کړي دي.

﴿۹۸۲﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ لَا آذَانَ لِلصَّلَاةِ يَوْمَ الْفِطْرِ حِينَ يَخْرُجُ

الْإِمَامُ وَلَا بَعْدَ مَا يَخْرُجُ وَلَا إِقَامَةً وَلَا لِدَاءٍ وَلَا فَيٍّ وَلَا لِدَاءٍ يَوْمَئِذٍ وَلَا إِقَامَةً رواه مسلم.^(۲)
ترجمه : د حضرت جابر بن عبد الله انصاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نشته اذان د پاره د مانځه

ورځي د واره اختر ند د امام د راتلو په وخت کې او نه د امام د راتلو نه روسته نه اقامت شته نه اواز
 شته او نه کوم بل يو شي په دي ورځ نه اذان و او نه اقامت. د دي حديث روايت مسلم کړي دي.

مسئله الباب : دنورو مونځونو برعکس داخترونو مونځ بغير داذان او اقامت دې عندالائمة

الاربعة. البته " الصلاة جامعة " په شان دا اعلاناتو په ذريعي سره خلکو ته خبر ورکول پکار دي.

(بدایة المجتهد، ص: ۱۷۴، ورجحة الامة، ص: ۶۳)

﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ﴾

باب دي په مانځه داخترونو کې مخکې د خطبي نه

﴿۹۸۳﴾ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

يَصَلُّونَ الْعِيدَ قَبْلَ الْخُطْبَةِ رواه الشيخان.^(۳)

ترجمه : حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او عمر
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به مونځ کاوه داخترونو مخکې د خطبي نه. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿۹۸۴﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ شَهِدْتُ الْعِيدَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ وَ

عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ كَالْوَايِصِلُونَ قَبْلَ الْخُطْبَةِ رواه الشيخان.^(۴)

(۱) مسلم کتاب صلوة العیدین ج ۱ ص ۲۹۰.

(۲) مسلم کتاب صلوة العیدین ج ۱ ص ۲۹۰.

(۳) بخاری کتاب العیدین ج ۱ ص ۱۳۱ باب الخطبة بعد العيد، مسلم کتاب صلوة العیدین ج ۱ ص ۲۹۰.

(۴) بخاری کتاب العیدین ج ۱ ص ۱۳۱ باب الخطبة بعد العيد، مسلم کتاب صلوة العیدین ج ۱ ص ۲۸۹.

ترجمه : حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ ويلي دي چې زه حاضر شوي يم د اختر د مانځه د پاره د رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم او د ابوبکر رضی اللہ عنہ او د حضرت عمر رضی اللہ عنہ او د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ سره دوي ټول و چې مونځ به ئي کاوه د خطبي نه مخکې . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿٩٨٥﴾ وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضی اللہ عنہ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى إِلَى الْمُصَلِّ فَأَقُولُ قَمِي يَبْدَأُ بِهِ الصَّلَاةَ ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَيَقُومُ مَقَابِلَ النَّاسِ وَالنَّاسُ جُلُوسٌ عَلَى صُلُوفِهِمْ فَيُعْطُهُمْ وَيُوصِيهِمْ وَيَأْمُرُهُمْ فَإِنْ كَانَ يَرِيدُ أَنْ يَقْطَعَ بَعْثًا قَطْعَةً أَوْ يَأْمُرَ بِشَيْءٍ أَمَرَ بِهِ ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ فَلَمْ يَزَلِ النَّاسُ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى خَرَجَتْ مَعَ مَرَوَانَ وَهُوَ أَمِيرُ الْمَدِينَةِ فِي أَضْحَى أَوْ فِطْرِ فَلَمَّا أَكْبَمْنَا الْمُصَلِّ إِذَا مَدْبُوكًا بَنَاهُ كَثِيرٌ مِنْ الصَّلَاتِ فَإِذَا مَرَوَانَ يَرِيدُ أَنْ يَرْتَقِيهِ قَبْلَ أَنْ يَصَلِّيَ فَجَبَذَتْهُ بِكَوْبِهِ فَجَبَذَنِي فَأَرْتَفَعَ فَخَطَبَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَقُلْتُ لَهُ غَيْرُكُمْ وَاللَّهِ فَقَالَ أَبَا سَعِيدٍ قَدْ ذَهَبَ مَا كَلَّمَكُمْ فَقُلْتُ مَا أَعْلَمُ وَاللَّهِ خَيْرٌ مِنَّمَا لَا أَعْلَمُ فَقَالَ إِنَّ النَّاسَ لَمْ يَكُونُوا يَجْلِسُونَ لَنَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَجَعَلْتُهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (١)

ترجمه : حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ ويلي دي چې و رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم چې راواته به د واره اختر په ورځ او د لوي اختر په ورځ عيدگاه ته اول شئ چې شروع به ئي پري کوله مونځ ويا به ئي سلام واره او نو ډيره د دريده مخامخ خلکو ته او خلک به ناست و په خپلو صفونو باندې نو هغو ته به ئي وعظ او نصيحت وکړي او هغو ته به ئي امر کاوه په ځينو کارونو باندې او که چرته به ئي اراده وه چې يوه ډله جهاد ته وليږي نو د هغې تعين به وفرمايه او که په يو شي باندې امر وکړي نو په هغې به ئي امر وفرمايه بيا به ئي واپس تشریف و يوړ ويلي دي ابو سعيد رضی اللہ عنہ چې هميشه خلک په دي باندې و تردي پوري چې زه د مروان سره راووتم او دا په مدينه کې امير و په لوي اختر او يا په واره اختر کې کله چې مونځ عيدگاه ته راغلو نو ناڅاپه منبر و چې هغه کثير بن الصلت جوړ کړي او تيار کړي و نو کله چې مروان اراده وکړه چې وروڅيزي منبر ته مخکې د مانځه نه نو ما هغه راکش کړ د جامو نه نو هغه زه راکش کړم نو په منبر اوچت شو نو خطبه ئي مخکې د مانځه نه وويله نو ما هغه ته وويل چې قسم دي چې تاسو سنت طريقي ته تغير ورکړ نو هغه وويل اي ابا سعيده په کوم شي چې ته پويدي هغه تير شوي دي نو ما وويل قسم دي په الله په کوم شئ چې زه پوهيږم هغه بهتر دي د

هغې نه چې زه پري نه پوهېږم نو هغه وويل چې خلک مونږ ته د مانځه نه روسته نه کيناستل نو ما خطبه د مانځه نه مخکې کړه. د دې حديث روايت بخاري کړي دي.

داخترونو خطبه

۱. داخترونو خطبه سنت ده په خلاف د جمعې چې هغه واجب ده او شرط هم ځکه په مونځ باندې مقدم ده او خطبه عيدین بالاتفاق د مونځ نه مؤخر ده، په نورو احکامو کې د جمعې د خطبې په شان ده.

۲. د ټولو نه مخکې مونځ باندې د خطبې تقديم حضرت عثمان رضي الله عنه کړې وو ليکن دده د تقديم منشا دا وه چې دهغه زمانې پورې د مسلمانانو ډير کثرت پيدا شوې وو اخيره پورې به عيدگاه ته خلک راتلل نو هغوي په دې خيال سره چې دخلکو داختر مونځ فوت نشي مونځ يې د خطبې نه مؤخر کړې وو. (بداية المجتهد، ص: ۱۷۴ بتغير)

ليکن دباب حديث دابن عباس رضي الله عنه نه معلومېږي چې حضرت عثمان به هم داختر مونځ مقدم کولو او خطبه به يې مؤخر يا هغه طرفته تقديم د خطبې نسبت کول صحيح نه دي، همدارنگه که چرته مخکې حضرت عثمان رضي الله عنه داسې کړې وي نو حضرت ابوسعيد رضي الله عنه مروان بن حکم باندې نکير ولې وکړ؟

د مروان په باره کې ليکلي دي چې هغه پخپله خطبه کې اهل بيت و علي رضي الله عنه واصحاب علي رضي الله عنه باندې تعريض کول او دهغه مذمت به يې کولو ځکه چې ډير خلک ددې خطبې اوريدلو نه بغير به پاسيدل چې کله ده دا وکتل نو بيا يې بل حرکت دا وکړ چې خطبه يې په مونځ باندې مقدم کړ ځکه چې بغير د مونځ نه خو خلک نه شو واپس کيدې نو ځکه مجبورابه دوي خطبه اوريدله.

(الدر المنصور: ۴۵۵/۲-۴۵۶)

﴿بَابُ مَا يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ﴾

باب څه شي به ئي لوسته په مانځه داخترونو کې.

﴿۹۸۶﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه سَأَلَ أَبَا وَقْدٍ الْأَيْمِيُّ رضي الله عنه مَا كَانَ يَقْرَأُ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فِي الْأَضْحَى وَالْفِطْرِ فَقَالَ كَانَ يَقْرَأُ فِيهِمَا بِقَابٍ وَالْقُرْآنِ التَّحْمِيدِ وَافْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالنَّشْأَ الْقَبْرُ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱)

ترجمه : د عبید الله ابن عبد الله نه روایت دي چې حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه پوښتنه کړي وه ابو واقد لیشي رضی الله عنه ته چې څه شي به لوسته رسول الله صلی الله علیه و سلم د لوي اختر او د واره اختر په مانځه کې ابو واقد وویل چې هغه به په دې دواړو مونځونو کې قی القرآن المجید او اقتربت الساعة وانشق القبر (تلاوت کول. دا حدیث مسلم روایت کړي دي.

﴿۱۸۷﴾ وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضی الله عنه قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم يَقْرَأُ فِي الْعِيدَيْنِ وَفِي الْجُمُعَةِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ قَالَ إِذَا اجْتَمَعَ الْعِيدُ وَالْجُمُعَةُ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ يَقْرَأُ بِهِنَّ أَيْضًا فِي الصَّلَاةِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۱)

ترجمه : حضرت نعمان بن بشير رضی الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و سلم به تلاوت کاوه په دواړو اخرونو او په جمع کې د (سبوح اسم ربك الاعلى) سورت او د هل اټک حديث الغاشيه سورت او نعمان بن بشير ويلي دي چې کله به اختر او جمعه په يوه ورځ کې سره جمع شول تلاوت کول به ئي دا دواړه په دواړو مونځونو کې. د دې حدیث روایت مسلم کړي دي.

﴿۱۸۸﴾ وَعَنْ سُرَّةَ رضی الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و سلم كَانَ يَقْرَأُ فِي الْعِيدَيْنِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَ اسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

ترجمه : د حضرت سمره رضی الله عنه نه روایت دي چې نبي اکرم صلی الله علیه و سلم به تلاوت کول په دواړو اخرونو کې د سبوح اسم ربك الاعلى سورت او د هل اټک حديث الغاشيه سورت. د دې حدیث روایت احمد او ابن ابی شيبه او طبراني په کبير کې کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

د اختر مونځ مستحب قرأت

۱. امام شافعي رحمه الله په اخرونو کې په اولني رکعت کې سوره ق او دويم رکعت کې سوره القمر يا په اولني رکعت کې سوره الاعلى او دويم کې الغاشيه لره غوره کوي.

۲. امام مالک رحمه الله او احمد رحمه الله په اولني کې الاعلى او دويم کې الغاشيه لره لوستل مستحب گڼل کوي. (رحمة الامة، ص: ۶۳)

(۱) مسند کتاب الجمعة ج ۱ ص ۲۸۸ فصل في قراءة سورة الجمعة والتالفين الخ.

(۲) مسند احمد ج ۵ ص ۷، مصنف ابن ابی شيبه کتاب الصلوات ج ۲ ص ۱۷۵ باب ما يقرأ به في العيد، المعجم الكبير للطبراني ج ۷

ص ۱۸۳ ولم الحديث ۶۷۷۳.

۳... امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ فرمایا ہے کہ جمعہ اور اخترو نو کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم دُعا عمل پہ اقتداء کے سورۃ الاعلیٰ اور سورۃ الغاشیہ لو سئل مستحب اور باعث داجر دی لیکن کله کله نور سور تونہ ہم ویل پکار دی ترخو جی دلزوم او دتخص احتمال نہ وی . (رد المحتار ۱۷۳/۲)

﴿بَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ بِثِنْتَيْ عَشْرَةِ تَكْبِيرَةٍ﴾

باب، مونڱ د دواړو اخترونو د دولسو تكيرونو سره

(١٨٩) عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَبَّرَ فِي عِيدِ ثِنْتَي عَشْرَةَ تَكْبِيرَةً سَبْعًا فِي الْأُولَى وَخَمْسًا فِي الْآخِرَةِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَهَ وَالدَّارَقُطَنِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ وَإِسْنَادُهُ لَيْسَ بِالْقَوِيِّ.^(١)

ترجمه : د عمرو بن شعيب نه د شعيب په واسطه د شعيب نيکه روايت کړي دي چې نبي اکرم ﷺ په اختر کې د ډولس تکبيرونه ويلي ؤ او ه تکبيرونه په اول رکعت کې او پنځه تکبيرونه په اخر رکعت کې. د دي حديث روايت احمد ابن ماجة دار قطني او يهقي کړي دي. او اسناد ئي قوي ندي.

٩٩٠) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْدٍ الْمُزَنِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَثُرَ فِي الْعِيدَيْنِ فِي الْأَوَّلَى سَبْعًا قَبْلَ الْقِرَاءَةِ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ وَاسْنَادُهُ ضَعِيفٌ جَدًّا.^(١)

ترجمه : د عمرو بن عوف المزني نه روايت دي چې نبي اکرم ﷺ د اخرونو په اول رکعت کې د قرأت نه مخکې اوه تکبيرونه ويلې دي. د دي حديث روايت ترمذي او ابن ماجه کړي دي او اسنادی ډير ضعيف دی.

١٩١٦) وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَثُرَ فِي الْقَطْرِ وَالْأَطْفِ سَبْعًا وَخَمْسًا يَوْمِي
تَكْبِيرَةِ الزُّكُوعِ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَابُو دَاوُدَ وَفِي إِسْنَادِهِ ابْنُ لَهْيَعَةَ وَفِيهِ كَلَامٌ مَشْهُورٌ: (٣)

(١) منذ احدث ج ٢ - ١٨٠ ، ابن ماجه اثواب القامة الصلوات - ٩٢ باب ماجاء في كم يكبر الامام في صلوة الصدين ، دارلطني كتاب الصدين ج ٣ - ٤٨ ، سنن الكوي للبيهقي كتاب الصلوة ج ٣ - ٢٨٦ باب النكبر في صلوة الصدين .

(٧) ترمذي أبواب العبدین ج١ — ١١٩ باب فی التکبیر ، ابن حجة أبواب الأمانة الصلوات — ٩٢ باب حاجباً فی کم یکر الامام فی صلوة العبدین .

(٣) ابن حنبله اواب القامة الصلوات — ٩٢ باب ماجاء في كم يكر الامام في صلوة المدين ، ابراهيم كتاب الصلوة ج١ — ١٤٣ باب التكميل في المدين .

ترجمه : د حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله په واره او لوي اختر کې تکبیرونه ويلي ؤ او په پنځه په غیر د تکبیر د رکوع نه . د دي حديث روايت ابن ماجه او ابوداؤد کړي او په اسناد کې ئي ابن لهيعة دي او د ده په باره کې مشهور خبري دي .

﴿٩١٢﴾ وَعَنْ سَعْدِ الْمُؤَذِّنِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَانَ يَكْتُمُ فِي الْعِيدَيْنِ فِي الْأَوَّلِ سَبْعًا قَبْلَ الْقِرَاءَةِ وَفِي الْآخِرَةِ خَمْسًا قَبْلَ الْقِرَاءَةِ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَاسْنَادُهُ ضَعِيفٌ ^(١)

ترجمه : د سعد المؤذن نه روايت دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله ؤ چې تکبیرونه ئي ويلي دي د دواړو اخترونو په اول رکعت کې او په تکبیرونه مخکې د قرأت نه او په اخر رکعت کې پنځه تکبیرونه مخکې د قرأت نه . د دي حديث روايت ابن ماجه کړي دي او اسناد ئي ضعیف دي .

﴿٩١٣﴾ وَعَنْ ثَالِثِ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رضي الله عنه قَالَ شَهِدْتُ الْأَضْحَى وَالْفِطْرَ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه فَكَثُرَ فِي الزُّكَاةِ الْأُولَى سَمِعْتُ تَكْبِيرَاتٍ قَبْلَ الْقِرَاءَةِ وَفِي الْآخِرَةِ خَمْسَ تَكْبِيرَاتٍ قَبْلَ الْقِرَاءَةِ رَوَاهُ مَالِكٌ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ ^(٢)

ترجمه : د حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنه ازاد شوي غلام نافع ويلي دي چې زه په لوی او واره اختر کې د حضرت ابی هريره رضي الله عنه سره حاضر شوي وم نو هغه تکبیر ويلي ؤ په اول رکعت کې او په تکبیرونه مخکې د قرأت نه او په اخر رکعت کې پنځه تکبیرونه مخکې د قرأت نه . د دي حديث روايت مالک کړي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿٩١٤﴾ وَعَنْ عَمَّارِ بْنِ أَبِي عَمَّارٍ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رضي الله عنه كَثُرَ فِي عِيدِ ثَلَاثِي عَشْرَةِ تَكْبِيرَاتٍ سَبْعًا فِي الْأَوَّلِ وَخَمْسًا فِي الْآخِرَةِ رَوَاهُ ابُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ ^(٣)

ترجمه : د عمار ابن ابی عمار نه روايت دي چې حضرت ابن عباس رضي الله عنه تکبیر ويلي دي په اختر کې دولس تکبیرونه او په اول رکعت کې او پنځه په اخر رکعت کې . د دي حديث روايت ابوبکر ابن ابی شيبه کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

داختر د تکبیرونو حکم او تعداد : اولني مسئله : د تکبیرات عيدین حنفیه او مالکیه په نزد واجب دي او دامام شافعي رحمه الله او داحمد رحمه الله په نزد مسنون دي . (الرمالضود : ٤٥٨/٢)

(١) ابن ماجه ابواب القامة المتلوات ص ٩٢ باب ماجاء في كم يكر الامام في صلوة العيدین .

(٢) موطا امام مالک کتاب العيدین ص ١٦٤ باب ماجاء في التكبير والثناء في صلوة العيدین .

(٣) مصنف ابن ابی شيبه کتاب الصلوات ج ٢ ص ١٧٤ باب في التكبير في العيدین واختلافهم فيه .

دويمه مسئله : د زاید تکبیراتو تعداد څو مړه دي؟

۱. د ائمه ثلاثه رحمته الله په نزد په اولني رکعت کې اوه تکبیرونه دي قبل القراءة او دویم رکعت کې پنځه تکبیرونه قبل القراءة ، لیکن امام شافعي رحمته الله په نزد په اولني رکعت کې اوه تکبیرونه د تحريم نه علاوه دي .

۲. د حنفیو په نزد ټول زائد تکبیرونه شپږ دي : اولني رکعت کې درې تکبیرونه قبل القراءة او په دویم رکعت کې درې تکبیرونه بعد القراءة او قبل الركوع . (بداية المهد ، ص : ۱۷۵ ، البحر الرائق : ۱۶۱/۲)

د ائمه ثلاثه رحمته الله دلائل : د باب ټول روایتونه د ائمه ثلاثه رحمته الله مستدل دي د کوم نه چې یو څو مرفوع او یو څو موقوف دي .

جوابونه : ۱. د اولني روایت سند قوي نه دي ، راوي عبدالله بن عبد الرحمن طائفي متکلم فیه دي .

۲. دویم روایت کې ، راوي کثیر بن عبدالله مزني باندې سخته جرح کړي شوې ده . ۳. دریم روایت کې ابن لهیه باندې کلام دي . ۴. څلورم روایت کې عبد الرحمن بن سعد متکلم فیه دي . ۵. د آخر دوه روایتونه قابل استدلال دي ، په هغې کې د ائمه ثلاثه رحمته الله مطابق دولس تکبیرونه مروي دي ، لیکن د ابن عباس آثار ددې په باره کې مختلف فیه دي ځکه چې دلته دهغه نه دولس تکبیرونه مروي دي او دراروان باب په اثر کې د حنفیه په شان اته تکبیرونه مروي دي د امام مالک رحمته الله او احمد رحمته الله په نزد په اولني رکعت کې د تکبیر تحريمي سره اوه تکبیرونه دي .

﴿ بَابُ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ بِسِتِّ تَكْبِيرَاتٍ زَوَائِدَ ﴾

باب د مانځه د اخترونو د شپږو تکبیرونو زوائد سره

﴿ ۱۹۵ ﴾ عَنْ أَبِي عَائِشَةَ جَلِيسٍ لَأَبِي هُرَيْرَةَ رحمته الله أَنَّ سَعِيدَ بْنَ الْعَاصِ سَأَلَ أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ وَ

حَدَّثَهُ بِنِ الْيَمَانِ رحمته الله كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و سلم يَكْبِتُ فِي الْأَضْحَى وَالْفِطْرِ فَقَالَ أَبُو

مُوسَى كَانَ يَكْبِتُ أَرْبَعًا تَكْبِيرَةً عَلَى الْجَنَائِزِ فَقَالَ حَدَّثَنِي صَدَقٌ فَقَالَ أَبُو مُوسَى كَذَلِكَ كُنْتُ أَمْكُرُ فِي

الْبَصْرَةِ حَيْثُ كُنْتُ عَلَيْهِمْ قَالَ أَبُو عَائِشَةَ وَآلَا حَافِظٌ وَسَعِيدُ بْنُ الْعَاصِ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ .^(۱)

توجه : د حضرت ابو هريره د ملګري ابی عائشه نه روایت دي چې سعيد ابن العاص د ابو موسی

اشعري او د حذیفه بن الهمان رحمته الله په پوښتنه کړي وه چې څنگه و تکبیرونه د رسول اکرم صلی الله علیه و سلم

په لوي اختر او واړه اختر کې نو وويل ابو موسى رضي الله عنه چې و رسول اکرم صلی الله علیه و آله چې تکبير به ني وايه خلور تکبيرونه په شان د تکبيرونو جنازو باندي نو حذيفه رضي الله عنه وويل چې ابو موسى ريهتا ويلي دي نو ابو موسى وويل چې همدغسي وم زه چې تکبيرونه به مي ويل په بصره کې خو پوري چې زه په هغوي باندي حاکم وم او ابو عائشه ويلي دي او زه حاضر وم د سعيد بن العاص سره د دي حديث روايت ابو داؤد کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿٩٩٦﴾ وَ عَنْ عَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ قَالَا كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ رضي الله عنه جَالِسًا وَ عِنْدَهُ حَذِيفَةُ رضي الله عنه وَ أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ رضي الله عنه فَسَأَلَهُمْ سَعِيدُ بْنُ الْعَاصِ رضي الله عنه عَنِ التَّكْبِيرِ فِي صَلَاةِ الْعِيدِ فَقَالَ حَذِيفَةُ سَلِ الْأَشْعَرِي فَقَالَ الْأَشْعَرِيُّ سَلْ عَبْدَ اللَّهِ فَإِنَّهُ قَالَهُ أَقْدَمْنَا وَ أَكْبَمْنَا فَسَأَلَهُ فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ يَكْبُرُ أَرْبَعًا ثُمَّ يَقْرَأُ ثُمَّ يَكْبُرُ فَيَقُومُ فِي الثَّالِيَةِ فَيَقْرَأُ ثُمَّ يَكْبُرُ أَرْبَعًا بَعْدَ الْقِرَاءَةِ رَوَاهُ عَبْدُ الرِّزَاقِ وَ اسناده صحيح .^(۱)

ترجمه : علقمه او اسود ويلي دي چې ابن مسعود رضي الله عنه ناست و او دده سره حذيفه رضي الله عنه او ابو موسى اشعري رضي الله عنه و نو پوښتنه وکړه د دي دواړو نه سعيد بن العاص رضي الله عنه د اختر د تکبيرونو په باره کې نو وويل حذيفه رضي الله عنه چې د اشعري نه پوښتنه وکړه نو وويل اشعري رضي الله عنه چې پوښتنه وکړه د عبدالله نه ځکه چې عبدالله زمونږ نه ډير مخکې دي او زمونږ نه ډير عالم دي نو پوښتنه وکړه سعيد رضي الله عنه د عبدالله رضي الله عنه نه نو وويل ابن مسعود رضي الله عنه چې هغه خلور تکبيرونه ويلي دي بيا ئي قرأت لوستلي دي بيا ئي تکبير ويلي دي رکوع ئي کړي ده نو پاڅيدلي دي په دوئم رکعت کې نو قرأت ئي لوستلي دي بيا ئي خلور تکبيرونه ويلي دي د قرأت نه روسته . د دي حديث روايت عبد الرزاق کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿٩٩٧﴾ وَ عَنْ كُرْدُوسٍ قَالَ أَرَسَلَ الْوَلِيدُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ وَ حَذِيفَةَ وَ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِي وَ أَبِي مَسْعُودٍ رضي الله عنه بَعْدَ الْعَتَمَةِ فَقَالَ إِنَّ هَذَا عِمْدٌ لِلْمُسْلِمِينَ فَكَيْفَ الصَّلَاةُ فَقَالُوا سَلِ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ فَسَأَلَهُ فَقَالَ يَقُومُ فَيَكْبُرُ أَرْبَعًا ثُمَّ يَقْرَأُ بِقَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَ سُورَةَ عَنِ الْمُفَصَّلِ ثُمَّ يَكْبُرُ أَرْبَعًا يَرُكِعُ فِي آخِرِ هُنَّ فَعَلَّكَ تِسْعًا فِي الْعِيدَيْنِ فَمَا أَلْكَرَهُ أَحَدٌ مِنْهُمْ الطَّبْرَانِي فِي الْكَبِيرِ وَ اسناده حسن .^(۲)

(۱) مصنف عبد الرزاق كتاب صلوة العيدين ج ۳ — ۲۹۳ باب التكبير في الصلاة يوم العيد برقم ۵۶۸۷ .

(۲) المعجم الكبير للطبراني ج ۹ — ۳۵۰ رقم الحديث ۹۵۱۴ .

ترجمه : کردوس ويلي دي چې وليد خط اويښام وليړه عبدالله بن مسعود رضي الله عنه، حذيفه، ابو موسى اشعري او ابو مسعود رضي الله عنه ته د شپي په يوه برخه کې نو هغه ويلي و چې دا اختر دي د مسلمانانو څه طريقه به وي د مانځه نو هغو ورته وويل چې پوښتنه وکړه د ابو عبد الرحمن نه نو پوښتنه ئي وکړه د ابو عبد الرحمن نه نو ابو عبد الرحمن وويل چې هغه ودریده نو څلور تکبيرونه ئي وويل بيا ئي فاتحه د کتاب ولوستله او د مفصل نه ئي يو سورت ولوست بيا ئي تکبير نه وويل څلور په اخر کې ئي رکوع وکړه دا نښه تکبيرونه دي په اخرونو کې نو انکار نه دي کړي دي يو د دوي د دي حديث روايت طبراني کړي په کبير کې او اسناد ئي حسن دي .

﴿١٩٨﴾ وَعَنْ عَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رضي الله عنه كَانَ يَكْتَبُ فِي الْعِيدَيْنِ تِسْعًا أَرْبَعًا قَبْلَ الْقِرَاءَةِ

ثُمَّ يَكْتَبُ فَيُرَكِّعُ فِي الثَّالِيَةِ يَقْرَأُ قَائِدًا أَوْ كَبْرًا أَرْبَعًا ثُمَّ رَكْعَ رَوَاهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(١)

ترجمه : د علقمه او اسود نه روايت دي چې حضرت ابن مسعود و چې تکبير به ئي وايه په اخرونو کې او ه تکبيره څلور تکبيرونه مخکې د قرأت نه بيا به ئي تکبير ووايه نو رکوع به ئي وکړه او په دويم رکعت کې به ئي قرأت ولوست چې کله به د قرأت نه فارغ شو نو تکبير به ئي ووايه څلور تکبيرونه بيا به ئي رکوع کوله د دي حديث روايت عبد الرزاق کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿١٩٩﴾ وَعَنْ كُرْدُوسٍ قَالَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رضي الله عنه يَكْتَبُ فِي الْأَضْحَى وَالْفِطْرِ تِسْعًا

فَيَكْتَبُ أَرْبَعًا ثُمَّ يَكْتَبُ وَاحِدَةً فَيُرَكِّعُ بِهَا ثُمَّ يَقُومُ فِي الرُّكْعَةِ الْآخِرَةِ قِيْدًا يُقْرَأُ ثُمَّ يَكْتَبُ أَرْبَعًا ثُمَّ

يُرَكِّعُ بِأَحَدَاهُنَّ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(٢)

ترجمه : کردوس ويلي دي چې عبدالله بن مسعود به تکبير وايه په لوي اختر او واره اختر کې نښه نښه تکبيرونه شروع به ئي وکړه نو څلور تکبيره به ئي وويل بيا به ئي يو تکبير ووايه نو رکوع به ئي وکړه په هغي باندې بيا به پاڅيده اخري رکعت ته نو شروع به ئي وکړه قرأت به ئي ولوست بيا به ئي تکبير ووايه څلور تکبيرونه بيا به ئي د دي څلورو تکبيرونو نه په يو تکبير سره رکوع وکړه د دي حديث روايت طبراني کړي په کبير کې او اسناد ئي صحيح دي .

﴿٢٠٠﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ شَهِدْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رضي الله عنه كَتَبَ فِي صَلَاةِ الْعِيدِ بِأَلْبَصَرٍ تِسْعَ

كَبِيرَاتٍ إِلَى بَيْنِ الْقِرَاءَتَيْنِ قَالَ وَشَهِدْتُ النُّهَيْدَةَ بِنَ شُعْبَةَ رضي الله عنه فَعَلَّ مِثْلَ ذَلِكَ رَوَاهُ عَبْدُ

(١) مصنف عبدالرزاق کتاب صلوة العیدین ج ٣ ص ٢٩٢ باب التکبیر فی الصلاة یوم العيد برقم ٥٢٨٦ .

(٢) المعجم الکبیر للطبرانی ج ٩ ص ٣٥٠ رقم الحديث ٩٥١٣ .

الرزاق و قال الحافظ في التلخيص اسناده صحيح.^(۱)

تو جهه : عبدالله بن الحارث ويلى دي چې زه د ابن عباس رضي الله عنه سره حاضر وده تكبير ووايه په مانځه اختر كې په بصره كې نهه تكبيرونه او پي درپي والي شي وكر د دواړو قرءونو په منځ كې ده ويلى دي چې زه د مغيرة ابن شعبه رضي الله عنه سره هم حاضر وده چې د دي په شان كار شي وكر. د دي حديث روايت عبد الرزاق كړي دي او حافظ په تلخيص كې ويلى دي چې اسناد ئي صحيح دي.

۱۵ احنافو د قول ترجيح :

۱- امام احمد بن حنبل رحمه الله عليه فرمايلي دي چې داخرونو په تكبيراتو كي د نبي عليه السلام نه هيڅ يو صحيح او قوي حديث نه دي نقل شوي. (العلق الحسن لاندې رقم الحديث ۹۸۹)
ټولو ائم د صحابه كرامو اقوالو طرف ته رجوع كړې ده. (بدایة المجتهد، ص ۱۷۵)

۲- د صحابه كرامو نه حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه د باب حديث نمبر ۹۹۴ كي د ائمه ثلاثه په شان دولس (۱۲) تكبيرونه نقل شوي دي. ليكن په شرح احياء كي د دوي نه هم شپږ زائد تكبيرونه نقل شوي دي. (البرالمصور ۵۹۱۲) پاتي شو د حضرت ابن عباس رضي الله عنه عمل نوپه هغي كي هم اختلاف دي. حديث نمبر ۹۹۰ كي دولس (۱۲) او حديث نمبر ۱۰۰۱ كي د تكبير افتتاح او دركوع تكبير سره د دوي نه نهه تكبيرونه نقل دي. چه دهغي نه شپږ تكبيرونه زائد دي.

۳- حضرت ابو موسى اشعري رضي الله عنه (حديث نمبر ۹۹۶) د نبي عليه السلام نه په اولني ركعت كي سره د تكبير تحريمه، څلور تكبيرونه او په دويم ركعت كي سره دركوع د تكبير نه څلور تكبيرات نقل كړي دي. بيا د دي حديث تصديق حضرت حذيفه رضي الله عنه هم نقل كړي دي. احنافو دي لره اخيستلي دي ممكنه ده چي د دي په سند باندې د ابو عائشه نامي راوي دوجي نه څه كلام وي ليكن واضحه دي وي چي ډيرو علماؤ د دي توثيق كړې دي. (العلق الحسن)

۴- د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه عمل په ټولو رواياتو كي يوشان نقل شوي دي. يعني په اولني ركعت كي د تكبير تحريمي سره څلور تكبيرونه او په دويم ركعت كي سره دركوع د تكبير نه څلور تكبيرونه. حضرت حذيفه، ابو موسى اشعري، ابو مسعود رضي الله عنه د دي عمل تصديق كړي دي او ابو موسى اشعري رضي الله عنه و فرمائيل چي ابن مسعود رضي الله عنه زمونږ نه ډير مخكي او ډير پوهه دي. همدغه شان د مغيرة بن شعبه نه هم د دي مثل نقل شوي دي. د دي وجوهاتو په بناء باندې داخرونو د تكبيراتو تعداد شپږ گرځول اولی دي. تكبير تحريمه او د

(۱) مصنف عبد الرزاق كتاب صلاة العباد ج ۳ - ۲۹۲ باب النكول في الصلاة برقم ص ۵۶۸۹.

ركوع تكبير ددي نه علا وه دي . والله اعلم .

﴿بَابُ تَرْكِ التَّنْقِيلِ قَبْلَ صَلَاةِ الْعِيدِ وَبَعْدَهَا﴾

باب دي په پريښودلو د نقلو کې مخکې د مانځه د اختر نه او روسته د مانځه د اختر نه

﴿١٠٠١﴾ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ يَوْمَ الْفِطْرِ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ لَمْ يَصَلِّ قَبْلَهَا وَلَا بَعْدَهَا رواه الجماعة .^(١)

ترجمه : د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د واره اختر په ورځ راووت نو دوه رکعتونه وکړي مونځ شي نه وکړي مخکې د اختر نه او نه روسته د اختر نه . د دي حديث روايت د محدثينو يو جماعت کړي دي .

﴿١٠٠٢﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَرَجَ يَوْمَ عِيدٍ فَلَمْ يَصَلِّ قَبْلَهَا وَلَا بَعْدَهَا وَذَكَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَلَهُ رواه احمد والترمذي والحاكم واسناد حسن .^(٢)

ترجمه : د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دي چې هغه د اختر په ورځ راووت نو مونځ نه وکړي مخکې د مانځه د اختر نه او نه روسته د مانځه د اختر نه او هغه ياده کړه دا خبره چې نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ همدا سي کړي و . د دي حديث روايت احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، ترمذي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حاکم کړي او اسناد شي حسن دي .

﴿١٠٠٣﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَمْلِكُ قَبْلَ الْعِيدِ شَيْئاً قَالُوا رَجَعَ إِلَى مَنْزِلِهِ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ رواه ابن ماجه واسناد حسن .^(٣)

ترجمه : حضرت ابو سعيد خدری ويلي دي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مونځ نه کاوه مخکې د اختر نه هېڅ يو شئ او کله به شي چې واپس خپل کور ته تشریف راوړ دوه رکعتونه مونځ به شي وکړي .

(١) بخاري كتاب العيدین ج ١ — ١٣٥ باب الصلوة قبل العيد وبعدها ، مسلم كتاب العيدین ج ١ — ٢٩١ ، ترمذي ابواب الصلوة ج ١ — ١٢٠ باب لا صلوة قبل العيدین ولا بعدها ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ — ١٦٤ باب الصلوة بعد صلوة العيد ، نسائي كتاب صلوة العيدین ج ١ — ٢٣٥ باب الصلوة قبل العيدین وبعدها ، ابن ماجه ابواب إقامة الصلوات — ٩٣ باب ما جاء في الصلوة قبل صلوة العيد وبعدها ، مسند احمد ج ١ — ٣٥٥ .

(٢) مسند احمد ج ٢ — ٥٢ ، ترمذي ابواب العيدین ج ١ — ١٢٠ باب لا صلوة قبل العيدین ولا بعدها ، مسند حاکم كتاب العيدین ج ١ — ٢٩٥ باب لا يصلي قبل العيد ولا بعدها .

(٣) ابن ماجه ابواب إقامة الصلوات — ٩٣ باب ما جاء في الصلوة قبل صلوة العيد وبعدها .

دي حديث روايت ابن ماجه كړي او اسناد ئي حسن دي .

﴿١٠٢﴾ و عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَيْسَ مِنَ الشُّنَّةِ الصَّلَاةُ قَبْلَ خُرُوجِ الْإِمَامِ يَوْمَ الْعِيدِ رواه الطبراني واسناده صحيح^(١)

ترجمه : حضرت ابي مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي چې نه دي د سنت طريقي نه مونځ مخکې د وتو د امام ته په ورځ د اختر . د دي حديث روايت طبراني كړي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿١٠٥﴾ و عَنْ ابْنِ سِيرِينَ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ وَحَدِيثَهُمَا كَأَنَّهُمَا يَنْهَيَانِ النَّاسَ أَوْ قَالَ يَجْلِسَانِ مَنْ يَرِيَالَهُ يَصَلِّي قَبْلَ خُرُوجِ الْإِمَامِ فِي الْعِيدِ رواه الطبراني واسناده مرسل قوي^(٢)

ترجمه : د ابن سيرين رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې حضرت ابن مسعود او حضرت حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به خلک منع کول او يا ئي ويلي دي چې کينول به دي دواړو هغه کس چې و به ليد ه دوي هغه لره چې مونځ به ئي کاوه مخکې دراوتود امام نه په ورځ د اختر . د دي حديث روايت طبراني كړي دي او اسناد ئي مرسل قوي دي .

د اختر په ورځ نفلونه :

١- داخر په ورځ ده اختر د مونځ نه مخکي يا وروستو نفل مونځ کول داخنافوپه نزد مکروه دي .
د امام او غير امام د ټولو دپاره ، قبل العيد خو مطلقا او بعد الصلاة صرف په عيدگاه کې ، په کور کې يي لوستلې شي .

٢- د امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد کراهت مطلقا صرف د امام په حق کې دي او مقتدي د پاره مطلقا جائز دي .

٣- امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد داخر د مونځ نه که مخکي وي او که وروستو مطلقا جائز نه دي . (رحه الامه ، ص ٦٣)

٤- د علامه ابن رشد او د امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد کراهت په هغه وخت کې دي چي کله داخر مونځ ، په عيدگاه کې وي او که چرته په جومات کې دڅه عذر يعني باران وغيره دوجي نه وي نو بيا مکروه نه دي . [بداية المجتهد ، ص ١٧٧]

ليکن دسحنون رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مطابق په عيدگاه کې مطلقا منع دي او په کور کې مطلقا جائز دي [السنن ، ص ١٠٤]

(١) المعجم الكبير للطبراني ج ١٧ — ٢٤٨ رقم الحديث ٥٠٠٠٠ (٢٩٢)

(٢) المعجم الكبير للطبراني ج ٩ — ٣٥٣ رقم الحديث ٩٥٢٤ .

دليلونه :

دائمه ثلاثه مستدل په بنيادي طور باندي دباب اولني حديث دي . ان النبي ﷺ خرج يوم الفطر فصل ركعتين لم يصل قبلها ولا بعدها..... الخ . امام احمد دي لره مطلقا په نفي باندي حمل كوي ، امام شافعي رحمه الله فرماني كه نبي عليه السلام امام وو خكه يي به دي لوستلي ليكن خلكو لره يي دلوستلو نه منع نه ده فرمائيلي .

امام مالك رحمه الله فرماني در رسول الله ﷺ را وتل عيد گاه طرف ته ور لهذا كراهت به هم دهغي سره خاص وي .

۲- احنافو ددووا احاديثو په مينځ كي تطبيق اختيار كړي دي .

(الف) په اولني حديث كي مطلقا نفي ده برابره خبره ده كه په عيد گاه كي وي او كه په كور .

(ب) دحضرت ابو سعيد خدري رحمه الله حديث مطابق رسول الله ﷺ داختر دمونځ نه مخكي نفل خو چرته نه وولوستلي ليكن كورته دراتللو نه پس يي دوه ركعتو لوستلي دي . معلومه شوه چه په عيد گاه كي مطلقا مكروهه دي او په كور كي داختر دمونځ نه مخكي مكروهه دي اود مونځ نه پس مكروهه نه دي .

﴿باب الذَّهَابِ إِلَى الْمُصَلَّى فِي طَرِيقِ وَالرُّجُوعِ فِي طَرِيقِ أُخْرَى﴾

باب دتلو دي عيدگاه ته په يوه لاره او دواپس راتلو دي په بله لاره

﴿۱۰۰۶﴾ عن جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا كَانَ يَوْمَ عِيدٍ خَالَفَ الطَّرِيقَ رواه البخاري .^(۱)

ترجمه : حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې و نبي اكرم ﷺ چې كله به د اختر ورځ شوه نو لاره به نني بدلهوله . د دي حديث روايت بخاري كړي دي .

﴿۱۰۰۷﴾ و عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا خَرَجَ إِلَى الْعِيدِ يَرْجِعُ فِي طَرِيقِ الْقَرِيِّ الَّذِي خَرَجَ فِيهِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ حَبَّانٍ وَالحَاكِمُ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ .^(۲)

(۱) بخاري كتاب العيدين ج ۱ ص ۱۳۴ باب من خالف الطريق .

(۲) مسند احمد ج ۲ ص ۳۳۸ ، ترمذي ابواب العيدين ج ۱ ص ۱۲۰ باب ما جاء في خروج النبي ﷺ إلى العيد في طريق... الخ ، صحيح ابن حبان باب العيدين ج ۵ ص ۲۰۷ رقم الحديث ۲۸۰۴ ، مسند حاكم كتاب العيدين ج ۱ ص ۲۹۶ باب لا يصلي قبل العيد ولا بعدها .

توځمه : حضرت ابوهريره رضي الله عنه ويلي دي چې وني اكرم صلی الله علیه و سلم کله به ئي عيدگاه ته تشریف وړي واپس به راته په غير د هغې لاري چې تشریف به ئي وړي و په هغې کې . د دي حديث روايت احمد ، ترمذي ابن حبان او حاکم کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿ ۱۰۰۸ ﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و سلم أَخَذَ يَوْمَ الْوَيْدِ فِي طَرِيقِي ثُمَّ رَجَعَ فِي طَرِيقِي
آخُزُوا ابوداود وابن ماجه و اسناد حسن .^(۱)

توځمه : د حضرت ابن عمر رضي الله عنه نه روايت دي چې نبي کريم صلی الله علیه و سلم شروع کړي وه په ورځ د اختر په يوه لاره کې يعنې تشریف ئي وړي او راوېست شوي و په بله لاره . د دي حديث روايت ابوداود او ابن ماجه کړي دي او اسناد ئي حسن دي .
لاره بدله کړئ او عيدگاه ته لاړ شئ :

فقهاؤ دلاري اختلاف لره مستحب ليکلي دي ، علماؤ ددې ډير حکمتونه ليکلي دي . مثلاً شهادة الطريقين وسكانهما من الثقلين يعنې په ورځ د قيامت به دادواړه لاري او ددي لاري اوسيدونکي دده په حق کي به گواهي ورکوي . داسلام پشان اوشوکت ظاهرېدل وي او "حصول البركة للطريقين" . (الدر النجود ۴۶۰ نفس) .

﴿ بَابُ تَكْبِيرَاتِ التَّشْرِيقِ ﴾ باب دي د تکبيرونو د تشریق

﴿ ۱۰۰۹ ﴾ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ قَالَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ رضي الله عنه يَكْبِتُ مِنْ صَلَاةِ الْفَجْرِ يَوْمَ عَرَفَةَ إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ رواه ابن أبي شيبة و اسناد صحيح .^(۲)

توځمه : ابوالاسود ويلي دي چې عبدالله رضي الله عنه به تکبير وايه د مانځه د سهر د ورځي د عرفي نه تر مانځه د مازيگر د ورځي د اختر پوري او داسي تکبير به ئي وايه : اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا

(۱) ابوداود کتاب الصلوة ج ۱ ص ۱۶۳ باب یرجع الی العید فی طریق (رجوع فی طریق ، ابن ماجه ابواب الا . . . عورات ص ۹۴ باب

ما جاء فی الخروج یوم العید من طریق ... الخ ، مسند احمد ج ۲ ص ۱۰۹ .

(۲) مصنف ابن ابی شیبہ کتاب الصلوات ج ۲ ص ۱۶۵ باب التکبیر من ای یوم هو الا انی سعة .

الله والله اكبر الله اكبر **وَلِلَّهِ الْحَمْدُ** ترجمه : الله جل شانده ټولو نه لوي دي الله ټولو نه لوي دي د الله جل شانده په غير بل د عبادت مستحق او معبود نشته او الله د ټولو نه لوي دي الله د ټولو نه لوي دي او خاص الله لره هريو حمد او ثناده .

﴿۱۰۱۰﴾ وَعَنْ شَقِيقٍ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَكْتُمُ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ يَوْمَ عَرَفَةَ إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ مِنْ آخِرِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ بَعْدَ الْعَصْرِ رواه ابو بكر بن ابى شيبة واسناده صحيح. (۱)

ترجمه : د شقيق نه روايت دي چې حضرت علي **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** به تكبير وايه پس ده مانځه د سهر د ورځي د عرفي نه تر مانځه د مازيگره پوري د اخري ورځي د ورځو د تشریق پوري د مازيگر د مانځه نه روسته به ئي هم تكبير وايه . د دي حديث روايت ابو بكر بن ابى شيبة كړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

د تكبيرات تشریق په تعداد كي د صاحبينو قول غوره دي

دائمه ثلاثو په نزد تكبيرات تشریق سنت او د احنافو په نزد دراجح قول مطابق . واجب دي . د دي په اولني وخت كي او په آخري وخت په باره كي دالاندي مذكوره اقوال دي .

۱- دامام ابو حنيفه **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** په نزد د عرفي په ورځ د سحر نه واخله تر ديو م النحر مازيگره پوري ټول داته مونځونونه پس به تكبير تشریق لوستلې كيږي (رحمة الامة، ص ۶۰)

۲- دامام مالك او شافعي **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** په نزد ديو م النحر د ماسپڅين نه پس واخله تر دايام تشریق د آخري ورځي پوري يعنې د ديارلسم ذوالحجه د سحره پوري به لوستلې كيږي .

۳- د صاحبينو په نزد ديو م عرفي د سحر نه واخله تر دايام تشریق د آخري ورځي مازيگره پوري ټول د درشو مونځونونه پس لوستلې كيږي . (البحر الرائق ۱۶۰۲) همدغه امام احمد **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** هم فرمايلي دي (مبدا المجتهد، ص ۱۷۸) دشوا فعهو په نزد هم په دي باندي معمول ليكلې شوي دي (رحمة الامة، ص ۶۵)

دامام صاحب دليل :

(۱) عمل دابن مععود **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** . (۲) په اوچت آواز سره تكبير لوستل خلاف اصل دي . لهذا په حكم باندي اكتفاء كول احوط دي .

د صاحبينو دليل :

(۱) عمل د حضرت علي **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** . (۲) همدغه قول د عمر **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** هم دي او په عباداتو كي په زياتو

باندی عمل کول احوط دی (البحر الرائق ١٦٥).

﴿ أَبْوَابُ صَلَوةِ الْكُوفِ ﴾

دنمر دتندر نیولو مونخ :

دکوف معنی ده بی نوره کیدل .دقفهاؤ په نزد مشهور دادی چي کسوف خاص دی دنمر سره
اوخوف دسپوړمي سره لیکن توسعادیو استعمال په دویم کي کیږي .صلاة الکسوف په جماعت
سره سنت مؤکده دي بالاتفاق .(رحمة الامة ، ص ٦٥)

نمر تندر نیول اوسپوړمي تندر نیول دالله دقدرت دوه نښې دي .په دي کي انفرادي طور باندی ،نفل
مونخ ،صدقې دعاگانې او ذکر ونه کول پکار دي .

﴿ بَابُ الْحَثِّ عَلَى الصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ فِي الْكُوفِ ﴾

باب دي په تیزولو کې په صلوة ، صدقه او استغفار باندي دنمر په توریډو کې

﴿ ١٠١١ ﴾ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : أَلْبِغَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ
مِنَ النَّاسِ وَلَكِنَّهُمَا آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ فَإِذَا رَأَيْتُمَا فَقُومُوا فَصَلُّوا رواه الشيخان .(١)

ترجمه : حضرت ابو مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې بي شکه
نمر اوسپوړمي نه تورېږي په مرگ د هېڅ يو کس د خلکو نه خو ولي دا دوه نښې دي د نبو د قدرت د
الله جل شانہ نه نوکله چې تاسودا دواړه وگورئ نو پاڅئ او مونخ وکړئ .ددی حديث روايت
شيخينو کړي دي .

﴿ ١٠١٢ ﴾ وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّكَسَفَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ فَقَالَ النَّاسُ
إِن كَسَفَ لِمَوْتِ إِبْرَاهِيمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَا
يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمَا فَادْعُوا اللَّهَ وَصَلُّوا حَتَّى يَنْجَلِيَ رواه الشيخان .(٢)

(١) بخاري ابواب الکوف ج ١ ص ١٤٢ باب الصلوة في کوف الشمس ، مسلم کتاب الکوف ج ١ ص ٢٩٩ فصل صلوة الکوف

رکعتان . الخ .

(٢) بخاري ابواب الکوف ج ١ ص ١٤٢ باب الصلوة في کوف الشمس ، مسلم کتاب الکوف ج ١ ص ٣٠٠ فصل صلوة الکوف

رکعتان . الخ .

تورجهمه : حضرت مغیره بن شعبه رضی اللہ عنہ ویلي دي چې تور شوي و نمر په هغه ورځ چې وفات شوي و ابراهيم رضی اللہ عنہ نو خلکو به ويل چې تور شوي دي نمر د وجهي د مرگ د ابراهيم رضی اللہ عنہ نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم و فرمايل چې بي شکه نمر او سپوږمۍ دوه نښي دي د نښو د قدرت د الله جل شانہ نه دا نه تور ږي د وجهي د مرگ د چانه او نه د وجهي د ژوند د چانه نو کله چې تاسو دا وگورئ نو د الله جل شانہ نه دعاء وغواړئ او مونځ وکړئ تر هغې پوري چې روښانه شي . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿ ۱۰۱۳ 〉 وَعَنْ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنَ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمَا ذَلِكَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ وَكَبِّرُوا وَصَلُّوا وَتَصَدَّقُوا رواه الشيخان (۱)

تورجهمه : د حضرت عائشي رضی اللہ عنہا نه روايت دي چې رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمايلي دي چې بي شکه نمر او سپوږمۍ دوه نښي د نهو د قدرت د الله جل شانہ نه دي چې نه تور ږي د وجهي د مرگ د چانه او نه د وجهي د ژوند د چانه نو کله چې گورئ تاسي دا نو الله جل شانہ ياد کړئ او تکبير وواښي او مونځ وکړئ او صدقه ورکړئ . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿ ۱۰۱۴ 〉 وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہ أَنَّهُ كَانَ يَخْبُرُ عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم أَنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ وَلَكِنَّهُمَا آيَتَانِ مِنَ آيَاتِ اللَّهِ فَإِذَا رَأَيْتُمَا فَصَلُّوا رواه الشيخان (۲)

تورجهمه : حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ د نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نه حديث بيان کړي دي چې بي شکه نمر او سپوږمۍ نه تور ږي د وجهي د مرگ د چانه او نه د وجهي د ژوند د چانه ليکن دا دواړه نښي د نهو د قدرت د الله جل شانہ نه نو کله چې تاسي دا وگورئ نو مونځ وکړئ . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

﴿ ۱۰۱۵ 〉 وَعَنْ أَبِي مُوسَى رضی اللہ عنہ قَالَ خَسَفَتِ الشَّمْسُ فَقَامَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم فَرَعَا يَخْشَى أَنْ تَكُونَ السَّاعَةُ فَأَتَى التَّنَجِيدَ فَصَلَّى بِأُطُولِ قِيَامٍ وَرُكُوعٍ وَسُجُودٍ مَا رَأَيْتُهُ قَطُّ يَفْعَلُهُ وَقَالَ هَذِهِ آيَاتُ النَّبِيِّ يُرْسِلُ اللَّهُ لَا تَكُونُ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ وَلَكِنْ يَخَوِّفُ اللَّهُ بِهَا عِبَادَهُ فَإِذَا رَأَيْتُمَا شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ

(۱) بخاري ارباب الکوف ج ۹ — ۱۴۲ باب الصلاة في الكوف ، مسلم كتاب الکوف ج ۱ — ۲۹۵ فصل في صلوة الکوف رکعتان ... الخ .

(۲) بخاري ارباب الکوف ج ۱ — ۱۴۲ باب العترة في كوف الشمس ، مسلم كتاب الکوف ج ۱ — ۱۹۹ فصل صلوة الکوف رکعتان

قَاتَرُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَدَعَاكَ وَاسْتَعْفَا رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱)

ترجمہ : حضرت ابو موسیٰ اشعري رضی اللہ عنہ ويلي دي چې تور شوي و نمر نو پاڻيځيډه نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم د ويري په حالت کې هغه ويريدہ چې قيامت نه شي نو مسجد ته ئي تشریف راوړ نو مونځ ئي وکړ په اوږد قيام او په اوږدہ رکوع او په اوږدي سجدي سره مانہ و ليدلي هغه هيڅکله چې داسي ئي کول او وي ئي فرمايل چې دا هغه نهي دي چې ليري ئي الله جل شانہ نه کيږي هغه د وجهي د مرگ د چانه او نه د وجهي د ژوند د چانه خودلي ويروي الله جل شانہ په دي باندې بنده گان خپل نوکله چې تاسي د دي نه يو څه شي وگورئ نو زيريرئ او د الله جل شانہ ذکر طرف ته د الله جل شانہ نه دعا غوښتلو طرف ته او استغفار طرف ته متوجه شئ. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

(۱۰۱۶) وَعَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لَقَدْ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْعَتَاةِ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ رَوَاهُ

البخاري (۲)

ترجمہ : حضرت اسماء رضی اللہ عنہا ويلي دي چې نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم امر کړي و په ازادولو د غلام او مرئ سره د نمر په توريدو کې. د دي حديث روايت بخاري کړي دي.

﴿بَابُ صَلَاةِ الْكُسُوفِ بِخَمْسِ رُكُوعَاتٍ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ﴾

باب د مانځه د کسوف دي په پنځو رکوع گانو سره په هر رکعت کې

(۱۰۱۷) عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِنِ انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمْ فَقَرَأَ سُورَةَ مِنَ التَّوَلَّى وَرَكَعَ خَمْسَ رَكَعَاتٍ وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ قَامَ الثَّانِيَةَ فَقَرَأَ سُورَةَ مِنَ التَّوَلَّى وَرَكَعَ خَمْسَ رَكَعَاتٍ وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ كَمَا هُوَ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةِ يَدْعُو حَتَّى الْجَلِّي كُسُوفُهَا رَوَاهُ ابوداؤد في اسناده لين (۳)

ترجمہ : حضرت أبي بن كعب رضی اللہ عنہ ويلي دي چې تور شوي و نمر په زمانه د رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کې او بي شکه نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم د دي مونځ وکړ نو تلاوت ئي کړ يو سورت د طوالو سورتونو نه او پنځه رکوع گاني ئي وکړي او سجده ئي وکړه دوه سجدي بيا دويم رکعت ته پاڻيځيډه

(۱) بخاري ابواب الكسوف ج ۱ ص ۱۴۵ باب الاكر لي الكسوف ، مسلم كتاب الكسوف ج ۱ ص ۲۹۹ فصل صلاة الكسوف ركعتان ...

(۲) بخاري ابواب الكسوف ج ۱ ص ۱۴۴ باب من احب العتاة لي كسوف الشمس .

(۳) ابوداؤد كتاب الكسوف ج ۱ ص ۱۶۷ باب من قال اربع ركعات .

نو تلاوت ئي کړ يو سورت د طوالو نه او رکوع ئي وکړه پنځه رکوع گاني او سجده وکړه دوه سجدي بيا کيناست چې مخ ئي قبلي ته و دعاء ئي کوله تر دي پوري چې ختم شو توروالي د نمر ۱۰ د دي حديث روايت ابوداود کړي او په اسناد کې ئي لين او کمزوري ده .

﴿۱۰۱۸﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلٍ قَالَ انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ فَقَامَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَكَرَعَ خَمْسَ رَكَعَاتٍ وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ فَعَلَ فِي الرَّكَعَةِ الثَّانِيَةِ مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ قَالَ مَا صَلَّاهَا أَحَدٌ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرِي رواه ابن جرير وصححه (۱)

تورجمه : عبدالرحمن ابن ابی لیلی ویلي دي چې تور شوي و نمر نو پاڅیده حضرت علي رضي الله عنه نو پنځه رکوع گاني او دوه سجدي ئي وکړي بيا ئي فعل وکړ په دويم رکعت کې په مثل د دي بيا ئي سلام وړاوه بيا ئي وويل نه دي کړي دا مونځ هېچا پس د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه په غير ځما نه . د دي حديث روايت جرير کړي او صحيح ئي گنرلي دي .

﴿۱۰۱۹﴾ وَعَنِ الْحَسَنِ قَالَ نُبِئْتُ أَنَّ الشَّمْسَ كَسَفَتْ وَعَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَأْكُوفُهُ فَصَلَّى بِهِمْ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ خَمْسَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ عِنْدَ الْخَامِسَةِ ثُمَّ قَامَ فَكَرَعَ خَمْسَ رَكَعَاتٍ لَمْ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ عِنْدَ الْخَامِسَةِ قَالَ عَشْرُ رَكَعَاتٍ وَأَرْبَعُ سَجَدَاتٍ رواه ابن جرير .

قال التميمي إتيان الحسن يعني ثابت بوجه لكنه لم يشهد هذه الواقعة على ما يقتضيه قوله نُبِئْتُ (۲)

تورجمه : حسن ویلي دي چې ماته خبر را کړي شوي چې نمر تور شوي و او حضرت علي رضي الله عنه په کوفه کې و نو حضرت علي ابن ابی طالب رضي الله عنه مونځ وکړ خلکو ته پنځه رکوع گاني او بيا ئي دوه سجدي د پنځمي رکوع سره بيا پاڅیده پنځه رکوع گاني ئي وکړي بيا ئي سجده وکړه دوه سجدي د پنځمي رکوع سره بيا ئي وويل چې لس رکوع گاني او څلور سجدي دي . د دي حديث روايت ابن جرير کړي دي .

نيموي رحمه الله ویلي دي چې د علي رضي الله عنه پوري د حسن اتصال په ډيرو وجوهو سره ثابت دي خو ولي دغي واقعي ته حاجر شوي نه دي او د دي خبري ثبوت د دي قول کيږي چې نُبِئْتُ دي د دي جملي تقاضا داده چې هغه دي واقعده کې نه و شريک شوي .

۱۱ . ابوداود کتاب الکسوف ج ۱ ص ۱۶۷ باب من قال اربع رکعات .

(۲) . ابوداود کتاب الکسوف ج ۱ ص ۱۶۷ باب من قال اربع رکعات .

مسئله الابواب الخمسة : دصلاة الكسوف کیفیت :

دصلاة الكسوف دکیفیت په باره کي دالاندي اختلاف دي .
 ۱- دصلاة الكسوف طریقه داحنافو په نزد هغه ده کومه چي دنورو مونځونو ده . په اوږد قرأت سره به صرف دوه رکعتو لوستلې کيږي اوپه هر رکعت کي به یوه رکوع وي .
 ۲- داهمه ثلاثیه نزد دصلاة الكسوف طریقه دنورو مونځونو نه بالکل بدله ده . ددوي په نزد دصلاة الكسوف دوه رکعتونه دي په هر رکعت کي دوه رکوع گاني اوده پري ولاړه (قيام) دي . یوه رکوع به اوکړي اویا به قیام طرف ته لاړ شي ددويم قیام نه پس به ییادویمه رکوع اوکړي شي سجدي اوتشهد وغیره دنورو مونځونو په شان دی .

داهمه ثلاثه دلیلونه :

مؤلف رحمه الله درکوع په شمیره کي پښخه بابونه راوړي دي . په اولني باب کي دپښځو رکوع گانو والاروايات دي ، په دویم کي دخلورو رکوع گانو والا ، په دریم کي دري رکوع گانو والا ، په څلورم کي دوو رکوع گانو والا ، اوپه پښځم کي دیو رکوع والا روايات دي .

داهمه ثلاثه مستدلالت : د “باب کل رکعتو برکوعین” دري رواياتو نه دي .

(۱) حدیث دعائشي رضی الله عنها نمبر ۱۰۲۶ ، “فاستكمل اربع رکعات فی اربع سجعات” .

(۲) حدیث دابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نمبر ۱۰۲۷ .

(۳) حدیث دجابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ۱۰۲۸ ، “فکانت اربع رکعات واربع سجعات” .

اهمه ثلاثو رحمهم الله درکوع گانو والا رواياتو لره راجح اونورو رواياتو لره معلل اووهم درواتو مقرر کړي دي .

داحنافو دلیلونه :

داحنافو دلیلونه په پښځم باب ، “باب کل رکعات برکوع واحد” کي مذکور دي .

(۱) حدیث دابی بکره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نمبر ۱۰۲۹ فصل بنار کعتین (بغاری) په نسائي کي دي رکعتین کما تصلون اوپه ابن حبان کي دي رکعتین مثل صلاتکم .

(۲) حدیث عبد الرحمن بن سمرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ۱۰۳۰ فقرأ سورتين ورکع رکعتین (مسلم) اوپه نسائي کي دي فصلی رکعتین واربع سجعات .

(۳) حديث قبيصة الهلالي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مرفوعا: "فاذا رأيتموها فصلوا كاحداث صلاة صليتموها من المكتوبة" (ابوداؤد ونسائي بسند صحيح)

(۴) حديث سورة بن جندب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نمبر ۱۰۳۲: "فصل فقام بنا كاطول ما قام بنا في صلاة قط.... الحديث" (ابوداؤد ونسائي بسند صحيح)

(۵) حديث عبد الله بن عمر رضى الله ۱۰۳۳: "فقام رسول الله لم يكدر ركع ثم ركع فلم يكدر يرفع ثم رفع".... الحديث.

(۶) حديث محمود بن لبيد رضى الله عنه نمبر ۱۰۳۴: "ثم ركع ثم اعتدل ثم سجد.... الحديث (احمد بسند حسن).

(۷) حديث نعمان بن بشير نمبر ۱۰۳۵: "ان رسول الله صلى في كسوف الشمس لحوا من صلاكم يركع ويسجد" (احمد ونسائي بسند صحيح)

(۸) حديث نعمان رضى الله عنه نمبر ۱۰۳۶ مرفوعا: "فصلوا كاحداث صلاة صليتموها". (نسائي بسند صحيح)

په دي کي په فعلی او قولی دواړه قسمه روایات دي. نبي کریم ﷺ کسوف لره د سحر د مونځ په شان لوستلو حکم کړي دي. او په دي کي ئي هيڅ ديوي نوي طريقي تلقين نه دي فرمائيلې. **ائمه ثلاثه جوابونه او در کوع گانو د تعداد توجیه.**

۱- روایات حدیثیه در کوع او قیام د تعدادو په باره کي ډیر مختلف دي، دیونه واخله تر دینځو رکوع گانو پوري ثابت دي. او د ډیرو سندونه هم صحیح دي. لیکن د ادنبي کریم ﷺ خصوصیت وو. ځکه چي نبي کریم صلی الله علیه وسلم په دي مونځ کي دعجابو اود غرائبو مشاهده فرمائيلى ده او د عالم آخرت بعض مناظر نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته اوڅوډلي شوه. جنت او ددي نعمتونه جهنم او د هغې مصیبتونه، ځکه به نبي کریم صلی الله علیه وسلم دعاغوښتله او کله پناه غوښتله او کله به نبي کریم صلی الله علیه وسلم د مونځ په حالت کي مخکي طرف ته تللو د جنت دونود شاخونو د نیولو دپاره او کله به د جهنم د یعنی شعلو د بچ کیدلو نه به روستو تللو او ددي خبرو باوجود به قرأت او قیام دومره اوږد وو چې د معمول به بالکل خلاف وو. نو ځکه بعضي بعضي صحابه کرامو لره به کله کله د نبي علیه السلام دعا یا د پناه غوښتلو دوجي نه داشبه کیدله چي شاید به اوس رکوع ته تللي وي یا به پته اولگیده چي نه دي تللي. لهذا اوږدېدلو به لیکن

ددقیام مقدار به ډیر اوږد وو ځکه به مختلفو خلکو ته ددې نوبت راتللو نو داوچه شوه دراصل دتعدد رکوع په مجمع کې دداسې خبرې پیش راتلل څه لري نه ده دلته زمونږ په زمانه کې چې په کوم جماعت کې رش، گڼوالي او دخلقو ډیر والي وي مثلاً دختر په مونځونو کې په عید گاه کې دننه ددې قسمه غلطې نوبت راتللي شي.

۲- فعلی روایاتونه گویا چې مختلف او متعارض دي لیکن قولې روایاتو دتعارض نه سالم دي. په دې کې نبی علیه السلام صرف امت لره دیونه دزیاتو رکوع گانو تعلیم نه دي بلکه ددې خلاف شي تصریح فرمائیلې ده چې دامونځ دسحر دمونځ په شان ادا کړي. که چرته دیو نه زیاتې رکوع گانې دمونځ جزء وو نو بیا به نبی علیه السلام داحکام نه وو کړي.

داحنافو ووجه ترجیح :

- ۱- دډیرو رکوع گانو والا ټول روایاتونه فعلی دي بلکه دیو رکوع والا روایات فعلی او قولی دي.
- ۲- دروایاتو په متعارض کیدلو په وخت کې به قیاس او اصل لره کتلې کیږي په یورکعت کې هم یو رکوع معلومه ده.
- ۳- احناف دډیرو رکوع گانو والا روایاتو نولره صحیح گڼلو سره دتطبیق لاره اختیار کړې ده بلکه دانسه ثلاثو په قول باندې دیو رکوع والا روایات او ددوونه زیاتو رکوع گانو والا روایاتو لره پریخودلې کیږي.
- ۴- ډیرو رکوع گانو واله غیر معلومي واقعه ده ښې علیه السلام ددینهنسکوت (خاموشي) فرمایل داصل طرف ته درجوع خبر ورکوي چې هغه یوه رکوع ده.

﴿بَابُ كُلِّ رَكْعَةٍ بِأَرْبَعِ رُكُوعَاتٍ﴾

باب هر رکعت په څلورو رکوع گانو سره

﴿۱۰۲۰﴾ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ صَلَّى فِي كُسُوفٍ قَرَأَ ثَمَّ رَكْعَةً ثَمَّ قَرَأَ ثَمَّ رَكْعَةً ثَمَّ قَرَأَ ثَمَّ رَكْعَةً ثَمَّ قَرَأَ ثَمَّ رَكْعَةً ثَمَّ سَجَدَ قَالَ وَالْأُخْرَى مِثْلَهَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَآخَرُونَ وَفِي رَوَايَةٍ صَلَّى ثَمَّ ثَمَّ رَكْعَاتٍ فِي أَرْبَعِ سَجَدَاتٍ (۱).

ترجمه : حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نه روایت دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دنمر دتوریدو په باره کې مونځ کړي و هغه قرأت ولوست بیا ئې رکوع وکړه بیا ئې قرأت ولوست بیا ئې رکوع وکړه بیا ئې

قرأت ولوست بیا ئې رکوع وکړه بیا ئې قرأت ولوست بیا ئې رکوع وکړه بیا ئې سجده وکړه ابن عباس رضي الله عنه ويلي دي او بل رکعت ئې د دې په شان وکړ. د دې حديث روايت مسلم کړي دي او نورو محدثينو کړي دي او په يو روايت کې دې چې هغه اته رکوع گاني په خلورو سجده وکړې وکړي. ﴿۱۰۲۱﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه قَالَ كَسَفَتِ الشَّمْسُ فَصَلَّى عَلِيٌّ رضي الله عنه لِلنَّاسِ فَقَرَأَ نَسْ أَوْ لَحَوْهَا ثُمَّ رَكَعَ لَحَوْهَا مِنْ قَدْرِ السُّورَةِ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَيَّدَهُ ثُمَّ قَامَ قَدْرَ السُّورَةِ يَدْعُو وَيَكْبِتُ ثُمَّ رَكَعَ قَدْرَ قِرَامَتِهِ أَيْضًا ثُمَّ قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَيَّدَهُ ثُمَّ قَامَ أَيْضًا قَدْرَ السُّورَةِ ثُمَّ رَكَعَ قَدْرَ ذَلِكَ أَيْضًا حَتَّى صُلِيَ أَرْبَعٌ وَكَعَاتٍ ثُمَّ قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَيَّدَهُ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ قَامَ إِلَى الرَّكْعَةِ الثَّالِيَةِ فَفَعَلَ كَفَعْلِهِ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى ثُمَّ جَلَسَ يَدْعُو وَيَرْغَبُ حَتَّى الْكَسَفَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ خَرَّ لَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَلِكَ فَعَلَ رواه احمد واسناده صحيح (۱).

ترجمه : حضرت علي رضي الله عنه ويلي دي چې نمر ته تندرو رسولې شو نو مونږ وکړ حضرت علي رضي الله عنه خلکو ته نو تلاوت ئې کړ سورت یس او یا د دې په شان بل سورت بیا ئې رکوع وکړه په مثل د اندازې د سورت بیا ئې سر اوچت کړ نو وي ويل چې (سمیع الله لمن حمده) بیا ودریده په اندازه د سورت دعاء ئې وکړه او تکبیر ئې ووايه بیا ئې رکوع وکړه په اندازه د قرأت همدارنگه بیا ئې وويل سمع الله لمن حمده بیا همدارنگه ودریده په اندازه د سورت بیا ئې رکوع وکړه په اندازه د سورت همدارنگه تر دې پورې چې خلور رکوع گاني ئې وکړي بیا ئې سمیع الله لمن حمده وويله بیا ئې سجده وکړه بیا پاڅیده دویم رکعت ته نو فعل ئې وکړه په مثل د فعل خپل په اول رکعت کې بیا کیناست دعاء ئې وکړه او ترغیب ئې ورکړ تر دې پورې چې روښانه شو نمر بیا ئې هغو ته حديث بیان کړ چې بې شک رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ همدغسې فعل کړي و. د دې حديث روايت احمد کړي او اسناد ئې صحيح دي.

﴿بَابُ ثَلَاثِ رُكُوعَاتٍ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ﴾

باب دري رکوع گاني په هر رکعت کې

﴿١٠٢٢﴾ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ الْكَسْفَتِ النَّفْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّاسُ إِنَّمَا الْكَسْفَتِ لِمَوْتِ إِبْرَاهِيمَ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ سِتَّ رَكَعَاتٍ بِأَرْبَعِ سَجَدَاتٍ الْحَدِيثُ رواه مسلم (١).

ترجمه : حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې تندر نيولي و نمر په زمانه د رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کې په هغه ورځ کې چې ابراهيم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرزند ارجمند وفات شوي و نو خلکو به ويل چې نمر تندر نيولي د وجهي د وفات د ابراهيم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه نو نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ودریده مونځ ئي وکړ خلکو ته شپږ رکوع گاني په څلورو سجودو کې الحديث . روايت د دي حديث مسلم کړي دي .

﴿١٠٢٣﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى سِتَّ رَكَعَاتٍ فِي أَرْبَعِ سَجَدَاتٍ رواه النسائي واحمد واسناداه صحيح (٢).

ترجمه : د حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا روايت دي چې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونځ کړي شپږ رکوع گاني په څلورو سجودو کې . د دي حديث روايت نسائي او احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿١٠٢٤﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ صَلَّى فِي كَسُوفٍ فَقَرَأَ ثَمَّ رَكَعَ ثَمَّ قَرَأَ ثَمَّ رَكَعَ ثَمَّ قَرَأَ ثَمَّ رَكَعَ ثَمَّ سَجَدَ وَالْأُخْرَى مِثْلَهَا رواه الترمذي وصححه (٣).

ترجمه : د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونځ وکړ په توریدو د نمر کې نو قرأت ئي وکړ بيا ئي رکوع وکړه بيا ئي قرأت وکړ بيا ئي رکوع وکړه بيا ئي قرأت وکړه بيا ئي رکوع وکړه بيا ئي سجده وکړه او بل رکعت ئي د دي رکعت په شان وکړ . د دي حديث روايت ترمذي کړي دي او صحيح ئي گنړ ئي دي .

(١) مسلم کتاب الکسوف ج ١ ص ٢٩٧ فصل صلوۃ الکسوف رکعتان ... الخ .

(٢) نسائي کتاب الکسوف ج ١ ص ٢١٥ باب کیف صلوۃ الکسوف ، سند صحيح ج ٣ ص ٣١٨ عن جابر .

(٣) ترمذي ابواب صلوۃ الکسوف ج ١ ص ١٢٥ باب لی صلوۃ الکسوف .

﴿بَابُ كُلِّ رَكْعَةٍ بِرُكُوعَيْنِ﴾

باب هر رکعت په دوه ورکوع گانو سره

﴿۱۰۲۵﴾ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ خُسِفَتِ الشَّمْسُ فِي حَيَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَصَفَّ النَّاسَ وَرَأَاهُ فَكَبَّرَ فَأَقْرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِرَاءَةً طَوِيلَةً ثُمَّ كَبَّرَ فَرَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا ثُمَّ قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقَامَ وَلَمْ يَسْجُدَ وَقَرَأَ قِرَاءَةً طَوِيلَةً هِيَ آدَى مِنْ الْقِرَاءَةِ الْأُولَى ثُمَّ كَبَّرَ وَرَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا هُوَ آدَى مِنَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ قَالَ فِي الرُّكْعَةِ الْآخِرَةِ مِثْلَ ذَلِكَ فَاسْتَكْمَلَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي أَرْبَعِ سَجَدَاتٍ وَأَنْجَلَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَنْصَرِفَ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ (۱)

ترجمه : د رسول اکرم ﷺ بي بي حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي چې تور کړي شوي و نمرپه ژوند د رسول اکرم ﷺ کې نو هغه مسجد ته تشریف راوړنو صف جوړ خلکو وروسته د ددنه نو تکبیر ئي ووايه نو قرأت ولوسته رسول الله ﷺ په اوږد قرأت سره بيا ئي تکبیر وکړ نو رکوع ئي وکړه په اوږده رکوع بيا ئي سمع الله لمن حمده وويله نو ودریده او سجده ئي ونکړه او قرأت ئي ولوست په اوږد قرأت سره دا قرأت د مخکې قرأت نه لږ او کم و بيا ئي تکبیر ووايه او اوږده رکوع ئي وکړه چې د اولي رکوع نه کمه وه بيا ئي وويل چې (سمع الله لمن حمده ربنا ولك الحمد) بيا ئي وويل سمع الله لمن حمده ربنا ولك الحمد بيا ئي سجده وکړه بيا ئي وويل په بل رکعت کې په مثل د ۱۰۲۵ ي نو پوره شوي خلور رکوع گاني په خلورو سجدو کې نمررو بانه شو مخکې د سلام د گرځولو نه د دي حديث روايت بخاري کړي دي .

﴿۱۰۲۶﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ خُسِفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامًا طَوِيلًا كَقَامِ الْقِرَاءَةِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ

﴿بَابُ كُلِّ رَكْعَةٍ بِرُكُوعٍ وَاحِدٍ﴾

باب هر رکعت په یو رکوع سره

﴿١٠٢٨﴾ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَالْكَسَفَتِ الشَّمْسُ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجُورُ دَائِلَهُ حَتَّى دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَدَخَلْنَا فَصَلَّى بِنَا رَكْعَتَيْنِ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَزَادَ كَمَا تَصَلُّونَ ابْنُ حِبَّانَ وَقَالَ رَكْعَتَيْنِ مِثْلَ صَلَاتِكُمْ^(١)

ترجمه : حضرت ابی بکره رضی اللہ عنہ ویلي دي چې مونږ د نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم سره ؤ چې نمر تندر ونيو تور شو نو پاڅیده رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم په داسي حال کې چې څادر مبارک ئي د ځان پسي راڅکوده د وجهي د تلوار نه تر دي پوري چې ننوت مسجد ته نو مونږ هم مسجد ته ننوتو نو مونږ ئي وکړ مونږ ته دوه رکعت . د دي حديث روايت بخاري او نسائي کړي او نسائي دا الفاظ زيات کړي دي لکه څنگه ئي چې تاسو کوئ . او د دي حديث روايت ابن حبان کړي دي او ده دا الفاظ زيات کړي دي او ابو بکره ویلي دي (دوه رکعت په شان د مانځه ستاسي) .

﴿١٠٢٩﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سُمُوَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا أَرْمِي بِأَسْهِي فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا الْكَسَفَتِ الشَّمْسُ فَكَبَلْتُ نَهْنٍ وَكُلْتُ لَا تَقْلَرُونَ مَا يَحْدُثُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْكَسَافِ الشَّمْسِ الْيَوْمَ فَالْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ يَدْعُو وَيَكْبِتُ وَيَعْبُدُ وَيَهْلِلُ حَتَّى جَلِيَ عَنِ الشَّمْسِ فَقَرَأَ سُورَتَيْنِ وَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ قَالَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ^(٢)

ترجمه : حضرت عبد الرحمن بن سمره رضی اللہ عنہ ویلي دي په دغه وخت کې ما ویشتل کول په خپلو غشو باندي په ژوند د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کې چې ناڅاپه نمر تندر ونيو تور شو نو ما غشي ؤ غورځول او ما وويل چې خامخا ضرور به څه گورم چې څه پېښې دې شي رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ته په توروالي د نمر کې نن ورځ نوزه ؤ رسيدم هغه صلی اللہ علیہ وسلم ته او هغه اوچتونکي ؤ دواړو مبارکو لاسونو خپلو لره دعاء ئي کوله تکبير ئي فرمايه حمد او ثنائې ويله او لا اله الا الله ذکر ئي کاه تر

(١) بخاري ابواب الکسوف ج ١ ص ١٢١ باب الصلوة في كسوف الشمس ، نسائي كتاب الکسوف ج ١ ص ٢٢١ باب كيف صلوة الکسوف ، صحيح ابن حبان باب صلوة الکسوف ج ٥ ص ٢١٥ رقم ٢٨٢٤ .

(٢) مسلم كتاب الکسوف ج ١ ص ٢٩٩ فصل صلوة الکسوف رکعتان ، نسائي كتاب الکسوف ج ١ ص ٢١٣ باب السجح والکسوف والدعاء عند كسوف الشمس .

دي پوري چې د نمر نه توروالي ختم شو نو هغه دوه سورتونه ولوستل او دوه ركوع نبي وکړي دي حديث روايت مسلم او نسائي کړي دي او نسائي دا الفاظ زيات کړي دي بېد الرحمن بن سمره ويلي دي چې رسول اکرم ﷺ دوه ركوع او خلور سجدي وکړي .

﴿۱۰۲﴾ وَعَنْ قَبِيصَةَ الْهَلَالِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَسَبَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ لَدِيْعًا يَجُرُّ كُوْبَهُ وَأَنَا مَعَهُ يَوْمَئِذٍ بِالنَّبِيِّ فَصَلُّوا رَكَعَتَيْنِ فَأَكَلْنَا لِيَهْمَا الْقِيَامَ ثُمَّ انْصَرَفَ وَالْجَلْتُ فَقَالَ لَهُ الْآيَاتُ يَخَوِّفُ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ بِهَا فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمَا فَصَلُّوا كَأَحَدٍ صَلَاةً صَلَّيْتُمُوهُمَا مِنَ التَّكْوِينِ رَوَاهُ ابوداود والنسائي واسناده صحيح. (۱)

ترجمه : قبيصه الهلالي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې تور شوي و نمر په زمانه د رسول اکرم ﷺ کې نو بهرني د ويرې په حالت کې تشریف و يوې چې راڅکوده نبي څادر خپل او زه دده سره په دغه ورځ په مدينه منوره کې وم نو مونځ نبي وکړ دوه رکعت او اوږد ئي کړ په دي دواړو رکعتونو کې قيام بياني سلام واراوه او نمر وروښانه شو نو وي فرمايل چې دا نهي دي ويړول کوي الله جل شان په دي سره کله چې تاسي دا نبي وگورئ نو مونځ وکړئ په شان د نژدي مونځ چې کړي تاسي د فرض مونځونه د دي حديث روايت ابوداؤد او نسائي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿۱۰۳﴾ وَعَنْ سَمُورَةَ بْنِ جُلْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا وَغُلَامٌ مِنَ الْأَنْصَارِ نَرْمِي غَرَضَيْنِ لَنَا حَقٌّ إِذَا كَانَتِ الشَّمْسُ قِيدَ مَخِيصٍ أَوْ ثَلَاثَةٍ فِي عَيْنِ النَّظِيرِ مِنَ الْأَفْقِ اسْوَدَّتْ حَتَّى أَصَبْتُ كَانَهَا كَتُمَةً فَقَالَ أَخَذَنَا لِصَاحِبِهِ انْطَلِقْ بِنَا إِلَى الْمَسْجِدِ قَوْلَهُ لِيَحْدِثَنَّ شَأْنُ هَذِهِ الشَّمْسِ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَتْبَعِهِ حَدَّثَنَا قَالَ قَدْ رَفَعْنَا فَإِذَا هُوَ بَارٌّ قَامَتْ قَدَمُ فَصَلُّوا بِنَا كَاطُولٍ مَا قَامَ بِنَا فِي صَلَاةٍ قَطُّ لَا نَسْمَعُ لَهُ صَوْتًا قَالَ ثُمَّ رَكَعَ بِنَا كَاطُولٍ مَا رَكَعَ بِنَا فِي صَلَاةٍ قَطُّ لَا نَسْمَعُ لَهُ صَوْتًا قَالَ ثُمَّ سَجَدَ بِنَا كَاطُولٍ مَا سَجَدَ بِنَا فِي صَلَاةٍ قَطُّ لَا نَسْمَعُ لَهُ صَوْتًا ثُمَّ فَعَلَ فِي الرَّكْعَةِ الْآخَرَى مِثْلَ ذَلِكَ رَوَاهُ ابوداود والنسائي واسناده صحيح. (۲)

ترجمه : حضرت سمره ابن جندب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي په دغه وخت کې ما او يو هلک د انصارو خپلي دوه نبي ويشتلي تر دي پوري چې کله شو نمر په اندازه د دوه و نيزو او يا په اندازه د دريو

(۱) ابوداؤد کتاب الکسوف ج ۱ — ۱۶۸ باب من قال اربع رکعات ، نسائي کتاب الکسوف ج ۱ — ۲۱۹ باب کیف صلوة الکسوف .

(۲) ابوداؤد کتاب الکسوف ج ۱ — ۱۶۸ باب من قال اربع رکعات ، نسائي کتاب الکسوف ج ۱ — ۲۱۸ باب کیف صلوة الکسوف .

نيزو په سرگو د ليندونكو كې د غاړې د اسمان نه نو نمر تور شو تر دې چې وگرځيده هغه لكه تنومه . يعني د تنومه نومي بوتې د ميوې په شان چې په دې بوتې او ميوه دواړو كې لږ څه توروالي وي . نو زموږ يو كس خپل ملگري ته وويل چې بوزه موږ مسجد ته پس قسم په الله جل شانہ دي چې خامخا به پيدا كړي د نمر دغه حالت رسول اكرم ﷺ ته په باره د امت خپل كې څه نوي خبره راوي ويلي دي نو ديكه راكړي شوه موږ ته د تيز رفتار د وجهې نه . يعني تيندك او يا د تيندلك وڅوړ موږ نو ناڅاپه نبي كريم ﷺ تشرېف راوړو هغه راغي مخكې شو نو مونږ ښي وگرځو اوږد قيام ښي وگرځو موږ سره چې داسي اوږد قيام ښي نه و كړي موږ سره په هيڅ مانځه هيڅ وخت نه اوږده موږ د هغه اواز راوي ويلي دي چې بيا ښي سجده وکړه زموږ سره داسي اوږده سجده چې نه ښي وه كړي موږ سره داسي اوږده سجده په هيڅ مانځه كې هيڅ وخت نه اوږده موږ اواز د هغه بيا ښي فعل وکړه په مثل د دي فعل په دويم ركعت كې . د دي حديث روايت ابو داؤد او نسائي كړي او اسناد ښي صحيح دي .

﴿۱۰۳۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ اِلْكَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَمْ يَكِدْ يَرْكُوعٌ ثُمَّ رَكَعَ فَلَمْ يَكِدْ يَرْفَعُ ثُمَّ رَفَعَ فَلَمْ يَكِدْ يَسْجُدُ ثُمَّ سَجَدَ فَلَمْ يَكِدْ يَسْجُدُ ثُمَّ سَجَدَ فَلَمْ يَكِدْ يَرْفَعُ ثُمَّ رَفَعَ وَقَعَلَ فِي الرُّكْعَةِ الْآخِرَى مِثْلَ ذَلِكَ رَوَاهُ ابوداؤد و آخرون و اسناده حسن . (۱)

ترجمه : حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې تندرنيولي و نمر په زمانه د رسول اكرم ﷺ ودرېده په مانځه رسول الله ﷺ نژدې نه و چې ركوع ښي كړي وي بيا ښي ركوع وکړه نژدې نه و چې اوچت شوي وي د ركوع نه بيا اوچت شو نژدې نه و چې سجده ښي كړي وي بيا ښي سجده وکړه نژدې نه و چې اوچت شوي وي بيا اوچت شو نژدې نه و چې سجده ښي كړي وي بيا ښي سجده وکړه نژدې نه و چې اوچت شوي وي بيا اوچت شو او فعل ښي وکړه په بل ركعت كې د دي په شان . د دي حديث روايت ابو داؤد او نورو محدثينو كړي او اسناد ښي حسن دي .

﴿۱۰۳۳﴾ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَسَفَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بْنُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالُوا اِكْسَفَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ إِبْرَاهِيمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتَانِ مِنَ آيَاتِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ الْأَوَّلُ أَنَّهُمَا لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتٍ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمَا كَذَلِكَ فَاتَّقُوا إِلَى الْمَسَاجِدِ ثُمَّ قَامَ فَقَرَأَ فِيمَا تَرَى بَعْضَ آلِ كِتَابِ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ اغْتَدَلَ ثُمَّ

سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ قَامَ فَقَعَلَ مِثْلَ مَا فَعَلَ فِي الْأَوَّلِ رواه احمد واسناده حسن.^(۱)

ترجمه : حضرت محمود بن لبید رضی اللہ عنہ ويلي دي چې تندر نیولي و نمر په هغه ورځ چې وفات شوي و ابراهيم رضی اللہ عنہ موي د رسول الله صلی اللہ عنہ نو خلکو ويل چې نمر تندر نیولي دي د وجهي د مرگ د ابراهيم رضی اللہ عنہ نه نو رسول الله صلی اللہ عنہ و فرمايل چې بي شکه نمر او سپوږمۍ دوه نهبي دي د نهو د قدرت د الله جل شانہ خبردار په تحقيق دا دواړه نه تورېږي نه متغير کيږي د وجهي د مرگ د چانه او نه د وجهي د ژوند د چانه نو کله چې تاسي دا دواړه په دغه حالت کې وگورئ نو وه ورپري مسجد طرف ته لاړ شئ بيا په مانځه ودریده نو تلاوت ئي کړي مونږ په خيال دا (الوکتب) د سورت څه برخه بيا ئي رکوع وکړه بيا نيغ او برابر شو بيا ئي سجده وکړه دوه سجدې بيا ودریده نو نعل ئي وکړ په مثل : هغې چې په اول رکعت کې ئي کړي و . د دي حديث روايت احمد کړي او اسان ئي حسن دي

﴿۱۰۲﴾ وَعَنِ الثَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضی اللہ عنہ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ عنہ صَلَّى فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ نَحْوًا

مِنْ صَلَواتِهِ يَرْكُوعًا وَسُجُودًا رواه احمد والنسائي واسناده صحيح.^(۲)

ترجمه : د حضرت نعمان بن بشير رضی اللہ عنہ نه روايت دي چې بي شکه رسول اکرم صلی اللہ عنہ د کسوف مونځ کړي و په شان د مانځه ستاسي رکوع ئي وکړ او سجده ئي وکړه . د دي حديث روايت احمد او نسائي کړي دي او اسان ئي صحيح دي .

﴿۱۰۳﴾ وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ عنہ قَالَ إِذَا خُسِفَتِ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ فَصَلُّوا كَأَحَدٍ صَلَوةٍ

صَلَّيْتُمُوهَا رواه النسائي وزاد في رواية مِنَ الْمَكْتُوبَةِ واسنادهما صحيح.^(۳)

ترجمه : او د حضرت نعمان بن بشير رضی اللہ عنہ نه روايت دي چې نبي کريم صلی اللہ عنہ فرمايلي دي کله چې نمر او سپوږمۍ تندر ونيسي نو مونځ وکړئ په شان د نژدي مونځ چې کړي تاسو هغه اوس .

(۱) سند احمد ج ۵ — ۴۲۸ .

(۲) سند احمد ج ۴ — ۲۷۱ ، نسائي کتاب الکسوف ج ۱ — ۲۲۰ باب كيف صلوة الکسوف .

(۳) نسائي کتاب الکسوف ج ۱ — ۲۱۹ باب كيف صلوة الکسوف .

ددى حديث روايت نسائي كړي او نسائي په يو روايت كې دا الفاظ زيات كړي دي لكه چې تاسي اوس فرض مونځ كړي دي. او ددي دواړو اسناد صحيح دي.

﴿بَابُ الْقِرَاءَةِ بِالْجَهْرِ فِي صَلَاةِ الْكُوفِ﴾

باب دي د قرأت په جهري سره په مانځه د كسوف كې

﴿١٠٣٦﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَهَرَ فِي الْكُوفِ بِقِرَاءَةِ تِه فَصَّلَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي رَكَعَتَيْنِ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.^(١)

ترجمه : د حضرت عائشي رضى الله عنها نه روايت دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په زور قرأت كړي دي په كسوف كې نو مونځ ئي كړي دي څلور ركوع گاني په دوه و ركعتونو كې او څلور سجدي دا حديث شيخينو روايت كړي دي.

په صلاة الكسوف كې به قرأت سراوي او كه جهري؟

١- دامام ابو حنيفه، مالک، شافعي او د جمهور فقهاؤ په نزد سرا قرأت مسنون دي.

٢- دامام احمد او صاحبينو په نزد جهري قرأت مسنون دي.

دامام احمد او صاحبينو دليل :

(١) حديث عائشه رضى الله عنها، جهري في الكسوف بقراءته، په ترمذي كي دغه شان دي. "ان النبي صلى الله عليه وسلم صلى صلاة الكسوف وجهري بالقراءة فيهما". (ترمذي شريف ١٢٦١) د جمهورو دليلونه :

(١) دراروان باب حديث سمرة رضى الله عنه نمبر ١٠٣٨ : "لانسع له صوتا".

(٢) حديث ابن عباس رضى الله عنه نمبر ١٠٣٩ : "فلم اسمع له قراءة".

(٣) حديث محمود بن لبيد رضى الله عنه ١٠٣٤ : فقراً فيما لرى بعض (الركتب) په دي كي لفظ "فيما لرى" (زمونځ په خيال كي ده دومره قرأت كړې) نه خبر معلومېږي چي قرأت سري وو ځكه كه جهري وو نو صيغه جزم (يقين) په استعمال كيده.

امام احمد او صاحبينو لره جواب :

په ابو داؤد شريف كي حديث دعائشي رضی الله عنها لفظونه دادي په (حزرت قراءته فرأيت قرأت
الله قرأ سورة البقرة) كي دنبي كريم صلى الله عليه وسلم قرأت لره او كتل نو اندازه مو اولگوله چي
نبي كريم صلى الله عليه وسلم به سورة بقره لوستلې وي (ابوداؤد ۱۶۸۱) او په دويم حديث دعائشي
رضی الله عنها كي دي "قرأ قراءة طويلة فجهر بها".

غرض په دي باب كي دعائشي رضی الله عنها نه جهراً او سرا دواړه ثابت دي .
حضرت عائشي رضی الله عنها ذكر شوي رواياتونو كي تطبيق .

۱- په جهراً والا روايت كي صلاة الكسوف نه مراد خسوف د سپوږمي وي لكه څنگه چي دبخاري
او مسلم په يو روايت كي دي جهراً في الخسوف . بعضي آياتونو لره يي جهراً لوستلې ددې دپاره چي
تعليم وي ، طحاوي رحمه الله عليه دې تاويل لره خوښ كړې دي . [حاشية طحاوي على المراسي ص ۵۴۰]
تاخيرنو دمقتديانو دستري والي په صورت جهري قرأت لره اختيار كړي دي . (درس نرمي)

﴿بَابُ الْإِخْفَاءِ بِالْقِرَاءَةِ فِي صَلَاةِ الْكُسُوفِ﴾

باب د پټ ويلو د قرأت په مانځه د كسوف كې

﴿۱۰۲۴﴾ عَنْ سُرَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمْ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ لَا تَسْمَعُ لَهُ صَوْتًا
رواه الخمسة واسناده صحيح. (۱)

ترجمه : د حضرت سمره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونځ وكړ صحابه و ته په
كسوف د نمر كې نه دي اوريدلي مونږ د هغه اواز . دا حديث پنځو محدثينو روايت كړي دي . او
اسنادي صحيح دي .

﴿۱۰۲۸﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ صَلَّيْتُ إِلَى جَنْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ كَسَفَتِ
الشَّمْسُ فَلَمْ أَسْمَعْ لَهُ قِرَاءَةَ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ. (۲)

(۱) لمطلي ابواب صلاة الكسوف ج ۱ ص ۱۲۶ باب كيف القراءة في الكسوف ، ابوداؤد كتاب الكسوف ج ۱ ص ۱۶۸ باب من قال
لرب دعوات ، لمطلي كتاب الكسوف ج ۱ ص ۲۲۲ باب ترك الجهر فيها بالقراءة ، ابن ماجه ابواب اقامة الصلوات ج ۱ ص ۹۱ باب
منه في صلاة الكسوف ص ۵ ج ۱ ص ۱۲ .

(۲) المعجم الكبير للطبراني ج ۱ ص ۲۲۰ برقم ۱۱۶۱۲ .

﴿بَابُ صَلَوةِ الْإِسْتِسْقَاءِ﴾

(۲) منہاجہ ج ۲ ص ۴۱.

وابودود واسنادده حسن.^(۱)

ترجمه : حضرت عبدالله بن زيد رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله د باران طلب او دعاء وکړه او په ده باندې د ده توره کمبله وه نو هغه اراده وکړه چې ونيسي لاندې طرف دې کنبلي او وي گرځوي او چټ طرف دې نو سخت شو په ده باندې دا کار نو هغه واراوه بڼې طرف د کنبلي په چټ طرف باندې او چټ طرف د کنبلي په هي طرف د هغې باندې . د دي حديث روايت احمد او ابوداؤد کړي دي او اسنادي حسن دي .

﴿۱۰۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَوْمَ يَسْغِي قَصْلُ بَنِي كَعْبَيْنِ بِلَا آذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ ثُمَّ حَظَبْنَا وَدَعَا اللَّهَ وَحَوَّلَ وَجْهَهُ لِحَوْ الْقِبْلَةِ زَافِعًا يَدَيْهِ ثُمَّ قَلَبَ رِدَاءَهُ فَجَعَلَ الْإِيْمَنَ عَلَى الْإِيْسَرِ وَالْإِيْسَرِ عَلَى الْإِيْمَنِ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۲)

ترجمه : حضرت ابوهريره رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله باندې تشریف راوړ په هغه ورځ چې د باران د پاره ئې دعاء کوله نو مونځ ئې وکړ مونږ ته دوه رکعت په غير د اذان او اقامت نه بيا ئې مونږ ته خطبه ولوستله او دعاء ئې وکړه د الله جل شان نه او وائي پاوه مخ مبارک خپل په طرف د قبلي چې اوچتوونکي و دواړو لاسونو لره بيا ئې واراوه خادر مبارک خپل نو وي گرځاوه بني طرف په چټ طرف باندې او چټ طرف په بني طرف باندې . د دي حديث روايت ابن ماجه کړي او نورو محدثينو کړي او اسنادي حسن دي .

﴿۱۰۲۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ هَكَذَا النَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قُحُوطِ النَّظَرِ فَأَمَرَ بِبَيْتَرٍ فَوَضَعَ لَهُ فِي الْمُصَلِّ وَوَعَدَ النَّاسَ يَوْمَ يَخْرُجُونَ فِيهِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَوْمَئِذٍ بَدَأَ حَاجِبُ الشَّامِ فَقَعَدَ عَلَى الْبَيْتَرِ فَكَبَّرَ وَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ ثُمَّ قَالَ إِنَّكُمْ هَكَوْكُمْ جَدَبَ دِيَارِكُمْ وَاسْتَيْخَارَ النَّظَرِ عَنْ إِبَّانٍ وَمَالِهِ عَنْكُمْ وَقَدْ أَمَرَ كُمْ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ أَنْ تَدْعُوهُ وَوَعَدَكُمْ أَنْ يَسْتَجِيبَ لَكُمْ ثُمَّ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ يَوْمَ الدِّينِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَرِيدُ أَلَلْهُمَّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْغَنِيُّ وَلَكِنَّ الْفُقَرَاءَ أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْغَيْثُ وَاجْعَلْ مَا أَلَّ قُوَّةً وَبَلَاغًا إِلَى حِينٍ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَمْ يَزَلْ فِي الرَّفْعِ حَتَّى بَدَأَ بِبَاضِ إِبْطِهِ ثُمَّ حَوَّلَ إِلَى

(۱) سند احمد ج ۳ - ۴۱ ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ۱ - ۱۶۴ جماع ارباب صلوة الانسقاء ... الخ .

(۲) ابن ماجه ابواب الامه الصلوات - ۹۱ باب ماجاء في صلوة الانسقاء .

النَّاسِ ظَهَرَهُ وَقَلْبٌ أَوْ حَوْلَ رِءَاءَ ۚ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ ثُمَّ أَكْبَلَ عَلَى النَّاسِ وَكَرَّ فَعَلَّ رَكَعَتَيْنِ فَأَنشَأَ اللَّهَ سَخَابَةً فَرَعَدَتْ وَبَرَقَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ بِإِذْنِ اللَّهِ فَلَمَّ يَأْتِ مَسْجِدَهُ حَتَّى سَالَتْ السُّيُوفُ فَلَمَّا رَأَى سُرْعَتَهُمْ إِلَى الْكِنِ ضَحِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ لَوَاجِدُهُ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَإِنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ اسْنَادُهُ حَسَنٌ (۱)

ترجمه : او حضرت عائشي رضی اللہ عنہا ویلي دي چې شکایت وکړ خلکو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته د باران د قحط په باره کې نو هغه امر وکړ د منبر په باره کې نو کېښودل شو ده ته په عیدگاه کې نو وعده ئې وکړه د خلکو سره یوه ورځ چې راوځي به خلک په دي ورځ کې حضرت عائشي رضی اللہ عنہا ویلي دي چې راوتي و رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په هغه وخت کې چې ښکاره شوي وه یوه برخه د نمر نو په منبر باندې کیناست نو تکبیر ئې ووايه او حمد او ثناء ئې د الله جل شانہ وويله بيا ئې وويل چې بې شکه تاسو شکایت کړي و د خشکۍ د ښارونو خپلو او د روسته کیدو د باران د خپل وخت نه د ستاسي نه او په تحقیق امر کړي تاسي ته الله جل شانہ چې تاسي ئې د الله جل شانہ نه وغواړي او وعده ئې کړي ده تاسي سره چې قبوله به کړي دعاء ستاسي نو بيا ئې وويل : الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم ملك يوم الدين لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَرِيدُ اَللّٰهُمَّ اَنْتَ اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اَنْتَ الْغَنِيُّ وَلَحْنُ الْفُقَرَاءُ اَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ وَاجْعَلْ مَا اَنْزَلْتَ قُوَّةً وَبَلَاغًا اِلَى حِينٍ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَمَّ يَزُلْ فِي الرَّفْعِ حَتَّى بَدَأَ يَبْأِضُ اِبْطِيقُهُ ثُمَّ حَوَّلَ إِلَى النَّاسِ ظَهْرَهُ وَقَلْبٌ أَوْ حَوْلَ رِءَاءَ ۚ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ ثُمَّ أَكْبَلَ عَلَى النَّاسِ وَكَرَّ فَعَلَّ رَكَعَتَيْنِ فَأَنشَأَ اللَّهَ سَخَابَةً فَرَعَدَتْ وَبَرَقَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ بِإِذْنِ اللَّهِ فَلَمَّ يَأْتِ مَسْجِدَهُ حَتَّى سَالَتْ السُّيُوفُ فَلَمَّا رَأَى سُرْعَتَهُمْ إِلَى الْكِنِ ضَحِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ لَوَاجِدُهُ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَإِنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ رَوَاهُ ابوداود وقال هذا حديث غريب اسناده حسن.

ترجمه : يعني هر حمد او ثنا الله جل شانہ لره ده چې رب د ټول عالم دي رحمان او رحيم دي بادشاه د ورځي د جزا دي خاص تاته عبادت کوو او خاص تانه مدد غواړو نشته بل معبود مستحق د عبادت غير د الله جل شانہ نه کوي هغه چې اراده ئې وکړي اي الله ته الله ئې نشته بل معبود غير ستا نه ته

غني ئي مونږ فقيران يو نازل كړه په مونږ باندې باران او وگرځوه هغه چې نازل كړي دي تا قوت او رسيدونكي حاجتونو زمونږ ته تر يو وخته پوري بيا ئي اوچت كړل دواړه مبارك لاسونه نو هميشه پورته و تردي پوري چې ښكاره كيدل دواړه ترخونده هغه بيا ئي خلكو ته شا كړه او وائي راوه خادر مبارك خپل او اوچت و لاسونه مبارك د ده بيا خلكو ته مخامخ شو او راځكه شو نو مونږ ئي وكر دوه ركعتو نو راپيدا كړه الله وريخ و غريده او بريننا شوه بيا باران وشو د الله جل شانده په اذن سره مسجد ته لانه ورسيدلي چې ناوي سيلابونه و بهيدل كله چې نبي اكرم ﷺ وليده چابكي د دوي ښاگاهو نو خپلو نه وي خندل تردي پوري چې ښكاره شو مخامخ غاهونه مبارك د ده نو وي فرمايل چې زه گواهي وركوم چې الله جل شانده په هريو شئ باندې قدرت ولا دي او بي شكه زه د الله جل شانده بنده او د ده رسول يم . د دي حديث روايت ابوداود كړي دي او ويلي ئي دي چې دا حديث غريب دي او اسناد ئي جيد دي .

﴿۱۰۴۲﴾ وَعَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثَّانَةَ قَالَ أَرْسَلَنِي أَمِيرُ مِنَ الْأَمْزَامِ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَسْأَلُهُ عَنِ الْإِسْتِسْقَاءِ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ مَا مَنَعَهُ أَنْ يَسْأَلَنِي خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَوْضِعًا مُبْتَدِلًا مُتَغَيِّرًا فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ كَمَا يُصَلِّي فِي الْعِيدَيْنِ وَلَمْ يَخْطُبْ خُطْبَتَكُمْ هُنَا رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَاسْنَاهُ صَحِيحٌ^(۱)

توجه : اسحاق بن عبدالله بن كنانه ويلي دي چې وليړلم زه يو امير د اميرانو نه ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته چې پوښتنه وكړه ده نه د استسقاء په باره نو ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل څه شي منع كړي و هغه لره چې هغه زمانه پوښتنه كړي وي راوتلي و رسول الله ﷺ عاجزي كوونكي زړه جامه اغوستونكي خشوع كوونكي زاري كوونكي نو مونږ ئي وكر دوه ركعتو لكه چې مونږ به ئي كاوه په اخر كې او خطبه به ئي نه ويله ستاسي د خطبي په شان . د دي حديث روايت نسائي او ابوداود كړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

د استسقاء يو څو مسائل :

استسقاء د سقيانه ماخوځ دي يعني باران اود استسقاء معنى ده د الله تعالى نه باران طلب كول د دي مشروعيت په شپږمه هجري كي شوي اود اددي امت د خصوصياتو نه دي (الدر المنضود ۴۶۳)

اولني مسئله : په دې خبره باندې دټولو اتفاق دې چې داستسقاء دپاره په خلاص ميدان کې الله تعالى ته ديره زاري منت کول او درحمت دباران دعا غوښتل سنت دې ليکن داستسقاء دپاره دخاص مونځ په باره کې اختلاف دې .

۱- دجمهورو علماؤ ائمه ثلاثو اوصاحينو په نزد استسقاء دپاره مونځ په جماعت سره مشروع اوسنت دې .

۲- دامام اعظم رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په نزد ددې حقيقت دعا واستغفار دې يعنې سنت استسقاء صرف دمونځ سره خاص نه دې بلکه صرف دعاء واستغفار سره هم داسنت اداکيږي .

دائمه ثلاثو اوصاحينو استدلال .

دباب په ډيرو رواياتونوچې په کومو کې ”صل لنا رکعتين“ ، ”بدأ بالصلاة“ او ”فصل رکعتين کمايصل في العيدين“ وغيره لفظونه راغلي دي ددې نه داستسقاء دپاره دمونځ ثبوت ښکاره دې .

دامام صاحب رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ دلائل :

۱- قوله تعالى : (استغفروا ربکم انه کان غفارا يرسل السماء عليكم مدرارا) (نوح) دباران نازل کيدل لره يې په استغفار باندې مرتب کړي دي .

۲- په يو څو ډير احاديثو کې په سند صحيح سره داستسقاء دپاره په دعا واستغفار باندې کافي کيدل نقل شوي دي . مثلاً دجمعي دخطبې په دوران کې رفع رسول الله صلى الله عليه وسلم يديه فقال اللهم اغثنا الخ (بخاري شريف ۱۳۸۱) ”فدعاً فبطرنا من الجمعة الى الجمعة“ (بخاري شريف ۱۳۸۱) وغيره .

۳- حضرت عمر رضی الله عنه داستسقاء دپاره دوتلو اومنبر باندې ودرېدل او (استغفرو ربکم الاية) تلاوت يې او فرمايلو اوددعا واستغفار نه علاوه يې هيڅ اونه گڼل . (معارف السنن ۴۹۴/۴)

جمهورو ته جواب اوداحاديثو په مينځ کې تطبيق :

استسقاء دنبي عليه السلام نه تقريباً شپږ ځله نقل شوي ده ليکن په شپږو کې يو ځل دمونځ ثبوت ملاويږي . نو بيا مونځ ته سنت څنگه ويلي کيږي ځکه چې سنت دنبي کريم صلى الله عليه وسلم دائمي معمول ياکم ازکم اکثر ته ويلي شي دلته دغه شان نه دې . لهذا په استسقاء کې کله مونځ او کله دعا دواړه او کله صرف دعا واستغفار مسنون دې .

دویمه مسئله: داثمه اربعو رحمهم الله په نزد د استسقاء په موندځ کې به قرأت جهرا وي کما في رواية البخاري: "جهر فيها بالقراءة".

دویمه مسئله: دامام شافعي او داحمد رحمهم الله په نزد د استسقاء موندځ داخرونو په شان دولس تکبیرونو زوائدو باندې شتمل وي ددوي استدلال حدیث دابن عباس رضی الله عنه: "فصلی رکعتین کما یصل فی العیدین" نه دي. امام مالک رحمته الله او ابو یوسف رحمته الله په نزد په دې کې زوائد تکبیرات نشته بلکې دنورو موندونو په شان صرف یو تکبیر تحریمه ده چونکه په اکثر وروایاتو کې مطلق "رکعتینو" ذکر دي ځکه دابن عباس رضی الله عنه په حدیث کې به تشبیه په تکبیرات زوائد کې نه وي بلکې دموندځ په تعداد رکعات، وخت مستحب، خروج الی میدان او عمومي اجتماع کې به وي. والله اعلم

خلورمه مسئله: په استسقاء کې "تحویل درداء" یعنې څادر اړول په غرض دتغاول (یعنې چې په کوم حالت کې راشي په هغه حالت کې به واپس نه ځي) دحضور صلی الله علیه و سلم نه ثابت دي. اوي داثمه ثلاثه رحمهم الله په نزد دا تحویل دامام او مقتدي دواړو لپاره مسنون دي ځکه چې په روایاتو کې صرف دحضور صلی الله علیه و سلم دتحویل رداء ذکر راغلي دي لهذا غیر مدرک بالقیاس امر لره به په همدې مورد باندې بند پریځودلې کیږي. (بداية المجتهد، ص: ۱۷۴).

پینځمه مسئله: تحویل درداء طریقه داده که چرته څادر گول وي نو څادر چي کوم سر په بني اړخ باندي وي نو هغه به گس اړخ باندي کړي او چي کوم په گس اړخ باندي وي هغي لره به په بني طرف باندي کړي که چرته څلور طرفه وي نو اعلی لره به په اسفل او اسفل لره به په اعلی کړي او که چرته قباموي نو هغي لره به اولته کړي یعنې دننه طرف به بهر او بهرني طرف به دننه کړي (الدر المنصود ۴۶۵۲:)

شپږمه مسئله: داثمه ثلاثه (امام مالک، شافعي واحمد) په نزد دموندځ نه پس خطبه او دخطبي دفارغ کیدو نه پس تحویل رداء ده او دامام ابو یوسف په نزد دموندځ نه پس خطبه او دویمه خطبه دتحویل رداء موقع ده (بداية المجتهد، ص: ۱۷۴) دخطبي نه پس قبلي ته مخ کول او دعا غوښتل بالاتفاق دي.

﴿بَابُ صَلَوةِ الْخَوْفِ﴾

باب دويري مونځ

﴿۱۰۲۵﴾ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَقْبَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِذَاتِ الرِّقَاعِ قَالَ كُنَّا إِذَا كُنَّا عَلَى شَجَرَةٍ قَلِيلَةٍ تَرَكْنَاهَا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَسَيْفٌ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَلَّقٌ بِشَجَرَةٍ فَأَخَذَهُ فَأَخْتَرَكُهُ ثُمَّ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْثَا فِي قَالَ لَا قَالَ فَمَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّْي قَالَ اللَّهُ يَمْنَعُنِي مِنْكَ قَالَ فَتَهَدَّدَهُ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْمَدَ السَّيْفَ وَعَلَّقَهُ قَالَ ثُمَّ لُودِي بِالصَّلَاةِ فَصَلِّ بِطَائِفَةٍ وَرَكَعَتَيْنِ ثُمَّ تَأَخَّرُوا وَصَلَّى بِالطَّائِفَةِ الْآخَرَى وَرَكَعَتَيْنِ قَالَ فَكَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ وَلِلْقَوْمِ رَكَعَتَانِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَابْنُ خَالٍ تَعْلِيْقًا^(۱)

ترجمه : حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې لارو مونږ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره تردي پوري چې ورسيډو مونږ ذات الرقاع ته حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي كله به چې مونږ سوري والا ونې ته ورغلو نو هغه به مو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته پرېښوده حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې د مشرکينو يو کس راغي او توره در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ونه کې زوړنده وه نو هغه ئې راواخسته او د تيکي نه ئې راوويسته بيا ئې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وويل چې آيا ته زمانه بيرېري هغه ورته وفرمايل چې نه مشرک ورته وويل چې شوک به دي رانه خلاص کړي هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وويل چې الله به مي درنه خلاص کړي جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې ورا ته دي مشرک لږه اصحابو در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نو توره ئې په تيکي کې تويستله او زوړند ئې کړله حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وائي چې بيا اذان وکړي شو د مانځه نومونځ ئې وکړيو ډلي ته دوه رکعت بيا دوي روته شول او مونځ ئې وکړ بلي ډلي ته دوه رکعت نوروي وائي چې در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خلور رکعت شو او د قوم دوه رکعت شو. د دي حديث روايت بخاري کړي دي تعلقا .

﴿۱۰۲۶﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ عَزَّوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِبِلَّ تَجِدُ قَوَائِمًا الْعَدُوَّ فَصَافَقْنَاهُمْ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصِلُ لَنَا فَقَامَتِ طَائِفَةٌ مَعَهُ وَأَجَلَّتْ طَائِفَةٌ عَلَى

الْعَدُوِّ فَرَكَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمَنَ مَعَهُ وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفُوا مَكَانَ الطَّائِفَةِ الَّتِي لَمْ تُصَلِّ فَبَاذُوا فَرَكَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِمْ رُكْعَةً وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ فَقَامَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ فَرَكَعَ لِنَفْسِهِ رُكْعَةً وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ^(١)

ترجمه : حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه ويلي دي چې ما غزا كوله د رسول اكرم صلی الله علیه و آله سره د نجد په طرف باندي نو مخامخ شو مونږ د دشمن سره نو مونږ صفونه جوړ كړل دوي ته نو رسول الله صلی الله علیه و آله پاشيده مونږ ته ئي مونځ كاوه نو يوه ډله ده سره ودرېدله او بله ډله دشمن ته مخامخ شوه نو يوه ركوع وكړه رسول اكرم صلی الله علیه و آله هغه چاته چې دده سره و او دوه ئي سجدې وكړي بيا دوي واپس شو د هغه ډلي په ځاي چې مونځ ئي نه و كړي نو هغو راغلل نو ركوع وكړه رسول اكرم صلی الله علیه و آله هغو ته يوه ركوع او سجده ئي وكړه دوه سجدې بيا ئي سلام و اړاوه نو پاشيده هريو د دوي نه نو ركوع ئي وكړه ځانته يوه ركوع او سجده ئي وكړه دوه سجدې . د دي حديث روايت د محدثينو جماعت كړي دي.

﴿١٠٤﴾ وَعَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنه كَانَ إِذَا سُئِلَ عَنْ صَلَوةِ الْخَوْفِ قَالَ يَتَقَدَّمُ الْإِمَامُ وَطَائِفَةٌ مِنَ النَّاسِ فَيُصَلِّي بِهِمُ الْإِمَامُ رُكْعَةً فَتَكُونُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْعَدُوِّ وَلَمْ يَصَلُّوا فَإِذَا صَلَّى الَّذِينَ مَعَهُ رُكْعَةً اسْتَأْخَرُوا مَكَانَ الَّذِينَ لَمْ يَصَلُّوا وَلَا يَسْلُمُونَ وَيَتَقَدَّمُ الَّذِينَ لَمْ يَصَلُّوا فَيَصَلُّونَ مَعَهُ رُكْعَةً ثُمَّ يَنْصَرِفُ الْإِمَامُ وَقَدْ صَلَّى رُكْعَتَيْنِ فَيَقُومُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ فَيَصَلُّونَ لِأَنْفُسِهِمْ رُكْعَةً رُكْعَةً بَعْدَ أَنْ يَنْصَرِفَ الْإِمَامُ فَيَكُونُ كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ قَدْ صَلَّاهَا رُكْعَتَيْنِ فَإِنْ كَانَ خَوْفًا هُوَ أَهْدَى مِنْ ذَلِكَ صَلُّوا رِجَالًا قِيَامًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ أَوْ رُكْبَانًا مُسْتَقْبِلِي الْقِبْلَةِ وَغَيْرَ مُسْتَقْبِلِيهَا قَالَ نَافِعٌ لَا أَرَى عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنه حَدَّثَهُ إِلَّا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ مَالِكٌ فِي الْمَوْطِئِ الْبَخَارِيُّ مِنْ طَرِيقِهِ فِي كِتَابِ التَّفْسِيرِ مِنْ صَحِيحِهِ^(٢)

قَالَ النَّبِيُّ إِنَّ صَلَوةَ الْخَوْفِ لَهَا أَنْوَاعٌ مُخْتَلِفَةٌ وَصِفَاتٌ مُتَنَوِّعَةٌ وَرَدَّتْ فِيهَا أَخْبَارٌ صَحِيحَةٌ.

(١) بخاري ابواب صلوة الخوف ج ١ ص ١٢٨ ، مسلم كتاب فضائل القرآن ج ١ ص ٢٧٨ باب صلوة الخوف ، ترمذي ابواب الصلوة والجمعة ج ١ ص ١٢٦ باب ماجاء في صلوة الخوف ، ابوداؤد كتاب الصلوة ج ١ ص ١٧٦ باب من قال يصلي بكل طائفة رُكْعَةً ، نسائي كتاب صلوة الخوف ج ١ ص ٢٢٩ ، ابن ماجه ابواب اللغة الصلوات ص ٩٠ باب ماجاء في صلوة الخوف مسند احمد ج ٢ ص ١٥٠ .

(٢) مطايع اصنام كتاب صلوة الخوف ص ١٧٠ ، بخاري كتاب التفسير ج ٢ ص ٦٥٠ باب قوله عز وجل وَإِنْ حُفَّتْ مُرْجُلَاكَ

تورجه : د نافع نه روايت دي چې د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه چې كله د ويري د مانځه په باره كې پوښتنه وكړي شوه وي ويل چې امام به د خلكو يوې ډلې ته مخكې شي نو دوي ته به امام مونځ وكړي يو ركعت نو شي به يوه ډله د دوه د امام او د دشمن ترمنځ او مونځ ئي نه وي كړي كله چې او كړي مونځ يو ركعت هغه كسان چې د دوي سره دي نو روسته به شي دوي په ځاي د هغه كسانو چې هغو مونځ نه دي كړي او دوي به سلام نه گرځوي او را مخكې به شي هغه كسان چې مونځ ئي نه دي كړي نو مونځ به وكړي د امام سره يو ركعت بيا به امام سلام وگرځوي او په تحقيق مونځ وكړه دوه ركعت او اوبه درېري هريو د دې دواړو ډلو نه نو مونځ به وكړي ځانله ځانله يو يو ركعت روسته د سلام د امام نه نو شي به د هري يوې ډلې د پاره دوه ركعت او كه چرته وي ويره سخته د دې نه نو مونځ دي وكړي پياده په ولاړه په خپلو قدمونو باندې او يا په سورلۍ سره چې مخامخ وي قبلي ته او كه نه وي مخامخ قبلي ته وي قبلي دي مالک چې نافع ويلي دي زه گومان نه كوم چې حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه باندې چې حديث بيان كړي مگر د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه د دې حديث روايت مالک كړي په موطا كې بيا بخاري د ددو طريقې نه په كتاب التفسير كې د صحيح خپل نه .

ويلي دي نيموي رضي الله عنه چې د خوف د مانځه د پاره مختلف انواع دي او قسم قسم صفتونه دي د دې په باره كې صحيح اخبار راغلي دي .

د صلاوة خوف (ويري مونځ) متعلق څلور بحثونه :

اولني بحث : د جمهورو د قول مطابق د ټولو نه مخكې صلاوة الخوف شپږمه هجري كې دغزوه ذات الرقام په موقع باندې د "عسفان" په مقام كې لوستلې شوي وو .

دويم بحث : د جمهورو په نزد دا مونځ نه دي منسوح شوي بلكه اوس هم مشروع دي البته د امام ابو يوسف نه يو شاذ روايت دادي چې د امونځ د نبي كريم صلى الله عليه وسلم سره خاص وو . امام ابو يوسف رحمته الله د صلاوة الخوف آيت (واذا كنت فيهم فاقم لهم الصلاة) (النساء ۱۰۲) د مخاطب صيغي نه استدلال كړي دي چې كوم نبي كريم صلى الله عليه وسلم لره دي او دا امر غير مدرک بالقياس دي لهذا په مورد باندې به د دې انحصار كېږي (بداية المجتهد، ص. ۱۴۲) ليكن د جمهور صاحبه كرامه په نزد د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه پس صلاوة الخوف لوستل ثابت دي او په آيت كې خطاب صرف نبي عليه السلام لره نه دي بلكه د ټول امت ائمه لره عام دي البته د صيغي مخاطبي فائده داده چې كله تاسو موجود يي نو خپل امت لره د صلاوة الخوف طريقه په خپله ولولي اوو ښايي يعني په تعليم قولي باندې اكتفاء مه كوي .

دويم بحث: صلاة الخوف دكولو په طريقه كې ډير زيات روايات دي په دې كې ډير صحيح شپاړس (۱۶) روايات دي چې په خپل مينځ كې يو بل سره بدل دي ، جائز ټول دي البته داخنافو په نزد اولی طريقه هغه ده چې دهغي ذكر په دباب په حديث نمبر ۱۰۴۶ او حديث نمبر ۱۰۴۷ كې راغلي دي يعني امير دلبكر به دوه جماعتونه جوړ كړي يو جماعت به ددښمن په مقابل كې ودرېزي او يو جماعت به دامام شاته ودرېزي ، امام به دوي ته يو ركعت ولولي ، چې يو ركعت ولولي نو دا جماعت به ددښمن په مقابل كې لار شي اوچي كوم جماعت ددښمن په مقابل كې ولاړ وو نو هغه به دامام شاته راشي او امام به هغوي ته هم يو ركعت ولولي دامام به دوه ركعتونه وشي ځكه به هغه خپل مونځ په يو ازي والي كې پوره كړي او سلام به واړوي او دا دويم جماعت چې دكومو دامام سره يو ركعت لوستلي دي ددښمن په مقابل كې به لاړ شي ددې نه پس به اوس اولنې جماعت خپل پاتې ركعت په دغه ځای كې يا چې په كوم ځاي كې جماعت شوي وي هلته به لاړ شي او اوبه لولي او سلام دي واړوي بيا ددې نه پس دويم جماعت هم خپل پاتي شوي ركعت به دغه شان ولولي او مونځ به پوره كړي .

په دې طريقه کې خو به تلل په حالت د مونځ کې لازم راشي ليکن مخکې والې په امام باندې لازم نه راځي کوم چې د جمهورو په طريقه کې موندلي کيږي. د ائمه ثلاثه په نزد اولی صورت دادي چي کله اولنې جماعت د امام سره يور رکعت ولولي نو هغه په دغه وخت کي به خپل دويم رکعت ځانله ولولي او سلام به واري او د دښمن په مقابلې کي به لاړ شي او بيا به دويم جماعت راشي امام به دوي ته يو رکعت ولولي او د جماعت به هم په دغه وخت کي دويم رکعت ولولي اوس داچي امام به د دويم رکعت لوستلو نه پس ددې دويم جماعت انتظار اوکړي په سلام کي او دواړه به په يو ځای سلام واري بيا به انتظار نه کوي بلکه امام به ځانله سلام واري د مختلف فيء ده، امام شافعي رحمته الله عليه واحد رحمته الله عليه فرمايي چې انتظار به اوکړي اوچې کله دويم جماعت د دويم رکعت نه فارغ شي نو دواړه دي يو ځای سلام واري امام مالک هم مخکي خو ددې قائله وو بيا هغوي ددې نه رجوع اوکړه اوو فرمايل شي چي انتظار دي نه کوي. دشوافعو او حنابلو استدلال د زيد بن رومان دروايت نه دی او د مالکيو استدلال د قاسم بن محمد دروايت نه دی.

که چرته په حالت دحضر کي صلاة الخوف لوستل وي نو امام به اولني جماعت ته دوه رکعته اودويم ته دوه رکعته ولولي اود ما بنام په مونځ کي به اولنی جماعت ته دوه رکعته اودويم ته به يو رکعت ولولي . (البحر الرائق ١٤٩٢، الدر المنصور ٥٤٩٤..... ٥٠٠) .

څلورم بحث: صلاة الخوف دخپل مخصوص طريقي سره په هغې وخت کې لوستل اولی دی کله چې ټول خلک غوښتنه کوي دیو امام شاته په مونځ لوستلو باندې او که چرته داسې صورت نه وي

نو بيا اولی دادی چي دوه امامه خانله خانله يو يو جماعت ته پوره پوره مونځ ولولي (المرانضود : ٤٩٨٨٢ . البحر الرائق : ١٦٩١٢) .

﴿ أَبْوَابُ الْجَنَائِزِ ﴾

د جنازي مسائل

د جنازي مسئلې : جناز د جنازة جمع ده او جنازة كي دوه لغته دي بفتح الجيم و بكسر الجيم بفتح الجيم مري ته ويلي كيږي او بكسر الجيم دهغي نعش يعني دكت نوم دي چي په كوم باندي مري لره او چتولې شي وقيل هما لفتان (البحر الرائق : ١٧٠٨٢) .

﴿ بَابُ تَلْقِينِ الْمُحْتَضَرِ ﴾

باب قريب الموت شخصي ته د کلمي تلقين

﴿ ١٠٢٨ ﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِّنُوا مَوْتَائِمَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رواه الجماعة الا البخاري. (١)

ترجمه : حضرت ابو سعيد خدري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې تلقين کوئ خپلو مرگاني مريضانو ته د لا اله الا الله . د دي حديث روايت د بخاري نه په غير د محدثينو جماعت کړي دي .

﴿ ١٠٢٩ ﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِّنُوا مَوْتَائِمَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رواه مسلم. (٢)

ترجمه : حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې تلقين کوئ خپلو مرگاني مريضانو ته د لا اله الا الله . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

﴿ ١٠٥٠ ﴾ وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ آخِرَ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

(١) مسلم كتاب الجنائز ج ١ ص ٣٠٠ ، ترمذي أبواب الجنائز ج ١ ص ١٩٢ ، باب ماجاء في تلقين الرضيع عند الموت ، ابوداؤد كتاب الجنائز ج ٢ ص ٨٨ ، باب في التلقين ، نسائي كتاب الجنائز ج ١ ص ٢٥٩ ، باب ماجاء في أبواب ماجاء ، ابن ماجه أبواب ماجاء في الجنائز ص ١٠٥ ، باب ماجاء في تلقين الميت ... الخ ، مسند احمد ج ٣ ص ٣ .

(٢) مسلم كتاب الجنائز ج ١ ص ٣٠٠ .

الله دَخَلَ الْجَنَّةَ رواه ابو داود و آخرون و اسناده حسن.^(۱)

توجهه : حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمايلي دي چې د چا په ژوند کې اخري خبره لا اله الا الله شي داخل به شي په جنت کې. د دي حديث روايت ابو داود او نورو محدثينو کړي دي.

مسئله الباب : عند الجمهور تلقين مستحب دې او د تلقين نه مراد دادې چې دده سره کيني او کلمه ورته وايي نه دا چې ده ته ويلو دپاره او ايبي. (بداية المجتهد، ص: ۱۸۲)

﴿بَابُ تَوْجِيهِ الْمُحْتَضِرِ إِلَى الْقِبْلَةِ﴾ باب دمخ کولو دمري دي قبلي طرف ته

﴿۱۰۵۱﴾ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله جِئَ قَدِيمَ الْمَدِينَةِ سَأَلَ عَنِ الْبَرَاءِ ابْنِ مَعْرُورٍ فَقَالُوا كُنَّا فِي أَوْطَى أَنْ يَوْجَهَ إِلَى الْقِبْلَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَصَابَ الْفِطْرَةَ ثُمَّ ذَهَبَ فَصَلَّ عَلَيْهِ رواه الحاكم في المستدرک وقال حديث صحيح.^(۲)

توجهه : د حضرت ابي قتاده رضي الله عنه نه روايت دي نبي کريم صلی الله علیه و آله چې کله مديني منوري ته تشریف و يوړ نه پوښتنه شي وکړه په باره براء ابن معرور کې نو خلکو وويل چې هغه وفات شوي او وصيت شي کړي ؤ چې مخ دي شي قبلي طرف ته وړولي شي نور رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمايل چې رسيدلي فطرت (دين) ته يا لار د جنازي مونځ شي ورباندي وکړ. د دي حديث روايت حاکم په مستدرک کې کړي دي او ويلي شي دي چې دا حديث صحيح دي.

مسئله الباب : د حنفيو پد نزد توجه مستحب ده دکوم چې طريقه داده چې قريب الموت کس ته دمرگ ظاهري علامات ښکاره کيدو نه پس ښي طرف باندي يا ستوني ستاغ قبلي طرفته يي کړي، ددينه اولنې صورت ډير غوره دې. (حلي کبير، ص: ۴۹۵) بعضي ائمو ددې انکار کړي دی. (بداية المجتهد، ص: ۱۸۲).

(۱) ابو داود کتاب الجنائز ج ۲ ص ۸۸ ، باب التلقين .

(۲) مستدرک حاکم کتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۵۳ باب توجه المصير الي القبلة .

﴿بَابُ قِرَاءَةِ لِسِّ عِنْدَ الْمَيِّتِ﴾

مړي ته د سورت یس د لوستلو باب

﴿۱۰۵۲﴾ عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اقْرَأُوا لِسَّ عَلَى مَوْتَاكُمْ رَوَاهُ

ابوداود و ابن ماجه والنسائي و اعله ابن القطان و صححه ابن حبان. (۱)

ترجمه : د حضرت معقل بن یسار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي : ولولئ یس خپلو مړو ته . د دي حدیث روایت ابوداؤد ، ابن ماجه او نسائي کړي دي . او دا حدیث ابن قطان معلول گنړلي او ابن حبان صحیح گنړلي دي .

قریب المرگ ته دسوره یسین ویلو حکمت

دلته دمرگ نه مراد محضر دي يعني مرگ ته نژدي وخت دي دمرگ اثر ظاهریدلو باندې سورة یاسین ویل پکار دي (البحر الرائق: ۱۷۱/۲) او په دي کي يې دا حکمت لیکلي دي چې دغه وخت په سري کي د تلفظ طاقت نه وي ددير کمزورتيا دوجي نه دي وخت کي هغه خپل هيڅ حاجت لره نه شي ښکاره کولي ليکن دمومن زړه په دي وخت بلکليه (ټول په ټوله) الله تعالی طرف ته متوجي وي نو په هغه باندې سورة یاسین شریف په دغه وخت کي ځکه لوستلي شي چې دده په ایمان او دزړه په طاقت کي اضافه وشي . ځکه چې په دي سورة کي دشریعت مهارت اصول او هغه لوي لوي مثلي چې کومو لره علماؤ په خپلو تصنیفاتو کي بیان کړي دي . دمختلوا متونو حالتونه ، دتقدیر ثابیتیدل او داچي دبنډگانو دافعالو اسناد الله تعالی طرف ته ، دتوحید اثبات ، شرک نفی او دقیامت احوال ، دحشر او نشر منظر ، حساب کتاب ، ثواب اوسزا وغیره څیزونه ذکر دي دغه شان په حدیث کي دي چې دهر شي دپاره زړه وي اود قرآن زړه سورة یاسین دي لهذا دي سورت لره دهغه مخکي ولوستلو سره هغه ته به روحاني طاقت او تسلي ملاو شي اود ایمانیاتو استحضر به وي (په شرط ددي چې هغه دقرآن پاک په ترجمي پوهیږي)

(۱) ابوداؤد کتاب الجنائز ج ۲ ص ۸۹ باب القراءة عند الميت ، ابن ماجه ابواب ما جاء في الجنائز ص ۱۰۵ باب ماجاء في ما يقال عند المرض اذا حضر ، صحيح ابن حبان کتاب الجنائز ج ۹ ص ۳ فصل في المختصر ولم الحديث ۲۹۹۶ .

﴿بَابُ تَغْيِيزِ الْمَيِّتِ﴾

باب دمري د سترگو پټول

﴿۱۰۵۳﴾ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَبِي سَلَمَةَ وَقَدْ حَقَّ بَصَرُهُ فَأَغْمَضَهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ تَبِعَهُ الْبَصَرُ فَتَجَّ نَاسٌ مِنْ أَهْلِهِ فَقَالَ لَا تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يَوْمَئِذٍ عَلَى مَا تَكُولُونَ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي سَلَمَةَ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي التَّهْدِيدِينَ وَاخْلُقْ فِي عَقْبِهِ فِي الْعَاكِرِينَ وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ وَتَوَزَّ لَهُ فِي قَبْرِهِ رواه مسلم.^(۱)

توجهه : حضرت ام سلمی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت ابو سلمه ته راغي او د هغه سترگي كلا و او وازي پاتي شوي وي نو نبي اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته سترگي پټي کړي بيا ئي وفرمايل چې بي شکه کله چې روح قبض کړي شي نو نظرو پسي ولگي نو چغي کړي خلکو د اهل د ده نه نور رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل دعا مه کوئ د خپل ځان په باره کې مگر د خير څکه چې ملائکي امين وائي په هغه څه چې تاسي ئي وائي بيا ئي وفرمايل چې اي الله بخښنه وکړي ابوسلمه ته او اوچته کړي درجه د ده په هدايت موندونکو کې او خليفه ئي کړي په خپلو پسماندگانو کې مونږ ته او ده ته بخښنه وکړي اي د ټول عالم پروردگار او پراخه کړي قبر د ده او روښانه کړي قبر د ده . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

مسئله الباب : د تغميض په استحباب باندې د علماؤ اجماع ده د کوم حکمت چې دا ليکلې شوې دي چې ددې شکل او صورت گډوډ نشي دغه شان په دغه وخت کې به دده خوله هم بندولې شي ليکن ددې خيال ساتل پکار دي چې کله دمر کيدو يقين يي وشي نو بيا به ورله سترگې پټولې شي په حديث باب کې مذکوره دعا " اللهم اغفر " الخ هر مسلمان ته پکار دي چې ياده يي کړي ترڅو چې د ضرورت په موخه يي په مري باندې او ابي . (الدر المنثور: ۲۱۹/۵)

﴿بَابُ تَسْجِيَةِ الْمَيِّتِ﴾

﴿۱۰۵۲﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِئَنِي بِبُرْدٍ جَبَزَةٍ رَوَاهُ

الشيخان.^(۱)

ترجمه : حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي بي شکه رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې کله وفات کړي شوېت کړي شوي و هغه په خادر يمې باندې. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

مسئله الباب : ديو کس دمر کيدو نه پس په هغه خادر اچول پکار دي کول او نه دي پريخودل پکار ظاهره ده چې غسل کې خو به يې وخت لگي ليکن دا عمل په همدغه وخت کې کول پکار دي.

(الدر المنصور: ۲۲۰/۵)

﴿بَابُ غُسْلِ الْمَيِّتِ﴾

باب د غسل د مړي

﴿۱۰۵۵﴾ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةٍ الْأَنْصَارِيَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِئَنِي تَوَفَّيْتُ ابْنَتَهُ فَقَالَ اغْسِلْنَهَا ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتَنِّي بِنَاءً وَسِدْرٍ وَأَجْعَلَنِي فِي الْأُخْرَةِ كَأَفُورًا أَوْ هَيْثًا مِنْ كَأَفُورٍ فَإِذَا فَرَعْتَنُ فَأَذْنَنِي فَلَمَّا فَرَعْنَا أَلْكَاهُ فَأَعْطَانَا حَقَّه فَقَالَ أَهْرَعْنَاهَا أَيَّاهُ تَغْفِي إِزَارَهُ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ وَفِي رَوَايَةٍ لَهُمْ ابْدَأْنِي بِبِئَامِيهَا وَمَوَاضِعِ الْوُضُوءِ مِنْهَا.^(۲)

ترجمه : حضرت ام عطيه الانصاريه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې تشریف راوړي و مونږ کړه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله چې وفات کړي شوي وه لور مبارکه د هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نو وي فرمايل چې غسل ورکړئ تاسي ديتنه دري ځله او يا پنځه ځله او يا د دي نه زيات که تاسي ئي مناسب گنړئ په اوبو او په يرو او په اخر کې ئي کافر ولگوئ او يا ئي فرمايلي و او يا د کافورو څه لږ شان شئ نو کله چې تاسو فارغ شوئ نو ما خبر کړئ نو کله چې مونږ فارغ شو نو خبر مو ورته ورکړ نو رائي کړ مونږ ته يو خادر چې دا ئي د بدن پوري نژدي ولگوئ يعني ازار تري جوړ کړئ. د دي حديث روايت د

(۱) بخاري كتاب الجنائز ج ۱ ص ۱۶۶ باب الدخول على الميت بعد الموت ... مسلم كتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۰۶ فصل في كلن الميت

(۲) بخاري كتاب الجنائز ج ۱ ص ۱۶۷ باب غسل الميت ... الخ ، مسلم كتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۰۴ فصل في غسل الميت وتراً ، ترمذي ابواب الجنائز ج ۱ ص ۱۹۳ باب ماجاء في غسل الميت ، ابوداؤد كتاب الجنائز ج ۲ ص ۹۲ باب كيف غسل الميت ، نسائي كتاب الجنائز ج ۱ ص ۲۶۶ باب غسل الميت وتراً ، ابن ماجه ابواب ماجاء في الجنائز ص ۱۰۶ باب ماجاء في غسل الميت وتراً ، مسند احمد ج ۶ ص ۴۰۷ .

محدثينو يو جماعت کړي دي او د دوي په يو روايت کې دي چې شروع وکړي تاسي په ښي طرفونو ددي او په ځايونو د اودس دي .

مسئله الباب : مري ته غسل ورکول د مسلمانانو په ذمه باندې فرض کفايه دي . (رحه ۱۷۱، ص: ۶۷)

﴿بَابُ غُسْلِ الرَّجُلِ أَمْرًا﴾

د سړي خپلي ښځې ته د غسل ورکولو باب

﴿۱۰۵۶﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْبَيْعِ فَوَجَدَنِي وَأَنَا أَجِدُ صَدَاعًا فِي رَأْسِي وَأَنَا أَقُولُ وَأَرَأَاهُ فَقَالَ بَلْ أَنَا يَا عَائِشَةُ وَأَرَأَاهُ ثُمَّ قَالَ مَا هَذَا لَوْ مِتُّ قَبْلِي فَقُمْتُ عَلَيْكَ فَغَسَلْتُكَ وَكَفَّلْتُكَ وَصَلَّيْتُ عَلَيْكَ وَذَكَّلْتُكَ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَآخَرُونَ قَالَ النِّسَائِيُّ قَوْلُهُ فَغَسَلْتُكَ غَيْرُ مَحْفُوظٍ .^(۱)

ترجمه : حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې رسول الله ﷺ د جنت البقيع نه واپس تشریف راوړ نو زه ښي په داسي حال کې ومندلم چې ځما په سر کې درد و نو ما به ويل چې واراسه يعني اي ځما سره نو رسول الله ﷺ وفرمايل بلکه زه اي عائشې ولي زما سره تاته څه ضرر او نقصان دي که چرته مړه شوي ته ځما نه مخکې نو زه به پاڅم تاته به غسل درکړم زه به تاته کفن درکړم او مونږ د جنازي به درياندي وکړم او هڅه به دي کړم . د دي حديث روايت ابن ماجه او نورو محدثينو کړي دي .

نيسوي رَحِمَهُ اللَّهُ ويلي دي چې دا قول چې (فغسلتك) دي غير محفوظ دي .

﴿۱۰۵۷﴾ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لَمَّا مَاتَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا غَسَلْتُهَا وَعَلَى بِنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الْمَعْرِفَةِ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ .^(۲)

ترجمه : حضرت اسماء بنت عميس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي چې کله مړه شوه فاطمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا غسل ورکړ ما او حضرت علي ابن ابي طالب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . د دي حديث روايت بيهقي کړي دي او اسناد ښي حسن دي .

(۱) ابن ماجه ابواب ماجه في الجنائز ص ۱۰۷ باب ماجه في غسل الرجل امراته ۱۰۰۰ خ .

(۲) معرفة السنن والآثار كتاب الجنائز ج ۵ ص ۲۳۱ رقم الحديث ۷۳۵۹ و ۷۳۶۱ سنن الكبرى للبيهقي كتاب الجنائز ج ۳ ص ۳۹۷

باب الرجل يغسل امراته اذا ماتت .

آیا خاوند بنحی ته غسل ورکولې شي ؟

قال عبد الرحمن الجزيري رَحِمَهُ اللهُ فِي مَوْلهِ كِتَابِ الفقه علي المذاهب الاربعه : لا يحل للرجال تغسيل النساء وبالعكس الا الزوجين الخ . يعني معني دا چه نه دي حلال سرو لره چه غسل ورکړي بنځو ته او نه دي حلال بنځو ته چه غسل ورکړي سرو ته خو ولي زوجينو ته حلال دي چه هر يو د دوي دواړو نه يو بل ته غسل ورکړي مگر که بنځه مطلقه وي اگر که په رجعي طلاق سره طلاقه شوي وي نو په دغه وخت کې حلال نه دي چه يو د زوجينو بل ته غسل ورکړي او دا حکم د شوافعو او مالکيه و ترمنځ متفق عليه حکم دي .

او احنافو ويلي دي چه کله بنځه مړه شي نو خاوند ته جائز نه دي چه بنحی ته غسل ورکړي او دا ځکه چه د نکاح ملکیت ئي ختم شوي دي او د خپلي بنحی نه پردي او اجنبی شوي دي . او که چرته خاوند مړ شي نو بنحی ته جائز دي چه خپل خاوند ته غسل ورکړي ځکه چه دا بنځه د خاوند په عدت کې ده او د بنحی په باره کې د خاوند زوجیت د مرگ نه روسته باقي دي اگر چه په رجعي طلاق سره طلاقه شوي وي او که چرته په بائن طلاق طلاقه شوي وي نو بنحی ته جائز نه دي چه خپل خاوند ته غسل ورکړي اگر چه په عدت کې ئي وي . (۱)

او حنابله و هم ويلي دي چه په رجعي طلاق سره طلاقي شوي بنحی ته جائز دي چه خپل خاوند ته غسل ورکړي او کومه بنځه چه په بائن طلاق طلاقه شوي وي هغې ته جائز نه دي چه خپل خاوند ته

غسل ورکړي . انتهى

د شوافعو دليلونه : د شوافعو حضراتو مستدل د دي باب (۱۰۵۶) حديث دي چه حضرت عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ئي روايت کړي دي چه رسول اکرم ﷺ حضرت عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته وفرمايل چه تاته څه نقصان او ضرر دي که چرته ته څما نه مخکې مړه شوي نو زه تاته غسل درکړم الخ . او همدغې د دي باب (۱۰۵۷) حديث هم د دوي د پاره مستدل دي کوم چه د حضرت اسماء بنت عُميس رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه ئي روايت شوي دي دي ويلي دي چه کله حضرت فاطمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وفات شوه نو ما او حضرت علي ابن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته غسل ورکړي .

احنافو حضراتو په جواب کې ويلي دي چه د نبي اکرم ﷺ د نکاح عصمت په موت او مرگ سره نه منقطع کېږي لکه چه د بخاري شريف په ج ۱ ص ۵۳۲ کې راغلي دي چه (عن الحكم سمعت

ابا وائل الخ) ابواثل ویلي دي چه كله حضرت علي رضي الله عنه حضرت عمار او حضرت حسن رضي الله عنهما كوفي ته وليول چه د دوي نه د جمل د جنگ د پاره د راوتلو طلب وكړي ترڅو د حضرت علي رضي الله عنه سره نصرت وكړي كوم جنگ چه د حضرت علي رضي الله عنه او د حضرت عائشي رضي الله عنها تر منځ په بصره كې واقع شوي و حضرت عمار رضي الله عنه خطبه ولوستله نو وي ويل چه بي شكه خامخا زه ښه پوه يم چه حضرت عائشه رضي الله عنها په دنيا او اخرت كې د رسول اكرم صل الله عليه وسلم زوجه او بي بي ده خو ولي الله جل شانته ستاسي امتحان اخلي د دي د پاره چه تاسي د حضرت علي رضي الله عنه تابعداري كوئ او كه حضرت عائشي رضي الله عنها تابعداري كوئ.

نو كله چه خبره داسي ده چه د نبي كريم صل الله عليه وسلم او د ازواجو مطهراتو او د حضرت علي رضي الله عنه او د حضرت فاطمي رضي الله عنها تر منځ په وفات سره د نكاح عصمت نه باطلېږي نو غسل د هغه چا چه د مري عورت ته كتل ورته حلال وي اولی او بهر دي د غسل د بل چا نه نو حضرت فاطمي رضي الله عنها ته د دي وجهي نه حضرت علي رضي الله عنه غسل وركړي دي چه حضرت فاطمه رضي الله عنها هم په دنيا او اخرت كې د حضرت علي رضي الله عنه زوجه او بي بي ده او په وفات سره ئي د نكاح عصمت نه باطلېږي.

شوا فغو حضراتو په دي باندې تمسك كړي دي او ويلي ئي دي چه ښځي ته خاوند غسل وركولي شي او نوري ښځي ئي په ازواجو مطهراتو د نبي اكرم صل الله عليه وسلم او په حضرت فاطمي رضي الله عنها باندې قياس كړي دي.

احناف حضرات وائي چه دا قياس قياس مع الفارق دي دا ځكه چه د ازواجو مطهراتو په وفات باندې د نكاح عصمت نه باطلېږي او نه ختمېږي او د دوي نه په غير د نورو ښځو د نكاح عصمت په مرگ سره باطلېږي او ختمېږي. نو د دي وجهي نه د نورو ښځو حكم د دوي نه جدا دي.

پورتني تحقيق او تشرېح د ابن ماجه په ص ۱۰۷ كې په نمبر ۱ حاشيه كې د نجاج په حواله ذكر شوي دي. (۱).

﴿بَابُ غُسْلِ الْمَرْأَةِ لِرَوْحِهَا﴾

باب د غسل د بنغي دي خپل خاوند ته

﴿١٠٥٨﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ عُمَيْسٍ أَمْرَأَةً ابْنِ بَكْرِ الصَّدِيقِ غَسَلَتْ أَبَا بَكْرٍ الصَّدِيقَ حِينَ تَوُفِّيَ ثُمَّ خَرَجَتْ فَسَأَلَتْ مَنْ حَضَرَهَا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ فَقَالَتْ إِنِّي صَائِمَةٌ وَإِنَّ هَذَا يَوْمٌ هَدِيدٌ الْبَرْدُ فَهَلْ عَلَيَّ مِنْ غُسْلِ فَقَالُوا لَا رَوَاهُ مَالِكٌ وَاسْنَادُهُ مَرْسَلٌ قَوِيٌّ.^(١)

ترجمه : د حضرت عبدالله بن ابی بکر الصديق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې اسماء د عُمیس لور رَاووته نو پوښتنه ئې وکړه د هغه چانه چې حاضر شوي و د مهاجرینو نه نو وي ویل چې بې شکزه روژه یم او دا ورځ ده سخته د یخنی نو آیا په ما باندې غسل شته نو صحابه کرامو وویل چې نه. د دي حدیث روایت مالک کړي دي او اسناد ئې مرسل قوي دي.

مسئله الباب : دا خبره متفق ده چې بنخه خپل متوفی خاوند ته غسل ورکولې شي (رحمة الامة، ص: ٦٧) اول خو ددې په باره کې دصحابه کرامو عمل موجود دې ، ثانيا ددې دپاره هم چې په عدت کې في الجملة نکاح باقي وي داوداد شريف په روایت کې دي چې مور بي بي حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها فرمايي چې کومه خبره ماته وروسته معلومه شوه که دمخکې نه معلومه وې نو بيا به حضور صلى الله عليه وسلم ته غسل ددوي بيبانو ورکولې نه صحابو ، شارحينو ددې مطلب دا ليکلي دي چې ددېنه مراد دنکاح تعلق باقي پاتې کيدل دي دعدت په موده کې . (الدر المنضود: ٥/٢٢٣)

﴿بَابُ التَّكْفِيرِ فِي الثِّيَابِ الْبَيْضِ﴾

په سپينو جامو کې د کفن ور کولو باب

﴿١٠٥٩﴾ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَلْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ وَكَفُّوا فِيهَا مَوَاقِمَ رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ وَآخَرُونَ.^(٢)

(١) مؤطا امام مالک کتاب الجنائز ص ٢٠٣ باب غسل الميت .

(٢) ترمذي ابواب الجنائز ج ١ ص ١٩٣ باب ماجاء ما يستحب من الاكلان ، ابوداود کتاب اللباس ج ٢ ص ٢٠٦ باب في البياض ، ابن ماجه ابواب ماجاء في الجنائز ص ١٠٧ باب ماجاء ما يستحب من الكفن ، مسند احمد ج ١ ص ٢٣٧ .

تُرْجُمُهُ : د حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی دی واغواندئ د جامو سپینو خپلو نه پس په تحقیق جامی سپینی ستاسی د پاره بهتری جامی دی او کفن ورکړي په دي سپینو جامو کې مرو خپلو ته . د دي حدیث روایت د نسائی نه په غیر پنځو محدثینو کړي دي او ترمذی او نورو صحیح گنړلي دي .

﴿١٠٦٠﴾ وَعَنْ سَمُورَةَ بْنِ جُنْدَبٍ رضی اللہ عنہ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم أَلْبَسُوا ثِيَابَ الْبَيَاضِ

فَأَنبَأَ أَطَهَرُ وَأَطْيَبُ وَكَفُّوا فِيهَا مَوْتًا كَمْ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّاحُهُ.^(١)

تُرْجُمُهُ : حضرت سمره ابن جندب رضی اللہ عنہ ويلي دي چې رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی دي چې واغواندئ جامی سپینی پس دا ستاسی د پاره پاکیزه او بهتری جامی دی او کفن ورکړي په دي کې مرو خپلو ته . د دي حدیث روایت احمد او نسائی ترمذی او حاکم کړي دي او ترمذی او حاکم صحیح گنړلي دي .

مسئله الباب : فقهاء کفن لپاره سپینی کپړې لره مستحب گرځوي . (رحمة الامة ، ص : ٦٩)

﴿بَابُ التَّحْسِينِ فِي الْكَفَنِ﴾

باب په ښه والي د کفن کې دي

﴿١٠٦١﴾ عَنْ جَابِرٍ رضی اللہ عنہ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم إِذَا كَفَنْ أَحَدَكُمْ أَخَاهُ فَلْيُحْسِنْ كَفَنَهُ

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(٢)

تُرْجُمُهُ : حضرت جابر رضی اللہ عنہ ويلي دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی دي کله چې کفن ورکوي یو ستاسی نه خپل ورور ته نو ښه کفن دي ورکړي . د دي حدیث روایت مسلم کړي دي .

﴿١٠٦٢﴾ وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم إِذَا وُئِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُحْسِنْ

كَفَنَهُ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَحَسَنُهُ.^(٣)

(١) مسند احمد ج ٥ ص ١٠ ، نسائی کتاب الجنائز ج ١ ص ٢٦٨ باب الامر بتحسين الكفن ، مستدرک حاکم کتاب الجنائز ص ٣٥٢

باب الكفن في لباس البيض ١٠٠٠ غ .

(٢) مسلم کتاب الجنائز ج ١ ص ٣٠٦ فصل في كفن الميت في اللثة الواب ١٠٠٠ غ .

(٣) ابن ماجه ابواب ماجاء في الجنائز ج ١ ص ١٠٧ باب ماجاء ما يستحب من الكفن ، ترمذی ابواب الجنائز ج ١ ص ١٩٢ باب ماجاء ما

يستحب من الاكفان .

ترجمه : حضرت ابوقتاده رضي الله عنه ويلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمايلي دي کله چې ولي کړي شي يو ستاسي د ورور خپل نوبه کفن دي ورکړي شي . د دي حديث روايت ابن ماجه او ترمذي کړي دي او حسن ئي گنرلي دي .

﴿بَابُ تَكْفِينِ الرَّجُلِ فِي ثَلَاثَةِ أَثَوَابٍ﴾

سړي ته په دریو جامو کې د کفن ور کولو باب

﴿١٠٦٣﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَفَّنَ فِي ثَلَاثَةِ أَثَوَابٍ بَيْضَ سُحُولِيَةِ لَيْسَ

فِيهَا قَبِيضٌ وَلَا عَمَامَةٌ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ.^(١)

ترجمه : د حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم ته کفن ورکړي شوي و په دریو سپينو جامو کې چې نه و په هغي کې قميص او نه پگړۍ . د دي حديث روايت محدثينو يو جماعت کړي دي .

﴿١٠٦٣﴾ وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّهُ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ لَهَا فِي كَمِ كَفْنِ رَسُولِ

اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ فِي ثَلَاثَةِ أَثَوَابٍ سُحُولِيَةِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(٢)

ترجمه : ابوسلمه ويلي دي چې ما حضرت عائشي رضي الله عنها ته چې د نبي اکرم صلی الله علیه و آله وسلم مبارکه بي بي ده پوښتنه کړي وه ما هغي ته ويلي و چې په څو جامو کې کفن ورکړي شوي و رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم ته نو هغي وويل چې په دري و جامو . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

﴿١٠٦٥﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لَمَّا تَوَلَّى أَبُو بَكْرٍ قَالَ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا قُلْنَا يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ قَالَ فَأَيُّ يَوْمٍ

قُبِضَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْنَا لَيْسَ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ قَالَ فَإِنِّي أَرُجُو مَا بَيْنِي وَابَيْنَ اللَّيْلِ قَالَتْ

وَكَانَ عَلَيْهِ ثَوْبٌ فِيهِ رَدْعٌ مِنْ مَشْيٍ فَقَالَ إِذَا آتَا مِثْقَ فَاغْسِلُوا ثَوْبِي هَذَا وَصَبُّوا إِلَيْهِ ثَوْبَيْنِ جَدِيدَيْنِ

فَكفِّنُونِي فِي ثَلَاثَةِ أَثَوَابٍ فَقُلْنَا أَفَلَا كَجَمَلِهَا جَدِّهَا قَالَتْ فَقَالَ لَا إِنَّهَا هَوَ لِلْمَهَلَةِ قَالَتْ فَمَاتَ لَيْلَةً

(١) بخاري كتاب الجنائز ج ١ ص ١٦٩ باب الكفن بلاعامة ، مسلم كتاب الجنائز ص ٣٠٥ فصل في كفن الميت في ثلاثة أثواب ... الخ ، ترمذي ابواب الجنائز ج ١ ص ١٩٥ ، باب ماجاء في كم كفن النبي صلی الله علیه و آله وسلم ، ابوداود كتاب الجنائز ج ٢ ص ٩٣ باب في الكفن ، نسائي كتاب الجنائز ج ١ ص ٢٩٨ باب كفن النبي صلی الله علیه و آله وسلم ابن ماجه ابواب ماجاء في الجنائز ص ١٠٧ باب ماجاء في كفن النبي صلی الله علیه و آله وسلم ، مسند احمد ج ٦ ص ١٦٥ .

٢ مسلم كتاب الجنائز ج ١ ص ٣٠٦ فصل في كفن الميت في ثلاثة أثواب .

الثَّلَاكِيَّ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ خَرَّازٍ وَقَالَ رَدُّعٌ مِنْ زَعْفَرَانَ^(۱)

ترجمه : حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي دي كله چې ابوبكر صديق رضي الله عنه ناروغه شوي ويل دا كومه ورځ ده نومونږ وويل چې د گل ورځ ده وي ويل په كومه ورځ كې وفات شوي و رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ وويل د گل په ورځ وفات كړي شوي و وي ويل چې زه هم د دي وخت نه تر شپي پوري اميد كوم هغي ويلي دي چې په ابوبكر رضي الله عنه باندې جامه وه چې په دي كې د سور رنگ نهې نشاني وي ابوبكر رضي الله عنه وويل چې كله زه مړ شم نو خما دا جامي ووينځئ او يو ځاي كړئ د دي سره دوي نوي جامي نو ماته په دي دريؤ جامو كې كفن راكړئ نو مونږ وويل چې دا ټولي نوي كړو نه عائشي رضي الله عنها ويلي دي نو هغه وويل چې نه دا د الاثث د پاره دي حضرت عائشي رضي الله عنها ويلي چې وفات شو ابوبكر رضي الله عنه د سه شنبې په شپه . د دي حديث روايت احمد او بخاري كړي دي او بخاري ويلي دي چې ردع د زعفران نشان ؤ .

مسئله الباب : داسمه اربعو دې امر باندې اتفاق دې چې سړې په دريو كپړو كې كفن كول سنت دي ، البته دامام ابو حنيفه رحمه الله په نزد دا دري كپړې ازار ، رداء ، او قميص دې ليكن داسمه ثلاثه رحمهم الله په نزد دري واړه لفافې . (رحمه الامه ، ص : ۶۹)

﴿ بَابُ تَكْفِينِ الْمَرَأَةِ فِي خَمْسَةِ أَثْوَابٍ ﴾

باب د كفن وړ كولو دي بشپړي ته په پنځو جامو كې

﴿ ۱۰۶۲ 〉 عَنْ لَيْلَى بِنْتِ قَائِنِ الثَّقَفِيَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ فِيْمَنْ غَسَلَ أُمَّ كُلثُومٍ ابْنَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ وَقَائِهَا فَكَانَ أَوَّلَ مَا أَعْطَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلْحِقَاءَ ثُمَّ الدَّرْعَ ثُمَّ الْخِمَارَ ثُمَّ الْمَلْحَفَةَ ثُمَّ أُدْرِجَتْ بَعْدَ فِي الثَّوْبِ الْآخِرِ قَالَتْ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ عِنْدَ الْبَابِ مَعَهُ كَفْنُهَا يَتَأَوَّلُهَا كُتُبًا كُتُبًا رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَفِي اسْنَادِهِ مَقَالٌ^(۱)

ترجمه : ليلى بنت قانف ثقفية رضي الله عنها ويلي دي چې زه په هغه كسانو كې وم چې غسل ئي وركاوه د رسول الله صلى الله عليه وسلم مباركي لور ام كلثوم رضي الله عنها ته په وخت د وفات د دي كې نو اول هغه څه چې راكړي و ماته رسول الله صلى الله عليه وسلم ازار و يا قميص و يا پورني و يا خادر و يا تنويستلي شوه په

(۱) مسند احمد ج ۶ ص ۴۵ بخاري كتاب الجنائز ج ۱ ص ۱۸۶ باب موت يوم الاثنين .

(۲) ابوداؤد كتاب الجنائز ج ۲ ص ۹۶ باب لي كلن المرأة .

بله جامه کې ليلي ويلى دي چې او رسول الله ﷺ ناست و د دروازي سره او د هغه ﷺ سره د ام كلثوم رضی اللہ عنہا کفن و راکوله به ئي هغه مونږ ته يوه يوه جامه . د دي حديث روايت ابو داود د کري دي او په اسناد کې ئي خبري دي .

د ښځي کفن : د جمهورو په نزد د ښځي سنت کفن پښځه کېږي دي . هغه پښځه دامام شافعي او احمد په نزد دادي : ازار ، قميص ، لوبڼه ، لفافه ، يوبله کپړه ده چې دهغي سره پتونانو لږه پټولي شي . زمونږه فقهاؤ د دي پښځو کپړو نه داسي تعبير کړي دي ، ازار ، قميص ، لفافه ، دويڼه (سربند) خرغه (سينه بند) چې دهغي په ذريعي سره د دي سيني پټولي شي خمار چې په هغي سرپټولي شي اوبيا د دي په ذريعي سره ويښتو لږه پټولي کيږي چې په سينه باندي پراته وي .

ترتيب ئي دغه شان ليکلي دي چې اول دي په تخته باندي لفافه خوره کړي شي بيا د دي د پاسه ازار ، د دي د پاسه خرغه ، د دي د پاسه خمار او د ټولو د پاسه قميص اول به قميص ورواچولي شي چې دنستور و واله نه وي د دي نه پس به په لوبڼي سرپټولي شي او په سينه چې کوم ويښتان وي هغه به پټ کړي شي ، د دي نه پس به په خرغه سره سينه پټولې شي بيا د دي نه پس به ازار په دي ورواچولې شي اول به په کس طرف ورواچولي شي اوبيا د دي نه پس به په ښي طرف ورواچولي شي د دي دپاره چې ښي اړخ د پاسه پاتي شي بيا د دي نه پس همدغه شان لفافه ورواچولي شي (رحه الامه ، ص ٦٩ ، البحر الرائق : ١٧٦١٢ ، والد ر المصنوع : ٢٤٠١٥)

﴿بَاب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْمَيِّتِ﴾

باب په باره د هغه روايتونو کې دي چې راغلي په باره د مانعه کې په مري باندي

﴿١٠٦٤﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يَصِلَ قَلْعَهُ قَبْرًا وَمَنْ شَهِدَ حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قَبْرًا طَائِفًا قِيلَ وَمَا الْقَبْرُ طَائِفًا قَالَ مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ .^(١)

ترجمه : حضرت ابو هريره رضي الله عنه ويلى دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي څوک چې حاضر شي جنازي ته تر هغي پوري چې مونځ وکړي نو د ده د پاره د يو قبر اطوار دي او څوک چې حاضر شي تر هغي پوري چې هڅ کړي شي نو د ده د پاره د دوه قبر اطوار دي د هغه نه پوښتنه وکړي شوه چې دوه قبر اطوار څومره شئ دي وي فرمايل چې په شان د دوه و غرونو لويو . د دي حديث

روایت شیخینو کړي دي.

﴿۱۰۶۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا مِنْ مَيِّتٍ تُصَلَّى عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ مِائَةً كُلُّهُمْ يَشْفَعُونَ لَهُ إِلَّا شَفَعُوا فِيهِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۱)

ترجمه : د حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روایت دي چې نبی اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي دي چې نشته داسې یو مړي چې مونږ په هغې باندې د مسلمانانو یوه ډله چې رسیږي دوي سلو کسانو ته او هغوي ټول د ده د پاره شفاعت غواړي مگر خو قبول به کړي شي شفاعت د دوي د ده په باره کې. د دي حدیث روایت مسلم کړي دي.

﴿۱۰۶۹﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلًا لَا يَشْرِكُونَ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلَّا شَفَعَهُمُ اللَّهُ فِيهِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَمُسْلِمٌ وَابُو دَاوُدَ.^(۲)

ترجمه : حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ولي دي چې ما رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي و چې فرمایلي شي نشته یو سړي مسلمان چې مړ شي پس ودرېږي په جنازه د ده باندې څلویښت سړي چې شرکت یې نه وي کړي الله جل شانہ سره د یو شئ مگر خو قبول به کړي الله جل شانہ شفاعت د دوي د ده په باره کې. د دي حدیث روایت احمد او مسلم او ابو داؤد کړي دي.

﴿۱۰۷۰﴾ وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا لَمَّا كُفِيَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَتْ أَدْخُلُوا بِهِ الْمَسْجِدَ حَتَّى أَصَلِّيَ عَلَيْهِ فَالْكَرَّ ذَلِكَ عَلَيْهَا فَقَالَتْ وَاللَّهِ لَقَدْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ابْنِي يَتِيمًا فِي الْمَسْجِدِ سُهِيلٌ وَأَخِيهِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۳)

ترجمه : د ابی سلمه بن عبد الرحمن نه روایت دي چې حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا چې کله سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وفات شو ویلو و چې راتنه باسئ هغه مسجد ته د دي د پاره چې زه هم په دي باندې جنازه وکړم نو بدو گانه صحابه و دا په هغې باندې نو حضرت عائشي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وویل چې قسم دي په تحقیق مونږ کړي و رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دوه و ځامنو د بیضاء باندې په مسجد کې چې

(۱) مسلم کتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۰۸ فصل فی قبول شفاعت الاربعین .

(۲) مسند احمد ج ۱ ص ۲۷۷ ، مسلم کتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۰۸ فصل فی قبول شفاعت الاربعین ، ابو داؤد کتاب الجنائز ج ۲ ص ۹۶

باب فصل الصلوة علی الجنائز .

(۳) مسلم کتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۱۳ فصل فی جواز الصلوة علی الميت فی المسجد .

سُهِلَ او دده ورور دي. د دي حديث روايت مسلم كړي دي.

﴿١٠٤١﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ فِي الْمَسْجِدِ

فَلَيْسَ لَهُ فِيهَا رِوَاةُ ابْنِ مَاجَةَ وَابُو دَاوُدَ وَاسْنَدُهُ حَسَنٌ.^(١)

ترجمه: حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي چې رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې چا مونځ وکړ په جنازه باندې په مسجد کې نو دده د پاره هيڅ ثواب نشته. د دي حديث روايت ابن ماجه او ابوداؤد کړي دي او اسناد يې حسن دي.

﴿١٠٤٢﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَ النَّجَافِيَّ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ وَخَرَجَ بِهِمْ إِلَى

الْمُصَلِّ فَصَفَّ بِهِمْ وَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعَ وَكَبِيرَاتٍ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ.^(٢)

ترجمه: او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې په تحقيق رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خبر ورکړي و د نجاشي بادشاه د مرگ په هغه ورځ کې چې وفات شوي و په هغې کې او تشريف يې راوړي و د صحابه کرامو سره عيدگاه ته نو د صحابه کرامو سره يې صف جوړ کړ او په هغه باندې په جنازه کې څلور تکبيرونه وويل. د دي حديث روايت د محدثينو يو جماعت کړي دي.

﴿١٠٤٣﴾ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى أَصْحَمَةَ النَّجَافِيَّ فَكَبَّرَ أَرْبَعًا رَوَاهُ

الْشَّيْخَانِ.^(٣)

ترجمه: د حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې بې شکه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونځ د جنازي کړي و په اصحمه نجاشي باندې نو څلور تکبيرونه يې ويلي و. د دي حديث روايت شيخينو کړي دي.

﴿١٠٤٤﴾ وَعَنْ عَوْدِ بْنِ مَالِكٍ الْأَهْجَعِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ

يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَأَعِزَّهُ عَنَّا وَعَافَاهُ وَآكِرِمْ لُزْكَ وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ وَأَغْسِلْهُ بِمَاءٍ وَثَلِجٍ

(١) ابن ماجه ابواب ماجه في الجنائز ج ١١٠ باب ماجه في الصلوة على الجنائز في المسجد ، ابوداؤد كتاب الجنائز ج ٢ ص ٩٨ باب الصلوة على الجنائز في المسجد .

(٢) بخاري كتاب الجنائز ج ١ ص ١٢٧ ، مسلم كتاب الجنائز ج ١ ص ٣٠٩ فصل في النبي للناس الميت . ترمذي ابواب الجنائز ج ١ ص ١٩٨ باب ماجه في التكبير على الجنائز . ابوداؤد كتاب الجنائز ج ٢ ص ١٠١ باب الصلوة على المسلم يموت في بلاد الشرك ، نسائي كتاب الجنائز ج ١ ص ٢٨٠ باب عند التكبير على الجنائز ، ابن ماجه ابواب ماجه في الجنائز ج ١١١ باب ماجه في الصلوة على الجاهلي ، مسند احمد ج ٢ ص ٥٢٩ .

(٣) بخاري كتاب الجنائز ج ١ ص ١٧٨ باب التكبير على الجنائز لربما ، مسلم كتاب الجنائز ج ١ ص ٣٠٩ فصل في التكبير على الميت لربما .

وَبَرَدَتْ لِقَافُهُ مِنَ الْعَقَابِ يَأْكُمَا يَنْقِي الثُّوبَ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ وَأَبْدَلَهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ وَفِي فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ النَّارِ قَالَ عَوْفٌ فَتَبَيَّنْتُ أَنَّ لَوْ كُنْتُ أَتَيْتُ لِدَعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ذَلِكَ الْبَيْتِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(١).

ترجمہ : حضرت عوف بن مالک اشجعي رضی اللہ عنہ ويلي دي چې ماد نبي کريم صلی اللہ علیہ وسلم نه اوريدلي ؤ په داسي حال کې چې مونږ ئي کاوه په يوه جنازه باندې فرمايل ئي اي الله ده ته بخښنه وکړي او په ده رحم وکړي او ده ته عفوه او معافات ورعطا کړي او ده ښه ملمستيا وکړي او ده د ورننوتو ځاي (قبر) پراخه کړي او وينځي ده لره په اوږو او وره او يخ باندې صفا کړي ده لره د گناهونو نه لکه چې پاکولي شي جامه سپينه د خيري نه او بدل کړه ده لره کور بهتر د کور د ده نه او اهل بهتر د اهل د ده نه او ښځه بهتره د ښځي د ده نه او وښاده ده لره د ازماښ او عذاب د قبر نه او د اور د عذاب نه او عوف رضی اللہ عنہ ويلي ؤ چې ما اميد او ارزو وکړه چې کاش چې وي زه هم زده مري د وجهي د دعاء د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه دي مري ته. د دي حديث روايت مسلم کړي دي.

١٠٤٥) وَعَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْبَيْتِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَهَادِنَا وَعَائِدِنَا وَذَكِّرِنَا وَأُنْثَانَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ^(٢).

ترجمہ : ابو ابراهيم انصاري د خپل پلار نه بيان کړي چې ده د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه اوريدلي ؤ چې فرمايل ئي په مانځه کې په مري باندې (اللهم اغفر لحيننا الحديث) : اي الله بخښنه وکړي ژوندو زموږ ته او مرو زموږ ته او حاضر و زموږ ته او غاښو زموږ نارينه و زموږ ته او ښځو زموږ ته او وړو زموږ ته او لويو زموږ ته. د دي حديث روايت نسائي او ترمذي کړي دي او ويلي ئي دي چې حديث حسن صحيح دي.

١٠٤٦) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا صَلَّى عَلَى الْبَيْتِ قَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَهَادِنَا وَعَائِدِنَا وَلَا تَأْتِنَا وَلِلْكَوْرِنَا مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ اللَّهُمَّ عَفْوُكَ عَفْوُكَ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ وَالْأَوْسَطِ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ

(١) مسلم كتاب الجنائز ج ١ ص ٣١١ فصل في الدعاء للميت .

(٢) نسائي كتاب الجنائز ج ١ ص ٢٨١ باب الدعاء ، ترمذي ابواب الجنائز ج ١ ص ١٩٨ باب ما يقول في الصلوة على الميت

(۱) اسناد حسن.

ترجمه: د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دي چې نبي كريم صلی الله علیه و آله و سلم به چې كله په جنازه مونځ كاوه. دا دعا به ئي ويله: اللهم اغفر لحينا وميتنا وشاهدنا وغائبنا ولا تاكلنا ولا تاكلنا من احييتنا ميتا فاحيه كل الاسلام ومن توفيته من ائتمته علي الايمان اللهم عفوكم عفوكم رواه الطبراني في الكبير والوسط وقال الهيثمي اسناد حسن. يعني: اي الله بخشنه وكري ژوندو زموږ ته او مړو زموږ ته حاضر و زموږ ته او غايبو زموږ ته او ښځو زموږ ته او نارينه و زموږ ته څوك چې ژوندي كوي هغه لره زموږ نه نو ژوندي ئي كړه په اسلام باندي او څوك وفات كوي هغه لره نو وفات ئي كړه په ايمان باندي اي الله غواړو مغفرت ستا عفو ستا.

د جنازي د مونځ يو څو مسئلې:

اولنۍ مسئله: بالاتفاق د جنازي مونځ فرض كفايه دي. (البحر الرائق: ۱۷۹۲)

په حديث كي ددي ډير فضيلت راغلي دي. داسي خود قيراط مقدار لغه نيم داتق دي. داتق ديو درهم شپږمي حصي ته ويلې شي لهدا يو قيراط ددرهم دولسمه حصه شوه. ليكن داجر او ثواب په باب كي ددي څه نوري معني وي ځكه دصحابه كرامو په پوښتنه كولو باندي ارشاد وشو چې دقيراط نه مراد دنيكيو غردي.

دويمه مسئله: دباب ددويم حديث مطابق چي دكوم كس دجنازي دمونځ لوستلو والا شميره سلو ته ورسېږي نو دهغه دا شفاعت الله تعالى په نزد قبلېږي. اوددي نه مخكي روايت كي دڅلويښتو ذكر دي. دغه شان په بعضي رواياتو كي ددرو صفونو ذكر دي چي په بعضي كي نه دسلو قيد شته اونه دڅلويښتو ددي شميري د اختلاف حل دادي چي دسوال كوونكو مختلف سوالونو كولو باندي محمول دي يعني ددي شميري حد ابتداء دنبي كريم صلی الله علیه و آله و سلم دطرف نه نه دي. (دكه و الله للضرر ۲۵۰/۵)

دريمه مسئله: بالاتفاق په جومات كي دتنه دجنازي مونځ اداء كولو سره اداء كيږي. بيا د شوافعو او حنابلو په نزد دكراهت نه بغير جائز دي. البته امام شافعي بهر دجومات نه افضل مقرر كړي دي. د احنافو او مالكو په نزد جومات كي مكروه دي. ديو قول مطابق مكروه تحريمي اوديو قول

مطابق مکروه تنزیهي. بیا دا حنافو په نزد کراحت دې ټولو صورتونو ته شامل دې (۱) مړې او مونځ کوونکې دواړه په جومات کې دننه وي. (۲) مړې دننه وي او مونځ کوونکې بهر وي. (۳) مونځ کوونکې دننه او مړې په طرف دقبلې جومات نه بهر وي. (۴) مړې هم او امام اویو څو مونځ کوونکي جومات نه بهر لیکن نور مونځ کوونکي په جومات کې دننه وي. (البحر الرائق ۱۸۶۱۲ - ۱۸۷۰ راجع الیہ ص: ۷۱)

دلیلونه: شوافعو او حنابلو حدیث دعائشي نمبر ۱۰۷۰ نه استدلال کړې دې. چې په هغې کې دې چې نبی کریم ﷺ دسهیل بن بیضاء اودهغه دورورد جنازي مونځ په جومات کې فرمایلي و. حضرت عائشې رضی الله عنها ددې حدیث نه یې په جواز الصلاة الجنائزۃ فی المسجد باندې استدلال کړې دې.

دا حنافو او موالکو استدلال:

حدیث دابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نمبر ۱۰۷۱ نه دې چې په هغې کې دې: ”من صل على جنازة في المسجد فليس له شيء“. په بل روایت کې دې فلا اجر له (حلی کمر: ص: ۵۰۷ بحواله ابو داؤد، رستمی) او په یو روایت کې دې فلا صلاة له. (البحر الرائق ۱۸۷۸۲ بحواله مسند طرابلس)

د حدیث عائشې رضی الله عنها تاویل او تطبیق بین الحادیثین:

- ۱- په یو روایت کې دې: ”فالنكر الناس عليها“ چې دكوم نه معلومېږي چې عام طور سره دصحابه کرامو په ذهنونو کې ددې کراحت و و آخر هغه ولي وو؟ ځکه حدیث دابی هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راجع شو.
 - ۲- دسهیل بن بیضاء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اودهغه دورور واقع جزئي ده اود معمول خلاف، غالباً دڅه عارض دوجي نه دامونځ په جومات کې لوستلي وو. ممکنه ده چې داعتكاف وغيره حالت وي ددې تائید ددینه کبیري چې دجنازي دمونځ دپاره دمسجد نبوي نه بهر باقاعده ځای مقرر وو او هلته به دجنازي مونځ لوستلي کیدو او حدیث دابی هريره دعمومي حالت حکم دي.
 - ۳- یادزائد نه زائد حدیث دعائشي رضی الله عنها اواقعه دسهیل بن بیضاء دجواز دیان دپاره ده چې دکراحت تنزیهي نفی کوونکي نه دي او په حدیث دابی هريره کې ”ليس له شيء“ او ”لا صلاة له“ کې دغې کراحت طرف ته اشاره شوي چې مونځ پوره نه دي. (حلی کمر، ص: ۵۰۷ الدر المنصور: ۲۶۰۸۵)
- فائده:** دالبحر الرائق په حاشیه کې علامه شامی دحرم شریف دخلکو عمل دمخکې نه دجنازي مونځ په جومات کې لیکلي دي لیکن درواياتو حالتونه اودائم مذهبونو تاسو کتلې شئ. والله تعالی اعلم. (البحر الرائق مع حاشیه منحة الحلال ۱۸۷۸۲)

څلورمه مسئله : د جنازي په مونځ كې د تكبيراتو په شميره كې روايات مختلف دي . د صحابه كرامو آثار ددې په باره كې د درېونو واخله نهه پوري دي ليكن روستو بيا د صحيح احاديثو په بناء باندې په څلورو باندې د فقهاؤ او ائمه اربعه اجماع مقرر كړې شوه .

پنځمه مسئله : د دريم تكبير نه پس بالاتفاق دعا لوستل دي . ليكن دعاگانې په احاديثو كې مختلف راغلي دي هيڅ يوه دعا خاص نه ده بلكه ټولې جائز دي . حديث والا دعا ويل افضل دي كه

چرته چاته د ياده نه وي نو " اللهم اغفر للمؤمنين والمؤمنات " دې اولولي او د سلام نه پس دعا وغيره نشته دې . (البحر الرائق : ۱۸۳۲)

فائده : په حديث نمبر ۱۰۷۵ كې حضرت عوف بن مالك فرمايلي دي چي د نبې كريم صلى الله عليه وسلم دادعا مي واوريدله نو مادارمان او كړو چي كاش دا جنازه زما وي . ډير خوش قسمته حضراتو ته پس د مرگه د نبې كريم صلى الله عليه وسلم دعا ملا شوي ده او د بعضي صحابه كرامو په قبر كې نبې كريم صلى الله عليه وسلم په خپله وركوز شوي دې ليكلي دي چي د حضرت ذوالبجادين رضي الله عنه سره د پښخو صحابه كرامو په قبر كې د نبې كريم صلى الله عليه وسلم كوزيدل ثابت دي . (الدر المنصور : ۲۴۶۵)

﴿ بَابُ فِي تَرْكِ الصَّلَاةِ عَلَى الشَّهَدَاءِ ﴾

باب دي په باره د پريښودلو د مانعه د جنازي كې په شهيدانو باندې

﴿ ۱۰۷۷ 〉 عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مِنْ قَتْلٍ أَوْ جُرْحٍ فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ ثُمَّ يَقُولُ أَيْمَانًا أَكْثَرَ أَخَذًا لِلْقُرْآنِ فَإِذَا أُهَيِّرَ لَهُ أَخَذَهُمَا قَدَمَهُ فِي اللَّحْدِ وَقَالَ أَنَا شَهِيدٌ عَلَى هَؤُلَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَمَرَهُ بِدَفْنِهِمْ فِي دِمَائِهِمْ وَلَمْ يَغْسِلُوا وَلَمْ يَصَلِّ عَلَيْهِمْ رواه البخاري .^(۱)

ترجمه : حضرت جابر بن عبدالله رضي الله عنه ويلي دي چې نبې اكرم صلى الله عليه وسلم به جمع كول دوه كسان د شهداو د احد نه په جامه يوه كې بيا به ئې فرمايل چې كوم يو د دي دواړو نه زيات دي د حيثته د قرآن كريم د بادولو نه نو كله به چې اشاره وشوه ده لره يو د دي دواړو ته مخكې كاوه به ئې هغه په لحد كې او فرمايل به ئې چې زه گواه يم په دوي باندې په ورځ د قيامت كې او امر به ئې و فرمايه په هڅولو د دوي سره په وينو خپلو كې او غسل به نه و وركړي شوي دوي ته او نه به مونځ د

جنازي شوي و په هغو باندې . د دې حديث روايت بخاري كړي دي .

د شهيد په جنازي به مونځ كولي شي يانه ؟

- ۱- دائمه ثلاثه (امام مالك، شافعي، احمد) په نزد به نه لوستلي كيږي .
 - ۲- دامام ابو حنيفه، صاحبينو او جمهور تابعينو په نزد به لوستلي كيږي . (حلی کبير، ص ۵۱۹)
- دائمه ثلاثه دليلونه :**

۱- حديث جابر رضي الله عنه "ولم يصل عليهم" يعني دعزوه احد د شهيدانو د جنازي مونځ نه و لوستلي شوي .

۲- قال النبي صلى الله عليه وسلم: "السيف محام للللوب" د شهيد گناهونه معاف شو "والصلاة للمغفرة" . (احمد، دارمي)

۳- الله تعالى شهيدانو ته ژوندي ويلي دي او جنازه دمړي كيږي نه د ژوندي .

د جمهورو تابعينو دليلونه :

۱- دمخكي باب اولي حديث چي په هغې كي دا عرابي د شهادت نه پس لفظونه دي . فصلی يعني نبي كريم صلى الله عليه وسلم دهغه شهيد د جنازي مونځ و لوستلو .

۲- حديث دابن عباس رضی الله عنه نمبر ۱۰۸۰ "فجعل يصلی عشرة عشرة" يعني نبي عليه السلام شهيد د جنازي مونځ و لوستلو .

۳- حديث د عبد الله بن زبير رضی الله عنه نمبر ۱۰۸۱ چي د دې مطابق هم نبي كريم صلى الله عليه وسلم دا حد د شهيدانو د جنازي مونځ لوستلي وو . دا حديث د صحابي مرسل روايت دي . حكه حضرت عبد الله بن زبير رضی الله عنه په هغه وخت كي تقريبا دوه نيمو كالو وو ليكن سند قوي دي .

۴- حديث د ابو مالك رضی الله عنه نمبر ۱۰۸۲ چي د دې مطابق هم دا حد د شهيدانو د جنازي مونځ لوستلي شوي دا حديث د تابعي مرسل قوي دي .

۵- حديث د عقبه بن عامر رضي الله عنه "صل على اهل احد صلاكه على الميت" (بخاري شريف) .

دائمه ثلاثه دليلونو جوابونه :

۱- دا حد په شهيدانو باندې د جنازي مونځ كولو والا روايت دومره ډير دي چي لامحاله په حديث جابر رضی الله عنه كي دا تاويل كولي كيږي چي په وجه د پلار ، او تره د شهادت جابر رضی الله عنه د دوي د جدائي په غم كي وو دغه شان د پلار په دفن كيدو كي او د كور په نورو كارونو كي مشغول وو . چي كله نبي كريم صلى الله عليه وسلم دا حد د شهيدانو جنازه كوله نو جابر رضی الله عنه په هغه

وخت کي موجود نه وو بيادني کريم صلى الله عليه وسلم حکم وشو چي دې شهيدانو لره ددوي په وينو گنده شوو کپرو سره خځ کړي. جابر رضي الله عنه په خولو کي مصروفه شولهدا جابر رضي الله عنه چي کومه مشاهده کړي وه هغي لره يي بيان کړه. (بدائع الصنائع ۷۴۲) پس ددي نه صحابه کرامو په غزه حمراء الاسد کي مشغوله شو دا په رواياتو کي تطبيق شو.

۲- صلاة على الميت نه مقصد دعاد مغفرت نه ده بلکه ددرجاتو اوچت والي اود کرامت ظاهريلد هم دي، همدغه وجه ده چي صرف د مسلمان د جنازي مونځ لوستلي کيږي دکافر نه لوستلي کيږي "والشهيد اولي بالاعزاز الكرامة". (بدائع ۷۴۲: بتغير)

۳- شهيد په اخروي حکم کي ژوندي دي دالله تعالی ارشاد مبارک دې "بل احياء عند ربهم" (آل عمران ۱۶۹) په دنيوي حکم کي دنورو مړو په شان دي دده ميراث تقسيم کيږي دده نه پس دده دنبخي سره نکاح ټيټک ده نواس د جنازي مونځ هم دنيوي حکم دي لهذا دا حکم داخروي حکم منافي نه دي. (بدائع ۷۴۲: ۷۴۲)

﴿بَابُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الشَّهِدَاءِ﴾

باب دي په باره دمانځه د جنازي کې به شهيدانو باندې

﴿۱۰۷۸﴾ عَنْ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَعْرَابِ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا بِهِ وَاتَّبَعَهُ ثُمَّ قَالَ أَهَاجِرٌ مَعَكَ فَأَوْمَأَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ فَلَمَّا كَانَتْ غَزْوَةٌ غَنِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا فَقَسَمَ وَقَسَمَ لَهُ فَأَعْطَى أَصْحَابَهُ مَا قُسِمَ لَهُ وَكَانَ يَرَى عَلَى ظَهْرِهِمْ فَلَمَّا جَاءَ دَفَعُوهُ إِلَيْهِ فَقَالَ مَا هَذَا قَالُوا قَسِمَ قَسَمَهُ لَكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخَذَهُ فَجَاءَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا هَذَا قَالَ قَسَمْتُهُ لَكَ قَالَ مَا عَلَى هَذَا أَتَبِعْتُكَ وَلَكِنِّي أَتَبِعْتُكَ عَلَى أَنْ أَرْمِيَ إِلَى مُهَيْتَا وَأَشَارَ إِلَى حَلْقِهِ بِهِمْ فَأَمُوتْ فَأَدْخَلَ الْجَنَّةَ فَقَالَ إِنْ تَصَدَّقَ اللَّهُ يَصْدُقْكَ فَلْيَبْذُوهَا قَلِيلًا ثُمَّ نَهَضُوا فِي وَقَالِ الْعَدُوُّ قَاتِي بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْتَلُّ قَدْ أَصَابَهُ مِنْهُمْ حَيْثُ أَشَارَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْوْ قَالُوا لَعَمْرُكَ قَالَ صَدَّقَ اللَّهُ فَصَدَّقَهُ ثُمَّ كَفَّنَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جُبَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَدَّمَهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ فَكَانَ مِمَّا ظَهَرَ مِنْ صَلَواتِهِ أَلَّهُمْ هَذَا عَبْدُكَ خَرَجَ مُهَاجِرًا فِي سَبِيلِكَ فَقُتِلَ شَهِيدًا أَنَا شَهِيدٌ عَلَى

ذلك رواه النسائي والطحاوي واسناده صحيح^(١)

قوله : حضرت شداد ابن الهاد رضي الله عنه نه روايت دي چې بې شكه رسول الله صلی الله علیه و آله ته يو سري د باندو چيانو نه راغي نو ايمان ئې راوړ په نبي اکرم صلی الله علیه و آله باندې او د هغه تابعداري ئې وکړه بيا ئې وويل چې زه تاسره هجرت کوم نو نبي اکرم صلی الله علیه و آله خپلو ځينو اصحابو ته وصيت وفرمايه نو پس کله چې يوه غزوه وشوه نو نبي اکرم صلی الله علیه و آله ته د غنيمت مال حاصل شو نو هغه ئې تقسيم کړ او ده ته ئې هم حصه ورکړه نو ورئې کړه برخه د ده د ملگرو ته او د هغه مسلمان سري چې د صحابه ؤ نه روسته ئې د دوي حفاظت کاوه نو کله چې راغي نو ورکړه هغوي برخه د ده نو هغه وويل چې دا څه شئ دي دوي ورته وويل چې دا ستا د غنيمت برخه ده چې رسول الله صلی الله علیه و آله تاته مقرر کړي ده نو هغه واخسته او نبي کريم صلی الله علیه و آله ته ئې راوړه نو وي ويل چې دا څه شئ دي هغه وفرمايل چې تاته مي په غنيمت کې برخه درکړي ده هغه وويل چې ما په دي باندې ستا تابعداري نه ده کړې خو ولي ما ستا تابعداري په دي خبره کې کړې ده چې ؤ ويشلي شم په دي ځاي باندې او اشاره ئې وکړه خپلي مرئ ته په غشي سره پس مړ شم نو چې داخل شم جنت ته نو هغه صلی الله علیه و آله وفرمايل که چري تا د الله جل شانته سره رښتيا ويلي وي نو رښتيني به کړي تا لره الله نو هغوي لږ شان وخت تير کړ بيا دوي ودرېدل د دښمن په جنگ کې نو راوړي شو هغه نبي کريم صلی الله علیه و آله ته چې راخستلي شوي ؤ په غشي لگېدلي ؤ کوم ځاي ته ئې چې اشاره کړې وه نبي کريم صلی الله علیه و آله وفرمايل چې آيا دا هغه دي نو صحابه ؤ وويل هو نبي کريم صلی الله علیه و آله وفرمايل چې ده الله جل شانته رښتيا ويلي ؤ نو الله جل شانته هغه رښتني کړ بيا کفن ورکړ هغه ته نبي کريم صلی الله علیه و آله په چوغه د نبي کريم صلی الله علیه و آله کې بيا ئې رامخکې کړ د جنازي مونځ ئې پري وکړ او د ځيني الفاظ چې ښکاره شوي ؤ د مانحه د جنازي د رسول اکرم صلی الله علیه و آله نه : (اللهم هذا عبدك خرج مهاجراً في سبيلك فقتل شهيد انا شهيد على ذلك) اي الله دا ستا بنده دي ستا په لاره کې مهاجر راوتلي نو شهيد وژلي شوي دي او زه په دي باندې شاهد يم . د دي حديث روايت نسائي او طحاوي کړي دي او اسناد ئې صحيح دي .

﴿١٠٤٩﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ أَلْقَى بِهِمْ رَسُولُ اللَّهِ يَوْمَ أُحُدٍ فَجَعَلَ يَصْلِي عَشْرَةَ عَشْرَةَ وَحُمْرَةً هُوَ كَمَا هُوَ يَرْفَعُونَ وَهُوَ كَمَا هُوَ مَوْضُوعٌ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَطَحَاوِيُّ وَالتَّبْرَانِيُّ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ سَعْدٍ

(١) لين.

ترجمه : حضرت ابن عباس رضي الله عنه ويلي دي چې راوړلي شوي ؤ شهادت ادا د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ته د احد په ورځ نو شروع ئي کړي وه چې د جنازي مونځ وکړي په لسو لسو کسانو باندې او حضرت حمزه رضي الله عنه ؤ لکه څنگه چې ؤ د صحابه کرامو شهيدان به اوچتولي شو او حضرت حمزه رضي الله عنه به ؤ لکه څنگه چې ايښودل شوي ؤ هغه د دي حديث روايت ابن ماجه کړي طحاوي طبراني او يهتي کړي دي او د دي په اسناد کې ضعف دي .

﴿١٠٨٠﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وسلم أَمَرَ يَوْمَ أُحُدٍ بِحِمَزةٍ فَسُقِيَ بِرُودِهِ ثُمَّ صَلَّى عَلَيْهِ فَكَبَّرَ تِسْعَ تَكْبِيرَاتٍ ثُمَّ إِنِّي بِالْقَتْلِ وَيَصُلُّ عَلَيْهِمْ وَعَلَيْهِ مَعَهُم رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ مَرسل قوي وهو مرسل صحابي رضي الله عنه.^(١)

ترجمه : د حضرت عبدالله بن الزبير رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم امر کړي ؤ په ورځ د احد د حضرت حمزه په باره کې نو پټ کړي په څادر کې هغه بيا ئي مونځ کړي ؤ په هغه باندې نو نښه تکبیرونه ئي کړي ؤ بيا به راوړلي شو شهيدان او مونځ ئي وکړ په هغوي باندې او په حمزه رضي الله عنه باندې د نورو شهيدانو سره . د دي حديث روايت طحاوي کړي دي او اسناد ئي مرسل قوي دي او دا مرسل د صحابي دي .

﴿١٠٨١﴾ وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْغَفَّارِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله وسلم عَلَى قَتْلِ أُحُدٍ عَشْرَةَ فِي كُلِّ عَشْرَةٍ حِمَزةً حَتَّى صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعِينَ صَلَوةً رَوَاهُ ابوداود فِي الْمَراسيلِ وَالتَّحَاوِيُّ وَابن يهتي وَاسْنَادُهُ مَرسل قوي.^(٢)

ترجمه : د ابي مالک غفاري نه روايت دي چې نبي کریم صلی الله علیه و آله وسلم د جنازي مونځ وکړ په شهيدانو د احد باندې په لسو لسو کسانو باندې چې په هرولسو کسانو کې حمزه رضي الله عنه ؤ تر دي

(١) ابن ماجه ابواب ماجه في الجنائز ص ١١٠ باب ماجه في الصلوة علي الشهداء... الخ ، طحاوي كتاب الجنائز ج ١ ص ٣٣٨ باب الصلوة علي الشهداء . سنن الكبرى للبيهقي كتاب الجنائز ج ٣ ص ١٢ باب من زعم ان النبي صلی الله علیه و آله وسلم صلى على شهداء احد ، تلخيص الحبير كتاب الجنائز ج ٢ ص ١١٧ نقلاً عن الطبراني .

(٢) طحاوي كتاب الجنائز ج ١ ص ٣٣٨ باب الصلوة علي الشهداء .

(٣) طحاوي كتاب الجنائز ج ١ ص ٣٣٨ باب الصلوة علي الشهداء ، مراسيل ملحقة بسنن ابي داود ص ١٨ ، سنن الكبرى للبيهقي كتاب الجنائز ج ٣ ص ١٢ باب من زعم ان النبي صلی الله علیه و آله وسلم صلى على شهداء احد ، تلخيص الحبير ج ٢ ص ١١٧ .

پوري چې د جنازي مونځ شي وکړ په ده باندې اویا مونځونه. د دي حديث روايت ابوداؤد کړي دي په مراسيلو کې او طحاوي او يهقي کړي دي او اسناد يې مرسل قوي دي.

﴿بَابُ فِي حَمْلِ الْجَنَازَةِ﴾

باب دي په وړ لود جنازي کې

﴿١٠٨٢﴾ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَنْ أَتَبَعَ جَنَازَةً فَلْيَحْمِلْ بِجَوَائِبِ السَّرِيرِ كُلِّهَا فَإِنَّهُ مِنَ السَّنَةِ ثُمَّ إِنْ هَاءَ فَلْيَتَطَوَّعْ وَإِنْ هَاءَ فَلْيَمْنَحْ رواه ابن ماجة واسناده مرسل جيد^(١).

ترجمه: ابو عبیده ويلي دي چې عبدالله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې څوک د جنازي پسي ځي نو د جنازي د کټ څلور واړه طرفونه دي ټول اوچت کړي بې شکه دا سنت طريقه ده بيا څي که خوښه شوه نوره نيکي دي هم وکړي او که خوښه شي شوه پرېږدي شي دي. د دي حديث روايت ابن ماجة کړي دي او اسناد يې مرسل جيد دي.

﴿١٠٨٣﴾ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ مِنْ كَامِرِ أَجْرِ الْجَنَازَةِ أَنْ تُشَيِّعَهَا مِنْ أَهْلِهَا وَأَنْ تَحْمِلَ بِأَرْكَانِهَا الْأَرْبَعَةِ وَأَنْ تَحْمِلَ فِي الْقَبْرِ رواه ابوبکر بن ابی شيبه في مصنفه واسناده مرسل قوي^(٢).

ترجمه: حضرت ابودرداء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې د جنازي د پوره اجر او ثواب نه دا خبره ده چې د کور والاؤ نه شي راواخلي او څلور واړه خپي شي اونيسي او په قبر باندې شي خاوري واچوي دي حديث روايت ابوبکر ابن ابی شيبه په خپل مصنف کې کړي او اسناد يې مرسل قوي دي.

جنازي ته اوگه ورکول:

جنازي ته اوگه ورکول دمري اکرام اونیک کار دي. دامام شافعي په نزد دا طريقه سنت ده که يو کس مخکې دواړه ښي په خپلو دواړو اوگو باندې واخلي اودويم کس روستنې دواړه ښي په خپلو اوگو باندې واخلي، داحنافو او حنابلو په نزد په څلور کسانو څلورو واړو ښو لره يوه يوه اونيسي. (رحمة الامة، ص ٧٢) امام مالک رحمه الله هم دغه شان فرمايلي دي. (المدونة، ص ١٠٨).

دامام شافعي دليل: ان النبي صلى الله عليه وسلم حمل جنازة سعد بن معاذ بين العبددين.

(١) ابن ماجة ابواب الامة الصلوات ص ١٠٧ باب ماجة في شهود الجنائز.

(٢) مصنف ابن ابی شيبه كتاب الجنائز ج ٣ ص ٣٣٢ في الميت يمضي في قبره.

د جمهورو دليلونه:

۱- حديث دابن مسعود رضى الله عنه، "فليحمل بجواب السرير كلها فإنه من السنة" صحابي يو عمل لره سنت مقرر كول دحديث مرفوع په حكم كي دي البته دابو عبيده بن عبد الله بن مسعود رضى الله عنه دخپل پلار نه سماع (اوريدل) ثابت نه دي ځكه سند اقوي دي. ليكن مرسل دي.

۲- قول ابى الدر دام رضى الله عنه وان تحمل بأركانها الاربع.

۳- ابن عمر كان يدور على الجنائز من جوانبها الاربع. (مصنف ابن ابى شيبه: ۱۰۳۴)

۴- په خلكو كي دجنازي اوچتولو دطريقه مشهوره ده اودا ديره آسانه ده اودغورځيدلو ديرې نه محفوظ ده. (بدائع ۴۳۸۲)

تطبيق بين الحديث او امام شافعي رحمة الله عليه لره جواب:

حديث دسعد بن معاذ رضى الله عنه سند ضعيف كيدلو سره سره په دي كي دوه احتماله نور هم دي يو داچي دهغي ځاي دتنگ والي دوجي نه يي كړي وي دويم داچي دجنازي داوچتولو والا ضرورت شوي وي په نورو آثارو كي دعمومي حالت بيان دي چي دخلورو كسانو اوچتول دي. والله اعلم
بياد احنافو په نزد مستحب دادي چي اول به دمخكي نه راشي او بڼي بڼي لره به په خپلي اوگي باندي كيدي ددي نه پس به په هم دغه اړخ باندي روستو راشي اوروستنې بڼه به په اوگه كيدي بيا به دمري گس طرف ته راشي او به په خپله گسه اوگه باندي په مخكنې بڼه كيږدي. ددي نه پس به په همدغه اړخ روستو راشي اوروستنې بڼه په اوگه باندي كيدي. يوي بڼي لره به لس لس قدمه اوچته كړي ددي دپاره چي څلوېښت قدمه شي ځكه چي په يو ضعيف روايت كي ددي فضيلت راغلي دي (بدائع: ۴۳۸۲)

﴿بَابُ فِي أَفْضَلِيَةِ الْمَشْيِ خَلْفَ الْجَنَازَةِ﴾

باب دي په بهترئ دتللو كي روسته دجنازي نه

﴿۱۰۸۴﴾ عَنْ كَأْبِ بْنِ مَرْثَدٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى مَاتَ إِلَّا خَلْفَ الْجَنَازَةِ رَوَاهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَاسْنَادُهُ مَرْسَلٌ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمہ : طاؤس ويلي دي چې نه دي تللي رسول الله ﷺ ترڅو پوري چې وفات شو مگر روسته د جنازي نه. د دي حديث روايت عبدالرزاق کړي دي او اسناد ئي مرسل صحيح دي.

﴿١٠٨٥﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ فِي جَنَازَةٍ وَأَبُوبَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَمِشَانِ أَمَامَهَا وَعَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَمِشِي خَلْفَهَا فَقُلْتُ لِمَ لَا يَأْكُلُ ثَمَرِي خَلْفَ الْجَنَازَةِ وَهَذَا يَمِشَانِ أَمَامَهَا فَقَالَ عَلِيٌّ لَقَدْ عَلِمْنَا أَنَّ فَضْلَ الشَّيْ خَلْفَهَا عَلَى الشَّيْ أَمَامَهَا كَفَضْلِ صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ عَلَى الْفَذِّ وَلَكِنَّهُمَا أَحَبَّأَنَا يَمِشِرَا عَلَى النَّاسِ رَوَاهُ عَبْدِ الرَّزَّاقِ وَطَحَاوِي وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمہ : عبدالرحمن ابن ابزي رضى الله عنه ويلي دي چې زه په يوه جنازه کې وم او ابوبکر رضى الله عنه او عمر فاروق عنهما دواړه مخکې د جنازي نه تلل او حضرت علي رضى الله عنه د جنازي نه روسته ته راوي وائي چې ما حضرت علي رضى الله عنه ته وويل چې زه دي گورم چې ته د جنازي نه روسته ځي او هغه دواړه د جنازي نه مخکې ځي نو حضرت علي رضى الله عنه وويل چې په تحقيق دا دواړه پوهيري چې فضيلت د تلو روسته د جنازي نه په تلو باندې مخکې د جنازي نه داسي دي لکه فضيلت د مانځه د جمع په يواځي مونځ باندې خو ولي دوي دواړه غوره کوي او خوښوي چې اساتيا وکړي په خلکو باندې. د دي حديث روايت عبدالرزاق کړي دي او طحاوي کړي دي او اسناد ئي صحيح دي.

﴿١٠٨٦﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ أَبَاهُ قَالَ لَهُ كُنْ خَلْفَ الْجَنَازَةِ فَإِنَّ مُقَدَّمَهَا لِلْمَلَائِكَةِ وَخَلْفَهَا لِبَنِي آدَمَ رَوَاهُ أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي هَيْبَةَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(٢)

ترجمہ : د حضرت عبدالله بن عمرو ابن العاص رضى الله عنه نه روايت دي چې د ده پلار عمرو بن العاص هغه ته ويلي و چې د جنازي پسي څه چې د جنازي مخکې طرف د ملائکو د پاره او روسته طرف ئي د بني ادمانو د باره دي. د دي حديث روايت ابوبکر بن ابی شيبه کړي دي او اسناد ئي حسن دي.

د جنازي نه مخکي تلل بهتر دي او که روستو :

- ۱- د ائمه ثلاثه په نزد د جنازي نه مخکي تلل افضل دي.
- ۲- د احنافو په نزد روستو تلل افضل دي دا اختلاف په فضيلت کي دې جائز دواړه دي.

(١) مصنف عبدالرزاقی کتاب الجنائز ج ٣ - ٤٤٦ باب المشي امام الجنائزہ برقم ٢٢٢٣ ، طحاوي کتاب الجنائزہ ج ١ - ٣٢٥ باب المشي امام الجنائزہ .

(٢) مصنف ابن ابی شيبه کتاب الجنائز ج ٣ - ٢٨٢ باب لي الجنائزہ يسرع لها اذا خرج لها ام لا ، عن عبدالله بن عمر رضى الله عنه .

دائمه ثلاثه دليلونه :

عن ابن عمر قال، رأيت النبي صلى الله عليه وسلم وأبا بكر وعمر يشون أمام الجنّازة (رواه مسلم)

دحناڤو دليلونه :

(١) دباب اولنې صحيح مرسل حديث ” مامشي رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى مات الا خلف الجنّازة“:

(٢) حضرت علي رضي الله عنه وفرمايل چي قسم مې دې وي په هغه ذات باندي چي كوم ذات محمد صلى الله عليه وسلم لره برحق نبي جوړ كړي او راليږلې دي چي دجنّازې نه دروستو تللو والافضيلت په مخكې تلونكو باندي داسې دې لكه د فرضو فضيلت په نفلو باندي (الدر المنضود: ٥/٢٥٤)

(٣) په دروستو تللو كې به جنّازې ته كتلې كيږي او دهغي نه به پند او نصيحت حاصلوي.

حديث دابن عمر رضي الله عنه تاويل او تطبيق بين الاحاديث :

- ١- مخكې دجنّازې نه تلل ددې حضراتو عادت نه وو .
- چي دهغي په بناء باندي دې لره افضل وگرځولې شي بلكه دجواز په بيان باندي محمول دي .
- ٢- كه چرته دا حضرات دجنّازې نه وروستو تلل نو جنّازې وړلو والا به په تنگي كې پرې وتل ددوي په ادب او احترام كې . ځكه به هغوي مخكي تلل دخلكو داساتيا په رعايت كې . دباب په اثر دعلي رضي الله عنه كې ددې بيان دې ، همدارنگه چي كله اثر دعلي رضي الله عنه نه وروستو تلل معلومېږي نولا محاله به داموقوف روايت دمرفوع په حكم كې شي لهذا دتاويل نه علاوه بله لاره نشته . [بدائع الصانع ٤٥/٢]

﴿بَابُ الْقِيَامِ لِلْجَنَازَةِ﴾

باب دپاڅيدو دي دپاره دجنّازي

١٠٨٤) عَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا حَتَّى تُخَلِّفَكُمُ أَوْ تُضَعَّ رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ. (١)

(١) بخاري كتاب الجنّاز ج ١ ص ١٧٥ باب القيام للجنّازة ، مسلم كتاب الجنّاز ج ١ ص ٣١٠ فصل في استحباب القيام للجنّازة ... ، ترمذي ابواب الجنّاز ج ١ ص ٢٠١ باب ماجاء في القيام للجنّازة ، ابوداؤد كتاب الجنّاز ج ٢ ص ٩٤ باب القيام للجنّازة ، نسائي كتاب الجنّاز ج ١ ص ٢٧١ باب الامر بالقيام للجنّازة ، ابن ماجه ابواب الامّة العلهات ص ١١٢ باب ماجاء في القيام للجنّازة ، مسند احمد ج ٣ ص ٤٤٤ .

ترجمه : د حضرت عامر بن ربيعہ رضی اللہ عنہ نه روايت دي چې نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمايلي دي کله چې وگورئ تاسي جنازه نو پاشئ تر دي پوري چې تاسي روسته پريدي او يا کېښودل شي . د دي حديث روايت د محدثينو يو جماعت کړي دي .

﴿۱۰۸۸﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَرَرْنَا جَنَازَةً فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُمْنَا فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا جَنَازَةٌ يَهُودِي قَالَ إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.^(۱)

ترجمه : حضرت جابر بن عبد الله رضی اللہ عنہ ويلي دي چې په مونږ يوه جنازه تيره شوه نو پاڅيده نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نو مونږه هم پاڅيدو نو مونږ وويل چې اي د الله جل شانہ رسولہ دا جنازه د يهودي وه نو وي فرمايل چې کله وگورئ تاسي جنازه نو پاشئ . د دي حديث روايت شيخينو کړي دي .

مسئله : جنازې ليدلو سره او دريدل پکار دي او کنه ؟

- ۱- دامام نووي او بعضي شوافعو په نزد د جنازې تيريدلو په وخت کې او دريدل مستحب دي .
- ۲- د جمهور علماؤ او ائمه ثلاثه (ابو حنيفه رحمہ اللہ، مالک رحمہ اللہ، شافعي رحمہ اللہ) په نزد که چرته د جنازې سره د تللو اراده نه وي نو او دريدل پکار نه دي . دراجع قول مطابق دامام احمد رحمہ اللہ عليه په نزد سړي ته داو دريدلو يا نه او دريدلو اختيار دي . [الدر المنضود ، ۵/ ۶۵۱ - ۶۵۲ ، هداية المجتهد ۱۸۸]

د بعضي شوافعو دليل :

د باب دواړه حديثونه : اذا رأيتم الجنازة فقوموا .

د جمهورو دليل : د مخکيني باب ټول حديثونه د جمهورو مستدل دي .

شوافعو ته جواب :

حديث د علي رضي الله عنه : "كان رسول الله صلى الله عليه وسلم امرنا بالقيام في الجنازة ثم جلس بعد ذلك وامرنا بالجلوس" ، دوجي نه اوس د جنازې احترام او د مرگ ديرې ياديدلو دپاره داو دريدلو حکم منسوخ شوي ، بس صرف ليدلو سره عبرت حاصلېږي .

پوښمني مسئله : مقبرې ته رسيدلو نه پس مستحب دادې چي ترسپورې جنازې لره داوگو نه په زمکه باندې نه وي کيخودلې شوي نو ددې نه مخکې دي څوک هم نه کيني او په زمکه کيخو دلون نه پس بغير ضرورت نه او دريدل پکار نه دي دا حاديثونه دا دواړه حکمونه ثابت دي .

﴿بَابُ نَسْخِ الْقِيَامِ لِلْجَنَازَةِ﴾

باب دي په نسخ دودريدو کې دپاره د جنازي

﴿۱۰۸۹﴾ عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ أَنَّ مَسْعُودَ بْنَ الْحَكَمِ الْأَنْصَارِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ فِي هَذِهِ الْجَنَازَةِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ ثُمَّ قَعَدَ وَإِنَّمَا حَدَّثَ ذَلِكَ لِأَنَّ نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ رَأَى وَاقِدَ بْنَ عَمْرٍو قَامَ حَقًّا وَضَعَتِ الْجَنَازَةَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۱)

ترجمه: نافع بن جبیر نه روایت دي چې مسعود بن حکم انصاري هغه ته خبر ورکړي چې ده د حضرت علي ابن ابي طالب رضى الله عنه اوریدلي چې ويلي ئي دي د جنازه په شان کې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم پاڅیده بيا کيناسته او دوي دا حديث د دي د پاره بيان کړي دي چې نافع بن جبیر ليدلي و و اقد بن عمرو لره چې پاڅيدلي و تر دي پوري چې کېښودل شوه جنازه. د دي حديث روایت مسلم کړي دي.

﴿۱۰۹۰﴾ وَعَنْهُ عَنْ مَسْعُودِ بْنِ الْحَكَمِ الزُّرْقِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ عَنْهُ بِرَحْبَةِ الْكُوفَةِ وَهُوَ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَنَا بِالْقِيَامِ فِي الْجَنَازَةِ ثُمَّ جَلَسَ بَعْدَ ذَلِكَ وَأَمَرَنَا بِالْجُلُوسِ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتَّحَاوِيُّ وَالحَازِمِيُّ فِي النَّاسِخِ وَالْمَنْسُوخِ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۲)

ترجمه: او د مسعود بن حکم زرقی نه روایت دي چې ده د حضرت علي ابن ابي طالب رضى الله عنه په يو ميدان د کوفه کې اوریدلي و او هغه ويل چې رسول الله صلى الله عليه وسلم امر کړي و مونږ ته په ودریدو باندې په جنازه کې بيا ناست شوي و د دينه روسته او امر ئي کړي و مونږ ته په کيناستو باندې. د دي حديث روایت احمد رحمه الله، طحاوي رحمه الله او حازمي کړي دي په ناسخ او منسوخ کې او اسناد ئي صحيح دي.

﴿۱۰۹۱﴾ وَعَنْ إِسْمَاعِيلَ الزُّرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ شَهِدْتُ جَنَازَةً بِالْعِرَاقِ فَرَأَيْتُ رِجَالًا قِيَامًا يَنْتَظِرُونَ أَنْ يُوضَعَ وَرَأَيْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقْبِضُ إِلَيْهِمْ أَنْ اجْلِسُوا فَإِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَمَرَنَا بِالْجُلُوسِ بَعْدَ الْقِيَامِ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۳)

(۱) مسلم کتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۱۰ فصل في استحباب القيام للجنازة... الخ.

(۲) مسند احمد ج ۱ ص ۸۲، طحاوي کتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۲۸ باب القيام للجنازة.

(۳) طحاوي کتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۲۸ باب القيام للجنازة.

ترجمه : د اسماعیل زرقی نه روایت دي د ده پلار ویلي دي چې زه حاضر شوم یو جنازي په عراق کې ما ولیده څه سړي ولاړ چې د جنازي د ایښودلو انتظار شي کاوه او لیدلي مي و حضرت علي رضی الله عنه چې اشاره شي کوله خلکو ته د دي چې کينې بي شکه نبي اکرم صلی الله علیه و سلم امر کړي و مونږ ته په کیناستو باندي روسته د ودریدو نه. د دي حدیث روایت طحاوي کړي دي او اسناد ئي صحیح دي.

﴿۱۰۹۲﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ قَالَ تَذَا كُنَّا الْقِيَامَ إِلَى الْجَنَازَةِ عِنْدَ عَلِيٍّ رضی الله عنه فَقَالَ أَبُو مَسْعُودٍ قَدْ كُنَّا نَقُومُ فَقَامَ عَلِيٌّ رضی الله عنه ذَلِكَ وَأَنْتُمْ يَهُودٌ رَوَاهُ الطَّحَاوِيُّ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۱)

ترجمه : زيد ابن وهب ویلي دي چې مونږ مذاکره کوله د ودریدو په باره کې جنازي ته د حضرت علي رضی الله عنه سره نو ابو مسعود ویلي و چې په تحقیق مونږ به هم ودریدو خو حضرت علي رضی الله عنه وویل چې هغه او تاسو یهودیان ئي. د دي حدیث روایت طحاوي کړي دي او اسناد ئي حسن دي.

﴿بَابُ فِي الدَّفْنِ وَبَعْضِ أَحْكَامِ الْقُبُورِ﴾

باب دي په ښخولو د مړي او په ځیني احکامو د قبرونو کې

﴿۱۰۹۳﴾ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضی الله عنه قَالَ لَمَّا تَوَفَّى النَّبِيُّ صلی الله علیه و سلم كَانَ بِالْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَلْحَدُ وَآخَرُ يَضْرَحُ فَقَالُوا نَسْتَخِيرُ رَبَّنَا وَلَكِنَّا إِلَيْهِمَا فَأَيُّهُمَا سَبَقَ تَرَكْنَاهُ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِمَا فَسَبَقَ صَاحِبُ اللَّحْدِ فَلَحَدُوا لِلنَّبِيِّ صلی الله علیه و سلم رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَآخَرُونَ وَاسْنَادُهُ حَسَنٌ.^(۲)

ترجمه : حضرت انس بن مالک رضی الله عنه ویلي دي کله چې وفات کړي شو نبي کریم صلی الله علیه و سلم په مدینه منوره کې یو سړي ژ چې ابو طلحه نومیده هغه به لحد ویسته او یو بل سړي و چې ابو عُبَیدَه نومیده هغه به شق ویسته نو صحابه و وویل چې د خپل رب نه خبر غواړو دي دواړو ته خبر لیل او په دوي کې چې هر یو مخکې راغي هغه بل به پرلأدو نو دواړو ته ئي خبر ورکړ نو د لحد والا مخکې راغي نو دوي لحد جوړ کړ د نبي اکرم صلی الله علیه و سلم د پاره. د دي حدیث روایت ابن ماجه کړي او نورو محدثینو او اسناد ئي حسن دي.

(۱) طحاوي کتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۲۹ باب اللیام للجنائز.

(۲) ابن ماجه ابواب اللغة الصلوات ص ۱۱۳ باب ماجاء فی الشق.

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَقَالَ إِنَّمَا هُوَ رَجُلٌ رَوَاهُ ابْنُ أَبِي هِشْبَةَ وَاسْنَادُهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمه : ابی اسحق ویلي دي چې حاضر شوي ومهزه جنازي د حارث ته نو خوره كړه دوي په قبر د هغه باندي څه جامه نور اخلكو ده هغه عبدالله بن يزيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او وي ويل چې بې شكه دا سړي دي . د دي حديث روايت ابن ابی شيبه كړي دي او اسناد ئي صحيح دي .

﴿۱۰۹۸﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا وَضَعَ التَّيْتُ فِي الْقَبْرِ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ ابوداود و آخرون وصححه ابن حبان.^(۲)

ترجمه : د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې وُ نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې كله به ئي كېنوده مړي په قبر كې نو فرمايل به ئي بِسْمِ اللَّهِ وَ عَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . د دي حديث روايت ابوداؤد او نورو محدثينو كړي او صحيح گنړلي هغه ، ابن حبان .

﴿۱۰۹۹﴾ وَعَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فِي مَرْضِهِ الَّذِي هَلَكَ فِيهِ الْحَدَّوَالِي لَحْدٌ وَأَنْصَبُوا عَلَى اللَّيْنِ نَصَبًا كَمَا ضَمَّعَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَآخَرُونَ.^(۳)

ترجمه : د عامر بن سعد ابن ابی وقاص نه روايت دي چې سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ویلي و په خپل هغه مرض كې چې پكې وفات شو اوباسئ ماته لحد او ودرؤئ ماته كچې خهتي لكه څنگه چې رسول اكرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره كار شوي و . د دي حديث روايت مسلم او نورو محدثينو كړي دي .
﴿۱۱۰۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ ثُمَّ أَتَى قَبْرَ النَّبِيِّ فَحَفَى عَلَيْهِ مِنْ قَبْلِ رَأْسِهِ ثَلَاثًا رَوَاهُ ابْنُ دَاوُدَ وَصَحَّحَهُ.^(۴)

ترجمه : د حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونځ وكړ په يوه جنازه باندي بيا ئي تشریف راوړ قبر د مړي ته نو وائي چوله خاوره په سرد مړي باندي دري ځله . د دي حديث روايت ابن ماجه كړي او ابن ابی داؤد كړي دي او صحيح ئي گنړلي دي .

(۱) مصنف ابن ابی شيبه كتاب المختار ج ۳ — ۳۲۶ باب ما قالوا في مد التراب على القبر .

(۲) ابوداؤد كتاب المختار ج ۲ — ۱۰۲ باب في الدعاء للبت اذا وضع في القبر، صحيح ابن حبان كتاب الجنائز ج ۶ — ۴۳ بزم ۳۱۰ .

(۳) مسلم كتاب الجنائز ج ۱ — ۳۱۱ فصل في استحباب اللحد

(۴) ابن ماجه ابواب ماجه في اقامة الصلوات — ۱۱۳ باب ماجه في حوال التراب في القبر . تلخيص الحبير كتاب الجنائز ج ۲ — ۱۳۱ نقلًا عن ابن ماجه وابن ابی داؤد في كتاب الفرد .

﴿١١٠١﴾ وَعَنِ الْقَاسِمِ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقُلْتُ يَا أُمِّهِ إِكْشِفِي لِي عَنْ قَبْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَاحِبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَكَشَفَتْ لِي عَنْ ثَلَاثَةِ قُبُورٍ لَا مُشْرِفَةَ وَلَا لَاطِئَةَ مَبْطُوحَةٍ يَبْطَحَاءُ

الْقِرْصَةُ الْخَمْرَاءُ رَوَاهُ ابُو اسود و آخرون في اسناد مستور^(١).

ترجمه: قاسم ويلي دي چې زه د حضرت عائشې رضي الله عنها په خدمت کې حاضر شوي وم نو ما وويل اي موري! ښکاره کړه ماته قبر د رسول الله صلى الله عليه وسلم او دده د دواړو يارانو صاحبانو قبرونه نو ښکاره ئي کړل ماته دريواره قبرونه نه ډير اوچت و او نه د ځمکې سره بالکل برابر و د ميدان سوريخن کانري پري پراته و. د دي حديث روايت ابوداؤد او نورو محدثينو کړي دي او د دي په اسناد کې مستور الحال دي.

﴿١١٠٢﴾ وَعَنْ سُفْيَانَ الثَّوَالِي أَنَّهُ رَأَى قَبْرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْتَمَارًا رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.^(٢)

ترجمه: د سفيان ثمارنه روايت دي چې هغه ليدلي و قبر مبارک د رسول الله صلى الله عليه وسلم هوار ماهي پشت. د دي حديث روايت بخاري کړي دي.

﴿١١٠٣﴾ وَعَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ الرَّشَّ عَلَى الْقَدِيرِ كَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَابْنُ أَبِي عَرِينَةَ وَاسْنَادُهُ مَرْسَلٌ قَوِي.^(٣)

ترجمه: جعفر بن محمد د خپل پلار نه روايت کړي دي د ابوو چنر کاؤ شوي و په قبر باندي په زمانه د رسول الله صلى الله عليه وسلم کې. د دي حديث روايت سعيد بن منصور او يهقي کړي دي او اسناد ئي مرسل قوي دي.

﴿١١٠٤﴾ وَعَنْهُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَسَّ عَلَى قَبْرِ ابْنِهِ إِبْرَاهِيمَ وَوَضَعَ عَلَيْهِ حَصْبَاءَ رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ وَاسْنَادُهُ مَرْسَلٌ جَيِّدٌ.^(٤)

ترجمه: جعفر بن محمد د خپل پلار نه روايت کړي دي چې بي شکه رسول اکرم صلى الله عليه وسلم چنر کاؤ کړي و په قبر مبارک د خپل ځوي حضرت ابراهيم رضي الله عنه او ايبي ئي و واړه واره کانري په

(١) ابوداؤد کتاب الجنائز ج ٢ — ١٠٣ باب في صفة القبر.

(٢) بخاري کتاب الجنائز ج ١ — ١٨٩ باب ما جاء في قبر النبي صلى الله عليه وسلم.

(٣) سنن الکبری للبيهقي کتاب الجنائز ج ٣ — ٤١١ باب رث الماء على القبر... الخ، للمصنف المحرر کتاب الجنائز ج ٢ — ١٣٣ نقلًا عن سعد بن منصور في سننه.

(٤) مسند امام شافعي رحمه الله الباب الثالث والعشرون في صفة الجنائز ج ١ — ٢١٥ رقم الحديث ٥٩٩.

هغې باندې .

﴿۱۱۰۵﴾ وَعَنْهُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَفَعَ عَلَى قَبْرِ وَالْمَاءِ وَوَضَعَ عَلَيْهِ حَصْبًا مِنْ حَصْبَاءِ الْقَرْصَةِ وَرَفَعَ قَدْرَ شِبْرِ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَهُوَ مُرْسَلٌ.^(۱)

ترجمه : جعفر بن محمد د خپل پلار نه روایت کړې دي چې بې شکه نبي کریم ﷺ چنړ کاو کړې وي او به په قبر مبارک د هغه او ایهبي ټپي ؤ واره کانړي د کانړو د میدان نه او اوچت کړې شي ؤ قبر د ده په اند از د د یوې لیستي . د دې حدیث روایت بیهقي کړې دي او هغه مرسل دي .

﴿۱۱۰۶﴾ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَجْمَعَ الْقَبْرَ وَأَنْ يَقَعَدَ عَلَيْهِ وَأَنْ يَدْفِنَ عَلَيْهِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۲)

ترجمه : حضرت جابر رضی اللہ عنہ ويلي دي چې منع کړې رسول الله ﷺ د پخولو د قبر نه او د کیناستو په قبر باندې او د ابادۍ نه په قبر باندې . د دې حدیث روایت مسلم کړې دي .

﴿۱۱۰۷﴾ وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا فَرَغَ مِنْ دَفْنِ النَّبِيِّ وَقَفَ عَلَيْهِ فَقَالَ اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ وَاسْأَلُوا لَهُ بِالتَّثْبِيتِ فَإِنَّهُ الْآنَ يَسْأَلُ رَوَاهُ ابوداود وصححه الحاكم.^(۳)

ترجمه : حضرت عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ ويلي دي چې ؤ نبي اکرم ﷺ چې کله به فارغ شو د هخولو د مړي نه و به دریده په قبر باندې نو فرمايل به شي چې بخښنه وغواړئ د خپل ورور د پاره او سوال وکړئ د ده د پاره په تثبیت سره بې شکه دا اوس پوښتنه کيدې شي د ده نه د دې حدیث روایت ابوداؤد کړې دي او حاکم صحیح گنړلي دي .

د دفن کولو مسئلې

د قبر قسمونه : د قبر دوه قسمونه دي (۱) لحد (۲) شق .

شق : خو هغه دې چې زموږ په طرفونو کې رواج دې يعني نیغ قبر ، او لحد اړخ والا قبر يعني د زمکې کنستلو نه پس قبلې طرفته یو غار کنده شان بله کنستلې شي او بیا مړې په هغې کې

(۱) سنن الکبریٰ للبيهقي کتاب الجنائز ج ۳ — ۴۱۱ باب لا یزاد علی فی القبر علی اکثر من لراه

(۲) مسلم کتاب الجنائز ج ۱ — ۳۱۲ فصل فی تسوية القبر .

(۳) ابوداود کتاب الجنائز ج ۲ — ۱۰۳ باب الاستغفار عند القبر... الخ ، مستدرک حاکم کتاب الجنائز ج ۱ — ۳۷۰ باب الاستغفار

وسئل التثبیت للمیت . الخ .

کيځودلې شي، دروستو طرفه دې لره شلوي دکوم ځاي زمکه چي سخته وي هلته دا قبر جوړيدلې شي.

اولنې مسئله : دقبردواړه قسمونه جائزدي ،خو په درميانه زمکه کې کوم يو افضل دې ؟ دوه قولونه دي ؟

۱- دجهورو په نزد لحد مسنون او افضل دې .[رحمة الامة، ص ۷۳]

۲- علامه کاساني دامام شافعي په نزد شق ته مسنون ويلې دي ابدانع : ۲۰/۲ اليکن په کتاب الام (۲۷۶/۱) کې پخپله امام شافعي رحمة الله عليه فرمايني دي چي په سخته زمکه کې لحد او نرمه زمکه کې شق اختيارول پکار دي .

دلحد دفضيلت دليلونه :

۱- دني عليه السلام ارشاد دې اللحد لنا والشق لغيرنا . [ابوداؤد ،ترمذي ،نسائي]يعني مونږ لحد لره اختيار کړې دي هغه زمونږ دپاره اولی ديدشق په مقابله کې او مخکني امتونو شق لره اختيار کړي دي .

۲- دني عليه السلام قبر مبارک لحد جوړکړې شوي وو چي دهغي صورت دا بيان کړې شوي دې چي په صحابه کرامو کې بو صحابي يعني حضرت ابو طلحه رضي الله عنه لحد وو لحدجوړونکې وو او يو صحابي يعني حضرت ابو عبيده بن الجراح رضي الله عنه شقاق وو شق جوړونکې وو .دوصال نه پس يو يو کس دواړو پسې او ليرلې شو هلته حضرت عباس رضي الله عنه دعا او فرمايله : ” اللهم

خو لنبيک احب الامرین اليک ” او دوي مستجابو الدعوات وو نو لږ ساعت پس يو کس حضرت ابو طلحه انصاري رضي الله عنه ځان سره راوستلو او حضرت ابو عبيده رضي الله عنه په موقع باندي ميلاو نه شو ددې وجې نه لحدلره اختيار کړې شو . [بدائع الصنائع : ۲/۶۰]

۳- دلحد تائيد حديث سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه نمبر ۱۱۰۰ نه هم کيږي چي په سند صحيح سره روايت شوي دي چي دهغي الفاظ دادي : ” الحدود الى لحدنا وانصبوا على اللبني نصباً كما صنع برسول الله صلى الله عليه وسلم ” .

دويمه مسئله : مړي نږد قبر کې دکوڅولو څه طريقه کول پکار دي ؟ ددې په باره کې دوه قوله دي :

۱- داثمه ثلاثه په نزد مړي لره په قبر کې دنيې طرف نه داخلول اولی دي په دې صورت کې به کټ لره په اوگدوالي کې دقبر سره لاندي طرفته کيځودلې شي او بيا به په بتدریج مړي نږد په قبر کې دسر دطرف نه داخل کړې شي .

۲- دامام ابو حنيفه رحمه الله عليه په نزد مري لره به د قبلې د طرف نه قبر ته څکته کولې شي يعنې کټ لره به د قبر بني طرف ته د قبر په پلن والي کې کيځودلې شي . بياني د مري ټول وجود لره په يو ځل قبر کې داخل کړي . (بدائع الصنائع ۶۱/۲) دا اختلاف هم په افضليت کې دي جائز دواړه صورتونه دي .

دامام شافعي رحمه الله عليه دليل :

حديث نمبر ۱۰۹۵ عمل د عبد الله بن يزيد رضي الله عنه "ادخله القبر من قبل الرجل وقال هذا من السنة"

دامام ابو حنيفه رحمه الله عليه دليلونه :

۱- حديث دابن عباس "ان النبي صلى الله عليه وسلم ادخل في القبر سلا" . [سنن مري ۱۵۱/۴]

۲- حديث دابن عباس نمبر ۱۰۹۶ : " كان النبي صلى الله عليه وسلم وابو بكر وعمر يدخلون الميت قبل

القبلة " ، ددي حديث په سند باندې کلام دي .

۳- نبی اکرم صلى الله عليه وسلم ابو دحانه رضي الله عنه لره د قبلې د طرف نه قبر ته څکته کړي وو . (ترمذي سند حسن)

۴- عن ابن عباس وابن عمر قالوا يدخل الميت قبره من قبل القبلة .

۵- ابراهيم نخعی رحمته الله فرمائي دي چي د اهل مديني والاعادت په اول کي په طرف د قبلې قبر ته د څکته کولو وو . لیکن روستو د زمکي دنرم کيدو دوجې نه هغوي د (سل) والا طريقه کړې يعنې د بني طرف نه د داخلولو . (بدائع الصنائع : ۶۲/۲)

اثمه ثلثه ته جو ايو نه :

دنبی کریم صلى الله عليه وسلم قبر ته د داخلولو د طريقې په باره کي مختلف روايات دي . پخپله دابن عباس رضي الله عنه نه يو داروايت دي . چي نبی کریم صلى الله عليه وسلم لره د قبلې طرف نه په قبر شريف کيځودنې شوي دي لیکن دابن عباس رضي الله عنه د ادواړه روايتونه ضعيف دي . علاوه د دېنه چې حضور صلی الله عليه وسلم دعاشي رضي الله عنها په حجره کې وصال فرمايلې وو او انبيا ، کرم عليهم السلام چې کوم ځاي کې د دينه پرده او فرمايي هملته دفن کونې شي اوس په حجره شريفه کې چې کوم ځاي کي حضور صلی الله عليه وسلم دفن کړې شو په هغې کې قبلې طرف ته د دیوال د نزدیکی دوجې نه څه گنجائش نه وو چې کټ دې هغه طرف ته کيځي لهدا ضرورت دوجې نه دويم صورت اختيار کړې شو .

در يعه مسئله : قبر لره په کپړې سره پټول : د حنفیو رحمته الله په نزد صرف د بنځي قبر لره دې پټ کړې شي . دسړي نه . لیکن دامام شافعي رحمته الله په نزد دسړي قبر لره هم پټول پکار دي ځکه چې مروي دي چې حضور صلى الله عليه وسلم د سعد بن معاذ رضي الله عنه قبر لره په کپړې سره پټ کړې وو لیکن ددې حديث

صند ضعیف دي، دغه شان دا هم ممکنه ده چې دیو ضرورت په بنا باندې د حضرت سعد رضی اللہ عنہ قبر لره پټ کړې شوې وو مثلاً کفن شلیدل یا دباران دوجې نه وو یا دگرځي نه دېچ کیدو لپاره داسي کړې شوي وو. (بدائع مع الحاشیه: ۶۴/۲) دحنفویو دلیل دباب حدیث نمبر ۱۰۹۸ دې کوم کې چې په صحیح سند سره مروی دي چې عبدالله بن یزید رضی اللہ عنہ دسري قبر لره دپټولو نه منع فرمایلي وه. والله اعلم

څلورمه مسئله: مري لره په قبر کې دایخودلو په وخت کومه دعا ویل پکار دي؟

ددې باره کې دباب حدیث نمبر ۱۰۹۹ کې دا کلمات وارد شوي دي: "بسم الله وعلى سنة رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وضعناک وعلى سنة رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سلمناک" دالله په مبارک نوم سره مو کیخودلې او دالله درسول صلی اللہ علیہ وسلم دست مطابق موخاورو ته وسپارلې. (البحر الرائق: ۱۹۳/۲) نورې دعاګانې هم منقول دي مثلاً مشهوره دعا: "بسم الله وعلى ملة رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم" یعنې دالله په نوم سره مو دفن کړي او دالله درسول صلی اللہ علیہ وسلم په دین مو خاورو ته وسپارلې. دغه شان: "بسم الله وبالله وعلى ملة رسول الله". (بدائع: ۶۲/۲-۶۳)

پنځمه مسئله: بالاتفاق قبر لره دجوړولو په وخت کچه خختې استعمالول پکار دي، په اور کې پخې خختې نه. (رحمة الامة، ص: ۷۳)

شپږمه مسئله: دخاورې اچولو په وخت مستحب دي چې دسر دطرفه دې شروع اوکړې شي اوهر یو کس دې درې پیره په خپلو دواړو لاسونو خاوره ورواچوي کمافي الحدیث رقم ۱۱۰۱.

اوومه مسئله: دقبر مستحب جوړول

دامام شافعي رحمته الله په نزد دقبر مربع او مطمح جوړول مستحب دي لیکن دامام ابوحنیفه رحمته الله، مالک رحمته الله، واحمد رحمته الله په نزد مستحب دادي چې داوښ دکوهان په شان دې جوړ کړې شي، ددې اوچت والي دیو لیست یا ددېنه څه زیات پکار دي. (رحمة الامة، ص: ۷۳)

دامام شافعي رحمته الله په نزد دلیل حدیث دقاسم رحمته الله نمبر ۱۱۰۲ ددېکوم مطابق چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم او دحضرات شیعینو قبرونه نه اوچت وو او نه بالکل زمکې سره لګیدلي وو.

دائمه ثلاثه رحمهم الله دلائل: ۱... حدیث دسفیان تمار رحمته الله نمبر ۱۱۰۲ په صحیح سند سره چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم قبر مبارک ته اوکتل چې کوهان نما جوړ شوې وو.

۲. حدیث نمبر ۱۱۰۵ چې دابراهیم بن رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم قبر مبارک یو لیست اوچت جوړ کړې شوې وو.

۳. مطح هموار قبر داهل کتابو وي. دمسلمانانو لپاره ددېنه بچ کيدل بهتر دي. (بدائع: ۲۵/۲).
امام شافعي رحمه الله ته جواب:

دقاسم رحمه الله دحديث په سند کې عمرو بن عثمان مستور الحال دې همدارنگه دقاسم رحمه الله الفاظ "نه اوچت وو ته بالکل زمکې سره لگيدلې وو" ديو ليشت په مقدار کوهان نما اوچتيدو منافي نه دې، لهدا تطبيق وشو ممکنه ده ابتداً مطح وو ليکن بيا مسنم کړې شو. (بدائع: ۲۵/۲).

فائده: دحضرت عائشي رضي الله عنها په ژوند کې دقبرونو طرفته يوه پرده پرته وه وروسته بيا په حجره شريفه کې په مختلفو زمانو کې تعميري تغيرات کيدل، دديوال دغور خيدو واقع هم راغله دکوم ذکر چې په صحيح بخاري (۱۸۶/۱) کې هم ده. حضرت عمر بن عبدالعزيز ددې درې وارو قبرونو گير چاپيره په يو اوچت ديوال سره احاطه کړي اوس خو هغه قبور ثلاثه ته رسيدل هم ممکن نه دي. (حاشيه الدر المنضود: ۲۷۷/۵).

اتمه مسئله: دخاورې غورځولو نه پس په قبر باندې داوبو يو چاڼ کول پکار دي چې په دې سره خاوره برابرېږي. (بدائع: ۶۵/۲)

نهمه مسئله: حديث نمبر ۱۱۰۷ کې دري خبرو نه منع کړې شوې ده، دا درې وارې خبرې مکروه دي ...۱. تخصيص يعنې قبر لږ په چوڼې سره پخول.

...۲. په قبر باندې کيناسل، خکه چې په دې کې دمسلمان سپک والې دى او ترک حرمت دې.

...۳. بناء على القبر يعنې کانې وغيره سره دې مرتب کړې شي يا قبر باندې خيمه وغيره لږه دې قا... کړې شي. (الدر المنضود: ۲۸۰/۵، بدائع: ۶۵/۲ ملخصاً)

لسمه مسئله: ددفن کولو نه پس لږ وخت لپاره قبر سره پاتې کيدل او مړي لپاره دې دعا دمغفرت او همدارنگه دمنکر نکير دسوالونو په جواب کې دثابت قدم پاتې کيدو دعا کول مستحب دي. کما في الحديث رقم ۱۱۰۸، تلك عشرة كاملة.

﴿بَابُ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ لِلْمَيِّتِ﴾

باب دقرآنکريم دتلاوت دي دپاره دمړي

﴿۱۱۰۸﴾ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْجَلَّاجِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ لِي أَبِي الْجَلَّاجُ أَبُو خَالِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَا بَنِيَّ إِذَا آتَيْتُ قَالَعْدِي فَيَاذَا وَضَعْتَنِي فِي لَحْدِي فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ سُنْ عَلَى التُّرَابِ سِتًّا ثُمَّ اقْرَأْ عِنْدَ رَأْسِي بِفَاتِحَةِ الْبَقَرَةِ وَخَاتِمِهَا فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَقُولُ ذَلِكَ رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْمَعْجَمِ الْكَبِيرِ وَاسْتَدَاهُ صَحِيحٌ.^(۱)

ترجمہ : عبد الرحمن بن العلاء، بن الجلاح د خپل پلار نه حديث بيان کړي دي ويلي شي دي چې ماته خپل پلار لجلج ابو خالد ويلي و چې اي بچيه کله چې زه مړ شم ماته لحد جوړ کړه او کله دي چې کېږدوم زه په خپل لحد کې نو ووايه بسم الله وعلی ملة رسول الله يعني کيمي ښودي د الله جل شانہ په نوم او اومي سپارلي په دين د رسول الله ﷺ باندې بيا برابره کړه په ماباندې خاوره بيا تلاوت کړه خدا سر طرف ته د بقرې د سورت اولني آيتونه د (الم) نه تر مفلحون پوري او د بقرې د سورت اخري آيتونه څکه چې ما اورېدلي و رسول الله ﷺ نه چې د دي تلاوت شي فرمايه . د دي حديث روايت طبراني کړي دي په معجم کبير کې او اسنادي صحيح دي .

دمري لپاره ايصال ثواب

د اهل سنت والجماعت په نزد مري ته ايصال ثواب جائز دي او مري ته ثواب رسيږي (رحمة الامة ، ص: ۷۴) دمري د دفنولو نه پس سر طرف ته دسوره بقره اولني آيتونه تر "المفلحون" پورې او خپو طرف ته يي دسوره بقره اخري آيتونه "امن الرسول" نه تر ختم سورت پورې ويل مستحب دي (اوگورئ حديث نمبر ۱۱۰۸) دالله تعالی نه مو دا اميد دي چې اهل قبور باندې به د عذاب تخفيف او فرمايي يا دمغفرت د دعا په برکت سره به ورته عذاب بالکل معاف کړي ، په يو روايت کې دي چې کوم کس مقبرې ته د داخلېدو نه پس دسوره يسين تلاوت اوکړي الله تعالی په هغه ورځ اهل قبور باندې د عذاب تخفيف فرمايي او دغه کس ته ددې تعداد په اندازه نيکې ملاويږي .
(التعليق الحسن)

﴿بَابُ فِي زِيَارَةِ الْقُبُورِ﴾

باب دي په زيارت د قبرونو کې

﴿۱۱۰﴾ عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ.^(۲)

ترجمہ : حضرت بريدہ رضی اللہ عنہ ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي وم زه چې منع کړي

(۱) مجمع الروايت ، كتاب الجنائز ج ۳ ص ۴۴ باب ما يقول عند ادخال الميت القبر نقلا عن الضميري في الكنز .

(۲) مسلم كتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۱۴ فصل في التعذيب الى زيارة القبر .

مي وئ تاسي د زيارت د قبرونو نه نو زيارت كوي د قبرونو . د دي حديث روايت مسلم كړي دي .

﴿ ۱۱۰۰ ﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَيْفَ أَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قُولِي أَلَسْلَامُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَخِيرِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لِلْآحِقُونَ رواه مسلم .^(۱)

ترجمه : حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ويلي دي مقبرې ته د رسيدو په وخت کې څه ووايم اي د الله جل شانہ رسولہ . هغه وفرمايل چې ووايه : أَلَسْلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَخِيرِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لِلْآحِقُونَ رواه مسلم . يعني : سلام دي وي په تاسو اي د مؤمنانو او د مسلمانانو د کورونو اهله او رحم دي وکړي الله جل شانہ په پخوانو او روستونو زمونږ باندې او بي شکه مونږ که د الله جل شانہ اراده وشي خامخا پيوسته کيدونکي يو په تاسو پوري . د دي حديث روايت مسلم کړي دي .

﴿ ۱۱۱۱ ﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْلَمُهُمْ إِذَا خَرَجُوا إِلَى الْمَقَابِرِ أَنْ يَقُولَ قَائِلُهُمُ أَلَسْلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لِلْآحِقُونَ نَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ رواه احمد ومسلم وابن ماجه .^(۲)

ترجمه : حضرت بريدہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به صحابه کرامو ته تعليم ورکاوه چې کله به دوي مقبرو ته تلل ودي وائي ويونکي د دوي نه السلام عليكم اهل الديار من المؤمنين والمسلمين وانا ان شاء الله بكم للآحقون ونسئل الله لنا ولكم العافية د دي حديث روايت احمد ، مسلم او ابن ماجه کړي دي . يعني : سلام دي وي په تاسو باندې اي د مؤمنانو او مسلمانانو د کورونو خلکو او مونږ که د الله جل شانہ اراده وشي په تاسو پوري پيوسته کيدونکي يو او مونږ غواړو الله جل شانہ نه خان د پاره او تاسو د پاره عافيت . د دي حديث روايت احمد مسلم او ابن ماجه کړي دي .

(۲) مسلم کتاب الجنائز ج ۱ ص ۳۱۴ فصل في الذهاب الى زيارة القبور .

(۳) مستدرك ج ۵ ص ۳۵۳ مملکت الجنائز ج ۱ ص ۳۱۴ فصل في الذهاب الى زيارة القبور ابن ماجه اسواب ماجه في الامه

الصلوات ص ۱۱۲ باب ماجاء فيما يقال اذا دخل المقابر .

مسئله دزيارت دقبرونو: په اول کې دقبرونو دزيارت نه منع کړې شوې وه بيا اجازت ورکړې شو ځکه خو دسړو لپاره بالاتفاق زيارت دقبرونو جايز دې البته دښځو په باره کې څه اختلاف دې ليکن دحنفيو په نزد راجح قول مطابق ښځې که دعبرت او دنصيحت حاصلولو لپاره ددعاء للاموات لپاره دلارې شي نو جائز او دزرو ښځو دپاره خو بالکل صحيح دي البته دخوانو ښځو لپاره مکروه دي او که دچغو او سړواو دژړا لپاره ځي نو بيا دچا لپاره هم جائز نه دي . (الحر الرائق مع الحاشية : ١٩٥/٢ ، والبر المنصور : ٢٨٤/٥ ملخصا)

﴿ بَابُ فِي زِيَارَةِ قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴾

باب دي په زيارت دقبر دنبی اکرم ﷺ

﴿ ١١١٢ ﴾ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ زَارَ قَبْرِي وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي

رواه ابن خزيمة في صحيحه والدارقطني والبيهقي وآخرون واسناداه حسن (٢١)

ترجمه : حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ويلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چا چې زيارت کړي وي دقبر څما واجب شوي دي د هغه د پاره شفاعت څما . ددي حديث روايت ابن خزيمة په خپل صحيح کې او دارقطني او بيهقي او نورو محدثينو کړي دي او اسناد ئي حسن دي .

﴿ ١١١٣ ﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّ بِلَالًا رَأَى فِي مَنَامِهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ لَهُ مَا هَذِهِ الْجَفْوَةُ يَا بِلَالُ أَمَا أَنْ لَكَ أَنْ تُزَوَّرَ يَا بِلَالُ قَالَ لَبَّيْ خَزِينًا وَجَلًّا خَائِفًا فَرَكِبَ رَاحِلَتَهُ وَقَصَدَ الْمَدِينَةَ فَأَتَى قَبْرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلَ يَبْكِي عِنْدَهُ وَيَمْرُقُ وَجَنِبَهُ عَلَيْهِ فَأَقْبَلَ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَجَعَلَ يَضْرُفُهُمَا وَيَقْبِلُهُمَا فَقَالَ لَأَنْشَتُمَا نَسَمَ أَذَاكَ الَّذِي كُنْتَ تُؤْذِنُ بِهِ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَعَلَ فَعَلًا سَطَحَ الْمَسْجِدِ فَوَقَفَ مَوْقِفَهُ الَّذِي كَانَ يَقِفُ فِيهِ فَلَمَّا أَنْ قَالَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ خَرَجَتِ الْعَوَائِثُ مِنْ حُدُودِهِنَّ وَقَالُوا أَبْعَثْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا رَأَى يَوْمًا أَكْبَرَ بَأْكَيًا وَلَا بَأْكَيَةً بِالْمَدِينَةِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ ذَلِكَ الْيَوْمِ رَوَاهُ ابْنُ

(١) صحيح ابن خزيمة شعب الايمان للبيهقي باب في النفاك ج ٣ — ٢٩٠ رقم ٤١٥٩ ، دار لطفي كتاب الحج ج ٢ — ٢٧٨ كنز

الاسرار كتاب الحج ج ٢ — ٥٧ باب زيارة قبر سيدنا رسول الله ﷺ رقم الحديث ١١٩٨ .

عسا کرو قال التقي السبكي اسناداً جيداً^(۱)

تو جمه : حضرت ابو الدرداء رضي الله عنه ويلي دي چې بي شکه حضرت بلال رضي الله عنه ليدلي و په خپل خوب کې رسول الله صلی الله علیه و آله په داسي حال کې چې هغه ورته وفرمايل دا څومره زياتي دي اي بلاله چې آيا تاته دومره وخت او فرصت نه دي حاصل شوي چې څما زيارت وکړي اي بلاله ! نو رايده شو هغه غمجن ويريډونکي نو سور شو په خپله سورلي باندې او قصد ئي وکړ مديني طرف ته نو راغي قبر د نبي اکرم صلی الله علیه و آله نو شروع ئي وکړ چې ژرل ئي د قبر مبارک سره اولوغراوه ئي مخ خپل په قبر د نبي اکرم صلی الله علیه و آله پوري نو راغلل حضرت حسن رضي الله عنه او حضرت حسين رضي الله عنه نو شروع شو بلال رضي الله عنه چې راجوخت ئي کړل ځان ته (معانقه) ئي ورسره وکړه او ځکل ئي کړل دواړه نو دواړو حضرت بلال رضي الله عنه ته وويل مونږ غواړو چې واورو اذان ستا هغه چې وي ته چې اذان به دي کاوه رسول الله صلی الله علیه و آله ته په مسجد کې نو وي کړ هغه يعني د دوي عرض ئي قبول کړ د مسجد په چت باندې او چت شو او ودریده په خپل هغه ځاي باندې چې ودریده به په هغې باندې نو کله ئي چې د الله اکبر الله اکبر چغه ووهله او چت شو اوازونه د ژړا د مديني نه او کله ئي چې د اشهد ان لا اله الا الله چغه ووهله نو زيات شو اوازونه د ژړا په مدينه کې او کله ئي چې د اشهد ان محمد رسول الله اواز او چت کړ نو راووتلي جينکي د پردو خپلونه او خلکو به ويل چې آيا راپاڅيدلي دي رسول الله صلی الله علیه و آله نو نه وه ليدلي يوه ورځ ډيره لويه ژړا کوونکو سړو او نه ژړا کوونکو ښځو په مدينه منوره کې روسته د رسول الله صلی الله علیه و آله نه . د دي حديث روايت ابن عساكر کړي دي او تقي السبكي ويلي دي چې اسناد ئي حسن دي .

دروضي مبارک زيارت : سردار دو عالم صلی الله علیه و آله په قبر مبارک کې حيات دې او دا خبره د اهل ستود مشهورو عقائد ونه ده ، ځکه چې حضور صلی الله علیه و آله کوم امتي چې هم د حضور صلی الله علیه و آله په قبر مبارک باندې حاضر شي او سلام او کړي ، نو حضور صلی الله علیه و آله دده سلام اوري او دسلام جواب هم ورکوي ، دغه شان دوصال نه پس هم روضه مبارک باندې حاضري او درود او سلام داسي يو عظيم سعادت دې کوم چې په پوره آدابو سره دحاصلولو کوشش کول پکار دي .

وفقنا الله لزيارة الحبيب المصطفى صلی الله علیه و آله آمين
وصلی الله تعالیٰ علی خیر خلقه محمد وآله وصحبه وسلم